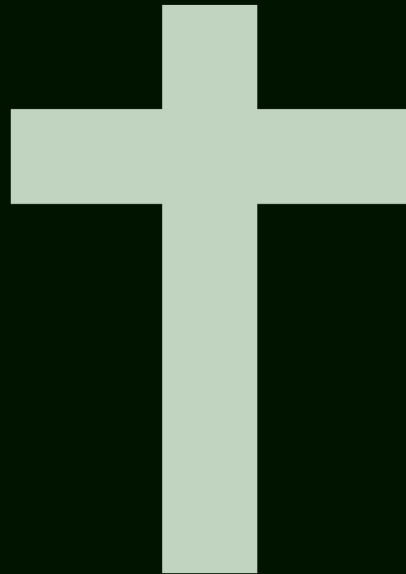

Las Escrituras en Ashéninka Ucayali del Sur del
Perú

The Holy Bible in the South Ucayali Ashéninka language of
Peru

Las Escrituras en Ashéninka Ucayali del Sur del Perú
The Holy Bible in the South Ucayali Ashéninka language of Peru
Las Escrituras en Ashéninka Ucayali del Sur del Perú

copyright © 2008 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Ashéninka Ucayali del Sur (Ashéninka, South Ucayali)

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2016-06-08

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 18 Apr 2025 from source files dated 31 Aug 2023
db14e188-438b-52a5-9541-56657c3fc3d9

Contents

FRT	1
ETANTA-NAKARI	2
ÉXODO	79
LEVÍ-ITI	113
IKAATEEYINI	119
APIIN AANI-TANEENTSIRI	130
JOSUÉ	132
JEWARIPAENI	140
1 SAMUEL	145
2 SAMUEL	160
1 REYES	165
2 REYES	176
2 CRÓNICAS	182
ESDRAS	184
JOB	186
MAMPAANTSI	190
ISAÍAS	197
JEREMÍAS	204
EZEQUIEL	207
DANIEL	209
JONÁS	212
MIQUEAS	215
MALAQUÍAS	216
MATEO	217
MARCOS	282
LUCAS	303
JUAN	337
RANTAYI-TAKIRI	385
ROMA-JATZI	446
1 CORINTO-JATZI	475
2 CORINTO-JATZI	504
GALACIA-JATZI	523
EFESO-JATZI	534
FILIPOS-JATZI	544
COLOSAS-JATZI	551
1 TESALÓNICA-JATZI	558
2 TESALÓNICA-JATZI	564
1 TIMOTEO	567
2 TIMOTEO	575
TITO	581
FILEMÓN	585
HEBER-PAENI	587
SANTIAHO	610
1 PEDRO	617
2 PEDRO	625
1 JUAN	630
2 JUAN	637

3 JUAN	639
JUDAS	641
ROÑAAHAN-TEETZIRI	644

Las Escrituras en Ashéninka Ucayali del Sur [cpy]

Las Escrituras en Ashéninka Ucayali del Sur del Perú
[cpy]

Primera edición
© 2008, Wycliffe Bible Translators, Inc.

Edición para la Web
© 2015, Wycliffe Bible Translators, Inc.
www.Wycliffe.org

www.ScriptureEarth.org

Licencia Creative Commons (Reconocimiento-NoComercial-SinObraDerivada 3.0 Unported)

Compartir • Usted es libre de copiar, distribuir y comunicar públicamente la obra.

Reconocimiento • Debe reconocer los créditos de la obra.

No comercial • No puede utilizar esta obra para fines comerciales.

Sin obras derivadas • No se puede alterar, transformar o generar una obra derivada.

<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0>

ETANTA-NAKARI

Rowetsikae-takiro Maawoeni

¹ Owakira etanta-nakari rowetsikan-teetzi, riitakira Tajorensi wetsika-kirori inkite eejatzi kepatsi.

² Tema tekatsi jeekatsini kepatsiki, iyoshiita inkaari eejatzi tsireni-kaakiri. Apatziro anashaata ishire Tajorensi inkaari-mashiki.

³ Ari iñaawae-tanaki Tajorensi, ikantzi: “Okoñeetyii”, matanaka koñeetyaanaki.

⁴ Iñaatziiro Tajorensi kameetha okantanaka okoñeetyaanaki. Rinashitakawo koñeetyaatsiri, eejatzi tsirenikaakiri.

⁵ Iitakiro “kitejeri”. Rooma kaari koñeeta-tsini iitakiro “tsireniri”. Ari otsireni-tanee opoñaashita okiteje-tanee, rootaki etana-kawori apaani kitejeri iroka.*

⁶ Opoñaashita ikantane Tajorensi: “Otzimi aatzinkironi nijaa-paeni, rootaki inashi-tyaawoni.”

⁷ Imatakiro Tajorensi, tzimanaki aatzinkironi nijaa. Eenitatsi nijaa jeekaneen-tsiri jenokinta, itsipa jaawiki. Ari okantanakari.

⁸ Iitakiro Tajorensi aatzinkirori nijaa ‘inkite”. Ari otsireni-tanee opoñaashita okiteje-tanee, rootakira apitetatsiri kitejeri iroka.

⁹ Opoñaashita ikantzi Tajorensi: “Apataatyaa nijaa-paeni okaatzi tzimat-siri jaawiki, okoñaatantyaari jempe opiryaa-pathate.” Matanaka ikantakiri.

¹⁰ Iitakiro Tajorensi jempe opiryaa-patha-tanaki “kepatsi”. Rooma jempe apataatanaka nijaa-paeni iitakiro “inkaari”. Ikanta raminakiro Tajorensi kameetha okantaka.

¹¹ Opoñaashita ikantzi Tajorensi: “Oshooki kepatsiki inaashi-yitachari inchato eejatzi pankirensi, tzimatsini okithoki ithotee-teri eejatzi rowaetyaari.” Matanaka ikantakiri.

¹² Ari oshookanaki kepatsiki inashi-yitachari inchato eejatzi pankirensi. Tzimayitanaki okithoki inchatopaeni. Ari okimitakari pankirensi. Raminakiro Tajorensi irokapaeni kameetha okantaka.

¹³ Ari otsireni-tanee opoñaashita okiteje-tanee, rootaki mawatatsiri kitejeri iroka.

¹⁴ Opoñaashita ikantzi Tajorensi: “Itzimi jenokinta oorenta-chani, riitaki inashi-takae-yaawoni kitejeri eejatzi tsireniri. Rootaki riyonetan-tyaawori kitejeri-paeni, ojarentsi-paeni, eejatzi kitejeri roemoshirenkan-teetari.

¹⁵ Riitaki oorentaa-chani jenokinta ikoñeetya-kahaero jaawiki.” Matanaka ikantakiri Tajorensi.

¹⁶ Aripaete rowetsikakiri Tajorensi apite antari oorenta-chani. Apaani antari oorenta-chari kitejeriki, riima itsipa ewonkiri oorenta-chari tsireniriki. Ari rowetsika-kiriri eejatzi maawoeni ompokiro-paeni.

¹⁷ Rowanakiri Tajorensi irika-paeni jenokinta, riitaki koñeetya-kahaerori maawoeni kepatsiki,

¹⁸ kitejeriki eejatzi tsireniriki. Rootaki riyonetan-tyaawori kitejeri eejatzi tsireniri. Ikanta raminakiri Tajorensi irika-paeni kameetha ikantaka.

* **1:5** Ikantee-tziri jaka “Ari otsireni-tanee opoñaashita okiteje-tanee”. Tema paerani owakira rowetsikakiri Tajorensi ooryaa, okiteje-tanaki. Ari rowetsikakiro okaatzi ikowakiri, opoñaashita otsireni-tanee. Rootaki apaanitatsiri kitejeri. Ari okantapiin-tanaakityaa, otsireni-tanee okiteje-tanee, rootaki itsipa apitetapaentsiri kitejeri.

¹⁹ Ari otsireni-tanee opoñaashita okiteje-tanee, rootaki 4-tatsiri kitejeri iroka.

²⁰ Opoñaashita ikantzi Tajorentsi: “Ishekitee nijaaki inaashi-yitachani shimapaeni, eejatzi shiwankiri-paeni aayita-tsini.”

²¹ Tema rowetsikakiri Tajorentsi antari-paeni jeekatsiri inkaariki, eejatzi maawoeni inashi-yi-tachari jeekatsiri nijaaki, osheniyi-tanaki. Rowetsikakiri ikaatzi inashi-yi-tachari shiwankiri-paeni aayita-tsiri. Ikanta raminakiri Tajorentsi irika-paeni kameetha ikantaka.

²² Itajonkawenta-nakiri Tajorentsi, ikantziri: “Itzimayitee iryaani-paeni, ishenitan-teeyaari nijaaki-paeni. Ari ikimitee-yaari eejatzi shiwankiri-paeni rosheki-yitee kepatsiki.”

²³ Ari otsireni-tanee opoñaashita okiteje-tanee, rootaki 5-tatsi kitejeri iroka.

²⁴ Opoñaashita ikantzi Tajorentsi: “Roshekitee kepatsiki ikaatzi inaashi-yitachari, ipireetari-paeni, antami-weri-paeni, anayita-tsiri, maawoeni tzi-matsini kepatsiki.” Matanaka ikantakiri.

²⁵ Ikanta rowetsika-yitakiri Tajorentsi maawoeni irika-paeni kameetha ikantaka.

²⁶ Opoñaashita ikantzi Tajorentsi: “Jame owetsiki atziri kimiteeni aaka. Riitaki iyothanita-tsini rawijeri jeekatsiri inkaariki-paeni, shiwankiri-paeni, ipireetari-paeni, maawoeni tzi-matsiri kepatsiki, eejatzi ikaatzi anayita-tsiri jaawiki.”

²⁷ Imatakiri Tajorentsi rowetsikakiri atziri, roshiya-kaakari jempe ikanta rirori. Rowetsikakiri shirampari eejatzi tsinani.

²⁸ Iroka ikantakiri Tajorentsi itajonkawenta-nakiri: “Itzimayitee peentsite, poshekiyitee. Pinampi-teeyaawo maawoeni kepatsiki, pipinkathari-wentante. Piyothanitee pawijiri maawoeni tzi-matsini jaka kepatsiki. Pawijiri ikaatzi jeekayitatsiri nijaa-ki, shiwankiri-paeni, ipireetari-paeni, antami-weri-paeni, eejatzi ikaatzi anayita-tsiri jaawiki.”

²⁹ Ikantaki eejatzi Tajorentsi: “Nopakimiro okaatzi shookatsiri kepatsiki tzi-matsiri okithoki, eejatzi inchato-paeni okaatzi kithoki-tatsiri. Rootaki powayitee-yaari eerokapaeni.

³⁰ Riima antami-weri-paeni, ikaatzi anayita-tsiri jaawiki, shiwankiri-paeni, rowaeyaawo inchashi-paeni.” Matanaka ikantakiri Tajorentsi.

³¹ Ari raminakiri Tajorentsi ikaatzi rowetsikakiri kameetha ikantaka. Ari otsireni-tanee opoñaashita okiteje-tanee, rootaki 6-tatsi kitejeri iroka.

2

¹ Ari rowetsikaetakiro okaatzi tzi-mayitatsiri inkiteki eejatzi kepatsiki.

² Tema rootaki 7-tatsiri kitejeri ithonkantakawori Tajorentsi maawoeni okaatzi rowetsikayitakiri. Roojatzi imakoryaantapaaka rirori.

³ Ari itajonkanakiro Tajorentsi iroka 7-tatsiri kitejeri. Ikantaki: “Notajonkaawenteero iroka kitejeri.” Tema iroka kitejeri rootaki imakoryaantakari Tajorentsi rowetsikantayitakawori maawoeni tzi-mayiteentsiri.

⁴ Iroka ikenkithatakoetziro owetsikantakari inkite eejatzi kepatsi. Tema paerani rowetsikantakawori Tajorentsi iroka inkite eejatzi kepatsi,

⁵ tekira oshookayitziita pankirentsi eejatzi inchashipaeni. Tekira rowariiroota Tajorentsi inkani kepatsiki, tee itzimita antawaetatsini.

⁶ Roo kanteencha, shitowaatatsi kepatsiki nija irenkapathatzirori maawoeni.

⁷ Opoñaashita raakiro kepatsi Tajorentsi rowetsikakiri atziri. Itajonkakiri ikiriki, añaanaki. Aripaete rañaanaki etanakawori atziri.

⁸ Ikantakaakawo Tajorentsi otzimi pankirentsimashi janta ishitowapi-intzira ooryaa iiteetziro Poshiñaarini. Aritaki roejeekakiri janta shirampari rowetsikakiri.

⁹ Ari ishokakaayitaki Tajorentsi inashiyitachari pankirentsipani, owaneenkayitachari, tzimayitatsiri kameethatatsiri okithoki owaetyaari. Ishokakaaki eejatzi niyankineki pankirentsimashiki apite pankirentsi: apaani rañaanteetari, itsipa riyotantyaawori kameethatatsiri eejatzi kaari kameethatatsi.

¹⁰ Enitatsi Poshiñaariniki nija irenkirori pankirentsimashi, enitatsi ochewaa okaatzi 4.

¹¹ Etanakawori ochewaa iiteetziro Shinchaari, rootaki tapotachari janta Tapotaariki, ari itzimiri ooro.

¹² Riiperori ooro tzimatsiri janta, tzimatsi riiperori tziri, tzimatsi eejatzi mapipaeni poreryaatatsiri.*

¹³ Iroka apite-taneentsiri ochewaa iiteetakiro Shipoposhaarini, rootaki tapotachari janta Cheenkariniki.

¹⁴ Iroka mawa-tapaentsiri ochewaa iiteetziro Tampishaarini, rootaki tapotachari Aatzikaweniki janta ishitowapiintzira ooryaa. Rooma otsipa 4-tatsiri ochewaa rootaki iiteetakiri Antawaani.

¹⁵ Ikanta Tajorentsi ari roejeekakiri irika shirampari janta pankirentsimashiki ijeeki Poshiñaariniki, rantawaete, eejatzi raminakowentiro.

¹⁶ Iroka ikantanakiri: “Kameethatatsi pithotiro okithoki pankirentsipani jeekatsiri pankirentsimashiki.

¹⁷ Rooma okithoki pankirentsi riyoteetantyaawori kameethatatsiri eejatzi kaari kamethatatsi, eero pithotziro okithoki. Aririka pithotakiro, aritaki pikamaki.”

¹⁸ Opoñaashita ikantanaki Tajorentsi, “Tee okameethatzi ijeekawaete shirampari apaniroeni. Oztimatyee nowetsikiniri amitakoyiterini.”

¹⁹ Owakira rowetsikantakari Tajorentsi maawoeni antamiweripaeni, shiwankiripaeni aayitatsiri jenoki, kepatsi raaki rowetsikantakariri. Ari ramakiniri shirampari iiteetziri Adán, iitantayityaariri apaanipaeni rowetsikakirira Tajorentsi. Okaatzira iitayitakiri tsimeriyitatsiri, rootaki iwaeroyitaari nimaeka.

²⁰ Imatakiro Adán iitayitakiri maawoeni antamiweripaeni, maawoni shiwankiripaeni, eejatzi ipireetaripaeni. Tema tekatsi apaani amitakoterini rirori.

²¹ Ikanta Tajorentsi rowochokyaakiri Adán, ikanta imaaperotanaki kameetha, rayitakiri imeriki, iwichaneeri kameetha iwathaki.

²² Rootaki imereki atziri rowetsikakiri Tajorentsi etanakawori tsinani. Ramakiro Tajorentsi tsinani iñiuro atziri.

²³ Ikanta iñaawakiro, ikantanaki:

¡Naaka ashitawo nowatha iroka!

Rootaki nomereki.

Tsinani oetyaa,

Tema nowatha rowetsikaetaki.†

²⁴ Rootaki ritsiparyaanityaariri ewankari ipaapate eejatzi riniro, aririka raaki iina, tema apaani ikantaneeya iwathaki okimitakawo rapaani-wathatanaatyeemi.

* **2:12** oshiyawitariri shempa = bedelio; mapipaeni poreryaatatsiri = ónice † **2:23** Iroka ñaantsi akantziri aaka “atziri”, rootaki ikanteetziri paerani “ish”, rooma akantziri aaka “tsinani”, rootaki ikanteetziri paerani “ish-shah”. Ari añiirori iroka ñaantsi “ish-shah” opoñaawo ñaantsi “ish” akantziri aaka “atziri”, aririka atsipateero añaawaetero “ishah” oshiyawo akantziri aaka “opoña”. Aririka añaawaetero ñaantsi “ish-shah” oshiyawaetakawo akante “atziriri-opoña”.

²⁵ Kaankimerekiri ikanteeyani apitekiro, shirampari eejatzi iina, tema tee ikaaniwiteeyaani.

3

¹ Tema kiyothaniri ikantaka maanki rawijiri antamiweri ikaatzi rowet-sikakiri Tajorentsi Pawa. Ari rojampitakiro tsinani, ikantakiro: “¿Arima ikantzimi Tajorentsi tee okameethatzi pithotero okithoki okaatzi pankiteenchari jaka?”

² Akanakiri tsinani, okantanakiri: “Shinetaantsitatsi nothotero okithoki pankiyiteenchari,

³ rooma ojatekaenchari pankirentsimashiki eero nothotziro. Tema ikantatyaana Tajorentsi tee okameethatzi nothotero, tee inintakaanawo eejatzi noteeyiro, aririka noteeyakiro, ari nokamaki.”

⁴ Ari rakanakiro maanki iroka tsinani, ikantziro: “Theeyaantsi ini, eero pikami.

⁵ Tema riyotzitakawo Tajorentsi aririka pithotakiro okithoki pankirentsi ipinkakaemiri aritaki piyotanakiro kameethatatsiri eejatzi kaariperori, poshiyakotanakyaari ikantaha Tajorentsi rirori.”

⁶ Aminanakiro tsinani okithoki pankirentsi kameetha okantaka, oñaawenatanakawo othotero, oshekitzimotantyaawori iyomento. Aakiro chochoki, othotakiro. Roojatzi aantanakanariri oemi, opapaakiri, ithotawakiro eejatzi rirori.

⁷ Ari okoñaatzimotanakiro, ojeekamerekitashiteeyani apiteroeni. Ahaeyanakini oshi pankirentsi, oshirikakiro, rootaki opoñaantanakari.*

⁸ Okanta otampetyaanaki tsireniiteeni ikematziiri ranashitapaaka Tajorentsi Pawa ikinawaeteeyinira rirori pankirentsimashiki. Ari ishiyeeyanakani roma-napithatyaari pankirentsimashiki.

⁹ Riitaki kantacha Tajorentsi Pawa ikaemapaakiri shirampari: “¿Jempe pijeekakika?”

¹⁰ Ari rakanakiri shirampari: “Nokemawakimi pikinapaaki pankirentsimashiki, antawoete nothaawanaki, tema tekatsi nokithaatyaari, rootaki nomanantanakari.”

¹¹ Ikanta Tajorentsi, rojampitapaakiri: “¿Iitaka kantakimiri pijeekamerikitashitaha? ¿Pithotakirochochoki nokantzimiri eero pithotziro?”

¹² Rakanaki shirampari, ikantzi: “Kaarima tsinani pipakinari notsi-patyaari, rootakira pakinawori chochoki, nothotantakawori naaka.”

¹³ Ikanta Tajorentsi Pawa rojampitanakiro tsinani, ikantziro: “¿Iitaka pantantawori iroka?” Roojatzi okantanakari roori: “Maanki amatawitakinari naaka, rootakiki nothotantakawori chochoki.”

¹⁴ Ikantanakiri maanki Tajorentsi Pawa: “Okantakaantziro pantakirowa iroka, nimaeka riyakateetemi pitsipawitarira maawoeni antamiweripaeni. Pishipaneeki panashiteeya nimaeka, kepatsi powaeya.

¹⁵ Naaka kantakahaeyaawoni okijaneentantemiri iroka tsinani. Ari ikanteemiri ojariteeyaari ikijaneenteeri pitomipaeni. Riitaki ompojiimini piitoki ojariteeyaari tsinani, apatziro patsikiri eeroaka iitziki.”

¹⁶ Ikantanakiro tsinani: “Antawoete pikemaatsiwaeteeya aririka pitzi-maanite. Pikoetyaapiinteeri piimi, riitaki antariwentzimiri rirori, osheki pipinkathateri eeroaka.”

¹⁷ Eejatzi ikanteetanakiri shirampari: “Okantakakimi paawakotawakiro piina roojatzi pithotantakawori chochoki nopinkakawitziimiri, eero kaha

* 3:7 Ikantakoetziri jaka “pankirentsi” roojatzi iiteetzitari “hihuera.”

kantakaanteroni riyakatanteetyaawori kepatsi. Antawoete pipomeentsi-waeteeyaawo pantawaetee piñaanteeyaawori otzimaee powaeyaari eenirowa pañaayitzi.

¹⁸ Kitocheemashi okantayiteeya kepatsi. Piwankiri powayiteeyaari.

¹⁹ Oztimatye pimajawiwenteero okaate powayiteeyaari, roojatzi piikamakotee, tema kepatsipane pinatzi rowetsikaetakimiri, eejatzi pipeya-neeyawo kepatsi.”

²⁰ Ikanta shirampari iitakiro iina ‘Eva,’ tema roo rinirontayityaari ikaate tzimayitatsini.†

²¹ Roojatzi raantanaka Tajorentsi Pawa mashitsi rowetsikakiniri iithaari, rootaki ikithaatakiriri shirampari eejatzi tsinani,

²² ikantaki: “Ari roshiyakae aakapaeni shirampari, riyotanakiro kameethatatsiri eejatzi kaariperori. Nimaeka tee nokowakaaneeri ithotaneero chochoki owañaantatsiri, tee nokoyi rañe ikanteetatyeeyani eero ikamaanite.”

²³ Roojatzi romishitowantakari Tajorentsi irika shirampari pankirentsimashiki jeekatsiri Edén-ki. Rantawaetakaakiri jaka kepatsiki jempe ra-haetakiri rowetsikanteetakiriri shirampari.

²⁴ Ikanta romishitowaetakiri shirampari, rowaakiri ronampiri tajorentsi pankirentsimashiki jempe ishitowapiintzi ooryaa. Rowaakiro eejatzi owathaamentotsi oshiyawori opaamatzi paamari, oshewatzimaeta eejatzi, eero rareetanteetawo pankirentsi ow añaantatsiri.

4

¹ Ikanta Adán, itsipatakawo iina Eva. Ari omotzitaki, roojatzi itzimantakari otomi oetakiri Caín, tema okantaki roori: “Notzimakiri notyomi shirampari. Riitaki Tajorentsi pakinariri.”*

² Roojatzi itzimantakari itsipa otomi iita Abel, rirentzitanakari Caín. Pirawaerintzi rini Abel, riima Caín pankiwaerentsi rini.

³ Okanta paata ojamanitaki, irika Caín, raanakiniri Tajorentsi iwankiri ipiri.

⁴ Ari ikantzitakari Abel rirori, raanakiniri Tajorentsi kameethaperotatsiri ipira. Raakameethatanakiri Tajorentsi irika Abel ari ikimitzitakari row-ishatepaeni.

⁵ Teemaeta raakameethatziri Caín eejatzi okaatzi ramawitakanariri. Rootaki otyaantanakariri Caín imashirenka.

⁶ Ikantakiri Tajorentsi: “¿Iitaka otyaantzimiri pimashirenka?”

⁷ Pantakityeeromi kameethatatsiri, eero pikantayitashitami. Rooma tee pimatziro, aritakira pikaariperoshiretaki. Roo kantzimaetacha aritakimi potsinampaakiromi eeroaka.”

⁸ Ikanta Caín raanakiri rirentzi Abel ikinawaetakayiri. Ikanta ikinawaeteeyinira, ari rompojaakiri Abel.

⁹ Ari rojampitakiri Tajorentsi irika Caín, ikantziri: “¿Jempe ikinakika pirentzi Abel?” ikantanaki Caín: “Tee niyotzi. ¿Naakama kempoyeeriri?”

¹⁰ Rapiitzi ikantziri: “¿Iitaka pantantakawori iroka? Kimitaka okae-makaematatyeenami riraa pirentzi pompojakirira.

¹¹ Kijaneentaarewo pikanteeya, eero pinampitaawo kepatsiki tema ot-siryaaantanamiki riraa pirentzi pompojakirira.

† **3:20** Iroka waerontsi “Eva,” iñaaniki riroriipaeni oshiyawo akantziri aaka “Añaantaasi.” * **4:1** Iroka waerontsi “Caín,” iñaaniki riroriipaeni oshiyawo akantziri aaka “Itzimakakina.”

¹² Pankiwaerintzi pinawita, eeromaeta piñaayiteero okithokitzimoteemi. Pithonkero pikinakinawaeyite jemperikapaeni, eero piñaahaero pijeekashiwaeteeya.”

¹³ Rakanakiri Caín irika Tajorentsi ikantziri: “Eero nomatziro noki-jashityaawo okaatzi powajankitakina, antawoete ini.

¹⁴ Poemishitowakina kepatsikika, otzimatye niyaate nokinakinawaetee jemperika, inteena nokinapithateemi, eero noñiuro nojeekashiwaeteeya. Ikaatzi ñaayitenani ari rompojeena.”

¹⁵ Rakanaki Tajorentsi ikantziri: “Tzimatsirika ompojeemini eeroka, os-heki rowajankiiteri rirori.” Ikimitakaantakari Tajorentsi ikentakotatyee-imi iwathaki Caín riyotantyaariri, opoñaantyaari eero rompojanteetari.†

¹⁶ Shitowanaki Caín ikenkithawaetakaakiri Tajorentsi, jataki inampiteeyaawo Nod-ki, jeekatsiri ishitowapiintzira ooryaa janta Edén-ki.

¹⁷ Ikanta Caín aaki rirori iina, rowakakiro, tzimaki itomi iitakiri Enoc. Rowetsikaki Caín inampi, iitakiro Enoc, aakotakiri iwaero itomi.

¹⁸ Riitaki Enoc ashitanakariri Irad. Ikanta Irad riitaki ashitanakariri Mejujael. Ikanta Mejujael riitaki ashitanakariri Metusael. Ikanta Metusael riitaki ashitanakariri Lamec.

¹⁹ Ikanta Lamec tzimaki rirori apite iina: etanakawori oeta Ada, otsipa oeta Zila.

²⁰ Itzimanaki otomipaeni Ada iitakiri Jabal, riitaki isheninkapaeni ikaatzi pankoshetawaetachari, pirawaenitachari.

²¹ Eenitatsi Jabal itsipa rirentzi iitachari Jubal, rijatzi isheninkapaeni ikaatzi piyompiwaetatsiri, eejatzi showiwaetatsiri.

²² Tzimaanitaki roori Zila, oetakiri Tubal-Caén, riitaki wetsikayitziriri poreryaayitatsiri eejatzi kijoyitatsiri. Irika Tubal-Caén eenitatsi rirori ritsiro oeta Naama.

²³ Ikanta Lamec, ikantakiro iina Ada eejatzi Zila:

“Pikemijantena okaate nokantemiri:

Nompojakiri atziri tema retashitakityaana ikichankakina nowathaki.

Nowamaaki ewankari tema retashitakinaha rompojakina.

²⁴ Osheki ikijawenteeteri Caín, rooma naaka nomaperotante nokijakowentante.”‡

²⁵ Ikanta rapiiteero Adán itzimakahaero iina, tzimae itsipa otomi oetakiri Set. Ari okantzi: “Ipaana Tajorentsi itsipa notyomi riitaki poyaataariri Abeleni, rompojakiri paerani Caín.”§

²⁶ Ikanta Set tzimaki itomi rirori iitakiri Enós. Riitaki etanakawo rap-atziyaanakari Tajorentsi raakotapiinteero iwaero.

5

¹ Iroka rojankinatakota ikaatzira icharinipaeni Adán. Tema owakira Tajorentsi rowetsikakiri atziri, ari roshiyari ikantaha itajorentsitzi rirori.

² Rowetsikakiri shirampari eejatzi tsinani. Itajonkawentakiri. Tema owakira rowetsikakiri Tajorentsi, iitakiri ‘Atziri.’

³ Okaataki Adán 130 rojarentsite, aripaete itzimae itsipa itomi iiteeri Set. Riitakira kimitanakariri jempe ikantawaeta rirori.

⁴ Okanta awijaki maawoeni irokapaeni, eeniroha rañaawita Adán okaataki 800 ojarentsi. Tzimawae itomipaeni eejatzi rishintopaeni.

† 4:15 Ikantakoetziri jaka “osheki rowajankiiteri” roojatzi ikanteetziri “okaate 7 rapiiteeteri rowajankiiteri.” ‡ 4:24 Ikantakoetziri jaka versículo-ki, roojatzi oshiyawori ikanteetaki “Tema 7 okaate rapiiteetero ikijawenteeteri Caín, rooma naaka okaate 77 napiitante nokijakowentante.” § 4:25 Iroka waerontsi “Set,” iñaaniki riroripaeni oshiyawitakawo akantziri aaka “Ipaana.”

⁵ Tzimanaki Adán 930 ojarentsi okaatzi rañaaki, roojatzi ikamantaa.

⁶ Tzimanaki rirori Set okaatzi 105 rojarentsite, aripaete itzimaki itomi iitakiri Enós.

⁷ Okanta awijayitaki maawoeni irokapaeni, eeniro rañaawita Set okaatzi 807 ojarentsi. Tzimawae itomipaeni eejatzi rishintopaeni.

⁸ Tzimanaki Set 912 ojarentsi okaatzi rañaaki, roojatzi ikamantaa.

⁹ Tzimanaki rirori Enós okaatzi 90 rojarentsite, aripaete itzimaki itomi iitakiri Caenán.

¹⁰ Okanta awijayitaki maawoeni irokapaeni, eeniro rañaawita Enós okaatzi 815 ojarentsi. Tzimawaki itomipaeni eejatzi rishintopaeni.

¹¹ Tzimanaki Enós 905 ojarentsi okaatzi rañaaki, roojatzi ikamantaa.

¹² Tzimanaki rirori Caenán okaatzi 70 rojarentsite, aripaete itzimaki itomi iitakiri Mahalaleel.

¹³ Okanta awijayitaki maawoeni irokapaeni, eeniro rañaawita Caenán okaatzi 840 ojarentsi. Tzimawae itomipaeni eejatzi rishintopaeni.

¹⁴ Tzimanaki Caenán 910 ojarentsi okaatzi rañaaki, roojatzi ikamantaa.

¹⁵ Tzimanaki rirori Mahalaleel okaatzi 65 rojarentsite, aripaete itzimaki itomi iitakiri Jared.

¹⁶ Okanta awijayitaki maawoeni irokapaeni, eeniro rañaawita Mahalaleel okaatzi 830 ojarentsi. Tzimawae itomipaeni eejatzi rishintopaeni.

¹⁷ Tzimanaki Mahalaleel 895 ojarentsi okaatzi rañaaki, roojatzi ikamantaa.

¹⁸ Tzimanaki rirori Jared okaatzi 162 rojarentsite, aripaete itzimaki itomi iitakiri Enoc.

¹⁹ Okanta awijayitaki maawoeni irokapaeni, eeniro rañaawita Jared okaatzi 800 ojarentsi. Tzimawae itomipaeni eejatzi rishintopaeni.

²⁰ Tzimaki Jared 962 ojarentsi okaatzi rañaaki, roojatzi ikamantaa.

²¹ Tzimanaki rirori Enoc okaatzi 65 rojarentsite, aripaete itzimaki itomi iitakiri Matusalén.

²² Ari ikantapiintatya Enoc rantziro ikoyiri Tajorentsi. Tzimakiita Matusalén, eeniro ijeekawita Enoc okaatzi 300 ojarentsi. Tzimawae itomipaeni eejatzi rishintopaeni.

²³ Tzimanaki Enoc 365 ojarentsi okaatzi ijeekaki.

²⁴ Ari ikantapiintatya Enoc rantziro ikoyiri Tajorentsi, roojatzi rantaariri Tajorentsi, tee iñahaeteeri.

²⁵ Tzimanaki rirori Matusalén okaatzi 187 rojarentsite, aripaete itzimaki itomi iitakiri Lamec.

²⁶ Okanta awijayitaki maawoeni irokapaeni, eeniro rañaawita Matusalén okaatzi 782 ojarentsi. Tzimawae itomipaeni eejatzi rishintopaeni.

²⁷ Tzimanaki Matusalén 969 ojarentsi okaatzi rañaaki, roojatzi ikamantaa.

²⁸ Tzimanaki rirori Lamec okaatzi 82 rojarentsite, aripaete itzimaki itomi,

²⁹ Ari iitakiri Noé. Tema ikenkithawaetaki Lamec, ikantzi: “Riyakatakiro Tajorentsi kepatsi, otzimatye antawaetee osheki apankiwaetee. Irika eentsi riitaki makoryaakahaeni.”*

³⁰ Tzimakiita Noé, eeniro rañaawita Lamec okaatzi 595 ojarentsi. Tzimawae itomipaeni eejatzi rishintopaeni.

³¹ Tzimanaki Lamec 777 ojarentsi okaatzi rañaaki, roojatzi ikamantaari.

³² Ikanta Noé tzimaki rirori okaatzi 500 rojarentsite, aripaete itzimaki itomipaeni: Sem, Cam, Jafet.

6

¹ Ikanta roshekitanaki atziripaeni kepatsiki, tzimayitanaki rishintopaeni.

* 5:29 Iroka waerontsi “Noé,” iñaaniki rirori okimitawo akantziri aaka “Makoryaatsiri.”

² Owaneenka okantayitaka, iñaayitakiro itomyaayi Tajorentsi. Ari riyoy-aaki tsinani, iinantakawo okaatzi kameethatzimotakiriri.

³ Ari ikantanaki Tajorentsi: “Tee nokoyi rañaayitee atziripaeni, tema wathatsi rinayitaki riroripaeni. Apatziro rañaawitya okaate 120 ojarentsi.”

⁴ Ikanta iinantayitanakawo itomyaayii Tajorentsi, tzimanaki itomipaeni, rootaki etaneenchari. Riitakira irika antaripenthaki nampitakawori jaka kepatsiki, riroperori ikanteeyani.

⁵ Iñaakiri Tajorentsi maperotaka ikaariperotaki atziripaeni kepatsiki, itzimawenteeyironi ikenkithashiretawo ikaariperoyite.

⁶ Antawo okatsitzimoneentanakiri Tajorentsi rowetsikakirira atziripaeni.

⁷ Ikantanaki: “Otzimatye nothonkaeri atziripaeni ikaatzi nowetsikakiri kepatsiki, ari noshiyakahaeri antamiweripaeni, anashiyitachari, shiwankiripaeni. Antawo okatsitzimoneentakina nowetsikawitakarira.”

⁸ Roo kantacha, iñaapiintakiri Noé kameethashireri ikantzimotakari rirori.

⁹ Iroka okanta ikenkithatakoetziri Noé. Tema Noé kameethashireri rini, ikemijantapiintziri Tajorentsi. Ikaatzira atziripaeni ijeekaeyinira paerani, apatziro Noé rantapiintakiro ikowayiri Tajorentsi.

¹⁰ Iikaatzi mawa itomi, iroka iwaero: Sem, Cam, Jafet.

¹¹ Osheki ikaariperotzimotakiri aatziripaeni Tajorentsi, ikoshekawakaawaeta.

¹² Tema mawoeni ikaariperotaki atziripaeni. Ikanta iñaakiro Tajorentsi osheki okantaka kaariperotaantsi kepatsiki,

¹³ ikantakiri Noé: “Nokenkithashiretaka nothonkeri atziripaeni. Riitaki kantakaantakirori otzimantakari kepatsiki ompojawakahaantsi, nothonkeri irikapaeni eejatzi maawoeni kepatsi.

¹⁴ Piwenatero inchato tzimatsiri okashi, rotaki pamaatakotantyaari. Pitsipanayitero inthomoeki pitantotantyaawo jantarikota. Roojatzi piwichantakyaawori tziriki iwitenkayitaha ojanarikira eejatzi inthomoeki, eero okyaantantawo nijaa.

¹⁵ Iroka okaate ojanthate pamaatakomento: 300 okaate ojanthate pimonkaatantyaawo pikonaki, 50 okaate ojanthate oshipaneeki pimonkaatantyaawo pikonaki, 30 okaate ojenokite pimonkaatantyaawo eejatzi pikonaki.*

¹⁶ Mawamenko okaate oshitamenko owawitya, apaani okantya pimoontero shaawiini opankotapishiki ikine ramineete. Iroka omoo okaate ojenokite apaani pikonaki. Apaani okantya eejatzi ashitawo.

¹⁷ Nowaryaatyeero antawo inkani thonkironi kepatsi, rootaki thonkaerini maawoeni añaayitatsiri jemperikapaeni jaka kepatsiki.

¹⁸ Roo kantzimaetacha tzimatsi akashiyaakaawakaeyaari. Pomonkyaayiteri amaatakomentotsiki pitomipaeni, piina, paniropaeni eejatzi eeroka.

¹⁹ Pomonkyaayite eejatzi apitepaeni tsimeri pamaatakomentoki, apaani shirampari eejatzi apaani tsinani, opoñaantyaari itzimantayiteeyaari.

²⁰ Pomonkyaayite eejatzi pamaatakomentoki apitepaeni ikaatzi inashiyitachari antamiweripaeni: shiwankiripaeni, ipiraetari, anashiyitachari kepatsiki, opoñaantyaari itzimantayiteeyaari riroripaeni.

²¹ Paayite eejatzi okaatzi rowaetari, powaantyaawo, otzimantyaari poy-aari eeroka eejatzi tsimeripaeni.”

²² Rantakiro Noé maawoeni okaatzi ikantakiriri Tajorentsi.

* **6:15** Kantakochari jaka “300 pimonkaatantyaawo pikonaki” rootaki ikanteetziri eejatzi 135 ojanthate. Kantakochari “50 pimonkaatantyaawo pikonaki” rootaki ikanteetziri eejatzi 22.5 ojanthate. Kantakochari “30 pimonkaatantyaawo pikonaki” rootaki ikanteetziri eejatzi 13.5 ojanthate.

7

¹ Ikanta Tajorentsi ikantakiri Noé: “Ikaatakira atziripaeni nimaeka, apatziro pikantakaawo eeroka pantapiintakiro nokoyiri naaka. Pikye amaatakomentotsiki pitsipatanakyaari pitomipaeni.

² Paanaki inashiyitachari tsimeri kitewathari, ikaate 7 shirampari eejatzi tsinani, riima tsimeri kaariperowathari apite ikaate paanakiri, apaani shirampari eejatzi tsinani.

³ Paanaki eejatzi inashiyitachari shiwankiri, ikaate 7 shirampari eejatzi tsinani, eero ipeyanta jempe ikantawaeta.

⁴ Okatapaaki 7 kitejeri nowaryaantyaawori inkani, okamaetyaawo opariyi okaate 40 kitejeri eejatzi 40 tsireniri. Nothonkatyeerira kepatsiki maawoeni añaayitatsiri, ikaatzi nowetsikawitakari.”

⁵ Rantakiro Noé maawoeni okaatzi ikantakiriri Tajorentsi.

⁶ Oonkantakari paerani kepatsi, tzimaki Noé okaatzi 600 rojarentsite.

⁷ Roojatzi rotetapithateeyanakawoni Noé oonkawo amaatakomentotsiki itsipateeyanakarini itomipaeni, iina, raniropaeni.

⁸ Ikaatzi antamiweripaeni kitewathatsiri, eejatzi kaariperowathatsiri, aayitatsiri, anashiyitachari,

⁹ oteyitanaka amaatakomentotsiki itsipatakari Noé, apitepaeni itsipatawakaapaa, apaani shirampari eejatzi tsinani. mataka okaatzi ikantakiri Tajorentsi.

¹⁰ Okanta monkaatapaaka 7 kitejeri, etanakawo oonkawo opamankanakiro kepatsi.

¹¹ Okaataki rojarentsite Noé 600, roori kitejeri 17 apitetaneentsiri kashiri. Aripaete otonkakotanaki antawoete inkaare inthomoekinta kepatsi, ashitaryaakotanaka eejatzi jenoki inkiteki.

¹² Okamaetakawo oparyaaki kepatsiki okaatzi 40 kitejeri eejatzi 40 tsireniri.

¹³ Rootakira kitejeri ikyaantanakari Noé amaatakomentotsiki itsipayitanakari itomipaeni Sem, Cam, Jafet, iina eejatzi mawa raniro.

¹⁴ Aritaki itsipatakari maawoeni antamiweripaeni, ipireetari, anashiyitachari kepatsiki eejatzi shiwankiripaeni.

¹⁵ Maawoeni antamiweripaeni ikyaayitanaki amaatakomentotsiki itsipatakari Noé, apitepaeni itsipatawakanaka.

¹⁶ Rotetanaka apaani shirampari eejatzi apaani tsinani. Yomaatakaha okaatzi ikantakiriri Tajorentsi Noé. Roojatzi rashitantanakawori Tajorentsi ashitawo amaatakomentotsi.

¹⁷ Ari iyomaatapaaka okaatzi 40 kitejeri paryaapaaki inkani. Okanta oonkanaka, amaatanaki amaatakomentotsi.

¹⁸ Eekiro opokaahatzi nijaa, eekiro otzinaatya amaatakomentotsi.

¹⁹ Tema intsipaete opokaahapaaki nijaa, opamankanakiro antawopaeni tonkaari jaka kepatsiki.

²⁰ Opamankaperotanakiro antawopaeni tonkaari, awijaneentanakiro ojenokitzi okaatzira omonkaatari 15 konakintsi.

²¹ Roojatzi ithonkantaakari maawoeni atziripaeni jaka kepatsiki, ari taki ikanteeyakani shiwankiripaeni, antamiweripaeni, ipireetari, eejatzi anashitachari kepatsiki.

²² Ari ithonkatakiri añaayitatsiri kepatsi, maawoeni ikaatzi jekawitachari.

²³ Apatziro ikantakawo Noé eejatzi ikaatzi jeekaentsiri amaatakomentotsiki, ritaki añaahaatsiri. Riima itsipapaeni ithonkaetakiri: atziripaeni, antamiweripaeni, shiwankiripaeni, ikaatzira anashiyiwitachari, maawoeni.

²⁴ Tema 150 kitejeri okaatzi ojamanitaki opamankakiro oonkawo kepatsi.

8

¹ Ikanta Tajorentsi, roshiretaari Noé eejatzi maawoeni antamiweripaeni itsipatakarira amaatakomentotsiki. Itampyaatakaakiro pyahaana oonkawo.

² Ashitayitanaa oshitowaawitaha nijaa poñaaneenchari inthomoeki kepat-siki, ari okantzitanaka jenoki inkiteki. Kaatanee opari inkani,

³ amatsinka okantaka opiyaata nijaa. Okaataki 150 kitejeri, opiyahaantari nijaa.

⁴ Ikanta rawijaki 5 kashiri, opiryaatakotee amaatakomentotsi janta ochempiki iitachari Ararat.*

⁵ Eekiro iyaatatzi opiyaataawo nijaa. Ikanta rawijaneentakiro rawijaki apite kashiri, ari okoñaatee tonkaari jenokitatsiri.†

⁶ Okanta awijaki 40 kitejeri, rashitaryahaero Noé imoontakirowa amaatakomentotsi,

⁷ rowaahakiri tzijoniro. Ikanta reworewowaeta tzijoniro royaawentawo opiryaatee kepatsi.

⁸ Ikanta Noé, romishitowakiri shiro iñaantyaawori piryaateerika kepatsi.

⁹ Eejatzi ipiyaawo shiro amaatakomentotsiki, tee iñi jempe rookya, eenirowa oonka kepatsiki. Rowaankawakotanaka Noé rookantapaari shiro romonkyaawaeri amaatakomentotsiki.

¹⁰ Eejatzi royaawentaawo Noé okaatzi 7 kitejeri, rapiiteeri rowahaeri shiro.

¹¹ Okanta otsireniityaaki, piyaawo shiro, ramae ithowaki tsipanashi. Ari riyotee Noé piryaatzimatee.‡

¹² Eejatzi royaawentawaa Noé okaatzi 7 kitejeri, rapiiteero rowaahaeri shiro. Tee ipiyaawo.

¹³ Okaataki Noé 601 rojarentsite, ari opiryaate kepatsi. Ikanta rawijaneentanakiro 10 kashiri, rookaero Noé opankoshi amaatakomentotsi. Iñaakiro piryaatee kepatsiki.§

¹⁴ Ikanta imonkaatzimatata apite kashiri, ari opiryaateeri kameetha kepatsi.*

¹⁵ Ikanteeri Tajorentsi irika Noé:

¹⁶ “Pishitowae amaatakomentotsiki, pitsipateeyaawo piina, pitomipaeni eejatzi paniropaeni.

¹⁷ Pomishitowaeri maawoeni antamiweripaeni ikaatzira pitsipatakari: shiwankiripaeni, ipiraetari, anashiyitachari kepatsiki. Ishekiteeta maawoeniki kepatsiki.”

¹⁸ Ikanta Noé itsipatakawo iina, itomipaeni, raniropaeni, shitowoyeeni amaatakomentotsiki.

¹⁹ Ari ishitowaeyanakini maawoeni antamiweripaeni, ipiraetari, anashiyitachari, aayitatsiri maawoeni.

²⁰ Roojatzi rowetsikantaka Noé taapokimentotsi roemoshirenkantyaariri Tajorentsi. Raaki apaani ikaatzi tsimeriyitatsiri kitewathatatsiri, ari ikantzitakari ikaatzi shiwankiyitatsiri. Itaakiniri.

²¹ Ikanta ikemaenkatawakiri Tajorentsi iwoshininka, ikantanaki: “Eero napiiteero nothonkaeri atziripaeni, nothonkawentashitakari

* **8:4** Ikanteetziri jaka “rawijaki 5 kashiri” rootaki ikanteetzitari eejatzi “kashiri 7, eejatzi kitejeri 17”

† **8:5** Ikanteetziri jaka “rawijaneentakiro rawijaki apite kashiri” rootaki ikanteetzitari eejatzi “kitejeri 1, eejatzi kashiri 10.” ‡ **8:11** Kantakotachari jaka “inchapana,” roori iiteetziri “olivo.” § **8:13** Ikanteetziri jaka “rawijaneentanakiro 10 kashiri” rootaki ikanteetzitari eejatzi “kitejeri 1, eejatzi kashiri 1.” * **8:14** Ikanteetziri jaka “imonkaatzimatata apite kashiri” rootaki ikanteetzitari eejatzi “kitejeri 27, eejatzi kashiri 2.”

iyaaperonkari. Okantawitaka reentsitakori ikenkithashiryahaapiintawo atziripaeni rantayitero kaariperori. Ari ikimitakiri maawoeni antamiweripaeni, eero napiiteeri nothonkaeri nokimitaakirira nimaeka.

²² Ashi owaero ipankiwaete inampiki roojatzi rowiitanteeyaawori iwanki-waeropaeni.

Ashi owaatyero omajawirentsisee eejatzi okatsinkaetyee.

Ashi owaatyero okyaawontsitee eejatzi ojarentsitee.

Okitejiyitayi eejatzi otsireniyitayi jaka kepatsiki.”

9

¹ Ikanta Tajorentsi itajonkawentakiri Noé itsipataakiri itomipaeni, iroka ikantakiri: “Roshekitee pitomipaeni, ithonkya inampiteeyaawo kepatsiki.

² Ithaawanteemi antamiweripaeni. Eeroka yotashiteerini shiwankiripaeni, antamiweripaeni, nijaweripaeni.

³ Kameethatatsi poyaari antamiweripaeni eejatzi pankirentsipaeni. Naakaha pakimirori maawoeni.

⁴ Riima añiinkari wathatsi, eero powakotawo riraa, rootaki añaaakayiriri.

⁵ Roo kowaperotachari irahaantsi. Arika piratakakiri pisheninka pompojeri, arira nomatakimi naaka. Arira nokantzityaari pipira, pirentzi, maawoeni atziriyitatsiri, niratakayiri nompojeri.

⁶ Iitarika ompojerini atziri,

Arira rompojeeteeri rirori.

Tema Tajorentsi owetsikakiri atziri, roshiyakaakiri itajorentsishiretzi irirori.

⁷ Roshekitee pitomipaeni eeroka,

Ithonkaeya inampitanteeyaawo kepatsiki.”

⁸ Eekiro iñaanatatziiri Tajorentsi irika Noé itsipataakiri itomipaeni, ikantziri:

⁹ “Pikem, tzimatsi nokashiyaakaakimiri, ari nokantzityaari eejatzi picharinipaeni.

¹⁰ Ari nokeri maawoeni antamiweripaeni ikaatzi tsipayitakimiri pishitowaera amaatakomentotsiki: shiwankiripaeni, tsimeripaeni, ikaatera tzi-mayitaatsini kepatsiki.

¹¹ Okaatzi nokashiyaakaakimiri eero nowashiñeero. Eero napiitantaawo oonkawo nowajankitanteeyaari atziriite eejatzi antamiweripaeni. Eero apiita oonkaeya kepatsi othonkaerikari tzi-mayitaatsiri.”

¹² Eekiro ikenkithawaetakaatziiri Tajorentsi, ikantziri: “Irika iñahaeteeri riyotanteeyaari tzimatsi nokashiyaakaakimiri, roo piñaapiinteeri eeroka eejatzi antamiweripaeni.

¹³ Arika piñeeri oye menkoriki, piyotzi eenitatsi nokashiyaakaakimiri.

¹⁴ Arika ooreenkakite kepatsiki, ari iñahaeteeri ikatziye oye.

¹⁵ Ari nokenkithashireterori naaka nokashiyaakaakimiri eeroka eejatzi antamiweripaeni, eero rapiiteero iñahaero oonkawo othonkaero kepatsi.

¹⁶ Arika noñeeri oye menkoriki, nokenkithashiretapiinteero nokashiyaakaakimiri rootaki naapatziyanteeyaari atziripaeni, eejatzi antamiweripaeni jeekatsiri kepatsiki.

¹⁷ Roo iñeeri atziripaeni riyotantyaari, riyotee eejatzi antamiweripaeni eenitatsi nokashiyaakaantziri.” Roowa iñaan Tajorentsi ikamantakiriri Noé.

¹⁸ Irika itomipaeni Noé ikaatzi shitowaatsiri amaatakomentotsiki: Sem, Cam, Jafet. Riitaki Cam ipaapatetanakari Canaán.

¹⁹ Ritaki mawa itomipaeni Noé oshekitaatsiri kepatsiki.

²⁰ Owaancheempeki rini Noé, riira etanakawo ipankiyitziro chochoki imiriyiiteeri.

²¹ Ikanta rirakirowa Noé owaa iwankiri, antawoete ishinkitanakawo tee iñaakoteeya, aatonkoryaawaetaka ipankoki.

²² Ikanta Cam ipaapatetanakari Canaán, iñaakiri ipaapate raatonkoryaawaetaka, ikamantakiri rirentzi.

²³ Ipokapaaki Sem itsipatakari Jafet, ramaki ithaari ipashikaeri ipaapate. Itaapi ipokantaka eero iñaantari raatonkoryaakaa.

²⁴ Ikanta ikakitee Noé, riyotaki ritaki iyaapitsi itomi pashikaeriri.

²⁵ Ikantanaki:

Iyakataarewo rinatye Canaán,
Romperatapiintane rinatye rirentzi.

²⁶ Eekiro ikantanakitzi Noé:
Riitaki Tajorentsi tajonkawenteerini Sem,
Riitaki omperateeyaarini Canaán.

²⁷ Riitaki Tajorentsi kantakaeyaarini Jafet roshekitanteeyaari,
Inampiteeyaawo iipatsiteki Sem,
Rijatzi omperateeyaarini Canaán.

²⁸ Okanta awijakira oonkapaetetantakari kepatsi, ojamani rañaawae Noé okaatzi 350 ojarentsi.

²⁹ Okaatzi ojamanitaki rañaaki Noé 950 ojarentsi roojatzi ikamantaari.

10

¹ Okanta awijakira oonkawo, tzimanaki itomipaeni Sem, Cam, Jafet. Riitaki ichariniyitanakari Noé.

² Riitaki Jafet tomintanakariri Homer, Mahoh, Madae, Javán, Tubal, Mesec, Tiras.

³ Riitaki Homer tomintanakariri Askenaz, Rifat, Togarma.

⁴ Riitaki Javán tomintanakariri Elisa, Tarsis, Quitim, Dodanim.

⁵ Riitaki icharinitakari Jafet, rijatzi nampitanakawori iñaacheraakipaeni. Tzimayitanaki irikapaeni inampi, eejatzi iñaanipaeni.

⁶ Riitaki Cam tomintanakariri Cus, Mizraem, Fut, Canaán.

⁷ Riitaki Cus tomintanakariri Seba, Javila, Sabta, Raama, Sabteca. Riitaki Raama tomintanakariri Seba eejatzi Dedán.

⁸ Riitaki Cus tomintanakariri Nimrod, etanakawori atziri oshekitzimotziri ishintsinka.

⁹ Riitaki Tajorentsi kantakaakariri Nimrod ikominthatantari. Roo opoñaantari ikanteetzi: “Poshiyaari Nimrod, tema Tajorentsi kantakaakariri ikominthatantari.”

¹⁰ Iroka kyaariperori inampiite jeekatsiri Sinar-ki, ri ipinkathariwentantziri Nimrod: Babel, Erec, Acad, Calne.

¹¹ Ari ipoñaakawori Sinar-ki ashitawori inampipaeni: Nínive, Rejobot, Cala,

¹² rijatzi ashitawori kyaariperori nampitsi iitachari Resén. Iroka nampitsi Resén rootaki jatekachari ojeekira nampitsi Nínive eejatzi Cala.

¹³ Riitaki Mizraem tomintanakariri Ludim, Anamin, Lejabim, Naftujim,

¹⁴ Patrusim, Caslujim, Caftorim, ri isheninkapaeni Filistia-jatzi.

¹⁵ Riitaki Canaán tomintanakariri Sidón rantarite itomi, eejatzi Het.

¹⁶ Rijatzi isheninkapaeni Canaán irika: Jebus-jatzi, Amor-jatzi, Herhes-jatzi,

¹⁷ Jev-jatzi, Arac-jatzi, Sin-jatzi,

¹⁸ Arvad-jatzi, Zemar-jatzi, Hamat-jatzi. Riitaki icharinipaeni irika Canaán ikaatzi pookayitaatsiri.

¹⁹ Riitaki thonkakirori inampitawo Gerar-ki, ipoñaanakawo nampitsiki Sidón roojatzi Gaza-ki. Ithonka inampitakawo nampitsiki Sodoma, Gomorra, Adma, Zeboem, roojatzi Lasa-ki.

²⁰ Riitaki irikapaeni icharinitakari Cam, rijatzi nampitanakawori jemperikapaeni. Tzimayitanaki irikapaeni inampiite, eejatzi iñaanipaeni.

²¹ Ikanta Sem rantarite Jafet, tzimaki icharini rirori iiteetakiri Heber. Riitaki Heber oshekitaneentsiri ikaatzi ichariniyitanakari Sem.

²² Riitaki Sem tomintanakariri Elam, Asur, Arfaxad, Lud eejatzi Aram.

²³ Riitaki Aram tomintanakariri Uz, Jul, Heter, Mas.

²⁴ Riitaki Arfaxad tomintanakariri Sala. Eejatzi Sala riitaki tomintanakariri Heber.

²⁵ Ikanta Heber tzimanaki apite itomipaeni: etakawori iita Peleh, aripaete ipookanaki atziri iipatsiteki. Riima itsipa itomi iita Joctán.*

²⁶ Riitaki Joctán tomintanakariri Almodad, Selef, Jazar-mavet, Jera,

²⁷ Adoram, Uzal, Dicla,

²⁸ Obal, Abimael, Seba,

²⁹ Ofir, Javila, Job-ab. Maawoeni irikaete riitaki itomiite Joctán.

³⁰ Ithonka inampitakawo janta Mesa-ki roojatzi Sefar-ki jeekatsiri ochempimashiki ishitowapiintzira ooryaatsiri.

³¹ Riitaki irikapaeni icharinitakari Sem, rijatzi nampitakawori jemperikapaeni. Tzimayitanaki irikapaeni inampiite, eejatzi iñaanipaeni.

³² Riitaki irikapaeni icharinitanakari itomipaeni Noé. Tema awijanakira paerani oonkawo, ari ithonkari ipaashiniyitanaki irikapaeni, rinashiyitaanaka inampiteeyawowa jemperikapaeni.

11

¹ Paerani apaani okanta ñaantsi iñaaawaeteetziri kepatsiki.

² Ikanta rowahanaka atziripaeni inampityaawo ishitowapiintzira ooryaa, areetaka janta iiteetziri Sinar, iñapaakiro owintenipathatzi kepatsi, ari inampitapaakawo.

³ Ari ikantawakahaeyakani atziripaenni: “Jame owetsikaeyeni kepatzipatha atayimaetyaawo.” Arira retanteetanakawo rotantoteetawo kepatzipatha, tee apatziro rotantoteetawo mapi. Retanteetanakawo eejatzi otsirekanteetawo tsirepathari, tee apatziro rahaetziro otsirekanteetari paerani.

⁴ Ari ikantawakahaeyakani eejatzi: “Pipokaeyeni, jame owetsike anampi, owetsiki eejatzi antawo ateementotsi areetachani jenokinta. Jame anampiteeyaawo kameetha eero añaantawo akinakinawaetee jemperikapaeni.”

⁵ Riitaki kantacha pokaki Tajorentsi raminero nampitsi eejatzi ateementotsi rowetsikakiri atziripaeni.

⁶ Ikantashiretanaki Tajorentsi: “Apaani okanta inampiite, apaani okanta iñaani eejatzi, okaate ikenkithashireteeyaari rantero, ari imatakiro.

⁷ Nimaeka nowashiñaapithateri iñaanipaeni, eero ikemathatawakaanta iñaanatawakaeya.”

⁸ Ari ipakaakaakiri Tajorentsi rowetsikawitakawowa antawo inampi, ipookayiteero ikinayiteero jemperikapaeni.

⁹ Ikompitakaayitakari iñaanipaeni eejatzi, opoñaantyaari eero ikemathatawakaanta. Jatayitanaki inampiteeyaawo jemperikapaeni. Rootaki iitan-teetakawori Babel iroka antawo nampitsi rowetsikakiri atziripaeni.*

* **10:25** Iroka waerontsi “Peleh”, iñaaniki riroripaeni oshiyawo akantziri aaka “Pookaantsi.” * **11:9** Iroka waerontsi “Babel” iñaani ini riroripaeni, roo oshiyawori añaaniki aaka akantziri: “Kompitaantsi.”

¹⁰ Irika icharinipaeni Sem. Tema awijaki apite ojarentsi oonkantakari paerani, tzimaki Sem okaatzi 100 rojarentsite, tzimaki itomi Arfaxad.

¹¹ Ojamani rañaaki Sem okaatzi 500 ojarentsi. Osheki itomi eejatzi rishintopaeni tzimaentsiri.

¹² Ari tzimaki Arfaxad okaatzi 35 rojarentsite, ari itzimaki itomi iitakiri Sala.

¹³ Ojamani rañaaki Arfaxad okaatzi 403 ojarentsi. Osheki itomi eejatzi rishintopaeni tzimaentsiri.

¹⁴ Ari tzimaki Sala okaatzi 30 rojarentsite, roojatzi itzimantaka itomi iitakiri Heber.

¹⁵ Ojamani rañaaki Sala okaatzi 403 ojarentsi. Osheki itomi eejatzi rishintopaeni tzimaentsiri.

¹⁶ Ari tzimaki Heber okaatzi 34 rojarentsite, roojatzi itzimantakari itomi iitakiri Peleh.

¹⁷ Ojamani rañaaki Heber okaatzi 430 ojarentsi. Osheki itomi eejatzi rishintopaeni tzimaentsiri.

¹⁸ Ari tzimaki Peleh okaatzi 30 rojarentsite, roojatzi itzimantakari itomi iitakiri Reu.

¹⁹ Ojamani rañaaki Peleh okaatzi 209 ojarentsi. Osheki itomi eejatzi rishintopaeni tzimaentsiri.

²⁰ Ari tzimaki Reu okaatzi 32 rojarentsite, roojatzi itzimantakari itomi iitakiri Seruh.

²¹ Ojamani rañaaki Reu okaatzi 207 ojarentsi. Osheki itomi eejatzi rishintopaeni tzimaentsiri.

²² Ari tzimaki Seruh okaatzi 30 rojarentsite, roojatzi itzimantakari itomi iitakiri Nacor.

²³ Ojamani rañaaki Seruh okaatzi 200 ojarentsi. Osheki itomi eejatzi rishintopaeni tzimaentsiri.

²⁴ Ari tzimaki Nacor okaatzi 29 rojarentsite, roojatzi itzimantakari itomi iitakiri Taré.

²⁵ Ojamani rañaaki Nacor okaatzi 119 ojarentsi. Osheki itomi eejatzi rishintopaeni tzimaentsiri.

²⁶ Ari tzimaki Taré okaatzi 70 rojarentsite, roojatzi itzimantakari itomi paeni iitakiri Abram, Nacor, Harán.

²⁷ Irika isheninkapaeni Taré. Irika Taré riitaki tomintanakariri Abram, Nacor, Harán. Irika Harán riitaki tomintanakariri Lot.

²⁸ Irika Harán riitaki etakawo ikamae janta Ur-ki iipatsiteki Caldi-ite, tekiraha ikamiita Taré ashitariri. Ikamaki itzimakira paerani.

²⁹ Ikanta Abram iinantakawo Sarai. Riima Nacor iinantakawo rirori Mil-ca, rishinto Harán. Iroka Mil-ca roo irento Isca.

³⁰ Teemaeta itzimi eentsite Sarai, amashithakiwaetatya roori.

³¹ Ari riyaataki Taré janta Canaán-ki rookanakiro Ur iipatsiteki Caldi-ite. Ari raanakiri itomi Abram itsipataaneeri Sarai raniro, raanaeeri eejatzi Lot icharini. Ikanta rareetawo Harán-ki, ari inampitapaawori.

³² Ojamani rañaaki Taré okaatzi 205 ojarentsi, ari ikamaeri rirori janta Harán-ki.

12

¹ Ikanta Tajorentsi iñaanatakiri Abram, ikantakiri: “Eenitatsi otsipa kepatsi noñahakimiri, piyaate janta, pookaneeri pisheninkapaeni eejatzi piipatsite.

² Ri noshekyahaeri picharinipaeni. Ari notajonkawentakimi eeroke, riroperori nokantakahaemi. Eeroke kantakaeyaawoni notajonkawentantyaariri itsipajatzipaeni.

³ Ari notajonkawenteeri ikaatzi tajonkawentakimini eeroka. Ari niyaka-teeri naaka ikaatzi iyakatemini eeroka. Tema eeroka kantakaeyaawoni notajonkawentanteeyaariri maawoeni inashiyitachari sheninkatawakaey-itachari jaka kepatsiki.”

⁴ Tzimaki Abram okaatzi 75 rojarentsite. Jataki Canaán-ki rokotakinirira Tajorentsi, rookaneero Harán inampiwitawowa.

⁵ Itsipatanaawo iina Sarai, eejatzi Lot itominthori. Ithonkakiro raaneero tzimimoyitziriri, raaneeri maawoeni ratzirite ramanantakiri Harán-ki. Iroka okanta rareetantakari Abram Canaán-ki,

⁶ ithonkakiro ranashitakawo iroka kepatsi, roojatzi rareetantakari Siquem-ki ojeekira inchato iiteetziri More. Rootaki inampiite Canaán-jatzi janta.

⁷ Ari roñaahakariri Tajorentsi, ikantakiri: “Roo noperiri iroka kepatsi ikaate picharinityaari.” Rowetsike taapokimentotsi jempe roñaahakari Tajorentsi, ipinkathatantyaariri.

⁸ Ikanta ikinanee ochempimashiki okaakitapaera Betel ikyaapiintzira ooryaa. Ari rowatzikapaero ipankothaante. Imontetapaakawo Betel ikyaapiintzira ooryaa, rooma nampitsi Jae ojeeki ishitowapiintzira ooryaa. Ari rowetsikapaeri otsipa taapokimentotsi, raakotapaero iwaero Tajorentsi iñaapinkathatapakiri.

⁹ Eekiro ranashitanakitya, riyaatziro kirinkanta Nehuev-ki.

¹⁰ Okanta paerani iñahaetakiro antawo tashetsi. Rootakira riyaatantakari Abram ijeekawaete Egipto-ki tema tekatsi rowaeyaari inampiki.

¹¹ Ikanta rareetizimataka Abram janta Egipto-ki, ikantakiro iina Sarai: “Noená, pikemina, maperori pikameethaanikitaki eeroka.

¹² Arika iñaawakimi Egipto-jatzi, ikanteeyeni: ‘Iroka tsinani iina ini irika atziri.’ Rootaki opoñaantyaari rompojina, eero rompojimaetzimi eeroka tema ikowatyé rayimi.

¹³ Pikanteri eeroka: ‘Aari rini’, rootaki opoñaantyaari eero rompojantee-tana naaka.”

¹⁴ Ikanta rareetaka Abram janta Egipto-ki, iñaawakiro Egipto-jatzi kameethaanikiri okantaka Sarai.

¹⁵ Iñaawakiro reewarite. Riyaatashiitakiri Faraón iwinkatharite Egipto-jatzi, ikamantakiri kameethaanikiri okantaka tsinani. Roojatzi rahaetanta-nakawo Sarai iwinkatharipankoteki Faraón.

¹⁶ Okantakaantziro okameethaanikitziira Sarai, raakameethatawakiri Faraón irika Abram. Ipashitakari osheki oveja, vaca-paeni, ratziritepaeni, kawayopaeni eejatzi camello-paeni.

¹⁷ Okantakaanta Sarai, rowajankitantakari Tajorentsi mantsiyarentsi irika Faraón, itsipataakiri isheninkapaeni.

¹⁸ Roojatzi ikaemakaantantakariri Faraón irika Abram, ikantakiri: “¿Iitaka pomanakotantawori iroka? ¿Iitaka kaari pikamantantana piinaha iroka tsinani?”

¹⁹ Pikantakina: ‘Choeni ini.’ Naaka matajantachanimi ari noenantakyaa-womi. Iroka nimaeka piina, paanaero.”

²⁰ Ikanta Faraón, ikantakiri ratzirite roemishitowaeri Abram raaneeroota iina, raaneero eejatzi okaatzi tzimimotziriri.

13

¹ Ikanta ipiyaanawo Abram janta Nehuev-ki itsipatanaawo iina ipoñanaawo Egipto-ki, ramaero maawoeni tzimimotziriri. Ari itsipataari itominthori Lot.

² Ashaahantaa Abram, ishekitzimotakiri ooro, koriki, osheki ipirapaeni.

³ Ikanta rawijee ipoñaanaawowa Nehuev-ki, roojatzi rareetantaari Betel-ki. Ikanta rawijanee roojatzi niyankithakineki awotsi rareetantyaari nampitsiki Jae, rowetsikapaero ipankothaante jempe retakawo paerani ipankota,

⁴ jempe rowetsikaki paerani taapokimentotsi, raakotantakawori iwaero Tajorentsi ipinkathatziri.

⁵ Ari ikantakari eejatzi Lot, ishekitzimotakiri rovejate, ivacate, ratzirite, ikaatzi tsipatariri rirori.

⁶ Okanta janta jempe inampitaawo, opomeentsitzimotakari itsipatawaka-haeya, tee riyomaatawo rowanawo ipirapaeni.

⁷ Ikaatzi kempoyeeriri ipirapaeni Abram rantzitakiri rashi Lot. Ari ijeekitari eejatzi Canaán-jatzipaeni eejatzi Ferez-jatzi.*

⁸ Roo ikenkithawaetakaantakariri Abram itominthori Lot, ikantakiri: “Asheninkaha owawakaeyaani aaka, tee okameethate antaminthatawakaeya, tee omatzita eejatzi rantaminthatawakaeya kempoyeeriri apirapaeni.

⁹ Iroka antawoete kepatsi, pamine jempe pinampityaawo. Arika pikinanaki kirinkanta, nokinanaki naaka katonkonta. Rooma pikinanakirika katonkonta, nokinanaki naaka kirinkanta.”

¹⁰ Raminakiro Lot othapya Jordán, jempe ojeeki nampichaniki iitachari Zoar, iñaatziro kameethari okantaka, tzimatsi osheki nija. Ariwaetaki Egipto. (Roperori okantawita tekira ithonkaeroota Tajorentsi iroka Sodoma eejatzi Gomorra.)

¹¹ Rookotakiro Lot inampityaawo ishitowapiintzira ooryaa Jordán-cheraki. Ari rotsiparyahaari Abram irika Lot.

¹² Roojatzi ijeekanaki rirori Abram Canaán-ki, jataki Lot inampityaawo ojeekira nampitsipaeni, okaakitapaera nampitsi Sodoma.

¹³ Ari ipiyotapaari atziri antayitzirori kaariperori kaari iñaamata Tajorentsi.

¹⁴ Ikanta riyataki Lot, ikantakiri Tajorentsi irika Abram: “Pamine ka-tonko, kirinka, ishitowapiintzira ooryaa eejatzi jempe ikyaapiintzi.

¹⁵ Ari nopakimiro maawoeni kepatsi okaatzi piñaakiri, okanteetatyeyyaani pashiteeyaawo, roojatzi rashiteeyaari ikaate pichariniteeyaari.

¹⁶ Ari noshekyahaeri roshiyeeyaawo impaneki. Tee riyoteero jempe okaatzi oshekitzi impaneki, ari roshiyeeyaari pichariniyiteeyaari eero riyoteeri jemperika ikaate roshekite.

¹⁷ Pikatziyanaki, pithonkiro panashityaawo maawoeni kepatsi okaate nashitakahaemiri, tema naaka pimironi.”

¹⁸ Ari okantakari, roo riyaatantakari Abram inampiteeyaawo inchatomashiki. Riitaki ashitawo atziri iitachari Mamre. Ari ekaatapaeri nampitsi iiteetziri Jebrón. Rowetsikapae janta taapokimentotsi ipinkathatapaeri Tajorentsi.

14

¹ Okanta paerani janta Sinar-ki ipinkatharitzira Amrafel, riima Arioc ipinkatharitziri rirori Elasar-ki, Quedorlaomer ipinkatharitziri rirori Elam-ki, eejatzi Tidal ipinkatharitziri rirori Hoem-ki.

* **13:7** Ikenkithatakoteetziri jaka ‘Ferez-jatzi,’ nampitsi ini iiteetziri “Ferez.” Terika ari okantya, os-hiyaka riitaki ikenkithatakoteetziri nampitawori antawoki nampitsi, iinashitanteetyaariri nampita-wori rowaneki. Ari okanta, iñaani inatzi Heber-paeni iroka ‘feréz,’ roo akantziri aakapaeni ‘nampitsi.’

² Kameethari raapatziyawaka irikapaeni pinkathari rowayiriminthatari Bera pinkatharitatsiri Sodoma-ki, Birsa pinkatharitatsiri Gomorra-ki, Sinab pinkatharitatsiri Adma-ki, Sem-eber pinkatharitatsiri Zeboem-ki, eejatzi pinkatharitatsiri Bela-ki iitziteetari Zoar.

³ Ikanta irikapaeni 5 pinkathari rowayirimintheetakiri, raapatziyawakaaka rirori ipiyotakiri rowayirite janta Sidin-ki ojeekira inkaari Katyaari.

⁴ Tema tzimakotaki okaatzi 12 ojarentsi irikapaeni 5 pinkathari romperawaetakari pinkathari Quedorlaomer, roo 13-tapaentsiri ojarentsi ikenkithashireteeyakani ipiyatyaari rowayiriteri.

⁵ Okanta ojarentsi 14-tapaentsiri, irika pinkathari Quedorlaomer itsipatakari itsipa pinkathariite ikaatzi aapatziyakariri riyateeyakini Astawot Karnaem, ari ithonkakiri rowayiritari Refa-ite. Ari ikantanakiri eejatzi Zuzi-ite janta Jam-ki, imatanakiri eejatzi Emiite janta Save-quiriataem-ki.

⁶ Imatzitanakari Jori-ite janta tonkaariki Seir-ki, ipatzimatanakiri roojatzi Parán-ki tsipanampitawori tonkaari.

⁷ Ikanta ipiyaawo Quedorlaomer itsipataari pinkathariite aapatziyariri, rareeteeyaaní En-mispat-ki iiteetziri eejatzi Cades. Ithonkatanakiri maawoeni iñaanakiri janta iipatsiteki Amalek-iite, ari ikantanakiriri eejatzi Amor-jatzi nampitawori janta Jazon-tamar-ki.

⁸ Ikanta pinkatharitatsiri Sodoma-ki, Gomorra-ki, Adma-ki, Zeboem-ki, Bela-ki (iiteetziri eejatzi Zoar,) riyateeyakini roma-natya Sidim-ki.

⁹ Irikapaeni 5 pinkathari, rowayiritakari itsipa 4 pinkathariite: Quedorlaomer pinkatharitatsiri Elam-ki, Tzidal pinkatharitatsiri Hoem-ki, Amrafel pinkatharitatsiri Sinar-ki, Arioc pinkatharitatsiri Elasar-ki.

¹⁰ Tema janta Sidim-ki tzimatsi pitsitharipatha. Ikanta pinkatharitatsiri Sodoma-ki eejatzi Gomorra-ki ikowaki ishiyapithatero awijaentsiri, ithonkari ipiinkantakari pitsitharipatha, ithonkaka ikamaki. Riima itsipa pinkathariite, ishiyeeyanakani tonkaariki.

¹¹ Ikanta pinkathariite thonkaantetsiri, rayitanakiri maawoeni rowanawo, rayitzitanakiri eejatzi rashaahawo pinaperoyitachari okaatzi tzimatsiri janta Sodoma-ki eejatzi Gomorra-ki. Jateeyeeni.

¹² Janta Sodoma-ki, ari inampitawori Lot itominthori Abram. Raetaanakiri rirori itsipatahaetanakiri rashaahawo.

¹³ Eenitatsi apaani atziri shiyanaenchari, ikamantakiri Abram irika Heber-ite. Ari inampitawo Abram rinchatomashiteki Mamre. Irika Mamre riitaki Amor-jatzi, rirentzi Escol eejatzi Aner, riiyitaki aapatziyariri Abram.

¹⁴ Ikanta ikemawaki Abram rahaetakiri itominthori, riyoyaaki itomi ronampiripaeni rawentaaperotari, ikaateeyini 318 ipiyotaka. Royaatzishitanakiri pinkathariite roojatzi janta nampitsiki Dan.

¹⁵ Roma-pokakiri tsireniriki Abram rowayiritari pinkathariite itsipatakari ratzirite, ipatzimatanakiri roojatzi Job-a-ki jeekatsiri katonkonta nampitsiki Damasco.

¹⁶ Ari raapithatawaeri maawoeni owaahawontsi raayiwitanakari. Ari rokakaawentawaeri eejatzi itomithori Lot, raawaero eejatzi maawoeni rashitari. Rokakaawentawaero tsinanipaeni, eejatzi osheki itsipa atziripaeni raawiitakari.

¹⁷ Ikanta Abram, piyaawo ithonkatawakirira Quedorlaomer itsipataari pinkathariite ikaatzi aapatziyakariri. Ari riyataki pinkatharitatsiri Sodoma-ki itonkyotawaari janta Save-ki, tema ikanteetziri Save rootaki "Pinkatharyaarini".

¹⁸ Ari riyaaatztanaka Melquisedec pinkatharitatsiri Salem-ki, riitaki romperatajorentsiti Jenokijatzi Tajorentsi, raanaki pan itsipataanakiro rireetziri.

¹⁹ Ramanakowentawaari Abram, ikantanaki:

“Itajonkawentemi Jenokijatzi Tajorentsi,
Owetsikakirori inkite eejatzi kepatsi.

²⁰ Kimoshirewentaarewo rini Jenokijatzi Tajorentsi,

Riitaki kantakaakawori poetsinampaantakariri omanayitzimiri.”

Ipakiri Abram irika Melquisedec eepichokiini raapithatantawaeri romayitakaha.*

²¹ Ikanta pinkatharitatsiri Sodoma-ki ikantakiri Abram: “Pipenari atziri-paeni, payero eeroka ashaahawontsi.”

²² Rakanaki Abram, ikantanakiri: “Tema naakotakiro iwaero Tajorentsi, Jenokijatzi owetsikakirori jenokinta eejatzi kepatsi.

²³ Eerowa nayi apaani pashitari eeroka, eero naajeetzi oeta noojotantyaariri no-zapato-te. Teera nokoyi pikantena paata, pikante: “Irika Abram nashaa-hantakaakari.”

²⁴ Tekatsi nokoyi naaka, apatziro nayiro okaatzi rowayitakari nomperatane. Riima tsipatakinari Aner, Escol, Mamre, raayitaki rirori.”

15

¹ Ari iñaanateeri Tajorentsi imishiriki Abram, ikanteeri: “Eero pithaawawaetzi Abram, naakataki kempoyaawentemini. Osheki nopinateemi.”

² Rakanaki Abram, ikantanaki: “¡Tajorentsi! Piyotzi eeroka tekatsi noty-omipaeni. ¿Litaka pipinatantenari. Riitaki Eliezer nonampiri Damasco-jatzi ashiteeyaawoni maawoeni tzimimotanari.”

³ Ikantzi eejatzi: “Tee pikowakaana itzime notyomintyaari, irika Eliezer nomperatani, riitaki ashiteeyaawoni tzimimotanari.”

⁴ Rakanakiri Tajorentsi, ikantziri: “Riitaki pitomipaeni eeroka ashiteeyaawoni maawoeni tzimimotanari, kaarira itsipajatzi ashiteeyaawoni.”

⁵ Ikanta Tajorentsi romishitowakiri Abram jakakiroki, ikantziri: “Paminero jenokinta, piyoteri jempe ikaatzi roshekitzi ompokiro. Ari ikanteeyaa pichariniteeyari roshekitee rirori, roshiyeyaari roshekitzi ompokiro paeni.”

⁶ Rawentaakari Abram Tajorentsi. Roowa ipoñaantari Tajorentsi raakameethatziri Abram, iitakiri tampatzikashireri.

⁷ Ikantakiri: “Naakataki Tajorentsi, naaka amaemiri jaka pinampitawowa paerani Ur-ki iipatsiteki Caldi-ite, nopashiteemiro iroka kepatsi.”

⁸ Rakanaki Abram, ikantanakiri: “¡Tajorentsi! ¿Jempe okantyaaka niyotantyaari naaka ashitaawori iroka kepatsi?”

⁹ Ikantanaki Tajorentsi: “Pamakina ewankari pipira tzimaentsiri mawa rojarentsite: vaca, cabra, oveja. Pamakina konthawo, eejatzi iryaani shiro.

¹⁰ Ari ikantakiro Abram, ramakiniri ipirapaeni, itankakiri, rowayitakiri imontekoyitakiri. Teera itankaeteri shiwankiripaeni rirori.

¹¹ Pokapaaki amemporipaeni ikemaenkatakiri. Jeekaki rirori Abram romishiyiri kemaenkatakiriri.

* **14:20** Kantakotachari jaka “eepichokiini” roo ipakiriri paerani Abraham irika Melquisedec. Arika raapithatante roma-nayitaha Abraham-ni okaatzi 10, apaani rashitakaakyaari Melquisedec. Ari ikantakirori maawoeni raapithatantakiri, otzimerika 10, apaani rashitakaakyaari Melquisedec.”

¹² Okanta otsireniityaanaki, ayitzimotakiri Abram antawoete iwochokini, maanaki. Ari omapokanaka otsirenikakitanaki. Antawo ithaawanaki.

¹³ Ikantakiri Tajorentsi: “Abram, otzimatye piyotero iroka, rahaeteri picharinipaeni otsipaki kepatsi, okaate 400 ojarentsi ijeeke. Ari romperawaeteetyaari, ishintsiwenteeteri, rantawaetakahaeteri.

¹⁴ Ari nowajankitzimaetakyaari naaka omperanawaetakariri. Arika okaatapaaki, aritaki ishitowae, oshekitzimotakiri osheki rashaahawo.

¹⁵ Tekatsitzimaeta awijimotemini eeroka, apatziro pikamae aririka pantarikitapaaki, pitsipateeyaari piwaejatziiteni.

¹⁶ Arika ojamanitaki paata, ari ipiyee itomi pichariniite jaka, tekira omonkaatapaakaata iyaariperonka Amor-jatziite.”

¹⁷ Okanta otsirenitanaki, tee okoñaatane ramine. Iñaaki Abram paa-mari antawoete okachaataki, oshiyawityawomi omorekantatyeeyaarimi kaminkari tsimeri itankaetakiri.

¹⁸ Aripaete ikenkithawaetakaaakiri Tajorentsi Abram, ikantakiri: “Nashitakaeyaari picharinipaeni iroka kepatsi, etanakyaawo antawaaki nija Egipto-ki, roojatzi antawaaki nija Eufrates, rootaki aapatziyawakaan-teeyaari.

¹⁹ Aakotawakiroota iipatsite Cin-ite, Cenez-iite, Cadmon-jatziite,

²⁰ Het-ite, Ferez-ite, Refa-ite,

²¹ Amor-ite, Canaán-ite, Gerges-iite, Jebus-iite eejatzi.”

16

¹ Tee okanta Sarai itzimakayiro oemi Abram, tzimimaetacha omperatane oeta Agar, Egipto-jato ini.

² Okantakiri Abram: “¡Pikemaki! Tee ikowakayina Tajorentsi itzimi, nokoyimaetaka pitsipatyaawo onampiri Agar, pitzimakayiro, riitaki noshiyakayeri notyomipaeni naaka.” Inimotakiri Abram okantakiriri iina Sarai.

³ Aakiro Sarai onampiri Egipto-jato, opakiri Abram iinantyaawo. Tzimaki 10 ojarentsi inampitakawo Canaán-ki.

⁴ Ikanta itsitakawo Abram ronampiri Agar, rowakakiro. Okanta oñaaka Agar omotzitaki, okijaneentanakiro Sarai.

⁵ Okantakiri Sarai oemi Abram: “Eeroka kantakaantakirori okijaneentanari Agar. Naakawitaka pakimirori piinantyaawo, oñaakaha omotzitaki, okowanaki awijena oñaaperotya. Tema Riitaki Tajorentsi yotziro iitarika kantakaantzirori naakarika, aama eerokarika.”

⁶ Rakanakiro Abram iina, ikantanakiro: “¡Pikemina! Ponampirira ini iroka tsinani, eerokataki yoteroni jemperika pikantero.” Roojatsi okijantanaakawo onampiri, roojatzi oshiyantakari Agar.

⁷ Iñiimaetakawo ronampiri Tajorentsi ochempimashiki, ojeekashitziro ni-jaateni jeekatsiri awotsiki riyaatantetari nampitsiki Shur.

⁸ Rojampitakiro, ikantziro: “¿Jempe pikinapaakika omperatane Sarai? ¿Jempe piyaateka?” Ari akanakiri roori, okantanakiri: “Noshiyapithatyaawo Sarai omperatanari.”

⁹ Ikantanakiro ronampiri Tajorentsi: “¡Agar! Pipiyee opankoki omperatzimiri, panteniro okaate omperatemiri.”

¹⁰ Eekiro ikantanakitziro ronampiri Tajorentsi:

“Noshekyaaperoteemiri pijariteeyaari,

Tekatsi yoteerini jempe ikaate tzimatsini, ishekiperotaatyera.

¹¹ Tema motzitakimi nimaeka, itzimae apaani pitomi,

Riitaki piiteri Ismael.

Tema iñaakimi Tajorentsi pashironkawaetaka.*

¹² Roshiyari pitomi kawayoniro, mashireyantzi ikantya.

Rantamintheteeri maawoeni atziri, ari ikantzityaari maawoeni atziripaeni rantamintheteeri rirori.

Kijokiro rowaero inampi, okantawitya eero inimotziri isheninkapaeni.”

¹³ Okanta okenkithawaetakaakiri Agar irika Tajorentsi, oeteeri: “Tajorentsi Ñaantatsiri,” tema okantakitzi roori: “Iñaana Tajorentsi, eeniro nañiira.”

¹⁴ Rootaki iitanteetakawori iroka nijateni: “Inijaate Añaaniri Ñaakinari.” Tema iroka nijateni ojeeki niyankithakineki awotsi kinachari janta nampitsiki Cades roojatzi Berea-ki.

¹⁵ Okanta Agar, tzimaki itomi Abram, oetakiri Ismael.

¹⁶ Tzimimaetaka Abram okaatzi 86 rojarentsite, ari itzimakiri Ismael.

17

¹ Tzimaki Abram okaatzi 99 rojarentsite, ari iñaahaeri Tajorentsi, ikan-takiri: “Pijeekimotena kameetha eeniro pañiika eero otzimawaetzi kaariper-ori pantzimotanteri, tema naakataki Tajorentsi Shintsiperori.

² Eenitatsi aapatziyawakahaeyaari. Ari nomaperotakiro noshekeemiri picharinipaeni.”

³ Ari rotziwerowanakari Abram, oeyotanaka kepatsiki ikenkithawaetzira Tajorentsi, ikantziri:

⁴ “Iroka nantzimotemiri. Oshekiperori ikanteeyaa pichariniite, ri-nashiteeya ipiyoteeya ikaate sheninkatawakahaachani, oshiyakahaemimi eerokami ipaapateteeya.

⁵ Rootaki piitanteeyaari nimaeka Abraham, eero piitaawo Abram, tema oshekiperori ikanteeya pichariniite rinashiteeyaawo ipiyoteeya ikaatzira isheninkatawakahaeyaani, oshiyakahaemimi eerokami ipaapateteeya.*

⁶ Osheki ikaatee pichariniteeyaari, eenitatsi pinkatharitaatsini, rinashiteeyaawo ipiyoteeya ikaatzira isheninkatawakahaeya.

⁷ Iroka nokashiyaakaemiri eeroka nimaeka, rootaki nokashiyaakahaeriri eejatzi paata pichariniite, naakatapiintaki Pitajorentsiteteeya, naakatztitaka Itajorentsiteteeya eejatzi pichariniite.

⁸ Nopaemiro maawoeni kepatsi jeekatsiri Canaán-ki pijeekakira nimaeka, ari pinampiteeyaawo. Eerokataki ashiteeyaawoni, roojatzi rashiteeyaari pichariniite. Rashi rowatyero rashiteeyaawo, naakataki Itajorentsiteteeya.”

⁹ Eekiro ikenkithawaetatzi Tajorentsi ikantziri Abraham: “Pimonkaate-nawo aapatziyawakaanteeyaari, eejatzi ikantziteeya pichariniite.

¹⁰ Iroka otsipa aapatziyawakaanteeyaari, otzimatye ithotyeeenawo pichariniite imonkaateero. Maawoeni shirampariite itochonkyaaniteeya.

¹¹ Pitoyiteero eerokaete opatzithowaki pishiramparitantari. Roo riyotan-teeyaari eenitatsi aapatziyaawakaari aakaete.

¹² Nimaeka etanakyaawo iitochonkyaaniteeya peenchaanikite tzimako-teentsiri 8 kitejeri. Ari ikanteeteri eejatzi otomipaeni pomperatane owakira tzimatsiri, ari pikanteri pomperatane owakira pamanantayitziri kaari pi-hekinkata.

¹³ Otmatyete itochonkyaaniteeya apiteroeni: eenchaaniite pomperatane, eenchaaniite eejatzi pamanantane. Roo iñahaetantyaawori piwathaki okaatzi aapatziyawakaeyaari.

* **16:11** Iroka waerontsi “Ismael”, iñaaniki rirori oshiyaakawo akantziri aaka “ikemaki Tajorentsi.”

* **17:5** Iroka waerontsi “Abraham”, iñaaniki riroripaeni oshiyaawori akantziri aaka “ipaapate osheki sheninkatawakahachani.”

14 Riima pisheninkapaeni kaari totachonkyaanikitaachani, otzimaty romishitowaeteri eero pitsipataari pinampiki, okantakaantziro tee rantziro aapatziyaawakaari.”

15 Ikanteeri Tajorentsi eejatzi Abraham: “Nimaeka oeteeya piina Sara, eero oetaa Sarai.†

16 Antawoete notajonkawentero, ari notzimakayiro roori itzimae entsite. Maperori notajonkawenteero. Osheki ikaatee ojariteeyaari, eenitatsi pinkatharitaatsini. Tema oshekiperori ikanteeya ojaripaeni rinashiteeyaawo ipiyoteeya ikaatzira isheninkatawaka, ikimitakaanteero roomi rinironteeya.”

17 Rotziwerowanaa Abraham, oeyootanaa kepatsiki, ishirontashireta ikantzi: “¿Arima rowakantee atziri antarikiteentsiri tzimaentsiri 100 rojarentsite? ¿Arima omateeya eejatzi otzimae Sara antawokitakira okaatakira 90 ojarentsite?”

18 Eekiro ikantatzi Abraham, ikantzi: “Okamintha inintahaeyaawo Ismael okaatzi pitajonkawentakiri.”

19 Ikantanaki Tajorentsi: “Nokantatziimi naaka arira otzimae piina Sara itzime pitomi, riitaki piiteri Isaac. Riitaki maperoteeroni aapatziyawakaane, eero nopakaakahaeri ichariniite rirori.

20 Nokemaki jempe ikantakota Ismael, aritaki notajonkawentakimiri. Ari noshekyahaeniri icharini rirori. Riitaki ipaapateteeya 12 riroperori jewayiitatsini, naaka kankahaeyaawoni irioperotanteeyaari ichariniite, kameethari raapatziyawakaeya.

21 Rootaki itzimantyaari Isaac, yotapaaka apaani ojarentsi otzimantantyaari Sara, riitaki noejokirotakahaeyaari aapatziyawakaane.

22 Ikanta ithonkanakiro Tajorentsi ikenkithawaetakaakiri Abraham, ipeyapithatanaari.

23 Tee rowawijaanaki Abraham apaani kitejeri, itochonkyaanikitakiri itomi Ismael. Ari ikantzitakari maawoeni itomipaeni shirampariyitatsiri, ari ikantzitakari eejatzi ramanantane romperatanepaeni jeekatsiri ipankoki. Rantakiro okaatzi ikantakiriri Tajorentsi.

24 Tzimanaki Abraham okaatzi 99 rojarentsite itoteetakiniri opatzithowaki ishiramparitantari

25 Riima itomi Ismael tzimaki rirori okaatzi 13 rojarentsite, itotziteetantakariri opatzithowaki ishiramparitantari.

26 Tee awiji apaani kitejeri itotantakawori Abram opatzithowaki ishiramparitantari, arira itsipatakari itomi Ismael.

27 Ari itsipatzitakari eejatzi ramanantane romperatanepaeni ikaatzi jeekatsiri ipankoki kaari isheninkayita.

18

1 Ikanta ijeekawaetzi Abraham opatzimooki ipanko tampusipapaeteki ooryaa, roñaahakaari Tajorentsi janta rinchatomashiteki Mamre.

2 Ikanta raminaki Abraham iñaatziiri mawa atziri. Intsipaeete ikatziyanaka itonkyotawakari, rotziwerowashitawakari, oeyootanaka kepatsiki.

3 Ikantawakiri: “¡Nowinkatharite! Paata pawijita,

4 namawakimiita eepichokiini nija pikewyaari pitziki, pijeeke otsimankakira inchato pimakoryaawaete.

† 17:15 Iroka waerontsi “Sara”, iñaaniki rirori oshiyaawo akantziri aaka “rishinto pinkathari.”

⁵ Naakataki pomperatane, pareetakari ipankoki. Paata niyaatawakiita namine owanawontsi poyaari okine pishintsite aririka pawijanaki.” Ikan-teeyini rirori: “Ariwé, kameethataki.”

⁶ Kyaanaki Abraham inthomoeki ipankoki, ikantapaakirro Sara: “Intsipaete pamine roperori trigo-pane okaate mawa piyeekitero powapiintzirowa powetsikane pan.”*

⁷ Ari ramaki Abraham riroporori ewonkiri vaca. Ipakiri ronampiri, riitaki aminerini okine rojanteri rowantyaariri.

⁸ Tee apatziro ewonkiri vaca ramaki Abraham, ramakiniri eejatzi itene vaca. Kimoshireri ikanta raminayitawakiniri rowanawo, ijeekaeyakini areetariri otsimankakira inchato.

⁹ Ikanta ithonkakirowa rowaeyakani, irikapaeni areetzinkari rojampitakiri Abraham, ikantziri: “¿Jempe piina Sara?” Ikantanaki Abraham: “Ojeeki inthomoeki.”

¹⁰ Ikantanaki areetzinkari: “Arika nopiyee otsipaki ojarentsi ari noñaapaero Sara itzimae entsite.” Okemaki Sara ikenkithawaeteeyinira Abraham, ojeekaki ojanari opatzimooki opanko, itaapiikira oemi.

¹¹ Antarikiteeyakini apitekiroeni Abraham eejatzi Sara. Kaatapaaki oñaawenta otsinanitantari.

¹² Roo kaari aamawetantanakawo oshirontanaka, okantashiretanaki: “¿Jempe okineeka notzimae naaka, antarikiteeyakinani apiteekite?”

¹³ Rojampitanakiri Tajorentsi irika Abraham, ikantziri: “¿Iitaka oshirontantari Sara? ¿Tema okemijantzi arira otzimae okantawitaka antawokitaki?”

¹⁴ ¿Eenitatsima pomeentsitzimotyaaarini Tajorentsi? Arika nopiyaki otsipaki ojarentsi nareetemi, ari noñaapaero Sara itzimae entsite.”

¹⁵ Okanta okemawaki Sara, antawoete othaawanaki, okowawitanaka oth-aenkero ikanteetakiri, okantanaki: “Tema tee noshironta.” Ari ikantanakiro Rirori: “Niyotaki naaka shirontakimi.”

¹⁶ Ari ikatziyanaa areetzinkari, jatanee ikinaneero nampitsiki Sodoma. Ari royaatanakiri Abraham riwethatawaeyaari.

¹⁷ Ari ikenkithashiretanakari Tajorentsi, ikantzi: “¿Nokamanterima Abraham okaate nanteri?”

¹⁸ Tema riitaki oshekitaatsini icharini, shintsiri rinatye ikaate sheninkatawakahaachani. Riitaki nokashiyaakaakiri ikantakaanteero notajonkawentanteeyaariri maawoeni inashiyitachari isheninkatawakaaha kepatsiki.

¹⁹ Naaka yoyaakiri imatakaanteeyaariri itomipaeni imayiteero niyootaantakiri, eejatzi ikaatzi ichariniteeyaari. Rantateero maawoeni kameethatatsiri, okaatzi tampatzikatatsiri, roo opoñaantyaari nomatantyaawori naaka okaatzi nokashiyaakaakiriri.”

²⁰ Roojatzi ikantantanakari Tajorentsi: “Irikapaeni Sodoma-jatzi eejatzi Gomorra-jatzi omaperotaka ikaariperotaki.

²¹ Ari niyaateri nimaeka janta, naminero maperotachari iyaariperonka okaatzi ikanteetziri. Rootaki niyotantyaari.”

²² Awijanaki apite areetzinkari nampitsiki Sodoma, roojatzi ijeekanaki Abraham itsipatanakari Tajorentsi.

²³ Ari rontsirokapaakari okaakiini, ikantziri: “¿Arima pithonkatakiri kameethashireri jeekimotziriri kameetha inampiki?”

* **18:6** Kantakotachari jaka “piyeekite powantapiintawori” roori oshiyawori rowanteetawori paerani trigo-pane okaatzi otenatzi 7 kilo. Tema mawa riyeekiitaki, tzimaki okaatzi 20 kilo trigo-pane.

²⁴ Aamaashitya tzimatsi 50 kameethashireri janta nampitsiki. Ikaaterika 50 kameethashireri, ¿arima pithonkakiro nampitsi? ¿Eeroma pimatziro pipeyakoteri, ikaaterika ikateerika 50?

²⁵ Tekatsira inimote pithonkeri kameethashireri ikantakaantzirowa kaariperoripaeni, kimiwaetaka arikami ikaate ikaariperowaete. Eero pantziro iroka. Tema eerokataki ipaapateete aminakotantaneri maawoeniki kepatsi. ¿Eeroma pantziro kamethat zimotantatsiri?”

²⁶ Ari rakanaki Tajorentsi ikantanaki: “Arika noñaaki janta Sodoma-ki ikaate 50 kameethashireri, aritaki nopeyakoteeri maawoeni nampitawori janta, okantawitaka ikaariperowiteeyakani.”

²⁷ Tekira inimotziriiita Abraham, rapiitanakiri rojampitziri, ikantziri: “Pipeyakotawakina napiitemiro nojampitemi, tema Tajorentsi pini eeroka, atziri nini naaka.

²⁸ Arika riyotapaakya 5 kameethashireri imonkaatantyaari 50 kameethashireri, ¿arima pithonkataakiri maawoeni atziripaeni nampitawori janta?” Ari ikantanaki Tajorentsi: “Arika noñaaki ikaate 45 kameethashireri, eerowa nothonkiro nampitsi.”

²⁹ Eekiro ikantatziri Abraham: “Arika ikaate 40 kameethashireri, ¿arima pithonkakiri maawoeni atziripaeni nampitawori?” Ikantzi Tajorentsi: “Arika noñaaki ikaate 40 kameethashireri, eero nothonkiro nampitsi.”

³⁰ Eekiro ikantatziri Abraham ikantakowentantzi, ikantzi: “Eenitatsi nokowakotemiri eero pijamana napiitemiro nokantakimiri. ¿litaka awijatsini aririka ikaate 30 kameethashireri?” Ari rapiitanakiro Tajorentsi ikantzi: “Arika noñaaki ikaate 30 eero nothonkiro nampitsi.”

³¹ Eekiro rapiitatziiri Abraham ikantziri: “¡Pinkathari! Osheeki nowomeenchaakimi nojampitzimi. ¿litaka awijatsini ikaaterika 20 kameethashireri?” Ari ikantane Tajorentsi: “Arika ikaate 20 kameethashireri eero nothonkiro nampitsi.”

³² Eekiro ikantatziri Abraham, ikantziri: “Pikeme nokantemi Nowinkatharite, eerowa pikijana, ari noweyaantawaemi nojampitemi, eero napiitziro. ¿litaka awijatsini ikaaterika 10 kameethashireri?” Ari ikantane Tajorentsi: “Arika noñaaki ikaate 10, eero nothonkiro nampitsi.”

³³ Ikanta ithonkanakiro Tajorentsi ikenkithawaetakaeri Abraham, jataanee. Piyaaja rirori Abraham ipankoki.

19

¹ Ari otsireniityaanaki, areeteeyakani Sodoma-ki apite ronampiri tajorentsi. Ijeekamintheetzi Lot ikyaapiinteetzira nampitsiki, ari ipiyotapiinteeyani atziripaeni. Ikanta iñaawakiri, ikatziyanaka itonkyotawakyaari, rotziwerowashitawakari ipinkathatawakiri, oeyootanaka kepatsiki.

² Ikantawakiri: “¡Pinkathari! Nokowatzi pimaanaki nopankoki. Iroka nija piikewya piitziki. Arika okitejitamane, ari pawije.” Ikanteeyini rirori: “Aritaki, nomaye jakakiroki.”

³ Eekiro ikantatziri Lot, roojatzi ikowantanakari areetzinkari royaatanakiri ipankoki. Ikanta rareetakaapaakari, rowetsikakaantapaaki Lot owanawontsipaeni, rowetsikakaantaki eejatzi panponka kaari rowaeteetzi shineyakaeroni, rowakaeyaariri areetzinkari.

⁴ Tekira imahaeyiniita, ipokaeyapaakini osheki Sodoma-jatzi, itapota-paakiro pankotsi ijeekaeyakinira, ari ikateeyakini ewankaripaeni itsipatakari antaripaeni.

⁵ Ikaemapaakiri Lot, ikantziri: “¿Jempe ijeekika areetapaenchari pi-pankoki otsirenitankira? Pomishitoweri, nokowatzi noñaathatakayaari.”

⁶ Ari ishitowanaki Lot ikenkithawaetakakiri atziripaeni, rashitakoperotakiri areetachari.

⁷ Ikantziri: “Pikempoyahaeya atziripaeni, pantzimotantzirokari kaariperori.

⁸ Eenitatsi apite nishinto tekira iyotziriyiita shirampari. Pikoyirika aritaki nomishitowakimiro, roori piñaathawaetyaari pantero pikoyiri eeroka. Teemaeta nokoyi pikoshekyaaari areetanari nopankoki, nowaemakaantane rini.”

⁹ Ikanteeyini kaariperotatsiri: “Apatziromi romperawaetakaemi itsipajatziri atziri oshiyimiri eeroka. Piteenki, eeroka nomaperote nimaeka nokoshekyaa.” Retanakari ikoshekanakari Lot. Ipokaeyapaakini okaakiini ipankoki ikoyi rotatsinkirimi jaawi.

¹⁰ Ari rakotanaki areetzinkari, rakathateeri Lot romonkyahaeri ipankoki. Rashitanakiro.

¹¹ Thonkatanaka mawoeni imawityaakitanaki ewankaripaeni eejatzi antaripaeni. Aakiri imakone ithotyaakotziro ashitawo pankotsi.

¹² Ikantanaaki areetzinkari, ikantziri Lot: “¿Tzimatsima Itsipa pisheninka jaka? Paanakiri pitomipaeni, pishintopaeni, pitzineripaeni. Payitanakyaari eejatzi pikaateeyinira, pishitoye nampitsiki.

¹³ Nothonkatyeerowa iroka nampitsi. Okimiwitakawo okaemakaematatyeemi iyaariperonka atziripaaeni nampitawori jaka. Rootaki rotyaantantakinari Tajorentsi nothonkero.”

¹⁴ Ari riyataanaki Lot iñeeri itzineripaeni, ikaatzi okashiyaari rishintopaeni oemintyaari, ikantapaakiri: “Pishitoye pinampiki, ithonkatatyaarowa Tajorentsi.” Teemaeta ikemijanteeyeni itzineripaeni Lot, roshiyakaatzi rowashiyawaetashita.

¹⁵ Okanta okitejitzimataki, ikantanaeri ronampiri tajorentsiite irika Lot: “Terika pikoyi pikame nothonkatyeerowa iroka nampitsi, pishiyakaero pina pitsipataanakiro apite pishinto. Intsipaetera.”

¹⁶ Etsikiroeni ikantawaeta Lot tee ithakyaawaetzi, akotanaki ronampiri tajorentsiite rakathawakotanakiri, tema etakopero royiri Tajorentsi irika Lot. Ari ikantanakirori iina eejatzi rishintopaeni. Rookakiro ojanari nampitsiki, awijakotee atsipetyaawomi ithonkaetakirowa nampitsi.

¹⁷ Ari ishitowanaki nampitsiki Lot, ikenkithawaetanaki itsipa ronampiri tajorentsi, ikantziri: “Pishiye, eero piyeekawaetzi niyanki awotsiki, pawijakoteeta. Eero paminapanaatzi pitaapiiki, apatziro powanakiro piyaatero tonkaariki.”

¹⁸ Ari rakanakiri Lot, ikantanakiri: “Eerowa omata nowinkatharite.

¹⁹ Osheki kameethari pantakinari, maperori pineshironkatakina powwi-jaakotaana. Eeromaeta okanta noshiye tonkaariki, aritaki nokamaki aririka areetawakina pithonkatatantyaawori nampitsi.

²⁰ Eenitatsi jaka okaakiini oryaanini nampitsi. Arira nokinanaki. Pishinetena niyaate eero nokamanta. Tema oryaanini ini nampitsi.”

²¹ Ikantanaki itsipa ronampiri tajorentsi: “Nokemakimi, aritaki nomatakiro pikowakotakinari. Eero nothonkiro ewonkiri nampitsi pikantakinari.

²² Piyaatanakiita nimaeka. Eero nothonkitawo nampitsi tekiraata pa-reetyaata jempe poshoretakawo.” Roojatzi iitanteetakawori nampitsi Zoar.*

²³ Okanta okitejitamane, areetaka Lot janta Zoar-ki.

* **19:22** Iroka nampitsi “Zoar,” akantziri añaaniki aakayite “ewonkiri.”

²⁴ Rowaryaaki Tajorentsi paamari janta Sodoma-ki eejatzi Gomorra-ki.

²⁵ Ithonkakiri jeekantawori nampitsi, ari ikantakiro maawoeni shookayi-tatsiri janta.

²⁶ Pokawitacha iina Lot, oyaatakiri oemi, aminamintheetzi otaapiiki, omapokashitanaka opeyanakawo tziwithantha.

²⁷ Okanta okitejitamane, ananenkamanaki Abraham janta ikenkithawaetakaakirira chapinki Tajorentsi.

²⁸ Raminapaaki jantó ojeekira nampitsi Sodoma, ojeekitaha eejatzi Gomorra, iñaatziiro okachaareenkataki, okimitakawo okachaatzi pometaantsi.

²⁹ Imatakiro Tajorentsi ithonkatakiro nampitsi inampiwitawowa Lot. Teemaeta ipeyakotziri Tajorentsi irika Abraham, rowawijaakoteeri ito-minthori Lot thonkatachani rirori.

³⁰ Antawoete ithaawanaki Lot inampiteeyaawo Zoar-ki, itonkaanaki tonkaariki itsipatanaawo apite rishinto. Ari ijeekawaeteeri impeetamooki.

³¹ Okanta rantawote rishinto Lot okenkithawaetakaakiro irento, okantziro: “Antarikitaki apaapate, tekatsi shirampari aementeeyaari jaka, antantyaawori ametapiintari.

³² Jame ashinkiteri, roo añaantyaari itzimae eentsitepaeni.”

³³ Okanta otsirenitanaki, okitaakitaatakiri opaapate. Otsipatakari rantawote rishinto. Teemaeta ikemawenta opaapate jempepaete otsipatakari, jempepaeterika opiriintanaa eejatzi.

³⁴ Okanta otsipa kitejeri, okantee rantawote rishinto, okantziro irento: “Notsipatakarira naaka apaapate tsireniriki, jame apiiteri oshinkiteri pitsipatantyaariri eeroka, rowakantemire.”

³⁵ Okanta otsirenitane, apiiteeri oshinkiteeri opaapate, omatakiro ewankawo otsipatakari opaapate. Teemaeta ikemawenta eejatzi Lot jempepaete otsipatakari rishinto jempepaeterika opiriintanaa eejatzi.

³⁶ Roojatzi omotzitantakari apitika rishinto Lot, riitaki owakakirori opaapate.

³⁷ Etanakawo rantawote itzimaki otomi, oetakiri Moab, riitakira oshekita-neentsiri iiteetakiri Moab-ite.†

³⁸ Ari okantaka eejatzi ewankawo, tzimae otomi, oetakiri Ben-amí, riitaki oshekitaneeentsiri iiteetakiri Amon-jatzi.‡

20

¹ Ikanta Abraham jatee kirinkanta Nehuev-ki, inampitapaawo Gerar-ki, jeekatsiri niyankithakineki awotsi nampitsiki Cades roojatzi Shur.

² Ikantantayitzi janta: “Kaari noena iroka Sara, choeni ini.” Ikanta ikemaki Abimelec, pinkatharitatsiri nampitsiki Gerar, rotyaantaki aakiteroni Sara, iinantyaawo.

³ Okanta otsirenitanaki imishiwaetaki Abimelec, ikantziri Tajorentsi: “Ari pikamaki, tema payitantakiro tsinani tzimatsiri oemi.”

⁴ Tekiramacheeni iñeeroota Abimelec iroka tsinani, ikantanaki rirori: “¡Pinkatharí! ¿Kameethatatsima powamayeri kaari tzimatsini ikinakaashitane?”

⁵ Riimacheetaka Abraham kantakinari: ‘Iroka tsinani choeni ini’. Omatzita-kawo eejatzi roori okantzi: ‘Ariini rini irika Abraham.’ Teera nokowawita nowaariperotante. Tekatsi nantakayirori kaariperotatsiri.”

⁶ Rakanakiri Tajorentsi imishiriki, ikantziri: “Niyotaki naaka tee pikowawita powaariperotante. Rootaki kaari noshinetantzimi pantero, rootaki opoñaantari kaari pikaariperotzimotantana.

† 19:37 Iroka waerontsi “Moab”, iñaaniki rirori okimiwiitawo akantziri aaka “poñaachari opaapateki.”

‡ 19:38 Iroka waerontsi “Ben-amí”, iñaaniki rirori okimiwiitawo akantziri aaka “itomi nosheninka.”

⁷ Pipaeri iina irika atziri. Tema kamantantaneri rini, ari ramanakotakimi eero pikamanta. Eerorika poepiyeeniri iina, ari pithonkatakya pikame maawoeni eejatzi pitomipaeni.”

⁸ Ikanta ipiriintamanaa Abimelec, ikaemakiri romperatanepaeni, ikamantakiri okaatzi imishitakiri. Antawoete ithaawaeyanakini.

⁹ Ikanta Abimelec ikaemakiri Abraham, ikantakiri: “Paminero jempe pikantakina. ¿Jempema nokantakimika naaka powaariperotantenari? Kaari ranteetziro iroka.

¹⁰ ¿Litaka pikenkithashiretari pantantawori iroka?” Ari ikantaki Abimelec iñaanatakiri Abraham.

¹¹ Rakanaki Abraham, ikantanaki: “Noshiyakaatzi ari rompojawenteetak-inawo noena, noshiyakamintheetzi jaka nampitsiki tekatsi pinkathaterini Tajorentsi.

¹² Omaperowita nitsirotawo Sara tema rishinto inatziiri ashitanari, kaar-itzimaeta ashityaawoni nonaanate. Roowa naantakawori.

¹³ Paerani ikantakina Tajorentsi noshitoye iipatsiteki ashitanari, nokan-takiro Sara okantantayite jemperika nareetya: ‘Aariini rini’.”

¹⁴ Ikanta Abimelec roepiyeeniri Abraham iina. Ipashitawaari tzimahaan-tatsiri romperatane, ipawaeri tsinani eejatzi shirampari, ari ipawaeri eejatzi tzimakaarantatsiri ivacate eejatzi rovejate.

¹⁵ Ikantawaeri: “Iroka noepatsite, paminee jemperika pinintziro pinampityaawo.”

¹⁶ Ari ikantawaero Sara roori: “Oshekira koriki nopakiriri piyaariri, ikaatzi 1000. Roo inimotanteemiri eero pikaaniwaetanta. Riyoteero maa-woeni pikaateeyakinira rowetsikaero okaatzi awijeentsiri.”

¹⁷ Ikanta Abraham ramananakari Tajorentsi, omapokashitanaa retsiy-atakotanee Abimelec, eejatzi itsipatari. Etsiyatakotanee eejatzi ronampiri-paeni otzimaanitanteeyaari.

¹⁸ Tema okantakaantakiro Sara, imaanirotaakaakiro Tajorentsi tsinani-paeni romperatane Abimelec okaatzi jeekapankotziriri.

21

¹ Ikanta Tajorentsi, ikenkithashireteero Sara, monkaataka inin-takaakirori.

² Roojatzi omotzitantakariri eentsite, otzimakiniri apaani itomi Abra-ham, okantawitaka rantarikitaki Abraham, tema imonkatakini Tajorentsi okaatzi ikantakiriri.

³ Imatakiro Abraham, iitakiri Isaac otomi Sara.

⁴ Ikanta imaakotapaaki 8 kitejeri raanakiri iithowaanikiteri, tema rootaki ikantakiriri Tajorentsi.

⁵ Tzimaki Abraham okaatzi 100 rojarentsite itzimantakari Isaac.

⁶ Ari okenkithashiretanaka Sara, okantzi: “Ikaatzi kemakoteenani tzi-maki neentsite, aritaki ishirontawentakina, tema ari nokantaka naaka ishi-rontakaakina Tajorentsi.

⁷ ¿Litama yotatsiri arira itzima neentsite nohotahaeri? Matzimaetaaka tzimaana okantawitaka rantarikiwitaka Abraham.”

⁸ Ikanta ikimotatanaki Isaac rookanakiro iteni, antawoete ikimoshire-teeyaanaakini Abraham.

⁹ Roo kantacha Sara, oñaakiri otomi Agar Egipto-jato itzimakaakirori Abra-ham, osheki itheenkimawaetziri Isaac.

¹⁰ Iyaatashitakiri Abraham, okantapaakiri: “Potyaanteero ponampiri otsipataneeyaari otomi. Tee okameethatzimotana itsipatyaari

notomipaeni naaka otomipaeni onampitaarewo. Tee nokoyi rantetyaari pashitakaeyaariri.”

¹¹ Osheki okatsitzimotanakiri Abraham, tema rijatzi itomi.

¹² Riitaki kantacha Tajorentsi ikanteeri Abraham: “Eero ipakootzimowaet-zimi pitomipaeni eejatzi riniro. Pimatero okantakimiri Sara. Tema irika Isaac, riitaki shekitaatsini picharinityaari rioperotatsini.

¹³ Ari nokanteeri eejatzi otomi pomperatane, ari noshekyahaeri eejatzi itomipaeni rirori, tema riitaki pitomi.”

¹⁴ Okanta okitejetamane, ipakiro Abraham iroka Agar pan, ipakiro eejatzi mashitsinaki, ari ipiyaantakiniro nija. Ikyaaakaakiro irokapaeni, it-sipataakiro Ismael otomi, rotyaantakiro iyaate. Jatanaki ochempimashiki iiteetziro Beerseba, okinakinawaetzi, tee iyotzimaetya jempe areetya.

¹⁵ Okanta othaateero onijaate mashitsinakiki, ookanakiri otomi inchat-apishiki.

¹⁶ Iyaatapithatanakiri inteneeni, tema tee okoyi oñeeri ikamimotero. Okanta jeekapaaki inteneeni, iraanaka otomi.

¹⁷ Ikemakiri Tajorentsi riraawaeta eentsi, ikaantanaki ronampiri tajorentsite jenokinta, ikantziro Agar: “¿Litaka awijimotzimiri Agar? Eero pithaawashiwaeta, ikemakiri Tajorentsi rirahaa peentsite pomaryaakirira.

¹⁸ Piyaate, pitzinahaeri, eero powashironkayiri. Tema ari noshekyahaeri ichariniite.”

¹⁹ Ikantakaakawo Tajorentsi, oñaaki Agar oshitowaatzi nija. Jatanaki, opiyaantaki mashitsinakiki, oetakiri otomi Ismael.

²⁰ Riitaki Tajorentsi tajonkawentakiri eentsi, roojatzi rantaritantakari. Ari inampitakawori ochempimashiki. Kominthaantzi rini.

²¹ Inampitakawo ochempimashiki iiteetziro Parán. Okanta riniro, opakiri iinanyawo Egipto-jato.

²² Aripaete riyataki Abimelec ikenkithawaetakayiri Abraham. Itsipatanakari Ficol, reewari rowayirite. Ikantapaakiri: “Niyotzi osheki itajonkawentakimiro Tajorentsi okaatzi pantayitziro.”

²³ Nokoyi paakotenawo iwaero Tajorentsi, niyotantyaari eero powariperotantana naaka, notyomipaeni, eejatzi ikaate nochariniyityaari. Nokoyi pikantaperotena, niyotantyaari aririka paakameethatakina naakaete nokimitzimi eeroka naamameethatapiintakimi, ari poshiyakayiriri eejatzi atziripaeni ikaatzi nampitawori jaka pinampitakawowa eeroka.”

²⁴ Ikantanaki Abraham: “Aritaki nomatakimiro pikowakiri, omaperotatya.”

²⁵ Ikantanakiri eejatzi: “¿Piñaakiri ponampiripaeni rashitakawo nonijaate nokaapiintziri?”

²⁶ Ikantanaki Abimelec: “Tee niyote jempe itzimi aapithatakimrori, owakiraha nokemakimi nimaeka.”

²⁷ Raaki Abraham rovejate, ivacatepaeni ipashitakari Abimelec. Arira raapatziyawakahaari.

²⁸ Riitaki kantacha Abraham, rinashitaka itsipa 7 rovejate.

²⁹ Rojampitakiri Abimelec, ikantziri: “¿Litaka pinashitantariri povejatepaeni?”

³⁰ Ikantanaki Abraham: “Irika 7 oveja nopakimiri, roori riyotanteetyaari naakataki kiyakotzirori ikaapiinteetzira nija.”

³¹ Roo iitanteetakawori Beerseba, tema ari ikenkithawaetawakaaka janta apiteroeni eenitatsi raapatziyawakayaari.*

* **21:31** Iroka waerontsi “Beerseba”, iñaaniki rirori oshiyawori akantziri aaka “Nijaateni Aapatziyawakahaansi.”

³² Ikanta ithonkakiro ikenkithawaeteeyini Beerseba-ki, piyanaa Abimelec itsipatanaari Ficol inampiiteki Filistia-jatzi.

³³ Ikanta Abraham ipankitaki inchato janta Beerseba-ki, ikowakotakiri Tajorentsi raakotero iwaero, ikanteetziri “Añaaniri Tajorentsi”.†

³⁴ Osheki ojamanitaki ijeekawaetaki Abraham iipatsiteki Filistia-jatzi.

22

¹ Okanta ojamanitaki, ikowaki Tajorentsi iñeero rawentaashirenkari Abraham. Iñaanatakiri iwaero, ari rakanaki rirori, ikantanaki: “Jaka nojeeki Tajorentsi.”

² Ikantziri Tajorentsi: “Piyaate janta Moriaj-ki, paanakiri petakoperotane pitomi. Arika pareetakya, pitayenari tonkaariki jempe janta noñaahakimiro.”

³ Okanta okitejitamane, ipiriintanaka Abraham, rowetsikakiri iyawayote, raanaki itsima itaantyaariri, jataki rookotakinirira Tajorentsi. Raanakiri itomi Isaac itsipataanakiri apite romperatane.

⁴ Mawatapaentsiri kitejeri ari raminanaki jantó roshiretakawonta.

⁵ Ikantakiri romperatane: “Ari pijeekawaki jaka pikempoyeeri kawayo. Nyaatawakiita naaka notsipatanakyaari notyomi. Arika nomatakiri nopinkathateri Tajorentsi, roojatzi nopiyanteeya.”

⁶ Raakiro itsima Abraham, inatakaanakiri Isaac, raanaki eejatzi iyotsiryaanite, eejatzi paamari. Jateeyanakini apityaampikiteeni.

⁷ Tekira ojamaniteeta rojampitakiri Isaac ipaapate, ikantziri: “Pawa.” Ari rakanakiri Abraham, ikantzi: “Iitaka pikoyiri notyomí.” Ikantzi Isaac: “¿Tzimatsi tsitsi, paamari, jempe ayeka oveja atayeri?”

⁸ Ikantzi ashitariri: “¡Notomi! Riitaki Tajorentsi kantakaeyaawoni itzimantyaari oveja atayeniriri.” Eekiro riyateeyatziini.

⁹ Ikanta rareetapaaka jempe rookotakiniri Tajorentsi, ipewiryapaaki mapi Abraham rowetsike itaamento, ipewiryakiro itsima itaantyaariri. Raakiri itomi roojotakiri, roma-ryaakiri taamentotsiki ipiyotakirowa itsima.

¹⁰ Roo itzinaawitanakawo iyotsiryaanite rojataantyaariri itomi,

¹¹ ikaemotanakiri ronampiri Tajorentsi, ikantziri: “¡Abraham! ¡Abraham!” Rakanaki rirori ikantzi: “Jaka nojeeki.”

¹² Ikantziri ronampiri tajorentsi: “Eero pojateeri eentsi, niyotakimi ni-maeka tee pipiyathatari ikantzimiri Tajorentsi, tee pithañaapithatari papintzite pitomi.”

¹³ Ari raminanaki itaapiiki Abraham, riñaatziri roojotaka icheeki oveja inchamaeshiki. Riyaatashitanakiri, riitaki poyaatakariri itomi itaakiri.

¹⁴ Rootaaki iitantakawori Abraham tonkaari, iitakiro: “Ipantziro Tajorentsi oetarika koetyiimoteeri.” Roo ikantantapiinteetari: “Ipaetanteero oetarika koetyiimoteeri janta itonkaariteki Tajorentsi.”

¹⁵ Eejatzi rapiitakiro ronampiri Tajorentsi iñaanateeri Abraham,

¹⁶ ikantziri: “Iroka iñaani Tajorentsi: ‘Okantakaantziro tee pithañaari papintzite pitomi, naakatakira pikemijante nopaanteki.

¹⁷ Ari piñaakiro notajonkawentaperotemi. Naakataki oshekeerini pitomipaeni roshiyeyaari roshekitzi ompokiro, roshiyeyaawo oshekitzi eejatzi impaneki nijathapyaaki. Riitaki otsinampahaerini ikijaneentane.

¹⁸ Riitaki kantakaanteeroni itajonkawenteetantyaawori maawoeni inashiyitachari isheninkatawakaaha kepatsiki, okamintha pikemijantakina.’ ”

† 21:33 Kantakotachari jaka “inchato,” roo iiteetziri “tamar-isco.”

¹⁹ Piyaaja Abraham jempe royaawentziri romperatanepaeni. Ikanta ranashitakawo maawoeni Beerseba, ari inampitaawori Abraham janta.

²⁰ Okanta ojamanitaki, ikemakoteero Abraham iinathori Mil-ca itsimaka-haero rirentzi Nacor.

²¹ Etakawori itzimi iita Uz, itzimanaki itsipa iitakiri Buz, itzimanaki itsipa iitakiri Kemuel, riitaki ashitanakariri Aram.

²² Ari itzimanaaki itsipa: Quesed, Jazo, Pildas, Jidlaf, Betuel.

²³ Irika Betuel riitaki ashitanakawori Rebeca. Riitaki irikapaeni 8 otomi-paeni Mil-ca itzimakakirori Nacor, rirentzi Abraham,

²⁴ Itzimakakirori eejatzi Nacor omperatane iitachari Reúma. Irika ikaa-teeyini: Teba, Hajam, Tajas, Maaca.

23

¹ Okaatzi 127 ojarentsi añaaiki Sara.

² Ari okamaeri roori janta nampitsiki Quiriat-arba iiteetziri eejatzi Jebrón jeekatsiri Canaán-ki. Antawoete riraakotakawo Abraham okamakira Sara.

³ Okanta okamaki Sara, riyaaashitakiri Het-ite nampitawori janta, ikan-teri:

⁴ “Pashinijatzi nini naaka tee osheninkatawaka, nokoyi namanante piyaminkarimoote nokitatantyaawori noena.”

⁵ Ikanteeyanakini Het-ite:

⁶ “Pikemijantawakina nowinkatharite. Riyoyaane Tajorentsi pini eeroka, pamine kyaariperori kaminkarimoo pikitatero piina. Tekatsi thañaapithatemironi.”

⁷ Katziyanaka Abraham, riwethatanakari Het-ite.

⁸ Ikantanakiri: “Kyaariperorika pikowaeyini nokitatzimotemiro noena, pikanteri Efrón itomi Zoar,

⁹ nokoyi namanantero impeetamoo iiteetziri Macpela jeekatsiri iipatsiteki. Aritaki nopinatakiri jempe okaate ikowakotenari. Roo opoñaantyaari nashitantyaawori naaka.”

¹⁰ Ari ijeekaki irika Efrón itsipatakari isheninkapaeni Het-ite, rakanakiri Abraham ikemantyaariri isheninkapaeni, ikemantyaari ikaatzi areeyitachari nampitsiki, ikantanaki:

¹¹ “Eero nowinkatharite, nopashitemiro noepatsite impeetamoo. Riitaki nosheninkapaeni ñeenani nopashitemiro. Otzimatye pikitatero piina.”

¹² Ari rapiitanakiro Abraham riwethatanakari nampitawori janta.

¹³ Ikemakiri maawoeni itsipatakari, ikantanakiri Efrón: “Pikemi nokan-temi, nokoyi payeri koriki nopinatemirori piipatsite, nokitatzimaetyaawo noena janta.”

¹⁴ Ari ikantanaki Efrón:

¹⁵ “Pikemi nowinkatharite, teera eepichokiini ipana noepatsite ikaatzi 400 ipewireeya koriki, teemaeta okameethatzi iñaawaetakoteri koriki. Pamakiro piina, pikitatero.”

¹⁶ Inimotanakiri Abraham ipinateri Efrón okaatzi ikantakiriri ipiyoteeyakanira isheninkapaeni Het-ite. Ipakiri iyorikite, raawakiri.

¹⁷ Rootaki awijaentsiri iipatsiteki Efrón jeekatsiri Macpela-ki, omontetakariki Mamre ojeekira impeetamoo, inchatomashi ini eejatzi.

¹⁸ Rashitanakawo Abraham iroka kepatsi. Maawoni iñaakowentakiro Het-ite ipinateetakiro, iñahaeyakironi eejatzi ikaatzi areeyitachari nampitsiki.

¹⁹ Ari ikitatakiro Abraham iina Sara janta impeetamooki ramanantakotakiri Macpela-ki, omontetakariki Mamre, iiteetzitawo eejatzi Jebrón janta Canaán-ki.

²⁰ Rootaki rashitantakawori Abraham okaatzi tzimatsiri kepatsi eejatzi impeetamooki. Rootaki ipimantakiri Het-ite, okine ikitatero Abraham iina.

24

¹ Antarikiperotaki Abraham, osheki itajonkawentakiri Tajorentsi.

² Ikanta Abraham ikaemakiri antarikitaentsiri romperatane, kempoyeeniriri tzimimotziriri. Ikantakiri: “Poteeyachokitena.”*

³ Pikantena kyaariperoeni, paakoteri Tajorentsi Itajorentsitetari jenokintaki eejatzi kepatsiki, eero pishinetanari notyomi inantyaawo tsinani Canaán-jato jeekatsiri jaka.

⁴ Otzimatye piyaate nonampiiteki, pamineniri nosheninkapaeni inantyaari.”

⁵ Rakanakiri romperatane, ikantziri: “Eerorika okoyi opoke ewankawo, ¿jempe nokantyaaka? ¿Otzimatyeema naanakiri pitomi pinampiiteki jempe pipoñaaka paerani?”

⁶ Ikantanaki Abraham: “Eero, eero omata payeri notyomi janta.

⁷ Tema Tajorentsi, Itajorentsitetari jenokintaki, amaanari paerani iipatsiteki ashitanari, iipatsiteki eejatzi nochariniite. Ishinetakiri iperi iroka kepatsi maawoeni nocharinityaari. Aritaki rotyaantaki ronampiri tajorentsiti tsipatemini pamantyaari tsinani inantyaari notyomi.

⁸ Eerorika okoyi oyaatemi tsinani, pimonkaatakiro pantzimotanari. Tee nokoyi payeri notyomi janta.”

⁹ Imatakiro romperatane, roteeyawathatakiri Abraham, ikantaki: “¡Omaperotatya! Ari nantakiro okaatzi pikantakinari.”

¹⁰ Riyoyaakiro tzimimotziriri omperatariri ipashitantyaari. Raanaki 10 tsimeri ikyaaakanakiri, jataki inampiki Nacor janta Mesopotamia-ki.

¹¹ Ikanta rareetzimataka nampitsiki, ari otsireniityaanaki, imakoryaakaa-paakiri ipirapaeni ojeekira nija. Ari okaawoshitapiintari tsinanipaeni.

¹² Amanapaaka, ikantzi: “Tajorentsi, Itajorentsiti omperatanari Abraham, eeroka kantakaeyaawoni omatantyaari nokoyiri, pineshironkateri omperatanari.

¹³ Ari nojeekawaki jaka nijateniki, pokapaaki tsinanipaeni okayi nija.

¹⁴ Eeroka kantakaeyaawoni aririka nokantakiro apaani ewankawo: ‘Pipawakina pichomone nirantawakyaata nomiri.’ Okantanaki roori: ‘Pirantawakya. Ari nopitakyaari imiri eejatzi pipirapaeni.’ Rootaki tsinani pikowakaakiriri pomperatane Isaac. Ari niyoteri petakotari omperatanari.”

¹⁵ Tekiraata ithonkiroota ramaña, pokapaaki apaani ewankawo onatakiro ochomone oshempaki. Rootaki Rebeca rishinto Betuel. Tema irika Betuel riitaki otomi Mil-ca itzimakakirori Nacor rirentzi Abraham.

¹⁶ Kameethanto ini Rebeca, tee iyootziri shirampari, tekatsi antaminthawaeteroni. Oerinkapaaka nijaaki, okaapaaki, roo opiyaneeemi.

¹⁷ Ari ishiyashitanakawo omperataarewo, ikantakiro: “Pipawakina nirawaki eepichokiini pinijaate.”

¹⁸ Okantanaki roori: “Pirawaki nowinkatharite.” Owayiitakiro ochomone, opakotaakiri onijaate oteeyakotakiniri.

¹⁹ Ikaatakiro riraki imiri omperataarewo, okantanakiri Rebeca: “Nokaa-panaate otsipa noperiri pipirapaeni, rirawakiita rirori.”

* **24:2** Kantakotachari jaka “Poteeyachokitena” rootaki rameteeyarini Judáite paerani, rotaeyachokitanaka iporiki rirori okine riyoteeteri imaperotatya imonkaatziro ikantakaantane rirori. Rootaki roteeyachokitantariri isheninka okine ipinkatheeteri. Tee ishineteeri roteeyachokiteri itsipajatzikaari riyotzi rirori, pankenatantaneri.”

²⁰ Intsipaeete oshiyapaenta okaapanaatzi nija irapinteeziri, osheki opiyapiyataka, iyeekitakiniri imiriteri piratsipaeni.

²¹ Ari raminaminthatakiro operataari tekatsi ikantero, tema ikowatzi riyote riirika Tajorentsí kantakaawori omatantakari iroka.

²² Ikanta ithonkaka rireeyakini piratsipaeni, romijokyaanakiri omarentsi rowetsikaetziri ooro, iryaani rini. Ikyantakaakawo okiriki. Ipakiro eejatzi apite omarentsi omaatyaari akoki, antari rini.†‡

²³ Ikantanakiro: “Pikantena, ¿litaka pipaapatetari? Antawo ipanko pipaa-pate nomaantyaari notsipatyaari nokaateeyakinira.”

²⁴ Okantanaki roori: “Naakataki rishinto Betuel, otomipaeni Mil-ca rish-into Nacor.

²⁵ Eenitatsi jempe pimahaeyeni, eenitatsi eejatzi osheki royaari pipirapaeni.”

²⁶ Ari rotziwerowanaka omperataari ramananaakiri Tajorentsi.

²⁷ Ikantanaki: “Rioperori rini Tajorentsi, Itajorentsite omperatanari Abraham, tee ramatawiteri omperatanari ineshironkatakiri. Riitaki amakinari jaka noñaantakawori ipanko isheninkathori.”

²⁸ Tee ojeekanaki Rebeca, oshiyaperotanakitya opankoki oñeero iniro, okamantapaakiro.

²⁹ Eenitatsi iyaariri iroka Rebeca iita Labán, riitaki shiyaneenchari kaayirontsiki raminiri atziri.

³⁰ Tema iñaawakiri omarentsi rowetsikaetziri ooro omayitakari ritsiro akoki, ikemawakiro eejatzi okamantantapaakiri ikantakirori atziri. Ikanta rareetapaakari Labán romperatane Abraham ijeekaakayirira ipirapaeni nijaateniki.

³¹ Ikantapaakiri: “Pipoke itajonkawentane Tajorentsi. ¿litaka pijeekantari inteeneni? Rowetsikaanteetakimira pankotsiki poyirira pipirapaeni.”

³² Ari riyaaatanaki omperataari janta pankotsiki. Rowayiyantapaakiri Labán irikapaeni eejatzi ipirapaeni, ipakiri royaari. Ari ramaetakiniri nija areetzinkari ikewapakyaari.

³³ Ikanta royiitawakiniri rowapaakyaari, ikantanaki romperatane Abraham: “Eerowa nowa eerorika nokamantzimiro nokoyiri.” Ikantanaki Labán: “ajaa pikamantena.”

³⁴ Ikantanaki omperataari: “Naakataki romperatane Abraham.

³⁵ Antawoete itajonkawentakiri Tajorentsi irika omperatanari, osheki rashaahantakaakari: eenitatsi rovejate, ivacate, iyorikite, camello, iyaway-otepaeni, tzimatsi osheki ratzirite romperatane tzimatsi eejatzi osheki tsinani.

³⁶ Ari okantakari Sara okantawitaka aatawitaka, tzimae otyomi. Riitaki rashitakahaari omperatanari okaatzi tzimimotziriri.

³⁷ Ikowaki eero namatawitziri, ikantakina: ‘Eero pishinetanari notyomi iinantaawo tsinani Canaán-jato jeekatsiri jaka.

³⁸ Roo kameethatatsi piyaatashiteri isheninkathori ashitanari, pamineniri notyomi apaani tsinani janta nosheninkapaeniki, kameethatatsiri iinantaawo.’

³⁹ Nokantanaki naaka: ‘Nowinkatharite, ¿eerorika okoyi oyaatena tsinani?’

⁴⁰ Ikantanakina rirori: ‘Kameethari nokantzimotakari Tajorentsi, aritaki rotyaantakimi ronampiri tajorentsite itsipatemi, ari pimatakiro okaatzi

† 24:22 Kantakotachari jaka “iryaani rini,” riitaki ikanteetziri eejatzi “ikaatzi itenatzi 6 gramo.” eejatzi “kashetani siclo.” ‡ 24:22 Kantakotachari jaka “antari rini,” riitaki ikanteetzitari eejatzi “ikaatzi itenatzi 100 gramo.” eejatzi “10 siclo.”

nokantakimiri. Aritaki pamaki tsinani iinantyaari notyomi, isheninkathori ini ashitanari.

⁴¹ Eerorika ikowashita nosheninkathori ipemiro rishinto, arira okaatzi ikantawakinari.'

⁴² Nokanta nareetapaaka nijaateniki, namanakari Tajorentsi Itajorentsite omperatanari, nokantziri: 'Kyaariperorika pineshironkatana omatya nokoyiri jaka.

⁴³ Nokowakotzimi nojeeke jaka nijaateniki, opoñaantyaari omatya irona ewankawo pokaentsiri okaayi nijaa, aririka nokantawakiro: "Pipena eepichokiini nijaa pichomoneki, nirawakiita."

⁴⁴ Arika akanakina, okantena: "Pirawaete. Ari nokaapanaate otsipa noperiri pi-pirapaeni rirawaki eejatzi rirori." Rootaki tsinani ikowakaakiriri Tajorentsi itomi omperatanari.'

⁴⁵ Tekira nothonkiroota namaña, noñaawakiro opokaki Rebeca amakiro ochomoni oshempaki. Oerinkapaaka nijaateniki, okitatapaaki nijaa. Ari nokantziro: 'Pishinetena nirawaki pinijaate.'

⁴⁶ Intsipaete oyiitanakiro ochomoni, okantanakina: 'Pirawaki, aritaki nokitaatapanaate otsipa imiriteri eejatzi pipirapaeni.' Opakina nijaa nomiritaki, opitakari eejatzi nopirapaeni.

⁴⁷ Ari nojampitanakiro: '¿Litaka pipaapatetari?' Ari okantanakina roori: 'Naakataki rishinto Betuel itomipaeni Nacor eejatzi Mil-ca.' Ari nokyaan-takaakawo thatanentsi okiriki, nomaatantakawo akoki apite omarentsi.

⁴⁸ Ari notziwerowanakari nopinkathatanakiri Tajorentsi, nomampaawentanakari Itajorentsite omperatanari Abraham, riitaki amakinari nareetantakari ipankoki isheninkathori, namineniri iina itomi.

⁴⁹ Nokoyi pikantena kameetharika ikoyiri omperatanari, terika inimotemi pikantena, niyotantyaari oeta nanteri."

⁵⁰ Ikanta Labán itsipatakari ipaapate Betuel, ikantanaki: "Tema riitaki Tajorentsi kantakaawori, piyote eeroka kameethatatsirika.

⁵¹ Apatziro nokantzi naaka: Iroka Rebeca, paanakiro. Rootaki iinantyaari itomi omperatzimiri, rootakira ikowakiri Tajorentsi."

⁵² Ikanta ikemaki romperatane Abraham, otziwerowaperotanaka iñaapinkathatanakiri Tajorentsi, rowatziitotanaka kepatsiki.

⁵³ Inoshikanakiro ramayitakiri rowetsikaetziri ooro, koriki, kithaarentsi-paeni. Ipakiro maawoeni Rebeca. Ipashitakari eejatzi iyaariri eejatzi riniro.

⁵⁴ Owaeyanakani, irawaeteeyakini itsipatari oyaatakiriri. Mahaeyakini. Okanta okitejitamane, ipiriintamana, ikantanaki omperataari: "Pishinetena nopiyee ipankoki omperatanari."

⁵⁵ Teemaeta ikoyi iyaariri Rebeca eejatzi iniro, okantaki: "Paata iyaatzita ewankawo, nokowatzi ojeekanee okaate 10 kitejeri omanaki iroka, aripaete oyaatemi."

⁵⁶ Ikantanaki omperataarewo: "Aritaki pojamanitakaakina, riitaki Tajorentsi kantakaakawo omatantakari awijeentsiri. Otzimatye pishinetena nopiyayiitee ipankoki omperatanari."

⁵⁷ Ikanteeyanakini riroripaeni: "Thame akaemiro ewankawo, akemiro jempe okantzi roori."

⁵⁸ Ikaemaetakiro Rebeca, rojampiitakiro: "¿Pikoyi poyaatanakiri atziri?" Ari okantanaki roori: "Jeen, nokoyi noyaatanakiri."

⁵⁹ Ari ishineetakirori iyaate Rebeca otsipatanakyaawo apaani tsinani koeratzirori paerani eeniro eentsitapaakini. Oyaatanakiri romperatane Abraham itsipatanaari oyaayitakiriri.

⁶⁰ Riwethatawaawo iyaariri, ikantawaero: “Piyaatera choeni, eerokataki rinironteeyari osheki atziri. Riitaki pitomipaeni aapithayiteerini inampi ikijaneentane.”

⁶¹ Ari okyaakaanakari camello iroka Rebeca otsipatakawo koeratzirori paerani, oyaatanakiri romperatane Abraham. Imatakiro omperataari raanakiro Rebeca, piyanaa.

⁶² Areetzimataa rirori Isaac ipoñahaawo nijaaki iiteetziro “inijaate Añaari Ñaakinari,” jeekatsiri kirinkanta Nehuev-ki.

⁶³ Tsireniityiimataki riyatzi ikinawaetzi. Raminanaki iñaatziri ipokaeyini camello-paeni.

⁶⁴ Ari okantzitaka Rebeca eejatzi, aminaki jantó oñaakiri Isaac, ayi-itashitanakiri.

⁶⁵ Ojampitanakiri romperatane: “¿Iitaka irinta pokashitakaeri?” Ikantanaki omperataari: “Riimacheetaka omperatanari.” Ari aanakiro owashikawo, opashikawootapithatanakari.

⁶⁶ Ikamantapakiri Isaac irika romperatane okaatzi rantakiri.

⁶⁷ Ikanta Isaac raanakiro Rebeca opankoki Sara rinironi, iinantakawo iroka tsinani. Osheki ikowanakiro Isaac iroka Rebeca. Rootaki oemoshirenkapakiriri okamaera rinironi.

25

¹ Tzimaes otsipa iina Abraham oeta Cetura

² Irika itomipaeni itzimakakirori: Zimram, Jocsán, Medán, Madián, Isbac, Súa.

³ Riitaki Jocsán tomintanakariri Seba eejatzi Dedán. RiDedán sheninkatariri Asur-paeni, Letus-ite, Leum-paeni

⁴ Madián tomintanakariri Efa, Efer, Janoc, Abida, Elda. Maawoeni irika-paeni ri otomipaeni Cetura.

⁵ Riima Isaac riitaki aakirori okaatzi tzimimotziriri ashitariri Abraham.

⁶ Riima itsipa itomipaeni otzimakiri iinapaeni, apatziro ipakiri eepichokini tzimimotziriri Abraham. Tekira ikamiita Abraham, rotyaantakiri itomipaeni rinashityaawo inampiteeyawo ishitowapiintzira ooryaa, tee itsipatari Isaac.

⁷ Okaatzi 175 ojarentsi rañaaki Abraham.

⁸ Kameetha ikamashitaka Abraham aakiri rantyaashiparinka. Ari itsipatapaari isheninkapaeni.

⁹ Riitaki kitateeri Isaac itsipatakari Ismael janta omoonaki Macpela-ki omontetari Mamre, iipatsiteki Efrón itomiranki Zoar Het-ite.

¹⁰ Rootaki iipatsite Abraham ramanakiriri paerani Het-ite. Ari ikitataari Abraham itsipatapaawo iinani Sara.

¹¹ Okanta ikamaki Abraham-ni, itajonkawentakiri Tajorentsi irika Isaac, riitaki nampitaawori janta nijaateniki iiteetziro “Inijaate Añaari Ñaakinari.”

¹² Irika itomipaeni Ismael, itomiranki Abraham itzimakantakawori Agar, Egipto-jato ini onampiri Sara.

¹³ Irika ikaatzi tzimaentsiri: Nebaeot, reewarite itomi. Eejatzi Cedar, Adbeel, Mibsam,

¹⁴ Misma, Dima, Massa,

¹⁵ Jadar, Tema, Jetur, Nafis, Cedema.

¹⁶ Riitaki 12 itomipaeni Ismael. Maawoeni tzimimotziriri iipatsite, rootaki iwaero aakoyitakiri inampi eejatzi iipatsite. Reewayitziri ikaatzira ijeeki inampiki.

¹⁷ Okaataki 137 rojarentsite Ismael roojatzi ikamantaari. Ari itsipatapaari isheninkapaeni.

¹⁸ Inampitaawo itomipaeni niyankithakineki kepatsi ojeekira nampitsi Havila, Sur, imontetakawo nampitsi Egipto, awotsiki jatachari Asiria-ki. Ari inampitakawori, okantawitaka tee ikowaeyini isheninkapaeni.

¹⁹ Irika ikenkithatakoetziri Isaac, itomi Abraham.

²⁰ Tzimaki Isaac okaatzi 40 rojarentsite, raantakawori iina Rebeca rishinto Betuel, ritsiro Labán, Arampaini rini nampitawori Padan-aram-ki.

²¹ Teera itzimi Rebeca eentsite. Rootaki ramanakotantakawori Isaac ikowakotziri Tajorentsi. Ikemakiro ramana Tajorentsi, motzitaki Rebeca.

²² Okanta omotzitaki Rebeca, okematziiri raatzikatziikaatziro omotziki eentsite, ari okantashiretanaki: “Tzimatsirika awijimotenani, ¿oetaka nañaantyaari?” Jataki amanari Tajorentsi okoyi iyotero oeta anteri.

²³ Rakanakiro Tajorentsi:

Itzimatzitzi apite tsipatawakaachari inthomoeki pimotzikira, Apite okanta nampitsi, rootaki retantawori ikoshekawakaa tekira itzimiita. Shintsiri ikantya apaani, riima itsipa tee ishintsitzi,

Riitaki omperatantachani impoerintzi, riitaki rompereetya etawori itzimi.

²⁴ Okanta omonkaataka otzimaanitanyaaari Rebeca, tzimaki tsipantzi.

²⁵ Etapaakawori itzimi ikityonkatepokitatzitzi, ithonka iwitzitaki iwathaki, iiteetakiri Esaú.*

²⁶ Roteeyakiri iitziki itsipa rirentzi itzimapaakira, rootaki iitanteetakariri Jacob. Tzimaki Isaac okaatzi 60 rojarentsite otzimanitantakari Rebeca.†

²⁷ Ari ikimotatanaki eentsipaeni. Osheki iñaawenatakawo Esaú owaantsi, kominthaantzi rini. Riima Jacob, tekatsi iñaamatya rirori, rashi royiro ijeekawaetzi pankotsiki.

²⁸ Antawoete retakotakari Isaac itomi Esaú, tema osheki rowakotapiin-takari ikentate. Rooma Rebeca etakotane oyiri roori Jacob.

²⁹ Ikanta ijeeki Jacob ronkotsiwaetzi, ari rareetaari Esaú imakonekiini ipoñahaawo owaantsiki.

³⁰ Ikantapaakiri: “Pipena eepichokiini poshiñeenkatentsiri ponkotsiri, aaty-eena notashe.” (Rootaki iitanteetariri Edom eejatzi irika Esaú.)‡

³¹ Ari ikantanaki Jacob: “Petawakyaawo eeroka poshiyakaena naakami etyaawoni notzime.”

³² Eekiro ikantanakitzi Esaú: “Tema pikemana aatyena notashe, tekatsi oetya neewatakira notzimaki.”

³³ Eekiro ishintsitanakitzi Jacob, ikantziri: “Ajatyaa pikantaperotena ni-maeka.” Ari ishinetakiniriri Esaú rirentzi Jacob roshiyakaeri riitaki etyaa-wonimi itzimi, opoñaantyaari rahaero paata maawoeni tzimimotziriri ipaap-ate.

³⁴ Ipakiri Jacob rowanawo rirentzi Esaú. Ikanta ithonkakirowa, riranaki imiri. Katziyanaka, jatanee. Tee ikenkithashiretakotero jemperika ikanteetero retawitakawowa itzimaki paerani.

26

¹ Aripaete apiitaka iñahaetaki antawoete tashetsi janta, oshiyawo iñaakiri paerani Abraham-ni eeniro rañaawita. Rootaki riyaatantakari Isaac janta Gerar-ki, inampiwitawowa Abimelec, pinkathariwentziriri Filistia-jatzi.

* **25:25** Iroka waerontsi “Esaú”, iñaaniki riroripaeni oshiyawori akantziri aaka “witzintzi.” † **25:26** Iroka waerontsi “Jacob”, iñaaniki riroriite oshiyawaetawo akantziri aaka “Patzikontantsi.” Oshiyawaetawo eejatzi akantziri “Iwitaantsi.” ‡ **25:30** Iroka waerontsi “Edom”, iñaaniki riroripaeni oshiyawo akantziri aaka “kityonkari.”

² Ari roñaahaari Tajorentsi, ikantakiri: “Eero piyaatzi Egipto-ki. Ari pijeek jempe nonintakakimiro naaka.

³ Roojatzi pijeekawaki jaka nampitsiki. Aritaki notajonkawentakimi, tema nopakimiro maawoeni iroka kepatsi, roojatzi rashiteeyaarini eejatzi pitomipaeni. Rootaki nomonkaatantyaawori nokashiyaakaakiriri paerani ashitzimiri Abraham.

⁴ Aritaki noshekyahaemiri pitomipaeni roshiyaari jempe ikanta roshek-itzi ompokiro jenokinta. Aritaki nashitakahaeyaari maawoeni kepatsi. Riitaki kantakahaeyaawoni pitomipaeni itajonkawentanteetyaariri maawoeni inashiyitachari isheninkapaeni.

⁵ Tema ithotyaaikiro paerani Abraham-ni ikemijantakiro nokantayitziriri, nonintakaantane, okaatzi niyotaayitziriri eejatzi.”

⁶ Rootaki ijeekantapaakari Isaac janta Gerar-ki.

⁷ Ikanta rojampikowentziro Rebeca irikapaeni nampitawori janta, thaawanaki Isaac ikante rootaki iina, apatziro ikantzi choeni ini. Tema maperori okameethantotzi Rebeca, rootaki ikenkithashiretantakari Isaac ari rompojanteetakyaari iina.

⁸ Ojamanitaki ijeekawaetaki Isaac janta. Okanta raminawaetzi Abimelec imoontzirowa ipanko, iñaakiri Isaac inintaawaetziro iina Rebeca.

⁹ Ari ikaemakaantakiri, rojampitakiri ikantziri: “Tema rootaki piina iroka, ¿tema ari? ¿Iitaka pikantantarikya choenira ini?” Ikantanaki Isaac: “Noshiyakaamintheetzi ari pompojantakinawo.”

¹⁰ Ikantanakiri Abimelec: “Iitaka pikoshekawaetantari. Eepichokiinitaki, notsipatantyaaworimi piina, arira pikaariperotakaakinami.”

¹¹ Ikanta Abimelec ikantakiri maawoeni jeekatsiri nampitsiki: “Iitakarika koshekakyaarini irika atziri, koshekakyaawoni iina eejatzi, aritaki nompojakaantakiri.”

¹² Ari ipankiwaetakiri Isaac janta, rowiitakiro iwankiri, tema Tajorentsi tajonkawentakiriri.

¹³ Oshekitzimotakiri osheki rowaahawo, ashaahantzinkari rini.

¹⁴ Oshekini rovejate, ivacate. Osheki ikaatzi eejatzi romperatane. Rootaki ikijaneetantanakariri Filistia-jatziite.

¹⁵ Tema paerani eeniro rañaawita Abraham ashitariri, ikiyakotakaakiri nijaateni romperatanepaeni. Roo kantacha ipokaeyakini Filistia-jatzi ityak-itapakiro maawoeni.

¹⁶ Tee ikijashitapaawo Abimelec, ikantakiri Isaac: “Pishitoyi nonampiki, tema pawijakina naakapaeni tzimaki pashaahawo.”

¹⁷ Shitowanaki Isaac ijeekapaki janta Gerar-ki. Ari inampitapaawo.

¹⁸ Rapiitapaero ikiyaatapaero nijaateni ikiyaatakiri paerani ipaapate, ityaakiwitaari Filistia-jatzi ikamakira Abraham. Rowaeniro owaero nijaateni iitzirowa paerani ipaapate.

¹⁹ Ikanta ikiyaateeyironi nijaateni romperatanipaeni Isaac, rareetakawo oshitowaatzira nijaateni.

²⁰ Ikanta koeratziriri rovejatepaeni Abimelec janta Gerar-ki, ikijapaakiri koeratziriri rovejate Isaac. Tema ikantawakaeyatyaani: “Iroka nijaateni nashi.” Rootaki iitantakawori Isaac iroka nijaateni “Esek”, tema ari rantawakaawentakawori nijaateni.*

* **26:20** Iroka waerontsi “Esek”, iñaaniki riroripaeni oshiyawori akantziri aaka “Antawakaachari.”

21 Ari ikiyaatakotee romperatanepaeni Isaac otsipa nijaateni, roojatzi rapiitakiri ikijawakaawentawo, rootaki iitantaawori Isaac iroka nijaateni “Sitna.”†

22 Rootaki ishirinkantaari Isaac ijeekae inteena, ikiyaatakotee otsipa nijaateni. Teera itzimapaee kijawakaawentyaawoni, iitakiro nijaateni “Rejobot”, tema ikantakitzi ikenkithawaetzi: “Ishinetakaero Tajorentsi anintaawaeteeya jaka, ari añaakiro oshekitzimotee oetarika.”‡

23 rojatzi riyaatananaka Isaac janta Beerseba-ki.

24 Okanta tsirenipaeteki roñaahakari Tajorentsi, ikantakiri: “Naakataki Itajorentsite pipaapate Abraham.

Eero pithaawashiwaeta, naakataki tsipatzimiri.

Ikantakaantakiro nomperatane Abraham, aritaki notajonkawentakimi, Aritaki noshekyahaemiri pitomipaeni.”

25 Rootaki rowetsikantakari Isaac taapokimentotsi janta, ramanantyaariri Tajorentsi. Irira ijeekawaetakiri janta, ari ikiyaatakiri eejatzi romperatanepaeni nijaa.

26 Ikanta ipokaki Abimelec ipoñaanakawo janta Gerar-ki ikenkithawaetakakiri Isaac. Itsipatakari raapatziyane iita Ajuzat, eejatzi Ficol, riitaki eewatziriri owayiriite.

27 Ikantawakiri Isaac: “¿Iitaka pipokashitantanari nimaeka piñena? Tema pomishitowakina paerani pinampiki, tee pikowana janta.”

28 Ari ikanteeyini riroripaeni: “Noñaakitziimi naakaete itsipatzimi eeroka Tajorentsi. Nokenkithashiretaka otzime antzimotawakaeyaari. Iroka okaate nokantemiri:

29 Tee nokoyi powaariperotena, tee nokoshekawaetzimi eeroka. Tema osheki naakameethatakimi, kameethaha notyaanteemi paerani eeroka, osheki itajonkawentakimi Tajorentsi.”

30 Ikanta Isaac osheki roemoshirenkakahaeyanakarini irikapaeni, osheki rirawaeteeyanakini, rowaeyakani eejatzi.

31 Ikanta ipiriintamana okitejitamaneera, imatakiro rantzimotawakaeyaari, kameetha raapatziyawakaana apitepaeni. Ikanta Isaac, riwethatawaari riyaateeyeenira irikapaeni.

32 Tekira awijita otsipa kitejeri, ipokaeyapaakini romperatane Isaac, ikamantapaakiri iñaaki otsipa nijaateni ikiyaatakiri.

33 Rootaki iitantakawori Isaac iroka nijaateni “Seba.” Iitanakiro nampitsi “Beerseba.”§

34 Ikanta Esaú, tzimaki okaatzi 40 rojarentsite, raantakawori Judit, rishinto Beeri, Het-ite rini. Raakiro eejatzi Basemat, rishinto itsipa Het-ite iiteetziri Elón.

35 Iroka apite tsinani, osheki okijashiryakiri Isaac eejatzi Rebeca.

27

1 Antarikitapaaki Isaac, tee ikowichaatee. Ari ikaemakiri Esaú, reewari itomipaeni, ikantakiri: “¡Notomí!” Rakanakiri Esaú: “Iitaka paawa”

2 Ikantziri Isaac: “Notyomí, naaka antyashiparitakina, tema rooteentsi nokami.

3 Nokoyi piyaate pikentakitena tsimeri.

† 26:21 Iroka waerontsi “Sitna”, iñaaniki riroripaeni oshiyawori akantziri aaka “kijaneentawakaahaantsi.” ‡ 26:22 Iroka waerontsi “Rejobot”, iñaaniki riroripaeni oshiyawori akantziri aaka “Antaawaeteeya.” § 26:33 Iroka waerontsi “Seba”, iñaaniki riroripaeni oshiyawori akantziri aaka “Oshekitaantsi.” Iroka ñaantsi “beer” oshiyawori akantziri aaka “nijaateni.”

⁴ Ponkotsitenari, poshiniri ikantya nokoyiri naaka, pamakinari noyaari. Roojatzi nopasonkiwentantanakimiri tekira nokamanakiita.”

⁵ Kemimaetaka roori Rebeca, okemakiri Isaac ikantziriri Esaú. Riyaamintheetzi Esaú ramini tsimeri royaari ipaapate,

⁶ okantakiri itsipa otomi: “Nokemakiri pipaapate ikantakiri pirentzi Esaú, ikantziri:

⁷ ‘Pikentakitena tsimeri ponkotsitenari, kameetheeni okine noyaari, ari-taki nopasonkiwentakimi tekira nokamanakiita.’

⁸ Pikemijantero nokantemiri.

⁹ Piyaate poteeyi apite iryaani cabra, pamakinari, nonkotsitawakiniriita pipaapate okaatzira iñaamatapiintari rirori.

¹⁰ Eeroka aanakinirini rowawakya. Opoñaantyaari ipasonkiwentemi eeroka tekira ikamanakiita.”

¹¹ Ikantanakiro Jacob riniro: “Witzintzira rini yeeyi, rooma naaka tekatsi nowitzi.

¹² Ari riyotawakina ashitanari aririka ipampitawakina, ari ikenkithashiretakya notheenkashiretatziiri, aminaashiwaetya ipasonki-wentena tema osheki ikijimatanakina.”

¹³ Okantanakiri riniro: “Naakataki ikiji pipaapate. Pantero eeroka nokan-takimiri naaka, pamakinari apite piratsi.”

¹⁴ Riyaatashitanakiri Jacob ipirapaeni, ramakiniro riniro. Onkot-sitawakiri roori, owetsikakiniri jempe ikanta iñaamatapiintari Isaac.

¹⁵ Aakiro rooperori ithaari antarite otomi Esaú royiroyi ipankoki, okithaatakaakiri Jacob.

¹⁶ Okyaantakaakari imashi piratsi rakoki, eejatzi ikentsiki jempe tee otz-imi iwitzi.

¹⁷ Opakiri pan eejatzi owanawontsi okaatzzi onkotsitakiri.

¹⁸ Raakotanakiro Jacob ijeekakira ipaapate, ikantapaakiri: “¡Paawa!” Rakanaki Isaac: “Iitaka notyomi.”

¹⁹ Ikantzi Jacob: “Naakataki Esaú, pantarite pitomi. Nomatakiro okaatzzi pikantakinari. Pipiriinte, poyaa noyentani, pipasonkitakotena.”

²⁰ Ikantzi Isaac: “¿Intsipatema pikentakitzi tsimeri?” Ikantanaki Jacob: “Riitaki kantakaawori Tajorentsi pawa noñaantakari intsipaete.”

²¹ Ikantanaki Isaac: “Pipoki okaakiini nopampitawakimi, niyotantemiri eerokarika notyomi Esaú.”

²² Pokapaaki okaakiini Jacob ipampitawakiri ipaapate. Ikantzi Isaac: “Aripaantewaetaki iñaawaetzi Jacob, rooma rakojumpi riiwaewitaka Esaú.”

²³ Tee riyotawakiri, tema witzipako ikantaka ariwaewitaka rirentzi Esaú. Roojatzi ipasonkiwentantanakari.

²⁴ Rapiitanakiri rojampitziri, ikantziri: “¿Eerokama notyomi Esaú?” Ikantzi Jacob: “Jeen, naakataki Esaú.”

²⁵ Ikantanakiri ipaapate: “¡Notyomí! Poyiitenari piyentane nowawakyaata, roojatzi nopasonkiwentemi.” Royiitakiniri owanawontsi ipaapate. Ramakiniri eejatzi imiri. Rowawakawo Isaac rirakiro imiri eejatzi.

²⁶ Roojatzi ikantantanakariri: “Pipoke okaakiini notyomi, pontsirokana.”

²⁷ Ikanta rontsirokapaakari Jacob ipaapate, ikemaenkatawakiro Isaac iithaari. Ipsonkitakotakari, ikantaki iñaanatziri:

Riitaki jankahaentsiri notyomi.

Oshiyaakawo ojankahani owaantsi itajonkawentziri Tajorentsi.

²⁸ Riitaki Tajorentsi owaryaapiintemironi inkani.

Riitaki kithokitakaaperoteemironi piwankiri.

Osheki okanteeya piwankiripaeni, eejatzi piimiri.

29 Osheki omperawaeteemini,
Ipinkathayiteemi poñaayitachari otsipaki nampitsi.
Peewayiteeri pirentziperotari eeroka,
Ipinkatheeteemi eejatzi.

Ikaate kijimawaetemini, aritaki imaetakiri rirori.

Riima ikaate kimoshirewentakimini eeroka, imaeteeri eejatzi rirori.

30 Ikaatakiro Isaac ipasonkitakotakari itomi Jacob. Roo ishitowanakitziini
Jacob ijeekira ipaapate, areetapaaka Esaú riyaatzira raamawenta.

31 Ronkotsitaki eejatzi owanawontsi, ramakiniri ipaapate, ikantapaakiri:
“Pipiriinte pawa, poyaa tsimeri ikentakiri pitomi, pipasonkitakotena.”

32 Ari rojampitanakiri Isaac, ikantanakiri: “¿Jempe pitaka eeroka?” Ikan-
tanaki rirori: “Naakataki Esaú, pantarite pitomi.”

33 Iyokitzi ikantanaka Isaac, riraashirenkana iñaawaetanaki, ikantanaki:
“¿Iitakama pokaentsiri amakinari itsimerite, nowawakari tekira pareeta-
paakaata eeroka? Nopasonkitakotakirira, tajonkawentaarewo rinanaki
rirori.”

34 Ikanta ikemawakiro Esaú ikantakiriri ipaapate, okatsitzimotanakiri, anta-
woete riraawaetanaka, ikantanaki: “Pipasonkitakotzitena eejatzi naaka,
ashitanari.”

35 Ikantanaki Isaac: “Pirentzira amatawitakinari, nopasonkitakotzimae-
takari rirori, tema eerokawitaka nopasonkitakotemi.”

36 Rakanaki Esaú: “Tema iitaha Jacob, apite ramatawitakina. Retakawo
raapithatakinawo neewatantari notzimaki, raapithatzitakinawo pipasonki-
wentenami nimaeka. ¿Eeroma omataa pipasonkiwentawaena naaka?”

37 Ikantanaki Isaac: “Nowakirira pirentzi Jacob reewateemi eeroka, riitaki
omperateeyaarini pisheninkathoripaeni, noshekyahaeniri iwankiri, ari os-
hiyawo eejatzi imiri. ¿Jempema nokanteemika eeroka notyomi?”

38 Eekiro ikantanakitzi Esaú: “¿Tema okameethatzi pipasonkitakotzitena
naaka, ashitanari? Pipasonkitakotzitena eejatzi naaka.” Rapiitaneero ri-
raawaetanaa.

39 Ikantanaki Isaac:
Pinampiteeyaawo inteena,
Eero pinampitaawo okaakiini añapathatzira kepatsi,
oparyaayitzira eejatzi inkani.

40 Rootaki pojataamento pipiyawentanteeyaari.

Romperawaeteemi pirentzi.
Roo kantacha, aririka piroperotee eeroka,
Arira pijeekashiwaeteeya.

41 Aripaete retanakawo Esaú ikijaneentziri rirentzi Jacob, ipasonkitako-
takirira ashitariri. Ikantashiretanaki: “Arika ikamaki intsipaete ashitanari,
aripaete nompojeri yeeyi Jacob.”

42 Yotzimaetaka Rebeca oeta ikenkithashiretari Esaú, okaemakaantakiri
Jacob, okantakiri: “Ikowatziira pirentzi rompojemi.

43 Pikemijantena notyomi nokantemiri. Piyaate inteena janta Harán-ki,
ijeekira aarini Labán.

44 Ojamani pikantya pijeekawaete janta awijawaeta imashirenka pirentzi.

45 Ipeyakotawaeroota okaatzi pantakiri. Aritaki nokamanteemi pipiyan-
teeyaari. Tee nokoyi nopeyashityaari apite notyomipaeni.”

46 Okantakiri Rebeca oemi Isaac: “Osheki nojamashiryakawo rishinto
Het-ite iinatakari Esaú. Roojatzirika rayeri Jacob oshiyakawori iroka
nampitawori Canaán-ki, okamethatzi nokamapithatero.”

28

¹ Ikanta Isaac ikaemakiri Jacob, ipasonkitakoteeri, ikantziri: “Eerowa piinantawo tsinani nampitawori jaka Canaán-ki.

² Piyaate Padan-aram, inampiki picharini Betuel, paye rishinto pikonkiri Labán.

³ Riitaki tajonkawentemini Tajorentsi oshekitzimotziri ishintsinka, roshekyaaakimiri pitomipaeni, riitaki inashiyitariri sheninkatawaka-haachari maawoeni jemperikapaeni.

⁴ Rijatzi tajonkawenteemini eeroka, eejatzi pitomipaeni, tema riitaki kashiyaakaakimirori paerani picharinini Abraham, pashiteeyaawo maawoeni kepatsi ajeekakira nimaeka kaari ashita aakapaeni. Tema rootaki ikashiyaakaakiriri Tajorentsi paerani Abraham.”

⁵ Rotyaantakiri Isaac itomi Jacob janta Padan-aram-ki. Ikanta Jacob areetaka ipankoki rikonkiri Labán, itomi Betuel Aram-jatzi iyaariri Rebeca, riniro Jacob eejatzi Esaú.

⁶ Iñaakowentakiri Esaú ipasonkiwenteetziri Jacob, rotyaanteetakiri Padan-aram-ki raye iina. Iñaakiri eejatzi Esaú ipaapate ikaminayiri Jacob eero ininantawo tsinani Canaán-jato.

⁷ Jataki Jacob Padan-aram-ki, imatakiro okaatzi ikantakiriri ipaapate.

⁸ Antawoete ikenkithashirewaetanaka Esaú teera inimoteri ipaapate okaatzira iina apite Canaán-jato.

⁹ Rootaki riyaatantakari iñeeri Ismael, rijatzi itomi Abraham. Raapaakiro rishinto iitachari Majalat, irento Nebaeot, okantawitaka otzimi apite iina Canaán-jato.

¹⁰ Jataki rirori Jacob janta Harán-ki ipoñaanakawo Beerseba-ki.

¹¹ Ikanta riweyaaka niyankineki awotsi ari imaapaaki, tema tsirenitanaki. roepinaakiro omaryaakaa mapi, rotziitotakawo, maanaki.

¹² Ari imishiwaetakiri, iñaaki pawitsi okinapaakiro jenokita inkiteki roojatzi kepatsiki. Ari rayiiteeyini ronampiri tajorentsita pawa, ari rateeteeyaneeni eejatzi.

¹³ Iñiitakari eejatzi Tajorentsi ikatziyimotakari okaakiini, ikantziri iñaanatzi: “Naakataki Tajorentsi, Itajorentsita picharinini Abraham, eejatzi ashitzimiri Isaac. Aritaki nashitakahaemiro iroka kepatsi, ari nokanteeri eejatzi pitomipaeni rashiteeyaawo iroka kepatsi pomaryaakaha.

¹⁴ Osheki ikanteeya riroripaeni roshiyeeyaawo oshekitzi impaneki. Ithonkya inampiteeyaawo katonkonta, kirinkanta, ishitowapiintzira ooryaa eejatzi ikyaapiintzira. Tema eeroka kantakaeyaawoni notajonkawentanteeyaariri maawoeni inashiyitachari isheninkapaeni jaka kepatsiki. Ari ikanteeyaaari eejatzi pitomipaeni riitaki kantakaeyaawoni notajonkawentanteeyaariri maawoeni.

¹⁵ Naakataki tsipatapiintakimiri, aritaki nokempoyaawentakimi jemperika pikinayite. Aritaki nomatakiro noepiyeemi jaka piyeekakira. Otzi matye nomonkaatero okaatzi nokantakimiri, eero nookawentzimi.”

¹⁶ Ari ikakitanaki Jacob imishiwaetzira, ikantashiretzi: “Omaperotatyaama ijeeki Tajorentsi jaka, teera niyowita.”

¹⁷ Antawoete ithaawanaki, ikantashiretzi: “Tajorentsipathaha ini jaka. Ipanko inatzi Tajorentsi. Otzi matye aki jaka aatantyaari inkiteki.”

¹⁸ Ikanta ipiriintamanaa Jacob okitejitamaneera, raakiro mapi rotziitotakari, ipiriintathanthanatakiro. Ijeetantanakawo yeenkantsi itajonkawentanakiro.

¹⁹ Jeekawitachari janta nampitsi iiwiitawo Luz, rowashiñaanakiro owaero, iitanakiro rirori Bet-el.*

²⁰ Iñaawaetanaki Jacob, ikantanaki: “Itsipatana Tajorentsi, ikempoyaawentana jempe nokinayitzi, ipakina nowanawo, nokithaayitari eejatzi.

²¹ Tekatsirika awijimotenani, aririka nopiyaki ipankoki ashitanari, notajorentsiteteyari Tajorentsi.

²² Iroka mapi nopiriintathanthanatakiri, pipanko ini, Tajorentsi. Okaate pashitakahaenari naaka, ari noepiyakimi eepichokiini.”†

29

¹ Eekiro riyaatatzi Jacob ranashita, areetaka iipatsiteki nampitawori ishitowapiintzira ooryaa.

² Ikanta rareetaka owaantsiki ojeekira nijaateni, iñaapaaki osheki oveja rireeyini nijaa, mawa ikaatzi rinashiyitaka ipiyoteeyakani. Antawo ini mapi rashitakotanteetawori nijaa.

³ Ikanta ipiyoteeyaanira koeratziriri oveja, raapithatawakaakawo ashitawo. Arika ithonkakiro imiritakaeri ipirapaeni, eejatzi rashitakotaneero nijaa.

⁴ Rojampitapaakiri Jacob koeratziriri oveja, ikantziri: “¿Jempe pipoñaaka eeroka asheninka?” Ikanteeyini rirori: “Harán-jatzi nineeyini.”

⁵ Rapiitanakiri rojampitziri: “¿Piñiiri eerokapaeni Labán itomi Nacor?” Ari rakaeyanakini: “Noñaatatzi.”

⁶ Eekiro ikantatzi Jacob: “¿Tee imantsiyawaetzi?” Ikanteeyini koeratziriri oveja: “Tekatsi ikanta Labán. Paminero jantó, rootakira rishinto pokaentsiri amakiriri ovejate, oeta Raquel.”

⁷ Ikantanaki Jacob: “Eenitatsira okitejitzi tekiraha otsirenitziita pashitakotantyaariri povejate. ¿Iitaka kaari pipantari imiri, pitziyeri eejatzi?”

⁸ Ikanteeyini riroripaeni: “Eero nomatziro, otzimatyey noyeeri itsipa koeratziriri rovejate naawyaantyaawori noshirinkiro ashitawo nijaa. Nopantyaariri imiri ovejapaeni.”

⁹ Ikenkithawaemintheetzi Jacob, areetakaapaakari Raquel rovejate opaapate, rootakira koeratziniriri.

¹⁰ Ikanta iñaawakiro Jacob iinathori Raquel areetakaapaakari rovejate rikonkiri Labán, jatanaki roshirinkiro ashitawo nijaateni, ipakiri imiri ovejapaeni.

¹¹ Riwehatawakawo Raquel ithowootawakiro, rirayimotawakawo.

¹² Ikanta ikamantapaakiro Jacob riira otomi Rebeca, itzinerira rini Labán, iyaatashitanakiri Raquel opaapate, okamantapaakiri.

¹³ Ikemakowentawakiri Labán itzineri Jacob, otomi ritsiro, ishiyashitanakari, rawithakitapakiri, iwethatawaakari eejatzi, raanakiri ipankoki. Ari ikenkithawaetakaapaakiri Jacob rikonkiri ikamantakiri okaatzi awijimotakiriri.

¹⁴ Ikantanaki Labán: “Eerokataki nosheninka okaakiini, ari poshiyana naaka.” Apaani kashiri ijeekawaetapaaki Jacob ipankoki Labán.

¹⁵ Omapokashitaka, ikantakiri Labán: “Tee inimotena eerorika nopinatziimi pantawaeri, nosheninkathorira pini. Pikantena jempe ikaateka pikoyiri nopinatemi.”

* **28:19** Iroka waerontsi “Bet-el”, iñaaniki riroripaeni oshiyaawo akantziri aaka “Ipanko Tajorentsi.”

† **28:22** Kantakotachari jaka “eepichokiini” oshiyawitawo aririka ipakimi Tajorentsi 10 tsiyeri, otzimatyey apaeri apaani. Ari oshiyawo maawoeni ipayiteeri, otzimatyey oepiyeeniri apaani okaatzi ipakaeri.

16 Eenitatsi apite rishinto Labán: rantawote rishinto oeta Lea, otsipa ewonkiri oeta Raquel.

17 Amashiwaetayaaha okiki Lea, rooma Raquel kameethanto ini roori.

18 Rootaki ikowashiryaakiri Jacob iroka Raquel, ikantanaki: “Kantacha nantawaete 7 ojarentsi, nantawaewentero pishinto, Raquel.”

19 Ikantzi Labán: “Rootaki kameethatatsi nopimiro eeroka, tee nokoyi noperi itsipajatzi. Pijeekapae nopankoki.”

20 Imatakiro Jacob rantawaewentakiro Raquel okaatzi 7 ojarentsi, tee iñiimaetawo ojamanitzimoteri rantawaewentakiro, tema inintaperotatziro.

21 Okanta omonkaataka 7 ojarentsi, ikantakiri Jacob rikonkiri Labán: “Pipenawowa pishinto noenantaawo, nomonkaatakiro nokantakiri paerani okaate nantawaewentero.”

22 Ikaemakaantakiri Labán nampitawori janta, ipokaki maawoeni ikimoshireteeyini aawakaeyaaha rishinto Labán.

23 Okanta otsirenitanaki, raanakiro rishinto Lea, ipakiri Jacob, imaan-takawo.

24 Ipakiro Labán rishinto Lea apaani romperatane oeta Zilpa, rootakira omperaantyaari.

25 Okanta okitejitamanaki iñaatziro Jacob imaantashitakawo Lea. Riyaatashitanakiri Labán, ikantakiri: “¿Litaka pikoshekantanari? Kaarira Lea nantawaewente, Raquel-ra nantawaewentaki. ¿Litaka pamatawitantanari?”

26 Rakanaki Labán, ikantziri: “Tee rameteetawo jaka iimintakahaetyaawo ewonkiri shintotsi tekirarika oemintyaata etawori otzimaki.

27 Payero Lea, arira nopakimiro eejatzi Raquel, otzimatyepantawentawaero eejatzi okaate 7 ojarentsi.”

28 Ari ikantakiro Jacob, raakiro Lea. Rayitaawo eejatzi Raquel.

29 Ipakiro eejatzi Raquel apaani romperatane oeta Bilja, rootaki omper-aantyaari.

30 Imatakiro Jacob raakiro Raquel. Rootaki ikowaperotakiri awijanakiro ikoyiro Lea. Eejatzira rantawaeteeniri Labán okaatzi 7 ojarentsi.

31 Ikanta iñaakiri Tajorentsi imanintawaetziro Lea, itzimakakiro otomi-paeni. Rooma Raquel tee okanta otzimi roori.

32 Okanta omotzitaki Lea, otzimakiri otomi iiteetakiri Rubén, tema okantashiretakitzi roori: “Iñaakina Tajorentsi nowashiretakowaetaka, rootaki ikowantakinari noemi.”*

33 Ari apiitanakiro Lea omotzitee, otzimani otomi, iiteetakiri Simón. Ari okantashiretanaki roori: “Iñaakina Tajorentsi imanintawaeteetanaha, rootakira rowaeyakaantanariri itsipa notomi.”†

34 Eejatzi apiiteero omotzitee, otzimakiri itsipa otomi, iiteetakiri Leví. Tema okantashiretakitzi: “Itsipaperoteenaata noemi, tema notzimakiniri mawa itomi.”‡

35 Eejatzi itzimawae itsipa eentsite Lea, iiteetakiri Judá, tema okantashiretanakitzi: “Nomampaawentaari Tajorentsi.” Ari okaatapaaki tzimanitaki.§

30

1 Okijaneentanakiro Raquel irento Lea oñaakirowa tee otzimaanitzi roori,

* 29:32 Iroka waerontsi “Rubén”, iñaaniki riroripaeni oshiyawitawo akantziri aaka “añaakina nowashirewaetaka.” † 29:33 Iroka waerontsi “Simón”, iñaaniki riroripaeni oshiyawitakawo akantziri aaka “iñaakenaha.” ‡ 29:34 Iroka waerontsi “Leví”, iñaaniki riroripaeni oshiyawitawo akantziri aaka “tsipataantsi.” § 29:35 Iroka waerontsi “Judá”, iñaaniki riroripaeni oshiyawitawo akantziri aaka “mampaawentantsi.”

okantakiri oemi Jacob: “Nokowaki pitzimakayina naaka, eerorika pitzi-makaashitana, arira nokamaki.”

² Ari ikijanakiro Jacob Raquel, ikantanakiro: “¿Naakama Tajorentsi pikan-tantanari? Pikowakoteri rirori riitakira maanirotakayimiri.”

³ Okantanaki: “Pitsipatyaawo nomperatane Bilja. Arika itzimaki otomi-paeni, noshiyakayeri naakami tzimahirini”

⁴ Opakiri Raquel oemi onampiri Bilja, itsipatyaawo. Imatakiro Jacob itsipatakawo Bilja.

⁵ Tzimanaki apaani itomi Jacob.

⁶ Ari oñaawaetakiri Raquel, okantaki: “Irika eenchaaniki iitya Dan, tema ike-makina Tajorentsi nokowakotakiri, owakowentaawo nini, ipakinaha apaani notyomi.”*

⁷ Ari apiitakiro Bilja otzimaki itsipa itomi Jacob.

⁸ Okantanaki eejatzi Raquel: “Irika eenchaaniki iitya Neftalí, tema osheki nokoshekakawo eentyo, notsinampaakiro.”†

⁹ Okanta oñaaka Lea tee otzimaanitane roori, okantakiro onampiri Zilpa itsipatyaawo Jacob.

¹⁰ Oztimahirini Zilpa itomi Jacob.

¹¹ Okantaki oñaawaetanaki Lea: “Okaminthaamatsitakina.” Rootaki iitantyaari eenchaaniki Gad.‡

¹² Eejatzi apiitakiro Zilpa otzimahirini itsipa itomi Jacob.

¹³ Ari okantanaki Lea: “Kimoshiretaantsi ini. Nimaeka okantayitaki tsina-nipaeni kimoshireri nokantaawo naaka.” Rootaki iitantyaari eenchaaniki Aser.§

¹⁴ Ikanta riyataki Rubén rowaneki rowiwaetzi. Ari oñaaki iwenkiniro, ramakiniro riniro Lea. Okanta oñaawakiro Raquel iwenkiniro, okantakiro Lea: “Pipena eepichokiini ramahirini pitomi.”*†

¹⁵ Okantanaki Lea: “¿Tekirama inimotzimiita paapithatakinarira noemi? Eekiro pikowatzi paapithatenawo iwenkiniro ramakinari notyomi.” Okan-tanaki Raquel: “Arika pipakina ramahirini pitomi, arira itsipatakimi Jacob tsireniriki.”

¹⁶ Okanta otsirenitanaki, areeta Jacob ipoñahaawo rowaneki, oshiyashitawakari Lea, okantawakiri: “Otzimatye pitsipatapaena opinatyaari iwenkiniro ramakinari notyomi.” Imatakiro Jacob itsipatapaawo Lea.

¹⁷ Ari otzimahirini 5-taneentsiri itomi Jacob, tema ikemakiniro Tajorentsi okowakotahirini.

¹⁸ Oñaawaetanaki Lea okantzi: “Irika eenchaaniki iitya Isacar, tema riitaki Tajorentsi pakinariri, okantakaantziro nopiyoteetarira noemi notsipayitakawo nomperatanepaeni.”‡

¹⁹ Omotzitaki Lea itsipa itomi Jacob, riira 6-tanaentsiri.

²⁰ Okantanaki: “Ineshironkatakina Tajorentsi, ipakina kameethantzi notyomi. Ikowaperotakina nimaeka noemi, tema notzimahirini 6 itomipaeni.”

* **30:6** Iroka waerontsi “Dan”, iñaaniki riroripaeni oshiyawitawo akantziri aaka “Owakowentaawo.”

† **30:8** Iroka waerontsi “Neftalí”, iñaaniki riroripaeni oshiyawitawo akantziri aaka “koshekaarewo.”

‡ **30:11** Iroka waerontsi “Gad”, iñaaniki riroripaeni oshiyawitawo akantziri aaka “Okaminthaakina.”

§ **30:13** Iroka waerontsi “Aser”, iñaaniki riroripaeni oshiyawitawo akantziri aaka “kimoshireri.”

* **30:14** Kantakotachari jaka “rowiwaetzi,” rootaki ikanteetzitari “rowiitatye trigo.” † **30:14** Kan-takotachari jaka “iwenkiniro,” chochoki ini iiteetziro “mandráhora.” Ikanteetzi, rootakira aashitari tsinanipaeni otzimanteeyaari eentsite. ‡ **30:18** Iroka waerontsi “Isacar”, iñaaniki riroripaeni oshiyawitawo akantziri aaka “Nopiyoteetari.”

Rootaki oetantariri irika eenchaaniki Zabulón. §

²¹ Ari oweyaantawaawo Lea otzimae ishinto, oetakiro Dina.

²² Ikanta Tajorentsi ikenkithashiretanakiro Raquel, imatakiniro okowakotziriri, tzimanite.

²³ Okanta otzimakiri etanakawori otomi, okantanaki: “Rookapithatakinawo Tajorentsi nokaaniwentawaetaha tee notzimi eentsite.

²⁴ Inkamintha ikowakakina notzimae itsipa.” Rootaki iitantakariri José otomi.*

²⁵ Ikanta otzimakiri Raquel otomi José, ikantakiri Jacob rikonkiri Labán: “Pishineteena niyaatee nonampiki.

²⁶ Pipawaenari notyomipaeni eejatzi noenapaeni, rootakira nantawentakiri. Pishineteena niyaatee. Tema piyotakiro jempe nokanta nantawae-tapiintaki.”

²⁷ Rakanaki Labán, ikantzi: “Niyotaki naaka, itajonkawentakina Tajorentsi pikantakaantakiro eeroka. Eero piyaatzi, thame anampityaawo jaka.

²⁸ Pikantena pikoyirika nopinatemi pantawaetanaha, aritaki nopinatakimi.”

²⁹ Ikantanaki Jacob: “Piyotziro eeroka jempe nokantaka nantawaetapiintaki, nokoeratzimiri pipirapaeni.

³⁰ Teera ishekitzi paerani tekira nopokanakiita naaka jaka. Rooma nareetakaha naaka ari roshekitanakiri pipirapaeni, itajonkawentakimi Tajorentsi. ¿Jempepaeteka otzime nowakaeyaari nashi notyomipaeni?”

³¹ Eekiro ishintsitatz Labán ikantziri: “¿Jempe ikaatzika pikoyiri nopinatemi?” Ikantzi Jacob: “Tee nokoyi pipinatena. Aritaki napiiteero nokoerateemiri pipirapaeni, otzimatyee inimotemi eeroka nokantemiri.

³² Pishinetena niyaate pipiramashiki niyoshiiteri iryaani oveja ikaatzi cheenkayitatsiri. Niyoshiiteri eejatzi iryaani cabra karinayitatsiri, eejatzi inashiyitachari iyarinanka, riira inashityaari, pipinatenari nokoeratzimirira pipirapaeni. †

³³ Ari aminiuro paata okaate pipinatenari, eero nayitzimiri. Ari piñaakiri nopirapaeni cabra riyoshitya karinari, inashiwaeyitachari iyarinanka. Piñeeri eejatzi novejate cheenkaripaeni rini. Piñaakiririka kitamaari, kaari karinatatsini, piyote pashira eeroka.”

³⁴ Ikantanaki Labán: “Ariwé, kameethataki pikantanari.”

³⁵ Rinashitanakari Labán ipirapaeni cabra ikaatzi karinayitatsiri, eejatzi ikaatzi inashiyitachari iyarinanka. Rinashitzitakari eejatzi rovejate cheenkayitatsiri. Ipakiri itomipaeni ipiratyaaari.

³⁶ Raanakiri inteena ipirapaeni, okaatzi mawa kitejeri ranashitakaakari, rinashitaka ijeekakaakiri. Roojatzi ijeekanaki rirori Jacob ikoeratziniri Labán ipirapaeni kaari karinatatsiri, kaari cheenkatatsini.

³⁷ Raaki Jacob eeritonki inchashithaki, ishaakakiro iñahaetantyaawori okitamaashithakite. ‡

³⁸ Rowayitakiniri piratsi inchashithaki rowamentoki, imirimentoki eejatzi, ro rowawiyaantantyaari ipokaeyinira rire imiri.

§ 30:20 Iroka waerontsi “Zabulón”, iñaaniki riroripaeni oshiyawitawo akantziri aaka “neshironkataantsi.” * 30:24 Iroka waerontsi “José”, iñaaniki riroripaeni oshiyawitawo akantziri aaka “Royaatapaakiri itsipa.” † 30:32 Riitaki ikowaperoteetapiintzi kitamaari ipireetari, ari ikantziteetari kaari karinatatsini. Maawoeni riyoteetzi tee itzimanitzi cheenkari iryaani oveja, ari roshiyitari eejatzi cabra tee ikarinanitzi. Rootaki ikantantakariri Jacob rikonkiri Labán, eero ikijoshirentanta rakantyaawori okaate ikowakoteriri. ‡ 30:37 Kantakotachari jaka “inchashithaki,” rootaki iiteetziiri “álamo, avellano, castaño.”

³⁹ Ikanta rowaeyanaka ipira, rinashiyitanaka iyarinanka.

⁴⁰ Rinashitzimaetakari Jacob inashitachari iyarinanka, eejatzi ikaatzi cheenkayitatsiri oveja. Rinashitakari ipira Labán. Ari ikantapiintatziiro Jacob rinashitari rashitari rirori.

⁴¹ Eekiro riyataakaatziiro Jacob royiniri inchashithaki wathayitatsiri piratsi, aririka ipokaeyeni imirimentoki. Ikineraminero inchashithaki aririka rowawiyaantawakaeya.

⁴² Rooma ipokayitzira mathari ipira, tee royiniri inchashithaki. Riitakira rashitari Labán ipirapaeni mathayitatsiri, riima wathayitatsiri rashi Jacob.

⁴³ Rootaki roshekitzimotantakariri Jacob ipirapaeni, osheki eejatzi ronampirapaeni. Antariite ashaahantzinkari rinanaki.

31

¹ Ikemaki Jacob ikenkithawaetzi itomipaeni Labán, ikanteeyini: “Raapithatakaeri Jacob maawoeni ipirapaeni apaapate, rootakira rashaahantantakari.”

² Iñaakiri Jacob ikijashiryaawaeta rikonkiri, tee raakameethateeri ikimiwitarira paerani.

³ Ikanteeri Tajorentsi irika Jacob: “Pipiye iipatsiteki pipaapate ijeekayitzira pisheninkapaeni, eerowa nookawentzimi.”

⁴ Ikaemakaantakiro Jacob apite iina, Raquel eejatzi Lea, opokashitakiri ijeekira irirori owaantsiki ikoeratziri rovejatepaeni.

⁵ Ikantawakiro: “Noñaakiri pipaapate tee raakameethateena ikimitaanaha paerani. Roo kantacha itsipatapiintakina Itajorentsite ashitanari naaka.

⁶ Piyoteeyini eerokapaeni kameetha nantawaetapiintakiniri pipaapate, nomatakiro okaatzi naawyaakiri naaka.

⁷ Osheki ramatawitapiintakina, tee imonkaatziro ipinatena ikantakinari. Ikamintha Tajorentsi tee ishinetziri rowaariperotena.

⁸ Tema aririka ikante: ‘Riira nopirapaeni karinayitatsiri nopinatemiri,’ maawoeni tsinani piratsipaeni otzimanakiri karinayitatsiri. Arika ikante: ‘Nopinatemiri nopirapaeni thapayitachari iyarinankari,’ otzimanakiri maawoeni thapayitachari.

⁹ Arira ikinakaakiro Tajorentsi raapithatziri ipirapaeni, roshekyaaakinari nashi naaka.

¹⁰ Tema antawoteeyinira piratsi, ari romishimpyetakina, noñaakiri rowawiyantawakaeyaani kaninayitatsiri piratsipaeni, eejatzi kantawaeyitachari othapayita iyaninanka.

¹¹ Arira iñaanatakina eejatzi nomishiriki ronampiri tajorentsite Pawa, ikanatakina: ‘Jacob.’ Ari nakanakiri naaka, nokantanakiri: ‘Iitaka.’

¹² Ikantanakina ronampiri tajorentsi: ‘Pikempoyahaeri kameetheeni piratsipaeni. Arira piñaakiri ikaatzi owawiyanteenchari, ikaninayite. Tema noñaakiro maawoeni rantzimotakimiri Labán.

¹³ Naakatakira Tajorentsi oñaahakimiri paerani Bet-el-ki, pamanakotanakawowa paerani mapi pikenkithashiretantyaawori pikantakinari. Pikatziye, piyaatee pinampiki pitzimakira paerani.’”

¹⁴ Ari akanakiri Raquel otsipatakawo irento Lea, okantanakiri: “Tekatsi rashitakayinari ipankoki nopaapate.

¹⁵ Tema roshiyakaakina pashinijato ninayitzi. Ipinatakina, anintaakawo okaatzi pantawaetakiniriri pipinawentana naaka.

¹⁶ Omaperotatya ashitaawo maawoeni rashaahawo nopaapate okaatzi ipakimiri, roojatzi rashitaari eejatzi otomipaeni. Pimatero okaatzi ikan-takimiri Tajorentsi.”

¹⁷ Ari ikatziyanakari Jacob, ikyaakahaeyanakarini ipira itomipaeni eejatzi iinapaeni.

¹⁸ Jatee inampiki ipaapate Isaac janta Canaán-ki. Rahaeyanakirini maawoeni ipirapaeni ikaatzira ramanantakiri ipineetziriri rantawaetakira Padan-aram-ki.

¹⁹ Riyaamintheetzi Labán rameetziri rovejatepaeni, ayitanakiri Raquel itajorentsitetashitari opaapate.

²⁰ Rootaki opoñaantari imatantakawori Jacob ramatawitakiri Labán, irika Aram-jatzi. Tee ikantanakiri rooteentsi riyaaatee.

²¹ Ishiyakahaawo maawoeni tzimimotakiriri. Intsipaete imontyaanakawo nijaa Eufrates, roojatzi rareetantakari tonkaariki iiteetziro Halaad.

²² Okanta awijaki mawa kitejeri, ari riyotaki Labán shiyaaha Jacob.

²³ Ikamantakiri isheninkapaeni, jataki royaatawakiri. Roo awijaki 7 kitejeri royaatawakiri janta tonkaariki Halaad-ki.

²⁴ Okanta otsirenitanaki roñaahakari Tajorentsi irika Labán iiteetziri Aram-jatzi imishiriki. Ikantakiri: “Eero pishintsithatziri piñaanateri Jacob.”

²⁵ Rareetawaari Labán itzineri Jacob janta Halaad-ki, ipankoshetatapaakaha. Ari ipankoshetatapaakari eejatzi Labán itsipayitakari isheninka.

²⁶ Iñaanaminthatakiri Jacob, ikantziri: “¿Litaka pantakiri? ¿Litaka pamatawitantanari? Pamapithatakinawo nishintopaeni, poshiyakotakari inoshikantzi owayiri-paeni.

²⁷ ¿Litaka pamatawitantakinari, pomananeekiini pishiyaka? Tee pikamantaajaetanakina. Arimi pikamantakinami, antawoete noemoshirenkawakimimi, niweshiryaawentawakimi, noshowiwentawakimi, oyameñeenkate thatanentsi.

²⁸ Teemacheeni niwethatawaeyaawo nishintopaeni, nocharinipaeni, nokowawitaka nothowootawaerimi. Poshiyakotakarira rantziri majontzi.

²⁹ Nokowawitaka, nowaariperowaetemimi maawoeni eerokaete. Roori kantacha inkaahanki tsireniriki iñaanatakina Itajorentsite ashitzimiri, ikantakina: ‘Eerowa pishintsithatziri piñaanateri Jacob.’

³⁰ Pikowaperowitaha piyaatee inampiki ashitzimiri, eero payitanarimi notajorentsitetari”

³¹ Ari rakanakiri Jacob rikonkiri Labán, ikantanakiri: “Osheki nothaawanakimi. Noshiyakaamintheetzi ari paapithatawakinawo pishintopaeni.

³² Eenitatsirika amakiriri pitajorentsite, jikamera! Iñeeriita asheninkapaeni. Eenitatsirika namapithatakimiri pashitari eeroka, paanakiri.” Tee riyotzi Jacob rootaki Raquel amapithatakiriri itajorentsite opaapate.

³³ Ikyaanaki Labán ipankoshetaki Jacob, eejatzi ashiki Lea, eejatzi ikantakiro ashi omperatanepaeni eejatzi, teemaeta iñiiri itajorentsite. Ari ikyaanaki ashikira Raquel,

³⁴ rootaki amakiriri itajorentsite opaapate, omanakiri ikyaakomentoki piratsi, ojeekakotzimaetakari. Ikanta ithotyaakowitakari opaapate, tee iñiiri.

³⁵ Ari okantanakiri Raquel opaapate: “Ashitanarí, tee nokoyi piki-jya eerorika nokatziya nojeekira, noñaawentatyaaha.” Tema ithonkakiro ithotyaakowitakari Labán itajorentsite, teemaeta iñiiri.

³⁶ Arira ikijanakari Jacob, ikantanakiri Labán: “¿Litaka nantzimotakimiri? ¿Eenitatsima kaariperori nantakiri opoñaantari poyaatantanari?

³⁷ Pithonkakiro paminahaantakina. ¿Piñaakiroma okaatzi pashitari eeroka? Powero jaka iñaantyaawori pikaateeyakinira, iñaantyaawori nokaatakira naaka eejatzi. Rootaki riyotantyaari riroripaeni itzimirika kinakaashiwaeteenchari.

³⁸ Piyote eeroka okaatzi 20 ojarentsi nantawaetaki pipankoki, tee piñiiri ipeyaaniwaetya pipira, tee nowaaneenta apaani.

³⁹ Teera piñeena namemiri ikaatzi ratsikiri owaminthatariri, nopinatzi-imiri pikowakotanarira peyaenchari. Pikowakotanari eejatzi ikaatzi ikoshi-teetziri tsireniriki eejatzi kitejeriki.

⁴⁰ Ayimawaetakina nomiri ooryaapaeteki, ayimatakina nowatsinkare tsireniriki, eejatzi nowochokini.

⁴¹ Tema okaatzi 20 ojarentsi nojeekimotakimi pipankoki. Iroka okaatzi nantawaetaki: 14 ojarentsi nantawentakiro apiteka pishinto, eejatzi 6 ojarentsi nantawentakiri pipirapaeni. Tee pimonkaatero pipinatena pikantakinari.

⁴² Eeromi itsipatana Itajorentsita Abraham, Itajorentsitetari eejatzi ashitanari, tekatsimi namakimi nimaeka. Roo kantacha iñaakina Tajorentsi nowashiretakowaetaka, kameethari okantaka nantawaeri, rootaki ikijantakimiri tsirenipaeteki.”

⁴³ Ikanta Labán rakanakiri Jacob, ikantanakiri: “Okaatzi nishintotari naaka, nishinto ini. Ikaatzi nochariniyitari naaka, nocharini rinayitzi, ikaatzi nopirayitari naaka, nopira rinayitzi. Maawoeni piñaayitzi nimaeka, nashi rini. Roo kantacha, ¿kantachama nokoshekyawo nishintyopaeni, eejatzi ikaatzi powakaakirori?”

⁴⁴ Pipokanakiita, thame akenkithawaete oeta anteri, rootaki iñeeri ikaatzi aminaminthatakaeri.”

⁴⁵ Ari itzinaanakiro Jacob apaani mapi, ipiriintathanthaatakiro.

⁴⁶ Ikantanakiri isheninkapaeni: “Pipewireero mapi.” Ramaeyapaakini mapi, ipewiryapaakiro. Ari rowaeyakani.

⁴⁷ Rootaki iitakiri Labán iñaaniki rirori “Jegar Sajaduta,” riima Jacob iitakiro iñaaniki rirori “Galaad.”*

⁴⁸ Ari ikantanaki Labán: “Iroka piyoteenchari mapipaeni, rootaki oshiyakawori aminaminthatatyeeemi okaatzi antayitakiri.” Rootaki oetantakari janta Galaad.

⁴⁹ Iitziteetakawo eejatzi “Mizpa,” tema ikantanakitzi Labán: “Riira Tajorentsi amineeni, okantawitakya eero iñaapootawakaeyita.†

⁵⁰ Arika powatsinaawaetero nishintyo, paminerika otsipa piina, okantawitakya tekatsi ñeemini janta, riitaki Tajorentsi ñemini.”

⁵¹ Eekiro ikenkithawaetanakitzi Labán, ikantziri Jacob: “Iroka apewiryakiri mapi, iroka eejatzi piriinteenchari mapithantha,

⁵² rootaki riyotanteetyaari, eero amatziro owaariperotawakaeya. Eero owaariperotawaka nonampiki, eejatzi pinampiki eeroka.

⁵³ Riitaki yoteroni oetaarika antayiteri aakapaeni Itajorentsita picharinini Abraham, Itajorentsita eejatzi nocharinini naaka Nacor.” Ikanta Jacob raakotanakiri iwaero Itajorentsita ipaapate Isaac, ikantzi: “Eeroka yotatsi tee notheeya.”

⁵⁴ Ari itaanaki Jacob rowejate janta ochempiki, ikaemakiri isheninkapaeni rowaeyaani. Maawoeni rowaeyakani, ari imahaeyakini tonkaariki.

⁵⁵ Okanta amaetyaaka, ipiriintanaka Labán ithowootaneeri icharinipaeni eejatzi rishintopaeni. Ikanta ramanakoyitanaawo, piyaanaawo inampiki.

* **31:47** Iroka waerontsi “Galaad,” iñaaniki riroripaeni oshiyawitakawo akantziri aaka “piyoteenchari aminaminthatakaeri.” Iroka waerontsi “Galaad” rootaki iñaani Heber-ite, rooma waerontsi “Jegar Sajaduta,” rootaki iñaani Aram-jatzi. † **31:49** Iroka waerontsi “Mizpa,” iñaaniki riroripaeni oshiyawitakawo akantziri aaka “aminaantsi.”

32

¹ Eekiro ranashitatya Jacob. Ari itonkyotakari ronampiri Tajorentsi.

² Ikanta iñaawakiri Jacob, ikantanaki: “Rowayirite rini Tajorentsi irika-paeni.” Rootaki iitantakawori Majanaem janta itonkyotawakarira.*

³ Ari rotyaantaki Jacob jatatsini inampiki Seir, iipatsiteki Edom, riyaate ikamanteri Esau rootaentsi rareeteeya.

⁴ Ikantawakiri rotyaantane: “Pikantenari yeeyi Esau: ‘Owetsikaka pirentzi Jacob rantemiro okaate pomperatyaariri, rotyaantaki ñaantsi nokantemiri: ‘Ojamanitakira nojeekawaetaki Labán-ki.

⁵ Noshekyaakiri nopirapaeni: vaca, kawayo, oveja, nonampiripaeni: shirampari eejatzi tsinani. ¡Nowinkatharite! Notyaantatziimi iroka ñaantsi, tema nokowatzi paakameethatawaena.” ’ ’ ’

⁶ Ikanta ipiyeeyaani rotyaanteetakiri, ikantapaeri Jacob: “Nomatakiro niyaataki noñiiri pirentzi Esau, kaakitaki itonkyotemi, ramaki 400 ratzirite.”

⁷ Ikanta ikemaki Jacob, antawoete ithaawanaki, osheki okantzimoshi-raanakari. Rootaki itsiparyantanakariri apawopaeni ratzirite, eejatzi ikantakiri ipirapaeni.

⁸ Tema ikantashiretanakitzi: “Arika ipokaki Esau rowayiritawakiri apawopaeni natzirite, ishiyayitanaki itsipapaeni.”

⁹ Ari retanakawo ramananaka, ikantzi: “Tajorentsi, Itajorentsite nocharini Abraham-ni, Itajorentsite eejatzi ashitanari Isaac, tema eeroka kantakinari: ‘Pipiyee pinampiki, iipatsiteki pisheninkaete. Arika pimatakiro, ari nokempoyaawentakimi.’

¹⁰ Tekatsi oetzimotena okaatzi paakameethawitakina, maperori pitsipatana. Tema apatziro naanashaatantakawo nokotzi, nomontyaantakawori Jordán. Tzimatsi nimaeka apite ikaatzi ipiyotaka natzirite, riitaki nameniri oeta noperiri.

¹¹ Pineshironkatena eero ikoshekawaetantana yeeyi Esau. Antawoete nothaawantakari ipoki rowayiritena, rompojayero tsinanipaeni eejatzi eentsipaeni.

¹² Koñaatziro nokemakimi pinkantakina paerani: ‘Naaka kantakaeyaa-woni oshekitzimotantemiri. Roshekitee pitomipaeni, roshiyeyaawo oshekitzi impaneki, tekatsi materoni riyoteri jemperika ikaatzi.’ ”

¹³ Ari imaaki Jacob janta. Riyoyaanaki ikaate ipayitawakiriri rirentzi Esau.

¹⁴ Ipayitawakiri ipirapaeni cabra: ikaate 200 tsinani, 20 shirampari. Ipayitawakiri eejatzi oveja, ikaate 200 tsinani, 20 shirampari.

¹⁵ Ipayitawakiri eejatzi ikaate 30 camello itsipataakiri iryaani owakira tzimatsiri. Ipayiteri eejatzi vaca, ikaate 40 tsinani, 10 shirampari. Ipitakyaari eejatzi kawayo ikaate 20 tsinani, 10 shirampari.

¹⁶ Ari ipayitakiri romperatane riyoshiitakiri ipirapaeni, ikantakiri: “Pee-wateeyeni, eerowa poyaatawakahaeyaani okaakiini, inteenani pikantayitya.”

¹⁷ Ikantawakiri jewatanaentsiri: “Arika piñaapaakiri yeeyi Esau, aritakira rojampitawakimi, ikantemi: ‘¿Itaka omperatzimiri? ¿jempe piyaateka? ¿Itaka ashitariri ipirapaeni pamakiri?’

¹⁸ Pakanakiri pikanteri: ‘Pashi eeroka nowinkatharite Esau, riitaki ipemiri Jacob, pomperatane. Awotsikitaki rirori rareetya.’ ”

* **32:2** Iroka waerontsi “Majanaem,” iñaaniki riroripaeni oshiyawitawo akantziri aaka “apitera ikaatzi ipiyoteeyani owayiri.”

19 Ari ikantakiri eejatzi apitetanaentsiri, mawatanaentsiri, ari ikantakiri maawoeni rotyaantakiri aanakiriri ipirapaeni, ikantawakiri: “Arika piñaapaakiri Esaú, roojatzira pikanteriri.

20 Pikanteri eejatzi: ‘Awotsikitaki pomperatane Jacob rareetya.’” Iroka ikantaki ikenkithashirewaetaka Jacob: “Ari noetsimaryaakiri iñaawakirorika nopayiteriri. Arika iñaawakiro, ari rariperotawaena.”

21 Imatakiro Jacob reewatakiri rotyaantane raayitanakiro ipayiteriri rirentzi. Roojatzi ijeekanaki rirori maanee ipankoshetaki.

22 Katziyanaka Jacob tsireniriki, raanakiro apite iina, apite ronampiri, 11 itomipaeni. rashaatanakawo Jaboc ikinapiinteetzira.

23 Ari rotyaantaki rahaetanakiro okaatzi tzimimotziriri.

24 Ikanta ijeekanaki apaniroeni Jacob, ari roma-nkiyakari apaani atziri rooteentsimi ikitejitakotakayiri.

25 Ikanta iñaakiro atziri tee raawyaashitari Jacob, rompojakiri okaatzira owika ipori, ichorekapookitakiri Jacob.

26 Ari ikantanakiri atziri: “Pipakayina, rooteentsi okitejite.” Ikantanaki Jacob: “Eerorika pitajonkawentana, eerowa nopakaemi.”

27 Rojampitanakiri atziri: “¿jempe piitaka piwaero?” Ari rakanakiri, ikantziri: “Noeta Jacob.”

28 Ikantanaki atziri: “Eerowa piitaawo nimaeka Jacob. Israel piiteeya. Tema pomankiyakari Tajorentsi, ari pikanteriri eejatzi atziripaeni, ari paawyaakiri.”†

29 Ari rojampitanakiri rirori, ikantziri: “Pikantena, ¿jempe piitaka eeroka?” Ikantzi atziri: “¿litaka pikowantari piyotero nowaero?” Ari itajonkawentetanakiri Jacob.

30 Iitanakiro Jacob janta “Peniel,” tema ikantanakitzi: “Noñaawootakiri Tajorentsi, teemaeta nokami.”‡

31 Shitowapaaki ooryaa roojatzi rawijantanaari Jacob Peniel-ki. Okantakaanziro ichorekapookitakirira, aashetataki ranashita.

32 Rootakira kaari rowantayitawo nimaeka Israel-paeni ichorimonkipaeni tsimeri, tema ari ichokiryahaetakiri paerani Jacob.

33

1 Ikanta iñaawakiri Jacob ipokaki rirentzi Esaú ramaki 400 ratzirite, rishitanakanawo otomipaeni Lea, ashi Raquel, ashipaeni romperatane.

2 Rootaki reewataki apite romperatane itsipataakiro otomipaeni, opoñaapaaka Lea otsipatakari otomipaeni, roo impoetapaentsiri Raquel otsipatakari otomipaeni José.

3 Anashitanaka Jacob, ri jewataneentsiri. Okaatzi 7 rapiitakiro rotziwerowanaka rokaakitapaakira Esaú rirentzi, tema antawoete ipinkathatakiri oeyootapaaka.

4 Riitaki kantacha Esaú, ishiyashitawaari rirori, rawithakitapaakiri, inintawaeri. Apitepaeni rirahaeyanakani.

5 ari raminanakiro Esaú tsinanipaeni, eejatzi eentsipaeni, rojampitziri: “¿litaka irikapaeni?” Ikantzi Jacob: “Riitaki itomipaeni ponampiri ipakiriri Tajorentsi.”

6 Ari opokapaaki romperatanepaeni otsipatapaakari otomipaeni, otziwerowashitapaakari, antawoete opinkathatapaakiri oeyootapaaka kepat-siki.

† 32:28 Iroka waerontsi “Israel,” iñaaniki riroripaeni oshiyawitakawo akantziri aaka “Romankiyaanta Tajorentsi.” ‡ 32:30 Iroka waerontsi “Peniel,” iñaaniki riroripaeni oshiyawitawo akantziri aaka “Ipo Tajorentsi.”

⁷ Okanta opokapaaki eejatzi Lea otsipatapaakari otomipaeni, roojatzi antapaakiri roori. Riitaki weyaantapaakawori ipokapaaki José itsipatapaakawo riniro Raquel, iñaapinkathatapaakiri eejatzi.

⁸ Ari rojampitanakiri Esaú rirentzi Jacob, ikantziri: “¿jempe pikanterika pipirapaeni ikaatzi noñaawakiri?” Ikantanaki Jacob: “Riitaki pashi eeroka paakameethatantenari.”

⁹ Ikantanaki Esaú: “¡Eero yeeyi! Eenitatsi osheki nashi. Poejokirotyaari ikaatzi pashitari eeroka.”

¹⁰ Eekiro ishintsitanakitzi Jacob, ikantziri rirentzi: “¡Eero yeeyi! Tema noñaakiro paakameethatawakina, otzimatyey payeri nopashitzimiri. Tema noñaapakimira piwathaki eeroka, oshiyawitakawo riimi Tajorentsi noñaaki. Tema kameethari pikanta piwethatawakina.

¹¹ Rootaki nokowantari payero okaatzi namakimiri nopashitemiri, tema Tajorentsi ashaakantakahaanari, tekatsi koetyiimotenani.” Ikanta ishintsinetakiri Jacob rirentzi, roetsinampaakiri Esaú rayero okaatzi ipashitariri.

¹² Ikantanaki Esaú: “Thame aate ajeeke jaka. Naaka jewatanakimini.”

¹³ Ikantzi Jacob: “Piyotzi eeroka yeeyi teera ishenkaashiwaeta eenchaanikipaeni. Oztzimatyey nokenkithashiretakoteri eejatzi nopirapaeni tzimayitatsiri iryaani. Arika nanashitakaanakiri apaani kitejeri, aritaki ikamayitaki.

¹⁴ Rootaki kameethatatsi peewatakahaeri pomperatane, eentsikiroenira nonoshikakaeyaari nopirapaeni, neentsitepaeni, roojatzi notsipatantapakimiri janta Seir-ki.”

¹⁵ Ikantzi Esaú: “Iriwé, nokoyi nopanakimi natzirite itsipatemi.” Ari ikantanaki Jacob: “Tee nokoyi, eero poñaashirenkana.”

¹⁶ Tee imaapaentzi Esaú intsipaete ipiyitanaka inampiki Seir-ki.

¹⁷ Riima Jacob, jataki rirori janta Sucot-ki. Ari rowetsikapaakiri ipanko, ipankoshetatapaakiri eejatzi ipirapaeni. Rootaki iitantakawori janta Sucot.*

¹⁸ Tema ipoñahaawo Jacob janta Padan-aram-ki, tekatsi awijimoterini, kameetha rareeta janta Canaán-ki. Imontetapaawo inampikira Siquem ari rowetsikapaki rirori inampi.

¹⁹ Ramanantapakiro iipatsite itomipaeni Hamor, okaatzi opinatari 100 koriki. Irika Siquem riira itomi Hamor. Ari rowatzikitapaawo ipankosheta janta.

²⁰ ari rowetsikaki taapokimentotsi, iitakiro El-Eloje-Israel.†

34

¹ Okanta Dina, ishinto Lea, iyaataki areetawo ewankawopaeni nampitawori janta.

² Ari iñaawakiro Siquem itomi Hamor Jev-jatzi rini jewatatsiri inampiki. Ishintsiwentakakaawo iñaathatyaawo. Rowaariperonta.

³ Rootaki opoñaantanakari inintaaperotanakiro Dina okowanakiri aapatziyaari.

⁴ Ikenkithawaetakaakiri ipaapate Siquem, ikantakiri: “Piyaatashiteri ashitawori maenawo pikantakowentena, nokowatziira nayiro.”

⁵ Riyotaki Jacob rowaariperonta Siquem rishinto Dina. Tekatsi ikantanaki tema royaawentatziiri itomipaeni riyaaateeyini ikoerateri rovejatepaeni.

* **33:17** Iroka waerontsi “Sucot,” iñaaniki riroripaeni oshiyawitawo akantziri aaka “pankosheta.”

† **33:20** Iroka waerontsi “El-Eloje-Israel,” iñaaniki riroripaeni oshiyawitakawo akantziri aaka “Tajorentsi riitaki Itajorentsite Israel.”

⁶ Pokaki Hamor ipaapate Siquem, ikenkithawaetakaakiri Jacob.

⁷ Ikanta rareeteeyapaani itomipaeni Jacob ikemapaakiro okaatzi awijeentsiri, antawo ikijanaka, tema antawoete rowaariperoteetakiri Riroripaeni ifaathatztakarira rishinto Siquem. Tema tee oshinetaantsita okaatzi rantakiri Siquem.

⁸ Riitaki kantacha Hamor ikenkithawaetakaakiri itomipaeni Jacob, ikantakiri: “Ikowakirowa notomi pitsiro. Pishinetero ayiri.

⁹ Jame aheninkatawakaeya. Opoñaantyaari naantyaawori pshintopaeni, payityaawo nashi naaka.

¹⁰ Pinampiteeyaawo jaka atsipatawakaeya. Iroka nampitsi pashiite ini, pipimantawaeyitapaki, pamanantayite piipatsite.”

¹¹ Ikanta Siquem, ikantanakiri ashitawori eejatzi iyaariripaeni Dina: “Osheki nokowaki inimotemi. Aritaki nopakimiro okaate pikowakotenari.

¹² Okantawitaka tee ameteeyaawoni apawakaeya, ari nopakimiro naaka. Otzimatyeera pishinetero ewankawo nayiro.”

¹³ Tema rowaariperotakiro Siquem Dina, ramatawinkakiini rakanakiri itomipaeni Jacob, ikantakiri Siquem eejatzi Hamor:

¹⁴ “Tee okameethatzi rayero choeni atziri kaari totathowaanikitachani, antawoete nokaaniwentakiro naakapaeni.

¹⁵ Aritaki nakakimi aririka inimotakimi iroka: Poshiyakoyitakina naakapaeni, pitothowaanikiyitakiri maawoeni shirampari ikaatzira jeekimoyitzimiri.

¹⁶ Arira okameethataki paayitero eerokapaeni notomipaeni, nomatzityaawo naayitero pitomipaeni eerokaete. Arira atsipatawakahaeya ajeekaeyeni, apaani akantya asheninkatawakahaeya.

¹⁷ Terika inimotzimi nokantakimiri pitothowaanitya, arira niyaataki na haatero choeni.”

¹⁸ Inimotanakiri Hamor eejatzi itomi Siquem okaatzi ikanteeyakirini riroripaeni.

¹⁹ Tekatsi royaawentanakya ewankari, itothowaanikitanaka, ikowaperotanakitziro rishinto Jacob. Tema pinkathataarewo Siquem isheninkamashiki,

²⁰ raanakiri Siquem ipaapate, Hamor, roojatzi janta ikyaapiinteetzira nampitsiki, jempe ipiyotapiinteeta, ikanteeyakirini atziripaeni:

²¹ “Irikapaeni naapatziyane rineeyini, riitaki nampiyityaawoni jaka riyompariyitya, eenitatsi kepatsi jempe ijeekapaaki. Kameetha inantyaawo itomipaeni, imatzityaawo atomipaeni aaka.

²² Imatatyaeayarika ijeekimoyitee, otzimatyeera inimoyitee ikanteeri: atothowanikiyiteeri maawoeni shiramparipaeni, rootakira rameteeyaarini riroripaeni.

²³ Ikaatzi rashiyitari, ipirapaeni, maawoeni ashiiyteeyaari aakapaeni. Apatziro akeri okaatzi ikoyiri, aritaki ijeekimoyitakae aakapaeni.”

²⁴ Ikanta ewankaripaeni nampitawori janta, inimotanakiri ikantakiriri Hamor eejatzi Siquem, itothowaanikiyitanaka.

²⁵ Okanta awijawitaka mawa kitejeri, tekira retsiyatakoperoteeta shiramparipaeni itothowaanikiyitakaha, riyateeyakini itomipaeni Jacob, Simeón itsipatanakari rirentzi Leví iyaariri Dina, raanaki rojataamento, rompojapaakiri maawoeni tekatsi piyatawakyaarini.

²⁶ Rowamahaetzitakari Hamor itsipataanakiri itomi Siquem. Raanayiro Dina ojeekawitakaha ipankoki Siquem, jateeyeeni.

²⁷ Jateeyanakini eejatzi itsipa itomipaeni Jacob, iñaapaakiri roma-ryaayitakaha kaminkaripaeni, ithonka raanakiro okaatzi tzimatsiri nampitsiki ipiyawentziro ritsiro rowaariperotakirowa.

²⁸ Raanaki oveja, vaca, kawayo, maawoeni tzimatsiri nampitsiki eejatzi okaatzi tzimatsiri rowaneki.

²⁹ Ithonkanakiro tzimatsiri pankotsiki, raanakiri maawoeni eenchaaniki eejatzi tsinanipaeni.

³⁰ Rootaki ikantantanakariri Jacob itomi Simeón eejatzi Leví: “Pikantakaanakina eerokapaeni. Osheki ikijaneentena nimaeka nampitawori jaka, Canaán-jatzi, Ferez-jatzi. Arika rapatotanakya riroripaeni ikoyi ipiyawentya, ipokashitena rowayiritena. Tekatsira osheki natzirite naaka, aritaki rompojakina eejatzi notyomipaeni.”

³¹ Ikanteeyanakini riroripaeni: “¿Kameethatatsima ikanteetero choeni mayempiro ini?”

35

¹ Ikanta Tajorentsi ikantakiri Jacob: “Piyaate pinampiteeyaawo janta Bet-el-ki. Ari powetsikapakina taapokimentotsi, tema naaka Pitajorentsite, oñaahakimiri paerani pishiyapithatantakariri pirentzi Esaú.”

² Ari ikantanakiri Jacob itomipaenipaeni eejatzi ikaatzi tsipatakariri: “Pookeri pitajorentsitetashiyitari eerokapaeni, piyaate pikaawoshite, pikithaateeyaawo otsipa piithaari.

³ Jame aate Bet-el-ki, ari nowetsikapakiri taapokimentotsi nopinkathatapakiri Tajorentsi neshironkatakinari nokemaatsiwaetakaha paerani, tema itsipatapiintakina jempe nokinayitaki.”

⁴ Iitakiri Jacob maawoeni itajorentsitetashiitari, ikaatzi ithayiitzi eejatzi kempitantsiki. Raanakiri Jacob maawoeni ikitatakiri inchatomashiki jeekatsiri okaakiini inampiki Siquem.

⁵ Ikanta riyateeyeeni Jacob, ikantakaakawo Tajorentsi ithaawaeyanakini ikaatzi nampiyitawori janta. Rootaki kaari ikoshekanteetawaari itomipaeni Jacob.

⁶ Maawoeni itsipatakari Jacob, areeteeyakani iiteetziro Luz, roojatzi iiteetziitari Bet-el jeekatsiri Canaán-ki.

⁷ Ari rowetsikapakiri taapokimentotsi, iitakiro El-Bet-el. Tema ari roñaahakari paerani Tajorentsi ishiyapithatantakariri rirentzi.*

⁸ Ari okamaeri paerani Débora omperatapiintane Rebeca, ikiteetakiri antamimashiki okaakitapakira Bet-el. Iitakiro Jacob janta “Alón-bacut.”†

⁹ Ikanta ipiyaa Jacob ipoñaahaawo Padan-aram-ki, rapiiteero Tajorentsi roñaahaari, itajonkawentawakiri.

¹⁰ Ikantakiri:

“Piwaero ini Jacob,

Roo kantacha eeromaeta piitaawo nimaeka jempe piiwita ketziroeni. Israel piiteeya.”

Ari rowaeniri Tajorentsi otsipa iwaero Jacob.

¹¹ Ikantanakiri:

“Naakataki Tajorentsi shintsiperori.

Ari noshekyahaeri pitomipaeni eejatzi picharinipaeni

Noshekyahaemiri pitomipaeni riyoshiiteeya sheninkatawakahaachani, rijatzi inashiyitaachani isheninkapaeni jemperikapaeni.

* **35:7** Iroka waerontsi “El-Bet-el,” iñaaniki riroripaeni oshiyawitawo akantziri aaka “Otajorentsite Bet-el.” Paminero eejatzi Hn. 28.19 oeta ikantakoetziri. † **35:8** Iroka waerontsi “Alón-bacut,” iñaaniki riroripaeni oshiyawitawo akantziri aaka “Irahaantsimashiki.”

Nopinkatharitakaayitakiri pitomipaeni.

¹² Aritaki nashitakahaemiro kepatsi nashitakaakariri paerani Abraham ee-jatzi Isaac.

Roojatzi iroka kepatsi nashitakaeyaariri pitomipaeni.”

¹³ Ikanta ipiyanaa Tajorentsi ikenkithawaetakaakirira Jacob,

¹⁴ raanaki mapi, ipiriintathanthatakiro ikenkithawaetakaakiri Tajorentsi. Ijeetantanakawo yeenkantsi, eejatzi imiriitari opoñaantyaari otajorentsi-tantyaari.

¹⁵ Iitanakiro Bet-el janta.‡

¹⁶ Roojatzi rawijantanakawo Jacob Bet-el. Okaakitzimatapaaki rareetya Efrata-ki, ari okatsitakotapaakiri Raquel, otzimaanite. Oshekimaeta oke-maatsitaka otzimaanitantyaari.

¹⁷ Okanta oñaakiro aminirori osheki okemaatsiwaetaka, okantanakiro: “Eero pithaayi, tzimaki itsipa peentsite.”

¹⁸ Tema kamimataki roori, oetanakiri eentsite “Benoni,” riima ashitariri iitakiri rirori “Benjamín.”§

¹⁹ Roojatzi okamantaari Raquel, ikiteetakiro awotsiki jatachari Efrata-ki, iiteetziri nimaeka Belén.

²⁰ Rowiriintaki Jacob mapi janta ikitateetakirowa. Rootaki iroka mapi riyootantari ari okitataari Raquel.

²¹ Eekiro riyaatatzi Jacob, rawijaneentanakiro Mihdal-edar-ki.

²² Ikanta ijeekaperotapaki Israel janta, jataki Rubén itsipatakawo Bilja, roojatzi itsipatzitari ipaapate. Ikanta riyotakira Israel, antawoete ikijanaka.

Itomipaeniite Jacob

Ikaatzi 12 itomipaeniite Jacob.

²³ Irika otomipaeni Lea: Rubén (Jewari itomi Jacob), Simeón, Leví, Judá, Isacar eejatzi Zabulón.

²⁴ Irika otomipaeni Raquel: José, Benjamín.

²⁵ Irika otomipaeni Bilja, omperatane Raquel: Dan, Neftalí.

²⁶ Irika otomipaeni Zilpa, omperatane Lea: Had, Aser. Riyyitakira itomipaeni Jacob ikaatzi tzimaentsiri janta Padan-aram-ki.

²⁷ Ari riyataki Jacob iñeeri ashitaririni Isaac ijeeki rirori nampitsiki Mamre-ki, roojatzi iiteetzitari Arba, iiteetziro eejatzi Jebrón. Rootaki inampipaeni Abraham eejatzi Isaac.

²⁸ Tzimaki Isaac okaatzi 180 rojarentsite roojatzi ikamantaari.

²⁹ Raanakiri itomipaeni Jacob, Esaú, ikitateeri. Ari itsipataari isheninkapaeni aakiri rantyashiparinka.

36

¹ Irika itomipaeni Esaú iiteetziri Edom.

² Rootaki iinantakari Esaú tsinanipaeni Canaán-jato. Oeta Ada, rishinto Elón isheninkapaeni Het. Otsipa oeta Ajolibama, rishinto Iná, ijawo Zibeón isheninkapaeni Jev-jatzi.

³ Ikanta raakiro Basemat, rishinto Ismael, ritsiro Nebaeot.

⁴ Irika otomipaeni Ada itzimakaakirori Esaú, iita Elifaz. Itzimakaakirori Basemat iita Reuel.

⁵ Itzimakaakirori Ajolibama iita: Jesús, Jaalam, Coré. Riitakira itomipaeni Esaú irikapaeni tzimayiteentsiri ijeekawitaha rirori Canaán-ki.

‡ 35:15 Paminero Hn. 28.19. § 35:18 Iroka waerontsi “Benoni,” iñaaniki riroripaeni oshiyawitawo akantziri aaka “Otyomi Nowashirenka.” Otsipa waerontsi “Benjamín,” iñaaniki riroripaeni oshiyawitawo akantziri aaka “Otomi Nakoperori.” Tema riitaki retakoperotane itomi. Riitaki ashiteeyaawoni okaatzi rashitari ipaapate.

⁶ Ikanta raanakiro Esaú iinapaeni, itomipaeni, ikaatzi jeekanampitziriri, maawoeni. Jataki inteena otsipaki nampitsi, ari rontsiparyaanakari rirentzi Jacob. Rayitanaari ipirapaeni, maawoeni tzimimotakiriri janta Canaán-ki.

⁷ Omaperotatya roshekitzimotakiri ipira apiteroeni, tee omateeya itsipatawakaeya iipatsiteki. Tee iyomaatapaeya rowakaeyaariri ipirapaeni.

⁸ Rootaki riyaatantakari Esaú iiteetziri Edom inampityaawo tonkaariteki iiteetziro Seir.

⁹ Irika itomipaeni Esaú, icharinipaeni Edom nampitakawori tonkaariteki iiteetziro Seir.

¹⁰ Iroka iwaeropaeni itomipaeni Esaú: Elifaz, otomipaeni Ada iina Esaú. Eejatzi Reuel, otomipaeni Basemat iina Esaú.

¹¹ Irika itomipaeni Elifaz: Temán, Omar, Zefo, Hatam, Cenaz.

¹² Eenitatsi otsipa Elifaz romperatane iinantakari oeta Tzimna. Itzimaaki roori otomi iitakiri Amalec. Riira otomipaeni Ada, iina Esaú.

¹³ Irika itomipaeni Reuel: Najat, Zera, Jama, Miza. Riira otomipaeni Basemat, otsipa iina Esaú.

¹⁴ Rooma Ajolibama iina otsipa Esaú, otzimakiri roori Jeús, Jaalam, Coré. Tema rishinto Iná inatziiri roori, ijawo Zibeón.

¹⁵ Irika icharinipaeni Esaú. Ikaatzi itzmakantakiri Elifaz, rantarite itomi Esaú: Temán, Omar, Zefo, Cenaz,

¹⁶ Coré, Hatam, Amalec. Riyyitaki itomipaeni Elifaz ikaatzi jewariyi-teentsiri nampitsiki Edom. Maawoeni irikapaeni otomipaenira Ada.

¹⁷ Irika itomipaeni Reuel, itomi Esaú, ikaatzi jewariyitatsiri: Najat, Zera, Jama, Miza. Riyyitaki icharinipaeni Reuel ikaatzi jewariyiteentsiri nampitsiki Edom. Riira otomipaeni Basemat iina Esaú.

¹⁸ Irika otomipaeni Ajolibama, rishinto Iná iina Esaú, ikaatzi jewariyi-teentsiri Jeús, Jaalam, Coré.

¹⁹ Maawoeni irika riitaki itomipaeni Esaú, iiteetziri eejatzi Edom. Riitakira jewariyiteentsiri.

²⁰ Irika itomipaenika Seir, Jor-jatzi rini, nampiyitawori janta, iiyita: Lot-án, Sobal, Zibeón, Iná,

²¹ Disón, Ezer, Disán. Riitakira jewariyitakiriri Jor-jatzi, itomipaeni Seir, nampitawori Edom-ki.

²² Irika itomipaeni Lot-án: Jori, Jemam. Iroka Tzimna ritsiro ini Lot-án.

²³ Irika itomipaeni Sobal: Alván, Manajat, Ebal, Sefo, Onam.

²⁴ Irika itomipaeni Zibeón: Aja, Iná. Irika Iná, riitaki ñaakirori paerani nijaateni jaawaari janta tonkaariteki, ikoeratzinirira iyawayote ipaapate Zibeón.

²⁵ Apaani ikanta itomi Iná riitaki iitachari Disón. Okanta apaani rishinto iitachari Ajolibama.

²⁶ Itomipaeni Disón iiyita: Jemdán, Esbán, Itrán, Querán.

²⁷ Itomipaeni Ezer iiyita: Bilján, Zaaván, Acán.

²⁸ Itomipaeni Disán iiyita: Uz, Arán.

²⁹ Ikaatzi reewariyitakari Jor-jatzi: Lot-án, Sobal, Zibeón, Iná,

³⁰ Disón, Ezer, Disán. Riyyitakira jewatakiriri isheninkapaeni janta Seir-ki.

³¹ Riitakira pinkathariyiteentsiri nampitsiki Edom tekira itzimanakiita iwinkatharite Israel-ite.

³² Irika Bela, itomi Beor, riira pinkatharitaentsiri Edom-ki, iiteetziro nampitsi Dinaba.

³³ Ikanta ikamae paerani Bela, ipoyaatanaari Job-ab itomi Zera, ipinkatharitee rirori nampitsiki Bosra.

³⁴ Ikanta ikamae Job-ab, ipoyaataari Jusam ipinkatharitee rirori nampit-siki Temán.

³⁵ Ikanta ikamae Jusam, ipoyaataari Jadad itomi Bedad pinkatharitee. Riitaki ashiryaakariri rowayiritari Madián janta Moab-ki. Oeta inampi Avit.

³⁶ Ikanta ikamae Jadad, ipoyaataari Samla ipinkatharitee rirori inampiki iiteetziro Masreca.

³⁷ Ikanta ikamae Samla, ipoyaataari Saúl poñaachari janta Rejobot-ki, nampitsi jeekacheratzirori nijaa.

³⁸ Ikanta ikamae Saúl, ipoyaataari ipinkatharitee Baal-janán, itomi rini Achbor.

³⁹ Ikanta ikamae Baal-janán, ipoyaataari ipinkatharitaki Jadad. Riitakira poñaachari nampitsiki iiteetziro Pau. Iina Jadad oeta Mejetabel, rootaki rishinto Matred, ijawo Mezaab.

⁴⁰ Iroka iwaeropaeni ichariniyitari Esaú. Rootaki iwaero aakotakiri in-ampipaeni rirori: Tzimna, Alva, Jetet,

⁴¹ Ajolibama, Ela, Pinón,

⁴² Cenaz, Temán, Mibzar,

⁴³ Mahdiel eejatzi Iram. Tema Edom iiteetzitari eejatzi Esaú. Riityitaki reewariyitakari Edom-jatzi, inampiyitawowa paerani reewarite aakoyiteeri iwaero inampipaeni.

37

¹ Roojatzi ijeekaki rirori Jacob inampitawo Canaán-ki, ijeekira paerani ipaapate.

² Iroka ikenkithatakoetziri itomipaenipaeni Jacob. Tema ewankaritaki José tzimaki 17 rojarentsite, riitaki aminapiintziriri ovejapaeni itsipayitari rirentzi, otomipaeni Bilja eejatzi ashi Zilpa, romperatanepaeni ipaapate. Riitaki José kamantapiintakiriri ipaapate rantayitzirowa kaariperori rirentzi-paeni.

³ Riitaki José inintaperotziri ipaapate tee ari ikantayitzi itsipapaeni, okantakaantziro itzimakira rantyashiparinkaki. Rontyahaetakiniri owa-neenkakitachari kithaarentsi.

⁴ Ikanta riyoteeyakini rirentzipaeni riitaki José inintaperotziri ipaapate teera ari ikantziri riroripaeni, ikijaneentanakiri, tee riwethatanaari.

⁵ Ikanta imishiwaetaki José, ikamantakiri rirentzipaeni. Rootakira ikijaneentaperotantanakariri.

⁶ Tema ikamantakitziiri, ikantziri: “Pikeme nokamantemiro okaatzi nomishitakiri.

⁷ Noñaakiro ajeekaeyini owaantsiki, oojotsinaayitziro awankiri. Omapokashitanaka opiriintanaka noojotsinaatakiri naaka, tampatzikari okanta okatziyanaka. Rooma pashipaeni eeroka otapotapaakiro nashi, opinkathatzimaetawo.”

⁸ Ari rakanakiri rirentzipaeni, ikantziri: “¿Pipinkathariwentatyenama eeroka? ¿Eerokama omperawaetenani?” Eekirowa ikijaneentaperotanakitzi-iri, ikemirira ikenkithatakotziro imishitakiri.

⁹ Ikanta rapiitakiro José imishiwaetaki, ikamantakiri rirentzipaeni. Ikantziri: “¿Piyotakima, eenitatsi otsipa nomishitakiri? Noñaakiri ooryaatsiri, kashiri eejatzi 11 ikaatzi ompokiro ipinkathatakina.”

¹⁰ Ikanta ikenkithatakiniri José imishiri ipaapate eejatzi rirentzipaeni, iki-jathanakiri ipaapate, ikantanakiri: “¿Litaka oshiyakaawentachari pimishi-takiri? ¿Opinkathataatyeemima piniro, pirentzipaeni eejatzi naaka?”

¹¹ Ikijaneentakiri rirentzipaeni, riima ashitariri kenkithashireri royiroyi imishiri itomi.

¹² Ikanta riyaaateeyakini rirentzipaeni José janta Siquem-ki, ithotyaakotzi rowakaeyariri rovejate ipaapate.

¹³ Ikanta Israel ikantakiri José: “Nokoyi piyaate Siquem-ki, pimpoetaateri pirentzipaeni ikoeratziri ovejapaeni.” Ikantanaki José: “Aritaki nomatakiro niyaate.”

¹⁴ Ikantzi Israel: “Piyaate, piñahaateri pirentzipaeni jempe ikanta ijeeki, eejatzi ovejapaeni. Pipiyera intsipaete, pikamantapakina.” Rotyaantakiri Israel itomi José ipoñaanakawo Jebrón-ki. Ikanta rareetaka José Siquem-ki,

¹⁵ tzipinatakira janta. Ari itonkyotakari apaani atziri, rojampitakiri: “¿Litaka pithotyaakotziri?”

¹⁶ Ikantanaki José: “Nothotyaakotatziiri yeeyipaeni. Pikamantena jempe ijeekiro ikoeratziri ovejapaeni.”

¹⁷ Ikantanakiri atziri: “Aamakya jateeyeenirika, nokemakiri ikanteeyini ikinanaki Dotán-ki.” Jatanaki José ithotyaakoteeri. Iñahaerira janta Dotán-ki.

¹⁸ Ikanta riroripaeni iñaawakiri inteena ipokakira, tekira rareetariita ijeekaeyakinira, ikamantawakahaeyakani rompojeri.

¹⁹ Ikantawakaanaka: “Kaakitaki mishiwaetapiintatsiri.

²⁰ Pipokaeyeni, jame ompojeri, oteteri omookira, akantapaki: ‘rowakari katsimari owantaneri.’ Añaawakiroota jempe okantya imishitapiintakiri.”

²¹ Ikanta ikemakira Rubén, ikowawitanaka rotsiparyaakowenterimi José eero ikoshekantari rirentzipaeni. Ikantanaki: “Eero ompojiri.

²² Poteteri omookira jeekatsiri tonkaariki, tee okameethatzi pakotashiteri. Eero pewanatakaari riraa.” Rootaki ikantantawitari Rubén tema tee ikoyi rompojeeteri José, riyaaateeta ipaapateki.

²³ Ikanta rareetapaaka José ijeekaeyakinira rirentzi, raatonkoryaawakiri.

²⁴ Roojotanakiri, rotetakiri omookira opiryaanatakira.

²⁵ Ari ijeekaeyanakini rowaeyani. Roojatzi iñaantawakariri ipokaeyakini Ismael-ite ipoñaaakawo janta Halaad-ki, ramayitaki ipirapaeni, kajankaripaeni, aawintawontsipaeni, owa inchatopaeni, rayero Egipto-ki.*

²⁶ Ikanta Judá ikantanakiri rirentzipaeni: “¿Litaka owamaantyaariri arentzi, akoyimaeta omanakoteri ompojakirira?”

²⁷ Rootaki kameethatatsi apimanteniri Ismael, eero ompojawaetashitari, tema riitaki arentzi aakapaeni.” Inimotanakiri rirentzipaeni okaatzi ikantakiri Judá.

²⁸ Ikanta rareetapaakaha iyompariwaetzinkari Madián-jatzi, roeyowae-tanakiri José omookira, ipimantawakiniri Ismael-ite ikaatzi 20 ipewiryaaka koriki. Roojatzi rahaetantanakariri José janta Egipto-ki.

²⁹ Ikanta ipiyaawitapaawo Rubén omookira, teera iñaapaeri José inthomoeki, ijaanakiro ithaari okatsitzimoneentanakirira.

³⁰ Ipiyashitanakari ijeekira rirentzipaeni, ikantapaakiri: “¿Teera añahaeri ewankari? ¿jempe nokantyaaka nimaeka?”

³¹ Rahaeyakironi iithari José, itziritantakawo riraa ipira rowamaakiri.

³² Ari rotyaanteeniri ipaapate, ikantziri: “Piñeero iroka kithaarentsi noñaakiri, paminero roorika ikithaari pitomi.”

³³ Ikanta riyotawakirowa Jacob, ikantanaki: “Roomacheetaka iithaari notyomi. Aamakya itonkyotakityaari owantaneri, rowakari.”

³⁴ Ari itzijaahanakiro iithaari Jacob, antawoete iriraanaka, ikithaatanakawo meremankiri, ojamani rowashiretakotanakari ikamakira itomi.

* 37:25 Kantakotachari jaka “owanaa inchatu” roowa iiteetziri “mirra.”

³⁵ Osheki ikowawiteeyakani itomipaeni roemoshirenkaerimi, ari okantzi-witakari rishintopaeni, teemaeta ikoyi rirori roemoshirenkaeteri. Eekiro riraakowaetatyaaari itomi, ikantzi: “Oshekira nowashiretakotyaari notyomi, roojatzi paata notsipatanteeyaariri.”

³⁶ Ikanta rareeteeyakani Madián-jatzi janta Egipto-ki, ipimantapakiri ee-jatzi José, ipapaakiri atziri iiteetziri Potifar, eewatziriri owayiripaeni. Riitaki itsipitari Faraón pinkatharitatsiri Egipto-ki.

38

¹ Aripaete rotsiparyaanakari Judá rirentzipaeni, jataki ijeekawaetzi ipankoki atziri iita Jira, poñaachari Adulam-ki.

² Ari iñaakiro rishinto Canaán-jatzi iitachari Súa, raakiro.

³ Ikanta raawakaaka, imotzitakaakiro, otzimakiri otomi iitakiri Er.

⁴ Eejatzi apiitakiro omotzitaki, otzimakiri itsipa otomi, iitakiri Onán.

⁵ Eejatzi otzimawae itsipa otomi, oetakiri Sela, riitaki tzimaentsiri ijeekantawitakari Judá Quezib-ki.

⁶ Ikanta Judá ikowakaakiri Er rantarite itomi, raakiro tsinani iitachari Tamar.

⁷ Riitaki kantacha Tajorentsi tee inimotziri okaatzi rantayitziri Er, rootaki rowamaantakariri.

⁸ Ikanta Judá ikantakiri Onán: “Pahaero iina pirentzini tema piinathori ini. opoñaantyaari pitzimakahaero roshiyawaetyaari riimi ashityaarini pirentzini.”

⁹ Riyotaki Onán jempe ikaate itzimakayirori iinathori eeromaeta rashitari rirori. Rootaki kaari ithonkaperotantawo iñaathawitawowa omotzitzikari iina rirentzini, itzimikari itomipaeni, rashitaarikari rirentzini.

¹⁰ Antawoete owatsimaakiri Tajorentsi okaatzi rantziri Onán, rowamaakiri eejatzi rirori.

¹¹ Ikanta Judá ikantakiro raniro Tamar: “Piyaatee pijeekapae ipankoki pipaapate tema kinankawo pini, rantaritawakiita itsipa notyomi Sela.” Tema ikenkithashiretaka Judá, ikantzi: “Aamaaka ari ikamaki rirori Sela roshiyaari rirentzipaeni.” Rootaki iyaatantaari Tamar ojeekapae ipankoki opaapate.

¹² Okanta ojamanitaki, kamae eejatzi iina Judá, rishinto Súa. Ikanta okaatzimoteeri Judá rowashiretakowaeta, jataki nampitsiki Tzimnat, ijeekayitzira ameeziriri rovejate. Riitaki itsipatanakari Jira Adulam-jatzi ikempiyane.

¹³ Okanta okemaki Tamar riyaatatzi rikonkiri janta Tzimnat rameeyiteri rovejate,

¹⁴ aatonkoryaanakawo oethaari owashiretakowaeta, opashikawootanaka eero riyotanteetawo. Ari ojeekanaki awotsinampiki nampitsi Enaem ikinapiinteetzira janta Tzimnat. Rootaki antantawori iroka tema yotaki roori antariwitaa Sela, roo kantzimaetacha tee raakahaetziro.

¹⁵ Ikanta iñaapaakiro Judá roshiyakaamintheetziro mayempiro ini, tee riyotapaakiro opashikawootakaha.

¹⁶ Ari itempaashitanakiro raminero okaakiini. Teera riyotzi roori raniro, ikantapaa: “¿Tee pikoyi notsipatemi?” Ari okantanakiri roori: “¿Iitaka pipenari aririka pitsipatakina?”

¹⁷ Ikantanaki Judá: “Ari nopakaantakimi iryaani nopira.” Okantanaki roori: “Kameethataki. Roo kantacha otzimatyee pookanaki pashitari eeroka roojatzi potyaantantakariri pipira.”

18 Eekiro ikantanakitzi Judá: “¿Litaka pikoyiri nookanakimiri?” Okantanaki roori: “Pookanakinawo pikotzi, eejatzi pipothomento pithaantakiri.” Ipakiro Judá okaatzi okowakotakiriri, itsipatakawo. Imotzitakaakiro.*

19 Ari iyaatee Tamar, opashikaryaawootana, okithaatanaawo oethaari owashiretakowaewitaha.

20 Ikanta Judá rotyaantakaantakiniro iryaani ipira raanakiniro ikempiyane Adulam-jatzi, oepiyanteeyaanariri ipanakirori ketziroeni, teemaeta iñaapaero.

21 Rojampitapaakiri jeekatsiri janta: “¿Jempe okinakika mayempiro Enaem-jato jeekatsiri paerani awotsinampiki?” Ari rakaeyanakirini: “¿Tekatsira mayempiro jeekatsini jaka?”

22 Ari ipiyanakari ijeekira Judá, ikantapakiri: “Teera noñaahaero tsi-nani. Nojampiwitakari jeekatsiri janta, ikantanakina: ‘Tekatsi mayempiro jeekatsini jaka.’”

23 Ikantanaki Judá: “Aamashitya ari ithaenkaetakina eekirorika aatatyethotyaaakotero, ayeroota nopakirori. Tema nopakaantawitakawo iryaani nopira, teemaeta piñaapaero.”

24 Okanta ojamanitaki awijaki mawa kashiri, eenitatsi pokaentsiri, ikantapaakiri Judá: “Eenitatsira atziri maantakawori paniro Tamar, motzitakira nimaeka.” Icheraanaki Judá ikantanaki: “¡Payero, pitayero!”

25 Ikanta rahaetanakiro, otyaantakaantakiniri ñaantsi rikonkiri, okantaki: “Iitakarika ashitawori iroka, riitakira tzimakakinari. Paminero iitaka ashitawori ipothomento ithaantakoetziri eejatzi ikotzi.”

26 Ikanta riyotawaero Judá riitaki ashitawori, ikantanaki: “Omatakiro iroka antakiro kameethatatsiri, naaka antakirori kaariperori, tema tee naakayiro notyomi Sela.” Ari aashiryaanakiri tee rapiiteero itsipateeyaawo.

27 Okanta otzimaanitaki Tamar, apite ikantaka eenchaanite.

28 Ikanta itzimapaakira eenchaanite, romishitowawakotapaaka apaani. Ojowakotantawakari kityonkathari mampetha aminirorira, okantanaki: “Riira etapaakawori ishitowapaaki”.

29 Ikanta romonkyaaneero rako, riitaki etapaakawo itzimaki itsipa. Rootaki iitantakariri aminirori tziminkawo “Fares,” okantanaki: “¿Pimatakiro piñaashintsitaka?”†

30 Roojatzi itzimantapaakari itsipa, roojotanteetakari ketziroeni kityonkathari mampetha, iiteetakiri Zara.‡

39

1 Ikanta raanakirira Ismael-ite José janta Egipto-ki, ramanantawakiri Egipto-jatzi iita Potifar. Irika Potifar reewari owayiripaeni, inampina rini pinkathari Faraón.

2 Riitaki kantacha Tajorentsi itsipatapiintakari José, itajonkawentakiri janta ipankoki omperanatariri Egipto-jatzi.

* **38:18** Ikantakoetziri jaka “pothomentotsi” rootaki ithaantapiintziri paerani Heber-ite. Rowet-sikaetziro kotsiro, ari rowaetziro okashi inchato okine ipothoetantyaawo. Eenitatsi atziri owet-sikayitzirori iroka pothomentotsi, rashi ini, ikine riyooterootaki rashitari rirori. Arika rotyaan-teniri isheninka jankinarentsi, rapineetakiro jankinarentsi, riyontaakiro ipothomento otsirekironi. Arika otsirekaryaaakya jankinarentsi opothotakaha ipothomento, riyote eenitatsi kowawiteencha raminero jankinarentsi. Rootaki rameteetari paerani ipothotanteetawo pothomentotsi, oshiyaawo nimaeka rojankinatziro iwaeropaeni atziri rojankinariki. † **38:29** Iroka waerontsi “Fares,” iñaaniki riroripaeni oshiyawitawo akantziri aaka “Ñaashintsitaantsi.” ‡ **38:30** Iroka waerontsi “Zara,” iñaaniki riroripaeni oshiyawitawo akantziri aaka “kityonkari.”

3 Riyotaki omperanatariri José itsipatyaarira Tajorentsi, itajonkawentziri maawoeni rantayitziri.

4 Rootaki raakameethaperotantanakariri omperatariri, riitaki rowakiri ramitakoteri, ramineniri tzimatsiri ipankoki, ishinetakiniri ikempoyeeniri maawoeni tzimimotziriri.

5 Ari retanakawo Potifar ipanakiri José ikempoyeero tzimatsiri ipankoki, maawoeni, aripaete itajonkawentanakiri Tajorentsi irika Potifar ipankoki eejatzi rowaneki.

6 Riitakira José koeratziniriri maawoeni tzimimotziriri, teera okantzi-mowaetanaari Potifar ikoetyeero oetarika royaari. Kameethantzi rini José, inintaashireetakiri.

7 Okanta ojamanitaki, aminaminatakiri iina omperatariri, okantakiri: “Pitsipatena.”

8 Tee raapatziyaawo José, ikantanakiro: “Pikeme nokantemi, irika omperatanari inintakaakinawo nokoerateeniri maawoeni tzimimotziriri, nojeekira naaka ipankoki eero otzimawaetzi oeta kanzimoshiretyaarini.

9 Naakaha rawentaa jaka pankotsiki, tekatsi apaani oeta ithañapithatenari. Apatziro pikantakawo eeroka ithañiimi, tema iina royimi. ¿Iitaka nantantyaa-woori kaariperori, pikowatziima nokaariperotzimoteri Tajorentsi?”

10 Ashironkawentapiintawitakiri José itsipatyaawomi. Tee raapatziyi-maetawo.

11 Okanta ojamanitaki ikyaapae José pankotsiki rantawaete. Tekatsi jeekatsini.

12 Oteeyakotakiri roori iithaariki, okantziri: “Pipokiita pitsipatena.” Riitaki matacha José ishiyapithatanakawo, roojatzi rookanakiro iithaari oteeyakiro roori.

13 Ikanta ishiyapithatanakawo, roojatzi rookanakiro iithaari oteeyakirowa akoki roori,

14 okaemakiri omperatanepaeni, okantakiri: “Pikemina, ramaki noemi jaka apaani Hebreo-jatzi riitaki theenkimawaeteeri nimaeka. Ipokashitakina nojeekira ikowawita itsipatena, ari nokaemanaki shintsiini.

15 Ikanta ikemawakina nokaemanakira shintsiini, shitowanaki, iroka rookanakiro iithaari.”

16 Roojatzi owakiro roori iithaari José roojatzi rareetantapaari omperatariri ipankoki.

17 Okamantawakiriri, okantziri: “Irika Heber omperatane pamakiriranki, ikyaashitakina amaapiintzira, ikowawitaka roetsinampaena.

18 Ari nokaemanaki shintsiini, shiyana ishitowanaki, iroka rookanakiro iithaari.

19 Arira ikantakina pomperatane.” Antawoete ikijanaka omperatariri José ikemakirowa okamantakiri iina.

20 Roteeyakiri José, romonkyaakaantakiri, ijeekayitzira eejatzi romonkyaakaantane pinkathari.

21 Okantawitaka romonkyaakaantawiitakiri, eekiro itajonkawentanakitziiri Tajorentsi irika José, osheki ineshironkatakiri. Ikantakaakawo Tajorentsi ikempiyaminthatakiri kempoyeeriri omonkyahaarewo.

22 Ikowakaakiri ikoeteniri rirori omonkyahaarewo. Riitaki José jewatziriri, okaatzi romperatariri rirori, rantayitziiniri.

23 Teera ipakowaetanaa koeratziriri omonkyahaarewo, riitaki José koeratanakiriri maawoeni. Tema Tajorentsi tsipatakariri, itajonkawentapiintakiri.

40

¹ Ikanta omperataarewo pakopiintziriri pinkathari imiri, owetsikapiintziniriri pan, ikijakaakari omperatariri, pinkatharitatsiri Egipto-ki.

² Ikanta Faraón, pinkatharitatsiri, ikijakiri reewarite pakopiintatziriri imiri, eejatzi reewari owetsikapiintziniriri pan.

³ Rotyaantakiniri kempoyeeriri omonkyahaarewo, rashitakoteri. Arira ijeekitari eejatzi José romonkyahaetziri rirori.

⁴ Ikanta eewatziriri omonkyahaarewo, rowawijaakiniri José ikoerateri irikapaeni, osheki ojarentsi romonkyahaetakiri janta.

⁵ Ari imishiwaetaki pakotantaniri, eejatzi owetsikapiintzirori pan. Inashiyitakaha imishiri irikapaeni, inashiyitaka eejatzi oshiyakaawentziri.

⁶ Okanta okitejitamane, raminamaneeri José omonkyahaarewo, iñaapaatziiri antawoete okantzimoshiryaakari.

⁷ Rojampitapaakiri, ikantziri: “¿Litaka pipaashinikyaatantari?”

⁸ Ari ikanteeyanakini riroripaeni: “Tzimatsi nomishitakiri, tekatsitzi-maeta kantenawoni oetarika kankotachari.” Ikantanaki José: “Pipokeeta, pikamantenawo pimishitakiri. Tema Tajorentsi matzirori riyotakotziro mishiwaerentsi.”

⁹ Ari retanakawo reewari pakotantaneri ikamantziri José okaatzi imishitakiri, ikantziri: “Noñaaki nomishiriki apaani pankirentsi,

¹⁰ tzimatsiri mawa otewa. Shookanaki pankirentsi, oteyakitanaki. Rootaki oteyaki peyanaenchari okithoki, irakayitanaki.

¹¹ Naaka oteyakirori riramento Faraón, naakiro okithoki pankirentsi, nochowakiniri riramentoki. Ari naakotananiniri eejatzi Faraón nopakotziri.”

¹² Ikantanakiri José: “Iroka oshiyakaawentachari pimishiri: mawatatsiri otewa pankirentsi, rootakira mawar kitejeri.

¹³ Arika awijaki mawa kitejeri raminakotakimiro Faraón okaatzi awijimotakimiri, ari roepiyeemi pantawaeteeniri. Aritaki papiiteero pipakoteeri Faraón, pikemitayirowa paerani.

¹⁴ Arika omatakya nokantakimiri, eerowa pipeyakotana naaka. Pika-manteri Faraón romishitowanteenari naaka jaka. Pineshironkataajeeteena naaka.

¹⁵ Tema pimantaarewo nini naaka, nopoñaawo iipatsiteki Heber-ite, tee okameethatzi romonkyawaeteetena, tema tee nantziro kaariperori.”

¹⁶ Ikanta iñaakiro reewari owetsikapiintzirori pan kameethari riyotakotakiro José mishirentsi, ikantanaki rirori: “Noñaakira naaka nomishiriki nopewiryaaotziro noetoki mawa kantziri yeekitaki kitamaari pan.

¹⁷ Kantziri nopewiryaaakiri jenoki ari iyeekitakiri kantawaetachari pan nopiriri Faraón. Roo kantacha ipokaeyapaakini shiwankiri rowapaakawo pan nowakotakiri noetoki.”

¹⁸ Rakanakiri José, ikantanakiri: “Iroka oshiyakaawentachari pimishiri eeroka: mawatatsiri kantziri, mawa kitejeri ini.

¹⁹ Tema omonkaatapaakyaarika mawari kitejeri raminakoteemiro Faraón pantakiri eeroka, ithatakaantemi inchatoki, ipokaeyini tzijopaeni royaawo piwatha.”

²⁰ Yomaatapaakaha mawa kitejeri, ari omonkaatakari roemoshirenkya Faraón itzimantakari paerani, antawoete roemoshirenkaeyakani itsipayitakari inampinapaeni. Ikanta ipiyoteeyanira roemoshirenka, ikaemakaanakiri kitapiintziriri imiri itsipataakiri owetsikapiintziniriri pan.

²¹ Ikantakiri kitapiintziriri imiri: “Papiiteero pantawaetayi nopankoki.” Rapiiteerowa irika ikitairi imiri Faraón ikimiteerowa paerani.

²² Riima owetsikapiintziniriri pan ithatakaantakiri, monkaatakaha okaatzi ikantakiriri José oshiyakaawentachari imishiriki.

²³ Ikanta kitapiintziriri imiri Faraón, imaejantanakiri José tee ikenkithashiretaneeri.

41

¹ Awijaki apite ojarentsi. Ari imishiwaetaki Faraón ijeeki othapyaaki nijaa Nilo.

² Iñaatziiri ishitowaeyini nijaaki 7 wathantzipaeni vaca kameethari ikan-teeyakani, ari ijeekaeyini rowaeyaani janta.

³ Iñaatziri royaatapaakiri itsipa 7 matharipaeni vaca, kaariperori rini. itsipatapaakari wathantzipaeni rowaeyani.

⁴ Ikanta mathari vaca-paeni, rowanakari wathantzipaeni. Ari ikakiwi-tanakari Faraón.

⁵ Eejatzi ipiyanaa imaanee, imishitaki otsipa. Iñaki 7 oshooki pankirentsi kameethari okantayitaka, oshookaki owaatoki.

⁶ Iñaatziiro otsipa 7 oshooki pankirentsi, tee opantawo, jampipayitaki owakiro tampyaa poñahaenchari ishitowapiintzira ooryaa.

⁷ Okanta iroka jampipateentsiri oshooki, owanakawo otsipa kaatatsiri 7 tzimatsiri okithoki. Ari ikakitanakiri Faraón, iñaakirowa imishiri.

⁸ Okanta okitejitamane okantzimoshiretamanaari, ikaemakaantakiri maawoeni yotzinkaripaeni eejatzi sheripiyaripaeni janta Egipto-ki. Ika-mantakiri Faraón maawoeni imishitakiri, tekatsitzimaeta kanterini oetarika oshiyakaawentziri imishitakiri.

⁹ Ikanta reewari kitapiintziriri imiri pinkathari, ikantanakiri Faraón: “No-kenkithashiryaaneero nokaariperotzimotakimira paerani.

¹⁰ Pikijakiri paerani reewari owetsikapiintzimiri pan eejatzi naaka, potyaantakina romonkeena jewatakaantatsiri janta.

¹¹ Ikanta imishitaki reewari owetsikapiintzimirori pan, nomishitaki eejatzi naaka otsipa. Tzimatsi otsipa oshiyakaawentachari okaatzi nomishiyitakiri.

¹² Ari itsipatakina janta apaani ewankari Heber, ikempiyane rini ko-eratziriri omonkyahaarewo. Nokamantakiri okaatzira nomishitakiri, riy-otaakinawo okaatzi kantakotachari.

¹³ Monkaatzimaetaka maawoeni ikantakinari rirori. Napiiteerowa naaka nantawaeteemi, riima itsipa ishirikaetakiri.”

¹⁴ Ikanta Faraón ikaemakaantanakiri José. Intsipate romishitowa-paentziri rashitakoetakirira. Jatanaki José rameetakaantapaenta, ikithaat-apaenta otsipa ikithaari, jatanaki ijeekira Faraón.

¹⁵ Ikantawakiri Faraón: “Tzimatsi nomishitakiri, tekatsitzimaeta materoni ikantenawo oetarika oshiyakaawentachari. Roo kantacha nokemaki naaka pimatziro eeroka pikamantantziro aririka pikemakiro okaatzi imishiteet-ziri.”

¹⁶ Ari rakanaki José, ikantanaki: “¡Pinkathari! Teera naaka materoni apaniroeni, riitaki Tajorentsi ooñaawontemironi pimishiri.”

¹⁷ Kenkithawaetanaki Faraón, ikantanakiri José: “Nomishitakiro nojeeki othapyaaki Nilo.

¹⁸ Noñaaki ishitowaatapaaki 7 vaca wathantzi, ari rowawaeteeyapaakani.

¹⁹ Noñaatziiri rishitowaatapaaki itsipa ikaatzi 7 matharipaeni. Tee noñaapiinteri kaariperori vaca jaka Egipto-ki.

²⁰ Ikanta matharipaeni vaca, rowanakari itsipa wathantzipaeni.

²¹ Okantawitaka rowawitakari wathantzipaeni, eekiro riyaatatzi imath-atzi ikantaha paerani. Ari nokakitanaki.

²² Ari nomishitaki otsipa, noñaaki 7 oshooki pankirentsi, jaankanari okantaka owaatoki.

²³ Noñaatziiro otsipa 7 oshooki pankirentsi, jampiyathataki okantakiro tampyaa poñahaenchari ishitowapiintzira ooryaa.

²⁴ Okanta pankirentsi jampipateentsiri, owanakawo otsipa kaatatsiri 7 jaankanatatsiri. Nokamantawitakari maawoeni sheripiyaripaeni, tekatsitzimaeta yoteroni oetarika kantakotachari nomishitakiri.”

²⁵ Ari rakanakiri José Faraón, ikantanakiri: “¡Pinkathari! Okaawita apite pimishitakiri, apaani okanta ikamantzimiri Tajorentsi ranteri.

²⁶ Tema ikaatakira 7 wathantzi vaca, 7 ojarentsi ini. Okaatakira 7 jaankanatatsiri oshiwithate pankirentsi, 7 ojarentsi ini. Tema apaani okanta mishirentsi

²⁷ Ari ikantakari 7 matharipaeni vaca oyaatapaakiriri wathantzipaeni, 7 ojarentsi ini. Kaateentsiri 7 shiwitha jampiyathateentsiri, okantakiro tampyaa poñahaenchari ishitowapiintzira ooryaa, 7 ojarentsi iñahaetero tashetsi.

²⁸ Okaatzira nokamantakimiri pinkathari, rootakira ikamantzimiri Tajorentsi okaate ranteri.

²⁹ Tema iñahaetatyero jaka Egipto-ki okaate 7 ojarentsi otzimanteeyaari pankirentsi.

³⁰ Iñiiteetyaawo eejatzi okaate 7 ojarentsi eero oshookae pankirentsi. Tekatsi kenkithateeroni oshekitantapaentari pankirentsi Egipto-ki. Arira owamayimatakiri itashe ikaatziz nampitawori jaka.

³¹ Antawoete okantya tashetsi, eero iñahaeteero owanawontsi tzimawitachari paerani.

³² ¡Pinkathari! Apanira okanta oshiyakaawentziri apite pimishitakiri. Intsipaetera rantero Tajorentsi iroka, tema rootaki ikowakiri rantero. Rootaki rapiitantakawori romishimpiimi.

³³ ¡Pinkathari! Otzimatye pamine atziri yotzinkari eewateroni nampitsi.

³⁴ Pantero iroka pinkathari: Powayite eewariite jatatsini maawoeniki nampitsi Egipto. Riitaki piyotatsini pankirentsi, roojatzi omonkaatantakyaari 7 ojarentsi oshekitzimaetaka pankirentsi. Jemperika otzimaperote pankirentsi, raye eepichokiini rowaantyaawoi.*

³⁵ Ithonka raakiyite okithokiyiterika ojarentsiki, ipayiteri pinkathayitatsiri nampitsiki rowaantyaawo, rootakira rowayityaari paata atziripaeni.

³⁶ Ari pikantero powaantyaawo maawoeni pankirentsi jaka nampitsiki, eero aantari atziripaeni itashe areetakyaarika 7 ojarentsi ritasheyeete maawoeni Egipto-ki.”

³⁷ Okameethatzimotakiri Faraón eejatzi ithapinapaeni okaatziz ikantakiri José.

³⁸ Ari ikantanaki Faraón: “¿Arima añaaiki itsipa atziri oshiyaarini irika, ijeekantashiretari itajorenka Tajorentsi?”

³⁹ Ipithokashitanakari José, ikantanakiri: “Tekatsira itsipa yotzinkari kenkithashiryahaachani kameethari awijemini eeroka, tema Tajorentsi yotakayimirori maawoeni iroka.

⁴⁰ Eerokaha aminakaanteeroni nimaeka nowinkatharipankote, ikemijan-teeyemini maawoeni atziripaeni okaate pikanteriri. Rooma naaka, nawija-neentemi ipinkathayiitena tema pinkathariperori nini.

⁴¹ Naakataki owakimiri peewateri maawoeni jeekatsiri jaka Egipto-ki.”

* **41:34** Kantakotachari jaka “raye eepichokiini rowaantyaawo” otzimerika okaate 5 opiyoty rowiiteetziro pankirentsi, rahaete apaani rowaantyaari. Ari ikantzityaawo otsipa okaaterika 5, raye apaani. Ari ikantziteetyaawo maawoeni.

⁴² Inowikyaanakiro Faraón ipothomento, rowakiniri rakoki José. Ari ikithaateetakiri kyaariperori, ithaantakahaetakiri thatanentsi rowetsikaetziri ooro.

⁴³ Roteteetakiri otsipaki ishiyakomento pinkathari, ikanteetakiri atziri-paeni ikaemaeyeni, ikante: “Piteenkaryaayite.” Ari retanakawo José reewatziri maawoeni Egipto-jatzi.

⁴⁴ Ikantanaki eejatzi Faraón: “Okantawitaka naaka pinkatharitatsiri, roo kantacha eerokaha ipinkathate maawoeni Egipto-jatzi, eero rantashi-waetawo ikoyiri rirori, okaate pikanteriri eeroka rootaki ranteri.”

⁴⁵ Ikanta Faraón rowakiniri José otsipa iwaero iñaaniki Egipto-jatzi, iitakiri Zafnat-panea. Ipakiri iinantyaawo Asenat rishinto Potifera omperata-jorentsitaneri nampitsiki iiteetziri On. Roojatzi riyaatantanakari José ranashityaawo maawoeni Egipto.

⁴⁶ Tzimaki José okaatzi 30 rojarentsite raanteetakariri iñeeri Faraón pinkatharitatsiri Egipto-ki. Ari riwethatanakari José pinkathari Faraón, jataki ithotyero maawoeni Egipto.

⁴⁷ Oshekitzimaetanaka pankirentsi okaatakira 7 ojarentsi.

⁴⁸ Ithonka ipiyotakaantakiro José maawoeni pankirentsi okaatzi kithokiteentsiri ojamanitakira 7 ojarentsi. Rowaantakawo owanawontsi nampitsikipaeni okaatzi kithokiyiteentsiri owaantsikipaeni.

⁴⁹ Ipiyotakaantaki José osheki pankirentsi, oshiyawaetakawo impaneki. Tema omaperotatya roshekitaki, tee ikantapaeya riyoteero jemperika okaatzi.

⁵⁰ Tekira omonkaatyaata iñahaetantyaawori tashetsi, itzimakaakiro iina José iroka Asenat, tzimanaki apite itomi.

⁵¹ Etanakawori itzimaki iitakiri Manasés, tema ikantakitzi José: “Imaejantakahaanawo Tajorentsi maawoeni nokemaatsiwaetane, eejatzi nosheninkapaeni.”†

⁵² Riima apitetanaentsiri iitakiri Efraín, tema ikantakira eejatzi José: “Itzimakakina Tajorentsi nampitsiki jempe nokemaatsiwaetaka.”‡

⁵³ Ari okaatapaaki 7 ojarentsi okithokitantakari pankirentsi Egipto-ki.

⁵⁴ Monkaatapaakaha ojarentsi ikantakiri paerani José. Iñahaetantyaawori tashetsi maawoeniki nampitsi, rooma Egipto-ki tee iñahaetziro, tema eenitatsi owanawontsi.

⁵⁵ Ikanta iñahaeyawakironi Egipto-jatzi tashetsi, riyaatashitanakiri Faraón ikowakoteri owanawontsi. Ikantawakiri Faraón maawoeni Egipto-jatzi: “Piyaatashiteri José, panterowa okaate ikantemiri.”

⁵⁶ Antetanakaha tashetsi maawoeniki nampitsi, rashiryaakaantakiro José rowaantakawowa owanawontsi ipimanteniriri Egipto-jatzi, tema eekiro omaperotatya tashetsi.

⁵⁷ Osheki atziri poñayitachari otsipaki nampitsi pokaentsiri Egipto-ki, ramanante owanawontsi rowaantakari José, tema tekatsi owanawontsi otsipaki nampitsi.

42

¹ Ikanta ikemaki Jacob ari otzimi owanawontsi janta Egipto-ki, ikan-tanakiri itomipaeni: “¿Litaka paminaminthatawakaantari?”

² Ikamanteetakinaha tzimatsi owanawontsi janta Egipto-ki. Piyaateeyeni janta pamanantakite oyaari, eero aantee atashe.”

† 41:51 Iroka waerontsi “Manasés,” iñaaniki riroriite oshiyawaetawo akantziri aaka “maesantaantsi.”

‡ 41:52 Iroka waerontsi “Efraín,” iñaaniki riroriite oshiyawaetawo akantziri aaka “owaeyaantsi.”

³ Ikanta irikapaeni 10 rirentzipaeni José, pokaeyakini Egipto-ki ramanante owanawontsi.

⁴ Riitaki kantacha Jacob teera ishinetziri Benjamín riyate rirori, rirentzi okaakiini José, tema ikenkithashirewaetaka ari awijimotakiri kaariperori.

⁵ Riyateeyakini itomipaeni Israel itsipayitanakari itsipapaeni atziri jatatsiri ramanante owanawontsi, tema maawoeni Canaán-ki iñahaetakiro tashetsi.

⁶ Riitaki José eewatakaantzirori nampitsiki, riitaki pimantziniriri owanawontsi atziripaeni poñaayitachari otsipaki kepatsi. Ikanta rareeteeyakani rirentzipaeni ijeekakira rirori, rotziwerowashitapaakari roeyooperotanaka kepatsiki.

⁷ Riyotawakiri José rirentzipaeni iñaawakirira. Roshiyakaawakiri tee riyotziri, shintsitha ikantawakiri rojampitziri: “¿jempe pipoñaaka eerokapaeni?” Ikanteeyanakini riroripaeni: “Nopoñaahaeyani Canaán-ki, nopokatzi namanante owanawontsi.”

⁸ Okantawitaka riyowitawaari José rirentzipaeni, teemaeta riyotapaeri riroripaeni.

⁹ Ari ikenkithashiretanakiro José imishitakiri paerani, ikantanakiri rirentzipaeni: “Eeteempyawaerintzi pineeyini. Pipokaeyatziini paminaantyaawó nampitsiki.”

¹⁰ Rakaeyanakini riroripaeni: “Tee, pinkathari, apatziro nopokaeyini namanante owanawontsi.

¹¹ Maawoeni naakapaeni nokaatakira apaani ikanta ashitanari. Kameethashireri nineeyini. Tee neeteempyawaeta.”

¹² Eekiro ishintsitanakitzi José ikantziri: “Pitheeya, pipokaeyatziini pami-naantatya nampitsiki.”

¹³ Ari rakaeyanakini rirori, ikanteeyini: “Nonampiteeyaawoni naaka Canaán-ki, nokaatzi 12 yeeyipaeni, apaani ikanta ashitanari. Roojatzi ijeekanaki itsipa iyaapitsi yeeyi itsipatanakari ashitanari. Tzimatsi itsipa apaani peyeenchari, tee noñaahaeri.”

¹⁴ Rapiitanakiro José ikantanakiri: “Nokantakimi. Eeteempyawaerintzi pineeyini.

¹⁵ Iroka niyotantemiri: Riyotana Faraón tee notheeya, eerowa pipiyaawo pinampiki, eerorika pamanari iyaapitsi pirentzi.

¹⁶ Ipiye apaani pirentzi rahaateri. Roojatzi ijeekawaki itsipapaeni romonkyahaateri. Arira noñero kyaariperorika pikantakinari. Arika pitheeyakya, eerokataki eeteempiyawaerintzi.”

¹⁷ Romonkyaakaantakiri José maawoeni irikapaeni okaatzi mawa kitejeri.

¹⁸ Okanta omonkaataka mawa kitejeri, ikanteeri: “Nopinkathatziri Tajorentsi naaka. Arika pikemijantakina, eero pikami.

¹⁹ Kyaariperorika pikameethashireteeyini, pamakina apaani pirentzi romonkyahaateri, riyateeta itsipapaeni raanaki owanawontsi royaari pitomipaeni.

²⁰ Arika pamakiri iyaapitsi pirentzi, ari noñero kyaariperorika pikantakinari. Terika ari okantya, aritaki pikamaki.” Imateeyakironi ikanteetakiriri.

²¹ Ari ikantawakaeyitanaka: “Tema kyaariperori teera aneshironkateri arentzi, tee akemijantziri ikantawitakae paerani eero owashironkaawaetziri, ikemaatsiwaetya. Rootaki añaantawori nimaeka ashironkaawaeta aakapaeni.”

²² Ari rakanaki Rubén, ikantanaki: “Tema nokantawitakimi paerani eero powashironkaawaetziri ewankari. Roo kantacha tee pikemijanteeyenani. Otzimatye atsipetyaawo rowajankiwentanteteero ikamakira.”

23 Tee riyoteeyini riroripaeni ikemathatakirira José okaatzi ikenkithawaetakiri. Tema ikenkithawaetakaapiintakirira José eenitatsi owaahakotziniriri iñaani ikemathatantyaariri.

24 Iteenkapithatapaentziri José irikapaeni, ari riraawaetakari. Ikanta ipiyapaaka raapaakiri Simeón, roojotakaantakiri, maawoeni iñahaeyakirini.

25 Ikantakiri ronampiri riyeekeiteniri owanawontsi, roepyakirini iyorikite, roteyiteeniri owanawontsiki. Ipawakiri eejatzi rowaneeyaari awotsiki aririka riyatee. Imatakiro okaatzi ikantakiri.

26 Ari ikyaakaayitanakiri ikawayote owanawontsi, piyeeyaani.

27 Ikanta rareeteeyaani jempe imahaeyapakini, raminakiro rowanawo ikoyi iperi royaari ikawayote. Iñaatziiri rotetaka iyorikite, rowaetakiniri jeñokiini.

28 Ikantanakiri rirentzipaeni: “Pamineri noorikite roepiyeetaanari.” Antawoete ithaawaeyanakini riroripaeni, okawaeteeyanakani, ikantawakaeyita: “¿jempe ikanteeka Tajorentsi?”

29 Ikanta rareeteeyaani Canaán-ki, ikamantapakiri ipaapate Jacob okaatzi awijimotakiriri, ikantapakiri:

30 “Ishintsithawaetakina iñaanatana pinkatharitatsiri nampitsiki, roshiyakaakina naakami eeteempiyawaerintzi naminaantziro inampiki.

31 Ari nakanakiri naaka, nokantziri: ‘Kameethashireri atziri nineeyini, teera naaka eeteempiyawaerintzi.

32 Nokaateeyini 12 yeeyipaeni, apaani ikanta ashitanari, eenitatsi itsipa apaani peyenchari kaari noñaahae notsipateeyaari, eenitatsi itsipa eejatzi apaani iyaapitsi jeekanaentsiri itsipatanakari nopaapate Canaán-ki.’

33 Ari ikantanakina rirori: ‘Irokaha noñaantyaawori kyaariperorika pikan-tana kameethashireri pineeyini eerokapaeni. Pookanakina apaani pirentzi jaka, pipiyanaki eerokapaeni paanaki eepichokiini owanawontsi royaari pitomipaeni.

34 Otzimatyeera pamakinari iyaapitsi pirentzi. Ari noñeero omaper-otatyaarika pikantanari kameethashireri pineeyini, tee poshiyaari ee-teempiyawaerintzi eeroka. Ari nopakahaeri pirentzi, kantacha piyompar-itya eeroka jaka nampitsiki tekatsi oowomeenchahemini.’ ”

35 Ikanta rojokapakirowa rowanawopaeni, iñaatzi rirentzipaeni José rotetakoyiiteeniri iyorikite. Ikanta iñaakirira iyorikite, antawoete ithaawaeyanakini, imatzipanawo ashitariri.

36 Ari ikantanaki Jacob: “Rooteentsi pithonkitenari notomipaeni. Tee añahaeri José atsipatyaari, ari ikantakari Simeón. Eekiro pikowatzi payite-nari eejatzi Benjamín. Oshekira okatsitzimotakina.”

37 Ikanta Rubén ikantanakiri ipaapate: “Pishinetenari Benjamín, naakataki koerateerini. Aritaki namaemiri. Eerorika noepiyeeri, powamayeri apiteeni notyomipaeni naaka.”

38 Riitaki kantacha Jacob rakanaki, ikantanakiri: “Eero noshinetziri royaatemi notyomipaeni. Tema kamaki José rirentziwitari, riitaki yotapaenchari ijeekanaki rirori. Eenitatsirika awijimotakirinimi, eerokapaenira kantakaanteroni nokamantyaari, teera roo ayinani nantyashiparinka nowashirenkaha ayinani.

43

¹ Eekiro iyaatatzi itasheyeetzi nampitsiki.

² Ikanta ithonkaeyakironi Jacob eejatzi itomipaeni rowakawo tzima-haantapaentsiri rowanawo raakitziiri Egipto-ki, ikanteeri Jacob itomipaeni:

“Papiitero piyaate, pamanantakite eepichokiini owanawontsi oyaari aaka-paenika.”

³ Ari rakanaki Judá, ikantanaki: “Ikantawakinaha paerani atziri: ‘Eerorika pamashitanari iyaapitsi pirentzi, teera nokoyi pipiyashiteena.’

⁴ Arika pishinetakiri naanakiri yeeyi iyaapitsi, aritaki niyaataki namanante owanawontsi.

⁵ Rooma eerorika pishinetziri, eerowa niyaateeyini. Tema ari ikantawakina atziri: ‘Eerorika pamanari pirentzi, tee nokoyi pipiyashiteena.’ ”

⁶ Ari ikantanaki Israel: “¿Litaka powashironkaantanari? ¿Litaka pikaman-tantariri eenitatsi itsipa pirentzi?”

⁷ Ari ikanteeyanakini riroripaeni: “Tema osheki rojampiteeyakinani jemperika nokaateeyini, ikantana: ‘¿Eenitatsima ashitzimiri? ¿Eenitatsi itsipa pirentzi?’ Tekatsi nokinakaanakiro naakapaeni, otzimatyee nakeniri rojampitanari. ¿Jempema niyotantakyaari ikowatziira nameniri iyaapitsi yeeyi?’ ”

⁸ Ikantanakiri Judá ipaapate Israel: “Akoyirorika añaaayite, pishinetenari iyaapitsi royaatanakina, naakaha koerateerini. Ari niyaatanaki nimaeka, ahaekarira atashe aakapaenika.

⁹ Naakataki pinatemini oetarika awijimotakirini iyaapitsi. Eerorika noepiyashitari jaka, naakaha kantakaantakirori roojatzi nokamanteeyaari.

¹⁰ Eeromi atzimawentawaetziromi iroka ojamanitakaakaeri, apitera nopiyakimi namanante oyaari.”

¹¹ Ari rakanakiri ipaapate, ikantanakiri: “Tekatsi akinakayiro nimaeka, pimatero. Payitanakya eejatzi pipashityaariri atziri. Paanakiniri kyaariperori tzimatsiri anampiki: paanakiniri eepichokiini itziriitari, pitsi, kajankari, kepishaari, eejatzi pajotzikipaeni.

¹² Poepiyeeniri koriki pakimiriri, pipinatapakiri eejatzi otsipa owanawontsi ipawakimiri, aamaeya tee riyotzi rotetakaakimirira koriki.

¹³ Piyaate piñahaateri atziri, paanakiri pirentzi.

¹⁴ Riira Tajorentsi Shintsiperori kantakaeyaawoni ineshironkaetantemiri, opoñaantyaari ishineteeri itsipa pirentzi eejatzi Benjamín. Ikoyirika ithonkya notyomipaeni naaka, imatyaata.”

¹⁵ Ari raanaki itomipaenira Jacob ipashitantayityaari, raanakiri iyorikite roepiyeeteeniriri, rawijakaneentakiri itsipa ipinatapakirori owanawontsi ramaeri. Raanakiri Benjamín, jateeyanakini Egipto-ki. Rareetaawo ijeekira José.

¹⁶ Iñaawakirira José rareetapaakaha Benjamín, ikantanakiri romperatane: “Paanakiri irikapaenika atziri nopankoki, powamaakaante nopira, ponkot-sitakaante, nowakaatyeeyaarira irikapaenika tampatzikapaeteki.”

¹⁷ Ari ikantakiro romperatane José okaatzi ikantakiriri. Raanakiri ipankoki.

¹⁸ Roo kantacha antawoete ithaawaeyanakini riroripaeni iñaakirowa rahaetanakiri ipankoki José. Ikantawakahaeyanakani: “Ikoshekawae-tatyaaha irika. Aamashitya ikantawentatyeeeri iyorikite roepyakaeri chapinki. Aamashitya rantawaetakaatyee roshiyakahae romperatane, ari ikantakiri eejatzi apirapaeni.”

¹⁹ Ikanta rareeteeyapaakanira ipankoki, ikenkithawaetakaapaakiri romperatane.

²⁰ Ikantapaakiri: ‘Arira nopokaki chapinki namanantzi owanawontsi.

²¹ Roo kantacha nareeteeyakani nomaapaakira, ari naminapaakiro owanawontsiki noñaakiri koriki rotetaka. Tee ithomakahaantawaeta. Namaeri nimaeka noepiyeeri.

²² Namaki itsipa koriki nopinaterori owanawontsi naaneeri. Roo kantacha tee niyomaeta iitakarika oteteeriri koriki namakiri chapinki.”

²³ Ari rakanakiri omperataarewo: “Eero pithaawashiwaeta. Aamaya riitaki owakiriri koriki Pitajorentsita eerokapaenira, Itajorentsita eejatzi ashitzimiri. Tema naawakiri naaka koriki ikaatzi pipinatakirori owanawontsi.” Romishitowakaantakiri omperataarewo irika Simeón, ramaeri ijeekaeyakinira rirentzi.

²⁴ Roojatzi ikyaakaantanakariri maawoeni ipankoki José, ipapaakiri nijaa ikiwakoyityaari, ipakiri rowanawo eejatzi iyawayotepaeni.

²⁵ Tema yoteeyakini ari rowaeyakyaani, owetsika ikanteeyakani rirori-paenira ipashitawakyaari José aririka rareeteeya tampatzikapateki.

²⁶ Ikanta rareetapaakaha José ipankoki, ipayitakiri okaatzi ramayitakiri inampiki. Ari ipinkathatanakiri, roeyootashitakari roojatzi raretakawo kepatsi.

²⁷ Ari rojampitanakiri José, ikantanakiri: “¿Tema pimantsiyawaeteeyini? ¿Jeekatsi pipaapate antyashipari pikantakinari, tee imantsiyawaetzi rirori? ¿Roojatzima rañi rirori?”

²⁸ Ari rapiitanakiro iñaapinkathatziri eejatzi, ikantanakiri: “Tee imantsiyawaete ashitanari, roojatzi rañi.”

²⁹ Ari raminanaki José ikatziyeeyakanira, iñaatziiri ikatziya rirentzi Benjamín, riitaki otomipaeni riniro rirori. Ikantanaki: “¿Riitaki iyaapitsi pirentzi pikantanari chapinki? Riitaki Tajorentsi tajonkawentemini!” Ari ikenkithawaetanakiro José iroka ñaantsi,

³⁰ antawoete omiraashiretanakiri iñaawakirira rirentzi, ikowawitanaka riraanakya. Ikyaanaki imaapiintzira, ari riraawaetapaakari.

³¹ Ikanta ikaatakiro riraawaeta, ikiwawootanaa, shitowapae, ikanta-paakiri: “Poyiitero owanawontsi.”

³² Inashita rowakoetakiniri rowanawo José, ari ikantakiriri itomipaeni Jacob, eejatzi Egipto-jatzipaeni ikaatzi tsipatapiintariri José. Tema tee ishine-tantziro Egipto-jatzi rakyooteri Heber-ite.

³³ Imatakiro rirentzipaeni José ijeekaeyakini jempe rookotakiniri. Reta-paakawo rojeekawakiri antari rirentzi roojatzi iyaapitsi. Osheki okompitz-imoteeyakarini irikapaenika. Ari raminawakahaeyanakani.*

³⁴ Ari rowakaakari José irikapaenika okaatzi tzimimotziriri rowamentoki. Riitaki Benjamín ipaperotaki owanawontsi, awijanakiro okaatzi ipakiriri itsipapaeni. Kimoshirera ikantaka José itsipayitakarira rirentzipaeni rirawaeteeyakini.

44

¹ Okanta amayitaka iroka, ikantakiri José romperatane: “Poteteniri owanawontsi irikapaenika atziri, potetayiteeniri iyorikitepaeni.

² Potetakaeri niramanto iyaapitsi, pitsipataakiniri iyorikite ipinawitakawori eentsikiroeni rimpoete owanawontsi.” Imatakiro romperatane okaatzi ikantakiriri José.

³ Owakira ishitowapaki ooryaa, rotyanteeri José rirentzipaeni ikyaakaaneeyaari ikawayote riyaayitee.

⁴ Tekiraha riyaatziita inteena, ikanteeri José romperatane: “Piyaate poy-aatawaeri ananinkaneentsiri inkaahanki, pikanteri: ‘¿Iitaka pantantawori kaariperori? ¿Iitaka pikoshitantawori iramentotsi?’

* **43:33** Kantakotachari jaka “Osheki okompitzimotanakari”, tema tee riyoteeyini rirentzi José jempe ikantaka riyotanteetakiriri itzimi etawori itzimi, jempe itzimi iyaapintsitari.

⁵ Rootakira riramento eewatanari, roo iñaawyaawaetantapiintari eejatzi. Pantakirowa kaariperori.’ ”

⁶ Ikanta romperatane rareetawaari, ikantapaakiri ñaantsi ikantawakiriri omperatariri.

⁷ Ari ikanteeyanakini rirori: “¿Iitaka pikantantanawori iroka ñaantsi? Teera nametawo nantayitero pikantakinari.

⁸ Tema piñaana nopiyaaha Canaán-ki, noepiyeemiri koriki ikaatzi noñaakiri rotetaka owanawontsiki. ¿Iitaka nokoshitanyaariri omperatzimiri?

⁹ Paminiro riramento omperatzimiri, aririka piñaakiro, iitakarika amakirori, ikamiita. Omperataarewo ninatye eejatzi naakapaenira ipankoki.”

¹⁰ Ari ikantanaki omperataarewo: “Aritaki nomatakiro pikantakiri eerokapaenira. Arika noñaakiri iitakarika amakirori iramentotsi, apatziro nomperatashityaari. Riima itsipapaeni tekatsi nokanteri, riyaaeteeta.”

¹¹ Intsipaete rowayiiteeyanakironi rowanawo, raminayitakiro.

¹² Ithonka raminahaantakiri omperataarewo, retanakari rantarite rirentzi eejatzi iyaapitsi. Iñaatziro otetaka iramentotsi Benjamín-ki.

¹³ Itzijaanakiro iithaari, tema osheki okatsitzimoshiretanakiri. Inatakoyitaneero rowanawo, piyanaawo nampitsiki.

¹⁴ Ikanta rareetapaaka Judá ipankoki José itsipayitakari rirentzipaeni, roojatzi ijeekaki José ipankoki. Rotziwerowashitapaakari, roeyootapaaka kepatsiki ipinkathatapaakiri.

¹⁵ Rojampitawakiri José, ikantawakiri: “¿Iitaka panteeyakirini? ¿Tema piyote atziri oshiyanari naaka riyotziro iñaawyaatanta?”

¹⁶ Ikantzi Judá: “¿Iitaka nokantemiri eeroka? ¿jempe nokantyaaka piyotantyaawori? Riyotzi Tajorentsi eenitatsi kaariperori nantakiri. Irikateeyakinani naaka jaka: naakataki pomperatane notsipatakari iñaakoetakiri piramento.”

¹⁷ Riitaki kantacha José, ikantanaki: “Eero omata, apatziro nomperatyaari iñaakoetakiri niramamento. Rooma eerokapaenira tekatsi nokantemi, piyaatee pipaapateki. Tekatsira oñaashirenkimini.”

¹⁸ Ikanta Judá ipokashitapaakiri José, ikantakiri: “Pikeme nokantemi pinkathari, pishinetena nokamantemi. Nokowakotemi eero pikijana, os-hiyawityaawo eerokami Faraón.

¹⁹ Tema pojampitakina eenitatsirika ashitanari, eenitatsirika eejatzi iyaapitsi yeeyi.

²⁰ Nokamantakimira naaka eenitatsi nopaapate, tema antyashiparitaki, eenitatsi eejatzi iyaapitsi yeeyi weyaantapaakawori itzimi rantyashipari-witakaha nopaapate. Pikemaki nokantakimi, osheki retakoperotakari nopaapate, tema riitaki weyaantawori itzimawae otsipaki iina nopaapate. Eeniwitacha paerani iina, kamaki rirori.

²¹ Pikowakotakinari eeroka nameri, tema pikowatzi piñeeri.

²² Pikemakina nokantanakimi tee ishinetziri nopaapate ipoke, aririka rookanentanakiri nopaapate, aritaki ikamanaki.

²³ Roo kantacha pikanteeyakinani eeroka eerorika namashitari yeeyi, eero pishinetana napiiteero noñaahaemi.

²⁴ Nokanta niyaatee paerani, nokamantapakiri nopaapate okaatziri pikan-takinari.

²⁵ Roojatzi ikantantaanari nopaapate: ‘Papiitero pipiye pamanante eepi-chokiini oyaari.’

²⁶ Nokantanakiri naaka: ‘Eero omata nopiye eerorika naanakiri iyaapitsi yeeyi. Tema eerorika royaatana rirori, eerowa ishinetana jeewari noñeeri.’

²⁷ Ari ikantanakina nopaapate: ‘Piyoteeyini eeroka apitemacheeni otzimaki pinirothori.

²⁸ Peyakaha apaani, roojatzi nimaeka tee noñahaeri. Tema niyotaki rowakarira owantaneri.”

²⁹ Arika paaneeri itsipa pirementzi ayinani, oetaarika awijimotakirini, eerokaha kantakaanteroni nokamantyaari, teera roo nantyashiparinkari nowashirenkaha ayinani.’

³⁰ Piñaakiro, antawoete retari nopaapate irika ewankari. Eerorika naaneeri,

³¹ aritaki ikamaki nopaapate eerorika iñaawaeri. Naakatakira kantakaanteroni ikamantyaari ashitanari rowashirewaetanakyaarika.

³² Nokantakiri eejatzi naakataki rashitakaeya nopaapate oetaarika awijimotakirini ewankari. Nokantakiri naaka: ‘Eerorika noepiyeemiri yeeyi, naakatakira kantakaanteroni roojatzira nokamantakyaari naaka.’

³³ Rootakira nokowakotantzimirori payiina pomperatane. Naakatakira poyaatyaarini irika ewankari. Pishineteri riyate royaataneeri rirentzipaeni.

³⁴ ¿Jempema nokinakayiroka nopiye nopaapateki eerorika naaneeri yeeyi? Teera nokoyi noñeeri rowashirewaetya nopaapate.”

45

¹ Tee ramawetanakiro José ipiyoteeyakanira ratziripaenira, ikaemanaki: “¡Pishitowaeyawakini maawoeni!” Tekatsira romperatane José jeekaneentsini. Ari ikamanteeyanakirini, ikantziri: “Naakaha pirementzi.”

² Shintsiini rirahaeyakani, ikemaeyakirini maawoeni Egipto-jatzi. Jateeyanakini roojatzi iwinkatharipankoteki Faraón.

³ Ikantanakiri rirentzipaeni: “Naakaha José. ¿Roojatzima rañi apaapate?” Antawoete ithaawaeyanakini irikapaenika itsipatakarira okaakiini. Tee rakanakiri.

⁴ Ikantanakiri José: “Pipokaeyeni okaakiini.” Ikanta ipokaeyapaakini, ikantziri: “Naakatakira pirementzi José, naaka pipimantakiri paerani Egiptoki.

⁵ Eero okantzimowaetashitzimi eerokapaenira nimaeka, okantawitaka pipimantakina. Tema Tajorentsi otyaantakina jaka nowawijaakoteeri osheki atziri.

⁶ Awijakira apite ojarentsi iñahaetziro tashetsi jaka nampitsiki. Eenitatsira 5 ojarentsi eero iñahaeteero okithokitee pankirentsi, okantawitya ipankiwiityaawo.

⁷ Riitaki kantacha Tajorentsi rotyaantakina naaka jaka nowawijaakoyiteemi eerokapaenira, eero ithonkanta pitomipaeni.

⁸ Ari okantari, riitaki Tajorentsi otyaantakinari jaka teera eeroka. Rijatzi Tajorentsi owakinari nojeekanampiteri Faraón, neewateri romperatanepaeni, nopinkathariwentakiro eejatzi maawoeni Egipto.

⁹ Piyaate intsipaete apaapateki, pinkantapakiri: ‘Iroka ikantzi pitomi José: “Ipinkatharitakaakina Tajorentsi jaka Egipto-ki. Pipokanakiita intsipaete, piñeena.

¹⁰ Pinampitapaeyaawo iiteetziro Hosén, pitsipatapaeyaari pitomipaenika eejatzi picharinipaeni, ari powapaeri pipirapaeni, maawoeni tzimimotzimiri. Pitsipatapaena naaka.

11 Aritaki nopawakimi powanawo eeroka eejatzi pitomipaeni. Nopawakiri eejatzi pikaatzira piieekaeyini, eero ikoetyaawaetanta riroripaenira. Tema eeniro iñahaetero itasheneentawaeteete okaate 5 ojarentsi.” ’

12 Piñaakinaha eeroka pitsipatakari arentzi Benjamín naakaha kenkithawaetakirori iroka ñaantsi.

13 Pikamantapakiri apaapate piñaakitana nopinkathariwentantzi Egipto-ki. Pikamantapakiri eejatzi jempe okanta piñaakiro jaka. ¡Piyaatanakiita intsipaete pahaateri apaapate!”

14 Ari rawithakitanakiri José rirentzi Benjamín, osheki riraanaka. Ari ikantakari eejatzi Benjamín osheki riraanaka rawithakitakirira José.

15 Ari inintaawootanakiri José maawoeni rirentzipaeni, ari rirahaeyani rawithakitawakaaha. Roojatzi iñaanatantanaariri rirentzipaeni rirori.

16 Okanta iwinkatharipankoteki Faraón ikemaetaki arira rareeteeyani rirentzipaeni José. Antawoete ikimoshiretanaki Faraón, ari ikantzitakari eejatzi ikaatzira itsipanampiyitari.

17 Ikanta Faraón ikantakiri José: “Pikanteri pirentzipaeni ikyaakaayitaneeyaari ikawayote ipiyeeta Canaán-ki.

18 Roojatzi ramanteeyaariri ipaapate eejatzi isheninkapaeni. Aritaki nopakiri naaka kyaariperori kepatsi jeekatsiri Egipto-ki. Aritaki ininteeyaawo rowawaetapaeya okaatzi shookatsiri jaka nonampiki.

19 Pikanteri eejatzi raanaki shiyakomentotsipaeni ramanteeyaawori tsinanipaeni, eentsipaeni eejatzi pipaapate.

20 Ipokaeyeniita, eero okantzimowaetashitari okaatzi tzimimotziriri nimaeka, tema okaatzi rooperoyitatsiri tzimayitatsiri jaka Egipto-ki riitaki ashiteeyaawoni.”

21 Ari ikantakiro itomipaenira Israel. Ipayitawakiri shiyakomentotsi ikantakiriri Faraón. Ipawakiri eejatzi owanawontsi rowanaeyaari awotsiki.

22 Ipawakiri eejatzi owakiraripaeni kithaarentsi ikithaataneeyaari. Riima Benjamín ipawakiri koriki ikaatzi 300 ikithoki, eejatzi 5 kithaarentsi.

23 Ipakaantawakiri ipaapate ikaatzi 10 ikawayote ikyaakaayitakiri kyaariperori okaatzi tzimayitatsiri janta Egipto-ki. Eejatzi 10 ikawayote tsinani ikyaakaayitakiro owanawontsi, pan eejatzi otsipa owanawontsi royaari ipaapate ipokanakirika awotsiki.

24 Ikanta riwethatawaari José rirentzipaeni, ikantawakiri: “Teera nokoyi pitzimawentawakaeya awotsiki piyaateeyeenira nimaeka.” Imatakiro jateeyeni.

25 Ipoñahaeyanaani Egipto-ki roojatzi rareetantaari Canaán-ki inampitawowa ipaapate Jacob.

26 Ikamantapakiri itomi ikantziri: “Paawa, roojatzira rañi José, riitakira pinkatharitatsiri Egipto-ki.” Tekatsi ikantanaki Jacob, tema tee ikemijantziri okaatzi ikantawitariri.

27 Roo kantacha ikamantapaakirira maawoeni ñaantsi okaatzi ikantakiri José, oñaaayitawakiro shiyakomentotsi rotyaantakaantakiri José ishiyakotanakyaari Jacob, antawoetera ikimoshiretanaki.

28 Ikantanaki: “¡Nokemaki eeniro rañi notyomi José! Otzimatye niyaate noñaapaeri tekira nokamanakiita.”

46

1 Jataki Israel, raanakiro maawoeni tzimimotziriri. Ikanta rareetaka Beerseba-ki, ari itaapakiniri Itajorentsita Isaac ipaapate Jacob.

² Okanta otsirenitanaki iñaanatakiri Tajorentsi imishiriki Israel, ikantziri: “¡Jacob!” Ari rakanaki rirori, ikantanakiri: “Iitaka.”

³ Ikantanaki: “Naakataki Tajorentsi, rijatzi Itajorentsitetari ashitzimiri. Eero pithaawashiwaeta piyaate Egipto-ki, aritaki noshekyahaemiri pisheninkapaeni janta.

⁴ Aritaki notsipatakimi janta Egipto-ki, naakataki oepiyeerini pitomipaeni ijeekawitakyaarika janta. Ari okantya aririka pikamaki, itsipatapaemi José.”

⁵ Ikanta Jacob rawijapithatanakiro Beerseba. Ikanta itomipaenira Israel, rotetanakiri shiyakomentotsiki rotyaantakiniriri Faraón: ipaapate, isheninkapaeni, eejatzi iinapaeni.

⁶ Jataki Jacob itsipatanakari ikaateeyinira janta Egipto-ki, raanakiri ipirapaeni, maawoeni tzimimotakiriri janta Canaán-ki.

⁷ Raanakiri itomipaeni, rishintopaeni, icharinipaeni, maawoeni.

⁸ Iroka iwaeropaeni Israel-ite ikaatzi jataentsiri Egipto-ki. Ikaatzi itomiyitari Jacob: Rubén, reewarite itomi.

⁹ Irika itomipaeni rirori Rubén: Janoc, Falú, Jezrón, Carmi.

¹⁰ Itomipaeni rirori Simeón: Jemuel, Jamín, Ojad, Jaquín, Zojar, Saúl, riitaki otomi tsinani Canaán-jato.

¹¹ Itomipaeni rirori Leví: Hersón, Coat, Merari.

¹² Itomipaeni rirori Judá: Er, Onán, Sela, Fares, Zara. (Er eejatzi Onán kamaeyakini rirori janta Canaán-ki) Itomipaeni rirori Fares apite ikantamat-sita: Jezrón, Jamul.

¹³ Itomipaeni rirori Isacar: Tola, Fúa, Job, Simrón.

¹⁴ Itomipaeni rirori Zabulón: Sered, Elón, Jajleel.

¹⁵ Riiyitakira itomipaeni Jacob ikaatzi itzimakakirori Lea ijeekantaw-itakari Padan-aram-ki, ari okaatzitakari eejatzi Dina rishinto. Tema 33 atziri ikaatzi rapatotanaka maawoeni otomipaeni roori, eenitatsi shiramparipaeni eejatzi tsinanipaeni.

¹⁶ Irika itomipaeni rirori Had: Zifión, Jahui, Ezbón, Suni, Eri, Awodi, Areli.

¹⁷ Itomipaeni rirori Aser: Imna, Isúa, Isúi, Bería, ritsiro iiteetziri Sera. Itomipaeni rirori Bería: Heber, Malquiel.

¹⁸ Riiyitaki otomipaeni Zilpa itzimakakirori Jacob. Tema iroka Zilpa rootaki ronampiriranki Labán ipakirori rishinto Lea. Tema 17 atziripaeni ikaatzi rapatotanaka maawoeni otomipaeni roori.

¹⁹ Irika otomipaeni Raquel, iinaha eejatzi Jacob: José itsipatakari Benjamín.

²⁰ Irika itomipaeni José itzimakakirori Asenat: Manasés, Efraín. Riiyitakira tzimaentsiri Egipto-ki. Tema Asenat rishinto ini Potifera, omperatajorentsitaneri nampitsiki On.

²¹ Irika itomipaeni rirori Benjamín: Bela, Bequer, Asbel, Hera, Naamán, Eji, Ros, Mupim, Jupim ipoñaapaaka Ard.

²² Riiyitaki otomipaeni Raquel itzimakakirori Jacob, tema 14 ikaatzi rapatotanaka maawoeni.

²³ Irika itomi rirori Dan: Husim.

²⁴ Irika itomipaeni rirori Neftalí: Jajzeel, Huni, Jezer, Silem.

²⁵ Riiyitakira otomipaeni Bilja itzimakakirori Jacob. Tema iroka Bilja rootaki ronampiriranki Labán ipakirori rishinto Raquel. Tema 7 ikaatzi rapatotanaka maawoeni otomipaenipaeni roori.

²⁶ Maawoeni atziripaeni itsipatakari Jacob rareeteeyakani Egipto-ki, isheninkapaeni rirori, ikaateeyini 66 atziri. Ikaatakira 66 atziri teera itsipateero raniropaeni.

²⁷ Tema itzimakira eejatzi apite itomi José Egipto-ki, rapatotanaka maawoeni kaatanaki 70 atziri. Riyyitakira isheninkapaeni Jacob ikaatzi aree-teenchari Egipto-ki.

²⁸ Tema areetapaakaata Jacob Egipto-ki, rotyaantakiri Judá iñeeri José ipokeeta itonkyotawakyaari janta Hosén-ki.

²⁹ Ikanta rareeteeyapaakani Hosén-ki, ikantakiri José romperatanipaeni ramineniri ishiyakomento itonkyotantawakyaariri ipaapate. Ikanta iñaawootawaeri ipaapate, rawithakitawakiri, ojamani ikantaka riraaka.

³⁰ Ikanta Israel ikantanakiri José: “Aritakiira noñaawootapaemi eenirowa pañi. jnimaekaha nokami!”

³¹ Ari ikantanakiri José rirentzipaeni eejatzi maawoeni isheninkapaeni ipaapate: “Paata noñaakiteriita Faraón, nokamanteri, nokanteri: ‘Areeteeyakani yeeyipaeni, isheninkapaeni ipaapate ikaatzi nampitawori Canaán-ki, ipokaeyakini itsipatapaena nojeekira naaka.

³² Ramayitakiri rovejate, ivacatepaeni, okaatzi tzimimoyitziriri rirori-paeni, maawoeni. Tema rootaki rantawaero riroripaeni ikoeraayitziri ipirapaeni.’

³³ Arika ikaemakimi Faraón rojampitemi: ‘¿litaka pantawaetziri?’

³⁴ pikanteeyerini eerokapaenira: ‘Apatziro nameteeyarini nokoeratziri nopira, ari noshiyakotari ikantaha paerani nocharinini.’ Rootaki pimatantyaawori pinampityaawo Hosén-ki. Tema tee inimoteri Egipto-jatzi itsipatyaari koeraayitziriri oveja.”

47

¹ Jataki José ikamanteri Faraón. Ikantapaakiri: ‘Areetakaha nopaapate itsipayitakari yeeyipaeni ipoñaakawo Canaán-ki. Ari ijeekaeyapaakini Hosén-ki, ijeekakaapaakiri rovejatepaeni, ivacatepaeni, ikaatzi tzimimoyitziriri, maawoeni.’

² Ramaki ikaatzi 5 rirentzipaeni, iñeeri Faraón.

³ Ikanta Faraón rojampitakiri rirentzipaeni José, ikantziri: “¿litaka pantawaetziri eerokapaeni?” Ikanteeyanakini riroripaeni: “¡Nowinkatharite! Nameteeyawoni naaka nokoeratziri oveja, ari noshiyari nocharinini.

⁴ Nopokaeyatziinira nonampityaawo jaka, tema antawo iñaahaetakiro tashetsi janta Canaán-ki, tekatsi rowaeya eejatzi novejatepaeni. Nokowakotzimiro, nowinkatharite, nonampityaawo jaka Hosén-ki.”

⁵ Ikanta Faraón ikantanakiri José: “Pokakira pipaapate eejatzi pirentzipaeni itsipateemi eeroka.

⁶ Okaatzira kepatsi jeekatsiri Egipto-ki, eerokataki aminakaantzirori. Piperi janta Hosén-ki, ari inampityaawo, tema kyaariperori ini irona kepatsi, tekatsi oshiyaawoni. Eenitatsirika pisheninkaete yotaperotziriri ikoeratziri ovejapaeni, pikanteri ikoeratenari nashi naaka.”

⁷ Ari raanakiri eejatzi José ipaapate Jacob janta Faraón-ki iñeeri. Riwehatapaakari Jacob pinkathari Faraón.

⁸ Rojampitawakiri Faraón, ikantziri: “¿jempe okaatzika pojarentsite?”

⁹ Ikantanaki Jacob: “Tzimaki 130 nojarentsite nokinakinawaeyitzi jemperikapaeni. Tekira ojamaniteeta ojarentsi noñaakiro okaariperowaetaki, teemaeta nomonkaatyaawo nañe okaatzi ikinakinawaetaki etanakawori nocharinipaeni.”

¹⁰ Ari riwehatanaari Jacob pinkathari Faraón, piyanaawo.

¹¹ Ipakiri nimaeka José kyaariperori kepatsi, ari inampiteeyakawoni janta, imonkaatakiro ikantakiriri Faraón. Roojatzi otzimantaari iipatsite ipaapate eejatzi rirentzipaeni iiteetziro Ramesés.

¹² Eekirowa ipapiintatziiri José rowanawo maawoeni isheninkapaeni, oetarika koetyiimoyitariri.

¹³ Tekatsira nampitsi jempe otzime owanawontsi, eekiro iyaatatzi itashe-neenteetzi. Kamayitatsi atziripaeni aayitziri itashe Egipto-ki eejatzi Canaán-ki.

¹⁴ Ithonka ipiyotakiri José maawoeni koriki ikaatzi ipinayitziriri Egipto-jatzi, Canaán-jatzi, ramanantayitzira owanawontsi, rowakiri koriki iwinkatharipankoteki Faraón.

¹⁵ Ari thonkapaaka koriki Egipto-ki eejatzi Canaán-ki, riyateeyakini Egipto-jatzi iñeeri José, ikantapaakiri: “Pipena eeroka nowanawo. Tee okameethatzi pishinetena nokamayite tekatsitapaaki noorikite.”

¹⁶ Ari rakanakiri José, ikantanakiri: “Thonkapaakarika piyorikite pamayite pipira, rootaki opinatyaari nopemira powanawo.”

¹⁷ Ramayitaki Egipto-jatzi rovejate iperi José, ivacate, ikawayote. Riitaki ipinatziriri José ikaatzi ramayitakiri, ipayitapiintakiri rowanawo.

¹⁸ Okanta awijanaki ojarentsi, kyaapaaki otsipa ojarentsi, jateeyeeni eejatzi ikantapakiri José: “Teera namatawitatyeeemi eeroka, arira ikaatapaaki noorikite. Maawoeni nopirapaeni tema pashitakari eeroka. Tee otzimapee otsipa oeta nopemiri, apatziro noepatsite eejatzi naakapaenira.

¹⁹ Nokoyi pamananteeyenani naakaete pitsipatahaenawo noepatsite, pipimaetena nowanawo. Romperatane rowayitakina Faraón, ari nantawaetzimaetyaanari noepatsiteki, pipimaetenawo nopankiteri nañaantayityaari, eero apaatashiwaetanta noepatsite. ¿Litaka pishinetantenari eeroka nookawentyaawo noepatsite?”

²⁰ Ikanta José ramanantakiro maawoeni kepatsipaeni tzimimoyitziriri Egipto-jatzi rashityaawo Faraón. Imatakiro Egipto-jatzi ipimantayitakiro iipatsite okantakaantziro tashetsi. Rootaki rashitantakawori Faraón maawoeni kepatsipaeni.

²¹ Maawoeni Egipto-jatzi, romperatane rinayitaki Faraón.

²² Eenitatsi otsipa kepatsi kaari ramanante José, roo rashipaeni omperatajorentsitaarewo, tema ipapiintakiri Faraón rowanawo. Rootaki opoñaantari kaari ipimantantawo iipatsite.

²³ Ikanta José ikantakiri atziripaeni: “Maawoeni eerokapaenira eejatzi piipatsite rashiyitakimi Faraón, tema riitaki namanantakiniri. Irokaha nimaeka okithoki pipankiteeyerini kepatsiki.

²⁴ Otzimatye pinashityaawo pipiyotero piwankiri okaate 5, paaki apaani pipapiinteeriri Faraón. Rooma otsipa 4 tzimahaantaneentsini powaantyaawo pipankiteeri otsipaki ojarentsi, roojatzi powakaeyaari pitomipaenira, powakaeyaari pikaateeyinira pijeekaeyini.”

²⁵ Ari ikanteeyanakini riroripaeni: “Neshironkatantaneri pini eeroka pineshironkateeyakinani, tema powawijaakotakina nokamayitemi. ¡Romperatane ninayitayi Faraón!”

²⁶ Ari inintakaanakiro José rowiitapiinteeniri Faraón eepichokiini aririka rowiityitero pankirentsi Egipto-ki. Roojatzi okanta nimaeka ikowakaanteetziri. Riima omperatajorentsitaarewo, tee rashitawo paerani Faraón iipatsite riroripaeni, rootaki kaari ipinawaetanta.*

²⁷ Arira inampiteeyakawoni Israel-paeni janta Egipto-ki. Inampiperotakawowa janta Hosén-ki. Rashitapaakawo kepatsi, riitaki kyaaryooteentsi roshekitapaaki riroripaeni.

* **47:26** Kantakotachari jaka “rowiitapiinteeniri Faraón eepichokiini” rootaki oshiyawori ikanteetzi “Arika ipiyoteetero pankirentsi okaatzi 5, raaki apaani rashitakahaetyaari Faraón.”

²⁸ Awijaki 17 ojarentsi ijeekapaaki Jacob Egipto-ki. Okaatzi apatotanaka 147 rojarentsite.

²⁹ Rooteentsi iyomaatya ikamantyaari Israel. Ikaemakaantakiri itomi José, ikantakiri: “Kyaariperorika pimatenuwawo nokantemiri, poteeyachokitena, pikantena aririka pimatakinawo nokowakotemiri. Teera nokoyi pikitatena Egipto-ki.†

³⁰ Arika nomakoryaaki notsipatapaeyaari nocharinipaeni, paanakina, pinkitatenena jempe ikitayita riroripaeni.” Ari ikantanaki José: “Aritaki nomatakiro.”

³¹ Eekiro ishintsitanakitzi ipaapate: “Pikantena teera nokoyi pamataw-itenana.” Ari rapiitanakiro ikantziri: “Aritaki nomatakiro.” Oeyootanaka Israel imaamentoki.

48

¹ Tekira ojamaniteeta ikamanteetakiri José, ikanteetziri: “Mantsiyatakira pipaapate.” Jatanaki José ramineri ipaapate, ari raanakiri apite itomi Manasés eejatzi Efraín.

² Ikamanteetakiri Jacob, ikanteetziri: “Areetapaaka pitomi José ramineemi.” Ratsiwakanakawo, piriintanaka.

³ Ikenkithatakaawakiri Jacob itomi José, ikantziri: Roñaahakina Tajorentsi Shintsiperori, nampitsiki Luz, jeekatsiri janta Canaán-ki. Itajonkawentakina,

⁴ ikantapaakina: ‘Aritaki noshekyahaemiri pitomipaeni. Ikaate pichariniyiteeyaari, osheki rinashiyiteeya isheninkaetepaeni. Aritaki nashitakaeyaari iroka kepatsi. Rootaki rashiteeyaari riroripaeni ari ikanteetatyeeyaani.’

⁵ Irika apite pitomi Manasés eejatzi Efraín, ikaatzi tzimaentsiri jaka Egipto-ki tekira nopokanakiita notsipateemi pijeekira eeroka jaka nampitsiki, noshiyakahaeri naakami ashityaarini. Nokimiteerira Rubén eejatzi Simeón naakataki ashitari.

⁶ Riima itsipa pitomipaeni pipoyaateeri pitzimaeri, riitaki pashityaari eeroka, eero noshiyakahaeri riimi notyomipaeni naaka. Okantakaantziro rirentzitari Manasés eejatzi Efraín, aritaki oshekitzimoteeri eejatzi okaate nashitakaayityaariri paata rirentzi.

⁷ Okanta noshitoyeero paerani Padan-aram-ki, okamimotakina piniro Raquel janta Canaán-ki, roowiteencha nareeteyaami Efrata-ki. Ari nokitatanakiro janta ikinapiinteetzirowa Efrata-ki, iiteetziri eejatzi Belén.”

⁸ Ari ikempoyaanakiri itomipaeni José, ikantziri: “¿Litaka irikapaeni?”

⁹ Ikantanaki José: “Riyyitaki notyomipaeni ipakinari Tajorentsi jaka Egipto-ki.” Ikantanaki ipaapate: “Pamakiri okaakiini, niwethataneeyaari-ita.”

¹⁰ Antyashiparitapaaki kameetha Jacob, tee ikowichaate kameetheeni. Ramakiniri José okaakiini itomipaeni, ari inintaawootakiri eejatzi rawithak-itakiri.

¹¹ Ari ikantanakiri José: “Teera nokenkithashirewita noñahaemi, riitaki kantacha Tajorentsi ikantakaakawo noñaanakiri pitomipaeni.”

¹² Rakathatakiri José itomipaeni roejeekakiri iporiki ipaapate, otziwerowanaka rirori roeyootanaka roojatzi kepatsiki ipinkathatanakiri.

¹³ Raakiri apitepaeni itomi, roteeyantanakari Efraín rakoperori, riima Manasés roteeyantanakari rampate. Rontsirokapaakiri ipaapate. Jeekanaki Efraín rampateki Israel, riima Manasés rakoperoki.

† 47:29 Paminero Hn. 24.2

¹⁴ Ikanta rowaankawakotanakaha Israel, ikonompiwakotanaka, roteeya-patziitotantakarari Efraín rakoperori, riiwitaka iyaapitsi. Riima Manasés roteeyapatziitotantakarari rampate, riiwitakaha jewari.

¹⁵ Ari riwethatanaari José, ikantanakiri: “Namañaari Tajorentsi ikemijantakiri Abraham, eejatzi ashitanari Isaac. Rijatzi Tajorentsi kempoyaawentakinari notzimakira paerani roojatzi nimaeka.

¹⁶ Namañaari Ronampiri tajorentsi ontsiparyaawentapiintanawori maawoeni kaariperori, nokantziri: ‘Pitajonkawentenari irikapaeni eentsi. Riitaki kantakaanteroni ikenkithashiretantapiinteetenari naaka, ikenkithashiretantapiinteetyaariri ashitanari, Isaac eejatzi Abraham. Itzimayitee osheki itomipaeni. Riitaki oshekiperotaatsini kepatsiki.’ ”

¹⁷ Riitaki kantacha José tee okameethatzimotziri rantakiri ipaapate, roteeyapatziitotantashitakarari rakoperori Efraín, rooma rampate roteeyapatziitotantakarari Manasés.

¹⁸ Ikantziri: “Tee ari okantya. Irika jewatatsiri itzimi. Poteeyapatziitotantyaari pakoperori.”

¹⁹ Riitaki kantacha tee ikoyi ipaapate, ikantanakiri: “Niyotaki notyomi. Aritaki imatakiro eejatzi iriropereotee ikaatera isheninkatawakaeya. Riima rirentzi iyaapitsi riitaki awijeerini iriropereote, imaperoteeya roshekitee isheninkapaeni.”

²⁰ Irira ipasonkitakotanakari, ikantanakiri: “Rootaki piwaero iñaawaetapiinteeru Israel-ite aririka riwethatantya, ikantayitee: ‘Imatakimiro Tajorentsi eeroka okaatzi imatakiniriri Efraín eejatzi Manasés.’ ” Riitaki Efraín retakarari ipasonkitakotakarari eejatzi Manasés.

²¹ Ari ikantanakiri José: “Rooteentsira nokame. Riitaki Tajorentsi tsipatiintemini eerokapaeni. Aritaki roepiyeemi iipatsiteki picharinini.

²² Eerokaha nopaperotaki pawijanakiri pirentzipaeni. Nopemiro ochempi naapithakariri paerani Amor-jatzi nowayiritantakariri rirori.”

49

¹ Ikaemakiri Jacob maawoeni itomipaeni, ikantakiri: “Pontsirokena okaakiini, nokamantatyee mirowa okaate awijimotemini paata.

² Itomipaeni Jacob! Pipokaeyeni okaakiini pikemantyaari.

Powayempitattyaariri pipaapate Israel.

³ Eeroka Rubén, neewarite notyomi,

Noshintsinka noyimi, eerokataki etakaanakawori noshintsinka,

Eeroka etawori ipinkatheetzimi, oshekitzimotzimi pishintsinka.

⁴ Ari okaatzimaetapaaka piriropereotane,

Poshiyawitapiintakawo oshinchaari nijaa,

Tema pitheenkaneeentzitanawo nomaamento.

⁵ Rooma eeroka Simeón eejatzi Leví, pirentzi powawakaeyaani,

Powamaamento powayitakiro pichekopitepaeni.

⁶ Eerowa napiiteero notsipateeyeemini jempe pipiyoteeyapiintani.

Tema otyahakimi paerani pimashirenka osheki atziri powamaaki.

Okantakaantziro pikijawaetaka piitzinkakiiwaetanakiri piratsipaeni.*

⁷ Koweenkari okantaka piyatsimankari,

Omaperota pikijanaka.

Naaka mataperoteemini notzimpookayiteemi notsipatahaemiri Israel-ite.

⁸ Rooma eeroka Judá, rajahaawenteemi pirentzipaeni.

Poteeyakentsiyiteeri kijaneentemini.

* **49:6** Kantakotachari jaka “piratsipaeni” irijatzi ikanteetzitari “toro”.

Ipinkathayiteemi pireziteeyaari.

⁹ Eeroka Judá, notyomitari naaka.

Poshiyaari iryaani manitzi aririka ipakaeri rowari ratsikane.
Roeyoota, romaryaawaeta kepatsiki, ikantaha antari manitzi.

¿Iitaka materoni oñaashirenkaerini?

¹⁰ Tekatsira materoni raapithateeri ishintsinka Judá,
Tekatsi aapithateerini iwinkatharimento roteeyakiri,
Roojatzi ipokantakyaari ashitawori iwinkatharimento,
Ikemijantawakiri inashiyitachari roshekitawakayitaha.

¹¹ Riitaki oojotakoterini iyawayote oponkitziki pankirentsi rireetziri,
Ikiwantawo rireetziri maawoeni iithaari, tema oshekiperotatzi chochoki
rireetziri.†

¹² Kameethantzi ikanteeya, tema cheenkaakiri okantayitya rooki awi-
janakiro ocheenkatzi rireetziri.

Kitamaari okantayitya raeki awijanakiro okitamaatzi tenitsi.

¹³ Inampiteeyaawo Zabulón inkaarecheraki,
jempe aatapiintayita amaatakomentotsi.

Ari iweyaathapiyiteeyaani roojatzi janta Sidón-ki.

¹⁴ Roshiyeeyaari Isacar piratsi ikyaakahaetari,
Ari makoryaapiintatsini piratsipankoki.

¹⁵ Ikanta iñaawakirowa kameethari owetsikaka imakoryaanteetyaawo,
Oeyootanaka inatakahaeteri.

Maeriri ikantaka roshiyakahaetziri omperataarewo.

¹⁶ Ipinkathariwenteeri Dan isheninka ikimitaa itsipa ipinkathariwenteeri
Israel-ite.

¹⁷ Roshiyeeyaari Dan maanki ijeeki awotsinampiki,
Riitaki atsikakiiterini kawayo,
Rowariimaetyaari kyaakotariri.

¹⁸ ¡Tajorentsi! Nawentahaemi powawijaakoteena.

¹⁹ Ikoshekawaetaari Had owayiri-paeni,
Riitaki kantacha aritaki nopiyatakyaaari paata.

²⁰ Riima Aser oshekitzimoteeri iwankiri rowaeyaari,
Kyaariperori owanawontsi ini, oshiyaawo rowanawo pinkathariperori.

²¹ Roshiyaari Neftalí maniro tekatsi ashitakoterini,
Owaneenkatacha ikantayita itomipaeni.

²² Riima José roshiyaawo pankirentsi shookatziiri ocheraki nijaa,
Osheki okithokinite,
Ithonkiro itaayitziro otanto.

²³ Osheki ikijaneenteeri omanatzinkari,
Roma-natantapiinteeyaari chekopi,
Ikanteetatyeeyaani roñaashirenkapiinteeri.

²⁴ Riitaki kantacha José shintsishempa ikanta rirori,
kijokiro royiro iwiani.

Ikaminthakiri Itajorentsite Jacob Shintsiri,
Okamintha iwaero kempoyaawentantaneri, kijakowentariri Israel.

²⁵ Ikamintha Itajorentsite ashitzimiri, ri neshironkateemini.
Riitaki Tajorentsi Shintsiperori, riitaki tajonkawenteemini.

Opoñaawo itajorenka jenoki ikiteki.

Opoñaawo itajorenka inthomoeyaaki inkaareki.

† 49:11 Kantakotachari jaka “riitaki oojotakoterini iyawayote oponkitziki pankirentsi rireetziri,” roo oshiyaawori ikanteete “Oshekiperotatziira pankirentsi rireetziri, tee ineshironkatziro pankirentsi otomipaeni ikawayote rowamayirowa.”

Opoñaawo itajorenka tenitsiki eejatzi owamaarentsiki.

²⁶ Okaatzira ipasonkitakotanakimi ashitzimiri,

Awijanakiro okaatzi ipasonkitakotanari ashitanari naaka.

Eero opeyaawo, roojatzi paata eero iñahaetantaawo eejatzi ochempi.

Oshiyakawo ijeepatziitotanteetyaarimi José irokapaeni tajorenkantsi,

Tema riitaki riyoyahaetakiri itsipatakari rirentzipaeni, riitaki riroperoyi-taatsini.

²⁷ Roshiyeeyaari Benjamín owantaneri,

rananinki rowamanaari ratsikane,

Arika otsireniityaane ipawakaeyaani tzimahaantapaentsiri.”

²⁸ Riityakira isheninkapaeni Israel, rootaki ñaantsipaeni ikantanakiriri ipaapate ipasonkitakotanakari itomipaeni.

²⁹ Ikantanakiri itomipaeni: “Okaatapaakiini nokamantyaari. Pitsipatahaenari nocharinipaeni pinkitateena, omookira iipatsiteki Efrón Het-jatzi,

³⁰ jeekatsiri janta Canaán-ki. Rootaki omoowa jeekatsiri Macpela-ki, amonetari Mamre, ramanantakiri paerani Abraham itsipataakiro iipatsite Efrón, okitataaha iina.

³¹ Jaha ikiteetakiri Abraham itsipatahaetakiri iina Sara, eejatzi Isaac itsipatahaetakiri iina Rebeca. Ari nokitateero eejatzi Lea.

³² Ironta kepatsi eejatzi omookira jeekatsiri janta riira Het-jatzi piman-takirori paerani.”

³³ Ikanta ithonkari Jacob riyotaayitanayiri itomipaeni, ari roma-ryaanakari, kamanaki. Itsipatapaari isheninkapaeni.

50

¹ Ikanta rawithakitanakiri José ikamakira ipaapate, rirayimankakiini ithowootanakiri.

² Ikantanakiri aawintantzinkari itsipatakarira, itziritantyaari yeenkantsi ipaapate Israel. Ari itziritantakari yeenkantsi iwathaki.

³ Okaatzi 40 kitejeri rojamanitaki itziritantakariri okine eero ishitzitanta. Tema omaperotatya okowaperota iroka. Osheki Egipto-jatzipaeni owashiretakotakotakariri Israel, okaatzi 70 kitejeri ojamanitaki rowashiretakotari.

⁴ Okanta awijaki rowashiretakotari, ikenkithawaetakaakiri José ikaatzi jeekatsiri ipankoki Faraón, ikantakiri: “Kyaariperorika nokameethatzi motzimi eerokaete, nokoyi pinkantenari Faraón, pikanteri:

⁵ Tema ikamimatakira paerani nopaapate, ikantakina eero namatawitzi, otzimatye nokitateeri jempe rowetsikaantaka rirori, jantaha Canaán-ki ojeekiri. Rootaki nokowantari pishinetena niyaate nokitateeri nopaapate, aririka nokitatakiri, ari nopiyeero.”

⁶ Ari rakanaki Faraón, ikantanakiri: “Piyaate pikitateeri pipaapate, pimatero okaatzi ikantakimiri paerani.”

⁷ Jataki José inkitateeri ipaapate, ari royaateeyanakirini jeekanampiyitziiri iwinkatharipankoteki Faraón, ikaatzi pinkathariyatitsiri eejatzi Egipto-ki.

⁸ Ari iyaatzitanakari isheninkapaeni Jacob, rashi José, eejatzi rashi rirentzipaeni. Apatziro rookaeyanakirini eencheeriki eejatzi ipirapaeni janta Hosén-ki.

⁹ Eenitatsi atziripaeni kinakoyitaneentsi ishiyakomentoki, itsipa kinakoyitaneentsiri iyawayoteki royaateeyanakirini José. Osheki ikaateeyini atziri.

¹⁰ Ikanta rareeteeyapaakani Atad-ki, intatsikeronta Jordán, ari ranteeya-paakironi rameteeyarini riroripaeni ikenkithashiretakotari kamayitatsiri. Ari rowashiretakowaetanakari José ipaapate okaatzi 7 kitejeri.

¹¹ Ikanta iñahaeyakirini Canaán-jatzi nampiyitawori janta, ikanteeyanakini: “Ikitatatziri Egipto-jatzi irioperorite kaminkari.” Rootaki iitantakawori riroripaeni Abel-mizraem intatsikero Jordán-ki.*

¹² Imatakiro itomipaeni Jacob okaatzi ikoyiri ranteniriri.

¹³ Raaneeri Canaán-ki, ikitateeri omooiki jeekatsiri Macpela-ki, ramanantakiri paerani Abraham rashiwitari Efrón Het-jatzi jempe ikitayiteeya isheninkapaeni. Iroka kepatsi eejatzi omooha omontetari Mamre.

¹⁴ Ikanta ithonkakiri ikitatakiri ipaapate, piyaanawo José Egipto-ki itsipataari rirentzipaeni eejatzi ikaatzi oyaatanakiriri, maawoeni.

¹⁵ Kamakira Jacob, ikenkithashireteeyaakani rirentzipaeni José, ikantashireteeyini: “Aamashitya ari ikijaneentakae nimaeka José, ipiyawenteeya owaariperowaetakirira paerani.”

¹⁶ Rotyaantaki kanterini José: “Tekira ikamanakiita pipaapate, ikantakina nokamantemi:

¹⁷ ‘Nokoyi pariperoteeri pirentzipaeni, rowaariperowaetakimira, ikemaatsitakaawaetakimi.’ Rootaki nokowantari pipeyakoteero rowaariperowaetakimira, tema naaka romperatane Itajorentsipipaapate.” Ikenkithawaetakayirira José rotyaantane rirentzipaeni, irawaetacha rirori José.

¹⁸ Ari rareeteeyapaani rirentzi, rotziwerowashitapaakari, roeyootapaaka kepatsiki, ikanteeyini: “Irikateeyakinani, naakataki pomperatane.”

¹⁹ Riitaki kantacha José rakanakiri, ikantziri: “Eero pithaawashiteeyani. ¿Naakama Tajorentsi.?”

²⁰ Pikenkithashirewiteeyakani eerokapaeni powaariperotenami, riitaki kantacha Tajorentsi riyotakiro okaatzi kaariperori pantawitakari, ikantakaakawo Tajorentsi kameethari okantzimotanteeya, rootaki nomatantakawori okaatzi añayitziri nimaeka, rowawijaakotanteeyariri osheki atziri.

²¹ Eero pithaawashiwaeta. Aritaki nopayitakimi poyaari eeroka eejatzi pitomipaenira.” Ari ikantakiri José ikenkithawaetakaakiri kameetha rirentzipaeni rinimotakahaeri.

²² Ikanta José eejatzi isheninkapaeni ipaapate, eeniro inampiteeyaawoni Egipto-ki. Okaatzi 110 rojarentsite rañaaki José.

²³ Iñayitanakiri itomi Efraín. Iñanakiro eejatzi ishekinkatari itomipaeni icharini Maquir, itomira Manasés.

²⁴ Okanta paata, ikantakiri José rirentzipaeni: “Iyotapaaka eepichokini nokamantyaari, roo kantacha ari ipokaki Tajorentsi ineshironkateemi, raayiteemi piyeekayiwitakaha jaka nampitsiki, rookaemi otsipaki kepatsi ipakiriri paerani Abraham, Isaac eejatzi Jacob.”

²⁵ Ikanta José ikantayitakiri itomipaeni Israel: “Aritaki ipokaki Tajorentsi ineshironkateemi. Nokowatzi pikantaperotena, eero pamatawitana, paayitaneerowa eerokapaeni notonkipooki.”

²⁶ Ari ikamaeri José janta Egipto-ki okaataki 110 rojarentsite. Itziritantee-takari yeenkantsi iwathaki, rowaetakiniri.

* **50:11** Iroka waeronsi “Abel-mizraem,” iñaaniki riroripaeni oshiyawitawo akantziri aaka “rowashiretakowaetanta Egipto-jatzi.”

ÉXODO

Ratsi-petakaetari Israel-paeni Apitantoniki

⁶ Okanta paata, kamae rirori José, matzitaka rirentzi-paeni, eejatzi ikaatzi itsipatakari ipokaeyakini paerani.

⁷ Roo kanteencha eekiro riyaatatzii isheniteeyini rirori Israel-paeni, tekatsi otsinampaerini. Tema ithonka inampitan-takawo maawoeni Apitantoni.

⁸ Okanta paata tzimae Apitantoniki owakirari pinkathari, teemaeta ikemako-tziri José okaatzi rantakiri inampiki. Riitaki kantapaa-kiriri isheninka-paeni Apitantoniki, ikantziri:

⁹ “¡Nosheninká! Shenitaki Israel-paeni anampiki, rioperori ikantee-yakani, tema rawijanaka aakapaeni.

¹⁰ Otzimatye e amini jempe akinakaero eero ishenitanta, aamaeyaa otzima-minthatakirika owayiritaantsi, ari raapatziya-wakyaari ikaatzi kijaneenteeri, ari ipithoka-shitanaka aakapaeni, aritaki riyayitee ijeekae-yawitani anampiki.”

¹¹ Ari retanakawo Apitantoni-jatzi imapero-tziri rompera-waetari Israel-paeni, rowetsika-kaakiri apite nampitsi, iiteetziro “Manchakironi” itsipa iiteetziro “Itomyaani Ooryaa”. Rootaki rowaahaanta-pankoti pinkathari Faraón. Osheki ratsipetakaa-waetakaakari Israel-paeni rompera-yitakari, rowayitaki aminayi-terini jempe rantawae-takaeri.

¹² Tema imapero-witeeta-tyaari Israel-paeni ratsipetakahae-tari, eekiro ishenitatzii rirori. Tema ithaawantani itzima-kirini Apitantoni-jatzi irika Israel-paeni.

¹³ Eekiro imapero-witayaaari Apitantoni-jatzi rompera-waetari Israel-paeni.

¹⁴ Antawo rowatsimae-takiri Israel-paeni rompera-waeteetarira, roetziñaarikotakawo itaakahae-tziri kepatsi rowetsikan-teetyaawori ipankopaeni, rantawae-takae-tziri owaantsiki. Tema osheki ratsipetakahae-takari.

¹⁵ Ikanta pinkathari-tatsiri Apitantoniki ikenkitha-waetakaakiro Sifra eejatzi Fúa, tema rootaki aminirori tsinani-paeni Heber-paeni aririka otzimaanite, ikantakiro:*

¹⁶ “Paminiro tsinani-paeni Heber-paeni aririka otzimaaniyite. Riirika shirampari tzimatsini, powamayiri. Roorika tsinani eero powamayiro.”

¹⁷ Teemaeta omatziro tsinani-paeni ikantawi-takawori pinkathari-tatsiri Apitantoniki. Tema pinkathari oyiri roori Tajorentsi, tee owamaayi-ritzi shirampari eenchaa-niki.

¹⁸ Rootaki ikaemakaan-tanta-kawori pinkathari-tatsiri Apitantoniki, ikantakiro: “¿Iita kaari powamaantari shirampari eenchaa-niki?”

¹⁹ Okanteeyini roori: “¡Pinkatharí! Tema ñaaperori okanteeyani tsinani Heber-paeni, tee oshiyaawo Apitantoni-jato, tekira nareetyaa naminiro tzimaanitatsiri, aritaki tzimaanitanaki.”

²⁰ Rootaki ineshironka-tanta-kawori Tajorentsi tsinani-paeni aminirori Heber-paeni otzimaa-niyitzi. Ari okanta isheki-pero-tantakari Heber-paeni tema eekiro riyaatatzii otzimimo-tziri ishintsinka riroripaeni.

²¹ Tema okemijanta-yitziro Tajorentsi roori tsinani-paeni aminirori otzimaanitzi Israel-paeni, rootaki ishekitan-takanawori otomi-paeni roori.

* 1:15 19,20 Heber-paeni = Israel-paeni

22 Ikanta Faraón, ikanteeri isheninka-paeni Apitantoniki, ikantziri: “¡Pikemi Nosheninka-paeni! Pookiri nijaaki maawoeni shirampari otomi-paeni Heber-paeni, roorika tsinani eero pookayi-tziro roori, añaaYTEETA.”

2

Itziman-takari Moisés

¹ Ikanta apaani isheninka Leví-paeni raaki iina. Tema iroka iina roojatzi isheninka Leví-paeni.

² Ari itzimaki otomi. Tema kameethaanikiri rirori eenchaa-niki. Rootaki omananta-kariri riniro. Tema mawa kashiri omanawi-takari.

³ Tee omataneeya omaniri eenchaaniki, aaki tsiwoo “owichaanatakiro” otziri-moko-takiro. Otetakiri eenchaaniki, owamaata-kotakiri oshimpena-thapyaataki nijaa.

⁴ Ari otyaantakiro ritsiro eenchaa-niki, okatziyaka inteeneeni aminakowentziri oetarika awijimo-terini eenchaa-niki.

⁵ Ari iyaataki nijaaki rishinto Faraón okaawoshitya. Anashiwae-tapaaka onampiri-paeni nijaathapyaaki. Oñaatziro rishinto Faraón janta tsiwoo oshimpena-thapyaatakira nijaa, okaemakiro onampiri, okantziro: “Pipoki, paakitero tsiwoo.”

⁶ Okanta ashitaryaa-wakiro tsiwoo, oñaatziiri rotetaka eenchaa-niki, ayimatakiri ishenka. Osheki etako-shire-tanakari roori, okantanaki: “Reentsite Heber-paeni irika.”

⁷ Ari okantanaki ritsiro eenchaa-niki, okantziro rishinto Faraón: “¿Tee pikoyi nokaemimi nosheninka thoteemirini eenchaa-niki?”

⁸ Okantzi rishinto Faraón: “Jeen, nokoyi. Piyaate pikaemakitero.” Jatanaki ewankawo, okaemapaen-tziro riniro eenchaa-niki.

⁹ Okantawakiro: “¡Tsinani! Paanakiri irika eenchaa-niki poemotan-tenari, aritaki nopinatakimi.” Aaneeri riniro eenchaa-niki, oemotan-teeri.

¹⁰ Ikanta ikimotataki eenchaa-niki, opaero rishinto Faraón. Oshiyakaantakiri riirikami otomi roori, rootaki oetantakariri “Ahaa-nyaari” tema okantakitzi roori: “Nijaaki naakiri”. Tema iroka waerontsi Ahaa-nyaari, rootaki ikantziri iñaaniki riroripaeni “Moisés”.

¹¹ Ikanta rantari-pero-tanaki Moisés, jataki rareetari isheninka-paeni, iñaapaa-tziiri osheki rantawae-takae-tziri. Iñaakowentapaakiri isheninka Moisés ipajawae-tziri Apitantoni-jatzi.

¹² Ithonka raminanaki tekatsi-rika ñeerini, rowamaakiri Apitantoni-jatzi, ikitata-nakiri impanekiiteki.

¹³ Okanta okiteeje-tamaneerapiitakiro riyateer, iñaapaa-tziiri rantawakahaeyani isheninka rirori. Ikantziri antanta-tsiri: “¡Nosheninká! ¿Iita pikoshekantariri akaateeyinira?”

¹⁴ Ari rakanaki, ikantzi: “¿Iitaka owakimiri eeroka pompera-tantenari? ¿Pikowatziima powamayina, pikimitaakiri chapinki Apitantoni-jatzi?” Ikanta ikemawaki Moisés, antawo ithaawanaki, roshiya-kaantzi riyotakoe-takiri rowamaakiri chapinki Apitantoni-jatzi.

¹⁵ Ari ikemaki rirori Faraón, ikowaki rowamayiri Moisés. Rootaki ishiyantakari Moisés ikinanakiro Kosheka-weniki. Ari ikoyi inampityaawo janta. Kotyaatapaaka ikaapiin-teetzi nijaa.

¹⁶ Tema janta Kosheka-weniki ari inampitawori sheripiyari iita Reuel, tzimatsi 7 rishinto rirori. Ari iyaatee-yakini roori ayi nijaa imiriteri ipira opaapate.*

* 2:16 ipira, opira = owisha = oveja

¹⁷ Ari ipokaeya-paakini ikaatzi aminako-wentziriri ipira-paeni janta, ithañaa-pitha-takawo ayimi nijaa. Rootaki riyaatan-tanakari Moisés ikijako-wentawo, raapaaki rirori nijaa ipakiri imiri opira-paeni.

¹⁸ Okanta opiyeeyaani ewankawo-paeni opankoki, rojampi-tawaero opaa-pate, ikantziro: “¿Intsipaetima pipiyapaaka?”

¹⁹ Okanteeyini roori: “¡Pawa! Noñaaki Apitantonijatzijanta, riitaki kijakowentakinari ithañaa-pitha-tanawo nijaa aminako-wentziriri ipira-paeni janta. Riitaki kitaataki-nawori nijaa, ipakiri apira-paeni.”

²⁰ Ari ikantanaki Reuel: “¿Jempe nimaeka rirori? ¿Pikaemiri ipoki royaa. Iitaka pookanta-nakariri?”

²¹ Ari okanta ijeekan-tapaakari Moisés ipankoki Reuel. Okanta paata irika Reuel, ipakiri Moisés rishinto, oeta Séfora, iinantakawo.

²² Ari otzimakiri itomi, ikantanaki Moisés: “Itsipa-jatzijanta naaka jaka, kaari nonampi.” Rootaki iitantakariri itomi “Itsipa-jatzi”, tema iroka waerontsi Itsipa-jatzi, rootaki ikantee-tziri iñaaniki rirori-paeni “Gersón”.

²³ Okanta paata kamae pinkathari-witachari Apitantoniki. Eekiro ratekaeyatziini Israel-paeni tema osheki ishintsi-teetziri rantawae-takae-tziri. Rootaki ikemanta-kariri Tajorentsi jenoki rowashire-tawae-teeyakani.

²⁴ Tema ikemirira ratekaeyini, roojatzi roshiretakotakawo Tajorentsi ikashiya-kaakiriri paerani Abraham, Isaac, eejatzi Jacob.

²⁵ Tema iñiiri Tajorentsi maawoeni Israel-paeni riyotakotziri okaatzi awijimo-yitziriri.

3

¹ Riitaki Moisés aminakowentziriri ipira-paeni rikonkiri, iiteetziri Jetro. Sheripiyari rirori janta Kosheka-weniki. Ikanta raanakiri Moisés ipira-paeni ochempi-mashiki raminakaeri royaari. Rareetaka iiteetziro Mamerii-toni, rootaki rochempi-mashite Tajorentsi.*

² Ari roñaaahakari janta Ronampiri Tajorentsi ipaamatzi-motakiri. Ikanta ramina-pero-tanaki Moisés, iñaatziro kitochee-maeshi paamatatsiri, teemaeta opaaka omoreki.

³ Ari ikanta-shire-tanaki Moisés: “Nimaeka naminakitero okaakiini kaari othonkatanta otaaha, tee noñaa-piintziro kimityaawoni iroka.”

⁴ Ikanta iñakiri Tajorentsi ipokaki Moisés raminiro okaakiini, ñaawaetanaki omorekakira kitochee-maeshi, ikantziri: “¡Moisés!” Ikantzi Moisés: “¿Iitaaka?”

⁵ Ikantzi Tajorentsi: “Eero pontsirokawo okaakiini morekaen-tsiri. Panashi-konta-tashityaa, tema pikatziyan-tatyaawo tajorentsi-pathari.”

⁶ Eekiro ikantana-kitzii Tajorentsi: “Naakataki Itajorentsite piwaejatzi-ite, Itajorentsite Abraham, Isaac, eejatzi Jacob.” Ari rotzimika-wootanaka Moisés, tema ithaawan-tanaki-tyaari Tajorentsi raminawooteri.

⁷ Eekiro iñaanata-nakitziiri Tajorentsi, ikantziri: “¡Moisés! Noñaakiri rashironka-waeta ikaatzi nashitari naaka jeekatsiri Apitantoniki. Nokemakiri ratekakaakiri aminayi-tziriri rantawae-teeyinira. Noñaakiri rashironkaa-waeta.

⁸ Tema rootaki nopokan-takari kepatsiki, nookakaa-wenteeri rashiwitakari Apitantonijatzijanta. Nomishitowaeri, naaneri otsipaki kepatsi poshini-patha-tatsiri, kimii-patha-tatsiri, jempe oshookapae osheki pankirentsi, eejatzi jempe itzimapaee osheki ipireetari. Tema rootaki inampi-witari

* **3:1** ipira-paeni = owisha; Tema inashi-yitaka iwaero rikonkiri Moisés, iiteetziri: Jetro, Reuel, ikantee-tziri eejatzi Hobab.

nimaeka Owinteni-jatzi, Thaawan-taarewoni-jatzi, Ochempi-weni-jatzi, Nampitsi-weni-jatzi, Thaantewenijatzi eejatzi Kaya-weni-jatzi.†

⁹ ¡Moisés! Nokemakiniri ratekani Israel-paeni, noñaakiri eejatzi Apitantonijatzi osheki rowashironkaa-waetakiri.

¹⁰ Otsizatyee piyaate Apitantoniki jempe ipinkatharitzii Faraón, pomishitowaeri rompera-waeteetari Israel-paeni, nashitari naaka.”

¹¹ Ikantanaki Moisés: “Tee noripero-waetzi naaka niyaata-shitan-tyaariri Faraón, nomishito-wanteeyaariri nosheninka-paeni ijeeki Apitantoniki.”

¹² Ikantzi Tajorentsi: “Aritaki akaate, iroka piyotan-tyaari naakataki otyaantzimiri: Aririka pomishitowa-yiteeri ikaatzi nashitari naaka ijeekira Apitantoniki, aritaki pipinkatha-teenari maawoeni jaka tonkaariki.”

¹³ Ikantanaki Moisés: “¡Tajorentsi! Eenitatsi pomeentsi-tzimotanari aririka niyaawi-takyaa, nokanta-paakiri Israel-paeni: ‘Naaka rotyaantani Itajorentsii awaejatziiteni.’ Aririka rojampi-tanakina, ikantena: ‘¿Jempema iitaka rirori?’ ¿Iitakama nokanteriri naaka?”

¹⁴ Ari rakanaki Tajorentsi, ikantzi: “NAAKATAKI NAAKATA-PIINTA-TSIRI.” Eekiro ikantana-kitzii Tajorentsi: “Iroka pikanteriri Israel-paeni: ‘Irika iitachari NAAKATAKI, riitaki otyaanta-kinari nopokantari noñeemi eeroka-paeni.’ ”

¹⁵ Eekiro iñaawae-tanakitzii Tajorentsi ikantziri Moisés: “Pikanteriri pisheninka Israel-paeni: ‘Iroka ikantzi Awinkatharite, Itajorentsii awaejatziite Abraham, Isaac, Jacob, riitaki otyaantanari noñeemi eerokapaeni.’ Tema ashi owaatyero nowaero. Ari iiteenari pisheninkapaeni eejatzi ikaate ichariniyiteeyaari paata rirori.

¹⁶ Piyaate, pipiyoteri antaripero-paeni Israel-paeni, pikanteriri: ‘¡Nosheninka! Roñaahaana Awinkatharite, Itajorentsii awaejatziite, Itajorentsii Abraham, Isaac, Jacob, ikamanta-kinawo jempe pikanta iñaakimi rowashironkaa-waete-tzimi Apitantoniki.

¹⁷ Iroka otsipa ikantakinari: “Aritaki nookakaa-wenteemi owashironkaetzimi Apitantoniki, noejeekaemi inampiiteki iwaejatziite Owinteni-jatzi, Thaawantaarinijatzi, Ochempi-weni-jatzi, Nampitsi-weni-jatzi, Thaantewenijatzi, eejatzi Kayaawenijatzi, jempe oshookapae osheki pankirentsi, eejatzi jempe itzimapaee osheki ipireetari.” ’

¹⁸ Aririka poeminta-takaa-kyaari antaripero-paeni, riitaki pitsipatanakyaari piyaata-shiteri pinkathari Apitantoniki, pikanta-paakiri: ‘¡Pinkathari! Roñaahaakina Tajorentsi, Itajorentsii nosheninka Heber-paeni. Otsizatyee nanashi-teeyeni okaate mawa kiteejeri, niyaate ochempimashiki notayiniri nopira Nowinkatharite Tajorentsi.’

¹⁹ Niyotzimaetaka naaka, eero ishinetzimi piyaate pinkathari-tatsiri Apitantoniki. Otsizatyee noshintsiteri naaka.

²⁰ Roo kanteencha, aritaki noñaaha-kimiro noshintsinka, nowamayi osheki Apitantonijatzi. Aririka iñaakiro okaate nanteri inampiiteki, aripaete ishineeteemi pinkathari Faraón piyaate.

²¹ Naaka kantakae-yaarini Apitantonijatzi ipashitan-tawae-yaariri oetarika-paeni pisheninka-paeni aririka riyaaate-yeeni, tema eero riyaa-wako-wae-tashi-tanaa.

²² Tema othonka okowako-taneero tsinani ojeeka-nampi-tziri, okowako-taneero otsipata-piintari, opayita-waero ooro, koriki, eejatzi kithaarentsi-

† 3:8 jempe oshookapae osheki pankirentsi, eejatzi jempe itzimapaee osheki ipireetari = itzimapaee osheki pitsi eejatzi tenichaa, ikimi-waetapaawo oshiyaatapa nijaa.

paeni. Rootaki pikithaa-teriri pitomi-paeni, tema paapitha-tanee-ri maa-woeni rashaahawo Apitantoni-jatzi.”

4

¹ Ari ikantanaki Moisés: “¡Tajorentsi! Eero imatziro nokantiriri, osheki ipiyatha-tina. Apatziro ikantee-yinani: ‘¡Moisés! Tee roñaayimi Tajorentsi.’ ”

² Rapiita-nakiri Tajorentsi, ikantziri: “¡Moisés! ¿Iitaka poteeyakiri pakoki?” Ikantzi Moisés: “Nokotzi nateyi.”

³ Ikantzi Tajorentsi: “Ajantyya pookiro jaawiki.” Rookakiro Moisés ikotzi. Ari opeyanakari maanki. Ishiya-pitha-tanakawo ikotzi iñaakiro opeyanakari maanki.

⁴ Ikantzi Tajorentsi: “Poteeyiri ipatzishithaki.” Imatakiri Moisés roteeyakiri, kotzitsi-tanee.

⁵ Ikantzi Tajorentsi: “Piñaakiro. Rootaki riyotan-teetyaari maperori noñaahakimi, tema naaka Itajorentsite piwaejatzite Abraham, Isaac, eejatzi Jacob.”

⁶ Ari ikantanakiri eejatzi Tajorentsi: “¡Moisés! Pojate-wakotyaa pishipaneeki.” Imatakiro Moisés, iñaatziro rako othonka opathaanaki, kitamaa-wakotanaki, kimiwae-tanaka okitamaatzi jiriniki.

⁷ Ikantzi Tajorentsi: “Papiiteero poja-tewa-koteeyaa.” Rapiitakiro Moisés rojate-wakotaa. Etsiyatane ipathaawo, kimitanaa ikantaha maawoeni iwathaki.

⁸ Ikantzi Tajorentsi: “Eerorika ikemijan-teetzimi iñaawitee-takyaawo petakyaari poñaahantiri, aritaki ikemijan-teetakimi aririka iñaahetakiro otsipa poñaahantiri.

⁹ Eerorika ikemijan-teetzimi poñaahan-tawitakyaawo iroka apite kaari iñaapiin-teetzi, paaki eepichokiini nijaa, pijakotiro jaawiki. Aritaki oshiyana-kyaawo iraantsi.”

¹⁰ Ikantzi Moisés: “¡Apa Nowinkatharite! Osheki opomeentsi-tzimotana noñaawaeti, tema ari nokantzita paerani, eejatzi nimaeka piñaana-tanta-kinari pompera-tina. Tema osheki nokowa-piintawita nokenkitha-waetimi, osheki nokijopaantetaki noñaawaeti-rika.”

¹¹ Ari ikantzi Tajorentsi: “¡Moisés! ¿Iitaka pakiriri atziri-paeni iñaani? ¿Kaarima naaka kijopaante-takaeriri, matayempi-tatakaeriri, eejatzi mawityaaki-takaeriri? ¿Kaarima naaka aminakaa-yitziriri eejatzi?

¹² Otzimatyee piyaati, aritaki niyotaakimi jempe pikanteri, naaka tsipatimini.”

¹³ Eekiro ikantana-kitzii Moisés: “¡Apa, Nowinkatharite! Potyaanti itsipa atziri.”

¹⁴ Ari ikijatha-tanakiri Tajorentsi irika Moisés, ikantanakiri: “Aritaki ijeekiri janta pirentzi Aarón, isheninka Leví-paeni. Riyotziro iñaawaetzi kameetha rirori. Pokaki itonkiyo-timi, antawo ikimo-shiretanaki aririka iñaawaemi.

¹⁵ Tema eeroka kamanterini okaatzi ikenkitha-takaanteri, ari nojeekityaari eejatzi naaka notsipatemi, niyoteemiro okaate panteri.

¹⁶ Rootaki ikamantiriri Aarón maawoeni atziripaeni okaatzi pikanta-kiriri eeroka. Tema okaatzi pikaman-tiriri Aarón okimiwae-tyaawo naakami Tajorentsi ñaanatirini atziripaeni.

¹⁷ Iroka pikotzi poteeyeri, rootaki pimatan-tyaawori kaari iñaapiin-teetzi.”

¹⁸ Ari ipiyaa Moisés ipankoki rikonkiri Jetro, ikantapaeri: “¡Konki! Rooteentsi niyaatee Apitantoniki, jempe ijeeki nosheninka-paeni. Nokoyi

naminaatiri eeniro-rika rañaayitzi.” Ikantzi Jetro: “Pimateero ñotzi, okan-tashitzimaityaa tekatsi awijimo-temini.”

¹⁹ Tema ikantzi-takari Tajorentsi irika Moisés ijeekantari Kosheka-weniki, ikantakiri: “¡Moisés! Pipiyi Apitantoniki, tema kamae kowawita-chari rowa-mayimi.”

²⁰ Tema raaneero iina Moisés itsipataa-neero itomi-paeni, ikyaaako-takaanaari ipira-paeni, piyaa Apitantoniki. Tema tee rotsiparyaaawo ikotzi Tajorentsi.*

5

¹ Ikanta Moisés itsipatari Aarón jataki ikenkitha-waetakaeri Faraón, ikantapaakiri: “¡Pinkathari! Pikemiro iñaani Tajorentsi, Itajorentsita Israel, ikantzimi: ‘Pishineteri atziri nashitari naaka riyaaatee ochempi-mashiki roemoshirenkaena.’ ”

² Ari rakanaki Faraón, ikantanaki: “¿Itzimika Tajorentsi nokemijantiri, rootakima noshine-tantyaariri pisheninka-paeni riyaaatee? Tee niyotziri jempe itzimi Tajorentsi-tatsiri, eero noshine-tziri riyaaatee pisheninka-paeni.”

³ Ari ikanteeyini rirori: “¡Pinkathari! Roñaahaana Itajorentsita nosheninka Heber-paeni. Otzimatyee niyaateeyeni, okaate mawa kiteejeri nareetantyaari ochempi-mashiki. Ari notayi-niri natsipe-takaani Notajorentsita, eero aantana mansiyarentsi, eero rompojanteetana.”

⁴ Ari rakanaki iwinkatharite Apitantoni-jatzi, ikantziri: “¡Moisés! ¡Aarón! ¿Itaka pookakaan-tyaariri rantawaero pisheninka-paeni? Ikantawa-kaata, otzimatyee rantawaeti.”

⁵ Eekiro ikantana-kitzii Faraón: “Osheki pisheninka Israel-paeni jaka nampitsiki. ¿Kameetha-tatsima pookakaeri rantawaero?”

⁶ Tema tee ishenkaanaka Faraón, riyotaakiri ikaatzi aminiriri Israel-paeni, jewayitzirori antawaerentsi, ikantziri:

⁷ “Aritapaaki pipakiri katawoshi wetsika-yitzirori kijonakiri kepatsi, riyaaati rirori rayi katawoshi.

⁸ Pishintsiwentzi-maetyaari pikantiri: ‘Tee nokoyi powetsiki eepichokini, tema nokowatzii powetsiki jempe okaatzi powetsika-piintziri.’ Tema iperatee-yatyaani, rootaki ikaeman-teeyarini, ikantzi: ‘¡Aatiwé. Atayiniri atsipeta-kaani Atajorentsita!’

⁹ Pipa-pero-tiri osheki rantawaero, eero pishine-tziri ijeekashiwaityaa irikapaeni. Eero ikemijanta-waetziro theeyaantsi-paeni ñaantsi.”

¹⁰ Jataki aminiriri Israel-paeni, jewatakaan-tzirori antawaerentsi, ikantapaakiri: “Pikemi ikantakinari Faraón: ‘Tema eero nopayiteemi katawoshi.

¹¹ Eeroka jatatsini payi. Roo kanteencha otzimatyee kijonakiri kepatsi powetsiki okaatzi powetsika-piintziri.’ ”

¹² Ithonka ikinayi-tanaki Israel-paeni jempe-rika-paeni janta Apitantoniki, ithotyaakoyitzi katawoshi.

¹³ Ari ikantapiin-tanakityaa rowayitakiri Faraón ishintsiwen-tantzi rowetsikaeti kijonakiri kepatsi okaatzi rowetsika-piintziri Israel-paeni.

¹⁴ Tema osheki ipajawae-teetakiri Israel-paeni rowakiri Faraón reewatiri isheninka-paeni, ikantziri: “¿Ita kaari pimonkaa-tantawo okaatzi powetsika-piintziri? Tee pimatziro chapinki, eejatzi nimaeka.”

¹⁵ Jateeyakini jewatziriri Israel-paeni, ikantapaakiri Faraón: “¡Pinkathari! ¿Ita powashironkaan-tariri patzirite?”

* 4:20 ipira-paeni = asno

¹⁶ Tema tee ipaeteena katawoshi, eekiro ishintsiwen-teetatyana, ikan-teetana: ‘Powetsiki osheki kijonakiri kepatsi.’ Ipajatzima-teetana. Riitaki kantakaan-tzirori pinampina-paeni.”

¹⁷ Ikantanaki Faraón: “Tema piperatee-yatyaani eeroka. Rootaki pikantan-tari: ‘¡Aatiwé. Atayiniri atsipeta-kaani Atajorentsiti!’

¹⁸ Pipiyanaki, pantawae-teeyini. Okantawityaa eero ipaetzimi katawoshi, otzimatyee powetsiki kijonakiri kepatsi okaatzi powetsika-piintziri.”

¹⁹ Osheki opomeentsi-tzimota-nakari Israel-paeni jewatziriri isheninka-paeni rantawaeti, ishintsiwen-teetziri rirori rowetsiki kijonakiri kepatsi okaatzi rowetsika-piintziri kiteejeriki.

²⁰ Roo ishitowa-nakitzii ikenkitha-waetakaeri Faraón, iñaapaakiri Moisés eejatzi Aarón royaawen-takari.

²¹ Ikantapaakiri: “Riitaki Atajorentsiti owajankitaa-wenti-mironi okaatzi pantakiri. Eeroka kantakaan-takiro ikijashiri-tanteeri Faraón eejatzi inampina. Okemiwae-takawo eeroka pakirinimi iyotsiro-shitha-kiti rowamaan-teeri.”

²² Ari ramananaka Moisés, ikantzi: “¡Ashitanari! ¿Iita powajankitaan-tariri pashitari eeroka? ¿Iitaka potyaan-tanta-kinari nopokan-takari noñiiri?

²³ Tema rowajankitaa-waetanakiri Faraón nosheninka-paeni nokenkitha-takota-paakiniri piwaero, tekatsi-maeta panti pookakaa-wentantee-yaariri pashitari eeroka.”

6

¹ Rakanakiri Tajorentsi, ikantziri: “¡Moisés! Piñaakowenteri noshintsiteri naaka Faraón ishinetanteemiri pishitoyi inampiki, riitaki shintsi-teemini eejatzi eerokapaeni piyaatee.”

² Eekiro ikantana-kitziiri Tajorentsi: “Tema naaka Tajorentsi.

³ Naaka oñaahakariri paerani Abraham, Isaac, Jacob, nokaman-takiri nowaero, nokantakiri: ‘Naaka Tajorentsi Shintsi-perori’, temaeta nokaman-tziri nowaero-pero, noeta ‘Naakataki.’*

⁴ Tema eenitatsi nokashiya-kaakiriri rirori-paeni, nokowaki inampiteeyaawo Owinteniki jempe ikimita-kaantee-takiri itsipa-jatzipaeni irika.

⁵ Niyotzitaka eejatzi osheki rowashironka-waetaka Israel-paeni, ishintsi-waetakiri Apitantoni-jatzi rantawae-takaeri. Tema noshiretakawo nokashiya-kaakiriri.

⁶ Rootaki pikantan-tyaariri Israel-paeni, pinkanteri: ‘Pikemi ikantzimi Tajorentsi: “Naaka Tajorentsi, aritaki nookakaawen-teemi ishintsi-tzimira rantawae-takaemi Apitantoni-jatzi. Ari piñaakiro noshintsinka, kameetha nowawijaa-koyiteemi nokijawen-teemi.

⁷ Naaka ashitee-mini, naaka Pitajorentsiti-teeyaa. Ari okantyyaa piyotan-teeyaari naakataki Pitajorentsiti, naaka ookakaawen-teemiri rompera-waetzimi Apitantoni-jatzi.

⁸ Naneemi nampitsiki nokashiya-kaakiriri paerani piwaejatzite Abraham, Isaac, Jacob. Rootaki nopaemiri, pashitee-yaawo. Naakataki Tajorentsi.” ’ ’ ”

⁹ Rootaki rapiitakiri Moisés ikamantziri isheninka-paeni, temaeta ikemijan-teeyini, tema antawo okantzi-motakari ishintsi-teetzirira rantawaete.

¹⁰ Ari rapiiteero Tajorentsi ikanteeri Moisés:

¹¹ “Piyaate pikanteri Faraón pinkathari-tatsiri Apitantoniki, ishineteri riyaaete pisheninka-paeni ijeekawaetakira iipatsiteki.”

* 6:3 Naakataki = Jehová = Yawé = Pinkathari

¹² Ari ikantanaki Moisés: “¡Tajorentsi! Tee ikoyi ikemijantena nosheninka-paeni. Rii owanaapero Faraón eero ikemijantana, tema tee niyotzi noñaawaetzi kameetha.”

7

¹ Ari iñaanateeri Tajorentsi irika Moisés, ikanteeri: “¡Moisés! Naaka kantakae-yaawoni ikimita-kaantantimiri Faraón eerokami tajorentsi. Riima pirentzi Aarón, riitaki pikimi-takaantiri kamantan-tironi piñaani.

² Tema eeroka kamantirini Aarón okaatzi nokantimiri, rowawijayi-maetyaanari rirori Faraón ishinetan-teeyaariri pisheninka-paeni ishitowae inampiki.

³ Roo kanteencha osheki nokijo-shire-takaeri Faraón. Roojatzi noñaakan-tantyaawori kaari iñaapiin-teetzi Apitantoniki.

⁴ Eero ikemi-maetzimi Faraón. Roo kanteencha aritaki noñaakaeri noshintsinka maawoeni Apitantoni-jatzi. Tema kameetha nokijawen-teeyari pisheninka Israel-paeni, nashitari naaka, nokimi-takaari nowayiriti. Aritaki naayiteeri maawoeni ijeekawae-witaka Apitantoniki.

⁵ Aririka noñaahan-takiro noshintsinka Apitantoniki, aririka nahaeri pisheninka Israel-paeni janta, aripaete riyoti Apitantoni-jatzi naaka Tajorentsi.”

⁶ Imatakiro Moisés eejatzi Aarón okaatzi ikantakiriri Tajorentsi.

⁷ Tema okaataki Moisés 80 rojarentsite ikenkitha-waetakaan-takariri Faraón. Riima Aarón okaataki rirori 83 rojarentsite.

⁸ Ari rapiiteero Tajorentsi iñaanateeri Moisés eejatzi Aarón, ikantziri:

⁹ “Aririka ikantakimi Faraón: ‘Ajaantyya poñaayina kaari iñaapiin-teetzi,’ pikanta-nakiri eeroka Aarón: ‘Pookiro pikotzi ikatziyakaha Faraón opeyaari maanki.’”

¹⁰ Jataki Moisés eejatzi Aarón iñiiri Faraón, imatakiro ikantakiriri Tajorentsi. Rookakiro ikotzi Aarón ikatziyakaha Faraón itsipayi-takari inampina, opeyanakari maanki ikotzi.

¹¹ Ari ikaemakaan-takiri rirori Faraón yotaniri-paeni eejatzi sheripiyari-paeni Apitantoni-jatzi. Imawita-paakawo rirori-paeni.

¹² Rookapaakiro ikotzi apaani-paeni rirori, opeyanakari maanki. Roo kanteencha ikotzi Aarón oniyakiri rashi irika-paeni yotaniri.

¹³ Teemaeta ikemijantzi Faraón, eekiro ikijo-shire-tanakitzii. Tema mataka ikantzi-takari Tajorentsi.

¹⁴ Ari rapiiteero Tajorentsi ikanteeri Moisés: “Osheki ikijo-shiretaka Faraón, tee ishinetziri riyaatee pisheninka-paeni.

¹⁵ Pananin-kashiteri Faraón riyaata-manee rirori nijaaki. Pitonkiyo-tyaari nijaathapyaaiki poteeyiro pikotzi peyakariri maanki.

¹⁶ Pikantiri: ‘¡Pinkathari! Tema rotyaanta-witakina Tajorentsi, Itajorentsite Heber-paeni, nokaman-timiro iñaani ikantzimi: “Pishineteri nashitari naaka riyaatee ochempi-mashiki ipinkatha-tina.” Roo kanteencha teemaeta pikemi eeroka, owanaa pipiyathataka.

¹⁷ Rootaki ikantan-takari eejatzi Tajorentsi: “Iroka piyotan-tyaanari naaka Tajorentsi.” Piñaakina noteeyakiro nokotzi, rootaki nopajaatan-tyaawori nijaa, aritaki opeyana-kyaawo iraantsi.

¹⁸ Ari ithonkakyaa ikami maawoeni ikaatzi jeekatsiri nijaaki, oshityaati nijaa. Tema osheki ipinkamatiro Apitantoni-jatzi aririka imiritiro.’”

¹⁹ Ikantanakiri Tajorentsi irika Moisés: “Pikanteri pirentzi Aarón rowaankiro ikotzi jempe ojeekayitzi nijaa, inkaari, jempe owaanka-naayita,

jempe rowaan-teetawo Apitantoniki, tema othonkyaa opeyaawo iraantsi okaatzi tzimayi-tatsiri inchato-naaki eejatzi mapinakiki, maawoeni.”

²⁰ Tema imatakiro Moisés eejatzi Aarón okaatzi ikantakiriri Tajorentsi. Roñaahakiri Faraón itsipatakari inampina-paeni, ipajaatan-takawo ikotzi nijaa, thonkaka opeyanakawo iraantsi okaatzi tzimatsiri janta.

²¹ Thonkaka ikamayitaki maawoeni ikaatzi jeekatsiri nijaa-ki, thonkanaka oshityaatanaki nijaa, tee okameethatzi imiriteero Apitantoni-jatzi. Thonkaka iranchaataki maawoeni nijaa janta Apitantoniki.

²² Roo kanteencha imatakiro eejatzi isheripiyarite-paeni Apitantoni-jatzi okaatzi rantakiri Moisés. Rootaki ikijo-shire-tantari Faraón, tee ikemijantzi, tema mataka ikantzi-takari Tajorentsi.

²³ Piyaa rirori Faraón ipankoki, apatziro inimowae-tziri, tee okantzi-motyaari okaatzi iñaawitakari.

²⁴ Tema ikiyako-teeyakini othapyaaki nijaa maawoeni Apitantoni-jatzi ikoyi rayi kiteshaari nijaa, rootaki rireri, tema tee okameethatzi rireero antawaani.

²⁵ Ari maakotaki okaatzi 7 kiteejeri ipeyanta-kawori Tajorentsi iroka nijaa iraantsi.

8

¹ Ari rapiiteero Tajorentsi ikanteeri Moisés: “Piyaate ijeekira Faraón, pikanteri: ‘Ikantzi Tajorentsi: “Pishineteri ikaatzi nashitari naaka riyaate ipinkatha-teena.

² Eerorika pishine-tashitari, aritaki nowajankitaan-takimiri mashero-paeni maawoeni piipatsiteki.

³ Ari itzimaki osheki mashero nijaaki, ikyaayite pipankoki, eejatzi jempe pimaapiintzi. Tema ari ithonkyaa ikyaapaaki ipankopaeniki pinampina-paeni, eejatzi ipankopaeniki maawoeni pisheninka. Ari ikyaayitaki pitashimentoki, pichomoniki-paeni, maawoeniki.

⁴ Ithonkyaa rateeta-paakimi mashero-paeni, eejatzi ikanta-paakiri maawoeni pisheninka-paeni. Imatakiriri pinampina-paeni eejatzi.” ’ ’

⁵ Opoñaashita ikantanakiri Tajorentsi Moisés: “Pikanteri Aarón rowaankiro ikotzi jempe otzimayitzi nijaa, jempe rowaan-teetawo eejatzi. Ari ipoñeeyaari mashero-paeni iñaaheteri Apitantoniki.”

⁶ Ari rowaanka-nakiro Aarón ikotzi jempe otzimayitzi nijaa janta Apitantoniki. Tema tonkaapaaki osheki mashero, ipamankapaakiro nampitsipaeni Apitantoniki.

⁷ Roo kanteencha imatzitakawo sheripiyari-paeni, roetonkaaki isheripiyarin-kakiini rirori osheki mashero janta Apitantoniki.

⁸ Rootaki ikaemakaan-tanta-kariri Faraón ipoki Moisés eejatzi Aarón, ikantawakiri: “Pikowako-teeri Tajorentsi ipeyeeri mashero-paeni ikaatzi oñaashirenka-kinari naaka eejatzi nosheninka-paeni. Aritaki noshine-takiri pisheninka-paeni riyaate itayiniri ratsipe-takaani Pitajorentsite.”

⁹ Ari rakanakiri Moisés pinkathari Faraón, ikantziri: “Pikantena jemperika okaatzi namanakotantemiri eeroka, pinampina-paeni eejatzi pisheninka-paeni, eero roñaashirenkanteemi mashero-paeni pipankokipaeni, apatziro ijeeki nijaaki.”

¹⁰ Ikantzi Faraón: “Okiteeje-tamane.” Ikantzi Moisés: “Aritaki omatakyaa okaatzi pikowakiri, rootaki piyotan-tyaari tekatsi itsipa monkaatyaarini Notajorentsite.

11 Tema eero itzimanee mashero-paeni pipankoki, eejatzi ipankoki pinampina-paeni, ari ikantzitakyaa ipankokipaeni pisheninka-paeni, apatziro ijeekayite nijaaki.”

12 Ikanta ipiyaa Moisés eejatzi Aarón ipoñahaawo ipankoki Faraón. Ari ramananaka Moisés ikowako-tziri Tajorentsi ipeyeeri mashero-paeni ikaatzi oñaashirenka-kiriri Faraón.

13 Imatakiro Tajorentsi okaatzi ikowakiri Moisés. Ithonka ikamanaki mashero-paeni kyahaen-tsiri pankotsiki, piyoteen-chari okaankiityeera, eejatzi owaantsiki-paeni.

14 Tema ithonka ipiyota-kaanteetakiri mashero ikaatzi kamaentsiri, shityeenka-mashitaki.

15 Tema tekatsi kantashiryaaneerini Faraón, kameetha ijeekanee. Ari rapiita-neero ikijo-shire-tanee, tee rantziro ikantawi-teetariri, mataka okaatzi ikantzi-takari Tajorentsi.

16 Ari rapiiteero Tajorentsi ikanteeri Moisés: “Pikanteri pirentzi Aarón: ‘Powaankiro pikotzi, pipaja-panetero kepatsi, tema rootaki peyaneen-chani netsi, ithonkyaa ñahaeteri maawoeni Apitantoniki.’ ”*

17 Tema imatakiro Aarón okaatzi ikantee-takiriri. Rowaankakiro ikotzi, ipaja-panetakiro kepatsi, peyanaka netsi. Riitaki shenita-neentsiri maawoeniki Apitantoniki. Tema roñaashirenka-paakiri atziri-paeni eejatzi piratsi-paeni.

18 Ari imawitakawo eejatzi sheripiyari-paeni ipeyiri netsi isheripiyarin-kakiini, teemaeta imatziro. Tema osheki ikantanaka ini atziri-paeni eejatzi ipira-paeni.

19 Ikantawi-takari sheripiyari-paeni pinkathari Faraón, ikantziri: “Okaatzi piñaakiri, Tajorentsi kantakaawo.” Teemaeta ikemi Faraón ikantawi-teetariri, tema mataka okaatzi ikantzi-takari Tajorentsi.

20 Ari rapiiteero Tajorentsi ikanteeri Moisés: “Pananin-kashiteri okiteejetamane Faraón riyaata-manee nijaaki, pikanteri: ‘Iroka ikantzi Tajorentsi: ‘Pishineteri riyaatee nashitari naaka ipinkatha-teena.

21 Tema eerorika pishine-tziri riyaate, aritaki notyaantaki osheki inashitachani shimpoki-paeni, riitaki oñaashirenka-paakimini pipankoki, ipankoki pinampina-paeni eejatzi ipankokipaeni maawoni pisheninka-paeni. Ithonkaero maawoeni iipatsite jempe inampiyitawo.

22 Eeromaeta itzimi shimpoki-paeni Okaakishaariki jempe ijeeki Israel-paeni, ikaatzi nashitari naaka. Tema rootaki piyotan-tyaari naaka Tajorentsi ashitawori kepatsi.

23 Tema naaka ookakaa-wenteerini maawoeni nashitari naaka, ikaatzi pashi-witakari eeroka. Inkaamani omatyaa iroka.” ’ ’ ”

24 Tema imatakiro Tajorentsi okaatzi ikantakiri, pokapaaki osheki shimpoki ipankoki Faraón, ipankoki inampina-paeni, eejatzi ipankoki isheninka-paeni, ithonka ipamankapaakiro maawoeni Apitantoni. Tema ithonka rowaaripero-tanta-paaki irika-paeni shimpoki.

25 Rootaki ikaeman-takariri Faraón irika Moisés eejatzi Aarón, ikantakiri: “Kantacha piyaate pitayiniri patsipe-takaani Pitajorentsite, roo kanteencha eero pawijiro jempe oweyaa nampitsi.”

26 Ari ikantzi Moisés: “Tee inimotana pikantanari, tema piwinkani roori aririka notayiniri Notajorentsite. Aririka nomatakiro iwinkani Apitantonijatzi, aritaki rowamaa-wentakinawo.

* 8:16 netsi = tsiito

²⁷ Oztimatyeey niyaateeyeni, tema okaatzi mawa kiteejeri nanashitya ochempi-mashiki, notayiniri natsipe-takaani Notajorentsita, nanteero okaatzi ikantanari rirori.”

²⁸ Ikantzi Faraón: “Aritaki noshine-takimi piyaate pitayiniri patsipe-takaani Pitajorentsita janta ochempi-mashiki, eeromaeta piyaa-perotzi in-teena. Pamanakotena eejatzi naaka.”

²⁹ Ikantzi Moisés: “¡Pinkatharí! Aririka noshitowanee nokenkitha-waetakaemi, aritaki nokowako-takiri Tajorentsi ipeyeeri inkaamani irika-paeni inashi-yitachari shimpoki ikaatzi oñaashirenka-kimiri eeroka, pinampina-paeni eejatzi pisheninka-paeni. Okantashitzimaetya eero papiitziro pamatawitana, pithañee-yaari nosheninka-paeni riyaae itayiniri ratsipe-takaani Notajorentsita.”

³⁰ Ari ishitowanee Moisés ikenkitha-waetakaeri ipankoki Faraón, ramaari Tajorentsi.

³¹ Imatakiro Tajorentsi okaatzi ikowakiri Moisés. Peyanaa shimpoki-paeni ikaatzi oñaashirenka-kiriri Faraón, inampina-paeni eejatzi maawoeni isheninka-paeni, tekatsi apaani tzimahaan-tanaa-tsini.

³² Roo kanteencha Faraón, rapiita-neero ikijo-shire-tawaetzi, tee ikemi-jantziro ikantee-tziriri, tee ishinetziri riyaae Israel-paeni.

9

¹ Ikanta Tajorentsi rapiiteeri Moisés ikanteeri: “Piyaate piñeeri pinkathari Faraón, pikanteri: ‘Ikantzi Tajorentsi, Itajorentsita Heber-paeni: “Pishineteri ikaatzi nashitari naaka, riyaae ipinkatha-teena.

² Tema eerorika pishine-tziri riyaae, roojatzi-rika pithañee-yaari,

³ aritaki nowajankitaan-takimiro kowaenkatatsiri mantsiyarentsi, rootaki thonkaerini ikaatzi pipirataro powaneki, ikyaakoetari-paeni, maawoeni.*

⁴ Riima ipira-paeni Israel-paeni, eero ikamahaantzi apaani. Tema ninashityaari ikaatzi rashitari Israel-paeni, eejatzi rashi Apitantoni-jatzi.” ’ ’

⁵ Ari rowaki Tajorentsi apaani kiteejeri, ikantzi: “Inkaamani nomatero okaatzi nokantakiri.”

⁶ Okanta okiteeje-tamane, imatakiro Tajorentsi okaatzi ikantakiri. Ithonkanaka ikamaki ipira-paeni Apitantoni-jatzi, riima rashi Israel-paeni tee ikamahaantzi apaani.

⁷ Rojampi-kowen-takiri Faraón ipira-paeni Israel-paeni, ikematzii ikanteetzi: “Tee ikamahaantzi apaani.” Roo kanteencha Faraón, eekiro ikijoshire-tanakizii, tee ishinetziri riyaae Israel-paeni.

⁸ Ari rapiiteero Tajorentsi ikanteeri Moisés eejatzi Aarón, ikantziri: “Powiiteeyini jamampo, riitaki Moisés oñaayirini Faraón rooka-panetero.

⁹ Rootaki shekita-neentsini jamampo maawoeni Apitantoniki. Rootaki pathaakaa-yiterini maawoeni Apitantoni-jatzi eejatzi piratsi-paeni.”

¹⁰ Imatakiro Aarón eejatzi Moisés, raanaki ojamampote paamari, jataki ijeekira Faraón. Rooka-pane-takiro Moisés jamampo jenoki. Rootaki opoñaan-tanakari ipathaa-waeyi-tanaki maawoeni atziri-paeni eejatzi ikimita-nakari ipira-paeni.

¹¹ Tee imatziro sheripiyari-paeni okaatzi rantakiri Moisés, tema ithonka ipathaa-waeyi-tanaki rirori, roshiya-nakari jempe ikantayi-tanaka maawoeni Apitantoni-jatzi.

* **9:3** pipirataro = waaka-paeni, owisha-paeni; ikyaakoetari-paeni = caballos, asnos, camellos

¹² Roo kanteencha, ikantakaawo Tajorentsi eekiro ikijo-shire-tatzii Faraón, tee ikoyi ikemiro ikantee-tziriri, monkaataka ikantzi-takariri Tajorentsi paerani Moisés.

¹³ Eejatzi rapiiteeri Tajorentsi ikanteeri Moisés: “Pananinkanaki inkaamani piñeeri Faraón, pikanteri: ‘Ikantzi Tajorentsi, Itajorentsita Heberpaeni: “Pishineteri riyaatee ikaatzi nashitari naaka, ipinkatha-teena.

¹⁴ Tema notyaan-tatzii nimaeka osheki mantsiyarentsi patsipe-tyaari eeroka, pinampina-paeni, eejatzi maawoeni pisheninka-paeni. Rootaki piyotan-tyaari tekatsi itsipa kimitenani naaka jaka kepatsiki.

¹⁵ Tema nimaeka nowajankitaan-temiro eeroka mantsiyarentsi, eejatzi nokimiteri maawoeni pisheninka-paeni, tema ari pikamaetyaanaki jaka kepatsiki.

¹⁶ Omapero-tatyaa, tema naaka kantakaawo pañaayite, rootaki riyotan-teetenari otzimimotana naaka noshintsinka, ari okantyya ikenkitha-takoe-tantee-nari naaka maawoeni kepatsiki.†

¹⁷ Tema piñaawi-takawo okaatzi awijeentsiri, eekiro pithañaa-tyaari ikaatzi nashitari naaka, tee pishine-ritzi riyaayitee.

¹⁸ Tema inkaamani, ari okimityaawo nimaeka iweyaakaha ooryaa, ari piñaakiro opariyi jiriniki, tee iñahaetziro paerani jaka Apitantoniki kimityaawoni iroka, omapokakimi nimaeka.

¹⁹ Otzimatyee potyaante ahaaterini pipira-paeni, eejatzi maawoeni tzi-matsiri powaneki. Tema aririka opariyaa-paaki jiriniki, othonka owamaapaakiri atziri-paeni, eejatzi ipira-paeni kaari jeekatsini pankotsiki.” ’ ’

²⁰ Tema eenitatsi apaani-paeni inampina Faraón pinkatha-tanakiriri Tajorentsi ikemakiro ikantakiri, ramayiteeri romperatani eejatzi ipira-paeni ipankoki.

²¹ Riima ikaatzi piyatha-tawori iñaani Tajorentsi, tee ramaeri ipankoki romperatani eejatzi ipira-paeni.

²² Ari rapiiteeri Tajorentsi ikanteeri Moisés: “Powaanka-wakotyaa jenokinta, opariyiita Apitantoniki jiriniki, thonkirini atziri, ipira-paeni eejatzi maawoeni iwankiri Apitantoni-jatzi.”

²³ Ari itzinaa-wako-tanaka Moisés jenokinta roteeyiro ikotzi, ikantakaakawo Tajorentsi ookathatyaa. Othonka ojiriniki-tanaki maawoeni Apitantoniki.‡

²⁴ Tema matanaka ojiriniki-tanaki, otsipatakawo jiriniki ookatha-rentsi. Osheki okowaenkataki, tee iñaapiin-teetziro paerani Apitantoniki kimityaawoni iroka.§

²⁵ Tema othonka owaaripero-tapaakiro jiriniki ipatsiteki Apitantoni-jatzi. Omatakiri maawoeni atziri-paeni, eejatzi ipira-paeni. Omatakiro owaaripero-takiro pankirentsi-paeni shookatsiri owaantsiki, otewaryaa-yitanakiro inchato-paeni tzi-matsiri nampitsiki.

²⁶ Rooma janta Okaakishaariki jempe inampitee-yawoni Israel-paeni, tee iñahaetziro opariyi jiriniki.

²⁷ Ari ikaemakaan-teeri Faraón irika Moisés eejatzi Aarón, ikanteeri: “Nokaariperotaki naaka. Tema kameethari ikanta rirori Tajorentsi. Rooma naaka eejatzi maawoeni nonampina-paeni, kaari-perori nokanteeyani.

²⁸ Pamaniri Tajorentsi okaatantyaari ookatha-rentsi, eejatzi jiriniki. Ari taki noshine-takimi piyaayitee, eero nothañaa-neemi.”

²⁹ Ari rakanaki Moisés ikantanakiri: “Aririka noñaakiro niyaa-tapithateero pinampi, ari nowaanka-wako-tashi-teeyaari Tajorentsi namaneeri.

† 9:16 Waerontsi ‡ 9:23 ookathatyaa = paryaapaaki paamari § 9:24 ookatha-rentsi = paamari

Ari okaatapaaki ookathataka eejatzi jiriniki, rootaki piyotan-tyaari rashi Tajorentsi iroka kepatsi.

³⁰ Roo kanteencha niyotzi naaka, tekira pipinkathatzimaetari eeroka Tajorentsi, ari ikimitzitikari eejatzi pinampina-paeni.”

³¹ Tema thonkaka okamaki pankirentsi okaatzi powaenka-ryaawi-teenchari, okaatzi eejatzi teyakiwi-teenchari.*

³² Roo kanteencha, teemaeta okamayitzi okaatzi ojamani-yitatsiri oshooka-yitzi.†

³³ Ikanta ishitowanee Moisés ikenkitha-waetakaeri ipankoki Faraón, itzinaa-wako-tanaa ramananeeri Tajorentsi. Awijeen-katanaki jiriniki, tee opariyaani inkani, tee ookatha-taneeyaa.

³⁴ Ikanta iñaakiro Faraón tee opariyane inkani, awijanaki jiriniki, tee ookatha-taneeyaa, ari ikaaripero-tanee eejatzi. Tema rapiita-neero ikijo-shire-tanee, ari ikimitzi-tanaari inampina-paeni.

³⁵ Maperotanaa ikijo-shire-tawae-tanee Faraón, tee ishinetziri riyaae Israel-paeni. Tema monkaataka ikantakiriri Tajorentsi paerani Moisés.

10

¹ Eejatzi rapiiteeri Tajorentsi ikanteeri Moisés: “Piyaati piñiiri Faraón, tema naaka kantakaari ikijo-shire-tawae-tantari rirori eejatzi inampina-paeni, rootaki iñaantee-tyaawori kaari iñaapiinteetzi.

² Rootaki pikaman-teeriri pitomi-paeni eejatzi picharini-paeni okaate nantayi-teeri Apitantoniki, tema noñaaha-yitee-ri kaari iñaapiin-teetzi. Ari piyoyiteeri eerokapaeni naakataki Tajorentsi.”

³ Ari riyaaatanaki Moisés eejatzi Aarón iñiiri Faraón, ikantapaakiri: “Iroka ikantzi Tajorentsi, Itajorentsite Heber-paeni: ‘¿Jempema okaateka pipakaero pikijo-shire-yitzi? Pishineteri riyaaatee ikaatzi nashitari naaka, ipinkatha-teena.

⁴ Eekiro-rika pithañaa-tyeeyaari, ari namaki inkaamani osheki tsitsiri pinampiki.

⁵ Ipamanka-paakiro kepatsi, eero okaankitee eepichokiini. Ithonka-paakiro royaawo tzimahaan-taneen-tsiri owamayiro mi jiriniki, ithonka-paakiro royaawo okaatzi shookatsiri inchatopani.

⁶ Ipiyota-paakyaa pipankokipaeni, ari ikantzitakyaa ipankoki pinampina-paeni, eejatzi maawoeni ipankopaeniki Apitantoni-jatzi. Iñahaeteero kaari iñaayitzi paerani ashitzimiri eejatzi piwaejatzite-paeni.’” Ithonkakiro ikenkitha-waetakaeri Faraón, piyanaa irirori.

⁷ Ikantanakiri inampina-paeni Faraón: “¡Pinkathari! ¿Jempema okaateka ipakaero rajarii-matee irika atziri? Pishineteri riyaaatee isheninka-paeni, ipinkatha-teeri Itajorentsite. ¿Tema piñiiri rowaariperotaitakero anampi Apitantoni?”

⁸ Ari rapiitakiro Faraón ikaemakaan-tziri Moisés eejatzi Aarón, ikantakiri: “Piyaati pipinkathateri Pitajorentsite. Roo kanteencha nokoyi pikantina jempe-rika itzimi jatatsini.”

⁹ Ikantzi Moisés: “Tema maawoeni niyaateeyini: eentsi-paeni eejatzi antariki-paeni, notyomi-paeni eejatzi nishintyo-paeni. Ari naaneeri maawoeni nopira-paeni. Tema antawo okantyyaa noemoshirenkaeri Notajorentsite.”*

* **9:31** powaenka-ryaawi-teenchari = cebada; teyakiwi-teenchari = lino † **9:32** ojamani-yitatsiri oshooka-yitzi = trigo, centeno * **10:9** nopira-paeni = owisha-paeni, waaka-paeni

¹⁰ Ikantanaki Faraón: “Tema tee omana pikoyi pantiro kaari-perori. ¿Poshiya-kaantzi ari noshine-takimi piyaatee, ari paayita-neeri eejatzi peentsite-paeni? Omawitakyaa itsipatimi Tajorentsi eerokapaeni.

¹¹ Eero omata pikoyiri. Piyaateeyeni eeroka antari-paeni, pipinkathateri Tajorentsi, tema rootaki pikowae-yakirini.” Roepiyawakiri Faraón tee ikoyi iñiiri.

¹² Ari rapiiteero Tajorentsi ikanteeri Moisés: “Powaanka-wako-teeyaa jempe ojeeki Apitantoni, tema namatyee osheki tsitsiri, ithonkiro pankirentsi tzimahaan-taneen-tsiri kaari owamaanaki jiriniki.”

¹³ Ari rowaanka-wako-tanaka Moisés jempe ojeeki Apitantoni roteeyiro ikotzi, ikantakaakawo Tajorentsi otampyaataki kiteejeriki eejatzi tsireniriki. Okanta okiteeje-tamane, iñeetatzii osheki tsitsiri amakiri tampyaa kinapaen-tsiri ishitowa-piintzi ooryaa.

¹⁴ Tema piyotapaaka tsitsiri-paeni Apitantoniki. Tee otzimae jempe okaankiitye eepichokiini. Mapperori ishenita-paaki, tee iñeetziro paerani, eero iñeeteero paata eejatzi.

¹⁵ Ithonka ipamanka-paakiro maawoeni nampitsi, tsirenitankyaa-tapaaki kepatsiki. Ithonka rowapaakawo pankirentsi, maawoeni okithoki-paeni inchato okaatzi tzimahaan-taneen-tsiri kaari owamayi jiriniki. Mappero ithonkakiro, tee iñeete Apitantoniki jempe eerishitee inchatoshi, omataka owaantsiki eejatzi antami-mashiki.

¹⁶ Ari ishintsi-tanaki Faraón ikaemakaan-takiri Moisés eejatzi Aarón, ikantakiri: “Nokaaripero-tzimotakiri Pitajorentsiti, ari nokantzi-takimiri eejatzi eeroka.

¹⁷ Roo kanteencha, nokoyi pipeyako-teenawo nantzimota-kimiri, eero napiiteero. Pikowakoteri Tajorentsi, ipeyeeri nopankoki naaka irika-paeni owamaan-taniri.”

¹⁸ Ikanta ishitowanee Moisés ipankoki Faraón ikenkitha-waetakaeri, ramananeeri Tajorentsi.

¹⁹ Ari ikantakaakawo Tajorentsi oshintsiti otampyaati okinapaakiro ikyaapiintzira ooryaa, othonkaneeri anakiri tsitsiri-paeni ookakiri Inkaariki Kityonkaariki. Tee iñeetaneeri tsitsiri maawoeni nampitsiki Apitantoniki.

²⁰ Roo kanteencha Tajorentsi, eekiro ikijo-shire-takaa-tziiri Faraón, tee ishinetziri riyaaatee Israel-paeni.

²¹ Ari rapiiteero Tajorentsi ikanteeri Moisés: “Pitzinaa-wakoti jenokinta, otsirenikaakitantaari maawoeni Apitantoniki, tema otsirenikaakiperotatyee kantacha roteeyetiro.”

²² Ari itzinaa-wako-tanaka Moisés jenokinta, tema mawa kiteejeri otsirenikaakitaki maawoeni Apitantoniki.

²³ Tema tekatsi ñahaerini isheninka, okaatzi mawa kiteejeri tee okantya riyayite jempe-rika-paeni. Riima Israel-paeni koñeetyaakotatsi ipankoki rirori-paeni.

²⁴ Ari rapiita-neero Faraón ikaemakaan-takiri Moisés, ikantakiri: “Piyaati nimaeka pipinkatha-teeri Tajorentsi, paanakiri pitomi-paeni. Apatziro pookanakiri pipira-paeni.”†

²⁵ Ikantzi Moisés: “Eeroka pawakinani piratsi notayiri, riijatzi kachaa-teyamaitatsini notayiniri Tajorentsi.

²⁶ Tema otzimatyee naanakiri ikaatzi nopiratari naaka. Eero nookanaki apaani, riitaki noemoshirengan-tapiin-tariri Notajorentsiti. Tema eerorika

† 10:24 pipira-paeni = owisha-paeni, waakapaeni

nayiri, tee niyotzi oetarika noemoshirenkana-tyaariri Tajorentsi aririka na-reetakyaa jempe noshiritawo.”

²⁷ Tema riitaki Tajorentsi kantakaakawo ikijo-shire-tantari Faraón, tee ishinetziri riyaaitee.

²⁸ Ikantanakiri Faraón irika Moisés: “¡Piyaati! Tee nokoyi pipiyi piñiina. Aririka napiitakiro noñiimi, aritaki pikamaki.”

²⁹ Ikantzi Moisés: “¡Kameetha pikantakiri! Eero napiiteero noñiimi.”

11

¹ Eejatzi rapiiteeri Tajorentsi ikanteeri Moisés: “Naaka kantakaeyaa-woni iñaantyaawori pinkathari otsipa kowaenkari, roojatzi iñiiri maawoeni Apitantoni-jatzi. Aririka iñaakiro ikowaenka-takotanaki Faraón, aritaki ishineteemi piyaatee. Riitaki Faraón shintsiwen-teemini piyaatanteeyaari.

² Pikanteri pisheninka-paeni ikowakoteri pinatachari ijeeka-nampi-tziri, ari okimitzi-tyaari tsinani-paeni okowakotiro ojeeka-nampi-tziri opayita-waero rowetsikae-tziri koriki, ooro.”

³ Ikantakaakari Tajorentsi Apitantoni-jatzi ipashita-waeyaari Israel-paeni. Ari ikantzi-teetakari eejatzi Moisés, ikimita-kaetakari riroporori. Osheki ipinkatha-takiri inampina-paeni Faraón eejatzi maawoeni atziripaeni.

⁴ Ari ikenkitha-waetakaakiri Moisés pinkathari Faraón, ikantakiri: “Pikemi ikantzi Tajorentsi: ‘Aririka oniyankiityaa-paaki tsireniri, ari nanashitiro maawoeni nampitsi Apitantoni.

⁵ Ari ithonkyaa ikami rantarite-paeni itomi Apitantoni-jatzi, eejatzi rantariti itomi-paeni Faraón, okantawitaka riroporori ijeekawitaka iwinkatharimentoki. Imatzityaa rantariti itomi-paeni omperataa-rewo ashironkaachari toonka-waetatsiri. Ari ikamitakyaa etanakawori itzimi ipira-paeni.

⁶ Tema ari rakisheenkatakyaa iraachaani Apitantoniki, tee iñahaetziro paerani kemityaawoni, eero apiitaa eejatzi paata.

⁷ Roo kanteencha, tekatsi koshekyaarine Israel-paeni, eero itzimi otsitzi thaatirini. Rootaki piyotan-tyaari riyotziri Tajorentsi Apitantoni-jatzi, riyotzitari Israel-paeni ikaatzi rashitari rirori.

⁸ Ari ipokanaki pinampina-paeni iñiina, rotziwerowa-paaki, ikanti: ‘Piyaatee eeroka, paaneeri pisheninka-paeni ikaatzi pitsipa-takari.’ Aririka okaataki awijatsini, aripaete niyaatee.” Tema antawo ikijaka Moisés ishi-towanee ikenkitha-waetakaerira Faraón.

⁹ Ari rapiitakiro Tajorentsi ikantziri Moisés: “Owanaa itheenkimi Faraón, rootaki kantakaan-tironi iñaantyaawori okaatzi kaari iñaapiin-teetzi paerani Apitantoniki.”

¹⁰ Imatakiro Moisés eejatzi Aarón, tema roñaaha-yitakiri Faraón kaari iñaapiintzi. Riitaki Tajorentsi kantakaawo ikijo-shire-tanta-naari Faraón. Tee ishinetziri riyaaitee Israel-paeni ijeekiita Apitantoniki.

12

¹ Ikanta Tajorentsi iñaanateeri Moisés eejatzi Aarón janta Apitantoniki, ikanteeri:

² “Riroporori irika kashiritatsirika, riitaki etakaantaneeyaawoni ojar-entsiki.*

* **12:2** etakaantaneeyaawoni ojarentsiki = ithonki-matapaawo kashiri marzo retanta-neeyaawori kashiri abril.

3 Pikenkitha-waetakaeri maawoeni Israel-paeni, pikanteri: ‘Aririka areetyaa kiteejeri 10 irika kashiri, ari piyoshiiteri apaani pipira ipankopaeniki apaani-paeniki pisheninkapaeni eeroka.†

4 Teerika pishekitzi pipankoki pithonkan-tyaariri poyaari pipira, kantacha pikaemiri jeeka-nampi-tzimiri, pantetyaari pipira, riitaki oyaarini ikaatzira ijeekaeyini rirori ipankoki.

5 Tema kameetha ikantyya irika pipira, shirampari, tzimaentsiri apaani rojarentsite.‡

6 Ari ijeekawaki irika pipira roojatzi kiteejeri 14 irika kashiriki. Riitaki powamaa-yiteri aririka otsireniityaanaki apaani-paeni pipankoki eeroka.

7 Payiro riraa, pipotho-tantyyaawo apitekiro otzinkami-panke eejatzi okononpiro pashitakowo jempe powayityaari pipira.

8 Tema tsireniriki poyaari pitashi-takiri, patantyyaari kaari shineya-kaerori, eejatzi inchashi kepishi-tatsiri.§

9 Ero powari añiinkari, eejatzi onkotsirentsi, apatziro poyaari tashirentsi. Tema kantacha poyaawo eejatzi okaatzi tzimantayitariri inthomaenta imotziki.

10 Pithonkateri poyaari, eero powaantari powaneeyaari inkaamani. Aririka itzimahaan-tapaaki eepichokiini, pitayiri.

11 Iroka pikantyya poyaari. Powatha-kityaa, eero panashi-konta-tashita, poteeyiro pikotzi, intsipaete poyaa. Tema iroka kiteejeri aetero “Anonkoryaantsi,” rashi Tajorentsi.

12 Tema nimaeka tsireniriki nonkinanaki maawoeni nampitsi Apitantoniki, ari nowamaakiri maawoeni rantarite itomi-paeni Apitantonijatzi, eejatzi rantarite itomi-paeni ipira-paeni. Tema Tajorentsi naaka. Aritaki notzimpookita-nakiri itajorentsi-nirote Apitantonijatzi.

13 Tema rootaki iraantsi niyotan-tapaa-kyaawori pipanko jempe pijeekayitzi eeroka. Aririka noñaapaakiro ophotakyaa iraantsi pipankoki, nanonkoryaa-nakiro. Ero piñiuro mantsiyarentsi owamaan-tatsiri ratsipe-teetyaari Apitantoniki.*

14 Tema rootaki pikenkishire-tapiin-teeri iroka kiteejeri, antawo poemoshirenkaero poshire-teeyaari Tajorentsi. Rootaki imateeri ikaate picharini-teeyaari. Ashi rowaero roemoshirenkaero.

15 Tema okaatzi 7 kiteejeri powapiin-tyaawo ratanteetari. Pookayitero pipankoki okaatzi shineya-kaerori etana-kawori kiteejeri. Eenitatsi-rika atziri owakyaawoni shineya-tsiri ratanteetari etana-kawori kiteejeri roojatzi omonkaa-tantakyaa 7 kiteejeri, eero ishinetee-tziri itsipatee-yaari isheninka, ari rookaetakiri.†

16 Tema pipiyowenteeyaana pimpinkathataena etana-kyaawoni kiteejeri. Ari pikanterori eejatzi aririka omonkaa-tapaakyya 7 kiteejeri. Tekatsi antawae-tatsini, apatziro ronkotsite royaari.

17 Poemoshirenkaero iroka kiteejeri rowantee-takawori atanteetari kaari rowaetee-tzi shineya-kaerori, tema rootaki kiteejeri naanteemiri pijeekawitaka Apitantoniki. Oztimatyee piyotahaeri ikaate picharini-teeyaari, ashi rowaero roemoshirenkaero rirori nokantakiri.

† 12:3 pipira = owisha = cordero ‡ 12:5 pipira = iriirika owisha, terika cabra-rika. § 12:8

patantyyaari = pan * 12:13 Kantakota-chari jaka “nanonkoryaa-nakiro” riitaki ñaawaetatsi Tajorentsi, tema ranonkoryaa-tyeero ipanko-paeni Israel-paeni. Ari okanta rowawijaa-kotantaariri ikaatzi jeekatsiri paerani, itajonka-wenteeri. Tema Tajorentsi eejatzi Ronampiri tajorentsi, aririka ranonkoryaakiro pankotsi, itajonka-wentatziro, eero iñeetziro mantsiyarentsi ikemaatsi-teetyaari. Tee oshiyawo aririka ranonkoryaante shiretsi. † 12:15 ratanteetari = pan

18 Powapiin-teeyaawo atanteetari kaari rowaetee-tziri shineya-kaerori kiteejeri 14 roojatzi kiteejeri 21 aririka retana-kyaawo owakirariki ojarentsi.

19 Tema eero otzimi eepichokiini shineya-kaerori atanteetari pipankoki, roojatzi omonkaa-tanta-kyaari 7 kiteejeri. Eenitatsi-rika owakota-kyaawoni shineya-kaerori, eero ikowaeteeri pinampiki, rookaetakiri. Okantawityaa riitakirika Israel-paeni, itsipa-jatzi-rika jeekimo-tzimiri, otzimatyee rookaeteri.

20 Jempe-rika pinampi-yitee-yaawo eeroka, eero powako-waetawo shineya-kaerori atanteetari.’ ”

21 Ari ipiyotakiri Moisés maawoeni antaripero-paeni Israel-paeni, ikan-takiri: “Piyaate piyoshiiyite pipira powamayiri pipankokipaeni eeroka, riitaki oemoshirenkyaari kiteejerika ‘Anonkoryaantsi.’‡

22 Payi inchashi, pashetan-tyaawo riraa pipira powakotakiri, pipotho-tantyaawo apitekiro otzinkami-panke eejatzi okonOMPIRO-panke pashitakowo. Aritaki piyeekawaki pipankoki, eero pishitowa-waetzi roojatzi inkaamani. §

23 Tema awijatyee Tajorentsi rowamaa-nakiri rantarite itomi-paeni Apitantoni-jatzi. Aririka iñaapaakiro iraantsi pipotho-takiro apitekiro otzinkami-panke eejatzi okonOMPIRO-pankero pashitakowo, ari rawijanakiro pipanko-paeni. Eero ishinetziri Tajorentsi ikyaa-wankotemi thonkan-taniri.

24 Poemoshirenka-piinteero eeroka nokantakimiri, ashi rowaero eejatzi ikaate picharini-teeyaari roemoshirenka-yiteero rirori.

25 Aririka pareeteeyaa kepatsi-kinta ikashiya-kaakimiri Tajorentsi, roojatzi poemoshirenki-teeyaari eejatzi janta.

26 Aririka rojampi-teemi ikaate picharini-teeyaari, ikantemi: ‘¿litaka oshiyakaa-wentachari iroka oemoshirenkaantsi?’

27 Iroka pikante eerokapaeni: ‘Ari ratsipe-takaetari ipireetari roemoshirenkaetari Tajorentsi kiteejeri Anonkoryaantsi. Tema ranonkoryaakiro paerani Tajorentsi ipanko-paeni asheninka Israel-paeni ijeekan-tawitakari Apitantoniki, tema rowamaa-nakiri rantarite itomi-paeni-paeni Apitantoni-jatzi, riima asheninka-paeni aaka tee rowamaa-nakiri.’ ”

Ari rotziwerowanaka Israel-paeni ipinkatha-tanakiri Tajorentsi.

28 Ikanta riyatee-yeeni Israel-paeni, imatakiro okaatzi ikantakiriri Tajorentsi irika Moisés eejatzi Aarón.

29 Okanta niyankiite tsireniri, ithonka rowamaakiri Tajorentsi rantarite itomi-paeni Apitantoni-jatzi. Retanakari rantarite itomi-paeni pinkathari Faraón, imatzitakari rantarite itomi-paeni omonkyahaarewo. Ari ikantzi-takari etachari iryaani itzimi ipira-paeni.

30 Ikanta ikakitanaki tsireniriki Faraón, maawoeni inampina-paeni, eejatzi Apitantoni-jatzi, antawo okantanaka irahaantsi. Tema maawoeni ipankoki ikamayitaki rantarite itomi-paeni.

31 Ari ikaemakaan-takiri Faraón tsireni-paeteki Moisés eejatzi Aarón, ikantakiri: “Piyaatee, tee nokoyi piyeeki-motaneena, paaneeri maawoeni pisheninka Israel-paeni, pipinkathateri Tajorentsi, tema rootaki pikanta-piintakinari.

32 Paaneeri maawoeni pipira-paeni. Pimatero pikowapiin-takiri panteri. Piyaata-nakiita. Pamana-kowen-tena eejatzi naaka.”*

‡ 12:21 pipira = owisha = cordero § 12:22 inchashi = hisopo * 12:32 pipira-paeni = powishate, piwaakate

³³ Tema ishintsi-thatanakiri Apitantoni-jatzi ithaanki-takaantyaariri riyaaatee Israel-paeni, ikantziri: “¡Piyaaatanaki intsipaete! Tee nokoyi nothonkyaa nokami.”

³⁴ Ari raanakiro Israel-paeni opatha atantee-tari kaari rowaeteetzi shineya-kaerori, iponatan-tanakawo imaatha, inatanakiro.

³⁵ Imatakiro Israel-paeni okaatzi ikantakiriri Moisés, ikowako-tanakiri Apitantoni-jatzi ikaatzi rowetsikae-tziri koriki, ooro, eejatzi kithaarentsi.

³⁶ Riitaki Tajorentsi kantakaakari Apitantoni-jatzi ipashitan-tawaariri Israel-paeni, ipayita-waeri okaatzi ikoyiri. Ari ikantakirori Israel-paeni raapitha-tanta-naariri Apitantoni-jatzi rashaahawo.

³⁷ Jatee-yeeni Israel-paeni ipoñaanakawo Itomyaani Ooryaa riyaaatee-yironi Pankoshaaki. Tema riyoshiita antari-paeni, ikaateeyini 600,000 atziri. Tee riyoziro jempe okaatzi tsinani-paeni eejatzi eentsi-paeni.

³⁸ Tee apatziro riyoshiityaa Israel-paeni riyaaatee-yeeni, itsipata-nakari inashi-yitachari atziri kaari isheninkayita. Tema raayitanee osheki ipira-paeni.†

³⁹ Tema intsipaete romishitowakiri inampiki Apitantoni-jatzi, tee rowaeta-nakiro shineya-kaerori opatha atanteetari, tee ronkotsi-tanaki rowanawo, apatziro itashitanaki atanteetari.

⁴⁰ Tema okaatzi 430 ojarentsi ijeekaki Israel-paeni janta Apitantoniki.

⁴¹ Aripaete ishitowae-yeeni maawoeni rowayiri-takaani Tajorentsi ijeekawitaka janta Apitantoniki omonkaa-tapaaka 430 ojarentsi.

⁴² Tema raminakowentakiri Tajorentsi tsireniriki Israel-paeni, tema romishitowaeri ijeekawitaha Apitantoniki. Rootaki raminakowen-tantee-yaariri Tajorentsi iroka tsireniriki Israel-paeni, roojatzi imateeri ikaate icharini-teeyaari.

13

¹ Ikanta rapiiteero Tajorentsi iñaanateeri Moisés, ikantziri:

² “Pashita-kaeyaanari rantarite-paeni itzimakaan-teetani. Tema maa-woeni omapokaaniri otzimiri otomi-paeni pisheninka Israel-paeni, eejatzi ashi ipireetari-paeni, tema riitaki nashi irika-paeni.”

³ Ari rapiiteero Moisés ikanteeri isheninka-paeni Israel-paeni, ikantziri: “¡Nosheninkapaeni! Pikenkishire-teero kiteejeri pishitowan-taari Apitantoniki, jempe rompera-wiitakimi. Tema ishintsinka Tajorentsi romishitowan-teemiri. Rootaki eero powantaawo rowaetee-tziro shineya-kaerori atanteetari.

⁴ Tema irika kashiri iiteetziri “Eerikiri”, riitaki pishitowan-tayitaari.*

⁵ Riitaki irika kashiri poemoshirengan-teeyaari paata aririka pahaero inampi Owinteni-jatzi, Thaawantaarinijatzi, Ochempi-weni-jatzi, Thaantewenijatzi, eejatzi Kayaawenijatzi. Tema rootaki ikashiya-kaakiriri Tajorentsi paerani awaejatzite pashitee-yaawo. Ari oshookapae janta osheki pankirentsi, eejatzi jempe itzimapae osheki ipireetari.†

⁶ Tema okaatzi 7 kiteejeri powaeyaawo atanteetari kaari rowaeteetzi shineya-kaeroni. Roo kanteencha aririka omonkaa-tapaeya 7-tatsiri kiteejeri, poemoshirengaeri Tajorentsi.‡

† 12:38 ipira-paeni = owisha-paeni, waakapaeni * 13:4 Eerikiri = Abib † 13:5 Ikantee-tziri jaka “jempe oshookapae janta osheki pankirentsi, eejatzi jempe itzimapae osheki ipireetari.” Tema rootaki kimitawori ikanteetzi “itzimapae osheki pitsi eejatzi tenichaa, kimi-waetapaa oshiyaata nijaa.” ‡ 13:6 atanteetari = pan

⁷ Tema okaatzi 7 kiteejeri rowaetyaawo atanteetari kaari rowaeteetzi shineya-kaeroni. Ero otzimi eepichokiini pinampiki opatha rowaeteetzi zirori shineya-kaerori.

⁸ Oztimatyeeyee pikaman-teeri paata pitomi, pikanteeri: ‘Opoñaantari oemoshirenkiro iroka kiteejeri, tema eenitatsi rantzimota-kinari paerani Tajorentsi noshitowan-taari nojeeka-witaka Apitantoniki.’

⁹ Poshiya-kaanteero iroka ñaantsi pikenta-kotyaawomi pakoki eejatzi pipankaki. Pikenkithata-koteero riyotakahaemiri Tajorentsi, tema ishintsinka Tajorentsi raanteemiri paerani piyeeka-witaka Apitantoniki.

¹⁰ Oztimatyeeyee pametee-yaawo poemoshirenkaero ojarentsiki-paeni aririka omonkaa-tapaeyaa.

¹¹ Ari rareeta-kahae-mi Tajorentsi iipatsiteki Owinteni-jatzi, jempe otzimi ikashiya-kaakimiri eeroka eejatzi piwaejatzeneni. Aririka rashita-kahae-miro eeroka,

¹² pashita-kahae-yaari eerokapaeni Tajorentsi maawoeni romapokaetani itzimaetziri. Ari pikantiriri shirampari omapokani otzimiri pipira-paeni, tema riitaki Tajorentsi ashitariri.

¹³ Riima omapokani otzimiri iryaani pipira ikyaakoetari, pipoyaa-tantyaari oryaanitsiti pipira kaari ipinkaetzi. Eerorika itzimi pipoyaa-tantyaariri, pikatzikiri. Ari pikantiriri eejatzi itomi-paeni ikaati picharini-teeyaari, pipoyaa-tantyaari iryaani pipira rowaetari. §

¹⁴ Aririka rojampitimi pitomi-paeni, ikantimi: ‘Iita kantakota-chari iroka?’, pikantiri eeroka: ‘Rootaki kantakotacha ishintsinka Tajorentsi romishitowan-teeri ajeekawita Apitantoniki, rompera-waetee.’

¹⁵ Okantakaakawo ikijo-shire-tawaetaki pinkathari Faraón, tee ishinetana niyaatee, rootaki rowamaan-takariri Tajorentsi rantariti itomi-paeni Apitantonijatzzi, ari ikanta-kiriri eejatzi omapokachari otzimiri iryaani ipira-paeni. Rootaki notan-taanariri Tajorentsi shirampari omapokani otzimiri iryaani nopira. Ari nokanteeriri etawori itomi-paeni notyomi-paeni.

¹⁶ Pikemita-kaantiro eeroka pikenta-kotyaawomi ñaantsi pakoki eejatzi pipankaki, tema shintsiri Tajorentsi ramanteeri paerani ajeekawitaka Apitantoniki.’ ”

¹⁷ Ikanta ishineteeri paerani Faraón riyaaete Israel-paeni, tee ikinakaaneeri Tajorentsi iipatsiteki Kinakinawaetaniripaeni, ari eenta-thakiwita. Tema ikantakitzi Tajorentsi: “Aririka iñaakiro Israel-paeni omanarentsi-paeni, ari ikowanaki ipiyaneero Apitantoniki.”

¹⁸ Rootaki itapota-kaantakariri Tajorentsi ochempi-mashiki roojatzi Inkaariki Kityonkaariki. Tema wetsikaeyakani Israel-paeni rowarityaa ishitowan-taari Apitantoniki.

¹⁹ Tema ramaero Moisés itonki-pooki José, rootaki ikowakiri paerani José, Ikantaki: “Aririka ineshironka-teemi paata Tajorentsi, nokoyi pikantina kameetha, paaneenawo paata notonki-pooki.”

²⁰ Ikanta rawijanaki Israel-paeni ijeekawi-tapaaka Pankoshaaki, areeteyakani Shewamentaaki jempe etanakawo otonkaawo ochempi-mashi. Ari imahaeya-paakini.

²¹ Riitaki Tajorentsi jewatapiin-takiriri. Tema iñihiro okantajamata kitejipaeteki menkori, riyotzi ari ikineeyini. Rooma tsireni-paeteki opaamatzi menkori, rootaki okoñaatantari jempe ikini ranashi-teeyini. Ari okanta ranashi-tantakariki kiteejeriki eejatzi tsireniriki.

§ 13:13 ikyaakoetari = kawayo = asno; rowaetari = owisha

²² Tema tee ookiri Israel-paeni kitejipaeteki okantajamataha menkori, ari okimitzitakari tsireni-paeteki okoñeetyaa-kotziri opaamajamataki.

14

¹ Ikanta Tajorentsi iñaanateeri Moisés, ikanteeri:

² “Pikanteri Israel-paeni ipiyeeta maawoeni, ipanko-thaante-tapaeya Opatzimoo-weniki, imonteta-paeyawo nampitsi Rashaahawo Inkañaaweri, jempe ojatekakiri inkaari eejatzi Pankothanthaari.

³ Rootaki ikantan-tyaari Faraón: ‘Tekatsi ikini ishiyi Israel-paeni, otzikawakiri ochempi-paeni.’

⁴ Ari nokanta-kaakyaawo naaka rapiitiro ikijo-shire-tanee Faraón, rootaki ikowantyaari royaa-kyaatawaemi. Ari noñaahan-tirori noshintsinka, notsipateeri rowayirite-paeni. Ari riyoti Apitantoni-jatzi naaka Tajorentsi.” Imatakiro Israel-paeni okaatzi ikantakiriri Tajorentsi.

⁵ Ari ikamantee-takiri iwinkatharite Apitantoni-jatzi, ikantee-tziri: “Shiyaka Israel-paeni.” Antawo owatsimaa-nakiri Faraón ikemawakira, imatzita-nakawo inampina-paeni rirori, ikantee-yanakini: “¿Iita ashinetantaariri riyaatee Israel-paeni, tekatsi omperatee-yaari?”

⁶ Intsipaeiti rowetsika-nakiro ishiyako-mento, ikaemakiri rowayiriti.

⁷ Riyoshiitaki rooperori-paeni shiyako-mentotsi okaatzi 600. Raanaki eejatzi otsipa ishiyako-mento-paeni Apitantoni-jatzi, ari rotetanakari jewayitziriri rowayiriti.

⁸ Riitaki Tajorentsi kantakaawori ikijo-shire-tanta-naari Faraón, pinkathari-tatsiri Apitantoniki, royaa-kyaatanakiri Israel-paeni. Roo kanteencha Faraón tee ikenkishire-taawo antawo ishintsini Tajorentsi ishitowan-taari Israel-paeni janta.

⁹ Jateeyakini Apitantoni-jatzi royaakyaatziri Israel-paeni. Eejatzi rowayirite-paeni ikyaako-yitakari ipira-paeni, eejatzi ishiyako-mento-paeni Faraón. Royaata-waeri ipanko-thaante-yitapaaka inkaari-thapyaaki Opatzimoo-weniki, omontetakari nampitsi Rashaahawo Inkañaaweri.*

¹⁰ Ikanta rokaaki-tapaaki Faraón, raminee-yakini Israel-paeni, iñaatziiri ipokaeyakini Apitantoni-jatzi royaa-kyaatziri. Antawo ithaawae-yanakini Israel-paeni, ikowako-tanakiri Tajorentsi ramitakoteri.

¹¹ Ikantanakiri Moisés: “¿Tekatsima Apitantoniki jempe nokitatyaa pamantanari ochempi-mashiki nokamayiti? ¿Jempema pikantinaka? ¿Iitaka pamantaanari nojeekawita Apitantoniki?”

¹² Aritaki nokantzi-takimi Apitantoniki: ‘Piñaashi-tina ishintsiwaetana Apitantoni-jatzi nantawae-teniri, rootaki kameetha-witacha rompera-tina Apitantoni-jatzi, eero noñiromi nimaeka nokami ochempi-mashiki.’ ”

¹³ Ari rakanakiri Moisés isheninka-paeni Israel-paeni, ikantziri: “Eero pithaawan-teeyarini. Pitonta-shireti. Aritaki rowawijaa-kotakimi Tajorentsi. Tema ikaatzi Apitantoni-jatzi piñiiri nimaeka, eero piñahaeri paata.

¹⁴ Eero pikanta-shiryaa-waeta, riitaki Tajorentsi piyawen-timini eeroka-paeni.”

¹⁵ Ari ikantanaki Tajorentsi: “¡Moisés! ¿Iitaka pikaema-kaema-tantanari? Pikanteri pisheninka-paeni Israel-paeni: ‘Piyaateeyini.’

¹⁶ Rooma eeroka powaankiro pikotzi inkaariki, aritaki otenkaryaanaki. Tema ari opiryaa kotatanaki, ari ikineeya-nakini Israel-paeni ranashi-tanaki.

* 14:9 ipira-paeni = iyawayoti = kawayo

17 Naaka kompita-shiryaa-kaerini Apitantoni-jatzi, ikowantyaari royaakyaa-timi. Ari iñiirori noshintsinka Faraón, eejatzi maawoeni rowayiriti. Nothonkiro ishiyako-mento eejatzi ipira-paeni ikyaako-yitari-paeni.

18 Tema aripaeti riyoti Apitantoni-jatzi naakataki Tajorentsi, aririka iñaakiro noshintsinka jempe nokantakiri pinkathari Faraón, nothonkiteri ishiyako-mento, rowayiriti eejatzi ipira-paeni ikyaakoyitari-paeni”

19 Ikanta Ronampiri Tajorentsi, eejatzi menkori jewatziriri Israel-paeni, inkitapaaki itaapiiki ikineeya-paakironi ketziroeni.

20 Ojatekapaaka niyankineki ranashiteeyanira Apitantoni-jatzi royaakyaa-tziri Israel-paeni. Tsireni-kaakitako-tanaki Apitantoni-jatzi, riima Israel-paeni koñeetyaaki iñiuro rirori tsireni-paetiki. Rootaki kaari imatantawo Apitantoni-jatzi royaateri Israel-paeni, tema tsireni-kaakitakotaki rirori.

21 Ikanta rowaanka-nakiro Moisés rako inkaariki, ikantakaakawo Tajorentsi opoki antawo tampyaa tsireni-paetiki okinapaakiro ishitowapiintzira ooryaa, ari otenka-ryaanaki inkaari, piryaakotatanaki awotsitanakira.

22 Ranashi-tanta-nakawo Israel-paeni opiryaa-kotatanaki inkaari, tema oshiya-nakawo impeeta okatziya-tantaa-tanaka rampateki eejatzi rakoperoki.

23 Royaakyaatee-yakirini Apitantoni-jatzi, itsipayi-takari rowayiriti Faraón ikyaako-yitakari ipira-paeni, ishiyako-yitaka ishiyako-mentokipaeni, weyahae-yakani niyankineki inkaari.

24 Ikanta okiteejetzi-mataki, ari raminaki Tajorentsi ijeekaki okoñeetyaakira menkori oorenta-jamateenchari, iñaakiri rowayiriti Apitantoni-jatzi, ikantakaakawo ithaawaeyini iriroripaeni.

25 Ikantakaawo eejatzi othopaa-yitanaki oshiyantari ishiyako-mento. Ari omaperotanakyaa ithaawae-yanakini. Ikanteeyini Apitantoni-jatzi: “Jame apiya-pithateri Israel-paeni, tema ikijawen-tatyaari Tajorentsi.”

26 Roo kanteencha ikantakiri Tajorentsi irika Moisés: “Powaankaero pako inkaariki, opiyaateeta nijaa opamankiri maawoeni Apitantoni-jatzi, ishiyako-mento-paeni eejatzi ikaatzi kyaakotariri ipira-paeni.”

27 Tema kiteeje-tzimataki, rowaanka-nakiro rako Moisés inkaariki, intsipaeti opiyaata-paaka inkaari. Ishiya-mintheeta Apitantoni-jatzi, itonkiyotakawo inkaari. Ari ikantakiro Tajorentsi ithonkan-takariri Apitantoni-jatzi niyankyaaki inkaari.

28 Tema intsipaeti opiyaata-paaka inkaari, opamanka-nakiro ishiyako-mento-paeni, ikaatzi kyaakotariri ipira-paeni, eejatzi maawoeni rowayiriti Faraón itsipatakari royaakyaa-tziri Israel-paeni. Ithonkaka maawoeni, tekatsi añahaatsini.

29 Riima Israel-paeni kameetha ranashi-tanta-nakawo inkaari opiryaa-kotanakira, oshiyanakawo impeeta okatziya-tantaa-tanaka rampateki eejatzi rako-peroki.

30 Ari ikantakirori Tajorentsi rowawijaa-kotanta-kariri Israel-paeni rompera-waetari Apitantoni-jatzi. Iñaakiri Israel-paeni ikamaeyakini Apitantoni-jatzi rotampitziitaka inkaare-thapyaaki.

31 Ikanta iñaakiro Israel-paeni kyaari-perori okantaka rantakiri Tajorentsi rotsinampaakiri Apitantoni-jatzi, ipinkatha-tanakiri, rawentaa-nakari Tajorentsi eejatzi ikemita-nakiriri Moisés, romperatani Tajorentsi.

15

¹ Ari romampaa-wentanakari Moisés Tajorentsi eejatzi isheninka Israel-paeni. Iroka ikantzi romampahaeyani:

Nomampaa-koteeri Tajorentsi, tema riroperori ikantaka rirori rotsinampaantaki.

Rowiinkakiri ikyaakoetari eejatzi ikaatzi kyaakotariri.*

² Nomampaa-wenteeri Tajorentsi,

Tema riitaki shintsi-takaanari, riitaki owawijaa-kotaanari.

Riitaki Notajorentsite, otzimatyee nomampaa-kotee-yaari,

Riitaki Itajorentsite ashitanarini, otzimatyee najahaa-wentee-yaari.

²² Ikanta raaneeri Moisés isheninka Israel-paeni rookaneero Inkaari Kityonkaari. Ikinanaki ochempi-mashiki iiteetziro Tantotsi-weniki, tema mawa kiteejeri ranashi-teeyakani, tee iñahae nijaa ochempi-mashiki rireri.

²³ Ikanta rareetee-yakani iiteetziro Kepishaari, tee okantyya ririro nijaa, tema kepishi okantaka. Rootaki owaeta-kaantzirori janta Kepishaari.†

²⁴ Ari ikijima-tanakiri isheninka-paeni Moisés, ikantee-yirini: “¿Litaka ireri?”

²⁵ Rootaki ramanan-tanakari Moisés ikowako-takiri Tajorentsi. Ari roñaha-kiriri apaani inhashimpoki. Raakiro Moisés, rowiinkakiro nijaaki, kameetha-tanaki imiritiro.

Ari ikowaki Tajorentsi iñaanntyaari Israel-paeni. Ipakiri ikantakaantani eejatzi rametee-yaari.

²⁶ Ikantakiri: “Aririka pikemijanteri Pitajorentsite, tampatzika-shireteemi, pimonkaa-teero ikantakaantani, noñakimi pipakahaero okaatzi ipinkakaantani, eero patsipetawo eeroka mansiyarentsi ratsipe-takari Apitantoni-jatzi, tema naaka Tajorentsi, etsiyata-kotakaan-taniri.”

²⁷ Ikanta rareetee-yakani Kompiro-shaariki, jempe otzimiri janta okaatzi 12 nijaateni, ari oshookiri eejatzi okaatzi 70 kompiroshi. Ari ipanko-thaante-teeya-paakani janta.

16

¹ Tema rootaki iroka kiteejeri 15 ikaatan-tyaarimi apite kashiri ishitowantaari Israel-paeni Apitantoniki. Ari rawijee-yanakini ipoñanaawo Kompiroshaariki roojatzi niyanki-thakineki ochempi-mashi Cheentoniki.

² Okanta janta ochempi-mashiki, maawoeni Israel-paeni iñaanawae-tapaakiri Moisés eejatzi Aarón.

³ Ikanteeyini: “Ari okameethawita rowamaa-yitinami Tajorentsi Apitantoniki, jempe nopiyota-kotapiin-tziri wathatsi nochomoniki, jempe nokemapiin-teeyani nowawae-teeyani. Rooma pamawitee-yakinani eeroka jaka ochempi-mashiki rooteentsi paakaenawo notashe maawoeni nokaateeyinira.”*

⁴ Ari rapiiteeri Tajorentsi, ikanteeri Moisés: “Ari nowaryaa-kiniri owana-wontsi. Rootaki rowiiteri Israel-paeni okaate royaari apaani kiteejeri. Ari niyoteriri ikemijan-tziro-rika nokantziriri.

⁵ Roo kanteencha iroka 6-tatsiri kiteejeri, otzimatyee rawijakaero okaatzi rowiita-piintziri otsipaki kiteejeri, rootaki rowaan-tyaari.”

⁶ Rootaki iroka ñaantsi rowawijaa-kiniriri maawoeni isheninka-paeni Moisés eejatzi Aarón, ikantakiri: “Nimaeka tsirenii-teeni ari piyoteri riitaki Tajorentsi omishitowaemiri Apitantoniki.

* 15:1 ikyaakoetari = kawayo † 15:23 Kepishaari = Mara * 16:3 nowawae-teeyani, atanteetari = pan

⁷ Rooma inkaa-manee ari piñiirori rowaneenkawo Tajorentsi, tema ike-makimi okaatzi pikijima-waetakiri. ¿Poshiya-kaantzima naaka pikijima-waetzi?”

⁸ Eekiro ikantana-kitzii Moisés: “Nimaeka tsireni-teeni ipimi Tajorentsi wathatsi poyaari. Rooma inkaa-manee ipimi osheki atanteetari, rootaki pikemaneen-tyaari. Tema ikemakimi Tajorentsi pikijima-waetakiri. ¿Poshiya-kaantzi naaka pikijima-waetzi? Tema tee naaka pikijimati, Tajorentsi pikijimataki.”

⁹ Ari ikantanakiri Moisés rirentzi Aarón, ikantziri: “Pikaemiri maawoeni asheninka-paeni Israel-paeni, pikanteri: ‘Pipoki maawoeni apiyowen-tyaari Tajorentsi, tema ikemakimi pikijima-waetakiri.’”

¹⁰ Iñaana-minthee-tziri Aarón maawoeni Israel-paeni, ari raminanaki ochempi-mashiki, iñaatziro rowaneenkawo Tajorentsi janta menkoriki.

¹¹ Ari iñaanata-nakiri Tajorentsi irika Moisés, ikantziri:

¹² “¡Moisés! Nokemakiri pisheninka-paeni Israel-paeni ikijima-waetana. Nokoyi pikanteri: ‘Pikemiri ikantzi Tajorentsi: “Aritaki powakyaa wathatsi tsireni-teeni, rooma inkaa-manee ari powakyaa osheki atanteetari, rootaki pikemaneen-tyaari. Tema rootaki piyotan-teeyaari naakataki Pitajorentsite.” ’”

¹³ Okanta otsireniityaanaki, ari itonkae-yapaakini tsimeri, anashi-tee-yapaakani opiyotaka ipanko-thaante Israel-paeni. Rooma okiteeje-tamane iñaatziro ashemashi-tapaaki itsini ompokiro kepatsiki.†

¹⁴ Ikanta okaatapaakira itsini ompokiro, iñeetatzii piyopane-tapaen-chari okaankiityiira ochempi-mashiki, oryaaneerikiini.

¹⁵ Tee riyotziro Israel-paeni jempe oeta, ikanta-wakahaeyani: “¿Oetaka iroka?” Ikantzi Moisés: “Rootaki owanawontsi ipimiri Tajorentsi poyaari.

¹⁶ Iroka ikantzi Tajorentsi: ‘Powiiyiti okaate pantetyaari poyaari jempe pikaateeyini pipankoki. Pijayi apaaniki pachaka ikemyaari apaani atziri.’‡

¹⁷ Imatakiro Israel-paeni ikantee-takiriri. Eenitatsi ahaentsiri osheki, itsipa eepichokiini rowiitaki.

¹⁸ Rootaki imonkaa-tanta pachaka raayitzi, tee rapaawae-tziro ahaentsiri osheki, tee okoetyi-motyaaari ahaentsiri eepichokiini. Raayitaki okaatzi ikoyiri royaari.

¹⁹ Ari ikantaki Moisés: “Eero powaan-tawo ashi inkaamanii.”

²⁰ Roo kanteencha, ipiyatha-takawo Israel-paeni ikantawi-takariri Moisés, eenitatsi owaan-teenchari royaarimi inkaamanii. Tema othonka ochowitanaki, eejatzi shitzitanaki. Rootaki ikijanta-kariri Moisés ikaatzi piyatha-takariri.

²¹ Ari ikantatyaa ikoyii okiteeje-tamane, rayi okaatzi ikoyiri royaari. Aririka ijaawata-paaki ooryaa, othonka iwyaahanakya.

²² Rooma 6-tatsiri kiteejeri, ari rawijakaero okaatzi rowiita-piintziri ot-sipa kiteejeri, apite pachaka raakotzi royaari apaani atziri. Roojatzi riyaatashitantanaki jewaripaeni ikamantziri Moisés okaatzi raayitakiri.

²³ Ari ikantzi Moisés: “¡Jewaripaeni! Rootaki ikantakiri Tajorentsi, ikantzi: ‘Okiteeje-tamane, rootaki kiteejeri imako-ryaan-teetari iitajonkawentakiri Tajorentsi. Pikoyi-rika ponkotsitiro, pimatiro. Pikoyi-rika pitashitiro, pimatiro. Aririka otzimahaanti, kantacha powaan-tyaawo poyaari inkaamanii.’”

²⁴ Imatakiro okaatzi ikantakiriri Moisés, rowaan-takawo, rootaki royaari inkaamanii, teemaeta ochowitzi, tee oshitzitzi eejatzi.

† 16:13 tsimeri = oshiyawi-tariri shonkiri = codorniz ‡ 16:16 pachaka = gomer = oshiyawori apite litro.

²⁵ Ari ikantzi Moisés: “Poyaawo nimaeka, tema rootaki kiteejeri jempe romaerintawenteetari Tajorentsi. Eero piñiuro opiyo-wanetyaa okimipiintaha.

²⁶ Tema apatziro okaate 6 kiteejeri powiita-piinti, rooma kiteejeri 7-tatsiri imako-ryaan-teetari, eero piñiuro opiyo-wanetyaa.”

²⁷ Roo kanteencha, eenitatsi Israel-paeni jatamanaa-tsiri kiteejeri imako-ryaan-teetari rowiiti, teemaeta iñaapae.

²⁸ Rootaki ikantan-tanakariri Tajorentsi irika Moisés, ikantziri: “¿Jempema okaateka pipakairo pipiyatha-waetawo nokanta-kaantani, eejatzi noñaani?

²⁹ Pikenkishiretyaa, naaka Tajorentsi wetsika-kimirori kiteejeri imako-ryaan-teetari. Rootaki otzimantari 6-tatsiri kiteejeri paantyaari osheki poyaari apiteki kiteejeri. Rooma kiteejeri imako-ryaan-teetari, pijeeki pipankopaeniki eero pishitowa-waetzi jempe-rika-paeni.”

³⁰ Ari ikantakiro Israel-paeni romoerin-teeyakani kiteejeri imako-ryaan-teetari.

³¹ Ikanta irika Israel-paeni iitakiro iroka owanawontsi “iitaka”. Tema kitamaapaneri, roowaetaki oryaaneeriki okithoki pankirentsi, pocharini rowaetaki ocheerinkaantsi rowaetee-tziro pitsi. §

17

¹ Ikanta rawijee-yanakini maawoeni Israel-paeni ijeekawi-tapaaka ochempi-mashiki Cheentoni, eentsikiroeni ikanta riyaaateeyini, ikemijantakiro ikantziriri Tajorentsi. Roojatzi rareetee-yantakarini Maamentoweniki, ari ijeekae-yapaakini janta jempe tee otzimapae nijaa rireri.

² Ari rapiita-neero Israel-paeni iñaana-mintha-teeri Moisés, ikantziri: “¡Moisés! Pipina nijaa nomiriteri.” Ari ikantzi rirori Moisés: “¿Iitaka piñaana-mintha-tantanari naaka? ¿Iita pikoshekan-tariri Tajorentsi?”

³ Tema antawo imiritee-yakini Israel-paeni, eekiro iñaana-mintha-tatziiri Moisés, ikantziri: “¿Iitaka pamantanari nojeekawita Apitantoniki? ¿Rooma pamantanari aayitina nomiri naaka, imiri notomi-paeni eejatzi nopira-paeni?”

⁴ Rootaki ramanan-tankari Moisés ikowako-takiri Tajorentsi, ikantziri: “¡Tajorentsi! ¿Jempema nokanti-rika irika-paeni nosheninka? ¡Aririka awijimotakiri eepichokiini oetarika, ari rowamaan-takyaanawo mapi!”

⁵ Ikantzi Tajorentsi: “¡Moisés! Piyaati jempe ipiyotee-yakani pisheninka-paeni Israel-paeni, pitsipa-tanakyaari antaripero-paeni. Paanakiro pikotzi pipajaatan-taakawori paerani nijaa.

⁶ Ari nojeekiri eejatzi naaka janta ochempiki Mameriitoni. Pompojiro shiranta, aritaki oshitowanaki nijaa rireri pisheninka-paeni.”

Tema imatakiro Moisés okaatzi ikantakiriri Tajorentsi, iñaakiri antaripero-paeni Israel-paeni rantakiri.

⁷ Rootaki owaeta-kaantzirori janta Koshekaa-rini, rootaki iiteetzitari eejatzi Kijima-shaari, tema osheki ikijawaetaka Israel-paeni, ikijima-waetakiri Tajorentsi, ikantaki: “¿Maperorima itsipatee Tajorentsi, tee ramatawitee?”

19

¹ Tema awijanaki ikaatzi mawa kashiri romishitowae-teeri Israel-paeni ijeekawitaka Apitantoniki, areetee-yakani ochempi-mashiki Cheentoni.

² Tema ipoñaanaawo Maamentoweniki irikapaeni Israel-paeni, roojatzi ochempi-mashiki Cheentoni jempe ijeekae-yapaakini. Ari ipanko-thaante-teeya-paakani imonteta-paakawo ochempi.

§ 16:31 iitaka = maná; okithoki pankirentsi = culantro

³ Ari itonkaanaki Moisés itonkiyo-tyaari Tajorentsi ikenkitha-waetakaeri. Ari iñaawae-tanaki Tajorentsi ijeekaki ochempiki, ikantziri: “¡Moisés! Pika-manteri icharini-paeni Jacob pikanteri: ‘¡Israel-paeni! Iroka iñaani Tajorentsi, ikantziri:”

⁴ “Piñaayi-takiro jempe nokantakiri Apitantoni-jatzi, jempe nokantakiro namanteemiri nojeekira naaka, tema oshiyawi-takawo riimi amaemini pakitha ishiwankiki.

⁵ Aririka pimonkaa-teero okaatzi akashiyakaa-wakaari, eerorika pipiy-athatana, tema eerokapaeni netako-pero-teeyaa, ari awijanakiro okaatzi netakotari paashini-jatzi, tema naaka ashitawori maawoeni kepatsi.

⁶ Ompera-tajorentsi-taarewo piinayitee eeroka pikaatzi ipinkathari-wenteetakimi. Pikiteshireyitee.” Rootaki iroka ñaantsi pikantereri pisheninka Israel-paeni.’ ”

⁷ Ari ipiyapaaki Moisés, ikaemakiri antaripero-paeni, ikamantakiri okaatzi ikantakiriri Tajorentsi.

⁸ Ikantee-yanakini maawoeni Israel-paeni: “Ari amatakiro okaatzi ikantakiri Tajorentsi.” Eejatzi ipiyanaawo Moisés, ikamanta-paeri Tajorentsi, ikantziri: “Ikowaeyakini nosheninka-paeni.”

⁹ Ari ikantziri Tajorentsi: “¡Moisés! Ari nokanta-kaakyaawo otsirenirikaakiti menkori, ari nopokiri noñiimi, tema ari ikemakina pisheninka-paeni noñaanatimi. Ashi rowaero ikemijantimi.” Tema rapiitanakiro Moisés okaatzi ikowakiri Israel-paeni, ikamantakiri Tajorentsi, ikantziri: “Kyaaripero ikowaeyakini nosheninka.”

¹⁰ Ikantzi Tajorentsi: “¡Moisés! Piyaati, powetsika-shire-takahae-yaari pisheninka-paeni nimaeka iroka kiteejeri eejatzi inkaamanee. Ikiwayi-teero eejatzi iithaari-paeni.

¹¹ Raamawentayityaa eejatzi otsipaki kiteejeri. Tema ari nayiite ochempiki Cheentoni, iñiina maawoeni pisheninka-paeni.

¹² Pookoteniri pisheninka-paeni jempe roweyiyaa ranashiti, pikanteri: ‘Eero pawijiro eepichokiini jempe nookotakiro. Pipinkathatiro, eero pitonkaa-waetzi. Eenitatsi-rika awijakironi jempe nookotakiro, otzimatyee romwamae-tiri.’

¹³ Tee oshinetaan-tsitzi eepichokiini roteeyeetiro, aritaki rompojantee-takyaari mapi, eerorika ikenteetyeeri. Riirika atziri, riirika ipireetari, otzimatyee rowamaayiteri. Apatziro oshinetaan-tsita itonkahaeti aririka itziwooteeti.”

¹⁴ Ari roerinkaa Moisés janta ijeekae-yakinira isheninka-paeni, rowetsika-shire-takaa-yitakari. Ikiwakaa-yitakiri iithaari apaani-paeni.

¹⁵ Ikantakiri eejatzi Moisés isheninka-paeni, ikantziri: “¡Israel-paeni! Otzimatyeeera paamawentyaa otsipaki kiteejeri, eero pitsipatawo piina-paeni.”

¹⁶ Okanta okiteeje-tamanee mawatatsiri kiteejeri, omapoka-shitaka oshintsitanaki ochenki-tanaka ookatha-rentsi, tsirenikaakitanaki menkori ochempiki. Ikemaetatzii oshintsitanaki itziwooteetzi. Antawo ithaawae-yanakini kemakirori.

¹⁷ Ari raanakiri Moisés maawoeni isheninka-paeni itonkiyo-tawakyaari Tajorentsi. Katziyee-yapaakani onomataki ochempi.

¹⁸ Tema kachaaryeenka okantanaka Cheentoni rayiita-paakira Tajorentsi. Kimitaka kachaa-reen-katzi paamari. Othonka otziñaaka ochempi.

¹⁹ Eekiro ishintsitatzi itziwooteetzi. Tema iñaawaetzira Moisés, akatsi rirori Tajorentsi roshiyakawo ookatha-rentsi.

²⁰ Rayiitaki Tajorentsi ochempi Cheentoni. Ari ikaemakiri Moisés ipoki tonkaariki. Jatanaki Moisés tonkaariki.

²¹ Ikantziri Tajorentsi: “¡Moisés! Pipiyi taapiki, pikanteri pisheninka-paeni eero rawijiro jempe nookotakiro ikowi iñiina. Raamawentyaa ikamay-itzikari.

²² Otsizatyee rowsika-shire-teeyaa eejatzi Ompera-tajorentsi-taarewo, ipokantyaari iñiina. Raamawentyaa ithonkakari ikamayitzi.”

²³ Ari ikantziri Moisés: “¡Tajorentsi! Eero imatziro nosheninka-paeni itonkaero ochempi Cheentoni, tema eeroka kanteen-tsiri: ‘Pookoti jempe iweyiyaa ranashi-teeti ochempiki, tema otajorentsi-pathatatzii iroka.”

²⁴ Ari ikantziri Tajorentsi: “¡Moisés! Poerinkae. Opoñaashityaa pitonka-hae eejatzi pitsipa-teeyaari Aarón. Riima Ompera-tajorentsi-taarewo eejatzi pisheninka-paeni, eero rawijiro jempe pookotakiro, raamawentyaa ikamikari.”

²⁵ Ikanta roerinkaa Moisés, ikamanta-paeri isheninka-paeni.

20

Ikantakaan-teetani kaatatsiri 10

¹ Ari iñaawae-takirori Tajorentsi iroka ñaantsi, ikantaki:

² “Naaka Pitajorentsite, naaka ahaemiri rompera-waetee-tzimi Apitan-toniki.

³ Eero pipinkatha-waetziri tajorentsi-niro, apatziro pipinkathatina naaka.

⁴ Eero powetsika-waetzi oshiyakaa-wontsi, eero piitajorentsi-waetziri jeekatsiri jenokinta, kepatsiki, nijaaki eejatzi otapi-naki kepatsi.

⁵ Eero pipinkatha-waetziri, eero potziwerowa-shiwaetari eejatzi. Tema naaka Pitajorentsite, Shintsi-perori, Aamaako-tantaniri. Naaka owajanki-teerini kijaneen-tanari, eejatzi itomi-paeni, icharini-paeni, itomi-paeni icharini-paeni.

⁶ Riima ikaatzi etakote-tee-nani naaka, ikemijan-teero noñaani, osheki netakotee-yaari rirori, ari nokanteeriri maawoeni icharini-teeyaari ikaati poyaatee-yaarini paata.

⁷ Naaka Pitajorentsite, eero pipaeryaa-shiwaetana. Tema nothonkiri nowajankiteeri naaka ikaatzi paeryaa-shiwaetana.

⁸ Pikenkishire-teero kiteejeri imako-ryaan-teetari, itajonkawen-teetakiri.

⁹ Tema eenitatsi 6 kiteejeri pantawae-tantyaari, panteero okaatzi pikoyiri.

¹⁰ Rooma kiteejeri 7, ari pikenkishire-teenari Naaka, Pitajorentsite. Tee okameethatzi pantawae-tantyaawo iroka kiteejeri, eejatzi pitomi, pishinto, pomperatani, pipira-paeni, eejatzi paashini-jatzi ikaatzi jeekimo-tzimiri pipankoki.

¹¹ Tema okaatzi 6 kiteejeri nowetsikan-takawori inkiti, kepatsi, inkaari eejatzi okaatzi tzimatsiri. Rooma kiteejeri 7, nomako-ryaan-takawo. Notajowen-takiro iroka kiteejeri.

¹² Pipinkatha-teeri pipaapati eejatzi piniro. Aritaki ojamanitaki nañaakaemi kepatsiki nokashiya-kaakimiri nopaemiri.

¹³ Eero powamaantzi.

¹⁴ Eero pimayempitzi.

¹⁵ Eero pikoshitzi.

¹⁶ Eero pitheeya-kotanta.

¹⁷ Eero piñaawena-takotari okaatzi tzimimo-tziriri pisheninka, ipanko, iina, romperatani-paeni, ipira-paeni, maawoeni.”*

Ithaawaeyini Israel-paeni

* 20:17 ipira-paeni = buey, asno

¹⁸ Iñaakiro maawoeni Israel-paeni ookatha-rentsi, ikemakiro tziwoorentsi, iñaakiro eejatzi kachaari ochempiki. Ikanta iñaayitakiro iroka-paeni, antawo ithaawae-yakini, inteena ikatziyee-yakani.

¹⁹ Ari ikantee-yanakirini Moisés: “Piñaanatina eeroka, aritaki nantakiro okaate pikantinari. Tee nokoyi iñaanatina Tajorentsi, rowamaa-nakari.”

24

¹² Ikanta rapiiteero Tajorentsi ikanteeri Moisés: “Pitonka-haero ochempi, poyiina janta. Ari nopimirori mapikota jempe nojankinatakiro noñaani eejatzi nokanta-kaantani, rootaki piyotaa-yiteeriri pisheninka-paeni.”

¹³ Ari ikatziyanaka Moisés itsipatakari Josué amitako-tziriri, wetsikanaka riyaaati rochempiteki Tajorentsi.

¹⁴ Ikantanakiri antaripero-paeni: “Ari poyaawakina jaka roojatzi nopiyan-teeyaari. Riitaki jeekakaemini Aarón itsipatyaari Hur. Eenitatsi-rika kosheka-wakaa-chani, pikowakoteri rirori raminako-timiro.”

¹⁵ Ari itonkaanee Moisés ochempiki. Opeyawakiri otsirenikaakitakira menkori.

¹⁶ Ari ayiinta-paaki rowaneenkawo Tajorentsi ochempi-mashi Cheentoni. Okaatzi 6 kiteejeri omenkoritaki. Okanta omonkaataka 7 kiteejeri, eenitatsi ñaanata-kiriri Moisés menkoriki.

¹⁷ Tema koñaatziro iñaayitakiro Israel-paeni rowaneenkawo Tajorentsi, os-hiyakawo opaamatzi paamari tonkaariki ochempiki.

¹⁸ Ikyaanta-nakawo Moisés menkori, tonkaanaki ochempiki, ari ijeekakiri okaatzi 40 kiteejeri eejatzi 40 tsireniri.

25

Rashita-kaetawori tajorentsi-thaante

¹ Ari rapiiteero Tajorentsi iñaanateeri Moisés, ikantziri:

⁸ “Pamini wetsikinani tajorentsi-thaante ari nojeekiri notsipa-tyaari pisheninka-paeni.

⁹ Pimatiro maawoeni jempe okantajaantya noñaayimiri. Tema ari pikan-tiro powetsikiro tajorentsi-thaante, eejatzi okaate tzimatsini inthomoeki.”

¹⁰ “Powetsiki inchanaki, awijaneentiro apikonati ojanthate, awijaneentiro apaani akonaki okimiinati, eejatzi okaate ojenokiti.* †

¹¹ Pitziri-tantyaawo ooro inthomoeki eejatzi jakakiroki. Powashi-nampi-tantyaawo ooro onampi-naki.

¹⁶ Ari potetiro inchanakiki nopimiri nokanta-kaantani.

¹⁷ Powetsiki otapa piyoshii-takiri ooro. Rootaki iiteeteri iroka otapa “neshironka-mentotsi”. Awijaneentiro apikonate ojanthati, rooma okimiiti awijaneentiro apakonate.

¹⁸ Powetsiki apiti roshiya-kaawo shiwankiri Onampiri tajorentsi, ri-itaki powakiri apitekiti opatziyaakiki otapa. Riitaki piyoshiiteri ooro, eentsikeroeni pikantiri pompojeri powetsikan-tyaariri.

¹⁹ Apaani okantya otapa powetsikiro. Ari ikatziyeri apitekiti opatziyaakiki apite shiwankiri ronampiri tajorentsi powetsikakiri.

²⁰ Ari itzinaa-shiwanki-tyaa ikatziya-yitaki imonteta-wakaeya, riitaki pamankan-takyaawoni ishiwanki neshironka-mentotsi.

²¹ Rootaki pitapatan-tyaawori inchanaki, ari potetakirori nokanta-kaantani nopimiri.

* **25:10** inchanaki = owetsikae-tzirori inchato acacia † **25:10** awijaneentiro apikonati = apaani metro eejatzi 10 centímetro; awijaneentiro apaani akonaki = 75 centímetros

22 Ari noñiimiri eeroka janta, ari nokenkitha-waetakaemiri nojeekaki neshironka-mentotsiki, nojatekan-takyaari apite shiwankiri ronampiri tajorentsi jeekaen-tsiri otapaki Tajorentsi-naki. Ari nokaman-timirori okaate piyotaa-yiteeriri Israel-paeni.”

26

Tajorentsi-thaante

1 “Iroka okaate payiri powetsikan-tyaawori Tajorentsi-thaante. Tema okaatzi 10 rooperori kithaarentsi, anashirikimawotatsiri, thonkiri-mawo-tatsiri, eejatzi kityonka-mawo-tatsiri. Ari piwichaa-kotirori roshiya-kaawo shiwankiri ronampiri tajorentsi.*

2 Iroka okaate ojanthayiti kithaarentsi-paeni. Tema okaatzi ojanthati 28 konakintsi, rooma okimiitzira okaate 4 konakintsi.†

3 Powawiti 5 kithaarentsi, tema apamawoeni okantanakya, powawiti eejatzi otsipa 5 kithaarentsi.

7 Ari pikanta-kirori eejatzi iwitzi pipira, powetsiki okaate 11 kithaarentsi, rootaki pipashikan-tyaawori Tajorentsi-thaante.‡

8 Tema iroka okaate ojanthati apaani kithaarentsi, okaate 30 konakintsi. Rooma jempe okimiitzi okaate 4 konakintsi.§

9 Payi okaate 5 kithaarentsi, powawitakiro. Pimati otsipa okaate 6 kithaarentsi, powawitakiro eejatzi. Rootaki pipashikan-tyaawori Tajorentsi-thaante. Potzipiyiro jempe awijapaaki, rootaki pithatakiri ikyaapiinteetira Tajorentsi-thaanteki.

14 Paaki eejatzi imashi piratsi pithakan-takyaawo kityonkari, rootaki pipashikan-tyaawori tajorentsi-thaante. Payitakya imashi jeekatsiri ni-jaaki, rootaki pipewiryakiri pipashikan-tyaawo.*

15 Payi eejatzi incha-kota-paeni omeriki-tyaari tajorentsi-thaante, kameetha otampatzikayiti.†

30 Otzimatyee powetsikiro tajorentsi-thaante jempe okanta noñaaha-kimiro ochempiki.

31 Pithata-shitiro rooperori kithaarentsi. Rontyaani yotzirori ikarina-tantawo anashiriki-thatatsiri, thonkiri-thatatsiri eejatzi kityonka-thatatsiri. Ari rontyaakotiro roshiya-kaawo shiwankiri ronampiri tajorentsi.‡

32 Payi inchapanki powatzika-shitirori okaate 4, pitziri-tanta-kyaawo ooro. Powetsiki eejatzi okaate 4 ayeentironi jempe powatzikiro, riyoshiityaa koriki. Powetsikaki otsiko-paeni, riyoshiitya ooro. Rootaki pojatekan-tyaawori kithaarentsi pithata-shitirori.§

33 Tema iroka kithaarentsi pithata-shitirori, rootaki inashi-tyaawoni apinate tajorentsi-thaante, apaani tajorentsi-tatsiri, otsipa tajorentsi-perotatsiri. Ari poyirori Tajorentsi-naki jempe otajorentsi-perotaki.

34 Pitapatan-takyaawo tajorentsi-naki otapa neshironka-mentotsi powakiri janta otajorentsi-perotakira.

27

Taapokimentotsi

* 26:1 rooperori kithaarentsi = lino † 26:2 28 konakintsi = 12.5 metro; 4 konakintsi = 2 metro
‡ 26:7 pipira = cabra § 26:8 30 konakintsi = 13 metro; 4 konakintsi = 2 metro * 26:14 piratsi = owisha † 26:15 incha-kota = acacia ‡ 26:31 rooperori kithaarentsi = lino § 26:32 incha-panke = acacia

¹ “Powetsikiro eejatzi taapokimentotsi paashitiro incha-kota, okaate 5 konakintsi ojanthati eejatzi okaate okimiiti, rooma ojenokitzi okaate 3 konakintsi.*

² Powetsiki okaate 4 ochee onampi-naki. Eero payi otsipa incha-kota powetsikiri ochee, tema apakota okantyya. Pitziri-tantyyaawo kiterita-tsiri eshiro.†

28

Ikithaa-yitari ompera-tajorentsi-taarewo

¹ “Pikaema-kaanteri pirentzi Aarón eejatzi itomi-paeni Nadab, Abiú, Eleazar, Itamar. Tema riitaki niyoshii-takiri ikaatee-yakini pisheninka Israel-paeni nompera-tajorentsi-teeyaari.

² Powetsika-kaantiniri iithaari pirentzi Aarón ikashiya-kaerori rompera-tajorentsi. Tema rootaki ipinkatha-tantee-tyaariri, rowaneenka-tanakyaa-rika.

³¹ Pontyaa-kaanti anashiriki-mawotatsiri kithaarentsi. Rootaki ipewiryaa-kotyaari.

³³ Powetsika-kithokiyiti pithata-shitirori opatzi-kaakiki pewiryaa-kowontsi. Paayiti kityonka-thari mampetha, thonkiri-thatatsiri, anashiriki-thatatsiri. Ari pikimitaakiri eejatzi ooro, powetsika-ñakiyi-takiri, pithayiteri opatzi-kaakiki.

³⁴ Pithati apaani powetsika-ñakiteri ooro, pithati eejatzi apaani powetsika-kitho-kitakiri mampetha. Ari pikanta-kirori maawoeni opatzi-kaakiki, kameetha pithapetaata-kiniro.

³⁵ Rootaki ikithaa-tapiin-tyaari Aarón aririka imateero rompera-tajorentsi-tantari. Aririka ikyi tajorentsi-thaanteki ipinkathatiri Tajorentsi, aririka ishitoi eejatzi, rootaki ikemaeteri okameniyiti ithañaki-yitakiri ooro, ari okantyya eero ikamanta.

³⁶ Powetsiki eejatzi ooromerontaki. Riitaki yoshiita-chani ooro powetsikan-tyaari. Ari pijankina-tirori ñaantsi, kantatsini: “Kiteshireri Tajorentsi”.

³⁷ Pithato-tantyyaawo thonkiri-thatatsiri, poojoteniri ramantheeriki, eejatzi ipankakeroki.

³⁸ Ari ojeeka-piinta-tyee ramantheeri ipankakeroki Aarón, rootaki rini-motakaantyyaariri Tajorentsi. Tema riitaki Aarón atsipetyaawoni okaatzi rowaaripero-yitakiro Israel-paeni roentakiri Tajorentsi, eejatzi okaatzi rashita-kaetariri Tajorentsi roentayitakiri.

29

Itahae-tziri kiteejeriki

³⁸ “Iroka poetziñaariko-tyaari kiteejeriki: Pitayi taapokimentotsiki apite piratsi tzimatsiri apaani rojarentsite. Eero poshiteero.*

³⁹ Pitayi apaani okitejiityaama-neerika, riima itsipa pitayiri otsireniityaa-neerika.

⁴⁰ Irika piratsi petyaari pitayiri, pitsipa-teeri ramiroka-patheetani pankirentsi-pane ijeekiteetakiro apite pajoki, itsipateetiro eejatzi oyeenka inchakitho ijeekitee-takiro apaani pachakaki, ijeetan-takyaari eejatzi imiriteetziri apaaniki pachaka.†

* **27:1** incha-kota = acacia; 5 konakintsi = 2.25 metro; 3 konakintsi = 1.25 metro † **27:2** kiterita-tsiri eshiro = bronze * **29:38** piratsi = owisha † **29:40** pankirentsi-pane = harina; apite pajoki = 1/10 efa = apite kilo; oyeenka inchakitho = olivo; apaani pachaka = 1/4 hin = apaani litro; imiriteetari = vino.

⁴¹ Ari pikanteriri eejatzi itsipa pitayiri aririka otsireniityaane. Pitsipa-teeri itahae-tziri pashita-kaariri pankirentsi-pane, eejatzi imiriteetziri. Pitayiro okaatzi rashita-kaetariri Tajorentsi okachaa-maeti okantya iñaawenaa-tyaawori.

⁴² Rashi rowaero itahaenawo ikaati picharini-teeyaari opatzimooki Tajorentsi-thaante, janta notsipa-teemira naaka, nokenkitha-waetakaemi.

⁴³ Ari nopiyota-piintee-yaari notsipa-tyaari pisheninka-paeni Israel-paeni. Tema otajorentsitatye okantakae-yaawo janta nowaneenkawo.

⁴⁴ Tema tajorentsi nokantakae-yaawo tajorentsi-thaante, eejatzi taapokimentotsi. Ari nokemiteeriri Aarón eejatzi itomi-paeni, tema riitaki nompera-tajorentsi-ti naaka.

⁴⁵ Tema ashi noyiro notsipa-teeyaari icharini-teeyaari Israel-paeni, naakataki Itajorentsi-teeyaa.

⁴⁶ Rootaki riyotanteeyaari Naaka Itajorentsite, naaka amaeriri ijeekaw-itaka Apitantoniki notsipa-taari. Tema naaka Itajorentsite.”

30

Kajankari itahae-tziri

¹ “Powetsiki otsipa taapokimentotsi payi incha-kota, rootaki itaan-teeyaari kajankari.*

² Omonkaa-tawakaeyaa onampi-naki, okaate apaani konakintsi ojanthati onampina-paeni. Rooma ojenokiti okaate apite konakintsi. Eero payi otsipa incha-kota powetsikiri ochee, roojaatziita apakotawonika.†

³ Riitaki yoshiita-chani ooro pitziri-tantyaawo oshitamenko, onampina, eejatzi ochee-paeni. Powashi-thapi-tantyaawo ooro onampi-naki-paeni.

⁶ Powakiro taapokimentotsi ithatashii-takirowa kithaarentsi tajorentsi-naki, omontetyaawo otapa neshironka-mentotsi, jempe noñaapiin-timi eeroka janta.

⁷ Ari itaapiin-teerori Aarón okiteeje-tamane kajankari, aririka riyaaati raminiri ootamentotsi.

⁸ Rapiita-panaatiro Aarón aririka otsireniityaane itayiro kajankari, aririka roeja-panaatiro ootamentotsi. Rashi rowaero ikaati picharini-teeyaari ranteenawo iroka.

¹⁰ Apawo-jatzi ojarentsiki ijeetan-teeyaawo Aarón riraaki ratsipe-takaani ochee-paeniki taapokimentotsi, okantya ipeyakoetiro ikaariperoetakira. Apawo-jatzi eejatzi ojarentsiki itahaeti ratsipe-takaani ipeyakoe-tantyaawori iyaari-peronka ikaati picharini-teeyaari. Tema tajorentsitanaki iroka taapokimentotsi ikantakaakawo Tajorentsi.”

31

Kiteejeri imako-ryaan-teetari

¹² Ari rapiiteero Tajorentsi ikanteeri Moisés:

¹³ “Pikenkitha-waetakaeri eeroka pisheninka, pikanteri: ‘Pipinkathatiro kiteejeri imako-ryaan-teetari, tema rootaki pikenkishire-tapiin-teeri eeroka-paeni eejatzi naaka aririka awijayiti ojarentsi-paeni, rootaki riyoetan-tyaari naaka Tajorentsi oeteshire-yiteemiri eerokapaeni.

¹⁴ Pitajorentsi-teero iroka kiteejeri imako-ryaan-teetari, pipinkathateero. Ikaati theenka-kironi iroka kiteejeri, rowamahaeteri. Ikaati antawae-tantyaawoni iroka kiteejeri, eero itsipataari ikaateeyini, rowamahaeteri.

* **30:1** incha-kota = Acacia † **30:2** apaani konakintsi = 45 centímetro; apite konakintsi = 90 centímetro

¹⁵ Kantacha pantawaeti okaate 6 kiteejeri. Rooma kiteejeri 7, pitajorentsi-teero, pomaeri-tantee-yaawo pikenkishireteena Naaka. Eenitatsi-rika antawae-tantyaawoni iroka kiteejeri, aritake rowamahaetakiri.’

¹⁶ Otzimatyee ipinkathateero pisheninka-paeni iroka kiteejeri romaerintan-teetari, rootaki romaeri-mento. Ashi rowaero ojarentsiki-paeni ikashiya-kaenawo Naaka.

¹⁷ Ashi owaero ikenkishire-tapiin-teena pisheninka-paeni, roshire-tantee-nari Naaka.” Tema 6 kiteejeri rantawaetaki Tajorentsi rowetsikan-takawori inkiti eejatzi kepatsi, rooma kiteejeri 7, ari ikaatakiro rantawaetaki, roojatzi imako-ryaantaka.

¹⁸ Ikanta ithonkakiro Tajorentsi ikenkitha-waetakaeri Moisés ochempiki Cheentoni, ipakiri apite mapikota jempe rojankinatan-takawo Tajorentsi rakoem-peki Ikantakaantani.

32

¹ Ikanta iñaakiro Israel-paeni rojamanitakira Moisés te roerinkaawo ochempi, ipiyowen-takari Aarón, ikantakiri: “Powetsikina oshiyakaa-wontsi notajorentsi-tetee-yaari, riitaki jewateenani. Tema tee ayoteeyini iitarika antakiriri Moisés, amayiteeri ajeekawitaka Apitantoniki.”

² Ari rakanaki Aarón, ikantanakiri: “Pamakinari jaka maawoeni ooro othayitziri okempitaki piinapaeni, pitomipaeni eejatzi pishintopaeni.”

³ Ithonka rahaetakiri ooro ikaatzi ithatee-tziri kempitantsiki, raana-kiniri Aarón.

⁴ Tema riwyaahakiri maawoeni ooro. Iwenata-shitakiri, roshiya-kaakari iryaani waaka. Ikanteeyini Israel-paeni: “¡Nosheninká! Irika atajorentsita amayiteeri ajeekawitaka Apitantoniki.”*

⁵ Ikanta iñaakiro Aarón kanteen-chari, rowetsikaki eejatzi taapokimentotsi jempe ijeekaki roshiya-kaawo iryaani waaka. Ishintsiiyini kaemaeyini Israel-paeni, ikantzi: “Okiteeje-tamanee oemoshirenkyaa apinkathatiri Tajorentsi.”

⁶ Ikanta ipiriin-tamanaa okiteeje-tamanee, itaa-kiniri ipira-paeni, eejatzi okaatzi rashita-kaariri raapatziyan-teeyariri. Ari rowaeyakani, rirawae-teeyini, ithaamen-teeyakani.

⁷ Ikanteeri Tajorentsi irika Moisés: “Piyaatee taapiki, tema kaariperotaki pisheninka-paeni pamaeri ijeekawita Apitantoniki.

⁸ Tema intsipaete ipakaanakiro okaatzi nokantziriri rantiro. Rowetsikaki roshiya-kaawo iryaani waaka. Riitaki ipinkathatzi, itaa-kiniri ratsipe-takaani-paeni. Ikanteeyini: “¡Nosheninká! Irika atajorentsita amayiteeri ajeekawita Apitantoniki.’”

⁹ Eekiro iñaawae-tatzii Tajorentsi ikantziri Moisés: “Niyoshire-takiri pisheninka-paeni, osheki ipiyathayita.

¹⁰ ¡Antawo rowatsimaakina nimaeka, otzimatyee nothonkiri! Rooma eeroka aritaki noshekyaaakimiri ikaati picharini-teeyaari.”

¹¹ Rootaki ramanan-tanakari Moisés, ikantzi: “¡Tajorentsi! ¿litaka ayimantan-tzimiri pimashirenka pikoyi pithonkeri pashitari eeroka, tema riitaki pamaeri eeroka ijeekawitaka Apitantoniki, poñaahan-takiro pishintsinka pamantaariri?

¹² Ari ikantee-yanakini Apitantoni-jatzi: “Tema reeteempyaashita Tajorentsi raantariri, ikoyi rowamayiri ochempi-mashiki eero itzimantaa kepatsiki.’ Pipitsimareeyaa, aritapaaki pikijakiri pashitari eeroka.

* 32:4 waaka = becerro

13 Pikenkishire-takoteeri pomperatani-paeni Abraham, Isaac, eejatzi Israel. Tema pipaeryaaka eeroka pikantakiri: ‘Kyaaryoperori nosheni-teemiri ikaati picharini-teeyaari roshiyee-yaari ompokiro-paeni jenokinta, riitaki ashitee-yaawoni maawoeni iroka kepatsi nokashiya-kaakimiri, ari ikantee-taateyeyaani rashitee-yaawo riroripaeni.’ ”

14 Ari ipakaanakiro Tajorentsi okaatzi ikantawi-takari ithonkaerimi ikaatzi rashitari rirori.

15 Ari roerinkaari Moisés, ramae apite mapikota jempe ojankinataka ñaantsi, tema apitekiro ojankinataka jantakironta.

16 Riitaki Tajorentsi wetsikakiro mapikota, riijatzi Tajorentsi thapatakiro okaatzi jankina-teenchari mapikotaki.

17 Ikanta ikemapari Josué ikaemaeyini isheninka-paeni, ikantziri Moisés: “Pikemi ikaemaeyini asheninka-paeni kimitaka rowayiri-teetatyaa apanko-thaanteki.”

18 Ari rakanaki Moisés, ikantzi: “Tema romampahae-yatyaani nokemakiri naaka. Tema kaari kaemaantsi rotsinampaeteri rowayiri-teetyaari, kaari eejatzi kaemaantsi rotsinampaeri rowayiritani.”

19 Ikanta rareetapaa Moisés ipanko-thaante-teeyakani isheninka-paeni, iñaatziiri roshiya-kaawo iryaani waaka, riitaki ithaamen-teeyarini. Antawo ikijanaka Moisés, rookapaakiro mapikota jempe otonkae-matanaka ochempi, othonka opookapaaki mapikota.

20 Raapaakiri roshiya-kaawo iryaani waaka, itaakiri. Itononkakiri, roowe-pane-takiri, rowiinka-wane-takiri nijaaki. Rirakaakiri isheninka-paeni.

21 Ari rojampi-takiri Aarón, ikantziri: “¡Yeeyi! ¿Jempema ikantakimika eeroka asheninka-paeni panta-kaantariri iroka antawoete kaari-perotatsiri?”

22 Akanaki Aarón ikantzi: “¡Jewarí! Eero pikijana. Piyotziri eeroka asheninka-paeni osheki iñaawena-takawo kaari-perori.

23 Tema riitaki kantakinari: ‘Powetsikina oshiyakaa-wontsi notajorentsi-tetee-yaari, riitaki jewateenani. Tema tee ayotee-yini iitarika antakiriri Moisés amaeri ajeekawita Apitantoniki.’

24 Nokanta-nakiri naaka: ‘Ikaatzi itzimimo-tziri ooro, ramakinari.’ Imatakiro ipaetakinari ooro, notaakiri paamariki, ari rowetsika-nakari roshiya-kaawo iryaani waaka.”

25 Ikanta iñaakiri Moisés tee ikanta-peroteeya isheninka-paeni, osheki itheen-kawae-takiri ijaneentani. Tee imataneero Aarón ikaminaa-yiteeri.

26 Jataki okiishitaha awotsi inampiki, ikantzi: “Ikaatzi awentaariri Tajorentsi, ipoki jaka nojeekakika naaka.” Tema riitaki yoshiiteencha maawoeni Leví-paeni riyaataki ijeekakira Moisés, itsipata-paakari.

27 Ikantakiri Moisés: “¡Nosheninká! Iroka ikantzi Tajorentsi, Itajorentsite Israel: ‘Payi apaani-paeni eeroka piyotsiro-shitha-kite, pipiyi pipanko-thaanteki, pikyaayiti maawoeniki pankotsi, powamayiri pirentzi, pitsipaminthari, eejatzi pisheninka-paeni.’ ”

28 Imatakiro Leví-paeni ikantakiriri Moisés. Tema ikaatzi 3,000 isheninka rowamaakiri.

29 Ari ikantzi Moisés: “Pimatee-yakironi eerokapaeni powetsika-shire-wentaari Tajorentsi, rootaki itajonka-wentanteemiri, tema pimatakiro pompera-tajorentsi-yitantari apaani-paeni eeroka pikemijan-takiri Tajorentsi pakota-shiyi-takiri pitomi-paeni eejatzi pirentzi-paeni.”

30 Okanta okiteeje-tamane, ikantakiri Moisés isheninka-paeni: “Tema antawoete pikaariperotaki eerokapaeni. Nimaeka niyaati ochempiki ijeekira Tajorentsi, okantashi-maetyaa raripero-teemi.”

³¹ Jataki Moisés ijeekira Tajorentsi, ikantapaeri: “Antawoeti ikaariperotaki nosheninka-paeni, rowetsikakiri ooro, riitaki itajorentsite-takari.

³² Nokowako-tzimi paripero-teeri ikaariperotakira. Eerorika paripero-teeri, posheteenawo nowaero pojankina-takotakinaha.”

³³ Ari rakanakiri Tajorentsi irika Moisés, ikantziri: “Apatziro nosheta-koteeri ikaatzi kaaripero-tzimotanari naaka.

³⁴ Pipiyi eeroka, paaneeri pisheninka-paeni jempe nookota-kimiro. Riitaki jewatimini Nonampiri. Roo kanteencha, aririka omonkaa-teeyaa paata nowajankitaantee, aripaete nowajankitaa-wenteeri iyaari-peronka.”

³⁵ Tema ikantakaakawo Tajorentsi, imantsiya-tanaki maawoni Israel-paeni okantakaawo ipinkatha-takiri roshiya-kaawo iryaani waaka rowet-sikakiri Aarón.

34

Owakirari Ikashiyakaa-wakaetani

¹ Ari iñaanateeri Tajorentsi irika Moisés, ikanteeri: “¡Moisés! Paminee eeroka apite mapikota oshiyaawo nopawita-kimiri, ari nojankinateerori noñaani nojankinawi-takari etawori mapikotakiki pipookakiri.

² Pananinki okiteeje-tamaneer pitonkaero ochempi Cheentoni. Pipoki otonkaa-perotaha ochempi nojeekira naaka.

³ Apaniroeni pipoki, tekaatsi anashi-waetachani janta ochempiki, eejatzi eero ranashiwaeta ipireetari-paeni.”*

⁴ Raaki Moisés apite mapikota, roowae-witaka etakawori ipawitakariri. Okanta okiteeje-tamaneer, ananinkanaka raanakiro apite mapikota, itonkaanaki ochempiki Cheentoni, imatakiro okaatzi ikantakiriri Tajorentsi.

⁵ Ari rayiita-paaki Tajorentsi menkoriki, itsipata-paakari Moisés, ipaeryaa-paaka Tajorentsi, ikantzi: “¡Naakataki!”†

⁶ Tema ikatziyi-motapaakari okaakiini Moisés, icheraapaaki ikantziri: “¡Naakataki Tajorentsi! Shintsi-perori, kaminthaan-taniri, neshironka-tantaniri, tsinampari, etakoki-tanta-niri, kyaariperori.

⁷ Ashi noyiro netakotari maawoeni, nothonkaeri netakotee-yaari ikaati icharini-teetyaari. Nopeyako-teeniri iyaari-peronka, tema ikinashi-waeyitaka. Roo kanteencha tee namaaki-tziri nowajankiteeri antzirori kaari-perori, nothonkiri nowajankitaa-wentziri iyaari-peronka ashitariri, icharini, itomi icharini-tanakari, eejatzi maawoeni ichariniyiteeyaari riroripaeni.”

⁸ Tema intsipaeti rotziwerowanaka Moisés, oeyotanaka kepatsiki ipinkatha-tanakiri Tajorentsi.

⁹ Ikantanakiri: “¡Tajorentsi! Kyaari-pero-rika paakameethatina, pitsipa-teena nokaatee-yakinika. Tema irika nosheninka-paeni osheki itheenkantzi. Roo kanteencha nokoyi pipeyako-teenawo nantayitakiro kaaripero-tatsiri. Poshiya-kaanteena eerokami ashitaanari.”

¹⁰ Ikantzi Tajorentsi: “Pikemi nokantimiri. Eenitatsi nokashiya-kaeriri pisheninka-paeni Israel-paeni, aritaki iñaayiteero maawoeni riroripaeni. Tema nantatyeero kaari iñaetzi paerani jaka kepatsiki, kaari iñaetzi otsipaki nampitsi. Tema ithonkyaa iñiuro atziri-paeni pijeekantakawo okaatzira rantakiri Tajorentsi, tema antawo okaate noñaakaemiri maawoeni eeroka-paeni.”

* **34:3** ipireetari = owisha-paeni eejatzi bueyes † **34:5** Ikantakoe-tziri jaka ‘Naakataki’, roojatzi oshiyawori ñaantsi añaakiri janta 3.14. Tema iñaaniki rirori Heber-paeni, ikantziri ‘Jehová’. Eenitatsi itsipa kantzirori iroka ñaantsi ‘Pinkathari’.

¹¹ Eekiro ikantana-kitzii Tajorentsi: “Pantiro okaate nokantimiri. Aritaki piñaakina nomishitowayiri Ochempi-weni-jatzi, Owinteni-jatzi, Thaawan-taarewoni-jatzi, Nampitsi-weni-jatzi, Thaantewenijatzi, Kaya-weni-jatzi.

¹² Paamawentyaa paapatziyari-kari nampiyi-tawori jaka jempe nookota-kimiro, ramatawi-tzimi-kari, tema oshiyakawo iwirentsi ramatawi-mento.

¹³ Pitzimpooka-pithateri itaa-mento-paeni, pitzimpooka-pithatiri itajorentsi-nirote, pithonkiri oshiyakaawo-paeni Inkaariweri.

¹⁴ Eero pipinkatha-tziri itsipajatzi-paeni tajorentsi-niro, tema irika Tajorentsi aamaawae-rintzi, rootaki owaeta-kaantziriri ikantan-teetariri Tajorentsi Aamaako-tanta-niri.

¹⁵ Paamawentyaa paapatziyari-kari nampiyi-tawori kepatsiki jempe poshire-takawo, imatakaemiro-kari ratsiperya-waeta ipinkatha-tziri itajorentsi-nirote, itayiniri ratsipe-takaani-paeni, pakyootezirikari rowaantari tzimahaan-tatsiri iwatha kaari itayi.

¹⁶ Paamawen-tyaa ikaemiri-kari pitomi-paeni raakaeri rishinto-paeni. Tema osheki omayempi-waetzi opinkatha-witarira otajorentsi-nirote, ari imatanakiro eejatzi pitomi-paeni ratsiperya-waetyaari ipinkathateri rirori tajorentsi-niro-paeni.”

²⁸ Ojamani ijeekaki Moisés itsipatari Tajorentsi okaatzi 40 kiteejeri ee-jatzi 40 tsireniri. Tee rowaeyaa, tee imiritee nijaa. Ari rojankinata-kirori ñaantsi-paeni mapikotaki jempe okantakota ikashiyakaa-wakaeya-rini. Tema rootaki iroka Ñaantsi kaatatsiri 10.‡

40

¹⁶ Rantakiro Moisés okaatzi ikantakiriri Tajorentsi. Imatakiro maawoeni.

¹⁷ Tema awijaki apaani ojaentsi ishitan-teetaari Apitantoniki, aripaeti ithonkae-takiro rowatzikae-teero Tajorentsi-thaante.*

³⁴ Ari omapoka-shitaka opamanka-paakiro menkori Tajorentsi-thaante, tema ojeekan-tapaakawo rowaneenkawo Tajorentsi.

‡ **34:28** rowaeyaa = pan * **40:17** Ikantee-tziri jaka “awijaki apaani ojaentsi”. Rootaki otsipa ojaentsi apiteta-tsiri, etanaawori kiteejeri, etanaawori eejatzi kashiri otsipaki ojaentsi, ithonkae-takiro rowatzikae-teero Tajorentsi-thaante. Ikantee-tziri eejatzi: “kiteejeri 1, kashiri 1, ojaentsi 2”

RASHI LEVÍ-PAENI

¹ Ari iñaanateeri Tajorentsi irika Moisés, ijeekaki tajorentsi-thaanteki, ikan-teeri:

² “Moisés! Pikenkitha-waetakaeri pisheninka-paeni Israel-paeni, pikan-teri: ‘Aririka pamakiniri Tajorentsi pipayiteriri, pamakiniri piwaakati, eerorika pamakiniri powishate.

³ Riirika waaka pipiriri katziyeen-katatsini iyachaarinka pitaakiririka, ri-itaki paanaki shirampari, eero ramashi-waeta. Tema riitaki ookimotyaarini Tajorentsi pitaa-kiniriri opatzimooki tajorentsi-thaante.

⁴ Pioteya-yinatiri iitoki katziyeen-katatsini iyachaarinka pitaani, tema riitaki ookimotyaarini Tajorentsi ipeyako-tantee-mirori pantakirowa kaariperotatsiri.

⁵ Powamayiri pipira tajorentsi-thaanteki. Rayimae-tyaawo itomi-paeni Aarón, Ompera-tajorentsi-taarewo, riraa pipira rashita-kaeyaari Tajorentsi, itsikirijan-tyaawo onampi-naki-paeni taapokimentotsi ojeekakira opatzimookiki Tajorentsi-thaante.

⁶ Aririka powamaakiri, pimeshaayiri imashi, pitoyitiro maawoeni iwatha.

⁷ Riima itomi-paeni Ompera-tajorentsi-taarewo Aarón, riitaki oejatsini paamari taapokimentotsiki, riitaki oonthoyitironi tsitsi-paeni paamata-tsini.

⁸ Riijatzi itomi-paeni Aarón Ompera-tajorentsi-taarewo, owankita-kirini iwatha ipira opaamatakira tsitsi, itsipataakiri iito, eejatzi iyeenka-paeni.

⁹ Eerokataki kewironi isheeto-paeni, eejatzi ipori-paeni. Itayimae-tyaari Ompera-tajorentsi-taarewo taapokimentotsiki. Okatziyeenkatyaa iyachaarinka itaaha. Rootaki ookimotantyaariri Tajorentsi iñaaperotyaari rashitakaetariri.

¹⁰ Riirika owisha, riirika cabra pashita-kaariri Tajorentsi katziyeen-katatsini iyachaarinka pitaakiri, riitaki paanaki shirampari, eero ramashi-waeta.

¹¹ Powamayiniri Tajorentsi jantakiroki taapokimentotsiki okatonkontzira. Rayiro itomi-paeni Aarón, Ompera-tajorentsi-taarewo, riraa itsikirijantakyaawo maawoeni onampi-naki-paeni taapokimentotsi.

¹² Opoñaashitya pitoyitakiri maawoeni iwatha, iito eejatzi iyeenka-paeni. Raakiri Ompera-tajorentsi-taarewo, rowanki-takiri opaamatakira paamari taapokimentotsiki.

¹³ Eerokataki kewironi isheeto-paeni, eejatzi ipori-paeni. Itaayitiro Ompera-tajorentsi-taarewo rowanki-takiri taapokimentotsiki. Okatziyeenkatyaa iyachaarinka itaaha. Rootaki ookimotantyaariri Tajorentsi iñaamaperotyaari rashitakaetariri.

¹⁴ Riirika shiwankiri pashita-kaeyaariri katziyeen-katatsini iyachaarinka pitaakiri, pamakiniri shiro, eerorika iryaani jamomo.

¹⁵ Riitaki Ompera-tajorentsi-taarewo ashitakae-yaariri Tajorentsi. Ithatyaakiri iitoki, ipitenkan-takyaawo riraa maawoeni onampi-naki taapokimentotsi, itaakiri taapokimentotsiki.

¹⁶ Paawakiro ishenokitziro rowanawo, eejatzi ishiwanki-paeni. Pookakiro onampi-naki taapokimentotsi ishitowa-piintzira ooryaa, jempe opiyotaka ojamampoti itahaetani.

¹⁷ Pitankapetatiri eero pithatyaa-waetziri. Itayiri Ompera-tajorentsi-taarewo taapokimentotsiki. Okatziyeenkatyaa iyachaarinka itaaha. Rootaki ookimotantyaariri Tajorentsi iñaamaperotyaari rashitakaetariri.

2

¹ Roorika pankirentsi-pane pamaki pashita-kaeyaari Tajorentsi, pamaki rooperori opane, powaetakiro yeenkantsi eejatzi kajankari.

² Pamakiniri itomi-paeni Aarón, Ompera-tajorentsi-taarewo. Raawaki eepichokiini powaeta-kirori yeenkantsi, eejatzi kajankari. Itaakiro taapokimentotsiki. Rootaki ookimotantyaariri Tajorentsi iñaaperotyaawo itahaetakiniriri rashita-kaetariri.

³ okaate tzimahaan-taneen-tsini opane pashita-kaariri Tajorentsi, tajorentsi-pane-tanaki iroka. Riitaki owaeyaawoni Aarón eejatzi itomi-paeni.

11

¹ Rapiiteero Tajorentsi iñaanateeri Moisés eejatzi Aarón, ikanteeri:

² “Pikenkitha-waetakaeri pisheninka Israel-paeni, pikanteri: ‘Irika tsimeriyitatsiri ikaatzi jeekayitsiri antamiki, riitake kameethatatsiri poyaari.

³ Tema maawoeni tsimeriyitatsiri tzimatsiri apiti ishetaki, oepiyirori rowanawo iniyawi-takawo, inaatawaero kameetha iniyeero eejatzi, tee ipinkae-tziri irika-paeni, kameetha-tatsi rowaetyaari.

⁴ Riima ikaatzi ikyaakoetari, tzimawitachari apiti ishetaki, kaari oepiyironi rowanawo te inaa-perotziro iniyantyaawori, tee ikameethatzi poyaari, pipinkiri.*

⁵ Ari ikimitari oshiyawi-tariri kochedero, kaari oepiyironi rowanawo tee inaa-perotziro iniyantyaawori, teemaeta otzimi apiti ishetaki, riitaki pipinkiri.†

⁶ Ari ikimitari oshiyawi-tariri jamani, kaari oepiyironi rowanawo tee inaa-perotziro iniyantyaawori, tee otzimi apiti ishetaki, riitaki pipinkiri.‡

⁷ Eejatzi ikemitari chaancho, tzyma-witacha apiti ishetaki, kaari oepiyironi rowanawo tee inaa-perotziro iniyantyaawori, riitaki pipinkiri.

⁸ Eero powayitari irika iwathapaeni, eero poteyaneentziri eepichokiini ikami-rika, riitaki pipinkiri.

⁹ Irika jeekantawori nijaa-paeni, riitaki kameetha-tatsiri poyaari tee ipinkae-tziri. Tema maawoeni tzimatsiri ipeteeshi, eejatzi ipentaki, ikaatzi jeekantawori inkaari eejatzi nijaa-paeni, tee ipinkae-tziri irika-paeni, kameetha-tatsi poyaari.

¹⁰ Riima kaari tzimatsini ipeteeshi-paeni, ipentaki-paeni jeekantawori inkaare eejatzi nijaa-paeni, ikaatzi jeekantawori inthomoyaaki nijaa, piwinkani poyeri.

¹¹ Eero powayitari irika-paeni, riitaki pipinkiri. Eero poteyaneentziri aririka ikamayiti.

¹² Riitaki pipinkayitiri maawoeni jeekatsiri nijaaki kaari tzimatsini ipeteeshi-paeni, eejatzi ipentaki-paeni.

¹³ Irika shiwankiri-paeni ikaati pipinka-yiteeri, kaari kameetha-tatsini poyaari: pakitha, awo, shimapako,

¹⁴ tzijo, ikaatzi oshiyayi-tariri shirontzi,

¹⁵ ikaatzi inashi-yitachari tsiirotyonki,§

* **11:4** ikyaakoetari = camello † **11:5** oshiyawi-tariri kochedero = tejón, conejo ‡ **11:6** oshiyawi-tariri jamani = liebre § **11:15** tsiirotyonki = cuervos

¹⁶ ikaatzi oshiyayi-tariri mamawo, oshetatsiko, cherepito, ikaatzi oshiyayi-tariri pakitha,

¹⁷ pawo, thoowo,

¹⁸ janantzi, thawori, amempori,

¹⁹ thompari, ikaatzi oshiyayi-tariri janantzi, tsimpe, piiri.

²⁰ Irika itsipa ikaatzi pipinkiri, naapakitatsiri tzimatsiri ishiwanki, tzimat-siri iityeeriki ranashi-tantari.

²¹ Riima maawoeni oshiyariri inaapaki tzimatsiri ipori, mitaatsiri, eero pipinka-yitziri poyaari.

²² Irika ikaati poyaari: ikaatzi oshiyayi-tariri tsitsiri, pitziro, tsinawo, kentori.

²³ Riima itsipa-paeni ikaatzi kaari apaeriiri inaapaki-witachari, aayita-tsiri, anashiyita-chari, riitaki pipinkiri.

²⁴ Iroka-paeni otsipa matironi osheneemini. Itzimi-rika oteeyakirini ikamirika ipinkaetani tsimiriyitatsiri, ari ipinkaetanakiri irirori roojatzi tsireniriki.

²⁵ Itzimi-rika antakironi eepichokiini iwatha kaminkari tsimeriyitatsiri, otzimatyee ikiwaero iithaari, ari ipinkaetanakiri roojatzi tsireniriki.

⁴² Tema tee ikameethatzi powayityaari ikaatzi konthaa-chari kepatsiki, anayita-tsiri kepatsiki, otzimawityaa iityeeriki-paeni, riitaki pipinkayitiri.

⁴³ Pipinkayitiri ikaatzi anayita-tsiri kepatsiki, ikaatzi kamatha-yitatsiri, tema aririka poteeyakiri, ari ipinkaetanakimi eeroka.

⁴⁴ Tema Naaka Pitajorentsiti. Pikiteshiretee eeroka-paeni, tema naaka kiteshireri. Tee okameethatzi rowaaripero-waetimi tsimeri-yitatsiri ikaatzi anashiyitachari kepatsiki.

⁴⁵ Naakataki Tajorentsi, naaka oemishitowaemiri Apitantoniki Pitajorentsi-tetee-na. Pikiteshiretee, tema naaka kiteshireri.”

⁴⁶ Rootaki iroka ñaantsi riyotaan-tziri Tajorentsi jempe ikantakota tsimeri-paeni jeekatsiri antamiki, shiwankiripaeni, maawoeni añaa-yita-tsiri nijaaki, maawoeni kamathaa-yitatsiri kepatsiki.

⁴⁷ Ari piyoteeriri ikaatzi ipinkae-tziri eejatzi ikaatzi kameetha-yitatsiri. Ikaatzi rowaetari eejatzi kaari rowaetari.

12

¹ Ikanta Tajorentsi iñaanateeri Moisés, ikanteeri:

² “¡Moisés! Piyoteeri pisheninka Israel-paeni, pikanteri: ‘Aririka omotziti tsinani, otzimakiri shirampari eentsite, ipinkaetiro okaate 7 kiteejeri. Tema oshiyaawo ipinkae-tziro aririka oñaawentyaa roori.

³ Aririka imaakotapaaki 8 kiteejeri itziman-takari eentsi, itomeshi-taanii-takiri.

⁴ Rooma tsinani tzimaaniteentsiri, otzimatyee omaerintyaa roori okaate 33 kiteejeri, roojatzi opeyantee-yaari iraa. Tema eero okameethatzi oteeyiro itajorentsi-takahaetani-paeni, eero okyahae tajorentsi-thaanteki, roojatzi iyomaatan-takyaawori kiteejeri omaerinta.

⁵ Roorika otzimakiri tsinani eentsiti, ipinkaetiro okaate 14 kiteejeri. Ari oshiyaawo ipinkae-tziro aririka oñaawentyaa roori. Tema otzimatyee omaerintyaa okaate 66 kiteejeri, roojatzi iyomaatan-takyaawori kiteejeri omaerinta.

⁶ Aririka iyomaateero omaeriwentari eentsiti shirampari, roorika tsinani eentsiti, otzimatyee aanakiniri Ompera-tajorentsi-taarewo apaani ipireetari tzimaen-tsiri apaani rojarentsite, ayiniri eejatzi iryaani jamomo, riirika

apaani shiro. Riitaki katziyeen-katatsini iyachaarinka itahaetzirira opatzi-mooki tajorentsi-thaante okantya rariperoe-tanteeyaawori.

⁷ Riitaki raanakiri Ompera-tajorentsi-taarewo, itaa-kiniri Tajorentsi janta tajorentsi-thaanteki rariperoe-teero tsinani. Ari omonkaatari okaatzi omaeriwentaka roori.’ ”

Rootaki iñaani Tajorentsi iroka. Rootaki ashi tsinani-paeni tzimayi-tatsiri eenchaa-niki shirampari, roorika tsinani.

⁸ Eerorika imonkaata amanantan-tyaari ipireetari, kantacha amananti apite shiro, eerorika apite iryaani jamomo. Riitaki Ompera-tajorentsi-taarewo matironi raripero-takaan-teero, kiteshire-tanee roori. Tema itaaki apaani raripero-tantee-tyaawori tsinani. Riima itsipa katziyeenka iy-achaarinka itaakiri.”

16

¹ Ari rapiiteero Tajorentsi iñaanateeri Moisés, tema kamaki apitekiro itomi Aarón okantakaawo rontsirokakawo ijeekira Tajorentsi.

² Iroka ikantzi Tajorentsi: “¡Moisés! Pikanteri pirentzi Aarón, eero ipiya-piyata ikyee otajorentsi-perotzira tajorentsi-thaante jempe othataka tonta-mawori, ojeekakira neshironka-mentotsi otapawo tajorentsi-naki, ikami-kari. Tema ari noñaaha-kyaaari nomenko-ryeen-kataki neshironka-mentotsiki.

³ Aririka ikyee Aarón tajorentsi-thaanteki, otzimatyee raanaki apaani ewonkiri waaka ipeyakoe-tantee-yaariri rantakerowa kaaripero-tatsiri. Raanaki eejatzi apaani ipireetari, riitaki katziyeen-katatsini iyachaarinka itaanewo.

¹¹ Ramaeta-kiniri Aarón ewonkiri waaka, riitaki rowamaakiri, itaawen-tyaari ipeyakoe-tantyaanariri rantakerowa kaariperotatsiri, eejatzi ikaatzi jeekatsiri ipankoki.

¹² Ari raanakiro taa-mentotsi ijaanakiro owaamari-menkiti taapokimentotsi ijeekakira Tajorentsi. Apite rowii-panetanaki rakoki opane kajankari. Raanakiro otajorentsi-perotzi jempe othataka tonta-mawori.

¹³ Itaakiro opane kajankari jempe ijeekaki Tajorentsi. Othonkyaa okachaa-tanaki neshironka-mentotsi otapaki tajorentsi-naki. Rootaki eero ikamanta rirori Aarón.

¹⁴ Opoñaashitaka raanaki eechaakiini riraa ewonkiri waaka, itsikirijan-takyaawo neshironka-mentotsi ishitowa-piintzira ooryaa, imatakiro eejatzi ikatziyakaha rirori itsikirijakiro neshironka-mentotsi okaate 7 rapiipiintiro.

¹⁵ Ari rowamaakiri itsipa ipira, riitaki itaawenteetiri rantakirowa kaari-peri atziri-paeni. Raanakiro riraa inthomoeki otajorentsi-perotzira, itsikirijan-tyaawo neshironka-mentotsi eejatzi jantakiroki janta ikatziyakaha. Imatakiro ikimitaantakawo riraa ewonkiri waaka.*

¹⁶ Rootaki iroopero-tantee-yaari jempe otajorentsi-witaka tema rantawerowaitakiro pisheninka-paeni. Ari ikantakirori eejatzi maawoeni tajorentsi-thaante, ojatakaen-chari ipanko-thaante-yitaka ikaatzi kaaripero-yiteentsiri.

¹⁷ Aririka ikyii Aarón jempe otajorentsitaki raripero-takaan-teeri kaaripero-yitatsiri, eero ishinetee-tziri ijeeki itsipa atziri janta tajorentsi-thaanteki, roojatzi ishitowan-teeyaari Aarón. Tema imatakiro ipeya-kotee-takiniri rantakirowa kaariperotatsiri rirori, ikaatzi jeekatsiri ipankoki, eejatzi iyaari-peronka maawoeni isheninka Israel-paeni.

* 16:15 ipira = cabrío

¹⁸ Ari riyaaanaki ojeekaki taapokimentotsiki omontetakari jempe ijeeki Tajorentsi, itajorentsi-takaero taapokimentotsi. Raakotanaki eechaakiini riraa ewonkiri waaka eejatzi rashi ipireetari, itziritakiro ochee-paeni taapokimentotsi.†

¹⁹ Itsikirijan-takyaawo iraantsi taapokimentotsi okaate 7 rapiipintiro. Ikiteta-kahaero rowaaripero-waetakiro pisheninka Israel-paeni, itajorentsi-takahaero.

²⁹ Iroka nojankinatani rootaki pikenkishiryaapiin-teeyaari. Aririka omonkaa-teeyaa kiteejeri 10, kashiri 7, otzimatyee pitziwentyaawo, eero pantawaetee. Ari ikantee-yaari pisheninka, eejatzi itsipa-jatzi atziri jeekimo-tzimiri pipankoki.

³⁰ Tema iroka kiteejeri aritaki ipeyakoe-teemiro pantakirowa kaaripero-tatsiri, ari pikiteshiretee eeroka janta jempe ijeekaki Tajorentsi.

³¹ Tema ashi owaero nojankina-takaantani, ashi powaero pimako-ryaan-teeyaawo. Pitziwen-teeyaawo eejatzi.

³² Ikite-shire-takahaemi Ompera-tajorentsi-taarewo ijeepatzii-toetakiri, poyaata-kariri ipaapati rompera-tajorentsizi. Riitaki matironi ipeyakoteeri kaari-peroriite. Ikithaa-teeyaawo kyaari-perori ithaari tajorentsi-mawo-tatsiri.‡

³³ Riitaki riopero-takahaeroni otajorentsi-naki-perotzi eejatzi tajorentsi-thaante. Ari ikanteerori taapokimentotsi antaweroetakiri. Imateeri eejatzi Ompera-tajorentsi-taarewo, eejatzi maawoeni pisheninka-paeni ikaa-teeyakinira.

³⁴ Ashi owaero iroka nojankina-takaantani. Tema apawo-jatzi ojarentsiki ikyahaeti ipeyakoe-tantyaawori rantayitzirowa kaari kameethatatsi Israel-paeni.”

Tema imatakiro Moisés okaatzi ikantakiriri Tajorentsi.

20

¹ Ikanta Tajorentsi iñaanateeri Moisés, ikantziri:

² “Iroka otsipa pikantiriri pisheninka Israel-paeni: ‘Ikaati ashitakae-yaarini reenchaaniti tajorentsi-niro iiteetziri “Pinkathari Itaawen-teetziri Eenchaaniki-paeni”, otzimatyee rowamahaeteri. Okantawityaa riirika Israel-paeni, riirika itsipa-jatzi atsipatari anampiki, rowamahaeteri.

³ Tema ari nokijaneen-teeri naaka irika-paeni, aritaki nothonkaeri inampiki, tema riitaki owaaripero-takirori tajorentsi-thaante, rowinkatharyaakiro nowaero, okantakaan-tziro rashita-kaakari reenchaanikiti tajorentsi-niro iitachari ‘Pinkathari Itaawen-teetziri Eenchaaniki-paeni’.

⁴ Aririka ipiyatha-takyaawo itsipa-paeni pisheninka eerorika rowamayiri ikaatzi ashitakaa-kariri reenchaanikiti tajorentsi-niro iiteetziri ‘Pinkathari Itaawen-teetziri Eenchaaniki-paeni’,

⁵ ari nokijaneen-teeri naaka, ari nokanteeri maawoeni isheninka-paeni rirori. Ari nothonkaeri notsipa-taanteeyaari ikaatzi aapatziya-kariri ikaariperotakira, ipinkatha-waetashi-takari tajorentsi-niro iiteetziri ‘Pinkathari Itaawen-teetziri Eenchaaniki-paeni’.

⁶ Atziri-paeni ikaati awentee-yaarini sheripiyari-paeni, eejatzi yotantaniri-paeni, kaariperotaki rirori rawentaakarira. Tema nokijaneentakiri naaka irika atziri, aritaki nothonkaeri inampiki.

⁷ Pikameetha-shire-yitee, pikiteshireyitee, tema naaka Pitajorentsi-tetari.

† 16:18 ipireetari = cabrío ‡ 16:32 kyaari-perori ithaari = lino

⁸ Pikemijan-teero maawoeni noñaani, pantayi-teero eeroka. Tema naaka Tajorentsi, kiteshire-takaemiri.

⁹ Ikaati yakaterini ipaapati eejatzi riniro, otzimatyee rowamahaeteri. Tema okantakaan-tziro riyakatakiri ipaapate eejatzi riniro, rootaki rowamaan-teetyaariri.

¹⁰ Ikaati mayempi-tironi tsinaninentsi, otzimatyee rowamahaeteri apitekiro, tsinani eejatzi shirampari.

IKAATEEYINI

¹ Okanta apiteta-tsiri ojarentsi ishitowan-taari Israel-paeni Apitantoniki, rootaki etawori kiteejeri, apiteta-tsiri kashiri ithonkan-teeta-kawori tajorentsi-thaante. Janta Cheentoniki, ari rapiiteero Tajorentsi iñaanateeri Moisés tajorentsi-thaanteki, ikanteeri:

² “¡Moisés! Pithonkiri pojankina-takoteri maawoeni pisheninka-paeni, maawoeni jempe ikaatzi isheninka-tawakaa, eejatzi iwaejatzite-paeni. Tema rojankina-takotatyeyya apaani-paeni iwaero maawoeni shirampari-paeni.

³ Petana-kyaari pojankina-takoteri kaaten-tsiri 20 rojarentsite, pithonkeri maawoeni. Pinashi-yitakyaari eeroka pojankina-takotiri matironi rowayir-ityaa. Pikanteri Aarón ramitakotimi.”

13

¹ Ikanta Tajorentsi iñaanateeri Moisés, ikanteeri:

² “Potyaanti aminaki-tironi kepatsi Owinteniki, tema rootaki nashita-kaeyaariri pisheninka Israel-paeni. Piyoshiiti apaani pikaatzi pisheninka-tawakaeyani, riitaki jewaripaeni potyaantayite”.

³ Imatakiro Moisés ikantakiriri Tajorentsi, rotyaan-takiri ikaatzi riyoshii-takiri, ipoñaanakawo ochempi-mashiki Moontaawoki. Tema riitaki jeewarite Israel-paeni.

⁴ Iroka iwaero-paeni ikaatzi riyoshii-takiri: Raminakiri ikaateeyini icharini-paeni Rubén, riyoshii-takiri Samúa, itomi Zacur.

⁵ Raminakiri ikaateeyini icharini-paeni Simeón, riyoshii-takiri Safat, itomi Horí.

⁶ Raminakiri ikaateeyini icharini-paeni Judá, riyoshii-takiri Caleb, itomi Jefone.

⁷ Raminakiri ikaateeyini icharini-paeni Isacar, riyoshii-takiri Igal, itomi José.

⁸ Raminakiri ikaateeyini icharini-paeni Efraín, riyoshii-takiri Oseas, itomi Nun.

⁹ Raminakiri ikaateeyini icharini-paeni Benjamín, riyoshii-takiri Palti, itomi Rafú.

¹⁰ Raminakiri ikaateeyini icharini-paeni Zabulón, riyoshii-takiri Gadiel, itomi Sodi.

¹¹ Raminakiri ikaateeyini icharini-paeni José (eejatzi Manasés), riyoshii-takiri Gadi, itomi Susi.

¹² Raminakiri ikaateeyini icharini-paeni Dan, riyoshii-takiri Amiel, itomi Gemali.

¹³ Raminakiri ikaateeyini icharini-paeni Aser, riyoshii-takiri Setur, itomi Micael.

¹⁴ Raminakiri ikaateeyini icharini-paeni Neftalí, riyoshii-takiri Nahbí, itomi Vapsi.

¹⁵ Raminakiri ikaateeyini icharini-paeni Gad, riyoshii-takiri Geuel, itomi Maqui.

¹⁶ Rootaki iwaero-paeni ikaatzi rotyaan-takiri Moisés raminakitiro kepatsi. Riima Oseas, itomi Nun, rowaeniri otsipa iwaero, iiteeri Josué.

¹⁷ Rotyaan-teeya-kirini Moisés raminakitiro kepatsi Owinteniki. Ikantawakiri: “Piyaateeyini pikinanaki katonkonta Piryaariniki, pitonkaero janta ochempi-mashi.

18 Ari paminiro jempe okantawaeta kepatsi. Piñeeri jempe ikantawaeta nampitawori janta, shintsi-rika ikanteeyani, oshekirika ikaatzi.

19 Paminiri jempe okanta ipankopaeni, kameetha-rika kepatsi, roopero-rika ipanko, iyoshii-tashita-rika ipanko-sheta.

20 Kameetha-rika oshooki pankirentsi, terika okamayitzi. Tzimatsi-rika inchato-paeni. Pitonta-shiretanake, kaari ithaawaetzi. Pamayiteera chochoki okaatzi tzimatsiri janta.”

Tema owakira etanaawo okithoki-paetetzi chochoki-paeni imiriteetzi.*

21 Ari riyateeyanaki, ipoñaanaawo Cheentoniki raminiro kepatsi, roojatzi Owaankiirini jempe okiishita awotsi jatachari Omana-weniki.

22 Ipampitha-tanakiro okatonkotzira Piryaarini, areetee-yakani nampitsiki Aripertaarini. Ari inampitawori janta Ahimán, Sesai eejatzi Talmai, icharini-paeni Anac. Tema iroka nampitsi Aripertaarini, rootaki etakawo inampi-teetawo, okaataki 7 ojarentsi, ari rimpoetee inampitaawo Shitowaarini-jatzi Apitantoniki.

23 Tema areetee-yakani nijaateniki iiteetzi Monkyaaawoni, ari ithatzinkakotanaki apamonkiro chochoki imiriteetzi. Tema apite ikaawen-takiro inatakotakiro incha-pankeki. Ramae eejatzi okithoki otsipa pankirentsi-paeni.†

24 Riitaki iitana-kirori Monkyaaawoni irika Israel-paeni, tema ari ithatzinkanakiro apamonkiro chochoki imiriteetzi.

25 Imatakiro raminyi-takiro kepatsi, okaatzi imaakotake 40 kiteejeri ipiyanta-yitaari.

26 Jateeyeeni iñaapaeri Moisés eejatzi Aarón ochempi-mashiki Moon-toni janta Tajorentsi-taarini. Jempe ipiyotee-yakani eejatzi maawoeni isheninka-paeni. Ikamanta-paeri jempe okanta raminiro-tziro, roñaaha-paeri okithoki chochoki tzimatsiri janta.

27 Ikantapaeri: “Nomatakiro nareetakita jempe potyaan-takina. Ari oshookapae osheki pankirentsi, eejatzi ari itzimapaee osheki ipireetari. Iroka okithoki pankirentsi okaatzi shookatsiri janta.‡

28 Roo kanteencha, antari-pentha-kyaa-paeni ikaatzi nampitawori janta, antawo-paeni inampi, rooperori rowetsika-yitziro ipanko-paeni. Noñaakiri eejatzi janta icharini-paeni Anac.

29 Rooma janta Piryaariniki, ari inampitawori Otenkanaaweni-jatzi. Rooma ochempi-mashiki, ari inampitawo Thaawantaa-rinijatzi, Kayaawenijatzi, eejatzi Ochempi-weni-jatzi. Rooma janta inkaari-thapyaaki eejatzi Pareenkaarini, ari inampitawori Owinteni-jatzi.”

30 Ari itzinaa-wako-tanaka Caleb, imaeritawaki maawoeni isheninka-paeni ipiyotakiri Moisés, ikantanaki: “¡Aritaki aakiro irona kepatsi! ¡Aritaki amatakiro ashitee-yaawo!”

31 Roo kanteencha akanaki ikaateeyini riyateeyanaki janta, ikantzi: “¡Eerowé! Eero otsinampaeri irinta atziri. Maperori ishintsi-yitzi rirori, tema rawijee aakapaeni”.

32 Tema tee ikantapae kameetha Israel-paeni rotyaan-teetakiri raminiro kepatsi, ikantzi: “Osheki okowaenkatzi kepatsi naminaki-tziri, tee

* 13:20 pankirentsi = uva † 13:23 chochoki imiriteetari = uvas; okithoki otsipa pankirentsi-paeni = granados, higos ‡ 13:27 Ikanteetzi jaka “Ari oshookapae osheki pankirentsi, eejatzi jempe itzimapaee osheki ipireetari.” Tema rootaki oshiyawori ikanteetzi “itzimapaee osheki pitsi eejatzi tenichaa, roshiya-waetapaawo oshiyaatapaa nijaa.”

okameethatzi. Tema antari-pentha-kyaa-paeni ikanteeyani atziri-paeni ikaatzi noñaaki-tziri janta. §

³³ Ari noñaakiriri eejatzi antari-penthaa-kyaa-paeni atziri, riitaki icharini-paeni Anac. Tee niyomaatari ikatziya, noshiya-matsita-kari naaka tsitsiri iñaakina rirori.”

14

¹ Ari ikaemae-yanakini Israel-paeni. Osheki riraawae-teeyakani tsireniriki.

² Ari retanaawo ikijima-taneeri Moisés eejatzi Aarón, ikanteeyini: “¡Ari okameetha-witaka akamaeyinimi janta Apitantoniki! ¡Tema okameetha-witaka akamaeyinimi jaka ochempi-mashiki!

³ ¿Litaka ramanteeri Tajorentsi jaka ithonkaetee owayiritaantsiki, inoshikana-kiro owayiri-paeni aena-paeni eejatzi atomi-paeni? ¿Tema okameethatzi apiyayitee Apitantoniki?”

⁴ Ari ikanta-wakae-yanakani: “Jame amini itsipa jewateeni. Jame apiyayitee Apitantoniki.”

⁵ Ari rotziwerowanaka Moisés eejatzi Aarón ipiyotee-yakanira isheninka-paeni Israel-paeni, roeyotanaka kepatsiki.

⁶ Ikanta Josué eejatzi Caleb, jateentsiri raminaki-tziro kepatsi, itzijaa-nakiro iithaari-paeni riyotan-teetyaari osheki okantzimo-shire-tanakari.

⁷ Ikantanakiri maawoeni isheninka-paeni: “¡Omapero okameethataki kepatsi naminaki-tziri!

⁸ Riirika Tajorentsi nintakaeroni, aritaki ineshironka-takae areetan-tyaari nampitsiki, aakataki ashitee-yaawoni. Tema ari oshookapae osheki pankirentsi, eejatzi ari itzimapaee osheki ipireetari.*

⁹ Teemaeta okameethatzi pikijima-waeteri Tajorentsi. Eero pithaawan-tawaetari nampitawori janta, tema eero añaakaa-nakari aakapaeni. Tekatsi piyakowen-tyaarini irikapaeni, tee roshiyee aakapaeni tzimatsi Tajorentsi aminako-wenteeri. ¡Eero pithaawaeyini!”

¹⁰ Ari ikowaeya-witanakani isheninka-paeni ishemyaan-tyaarimi mapi. Roojatzi okoñaatan-tanakari ishintsinka Tajorentsi tajorentsi-thaanteki, iñaayitakiro maawoeni Israel-paeni.

¹¹ Ari iñaanateeri Tajorentsi irika Moisés, ikanteeri: “¿Jempema okaateka ipakaero rajarii-mawaetana pisheninka-paeni? ¿Jempema okaateka ipakaero itheen-kawaetana noñaaha-yiwitakari kaari iñaapiin-teetzi?

¹² Ari iñaakiro mantsiyarentsi owamaan-tatsiri, nothonkaeri ikaateeyakinira. Rooma eeroka, ari noshekya-haemiri picharini-teeyaari, riitaki ñaaperoyitaachani rawijiri ikaateeyinika irika-paeni.”

¹³ Roo kanteencha rakanaki Moisés ikantanakiri: “¡Tajorentsi! Aritaki ikemako-takiro Apitantoni-jatzi okaate pantiri, tema maawoeni iñaayitakiro paerani pishintsinka paantaariri nosheninka-paeni.

¹⁴ Aritaki ikamantakiri rirori ikaatzi nampiyi-tawori kepatsiki. Tema ikemako-teeya-kimini jempe pikantaka paerani pitsipa-takari nosheninka-paeni, pikanta-kaakawo iñaawootimi. ¡Tajorentsi! Eeroka pamankan-takariri menkori, peewatakiri kitejipaeteki, rooma tsireni-paeteki pipaama-takaakiro menkori koñeetyaa-kotakiriri.

§ 13:32 Osheki okowaenkatzi kepatsi naminaki-tziri, tee okameetatzi = Iroka kepatsi naminaki-tziri, osheki oniyayi-takiri ikaatzi nampiyi-tawori janta. * 14:8 Ikantee-tziri jaka “Ari oshookapae osheki pankirentsi, eejatzi jempe itzimapaee osheki ipireetari.” Tema rootaki oshiyawori ikanteetzi “itzimapaee osheki pitsi eejatzi tenichaa, oshiya-waetapaawo oshiyaatapaa nijaa.”

¹⁵ Aririka pithonkakiri powamaa-yiteri irika, aritaki iñaawae-tanaki atziri-paeni ikaatzi kemakota-kimiri, panta-yitakiri, ikante:

¹⁶ ‘Piña-matsiteri Tajorentsi, eero imatziro rashita-kaeyaari Israel-paeni kepatsi ikashiya-kaakiriri paerani, ithonka-shitakari rowamayiri ochempi-mashiki.’

¹⁷ ¡Tajorentsi! Nokoyi poñaahantiro pishintsinka, pimonkaatiro okaatzi piñaawae-takiri paerani, pikantaki:

¹⁸ ¡Naakataki Tajorentsi!

Tsinampa-tatsiri, Etako-pero-tanta-niri.

Nopeyako-tziniri antayitzirori kaaripero-tatsiri, kinashi-waeyi-tachari.

Roo kanteencha, eero namaaki-teeri nowajankiteeri ikaatzi antayitzirori kaari-perori,

Ari nothonkaeri nowajankitaa-wenteeri iyaari-peronka ipaapate-teetari-paeni,

Itominteetari-paeni, itomi-paeni icharini-teetari-paeni, eejatzi iwaejatzite-paeni, maawoeni.

¹⁹ Tema maperori pineshironka-tantzi eeroka, pipeyako-teeniri iyaari-peronka irika. Tema rootaki pantakiri pamantaariri irikapaeni Apitantoniki roojatzi jaka ijeekapaakika.”

²⁰ Ikantanaki Tajorentsi: “Kameethataki. Tema nomatakiro pikowakiri, aritaki naripero-teeri.

²¹ Roo kanteencha, tema omapero-tatyaa nañii naaka, omapero-tatyaa eejatzi nopamankantawo noshintsinka maawoeni kepatsi.

²² Tema eero itzimae apaani ikaatzi ñaayita-kirori noshintsinka, ikaatzi ñaayita-kirori Apitantoniki kaari iñaapiin-teetzi, okaatzi nantayi-takiri eejatzi ochempi-mashiki. Tema ikaatzi apiipiin-takirori rajarii-matana ochempi-mashiki, kaari kowatsini ikemijan-teero nokanta-witariri,†

²³ eero iñaayiteero kepatsi nokashiya-kaakiriri paerani iwaejatzite. Tema ikaatzi ajariima-waetakinari eero itzimae apaani ñaayiteeroni.

²⁴ Riima nonampiri Caleb riitaki ñaahaeroni. Tema riitaki kenkishirya-haenchari kameetha, rawentaa-pero-takina. Rootaki noshine-tantyaariri rirori rareeteeyaa kepatsiki raminaki-tziri ketziroeni. Ari inampitee-yaawo maawoeni icharini-teeyaari rirori.

²⁵ Roo kanteencha, nokoyi pipiyanaki okiteje-taneerika pikinaneero ochempi-mashiki piyaatiro Inkaariki Kityonkaariki. Tema janta taapiki, ari inampitawori Otenkanaaweni-jatzi eejatzi Owinteni-jatzi.”

²⁶ Eekiro iñaawae-tatzii Tajorentsi iñaanatziri Moisés eejatzi Aarón, ikantziri:

²⁷ “¿Eekeroma namawetatyeeero ikijima-waetanari irikapaeni kaari-peroyi-tatsiri Israel-paeni? Tema nokemakiri ikijima-waetakina.

²⁸ Piyaate pikamanteri pisheninka-paeni, pikantiri: ‘Iroka iñaani Tajorentsi, ikantzi: “Omapero-tatyaa, ari nokanta-kaakyaawo awijimotimi okaatzi nokemakimiri pikantee-yakirini pikami.‡

²⁹ Ithonkyaa ikami ochempi-mashiki maawoeni antariteen-tsiri kaateen-tsiri 20 rojarentsite, ikaatzi jankina-takoteen-chari, ikaatzi kijima-waetakinari eejatzi. Ari romaryaa-chonchoetee ochempiki ikamayitakirika.

³⁰ Riima Caleb itomi Jefone. Eejatzi Josué itomi Nun, riitaki ñaayiteeroni inampitee-yaawo janta. Rooma maawoeni eerokapaeni, tekatsi apaani areetachani kepatsiki nokashiya-kaawi-takimiri pinampi-teeyaawomi.

† 14:22 apiipii-takirori = rapiitakiro okaatzi 10 ‡ 14:28 Omapero-tatyaa = Tema omapero-tatyaa nojeeki naaka jaka, ari okimitari eejatzi, omapero-tatyaa nokaman-temiri nimaeka.

³¹ Riima pitomi-paeni poshiya-kaanta-witakari ari inoshika-yitakiri owayiri-paeni, riitaki nareeta-kaayi-teeyaari kepatsiki pimanin-takiri eerokapaeni.

³² Tema ari pomaryaa-chonchoetee eerokapaeni ochempi-mashiki pikamayitee-rika.

³³ Tema okaatzi 40 ojarentsi ikina-kina-waeyitee pitomi-paeni janta ochempi-mashiki, raminakowen-teeri ipira-paeni. Riitaki atsipetee-yaawoni okaatzi pipiyatha-waetaka eerokapaeni, roojatzi pithonkan-takyaari pikami eerokapaeni jaka ochempi-mashiki.

³⁴ Tema 40 kitejeri okaatzi paminan-takitawori kepatsi, ari okaate eejatzi 40 ojarentsi patsipe-yitee-yaawo okantakaawo pikaaripero-waetaki: apaani ojarentsi okimitakawo apaani kitejeri. Ari piyoteenari jempe nokanta nowa-jankitaantzi naaka.”

³⁵ Tema Naaka Tajorentsi, ñaawaetatsi. Aritaki nokanteeriri maawoeni kaari-peroripaeni ikaatzi aapatziya-wakahaen-chari ikijima-waetana. Tema jaka ochempi-mashiki ithonkaeyaa, ari ikamayi-teeri maawoeni.’ ”

³⁶ Tema iroka awijimo-takiriri ikaatzi rotyaan-takiri Moisés raminakiti-tiro jempe okantawaeta kepatsi, ipiyayitaaha rirori ramaero kaari-perori ñaantsi, rootaki opoñaan-tanakari Israel-paeni ikijima-waetanakiri Moisés, imaninta-nakiro kepatsi, tee ikoyi riyateero janta.

³⁷ Rootaki rowamaan-takariri Tajorentsi irika-paeni omatanakiri mantsiyarentsi, okantakaan-tziro rowanaashitakawo ikenkitha-takota-paero kepatsi jempe okanta iñaakitziro.

³⁸ Riima Josué itomi Nun eejatzi Caleb itomi Jefone, tee ikamaeyini rirori. Apatziro ikamaeyakini itsipa ikaatzi riyataki raminiro jempe okantawaeta kepatsi.

³⁹ Ikamantakiri Moisés maawoeni Israel-paeni okaatzi awijeentzi. Tema antawo rowashire-teeya-nakani maawoeni Israel-paeni.

⁴⁰ Okanta okiteje-tamane, itonkae-yanakini ochempiki, ikanteeyini: “Nantakiro kaari-perori, nokoyi niyaateeyini tonkaariki ikashiya-kaakaeri Tajorentsi.”

⁴¹ Ikantzi Moisés: “¿Litaka pipiya-thatantyaawori ikantakaantani Tajorentsi? Tema eero okameethatzi oetarika panta-wityaari.

⁴² Eero piyaatzi, tema tee itsipateemi Tajorentsi. Paamawentyaa imatawakimi-kari powayiri-minthatani.

⁴³ Ari pitonkiyo-takyaari janta Otenkanaaweni-jatzi eejatzi Owinteni-jatzi, ithonkimi-kari rowayiri-timi. Tema eero itsipatzimi Tajorentsi janta, okantakaantziro pipiyatha-takari eerokapaeni.”

⁴⁴ Teemaeta ikemi irikapaeni, ikoyi itonkaero ochempi. Riima Moisés eejatzi itajorentsi-mokote Tajorentsi, roojatzi ijeekaki jempe ipanko-thaante-teeyakani.

⁴⁵ Ari roerinkae-yakani Otenkanaaweni-jatzi eejatzi Owinteni-jatzi nampiyi-tawori tonkaariki, tema osheki ikentapaaki, romishiyakiri itsipapaeni. Ipatzima-tanakiri roojatzi janta Oshireshaariniki.

21

⁴ Ikanta rawijee-yakini Israel-paeni ipoñaanaawo Ochempii-toniki ikina-neero Inkaariki Kityonkaariki. Itapota-naakyaawo eero ikinantanaa iipatsiteki Kiraani-jatzi. Ikanta niyanki-thaki awotsi, ari okantzi-moneentapaakari Israel-paeni.

⁵ Ari retanaawo itheenki-mataneeri Tajorentsi eejatzi Moisés. Ikanteeyini: “¿Lita pamanta-waetanari nojeekawita Apitantoniki? ¿Rooma pamantanari

powamayina ochempi-mashiki? Tekatsi nomiriteeri eejatzi nowaeyaari. ¡Neshitapaakiro okaatzi nowapiin-takari!”*

⁶ Ari rotyaantaki Tajorentsi osheki kepiyari maanki, ratsika-paakiri. Tema osheki Israel-paeni kamaentsiri.

⁷ Riyaatee-yakini ijeekira Moisés, ikantapaakiri: “¡Moisés! Nokaaripero-tzimotakiri Tajorentsi, okantakaawo notheenki-mawae-takiri eejatzi nokimitakimi eeroka. Pikanteeri ipeyeeri maanki, tee nokoyi noñeeri.” Ari ramanako-taari Moisés maawoeni isheninka-paeni.

⁸ Ari ikantzi Tajorentsi: “Powetsiki roshiya-kaawo kepiyari maanki, powatzika-kotiri jenoki. Aririka ratsikanti maanki, raminiri roshiya-kaawo rowatzika-koetakirira, aritaki rawijakotee.”

⁹ Raaki Moisés eshiro kiterita-tsiri rowetsikaki roshiya-kaawo maanki, rowatzika-kotakiri. Ikanta ratsikayitziri maanki, ramineero owatzika-kotakaha roshiya-kaawo, awijakotanee.†

¹⁰ Ikanta rawijee-yakini Israel-paeni, ipanko-thaante-teeya-paani Mashin-chariniki.

²¹ Okanta paata rotyaantaki Israel-paeni jatatsini iñiiri iwinkatharite Ochempi-weni-jatzi, iitachari Sehón, ikantiri:

²² “¡Pinkathari! Ari piñaayi-tawakina nokinee-yapaakini pipatsiteki. Tee roo nopokashiti piwankiri-paeni, pichochokite-paeni, eero nomiriyitziro eejatzi pikeekanatakotzirowa pinijaate-paeni. Apatziro nopampi-thatakiro ojaawokitakira awotsi, roojatzi nawijan-tanakyaari jempe iweyaa piipatsite.”

²³ Teemaeta ikoyi pinkathari Sehón ikinimoteri Israel-paeni iipatsiteki. Ipiyota-nakiri rowayirite, jataki rowayiri-tawakyaari Israel-paeni ochempi-mashiki. Itonkiyo-takari Aatzikaetoniki, ari rowayiri-teetakari Israel-paeni.

²⁴ Ikanta ipiyawen-tanaka Israel-paeni, ithonka-nakiri ithatyaanakiri rowayiriti Sehón. Rayitakiri maawoeni jempe iweyaayita iipatsite. Opoñaanakawo Kameñaariniki roojatzi Jakochaawoniki. Areetakawo iweyaa-thapita iipatsiteki ñaaperoripaeni Pityaankaarini-jatzi.

²⁵ Ari okanta raanta-kawori Israel-paeni maawoeni inampipaeniki Ochempi-weni-jatzi. Inampitakawo otzinkami inampipaeniki iiteetziri Kaaweni, tema ithonkakiro inampiyi-tantakawo oryaani-paeni nampitsi jeekatsiri janta.

22

Rotyaantaki Balac kaemerini Balaam

¹ Awijeeya-nakini Israel-paeni, ipanko-thaante-teeya-paani owinteni-pathatzi iipatsiteki Athataa-weni-jatzi, othapyaaki Pareenkathapyaariki, imonteta-paakawo Kashiryaari.

² Tema iñaakiro Balac, itomi Ziyor, jempe ikanta Israel-paeni ithonkan-takariri Ochempi-weni-jatzi.

³ Antawo ithaawanaki Athataa-weni-jatzi ithaawantari Israel-paeni, tema owanaa ishenitaki Israel-paeni.

⁴ Ari ikenkitha-waetakaa-nakiri Athataa-weni-jatzi rantariperoti-paeni Kosheka-weni-jatzi, ikantziri: “Ari ithonki-takaero aepatsite irika atziri-paeni, roshiyaari waaka ithonkiro rowawo katawoshi.” Tema irika Balac itomi Ziyor, riitaki iwinkatharite Athataa-weni-jatzi.*

⁵ Rotyaantaki jatatsini iñiiri Balaam itomi Beor, nampitawori Ñaawyaweniki Antawaathaapyaaniki iipatsiteki Sheninkaweni, ikanteri:

* 21:5 nowapiin-takari = pan † 21:9 eshiro kiterita-tsiri = bronze * 22:4 waaka = buey

“Ikyaaki anampiki atziri-paeni shitowaa-tsiri Apitantoniki, tema ithonka ipeyapaakiro aepatsite, imonteta-paakawo nonampi ipanko-thaante-yitapaaka.

⁶ Pipokanaki intsipaete, pitakijiri irika-paeni atziri, omapero-tatziiri otzimi ishintsinka, rawijakina naaka-paeni. Okanta-shitzi-maetya nomishitowayiri naaka noepatsiteki, aririka nowayiri-takyaari. Roo kanteencha, niyotzi naaka ikaatzi pitajonka-wentziri eeroka, aritaki omatakyaa. Riima ikaatzi pitakija-yitziri eeroka, aritaki omatakyaa.”

⁷ Jatanaki antaripero-paeni Athataa-weni-jatzi, eejatzi antaripero-paeni Kosheka-weni-jatzi raayitanaki ipinateriri ñaawyaatan-taniri. Areetee-yakani ijeekira Balaam, ikamanta-paakiri ikantawa-kiriri Balac.

⁸ Ari ikantzi Balaam: “¡Ari! Inkaamani nokantimi oetarika ikantinari Tajorentsi. Ari pimaanaki.” Ari imahaeya-paakini inampina-paeni Athataa-weni-jatzi ipankoki Balaam.

⁹ Ari roñaahakari Tajorentsi irika Balaam, rojampi-takiri, ikantziri: “¿Litaka pitsipa-yitakari ipankoki?”

¹⁰ Rakanaki Balaam, ikantzi: “Rotyaantanewopaeni Balac itomi Zipor, iwinkatharite Athataa-weni-jatzi, ipokatzi, ikantana:

¹¹ ‘Irika-paeni atziriite shitowaa-tsiri Apitantoniki ikyaaki anampiki ithonka ipamankapaakiro aepatsiteki. Pipokanaki intsipaete, pitakijiri irika-paeni. Okantashitzimaetya nomishitowayiri naaka noepatsiteki, aririka nowayiri-tyaari.’ ”

¹² Ari ikantzi Tajorentsi: “¡Balaam! Eero poyaatziri pokaentsiri. Eero piyaka-waetziri irikapaeni, notajonka-wentani naaka irika-paeni.”

¹³ Okanta okiteeje-taneera ikantakiri Balaam inampina-paeni Balac: “¡Ayompari! Pipiyi pinampiki, tee ikoyi Tajorentsi noyaata-nakimi.”

¹⁴ Ari ipiyanaawo inampina-paeni Athataa-weni-jatzi inampiki jempe ijeeki Balac, ikantapaeri: “¡Pinkathari! Tee ikoyi royaatina Balaam.”

¹⁵ Rapiitakiro Balac rotyaantzi itsipa inampina-paeni, osheki ikaatee-yakini, maperori riropertzi irikapaeni.

¹⁶ Riyaatee-yanakini iñeeri Balaam, ikantapaakiri: “¡Ayompari! Pikemiro iñaani nowinkatharite Balac itomi Zipor, ikantzimi: ‘Nokoyi pipoki piñiina.

¹⁷ Aritaki nopinatakimi osheki, ari nantakimiro okaatzi pikantinari. Pipoki nimaeka, pitakijiri irika atziri-paeni.’ ”

¹⁸ Rakanakiri Balaam rotyaantani-paeni Balac, ikantziri: “Okantawityaa ipinawomi Balac iwinkathari-pankote jempe ijaakaha koriki, eejatzi ooro, eero nopiyathatari Tajorentsi, eero nawijakaero nantiro ikowakaanari, tee okameethatzi eepichokiini nawijakaero.

¹⁹ Roo kanteencha, ari pimaanaki eeroka, noñaawakiro oetarika ikan-teenari tsireniriki Tajorentsi.”

²⁰ Okanta tsireniriki, roñaahaari Tajorentsi irika Balaam, ikantakiri: “Tema eeroka ipokashi-teeyini irika-paeni atziri raanakimi, poyaata-nakiri. Roo kanteencha otzimatyee pantiro okaatzi nokantimiri naaka.”

²¹ Okanta ikakita-manee Balaam, rowanki-tanakiniri jeeka-mentotsi ikyaakoetari. Royaata-nakiri inampina-paeni Athataa-weni-jatzi.†

²² Roo kanteencha antawo ikijanaka Tajorentsi riyataanaki Balaam. Royaawen-takari awotsiki Ronampiri Tajorentsi ipiyata-wakyaari. Pokaki rirori Balaam kyaakota-kari ipira, itsipatakari apite romperatani.

† 22:21 ikyaakoetari, ipira = asna

²³ Iñaapaakiri ikyaakoetari Ronampiri Tajorentsi, ikatziyaka awotsiki roteeyakiro iyotsiroshithakite, tempaawi-tanaka ikyaakoetari. Ipajata-nakiri Balaam ikyaakoetari ikoyi opampithatiro awotsi.

²⁴ Rapiitakiro Ronampiri Tajorentsi rotzika-wakiri jempe okaamanchakitzi awotsiki, jempe itanto-teetziro apitekiro onampi-naki. Rootaki awotsi jatachari pankirentsi-mashiki imiriteetziro.

²⁵ Ari iñaapaeri eejatzi ikyaakoetari Ronampiri Tajorentsi, otzitanaka tantotsiki, anawyaa-kotakiri iporiki Balaam. Ari rapiita-nakiro ipajatziri ikyaakoetari.

²⁶ Eekiro ishirinkaneen-tanakityaa Ronampiri Tajorentsi okaamanchakiperotzira awotsi, tekatsi ikini itempae ikyaakoetari, tee imatya ikini rampateki eejatzi rakoperoki.

²⁷ Ikanta iñaapaeri ikyaakoetari Ronampiri Tajorentsi, maryaanaka jaawiki. Antawo ikijanaka Balaam, ipajatan-tanakari inchakii.

²⁸ Ikantakaakawo Tajorentsi, ñaawaetanaki ikyaakoetari, okantanakiri Balaam: “¿Jempema nokantzimika naaka pipajawae-tantanari, tema mawa papiitakiro pipajatakina?”

²⁹ Rakanakiro Balaam ipira, ikantziro: “Roo nopajatan-tzimiri pitheenkakina. Ari otzimimi nojataa-mento, nojataa-kimimi.”

³⁰ Ari okantzi ikyaakoetari: “¿Tema naaka pipira pikyaakaa-piintari? ¿Arima nokanta-piintzimi pikyaakotana?” Ikantzi Balaam: “Tee.”

³¹ Ikantakaakawo Tajorentsi iñiiri Balaam ikatziyaka Ronampiri tajorentsi awotsiki roteeyakiro iyotsiro-shithakite. Ari rotziwerowanaka Balaam, roeyootanaka jaawiki ipinkatha-tanakiri.

³² Rojampi-tanakiri Ronampiri Tajorentsi, ikantziri: “¡Balaam! ¿Iitaka pipajawae-tantawori pipira, tema mawa papiitakiro pipajawae-tziro? Tema naaka pokaentsi nopiyatimi, tema kaari-perori pikantzi-motakina noñaakimi.

³³ Rootaki pipira ñaapaakina, mawa apiitakiro otempaa-pithatana. Eeromi otempaemi, nowamaa-kimimi eeroka, rooma roori eero nowamaero.”

³⁴ Ari rakanakiri Balaam Ronampiri Tajorentsi, ikantziri: “¡Nokaaripero-tzimotakimi! Tee niyotzi eerokataki otzikanari awotsiki. Roo kanteencha, kaari-pero-rika okantzi-motakimi nantziri, nimaeka nopiyanee.”

³⁵ Ikantzi Ronampiri Tajorentsi: “¡Balaam! Poyaata-nakiri rotyaan-teetani-paeni. Roo kanteencha okaatzi nokanta-yitimiri naaka, rootaki piñaawaeteri eeroka.” Rootaki royaatan-tanakariri Balaam inampina-paeni Balac.

³⁶ Ikanta ikemaki Balac pokaki Balaam, jatanaki itonkiyo-tawakyaari otzinkamiki inampi Athataa-weni-jatzi, jeekatsiri Kameñaarithhapyaa, jempe iweyaa-thapita iipatsite.

³⁷ Ikantawakiri: “¡Balaam! Notyaantaki chapinki kaemimini. ¿Iitaka kaari pipokanta piñiina? ¿Poshiya-kaatzi eero noemoshirenkawentzimi?”

³⁸ Rakanaki Balaam, ikantzi: “¡Pikemi niyompari! Aritaki pokakina noñiimi. Roo kanteencha tee otzimimotana noshintsinka noñaawaetantyaawori okaatzi nokoyiri naaka. Apatziro noñaawaetiro okaatzi ikoyiri Tajorentsi.”

³⁹ Ikanta Balaam itsipatakari Balac jateeyakini Jaawokiweniki.

⁴⁰ Ari rowamaa-kaantapaaki Balac ipireetari-paeni. Rotyaantaki rahaetanakiniri Balaam eejatzi inampina-paeni.‡

‡ 22:40 ipireetari-paeni = waakapaeni, owisha-paeni

⁴¹ Okanta okiteeje-tamanee, raanakiri Balac iyeemakaantani Balaam janta Inkañaaweriitoniki. Ari raminako-takiro okoñaataki ipanko-thaante-teeyakani Israel-paeni.

23

¹ Ari ikantanaki Balaam: “Powetsikina jaka 7 taapokimentotsi. Powamay-ina 7 ewonkiri waaka eejatzi 7 itsipa ipireetari.”*

² Imatakiro Balac okaatzi ikantakiriri Balaam. Ari itsipatakari Balac irika Balaam itaakiri apaani ewonkiri waaka, eejatzi apaani ipireetari okaatakira 7 taapokimentotsi.

³ Ikantzi Balaam: “¡Pinkatharí! Ari pijeeka-wentawakiri pitaani. Niyaatawakiita naaka, okanta-shimaetya itonkiyo-tena Tajorentsi. Aritaki nokaman-takimi eeroka okaatzi ikantinari.” Jatanaki Balaam ikinakiro okaanki-chempi-takira tonkaari.

⁴ Ikanta itonkiyo-takari Tajorentsi irika Balaam, ari ikantzi Balaam: “Nokantaki rowetsikaeti 7 taapokimentotsi, notaaki apaani waaka eejatzi apaani ipireetari okaatakira 7 taapokimentotsi.”

⁵ Ari ikantakaakawo Tajorentsi riyotiro Balaam iñaawaeteri, ikantakiri: “Pipiyi ijeekakira Balac, pikamantiri okaatzi nokanta-kimiri naaka.”

⁶ Ari ipiyaari Balaam iñaapaeri Balac ijeekawen-tziri itaani, itsipayi-takari inampina-paeni Athataa-weni-jatzi.

⁷ Ari iñaawae-tanakiro Balaam riyotahae-takiriri ñaantsi, ikantanaki: Nopoñaakawo Tonkaeroniki ramakina Balac, Nokinapaakiro ochempi-mashiki jempe ishitowa-piintzi ooryaa, ikaemakaan-takina Iwinkatharite Athataa-weni-jatzi, ikantakina: “¡Pipoki, pitakijiri Israel-paeni!

¡Pipoki, piyakateri icharini-paeni Jacob!”

⁸ ¿Itaka notakijan-tyaariri naaka kaari ikoyi Tajorentsi itakijeeteri?

¿Itaka niyakatan-tyaariri naaka kaarira riyakatzi rirori Tajorentsi?

¹⁹ Tema irika Tajorentsi, tee roshiyari atziri-paeni itheeyan-tyaari,

Tee rinashitawo okaatzi ikenkishire-takari.

Aririka ikanti: “Iroka nanti.” Aritaki rantakiro.

Imonkaa-tziro maawoeni ikashiya-kaantziri.

²⁰ Ikantee-takina naaka notajonka-wentanti.

Tema imatakiro Tajorentsi itajonka-wentantaki rirori, eero nomateero naaka noepiya-ñaani-teeri.

²¹ Tee iñeeteero iyaari-peronka icharini-paeni Jacob,

Tee riñeeteero eejatzi ikowaenka-takowaetzi isheninka Israel-paeni.

Tema ashi royiroyi itsipata-piintakari Itajorentsite.

Riitaki rajahaa-piintakari iwinkathari-tetaari.

²² Tema irika Tajorentsi, amaeriri ijeekawitaka paerani Apitantoniki,

Otzimimo-tziri ishintsinka oshiyaawomi ishintsinka katsi-mari-paeni pi-ratsi.†

²³ Tekatsi oetzimotyaaari icharini-paeni Jacob takijaantsi,

Tekatsi oetzimotyaaari Israel-paeni yakataantsi.

Nimaeka akantiri Israel-paeni:

¡Osheki rantzimota-kimiri Tajorentsi kaari iñaapiin-teetzi!

²⁴ Roshiyakari kashekari irikapaeni,

Ikatziya rajaryaanta.

Eero romorenka roojatzi ratsikan-takyaariri ratsikanewo.

* **23:1** waaka = becerro, ipireetari = carnero † **23:22** katsi-mari-paeni = búfalo

Riranakiro riraa rowamaani-paeni.

²⁵ Ari ikantanaki Balac: “¡Balaam! Teera pinintatyee piyakateri, eero pitajonka-wenteeri eejatzi.”

²⁶ Ikantzi Balaam: “¡Balac! Tema nokantzi-takimi ketziroeni: ‘Okaatzi ikantinari Tajorentsi, rootaki nantiri.’”

25

Ijeekaki Israel-paeni Pahaankaetoniki

¹ Ari ijeekae-yapaakini Israel-paeni janta Inchatoniki. Imayempi-waeyi-takiro Athataa-weni-jato.

² Okaemakiri Israel-paeni itsipatyaawo otayiniri atsipeta-kaani tajorentsi-niro-paeni. Rakiyota-piintakiro Israel-paeni. Ipinkatha-waetakiri otajorentsi-nirote-paeni.

³ Ari okantakari rawentaan-takariri Israel-paeni tajorentsi-niro Inkañaaweri janta Pahaankaetoniki. Rootaki ikijanta-nakariri Tajorentsi irika Israel-paeni.

⁴ Ari iñaanateeriri Tajorentsi irika Moisés, ikanteeri: “¡Moisés! Pipiyoteri maawoeni reewarite Israel-paeni, pishirika-kentsi-yiteri okiteejita-manee, inteenaryaantee-yaari nomashirenka maawoeni Israel-paeni.”

⁵ Ipoñaaa ikaemakiri Moisés itsipapaeni reewarite Israel-paeni, ikantakiri: “Powamayiri asheninka-paeni ikaatzi aapatziya-kariri tajorentsi-niro Inkañaaweri jeekatsiri Pahaankaetoniki.”

⁶ Ikanta apaani isheninka Israel-paeni ramaki Kosheka-weni-jato jempe ipiyotee-yakani isheninka-paeni, iñaawakiri Moisés, eejatzi maawoeni Israel-paeni ijeekaeyini riraako-waeteeyani rirori-paeni opatzimooki Tajorentsi-thaante.

⁷ Ikanta iñaawakiri rirori Finees itomi Eleazar icharini Ompera-tajorentsi-taarewo Aarón, ishitowa-shi-tanakiri ipiyotee-yakanira isheninka, raanakiro iyotsiro-shitha-kiti.

⁸ Riyaata-shitakiri irika isheninka jempe ipanko-thaante-yitaka isheninka-paeni, rojataakiri imotziki apitekiro, shirampari eejatzi tsinani. Aripaete okaatapaaki mantsiyarentsi owamaayi-takiriri Israel-paeni.

⁹ Tema osheki-pero Israel-paeni owamaakiri mantsiyarentsi.*

31

Ikijawentaa Israel-paeni

¹ Ari iñaanateeri Tajorentsi irika Moisés, ikanteeri:

² “Paanakiri maawoeni Israel-paeni ikijawen-teeyaa, riyaati rowayiri-teeyaari Kosheka-weni-jatzi. Aririka pimatakiro, aripaete pitsipa-shire-yitee-yaari piwaejatzite-paeni.”

³ Ikaemakiri Moisés maawoeni isheninka-paeni, ikantakiri: “Powetsika-yiteeyaa eerokapaeni, piyaati pikijawen-teeyaa powayiri-tyaari Kosheka-weni-jatzi, tema rootaki ikowakiri Tajorentsi.”

⁷ Imatakiro rowayiritari Kosheka-weni-jatzi, ithonkakiri rowamaakiri maawoeni, imatakiro okaatzi ikantakiriri Tajorentsi irika Moisés.

⁸ Ari ikaatzi rowamaa-nakiri iwinkatharite-paeni Kosheka-weni-jatzi. Irika iitawiteeyani: Evi, Requiem, Zur, Hur, Reba. Ikaatzi 5 pinkathari rowamaakiri. Imatzitanakari Balaam itomi Beor rowamaan-tanakari iyotsiro-shitha-kite.

* 25:9 osheki-pero = 24,000

⁹ Ithonka-nakiro Israel-paeni inoshika-nakiro tsinani-paeni Kosheka-weni-jato, rayita-nakiri reenchee-rikiti. Eejatzi ipira-paeni, iwaakatipaeni, maawoeni rashaahawo-paeni.

¹⁵ Ari ikantawaeri Moisés isheninka-paeni: “¡Nosheninká! Iitaka kaari powamaantawo iroka-paeni tsinani?”

¹⁶ Rooyitaki ikaminaani Balaam kantakaan-takirori ikaaripero-tzimotan-takariri asheninka-paeni Tajorentsi janta Pahaankaetoniki. Rootaki rowajankitaan-takariri Tajorentsi asheninka-paeni ikamanta-yitakari.”

APIIN AANI-TANEENTSIRI

¹ Iroka ikenkithawae-takaa-kiriri Moisés maawoeni Israel-paeni janta ijeekan-tawitakari ochempiki. Ari janta ojeeki eni Jordán janta ishitowa-piintzira ooryaa.

6

¹ Rootaki iroka ikantakaan-teetziri, inintakaan-teetziri, kaari ishinetaan-teetziri. Rootaki ikanta-kinari Piwinkatharite Tajorentsi okine niyotahaemi. Rootaki ikowakaa-kimiri panteri janta nampitsiki jempe roejeekaemi.

² Aritaki okantya pipinkathateri Piwinkatharite Tajorentsi. Pimonkaatero ikowa-kaantee-tziri eejatzi ikantakaan-teetani, rootakira panteri maawoeniki ojarentsi, eekirowa pañaatyee. Roojatzi noninta-kayita-kariri pitomipaeni, eejatzi picharini-paeni. Rootakira piñaantee-yaawori pañaahae osheki ojarentsi.

³ ¡Israel-paeni! Rootakira piyaa-takaan-tyaawori pimonkaatero. Ari okantya eero awijimo-tanteemi oetarika-paeni. Aritaki piñaahaeri rosheki-pero-tanee asheninka. Ari pinampi-teeyaawo janta kepatsi kameethatatsiri. Ari itzima-paeri pitsi, roshiya-paawo oshitowaatzi nijaateni. Tema rootaki iroka ikanta-kimiri Pinkathari, Itajo-rentsita picharinini.

⁴ ¡Israel-paeni! Pikemi. Irika Awinkatharite Tajorentsi, apaniro ikanta Ipinkatharitziri rirori.

⁵ Pininta-pero-teeri, pininta-shire-teeri, pininta-shintsi-teeri eejatzi.

⁶ Pikenki-shireero kameethari maawoeni iroka nokanta-kimiri.

⁷ Piyaata-kayeri piyoteeri pitomipaeni iroka. Piñaawaetero, pikantzirowa pipankoki, eejatzi awotsiki. Pikantzirowa pomaryaaha, eejatzi pipiriintaha.

⁸ Poojota-kotyaawo pakoki jankina-takoteen-chari ikowa-kaantee-tziri. Eejatzi poojota-kotyaawo pitamakoki. Rootaki riyotee-tantyaari.

⁹ Pojanki-natero eejatzi tzinkamin-tsiki eejatzi ashitawoki pipanko.

8

¹ Pantapiintero ikowa-kaantee-tziri okaatzi nokantzimiri nimaeka. Rootakira pijeekan-teeyaari. Aritaki piñaahaeri rosheki-pero-tanee asheninka. Opoñaan-tyaari roma-nataneero nampitsi ikowakaa-kiriri Pinkathari picharini-paeni.

² Poshire-tyaawo janta ikina-kinawae-takaan-takimiri-ranki Pinkathari ochempiki okaatzi ojamanitaki 40 ojarentsi. Rootakira rantantawori opoñaan-tyaari itsinampa-shire-takaan-teemiri, rootaki iñaantan-teemiri eejatzi. Tema ikowawitaka riyotero okaatzi pikenkishiryaa-witakari. Ikowawitaka riyotero aririka piyomaa-takiro ikowa-kaantee-tziri.

³ Rowajanki-takaan-tawitakimi, itasheya-neenta-kaawi-takimi. Roo kanteencha rowakaa-kimiro maná. Tema tee piyotako-witawo iroka owana-wontsi paerani, tee riyotako-witawo eejatzi picharini-paeni. Ari okantakari riyotakaan-takimirori tee apatziro okoyimotari atziri royaawo pan, rootaki kowapero-tachari akemijan-teero maawoeni ikanteeri Tajorentsi.

⁴ Okaatakira iroka 40 ojarentsi, tee pithonka-takota piithaari, tee aawaayitzi piitzi.

⁵ Otzimatyee piyote riitaki Piwinkatharite Tajorentsi tampatzika-takimiri. Ari roshiyari ipaapateetari, itampatzika-tziri itomi.

18

¹⁵ Ari ikoñaate paata Kamantan-taniri, roshiyina naaka. Riitaki Piwinkatharite Tajorentsi kanta-kahae-yaawoni. Otzimatye pikemijan-teeri.

¹⁶ Rootajaantaki iroka pikowako-takiriri Piwinkatharite Tajorentsi paerani janta ochempiki Horeb. Tema iroka kitejeri paerani papatotantakari, pikantaki: “Tee akoyiro apiiteero akemaero icheraha Awinkatharite Tajorentsi. Tee akoyiro añahaero eejatzi antawo paamari. Akamaekari.”

¹⁷ Ikanta-nakina Pinkathari, ikantzi: “Kameethataki ikanta-kimiri.

¹⁸ Nokanta-kahae-yaawo ikoñaate Kamantan-tantaniri roshiyimi eeroka, isheninka rirori pichariniteeyaari. Noyiniri noñaane ipaanteki. Ikenkithateero okaate nokanteriri.

¹⁹ Nowajan-kiteeri maawoeni kaari kemijan-teerini Kamantan-taniri.”

31

¹ Rapiiteeri iñaanata-neeri Moisés Israel-paeni, ikantziri:

² “Tzimaki 120 nojarentsite, tekatsi noshintsinka nanashi-tantee-yaari. Tema ikantakina Pinkathari eero nomontya-haawo eni Jordán.

³ Riitaki anashita-kaemini Piwinkatharite Tajorentsi. Riitaki thonkaaterini atziripaeni jempe pikinee-yanakini, paanteeyaawo iipatsite. Riima Josué, riitaki jewatapaemini, ipinkathari-tapae. Rootaki ikantakiri Pinkathari.”

34

⁵ Roojatzi ikamantaa Moisés, romperatanewo Tajorentsi. Ikamaero iipatsiteki Moab, ininta-kaakiriri Pinkathari.

⁶ Ari ikiteetakiri owinteni-patha-tzira Moab, pinkathari-tatsiri Bet-peor, nampitsi kaari riyoteetzi nimaeka.

⁷ Okaataki 125 rojarentsite ikamantakari. Eeniro ikowichaa-tzimaeta kameetha, eejatzi eeniro ishintsitzi.

⁸ Ojamanitaki okaatzi 30 kitejeri riraakoe-yakarini Israel-paeni Moisés-ni janta ochempiki Moab. Okanta imonkaa-takiro kitejeri riraako-tanta-kariri kaminkari.

⁹ Tekira ikamana-kiita Moisés-ni, rotaiya-patziito-takiri Josué, itomi Nun. Ipaneeri riyomento. Arira ipinkatha-tanakiri Israel-paeni Josué, rantaneero okaatzi ikanta-kiriri Pinkathari Moisés-ni.

JOSUÉ

¹ Tema kamae rirori Moisés, romperatani Tajorentsi. Ari iñaanateeri Tajorentsi irika Josué, itomi Nun, itsipata-piintani Moisés. Ikanteeri:

² “¡Josué! Tema kamae nomperatani Moisés. Eeroka montyaaka-haeyaarini maawoeni pisheninka-paeni intatsikiro Pareenkaarini, piyaati janta kepatsiki nashita-kaemiri maawoni eerokapaeni.

³ Naakataki payita-kimirori, tema rootaki nokantzi-takariri paerani Moisés, nokantakiri: ‘Naaka pimironi maawoeni kepatsi jempe-rika pikinay-itaki’.

⁴ Iroka okaate piipatsite. Opoñaana-kyaawo jaka ochempi-mashiki, Kiteni-itoniki roojatzi Antawaaki Enini, maawoeni iipatsite Thaawan-taani-jatzi, roojatzi janta Inkaariki Antawo jempe ikyaapiintzi ooryaa.

⁵ Eero itzimae otsinampaemini jempe-rika pijeeka-yitee. Naakataki tsipata-piintimini nokimitaakiri paerani Moisés notsipa-takari. Eero nowapin-teemi, ari nokanteetatyeyyaani notsipa-teemi.

⁶ Pikyaaryooti, piñaaperotyaa kameetha. Tema eeroka aakahaerini kepatsi maawoeni pisheninka-paeni. Rootaki nokashiya-kaakiriri paerani piwae-jatziitani.

⁷ Apatziro nokoyi pikyaaryooti, kametha piñaaperotyaa. Pikemijan-taneero noñaani okaatzi riyotaa-kimirori nompera-tanini Moisés. Kijokiro powaero, rootaki okameetha-tzimotan-teemiri okaate panta-yiteeri.*

⁸ Pamepaantetya piñaawae-tapiin-teero jankinarentsi iñaani Tajorentsi, pikinkishiryaa-piintyaawo kiteejeriki eejatzi tsireniriki, rootaki pimatanteeyaawori pantayi-teero okaatzi jankina-teenchari. Tema rootaki okameetha-tantyaari okaate panta-yiteeri.

⁹ Naakataki kantzimiri pikyaaryooti, kametha piñaaperotyaa. Eero pi-thaawawaetzi, eero powashaanta-waeta, tema naaka Pitajorentsite, ashi nowaero notsipa-timi jempe-rika pikinayitee.”

3

Imontyaan-takawori Pareenkaarini

¹ Okanta okiteeje-tamanee, ananinkanaka Josué itsipata-naari maawoeni isheninka-paeni rookaneero ijeekawi-tapaaka Inchatoniki, areetee-yakani Pareenkaarini. Ari imahaeya-paakini tekira imontyaata intatsikiro.

² Okanta ijeekapaaki mawa kiteejeri, ithotyakiro reewariti Israel-paeni raminiro maawoeni ipanko-thaanteki-paeni isheninka.

³ Riyotaakiri maawoeni isheninka-paeni, ikantakiri: “Aririka piñaakiri Ompera-tajorentsi-taarewo Leví-paeni inatakotanakiro itajorentsi-mokote Tajorentsi, rashaata-kaero, piyaateeyini eerokapaeni, poyaata-nakiri.

⁴ Okini piñiiri jempe pikineeyini, tema tee pikineeyini paerani eerokapaeni jaka. Eeromaeta pokaakitawo tajorentsi-moko, inteena pimpoeteeyini eerokapaeni.”*

⁵ Ari ikantanakiri Josué isheninka-paeni: “¡Powetsika-shire-teeyaani maawoeni, tema okiteeje-tamanee roñaayimiro Tajorentsi kaari piñaapiintzi!”

⁶ Ikantakiri eejatzi Ompera-tajorentsi-taarewo-paeni: “Paanakiro tajorentsi-moko, peewateri maawoeni asheninka-paeni pashaateeyini.”

* **1:7** Kijokiro powaero = eero pitempaa-waeta pakoperoki eejatzi pampateki.
pikantya = 1,000 metro = 2,000 okaatzi imonkaa-tanteetawo konakintsi.

* **3:4** inteena

Raanakiro Ompera-tajorentsi-taarewo-paeni tajorentsi-moko, reewata-nakiri maawoeni isheninka-paeni ashaatee-yanakani.

⁷ Iñaanata-nakiri Tajorentsi irika Josué, ikantziri: “Nimaeka nokanta-kaeyaawo iñiimi pisheninka-paeni riiperori eeroka. Rootaki riyotan-tyaari ari notsipa-tzimi naaka nokimitziri paerani Moisés notsipa-takari.

⁸ ¡Josué! Pikantiri eeroka Ompera-tajorentsi-taarewo-paeni natakirori tajorentsi-moko, pikanteri: ‘Aririka paatzikaa-paakiro nijaa Pareenkaarini, ari paatzinkae-yapaakini.’ ”

⁹ Imatakiro Josué, ikantakiri isheninka-paeni: “¡Nosheninkapaeni! Pipokaeyini maawoeni, pikemi ikantzi Atajorentsite.

¹⁰ Rootaki piyotan-tyaari ari itsipatzimi eerokapaeni Tajorentsi Kañaaniri, aritaki piñaayi-teeri ithonkaeri Owinteni-jatzi, Thaawan-taarini-jatzi, Thaanteweni-jatzi, Nampitsi-weni-jatzi, Pitzitharini-jatzi, Ochempi-weni-jatzi eejatzi Kaya-weni-jatzi.

¹¹ Ari piñaayi-takiro rashaata-kaetiro Pareenkaariniki itajorentsi-mokote Pinkatha-wentzirori maawoeni kepatsi.

¹² Piyoshiiti ikaati 12 asheninka, paayiti apaani-paeni akaatzi asheninka-tawakahaeyani.

¹³ Tema aririka rashetanaki iitziki-paeni Ompera-tajorentsi-taarewo natakirori itajorentsi-mokote Pinkatha-wentzirori maawoeni kepatsi, ari opiryaa-tanaki Pareenkaarini. Eero oshiyaa-tanaa nijaa, antawo oonkanakyaa katonko.”

¹⁴ Ikanta ishitowae-yanakini Israel-paeni ipanko-thaanteki rashaatyaawo Pareenkaarini, eewatee-yakini Ompera-tajorentsi-taarewo inatakotakiro tajorentsi-moko.

¹⁵ Ikanta raatzikaata-paakiro nijaa Ompera-tajorentsi-taarewo natakotakirori tajorentsi-moko, asheyitanaki iitziki-paeni. Tema eeniro okemaatzi Pareenkaarini rowiitan-teetawori okithoki pankirentsi.

¹⁶ Rootaki oonkanta-nakari katonkonta, antawo otapyaatanaka nijaa areetaka Potsitaariki ojeeka-nampi-tziri Kemaatsi-taariki. Rooma kirinkanta Mameriweniki omontetari Inkaari Mirityaawo, piryaatanaki. Ari ikineeyanagini Israel-paeni riyaateeyeni intatsikiro Kashiryaariki.

¹⁷ Riima Ompera-tajorentsi-taarewo natakotakirori itajorentsi-mokote Tajorentsi, roojatzi ikatziyee-yakani opiryaa-tanakira Pareenkaarini. Roojatzi imontyaan-tanakari maawoeni Israel-paeni opiryaa-tanakira Pareenkaarini.

6

Ikyaantee-takari Kashiryaariki

¹ Tekatsi mateeroni ikyahae Kashiryaariki, tekatsi eejatzi mateeroni ishitowae, tema rashita-peroe-tanakiro iroka nampitsika, okantya ipiyawentyaa aririka rowayiri-tapaa-kyaari Israel-paeni.

² Roo kanteencha iñaanateeri Tajorentsi irika Josué, ikanteeri: “¡Josué! Noshine-takimiri pithonkiri Kashiryaari-jatzi, iwinkathariti eejatzi rowayiriti-paeni.

³ Pitapotiro nampitsi pitsipa-tanakyaari pisheninka-paeni owayiritachani, apawo-jatzi pitapotiro kiteejeriki. Tema okaate 6 kiteejeri pitapotyaawo.

⁴ Reewati 7 Ompera-tajorentsi-taarewo roteeya-yitaki iwaakapatipaeni itziwootan-tyaari. Royaatee-yaapaakiniri ompera-tajorentsi-taarewo natakotakirori tajorentsi-moko. Aririka omonkaa-takyaa 7 kiteejeri, 7

papiitiro pitapotiro nampitsi. Itziwootee-yanakini Ompera-tajorentsi-taarewo rirori.*

⁵ Aririka pikemawakiro ijantheen-katanaki iyameninka tziwoorentsi, picheraanaki pikaemaeyini. Aritaki otzimpookanaki otantotari Kashiryaari. Ari pikyahaeyini janta.”

⁶ Ikaemakiri Josué Ompera-tajorentsi-taarewo, ikantakiri: “Paanakiro itajorentsi-mokote Tajorentsi. Reewati 7 Ompera-tajorentsi-taarewo roteeya-yitaki iwaakapatipaeni itziwootan-tyaari. Royaa-teeya-paakirini Ompera-tajorentsi-taarewo natakotakirori tajorentsi-moko.”

⁷ Riyotaakiri isheninka-paeni, ikantziri: “Piyaateeyini, panashitiro Kashiryaari, pitapotiro. Riima ikaati owayirita-chani riitaki jewatironi itajorentsi-mokote Tajorentsi.”

⁸ Rantakiro Israel-paeni okaatzi ikantakiriri Josué. Jewatanaki 7 Ompera-tajorentsi-taarewo, itziwooteeyini. Pokakotatsi itajorentsi-mokote Tajorentsi itaapiiki.

⁹ Jewataki ikaati owayirita-chani, pokaeya-tsini itaapiiki Ompera-tajorentsi-taarewo. Eenitatsi itsipa owayiri-paeni impoeta-tsiri royaata-kowen-tziro itajorentsi-mokote Tajorentsi. Tee ipakaa-neenta tziwoorentsi.

¹⁰ Tema riyotaa-yitakiri Josué isheninkapaeni, ikantakiri: “Eentsikiroeni panashi-teeyini, roojatzi nokantan-takimiri: ‘¡Picherayi pikaemaeyini!’ Ari-paete pikaemaeyini”

¹¹ Imatakiro itapotee-yawoni nampitsi inatakotee-yakironi itajorentsi-mokote Tajorentsi. Ari ipiyeeyaani ipanko-thaanteki, roojatzi otsipaki kiteejeri.

¹² Ikanta ipiriin-tamanaa Josué, raaneero Ompera-tajorentsi-taarewo-paeni itajorentsi-mokote Tajorentsi.

¹³ Jewatanai 7 Ompera-tajorentsi-taarewo, pokakotatsi itajorentsi-mokote Tajorentsi itaapiiki. Tee imako-ryaapaentzi ranashi-teeyini, roetziñaarikotakawo itziwooteeyini. Jewatatsi ikaati owayirita-chani. Eenitatsi itsipa owayiri-paeni impoeta-tsiri royaata-kowen-tziro itajorentsi-mokote Tajorentsi. Tema roojatzi ikameñeenkataki tziwoorentsi.

¹⁴ Ari rapiitakiro itapotawo nampitsi Kashiryaari, rootaki apiteta-tsiri kiteejeri. Ari ipiyeeyaani ipanko-thaanteki. Ari ikantapiin-takiro okaatzi 6 kiteejeri rapiitakiro itapotakawo.

¹⁵ Okanta 7-tatsiri kiteejeri, ananinkae-yanakini itapotawo nampitsi, ikimita-piintzirowa. Iroka kiteejeri, 7 rapiitakiro itapotziro nampitsi.

¹⁶ Okanta 7-tatsiri itziwootaki Ompera-tajorentsi-taarewo-paeni, ikaemako-tanakiri Josué isheninka-paeni, ikantziri: “¡Pcherayi pikaemaeyini! ¡Tema ishineta-kimiri Tajorentsi ikaatzi nampitawori jaka!”

²⁰ Ari icheraanaki ikaemae-yanakini owayirita-chani, tziwootanaki Ompera-tajorentsi-taarewo-paeni. Ikanta ikemawakiri maawoeni isheninka-paeni ipoema-tanaki tziwoorentsi, cheraa-naki ikaemaeyanakini, rootaki otzimpookan-tanakari otantotari nampitsi Kashiryaari. Tampatzika rowanakiro ikyahae-yanakini nampitsiki.

²¹ Ithonkanakiri rowamaantanakari iyotsiroshithakite maawoeni shirampari, tsinani, ewankari, antariki-paeni, imatanakiri ipira-paeni, maawoeni. Ari ikaatzi ithonkakiri rowamaakiri.†

²⁷ Tema ikemakoe-tanakiri Josué maawoeniki janta, tema riitaki Tajorentsi tsipata-kariri.

* 6:4 ipireetari = owisha † 6:21 ipira-paeni = buey, owisha, kawayo

8

Ithonkae-takiri Tzimpookaarini-jatzi

¹ Ari iñaanateeri Tajorentsi irika Josué, ikanteeri: “Kameetha piñaaperotyaa, eero pithaawa-waetzi. Paaneeri pisheninka-paeni ikaati owayirita-chani, piyaati powayiri-tyaari Tzimpookaarini-jatzi, naaka kantakae-yaawoni potsinampaeri iwinkatharite, pithonkiri maawoeni. Eeroka ashitee-yaawoni inampi eejatzi iipatsite.

² Tema ari pimatakiri Tzimpookaa-rini-jatzi eejatzi iwinkatharite pikim-itaakiri Kashiryaa-rini-jatzi eejatzi iwinkatharite. Noshine-takimi nimaeka payiro okaatzi tzimimo-tziriri, payiri eejatzi ikaatzi ipirayitari. Powetsikyaa, okantya pomapokiri pikinashi-takiri itaapiiki.”

³ Ari rowetsikanakari Josué eejatzi isheninka-paeni jatatsini rowayiri-tyaari Tzimpookaarini-jatzi. Riyoshiitaki ikaatzi 30,000 ñaaperori isheninka-paeni, rotyaan-takiri tsireni-paetiki.

⁴ Ikantawakiri: “Itaapiiki pikinashi-takiri, pomanee-yakyaani okaakiini. Powetsika-paakya powayiritantyaari.

⁵ Riima itsipa asheninka owayirita-chani royaatina naaka niyaati nampitsiki. Aririka ishitowanaki ikoyi romanata-wakina, ari noshiya-pitha-tanakyaa, akimiteero chapinki.

⁶ Aririka ipatzima-tanakina Tzimpookaarini-jatzi, rookanakiro inteena inampi, ikanteeyini: “Ishiya-pitha-tatyee irikapaeni ikimiteero chapinki.” Roshiyakaa-mintheetzi noshiya-pitha-tatyee-riimi naakapaeni.

⁷ Roojatzi pishitowan-tanakyaari eeroka-paeni jempe pomanee-yakani, pikee-yapaakini inampiki. Tema ishineta-kaeri Tajorentsi owayiri-tyaari irikapaeni.

⁸ Aririka pikyaaki inampiki, pitayiro. Pimatiro ikantakaeri Tajorentsi. Rootaki ikoyiri rirori.”

⁹ Imatakiro Josué rotyaan-takiri owayirita-chani. Ikineeyakini isheninka-paeni ikyaapiintzira ooryaa, omaneeyakani niyanki-thaki awotsi poñaachari Tajorentsi-pankoniki roojatzi Tzimpookaa-riniki. Riima Josué, tee riyaatzi rirori, eejatzi imaanee ipanko-thaanteki.

¹⁰ Okanta okiteeje-tamane, ananinkanaka Josué raminiri isheninka-paeni, ikaati owayirityaarini Tzimpookaarini-jatzi. Ipiyotakiri maawoeni isheninka-paeni, eejatzi antari-pero-paeni.

¹¹ Ari itonkahae-yanakini owayirita-chani ikaatzi itsipata-nakari Josué. Tema imonteta-paakawo nampitsi Tzimpookaarini, ari ipanko-thaante-yitapaaka okatonkotzira nampitsi.

¹² Rotyaantaki 5,000 isheninka owayirita-chani ikyaapiintzira ooryaa, maneeypaakani niyanki-thaki awotsi poñaachari Tajorentsi-pankoniki roojatzi Tzimpookaariniki.

¹³ Iroka ikanta rinashiyitakari roojeekakiri isheninka-paeni Josué: Eeni-tatsi apaani-paeni manayiteenchari owayirita-chani ikyaapiintzira ooryaa. Riima itsipa-paeni ipanko-thaante-yitaka okatonkotzira nampitsiki. Roojatzi reewatan-tanakari Josué tsireni-paeteki janta otenka-naaki.

¹⁴ Ikanta riyotaki pinkathari-tatsiri Tzimpookaariniki, intsipaete ikaemanakiri rowayirite-paeni, rananinkae-yanakini, tema ari ikamanta-wakahae-yakani jempe rowayiri-tantya. Ari ikaatzi raanakiri rowayiriti ipiyata-wakyaari Israel-paeni riweyaa-paaka intatsikiro Mameriweniki. Tee riyotee-yini manee-yapaakani itsipa Israel-paeni nampitsiki ikinapaakirona.

¹⁵ Ikanta Josué itsipatakari rowayiriti, ikimiwitaka ithaawa-nakityeemi, ishiya-pitha-tanakari Tzimpookaarini-jatzi ikineeya-nakini ochempimashiki.

¹⁶ Ari ikaemako-takiri rowayirite-paeni iwinkatharite Tzimpookaarini-jatzi, ikantziri: “¡Pipatzimateri!” Ikanta ipatzimae-tanakiri Josué, rookanakiro inteena inampi.

¹⁷ Tekatsi apaani owayiri jeekaneen-tsini kijako-wentyaarini Tzimpookaarini-jatzi eejatzi Tajorentsi-pankoni-jatzi, tema ithonka riyaaatanaki rowayiriti ipatzima-tanakiri Israel-paeni.

¹⁸ Ari rapiitakiro Tajorentsi iñaanatziri Josué, ikantziri: “Powaankiro piyotsiro-shitha-kiti pookotan-tyaawo Tzimpookaarini, tema noshine-takimiri naaka pithonkiri.” Rowaanka-nakiro Josué iyotsiro-shitha-kiti roteeyakiri, rookotan-takawo nampitsi.

¹⁹ Romapoka-shitanaka ishitowae-yanakini owayiri-paeni ikaatzi omaneen-chari, jatanaki Tzimpookaariniki, kyaapaaki nampitsiki, itaapaakiro.

²⁰ Ari ipithoka-paenta itaapiiki rowayiriti Tzimpookaarini-jatzi, iñaatziiro okachaa-reen-kataki otaha inampi. Tekatsi ikini ishiyanaki ochempimashiki, tema ithonka rotzikakiri Israel-paeni roshiya-kaamintheetziri inkaahanki romishiya-tziiri. Tema riitaki pithoka-shitana-kariri rowayiritari.

²¹ Iñaakiri Josué ikyaaki nampitsiki rowayiriti ikaatzi omaneen-chari, imatakiro itaakiro nampitsi, ipiyashi-teeya-paakirini Tzimpookaarini-jatzi, rowayiri-tapaakari.

²² Ari ishitowae-yaneeni owayiri-paeni kyaapaen-tsiri nampitsiki, rojatekae-tanakiri Tzimpookaarini-jatzi, tekatsi ikinee ishiyi, rowamahae-takiri maawoeni.

²³ Apatziro iwinkatharite Tzimpookaarini-jatzi rañaaki, tee rowamahaetziri. Roteeyee-takiri, raanakiri ijeekakira Josué.

²⁴ Ithonkae-takiri Tzimpookaarini-jatzi ikaatzi jataneen-tsiri ochempimashiki ipatzima-tantzi. Ari ipiyapaaka maawoeni Israel-paeni nampitsiki Tzimpookaarini, ithonkakiri rowamaakiri ikaatzi jeekawita-noonchari.

²⁵ Tema thonkaka ikamaki Tzimpookaarini-jatzi. Ikamayitaki shirampari eejatzi tsinani. Ikaateeyini 12,000 kamaentsiri.

²⁶ Tee ipakaero Josué rowaankiro iyotsiro-shitha-kiti rookotantawo nampitsi, roojatzi ithonkan-takariri ikaatzi nampitawori Tzimpookaariniki.

²⁷ Tema rayitakiri Israel-paeni maawoeni rashitari Tzimpookaarinini-jatzi eejatzi ipira-paeni. Imatakiro Josué ikantakiriri Tajorentsi.

²⁸ Itaakiro Josué nampitsi Tzimpookaarini. Roojatzi nimaeka iñeetziro opiyo-pookita jempe okanta itzimpookae-takiro paerani.

²⁹ Raakiri Josué iwinkatharite Tzimpookaarini-jatzi, ithatakiri otewaki inchato, roojatzi tsirenii-teeni. Ikanta itziroryaanee ooryaa, ikantaki Josué: “Pithataryaa-kotiri kaminkari, pookakiteri okiishi-tapaaki awotsi, panawyaan-tyaari osheki mapi.” Roojatzi iñahaetziro nimaeka mapi ipiyotashiitakiriri.

9

Ramatawinka Nampitsii-toni-jatzi

¹ Ari ikemaeyakini okaatzi awijeen-tsiri iwinkatharite-paeni Thaawan-taarini-jatzi, Ochempi-weni-jatzi, Owinteni-jatzi, Nampitsi-weni-jatzi, Thaante-weni-jatzi eejatzi Kayaa-weni-jatzi. Tema irika-paeni pinkathari

riitaki jeeka-nampi-yitzirori Pareenkaarini, othapyaaki Antawoete Inkaari eejatzi Kiteniitoni.

² Ari ikaminaa-wakahae-yakani irikapaeni pinkathari, ikanta-wakaa: “Jame aapatziya-wakaeyaa, apiyata-wakyaari Josué jewatziriri Israel-paeni.”

³ Riima Thaante-weni-jatzi nampitawori Nampitsii-toniki, ikemako-takiri Josué jempe ikantakiri Kashiryaari-jatzi eejatzi Tzimpookaarini-jatzi.

⁴ Ikenkishire-teeya-nakani ramatawiteri. Raaki antyashipawo-paeni rotemento eejatzi paejatoteentsiri mashitsi, owamata-pooki-tanaka, ikithaayitanakawo, ikyaako-tanakari ipira-paeni jateeya-nakini.*

⁵ Tema pichaki-pooki-tanaka, ikyaanta-yitakari iitziki paejato-pookiri. Raanaki paejato-teentsiri rowanawo, othonka opowa-pooki-taki.†

⁶ Areetee-yakani Pineeronchaariniki jempe ipanko-thaantetaka Josué eejatzi isheninka-paeni, ikantapaakiri: “Eeroka nopokashitzi, tema inteena nopoñaayitaka. Nokoyi paapatziyina.”

⁷ Ari rakaeya-nakini Israel-paeni ikantziri Thaante-weni-jatzi pokaentsiri: “Aama teerika pipoña inteena, okaakiini pijeeki. ¿Jempe okantyaari aapatziya-wakaeyaa?”

⁸ Eekiro ishintsi-tanakitziiri, ikantziri: “Nokoyi pompera-tina.” Ikantziri Josué: “¿Jempema pipoñaaka? ¿Jempe piitaka? ¿Jempe ojeeki pinampi?”

⁹ Ikanteeyini riroripaeni: “Inteena nopoñaaka, nokemako-takiri Pita-jorentsire. Othonka nokemakiro eejatzi okaatzi rantakiri Pitajorentsire Apitantoniki.

¹¹ Rootaki rotyaan-tanta-kinari neewariti-paeni, eejatzi nosheninka-paeni, ikantakina: ‘Piyaati jempe ijeekaeyini Israel-paeni. Paanaki poyaari awotsiki. Aririka piñaakiri, pikantiri: “Naaka pomperatani. Nokoyi aapatziya-wakaeyaa.”

¹² Tema owakira nopokae-yanakini nohotyaa-koyitzimi, eeniro ojaawawita nowanawo. Rooma nimaeka paejato-tanaki rowanawo, othonka opowa-pooki-taki.‡

¹³ Ari ikimi-witaka eejatzi mashitsi-naki owakirawitacha. Tema ithonka ijanaryaaki nimaeka. Ari okimitzita-kari eejatzi noethaari, nokyaantari noetziki, thonkaka, tema inteena nopoñaayitaka.’ ”

¹⁴ Raakiro Israel-paeni rowanawo Nampitsii-toni-jatzi ramakiri inampiki, rowaka eepichokiini. Teemaeta ikowako-tziri Tajorentsi oetarika ranteri.

¹⁵ Imatakiro Josué rojankina-takotakiro okantakota raapatziya-wakaan-tyaari eero rowayiri-tawakaanta. Ikantakiri: “Eero nowamayimi.” Roojatzi imatizakari reewariti-paeni Israel-paeni ikantaki rirori-paeni.

¹⁶ Okanta awijaki mawa kiteejeri, ikamantee-takiri Israel-paeni, ikantee-tziri: “Tee inteena ijeekaeyini Nampitsii-toni-jatzi, riitaki pitsipa-nampitari”.

¹⁷ Jateeyakini Israel-paeni ithotyaako-teeri Nampitsii-toni-jatzi. Okanta awijaki mawa kiteejeri, rareetakari inampiki. Iroka iitziro inampi-paeni: Nampitsii-toni, Manityaarini, Kitaawonchaarini, Antamishaarini.

¹⁸ Teemaeta rowayiri-tapaa-kyaari, tema raapatziya-wakari chapinki, ikantakiri: “Eero nowayiri-tzimi. Aririka notheeyakya nokantzimi, ari rowajankitaakina Tajorentsi, Itajorentsire Israel.” Rootaki ikijima-waetanta-nakariri Israel-paeni irika reewariti-paeni.

¹⁹ Roo kanteencha, iroka ikanteeyini reewariti rakayitziri Israel-paeni: “Eero nowayiritari. Tema aritaki nokantzi-takari chapinki: ‘Eero nowayiri-

* 9:4 ipira-paeni = asnos † 9:5 rowanawo = pan ‡ 9:12 nowanawo = pan

tzimi. Aririka notheeyakya nokantzimiri, ari rowajankitaakina Tajorentsi, Itajorentsite Israel.’ ”

²⁰ Eekiro ikantana-kitzii reewariti-paeni Israel-paeni: “Eero akoshekari, ijeekiita. Tema eerorika amonkaa-tziniri akanta-kiriri Tajorentsi, aritaki ikijakae.

²¹ Eero powamaa-kaanta-waetzi apaani, apatziro pompera-waetyaari rayi tsitsi, eejatzi nijaa.” Ari ikinakaerori jewari-paeni imonkaa-tziro ikan-takiriri Nampitsii-toni-jatzi, raapatziyaari.

²² Ari ikaemakaan-takiri Josué Nampitsii-toni-jatzi, rojampi-takiri ikantziri: “Litaka pamatawi-tantanari pikantaki: ‘Inteena ojeeki nonampi.’? Tema okaakiini pijeekae-yawitani.

²³ Ari riyakaeteemi! Ashi powaero nompera-waeteemi. Otzimatyeey pitsima-tapiintee, paapiintee nijaa ashi ipanko Notajorentsite.”

²⁴ Rakanaki rirori ikantanaki: “Tema antawo nothaawan-takimi powamana-kari, rootaki namatawi-tantzimiri. Tema nokemako-takiri Pitajorentsite ikantakiriri paerani Moisés, ikantziri: ‘Ari nothonkaeri ikaatzi nampitawori jaka, nopaemiro eerokapaeni maawoeni iroka iipatsite.’

²⁵ Roo kanteencha, pimatiro pompera-waetina eeroka-paeni. Pantakae-nawo okaatzi kameetha-tzimotzimiri eeroka.”

²⁶ Imatakiro Josué, tee ishinetziri Israel-paeni rowayiri-tyaari Nampitsii-toni-jatzi.

²⁷ Riiyitaki rowakiri tsimata-piintatsini, riijatzi aapiinta-tsini nijaa rashi maawoeni Israel-paeni, ashi itaapooki-mento Tajorentsi jempe-rika ikowakayiri Tajorentsi. Rootaki rantawaero rametanakari rantziro roojatzi nimaeka.

10

Rowayiri-teetari Ochempi-weni-jatzi

¹ Ikanta Adonisedec pinkathari-tatsiri Aapatziyaweniki, ikemako-takiri Josué raapitha-takiri iipatsite Tzimpoookaarini-jatzi. Ithonkakiri maawoeni, itsipataakiri iwinkatharite, ikimita-kiri paerani Kashiryaari-jatzi, ithonkakiri itsipataakiri iwinkatharite. Tema ikemako-tzitakari raapatziyakari Nampitsii-toni-jatzi, itsipataakari iipatsiteki ijeekan-tyaari kameetha.

² Antawo ithaawanaki. Tema ñaaperoripaeni rirori. Antawo okaatzi iipatsite, anaanakiro rashi Tzimpoookaarini-jatzi. Tema otzinkami nampitsi iroka Nampitsii-toni.

³ Rootaki rotyaan-tantakari Adonisedec jatatsini iñiiri Hohan pinkathari-tatsiri Aripéro-taarewoniki, iñiiri Piream pinkathari-tatsiri Wathaweniki, iñiiri Jafía pinkathari-tatsiri Kijoshiryaariniki, iñiiri Debir pinkathari-tatsiri Waakani-kiki, ikantakiri:

⁴ “Pipoki pamitakotina owayiri-tyaari Nampitsii-toni-jatzi, tema raapatziyakari Josué reewariti Israel-paeni, itsipata-wakari.”

⁵ Ikanta irika 5 pinkathari jeekatsiri iipatsiteki Ochempi-weni-jatzi. Pinkathari-tatsiri Aapatziyaweniki, Aripéro-taarewoniki, Wathaweniki, Kijoshiryaarini, eejatzi Waaka-niki, raapatziya-wakaa-naka rirori, raayita-nakiri rowayirite. Jataki itzimashiteri Nampitsii-toni-jatzi rowayiri-tyaari.

⁶ Ari ikimitakari eejatzi Nampitsii-toni-jatzi, rotyaantaki jatatsini ijeekinta Josué ipanko-thaanteki Pineeronchaari-niki, ikantapaakiri: “Pipoki intsipaeti, pikijako-wentyaari pomperatani. Tema raapatziya-wakaaka

pinkathari-paeni jeekatsiri tonkaariki iipatsiteki Ochempi-weni-jatzi, ikoyi rowayiri-tina.”

⁷ Ikanta ikemawaki Josué, pokanaki rirori itsipayi-takari ñaaperori rowayirite ipoñaakawo Pineeronchaariniki.

⁸ Ari iñaanateeriri Tajorentsi, ikanteeri: “¡Josué! Eero pithaawan-tashitari, noshine-taakimiri pithonkiri. Tema tekatsi otsinampaemini eeroka.”

⁹ Ikanta ipokanaki Josué tsireni-paetiki ipoñaakawo Pineeronchaariniki, romapokakiri rowayiri-takari.

¹⁰ Tema ikantakaakawo Tajorentsi ithaawan-teetyaari Israel-paeni, iñahaetakiri ithonkantaki rowamaantaki Nampitsii-toniki. Ipatzima-tanakiri ikinawi-tanaka awotsiki jatachari tonkaariki Moopankoniki, ari rowamaawae osheki, roojatzi rareetantaka Kiyarenchaariki eejatzi Pirateeroniki.

¹¹ Ikanta roerinkae-yaawoni Moopankoniki ishiya-pitha-witari Israel-paeni, rowaryaaki Tajorentsi antawo jiriniki oshiyakawo mapi, roojatzi janta Kiyarenchaariki, othonkakiri owamaakiri awijanakiri ikaatzi rowamaa-yitakiri Israel-paeni.

¹² Ari ikowako-takiriri Josué irika Tajorentsi ithonkiri rowayiriteri Ochempi-weni-jatzi. Tema ikemakiri maawoeni isheninka-paeni, ikantaki: “¡Ooryaa! Paatzinki jaka Nampitsii-toniki. ¡Kashiri! Paatzinki janta taapiki Maniroshaariki.”

¹³ Ari imatzimaetaka aatzinka-paaki ooryaa eejatzi kashiri. Roojatzi ipakaan-takawori Israel-paeni ipiyawenta rowayiritari iijaneentani.

Rootaki jankina-teenchari paerani rojankinariki Jaser, kantatsiri: “Ojmani raatzinkaki ooryaa jenokinta, roowiteencha omonkaa-teeyaamini apaani kiteejeri.”

¹⁴ Teera iñeetziro paerani oshiyaawori roñaahan-takiri Tajorentsi rantakiro ikoyiri apaani atziri, tema ikijako-wentatyaari Israel-paeni.

¹⁵ Ari ipiyaari Josué itsipataari isheninka-paeni ipanko-thaanteki janta Pineerontsiniki.

24

²⁹ Okanta paata, kamaki Josué itomi Nun, romperatani Tajorentsi. Okaatzi 110 rojarentsite ikamantakari.

³⁰ Ikiteetakiri inampiki, iiteetziri “Osheki-pero Antetaantsi” jeekatsiri ochempi-mashiki iipatsiteki Efraín-paeni, janta katonkonta ochempi Omoyekaetoniki.

³¹ Tema irika Israel-paeni osheki ipinkatha-tapiin-takiri Tajorentsi eeniro rañaawita Josué. Ari ikantzi-takawori eejatzi ikamaera Josué, tema eeniro rañaayitzi antari-pero-paeni yotakotzirori okaatzi rantayita-kiri paerani Tajorentsi.

³² Ikanta ramaero Israel-paeni itonki-pookini José janta Apitantoniki, ikitata-paeri Shempaariniki. Rootaki iipatsite Jacob, iwaejatziiteni, ramanan-takiri paerani rashiwitawo itomipaeni Hamor, ipinatakiri ikaatzi 100 ikithoki koriki. Tema irika Hamor riitaki ipaapate iiteetziri Shempatsi, ikantziri iñaaniki riroripaeni Siquem. Okanta paata, riitaki icharini-paeni José ashitaawori maawoeni iroka kepatsi.

JEWARIPAENI

¹ Tema kamaki Josué, ikowaki Israel-paeni riyoti itzimi-rika etyaawoni rowayirityaa, ikowako-takiri Tajorentsi, ikantziri: “¿Itzimika etyaawoni itonkaero rowayiri-tyaari Owinteni-jatzi?”

² Ari rakakiri Tajorentsi ikantziri: “Riitaki etyaawoni rowayiri-tyaari icharini-paeni Judá, naaka kantakae-yaarini raapitha-tantyaariri iipatsite, riitaki ashitee-yaawoni.”

³ Ikanta icharini-paeni Judá ikaemakiri maawoeni icharini-paeni Simeón, tema riitaki isheninka-thori, ikantakiri: “Jame atsipata-wakaeyaa atonkaero kepatsi ipaeta-kinari. Jame owayiri-tyaari Owinteni-jatzi. Aritaki nomatakiro naakapaeni, ari noyaatakimi piipatsiteki ipaeta-kimiri eeroka.” Imatakiro icharini-paeni Simeón, royaatee-yanakirini isheninka-thori-paeni.

⁴ Tonkahae-yanakini Judá-paeni. Ikantakaakawo Tajorentsi ithonkiri maawoeni Owinteni-jatzi, eejatzi maawoeni Nampitsi-weni-jatzi. Tema osheki-pero ikaatzi atziri rowamaakiri janta Porekae-toniki.*

⁸ Ikanta rowayiri-takari Judá-paeni irikapaeni Aapatziyaweni-jatzi. Ikyaaiki inampiki, ithonkakiri rowamaantakari iyotsiroshithakite maawoeni, itaanakiro inampi.

⁹ Ikanta rawijanaki Judá-paeni rowayiri-tanakari Owinteni-jatzi nampiwitawori ochempi-mashiki, Piryaariniki, eejatzi taapiki owinteni-pathatzira.

¹⁰ Ikanta rawijanaki Judá-paeni rowayiri-tanakari Owinteni-jatzi nampiwitawori Ariperotaariniki, iiteetziri paerani “4 Ashitawori Inampi”, rowamaa-nakiri Sesai, Ahimán eejatzi Talmai, jewari-paeni rirori.

²² Ari ikantakari eejatzi icharini-paeni José, rowayiri-takari Tajorentsi-pankonijatzi. Tema itsipatapiintani Tajorentsi irikapaeni.

²³ Rotyaantaki icharini-paeni José jatatsini raminakitero Tajorentsi-pankoniki, iiteetziri paerani Tzipyaarini.

²⁴ Ikanta riyaatee-yanakini aminirori nampitsi, itonkiyotaka poñaaneenchari nampitsiki, ikantawakiri: “¡Ayomparí! Pineshironkatena, nokoyi piyoteenawo jempe ikyaapiin-teetzi nampitsiki, aritaki nomatakimi eeroka naakameethatemi.”

²⁵ Imatakiro roñaahae-takiri jempe ikineetzi ikyaanteetari nampitsiki, ithonkaatakiri rowamaantakari iyotsiro-shitha-kite nampitawori janta. Riima atziri yotaakiriri ikyaantakari nampitsiki, romishiyakiri eejatzi ikaatzi isheninka-yitari rirori.

²⁷ Riima Israel-paeni icharini-paeni Manasés tee imatziri romishitoyiri nampitawori Maanki-pankoniki, Impanekyaariki, Chariñaariki, Niyeetoniki eejatzi Owayiriitoniki. Roojatzi inampitee-yawoni Owinteni-jatzi janta.

²⁸ Ikanta ishekitanaki paata Israel-paeni tzimanaki ishintsinka, ishintsiyiteeri rantawae-takaeri Owinteni-jatzi, teemaeta romishitowaeri inampiki.

²⁹ Ari ikantakari eejatzi Israel-paeni icharini-paeni Efraín tee imatziri romishitoyiri Owinteni-jatzi nampitawori Pithatsiniki. Riitaki ikowakiri itsipatyaari inampityaawo inampiki.

³⁰ Ari ikantakari eejatzi Israel-paeni icharini-paeni Zabulón te imatziri romishitoweri Owinteni-jatzi nampitawori Jankaa-riniki, eejatzi ikaatzi

---

* 1:4 osheki-pero = 10,000

nampitawori Katawoshaariki, roojatzi inampiyi-takawo Owinteni-jatzi inampiki itsipatakari icharini-paeni Zabulón. Ishintsiyi-tziri rantawae-takae-tziri.

³¹ Eejatzi ikantakari Israel-paeni icharini-paeni Aser te romishitoyiri nampitawori Tampatzikaariki, Shimaaki, Owaeyashaariki, Amatawyaariniki, Owaeyashaawoki, Omonkyahaariniki eejatzi Kaankiiriniki.

³² Itsipatakari icharini-paeni Aser inampitawo Owinteni-jatzi ashitawori inampi janta, te roemishitoyiri.

³³ Ari ikimitakiri eejatzi Israel-paeni icharini-paeni Neftalí tee imatziri roemishitoyiri nampitawori Ooryaapankoniki eejatzi Akapankoniki. Ari itsipatakari Owinteni-jatzi inampitawo iipatsiteki. Osheki ishintsiyi-takiri rompera-yitari Ooryaa-pankoni-jatzi eejatzi Akapankoni-jatzi.

³⁴ Riima Ochempi-weni-jatzi romishiyakiri Israel-paeni icharini-yitari Dan, inampiyi-tyaawo tonkaariki ochempi-mashiki, tee ishinete-tziri roerinki taapiki owinteni-pathatzira.

2

Ikamantaari Josué

⁶ Ikanta rowetha-tanaari Josué maawoeni isheninka-paeni, jatayita-naki Israel-paeni raayitero apanipaeni iipatsite.

⁷ Tema eeniro rañaawita Josué, osheki ipinkatha-tapiin-takiri Israel-paeni Tajorentsi. Ari ikantzi-tanaawori ikamaera Josué, tema eeniro rañaayitzi antari-pero-paeni yotakotzirori jempe ikanta ineshironka-takiri paerani Tajorentsi.

¹⁰ Ikanta ikamayitaki ikaatzi tsipayi-takariri paerani Josué. Eejatzi ikaatzi owakira tzimayi-witaa-chari, kaari yotako-pero-terini Tajorentsi jempe ikanta ineshironka-tziri paerani isheninka-paeni.

Rapiiteero Israel-paeni Ipiyathatari Tajorentsi

¹¹ Tema rantayi-taneero Israel-paeni kowaenkatzimotziriri Tajorentsi, ipinkatha-waetashi-takari roshiya-kaawo tajorentsi-niro Inkañaaweri.

¹² Te ikowaneeri Tajorentsi, Itajorentsite paerani iwaejatzitepaeni owawijaa-koteeriri ijeekawitaka Apitantoniki. Ipinkatha-waetashi-takari itajorentsite ashitawori inampi itsipataari inampitee-yaawoni. Rootaki rowatsimaan-takariri Tajorentsi.

¹³ Tema ipinkatha-waetakiri roshiya-kaawo tajorentsi-niro Inkañaaweri, eejatzi roshiyakaawo tajorentsi-niro Ompokiromae. Te ikowaneeri Tajorentsi.

¹⁴ Rootaki ikijantanakari Tajorentsi, rookawen-tanakari Israel-paeni. Ikantakaakawo ipoki koshintzi-paeni inampiki, ikoshitakiri okaatzi tzimimo-tziriri. Ipokapaaki owayiri-paeni, tee okantya ipiyata-wakyaari.

¹⁵ Riyaawi-teeyakani rowayirityaa, te itsipata-naari Tajorentsi imatantyaariri rowayiritani. Tema imonkaa-takiro Tajorentsi okaatzi ikantakiriri. Tema osheki ikemaatsi-waetaka Israel-paeni.

¹⁶ Rootaki ikowanta-kari Tajorentsi itzimi jewari-paeni, riitaki jeekakaa-yiteerini Israel-paeni. Riitaki ookakaa-wenteerini aririka ikowaetemi raapitheeteri iipatsite.*

* **2:16** jewari-paeni = aminako-tantaniri. Tema riitaki aminirori ikija-wakahaeyani Israel-paeni. Roo kanteencha, tee apatziro raminiro ikijawa-kaeta, tema riitaki reewaritari Israel-paeni, reewatziri eejatzi owayiri-paeni. Rootaki iitantariri "jewari"

¹⁷ Teemaeta ikemijan-tziri reewarite-paeni, tema riitaki ikowa-perotaki ipinkatha-waeteri tajorentsi-niro. Tee ishenkaanaka ipakaero jempe ikan-tayita paerani iwaejatzite ikemijan-tziro ikantakaanani Tajorentsi. Tema ipakaa-nakiro rirori-paeni.

¹⁸ Aririka ikantakae-yaawo Tajorentsi itzimi reewarite Israel-paeni, riitaki jewayitziriri. Ikanta eeniro ijeekayitzi reewarite, itsipata-piintari Tajorentsi irika jewari, ipiyako-wentari rowayiriyita. Tema osheki ineshironka-takiri Tajorentsi irika Israel-paeni, ikemiri ratekaeyini okantakaawo rompera-waeteetari, eejatzi ikemaatsi-takae-tari.

¹⁹ Roo kanteencha, aririka ikamae reewarite-paeni Israel-paeni, rapiita-neero ikaaripero-waetzi, imapero-tatziiro, rawijanakiri ikaariperotaki paerani iwaejatzite, ipinkatha-waetashitari roshiya-kaawo tajorentsi-niro-paeni. Tee ikoyi ipakaero, osheki iñaama-waetakawo rantayitziro.

²⁰ Tema antawo rowatsimaakiri Tajorentsi irika Israel-paeni, ikantanaki: “Ikantakaan-tziro Israel-paeni itheenkakiro nokashiya-kaeriri paerani iwaejatzite-paeni, te ikoyi ikemijan-teena,

²¹ rootaki eero nomishitowan-taari ashitawori paerani inampipaeni jaka, kaari rotsinampae roemishitoyi paerani Josué eeniro ijeekawita.”

²² Tema ikowawitatyaa Tajorentsi iñiirimi Israel-paeni ipiya-shiretee ikemijan-teeri, roshiyako-teeyaari iwaejatzite ikemijan-takiri paerani rirori.

²³ Rootaki ikowan-takari Tajorentsi itsipatyaari Israel-paeni ashitawori paerani inampi janta. Tema tee ithonkiri roemishitoyiri, riitaki Tajorentsi kantakaawo kaari ithonkantari Josué.

3

Ipaeryahae-takiri Otoniel

⁷ Imaperotakiro Israel-paeni ikaariperotaki tee ookimotaari Tajorentsi, rookawenta-nakari. Itajorentsiteta-shiwae-takari Inkañaaweri, eejatzi roshiya-kaawo Inkaari-weri.

⁸ Antawo rowatsimaakiri Tajorentsi irika-paeni Israel-paeni, ishineta-nakiri imaperoteri rompera-waetyaari Cusan-risataim pinkatha-ritatsiri Othowyaaniki jeekatsiri Tonkaeroniki. Tema ojamani rompera-waetakari okaatzi 8 ojarentsi ijeekawaetaki.

⁹ Ari ikowa-koteeri Tajorentsi irika-paeni Israel-paeni itzimae kijakowentee-yaarini. Riitakira itomi Cenaz, iitachari Otoniel, iyaapitsi rirentzi Caleb.

¹⁰ Ojeeka-shiretan-tanakari Ishire Tajorentsi irika Otoniel, retanakawo reewatziri Israel-paeni, jataki rowayirityaa. Ishineta-kiniri Tajorentsi rotsinampaeri Cusan-risataim pinkatha-ritatsiri Tonkaeroniki.

¹¹ Ojamani ijeekawaetee kameetha Israel-paeni okaatzi 40 ojarentsi, roojatzi ikamantaari Otoniel itomi Cenaz.

Ipaeryahae-teeri Aod

Rapiiteero Israel-paeni ikaaripero-waetzi, ishintsi-waetakiri Athataaweni-jatzi.

¹² Rapiiteero Israel-paeni ikaariperotzi-moteeri Tajorentsi, ari ikan-takaakawo Tajorentsi otzimi-moteri ishintsinka Eglón pinkatha-ritatsiri Athataaweniki, riitaki owayirita-kariri Israel-paeni. Okantakaan-tziro ikaariperotzi-motakiri Tajorentsi.

¹³ Ikanta iwinkatharite Athataa-weni-jatzi raapatziyakari iwinkatharite Pityaankaarini-jatzi, eejatzi Otenkanaa-weni-jatzi, ipokaeyakini rowayiritari Israel-paeni, raapithatakiri inampi iiteetziri Kapa-shaari.*

¹⁴ Tema okaatzi 18 ojarentsi romperatee-takari Israel-paeni romperatari iwinkatharite Athataa-weni-jatzi.

Rowakiri Aod pinkathari Eglón

¹⁵ Ikanta Israel-paeni ikowa-koteeri Tajorentsi. Ikantakaakawo Tajorentsi itzimae itsipa kijakowentee-yaarini, riitaki Aod itomi Gera, isheninka Benjamin-paeni, ampatentsi irika. Ikanta rotyaan-takiniri Israel-paeni ishintsitakiri ramaeteniri koriki irika Eglón iwinkatharite Athataa-weni-jatzi.

¹⁶ Rowetsikaki Aod iyotsiro-menete, apimene ithoyempitakiro, tee ojantha-perotzi. Roojota-kotakawo rakoki romana-kotan-takawo iithaariki.†

¹⁷ Ikanta riyataki raanakiniri ishintsitan-tziri rahaeteniri koriki irika Eglón iwinkatharite Athataa-weni-jatzi. Riiperori wathantzi irika atziri Eglón.

¹⁸ Tema imatakiro ipakiri ishintsitan-tziri rahaeteniri koriki, ari riwethata-waari Aod ikaatzi itsipayitakari.

¹⁹ Ikanta rareetaka ijeekira itajorentsiteta-waeta-shitari jeekatsiri okaakitapae Pineeronchaarini, ipiyaa Aod ijeekinta Eglón, ikantapaeri: “Pinkathari, eenitatsi ñaantsi nokoyiri nokaman-temiro apaniroeni.” Ari rakanaki Eglón, ikantzi: “¡Pishitowaeyini!” Shitowae-yanakini inampina-paeni rirori.

²⁰ Rontsiroka-paakari okaakiini Aod ijeeki imajawiryaa-waeta. Ikantzi Aod: “Namatziimi iñaani Tajorentsi.” Ari ikatziyanaka rirori.

²¹ Rowaanka-nakiro Aod rampate rako, raakiro kotsiromene romanakiri oweyaari iithaari rakoperoki, rowathaakiri imotziki,

²² itsitsikitakiniri, othonka okyaa-kotanaki okawo iyotsiro-menete, tee oshitowae, jataki isheeto-ki.

²³ Ari ishitowanaki Aod jakakiroki, rashita-nakiro kameetha, rojateka-neero ashitakowontsi.

Riyoetakiri owanteen-tsiri

²⁴ Ikanta ishitowanee, ari ipokaeya-paakini romperatani-paeni pinkathari, iñaapaa-tziro ashitaka pankotsi, ikanteeyini: “Aamashityaa ratonkokyaatyaarika ishita.”

²⁵ Ikanta royaawenta tee riyotzi oeta rantziri kaari rashita-ryaan-taawo, rashitaryaa-kotakiri, iñaatziiri romaryaaka iwinkatharite, kamaki.

Ithonkae-takiri rowayiriteetari Athataa-weni-jatzi

²⁶ Ikanta raminee-yakironi oeta ikamantakari, shiyanaka Aod. Ikinanaki ijeekayitzi roshiya-kaawo tajorentsi-niro-paeni, awijakotee janta iiteetziro Rawotsite Witzintzi-weni.

²⁷ Ikanta rareetaa ipatsiteki isheninka-paeni Efraín-paeni, itziwoota-paaki. Oerinkae-yaani Israel-paeni, riitaki jewateerini maawoeni.

²⁸ Ikantakiri: “Poyaatena, tema ishinetakiri Tajorentsi owayirityaari Athataa-weni-jatzi.” Royaatee-yanakirini, ithonka raapaakiro imontyeeta-piinta Pareenkaariniki, tee ishinetzi apaani awijatsini janta.

²⁹ Tema omaperotatyaa ishekitzi Athataa-weni-jatzi rowamahaetaki ee-jatzi riiperori owayiri-paeni. Tema tekatsi apaani shiyatsini.‡

* **3:13** Kapa-shaari = Kashiryaaari † **3:16** tee ojantha-perotzi = apako-nakiro ako ojanthatzi ‡ **3:29** osheki-perori = 10000

³⁰ Ari okanta ithonkae-tanta-kariri Athataa-weni-jatzi, riitaki thonkagiriri Israel-paeni. Okaatzi 80 ojarentsi ijeekawaetee kameetha tekatsi koshekyaarini.

Rowawijaa-kotantee Samgar

³¹ Ikanta imatantaki Aod, riitakira mataneerori Samgar itomi Anat, rowamaaki rirori osheki Kinakinawaetaniri-paeni rominthaawan-takari ipira-paeni. Riijatzi kijakowentee-yaariri Israel-paeni. §

21

²⁵ Paerani tekira itzimanaki riiperori iwinkatharite Israel-paeni, rantashiyitakawo apaani-paeni okaatzi ikowayi-tziri rirori.

1 SAMUEL

Itziman-takari Samuel

¹ Eenitatsi apaani atziri nampitawori Ramataim-ki isheninka Zuf jeekat-siri iipatsiteki Efraín. Iitachari Elcana, itomi Jeroham, icharini Eliú. Icharini-tanakari Tohu eejatzi Zuf Efraín-paeni rirori.

² Apite okaatzi iina Elcana. Oeta Ana, otsipa oeta Penina. Eenitatsi otomipaeni Penina, rooma Ana tee otzima-nitzi eentsite.

³ Ari ikanta-piintatya ojarentsiki Elcana itonkae nampitsiki Silo ipinkathatziri Shintsi-perori Tajorentsi, itayitziniri ipira. Ari ijeekiri janta itomi ompera-tajorentsi-taarewo Elí, apite ikaatzi: iitachari Ofni, itsipa iitachari Finees, rompera-tajorentsi-taarewote Tajorentsi.

⁴ Okanta omonkaa-tapiintaha kitejeri itaan-tanariri Elcana irika Tajorentsi, rashitakaawo eepichokiini iina eejatzi itomipaeni itayi-niriri Tajorentsi.

⁵ Retakoperotawo Ana roori, rashitakaawo kameetha-perori, okantawitaka tee ikowakaero Tajorentsi otzimi eentsite.

⁶ Rootaki okija-pero-tanta-nakawori Penina, onina-waetanakiro, owaaña-waetziro tema tee ikowakaero Tajorentsi otzimi eentsite.

⁷ Ari okanta-piintatya Penina ojarentsiki, aririka iyaate itajorentsi-pankoteki Tajorentsi, okijaneentziro. Rootaki iraawae-tantari Ana, oñaakaha tee otzimi eentsite.

⁸ Ikantakiro oemi, Elcana: “¡Ana! ¿Iitakama piraantari? ¿Iitakama powashire-tantari kaari powanta? ¿Teema naaka kameetha-pero-tatsiri, nawijiri ikaawi-tyaarika 10 pitomipaeni?”

⁹ Okanta apaani kitejeri janta Silo-ki, ari okaatakiro owawaeta Ana, okatziyanaka. Ari ijeekitaka ompera-tajorentsi-taarewo Elí ikyya-piintee-tzira tajorentsi-pankoki.

¹⁰ Aakiro Ana oshenka, antawo okantzimo-takiro, amananakiri Tajorentsi.

¹¹ Okantzi amana: “¡Tajorentsi Shintsi-perori! Pineshironkatena, tema naaka pomperatanewo, eero pimaejantana nokoyi itzimi apaani noty-omi. Riitaki nashita-kaemi rantantemirori okaatzi pikowayiteeri. Riyotan-teetyaari eeroka nashitakahaeyaari, eero nameetziri iishi.”

¹² Ojamanitaki amana Ana, ramina-mintha-takiro Elí opaanteki.

¹³ Tema amana-shiretatya roori, tee ikemaetziro oñaawaetzi, apatziro oñaawae-chera-tashita. Ikenkishiryaaanaka Elí oshinki-tatya Ana.

¹⁴ Ikanta-nakiro: “¿Jempema okaateka pipakayiro pishinki-waeta? ¡Pipakayiro piri shinchaari!”

¹⁵ Akanaki Ana, okantzi: “Tee ari okantya nowinkatharité, tekatsi nire, tee noshinki-waeta. Tema noshiri-pero-tatyaari Tajorentsi, okantakaan-tziro antawo nowashire-takowaetaka.

¹⁶ Ero pikenkitha-shire-waeta-shita pikante kaariperori tsinani ini, aña nokamae-tatyaawo namana tema eenitatsi kantzimo-shire-tanari, antawo nowashire-takowaetaka.”

¹⁷ Ari rakanakiro Elí, ikanta-nakiro: “Piyaatee kameetha, ari imatakimiro Itajorentsite Israel okaatzi pikowako-takiriri.”

¹⁸ Okantzi roori: “Ariwé nowinkatharite, okamintheeya okaatzi pikantakinari.” Jatee Ana jempe opoñaaka paerani, owawaetapaa kameetha, tee owashire-waetapaa.

19 Okanta otsipaki kitejeri ananinka-manee, okaatakiro amanari Tajorentsi. Jataje Ramá-ki ojeekira opanko. Ikanta Elcana itsipatakawo iina. Ari imatakiniro Tajorentsi okaatzi okowako-takiriri.

20 Motzitanaki Ana. Okanta paata otzimakiri otomi, oetakiri Samuel, okantzi: “Riitaki nokowako-takiriri Tajorentsi.”

21 Ikanta Elcana tonkaanaki Silo-ki itsipatanakari isheninka-paeni, jempe okantya imonkaa-tantyaawori ikantakiri rantero, itaan-tyaariri eejatzi ipira okaatzi rameta-piinteeyarini.

22 Tee iyaatzimaeta Ana, okantakiri oemi: “Eero niyaatzi naaka rookawakiroota iteni eentsi, roojatzi naantanakyaari nashita-kae-yaari Tajorentsi, ashi rowaero ijeekae janta, eero ipiyaa jaka.”

23 Ari ikantanaki Elcana: “Pimatero kameetha-tzimo-tzimiri eeroka. Ar-itaki pijeekawaki roojatzi rookanta-kyaawori iteni eentsi. Okamintheeya imonkaatiro Tajorentsi okaatzi ikowakiri rantiri.” Ari okantaka, tee iyaatzi roori, roojatzi ikimota-tantakari otomi, ookakaakiri iteni.

24 Ikanta ookakaakiri iteni, aanakiri otomyaaniki Silo-ki tajorentsi-pankoki. Ari aanaki eejatzi mawa ewonkiri vaca, eejatzi aayi-tanaka okithoki rowetsikan-teetari pan okaatzi oshekitzi 22 poteryaaki ipiyaa-tantee-tawori, eejatzi apaani imiriteetzi ipiyaatee-takiro mashitsi-nakiki.

25 Owamaaki ewonkiri vaca, aanakiniri Elí, eejatzi ayitanakanari otomyaaniki.

26 Okanta-paakiri Ana: “¡Eejó, Pinkatharí! Naakataki tsinani amanakariri paerani Tajorentsi jaka.

27 Tema nokowako-takiri itzime apaani neentsite, imatakinawo Tajorentsi okaatzi nokowakotakiri.

28 Riitaki nashita-kaeyaari Tajorentsi, ashi rowaero rashityaari rirori eeniro ijeekira kepatsiki.” Ari rotziwerowanaka ipinkatha-tanakiri Tajorentsi.

2

18 Irika ewankari Samuel, eekiro riyaatatzi rirori rantziniri Tajorentsi ikoyiri. Ikithaa-tapiintawo tajorentsi-mawo-tatsiri.

19 Ari iyaatapiintzi ojarentsiki riniro otsipatari oemi tajorentsi-pankoki otayiniri Tajorentsi opira, ayiniri otomi iithaa-ryaaniki owetsikiri roori.

20 Ikanta Elí osheki ikimoshire-wentakiri Elcana eejatzi iina, ikantakiri: “Inkamintheeya Tajorentsi ikantakayaawo piina otzimanteeyaari itsipa pitomi-paeni poyaateeyarini ashitakaa-kariri roori Tajorentsi.” Ari opiyeeyaani opankoki.

21 Ikanta Tajorentsi ikanta-kahaawo omotzitee Ana. Ari itzimae mawa otomi, apite ishinto. Riima Samuel eekiro riyaatatzi rantaritzizantayitzi rantayitzi-tziro ikoyiri Tajorentsi.

3

19 Eekiro ikimota-tatzi Samuel, imatakiro Tajorentsi ramitako-takiri ithotyaa-kiniri okaatzi ikanta-kiriri.

20 Othonka ikemakoe-takiri Samuel riitaki kamantan-taniri ikowakaakiri Tajorentsi, riyotakiri nampitsiki Dan roojatzi Beerseba-ki.

21 Ari rapiiteero Tajorentsi roñaahaari nampitsiki Silo, ari riyoteeri iñaani ikowakaa-kiriri.

8

Ikoyi Israel-paeni itzimi iwinkathari-perote

1 Antari-pero-tapaaki Samuel, rowakiri itomi-paeni jewaterini Israel-paeni.

2 Etawori itomi, iita Joel, itsipa itomi iita Abías. Riitaki jewartatsiri janta Beerseba-ki.

3 Tee roshiyako-tzimaetyaari ashitariri irika itomi-paeni, osheki imashitataki, iñaamatawo ipineeteri, tee imatziro kameetha-tatsiri.

4 Ari ipiyotee-yakani antaripero-paeni Israel-paeni, jataki iñeeri Samuel janta Ramá-ki,

5 ikanteri: “Antari-pero-tapaakimi eeroka, tee roshiyakotemi pitomi-paeni. Otzimatye pamini pinkathari-wentenani, ikimita-haetzirowa otsipaki nampitsi eenitatsi pinkathari-pero-tatsiri.”

6 Tee inimotanakiri Samuel ikowakoe-takiri ramine apaani pinkathari-went-terini. Ramanakari Tajorentsi.

7 Rakanakiri Tajorentsi, ikantakiri: “Pimatiro okaatzi ikowako-tzimiri atziri-paeni. Tee imaninteetzi eeroka, naaka imaninteetaki, tema tee ikoyi nopinkathari-wenteeri.

8 Tee rookiro ikanta paerani nomishitowan-taariri Egipto-ki, roojatzi ikanta nimaeka rantayi-tziro ikowashiyitari. Tee roshiretina naaka, ipinkatha-tashi-takari itajorentsi-tewae-tashi-takari. Ari ikantzi-takimiri eeroka nimaeka.

9 Pantiniri okaatzi ikowaeyirini. Iro kanteencha otzimatye pishintsitha-tawakiri eejatzi, piyoteeri jempe ikantya romperatyaari pinkathari-wenterini.”

10 Imatakiro Samuel, ikamantakiri atziri-paeni ikantakiri Tajorentsi jempe ikantakota iwinkatharite ikowaeya-kirini.

11 Ikantakiri: “Iroka ikantya ipinkathari-wentantemiri: Rashita-paakyaari pitomi-paeni, raanakiri ishiyako-mentoki riyoteeri rowayiritya, itsipa ikyaako-takae-yaari iyawayoti, itsipa raminako-wentiro ipanko pinkathari.

12 Itsipa rowakiri jewaterini 1000 rowayirite, itsipa jewaterini 50 rowayirite. Ikaemayi-takimi ipankiwae-takaemi, powiitero pipankitakiri, itsipa owetsika-tsini rowayiri-mento, itsipa owetsika-tsini ikashiyaa-kayirori ishiyako-mento-paeni.

13 Raanakiro pishinto-paeni rantawae-takayiro, antawaetiro kajankari-paeni, otsipa onkotsiwae-tatsini, otsipa amiroka-pitha-tironi pan.

14 Rashita-paakyaawo rooperori piipatsite, rooperori piwankiri-mashi, paapiintziri oyeenka. Ipayiteeri inampina-paeni.

15 Otzimirika 10 paakiri piwankiritari, rashitee-yaari rirori apaani. Ipayiteri royaari inampina-paeni eejatzi aminayitziriri rowayirite.

16 Rashitee-yaarini pompera-tanewo-paeni, shirampari eejatzi tsinani. Rahaeri rioperori pipirapaeni pikyaaka-piintziri tenari, rantawae-takayiri rirori.

17 Eenitatsirika 10 pipirataro, rashityaari apaani. Ari imatakimi eeroka romperateemi.

18 Ero ramitakotzimi Tajorentsi paata, jemperika ikanta-waeta-paakimi piwinkatharite pikowakiri.”

19 Tee ikemijantzimaetyaari atziri-paeni ikanta-witakariri Samuel, ikan-tanaki: “Okanta-witya, nokoyi itzimi nowinkathari-pero-teeyaari.

20 Nokoyi nokimityaari itsipa-jatzi atziri-paeni tzimatsiri iwinkatharite, riitaki jewartziriri rowayirita.”

21 Ikanta Samuel ikamantakiri Tajorentsi okaatzi ikanta-kiriri atziri-paeni.

²² Ikantzi Tajorentsi: “Pantiniri ikoyiri, poyiniri pinkathari-wenterini.” Imatakiro Samuel, ikantakiri Israel-paeni: “Pipiyee pinampiki.”

9

Ipinkatharitaki Saúl

¹ Eenitatsi isheninka Benjamín iita Cis, itomi Abiel, icharini Zeror. Tomintariri Zeror iita Becorat, tomintariri Becorat iita Affa, otomi isheninka-paeni Benjamín. Irika Cis riroperori rirori.

² Eenitatsi itomi, kameetha rewankaritziri rirori. Iita Saúl. Tekatsi isheninka Israel-ni oshiyaarini ikantaha irika ewankari, tekatsi awijirini ikaatzira ikatziya.

³ Ikanta Cis ipeya-pitha-takari iyawayote. Ikantakiri Saúl, itomi: “Piyaate pitsipa-tanakyaari omperatanewo, pithotyaa-koteeri ayawayote.”

⁴ Jataki Saúl, rawijanakiro ochempi ijeekira Efraín-paeni, areetaka iipatsiteki Salisa-jatzi. Tee iñiiri iyawayote. Awijanaki iipatsiteki Saalim, tee iñeeri. Ikinanairo iipatsiteki Benjamín-paeni, tee iñiimaetari.

⁵ Areetaka iipatsiteki Zuf, ikantakiri romperatanewo: “Jame apiyee, osheki royaawen-takae ashitanari, tee ikowaeri caballo.”

⁶ Rakanaki romperatanewo, ikantzi: “Eenitatsi jaka nampitsiki kamantan-taniri, maawoeni ipinkathee-tziri. Okaatzi ikantziri rirori, aritaki omatakya. Jame aate añeeri, riitaki kanteeni jempe akini athotyaakotiri ayawayote.”

⁷ Ikantzi Saúl: “¡Jame! ¿iitaka aanakiniriri? Tekatsitaki owanawo athaateki. Tekatsi apapaakiriri kamantan-taniri.”

⁸ Ikantzi romperatanewo: “Eenitatsi apaani noorikite. Riitaki apinateriri roñaahan-teerori jempe akinanaki.”

⁹ (Paerani okaatzi rametari Israel-paeni aririka ikoyi riyaate ikowakoteri Tajorentsi, ikantzi: “Jame añakitiri”, riitaki aeteeri “kamantan-taniri”, paerani iiteetziri “ñaawyyaa-waerintzi”.)

¹⁰ Ikantzi Saúl: “Jametya añeeri.” Jataki nampitsiki iñiiri kamantan-taniri.

¹¹ Ikanta itonkaeyanakini riyaatzi nampitsiki, itonkyoo-takawo ewankawo-paeni ayi nijaa, rojampi-tawakiro: “¿Arima ijeeki jaka ñaawyyaa-waerintzi?”

¹² Akanakiri okantziri: “Jeen, aritaki ijeeki janta. Intsipaeti piyaatanaki, roemo-shirenkaeyatyaani tajorentsi-pankoki.

¹³ Aririka pareetakya janta, pithotyaa-koteri tekira riyaata-nakiita tajorentsi-pankoki royaa. Eero royita atziri-paeni eerorika rareeta rirori. Riitaki tajonka-wentironi owanawontsi royaari ikaatzi ikaemaeyakirini. Piyaatanakiita intsipaeti, aritaki piñaapaakiri.”

¹⁴ Awijanaki riyaatiro nampitsiki. Ari raree-tzimataka janta, pokanaki rirori Samuel riyaatiro tajorentsi-pankoki.

¹⁵ Maakotaki apaani tsireniri rareetan-tyaari Saúl, roñaahakari Tajorentsi irika Samuel, ikantakiri:

¹⁶ “Okiteji-tamane, ikaatakika nimaeka ooryaa, ari notyaan-takimi apaani atziri isheninka Benjamín-paeni, riitaki pitajorentsi-takayiri reewatan-tyaariri Israel-paeni. Riitaki pakaakaerini Filistia-jatzi ikosheka-waetakimira. Antawo noneshironka-takiri, areetakina nojeekira okaatzi ikowako-tanari.”

¹⁷ Ikanta Samuel iñaawakirira Saúl, ikantanakiri Tajorentsi, ikantziri: “Irika atziri pokeentsirika, riitaki nokanta-kimiri chapinki. Riitaki pinkathari-wenterini isheninka.”

¹⁸ Ari rareeta-paaka Saúl nampitsiki, ipokashi-tapaakiri okaakiini Samuel, ikantziri: “Pikantina. ¿Jempe ojeekika ipanko ñaawyyaa-waerintzi?”

¹⁹ Rakanaki Samuel, ikantziri: “Naakataki ñaawyaa-waerintzi, pipoki pakiyotina. Okiteji-tamanakirika ari nokantimi okaatzi pikoyiri pojampi-tinari, noepiyeemi pinampiki.

²⁰ Iñahaeteeri piyawayote peyawiteen-chari chapinki, eero okantzimo-waetzimi. Tema eeroa ashiteeyaawoni maawoeni tzimimotziriri Israel-paeni, roojatzi rashitee-yaari pisheninkateeyaari paata.”

²¹ Ikantzi Saúl: “¡Naakataki isheninka Benjamín-ni, tee nosheki-teeyeni! Ari ikantzita eejatzi nokaatee-yinira isheninkatana Benjamín-ni. ¿litaka pikantantari eeroa ashityaawoni maawoeni?”

²² Ikantzi Samuel: “Jame akye inthomoeki.” Raanakiri ipiyotee-yakanira ikaatzi 30 atziri, itsipataa-nakiri romperatanewo.

²³ Ikanta-paakiri Samuel onkotsiwae-tatsiri: “Pamakinari wathatsi nokanta-kimiri, pinashi-tyaari poyiri.”

²⁴ Akotanaki onkotsiwae-tatsiri, royiiteeta-kiniri ipori irika Saúl. Ikantzi Samuel: “Irika nowaan-takimiri, poyaa. Riitaki nowaantakimiri eeroa, areetzimoshiryaapaakina rakiyotana atziri jeekatsiri jaka.” Imatakiro Saúl rakiyotakiri Samuel.

²⁵ Ikanta roerinkanaa otaapiki nampitsiki, rowetsikae-takiniri Saúl imaantyaari jenokinta pankotsiki.

²⁶ Ari imaaki Saúl. Okanta okiteji-tamane, ikanteeri Samuel irika Saúl: “Pikakite, pawije jempe poshoretawo.” Imatakiro Saúl ipiriintanaka. Anashitanaka itsipata-nakari Samuel.

²⁷ Ikanta roerinkaeyanaani oweyaa-thapitaha nampitsi, ikantziri Samuel irika Saúl: “Potyaantiri pomperatanewo retyaawo, poyaawa-kinaata eepichokiini, nokaman-timiro okaatzi ikanta-kinari Tajorentsi.”

10

Ijeepatziito-takiri Saúl ipinkathari-wentantyaariri Israel-paeni

¹ Raakotakiri Samuel yeenkantsi, ijeepatziito-takiri Saúl, ikantakiri: “Itajorentsi-takaatyeeemi Tajorentsi. Eeroa pinkathari-wenterini Israel-paeni, ratzirite Tajorentsi. Eeroa kijako-wentyaarini ikosheka-waetarira ikija-neentanewo. Iroka piyotan-tyaari eeroa rowakimi Tajorentsi peewateri ratzirite.

¹⁷ Ikanta Samuel ikaema-kaantakiri maawoeni Israel-paeni, ipinkathatiri Tajorentsi janta Mizpa-ki.

¹⁸ Ikantakiri: “Iroka ikantzi Tajorentsi, Itajorentsite Israel: ‘Naaka omishitowaemiri Egipto-ki, netsinaa-ryaako-teemi rompera-waetzimira Egiptojatzi, nomateeri ikaatzi kosheka-waetzimiri.’

¹⁹ Roo kanteencha, pimanin-tawae-takiri Tajorentsi etsinaryaako-teemiri, okantzimo-waetzimi pikemaatsi-waetaha. Pipakaaneeri Tajorentsi, tema pikantaki: “Nokoyi apaani pinkathari-wenteenani.” Nimaeka otzimatye piyaateeyini pipinkathatiri Tajorentsi, pikaateeyinira pisheninka-tawakaa okaakiini eejatzi ikaatzi pisheninka-paeni maawoeni.”

²⁰ Ikanta Samuel riyaaatashitanakiri okaakiini ikaa-teeyinira Israel-paeni, roshiyakaantakiro iñaaryaa-teeta. Ari iñaakiro isheninka Benjamín-ni ikowakaetakiri.

²¹ Ikanta ipokaeyapaakini okaakiini ikaateeyinira Benjamín-ni, roojatzi roshiyakaantakiro ketsiroini iñaaryaa-wentee-tatyeyaarimi, iñaatziro riitaki ikowakaetakiri isheninka Matri. Rapiitakiro roshiyakaeromi iñaaryaa-tatyeyaaami, iñaatziro riitaki Saúl, itomi Cis, riitaki ikowakaetakiri. Ithotyaaakoe-witakari jempe ijeeki, tee iñahae-tzimaetari.

²² Rapiiteero ikowakoe-tziri Tajorentsi, riyotan-tyaari aririka ijeeki Saúl janta. Ikantanaki Tajorentsi: “Ari ijeeki Saúl janta. Pithotyaa-koteri jempe rontsiritaka owaahanteetaha.”

²³ Jateeyakini ithotyaa-koetziri jempe ijeeki. Ikanta ramaeteeri Saúl, tema tekatsi monkaatyaarini ikatziyaha.

²⁴ Ikantzi Samuel: “¿Piñaakiri ikowakiri Tajorentsi ipinkathari-wenteemi? Tekatsi jaka oshiyaarini irika.” Ikanteeyanakini atziri: “¡Ariwé, riitaki nowinkathariti-teeyaari!”

13

Rowayiriteeyaari Filistia-jatzi

¹ Antaritapaaki Saúl retanta-nakawori ipinkathari-wentziri Israel-paeni. Okanta awijanaki apite ojaarentsi ipinkathari-tzira,

² riyoyaaki 3,000 rowayirite Israel-paeni. Rookanaki itsipa 2,000 itsipatyaari janta Micmas eejatzi tonkaariki Betel-ki, riyoyaaki itsipa 1,000 jeeka-neentsiri itsipatyaari Jonatán janta Gabaa-ki iipatsiteki Benjamín-paeni. Ikaatzi tzima-haanta-paentsiri atziri, roepiyeeri Saúl riyaa tee ipankoki.

³ Ithonkaa-takiri Jonatán rowayiritari Filistia-jatzi jeekatsiri omenthaki. Riyotee-yakini Filistia-jatzi okaatzi awijeentziri. Ari itziwoo-takaantaki Saúl riyotan-tyaari maawoeni, tema ikamanteeyatziirini: “¡Pikemi maawoeni Heber-paeni!”

⁴ Maawoeni Israel-paeni riyotaki ithonkaa-takiri Saúl rowayirite Filistia-jatzi. Rootaki ikijaneentziri Filistia-jatzi irika Israel-paeni. Ipiyotee-yakani Saúl janta Gilgal-ki itsipatari atziri-paeni.

⁵ Ipiyotzitaka eejatzi Filistia-jatzi rowayiri-tyaari Israel-paeni. eenitatsi 30,000 ishiyako-mento, 6,000 icaballote, osheki owayiri-paeni kinatsiri jaawiki, roshiyakawo impaneki tzimatsiri antawaaki inkaare. Jataki Micmas, rowetsika-yitaki ipanko-sheta janta ikyaa-piintzi ooryaa Bet-awén-ki.

⁶ Ikanta iñaakiro ikaaripero-takotaki Israel-paeni ithonka-tyeeri Filistia-jatzi, omanee-yanakani impeeta-mooki, shiranta-tapiki, otenkanaa-yitzira eejatzi owaanka-naataha nijaa.

⁷ Montyaanaka itsipa-paeni intatsikirona Jordán-ki, ikinaki iipatsiteki Gad eejatzi rashiki Galaad. Roojatzi ijeeki Saúl rirori janta Gilgal-ki, tema thaawaeyakini rowayirite.

⁸ Ari royaawentaka Saúl okaatzi 7 kitejeri, ari okaatzi kitejeri ikanta-kiriri Samuel. Tee rareetzimaeta Samuel janta Gilgal-ki, piyeeyanaani atziripaeni.

⁹ Ikantaki Saúl: “Pamaki tsimeri atayiniriita Tajorentsi, raapatziyan-teeri.” Riitaki matakirori Saúl itaakiniri.

¹⁰ Ari ithonki-matakiro Saúl itayiniri, areetapaaka Samuel. Jatanaki Saúl itonkyo-tawakyaari, rowetha-tawakyaari.

¹¹ Ikanta-wakiri Samuel: “¿Litakama pantanta-kawori awijeentziri?” Ikantzi Saúl: “Noñaakiri ipiyeeyani atziri-paeni, noñaakiro tee pareetya pikanta-witakaha. Tema piyotee-yakani Filistia-jatzi janta Micmas-ki.

¹² Noshiyaka-mintheetzi ari ipokaki rowayiritina Gilgal-ki, tee nokowako-taajeetziri Tajorentsi. Rootaki notaan-takariri tsimeri.

¹³ Rakanaki Samuel, ikantzi: “Pishinki-wenta-shitaka eeroka pimatantakawori iroka, tee pimatziro inintakaantziri Tajorentsi Piwinkatharite. Ari-taki ishineta-kimiromi Tajorentsi ashi powaeromi pipinkathari-wenteerimi Israel-paeni.

¹⁴ Eero piñiimaetawo okijotzi pipinkatharitziiira. Ari raminee Tajorentsi itsipa ikoyiri rirori, riitaki rowaeri jewateerini ikaatzi rashitari, tema pipiyatha-takari eeroka ikanta-witakimiri.”

15

Romishitowaeri Tajorentsi Saúl okanta-kaantziro ipiyatha-takaha

¹ Ikanta paata Samuel ikantakiri Saúl: “Rotyaan-takina Tajorentsi nojee-patziitotimi peewatantyaariri asheninka Israel-paeni. Pikemijanta-pero-tiro iñaani Tajorentsi.

² Iroka ikantakiri Tajorentsi Shintsi-perori: ‘Nowajankiteri Amalec-jatzi ikosheka-waetakari paerani Israel-paeni ishitowantaari Egipto-ki.’

³ Piyaati, powayiri-tyaari Amalec-jatzi, pithonkiro okaatzi tzimimo-tziriri, eero pineshironka-tziri. Pompojiri shirampari-paeni, tsinane-paeni, eejatzi itomeeriki owakira tzimaentsiri. Pompojiri ipira, rowishate, camello eejatzi iyawayote, maawoeni.”

⁴ Ikaema-kaantakiri Saúl isheninka, ramayi-takiri janta iiteetziro Telaim, ikaatzi 200,000 kineentsiri jaawiki rowayiritya, eenitatsi eejatzi 10,000 isheninka-paeni Judá.

⁵ Jataki Saúl inampi-paeniki Amalec-jatzi, ari ijeekapaaki nijaa-cheraaki.

⁶ Ikantakiri Saúl Cene-jatzi-paeni: “Pishitoye, eero pitsipatari Amalec-jatzi, notsipa-teemi-rikari. Noñaakimi eeroka-paeni osheki pineshironka-takiri Israel-paeni ipoñaan-taari Egipto-ki.” Imatakiro Cene-jatzi-paeni, tee itsipatanaari Amalec-jatzi, rinashitanaa rirori-paeni.

⁷ Imatakiro Saúl rowayiritari Amalec-jatzi retanakari Havila-ki, areetaka iiteetziro Shur-ki, katonkonta Egipto-ki.

⁸ Roteyapaakiri iwinkatharite iitachari Agag. Rowathaapaakiri ikaatzi rowayirite, ithonkakiri maawoeni.

⁹ Teemaeta rompojiri Agag, irika Saúl itsipata-karira rowayirite. Ari ikimitaakiri owaneenkari rowishate, ipirapaeni, watha-tatsiri iryaani vaca, tee ithonkiro eejatzi rashaahawo pinapero-tachari. Apatziro ithonkakiro kaari roopero-tatsini, kaari pinapero-tachani.

¹⁰ Iñaanateeri Tajorentsi irika Samuel, ikantziri:

¹¹ “Osheki okantzimo-neentakina nopinkathari-takaa-kirira Saúl, ipakaakina naaka, tee rantziro nokantziriri.” Antawo okantzi-moshiryaakari Samuel, roetziñaariko-tanakawo maawoeniki tsireniri ikowako-tziri Tajorentsi.

¹² Rananinka-shita-nakiri Saúl iñeeri. Ikamantee-takiri, inkanteetziri: “Riyaatatzi Saúl janta Carmel-ki. Ari rowetsikaki taapoki-mentotsi janta, ikanta itapowaeta janta, awijaki ikinanakiro Gilgal-ki.

¹³ Ikanta Samuel riyaataki ijeekira Saúl, ikanta-wakiri: “Riitaki Tajorentsi tajonka-wentimini. Nomonkaa-takiro okaatzi ikanta-kinari Tajorentsi.”

¹⁴ Ikantzi Samuel: “¿Litaka ashitariri owisha nokemakiri ikaemi? Noke-makiri eejatzi ikaemi vaca-paeni.”

¹⁵ Ikantzi Saúl: “Riitaki namakiri ipira Amalec-jatzi. Riitaki inimo-takiriri rowayiri-paeni kameethari rowishate, eejatzi kameethari ivacate, ikoyi itayiniri Piwinkatharite Tajorentsi. Nothonki-maetakari itsipa kaari riropero-tatsini.”

¹⁶ Ikantzi Samuel: “¡Pikemi nokaman-timiro ikanta-kinari tsireniriki Tajorentsi!” Ikantzi Saúl: “Pikantinawo.”

17 Ikantzi Samuel: “Piñaawitaka eeroka tee piriiperotzi. Nimaeka peewateeri pisheninka Israel-paeni. Tema ijee-patziitotakimi Tajorentsi pipinkathari-wentantyaariri Israel-paeni.

18 Riitaki Tajorentsi shineta-kimiri pimatiro, ikantakimi: ‘Piyaati, pithonkiri kaaripero-ripaeni Amalec-jatzi, pimaperotiri powayiritiri pithonkiri pompojiri.’

19 ¿Litaka kaari pantantawo ikantzimiri Tajorentsi? Paakiro okaatzi tzi-motziriri owayiritani. Kaariperori eeroka iñaakimi Tajorentsi.”

20 Ikantzi Saúl: “Nantakiro ikanta-kinari Tajorentsi, nomatakiro okaatzi inintakaakinari. Namakiri Agag iwinkatharite Amalec-jatzi, nothonkakiri maawoeni tzimatsiri janta.

21 Apatziro ramaki owayiri-paeni riroperori owisha, eejatzi vaca-paeni ikaatimi ithonkirim. Ramakiri Gilgal-ki itayiniri Tajorentsi Piwinkatharite.”

22 Ikantzi Samuel:

“Rootaki ikowa-pero-tziri Tajorentsi pikemijantiri,

Tee apatziro ikoyiro pitayiniri pashita-kaariri.

Rootaki kowapero-tachari pikemijantiri, eero pipiyatha-waetari,

Awijiro pitayiniriri pashita-kaariri iyeenka owisha-paeni.

23 Kaaripero rirori piyatha-tariri Tajorentsi, roshiyako-waetari ñaawyaa-waerintsi. Roshiyakotari pinkatha-waetziriri tajorentsi-niro, riitaki ikemijan-tapero-tziri. Aritaki pikanta eeroka, pipiyatha-takawo ikanta-witakimiri. Imanintakimi rirori, tee ikoyi pipinkatharite nimaeka.”

24 Iñaanateeri Saúl jirika Samuel, ikantziri: “Ari nokantakari nantakiro kaari kameetha-tatsi, tee nantziro ikanta-witanari Tajorentsi. Nothaawanta-shitakari asheninka-paeni, nantakiniri ikowako-takinari. Pipeyako-tinawo natzimotakimiro kaari kameetha-tatsini.

25 Pitsipatina naaka, nokowaki nopiyashi-teeri Tajorentsi nopinkatha-teeri.”

26 Ikantzi Samuel: “Eero notsipatziimi, tema pipiyatha-takawo iñaani Tajorentsi. Tee ikowaneemi pipinkathari-wenteeri Israel-paeni.”

27 Rootaki ipiyawi-tanaka Samuel, akotaki Saúl rotaeya-kotawakiri opatziyaakiki iithaari, itzijahaako-tawakiri.

28 Ñaawaetanaki Samuel ikanta-nakiri Saúl: “Piitakaawitasya nimaeka pitziijaako-witakinaha, ari ikanteemi Tajorentsi eeroka pipinkathari-wentzirira Israel-paeni. Raapitha-teemi ipaeri itsipa pisheninka, riroperotanee rirori, rawijaneemi eeroka.

29 Ikimoshire-wentziri Tajorentsi irika Israel-paeni, tee itheeyanita, tee roepiya-nitziro iñaani. Kaari atziri roepiya-paante-tantyaari.”

30 Rapiita-nakiro Saúl, ikantzi: “Nokaariperotaki. Nokoyi pitsipa-teena apinkathatiri Tajorentsi Piwinkathariti. Nokowatziimi eejatzi iñeemi antaripero Israel-paeni, iñeemi atziri-paeni eekiro piyaata-tyee pitsipateena apinkathatiri Awinkatharite Tajorentsi.”

31 Rapiiteero Samuel ikanteeri Saúl: “Jame apinkatha-teeri Tajorentsi.”

32 Ikantzi Samuel: “Pamakinari naaka Agag iwinkatharite Amalec-jatzi.” Tee ithaawa-waetzi Agag ramaetakiri ijeekakira Samuel, iñaashitaka awijimotakiri ikaariperotakotzi rompojeeteri.

33 Ikanta iñaanata-wakiri Samuel, ikantziri: “Rootaki pishetaa-mento powamaan-takariri osheki atziri-paeni, pikantakaantakiro iroka tsinane-paeni tekatsitane otomi-paeni. Ari okantee-yaari piniro eeroka.” Akotanaki Samuel, raanakiro iyotsiro-shithakite icheka-chekaa-takiri Agag janta Gilgal-ki, rowamae-motakiri Tajorentsi.

³⁴ Ari ipiyanaa Samuel inampiki janta Ramá-ki, tonkaanee Saúl ipankoki rirori Gabaa-ki.

³⁵ Tee rapiiteero Samuel iñeeri Saúl, osheki riraako-waetakari rirori. Tema osheki okantzimo-waetakari Tajorentsi rowakirira ipinkathari-wentiri Saúl Israel-paeni.

16

Ijee-patziito-tziri Samuel irika David

¹ Ikantakiri Tajorentsi irika Samuel: “¿Jempe okaatzika pipakayiro piraako-waetari Saúl? Tee nokoyi naaka ipinkathari-wenteri Israel-paeni? Payi yeenkantsi, pijayiro pichee-nakitsiteki, piyaata-shiteri Isaí nampitawori Belén-ki, riitaki pinkathari-tatsini itomi.”

² Ikantzi Samuel: “¿Jempe nokantyaaka niyaatan-tyaari? ¡Aririka riyotaki Saúl, ari rowamaakina!” Ikantziri Tajorentsi: “Paanaki ewonkiri vaca, pikantiri: ‘Nopokatzi notayiniri Tajorentsi.’”

³ Pikaemiri Isaí pitayirinta piratsi, naaka kantimini oetarika pantiri. Naaka kantimini eejatzi iitarika nokoyiri pijee-patziitotiri ipinkathari-tantyaari.”

⁴ Imatakiro Samuel ikanta-kiriri Tajorentsi. Ikanta rareetaka Belén-ki, itonkyo-tawakari jewari-paini, tee itzirinta-pero-tawakari. Rojampi-takiri, ikantziri: “¿Rootakima pipokashitantanari pantinawo okaatzi kamiitha-tzimotinani?”

⁵ Rakanakiri Samuel, ikantziri: “¡Jeen! Rootaki nopokashi-tantziimiri. Jame atayiniri Tajorentsi. Pikite-watha-yitee. Pitsipatina atayiniri.” Imatakiro Samuel ikite-watha-takaakiri Isaí, imatziteeyakarini eejatzi itomi-paeni. Ari itsipateeyakarini itaawaeteeyini.

⁶ Ikanta ipokaeyakini, iñaawakiri Samuel irika Eliab, ari ikenkishiryaaanaka: “Riitaki irika atziri ikowakaakiri Tajorentsi ipinkathariti.”

⁷ Ikantzi Tajorentsi: “Eero rowapeyimo-tashi-tzimi jempe ikanta-waeta iwathaki, eepenthaki ikatziya. Tee nokowakaeri naaka. Tema tee okameethatzi okaatzi iñaawitari atziri, osheki owapeyimo-witari koña-tatsiri. Rooma naaka naminiri ishireki.”

⁸ Ikaemakiri Isaí irika Abinadab, roojatzi iñaantawakari Samuel. Ikan-tanaki: “Kaari irika ikoyiri Tajorentsi.”

⁹ Ramaki Isaí itsipa iitachari Sama. Ikantzi Samuel: “Kaari eejatzi irika ikoyiri Tajorentsi.”

¹⁰ Ikaatzi 7 itomi Isaí ikaema-witakari iñeeri Samuel, ikanta-waeri: “Kaari irika-paeni ikoyiri Tajorentsi.”

¹¹ Rojampi-takiri Samuel irika Isaí, ikantziri: “¿Ari ikaatzi pitomi?” Ikan-tanakiri rirori: “Eenitatsi apaani iyaapitsi, riyaatatzi raminiri owisha.” Ikantzi Samuel: “Pikaema-kaantiri, ari oyaawakiriita jaka.”

¹² Rotyaantaki ikaemae-tziri, ramaetakiri iñeeri Samuel, iñaatziri kameetha iñaaperotapaaka, rooperaanikitaki rooki, kameethaaniki-waetaki. Iñaana-shire-takiri Tajorentsi irika Samuel, ikantziri: “Riitaki irika, pijee-patziitotiri.”

¹³ Tee ishenkaanaka Samuel, raakotakiri yeenkantsi, maawoeni iñaako-wentakiri rirentzi ijee-patziitoe-takiri ewankari, ojeekan-tanakari Ishire Tajorentsi irika David. Ikanta ikaatakiro Samuel, jatane inampiki Ramá.

Rantawae-tziri David irika Saúl

¹⁴ Tee ojeekan-tanaari Ishire Tajorentsi irika Saúl, riitaki jeekashiretanta-naariri peyari rotyaan-takiniriri Tajorentsi.

¹⁵ Ikanta-witakari romperatanewo Saúl: “Ikyaantashiretatziimi peyari rotyaan-takimiri Tajorentsi.

¹⁶ Tema naaka pomperatanewo, potyaantina namini yotzirori ipiyompi-waetzi. Aririka ikyaantashiretimi peyari, pikanteri ipiyompitakoteemi, ari pithaamenta-shire-taneeyaa.”

¹⁷ Ikantziri Saúl romperatanewo: “Pamine eeroka yotzirori ipiyompi-waetzi. Aririka piñaaki, pamakinari.”

¹⁸ Ikantzi apaani romperatanewo: “Irika noñaakiri itomi Isaí poñaachari Belén-ki, riyotziro rirori ipiyompiwaetzi, ñaaperori ikanta, shintsiperori, riroporori owayiri, riyotzi kameetha ikenkitha-waetzi, kameethataanikiri atziri, rawentaari Tajorentsi.

¹⁹ Rotyaantaki Saúl kamanterini Isaí, ikantiri: “Potyaan-tinari pitomi David, aminkowentziriri owisha.”

²⁰ Imatakiro Isaí, raaki iyawayoti, rotetakiniri owanawontsi, imiriitzi, eejatzi tashirentsi wathatsi. Ipawakiri itomi David raanakiniri Saúl.

²¹ Jataki David iñeeri Saúl, raawakiri rompera-waetyaari. Okanta ojaman-itaki rinimotakiri Saúl irika David, riitaki inintakaakiri rametakotapiintiri.

²² Rotyaantee Saúl ñaantsi ikantakaan-teeri Isaí: “Nokoyi itsipawaetina David jaka, tema osheki nonintakiri.”

²³ Ikanta raahashire-tantakariri Saúl peyari rotyaantakiniriri Tajorentsi, ipiyompi-wenteeri David. Thaamentanaa Saúl ikemawakirowa piyom-pirentsi, rookaneeri peyari.

17

Ikijako-wentari David maawoeni isheninka

¹ Ipiyotakiri Filistia-jatzi rowayirite omana-tachani, ipiyotee-yakani janta Soco-ki iipatsiteki Judá-paeni. Roojatzi ishitowaiyanakini nampitsiki Soco-ki, ari ipanko-sheta-teeyapaakani niyanki-thakineki awotsi areetantyaari Azeca-ki, janta iipatsiteki Efes-damim-jatzi.

² Imatakiro rirori Saúl ipiyotakiri Israel-paeni, ipanko-sheta-teeyakani rirori janta Ela-ki, tema wetsikaeyakani romana-tantyaariri Filistia-jatzi.

³ Ijeekae-yakini Filistia-jatzi janta tonkaariki ochempi. Ijeekitaka Israel-paeni intatsikiro otsipaki ochempi omontetari.

⁴ Ari ishitowanaki apaani owayiri iitachari Goliat, ipoñaaka nampitsiki Gat. Okaatzi 6 konakintsi riyomaa-teetziri ijenokitzi ikatziya.

⁸ Aatzinka-paaki Goliat, ikantziri owayiri Israel-paeni: “¿Iitaka powet-sikantari powayiritina? Naakataki Filistia-jatzi, eeroka romperatanewo Saúl. Pamini apaani pikaateeyini ipoki rowayiritina.

⁹ Aririka imatakina rowayiritina, eeroka omperateenani. Naakarika matakirini, eeroka-paeni nomperateeya, pantawae-teena.”

¹⁰ Eekiro ikanta-nakitzi Filistia-jatzi: “Nokoyi nomanatiri Israel-paeni. ¡Potyaantina apaani pisheninka rowayiritina!”

¹¹ Ikemantakari Saúl eejatzi maawoeni Israel-paeni ikantaki Filistia-jatzi, ominthaawa-shiryaa-nakiri, antawo ithaawae-yanakini.

¹² Ikanta David, itomi irika atziri iitachari Isaí, Efrata-jatzi, ipoñaaka nampitsiki Belén ijeekira Judá-paeni. Roojatzi ipinkathariwita Saul, antari-pirotapaaki rirori Isaí. Tzimatsi 8 itomi irika atziri.

¹³ Ari ipokaeyakini mawa itomi Isaí royaatiri Saúl rowayiritya. Iroka iwaeropaeni ikaatzi pokaentsiri: Eliab, jewatatsiri itzimi. Itsipa iita Abinadab. Mawatapaen-tsiri iita Sama.

¹⁴ Riitaki iyaapitsi irika David. Jateeyanakini nimaeka rantariti-paeni itomi Isaí royaata-nakiri Saúl.

¹⁵ Ari riyatapiintzi rirori David ijeekira Saul. Eejatzi ipiya-piya-tapiintzita Belén-ki raminiri rowishati ipaapati.

¹⁶ Osheki ipiya-piya-tapiintaka Filistia-jatzi roñashirenkiri Israel-paeni, maawoeniki kitejeri eejatzi tsireniriki. Okaatzi 40 kitejeri ipiya-piyatashitakari.

¹⁷ Ikanta Isaí ikantakiri David: “¡Notyomí! Paanakiniri pirentzi 20 piyateenchari okithoki pankirentsi, eejatzi 10 pan.

¹⁸ Paanakiniri eejatzi jewatziriri owayiri-paeni okaatzi 10 kijo-petari iteni vaca. Paminaatiri jemperika ikanta pirentzi, pamaena rashitari rirori niyotan-tyaari tekatsi awijimo-tirini pirentzi.

¹⁹ Jeekatsi Saúl janta nampitsiki Ela itsipatari rirentzi-paeni David eejatzi Israel-paeni, rowayiritari Filistia-jatzi.

²⁰ Ikanta ananinkanaki David, rookanakiri rowishate raminiri itsipa atziri. Jatanaki raanakiro okaatzi ikanta-kiriri Isaí. Apatziro rowanakiro janta ipankosheteeyakanira riyataan-tyaari owayiripaeni romanaitya. Ñaaperoeayanakani ikaemaeyanakini.

²¹ Taamaeyapaakani Filistia-jatzi, imontetapaakari Israel-paeni.

²² Ipakiri David ramakiri aminako-wentzirori owayiri-mentotsi. Tee ishenkaa-paaka rirori ojatenka-paaka itaamaeyakanira, rojampikowentapaakiri rirentzi jeekatsirika kameetha.

²³ Ikenkithawae-tamintheetzi, shitowanaki Goliat itaamaakaha owayiri-paeni. Riitaki poñaachari nampitsiki Gat. Rapiitaneero ikaemapae, ikoyi romanatantyaari Israel-paeni. Ikemakiri David.

²⁴ Ishiya-pithatari Israel-paeni irika atziri iñaawakirira ipokaki. Osheki ithaawantanakari.

²⁵ Ikanteeyini: “¿Piñaakiri pokaentsirika atziri? ¡Ipokatzi romanatee aaka-paeni! Iitarika owamaakirini atzirika, osheki ashaaha-wontsi ipiriri pinkathari, ipityaari eejatzi rishinto iinantyaawo. Ishinetziteeyaanari pinkathari ipaapati owamaakirini ipakahaero rotyaantziniri koriki ikaatzi ikantakaantziri Israel-paeni ipapiintiriri.”

²⁶ Rojampi-tanakiri David itsipatakari, ikantziri: “¿Litaka ipaetiriri owamayiri irika Filistia-jatzi, ipeyanteeyaari irika kantzima-wae-takaeri? ¿Jempe iimatsitaka irika kaariperori Filistia-jatzi ikoshekan-tyaariri rowayirite Tajorentsi Kañaaniri?”

²⁷ Rakaeyanakirini atziri-paeni, roojatzi rapiitakiri okaatzi ikantawakae-yarini, ikantziri: “Rootaki ipaetiriri atziri owamaerini Goliat.”

²⁸ Ikanta Eliab, rantarite David, ikemaki ikantakiri atziripaeni ikaateeyinira, ikijanakiri David, ikanta-nakiri: “¿Litakama pipokantari eeroka jaka? ¿Litakama pookanakiri aminerini ikaamatsitzira powishati janta ochempiki? Niyotzimi pikanta eeroka, oetarika pikenkishiryaari, pipokashiwaeta piñeeri owayiri-tachari.”

²⁹ Akanaki David, ikantzi: “¿Litakama nantakiri? ¿Apatziro nokenkithawaetashita?”

³⁰ Ipiyaa-pitha-tanakiri rirentzi, rojampi-takiri itsipa. Roojatzi ikantziriri ikantee-takiriri inkaahanki.

³¹ Ikanta ikemaetakiri David okaatzi ikantakiri, ikamantee-takiri Saúl. Ikaema-kaantakiri rirori.

³² Ikantakiri David irika Saúl: “¡Pinkatharí! Eero ikantzimo-shire-waetee irinta. Naaka pomperatanewo, niyaati nomanatiri irinta Filistia-jatzi.”

³³ Ikantzi Saúl: “Eero okanta piyaatzi apaniroeni powayiri-tyaari irinta Filistia-jatzi, tekira pantari-pero-tziita. Retzitakawo paerani rirori rowayirita eeniro rewankari-tapaaki.”

³⁴Ikantzi David: “Naaka pomperatanewo, tema naaka aminiriri rowishate nopaapate. Ipokawitaka manitzi, maeni, ratsikawitapaakari apaani owisha ipiyoteeyanira.

³⁵Noyaatako-wentanakiri naapitha-tawaeri ipaanteki. Ikowawita ratsikena naaka, noteeyanakiri inomaki nompojakiri, nowamaakiri.

³⁶Riirika manitzi, eejatzi-ririka maeni, ari nowamaakiri. Ari nokantz-itakyaari jirinta kaariperori Filistia-jatzi. Tema osheki retashitakari rowayirite Tajorentsi Kañaaniri.

³⁷Riitaki Tajorentsi aakowen-takinari ratsikinami manitzi, ratsikinami eejatzi maeni, ari raakowen-takina eejatzi rowamayinami irinta Filistia-jatzi.” Ikantzi Saúl: “Piyaate, riitaki Tajorentsi aminakowentimini.”

³⁸Ikanta Saúl, ipakaantakiri iithaari, ikithaatakaetyaari David. Ramanthee-teeteri kijonakiri, ikyaanta-kahaetyaari kijotakiri ishipeeki.

³⁹Ikithaa-witakawo David irokapaeni, iñaanta-witakawo ranashitakaayaa-womi. Tee imapiin-tziro ikithaa-tyaawo irokapaeni. Ikantakiri Saúl: “Eero omata nanashi-takayiro irokapaeni, tee nametyaawo.” Raatonkorya-haawo maawoeni.

⁴⁰Raaneero ikotzi, rowiitanaki 5 kameeroyinari mapiki nijaateniki, rotetanakiro ithaateki ithaantakotanakiro. Roteeyanakiro ijeewithate, riyaatashitanakiri Filistia-jatzi.

⁴¹Noshikaka rirori Filistia-jatzi itonkyo-tyaari David. Riitaki jewatatsiri romperatanewo.

⁴²Ikanta raminawakiri Filistia-jatzi irika David, iñaatziiri eeniro riryaan-itzi, kameetha iñaaperotapaaka, rooperaanikitaki rooki, kameethaanikitaki rirori. Tee ithaawantari.

⁴³Ikanta-wakiri: “¿Naakama otsitzi piñaakina pamashi-tantanari inchaki?” Ithaenki-mawae-tanakiri David raakotanakiri itajorentsi-tetashitari.

⁴⁴Ikantaki eejatzi Filistia-jatzi: “¡Pipokeeta, nopimiri piwatha royaawo tzijo eejatzi owantaniri!”

⁴⁵Rakanakiri David irinta Filistia-jatzi, ikantziri: “Pamashi-takina eeroka piyotsiro-shithakite, pichekopite. Rooma naaka nopoka-shitakimi nawentaawo iwaero Tajorentsi Shintsi-perori, ashitariri rowayirite Israel-paeni, ikaatzi pikowakiri eeroka powayiri-tyaari.

⁴⁶Ishinetakimi Tajorentsi nowamaemi, aritaki nothatyaakimi nimaeka. Maawoeni iwatha-paeni powayiriti nopiri tzijo royaawo eejatzi katsimari owantaniri. Ari riyoete maawoeniki kepatsi eenitatsi Itajorentsite Israel.

⁴⁷Riyote ikaatzi piyoteen-chari jaka tee rowawijaako-tantawo Tajorentsi chekopi, kotsiro-shithaki. Iroka owayiri-taantsi rashi Tajorentsi, riitaki shineta-kimiri eeroka-paeni nowamaayitimi.”

⁴⁸Ipoñaashitanakari Filistia-jatzi, ipokashi-tapaakiri David. Tee ishenkae-taanaka rirori David, ishiyashi-tanakari ipiyatyaari Filistia-jatzi.

⁴⁹Kyaawakotanaki ithaateki, raaki imapikite, ijeewithatakiri Filistia-jatzi, rompojakiri itamakoki. Tyaanaki kepatsiki Filistia-jatzi roojatzi owikapaaka mapiki itamakoki.

⁵⁰Ari ikantakiro David rotsinampaan-takariri Filistia-jatzi. Apatziro raanaki ijeewithate eejatzi imapikite rowamaantyaariri. Tee otzimimowitari David iyotsiro-shithakite.

⁵¹Ishiyashi-tapaakari David ikatziyimotapaakari okaakiini. Romijokii-tapaakiri iyotsiro-shithakite, ithatyii-tapaakiri iito. Ikanta iñaako-wentakiri Filistia-jatzi-paeni rowamaetakiri riroporori rowayirite, shiyeeyanakani rirori-paeni.

⁵² Royaakyaa-tanakiri Israel-paeni eejatzi Judá-paeni, antawo ikaemae-yanakini royaakyaa-tanakirira. Rowamaawakiri osheki rowayirite Filistia-jatzi, ishitowakaapaakiri Saaraim-ki rawijakaanakiri Gat-ki eejatzi Ecrón-ki.

18

⁵ Imatakiro David maawoeni okaatzi ikantziriri Saúl. Rootaki ikowan-tanakari Saúl reewateri rowayirite. Osheki rinimotakiri rowayirite eejatzi inampina-paini Saúl.

⁶ Ikanta ipiyeeyaani owayiri-paeni rowamaakirira David irika Filistia-jatzi, opokaeyapaakini tsinani-paeni jeekayitatsiri maawoeniki nampitsi in-ampitawo Israel-paeni. Owetheeyawaeyaarini pinkathari Saúl, okimoshire-taeyanakini, omampahaeyani, otzironkaeyani Opaimatakaanakakiri otam-pooñakite tzimatsiri ithataneeriki.

⁷ Iroka okantziro omampa-haeyani tsinani-paeni:

Ikaatzi 1000 atziri rowamaakiri Saúl,
10,000 ikaatzi rowamaakiri David.

⁸ Rootaki owatsimaan-tanakiriri Saúl ikemakirowa mampaantsi. Ikan-tanaki: “Tema ikanteetakiri 10,000 ikaatzi rowamaakiri David. Rooma naaka ikaamatsitzi 1000 nowamaakiri. ¡Intsipaeti ipinkathariti rirori!”

⁹ Rootaki roonantanakariri Saúl irika David.

¹⁰ Okanta otsipa kitejeri, ikyaantashiretakari Saúl peyari rotyaan-takiniriri Tajorentsi. Shinki-wentanaka iwinkathari-pankoteki. Pokaki David romam-paawentyaari ikimi-tapiin-tzirowa. Raanakiro Saúl roshetaamento.

¹¹ Ikoyi Saúl rosheteerimi David riyonkakotantyaarimi tantotsiki. Rowawijaa-wijaa-takiro roshetaamento.

¹² Ithaawantanakari Saúl David. Tema Tajorentsi ipakaanakiri Saúl. Riitaki David ramitakotaneeri.

¹³ Rootaki rookanta-kariri Saúl irika David, tema rowakiri reewateeri 1000 owayiri-paeni. Riitaki jatatsini rowayiritya, ipiye eejatzi.

¹⁴ Riitaki Tajorentsi amitako-tziriri David, okaatzi rantayi-tziri kameetha okanta.

¹⁵ Rootaki ithaawan-tantariri Saúl irika David, iñaakirira kameetha okanta rantayi-tziri.

¹⁶ Ikowaperoeyakirini David maawoeni Israel-paeni eejatzi Judá-paeni, ri-itaki jewatziriri jemperika ikinayitzi romanayitya.

19

Ikowawita Saúl rowamaerimi David

¹ Ikantakiri Saúl itomi iitachari Jonatán eejatzi reewarite rowayirite, ikantziri: “Powamayiri David.” Iro kanteencha, osheki retakotakari Jonatán irika David.

² Ikamantakiri David, ikantakiri: “Ikowatzi rowamaemi nopaapate. Paa-maayaari inkaamani, piyaate piyeeki pomanapiintaha.

³ Ari niyaate naaka notsipa-tyaari nopaapate jaha piyeekakira eeroka. Nokenkitha-waeta-kayiri, nokemiri jempe ikantina, aritaki nokaman-takimi okaatzi ikantinari.

⁴ Ikenkithawae-takaakiri Jonatán irika Saúl, ikantako-wentziri David. Ikantakiri: “¡Pinkatharí! Tee okameethatzi powariperotiri pomperatanewo, David. Tekatsi ikantimi rirori, tema rantapiin-tzimi maawoeni kameetha-tatsiri.

⁵ Ishinetakiro rañaa-mento imatanta-kariri rowamayiri Filistia-jatzi. Ari ikantakiro Tajorentsi ikijako-wentaari maawoeni Israel-paeni. Piñaakiro

eeroka, nowinkatharite, osheki pikimoshiretanaki. ¿Iitaka pikowantari powamayiri David? Tema tekatsi rantani rirori.”

⁶ Ikanta ikemawaki Saúl ikanta-kiriri Jonatán, ikantanaki: “¡Riyotzi Tajorentsi, eero ikami David!”

⁷ Ikaemakiri Jonatán irika David, ikamantakiri okaatzi ikenkithawaetakiri. Raaneeri ijeekira Saúl, jeekapae David ikimi-piin-taha paerani.

⁸ Apiitanaa owayiri-taantsi. Jatanee David rowayiriteri Filistia-jatzi. Imatakiri. Imapero-takiri, romishiyakiri.

⁹ Ikanta peyari rotyaan-tziri Tajorentsi, ikyaantashiretapaari Saúl. Jeekaki ipankoki roteeyanakiro roshetaa-mento ikema-mintha-tziri David ipiyompiwaetzi.

¹⁰ Rapiiwi-taawo riyontaakoteerimi David tantotsiki. Rowawijaawaero David roshetaa-mento Saúl, oshetaashi-tapaaka tantotsiki. Tee ishenkaanaki David, shiyaka tsireniriki.

¹¹ Ikantakiri Saúl rowayirite: “Paminakiteri ipankoki David, ari pi-jeekawentapaakiri. Okiteji-tamaneerika, roojatzi powamaantakyaari.” Roo kanteencha okamantakiri Mical, iina David, okantakiri: “Eerorika pishiya iroka tsirenirika, aritaki rowamahaetakimi inkaamani.”

¹² Aashitakiri Mical shiwitha, rootaki owayiitakotanakariri David jaawiki. Shiyana rirori.

28

³ Kamae Samuel, osheki rowashiretakotakari maawoeni Israel-paeni, iki-teetakeri inampiki Ramá-ki. Ikanta Saúl romishtowa-wetakawo inampiki sheri-piyaari-paeni eejatzi yotako-shire-tantatsiri.

⁴ Piyotee-yakani Filistia-jatzi, pokaeyanakini ipanko-sheta-teeyapaakani Sunem-ki rowayiritantya. Imatakiro Saúl rirori, ipiyotakiri Israel-paeni, panko-sheta-teeyakani Gilboa-ki.

⁵ Ikanta Saúl iñaakiro ipanko-sheta Filistia-jatzi, antawo ithaawanaki, itzinka-shiryaaanakiri.

⁶ Ikowakowi-takari Tajorentsi, tee rakiri, tee imishitakaaneeri. Tee iyotakaaneeri Urim eejatzi kamantan-taniri.*

⁷ Ikantakiri Saúl romperatanewo: “Pamini sheri-piyaawo, niyaata-shiteroota nojampitero.” Ikantanakiri rompera-tanewo: “Eenitatsi apaani tsinani poñaachari Endor-ki, sheri-piyaawo roori.”

⁸ Ikithaa-tanaka Saúl otsipa kithaa-rentsi eero iyotantawakari. Itsipatanakari apite atziri. Jatanaki rareetyaawo iroka tsinani. Ikantapaakiro: “Nokoyi pinkaema-shireenari nokantakimiri. Pamakinari ishire atziri nokoyiri naaka.”

⁹ Okantanaki tsinani: “Piyotakiro eeroka rantakiri Saúl, romishitowakiri sheri-piyaari-paeni eejatzi yotako-shire-tantatsiri. ¿Iitaka piñaashirinkatanari, rooma pikoyi rowamahaetina?”

¹⁰ Ikanta-nakiro: “Riitaki yotatsi Tajorentsi eero pashironkaa-waeta, tekatsi owajanki-terimi.”

¹¹ Kowanaki tsinani, okantziri: “¿Iitaka pikoyiri nokaemakotimiri?” Ikan-tanakiro Saúl: “Nokoyi pikaemako-tinari Samuel-ni.”

¹² Oñaatziiri tsinani irika Samuel-ni, antawo okaemanaki. Okantakiri Saúl: “¿Iitaka pamatawi-tantanari? Eeroka-taki Saúl.”

¹³ Ikantaki pinkathari: “Eero pithaawa-kaawo, ¿iitaka piñaakiri?” Okantzi tsinani: “Noñaaki osheki tajorentsi-witachari rateetziro jenoki.”

* 28:6 Kantakotachari jaka “Urim”, rootaki mapiki poreryaatatsiri, iyotanteetari paerani.

¹⁴ Ikantzi Saúl: “¿Jempe ikanta-waetaka?” Okantzi roori: “Antariki rini, ikithaatawo owewiryakoro.” Riyotanaki Saúl riitaki Samuel, rotziwerowanaka ipinkatha-tanakiri.

¹⁵ Ñaawaetanaki Samuel-ni, ikantziri: “¿Iitaka poñaa-shirenkan-tanari pikaema-kaantana?” Ikantziri Saúl: “Antawo okantzimo-shiryaakina, rowayiri-mintha-takina Filistia-jatzi. Rookawen-takina Tajorentsi, tee rakina nokowako-witari, tee romishimpyaana eejatzi. Nokanta-witari kamantantaniri, tekatsi ikantinari. Rootaki nokaeman-tzimiri eeroka pikantina iitarika nanteri.”

¹⁶ Ikantzi Samuel: “¿Iitaka pojampi-tantanari naaka? Tema rookawen-tanakimira Tajorentsi, ikija-neentanakimi.

¹⁷ Imatakimi Tajorentsi okaatzi ikamanta-kinari naaka jempe ikantemi. Rookakahaemiro pipinkathari-witaha, ipinkathari-takahaeri David, pitsipaminthari.

¹⁸ Tema tee pikemijantziri ikanta-witakimiri, tee pithonkiri Amalec-jatzi. Rootaki piñaanta-kawori tee rakaemi Tajorentsi.

¹⁹ Ikowaki Tajorentsi ithonkiri Filistia-jatzi irika Israel-paeni. Ari itsipataakimi eeroka eejatzi. Okiteji-tamaneerika pitsipa-teena naaka eejatzi pitomi-paeni. Ishinetakiri Tajorentsi Filistia-jatzi itsinampaeteri rowayirite Israel-paeni.”

²⁰ Antawo ithaawanaki Saúl, ikemakirira Samuel-ni. Oshipetashiryapaakiri, tyaanaki jaawiki, omaryaa-penthaakii-tapaaka. Apaani kitejeri eejatzi apaani tsireniri tee rowaeya.

²¹ Okanta oñaakiri tsinani ithaawanaki Saúl, opokashi-tapaakiri, okantziri: “Nomatakimiro pikowako-takinari. Noshinewentakimi.

²² Nokoyi powawakya eepichokiini, pishintsitantaneeyaari, piyaatantaneeyaari.”

²³ Tee ikowawitya Saúl royaa. Ishintsitashitakari inampina-paeni eejatzi tsinani, roojatzi ikowantanakari royaa. Piriintanaa, jeekanee omaamentoki.

²⁴ Owamaaki tsinani opira, owetsikaki pan kaari shineyatsini.

²⁵ Aanakiniri Saúl rowanawo. Ari rowaeyakani itsipatakari inampina-paeni. Ikanta ikaatakiro rowaka, katziyanaka, jateeyaneeni tsireniriki.

31

Ikamantakari Saúl eejatzi itomi-paeni

¹ Ikanta Filistia-jatzi rowayiri-mintha-takari Israel-paeni. Romishiyee-takiri Israel-paeni, rowamaahaantawaki janta ochempiki Gilboa-ki.

² Royaakyaa-teetanakiri Saúl itsipataa-nakiri itomi-paeni. Rompojeetakiri Jonatán, Abinadab eejatzi Malquisúa, itomi-paeni Saúl.

³ Ari ipatha-wenteeta-nakari Saúl, romanateetziri, ikentee-takiri. Antawo ithaawanaki.

⁴ Ikanta-nakiri inampina: “Pinojokero piyotsiroshithakite, powatheena eeroka. Tee nokoyi rompojina irika kaariperori, ishiron-tawentina.” Tee ikoyimaeta inampina, antawo ithaawaki. Raakiro rirori Saúl iyotsiroshithakite, ipatsitanakawo apaniroeni.

⁵ Ikanta inampina Saúl iñaakirira ikamaki, imatzita-nakawo eejatzi rirori, ipatsitanakawo iyotsiroshithakite, apitekirote ikamanaki.

⁶ Ari okanta ikamantakari Saúl, itsipatakari mawa itomi, inampina, eejatzi rowayirite-paeni.

APITE-TANEEN-TSIRI ROJANKINARI SAMUEL

5

Ipinkathari-wentakiri David Israel-paeni eejatzí Judá-paeni

¹ Ikanta isheninka-paeni Israel riyaata-shitakiri David janta Hebrón-ki, ikantakiri: “Naakataki pisheninka-paeni okaakiini.

² Eerokataki jewatakinari paerani nowayiri-yitakari ipinkathari-tzira Saúl. Riitaki Tajorentsi kantzi-takimiri:

Eeroka jewateerini Israel-paeni,
Pipinkathari-wenteeri nashitaari.”

³ Imatakiro eejatzí antari-wentziriri Israel-paeni, riyaata-shitakiri David janta Hebrón-ki, ikantakiri: “¡Jame aapatziya-wakahaeya! ¡Riitaki yotatsini Tajorentsi eero amatawi-tawaa-kaanta!” Ari ijee-patziito-takiri David ipinkathari-wenteeri maawoeni Israel-paeni.

⁴ Okaataki David 30 rojarentsite ipinkathari-tantanakari. Okaatzitaka 40 ojarentsi ojamanitaki ipinkathariwentantzi.

⁵ Awijanakiro 7 ojarentsi okaatzí ipinkatharitaki paerani rirori Hebrón-ki. Rooma Jerusalén-ki okaatzí 33 ojarentsi ipinkathari-wentakiri Israel-paeni, eejatzí Judá-paeni.*

Ikyaaiki David pinkathari-pankoki jeekatsiri Sión-ki

⁶ Jataki David Jerusalén-ki itsipata-nakari rowayirite romanateri Jebus-paeni, riitaki ashitawori inampi janta. Ikenkishiryaa-witaka Jebus-paeni eero imatziro David ikye inampiki. Ikantakiri: “Eero pimatziro pikye nonampiki. Ari rooka-matsi-tawakimi mawityaakiri itsipata-kyaari amashitachari iitziki.”

⁹ Roo kanteencha, imatakiro David raakiro owayiri-panko jeekatsiri Sión-ki, iiteetakiro ‘Inampi David.’ Kameetha itanto-takiro janta oweyaa-thapitaha, retanakawo taapiki Milo roojatzi ojeekira pankotsi.

¹⁰ Eekiro otzimimo-tatziiri ishintsinka David, itsipatakari Tajorentsi. Tema Tajorentsi, riitaki Shintsi-perori.

7

¹ Ari ijeekaki pinkathari David ipankoki. Ishinetakiri Tajorentsi imakoryaawaki rowayiritari kijaneentziriri.

² Ikenkithawae-takaakiri David kamantan-taniri Natán, ikantakiri: “Piñiuro eeroka nopanko, iyoshiitaka jantarikota. Rooma itajorentsi-nakite Tajorentsi ipanko-sheta-tashiitakawo.”

³ Ikanta-nakiri Natán: “¡Pinkatharí! Pantero okaatzí pikenkikshiryaakari, tema Tajorentsi riitaki ñaana-shire-tzimiri.”

⁴ Okanta otsireni-tanaki iñaanatakiri Tajorentsi irika Natán, ikantakiri:

⁵ “Piyaata-shiteri nomperatanewo, David, pikanteri: ‘Iroka ikantzi Tajorentsi: ¿Eerokama wetsikinani pankotsi nojeekan-tyaari?’

⁶ Roojatzi paerani nomishitowantaariri Egipto-ki irika Israel-paeni, tee nojeekan-tyaawo pankotsi, apatziro nanashi-nashi-waetashita nojeekantawo pankotsi-sheta, rootaki notajorentsi-thaantete.

* 5:5 Kantako-tachari jaka ‘Awijanakiro 7 ojarentsi’ rootaki ikantee-tziri eejatzí ‘7 ojarentsi, eejatzí 6 kashiri.’

⁷ Osheki ojarentsi notsipa-takari Israel-paeni, tee nokowakotziri ikaatzi nowakiri jewaterini Israel-paeni, rowetsikina jantari-panko nojeekantyaari.’

⁸ Pikanteri nomperatanewo, David: ‘Ikantzimi Tajorentsi Shintsi-perori: “Naakataki amakimi piyeekawita owaantsiki paminakowentziri owisha, pimatantyaawori pipinkathari-wenteeri Israel-paeni, nashitanaari.

⁹ Tee nookawentzimi jempe pikinayitzi, nashiryaakari ikaatzi owayiritzimiri. Ithonka ikemakoe-teemi jemperika, poshiyako-teeyaari riroporori-paeni jeekatsiri jaka kepatsiki.

¹⁰ Noñaaki jempe ijeekae nashitanaari Israel-paeni, ari inampi-pero-teeyaawo, tekatsi oña-shirenkaerini. Eero itzimae kaariperori kosheka-waetee-yaarini ikimita-haetzirira paerani

¹¹ nowantakariri jewatziriri nashitaari Israel-paeni. Ari piyeeka-shiwae-teeya, eero piñaahaeri romanawae-teemi ikaatzi kijaneentzimiri.’ Ikantzi eejatzi Tajorentsi: ‘Ari noshekyahaeri picharini-tyaari.’

¹² Aririka omonkaa-takya okaate panteri, pikamaerika, ari itzimae pitomi, riitaki poyaatemini ipinkatharite.

¹³ Riitaki wetsikinani nopanko. Ari notajonka-wentakiri, ashi rowatyeero ipinkatha-wentante ikaatzi icharini-teeyaari.

¹⁴ Riitaki notyomintaari naaka. Ipaapatziteena rirori. Rantakirorika kaariperori, naakataki owajanki-terini ikimi-tapiintaha atziri ipajatziri itomipaeni.

¹⁵ Ashi nowaero noneshironkateri. Eero noshiya-kayiri Saúl nopakaakiri noneshironka-tziri. Tee añahaeri rirori, eeroka poyaataariri.

¹⁶ Ashi rowaero ipinkathari-yitee picharinitaneeyaari eejatzi eeroka. Ari okantee-tatyeeyaani ipinkathari-wentantee.”

¹⁷ Imatakiro Natán ikamantakiri David okaatzi ikemakiri, eejatzi okaatzi roñaahaetakiriri.

11

David itsipatari Betsabé

¹ Okanta otsipaki ojarentsi, rootaki kitejeri rametapiin-teetawowa rotyaan-teetziri owayiri-paeni romanatya. Rotyaan-teeri David Joab itsipatakari jewatziriri rowayirite, raaneeri maawoeni owayiri Israel-paeni. Rashiryaakari Amon-jatzi-paeni, ithonkakiro itapotakawo nampitsi Rabá. Roojatzi ijeekaki David rirori Jerusalén-ki.

² Ikanta tsireniityaanaki ooryaa, piriintanaka David romaryaakaha imaantareki. Ateetanaki jenoki okameetha-pankaatzira iwinkathari-pankote, ari raminako-takiro okaawoshi-waeta tsinani, kameethaanikitaki roori.

³ Rojampiko-wentakiro David iroka tsinani. Ikematzi ikantee-tziri: “Iroka tsinani oeta Betsabé, rishinto Eliam. Rootaki iina Urías, isheninka Het-paeni.”

⁴ Rotyaantaki David aakiteroni tsinani. Opokashitanakiri roori, oñiiri. Ari itsipatakawakaawo tsireniriki. Okanta omatakiro okite-watha-tantaneeyaari, jatee opankoki.

⁵ Motzitanaki tsinani, otyaantaki kamanterini David.

⁶ Rotyaantaki David kanterini Joab: “Ikantzi pinkathari: ‘Paakiteri Urías, isheninka Het-paeni.’ ” Imatakiro Joab, raakitziri.

⁷ Ikanta riyata-shitakiri Urías pinkathari David, rojampi-tawakiri ikantziri: “¿Te imantsiyatzi Joab? ¿Tee imantsiyatzi owayiripaeni eejatzi? ¿Jempe okantakotaka owayiri-taantsi?”

⁸ Ikantakiri eejaatzi: “Piyaatee pipankoki, pikiwakiitzi-tapaeya.” Ari ishitowanaki Urías pinkathari-pankoki, opakaantakiri David owanawontsi ipankoki Urías.

⁹ Tee riyaaatzi Urías ipankoki, roojatzi ijeekaki pinkathari-pankoki itsipatakari owayiri-paeni aminakowentziriri pinkathari tsireniriki.

¹⁰ Ikamantee-takiri David tee imaapae Urías ipankoki. Rojampi-takiri David irika Urías, ikantziri: “¿Litaka kaari pimaantapaa pipankoki? ¿Teema pimakotzi piyaayi-tzira jemperika-paeni?”

¹¹ Rakanakiri Urías, ikanta-nakiri: “Tee okameetha-perotzi pankotsi ojeekantari tajorentsini. Ari oshiyawo imaantari owayiri Israel-paeni, eejatzi Judá-paeni. Ari okantari eejatzi imaantari Joab, jewatziriri powayirite. ¿Tee okameethatzi niyaate nowawae-tapaeya naaka nopankoki, nomaa-paeta notsipata-paeyaawo noena? ¿Tee inimotena naaka nowinkatharite!”

¹² Ikantzi David: “Ari pimaanee nimaeka, okiteji-tamane piyaatee.” Ari ijeekanee Urías Jerusalén-ki roojatzi okiteji-tamaneerika.

¹³ Rakiyotakiri David irika Urías, ipakotakiri osheki imiri, ishinkitakiri. Okanta otsireni-tanaki, jataki Urías imayi itsipata-paari rowayirite pinkathari, teemaeta riyaaatee ipankoki.

¹⁴ Okanta okiteji-tamane, rojanki-nataki David rotyaan-teniri Joab, ritaki awijakiro Urías.

¹⁵ Iroka okantzi rojankinari: “Riitaki petya Urías pitaamaheri jempe okoweenka-perotzi owayiri-taantsi. Ikentee-teriita, ikameeta.”

¹⁶ Imatakiro Joab. Ikanta itapotakiro nampitsi rowayiritero, rowakiri Urías jempe ijeeki rioperori owayiri-paeni,

¹⁷ ishitoyee-yanakini kijakotawori inampi, roma-natakiri Joab. Ari ikentee-takiri eewatziriri rowayirite David, ari imaetakiriri eejatzi Urías.

¹⁸ Rotyaantaki Joab jankina-rentsi ikenkitha-takotziro okaatzi awijeensiri omana-rentsi, ikoyi riyotero David awijeensiri.

¹⁹ Ikantakiri aanakirori jankina-rentsi: “Arika pikaatakiro pikamanteri pinkathari jempe okantakota omana-rentsi,

²⁰ piñaatyeeri ikijanakya pinkathari, ikantemi: ‘¿Litaka piyaata-shitan-tawori okaakiini nampitsi powayiritawo? ¿Tema piyote kantacha ikameetha-tzimotemi ichekopite ateeteen-tsiri otantoki nampitsi?’

²¹ ¿Pimaesan-takiroma awijeensiri paerani Tebes-ki rompojan-teeta-kariri Abimelec, itomi Jerobaal? ¿Tema okameetha-tzimo-takiro tsinani opetoki tononka-mentotsi ojeekaki jenoki otantoki nampitsi? ¿Litaka piyaata-shitan-takawori okaakiini otantoki nampitsi?’ Pakanakiri eeroka pikanteri: ‘Kamaki eejatzi Urías isheninka Het-paeni eewatziriri powayirite’ ”

²² Jataki kamanterini pinkathari. Ikanta rareetaka ikamantakiri David okaatzi ikanta-kiriri Joab otyaanta-kiriri.*

²³ Rakanaki amakirori ñaantsi ikanta-nakiri David: “Ishitoyee-yanakini owayiri-paeni kijakotawori inampi retanakawo romanatee-yakinani. Ari nopiyata-nakari, nomishiyakiri. Nopatzima-tanakiri areetakina ikyaapiintee-tzira inampiki.

²⁴ Ateetapaaki otantoki nampitsi, roma-natzimaetana. Ari ikenteetaki eewatziriri powayirite Pinkathari. Iri ikentee-takiri eejatzi Urías, isheninka

* **11:22** Antawoete iyatsima-tanaki David ikijanakiri Joab, ikantakiri pokaentsiri ikamanteri: ‘¿Litaka piyaata-shitan-tawori okaakiini nampitsi powayiritawo? ¿Tema piyote kantacha ikameetha-tzimotemi ichekopite ateeteen-tsiri otantoki nampitsi? ¿Pimaesan-takiroma okaatzi awijeensiri paerani Tebes-ki rompojee-tanta-kariri Abimelec, itomi Jerobaal? ¿Tema okameetha-tzimo-takiro tsinani opetoki tononka-mentotsi ojeekaki jenoki otantoki nampitsi? ¿Litaka piyaata-shitan-takawori okaakiini otantoki nampitsi?’

Het-paeni, kamaki.”

²⁵ Rakanaki David ikanta-nakiri amakirori ñaantsi: “Pikanteri Joab eero okantzimo-shire-waetari iroka, ashi oyiro omana-rentsi. Riyaata-kayiro rowayiri-tyaari irikaete, roojatzi raperaa-tanta-kyaari. Poemintha-takae-yaari eero rowayiritya.”

²⁶ Okemako-wentakiri iina Urías ikamaki, owashire-takowae-takari oemi.

²⁷ Okanta okaatzimo-takiro owashire-takotari oemi, ikaema-kaantakiro David, rojeekaero iwinkathari-pankoteki, iinantaawo. Owaeyan-takiri rowakaa-kirori. Teemaeta inimotziri Tajorentsi okaatzi rantakiri David.

12

Ikijatha-takiri Natán irika David

¹ Rotyaan-teeri Tajorentsi kamantan-taniri Natán iñeeri David. Ikanta ra-reetaka Natán ijeekira pinkathari, ikenkithawae-takaakiri, ikantziri: “Een-itatsi apite atziri jeekatsiri nampitsiki. Ashaahan-tzikari rini, itsipa tekatsi tzimimo-terini.

² Itzimimo-tziri osheki rowishate, ivacate irika ashaahan-tzinkari,

³ riima ashironkaenkari apatziro ramaanta-matsitaka iryaani owisha, ipiratakari. Itsipa-minthari royiri itomipaeni, rakiyotziri rowanawo, rirakotziri imiri, ari itsipatarimaapiintzi. Roshiya-kaantari roomi rishinto.

⁴ Ikanta ipokaki areetariri atziri ashaahan-tzinkari. Tee ikowe rowamaye rowishate, ivacate rowapaa-kyaari pokatsiri rareetakari. Riitaki rayitaki rowishate ashironkaenkari, rowamaakiri rowakae-yaari areetariri.”

⁵ Antawo rowatsimaa-nakiri David kantawae-tachari atziri, ikanta-nakiri Natán: “¡Riitaki Tajorentsi kemenani tee notheeya, otzimatye rompojeeteri antakirori iroka!

⁶ Otmimatye roepiye 4 owisha, ipinatan-teeyariri ashitariri rowashironkaakiri.”

⁷ Ikantzi Natán: “¡David! Eerokataki irika atziri. Riitaki Pawa Itajorentsite Israel, kanteentsi: ‘Naakataki owakimi pipinkathari-wenteri Israel-paeni, tee noshinetemi rompojemi Saúl.

⁸ Nopakimiro pikempoyaero pinkathari-panko, eejatzi iinapaeni pitsipataripinkathari-pankoki. Noshine-takimi pipinkathari-wenteeri Israel-paeni eejatzi Judá-paeni. Teera ari okaate iroka, ari nopakimi otsipa awijirori iroka.

⁹ ¿Iitaka pipiyatha-tanta-kariri Tajorentsi, pikaaripero-tzimo-tanta-kariri? Powakaantakari Urías, isheninka Het-paeni, pamamena-takawo powayiritari Amón-jatzi, payiteeri iina.

¹⁰ Ari ashi owatyero nimaeka rompojan-teete pipankoki, okantakaan-tziro pipiyatha-takina, payiteeri iina Urías, isheninka Het-paeni, piinantaawo.”

¹¹ Ikantaki eejatzi Tajorentsi: “Naakataki kanta-kahae-yaawoni itzime pitomipaeni maemane-temini. Nokanta-kaeyaari pisheninkaete raapitha-teemiro piinaete, piñaamin-theteri rapitewae-tyaawo kitejeriki.

¹² Pantawi-takawo eero pomanani-kiini irokapaeni, rooma naaka eero nomanakaawo othonka iñaayitiro Israel-paeni, kitejeriki ranteetero.”

¹³ Ikanta-nakiri David irika Natán: “¡Nokaaripero-tzimo-takiri Tajorentsi!” Rakanakiri Natán irika David: “Eero rowashironkaa-wentzimiro Tajorentsi piyaariperonaka, eero pikami.

¹⁴ Riitaki kamatsini penchaanite owakira tzimaen-tsiri. Tema pikijima-takaan-takiri Tajorentsi pantakiro iroka.”

¹⁵ Ikanta ipiyyaawo Natán ipankoki, ikantakaanakawo Tajorentsi omapokanaka imapero-tanaka imantsiya-tanaki reenchaanikite David rowaeyan-takaa-kirori iinani Urías.

¹⁶ Osheki David ikowako-takiri Tajorentsi eero ikamanta reenchaanite, tee rowaeya. Tee imahae imaantariki, romaryahawaetaka kepatsiki.

¹⁷ Ipokashi-witari antariite jeeka-panko-tziri ikoyi rowiriin-teeri romarya-hakaha kepatsiki, tee ikowe ipiriinte. Tee rakiyoteeri rowaeyanira antariite.

¹⁸ Okanta awijaki 7 kitejeri kamaki eenchaanikiri. Tee ikamanteri rompera-tanewopaeni David ithaawa-kaatyaari, ikamanta-wakaeyani: “Eeniro rañaawitaha eenchaanikiri, tee ikemijantee akanta-witariri. Rootaki owakirari nimaeka ikamaki, aritaki imapero-tanakya akamanta-kiriri kamaki reenchaanite.”

¹⁹ Ikanta David iñaakiri ikamanta-wakaeyani rompera-tanewo, riyotanaki kamaki reenchaanite. Rojampi-tanakiri, ikantziri: “¿Kamakima eenchaanikiri?” Ikanteeyini rompera-tanewo: “Jeen, kamaki.”

²⁰ Ari ipiriintana David roma-ryahakaha kepatsiki, ikithaa-tanaawo ikithaari, owaneenka-tanaa, itziritanaa kajankari, ikithaa-tanaawowa ot-sipa ikithaari. Jataki itajorentsi-pankoteki Tajorentsi ipinkatha-teeri. Piya-paa ipankoki, ikowapaaki owanawontsi, iitakiri, owapaa.

²¹ Ikanta rompera-tanewopaeni David, rojampi-takiri ikantziri: “¿Iitaka pantakiri? Eeniro rañaawita eenchaanikiri, iitaka kaari pikowanta poyaa, piraawaetaka. Ari kamaki eenchaanikiri, ari pipiriin-tanaawo powanta-naari.”

²² Ikantanaki David: “Eeniro rañaawita eenchaanikiri, tee nowaa, ni-raawaetaka, nokantashiretzi: Oshiyaka ari ineshironka-teena Tajorentsi, eero ikamanta eenchaanikiri.

²³ Ari ikamaki nimaeka, ¿iitaka nomasheka-wentereri? ¿Irima nowiriin-teeri? ¡Noyaawentya niyaate noñaapaeri, tema eero imateero rirori ipiyee iñaapaena!”

²⁴ Ikanta David roemo-shirenkaero iina Betsabé. Riyaataki iñiuro, rapite-taawo. Ari okanta owaeyan-tanta-kariri otomi, iitakiri Salomón. Osheki ineshironka-takiri Tajorentsi irika eenchaanikiri.

²⁵ Riitaki Natán kamanta-kiriri David. Rootaki iitanta-kariri Jedidías irika eenchaanikiri.

1 REYES

Kaatapaaki ipinkatharitz David

¹ Tema antari-pero-tapaaki pinkathari David, oshekitaki rojarentsite. Ipewiryaa-kowiteetari osheki iithaari, teemaeta ijaawatzi.

² Ikantakiri romperatani: “¡Pinkatharí! ¿Pikoyi naminemi ewankawo? Rootaki aminemini, opashikaemi, otsipatemi pimayi ojaawantemi.”

³ Jataki ithotyaaakotzi kamethaa-nikiro ewankawo maawoeni inampiki Israel-paeni. Iñaaki ewankawo iitachari Abisag poñaachari Apimakoryaariniki. Rootaki ramakiniriri pinkathari.

⁴ Mapperori okamethaa-nikitzi Abisag. Rootaki aminapaa-kiniriri okaatzi ikowayi-tziri pinkathari, teemaeta iinantawo.

³² Opoñaashita ikantaki pinkathari David: “Pikaeminari Omperatajorentsitaarewo Sadoc, Kamantan-taniri Natán, Benaía itomi Joiada.” Ari ipokaeyakini rirori iñiiri pinkathari.

³³ Ikantawakiri: “¡Nosheninká! Pitsipa-tanakyaari nomperatani-paeni, ikyaakae-yaari nopira notyomi Salomón, paanakiri Shipopo-shaariniki.*

³⁴ Eeroka Sadoc Ompera-tajorentsitaarewo eejatzi Kamantan-taniri Natán, pijee-patzii-toteri notyomi Salomón omatant-yaari ipinkathari-wenteeri asheninka-paeni Israel-paeni. Pitziwoteeyini janta, pikaemaeyini eejatzi, pikante: “¡Irikawé pinkathari Salomón!”

³⁵ Ompoñaashitya poyaatee-yirini itaapiiki aririka ipiyee, roojatzi ijeekantapaa-kyaaari nowinkathari-mentoki, tema riitaki poyaateenani. Tema riitaki niyoshii-takiri ipinkathari-wenteeri asheninka-paeni Judá-paeni, eejatzi itsipapaeni Israel-paeni.”

³⁶ Ari rakanaki Benaía itomi Joiada, ikantzi: “¡Pinkatharí! Aritaki okantyaari. Riitaki Pitajorentsita nintakaan-tzirori.

³⁷ Riitaki Tajorentsi tsipata-piintakimiri eeroka, okantashitzimaetya ari ikimitzитайaari eejatzi Salomón, ikantakae-yaawo imaperotero ipinkatharitee rirori.”

³⁸ Ikanta Ompera-tajorentsitaarewo Sadoc, Kamantan-taniri Natán, Benaía itomi Joiada, Peyakaa-shitaniri-paeni, Akoryantzi-paeni, ikyaakotanakari Salomón ipiraki pinkathari David, raanakiri Shipopo-shaariniki.†

³⁹ Ari raaki Ompera-tajorentsitaarewo Sadoc waakapa eejatzi yeenkantsi, jeekatsiri tajorentsi-thaanteki, ijeepatzii-totakiri Salomón. Ari ikaatzi itziwootee-yanakini maawoeni janta, ikaemae-yanakini ikanteeyini: “¡Irikawé pinkathari Salomón!”

2

¹ Tema rooteentsi ikami pinkathari David, ikaemakaan-takiri Salomón, ikantziri:

² “¡Notyomí! Kimitaka rooteentsi nojoweyi, niyaatatyee jempe ikinayitzi maawoeni atziri. Pitonta-shire-pero-te eeroka, pishirampari-pero-te.

³ Panta-piinteero rompera-tzimiri Tajorentsi, pithotyaa-yiteero iwinkakaantani, ikantakaantani, ishineta-kaantani eejatzi ishintsi-thantziri, okaatzi jankina-teenchari ñaantsi riyotahaeri owaejatziteni Moisés, rootaki iyaatan-tyaari kameetha oetarika pantayi-teeri, tekatsi awijimotemini jempe-rika pikinayite.

* 1:33 nopira = noyawayote = mula † 1:38 ipira = iyawayote = mula

⁴ Ari imonkaa-terori Tajorentsi okaatzi ikashiya-kaakinari, ikantakina: “Kyaari-pero-rika ikemijanteena ikaate picharini-teeyaari, kameetha-rika roshire-teena, rawentaa-shire-teena, ashi rowaero ikaate picharini-teeyaari ipinkathari-wenteeri pisheninka-paeni Israel-paeni.”

¹⁰ Tema makoryaaki David. Ikiteetakiri iiteetziro “Inampi David”.*

¹¹ Ojamani ipinkathari-wentakiri David paerani isheninka-paeni Israel-paeni okaatzi 40 ojarentsi. Retakawo ipinkatharitaki nampitsiki Ariperto-taariniki okaatzi 7 ojarentsi, eejatzi nampitsiki Aapatziyaweniki okaatzi 33 ojarentsi.

¹² Ikanta retanakawo ipinkathari-tanaki Salomón, ipoyaataari ipaapate. Riitaki matakirori ijeekakaantaki kameetha.

5

¹ Ari ikemakiri Hiram pinkathari-tatsiri Mapiniki ikanteetzi: “Ijeepatzi-toetakiri Salomón, ipoyaataari ipaapate.” Tema irika Hiram osheki retakota-piintakari pinkatharini David, rotyaantaki inampina-paeni iñiiri Salomón.

² Ikanta Salomón rirori, rotyaantaki kamanterini Hiram, ikanteri:

³ “Piyotzi eeroka tee imatziro ashitanarini David rowetsikeniri itajorentsi-pankote Tajorentsi jempe ipinkatheetero iwaero, okantakaan-tziro romana-mintha-tziri ijaneentani. Roo kanteencha, Tajorentsi kantakaawori rotsinampaan-takariri maawoeni owayirita-piintariri.*

⁴ Rootaki ijeekakaan-teenari Tajorentsi kameetha. Tekatsi owayiri-teenani, eero natsipe-taawo kowaenkayi-tatsiri-paeni.

⁵ Rootaki nokowantari nowetsikiniri itajorentsi-pankote Tajorentsi jempe ipinkathee-teero iwaero, tema ikashiya-kaakari paerani ashitanari, ikantakiri: ‘Riitaki pitomi poyaatee-mini paata ipinkathari-wentante, riitaki wetsikae-nawoni notajorentsi-pankote, jempe ipaeryahae-teero nowaero janta.’

⁶ ¡Pinkatharí! Pikanteri patzirite-paeni itoyina inchato-paeni tzimatsiri janta Kiteniitoniki, aritaki ramitako-takiri natzirite-paeni naaka. Jempe-rika okaate pikoyiri nopinatemi rantawaeri patzirite, aritaki nomatakiro. Piyotzi eeroka tekatsi nosheninka-paeni yoteroni itoyiro kameetha roshiya-kotyaari pijeeka-nampi-tziri Shimaa-jatzi-paeni.”

6

¹ Aritaki imatakiro Salomón ipinkathari-wentziri isheninka-paeni Israel-paeni okaatzi 4 ojarentsi, riitaki apiteta-tsiri kashiri, iiteetziro “Shipakiryaaari”. Aripaete retanakawo Salomón rowetsikiniri itajorentsi-pankote Tajorentsi. Tema aritaki ojamanitaki okaatzi 480 ojarentsi ishitowan-taari Israel-paeni Apitantoniki.

³⁸ Ikanta awijaki 11 ojarentsi ipinkatharitz Salomón, riitaki 8-tatsiri kashiri iiteetziro “Owiitaantsi”, ithonkae-takiro rowetsikae-tziro tajorentsi-panko, rowetsikae-takiro jempe okaatzi ikenkishiryahae-takari rowetsikaetero. Tema okaatzi 7 ojarentsi ojamanitaki ithonkan-teeta-kawori rowetsika-kaantakiro pinkathari Salomón.

11

Ipinkatha-takiri Salomón tajorentsi-niro

* **2:10** makoryaaki = maaki = jatashire-tee ijeeki ishira iwaejatzite-paeni; Inampi David = Aapatziyaweni. * **5:3** rotsinampaan-takariri = romaryahaeri ijaneentani-paeni jaawiki, raatzikan-takari iitzi

¹ Okanta paata, irika pinkathari Salomón osheki tsinani inintaki. Inintakiro rishinto iwinkatharite Apitantoni-jatzi. Imatzitakawo inintakiro Athataa-weni-jato, Pityaankaarini-jato, Kiraapeerini-jato, Shimaa-jato, Thaawantaa-rewoni-jato.*

² Rootaki ipinkakaa-witakariri Tajorentsi paerani Israel-paeni, ikan-takiri: “Pipinkayitero maawoeni tsinani poñaayitachari otsipaki nampitsi, omatakaemiro-kari pipinkathateri eeroka tajorentsi-niro-paeni.” Roo kan-teencha Salomón, osheki inintakiro iroka-paeni tsinani, iinantakawo.

³ Okaatzi 700 iinanta-pero-takari, otsipa okaatzi 300 ishirontani, rootaki iinapaeni oetzimpina-shire-takiriri.

⁴ Ikanta rantyashipari-tapaaki Salomón, oetzimpina-shire-takiri iinapaeni ipinkatha-waeteri tajorentsi-niro-paeni. Tee ikameetha-shire-tzimo-teeri Tajorentsi, tee roshiyaari David, ipaapateni.

⁵ Ipinkatha-waetakiri Salomón tajorentsi-niro Ompokiromae, itajorentsi-nirote Shimaa-jatzi. Ipinkatha-waetakiri eejatzi tajorentsi-niro iiteetziri “Pinkathari Itaawentee-tziri Eencha-niki-paeni”, riitaki itajorentsi-nirote Pityaankaarini-jatzi. Riityitaki tajorentsi-niro-paeni ipinkayitemi.

⁶ Rantashi-takawo Salomón kaari inimoterini Tajorentsi, tee ikyaaryootzi roshire-tyaari, tee roshiyaari David, ipaapateni.

⁷ Rowetsikaki Salomón ikaapapankote tajorentsi-niro iiteetziri “Otsinampaan-taniri” janta tonkaariki Aapatziyaweniki jempe ishitowa-piintzi ooryaa. Tema ipinkaetani itajorentsi-nirote Athataa-weni-jatzi. Ipoña rowetsikakiri eejatzi roshiya-kaawo tajorentsi-niro ‘Pinkathari Itaawentee-tziri Eencha-niki-paeni’, tema ipinkaetani eejatzi itajorentsi-nirote Pityaankaarini-jatzi.

⁸ Ari ikimitaakiri eejatzi ashi maawoeni iinapaeni poñaayi-tachari otsi-paki nampitsi, riitaki otaapiintziniri kajankaenkari, otayi-niriri otajorentsi-nirote atsipeta-kaani-paeni.

⁹ Ari ikijanakiri Tajorentsi irika pinkathari Salomón, okantakaan-tziro tee ikowaneeri, tee ikenkishire-taanaari Itajorentsite Israel, ipakaanakiri ikemijantziri, jempe itzimi apiiwitakariri roñaahawi-takari.

¹⁰ Ikantawi-takari: “Eero pipinkatha-tziri tajorentsi-niro-paeni.” Roo kan-teencha Salomón, ipiyatha-takari Tajorentsi ikantawi-tariri.

¹¹ Rootaki ikantan-takariri Tajorentsi, ikantziri: “¡Salomón! Omaper-ota pipiyathatakina, tee pithotyahae-ro nokashiya-kaemiri, ari pimitaakiro nojankina-takaantani nokanta-witakimiri. Ari okaatapaaki nopinkathari-takaakimi, riitaki nopinkathari-takahaeri nimaeka pomperatani.

¹² Roo kanteencha, eero nookakae-tzimi eero, osheki netakotakari ashitzimiri David, riitakira pitomi nookakaeri ipinkatharitzitzi tekira-wita imonkaatero.

¹³ Eeromaeta nooka-kaeri maawoeni ipinkatharite. Aritaki nowanaki apaani ikaatzi isheninkata-wakaayita, riitaki Judá-paeni. Rootaki nanteri tema osheki netakotakari paerani David, nomperatani. Netakotzi-takawo eejatzi inampi, Aapatziyaweni.”

²⁶ Imatakiro Jeroboam, itomi Nabat, poñaachari Poshini-pathaniki. Tema irika Jeroboam, romperatani Salomón, ipoñaawo nampitsiki Katsinka-weniki, riitaki isheninka icharini-paeni Efraín. Kinankawo ashitariri oeta Zerúa.

²⁷ Iroka opoñaantari Jeroboam ikoshekari pinkathari: Tema itanto-takitziro Salomón maawoeni inampi David, ipaapateni, rowetsikakiro Tamako-pathani.

* 11:1 iwinkatharite Apitantoni-jatzi = faraón

²⁸ Irika Jeroboam, shintsiperori atziri, tekatsi pomeentsi-tzimo-tyaarini. Ikanta iñaakiri Salomón irika ewankari shirethatzinkari, rompera-takari raminayitero okaatzi rashiyitari icharini-paeni José, iwaejatziteni.

²⁹ Okanta paata, jataki Jeroboam ikinawaetzi ipoñaanakawo Aapatziyaweniki. Ari itonkiyo-takari Kamantan-taniri Ahías, poñaachari Makoryeeroniki. Iñaakiri ipokaki ipashikakawo owakira-mawori iwashikamento. Apaniroeni itonkiyota-wakari, tekatsi itsipatyaa.

³⁰ Raakiro Ahías owakirari ipashikakari, itzijaakiro, okaatzi 12-japeeriki.

³¹ Ikantziri Jeroboam: “Payi eeroka 10 ojapeki, tema rootaki ikantakiri Tajorentsi, Itajorentsite Israel, ikantzi: ‘Ari notzijahaero naaka iwinkatharimento Salomón, tema eeroka nokowaki pipinkathari-wenteeri ikaate 10 isheninkata-wakahaeyani Israel-paeni.

³² Riima Salomón, apatziro apaani ipinkathari-wenteeri rirori ikantakaan-tziro netakotani nomperatani David, ipinkathari-wenteero eejatzii Aapatziyaweni, tema rootaki nampitsi nokowakiri. Tee oshiyawo otsipa inampi isheninka-paeni Israel-paeni.

³³ Tema ipiyatha-takina Salomón, ithaamenta-shitakari ipinkathawaetzi Ompokiromae, itajorentsi-nirote Shimaa-jatzi, Otsinampaantaniri, itajorentsite Athataa-weni-jatzi. Imatzitakari “Pinkathari Itaawentee-tziri Eencha-niki-paeni”, itajorentsite Pityaankaarini-jatzi. Okaatzi rantakiri Salomón, tee inimotana noñaakiro, tee rithotyahanawo nojankina-takaanani eejatzii noshine-takaanani, tee roshiyaari David, ipaapateni.

³⁴ Roo kanteencha, eero naapitha-tziri ipinkatharitzii. Tekira ikamanakita, eekiro reewari-tatyee, okantakaawo netakotari paerani ashitaririni, David, nomperatani, jempe itzimi nashitakari naaka, jempe itzimi thotyaa-kirori nokanta-kaantani eejatzii nojankina-takaanani.

³⁵ Eeromaeta ipinkatharitee itomi Salomón, eeroka nokowaki pipinkathari-wenteeri ikaate 10 isheninkata-wakahaeyani Israel-paeni.

³⁶ Apatziro noshine-tawaeri itomi ipinkathari-wenterii apaani ikaatzi isheninkata-wakahaeyani, eero itsiwakanta roota-mento David Aapatziyaweniki, tema rootaki nampitsi nashitakari jempe ojeekakotaki nowaero.’”

⁴⁰ Rootaki kantakaan-tzirori, ikowantari Salomón rowamayiri Jeroboam. Roo kanteencha shiyaka Jeroboam ikinaki Apitantoniki jempe ipinkatharitzii Sisac. Ari ijeekakiri janta roojatzii ikamantaari Salomón.

⁴² Iroka okaatzi ipinkathari-wentakiri Salomón maawoeni Israel-paeni nampitsiki Aapatziyaweni okaatzi 40 ojarentsi.

⁴³ Ikanta imakoryaahae rirori, ikiteetakiri inampiiteeki ashitaririni, David. Ipoyaatarii ipinkatharitee itomi, iitachari Roboam.†

12

Riyaayitaki nampitsiki-paeni ipinkatharitzii

¹ Jataki Roboam janta Shempachariniki, ari ithonka riyaayitaki maawoeni isheninka-paeni rirori iwinkathari-tetyaari janta.

² Yotzimaetaka Jeroboam itomi Nabat, ijeekakira rirori Apitantoniki ishiya-pithatari pinkathari Salomón, ari inampita-kawori janta.

³ Ari rotyaanteetaki kaemerini Jeroboam. Pokaki jempe ipiyotee-yakani maawoeni isheninka-paeni rirori. Ari rojampi-teetakiri Roboam, itomi pinkatharini Salomón, ikantee-tziri:

† 11:43 makoryaaki = maaki = jatashirenkae ijeekira ishire icharini-paeni

⁴ “Osheki imapero-takina rowashironkaa-waetana ashitzi-mirini. Nokoyi powatsinaryaa-koteena okaatzi ishintsiyitana romperatana. Aririka pimatakinawo, eeroka omperatee-nani.”

⁵ Rakanaki Roboam, ikantziri: “Pipiyanaki maawoeni eerokaete nosheninká. Aririka awijaki mawa kiteejeri, ari nokoyi pipoki piñiina.” Piyeeya-nakani maawoeni isheninka-paeni.

⁶ Ikanta pinkathari Roboam, ikowaki ikaminayiri antari-pero-paeni inampinatari paerani Salomón, ipaapateni, eeniro rañaawita rirori. Ikantakiri: “¡Nosheninká! ¿Litaka pikaminayinari eerokaete nokanteriri atziri-paeni?”

⁷ Ikanteeyini antari-pero-paeni: “Aririka poshiya-kotyaari jempe ikan-tayita romperatani pisheninka-paeni, aritaki pantenirimi ikowayi-tziri, ari pakakirimi kametha rojampi-takimira, ashi poyiromi pompera-teeyarimi riroripaeni.”

⁸ Roo kanteencha Roboam, tee ikemijantaritzi antaripero-paeni ikaminaa-witakari. Riitaki ikowakiri ikaminayiri ewankari-paeni ikaatzi ikimoteeyakini paerani, jempe itzimi inampina-yitari rirori.

⁹ Rojampi-yitakiri, ikantziri: “¿Litaka pikamineenari eeroka-paeni nokanteriri asheninka-paeni ikantakina: ‘Powatsinaryaa-koteena okaatzi rompera-waetakina paerani ashitzi-mirini.’?”

¹⁰ Rakanaki ewankaripaeni ikaatzi paerani Roboam roemonkae-yakani, ikantzi: “Iroka pikanteri pakiri asheninka-paeni kantzimiri: ‘Imapero-takina ashitzimiri rompera-waetakina paerani.’ Pikanteri eeroka: ‘Ishintsiy-itakimi paerani ashitanarini rompera-tzimi, naaka maperotemini nompera-teemi.*”

¹¹ Imapero-takimi ashitanarini ikema-tena-takaemi, eekiro nokema-tena-takaa-tyeemi naaka. Ipajawae-tanta-kimiri ashitanarini owathaki-rontsi, rooma naaka nopajatan-teemiro opatzitha kotsirottonki.’ ”†

¹² Okanta awijaki mawa kiteejeri piyaa Jeroboam itsipataari maawoeni isheninka-paeni jempe ijeeki pinkathari Roboam, tema aritaki ikantzi-takari chapinki, ikantakiri: “Aririka awijaki mawa kiteejeri, pipiye piñeena.”

¹³ Roo kanteencha, teemaeta raki kameetha Roboam itomi pinkatharini Salomón, ikowako-witariri isheninka-paeni, tee ikemijantziri ikaminaa-witakariri antari-pero-paeni.

¹⁴ Rakanta-shitakari okaatzi ikaminaa-kiriri ewankari-paeni, ikantakiri: “Imapero-takimi ashitanari ikema-tena-takaemi, eekiro nokema-tena-takaa-tyeemi naaka. Ipajawae-tanta-kimiri ashitanari owathaki-rontsi, rooma naaka nopajatan-teemiro opatzitha kotsirottonki.”

¹⁵ Tee raapatziyakotari pinkathari ikowako-witakariri isheninka-paeni, tema rootaki ikowakiri Tajorentsi awije omonkaa-tantyaari ikantzi-takari Jeroboam, itomi Nabat, ikamanta-kiriri Ahías Makoryeeroni-jatzi.

¹⁶ Ikanta maawoeni Israel-paeni, iñaakiri pinkathari teera raapatziyakotari, rakanakiri, ikantziri:

Tee nosheninka-perotari naakaete pipaapateni David.

Eero naakakotzimiro pikaateeyini icharini-tzimi itomi Isaí.

Eekiro ikantee-yanaki-tziini:

¡Tema aaka israel-paeni, jame apiye apanko-thaanteki-paeni!

¡Riima isheninka-paeni pinkatharini David, ipinkatha-wenta-wakaeyaa ikaatzi isheninkata-wakaa rirori!

* **12:10** Ishintsiyitakimi paerani ashitanarini rompera-tzimi, naaka maperoteemini nompera-temi = Iroka ewonki-tatsiri nakoe-mpeki awijiro antawotzi ithaki ashitanarini. † **12:11** nopajatan-teemiro opatzitha kotsirottonki = nopajatan-teemiri kitoniro (tema kitoniro iiteetziro paerani opatzitha kotsirottonki)

Ari ipiyeeya-nakani Israel-paeni ipanko-thaanteki-paeni.

¹⁷ Rootaki ipinkathari-wentan-tariri Roboam isheninka-paeni Israel-paeni ikaatzi nampitawori iipatsiteki Judá-paeni.

¹⁸ Ari rotyaanta-witakari pinkathari Roboam inampina, Adoram, ikowakoteri isheninka-paeni rashita-kaariri iwinkatharite. Ishitowanaki maawoeni Israel-paeni rowamaan-takari mapi. Ari rotetanakari intsipaete pinkathari Roboam ishiyako-mentoki, shiyana Aapatziyaweniki.

¹⁹ Ari okantakari rookawenta-wakaan-takari Israel-paeni, tee itsipateeyaari ikaatzi icharini-yitari pinkatharini David roojatzi nimaeka.

²⁰ Ikanta ikemaki itsipa isheninka-paeni Israel-paeni, ikanteetzi: “Piyaa Jeroboam.” Ikaemakaan-takiri ipoki jempe ipiyotaka maawoeni isheninka-paeni. Ari rowakiri ipinkathari-wenteeri maawoeni isheninka Israel-paeni. Teera ipinkatha-wenteeri itsipa ikaateeyini isheninkata-wakahaeyani icharini-yitari David, apaniroeni ijeekawaetzi Judá-paeni.

²¹ Ikanta rareetaka Roboam Aapatziyaweniki ipiyota-paakiri Judá-paeni eejatzi Benjamín-paeni, osheki-perori ikaateeyini rowayirite riyoshii-takiri. Ikoyi rowayiri-tyaari itsipa isheninka-paeni Israel-paeni, imatantee-yaaworimi Roboam, itomi Salomón ipinkathari-wenteeri maawoeni isheninka-paeni.‡

²² Roo kanteencha, iñaanatakiri Tajorentsi itomyaayi iitachari Semaías, ikantakiri:

²³ “Pikenkitha-waeta-kaeri Roboam, itomi pinkatharini Salomón, iwinkatharite Judá-paeni eejatzi Benjamín-paeni. Pimatzi-tyaari pikamanteri maawoeni nampitawori janta, pikanteri:

²⁴ ‘Iroka ikantzi Tajorentsi: Tee okameethatzi piyaate powayirita-wakaeyaa pikaatzi pisheninkata-wakahaeyani eeroka Israel-paeni. Pipiyi maawoeni ipanko-thaanteki, tema rootaki nantawaeri naaka.’” Ikanta ikemaeya-kironi ñaantsi ikantziriri Tajorentsi, piyayitanaka ipanko-thaanteki-paeni, imatakiro jempe ikantakiri Tajorentsi.

²⁵ Rapiiteero Jeroboam inampitaawo nampitsi Shempachaariki jeekatsiri tonkaariki iipatsiteki Efraín-paeni. Ari inampitaawori rirori. Ikanta paata rookaneero inampiwi-takawo Shempachaariki, jatee, inampitaawo nampit-siki Tajorentsi-pooni.

²⁶ Ari ikenkishiryaanaka Jeroboam, ikantzi: “Kimitaka aritaki rapiiteero ipinkathari-wenteena Roboam, icharini pinkatharini David,

²⁷ tema roojatzi riyata-piinteeyini Aapatziyaweniki nosheninka-paeni itayiri ratsipe-takaani itajorentsi-pankoteki Tajorentsi, kimitaka aritaki ineshironka-takiri Roboam, pinkathari-tatsiri iipatsiteki Judá-paeni. Aamaakya aritaki rowamaa-kaantakina naaka, ipiyashi-teeri Roboam iwinkatharite Judá-paeni.”

²⁸ Ari raminaki pinkathari itzimirika kamineerini, rowetsika-kaantaki apite roshiya-kaawo ewonkiri waaka riyoshiita ooro, ikantakiri maawoeni isheninka: “¡Nosheninká Israel-paeni! Aritapaaki pipiyapiyataka Aapatziyaweniki. Irika pitajorentsi-tetee-yaari jaka, riitaki amaemiri pijeekawitaka paerani Apitantoniki.”

²⁹ Rowaki apaani roshiya-kaawo waaka Tajorentsi-pankoniki, riima itsipa rowakiri iipatsiteki Dan-paeni.

³⁰ Rootaki ikaaripero-waetan-tyaari Israel-paeni, riyayitee Tajorentsi-pankoniki eejatzi iipatsiteki Dan-paeni ipinkatha-teeri roshiya-kaawo ewonkiri waaka.

‡ 12:21 osheki-perori = 180,000 owayiri

³¹ Rowetsika-kaanta-yitaki eejatzi tonkaariki iyaapapankote. Riyoshii-yitaki isheninka rompera-tajorentsi-tyaari, kaarimaeta isheninka-paeni Leví-paeni.

15

⁹ Tema awijaki osheki ojarentsi ipinkathari-wentakiri Jeroboam maawoeni itsipa isheninka-paeni Israel-paeni. Riima isheninka-paeni Judá-paeni raminee riroripaeni itsipa pinkathari-wenteerini, iitachari Asa.

16

²³ Tema okaataki 31 ojarentsi ipinkatharitzi rirori Asa iipatsiteki Judá-paeni. Aripaete retanakawo rirori Omri ipinkathari-wentziri itsipa isheninka-paeni Israel-paeni. Okaatzi 12 ojarentsi ipinkatharitaki. Rooma janta nampitsiki Aakameetha-weniki ipinkatharitaki okaatzi 6 ojarentsi.

²⁴ Ramanantakiro Omri iipatsite Oshitekii-toni-jatzi, ikaatzi apikithote koriki opinatakari. Ari rowetsikakiri inampi iitakiro Oshitekii-toni, tema rootake owaetakaan-tzirori iwaero ashitawori iipatsite paerani iitachari Oshiteki, ikantee-tziri iñaaniki rirori ‘Semer’.*

²⁵ Tee inimotziri Tajorentsi okaatzi rantziri pinkathari Omri. Omaperotaka ikaariperotaki rawijakiri ikaariperotaki etakawori paerani ipinkathar-itzi.

²⁶ Roshia-kotaari ikaariperotaki Jeroboam itomi Nabat, tema ikaariperotakaakiri eejatzi maawoeni isheninka-paeni Israel-paeni, rowatsimaakiri Itajorentsite Israel iñaakiri ipinkatha-waetziri oshiyakaa-wontsi.

²⁸ Ikanta imakoryahae rirori Omri, ikiteetakiri Oshitekii-toniki. Ipoy-aataari ipinkatharitee Acab, itomi rirori.†

³⁰ Tema okaatzi 22 ojarentsi ipinkathari-wentakiri Acab isheninka-paeni Israel-paeni janta Oshitekii-toniki. Teemaeta inimoritzi Tajorentsi ipinkathari-witaka Acab itomi Omri, omaperotaka ikaariperotaki, rawi-janakiri ikaatzi etakawori paerani ipinkatharitzi.

³¹ Tee rookiro rantayi-tziro kaari-perori roshia-kotaari pinkatharini Jeroboam, itomi Nabat, tema iinantakawo Jezabel, rishinto pinkathari-tatsiri Shimaaki, iiteetziri “Itsipa-minthari Inkañaaweri”. Tema riyaataki paerani Jeroboam, ipinkatha-waetakiri tajorentsi-niro Inkañaaweri.

³² Rowetsika-kaantaki taapooki-mentotsi janta Oshitekii-toniki, rowetsika-kaantzitaka iyaapapankote jempe itaawenteeteri tajorentsi-niro Inkañaaweri.

³³ Imatakiro eejatzi pinkathari Acab rowetsika-kaantaki oshiyakaawo tajorentsi-niro Inkaariwero, rootaki rowatsimaa-pero-tanta-kariri Itajorentsite Israel, tema rawi-janakiri etayita-kawori paerani ipinkathari-yitzi rowatsimaeri Tajorentsi.

17

¹ Ikanta Elías Inimo-weni-jatzi poñaachari Wakaniki, ikenkitha-waeta-kaakiri pinkathari Acab, ikantziri: “¡Pinkatharí! Kyaaripero iroka nokan-temiri, tema añaatsi Itajorentsite Israel, riitaki omperatanari naaka. Ari awijaki ojarentsi-paeni eero oparyahae inkani, eero iñeetee eepichokiini itsini ompokiro roojatzi nokantan-teeyaari naaka: ‘Oparyahae.’”

² Ari iñaanata-kiriri Tajorentsi rirori Elías, ikantziri:

* **16:24** apikithote koriki opinatakari = apite talento = 66 kilos † **16:28** imakoryahae = imahae = jatashiren-katee ijeekira ishira iwaejatzite-paeni

³ “¡Elías! Pishiya, pikinaki ishitowa-piintzira ooryaa. Pomaña nijaateniki Chekaawoniki, jeekatsiri intatsikiro Pareenkaarini.

⁴ Rootaki pimiriteri nijaateni. Ari nokanta-kaakyaari tsirotyonkiniro rayimiro poyaari janta.”*

⁵ Imatakiro Elías ikantakiriri Tajorentsi, jataki, ijeekaki nijaateniki Chekaawoniki jeekatsiri intatsikiro Pareenkaarini.

⁶ Pokatsi tsirotyonkiniro raminiri wathatsi royaari eejatzi ratantyaariri. Raminiri okitejeetyaa-manee eejatzi tsireni-teeni. Rootaki ririri nijaateni.†

⁷ Okanta awijaki jempe okaatzi kitejeri, piryaatanaki nijaateni, tema tee iñahaeteero opariyee inkani kepatsiki.

⁸ Opoñaashita iñaanateeri Tajorentsi irika Elías, ikanteeri:

⁹ “Piyaate Iwyaariniki otsipa-nampitari Shimaa, aritaki pijeekiri janta. Tema ari nokanta-kaakyaawo kinankawo tsinani opimi poyaari.”

¹⁰ Jataki Elías Iwyaariniki. Ikanta rareetzi-mataka nampitsiki, itonkiyotakawo tsinani kinankawo aawaetzi incheempiki. Ikaemako-tapaakiro, ikantziro: “¡Ayompawo! Nokoyi pipakotena eepichokiini nijaa nirawakiita.”

¹¹ Rooteentsi iyaatanaki ayiniri imiri, rapiita-nakiro, ikantziro: “¡Pamaki eejatzi eepichokiini noyaari!”‡

¹² Akanakiri roori, okantziro: “¡Kyaaripero nokantemi, tema añaaitsi Pita-jorentsite, tekatsi ratanteetari nopimiri! Apatziro otzimi eepañekiini pankirentsi-pane chomoki, eejatzi yeenkantsi eenitatsi eechaakiini. Rootaki naantari eepichokiini incheempiki nonkotsitiro nakiyoteri notyomi, aririka nothonkakiro, ari noyaawentyaa ayina notashe.”§

¹³ Ikantzi Elías: “Eero pithaawa-shita. Piyaate pimatero pikantakiri. Roo kanteencha naaka petawakya pitashi-tenawo, pamakinawo nowawakya. Opoñaashitya pimpoete pitashite pashi eeroaka pakiyoteri pitomi.

¹⁴ Tema ikantakina Tajorentsi, Itajorentsite Israel, eero othonka pankirentsi-pane eejatzi yeenkantsi, roojatzi rowaryaan-teeyaawori Tajorentsi inkani kepatsiki.”

¹⁵ Tema omatakiro kinankawo ikantakirori Elías. Osheki kitejeri awijeentsi tee okoetyeeyaa owanawo otsipatakari Elías eejatzi otomi.

¹⁶ Tee othonkyaa pankirentsi-pane ochomoniki eejatzi ikitaka yeenkantsi, tema monkaataka iñaan Tajorentsi ikantakiriri Elías.

¹⁷ Okanta paata romapoka-shitaka imantsiyataki otomi kinankawo, maperotaka, tee omatanaa rañeenka-tanee.

¹⁸ Oñaanata-nakiri kinankawo irika Elías, okantziro: “¡Itomyaayi Tajorentsi! ¿Iitaka pipokashi-tantanari? ¿Rooma pipokantari pikenkishire-takaenawo nowaariperonka ikamantyaari notyomi?”

¹⁹ Ari rakanakiro Elías, ikantziro: “Pamakinari jaka pitomi.” Raawakiri Elías othomaakiri riniro, rateeta-kaanakiri imaapiintzira romaryaa-pakiri imaamentoki.

²⁰ Icheraanaki Elías, ikantzi: “¡Tajorentsi! ¡Ashitanari! ¿Pimatzi-tyaawoma powashironkayiro kinankawo nomayimotziri powamayitero otomi?”

²¹ Tema mawa rapiitakiro Elías rowanki-shipanee-takari eentsi. Rapiitanakiro icheraanaki, ikantzi: “¡Tajorentsi! ¡Ashitanari! Poepiya-shire-teeri eentsi.”

²² Ikemakiri Tajorentsi ikantakiriri Elías, roepiya-shire-teeri eentsi, añanee.

²³ Ithomaa-neeri, rayiita-kaaneeri jaawiki, ipapaero ashitariri, ikantziro: “Irika peentsite, añahae.”

* 17:4 tsirotyonkiniro = cuervos † 17:6 ratantyaariri = pan ‡ 17:11 noyaariri = pan § 17:12 ratanteetari = pan

²⁴ Okantzi tsinani: “Ari niyotzimi nimaeka eeroka itomyaayi Tajorentsi, tema omapero-tatyaa iñaani Tajorentsi okaatzi piñaawae-tziri eeroka.”

18

¹ Tema ojamanitaki, awijaki okaatzi mawa ojarentsi, rapiiteero Tajorentsi iñaanateeri Elías, ikanteeri: “Piyaate, piñiiri pinkathari Acab, tema rootaatsi nowaryahaero inkani irenkaeroni kepatsi.”

² Jataki Elías iñiiri pinkathari Acab. Tema antawoete okantaka tashetsi Oshitekii-toniki.

³ Ikaemakiri Acab inampina iitachari Abdías, tema imapero-tatziiro rirori ipinkatha-tziri Tajorentsi.

⁴ Tema owamaakaan-takiri paerani Jezabel Kamantan-taniri-paeni, irika Abdías riitaki omanakiriri impeetamooki ikaatzi 100 Kamantan-taniri, rinashitakari ikaatzi 50 apichonchoete ipiyotakiri rirori Kamantan-taniri, ari ipiriri rowanawo eejatzi imiri.*

⁵ Ikenkitha-waeta-kaakiri Acab irika Abdías, ikantakiri: “Jame anashitero maawoeni nampitsi amini jempe owaapathata, amini eejatzi nijaateni jempe oshooki katawoshi rañaant-yaari apira-paeni ikyaakoetari. Eerorika añaashita, ari ithonka-kyaa ikami apira-paeni.”†

⁶ Tema ikinanaki Acab otsipaki awotsi, eejatzi Abdías ikinitanaka rirori otsipaki awotsi tekatsi itsipata-nakyaa.

⁷ Ikanta riyataanaki Abdías awotsiki, itonkiyo-takari Elías. Tema riyotawaeri, rotziwerowa-shita-waari, ikantziri: “¿Tema eeroka Elías?”

⁸ Rakanaki Elías, ikantzi: “Naakataki. Pipiyanaki, pikanteri piwinkatharite: ‘Noñahaeri Elías.’”

⁹ Ikantzi Abdías: “¿Eenitatsima nantani potyaantan-tanari nokamanteri pinkathari Acab rowamaan-tenari?”

¹⁰ ¡Kyaaripero iroka nokantemiri, tema añaatsi Pitajorentsite! Osheki ithotyaaako-takaan-takimi pinkathari Acab maawoeni nampitsiki. Ikaatzi kantatsiri: ‘Tee noñiiri,’ ishintsiiytziri ikantziri: ‘Pikanta-perotena terika piñiiri!’

¹¹ Eekiro pikanta-tyaana eeroka nimaeka: ‘Piyaate pikamanteri piwinkatharite, pikanteri: “Noñahaeri Elías.”’

¹² Kimitaka aririka niyaatanaki, aaneemi ishiri Tajorentsi, eero niyotzi jempe pijeeki. Aririka nokaman-tawita-kyaaari pinkathari Acab, eerorika iñaashi-tzimi rirori, aritaki rowamaakina. Tema naaka, ashi noyiro nopinkatha-tziri Tajorentsi owakira newankari-tapaaki.

¹³ ¿Tema ikamantee-tzimiokaatzi okaaatzi nantakiri owamaakaan-tantariri Jezabel Kamantan-taniri-paeni? Tema nomanaki impeetamooki ikaatzi 100. Ninashitaka ikaatzi 50 apichonchoete ipiyotaka rirori Kamantan-taniri, ari nopiriri rowanawo eejatzi imiri.‡

¹⁴ Eekiro pikanta-tyaana eeroka nimaeka: ‘Piyaate pikamanteri piwinkatharite, pikanteri: “Noñahaeri Elías.”’ ¿Pikowatziima rowamayina?”

¹⁵ Ikantzi Elías: “¡Kyaari-pero iroka nokantemiri, tema añaatsi Tajorentsi Ñaaperori omperatanari naaka. Nimaeka niyaate noñiiri Acab!”

¹⁶ Piyaawo Abdías ithotyaaako-taateri pinkathari Acab, ikamantakiri. Jatanaki rirori Acab itonkiyo-tyaari Elías.

¹⁷ Ikanta iñaawaeri, ikantawakiri: “¿Eerokama oñaashirenkayitakiriri asheninka-paeni Israel-paeni?”

* 18:4 rowanawo = pan † 18:5 apira-paeni ikyaakoetari = amorapaye = caballos, mulas ‡ 18:13 rowanawo = pan

¹⁸ Ikantzi Elías: “Teera naaka ñaashirenkirini. Tema eeroka pitsipatakari isheninka-paeni piwaejatziteni, okantakaawo pipakahaero ikantakaantani Tajorentsi, pipinkatha-waeta-shitakari roshiya-kaawo Inkañaaweri-paeni.

¹⁹ Pikaema-kaanteri maawoeni asheninka-paeni Israel-paeni ipiyoteeyaani Owaantsii-toniki. Pikaemiri janta iñaawyaa-takaani Inkañaaweri ikaate 450, pikaemiri oñaawyaa-takaani Inkaariweri ikaate 400, eejatzi ikaateeyini akiyota-piintzirori Jezabel.”

²⁰ Ikaemakaan-takiri Acab maawoeni isheninka-paeni Israel-paeni, ipiyotakiri maawoeni ñaawyaa-waetaniri-paeni Owaantsii-toniki.

²¹ Ari ipokakiri rirori Elías jempe ipiyotaka isheninka-paeni, ikanta-paakiri: “¿Jempema okaateka pipakahaero pipithopitho-waetaka okantakaemi otzimi apite pikenkishiryaani? Riirika riroporori Tajorentsi pikemijanteri, pimatero. Riirika Inkañaaweri pikemijanteri rirori, pimatero.” Ari imaeritee-yakini isheninka-paeni tekatsi akatsini.

²² Eekiro iñaanata-tziiri Elías isheninka-paeni, ikantziri: “Apaani nokanta naaka iyamanta-nirite Tajorentsi, riima Inkañaaweri ikaatzi 450 iñaawyaa-tanirite rirori.

²³ Pamaeyini jaka apite ipireetari. Riyoshiitaki ñaawyaripaeni apaani ipireetari ikoyiri rirori, itopitheeri-kitakiri, rowanki-takiri itsimaki, eero itaantzi-maetari paamari. Ari nokimitakiri naaka itsipa ipireetari, nowanki-takiri tsitsiki, eero notaantzi-maetari eejatzi paamari. §

²⁴ Opoñaashita pikowakoteri pitajorentsita-paeni eerokaete, pipaeri iwaero. Rooma naaka nopaeri iwaero Notajorentsita. Itzimi-rika Tajorentsi kematsini, owayiiteroni paamari, riitaki maperotzirori Itajorentsiti.” Ikanteeyini maawoeni Israel-paeni: “¡Ariwé!”

²⁵ Ikantanakiri Elías iñaawyaa-takaani Inkañaaweri: “Poyoyaantya eeroka irika ipireetari, petyaari powamayiri, tema osheki pikaateeyini. Pikowakoteri pitajorentsita pipaeri iwaero, eeromaeta pitaantari paamari.”

²⁶ Imatakiro ikantakiriri, raakiri ipireetari, rowamaakiri. Retanakawo okitejetyaa-manaki, tampatzika-takotaki ikowako-witari itajorentsita Inkañaaweri, ikantziri: “¡Inkañaaweri, pakina!” Tekatsi akirini. Eekiro imitaawi-teeya-tyaani rinki-rinki-teeyironi rowetsikakiri itaapooki-mento.

²⁷ Tampatzika-takotaki, osheki ishirona-wentari Elías irikapaeni, ikantziri: “Pishintsiteri pikaemiri pitajorentsita. Aamaashityaa eenitatsirika rantziri, riyaatatzii rareetan-tawaeta. Powakireeri amaashityaa imaatziirika.”

²⁸ Eekiro ikaemae-yatziini, ikijawaa-waewi-takawo iyotsiraa-nikite, rowathaa-waetakawo thoyempi-thowa-yitatsiri, oshitowa-yitaki riraa, aritaki okanta rametee-yarini riroripaeni.

²⁹ Rooteentsi imonkaatyaa ooryaa okaatzi itaanta-piintariri rirori ratsipetakaani, eekiro ishinti-witeeya-tyaani ikaemaeyini, teemaeta rakaetziniri ramanani. Tekatsi akerini, tekatsi kemirini eejatzi.

³⁰ Ikaemanakiri Elías maawoeni isheninka-paeni, ikantziri: “Pipokaeyini maawoeni jaka.” Pokaeya-paakini isheninka-paeni. Ari rowetsikaeri Elías itaapooki-mento Tajorentsi itzimpoiki-teetakiri paerani.

³¹ Raaki mapipaeni okaatzi 12. Ikaatzira paerani eejatzi itomi-paeni Jacob 12. Tema riijatzi Jacob ikantakiri paerani Tajorentsi, ikantziri: “Israel piiteeyaa.”

---

§ 18:23 ipireetari = waaka = buey

³² Ipewiryahaero mapipaeni rowetsikae itaapooki-mento Tajorentsi, antawo ikiya-thapi-takiro, kantacha ipankiteetemi osheki okithoki pankirentsi.*

³³ Ipiyotakiro tsitsi, itowatha-yitakiri ipireetari, rowanki-takiri tsitsiki.

³⁴ Ikantzi Elías: “Pamakiro antawo 4 chomo owantakari nijaa, pijeetero taapoki-mentotsi eejatzi tsitsi.” Eekiro ikantatzii Elías: “Papiitero pijeetero.” Rapiitziro ikantzi: “Papiiteero pijeetero.” Imateetakiro okaatzi ikantakiri Elías.

³⁵ Jaa-paaka nijaa ikiya-thapi-teetakirowa taapooki-mentotsi, shiyaata-paaka nijaa.

³⁶ Tema monkaata-paaka ooryaa okaatzi itaapiintziri ipira taapooki-mentotsiki, pokanaki Elías. Icheraa-paaki, ikantzi: “¡Tajorentsi! Itajorentsite Abraham, Isaac eejatzi Israel. Pimatero nokowako-tzimiri, rootaki riyotan-teetyaari eeroka Itajorentsite Israel-paeni, naakataki eejatzi pomperatani. Okaatzi nantziri naaka, eerokataki omperatanari nantemiro.

³⁷ Pimatero Tajorentsi, pimatenuwoko nokowako-tzimiri. Rootaki riyotan-tyaari atziri-paeni eerokataki Tajorentsi, eeroka kaema-shire-yitziriri ikemijanteemi.”

³⁸ Omapoka-shitanaka ookatha-tanaka, otaapaakiri wathatsi, tsitsi, mapi, paapane, maawoeni, paamatanaki eejatzi nijaa jaapae-chari ikiya-thapi-teetakirowa.†

³⁹ Ikanta iñaakiro maawoeni Israel-paeni opaamatanaki, oeyotanaka, roojatzi kepatsiki, ikanteeyini: “¡Tajorentsi irikawé! ¡Riitaki Tajorentsi!”

⁴⁰ Ari ikantzi Elías: “Poteeyiri iñaawyaatanirite-paeni Inkañaaweri. Tekatsi apaani shiyatsini.” Ari roteeyee-tanakiri maawoeni, raanakiri Elías nijaateniki Tzipyaariki, ithatyaakiri ikentsiki maawoeni.

⁴¹ Ari ikenkitha-waeta-kaakiri Elías pinkathari Acab, ikantziri: “Piyaate pipankoki, powapaeyaa, pirapae eejatzi pimiri. Tema poema-tapaaki antawo inkani.”

⁴² Ari itonkaanaki eepichokiini pinkathari Acab, owawaetapaaka, riraki eejatzi imiri. Ari itonkaa-pero-tanaki rirori Elías otzishi-menthaki Owaantsii-toniki, jeeka-paaki roeyota-paaka janta, rontsiroka-kaakawo ipoo iyeretoki.

⁴³ Ikantziri romperatani: “Pikatziya-neente jeñokiini, pamini inkaari-kinta.” Jatanaki, raminaki inkaariki, ikantzi: “Tekatsi noñii.” Eekiro ishintsi-tatziiri Elías, ikantziri: “Papiipiintero pamini, okaate 7 papiipiintero pamini.”

⁴⁴ Rootaki 7-tatsiri ipiya-piyataka romperatani, ikantziri: “Noñaaki inkaari-kinta oryaani menkori, oshiyawo akotsi.” Ikantzi Elías: “Piyaate ijeekira pinkathari Acab pikanteri: ‘Paaneero pishiyako-mento, tekira oparya-paakiita inkani.’ ”

⁴⁵ Ari otsireni-tanaki inkite, antawo otampyaa-tanaki, paryapaaki antawo inkani. Otetanaka Acab ishiyako-mentoki, jataki Panki-tajorentsi-niki.

⁴⁶ Riima Elías, ikantakaakari Tajorentsi otzimi ishintsinka, roojo-thakitankawo iithaari. Ishiyana-kityaa riyaaatanaki, riitaki etakawori rareetaka Panki-tajorentsi-niki tekiraata rareetyaata rirori Acab.

* **18:32** Kantako-tachari jaka “osheki okithoki pankirentsi” roojatzi oshiyawori akante apite antawo rowantee-tawori okithoki pankirentsi ipankii-tziri. Oshiyawo eejatzi ikanteetzi okaate 20 litro.

† **18:38** ookatha-tanaka = iwaamarite Tajorentsi okinapaaki jenoki inkiteki

2 Reyes

17

⁶ Ikanta Oseas pinkatharitee, okaatzi ⁹ ojarentsi rowawijaakiri ipinkatharitantakari. Roojatzi ipokantakari yotzinkariite Asiria-jatzi, roma-natakiri Samaria-jatzi. Inoshikanakiri Israel-paeni Asiria-jatzi, ijeekakahaeri nampitsiki iitachari Halah. Ari inampitaawori inampiki Habor, jempe oshiyaata nijaa Gozán. Eejatzi ari ijeekaero inampitsiteki Medos-satziite.

⁷ Rootaki awijeentsiri tema Israel-paeni rantzimotakiri kaariperori Pinkathari Tajorentsi okantawitaka Tajorentsi rowawijaakoteeri Israel-paeni, okantawitaka rowawijaakoteeri Faraón, eejatzi Egipto-jatziite maawoeni Israel-paeni, roori kantzimaetacha ramanaari tajorentsiniro.

⁸ Ranteero eejatzi ramanakari itsipajatzipaeni, okantawitaka Tajorentsi ikantakaantawitaka ijeekanteeyaawo iipatsite itsipajatzipaeni. Ari roshiyakotanakari Israel-paeni yotzinkariite antakirori kaariperori.

⁹ Eejatzi Israel-paeni ithaenkimatakiri Pinkathari Tajorentsi, rowetsikanaki iyaapapankote maawoeniki inampi. Rowetsikitanaka eejatzi jempe ojeeki ateementotsi antawo jempe raminakoteri ikijaneentani okine imateeri rowayirityaari.

¹⁰ Ari ipewiryaaanakiro mapipaeni, oshiyawo taapokimentotsi, rowetsikashiwaetaka itajorentsinirote Aser. Rootaki rantakiri tonkaari, eejatzi rantzitakawo jaawi antawoki inchato inthomoetatsiri.

¹¹ Ari okanta, ari ikantzitakawo ikantakirowa itsipajatzipaeni, tema Tajorentsi ikashaakaantaki rashiteeyaawo kepatsi. Itaayitakiniri kajankaenkari tajorentsiniro janta ochempiki. Rantayitakiro maawoeni kantawaetachari kaariperori ithaenkimawaetakiro iyatsimankari Pinkathari ikaemakoteeyironi.

¹² Ramanayitari tajorentsiniro, okantawitaka ikantawitakari Pinkathari: “Eero pamanari tajorentsiniro”.

¹³ Tema ikamantawitakari Tajorentsi, ikantawitakari: Aritaki notyaantaki kamantantaniri; eejatzi ñaawyaantzinkari nokantawitakari, nokantziri: “Pookaero pikaariperowaetzi. Pimonkaatenawo nonintakaantani, okaatzi nopinkakayimiri, maawoeni nonintakaakiriri picharini, okaatzi nokantakiriri arika ikamantakiri kamantantaniri, riitaki nomperatani.

¹⁴ Roori kantacha, tee ikemijantziri picharini, kijoshiretaki. Roshiyakari ipaapate rirori, tee ikemijantziri Iwinkatharite Tajorentsi.

¹⁵ Ipakaakiro ikowakaanteetziri. Imaemanetakiro ikashaakaantani Tajorentsi. Ipiyathatakawo okaatzi ikantakaanteetakiri, Inintziro tajorentsiniro kaari kameethatatsiri. roshiyakaakiri icharini tee ipantari. Roshiyakiri itsipajatzipaeni, okantawitaka ikantawitakari Pinkathari: “Eero poshiyari itsipapaeni.”

¹⁶ Ipakaakiro inintakaantani Awinkatharite Tajorentsi, rowetsikaki roshiyakaakiri apite iryaani, rowetsikantakari kijokiri. Rowetsikakiri eejatzi roshiyakaakiri tajorentsiniro Asera, ramanawaetashitakari ompokiropaeni maawoeni, eejatzi ramanawaetashitakari tajorentsiniro Baal.

¹⁷ Eejatzi reentsite, roshiyakaakiri riimi ratsipetakaani. Sheripiyaritanaki, takisantanaki, ishinetaantziro kaariperori, riyowitaka Tajorentsi rini, rootaki opoñaantari ikijaneenantariri.

¹⁸ Rootaki ikijaneenantanakariri Tajorentsi Israel-paeni, roojatzi rookantakariri jempe janta noñaahari. Apatziro nojeekakaakiri Judá-paeni inampiki.

¹⁹ Roori kantacha, ipiyaathanakariri eejatzi rirori, ipakaakiro inintakaan-tani Awinkatharite Tajorentsi, aritaki ranteero eejatzi ikantakirowa Israel-paeni.

²⁰ Roojatzi rapakaantanakariri Tajorentsi maawoeni icharinipaeni Israel-paeni. Rowajankitakiri, ishinetakiri inoshikeri ikijaneentani.

²¹ Tema paerani, Tajorentsi, rinashiyitakariri apaanipaeni Israel-paeni, tee roshiyakayiri maawoeni ipinkathariwentantakariri icharini pinkathari David. Ikanta riroripaeni riyoyaaki pinkathariwenteroni Jereboam, itomi Nabat. Riitaki antakirori okaatzi rantakiri Israel-paeni rapakaakiri Pinkathari, kaariperotaki kameethaeni.

²² Aritaki ikantari Israel-paeni tema rantakiro eejatzi kaariperori roshiyakotakariri okaatzi rantakiri Jeroboam, tee rookiro.

²³ Okaatapaakira iroka, rookawentanakariri okaatzi royaakowitariri Israel-paeni, tema ikamantawitakariri maawoeni kamantantaniriite, romperatanewo Tajorentsi, ari ikanta Israel-paeni inoshikanteetaariri Asiria-ki, jempe ajeeki nimaeka.

²⁴ Ikanta iwinkatharite Asiria-jatzi, atzirite Babilonia, Cuta, Ava, Hamat eejatzi Sefarvaim, ari ijeekakiri janta nampitsiki Samaria-ki, inampiiteki Israel-paeni. Roowa raantakawori maawoeni Samaria jeekaeyakini inampiiteki.

²⁵ Tema irika atziri tee ipinkathatziri Tajorentsi, okanta riyotanakirowa ijeeki kameethari, rootaki rotyaantantanakariri Tajorentsi manitzi, roowa rowamaantakariri apaanipaeni riroriite.

²⁶ Roojatzi riyatashitantakariri ikamantziri pinkatharitatsiri Asiria-ki, ikantziri: Irikahanki atziri paanakiriranki nampitsiki jeekatsiri Samaria-ki okine ijeeke janta, tee riyotziro ipinkathateri itajorentsiti nampiwitawori ketziroeni jaka nampitsiki, okanta tee riyotashitawo, rootaki rotyaantantakinariiri manitzipaeni, riitaki owakariri nimaeka.

²⁷ Ari okanta nimaeka, iwinkatharite Asiria-jatzi ikantakaantaki, ikantzi: “Poepiyayiteeri sheripiyaripaeni anoshikawitakariri chapinki. Okine riyatee inampiteeyaawo janta, riyotahaeri atziriite jempe ikanta itajorentsiti riyotziri rirori jaka nampitsiki.

²⁸ Ikanta apaani omperatajorentsitaarewo inoshikaetakiri Samaria-ki, ijeekanee nampitsiki Betel. Ari riyotaakiri atziripaeni owakira nampitanaawori janta, ipinkathatakaakiri Tajorentsi riyotakaakiri eejatzi rompaawentari Pinkathari.

²⁹ Roori kantacha, irikaete atziri poñaayitachari otsipaki nampitsi, rowetsikaeyakini apaanipaeni itajorentsitetashityaari janta nampitsiki antawoki rowetsikakiri Samaria-jatzi ochempiki inampiki rirori.

³⁰ Ikaatzi poñaayitachari Babilonia-ki, rowetsikaki roshiyakaawenteetziri itajorentsinirote iitachari Sucot-benot. Ikanta poñaayitachari Cuta-ki, rowetsikaki roshiyakaawenteetziri itajorentsinirote iitachari Nergal. Rima ikaatzi poñaayitachari Hamat-ki, rowetsikaki roshiyakawenteetziri itajorentsinirote iitachari Asima.

³¹ Ikaatzi poñaayitachari Ava, rowetsikaki roshiyakawenteetziri itajorentsinirote iitachari Nibhaz, itsipa rashi Tartac. Ikaatzi poñaachari Sefarvaim-ki, itaayitziri reentsite roshiyakayiri ratsipetakahaetani ipaetziriri Adramélec eejatzi Anamélec, iwawaniroteeyarini.

³² Ikowawita eejatzi riweshiryaawentyaari Tajorentsiperotatsiri, roori kantzimaetacha pokaki isheripiyarite ikaateeyinira rirori, okine

ipawakaeyaari janta riweshiryaaawenteetarira itajorentsintsitashiitari.

³³ Ari okanta, okantawitaka riweshiryaaawentawitakari Tajorentsi, roori kantzimaetacha riyataakaakiro ramanari itajorentsinirotetashitari, rootaki rametapiintari inampiiteki jempe janta inoshikaetakiriranki.

³⁴ Roojatzi ikantziro nimaeka rantziro roshiyakayiro paerani, rootaki kaari ipinkathatantari Tajorentsi tee imonkaatziro inintakaantani eejatzi iwinkakaantani tee ikemijantziro riyotaawitakariri eejatzi inintakaantani okaatzi ikantawitakariri Pinkathari riyomaatero icharinipaeni Jacob, riitaki owakiniriri iwaero Israel-paeni.

³⁵ Ikowapaetetakira Tajorentsi raapatziyawakaeya itsipatyaari ikaateeyinira, inintakaakiri ikantakiri: Eero pithaamentawaetari tajorentsiniro, eero pawentaari, eero pashitakaari eejatzi pipirapaeni.

³⁶ Naaka piweshiryaaawentya, tema naakataki Piwinkatharite Pitajorentsise. Tema noñaahakimiro notajorenka nowawijaakotanteemiri nomishitowanteemiri Egipto-ki. Apatziro nokantakaawo naaka piweshiryaaawentaana, pipinkathateena eejatzi, pipaena patsipetakaani pitaayinari.

³⁷ Oztimatye pikyaaryoote pimonkaatero nonintakaantani eejatzi nowinkakaantani, niyotaantakiri eejatzi nokantakaantakiri okaatzi jankinateenchari. Eero pajahaawentawaetari itsipa itajorentsintsitashiteetari.

³⁸ Eero pipeyakotziro aapatziyawakaani jempe okaatzi nokantakimiri eerokaete. Eero pajahaawentawaetari itsipa itajorentsintsitashiitari.

³⁹ Tema apatziro nokantakaawo naaka, piweshiryaaawentaana tema naaka Piwinkatharite Pitajorentsise. Naakataki oshetapithateerini pikijaneentani kowawitachari roetsinampaemimi.

⁴⁰ Ari ikantzi Tajorentsi. Roori kantaetaachani ikemijantziri irika atziri poñaachari otsipaki nampitsi royaatakiro etawori aapatziyawakahaantsi.

⁴¹ Apawojatzi riweshiryaaawentawitari Tajorentsi, roori kantzimaetacha riyotakaakiri eejatzi riweshiryaaawentari itajorentsinirote. Ari ikantakiro itomipaeni eejatzi icharinipaeni rantakiro eejatzi okaatzi rantakiri paerani etanakawori, roori kantzimaetacha roojatzi ikantziro nimaeka rantziro ikimitzirowa paerani icharinini.

24

Rookaetakiri Joaquín ikineero Babilonia-ki

⁸ Ari otzimaki 18 rojarentsite Joaquín retantanakawori ipinkatharitziri, ipinkatharitaki mawa kashiri Jerusalén-ki. Oeta riniro Nehusta, rootaki rishinto Elnatán, Jerusalén-jato ini.

⁹ Roori kantacha, eenitatsi rantayitziri tee okameethatzi iñeero Tajorentsi rirori. Ari roshiyari jempe ikanta icharinipaeni paerani.

¹⁰ Ikanta rowayiritepaeni Nabucodonosor, pinkatharitatsiri Babilonia-ki, jateeyakini rowayiriteri Jerusalén-jatzi. Othonka itapotakiro ipankopaeni rowayirityaari.

¹¹ Ikanta rowayiriteetari Jerusalén-jatzi, areetapaaka pinkathari Nabucodonosor.

¹² Ikanta Joaquín, iwinkatharite Judá-paeni, itsipatakawo riniro, eewatziriri rowayiritepaeni, jewaripaeni, maawoeni atziri aapatziyariri, ishinetaka rayeri iwinkatharite Babilonia-jatzi. Raanakiri inampiki ikemaatsitakaawaetyaari. Rootaki awijeentsiri paerani ipinkatharitantari Nabucodonosor, tekira awijeeta osheki ojarentsi, okaatzi 8.

¹³ Ikanta pinkathari Nabucodonosor, ithonka raakiri korikipaeni pinatachari itajorentsipankoteki Tajorentsi, ikyaaki ipankoki pinkathari, raakiro maawoeni tzimatsiri. Monkaataka okaatzi ikamantantakiri paerani Tajorentsi. Ithonka ijataakiro ooronaki rowetsikakaantakiri paerani Salomón, pinkatharitatsiri Israel-ki, okaatzi owaneenkataro itajorentsipankote Tajorentsi.

¹⁴ Ithonka raanakiri nampitawori Jerusalén-ki, maawoeni jewaripaeni, ñaaperoripaeni owayiri, ikaatzi yotzirori rowetsikawaetzi, osheki atziri raanaki, ikaatzi 10,000. Roowiteencha raperaaterimi raanakiri maawoeni, apatziro ijeekamatsitanaki ashironkaenkaripaeni.

¹⁵ Imatakiri Nabucodonosor raanakiri eejatzi pinkathari Joaquín, itsipataanakiri iina, eejatzi reewarite rowayiritepaeni, riroporori atziripaeni nampitawori Jerusalén-ki. Raanakiri inampiki Nabucodonosor iiteetziro Babilonia.

¹⁶ Irika ikaatzi riroporori atziripaeni raanakiri iwinkatharite Babilonia-jatzi, ikaateeyini 7,000 atziri; itsipa ikaatzi 1,000 riyoyahaetziro rowetsikay-itziro oeyitarika, itsipa riroporori atziripaeni, ñaaperotachari rowayiritya.

¹⁷ Ikanta iwinkatharite Babilonia-jatzi rowakiri ipinkatharite Matanías, riitaki poyaataariri itominthori Joaquín, rowashiñaahaeniri iwaero iiteeri Sedequías.

Ipinkatharitantari Sedequías

¹⁸ Iroka okaatzi rojarentsite Sedequías retantanakawori ipinkatharitzo, okaatzi 21 ojarentsi. Ipinkatharitaki Jerusalén-ki okaatzi 11 ojarentsi. Iroka owaero riniro, oeta Hamutal, rishinto Jeremías, opoñaawo roori nampitsiki iiteetziro Libna.

¹⁹ Tee okameethatzi ñeero Tajorentsi okaatzi rantayitziri, ari roshiyakari jempe ikanta paerani Joacim rirori.

²⁰ Rootaki opoñaantari rowatsimaeri Tajorentsi, ikijakiri Jerusalén-jatzi, ari roshiyakaakiri eejatzi Judá. Tee ikoyi ñahaeri.

25

Ithonkaetantakariri Jerusalén-jatzi

¹ Aritaki awijaki 9 ojarentsi ipinkatharitaki Sedequías, rootaki kitejiteri 10, irijatzi kashiri 10. Ari ipokakiri pinkathari Nabucodonosor ramaki osheki rowayirite roma-nateri Jerusalén-jatzi, itzimashitapaakiri ookaakini. Ipankoshetateeyapaani intatsikero, rowatzikapaakiro jempe romateeyaani.

² Tee thaankiini rapakaero itzimashitakiri, ojamani ikanteeyakani, roojatzi okaatantakariri ipinkatharitzo Sedequías, okaatzi 11 ojarentsi.

³ eenitatsi awijeentsiri ojarentsiki, rootaki kitejeri 9, ari rawijaki 4 kashiri. Ari ñahaetaki antawo tashetsi. Tekatsi rowaeyaani atziripaeni.

⁴ Ikanta atziripaeni imoontakiro otantotari nampitsi, okantawitaka itzimashitziri Babilonia-jatzi. Ari ishiyeeyakani maawoeni, pinkathari eejatzi rowayirite, tsireniriki ishiyaka. Ikineeyakini ishitowanaki jempe otzimawita apite otanto nampitsi jempe itzimashiwiteetakari, ikineeyakini jempe ikinapiintziro pinkathari, ipampithatanakiro awotsi jatachari Jordán.

⁵ Roori kantacha, rowayirite Babilonia-jatzi ipatzimatanakiri pinkathari Sedequías, royaatawaeri owintenipathatzira Jericó-ki. Ari ithonkari iporokanaki rowayirite pinkathari Sedequías, rookawentanakiri apaniroeni.

⁶ Ikanta irikaete Babilonia-jatzi rotaeyakiri pinkathari Sedequías, raanakiniri iwinkatharite Babilonia-jatzi, ijeekiro rirori iiteetziro Ribla, ojeeki ipatsite iiteetziri Hamat. Aripaete riyakowentakiri pinkathari Nabucodonosor rowamayiteri Sedequías,

⁷ Iñaakowentakiri jempe ikanta rowamayitakiri itomipaeni. Riima pinkathari Sedequías, ikantaki pinkathari: “Pikithokireeniri roki Sedequías. Poojoteri, paanakiri nampitsiki Babilonia-ki.”

Itzimpookaetakirowa tajorentsipanko

⁸ Okanta awijaki 19 ojarentsi ipinkatharitzu Nabucodonosor, awijaki eejatzi 5 kashiri, ari maakotaki 7 kitejeri. eenitatsi itsipanampiro pinkathari iita Nabuzaradán, ramakiri ikaatzi rowayiriteeyani. Areeteeyakani Jerusalén-ki.

⁹ Itaakiro tajorentsipanko, ipanko pinkathari, ithonkari itaakiro maawoeni ipanko Jerusalén-jatzi. Rootaki riyoshiitaki itaakiro ipankopaeni riroperori atziri.

¹⁰ Imatanakiro otanto nampitsi Jerusalén, itzimpookanakiro rowayirite Babilonia-jatzi.

¹¹ Ikanta Nabuzaradán itsipanampiri pinkathari, raanakiri inoshikani nampitsiki Babilonia. raperaatanakiri raanakiri, maawoeni aapatziyakariri iwinkatharite Babilonia-jatzi, ithonka raanakiri yotzirori rowetsikayitziro oetarika.

¹² Apatziro rootamatsitanakiri atziri ashironkaayitachari. Riitaki thamae-takoteeroni pankirentsipaeni imiriteetari, maawoeni owaantsipaeniki.

¹³ Ikanta owayiripaeni, ithonka ijataanakiro rowetsikaetzinirori tajorentsipanko: otzinkami, okonompiropaeni, rowetsikashitziro jempe ishitowaatapiintzi nijaa. Ithonka raanakiri koriki Babilonia-ki.

¹⁴ Ithonkari raanakiro eejatzi okoekimento, itsikomento jamampo, rowantapiintawori ipaamarimenkite, ikitantapiintari samampo, maawoeni okaatzi rowetsikaetziri ashi tajorentsipanko.

¹⁵ Imatakiro eejatzi reewarite owayiripaeni, raanaki rirori ikaatzi rowetsikaetziri ooro eejatzi koriki: omarentsi eejatzi riraamentopaeni.

¹⁶ Ikantakoetziri otzimi apite otantotari nampitsi, rootaki janta jempe oshitowaatzi nijaa, eejatzi tzinkamintsipaeni okaatzi rowetsikaantakiri paerani pinkathari Salomón. Rootaki okaatzi rowetsikaantakiri ashi tajorentsipanko, tekatsi yotatsini jempe okaatzi otenatzi.

¹⁷ Janthari okantayita tzinkamintsi, okaatzi 18 ojanthatzi ojenokitzi. eenitatsi korikipata rowatzikaetakiri opatzikaakiki, ikaatzi ijanthatzi 3 ijenokitzi. Irijatzi rowetsikanteetantaka otantotsi, kameethari rowaneenkae-takiro. Iroka apite tzinkamintsi, tee ojamawaka ojenokitzi.

Ithonkaetantakariri isheninkapaeni Judá

¹⁸ Ikanta eewatziriri owayiripaeni, rotaeyakiri eejatzi iitachari Seraías, omperatajorentsitaarewo rini, eejatzi roshiyakaakiri Sofonías, irijatzi omperatajorentsitaarewo, eejatzi mawa kempoyaaawentzirori tajorentsipanko.

¹⁹ Imatanakiri atziripaeni nampitawori nampitsiki, eewatziriri owayiripaeni, raanaki 05 atziri rompera-tanewo pinkathari ipankoki ikaatzi oñaapaakiri ijeeki nampitsiki. Tema royitatzu atziri riyoteeri jempe ikanta rowayiriteeta. Raanaki ikaatzi 60 riroperori atziri, riitaki iñahaetapaaki ijeeki nampitsiki.

²⁰ Ikanta irika Nabuzaradán, raanakiri ikaatzi rotaeyakiri ijeeki iwinkatharite Babilonia-jatzi, ari inampitawori rirori iiteetziro Ribla,

²¹ Rootaki iipatsite Hamat. Ari ikantakiri iwinkatharite Babilonia-jatzi: “Pompojeri.” Ari okanta raapithaetantakariri iipatsite Judá, raakiro itsipa atziri.

2 CRÓNICAS

24

Ipinkatharitantakari Joás

¹ eenitatsi 7 rojarentsite Joás retantanakawori ipinkatharitzii. Tema 40 ojarentsi okaatzi ipinkatharitaki Jerusalén-ki. Iroka owaero riniro, oeta Sibia, opoñaawo roori iiteetziro Beerseba.

² Maawoeni rantakiri Joás kameethari okantaka iñaakiro Tajorentsi, ari ikaatakiri omperatajorentsitaarewo iiteetziri Joeada.

³ Irika Joeada, apite okaatzi iina, rootaki rowaeyakaakari. Tzimaki itomi-paeni eejatzi rishintopaeni.

⁴ Okanta ojamanitaki, ikenkithashiretaka Joás rowetsikaero itajorentsi-pankote Tajorentsi.

⁵ Ipiyotakiri maawoeni omperatajorentsitaarewo, eejatzi isheninkapaeni Leví. Ikantakiri: “Panashitero maawoeni inampitsite Judá, pikowakoteri iyorikite Israel-paeni, jame owetsikaero itajorentsipankote Tajorentsi. Pish-intsite, eero pojamaninkiro.” Roori kantacha, tee ithaamenta isheninka-paeni Leví, tee ithaankiwentziro ikantziriri Tajorentsi.

⁶ Ikanta pinkathari Joás, ikaemakiri omperatajorentsiperori iiteetziri Joeada, ikantakiri:

¿Itaka kaari pithaamentanta ramantyaari koriki isheninkapaeni Leví eejatzi Judá eejatzi rashi Jerusalén-jatzi. Rootaki ikantakiri paerani Moisés, rompera-tanewo Tajorentsi, ikantakiri etakawori paerani pisheninkapaeni Israel riyoye rowetsikaetantyaari jempe ijeekaeyeni aawakaachari.

⁷ Tema iroka iiteetziri Atalía, rootaki owaero kaariperori, eenitatsi osheki oyaatakirori, ikyaayitaki itajorentsipankoteki Tajorentsi. Ikyaaki tajorentsi-pankoki raakiro okaatzi rashitakayitariri Tajorentsi.

⁸ Ikanta irika pinkathari, rowetsikakaantaki ashironaki, rowakiro opatzimooki tajorentsipanko, eejatzi roshiyakahaero otsipaki nampitsi.

⁹ Ari ikamanteetakiri maawoeni isheninkapaeni Judá, ari roshiyetakiri Jerusalén-jatzi, otzimatye rashitakahaeyaari Tajorentsi, rootaki iñaani paerani Tajorentsi, ikantakiriri Moisés, ijeekantakari ochempimashiki Israel.

¹⁰ Ari imatakiro, maawoeni jewaripaeni, maawoeni atziri, ipokaeyakini ramayitaki iyorikite, rotetakiri rowetsikashitakiriri ashironaki, riyeeekitakiro.

¹¹ Ikanta isheninkapaeni Leví, riitaki ayirori ashironaki jempe ijeeki pinkathari, okine raminero rirori. Ikanta iñaakiro tzimaki osheki koriki, ipokaki jankinatatsiri iyaemakaantani pinkathari itsipatakari aminerini antawaeyitatsini, riitaki owakiriri omperatajorentsiperori, rosokakiri koriki jaekiteentsiri. Aririka ithonkakiri raminakiri, rotetaneeri. Ari ikantatzi-iro maawoeni kitejeri. Osheki koriki raakiri.

¹² Ikanta pinkathari itsipatakari Joeada, ipapiintakiri koriki aminakaantzirori rowetsikaero tajorentsipanko, riitaki aminatsini amitakoterini rowetsikaero tajorentsipanko. Otzimatye eejatzi ramine owetsikayitzirori oetarika, rootaki rowetsikanteeyaawori tajorentsipanko.

¹³ Ari retanakawo rantawaetanaki ikaatzi rowaetakiri rantawaete. Thaa-menta ikanteeyani, rowetsikaero tajorentsipanko rashi Tajorentsi, imateero jempe okanta rowetsikaetakiro paerani. Kameethari ikanteero rowetsikaero.

¹⁴ Ikanta ithonkari, ikaemaetakiri pinkathari itsipatakari Joeada, ipaeri koriki tzimahaantapaentsiri. Riitaki rowetsikaetakiri jemperika ikowaeyirini ashi tajorentsipanko. Rootaki imatantapiintyaawo ipinkathateeri Tajorentsi, pitayeeniri patsipetakaani, pimateero eejatzi okaatzi rowetsikanteetakariri ooro eejatzi koriki. Eeniro rañi Joeada, osheki rowamaapiinteetaki ratsipetakaani kameethatzimotziriri Tajorentsi.

¹⁵ Roori kantacha, antyashiparitapaaki Joeada, ikanta imaperotaka, kamaki. Osheki okaatzi rojarentsite, okaatzi 130 ojarentsi.

¹⁶ Ikitaetakiri nampitsiki jempe inampitawo paerani pinkathari David, itsipataari jempe ikitata paashinijatzipaeni pinkathari. Riitaki pinkathari-wentakiriri kameethaeni maawoeni Israel, raakameethatakiri Tajorentsi, aritaki roshiyakaahaeri ikaatzi antawaetatsiri tajorentsipankoki.

¹⁷ Tema kamaki Joeada, areeteeyakani reewaritepaeni Judá, owanaana ikimoshirewenteetakiri pinkathari. Ikwapiintaki ikaminaeteri rantantyaawo kameethari.

¹⁸ Ikanta ipiyapithatanaari tajorentsipankoki ijeekaki Tajorentsi, itajorentsise icharinipaeni paerani, osheki piyowentawaariri Asera, imatzi-takawo eejatzi tajorentsiniropaeni. Rootaki ikijantanakari Tajorentsi, iki-janakiri Judá eejatzi Jerusalén.

¹⁹ Roori kantacha, rotyaantaki Tajorentsi osheki kamantantaniri, riitaki kankahaeyaawoni ipiyayitee ikemijanteeri Tajorentsi. Roori kantacha, tee ikowaeyeni ikeme okaatzi ikaminaantawitari kamantantaniri.

²⁰ Ikanta Zacarías, itomi omperatajorentsitaarewo Joeada, ijeekashiretantakari ishire Tajorentsi, ikatziyaka tonkaariki ochempiki, ikaminaakiri atziripaeni, ikantziri: “Iroka ikantzi Tajorentsi: ‘¿Litaka kaari pikemijantanta eerokapaeni nonintakaani? ¿Litaka pikowakowatantawori pashironkaawaetya? ¡Niyotzi pipakaakina eerokapaeni, ari noshiyaari eejatzi naaka, aritaki nowawijaakoteemi eeroka!’ ”

²¹ Roori kantacha irikapaeni, ikowaeyakini nopithokashiteri. Ishe-myakiri, rootaki ikoyiri, ari okantzi Inintakaantani Tajorentsi.

ESDRAS

Inintakaantani Ciro

¹ Tema tzimaki apaani ojarentsi ipinkatharitzu Ciro inampiki rirori Kyaako-weniki. Ari omonkaa-tyaari iñaani Tajorentsi ikamantan-takiri paerani Jeremías. Ikantakaakari Tajorentsi pinkathari Ciro, ikamantante maawoeniki jaka ipinkathari-wentantzika, rojankineetero ikowa-kaantani rirori, ikante:

² “Naaka Ciro, iwinkatharite Kyaako-weni-jatzi, iroka noñaani nokantzi: Riitaki Tajorentsi, Inkite-jatzi, nintakaa-kinawori neewawenteri pinkathari-paeni kepatsiki. Ishinetakina eejatzi nowiriinteero itajorentsi-pankote Aapatziyaweniki jeekatsiri iipatsiteki Judá-paeni.

³ Eenitatsi-rika rashitari Tajorentsi, aritaki ineshironka-takiri. Riyaate Aapatziyaweniki iipatsiteki Judá-paeni, ramitako-tantero ipiriinteetero itajorentsi-pankote Tajorentsi, Itajorentsite Israel, jeekatsiri janta Aapatziyaweniki.

⁴ Eenitatsi-rika awijako-teentsiri rowayiri-teetan-takariri, eeniro-rika rañaayitzi jempe-rika-paeni, ramitako-tawaeri ijeeka-nampitziri, ipayiteri: koriki, ooro, ipira, otsipa ipashitan-tayitari ikashiya-kaerori itajorentsi-pankote Tajorentsi wetsika-chani Aapatziyaweniki.”

Ipiyaawo Israel-paeni Aapatziyaweniki

⁵ Ikanta rowetsikae-yanakani isheninka-paeni Judá-paeni eejatzi Benjamín-paeni, jewari-paeni, Ompera-tajorentsita-rewo-paeni, Leví-paeni, tema riiyitaki ikowashire-takaakiri Tajorentsi rowetsikaero itajorentsi-pankote Tajorentsi janta Aapatziyaweniki.

⁶ Ramitako-tawaeri ikaatzi ijeeka-nampi-yitziri janta, ipawaeri koriki, ooro, ipira, okaatzi pinayita-chari, eejatzi otsipa okaatzi ipashitan-tayitakari.

⁷ Riima pinkathari Ciro, ramaeri okaatzi ashitari itajorentsi-pankote Tajorentsi, raanakiri paerani Nabucodonosor rowayiri-tanta-kawori Aapatziyaweni. Ikaatzi ipiyotakiri iyaapapankoteki itajorentsi-nirote rirori.

⁸ Tema ithonka roepiya-yiteeri pinkathari Ciro, ipakiri Mitrídate kempoyeeriri koriki raminiro kameetha okantayita, okantya ramayiteero. Ipapaeri rirori Sesbasar, reewarite Judá-paeni.

¹¹ Iroka ikaatzi ipiyotaka koriki eejatzi ooro, ikaatzi 5400. Tema riitaki ramaeri Sesbasar roepiyeeri Aapatziyaweniki, itsipayi-taari noshikaa-rewo-paeni rompera-waeteetari Kompitaariki.

2

⁶⁸ Ikanta ipokaeyakini jewari-paeni iñaapaakiro itajorentsi-pankote Tajorentsi janta Aapatziyaweniki, ipiyoyi-tapaaki ipashiyi-tyaawori rowetsikan-teetee-yaawori itajorentsi-pankote Tajorentsi jaha ojeekakira.

⁷⁰ Ari ijeekae-yapaeni irikaete Ompera-tajorentsita-rewo-paeni, Leví-paeni, maawoeni isheninka-paeni, mampaawae-tzinkari, aamaako-wentawori ikyaa-piinteetzira, eejatzi ikaatzi antawae-tatsini Tajorentsi-pankoki. Ari ijeekae-yapaeni maawoeni Israel-paeni inampiiteki rirori.

3

⁸ Tema awijanaki apaani ojarentsi, riitaki apiteta-tsiri kashiri ijeekae-yapaeni itajorentsi-pankoteki Tajorentsi Aapatziyaweniki, ari reteeya-nakawoni rantawae-teeyini Zorobabel itomi Salatiel, Jesúa itomi Josadac, eejatzi rirentzi-paeni, Ompera-tajorentsitaa-rewo-paeni, eejatzi Leví-paeni. Maawoeni ikaatzi piyayitaa-chari Aapatziyaweniki inoshika-witee-takari. Ari rowaetakiri maawoeni Leví-paeni, reteeta-nakari kaayi-teentsiri 20 ro-jarentsite, tema riiyitaki jewatakaan-teroni rowetsikae-teero itajorentsi-pankote Tajorentsi.

6

¹⁴ Ari ikantakari maawoeni rantariperote Judá-paeni, eekiro riyata-kaana-kitziro rantawaeri rowetsika-yiteero, imonkaa-tziro okaatzi ikantziri Kamantan-taniri Hageo eejatzi Zacarías itomi Iddo. Tema imateero rowetsika-yiteero, roojatzi ithonkan-takawori rantawaeri, imatakiro ikantakiriri Tajorentsi Itajorentsite Israel. Imatakiro eejatzi ikantakiriri pinkathari Ciro, Dario, eejatzi Artejerjes, pinkathari-wentan-tatsiri Kyaako-weniki.

¹⁵ Tema ithonkae-teero rowetsikae-teero tajorentsi-panko kitejeri mawa, kashiriki iiteetziri “Shipakiryaaari”. Tema rootaki 6-tatsiri ojarentsi ipinkathari-wentantariri Dario Kyaako-wenijatzi.

¹⁶ Tema antawo roemoshirenkae-yakironi maawoeni Israel-paeni, itajorentsi-pankote Tajorentsi, itsipayi-takari isheninka-paeni noshikaa-rewo-paeni ikaatzi piyayitaa-chari, eejatzi Ompera-tajorentsitaa-rewo-paeni, Leví-paeni, ithaamenta-wentee-yakawoni.

JOB

Rashironkaa-waetaka Job

¹ Eenitatsi janta Kaminaa-weniki apaani atziri iitachari Job. Kameetha-shireri irika atziri, tampatzika-shireri, ipinkathatziri Tajorentsi, iwinkani rirori kaaripero-tatsiri.

² Eenitatsi ikaatzi 7 itomi, mawa rishinto.

³ Riroporori irika atziri rawijiri ikaatzi inampiteeya-woni ishitowa-piinzira ooryaa. Itzimi-motziri osheki ipira-paeni, osheki eejatzi rompera-tani-paeni.*

⁴ Tema roetziñaarikotakawo rowawae-teeyani itomi-paeni ipankoki, retanakawo apaani itomi, otsipa kiteejeri itsipa itomi, imatakiro maawoeni itomi. Ikaemakaan-tziro mawa ritsiro akiyoteri roemoshirenkae-yani, eejatzi rirawae-teeyini.

⁵ Ikanta imonkaa-takiro roemoshirenka-waeta ikaateeya-kini, ikaemiri Job itomi-paeni, rowetsika-shire-takaeyaari. Okiteeje-tamanee ipiriinta. Kachaamaetatsi itaawentziri itomi, retanakari apaani, eejatzi ikantakiri itsipa, ari ikantziri maawoeni ikaateeyinira. Tema ikanta-shire-tatzii Job: “Aamaashityaa kaariperotaki notyomi-paeni, ikijima-shire-tawae-takiri Tajorentsi.” Ari ikantapiin-tatziro.

⁶ Okanta paata riyaateeya-kini ronampiripaeni Tajorentsi ikemijanteri oeta ikanteriri, eejatzi jatzitanaka Yakatantaniri rirori.

⁷ Rojampi-tawakiri Tajorentsi irika Yakatantaniri, ikantziri: “¿Jempema pipoñaana-kawoka?” Ikantzi Yakatantaniri: “Nopoñaakawo janta nokinakina-waetzi nanashi-tawo maawoeni kepatsi.”

⁸ Ikantzi Tajorentsi: “¿Piñaakirima nompera-tani Job? Tekatsi oshiyaarini rirori janta kepatsiki, kameetha-shireri irika notyomyaayi, tampatzika-shireri, ipinkathatana naaka, iwinkani rirori kaariperori.”

⁹ Rakanaki Yakatantaniri, ikantzi: “¡Jha! ¿Poshiyakaan-tzima, ipinkathatashi-tzimi Job?”

¹⁰ ¿Tema piñiuro osheki paminako-wenta-kiri rirori, eejatzi ikaatzi jeekapanko-tziriri, maawoeni okaatzi tzimimo-tziriri? Pitajonka-wentakiniri maawoeni rantawaero, rootaki oshenitan-takari otzimi-motziri oetarikapaeni janta kepatsi-kinta.

¹¹ Ajatyaa, pakotashiteri eeroka nimaeka, paapithateri okaatzi tzimimotakiriri, aritaki ikijima-waetanakimi eeroka.”

¹² Ikantzi Tajorentsi: “Piñaakiro eeroka okaatzi tzimimo-takiriri, pimatiro okaatzi pikowakiri. Eerowakya pikosheka-waetari iwathaki rirori.” Piyanaka Yakatantaniri ikenkitha-waetakaerira Tajorentsi.

¹³ Okantaka ijeekaeyini itomi-paeni Job itsipa-teeyawo ritsiro rowawae-teeyani, rirawae-teeyini imiri ipankoki rantariti rirentzi.†

¹⁴ Ari rareetapaaka kamanterini Job, ikantapaa-kiri: “Nojeeka-mintheetzi owaantsiki noshewa-takaeri kepatsi piwaakate, ari rowawae-teeyani eejatzi piyawayo-tepaeni okaakiini.‡

¹⁵ Ari romapoka-shitaka rareeteeya-paakani koshintzipaeni, ithonka-paakiri rowamaapaakiri pompera-tani-paeni, raanakiri maawoeni pipirapaeni. Apatziro noshiyaka naaka namimiro iroka ñaantsi.”§

* **1:3** osheki ipira-paeni = 7,000 owisha, 3,000 camello, 500 rapitiyita-paeni bueyes, 500 iyawayote

† **1:13** imiri = vino ‡ **1:14** piwaakate = bueyes § **1:15** koshintzipaeni = sabeos

¹⁶ Tekiraatami ithonkiro ikenkitha-waetzi shiyeenchari ikamantantzi, areetapaaka itsipa, ikantapaaki: “Ayiitaki ookatha-rentsi, othonkapaakiri otaapaakiri pipira-paeni eejatzi ikaatzi aminakowen-tziriri, othonkakiri maawoeni. Apatziro noshiyaka naaka namimiro iroka ñaantsi.*

¹⁷ Tekiraatami ithonkiro ikenkitha-waetzi shiyeenchari ikamantantzi, areetapaaka itsipa, ikantapaaki: “Ipokaeya-kini mawa rapato-yitzirira rowayirite Oshewa-weni-jatzi, rowayiri-tapaa-kina, ithonkanakiri raanakiri ikyaakoe-tari pipira-paeni, rowamaana-kiri ikaatzi aminakowen-tziriri rowamaantakari iyotsiroshithakite. Apatziro noshiyaka naaka namimiro iroka ñaantsi.†

¹⁸ Eekiro ikinkitha-waewitaya shiyeenchari ikamantantzi, areetapaaka itsipa, ikantapaaki: “Ijeekaeyini pitomi-paeni itsipa-teeyawori ritsiro rowawae-teeyani, rirawae-teeyini imiri ipankoki pantarite pitomi,

¹⁹ omapoka-shitaka antawo tampyaa okinapaa-kiro ochempi-mashiki, othonkakiro eewokapaa-kiro pankotsi, opetaryaa-nakiro, anawiyaa-kiri maawoeni pitomi-paeni, kamaki. Apatziro noshiyaka naaka namimiro iroka ñaantsi.”

²⁰ Katziyanaka Job, itzijaa-nakiro iithaari okatsi-tzimo-neentana-kiri, rameetana-kiro iishi. Ari rotziwerowa-naka kepatsi, amananaka,

²¹ ikantzi:

“Nokaanki-mereki-tzitapaaka otzimantakinari ashitanari,

Nokankimerekitanee eejatzi nopiyeero janta.

Riitaki Tajorentsi pakinawori, riijatzi Tajorentsi aapitha-taanawori.

¡kimoshirewenteetero iwaero Tajorentsi!

²² Okantawitaka maawoeni iroka-paeni, tee ikaaripero-waetanaki Job, tee iñaawaetzi apaani ñaantsi karipero-tatsiri ikijimateri Tajorentsi.

2

¹ Okanta otsipa kiteejeri rapiitakiro riyateeyini ronampiripaeni Tajorentsi ikemiri Tajorentsi oeta ikanteriri, eejatzi riyaatzitanaa rirori Yakatantaniri ikemiri Tajorentsi oeta ikanteriri.

² Ikantawaeri Tajorentsi irika Yakatantaniri: “¿Jempema pipoñaana-kawoka?” Ikantzi Yakatantaniri: “Nopoñaanakawo janta nokinakina-waetzi nanashi-tawo maawoeni kepatsi.”

³ Ikantziri Tajorentsi irika Yakatantaniri: “¿Piñaakirima nompera-tani Job? Tekatsi oshiyaarini rirori janta kepatsiki, kameetha-shireri irika notyomyaayi, tampatzika-shireri, ipinkathaperotana, iwinkani rirori kaariperori, aamawentacha tee ikoyi rowaaripero-tanti. ¡Eenitzimaetacha ikameetha-shiretzi, okantawitaka pinintakaa-witakina eeroka noshine-temiri pikaaripero-takaerimi.”

⁴ Rakanaki Yakatantaniri, ikantzi: “Eerorika ikoshekae-tari iwathaki apaani atziri, roojatzi inimowaeteri. Tema kantacha ishinetero apaani atziri maawoeni tzimimo-tziriri rowawijaa-kotantyaawori rañaamento eero ikamanta.

⁵ Ajatyaa pantziteri itonki-paeni eejatzi iwatha. Aritaki ikijima-waetanakimi eeroka.”

⁶ Ikantzi Tajorentsi: “Piñaakiri eeroka pimateri jempe okaata pikowakiri. Roo kanteencha eero pikoshekitari rañaamento.”

* **1:16** pipira-paeni = owisha. ookatha-rentsi = tariito, iwaamariti Tajorentsi opoñaakawo jenokinta.

† **1:17** ikyaakoe-tari pipira-paeni = camello

⁷ Piyanaa yakatantaniri ikenkitha-waetakaerira Tajorentsi, roojatzi omatantanakari mantsiya-rentsi Job, ithonkanaka ipathaa-waetanaki iwathaki etanakari iitziki roojatzi iitoki.

⁸ Ikanta Job, jeekawaetanaki jampomashiki. Raaki chomosheta, rootaki ikaentantari iwathaki.

⁹ Okantakiri iina: “¿Roojatzima pikanta pikameetha-shiretzi? ¡Pikiji-matiri Tajorentsi, pikami!”

¹⁰ Ikantanaki rirori: “¡Noená! Poshiya-kotakawo piñaawaetaki apaani tsi-nani kaari yowae-matsi-tatsini. ¿Tema ipaero Tajorentsi okaatzi kameetha-tzimo-teeri, eeroma ipaero eejatzi okaatzi akematsiyityaari? Okantawitaka maawoeni iroka-paeni, tee ikaaripero-waetzi Job, tee iñaawaetziro apaani ñaantsi karipero-tatsiri.

3

¹ Ikanta iñaakiro Job okaatzi awijimo-yitakiriri, tee imaeritane, ñaawaetanaki riyakatziro kiteejiri itziman-takari paerani.

² Ishintsitanakiro iñaawae-tanaki, ikantanaki:

¹¹ ¿Iitaka kaari ookaanitanta paerani ashitanari eeniro omotzitana? ¿Iitaka kaari nokaman-tapaaka owakira notzimapaaki?

19

²⁵ Roo kanteencha, niyotzi naaka añaatsi Owawijaakotenani.

Riitaki kijakowen-teenani paata jaka kepatsiki.

²⁶ Okantawi-takyaa oparyaa-pithayite iroka nomashi, Aritaki noñeeri Tajorentsi koñaatziro nowathaki.

27

¹ Eekiro iñaawae-tanakitzii Job, ikantanaki:

⁶ “Ashi noyiro nokameetha-shiretzi, tekatsi ookakae-nawoni, Niyotzi naaka, tekatsi kariperori nantzimo-tanteri riyakowen-tanteetinari.”

30

²⁶ Noshiyakaa-minthee-tziro kametha nokimo-shire-waete, opokimo-tashitakina kaariperori.

Noyaako-minthee-tziro nokoñee-tyaakote, opokimo-tashitakina tsirenikaakiri.

²⁷ Tee okaatzi ominthaaha-shiretana, Tema osheki kiteejeri nokemaatsiwaetyaa.

²⁸ Owashiretakina, tee noñiiri ooryaa, Nokatziyaka ipiyo-tapiintaha asheninka-paeni, nokowako-witakari ineshironkatina.

31

² ¿Jempema ikantinaka Tajorentsi Inkite-jatzi?

¿Oetaka rantzimo-tinari Shintsi-perori poñaachari jenoki?

³ ¿Tema rowajankiteeri rirori antzirori mashirenka-taantsi?

¿Tema rowashironkayiri antzirori kaariperori?

⁴ ¿Tema iñiiri Tajorentsi okaatzi nantziri?

¿Tema riyotziro naatzika-yitzi jempe-rika-paeni nanashita?

⁵ “¿Nokenki-shiryama naaka notheeya-waetyaa?

¿Noshiyatyaama niyaayite namatawi-tante?”

⁶ ¡Rahaena Tajorentsi itena-mentoki,

Rootaki tampatzika-tatsiri otenatantzi, otenatziro okaatzi nantziri kameetha-tatsiri!

38

- ¹ Ari rakanakiri Tajorentsi irika Job ijeekan-takawo tampyaa, ikantakiri:
⁴ “¡Job! ¿Jempema piyeekika eeroka owakira nowetsikan-taka-wori kepatsi? ¡Pakina, kyaari-perorika piyotanitzi!
⁵ ¿Tema naaka kowaentsiri jempe iweyaa-thapi-yityaa kepatsi? ¿Tema naaka monkaatan-takawori shiwitha iroka keepatsi?
⁶ ¿Tema naaka kijotakaa-kirori kepatsi nowetsikan-taka-wori? ¿Oshiyawi-takawo nowakityeeromi mapipaeni onampinaki pankotsi okijotantyaari?
⁷ Tema rootaki nantakiri paerani nowetsikan-taka-wori iroka kepatsi, rakishiyeen-kata-ha romampae-yani kiteje-takori ompokiropaeni, Tema thaamenteeyachani irika ronampiripaeni Tajorentsi.

42

Riyotana-kiro Job iyotani Tajorentsi

- ¹ Rakanaki Job ikantana-kiri Tajorentsi:
² Niyotzimi naaka pimatziro maawoeni pithotyeero, Niyotzimi eeroka ashitawori maawoeni kenkishiryantsi. Tema tekatsi omani-mo-temini.
³ ¿Jempema noetaka naaka, eero otzimi-motantana niyotani, nokijo-shirewentantyaawori pikaminaan-tziri? Noñaawae-tashi-waetaka naaka, teemaeta nokemathatziro noñaawae-tziri, Tema omapokakina tee noñaapiintziro naaka awijimotakinari, osheki okompi-tzimo-takina.
⁴ Pikemi, nokoyi noñaanatemi. Pakina okaatzi nojampi-timiri, piyoteena eejatzi.
⁵ Tema nokema-shitzimi piñaawaetzi, tee noñiimae-tzimi, Rooma nimaeka noñaakimi, naminakimi koñaatziro.
⁶ Rootaki owatsima-waeta-kinari naaka, Noñihiro nojeeka-waematsitaki jamampoki, eejatzi kaahashi-mashiki iñaantee-tinari nopakahaero noñaawae-tashi-waetari.

Rapiiteeniri Tajorentsi irika Job Otzimi-moteeri

- ¹⁰ Ikanta ramana-kotakari Job itsipamintha-tani-paeni, ikantakaa-kawo Tajorentsi awijimo-teeri ikemaatsi-waeta-kari. Tema ipaperoteeri osheki tzimimo-teerini Job, awijanakiro osheki-perotzi okaatzi tzimimo-witariri ketziroeni.
¹¹ Ipokaeya-kini rirentzi, ritsiro-paeni, eejatzi ikaatzi yotziriri paerani. Rakiyoteeya-kirini ipankoki. Osheki imoshireta-kayitakiri, ikantziri: “¡Aapa! Osheki rowashironkaa-kimi Tajorentsi, patsipe-takawo pikemaatsi-waetaka.” Ipashiyi-tapaakari ikaatzi areetaka-riri ipankoki, eenitatsi pakiriri koriki, itsipa ipayitakiri kantatepokitachari ooro.
¹² Itajonka-wenteeri Tajorentsi irika Job, rawijakaa-kiri jempe ikantawita ketziroeni. Osheni-pero-tanee ipirayitari.*
¹³ Itzimae 7 itomi, eejatzi mawa rishinto.

* **42:12** Osheni-pero-tanee ipirayitari = 14,000 owisha, 6,000 camello, 1,000 apiteyitatsiripaeni buey, 1,000 kawayo-paeni.

Mampaantsi

5

⁴ Tajorentsi! Tee pinaamatawo eeroka kaari kamethatatsiri,
Eero okanta raapatziyee-mi kaaripero-tatsiri.

⁵ Eero okanta itsipa-teemi kantakaa-perori-paeni.

Tema ikijaneentzimi eeroka ikaatzi antzirori kaari-perori.

22

Mampaantsi

Romampaani David Ikenkishirya Ishiya-pithateri Kowatsiri Rowamayeri

¹ Tajorentsi! Notajorentsiti! ¿Iita pookawentan-tanari?

¿Iita kaari pipokanta powawijaa-koteena?

¿Iita kaari pikemantana nashironkaa-waeta?

² Tajorentsi! Nokaema-witzimi kitejapaeteki, teemaeta pakana.

Nomawitakawo tsireni-paeteki, teemaeta netsinaryaa-kotzi,

³ Roo kanteencha, eeroka tajorentsi

Tema pijeeki eeroka jempe romampahaeyani Israel-paeni.

⁴ Eeroka rawentaaka paerani nowaejatzite-paeni.

Rawentaa-yitakimi, pookakaa-wenta-yitakiri eeroka.

⁵ Ikowako-takimi pikijawen-tyaari, pimatakiro pookakaa-wenta-yitakiri.

Rawentaa-yitakimi eeroka, tekatsi owashiwentaayiteerini.

⁶ Tema naaka atziri naawita, roo kanteencha ikimita-kaeta-kina chowitsi.

Osheki imaninta-waetakina atziri-paeni, itheenka-shire-waetakina.

⁷ Ishironta-wenta-waetakina ikaatzi ñaayitanari,

Itsimetsi-kyaawae-teetakina, roteka-yina-waeta, ikanteeyini:

⁸ “Piñaa-matsiteri awentaariri Tajorentsi. Añaawakiri aririka ramitako-teeri.

Tema ikantatzi osheki ineshironka-tziri, añaawakiri aririka rowawijaa-koteeri.”

⁹ Tema eeroka kantakaakawo notzimantakari omotzitakinaha ashitanari.

Eeroka kantakaakawo nawentaan-tzimiri eenirowa nothotzi noteni.

¹⁰ Eeroka ashitakinari tekiraaha notzimi.

Eeniro nojeeki omotziki ashitanari, eeroka Notajorentsiti.

¹¹ Eero pijeeka-pithatana inteena, tema okaakitaki nokemaatsi-waetyaa.

Tekatsi kijakowente-nani.

¹² Tema ithonka rotzikakina kijaneentanari, roshiyakari ipiyoteeyani
waakapaeni,

Roshiyakari imashirenka poñaachari Kithoki-shaariki, ithonka rinkitee-
yakinani.*

¹³ Pahaankaeyakini ikaatzi kijaneentanari,

Roshiyakari manitzi rowari iwathatsite, pirinkae-kimashitaki.

¹⁴ Tema noshiyakawo naaka nijaa ijakoe-tziri,

Tema thonkaka okitho-ryaayitaki notonki.

Oshiyakawo najankane iwyaaha-chari,

* 22:12 waakapeni = toro

tema thonkaka iwyaahaka inthomoeki.

¹⁵ Tema piryaa-kentsitakina, oshiyakawo opiryaatzi chomo-petoki.

Tsirekaka nonene nopatzi-thaanteki.

Tema pookakina jempe opiryaa-panetzi kepatsi nokami.

¹⁶ Tema roshiyakari otsitzi ipiyowentee-yakinani kaari-perori, ithonka rinkita-paakina.

Iwena-waetakina nakoki eejatzi noetziki.

¹⁷ Iyoshii-tashitaka nomashi, koñaa-pookitaki notonki.

Osheki ramina-mintha-takina kijaneentanari.

¹⁸ Ipawakaakawo nomaatha.

Iñaaryaa-wentakawo riyotan-tyaari itzimi-rika ayironi.

¹⁹ ¡Rooma eeroka Tajorentsi, eero pookawentana!

Eeroka shintsi-takahaanari. Pipoki intsipaete pikijawentena.

40

Rojankinatakiri David.

Rashi yotaantzirori omampahaantsi.

¹ Amaanikiini noyeeri Tajorentsi.

Ari rowayempitataan, ari ikemaena nokaemirira.

² Rowawijaakotaana nokamaemi ikitatanteetenarimi.

Rowawijaakotakina eejatzi oniyenami sampowatha.

Ikatziyakahaana okijopathatziira kepatsi.

Ramitakotaana nanashitantaari kameethari, tee nantziwawaeta.

³ Roma-mpaakahaanawo owakirari omampahaantsi.

Eejatzi weshiryaaantsi, rootaki nokimoshirewentantariri Tajorentsi.

Osheki ñaayitawakirori iroka, riyokitziwentayitakiro.

Roowa rawentaantanakariri Tajorentsi.

⁴ Kimoshireri ikanteeya awentahaeyaarini Tajorentsi.

Kaari aapatziyeeyaarini shamewaetatsiri,

Kaari amanariri tajorentsiniro.

⁵ ¡Noyinkatharite! Tajorentsi, pitajonkawentantapiintee,

Osheki poshoretapiinteena,

Tekatsi oshiyeemini eeroka,

Noñaawenawitakawo nokamanteri itsipapaeni atziri okaatzi pitajonkawentantayitakira.

Roori kantzimaetacha oshekiperotanee jempe okaatzi kaari riyoteetzi.

⁶ Tee pikowamatsiteero ramayiiteemi ratsipetakaani, eejatzi rashitaka-haetemiri.

Tema pikemathatakahaanawo,

Teera intaani onimotemi itayeetzimiri pirahaatsi, eejatzi ikaatzi ramayitzimiri rashitakaayitzimiri.

⁷ Pikeme nokante naaka: Ari nopokaki.

Tema rojankinatakoyiitakina paerani.

⁸ Ari onimotakina nanteemiro okaatzi pikowakayinari.

Oshiyaawo pojankinashiretantatyeenawomi pinintakaanani.

51

Mampaantsi

Rojankinari David, ikantanaka Kamantantaniri Natán ishintsineentanakiri, tema riyotakoetakirowa rantakiro kaariperori imayempitakiro Betsabé

¹ ¡Tajorentsi! Eeroka neshironkatantaniri, pikaminthahaena.

Tema eerokataki etakotantaniri, pipeyakoteenawo okaatzi nantakiri.

² Pipakaa-kahaenawo okaatzi kariperotakaakinari.

Poetenteena nokaariperotakira.

³ Niyotzi osheki nopiyathawaetakimi.

Tee omata nomaejantero nokaariperotakira.

⁴ Apatziro nokaariperotzimotakimi eeroka.

Nantashitakawo okaatzi pipinkakaanari.

Tema okaate pikanteeri eeroka, kametha otampatzikate,

Eeroka kiteshireri pimatantawori pipiyakowentantzi.

⁵ Tema kaariperotakina naaka, ari nokantzita owakira notzimapaaki.

Nokaariperotzita inthomoeki omotziki ashitanari, jaka anteetzirowa kaariperoyitatsiri.

⁶ Pineshironkatziro eeroka kameethashireri,

Piyo-shiryaaakaha-nawo piyotaninka.

⁷ Pikimitakaena poetetantyeenawomi kaawoshirontsi, eero nopitsiwae-tanta.

Pikaawoshiteena, aritaki nokitamaatanee kameetha, ari nawijanakiro okaatzi okitamaatzi jiriniki.*

⁸ Pikantakaeyaawo nokemanteeyaawori jempe ikimoshireteetzi, eejatzi jempe ithaamenteeta.

Piwiriintapookiteena powatsinaawaetakina.

⁹ Pomanapithatyaawo nowaariperonka eero piñaantaawo,

Posheteenawo maawoeni owaariperotakinari.

¹⁰ ¡Tajorentsi! Poeteshireteena.

Powakirateenawo noshire, notampatzi-kashiretan-teeyaari.

¹¹ Eero pookawentana,

Eero paapithatanawo Pitajorenka.

¹² Papiiteero pinintaakahaena pikimitaakiro paerani owakira powawijaakotakina.

Potapi-shire-tantenawo roopirori Pitajorenka.

¹³ Rootaki niyotaanteeyaari theenkimawaetzimiri okantakantziro tee ikemijanteemi eeroka,

Ipiyashitanteemiri eeroka kaariperoripaeni.

¹⁴ ¡Apa Tajorentsi, Owawijaakotantaniri! Pipeyakoteenawo okaatzi nompojantaki.

Ari nomampaawenteemi riyoetantyaari eeroka tampatzikashireri.

¹⁵ ¡Tajorentsi! Pithaamenta-cheratakaena.

Nopinkatha-waante-tanteemiro nomampaani.

¹⁶ Tema te inimoteeme namashiwaetzimiri notayimiri natsipe-takaani.

Te pikowaeri okatziyeenkata iyacharinka notaashiwaetzimiri.

¹⁷ Tema rootaki pikowaperoteeri eeroka Tajorentsi piñiina okatsi-tzimo-shire-teena okaatzi nantzimotzimiri.

Tema ikaatzi ikemitakaanteetari riiperori ratsipetakaetani itahaetziniriri Tajorentsi, riitaki atziri okatsi-tzimo-shiretziri iyaariperonka.

¹⁸ Paakameethateeri Kijakowentoni-jatzi, pineshironkateeri.

* 51:7 kaawoshirontsi = hisopo

Papiiteero pipiriinteero otantopaeni Apatziyaweni.

¹⁹ Ari rinimoteemiri itahaetziri ratsipe-takaetani kameetha-pero-tatsiri, Riitaki mapero-teeroni okatziyeenkate iyachaarinka itahaetemiri, maaroni ikaatzi rashitakaetzimiri itahaetziri. Tema itahaeteemiri ipiraetari tahaerontsiki.†

89

Mampaantsi

Rojankinee-takiro romampaa-wentee-tawo ikashiya-kaakiriri Tajorentsi pinkathari David

¹ Ashi nowaero nomampaeyaa, nomampaa-wenteero ineshironka-teena Tajorentsi.

Nomampaa-wenteeyaari, nokanteeri ikaate icharini-teeyaari: “Tee rookawentanta Tajorentsi.”

² Nokantee eejatzi: “Ashi poyiro petakotanta.

Tee pipaashini-tanitz, poshiyakawo inkite ashii oyiro jempe okanta roori.”

³ Ikantzi Tajorentsi: “Eenitatsi nokashiya-kaeriri ikaatzi niyoshii-teeri naaka.

Nokanta-pero-teeri nomperatanewo David, nokantziri:

⁴ ‘Eero nookawentaari ikaate picharini-teeyaari, Naaka kantakae-yaawoni rashi rowaero ipinkathari-wentantee.’ ”
(Pishowi-teeyini, pipiyompi-teeyini eepichokiini.)*

⁵ Tajorentsi! Osheki ikimo-shire-wentakiro inkite-jatzi okaatzi pitajonka-wentantziri.

Osheki ikenkitha-takotakimi kiteshireriite ashii poyiro eeroka tee pookawentanta.

⁶ ¿Eenitatsima inkite-jatzi monkaat-yaarini Tajorentsi?

¿Eenitatsima oshiyarini Tajorentsi? Tema rawijiri riiperori jenoki-jatzi.’

⁷ Tema ipiyoteeyani kiteshireri-paeni ipinkatha-tziri Tajorentsi.

Maperori iriiperotzi rirori rawijanakiri ikaatzi piyowentariri.

⁸ Tajorentsi Ñaaperori! ¿Eenitatsima oshiyimini eeroka?

Eeroka shintsi-perori. Ashii poyiro pikyaaryoo-wentantzi.

⁹ Otsizimo-tzimi eeroka pishintsinka pomaeryaan-tawori otamakaatzi inkaari.

Pimatztawo eejatzi oshinkiryaa-takaani tampyaa.

¹⁰ Potsinampaakiri Ajahaariweni, poshiya-kaantakari kaminkari.

Tema eeroka shintsi-shempari, pomishiyakiri pikoshekani.†

¹¹ Tema eeroka ashitawo maawoeni inkite eejatzi kepatsi.

Eeroka wetsikakiro kepatsi, eejatzi maawoeni tzimatsiri.

¹² Eeroka wetsikakiro okaatzi tzimatsiri katonkonta eejatzi kirinkanta.

Oshiyawaetaka omampaa-tyeeyaami ochempi Piyopathee-toni eejatzi Pinkaetoni, opaeriio piwaero.

¹³ Tema eeroka shintsi-shempari, eejatzi okimitaka pako.

Tema osheki otsinampaantaki pakoperori.

¹⁴ Eeroka kameetha-shireri pipinkathari-wentantzi, eejatzi eeroka tampatsika-shireri.

Osheki petakotanta, oshiyakawo roomi jewata-piinteemini pikyaaryooperotani.

¹⁵ Tajorentsi! Tema osheki ikimoshiretzi atziri thaamenta-chari romampaa-wentzimi,

† 51:19 ipiraetari = becerro * 89:4 Pishowi-teeyini, pipiyompi-teeyini eepichokiini = Selah † 89:10 Ajahaariweni = Rahab = Egipto

Oshiyakawo ranashi-tatyeeemi jempe pikoñeetyaakotziri eeroka.

¹⁶ Ashi rowaero ikimo-shiretzi ipaeriiro piwaero.

Ari rajahaawenteemi, tema eeroka tampatzika-shireri.

¹⁷ Mapero, jempe pikanta eeroka, ari okanta pishintsinka, eejatzi powa-
neenkawo.

Tema apatziro pikanta-kaawo eeroka, aririka pikoyi, pimatziro pishintsi-
takaana.

¹⁸ Ikimitawo Tajorentsi riimi otzikaako-mentotsi.

Riitaki Itajorentsite Israel, Awinkatharite.

¹⁹ Paerani pikenkitha-waeta-kaakiri piitेशirerite, ikemakimi ishireki.

Pikantziri: “Noneshironka-takiri ñaaperori.

Nopinkathari-takaakiri ikaatzi niyoyaakiri nashitari naaka.”

²⁰ Noñaakiri nomperatanewo David.

Nojee-patzii-totan-takari notajorenchaate.

²¹ Ashi noyiro notapi-wako-tantee-yaari nako.

Ari oshintsi-shempa-takahaeri noshempa.

²² Eero rotsinampaeri ikaatzi koshekariri.

Ari ikimitee-yaari kaari-perori, eero rotsinampaeri.

²³ Naaka thonkirini ikaate owayirityaarini.

Nothonkaeri ikaate kijaneenterini.

²⁴ Tema kijokiro nokanteeri noneshironka-teeri,

Okantakaawo ipaeryaa-piinteero nowaero otzimimo-tantee-yaariri ish-
intsinka.

²⁵ Ari nokanta-kaakyaawo ipinkathari-wentantee ijeeki inkaariki.

Imatero eejatzi ipinkatharite ijeeki nijaaki-paeni.‡

²⁶ Ari ikantee-teena: “Tajorentsi! Eeroka ashitanari,

Eeroka Notajorentsite, poshiyawo mapi nomana-mento omatantari nawi-
jakotee.”

²⁷ Nokimita-kaanteeri naaka nantarite notyomi.

Riitaki awijirini ikaate pinkatha-wenteteroni kepatsi.

²⁸ Rashi royiro noneshironka-teeri rirori.

Eero aminaashita okaatzi nokashiya-kaakiriri.

²⁹ Tema rashi rowaero ipinkathari-yitee ikaate icharini-teeyaari.

Ari ikantee-tatyeeero eeniro iñeetziri ooryaa jenokinta.

³⁰ Aririka ipakaakiro itomi noñaani,

Eerorika riyaaata-kaero ithotyahero okaatzi niyotaa-kiriri,

³¹ Aririka ipiyatha-takyaawo nowinka-kaantani,

Eerorika ikemijantziro nokanta-kaantani,

³² Ari nowajankitaakiri ipiyatha-takina,

Nopajawenteeri ikaariperotakira.

³³ Eero nopakaemaetawo netakotee-yaari.

Noejokiro-peroteeyaari, ashi noyiro notsipa-tyaari.

³⁴ Eero nomaejantziro okaatzi nokashiya-kaakiriri.

Eero nomaeritzi nokanteri okaatzi nokaman-takiriri.

³⁵ Tema Naaka Tajorentsi kashiya-kaakiriri,

Eero namatawi-tziri David, okaatzi nokantakiriri:

³⁶ “Ashi royiro picharini ipinkatharitee pinampiki,

Ari ikantee-tatyeeero ipinkatharitee eenirowa iñeetziri ooryaa eejatzi kashiri.

³⁷ Ari ikantee-taatyeeeya ijeeki, roshiyaari kashiri,

‡ **89:25** Kantako-tachari jaka, riitaki Tajorentsi kantakae-yaarini pinkathari David ipinkatharite ipoñaakyaawo Antawoki Inkaari, riijatzi pinkathari-tatsini poñaachani antawaaki eniki.

Ashi rowaero ijeekae inkiteki.

(Pishowi-teeyini, pipiyompi-teeyini eepichokiini.)

91

Mampaantsi

⁹ Tema poshiya-kaakiri Tajorentsi riimi itekatsitan-teetari, rootaki pawijakotantaari.

Poshiya-kaakiri Tajorentsi Jenoki-jatzi riimi pinampi.

¹⁰ Eero othonkaemi kaari-perori,

Eero omateemi imantsiyanka ikaatzi jeeka-nampi-tzimiri.

¹¹ Aritaki rotyaanteemi Ronampiri Tajorentsi,

Riitaki aamaako-wentemini jempe-rika pikinayite.

¹² Tema riitaki thomaawa-kimini

Eero pompojan-tawae-tapaaka mapikinta.

103

²⁰ Ronampiri tajorentsiite, tzimatsiri ishintsinka, pithaamentee-yaari Tajorentsi!

Tema eerokaete antzirori okaatzi ikantzimiri.

Paamawentyaa, eero pipiyathatari rompera-tzimiri.

²¹ Eerokaete maawoeni rowayirite, pikimo-shire-wenteeri Tajorentsi!

Eerokaete romperatani, panta-piinteeniri ikoyiri rirori!

²² Eerokaete maawoeni rowetsikani Tajorentsi,

Pajahaa-wentee-yaari maawoeni jempe-rika-paeni ipinkathari-wentantzi!

Tema najahaa-wentari naaka Tajorentsi noshireki!

119

⁸⁹ Tajorentsi: Ari ashi owaatyero piñaani jenokintaki.

⁹⁰ Eeroka kyaaryoowenteerini maawoeni ikaatzi añaatsiri paerani, eejatzi ikaatzi añaatsiri nimaeka, eejatzi ikaatzi tzimaatsini paata.

Eeroka owetsikakirori kepatsi, rootaki opoñaantari otzimi.

⁹¹ Maawoeni okaatzi pinintakaantakiri, ari ashi owaatyero otzima.

Tema maawoeni okaatzira tzimatsiri oshiyawaetakawo riimi pomperatani.

⁹² Eeroka kimoshiretakaakinari piyotaakina.

Eeromi piyotaakinami, aritaki aakinami nowashirenkari.

⁹³ Eero nopeyakoneenteero pikantakaantani,

Tema ari okanteeya pijeekakahaena kameethaeni.

⁹⁴ Powawijaakotaana, tema pashitaanaha,

Nokemijantanakiro pikantakaantani.

⁹⁵ Kijokero rowawitakina thaenkantzinkari ikoyi ithonkaatenami.

Roori kantzimaetacha eekiro niyaatakaatziro nomonkaatziro pikantakaantani,

⁹⁶ Noñaayitakiro thonkanitachari maawoeni oetarikapaeni,

Rooma pinintakaantani, ari ashi owaetaatyero roori.

148

Rajahaa-wentari Tajorentsi maawoeni rowetsikani

¹ ¡Pajahaa-wentee-yaari Tajorentsi inkiteki!

¡Pajahaa-wentee-yaari ojenokiperotzinta!

² ¡Pimateero eeroka ronampiripaeni tajorentsi, pajahaa-wentee-yaari!

¡Eeroka rowayiritepaeni inkite-jatzi, pajahaa-wentyaari!

³ ¡Eejatzi eeroka ooryaa, kashiri, pajahaa-wentyaari Tajorentsi!

¡Pimateero eeroka ikaatzi oorenta-chari, pajahaa-wentyaari!

⁴ ¿Pajahaa-wentee-yaari eeroka, Jenoki-pero-jatzi,
Pimateero eeroka, nijaa jeekatsiri inkiteki!

⁵ Pajahaa-wentee-yaawo iwaero Tajorentsi,
Tema apatziro iñaawaetaki rirori, wetsika-yitanakimi eeroka-paeni.

IKAMANTANTAKIRI ISAÍAS

6

¹ Ikanta ikamae pinkathari Uzías, ari noñaawyaatakari Tajorentsi ijeeki iwinkatharimentoki, ipamankantakawo ikithaari tajorentsipanko.

² eenitatsi jenokintaweri paamathaeteentsiri rowaatzinkaka ipatziitoki. eenitatsi 6 ishiwankiri. Apite ishiwankiri ipashikapootantari, apite okanta ipashikantari iwathaki, apite raantari.

³ Apiipiitziro ikanteeyini:

“Kiteshire, Kiteshire, Kiteshire rini, shintsiperori Tajorentsi, Ipamankantakawo rowaniinkawo kepatsi.”

⁴ Ikanta ikamenitanaki iñaawaetzi, antawoete omoyekanaka ashiroki tajorentsipanko, kachaariinka okantanaka tajorentsipanko.

⁵ Ari nokantashiretanaki: “¡Ikantamatsiteetana, nimaeka nokame! Nokita-teeya Nowinkathariteki Tajorentsi Shintsiperori. Kaariperopaanteri nini, nojeekimotziri atziriite kaariperopaanteri.”

⁶ Ikanta apaani jenokintaweri oshiyakawori paamari, ipokashitapaakina. Ramakotaki paamarimenki raakiri taapokimentotsiki,

⁷ Rontsirokakiro nopaanteki, ikantana:

“Pamine, ontsirokakimi pipaanteki paamarimenki.

Ithonkaemiro piyaariperonkari,

Ipeyakoeteemiro pikaariperowitakaha.”

⁸ Ari nokemaki ikenkithawaetanaki Awinkatharite, ikantzi:

“¿Iitaka notyaanteri? ¿Iitaka jatatsini ikamantante?”

Nakanaki naaka, nokantzi:

“Naaka potyaante.”

⁹ Ari ikantanakina:

“Pimatero, pikamanteeri atziriite, pikanteri:

‘Arika pikemawitya, eeromaeta pikemathatziro.

Arika paminawitya, eeromaeta piñiuro.’

¹⁰ Eeroka kantakahaeyaawoni ikijoshiretanteetyaari,

witayempitari ikanteetya, imawityaakiyiite.

Rootaki eero ikowichaataanta,

Eero ikemanta,

Eero ikenkithashiretanta,

Tee ikemijantzi, rootaki eero rawijakotantaawo.”

¹¹ Nokantziri:

“¡Noyinkatharite! ¿Okaateka ojamanite iroka?”

Ikantzi rirori:

“Arika ithonkaeteeri paata jeekatsiri nampitsiki,

Kaankipanko okanteeya pankotsipaeni,

Kaankiitya okanteeya eejatzi osheki owaantsi.

¹² Ramaeri Tajorentsi thaankiini atziriite,

Kaankiite okanteeya nampitsiki tekatsi nampiteeyaawoni.

¹³ Itzimerika añaaneentsini apawopaeni,

Aritaki ithonkaetakiri eejatzi irikaete, roshiyeyaawo itowaetziro meta ari ookanakiro isankahani.

Apatziro oshookamatsitee opiriniki.”*

* **6:13** Ikantakoetziri jaka “eepichokiini ikaate,” roojatzi ikantakoetzitari “itzimawita paerani 10 atziri, apaanimacheeni añaatsiri.”

7

- ¹ Okanta inampiite Judá-paeni ipinkatharitzira Acaz itomi Jotam icharini Uzías, ikenkithashiretaka Rezín iwinkatharite Siria-jatzi, raapatziyaari Peka itomi Remalías iwinkatharite Israel-paeni rowayirityaari Judá-paeni. Ikoyi ikye inampiiteki, teemaeta imatziro.
- ² Ari ikamanteetakiri pinkathari Acaz itsipatakari ikaatzira jeeka-pankotziriri, ikanteetziri: “Raapatziyaakari Siria-jatzi Isaías.
- ³ Ari iñaanateeri Tajorentsi Isaías, ikanteeri: “Paanakiri Acaz pionkyotyaaari pinkathari Sear-jasub othapiki nampitsi roonkanaateetzirowa nijaa, iiteetziri ‘inatsiryaapankaatakotakira kiwawaerentsi’?”
- ⁴ Pikanteri pitomi:
‘Paamahaeya, tekatsi pithaawanteeya,
Tontashireri pikantya, eero pithaawantari apite oshiyakawori okachaatzi paamari,
Irikaete Resín, Siria-jatzi, eejatzi itomi Remalías,
katsimaki ikantaka ayimatziro mashirenkari.
- ⁵ Irika Siria-jatzi itsipatakari Efraín-iite itomi Remalías, ikowaeyakini rowashironkayimi. Ikanteeyakini:
- ⁶ “Jame aapithateri iipatsite Judá-paeni. Jame ominthaaweri ikine aapithateri iipatsite. Arika aakiro kepatsi riitaki owaeri itomi Tabeel ipinkathariwentee.” ’ ’
- ⁷ Roori kantzimaetacha ikantaki Tajorentsi: “¡Eero imatziro!
- ⁸ Tema Damasco rootaki otzinkamintsitari inampitsite Siria-jatzi. Riitaki Rezín iwinkatharitetari Damasco-jatzi. Arika awijaki 65 oarentsi, aritaki ithonkaeteeri Efraín-iite eero iñahaeteero inampiite.
- ⁹ Rootaki Samaria otzinkamintsitari inampi Efraín-iite. Riima itomi Remalías riitaki iwinkatharitetari Samaria-jatzi. Eerorika pikyaaryooteeyini, aritaki ithonkaetakimi eejatzi eerokaete.”
- ¹⁰ Iroka otsipa ikantakiriri Tajorentsi irika Acaz:
- ¹¹ “Pikowakoteri Pitajorentsite Tajorentsi roñayemi kaari piñaapiintzi, rootaki piñeeri pijeekira otapinaki kepatsi, pijeekira eejatzi ojenokiperotzira jenokinta.”
- ¹² Rakanaki Acaz, ikantzi: “Tee okameethate noñaaantawaetyaari Tajorentsi nokowakoteri roñayena kaari noñaaapiintzi.”
- ¹³ Ikantanaki Isaías:
“Pikeme isheninkaete pinkathari David. ¿Litaka pikijaneentakiriri atziriite, pikijaneentzitarima eejatzi Notajorentsite?”
- ¹⁴ Riitaki Awinkatharite oñayemironi kaari piñaapiintzi:
Ari owaeyantaki tsinani kaari yoterini shirampari,
Itzime otomi, iitya Emanuel.

9

- ¹ Eero ojamanitzimaeta ikemaatsiteetya. Ari retakawo Tajorentsi rowashi-wenteeri Zabulón-iite eejatzi Neftalí-ite. Rooma paata kyaariperori okanteeya nampitsi Halilea jempe ipiyotapaa atziri kaari asheninkata janta inkaarecheraki, intatsikero antawaaki nijaa Jordán.
- ² Riitaki oshiyakawori ikinatyeeemi otsirenirikitzira, riitaki ñaayiteeriri ootamentotsi.
Otsimankakowitakari raampari kathatayeri ikineemi sarinkaweniki.
Kimiwaetaka ijeekaatyeeemi okiteenkatzira.
- ³ Poshekyaakiri atziriite,

Poemoshirenkaperoteeri riroriite.

Maawoeni ikimoshirewenteeyimini oshiyawaeteeyaawo ikimoshirewenteeziro arika rowiiteetero pankirentsi,

Oshiyawaetyaawo ikimoshirewenteeziro arika ranteteetyaawo ashaahawontsi.

⁴ Tema pontsiparyaakowenteeri eeroka romperanawaeteetari,

Powatsinaaryaakoteeri ishintsineentawaeteetziri,

Ikaatzi ikemaatsitakaayiitari reewawenteetziri.

Kimiwaetaka paerani paperaatantakariri Madián-jatziite.

⁵ Itayiteeteeri isapaatote owayiri-paeni ikamenitakayitziri ranashitantari.

Itayiteeteeri ikithaari iraatakiri iraantsi.

⁶ Tema tzimaki eenchaanikiri ishinetakayiri Tajorentsi. Ipakiri

shintsinkantsi ipinkathariwentante. Ikanteetzi: Kempoyaawenta

rowaeteniri ikenkithashiretari, Tajorentsi kaari roetsinampahaetziri,

Añaari Ashitaanari, Pinkathariwentantatsiri ijeekaetzira kameethari.

⁷ Irijatzi pinkathariwenteerini ichariniyitari David,

Ithonkya ikemakoeteero ishintsinkari.

Okantaetatyeeya ijeekaetee kameethari,

Ashi owatyero ipinkathariwentantee,

Tampatzikashireri rinaatye, kameethashireri ikantante,

Ari okantaetaatyeeyaani etanakyaawo nimaeka.

Thaamenta ikanteeya, Tajorentsi shintsiperori.

14

¹ Ikanta Tajorentsi ineshironkateeri Jacob-iite. Riyoshiiteeri Israel-paeni, roepiyeeri rashiteeyaawo iipatsite. Ipokaki paashinijatzi, itsipateeyaari inampiki Jacob-iite.

² Raakameethateeri paashinijatziite irikaete Israel-paeni, ramitakoteeri ipiyayitee inampiki. Imateero Israel-paeni, romperataari shirampariite eejatzi tsinaniite. Ikaatzira omperawaetakariri paerani Rirori, ipiyataari rirori, rompera-tanewo rowaeri.

³ Arika rowatsinaaryaakotaami Tajorentsi pikemaantsiwaetakaha, powashiretakowaetaha, rashiminthateetzimira romperaetzimi,

⁴ aritaki pithaenkaeri pinkatharitatsiri Babilonia-ki, pikante pomampaeya:

“¡Pamineri irika! ¿Jempe okinakika romperawaetakae paerani?

¡jempe ikantakiroka ithonkantakawori nampitsi ijeekira ooro!

⁵ Itzinkahapithateeri Tajorentsi ipajamento irika kaariperori,

rootaki rotaeyapiintziri pinkathari,

⁶ rootaki ipajawaetantakariri atziriite, tema antawoete ikijaka,

rootaki ipinkantakariri nampitawori jemperikapaeni, tema antawoete amashirenkari okantaka.

⁷ Kameethari ijeekaetee maawoeniki kepatsi, tekatsi koshekawakahaachani.

Kimoshireri ikanteeya ikaemawaeteeyeni.

⁸ Eekiro othaamentatya inchatopaeni jeekatsiri Líbano-ki, kimiwaetaka okenkithawaetatyeeemi santari,

Okante: “Tema rashiryahaetakimi eeroka, tekatsi pokatsini itowaena naaka.”

⁹ Antawoete ikoshekawaka kaminkaripaeni otapinaki, pokaki otonkyotawaemi.

Kakintetaki ishira kaminkariite, ikaatzi jewatatsiri paerani kepatsiki pokaki otonkyotawaemi.

Ikaatzi pinkathariwentziriri paerani atzirite tee ijeekae nimaeka iwinkatharimentoki.

¹⁰ Maawoeni iñaawaeyitee, ikantawakahaeya:

‘Pimatzitawoma eeroka tee otzimimoteemi pishintsinkari, poshiyakotaanawo naakaete.’

¹¹ Jempe okineeroka pishamenkari, eejatzi oyameninkari piwiyompimento. Shitziinka okantaka pimaantari, chowiyitaki eejatzi pipashikawo.

¹² ¡Eeroka iiteetaweetari Sariwoto!

jempe iitaka rowaryahaetantakimiri.

Osheki atzirite pipinkathariwentaki,

roori kantzimaetacha rowaryahitakimi jaawi.*

¹³ Pikantashirewitaka: “Nateete jenoki jenokintaki,

Nowetsike nowinkatharipankote nawijanakiri ompokiropaeni ijeekira Tajorentsi.

Ari nojeekeri janta katonkonta, ochempiki ipiyotapiintaha itajorentsiteshitiitari.

¹⁴ Niyaaperote jenoki nawijanakiro ojenokitzira menkori,

Noshiyaari Jenokijatzi.”

¹⁵ ¡Tema piyaatashitaka inthomoeperotzira ipinkathariwentetzirira kaminkaripaeni!

¹⁶ Pampoyaa royemi ikaate ñeemini,

Antawoete raminaminthetemi, ikante:

‘¿Riima irika atziri ithaawakaani kepatsijatzi,

thonkirori nampitsipaeni?’

¹⁷ Riitaki owaankiityaakirori kepatsi tekatsi nampiteeyaawoni,

ithonkakiro maawoeni nampitsi. Tee ishineteeri ijeekashiwaeteeyani ikaatzi raayitakiri.’

¹⁸ Kamayitaki maawoeni pinkathariwentakiriri paashinijatziite jempe ikitayitaka,

apaanipaeni ikitataka riroriite.

¹⁹ Rooma eeroka, rookaetakimi inteena kitataarewomashiki,

Roshiyakahaetakimi shitzitatsiri kaarashi,

Roshiyakahaetakimi eejatzi shitziwari,

arika rompojawakahaeyani atziri, rookaetakiri impeetaki opiyotaha mapi.

²⁰ Eero roshiyakahaetzimiri itsipa pinkathariyatatsiri ikaatzi ikitaetakiri, tema pimaperotakiro pinampiite,

pompojaki pisheninkapaeni pinampiki.

Eero ikijotzi rañe isheninkapaeni kaariperori.

²¹ Powetsikya okine pompojeri itomipaeni, okantakaantziro rompojantzira ipaapate,

Eero ikenkithashirewaetantaawo ipinkathariwenteeri nampitawori kepat-siki, eero ishenitantaawo nampitantaawoni kepat-siki.

²² Iroka ikantaki Tajorentsi shintsiperori:

“Nokoshekatyeeyaari irikaete, nothonkaeri Babilonia-jatzi,

ikaatzira jeekatsiri janta, rowaeyaniite eejatzi ichariniite.

29

¹³ Ikantakina Pinkathari:

* **14:12** Riitaki roshiyakahaetzi jaka iwinkatharite Babilonia-jatzi roshiyari “Sariwoto,” riitaki oshiyakowitakariri ompokiro ikenkithatakotapiintakiri Canaán-jatzi, ikanteeyini: “Riitaki atajorentsitesawijiriri itsipa tajorentsiyitatsiri jeekatsiri ochempiki.

“Okaatzi icheraacheraawaetziri irika atziri, oshiyawaetakawo okaakishiretateena,
 Ipinkathapaantetashitana, teemaeta ikenkithashiretakotena kameethaeni,
 inteenashireri rowanaanaa.
 Oamenahashiwaeta ipinkathawitana, riyotaantashiwaetawo rametari rirori.
¹⁴ Rootaki napiitanteeyaawori noñaayeeeri kaari iñaapiintzi atziriite, kem-poyaa ikanteeyaani.
 Nopeyapithateeri riyomento yotaniwitachari.
 Nopeyapithateeri ikenkithashiretani kenkithashirewitachari.”

40

¹ Iroka ikantzi Pitajorentsiti:
 “Poetzimoshirenkaeyeenani. Poemoshirenkaeyeenani nonampikika.
² Pinintathateri piñaanateri nampiwitawori Jerusalén-ki.
 Pikamanteeri, pikanteri: ‘Ari okaatapaaki romperaetzimi, ipinakowentee-takiro pikinakaashitani,
 Imaperotakimi rowajankitzimi pikaariperotakira.’ ”
³ Icheraapaaki, ikantantapaaki:
 Powameethateeniri Tajorentsi ikinapaakira ochempimashiki,
 Poshiyakaahaeniri Tajorentsi itampatzikaetziro awotsi.
⁴ Omameripathatee otenkanaayitzira,
 Okarenipathayitee ochempi,
 Okaatzira otenkanaayitzi nimaeka, okaatzira ochempimashitzi,
 Karenipankaari okanteeya.
⁵ Roñaahanteero Tajorentsi rowaniinkawo, ipiyoteeya atziriite ikaatzi ñahaerori.
 Riitaki Tajorentsi kenkithawaetakirori iroka ñaantsi.”

53

¹ ¿Iitaka kemijanteroni okaatzi akemakiri?
 ¿Iitaka ñaakirori ishintsinkari Tajorentsi?
² Ikimotatakaaki nomperatani ijeekanikira Tajorentsi,
 Roshiyakaakiri owakira parithatatsiri pankirentsi,
 Rooma kepatsi kaari oshookanta pankirentsi,
 Tee orooperotzi okameethate, tee owaneenkata,
 Tekatsi ñaamatyaawoni okantawaetaha,
³ Maninta royiro maawoeni atziri, tee ikoyiro.
 Antawoete okatsitzimotziri atziri, rametakawo okantzimoshirewaetari.
 Roshiyawaetakari kaari ñaamataawo iñahaeteri, manintaarewo oyiri, tee ak-enkithashiretakoteri.
⁴ Omaperotatya, riitaki anakirori akemaatsiyitakari,
 Irijatzi anakirori akemaatsiwaetari.
 Tema riitaki owatsinaawaetakiriri Tajorentsi,
 Riitaki owajankiwaetakiri, riitaki owaañaawaetakiriri eejatzi.
⁵ Rojatahaetakiri okantakaantziro ipiyathawaetaka,
 Ikemaatsitakahaetakari okantakaantziro iyaariperonkari.
 Ikanta rowajankitzitakiri rootaki ijeekantaari kameethaeni.
 Ikanta rowatsinaetakiri, roojatzi retsiyatakotantaari.
⁶ Atzipinawaetaki aakaete maawoeni oshiyawaetakari owisha tzipinari,
 akinawaetashitaka jemperikapaeni,
 Riitaki kantacha Tajorentsi, ratsipetakaakari irika ayaariperonkari aakaete.
⁷ Ipajawaeteetakiri, ishinetaka tee ikaaniwaetzi,

Tee iñaawaetzi eepichokiini ikenkithawaetapaente.
 Roshiyakahaetakiri rahaetziri owisha rowamahaeteri.
 Roshiyakari owisha tee ikaemawaete arika rameeteeteri,
 Ari ikantakari rirori, maeriri ikantaka.
⁸ Tsinampashireri ikantakaakari, tee ariperori okaatzi ikantakowiteekariri.
 Ikanta rowamahaetakiri, tee itzime itomipaeni.
 Rowamahaetakiri ikantakaantziro natzirite.
⁹ Itsipatahaetakiri kaariperoshireri ikitaetakiri,
 Itsipatahaetakiri kaminkari atziri katsimashireri,
 Tekatsi iyaariperonkari rirori,
 Tee itheeyapaantetapaentya.
¹⁰ Tee ishintsineenteri Tajorentsi ikemaatsitakahaeyaari.
 Riitaki kowashiteencha ratsipetakowentyaari kaariperori, rañaanteeyaari,
 iñaayitanteeyaariri ichariniyitari.
 Riitaki kantakaantakirori omatantakari rantawaeri Tajorentsi.
¹¹ Osheki ikemaatsiwentakawo iñaantawori kitejiinkari, osheki ikimoshirete
 arika iñaahaero awijeentsiri.
 Irika tampatzikashireri nomperatani osheki rontsiparyaakowentee, riitaki
 ikemaatenatakaayita iyaariperonkari atziriite.
¹² Roejeekaeri Tajorentsi ijeekamentoki rioperoriite, itsipateeyaari
 shintsiperori oetsinampaanteentsiri,
 Tema ishinetaka ikamimotante, roshiyakahaetakiri riimi kaariperori,
 Riitwataka ikematenatakahaetakari iyaariperonkari osheki, rowatsi-
 naryaakotairi kaariperoshireriite.

54

¹ Iroka ikantzi Tajorentsi:
 “Okantawitaka tee powaeyeeya, maaniromanthaki pinawitaka, roori kantz-
 imaetacha antawoete pinkimoshiretee.
 Tee pikemaatsiwitya powaeyante, pithaamenteeyaani.
 Osheki tzimaatsini pitomipaeni okantawitaka imaninteetakimi, pawijaero
 nimaeka tzimatsiri oemi.✧
² Poemotero pipankonaki eero pithaawakaawo pomaankero pijeekantakari.
 Pishiryero oojotantari, pikentakotero kameethaeni,
³ Tema osheki poewawahayiteeya.
 Piyaate pisheninkaki otsipaki nampitsi, inampiteeyaawo ochempiki jempe
 tee inampiiteetawo.
⁴ Eero ominthaawashiriimi, rioperori pikantya, tekatsi kaweyawaetemini,
 tekatsi pikaaniwente.
 Pimaesantero pikantaha paerani pikaaniwenta, eero pikenkithashireteero
 rowinkatharyeetemi pikinankaritzira,
⁵ Oshiyawo riimi Tajorentsi inanteeyaateemimi.
 Iroka iwaero Tajorentsi shintsiperori, riitaki pinakowenteemiri, Tajorentsi
 rini Itajorentsite Israel, Itajorentsite jaawijatzi.
⁶ Poshiyakawo ookaarewo ewankawo, ashironkaawaetachari,
 Roori kantzimaetacha ikaemaemi Pitajorentsite, ikanteemi:
⁷ “Eepichoki nookawentakimi, roori kantzimaetacha antawoete netakotzimi
 nopiyashiteemi notsipateeyeemini.
⁸ Antawoete nokijapaenta, eepichokiini nookawentakimi,
 Roori kantacha ojamani okanteeya noneshironkateemi.”
 Rootaki iñaane Tajorentsi, pinakowenteeri.

✧ 54:1 Ha. 4.27

- 9 “Noshinetakiniri Noé, nokantakiri: ‘Eero apiiteero oonkaeya kepatsi.’
eenitatsi noshinetakimiri eejatzi eeroka, nokantzimi: ‘Eero napiiteero na-
jariimataami.’
- 10 Ataakawitya tonkaariki, pookawita ochempi,
Eero napakaero noneshironkatzimi eerokaete, eero pipakayiro paap-
atziyawakaa eerokaete.”
- Ari ikantzi ñaawaetaki Tajorentsi, neshironkaperotzimiri.
- 11 ¡Rowashironkahaetani nampitsi, atsipetakawori tampyaa, tekatsi kantemini.
Naakataki piriinteeroni potanto nowetsikanteeyaawo porekatsiri mapi.
Osheki owanawo okanteeya otantotsi.
- 12 Antawo nowetsikayiteero pankotsi, poreryaari okanteeya mapi nowet-
sikantyaawori.
- Oshiyawo oporeryaatzi nijaa opatzimooki.
- 13 Niyotaayiteeri maawoeni notomiite, ijeekayitee kameethaeni.
- 14 Tontashireri pikanteeya pitampatzikashiretee, pijeekashiwaeteeyani
eero ishintsineenteeteemi,
Eero pithaawashiwaeta, eero okantzimoshirewaeteemi thawankantsi.
- 15 Arika ikoshekaetemi, tee naaka kankakahaeyaawoni,
Roori kantacha, aritaki poetsinampaakiri eeroka ikaatzi maemanetemini.
- 16 “Pikeme, naakataki owetsikakiri kotsiroempeki antawaeteerori paamari
rowetsikayitzi omanamentotsi.
Naakataki owetsikakiri eejatzi thonkantaniri.
- 17 Tekiraata otzimeeta omanamento materoni athonkante,
Santziko powaeri kankakowaetemini.
Noshineteeniri naaka ikaatzi antawaetanari: roetsinampaante.”
- Riitaki Tajorentsi ñaawaetzirori iroka.

61

- 1 Ijeekantana ishire Tajorentsi,
Tema Tajorentsi riitaki tajorentsitakaakinari, rotyaantakina noñaayeeniri
ashironkaenkari Kameethari Ñaantsi.
Nowatsinaryaakoteeri okantzimoshirewaewitari.
Nokenkithatakahaeri romonkyahaetziri nontsiparyaaakowenteeri.
Nojeekakaashiwaeteeyaari ikaatzi raakaanteetziri.*
- 2 Nokenkithatakoteero raakameethateera Tajorentsi.
Ikijakowentee Tajorentsi ikaatzi kijaneenteeri.
Rotyaantakina noemoshirenkaeri owashirewaetachari,
- 3 Namantheeteeri ikaatzi okantzimoshirewaetari Sión-jatzi eero
ijeekantawaetaawo samampoki,
Kimoshireri ikanteeya eero rowashirewaetaawo,
Kameñeenka ikanteeya roma-mpahae eero ikantakantawaeta ithaakyaate.
Iiteeteri ‘inchato tampatzikashireri’, riitaki Tajorentsi pankitakiri
roñaahantantyaawori rowaniinkawo.

---

* 61:1 Paminero Lc 4.18-19

JEREMÍAS

23

²³ Iroka ikantaki Tajorentsi inaawaetzi, ikantzi:

“¿Kaarima naaka Tajorentsi jeekatsiri inteena, jeekita-chari eejatzi okaakiini?

²⁴ ¿Eenitatsima materoni romana-pitha-tena?

Apatziro naaka nothotyiro nojeekantawo maawoeni, nojeeki kepatsiki eejatzi inkiteki.

Tema naaka Tajorentsi naawaetziro iroka ñaantsi.”

25

Ipokaki sorarotan-taniri ikinapaakiro katonko

¹ Tema okaataki 4 ojarentsi ipinkatharitaki inampiki Judá-paeni irika Joacim, itomi Josías. Ari iñaanatakiri Tajorentsi Jeremías ikamantakiri oeta awijimo-terini isheninka Judá-paeni. Tema owakira okaataki apaani ojarrentsi ipinkatharitz Nabucodonosor Kompitaariki.

² Ikamantan-takiro Jeremías iñaani Tajorentsi, ithonka ikemayitaki Aapatziyaweni-jatzi, eejatzi otsipaki inampi-paeni Judá-paeni, ikantaki:

³ “Paerani awijaki okaatzi 23 ojarentsi retanta-nakawori Tajorentsi ikamantanawo iñaani. Tema owakira retanta-nakawori Tajorentsi ikamantana rootaki ojarentsi 13 ipinkathari-tantari Josías, itomi Amón janta inampiiteki Judá-paeni. Rootaki iñaani nowawijayimiri eeroka-paeni, osheki napiitakimiro nokaman-tzimiro. Roo kanteencha, tee pikemaeyini.

⁴ Tema rotyaantaki romperatani Tajorentsi, iyamanta-nirite, teemaeta pikemijantziri eerokapaeni, osheki pipiyatha-takari.

⁵ Iroka ikamantee-takiriri, ikantee-tziri: ‘Pipakaero pikaaripero-waetzi, tee opantawo. Aririka pipakahaero, aritaki pijeekae kameetha janta kepat-siki ikashiya-kaakimiri Tajorentsi, ashi powaero pijeekae janta. Tema rootaki ikashiya-kaeta-kimiri eerokapaeni, eejatzi ikaate picharini-teeyaari.

⁶ Eero pipinkatha-waetziri tajorentsi-niro. Eero rompera-waetzimi eejatzi. Eero pikijashiryaakaawaetari Tajorentsi, pipinkatha-waetziri powetsikani-paeni eeroka. Aririka pikemijantakiro iroka, eero rowajankiteemi.’

⁷ Pikemi ikantzi Tajorentsi: ‘Osheki pipiyatha-takina eeroka-paeni. Map-erori powatsimaakina pipinkatha-waetakiri pitajorentsi-nirote. Tema okantakaawo pipinkatha-waetakiri, aritaki piñaakiro iita awijimo-temini.’

⁸ Rootaki ikantantari Tajorentsi Ñaaperori, ikantzi: ‘Tema pipiyatha-takina nokanta-witzimiri,

⁹ piñeena nokaemiri maawoeni nampitawori katonkonta, nokaemiri nomperatani Nabucodonosor, pinkathari-tatsiri Kompitaariki, ipoki, ithonkemi rowayiri-tyaami pinampiki, ithonka-nakiri eejatzi nampitsi-paeni jeekamampi-tzimiri. Ashi powaero ithonkae-teemi, rootaki ithaa-wakaeta-piintyaa, osheki ipinkaetero.

¹⁰ Naaka kantakae-yaawoni ikyaant-yaari irika-paeni pinampiki, eero ikemaetee thaamenta-waeta-chani ikimo-shirete, tekatsi aawakaa-chani, eero ikemaetee toonka-waeta-tsini, tekatsi nampitee-yaawoni ootachani tsireniriki.

¹¹ Ari okamaetyaahae nampitsi, tekatsi inahaetee ithonkaero maawoeni. Okaate 70 ojarentsi rompera-waetemi pinkathari-tatsiri Kompitaariki.

¹² Aririka omonkaa-takyaa 70 ojarentsi Kompitaariki, ari nokimita-haeri maawoeni nampitawori Oshewa-weniki, nomateri nothonkaeri, ari nothonkaeri eero iñahaeteeri. Naaka Tajorentsi, ashitawori iñaani iroka.

29

Rojankinari Jeremías rashi Noshikaa-rewo-paeni

¹ Iroka rojankinari Kamantan-taniri Jeremías. Rootaki rojankina-takiri ijeekira Aapatziyaweniki, rotyaantziniri antari-pero-paeni inoshikae-takiri. Rotyaantziniri eejatzi Ompera-tajorentsitaa-rewo, Kamantan-taniri, eejatzi Aapatziyaweni-jatzi inoshikakiri paerani Nabucodonosor raanakiri Kompitaariki.

² Aripaete rotyaantaki jankinarentsi ishitowan-taari pinkathari Jeconías inoshikae-tantariri otsipaki nampitsi, eejatzi ikan-takiro iina pinkathari, ikaatzi inampinatari ipankoki pinkathari, jewayita-tsiri Aapatziyaweniki, maawoeni Judá-paeni, yotzirori rowetsika-waetzi eejatzi eshiro-pakori-paeni.

³ Riitaki amakirori jankinarentsi Elasa, itomi Safán, itsipatakari Gemarías, itomi Hilcías. Riitaki rotyaantaki Sedequías, iwinkatharite Judá-paeni, riyaaero Kompitaariki iñiiri Nabucodonosor. Iroka okantzi jankinarentsi:

⁴ “Iroka iñaani Tajorentsi Ñaaperori, Itajorentsita Israel. Rootaki ikowawitakari ikamanteri nampiwitawori Aapatziyaweniki, ikantakaakawo inoshikaeteri Kompitaariki, ikanteeri:

⁵ ‘Piwetsiki pipanko-paeni, pinampi-tyaawo janta. Pipankite powayityaari.

⁶ Paawakaeyiteeya, itzimantyaari pitomi-paeni eejatzi pishinto-paeni, ari ikimityaari rirori-paeni raawakaayiteeyaa itzimantyaari itomi-paeni. Pishenite, eero pishineta ithonkaetemi.

⁷ Pantawaete eero pikoshekanta jempe pijeekaki, pikantena noneshironkatemi. Aririka noneshironkateri ashitawori inampi, rootaki neshironka-taantsi piñiiri eerokapaeni.

⁸ Naaka Tajorentsi Ñaaperori, Itajorentsita Israel, pikemi nokante: Paa-mawentyaa ramatawi-tzimi-kari kamantan-tawitachari, ñaawyaa-taniri-paeni ikaatzi pojatekan-takari jaka. Eero pakakotziri imishiwaero.

⁹ Aririka ikenkithate ipaereero nowaero, theeyaantsi. Tee naaka otyaan-terini.’ Rootakira ikantakiri Tajorentsi.

¹⁰ Rapiitakiro Tajorentsi, ikantzi: ‘Aririka pimonkaa-takiro eerokapaeni pijeekaeyini Kompitaariki okaate 70 ojarentsi, aripaete noneshironka-teemi, aritaki noepiyeemi pinampiiteki, rootaki nokantzi-takimiri paerani.’

¹¹ Ikantzi eejatzi Tajorentsi: ‘Tema niyotzi naaka nokenkishiryaa jempe nokantemi pijeeka-yitan-teeyaari kameetha, eero pashironkaa-waetanta, aritaki pinintahaeyaa paata.

¹² Aripaete pikowako-teena, pamaneena, aritaki nokemakimi okaatzi pikowako-tanari.

¹³ Pithotyaako-teena, aritaki piñahaena. Tema kyaaripero pikyaaryoo-wenta-shire-teena.

¹⁴ Aritaki, piñahaena. Eero apiita okaatzi piñiiri nimaeka. Tema nahaemi maawoni jempe pijeeka-yitaki nampitsiki. Nopiyoteemi. Aritaki pipiye jempe pinampitawo paerani inoshikan-teeta-kimiri. Naaka Tajorentsi, kantatsi.’ Aritaki ikantzi iñaawaetaki Tajorentsi.

32

¹ Okanta ojarentsi 10 ipinkathari-tantari Sedequías iipatsiteki Judá-paeni, ari iñaanateeri Tajorentsi irika Kamantan-taniri Jeremías. Okaataki 18 ojar-entisi ipinkatharitziri rirori Nabucodonosor.

² Tema itapotakiro Aapatziyaweni rowayirite-paeni pinkathari Kompitaari-jatzi, romonkyahaetakiri rirori Kamantan-taniri Jeremías iyaankiiteri-teki pinkathari-tatsiri iipatsiteki Judá-paeni.

³ Tema riitaki Sedequías pinkathari-tatsiri iipatsite Judá-paeni omonkyaakaan-takiriri, ikantziri: “¿Litaka pikamantantari eeroka pikantzi: ‘Iroka ikantzi Tajorentsi: Noshine-takiro iroka nampitsi ikosheka-waetyaawo iwinkatharite Kompitaari-jatzi, aritaki ikyaaki jaka nampitsiki.’”

33

¹ Ari rapiiteero Tajorentsi iñaanateeri Jeremías, ijeekira iyaankiiteri-teki jempe romonkyahaetakiri, ikanteeri:

¹⁴ “Paata aritaki notyaanteemi kameethari naantsi okaatzi nokashiya-kaakiriri paerani iwinkatharite Israel-paeni, eejatzi iwinkatharite Judá-paeni.*

¹⁵ Paata aritaki nokanta-kaakyaawo itzimi icharini-tyaari David, oshiyaa-woni oshooka-pirinitzi inchato kamawiteen-chari. Kameetha-shireri ikan-teeyaa ipinkathari-wentantee rirori, itampatzika-shiretee.

¹⁶ Aripaete rawijako-yitee isheninka-paeni Aapatziyaweni-jatzi ari ikantee-yaari eejatzi maawoeni Judá-paeni, eero ithaawa-waetee inampiki. Rootaki owaetakaan-terini ikanteeteri: ‘Tajorentsi tampatzika-shire-tantsiri’.”

¹⁷ Ari ikantzi Tajorentsi iñaawaetaki, ikantzi: “Aritaki itzimae icharini David rashi rowaero ipinkathari-wenteeri isheninka Israel-paeni.”

---

* **33:14** iwinkatharite = ipankoki

EZEQUIEL

18

Antayiteeri apawopaeni

¹ Ipokaki Tajorentsi nojeekira naaka, ikantakina:

² “¿Litaka kaari okoñaatanta inampiki Israel ikenkithawaeteetziri paerani ikanteetziri: ‘Arika ithotero ashitanari kachori chochoki, riitaki itomipaeni tsiyaekitee raekiki.’?”

³ Naaka Tajorentsi, pikemena nopaeriiro nowaero, eero papiiteero eerokaete pikenkithawaeteero ikenkithawaetziri paerani Israel-paeni.

⁴ Naaka ashitari maawoeni atziri, nashitari ipaapateetari eejatzi itomi-paenipaeni. Ikaate kaariperotatsini, otzimatyee ikame.

28

Kaariperori ñaantsi ikamanteetziriri pinkatharitatsiri nampitsiki Tiro

¹ Ipokaki Tajorentsi jempe nojeeki naaka, ikantakina:

² “Shirampari, eeroka noñaanatzi, piyaate pikamanteri iroka ñaantsi pinkatharitatsiri nampitsiki Tiro:

‘Iroka ikantaki Tajorentsi:

Owanaana piñaaperowaetaka pishireki,
pipinkathatashitakari tajorentsiniro
riitaki jeekaentsiri iwinkatharimentoki tajorentsiniro
othonka otapotakimi inkaare.

Tema eeroka tee pitajorentsitzi, atziri pini,
eeroka kenkithashiretashitacha apaniroeni ijeekitantakimi riyomento
tajorentsiniro.

³ ¿Poshiyakaatzi pawijakiri okaatzi riyotanitari Daniel?

¿Tzimatsima nomanimotzimiri kaari piyotzi?

⁴ Tema roori piyotani, okaatzi paawiiri eeroka
pimatakiro otzimimotzimi osheki koetyiimotzimiri,
piyeekitakiro powantariri ooro eejatzi koriki.

⁵ Osheki pashiminthatawo eeroka pipimantawaetzi
poshekyaaakiro pashaahawo,
rootaki pashaahawo ñaaperotakayimiri pishireki.

⁶ Rootaki ikantantari Tajorentsi:

Pantzirorika riitaki yotanitakayimiri tajorentsiniro,

⁷ nokantakahaeyaawo ipoke paashinijatzi atziri rowayiritemi,
mataperori iyatsimate atziripaeni,
riitaki ameroni rojataamento rowamayemi,
eeroka rompoje, owanaana pikameethatzi, yotaniri,
aritaki papaawaeteeya pookawenteeyaawo powaneenkawo.

⁸ Rookaetemi inthomoyaaki,
eerowa pikamita niyankyaaki inkaare.

⁹ ¿Eekiroma pikenkithashiretatziiri tajorentsiniro,
arika piñaawakiri ikaate maemanetemini?

¡Arika rotaeyemi ompojemini
tekatsira piitya eeroka atzirimacheeni pini!

¹⁰ Rowamayemi paashinijatzi atziri,
poshiyeeyaari rompojeetziri kaariperoshireri.

Naaka Tajorentsi, kenkithawaetatsiri,
aritaki nokamantakimi.’ ”

¹¹ Ikantakina eejatzi Tajorentsi:

¹² “Atziri pini eeroka, iroka omampahaantsi pomampaakotyaari pinkathar-
itatsiri nampitsiki Tiro, pikanteri:

Iroka iñaane Tajorentsi, ikantzi:

Owanaana pikameethawitaka eeroka, yotani pikanta, owaneenkaki
pikanta.

¹³ Pinampiwitakawo pankirentsimashiki Edén-ki, rashitakaawitakimiri
Tajorentsi,

Osheki owaneenkataka okantakaawo kantawaeyitachari mapiki
poreryaari.

Pithatanitari ooro rowetsikaetakimiri owakira pañaanaki.*

¹⁴ eenitatsi aayitatsiri, paamaawentyaari, pijeekaki ochempiki itajorentsi-
takaakiri Tajorentsi.

Panashiwaetzi jempe ipiyotapaa ompokiro.

¹⁵ Tekatsi pikinakaashitya, kameethari pikanta owakira rowetsikaetakimi

Roojatzi pikaariperotantanakari.

¹⁶ Tzimanaki osheki pashaahawo, osheki pikoshekawaetanaka, owanaana
pikaariperotanaki.

Rootaki nookantakimiri, tee nokowe pijeekimotena.

Nomishitowakimi pijeekawitaha ochempiki rashitari Tajorentsi.

Riitaki omishitowakimiri aayitatsiri, pitsipawitari pinampitawo ompokiro-
mashiki.

¹⁷ Piñaakiro powaneenkata, owanaana piñaaperotanaka pishireki.

Osheki omajontyaanakimi pishipakiryaaanakira.

Nookakimi jaawi, osheki pikaanitaki piñaakirira raminaminthatakimi
pinkatharipaeni nomishitowakimira.

¹⁸ Owanaana pikaariperotaki, maperori okoweenkatakaakimi pashaahawo,
Iwinkani rowaeta pitajorentsipankote.

Rootaki nowantakari paamari jempe pijeekke eeroka, riitaki thonkaemini
itaayimi.

Iñahaemi pisamampotee jaawi.

¹⁹ Maawoeni atziri ikaate ñahaemini, osheki ithaawakaemi.

Koweenkaki pikanteeya. Ashi powaero eero pitzimae.”

* **28:13** Ikanteetziri jaka “mapiki poreryaari”, riitaki ikanteetziri eejatzi: rubí, crisólito, jade, topacio, cornalina, jaspe, zafiro, granate eejatzi esmeralda.

DANIEL

7

Tsimeripaeni Koweenkatatsiri

¹ Roojatzi ipinkatharitzu Belsasar janta Babilonia-ki, etanakawori ojar-entsi ipinkatharitanaki, ari imishitaki Daniel, Ikanta ikakitanakira, rojanki natakotakiro okaatzi imishitakiri. Iroka rojankinatakiri:

² Noñaawyaataka otampyaataki osheki, opoñaapaaka oetarikapaeni, otamakaatakiro inkaare.

³ Ipoñaashitanaka ishitowanaki inkaareki tsimeri antariyitatsiri, ikaatzi 4. Rinashiyiita.

⁴ Etakawori arityaawetaka manitzi, roori kantzimaetacha tzimimaetacha ishiwankiri roshiyakari pakitha. Naminawakirira, ithokiteetakiri ishiwankiri. Rowiriinteetakiri kepatsiki, ikatziyakiri roshiyakaakiri ikantawaeta ikatziyaka atziri. Rowaetzitakanari ishire, ari rathatakiri jempe ikantawaeta atziripaeni.

⁵ Apitetaneentsiri tsimeri ariityaawitaka maeni, itzinaaki apaani rako, ratsikaki mawa imeriki. Nokemaki ikanteetakiri: Panashitya, poyaari tsimeri, jempe ikaate piñaamatyaari.

⁶ Mawataneentsiri tsimeri ariityaawitaka kashekari, roori kantzimaetacha tzimimaetacha ishiwankiri okaatzi 4. Tzimaki eejatzi iitopaeni okaatzi 4. Rowaetakiri ipinkathawentante.

⁷ Nyaataakaakiro nomishiwaetzi tsirenirika, ari noñaakiri irika itsipa tsimeri 4-tapaentsiri. Koweenkatatsiri, ithaawanteetani, shintsiperori. eenitatsi raeki antawo mapikyaanikiteentsiri. Rowakawo maawoeni, rowaariperotakiro, raatzikakiro tzimahaantaneentsiri. Tee roshiyari itsipa tsimeri nomishitakiri. eenitatsi ichée okaatzi 10 iitoki.

⁸ Nokempoyaamintheetziro ichéepaeni, noñaatziri itsipapaeni oshitowanaki ichée ewonkiperotatsiri. Inowikyeetakiro otsipa mawa ichée jeekawitachari, ipoyaatakiro. Iroka ichaanikiri, eenitatsi ooki oshiyakari itzimimotziri atziri. Tzimitacha opaante, ari oñaawaetaki, osheki ajahaawentantzi.

Riyakatantamento Tajorentsi

⁹ Nyaataakaakiro nomishiwaetaki, noñaaki jeekamentotsi owaneenkatachari. Ari ijeekanaki Antarikitapaentsiri. Kitamaaki okantaka ikithaari, ariwaetaki okitamaatzi jiriniki. Ari okantzitaka iishi, oshiyawaetakawo roomi iwitziri owisha kitamaaperotatsiri.

Paamaperotaki jeekamentotsi, ari okantzitari tzimatsiri oshiyakawo oshiyantari shiyakomentotsi.

¹⁰ Paamataki ariwaeta nijaa, opoñaapaaka janta ijeekakira rirori.

Jataki inteena pinkathatakiriri janta, mataperoperotaka rishekiperokitaki ikaatzi katziyimotakariri okaakiini ikatziyakaha rirori.

Ari ijeekapaaki itzinkamipaeni, retapaakawo rapatotapaaka, itzintaryapaakiro jankinarentsi.

¹¹ Niyatakaamintheetziro namineero okaatzi awijeentsiri, noke-maminthatakiro okaatzi ikenkithatakotziri ichaanikiri, tema owanaa ajahaawentawaetantaka. Omapokashitanaka rompojeetakiri tsimeri, iooweteetakiri, rookaetakiri paamariki itaantyaari.

¹² Ikanta itsipapaeni tsimeri koweenkatatsiri, ikantakahaetakari tee otzimimotziri ishintsinkari. Roori kantacha ojamanitaki ishineteetakiri rañaahae roojatzi paata iyomaatanteeyaari.

¹³ Eekiro nomishiwaetatzi tsirenirikiriki. Omapokashitanaka ikoñaatapaaki apaani pokaentsiri oshiyakariri itomi atziri, ikinapaa menkoriki, riyaatashitziri Antarikitatsiri, rontsirokapaakari ijeekakira rirori.

¹⁴ Ikantakahaetakari otzimimotziri ishintsinkari, rowaneenkawo, iwinkathankari, opoñaantyaari ipinkathariwenteri atziripaeni jeekayitatsiri jemperika janta, ipinkathariwenteetziri jemperikapaeni, kemathatawakaawori iñaani jemperikapaeni.

Ashi rowaatyeero ipinkathariwentantee, tekatsi materini rookakayiri ipinkatharitzira.

¹⁵ Naakataki Daniel, nokemakiro rooteentsi akinani nothaawankari. Okantzimoneentawaetakina okaatzi nomishitakiri.

¹⁶ Nontsirokapaakari apaani katziyeenchari janta, nokowakotakiri rooñaawontenawo okaatzi awijeentsiri. Rakanakina, ikantanakinawo maawoeni oetarikapaeni ikanteetziri, ikantzi:

¹⁷ “Irika tsimeri koweenkateentsiri kaateentsiri 4, riitaki oshiyakaawentachari pinkatharitatsini paata ikaate 4, riitaki pinkathariwentantsini paata kepatsiki.

¹⁸ Roori kantacha paata, riitaki ashiteeyaawoni itajorentsitakaani Jenokiperojatzi, ashi rowaatyeero ipinkathariwentantee.”

¹⁹ Nokowaki niyotakoperoteeri 4-tapaentsiri weyaantapaakawori tsimeri, irika kaari oshiyawakaachari itsipapaeni, tema riitaki koweenkaperotatsiri: eenitatsi osheki raeki mapikiteentsiri, ishetaki roshiyakawo kitamaari koriki. Rowakawo maawoeni, ithonkakiro, raatzikawaetakiro tzimahaanteentsiri.

²⁰ Nokowaki eejatzi niyotakoperoteero ichée kaatatsiri 10, niyotakotero eejatzi ichaanikiri tzimatsiri ooki eejatzi opaante, ajahaawaetachari. Noñaakiro rawijanakiro jempe okanta antawotzi otsipa ichée, okantakaantakiro ikahaaki mawa ichée jeekawiteenchari ojeekantyaari roori.

²¹ Okanta noñaakiro ichée owayiritakari itajorentsitakahaetani, oetsinampaawitakari.

²² Roojatzi rareetantakari Antarikitatsiri Jenokiperojatzi, rotzikaawentakiri itajorentsitakaani, tema monkaapaetetapaaka ipinkathariwentante irikapaeni itajorentsitakaani.

²³ Tema ikantzi: “Irika 4-tapaentsiri tsimeri, rootaki oshiyakaawentachari okaate 4 ipinkathariwentantee janta kepatsiki, eero roshiyakayiro otsipa, tema ithonkero maawoeni okaatzi tzimatsiri kepatsiki, rowaariperoteero, raatzikaero okaate tzimahaantatsini.

²⁴ Iroka ichée kaatatsiri 10, roshiyakaawenteetziri pinkatharitatsiri kaatatsini 10.

Ipinkatharite rirori arika awijaki kantakotachari.

Roojatzi rowinkatharyaantakyaari itsipa pinkathari. Eero roshiyaari itsipa etanakawori, rowinkatharyeeri ikaate mawa pinkathariwitachari.

²⁵ Ikemaeri Jenokiperojatzi, ikowero ithonkerimi itajorentsitakaani Jenokiperojatzi.

Ikowawitya rowashiñaero jempe okantawaeta riweshiryaawentari tajorentsitatsiri.

Ikowawitya eejatzi rowashiñaero Ikwakaanteetziri.

Ari imawityaawori awijaneentakirika mawa ojarentsi.*

²⁶ Roori kantzimaetacha paata, aripaetera ijeekapaaki Jewari raminakotantyaariri.

Aritaki rowinkatharyaakiri, roojatzi ithonkantakyaari, ashi rowaatyeero ithonkaeya raperoteeya.

²⁷ Roojatzi ikantakahaeteri itajorentsitakaani Jenokiperojatzi ipinkathariwentantantyaari.

Riiyitaki pinkathariwenterini maawoeni otzimimowitari ishintsinkari, rowaneenkawo, iwinkathankari, jemperika ijeeki kepatsikinta. Ashi rowatyero ipinkathawentante. Ikemijanteri maawoeni atziri jeekatsiri kepatsikinta.

²⁸ Ari okaatzi roñaayeetakinari. Naakataki Daniel. Okantzimoneentanakina, oeteryaakina. Tekatsitzimaeta nokamantakoterori.

---

* **7:25** Kantakotachari jaka “awijaneentakiri mawa ojarentsi”, rootaki ikanteetziri: “apaani ojarentsi, ojarentsipaeni eejatzi oniyankitzimatakirika ojarentsi.”

JONÁS

¹ Ikanta Tajorentsi iñaanatakiri Jonás, itomi Amitai, ikantziri:

² “Piyaate Naana-weniki, pikamanteri atziri-paeni nokoyi nothonkiri, tema nokemaki naaka jempe ikanta ikaariperoyitaki.”

³ Roo kanteencha Jonás, tee ikemijantzi. Ikenkishiryaaaka ishiya-pithateri Tajorentsi riyaaate Owaneenkaarini. Ari iñaaiki antawo amaatako-mentotsi, rooteentsi oshitoyi Makaariniki. Ipinatakiro rotetan-tyaari, otetanaka rirori.

⁴ Roo kanteencha, ikantakaakawo Tajorentsi otampyaate inkaariki, antawo otamakaa-tanaki. Tema rooteentsi okoteemi amaatako-mentotsi.

⁵ Antawo ithaawanaki aminirori amaatako-mentotsi, ramanawi-takari atziri-paeni itajorentsi-nirote. Rowiinkaki rashaahawo eero otsitsiyanta amaatako-mentotsi. Tema ikiitapaaka inkaahanki Jonás inthomoe-kinta amaatako-mentotsiki. Imaaperotapaakitzi janta.

⁶ Jatanaki reewarite aminirori amaatako-mentotsi jempe romaryaaka Jonás, ikantapaakiri: “Iita pantziri jaka pochokintzi! Pipiriinte! Pikowakoteri Pitajorentsite. Ineshironka-teeta, apiinki-kari.”

⁷ Ari ikantanaki aminirori amaatako-mentotsi, ikantzi: “Pipoki, jame añaryaatyaa ayotant-yaari iita kantakaantzirori añantawori iroka kowaenkateentsiri.” Imatakiro iñaryaa-teeyakani. Iñaatziiri riitaki Jonás kantakaan-tzirori.*

⁸ Rojampi-takiri, ikantziri: “Pikamantena, ¿Iita añantawori kowaenkateentsiri? ¿Iitaka pipokantari jaka? ¿Jempe pipoñaa-nakari? ¿Jempe iitaka pisheninka?”

⁹ Akanaki Jonás, ikantziri: “Naaka isheninka Heber-paeni, nopinkathatziri Inkite-jatzi Tajorentsi, riitaki wetsikakiro inkaari eejatzi kepatsi.”†

¹⁰ Antawoete ithaawanaki, ikanteeyini: “¿Jempe pikanta-teetenaka?” Tema yotanaki ishiya-pitha-tatyaari Tajorentsi, tema aritaki ikantzi ikamantaki.

¹¹ Eekiro ikantee-tanaki-tziiri: “¿Jempe nokantemika opakaan-teeyaari otamakaatzi?” Tema eekiro omapero-tanakityaa otamakaatzi inkaari.

¹² Ari ikantanaki Jonás: “Pookina inkaariki, aritaki opakaanakyaa otamakaatzi. Naaka kantakaantakiro añantawori okowaenkateentsi otampyaatzi.”

¹³ Tema shintsiwiteeyanakani ikomateeyini ikoyi raatakote othapyaaki inkaari. Temaeta imatziro. Eeniro omapero-tanakityaa otamakaatzi inkaari.

¹⁴ Ikwako-tanakiri Tajorentsi, ikanteeyini: “¡Tajorentsi! Eero pishinetana nopiinki ikantakaan-tziro irika atziri. Tekatsi-rika iyaari-perorite, te nokoyi powajankitaa-wentenari ikamakirika. Pimatziro eeroka Tajorentsi okaatzi pikoyiri.”

¹⁵ Ikaatanakiro ikowako-tziri Tajorentsi, rowiinkaetanakiri Jonás inkaariki. Tema maeryaatanaki otamakaatzi inkaari.

¹⁶ Ikanta iñaaikiro atziri-paeni, antawoete ipinkatha-tanakiri Tajorentsi. Itaa-kiniri ratsipe-takaani, ikanteeyini: “Tajorentsi! Kyaaripero nokemijanteemi.”

¹⁷ Rowaki Tajorentsi antari omani niyawakirini Jonás. Mawa kitejeri eejatzi mawa tsireniri jeekaki imotziki omani.

* **1:7** Paminiro Ooñawontzirori Ñaantsi-paeni: ‘Ñaaryaa-taantsi’ † **1:9** Heber-paeni = Israel-paeni

2

- ¹ Ikanta ramanaa Jonás ijeekakira imotziki omani,
² ikantzi:
 “ÍTajorentsi! Noñaakiro nokemaatsi-waetaka, nokowako-takimi.
 Pikaminthaakina eeroka.
 Pikemakina nokaemi kaminkari-mashiki.
³ Pookawi-takina ocheenkaatzira inkaari,
 Onoshika-nakina oshinchaari.
 Aanakina omoetonkaari inthomoekinta.”
⁴ Ari nokantziri: “ÍTajorentsi! Pookawentakina.
 Eero noñahaero pitajorentsi-pankote.
⁵ Othonkakina opamankakina nijaa,
 Opeyakina ocheenkaatzira inkaari.
 Tema othonkakina ankowiyinatakina jamantoshe.
⁶ Notsiryaaanaki inthomoeki nareeta-paentawo kepatsi.
 Kimiwitaka ashi noyiro mi nojeekemi jempe rashita-koeta-kinami.
 Roo kanteencha Nowinkatharite Tajorentsi, eeroka owawijaa-kotaana
 nokamimi.
⁷ Nokanta nokamimataki, nokenkishiryaaaneemi eeroka Tajorentsi.
 Pikemakiro namanani pitajorentsi-pankoteki.
⁸ Ikaatzi pinkatha-waetziriri roshiya-kaawo tajorentsi-niro,
 Tee ikinatzimi.
⁹ Rooma naaka, kamiñeenka nopaasoonkiteemi,
 Notahaemiri natsipe-takaani nashita-kaemiri.
 Aritaki nanteemiro nokantzimiri.
 Tema apatziro pikanta-kaawo Pitajorentsitzi, powawijaa-kotantzi.”
¹⁰ Ari ikanta-kahaari Tajorentsi irika omani, ikamaankaeri Jonás oth-
 apyaaki inkaari.

3

- ¹ Ari rapiiteero Tajorentsi iñaanateeri Jonás, ikantziri:
² “Piyate Naana-weniki, pikamantantero okaate nokantemiri.”
³ Jataki Jonás Naana-weniki, imatakiro ikantakiriri Tajorentsi. Tema
 antawo nampitsi Naana-weni, mawa kiteejeri anashitan-tyaawori maa-
 woeni.
⁴ Areetaka Jonás nampitsiki, anashitaka apaani kiteejeri, ikantzi
 ikenkithatzi: “Yotapaaka 40 kiteejeri, ithonkae-tantyaariri ikaatzi
 nampitawori Naana-weniki.”
⁵ Ikanta ikemaki nampitawori Naana-weniki: antari-paeni eejatzi
 eentsitee-reki, ikemijanta-nakiri Tajorentsi, ikanta-wakahaeyani: “Jame
 atziwentyaa.” Ikithaa-tanakawo etawori-pooki iithaari, rootaki riyotan-
 teeyaari rowashiretako-tatyaa.
⁶ Ikanta ikemaki pinkathari-tatsiri Naana-weniki, rookanakiro
 iwinkathari-mento, ikithaa-tanakawo etawori-pooki iithaari, jeekanaki
 samampoki.
⁷ Ikamantantaki inampina-paeni pinkathari, riyotan-tyaari maawoeni
 nampitawori, ikantzi: “Itziwentyaa maawoeni atziri, tekatsi owaachani. Ari
 ikimiteeriri ipira-paeni, eero ipiri eepichokiini rowanawo eejatzi imiri.*
⁸ Otsizmatyee ikithaa-pookityaa atziri-paeni eejatzi ipira-paeni. Icheraa-
 pero-tatyee ramaniri Tajorentsi. Ipakahaero ikaaripero-waetzi eejatzi
 ikoshekanta.

---

* 3:7 ipira-paeni = bueyes, ovejas

⁹ Aamaashityaa aritaki ineshironkatee Tajorentsi, rotsimaryaa-shire-teeyaa. Eero anaantawo ithonkae.”

¹⁰ Iñaakiri Tajorentsi jempe ikantanaa Naana-weni-jatzi, tema ipakaa-neero rantawitakawo kaariperori. Te ikowanee Tajorentsi rowajankiteeri.

4

¹ Te inimotziri Jonás iñaakiri Tajorentsi tee rowajankiteeri Naana-weni-jatzi, otyaanakari imashirenka.

² Ikowako-takiri Tajorentsi, ikantzi: “¡Tajorentsi! Ari niyotzitaka panteri eeniro nojeeki nonampiki. Rootaki nokowantari niyaatemi Makaariniki. Tema niyotzi eeroka Tajorentsi etakotantaniri, neshironka-tantaniri, te pik-ijanita. Antawo petakotanta, pikanta-wityaa: ‘Ari nowajankitaakimi’, roo ojamanitakimi te pikowanee powajankitaante.

³ Rootaki noñaashirenkantzi Tajorentsi, nokoyi nokami. Rootaki nokowa-perotziri nokami, te nokoyi nañee.”

⁴ Ari rakanaki Tajorentsi, ikantzi: “¡Jonás! ¿Rooma kameetha-tzimo-tzimiri pikijawaeta?”

⁵ Jatanaki Jonás ishitowa-piintziro ooryaa iweyaa-thapita nampitsi. Rowetsika-paaki ipanko-sheta. Ari ijeeki raampiya, royaawenta iita awijatsini nampitsiki.

⁶ Ikantakaakawo Tajorentsi omapoka-shityaa oshooki incha-maeshi, opamanka-kotakiri Jonás. Rootaki tsimanka-kiriri iitoki, ari raampiya eero roñaashirenkantari ooryaa. Osheki ikimo-shire-wenta-nakiro Jonás shookaen-tsiri.

⁷ Okanta okitejeta-manee, ikantakaakawo Tajorentsi itowireero chapitzi shookaen-tsiri, jampishi-tanaki.

⁸ Ikanta ishintsi-tapaaki ooryaa, antawo itampyaa-takaakiro Tajorentsi okinapaakiro jempe ishitowapiintzi ooryaa. Riitaki taapaakiriri iitoki Jonás, rowamay-matakiri. Ikantzi: “Rootaki nokowa-perotziri nokami, te nokoyi nañee.”

⁹ Iroka ikantzi Tajorentsi rakiri Jonás: “¿Rooma kameetha-tzimo-tzimiri pikijakotawo okamaki incha-maeshi?” Ikantzi Jonás: “Jee, tema kameetha noñaakiro nokijawaeta.”

¹⁰ Ikantzi Tajorentsi: “Te eeroka pankiteroni incha-maeshi, te eeroka shookakaeroni eejatzi. Tema piñaashitakawo eeroka oshookaki, eejatzi piñaakirowa okamaki. Rootaki petako-waematsitari.

¹¹ ¿Eeroma noneshironka-tziri naaka Naana-weni-jatzi? Osheki ikaa-teeyini. Eenitatsi eejatzi osheki eenchee-riki, ikaatzi 120,000, tekira riyotziro jempe otzimi rampate eejatzi rakoperori. Eenitatsi eejatzi osheki ipireetari janta.”

MIQUEAS

¹ Iroka iñaani Tajorentsi ikamantziriri Miqueas Kashiya-kaarini-jatzi, ikantziri: “Noñaayimiro oeta awijatsini paata Oshitekii-toniki eejatzi Aapatziyaweniki.” Aripaete roñaayiri ipinkathari-tantari Jotam, Ahaz eejatzi Ezequías janta ijeekinta Judá-paeni.

5

¹ ¡Rishinto owayiri-paeni! Pikijawentyaa rinkiteetakimira tantotsikira, Tema rowayiri-teetatyee.

Antawoete rowajankiteeteri reewarite asheninka Israel-paeni, Rompoja-waetan-tyaari pajamentotsi ipooki.

² Rooma eeroka, Owapankoni jeekatsiri Poshini-pathaniki, Rawijakimi ishekiiyini pisheninka Judá-paeni.

Ari ipoñeeyaami pinkathari-wenteerini Israel-paeni.

Riitaki etakawori itzimaki paerani,

Itziman-tayitakari kañaaniri.

³ Eepichokiini rookawenta-paentziri rashiyitari,

Roojatzi paata otzimaa-nitan-takyaari tsinani ikowakahae-takiri itzime eentsite.

Riyoshiiteetani tsinani itzime eentsite.

Aripaete ipokayitee isheninka,

Itsipayi-teeyaari Israel-paeni.

⁴ Ari retanakyaawori pinkathari raamaako-wentee-yaari isheninka-paeni,

Rootaki imatantee-yaari ishintsinka Tajorentsi.

Ari ikantzi-teetyaari ipinkatha-teetero iwaero Itajorentsise.

Aritaki ijeekawaetee kameetha,

Tema antawoete ipinkathee-teeri Tajorentsi,

Imaeteero maawoeni jempe-rika oweyaa-thapi-tapaa kepatsi.

MALAQUÍAS

¹ Iroka iñaani Tajorentsi ikantakiriri Kamantan-taniri Malaquíás, rootaki riyoteeri maawoeni Israel-paeni.

3

¹ Ikantzi Tajorentsi Ñaaperori:
Ari notyaantaki etyaawoni ikamanta-kotena,
Riitaki wetsikironi jempe nokinapaaki.
Omapoka-shityaa ikyee itajorentsi-pankoteki, Piwinkatharite poyaakota-piintziri.
Areetzi-mataka pikowae-yirini, riitaki notyaanteri ikenkitha-takoyi-teero kashiyakaa-wakahaantsi.

4

¹ Iroka iñaani Tajorentsi Ñaaperori, ikantzi:
Okaakitaki kitejeri iñahaetero oshiyawori opaamatzi paamari,
Ari itahaeyaari kantakaa-pero-waerentzi eejatzi antzirori kaari-perori,
ikimitee-yaawo opaamatzi tsipanashi.
Ari ithonkyaari itahaeyaa, ikimiteeyaawo itahae-tziro inchato,
Tema ithonkae-tziro maawoeni otewa eejatzi oparetha.
² Rooma eerokapani pikaatzi pipinkatha-teero nowaero,
Ari okoñaatzi-moteemi kameetha-shire-taantsi oshiyeeyaari ishipakirii ooryaa,
Rootaki ishipakiryaaani etsiyata-kotakahaemini okimiteeyaawo roomi ishi-wanki rowaankakimiri jempe pijeekaki eeroka.
Antawo pikimo-shire-yitee, poshiyaari ithaamenta iryaani ipireetari aririka pashitaryaakoteri okiteejeta-manee.*
³ Aritaki paatzika-yiteeri kaari-pero-shireri,
Poshiya-kaanteeri raatzikae-tziro jamampo-pane,
Aririka omonkaa-tapaakyaa kitejeri nomatan-teeyaawori okaate nantayiteri.
Ari ikantzi iñaawaetzi Tajorentsi Ñaaperori.
⁴ Pikenkishiryahaero noñaani,
Nopakiriri paerani nomperatani janta Mamerii-toniki.
Rootaki noshine-takaantani, rootaki noñaani rashiite maawoeni Israel-paeni!
⁵ Aritaki notyaanta-kimiri Kamantan-taniri Elías,
Tekira omonkaa-tapaaka kitejeri ikoyiri Tajorentsi, tema okowaenkatatyee, omapero-teeyaa okaariperotee.
⁶ Aritaki roepiya-shire-teeri Tajorentsi ikaatzi ipaapate-teetari, osheki ikowapero-teeri itomi-paeni.
Ari ikantziteyaari itomiteetari, osheki retakopero-teeyaari ashitariri-paeni.
“Paamahaena aririka nopiyee, nowajankiteeri-kari ikaatzi jeekantawori kepatsi.”

---

* 4:2 ipireetari = vaca = becerro

KAMEETHARI ÑAANTSÍ ROJANKINA-TAKIRI MATEO

Icharini-yitari Jesús (Lc. 3.23-38)

¹ Iroka iwaero-paeni ikaatzi icharini-takari Jesús, Jeepatziitoetani. Tema irika Jesús riitaki icharini David eejatzi Abraham.

² Ikanta paerani Abraham, itzimaki itomi iitakiri Isaac. Ikanta Isaac tzimanaki itomi rirori, iitakiri Jacob. Ikanta Jacob tzimanaki itomi rirori, iitakiri Judá. Tema osheki rirentzi tzimaen-tsiri Judá.

³ Ikanta Judá rowakaakiro Tamar, iitakiri Fares, riima itsipa iitakiri Zara. Ikanta Fares tzimanaki itomi rirori, iitakiri Esrom. Ikanta Esrom tzimanaki itomi rirori, iitakiri Aram.

⁴ Ikanta Aram tzimanaki itomi rirori, iitakiri Aminadab. Ikanta Aminadab tzimanaki itomi rirori, iitakiri Naasón. Ikanta Naasón tzimanaki itomi rirori, iitakiri Salmón.

⁵ Ikanta Salmón rowakaakiro Rahab, iitakiri Booz. Ikanta Booz rowakaakiro Rut, iitakiri Obed. Ikanta Obed tzimanaki itomi rirori, iitakiri Isaí.

⁶ Ikanta Isaí tzimanaki itomi rirori, iitakiri David. Tema irika David riitaki pinkathari-teentsiri.

Ikanta pinkathari David rowakaakiro iina Urías, iitakiri Salomón.

⁷ Ikanta Salomón tzimanaki itomi rirori, iitakiri Roboam. Ikanta Roboam tzimanaki itomi rirori, iitakiri Abías. Ikanta Abías tzimanaki itomi rirori, iitakiri Asa.

⁸ Ikanta Asa tzimanaki itomi rirori, iitakiri Josafat. Ikanta Josafat tzimanaki itomi rirori, iitakiri Joram. Ikanta Joram tzimanaki itomi rirori, iitakiri Uzías.

⁹ Ikanta Uzías tzimanaki itomi rirori, iitakiri Jotam. Ikanta Jotam tzimanaki itomi rirori, iitakiri Acáz. Ikanta Acáz tzimanaki itomi rirori, iitakiri Ezequías.

¹⁰ Ikanta Ezequías tzimanaki itomi rirori, iitakiri Manasés. Ikanta Manasés tzimanaki itomi rirori, iitakiri Amón. Ikanta Amón tzimanaki itomi rirori, iitakiri Josías.

¹¹ Ikanta Josías tzimanaki itomi rirori, iitakiri Jeconías. Tema tee apaani ikanta Jeconías osheki rirentzi tzimaen-tsiri. Aripaete inoshikae-takiri rahaeta-nakiri maawoeni janta Kompitaariki.

¹² Ikanta ipiyaawo inoshikan-teeta-kariri Kompitaariki. Ari itzimapaeri itomi Jeconías, iitakiri Salatiel. Ikanta Salatiel tzimanaki itomi rirori, iitakiri Zorobabel.

¹³ Ikanta Zorobabel tzimanaki itomi rirori, iitakiri Abiud. Ikanta Abiud tzimanaki itomi rirori, iitakiri Eliaquim. Ikanta Eliaquim tzimanaki itomi rirori, iitakiri Azor.

¹⁴ Ikanta Azor tzimanaki itomi rirori, iitakiri Sadoc. Ikanta Sadoc tzimanaki itomi rirori, iitakiri Aquim. Ikanta Aquim tzimanaki itomi rirori, iitakiri Eliud.

¹⁵ Ikanta Eliud tzimanaki itomi rirori, iitakiri Eleazar. Ikanta Eleazar tzimanaki itomi rirori, iitakiri Matán. Ikanta Matán tzimanaki itomi rirori, iitakiri Jacob.

¹⁶ Ikanta Jacob tzimanaki itomi rirori, iitakiri José. Riitaki José oemithori María. Tema iroka María rootaki tzimakiriri Jesús, riijatzi iiteetzi Jeepatzi-itoetani.

¹⁷ Riitaki irika-paeni iwaejatzitetakari retanakawo Abraham roojatzi David, ikaateeyini 14. Ipoñaana David roojatzi inoshikan-teeta-kariri Kompitaariki, ikaateeyini 14. Ikanta ipiyaawo inoshikan-teeta-kariri Kompitaariki, roojatzi itziman-takari Jeepatziitoetani, ikaateeyini 14.

Itziman-takari Jesús

(Lc. 2.1-7)

¹⁸ Iroka okanta itziman-takari paerani Jesús, Jeepatziitoetani. Eenitatsi iinathori José oeta María, rootaki ikashiyakari iinanyaawo. Teemaeta iñiro rontsirokyawo. Roo kanteencha, motzitaki María okantakaakawo Ishire Tajorentsi.

¹⁹ Tema tampatzika-shireri rirori José, ikowawitaka romanakayaawomi rokiromi María, tee ikoyi rowashironkayiro ikemakoe-tero itzimashi-waetaka eentsite.

²⁰ Ikanta ikenkishiryaa-waeta José tsireniriki, roñaahakari Ronampiri Tajorentsi imishiwaeroki, ikantakiri: “José, icharini pinkatharini David. ¿Itaka pikenkishiryaa-tari pookiro María? Payiroota, tema Ishire Tajorentsi kantakaawori omotzitan-takari.

²¹ Aririka itzimaki eencha-niki, piiteri “Rowawijaa-kotee Tajorentsi”. Tema riitaki owawijaa-koteerini isheninka-paeni ikaariperotakira. Tema iroka waeronsi “Rowawijaa-kotee Tajorentsi”, rootaki ikantziri iñaaniki riroripaeni “Jesús”.

²² Tema omatanta-yitakari iroka-paeni, ari omonkaatari okaatzi rojankina-takaakiriri Tajorentsi paerani Kamantan-taniri, ikantakiri:

²³ Ari otzimaanitaki tsinani kaari ñeerini shirampari, itzimi otomi, iiteeteri Emanuel, rootaki owaetakaan-teerini ikanteeteri: “Itsipatee Tajorentsi.”

²⁴ Ikanta ikakitane José, imatakiro okaatzi ikantakiriri Ronampiri Tajorentsi, iinantakawo María.

²⁵ Teemaeta rontsirokityawo roojatzi itziman-takari omapokani otomi. Iiteetakiri JESÚS.

2

Ipokaki yotaniri iñeeri Jesús

¹ Tema tzimaki Jesús nampitsiki Owapankoniki, iipatsiteki Judá-paeni jempe ipinkathari-wentantzi Herodes. Ari rareete-yakani yotaniri-paeni Aapatziyaweniki ikinapaakiro ishitowa-piintzira ooryaa.

² Rojampi-tanta-paaki, ikantzi: “¿Jempe ijeekakika iwinkatharite Judá-paeni owakira tzimaen-tsiri? Tema janta nonampiki jempe nopoñaaka, noñaakiri ompokiro niyotan-takari tzimaki. Rootaki nopokan-tanakari nopinkathateri.”

³ Ikanta ikemaki pinkathari Herodes antawo okantzimo-shiryaa-nakari, ari ikimi-tzita-nakari maawoeni Aapatziyaweni-jatzi.

⁴ Ikaemakaan-takiri Herodes maawoeni reewarite Ompera-tajorentsitaawo, eejatzi maawoeni Yotaantaniri, rojampi-takiri, ikantziri: “¿Jempema iitzimika Jeepatzi-toetani?”

⁵ Ari ikantee-yanakini rirori: “Ari itzimiri janta Owapankoniki ipatsiteki Judá-paeni, tema ari okantzi rojankinari Kamantan-taniri, ikantakiri:

⁶ Rooma eeroke Owapankoni jeekatsiri iipatsiteki Judá-paeni,

Tekatsi theenkimini, ikantemi: ‘Tee piriiperotzi eerokapaeni, rawijimi itsipa pinkathari-wentziriri asheninka Judá-paeni.’

Tema aritaki ipoñeeyaari pinkathari-perori janta.

Riitaki jewateerini Israel-paeni nashitari naaka.”

⁷ Tema romanakaashitakari ikaemakaan-takiri Herodes pokaentsiri yotaniri-paeni, rojampi-takiri, ikantziri: “¿Jempe okaatzika piñaantakariri ompokiro piyotan-takari tzimaki pinkathari?”

⁸ Ari ikamantakiri jempe okaatzi iñaantakariri. Ikantzi Herodes: “Kameethataki, pimatero piyaate Owapankoniki paminiri jempe ijeekika eenchaa-niki. Aririka piñaakiri eejatzi pikinapae jaka pikaman-taneena, niyaatantyaari naaka nopinkathateri.”

⁹ Ikanta ikemakirira yotaniri-paeni ikantakiriri pinkathari, awijeeyanakini. Eejatzi iñaaneeri ompokiro iñaakiri chapinki inampiki. Ikanta rareetzi-matapaaka, iñaatziiri raatzinka-paaki ompokiro jaha ijeekakira eenchaa-niki.

¹⁰ Ikanta iñaakiri raatzinka-paaki ompokiro, antawo ikimo-shire-teeyanakini.

¹¹ Ari ikyeeya-paakini pankotsiki, iñaapaa-kitziiri eenchaa-niki eejatzi María, riniro. Otziwerowae-yapaakani, ipinkatha-tapaakiri. Opoñaashitaka roemishitowakiro okaatzi ramakiniriri, ipaakiri ooro, kajankari, eejatzi kepishaari. Osheki owinawo iroka-paeni*

¹² Ikanta imahaeya-paakini, ari romishimpyee-takiri ikantee-tziri: “Eero pikinashi-taneeri Herodes.” Rootaki ikinanta-naari otsipaki awotsi ipiyanta-naari inampiki.

Ishiyantakari Apitantoniki

¹³ Ikanta ipiyeeyaani yotaniri-paeni. Rapiiteero Ronampiri Tajorentsi iñaanateeri José imishiwaeroki, ikantziri: “¡José! Pishiya-kaeri eenchaa-niki eejatzi riniro, piyaate nampitsiki Apitantoni. Ari pijeekiri janta roojatzi nokantan-teemiri: ‘Pipiyee.’ Tema awotsikitaki Herodes ikoyi rowamayiri eenchaa-niki.”

¹⁴ Ikanta ikakitanaki José, ikamantakiro María, tema tsireniriki ishiyaka Apitantoniki raanakiri eenchaaniki.

¹⁵ Ari ijeekakiri janta, roojatzi ikamantaari Herodes. Ari omonkaatari rojankina-takiri paerani Kamantan-taniri, ikantaki:

Ijeekawitakya notyomi nampitsiki Apitantoni, tema ari nokanteeri ipiye.

¹⁶ Ikanta riyotaki Herodes ramatawi-takiri yotaniri-paeni, otyaanakari imashirenka. Ari rotyaantaki thonkirini rowamayiri eentsi-paeni, ikantakiri: “Piyaate Owapankoniki eejatzi maawoeni nampitsiki okaatzi otsipannampitari, powamayiri maawoeni eenchaa-niki owakira tzima-tsiri, eejatzi kaateentsiri apite rojarentsite.” Tema ikamantakiri chapinki yotaniri-paeni jempe okaatzi iñaanta-kariri ompokiro.

¹⁷ Ari omonkaatari ikamantan-takiri paerani Kamantan-taniri Jeremías, ikantaki:

¹⁸ Ikemaetaki Tonkaeroetoniki antawo irahaeya-charini.

Rootaki ojawopaeni kaminkawoni Raquel irakotariri eentsite-paeni.

Tekatsi mateeroni kimoshiretahaeroni, tema ithonkিতেetakiro rowamayitee-takiro eentsitepaeni.†

¹⁹ Okanta paata, kamae rirori Herodes. Roojatzi ijeekaki José Apitantoniki. Ari rapiiteero Ronampiri Tajorentsi iñaanateeri imishiwaeroki.

* 2:11 kepishaari = Mirra † 2:18 Iroka Raquel rootaki iinani Israel.

²⁰ Ikanteeri: “¡José! Kantacha pipiye iipatsiteki Israel-paeni, paaneeri peentsite eejatzi riniro. Tema kamae kowawita-chari rowamayirimi.”

²¹ Ikanta ikakitanaki José, roojatzi riyaaatanta iipatsiteki Israel-paeni, raaneeri eenchaa-niki eejatzi iina.

²² Roo kanteencha, ikemaki José ikanteetzi: “Riitaki pinkathari-taatsi Arquelao inampiiteki Judá-paeni, ipoyaataari ipaapate Herodes.” Osheki ithaawanaki, tee ikoyi ijeekapae janta. Ari rapiitee-ri iñaana-teeri imishiwaeroki, ikantee-tziri: “Paamae-yaari Arquelao.” Rootaki ikinanta-nakari janta Tepokiweniki.

²³ Ari inampita-paawo nampitsiki Kashiyakaa-weniki. Tema ari omonkaatari ikantakiri paerani Kamantan-taniri-paeni, ikantaki: Ikashiyakahaetani iiteeteri.

3

Omitsiryaatantaniri Juan

(Mr. 1.1-8; Lc. 3.1-9,15-17; Jn. 1.19-28)

¹ Okanta paerani janta ipatsiteki Judá-paeni, ari ipokaki Juan Omitsiryaatantaniri, ikamantantzi.

² Iroka ikantan-tapaaki: “Pipakahaero pikaaripero-shire-waetaki, tema rooteentsi ipinkathari-wentantee jaka Inkitejatzi.”

³ Tema rootaki ikenkitha-takotaki paerani Kamantan-taniri Isaías, ikantzi: Ari icheraa-haete ikaemaete ochempi-mashiki, ikanteete:

Powameetha-teeniri Pinkathari jempe ikinapaaki.

Pikimita-kaantero itampatzikae-tziro awotsi.

⁴ Rootaki ithaaritari paerani Juan, rontyee-tziro iwitzi ikyaakoetari, rowatha-kitari mashitsi-mashi. Rii rowari kentori, imiritziri iyaa pitsi.*

⁵ Osheki pokaentsiri paerani iñeeri Juan, Aapatziyaweni-jatzi, eejatzi poñaaneen-chari otsipaki inampii-teki Judá-paeni, pokaeyakini ikaatzi nampithapyaa-tawori Pareenkaariniki.

⁶ Ikamantakoyitapaakiro okaatzi rantakiri karipero-yitatsiri, rootaki romitsiryaatantakariri Juan irika-paeni iroka eni Pareenkaarini.

⁷ Ikanta iñaawakiri Juan ipokaeyakini Inashitantaniri eejatzi Sadoc-paeni, ikoyi romitsiryaawentyari Tajorentsi riyotee-tantyaariri kiteshiretee, ikantawakiri: “Tee pikameetha-shire-teeya-nitzi eeroka, poshiya-shitakari maanki. ¿Poshiyakaa-mintheetzi eero rowajankitahae-teemi?”

⁸ Kyaari-pero-rika pipakahaero pikaaripero-shire-waetzi, pikameetha-shiretee, poshiya-kotee-yaawo pankirentsi kithoki-tatsiri.

⁹ Eero pikanta-shire-waetzi: ‘Naaka icharini nowaejatziteni Abraham.’ Pikemi nokantemi: ‘Eero pikantakaa-pero-waeta-shita poshiya-kaantyya eeroka ikowa-perotani Tajorentsi, tema kantacha ratziri-takaero iroka mapi, rootaki poyaatee-yaarini icharini-yitee-yaari awaejatziteni Abraham.’

¹⁰ Eerorika poshiyawo pankirentsi kithoki-tatsiri, ichekae-takiro shachaki pankirentsi oponkitziki kaari kithoki-tatsini, rahaetakiro itahaetero.

¹¹ Aririka ipakahaero ikaaripero-shirewita atziri, aritaki nomitsiryaatan-teeyaari nijaa. Roo kanteencha, awotsikitaki matzirori ipinkatharen-tsitzi, nopinkatha-tzitakari naaka, tee okantya roshiya-kaantena romperatani nothopaan-tyaanariri ikyaantari iitziki. Tema riitaki kimitakaan-tyaawoni romitsiryaatan-teeromi Ishire tajorentsi, roete-shire-tanteeromi paamari.

* **3:4** ikyaakoetari = camello

¹² Tema roteeyakiro rirori rotekaki-mento, rooteentsi ikaateero roteka-kiwaete. Rowakoyi-teero kameethari okithoki pankirentsi, ari itayimae-teeyaawo otakee-riki.”†

Romitsiryataka Jesús

(Mr. 1.9-11; Lc. 3.21-22)

¹³ Opoñaashitaka ipokaki Jesús eniki Pareenkaariki, ipoñaakawo Tepoweniki. Ipokashi-takiri Juan romitsiryateri.

¹⁴ Tee ikowawita Juan romitsiryateri Jesús, ikantawakiri: “¿Litaka pipokashi-tantanari naaka nomitsiryateemi? Tema eeroka omitsiryate-nani naaka.”

¹⁵ Rakanakiri Jesús, ikantziri: “Nokowa-pero-tatzii pomitsiryatena. Rootaki ikowakaa-kinari Tajorentsi.” Ari ikowanaki Juan, ikantziri: “Aritaki nomitsiryataakimi.”

¹⁶ Raanakiri, romitsiryataakiri. Ro itonkaanee-mi Jesús, kimitanaka ashitaryaa-nakityee-yaami inkite, iñaheetzii opokashi-takiri Ishire Tajorentsi okinapaaki inkiteki oshiya-paakari jamomo.

¹⁷ Ikemaetatzii inkiteki ikantee-tanaki: “Ritaki netakoperotani irika noty-omi, osheki nokimo-shire-wentakiri.”

4

Rantakahaeterimi kaari kamethatatsi Jesús

(Mr. 1.12-13; Lc. 4.1-13)

¹ Okantakaa-nakari Jesús Ishire Tajorentsi jatanaki ochempi-mashiki, ari ikowawi-taka Kamaari rantakayirimi kaari kamethatatsi.

² Osheki kitejeri ijeekawaetaki janta, tekatsi roya, ayimatakiri itashe. Tema okaatzi 40 kitejeri ijeekawaetaki janta.

³ Ikanta Kamaari, ipokashi-takiri Jesús ikoyi rantakaerimi kaari kamethatatsi. Ikantapaakiri: “Kyaaripero-rika Itomintzimi Tajorentsi, pipeyiro owanawontsi iroka mapi, poyaawo.”*

⁴ Ari rakanaki Jesús, ikantanakiri: “Eenitatsi jankinarentsi kantatsiri: Tee apatziro akoyiro oyaawo owanawontsi, rootaki kowapero-tachari akemijanteero okaatzi ikanteeri Tajorentsi.”

⁵ Ikanta Kamaari raanakiri nampitsiki tajorentsi-tatsiri, rateeta-kaapaakiri jenoki okaapankatapaakira tajorentsi-panko.†

⁶ Ikantawi-tapaari: “Kyaari-pero-rika Itomintzimi Tajorentsi, pimitayi jaawikinta. Pikenkishiretero rojankinee-takiri paerani okantzi: Rotyaantemiri Tajorentsi Ronampiri aminako-wentemini.

Riitaki thomaemini eero pantziwa-tantawo mapi piitziki.”

⁷ Ari rakaneeri Jesús, ikantziri: “Okantzi eejatzi rojankinee-takiri paerani: Tee okameethatzi piñaanta-waetyaari Piwinkatharite Tajorentsi.”

⁸ Rapiiwi-takari Kamaari raaneeri Jesús tonkaariki ochempiki. Roñaahakiri maawoeni nampitsi ipinkathari-yitzi atziri, tema kameetha okanta owaneenka-yitaka.

⁹ Ikantapaeri: “Paminiro okaatzi tzimatsiri janta. Aririka potziwerowa-shita-kina pipinkathatena, aritaki nopakimiro maawoeni.”

† 3:12 Tema aririka owiikitero awankiri, otekaki-takiro, ataakiro otakee-riki. Rootaki aakiyite okithoki, otekitakiro kameetha, owakoyi-takiro. Ari roshiyee-yaari eejatzi pokaentsiri, rinashi-yite-yaari atziri, ineshironka-yiteeri ikaate kemijanta-neerini, riima kaari pakahaeroni ikaaripero-shiretzi, rootaki itaantee-yaari paamariki kaari tsiwaka-nitatsini. * 4:3 owanawontsi = pan

† 4:5 nampitsi tajorentsi-tatsiri = Aapatziyaweni

¹⁰ Ari rakaneeri Jesús, ikantziri: “¡Piyaaate inteena! eerokataki kamaari. Tema rojankineetaki paerani, kantatsiri:

Apinkatha-teeri Awinkatharite, apatziro akemijanteri rirori.”

‡

¹¹ Ari rinteenaryaawitapaenta Kamaari. Pokaeya-paakini Ronampiri Tajorentsi, raminapaa-kiniri ikoyiri Jesús.

Retanakari rantayi-tziri Jesús

(Mr. 1.14-20; Lc. 4.14-15; 5.1-11; 6.17-19)

¹² Ari ikemaki Jesús omonkyahaetakiri Juan. Rootaki ipiyanta-naari rirori Tepoweniki.

¹³ Tee ijeekapae Kashiyakaa-weniki, ikinanee Capernaum-ki, ari ijeekapaeri. Tema inkaari-thapyaaiki ojeeki Capernaum, inampiiteki iwaejatziteni Zabulón-paeni eejatzi Neftalí-paeni.

¹⁴ Ari omonkaatakari okaatzi ikenkitha-takiri paerani Kamantan-taniri Isaías, ikantaki:

¹⁵ Ojeeki inkaari-thapyaaiki inampi Zabulón-paeni eejatzi Neftalí-paeni,

Intatsikirona Pareenkaariniki,

Jeekatsiri Tepoweniki, jempe ipiyotee-yaari itsipajatzipaeni.

¹⁶ Ikaatzi kimiwi-takariri kinatsiri otsirenikakitzira,

Ari iñaayiteeriri riiperori ootamentotsi.

Otsiman-kakowi-takari raampari kathatayiri ikineemi sharinkaweniki.

Okimiwitakawo ijeekaemi okoñeeteera.

¹⁷ Aripaete retanakawo Jesús ikenkitha-takaeri atziri-paeni, ikantziri: “Pipakahaero okaatz pantakiri kariperotatsiri, tema rooteentsi ipinkathari-wentantee jaka Inkite-jatzi.”

¹⁸ Ikanta ishire-thapyaa-tanakawo inkaari janta Tepoweniki, roojatzi iñaanta-paariri Simón, iiteetziri eejatzi Pedro, itsipatari rirentzi iita Andrés, ipashikaateeyini. Tema pashikaawaerentzi riroripaeni.

¹⁹ Ikantapaakiri: “Poyaatena, okimityaawo nimaeka riimi atziri nopashikatakayimiri.”

²⁰ Tema te ishenkaanaki, rookanakiro ipashikaamento royaata-nakiri.

²¹ Ikanta riyataanaki, iñaapaa-tziiri Jacobo eejatzi Juan, rirentzi. Ari ijeekaeyini rirori ipitoki rowamata-tziro ipashikaa-mento itsipatakari ipaapate iitachari Zebedeo. Romiñaanaki eejatzi rirori,

²² rookanakiri ipaapate ipitoki, royaata-nakiri Jesús.

²³ Ithonkakiro ranashi-takawo Jesús Tepoweni, riyotaantaki maawoeni nampitsiki jempe ipiyota-piinteeta, ikamantan-takiro Kameethari Ñaantsi jempe okantakota ipinkathari-wentantee Tajorentsi. Retsiya-takota-kaayitaki ikaatzi mantsiya-yitatsiri nampitsiki.

²⁴ Tema ithonka ikema-kotee-tanakiri Jesús janta. Ikemaeyakini eejatzi Tonkaeronijatzi, ramayitakiri isheninka ikaatzi mantsiya-tatsiri, retsiya-takota-kahae-teeri. Ramakiri ikaatzi omatziri inashiyita-chari mantsiyarentsi, katsiwae-tatsiri, kamanawae-tatsiri, kijopooki-waeta-tsiri. Ramakiri eejatzi raahashireyi-tziri peyari. Tema ithonkakiri rowawijakoyita-waeri Jesús.

²⁵ Tema royaatee-yakirini osheki Tepoweni-jatzi, Apipakowenijatzi, Aapatziyaweni-jatzi, poñaayi-taneen-chari otsipaki inampi Judá-paeni, eejatzi intatsikiro Pareenkaariniki.

‡ 4:10 kamaari = Satanás

5

*Ikenkithatzi Jesús tonkaariki, jempe okantakota kimoshire-taatsini
(Lc. 6.20-23)*

¹ Ikanta ñaakiri Jesús osheki piyowenta-kariri, tonkaanaki ochempiki, ari ijeekapaaki janta. Pokapaaki riyotaani-paeni, ipiyowenta-paakari.

² Ari riyotaa-yitakiri, ikantziri:

³ “Ikimoshiretee shipeta-shireri, tema riitaki ñahaeroni ipinkathari-wentantee Inkite-jatzi.

⁴ Ikimoshiretee iraaneenta-waeta-chari, tema riitaki roemoshirenkae-teeri.

⁵ Ikimoshiretee tsinampa-shireri, tema riitaki jeekaatsini kameetha kepat-siki ikashiya-kahae-takiriri.

⁶ Ikimoshiretee amina-mina-tzirori ikameetha-shirete, tema aritaki ñahaero ikoyiri.*

⁷ Ikimoshiretee neshironka-taniri, tema aritaki ineshironkae-teeri rirori.

⁸ Ikimoshiretee kiteshireri, tema riitaki ñahaerini Tajorentsi.

⁹ Ikimoshiretee oetsimayaan-taniri, tema riitaki ikanteeteri: “itomyaayi-paeni Tajorentsi.”

¹⁰ Ikimoshiretee ikemaatsi-takae-tyaari ikameetha-shiretzira, tema riitaki ñaayiteeroni ipinkathari-wentantee Inkite-jatzi.

¹¹ Pikimoshiretee imaninta-waeteetemirika, ikemaatsi-takae-temirika, itheeya-kowae-teetemirika okantakaan-tziro pikemijantaana.

¹² Pithamenta-yityaa, tema Tajorentsi pinateemini inkiteki. Pikenk-ishireero jempe ikantee-takiri paerani ikemaatsi-takaetari etanakawori Kamantan-taniri-paeni.”

Oshiyawori tziwi

¹³ “Poshiyakawo eeroka-paeni tziwi. Aririka rowaeteetero tziwi oetarika-paeni, eero okamethatzi ikatyokan-teetyaawo. Otzimatyee imaninteetero, rookaetakiro jaawiki raatzika-waeteetero.”

Oshiyariri ootamentotsi

¹⁴ “Aririka ojeeki nampitsi tonkaariki, okoñaatzi maawoeni aririka ootyaa tsireni-riki, tee omana nampitsi. Tema eeroka koñeetyaa-kotantaniri, eeroka yotaaneerini maawoeni atziri, eero pomanimo-tziri okaatzi piyotaneeri eeroka.

¹⁵ Ari okimitzita eejatzi, aririka onthoteri ootamentotsi, eero atapatakotziri. Tema owakotziri jenoki ikoñeetyaa-kotan-tyaari ikaatzi jeekatsiri pankot-siki.

¹⁶ Ari pikanta-neeyaari eeroka, piyeeka-yitanee kameetha ñaantemiri pisheninka-paeni okameethatzi okaatzi pantayi-taneeri. Rootaki ipinkathatantee-yaariri rirori Ashiteeri Inkite-jatzi.”

Ikenkitha-takotakiro Jesús Ikowakaan-teetani

¹⁷ “Eero pikenkishiryaa-shita nopokatzi nookakayimiro Ikowakaan-teetani, eero nokakayimiro eejatzi ikenkitha-takotakiri paerani Kamantan-taniri. Apatziro nopoki nomonkaa-takaa-yitee-yaawo okaatzi ikenkitha-takoe-takiri paerani.

¹⁸ Kyaaripero aritaki othonkaeyaa kepatsi eejatzi inkite, eero awijashita Ikowakaan-teetani roojatzi omonkaa-tanta-kyaari maawoeni.†

* **5:6** amina-mina-tzirori ikameetha-shirete = riitaki oshiyariri ayimaneentziri imiri eejatzi itashe ikowa-pero-teera ikameethashirete. † **5:18** Ikowakaan-teetani = jota, tilde = oryaani-paeni jankinarentsi

¹⁹ Eerorika pithotyero Ikowakaan-teetani, eerorika pikaman-teeri pisheninka ikemantee-yaawori rirori, eero pinintahawo ipinkathari-wentanteera Inkite-jatzi. Riima matakirori ithotyero riyotaan-teero, riitaki riipero-taatsini jempe ipinkathari-wentantee Inkite-jatzi.

²⁰ ¿Poshiya-kaatzima kameetha-shirerira Yotaantaniri eejatzi Inashitananiri? Eerorika pawijeeri eeroa pikameetha-shiretee, eero piñahaero ipinkathari-wentantee Inkite-jatzi.”

Ikenkitha-takotziro Jesús kijaantsi

(Lc. 12.57-59)

²¹ “Piyotee-yironi eeroa okaatzi ikantee-takiriri paerani awaejatziteni, ikantee-tziri:

Eero powamaantzi. Aririka powamaantaki, aritaki rowajankitee-takimi eeroa.

²² Iroka nokantzi naaka: Eero pikijiri pisheninka, rowajankitee-tzimikari. Eero pikanta-waetziri: ‘Te piyowaetzi eeroa.’ Aritaki rowajankitee-takimi pinkatharensiki. Te okameethatzi pikija-neenta-waeteri pisheninka piitamajontzi-waeteri, patsipetawo-kari pitahaeyaa sharinkaweniki.‡

²³ Tema paapiintziri pipira pashita-kaari Tajorensi pitayiniri, roo kanteencha aririka pikenkishiryaa-paakiro eenitatsi ikijawentzimiri pisheninka,

²⁴ ari pookanakiri pipira pashita-kaariri, piyaata-shiteri kijakimiri. Pinkanteeri: ‘Nosheninka, jame aakameethata-wakahaeyaa.’ Aririka paapatziyawakahaeyaa, pipiye taapoki-mentotsiki, pita-paeniri Tajorensi pashita-kaariri pipira.

²⁵ Eenitatsi-rika kijimini, aririka raanakimi pinkatharensiki, pithaawakotya awotsiki, pikanteri: ‘Eero pikijawaeta, jame aakameethata-wakahaeyaa.’ Tema aririka rareeta-kaakimi pinkatharensiki, ikantakiri romperatani: ‘Paanakiri irika.’ Aritaki rahaeta-nakimi romonkyahaetemi.

²⁶ Eerorika pipinata-shitari ikaatzi ikowako-takimiri, eero roemishitowa-kaanteemi. Omaperotatya.”

Ikenkitha-takotziro Jesús mayempi-taantsi

²⁷ “Piyotziro eerokapaeni ikowakaan-teetakiri paerani, ikanteetzi: Eero pimayempitzi.

²⁸ Iroka nokantzi naaka: Aririka piñiuro tsinani, piñaama-shire-takyaaworika, pimayempi-shire-takiro.

²⁹ Iroka noshiya-kaawentemiro. Rootakirika pokiperori antakayimironi kaari kamethatatsi, pipakahaero, pikimita-kaantyaawo pikitho-kiryaa-tyeeromi, pookiro. Tema tee pikoyi patsipe-teeyaawo sharinkaweni okantakaantziro poki, tema rootaki kameetha-tatsi pijeeka-pityakitee.

³⁰ Rootakirika pakoperori antakayimironi kaari kamethatatsi, pipakahaero, pikimita-kaantyaawo pithatyaa-tyeeromi pako, pookiro. Tema tee pikoyi patsipe-teeyaawo sharinkaweni okantakaan-tziro pako, tema rootaki kameetha-tatsi pijeekaponchokite.

Ikenkitha-takotziro Jesús ookawakaantsi

³¹ “Ikanteetaki eejatzi paerani:

Aririka rooka-wakaetyaa, otzimatyee ipaeteri jempe ojankina-takota rookawakaan-tyaari.

³² Iroka nokantzi naaka. Rantakiro kaari kamethatatsi ikaatzi ookashitawori iina, rooma iñiuro-rika omayempitaki kantacha rookiro. Aririka aawiteeyaa roori itsipa oemi, omayempi-tzimo-takiri etawitari oemintari. Ari ikantee-yaari ahaeroni roori, mayempitaki rirori.”

‡ 5:22 pisheninka = pirentzi, pitsiro

Ikenkitha-takotziri Jesús paeryaa-shiwae-tariri Tajorentsi

³³ “Piyotee-yironi ikantee-takiriri paerani awaejatziteni:

Eero pipaeryaa-shiwaetari Tajorentsi.

Tema aririka otzimi pikashiya-kaeriri Tajorentsi, otzimatyee pimonkaateniri.

³⁴ Iroka nokantzi naaka: Tee okameethatzi pipaeryaa-shiwae-tyaari Tajorentsi pimatantyaawori pikanta-yitziri. Eero pipaeryaa-shiwaetawo inkite, tema ari ijeekiri Tajorentsi janta.

³⁵ Eero pipaeryaa-waetziro kepatsi, tema riitaki ashitawori Tajorentsi, rootaki ikatziya-chente-tanta-piintari. Eero pipaeryaa-shiwaetawo Aapatziyaweni, tema aritaki ipinkathari-wentantee Pinkathari-perori.

³⁶ Eero pipaeryaa-shiwaetawo piito, pikante: ‘Eerorika nomatziro nokantziri, ithatyee-tenawo noeto.’ Tema tee eeroka materoni pishooka-kaero pipae, opoñaashitya pichenkae-shita-kahaero.

³⁷ Eero pamatawi-tantzi. Kyaari-pero-rika pantero pikanta-yitziri, pikante: ‘Jeen, nomatero.’ Eerorika pantziro, pikante: ‘Eero nomatziro.’ Tema tee okameethatzi poshekiro piñaani.”

Ikenkitha-takotziro Jesús ineshironka-teetziri kijaneentan-tatsiri (Lc. 6.27-36)

³⁸ “Piyotee-yironi eeroka ikantee-takiri paerani:

Aririka pikithokiriiteri rooki itsipa atziri, okameethatzi ipiyako-wentee-tyaari, ikithoki-ryiitee-temiro poki eeroka.

Aririka pitzinkiryaa-koteri itsipa atziri, okameethatzi ipiyako-wentee-tyaari itzinkiryaaakoetemi eeroka.

³⁹ Iroka nokantzi naaka. Tee okameethatzi pipiyat-yaari kijaneentzimiri. Aririka ipajaawooteetemi, pishine-teniri ipajaawotemi otsipaki.

⁴⁰ Aririka rahaetemi pinkatharentsiki ikoyi raapithee-temiro pithaari, pishine-teniri raanakiro eejatzi pipewiryaaakowo.

⁴¹ Aririka romperee-temi paanakiro ashaahawontsi pookiro niyanki awotsi, paanakiro ashaahawontsi pawijakaero jempe ikantee-takimi pookiromi. §

⁴² Aririka ikanteetemi: ‘Pipina,’ okameethatzi pipiri. Aririka ikanteetemi: ‘Pipawakina, ari noepiyeemi,’ okameethatzi pipiri eero pithañaa-pithatari.

⁴³ Piyotee-yironi eeroka ikanteetakiri paerani:

Pineshironkateri pisheninka eeroka. Riima ikaatzi kijimiri, pikijiri rirori.

⁴⁴ Iroka nokantzi naaka: ‘Petakot-yaari kijimiri. Pamana-kotyaari maa-woeni ineshironka-tanteyaariri Tajorentsi. Eero pipiyatari kijaneentzimiri, paakameetha-teeri.’

⁴⁵ Rootaki ikowakae-takiriri itomiya-taari Ashiteeri Inkite-jatzi. Tema riitaki owetsika-kiriri ooryaa kitejeta-kotziriri maawoeni atziri: kameetha-shireri, eejatzi kaari-pero-shireri. Riijatzi wetsika-kirori inkani, rowaryiiniri maawoeni atziri: tampatzika-shireri eejatzi kaaripero-shireri.

⁴⁶ Apatziro-rika petakotari ikaatzi etakotzimiri eeroka, ¿poshiya-kaantzi ari-taki ipinateemi Tajorentsi? Tema eero, rootaki ranta-piintakiri shintsitziriri atziri ipinateri riitaki rashita-kaeyaari iwinkatharite wirakocha.

⁴⁷ Apatziro-rika piwetha-tapaa-kyaari pisheninka, ¿aminaashi-waetaantsi iroka? Tema rootaki ranta-piintziri itsipa-jatzi atziri.

⁴⁸ Pikameetha-shire-yitee eeroka, poshiya-kotee-yaari Ashiteeri Tajorentsi, mapero ikameetha-shiretaki rirori.”

§ 5:41 niyanki awotsi = 1 milla; pawijakaero ikantawi-takimira = 2 milla.

6

Ikenkitha-takotziri Jesús pashitan-tachari

¹ “Pipakahaero powapeyi-motari atziri-paeni pikameetha-shire-teeyini. Eekiro-rika piyaata-kaatyero, tekatsi ipinateemiri Ashiteeri Inkitejatzi.

² Aririka pipashi-tantya, eero pikanta-kanta-waetzi: ‘Nopashi-tantaka naaka.’ Apatziro ikanta-kanta-waetzi owapeyi-motan-taniri jempe ipiyota-piinteeta eejatzi jempe ikineeta-piintzi, rootaki ipinkathee-tantyaariri rirori. Tema tzimaki pinkatha-tziriri rirori.

³ Aririka pipashi-tyaari eeroa ashironkaenkari, eero pikanta-kanta-waetzi,*

⁴ pomanakaashityaawo okaatzi pipashi-tantakari. Apatziro riyotzi Tajorentsi, tema riitaki pinateemini paata.”

Ikenkitha-takotziro Jesús amanaantsi (Lc. 11.2-4)

⁵ “Aririka pamanyaari Tajorentsi, eero poshiya-kotari owapeyi-motan-taniri. Tema ikatziya-piinta rirori ipiyota-piinteetaha eejatzi niyankineki nampitsi inaantyaariri isheninka-paeni. Tema tzimaki pinkatha-tziriri rirori. Maperowa.

⁶ Rooma eeroa aririka pamanyaa, pashita-kotyaa pipankoki pikowakoteri Ashiteeri tsipata-kimiri. Riitaki ñeemini apaniroeni, aritaki ineshironkatakimi, riitaki pinateemini.

⁷ Aririka pamanyaa, eero papiipii-tziro okaatzi pikantakiri. Apatziro rapiipii-tziro itsipa-jatzi atziri. Roshiyakaa-mintheetzi rapiipii-tziro ikan-takiri aritaki ikemakiri Tajorentsi.

⁸ Paamaeyaa poshiya-kotari-kari eeroa. Tema tekira pikowako-teriita Ashiteeri koetyimo-tzimiri, riyotzi-maetakawo rirori maawoeni.

⁹ Iroka pikante pamana-piintyaa eeroa:
Ashitanari, nampitawori inkiteki, tema rootaki
Tajorentsi piwaero eeroa.

¹⁰ Pipinkathari-wenteena naaka.

Pantakaa-yinawo jaka kepatsiki okaatzi pininta-kaanari eeroa,
Poshiya-kaanteenari inkite-weri, pantakaeri rirori maawoeni pininta-
kaeriri eeroa.

¹¹ Pipapiintena okaatzi koetyimo-tanari nowayityaari.†

¹² Pipeyako-teenawo nokaaripero-shire-waetaki,
Tema nomatakiro naaka, nopeyako-teeri ikaatzi owaaripero-shire-tanari.

¹³ Eero pishinetana iñaantee-tena, ikowaete rantakaha-tenawo kaari-perori.
Tema ashi powaero pipinkathari-wentantee eeroa.

Ari pikantapiin-tatya otzimimo-tzimi pishintsinka, eejatzi powaneenkawo.
Aritaki okantari.

¹⁴ Aririka paripero-teeri ikaatzi kijimiri, aritaki raripero-teemi eeroa
Ashiteeri Inkite-jatzi.

¹⁵ Rooma eerorika pariperotziri ikaatzi kijimiri, tema eero raripero-teemi
eeroa Ashiteeri.”

Ikenkitha-takotziro Jesús tziwentaantsi

* **6:3** Poshiya-kantero tee iyotzi pampate jempe oeta antziri pakopero † **6:11** nowayityaari = pan

16 “Aririka pitziwentyaa poshire-takot-yaari Tajorentsi, eero pikanta-kanta-waetzi: ‘Notziwenta-tyaari Tajorentsi.’ Paamaeyaa poshiyari-kari eeroka owapeyi-motan-taniri. Itziwenta-piinta rirori mantsiya-shookiyitaki, rootaki riyoetan-tariri itziwentatyaa. Tema tzimaki pinkatha-tziriri rirori. Maperowa.

17 Rooma eeroka aririka pitziwent-yaari Tajorentsi, pikiwawootyaa, pikishityaa kameetha,

18 eero riyotan-teetzimi pitziwentatyaa. Apatziro riyotemi Ashiteeri Inkite-jatzi, tema riitaki pinateemini.”

Ikenkitha-takotziro Jesús inkite-jato ashaahawontsi

(Lc. 12.32-34)

19 “Eero pashaahanta-shiwaeta jaka kepatsiki, osheki opereyitzi, opowan-itzi, tema eenitatsi osheki koshintzi jaka.

20 Tema ro kameetha-tatsi pantayi-teero pijeekan-teeyaari kameetha inkiteki. Rootaki kimi-tyaawoni pashaahantaa-tyeeyaanimi inkiteki jempe tee opereyi-tapae, opowani-tapae eejatzi, tema tee itzimapai koshintzi janta.

21 Tema jempe-rika powahaantaka, aritaki poshireta-piintee-yaawo.”

Ikenkitha-takotziri Jesús ootamentotsi

(Lc. 11.33-36)

22 “Rootaki oki oshiyariri ootamentotsi awathaki. Kameetha-rika okanta poki, piñaantawo kameetha, okimi-witakawo pikoñeetyaa-kotatyeeemi.‡

23 Terika okameethatzi poki, eero piñaantawo kameetha, kimiwi-taka pitsireni-kaakitako-tatyeeemi.”§

Ikenkitha-takotziro Jesús ashaahawontsi

(Lc. 16.13)

24 “Tekatsi materoni rantawae-teniri apite omperatan-taniri. Tema apaani ikowa-perote imonkaa-teniri ompera-tariri, riima itsipa ikijaneentanakiri. Ari okantari eejatzi: Tekatsi materoni ranteniri Tajorentsi ikoyiri rirori, aririka ikenkishiryaaakoe-tyaawo ashaahawontsi kimi-tanaka roomi omperat-yaarini.”

Ikenkitha-takotziro Jesús kanta-shiryaaantsi

(Lc. 12.22-31)

25 “Pikemi nokante: Eero okantzimo-shiryaa-waetzimi pikante: ‘itaka noyaari, iitaka nomiriteri, iitaka nokithaa-tyaari?’ Tema eenitatsi akenkishiryaa-piintyaari, rootaki kowapero-tachari, awijiro okaatzi owa-piintari, eejatzi akithaa-piintari.

26 Jame akenkishiryaaakoteri tsimereeriki-paeni. Tee ipankitziro roy-aari, tee rowetsiki ipanko rowantyaawori iwankiri. Roo kanteencha, Tajorentsi papiintziriri okaatzi rowayitari. ¿Tema retakoperotzimi eeroka-paeni Tajorentsi?

27 Eekiro-rika piyaata-kaatyeeero okantzimo-shiryaa-waetzimi, ¿arima pi-matakiro powawi-neenta-waero pojarentsite?

28 Jame akenkishiryaaakotero incha-teyaki-paeni, tee añiuro antawaete, tee ontyaawenta okithaa-tyaari. Teemaeta okan-tzimo-shiryaa-waetawo, okante: ‘Iitaka nokithaa-tyaari?’*

‡ 6:22 Oshiyakaa-wenta-chari okitsi kameethari, riitaki atziri pimantatsiri (kaari mashitha-tatsiri), riitaki ñahaeroni ikematha-teero okaatzi rantakaeriri Tajorentsi, tema ijeekanaatzi okoñeetyeera

§ 6:23 Oshiyakaa-wenta-chari eerorika okameethatzi oki, riitaki atziri mashithari kaari kematha-teroni okaatzi rantakaeriri Tajorentsi, tema ijeekatzi otsirenikaakitziira * 6:28 incha-teyaki-paeni = lirio

²⁹ Owaneenkataka kameetha, awijakiri rowaneenkata Salomón, pinkathari-tatsiri paerani.

³⁰ Tema riitaki Tajorentsi owaneenka-tzirori. Okantawita eepichokini añawitawo owaneenkata-paenta, roo ojamanitaki te okamethatane aririka okama-teya-tanaki, ichekae-takiro, itahaetakiro. ¿Eeroma raminakowentzimi eeroka Tajorentsi? Aritaki, eero pikijo-shirewaetzi.

³¹ Aritapaaki okantzimo-shiryaa-waetzimi, pikante: ‘itaka noyaari, iitaka nomiriteri, iitaka nokithaa-tyaari?’

³² Apatziro okantzimo-shiryaa-waetziri itsipa-jatzipaeni. Rooma eeroka-paeni, riyotako-tzimiro Ashiteeri Inkitejatzi iitarika koetyimo-tzimiri.

³³ Tema rootaki kowapero-tachari ipinkathari-wenteemi Tajorentsi, rowameetha-shire-teemi eejatzi, aritaki ipayiteemi okaatzi koetyimotzimiri.

³⁴ Aritaki okantari, eero okantzimo-shiryaa-waetzimi oetarika awijimotemini okitejeta-manee, aritaki piñaakiro. Tema maawoeni kitejeriki-paeni piñaapiintakiro okaatzi kantzimo-shiryaa-yitzimiri.”

7

Ikenkitha-takotziro Jesús kijimataantsi

(Lc. 6.37-38,41-42)

¹ “Tee okameethatzi pikijima-tante, paamaeyaa ikijima-teetzimi-kari eeroka.

² Aririka pikanta-koteri pisheninka, aritaki ikantako-tanakimi eejatzi eeroka. Otzimatye paamaeyaa, otzimi-kari pantzimo-tantani, imaperoetee-mikari eeroka paata ipiyeeteemi.

³ Tema oshiyawo aririka otyaakitemi antawo incha-petoki pokiki, ¿arima paminakiri itsipa tyaaki-teenchari rokiki?

⁴ ¿Kantachama pikanteri: ‘Pipoki nayimiro tyaaki-takimiri?’ Tema otyaakitakimi eeroka antawo incha-petoki.

⁵ Tema poshiyakari eeroka owapeyi-motan-taniri. Tema otzimatye petawakyaawo eeroka paawaero inchapetoki otzikaakimiri pokiki, okantya paminanee kameetha paantee-yaanariri rinchapetokite tyaaki-teenchari itsipa.

⁶ Tee ipaetziri otsitzi okaatzi rooperotatsiri rashitari Tajorentsi. Tee ipaetziri eejatzi chaancho okaatzi poreryaa-yitatsiri pinapero-tachari, tema te riyotziro ineshironka-waetzi ari roepatsi-takiro eejatzi ari raatzikawaetakiro. Teera ipaetatyeeri ikowawitari, osheki imashireyantzitanaki, aritaki ratsikantaki.”*

Ikenkitha-takotziri Jesús amanaperotariri Tajorentsi

(Lc. 11.9-13; 6.31)

⁷ “Pikowako-tante, pithotyaakotee eejatzi, aritaki ipaeteemi pikoyiri. Poshiya-kantero aririka pareetyaa pankotsiki, pikanta-paakiri ashitawori: ‘Pashita-reenawo pipanko.’ Ari rashita-ryaakimiro ipanko.

⁸ Tema aritaki ipaeteeri kowakotan-tatsiri. Ikaate amina-mina-teeroni, aritaki roñaahae-teeri. Aririka ikantante: ‘Pashita-reenawo.’ Aritaki rashitaryahae-takiniri.

* **7:6** Ikantee-tziri jaka: “rooperotatsiri rashitari Tajorentsi” eejatzi “poreryaa-yitatsiri pinapero-tachari”, rootaki oshiyakaa-wentacha Kameethari Ñaantsi. Tema rootaki iñaani Tajorentsi oshiyariri ikaatzi poreryaa-yitatsiri pinapero-tachari. Riima otsitzi eejatzi chaancho, riitaki oshiyakaa-wentachari ikaatzi kaari koyironi ikemijanteero Kameethari Ñaantsi, osheki ikijaneentakiri kaman-tanzirori. Terika ikoyiro ikemijante, eero ishitsiteetziri ikemijante

⁹ Aririka ikowakotemi pitomi, ikantemi: ‘Pawa, pipina noyaari.’ ¿Arima pipakiri mapi?†

¹⁰ Aririka ikantemi: ‘Pipina shima.’ ¿Arima pipakiri maanki royaari?

¹¹ Tema piyotziro petakotari eeroka pitomi-paeni, okantawita pikaari-pero-wita eeroka. Riitaki maperotzirori Ashiteeri Inkite-jatzi, retakotari maawoeni amanayi-teeriri.

¹² Aririka pikoyi retakoeteemi, petawakyaawo eeroka petakotantyyaa. Tema rootaki Ikowakaan-teetani, roojatzi ikantakiri paerani Kamantan-taniri-paeni.”

Ikenkitha-takoe-tziro awotsi-manchaki
(Lc. 13.24)

¹³ “Aririka pikoyi pikyaa-wanko-teeri Tajorentsi, pikimitakantyyaawo pipampi-thata-tyeeromi awotsi-manchaki. Tema eenitatsi otsipa jaawokitatsiri, kaari pomeentsi-tachani ikinantee-tyaawo. Tema osheki pampitha-takirori, riitaki ashironkahaa-chani sharinkaweniki.

¹⁴ Rooma awotsi-manchaki, tee ishekitzi kinantyyaawoni, riitaki areetaachani janta ashi rowaero rañahae.”

Ikenkitha-takotziri Jesús thaeri
(Lc. 6.43-44)

¹⁵ “Paamahae-yaani eerokapaeni ramatawi-tzimi-kari oshiyawi-tariri Kamantan-taniri, roshiya-paakyaari ipireetari eero imashireyantzi-waetzi. Roo kanteencha, kaari-pero-shiretaki rirori inthomoeki, roshiyakari owantaniri.‡

¹⁶ Otzimatyyee aminiri kameetha-rika okaatzi rantayi-tziri, rootaki ayotant-yaari kameethashiretaki rirori. ¿Añiiroma chochoki imiriteetziri okithoki-tantyyaawo owaato kitochee? Tema te. ¿Kantachama okithokitantyyaawo otsipa chochoki-paeni roori? Tema eero.§

¹⁷ Roorika inchato jaankanato-tatsiri oshooki, okithokitzi kameetha. Rooma inchato jampishi-tatsiri, tee okameethatzi okithoki.

¹⁸ Tema okaatzi inchato jaankanato-tatsiri oshooki, tee okaariperotzi okithoki. Ari okantari eejatzi inchato jampiya-shita-tsiri oshi, tee okameethatzi okithoki.

¹⁹ Tema ari itowaetakiro inchato kaari kithoki-tatsini, rahaetero itahaetero.

²⁰ Aritaki piyotee-yawakirini eeroka-paeni amatawitantaniri aririka piñaayi-takiro okaatzi rantayitziri.”

Ikenkitha-takotziri Jesús yotako-pero-teeriri
(Lc. 13.25-27)

²¹ “Eeniwitacha osheki kantanari: ‘Eerokataki Nowinkatharite, nopinkatha-tzimi.’ Eero ikyahae rirori inkiteki jempe ipinkathari-wenteeri Tajorentsi. Apatziro ikaatzi antaneerori ikoyiri Ashitanari Inkite-jatzi.

²² Aririka nopinkatharitee paata ari nopiyoteeri maawoeni atziri. Eenitatsi kantayi-teenani: ‘Nowinkatharite, nopaeryaa-kimiro piwaero nokenkitha-takotzimi. Nopaeryaakimi netsiya-takota-kaeri raahashiri-tziri peyari. Ari nokimiteeriri eejatzi nosheninka-paeni, osheki notajonkawenta-yitaki nopaeriiniri piwaero.’

²³ Ari nokanta-wakiri naaka: “Tee niyotzimi. Piyaate inteena, tema osheki pantakiro kaari kamethatatsi.’ ”

† 7:9 noyaari = pan ‡ 7:15 ipireetari tee imashiyantzi-waetzi = owisha = owantaniri = lobo § 7:16 chochoki imiriteetziri = uva; chochoki-paeni = higo

Ikenkitha-takoe-tziri apite wetsika-tsiri ipanko
(Lc. 6.46-49)

²⁴ “Pikemi. Aririka pikenkishiryaaakotero maawoeni nokanta-kimiri, aririka pikemijanta-neero maawoeni, ari okameethatzi. Rootaki piyotani-tyaari. Poshiyaari wetsika-tsiri ipanko okijopathatzira kepatsi.

²⁵ Oparya-witaka antawo inkani, amaaniwitaka. Antawo otampyaa-witaka, ookanta-witapaakawo pankotsi, tee aawiyiuro. Tema owatzika-kityaa kameetha okijopathatzira kepatsi.

²⁶ Ari okimitari eejatzi eerorika pikenkishiryaaako-tziro okaatzi nokanta-yitakimiri, eerorika pikemijanta-neero, te piyotanitzi. Poshiya-kotakari wetsika-tsiri ipanko impanekii-teki.

²⁷ Okanta oparya-paaki inkani, amaanita-paaki. Ari otampyaa-tapaaki, ookanta-paakawo pankotsi, tyaanaki. Tee iñahaeteero.”

²⁸ Rootaki riyotaa-kiriri Jesús ikaatzi piyowenta-kariri. Ipampoy-eyanakirini atziri-paeni ikemirira.

²⁹ Tema tee omaanta ishintsinka riyotaantzira, rawijiri riyotaantzi Yotaantaniri-paeni.

8

Retsiyatakotakahaeri Jesús omatziri pathaa-wontsi
(Mr. 1.40-45; Lc. 5.12-16)

¹ Ikanta roerinkaawo Jesús ikenkitha-takira tonkaariki, royaateeri osheki atziri.

² Ari ipokashi-takiri omatziri pathaa-wontsi, rotziwerowa-shita-paakari, ikantapaakiri: “Pinkatharí, pikoyi-rika, niyotzi aritaki pimatakiro petsiy-atakotakahaena.”

³ Roojatzi rakotan-tanaka Jesús, rotzinkakiri eepichokiini, ikantziri: “Nokoyi, petsiya-takotee.” Etsiyatanaki ipathaa-waewitaha.

⁴ Ikantawi-tawaari Jesús pathaawae-witachari: “Eerowa pikaman-takotana. Apatziro powanakiro piyaata-shiteri Ompera-tajorentsi-taarewo, pimatantyaawori Ikowakaantani paerani Moisés, paanakiniri Tajorentsi pashita-kaariri pipira, rootaki riyotan-teetyaari etsiyata-koteemi.”

Retsiya-takota-kahaeri Jesús romperatani reewarite owayiri-paeni
(Lc. 7.1-10)

⁵ Ikanta rawijanaki Jesús, aretee-yakani nampitsiki Capernaum. Ari ipokaki reewari rowayirite wirakocha iñeeri Jesús,

⁶ ikantapaakiri: “Nowinkatharité, eenitatsi naaka nomperatani nopankoki, maperotaka imantsiyataki, kijopookitaki.”

⁷ Ari rakanakiri ikantziri: “Aritaki niyaataki netsiya-takota-kahaeri.”

⁸ Ikantanaki rirori: “Osheki nopinkatha-takimi eeroka, tema tekatsi koy-inani naaka, eero okanta pikyaa-wankotana. Apatziro nokoyi pikanta-kanteri retsiya-takotee, aritaki omatakyaa pikanteri.*

⁹ Eenitatsi omperatanari naaka, eenitatsi eejatzi owayiri-paeni nomper-atari naaka. Aririka nokanteri: ‘Piyaate,’ aritaki riyaataki. Aririka nokante itsipa: ‘Pipoki,’ aritaki ipokaki. Aririka nokanteri nomperatani: ‘Pantero iroka,’ imatziro rantziro.”

¹⁰ Ari ipampoyaanakiri Jesús ikemakirira ikantaki reewarite owayiri. Ikantanakiri ikaatzi oyaatakiriri: “Riitaki matakirori irika ikemijantzi, tema

* **8:8** Irika reewari rowayirite wirakocha, kaari Judá-paeni, itsipa-jatzi atziri. Paerani tee ikyaa-wanko-tziri Judá-paeni itsipa-jatzi kaari isheninkata.

jaka inampiiteki Israel-paeni tekira noñee apaani oshiyaarini irika. Omaperotatya.

¹¹ Pikemi, aririka ipinkathari-wentantee Inkite-jatzi, aritaki itzimaki osheki itsipa-jatzi poñaachani otsipaki nampitsi, inintahaeyaa rakiyoteeri awaejatzi Abrahama, Isaac, eejatzi Jacob.

¹² Ero itzima-perotee asheninka jeekaatsini janta. Riitaki ikowawi-teetari ipinkathari-wenteeri maawoeni janta, tema osheki ipiyathataka, rootaki rookantee-yaariri otsireni-kaakitzi. Ari riraawae-tyaari, ratsikae-kiwae-teeyaa ikemaatsi-teeyaa.”

¹³ Ipithoka-shita-naari reewarite owayiri, ikantziri: “Pipiye pipankoki. Pimatakiro pikemijantzi eeroka, rootaki retsiya-takotan-teeyaari pomperatani.” Intsipaeete retsiya-takotanaki romperatani ipankokinta.

Retsiyatakotakahaero Jesús riyote Pedro

(Mr. 1.29-34; Lc. 4.38-41)

¹⁴ Ikanta ikinanaki Jesús ipankoki Pedro. iñaapaa-tziro riyote omaryaaka, omatatziro jaawa-kirentsi.

¹⁵ Rotzinkan-tapaakawo eepichokiini rako, etsiyata-kotanaki. Piriintanaka, aminayi-tawakiniri oetarika opawakiriri.

¹⁶ Okanta otsireniityaanaki, ramaeta-paakiniri osheki raahashiretziri peyari. Retsiya-takota-kaayi-teeri ikijatha-yitakiri iweyarite. Retsiya-takota-kaaki eejatzi ikaatzi mantsiya-tatsiri.

¹⁷ Ari omonkaatari ikamantan-takiri paerani Kamantan-taniri Isaías, ikantaki:

Riitaki aanakironi amantsiyanka,

Riijatzi aanakironi okaatzi akemaatsi-yitari.

Kowatsiri royaateri Jesús

(Lc. 9.57-62)

¹⁸ Ikanta iñaakiri Jesús ishenei-pero-tapaaki atziri piyowentakariri, ikantanakiri riyotaani: “Jame amontyaakotee intatsikironta.”

¹⁹ Ikantawi-tawaari Yotaantaniri: “Yotaanari, nokoyi noyaata-nakimi jempe pikinayite eeroka.”

²⁰ Rakanaki Jesús, ikantziri: “Eenitatsi imoo kowincha imaantapiintari, eejatzi ikimita tsimereriki-paeni eenitatsi imenkoshi. Riima irika Itomi Atziri tee otzimi ipanko imaantyaari rirori.”

²¹ Ari ikantanaki riyotaani: “Yotaanari, nokowawitaka naaka noyaata-nakimi, eero nomatzimaeta nimaeka, nokowatzii noñeeri nokitata-neeri ashitanari, aripaete noyaatemi.”

²² Ikantanaki Jesús: “Poyaatena. Tema ikaatzi kamatsiri, aritaki ikitateeri rirori kaminkari-paeni.”

Romaeriro Jesús tampyaa

(Mr. 4.35-41; Lc. 8.22-25)

²³ Ari rotetanaka Jesús pitotsiki, itsipatakari riyotaani-paeni.

²⁴ Ikanta imontyaa-kotanaka, maanaki Jesús pitotsiki. Ro roweyaa-kowitaka niyankyaani, omapokakiri riyotaani-paeni antawo tampyaa, ki-taatapaaka nijaa pitotsiki otamakaa-tanakira inkaari.

²⁵ Riyaata-shitanakiri apani riyotaani Jesús, rowakiryaapaakiri, ikan-tziri: “¡Yotaanari, apiinkatyeewe! ¡Powawijaa-koteena!”

²⁶ Ikantanakiri rirori: “¿Litaka pithaawantari? ¿Tekirama pikemijanta-perotzi?” Piriintanaka, romaeryaakiro tampyaa eejatzi otamakaatzi inkaari, awijanaki, maeryaa-tanee kameetha.

²⁷ Ipampoyeeyanakirini Jesús, antawo ipinkatha-tanakiri, ikanta-wakahaeyani: “¿Litaka atzirita-tsiri irika? Romaeryaantawori tampyaa, eejatzi inkaari.”

Gadara-jatzi raahashiretziri peyari

(Mr. 5.1-20; Lc. 8.26-39)

²⁸ Areetee-yakani intatsikiro, aatakota-paaki nampitsiki iiteetziri Gadara. Ari ishiyashi-tawakari apite atziri raahashiretziri peyari ipoñaakawo kitataarewo-mashiki. Ikijakaakari peyari, osheki ithaa-wanteetari, tee imateetyaa ikineete janta.

²⁹ Icheraa-pero-tanaki ikantzi: “¡Jesús, Itomi Tajorentsi! ¿Nimaekama powa-jankitena tekira omonkaa-tyaata? ¿Jempema nokanta-kimika eeroaka?”

³⁰ Ari ishimoka-waeteeyini osheki chaancho janta.

³¹ Ñaawaetanaki iweyarite, ikantzi: “Aririka petsiyatakotakahaeri naahashiretanewo, potyaantena ipiyotakaha chaancho.”

³² Ikantzi Jesús: “¡Piyaate peyari!” Jatanaki peyari-paeni chaanchoki, raahashireta-paakiri, rootaki ishiyan-tanakari impeetaki, pariyeeyapaakani maawoeni inkaareki, thonkaka ipiinkaeyakini.

³³ Ikanta iñaakiro aminiriri chaancho okaatzi awijeentsiri, shiyanaka nampitsiki, ikamantapaakiri maawoeni atziri okaatzi iñaakiri.

³⁴ Rootaki riyaata-shitan-tanakariri atziripaeni irika Jesús, ikantapaakiri: “Tee nokoyi piyeeki nonampiki, pamine jempe pikini.”

9

Retsiyatakotakahaeri Jesús kijopookiri

(Mr. 2.1-12; Lc. 5.17-26)

¹ Ikanta rotetanaa Jesús pitotsiki, montyaa-kotanaa inampiki.

² Ari ramaeta-kiniri kijopookiri, inatakoe-takiri romaryaa-mentoki. Riyoshire-tawakiri Jesús ikaatzi natako-takiriri osheki rawentaa-paakari, iñaanata-wakiri mansiyari, ikantziri: “Pithaamenta-shiretyaa nosheninká, tema ipeyakoe-teemiro pikaaripero-shire-witaka.”

³ Kemawaki rirori Yotaantaniri-paeni, ikanta-shire-tanaki: “Itheenka-tajorentsi-tatzii irika.”

⁴ Tema yotaki Jesús jempe ikanta-shiretzi, rojampi-tanakiri, ikantziri: “¿Litaka pikaaripero-shire-tantari?”

⁵ ¿Tema okameethatzi nokante: ‘Ipeyakoe-teemiro pikaaripero-shire-witaka?’ ¿Rooma pikoyi nokanteri: ‘Pikatziyane, piyaatee?’

⁶ Nimaeka piyoteri Itomi Atziri otzimimo-tziri ishintsinka jaka kepatsiki, aritaki ipeyako-teeniri antawitawori kaari kamethatatsi.” Ipithoka-shitanakari kijopookiri, ikantziri: “Pikatziye, paaneero pomaryaa-mento, piyaa-tee pipankoki.”

⁷ Apathakirotananaa ikatziyanana mansiya-witachari, jatee ipankoki.

⁸ Tema iñaakiri maawoeni piyoteen-chari, ipampoyeeyanakirini iñaawaerira riyaatee. Ikantee-yanakini: “Imapero-tatyaa Tajorentsi, riitaki matakirori otzimimo-tantariri itajorenka irika atziri.”

Omiñahae-tanakiri Mateo

(Mr. 2.13-17; Lc. 5.27-32)

⁹ Ikanta rawijanaki Jesús, roojatzi iñaanta-paariri Mateo, irika riitaki shintsi-tantatsiri ramaeteniri koriki. Ikantapaakiri: “Poyaatena.” Roojatzi ikatziyantana Mateo royaata-nakiri.

¹⁰ Areetaka ipankoki Mateo rowakae-yaari Jesús, ari ikaatakiriri riyotaani-paeni. Tema osheki shintsitan-tatsiri ramaeteniri koriki oyaatanakiriri

Jesús, riyaatzitaka eejatzi osheki antayitzirori kaari-perori. Ari ikaatzi rakiyotakiri Jesús.

¹¹ Ikanta iñaakiri Inashitantaniri, ikaemakiri riyotaani Jesús, rojampitakiri, ikantziri: “¿Iitaka rakiyotan-tariri Jesús shintsi-tatsiri ramaeteniri koriki eejatzi antayitzirori kaari-perori? Tee okameethatzi.”

¹² Ikemaki rirori Jesús, ikantzi: “Aririka imantsiyate atziri ipokashi-tziri aawintantaniri, riima atziri kaari mantsiya-tatsi tekatsi ikoyi rirori.

¹³ Otzimatyee pikenkishireero Ikantakaantani Tajorentsi, kantatsiri: Tee apatziro nokoyi pamayiteena pipira pitayinari.

Roo nokowa-pero-teeri pineshironka-teeri pisheninka.

Tema tee apatziro nopokashi-tziri kameetha-shireri nokaema-shire-teeri, tema nopokashi-tatziiri kaari-pero-shireri nokaema-shire-teeri ipakahaero kaari-perori.”

Ikenkitha-takotziro Jesús itziwenteeta

(Mr. 2.18-22; Lc. 5.33-39)

¹⁴ Ari ipokaeyakini riyotaani Juan, rojampi-tapaakiri Jesús, ikantziri: “¿Iitaka kaari itziwentanta piyotaani? Tema notziwenta-piinta naaka, ari ikimi-tzitari riyotaani Inashitantaniri.”

¹⁵ Ari rakanakiri Jesús, ikantanakiri: “Aririka aate aawakaan-tsiki, ¿arima owashire-tapaakyaa? Rooma aririka paata, rahaetakiri iimenteetari, ari-paete itziwenteetyaa.

¹⁶ Tema apaani paejatopookiri kithaa-reentsi, aririkami rowamantanteetyaawo owakirari ojapeki, aritaki otzijaa-pero-tanaki aririka amintha-tanakyaa owakirari ojapeki.

¹⁷ Ari okimitari eejatzi, tee ikameethatzi paejatoteentsiri mashitsi-naki rowantee-tyaari eeryaari imiriteetziri. Aririka rowantee-tyaari, aritaki ijanaryaanaki, ari apaatashi-waetakyya imiriteetziri eejatzi mashitsi-naki. Tema riitaki kameetha-tatsi owakirari mashitsi-naki rowantee-tyaari.”

Rishinto Jairo eejatzi tsinani otzinka-kirori eepichokiini rithaari Jesús

(Mr. 5.21-43; Lc. 8.40-56)

¹⁸ Ikenkithawae-mintheetzi Jesús, areetapaaka ijewarite Judá-paeni, otziwerowa-paaka ipinkatha-tapaakiri, ikantziri: “Kamaki nishintyo, rootaki nopokantari piyaate nopankoki pantantee-yaawo eepichokiini pako, añahaeta.”

¹⁹ Ari riyataanaki Jesús, eejatzi riyotaani-paeni, royaata-nakiri.

²⁰ Ari opokapaaki tsinani mantsiya-tatsiri, tema osheki ojarentsi ojokaawaetaka ira, kaatakotaki 12 ojarentsi, okinashi-tapaakiri itaapiiki Jesús, antakiro eepichokiini opatziki iithaari.

²¹ Okanta-shiretzi: “Aririka notzinki-takiri eepichokiini iithaari, aritaki netsiyata-kotee.”

²² Ari ipithoka-shita-nakawo Jesús, ikantziro: “Pithaamenteeyaa nosheninká, rootaki etsiyatakoteemiri pawentaanaha.” Intsi-paete etsiyatanaki omantsiyanka tsinani.

²³ Ikanta rareeta-paaka Jesús ipankoki reewarite Judá-paeni, iñaapaa-tziiri showiwentzirori kamaentsiri, osheki atziri akisheenkaateen-chari rira-haeyani.

²⁴ Ikantapaakiri: “Pishekaeyini, tee okami piraa-koteeya-karini, omakoryaatzi.” Tema itheenkaetziiri Jesús.

²⁵ Romishitowa-paakiri maawoeni, kyaapaaki Jesús, roteeya-wakotapaakiro, piriintanaa eentsi.

²⁶ Tee romanako-tanaka Jesús, ikemakoe-tanakiri maawoeni janta.

Retsiyatakotakahaeri Jesús apite mawityaakiri

²⁷ Ikanta rawijanaki Jesús, royaata-nakiri apite mawityaakiri, ikantzi ikaemi: “¡Ikashiyakaetani pinkatharini David, pineshironka-teena!”

²⁸ Roojatzi rareetan-tapaakari pankotsiki. Ipokapaaki okaakiini mawityaakiri, ari rojampi-takiri Jesús, ikantziri: “¿Tema pawentaakina eeroka aritaki nomatakiro pikoyiri?” Ikanteeyini rirori: “Jeen, ari pimatakiro Nowinkatharite.”

²⁹ Akotanaki Jesús, ipampitakiri eepichokiini rokiki, ikantziri: “Owawijaakoteemi pawentaana.”

³⁰ Apathakirotanee raminanee kameetha. Ishintsi-thawi-tawaari, ikantziri: “Eero pikaman-takotana netsiyatakotahaemi.”

³¹ Roo kanteencha, jateeya-nakini irika-paeni ikamantan-tanaki, ithonka ikemakoe-tanakiri Jesús janta.

Ĩñaawaeta-kahaeri Jesús kijopaanteri

³² Ikanta ramaeta-paakiniri Jesús raahashiretziri peyari, ikijopaantetatsiri.

³³ Tema retsiyatakotakaa-wakiri Jesús irika atziri, ñaawaetanee, tema romishitowaeniri iweyarite. Ipampoyeeyanakirini atziri-paeni, ikantashire-teeyini: “Te ñaapiintziri asheninka-paeni imatero oshiyaawoni rantakiri irika.”

³⁴ Riima Inashitantaniri-paeni, ikanteeyini rirori: “Ipajawyaa-kiri reewarite peyari retsiyatakotakaantariri raahashiretani.”

Jampaen-kataki pankirentsi

³⁵ Tema ithonka ranashi-takawo Jesús maawoeni nampitsi, riyotaantayitaki jempe ipiyota-piinteeta. Ikenkithata-piintakiro Kameethari Ñaantsi, jempe okanta ipinkathari-wentantee. Retsiyatakotakaayiteeri maawoeni, tekatsi apaani mantsiyarentsi pomeentsi-tzimo-tyaarini.

³⁶ Ikanta iñaakiri Jesús osheki piyowenta-kariri, antawo retako-shiretanakari, ikantanaki: “Kyaari-perotaki rashironkaayita irika atziri-paeni. Roshiyakari ipireetari eerorika itzimi aamaako-wentyaarini.”*

³⁷ Eekiro ikantana-kitziiri riyotaani-paeni: “Roshiyakawo irika-paeni atziri ojampaen-katzi pankirentsi, teemaeta itzima-perotzi atziri owiiteeroni.

³⁸ Pamaneeri eerokapaeni Awinkatharite, rotyaantantyaari osheki jatashiterini atziri-paeni, tema eenitatsi osheki kemijantaa-tsini.”

10*Riyoshiitaki Jesús 12 Otyaanta-newopaeni*

(Mr. 3.13-19; Lc. 6.12-16)

¹ Roojatzi riyoyaantaka Jesús 12 riyotaanewo, ipakiri ishintsinka. Imatanakiro rirori retsiyakotakaa-yitziri maawoeni inashiyitachari imantsiyanka eejatzi ikaatzi raahashireyi-tziri peyari.

² Irika ikaatzi 12 riyoyaakiri Jesús, riiyitaki iitakiri Otyaantaarewo: Etanakawori Simón, iitakiri Pedro. Kaakitapaaki Andrés, rirentzi Pedro. Kaakitapaaki Jacobo itomi Zebedeo eejatzi Juan rirentzi.

³ Kaakitapaaki rirori Felipe, Bartolomé, Tomás, Mateo shitsitantatsiri amaeteniri koriki, kaakitapaaki Jacobo itomi Alfeo, Tadeo,

⁴ kaakitapaaki Simón, iiteetziri eejatzi Kijakotan-taniri. Kaakitapaaki iweyaanta-paakawori Judas Nampitsiwari, riitakira pithoka-shita-kariri Jesús.

* 9:36 ipireetari = owisha = oveja

Rotyaantee-takiri kaata-tsiri 12
(Mr. 6.7-13; Lc. 9.1-6)

⁵ Opoñaashita rotyaantakiri Jesús kaatatsiri 12, riyotaa-yitawakiri, ikantziri: “Eero pikini ijeekira itsipa-jatzi atziri, eero pikinanaki eejatzi inampiki Oshitekii-toni-jatzi.

⁶ Apatziro pikinayitanaki inampiki Israel-paeni, jempe ijeekayitzi oshiyakariri ipireetari peyayiteenchari.

⁷ Aririka piyaatanaki iroka pikante pikamantante: ‘Rooteentsi ipinkathari-wentantee Inkite-jatzi jaka.’

⁸ Petsiyatakotakaa-yiteeri mantsiyari, powañaa-yiteeri kamatsiri, petsiyatakota-kaeri pathaawae-tatsiri, eejatzi raahashireyi-tziri peyari. Tema Tajorentsi neshironka-teemi eerokapaini, tee ikowako-tzimi pipinateri. Rootaki pimataneeri eero eero pikowako-tantzi ipineetemi, pineshironka-tantee.

⁹ Eero paanaki piyorikite,*

¹⁰ eejatzi poyaari awotsiki. Eero paanaki otsipa pithaari, eejatzi otsipa pikyaan-tyaari piitziki, pikotzi. Tekatsi otsipa paanakiri. Tema ikanteetzi: Ari ipineeteri antawae-tatsiri.

¹¹ Aririka pareetakyaa nampitsiki, paminapaaki aakameetha-tawakimini, riitaki piyeeki-motapaakiri, roojatzi pawijan-takyaari otsipaki nampitsi.

¹² Aririka pareetakyaa pankotsiki, piwetha-tanta-paakyaa.

¹³ Aririka raakameetha-tawakimi piwetha-tapaakari, aritaki ijeekae kameetha. Eerorika raakameetha-tawakimi, aminaashitaka piwetha-witapaakari.

¹⁴ Eerorika raakameetha-tzimi, eerorika ikemijantzimi eejatzi, pawija-pithateri, potekaneero pipatsi-te piitzira.

¹⁵ Riitaki imapero-ete paata rowajankiteeteri, aritaki awijanakiro ikantee-takiri paerani Paamaarini-jatzi eejatzi Katsimaaniri-jatzi. Omaperotatyaaha.”

Ikemaatsi-takae-teemi paata

¹⁶ “Notyaantzimira nimaeka, poshiyakari rotyaantee-tziri ipireetari jempe ipiyota owantaniri. Roo kanteencha, otzimatyee poshiya-kotyaari eero-ka-paeni kokiyantzi maanki, poshiya-kotyaari eejatzi jamomo itsinampa-shire-waetzi.†

¹⁷ Paamaeyaa. Tema rahaeta-tyeemi jewariki, ipajawae-teetemi jempe ipiyota-piinteeta.

¹⁸ Ompoñaashitya rahaeta-nakimi ijeekira pinkathari-perori okantakaan-tziro pawentaanaha. Ari pikenkitha-takoyi-teenari janta, ikemayitee eejatzi itsipa-jatzi atziripaeni.

¹⁹ Aririka ahaeta-nakimi, eero pikanta-shire-waetzi: ‘¿Iitakama noñaawae-tapaakiri?’ Tema eenitatsi yotashire-takae-mironi iitarika piñaawaeteri.

²⁰ Eero piyotashitawo eero iitarika piñaawaeteri, rootaki Ishire tajorentsi poñaachari Ashitzi-miriki yotakae-mironi okaate piñaawaeteri.

²¹ Aritaki iñahaetaki aakaanterini rirentzi rowamaa-kanterini. Aakaan-terini itomi. Eenitatsi owamaakaan-terini ashitariri ikijaneenta-nakiri.

²² Osheki kijaneentemini okantakaawo pikemijantaana. Roo kanteencha, ikaatzii oejokiro-tanari rawentahaana, riitaki awijako-taatsini.‡

* **10:9** piyorikite = oro, plata, cobre † **10:16** ipireetari = owisha; owantaniri = lobo ‡ **10:22** Paminero ‘Jempe Ikantee-tziro Ñaantsi-paeni’ okantakota ‘Waerontsi’.

²³ Aririka ikijaneentee-tanakimi janta, pawija-pithateri. Tema tekira pithotyeerota piyaayite inampiki Israel-paeni, piyapaaka irika Itomi Atziri. Omaperotatyaaha.

²⁴ Teera iñahaetzi apaani riyotahae-tziri rawijiri iyoteeriri. Te iñahaetzi eejatzi apaani omperataarewo rawijiri omperatariri ipinkatheeteri.

²⁵ Apatziro añiiri apaani riyotahae-tziri ikimityaari yoteeriri paerani. Ari ikantari eejatzi omperataarewo. Tema osheki ikijaneentee-takina nimaeka naaka, ikimitakantakina naakami Nantatsiri. Eeroka imapero-teete ikijaneenteetemi pikemijantaanaha.”

¿Iitakama athaawan-tyaari?

(Lc. 12.2-9)

²⁶ “Eero pithaawan-tawaetari irika-paeni, tema otzimatyee okoñaata-koyitee okaatzi omanako-witeen-chari, ooñaawonteero kaari ikemathawiteeta paerani.

²⁷ Eenitatsi-rika nokaman-temiri tsireniriki, pikamantan-teero eeroka kitejeriki. Eenitatsi-rika nokenkitha-takaemiri eerokapaini nomanakaashitari, pikaman-teeri eeroka maawoeni atziri. §

²⁸ Eero pithaawan-tawaetari kowatsini rowamayimi, tema eero imatziro rookaemi rirori sharinkaweniki. Apatziro pithaawan-tyaari Tajorentsi matzirori ithonkantzi, rooka-shire-tantzi sharinkaweniki.

²⁹ Tema tee ipina-perowita tsimereri-paeni, roo kanteencha riyotzi Tajorentsi aririka ikamahaante apaani.*

³⁰ Tema riyotzitawo Tajorentsi jempe okaatzi tzimatsiri aeshi.

³¹ Piñaakiro, tema raamaakotari Tajorentsi tsimereeriki-paeni, eeroka imaperotzi raamakowenteemi. Eero pithaawan-tawaetari kijaneentzimiri.

³² Aririka pikanteri pisheninka: ‘Nopinkatha-teeri Jesús,’ aritaki nokanteeri Ashitanari Inkite-jatzi: ‘Pawa, ipinkatha-taana irika.’

³³ Rooma pikanteri-rika pisheninka: ‘Tee nopinkatha-tziri Jesús,’ aritaki nokantzi-tyaari naaka, nokanteeri Ashitanari: ‘Pawá, tee ipinkathatana irika.’ ”

Ikenkitha-takota Jesús

(Lc. 12.49-53; 14.26-27)

³⁴ “Eero pikenkishiryaa-waeta eerokapaeni, tee apatziro nopoki niyotaa-yiteeri atziri-paeni raakameethata-wakahaeyaa jaka kepatsiki, tema okimiwi-takawo namatyeeemi owathaa-mentotsi ikosheka-wakaan-teetyaari.

³⁵ Tema iroka nopokan-takari:
Ikijaneenteeri atziri ipaapate,
Okijaneenteero tsinani iniro,
Okijaneenteero tsinani ayiro.

³⁶ Ipithoka-shita-wakaeyaa atziri-paeni ikijaneenta-wakaeyaa ikaatzi ijeekaeyini ipankoki.

³⁷ Rootaki kameetha-witacha petakot-yaari pipaapate, piniro, peentsite-paeni. Roo kanteencha, roorika poetziñaariko-teeya petakot-yaari pisheninka-paeni, awijanakiro-rika okaatzi petakotana naaka, eero nokimita-kaemi naapatziyani.

§ **10:27** Iroka okantakota eejatzi iroka versículo: Eeroka-paeni niyotaa-yitee iroka-paeni, tee riyotakotziro theenkaniri-paeni, tema eeroka-paeni kenkitha-takaa-yiteerini okaatzi niyotaa-kimiri.

* **10:29** tee ipina-perowita = apaani koriki ikaate-rika apite tsimeryaaniki

³⁸ Otzimatyee pikyaaryoo-wenteero okaatzi nokenkitha-takaa-yitakimiri, okantawityaa ikentakoetemi. Eerorika pipakaero, eero nokimita-kaemi naapatziyani.

³⁹ Tema ikaatzi etakowae-tachari apaniroeni rootaki rantantawori ikowashi-waetari rirori, aritaki ipeyashi-teeyaa. Riima ikaatzi atsipewentawori rantaneero nokoyiri naaka rootaki ikamawentan-tanari, aritaki rawijakotee.”

Ipineeteeri paata

(Mr. 9.41)

⁴⁰ “Eenitatsi-rika aapatziyemini, naaka raapatziyaka. Ari okantari eejatzi, eenitatsi-rika aapatziyinani naaka, riitaki raapatziyaka Ashitanari otyaanta-kinari jaka.

⁴¹ Eenitatsi-rika yotemini eerokataki Kamantan-taniri rootaki raapatziyan-tzimiri, aritaki pikaateeri paata ipinateemi Tajorentsi. Ari okanta eejatzi, eenitatsi-rika yotakimini kameethashireteemi pikemijantee rootaki raakameetha-tantzimiri, aritaki pikaateeri paata ipinateemi Tajorentsi.

⁴² Aririka riyoteemi eeroka niyotaani, rootaki ipantee-tzimiri pimir okantawitaka tee piriiperowita eeroka, aritakira ipineeteeri paata irika etakota-kamiri. Omaperotatyaaha.”

11

Rotyaantakiri Juan riyotaani

(Lc. 7.18-35)

¹ Ikaatakiro Jesús riyotaakiri 12 riyotaani. Awijanaki ikamantante maa-woeni nampitsiki okaatzi jeekatsiri janta.

² Tema omonkyahaetakiri rirori Juan omitsiryaatantaniri, ari ikemakotakiri Jeepatziitoetani okaatzi rantayi-takiri. Rotyaantaki apite riyotaani,

³ rojampiteri, ikanteri: “¿Eerokama iiteetziri, ‘Pokatsini?’ tema eeroka, ¿Eenitatsima itsipa noyaakoteri?”

⁴ Ikanta rareete-yakani, rojampi-tapaakiri Jesús. Ari rakanaki rirori, ikantzi: “Aririka pipiyanee, pikaman-tapaeri Juan okaatzi pikemakiri eeroka, okaatzi piñaakiri nantayi-takiri.

⁵ Tema naminakaa-yiteeri mawityaakiri, nanashi-takaa-yiteeri kijopookiri, netsiya-takota-kaayi-teeri pathaawae-tatsiri, nokemakaa-yiteeri matayempitari, nañaakaa-yiteeri kaminkari, nokenkitha-takoteeniri Kameethari Ñaantsi ashironkaenkari-paeni.

⁶ Ikimoshiretee ikaate kaari kijoshire-wenteenani.”

⁷ Ikanta ipiyaawo riyotaani Juan, rojampi-tanakiri Jesús ikaatzi piyowenta-kariri, ikenkitha-takotziri Juan, ikantzi: “¿Iitakama piñaakiri chapinki ochempi-mashiki? ¿Riima piñaaki oshiyawori jawooki ompironka-kaawo tampyaa?*

⁸ ¿Piñaakirima rowaneenkata ikithaata? Tema tee rowaneenkata. Tema ikaatzi owaneenka-tachari ikithaata, riitaki jeeka-tsiri ipanko-ki pinkathari.

⁹ Rootaki piyaata-shitan-tariri piyotzi riitaki Kamantan-taniri. Tema imapero-tatziro rirori rawijanakiri itsipa Kamantan-taniri-paeni.

¹⁰ Tema riitaki rojankina-takoe-takiri paerani ikanteetzi: Pamini, aritaki notyaantaki etyaawoni ikamanta-kotemi, Riitaki owetsikaan-temini jempe pikinapaaki.

* 11:7 oshiyawori jawooki ompironkakaawo tampyaa = atziri shipeta-shireri

¹¹ Pikemi nokantzi naaka: Paerani osheki atziri tzimawi-teenchari, tekatsi awijirini Juan omitsiryaaatantani okaatzi riyotani-tzi rirori. Riima ikaate tsinampa-shire-taatsini, ipinkathari-wenteeri Tajorentsi inkiteki, aritaki rawijeeri rirori Juan. Omaperotatyaaha.

¹² Tema owakira retanta-nakawori Juan ikenkitha-takaemi roojatzi nimaeka, eenitatsi osheki kowatsiri intsipaete iñiuro ipinkathari-wenteeri Inkite-jatzi. Kimiwitaka ishintsiteetzi aririka rowayiriteetyaa.

¹³ Paerani eeniyitatsi Kamantan-taniri-paeni eejatzi Ikwakaan-teetani, rootaki ikamantan-teetakiri roojatzi itziman-takari Juan.

¹⁴ Riitakira Juan ikenkitha-takoe-takiri paerani, tema riitaki Elías-tatsiri pokatsini. ¿Pikemijantziroma?

¹⁵ Koyirori ikemathatero, ikemijante.

¹⁶ ¿Itaka noshiya-kaanteriri irikapaeni atziri? Roshiyakari rowashaantawaeta eentsi aririka roshiya-kowaetantya,

¹⁷ ikanta-wakaeyani: 'Jame ashowiwaete.' Tee ikoyi. Ikantawita: 'Jame omampawaetyaa owashire-tantyaari.' Tee ikoyi.

¹⁸ Aritaki pikantee-yakani eerokapaeni. Piñaawi-takari Juan, itziwenta-paaka, tee imiritziro kachori, pikantee-yakirini: 'Raahashireta-tziiri peyari, rootaki itziwae-tantari.'

¹⁹ Ipokawitaka Itomi Atziri, tee itzitawo rirori owanawontsi, imiritziro kachori. Pikantee-yakirini: 'Kaari-perori irika, niyawae-rintzi, shinki-tzinkari. Raapatziyari shitsitantatsiri amaeteniri koriki, raapatziyari eejatzi kaari-pero-shireri.' Tekatsi oetyaa, tema aririka iñahaeteero okaate awijatsini paata, ari riyoteeri omaperotatya riyotanitzi."

Ashironkaamatsiteerini kijoshire-tatsiri
(Lc. 10.13-16)

²⁰ Opoñaashita ikenkitha-takota-nakiri Jesús ikaatzi ñaawita-kawori itajonkawentantzi nampitsiki, teemaeta ipakahiro ikaaripero-shire-teeyini. Ikantzi:

²¹ "Ashironkaamatsiteerini Shimapankoni-jatzi eejatzi nampitarori Corazín. Osheki piñaawi-takawo notajonkawentantaki, teemaeta pikemijanteeyini. Riimi ñaakinani Mapini-jatzi eejatzi Shimaa-jatzi, aritaki ikithaa-tanakyaaawomi karenimawo-tatsiri kithaarentsi, jeekawee-tanakimi jamampoki rowashiretako-takotyaa ikaaripero-shire-yitakira, ari ikemijanteemi maawoeni riroripaeni.†

²² Paata aririka raminakoe-teeri maawoeni rantayi-takiri, eero imapero-teetziri rowajankiteeteri Mapini-jatzi eejatzi Shimaa-jatzi. Tema eeroa imaperoete rowajankiteetemi.

²³ Eejatzi eerokapaeni Capernaum-jatzi-ite, pikenkishirewita piyaatee inkiteki, apatziro piyaa-matsitee jempe ikinayitzi kaminkari. Riimi ñaakinanimi paerani Paamaarini-jatzi okaatzi piñaawi-takari eerokapaeni, roojatzi ijeekimi nimaeka riroripaeni.

²⁴ Paata aririka raminakoe-teeri maawoeni rantayi-takiri, eero imapero-teetziri rowajankiteeteri Paamaarini-jatzi, apatziro imaperoeteemi eeroa."

Pipoki nojeekika naaka, pimakoryahae
(Lc. 10.21-22)

† **11:21** Tema irikapae Corazín-jatzi eejatzi Shimapankoni-jatzi, Judá-paenira irika. Riima Mapini-jatzi eejatzi Shimaa-jatzi, itsipa-jatzipaeni irika, tee isheninkatari Judá-paeni

²⁵ Rootaki ramananta-nakari Jesús, ikantzi: “Pawa, tema eeroka pinkathari-wentziriri inkite-jatzi eejatzi kepatsi-jatzi, osheki najahaa-wentakimi. Tema eeroka omani-motakiri yotaniri iroka-paeni, riitaki piyotakaa-yitee oshiyariri eentsi itsinampa-shiretzi.

²⁶ Ari okanta, tema rootaki inimota-kimiri eeroka Ashitanari.”

²⁷ Ikantanakiri piyowenta-kariri: “Riitaki Ashitanari yotakaa-nawori maawoeni. Apatziro riyotana rirori, tema naaka Itomi. Ari nokimitzita naaka apatziro niyotziri Ashitanari, kantacha niyotakaa-yiteeri nokoyiri naaka riyoteeri.

²⁸ Aririka piñeero okantzimo-shire-waetemi, opomeentsi-tzimo-waetemi, pipoki nojeekira naaka, aritaki nomakoryaa-shire-takaa-yiteemi.

²⁹ Okimiwi-takawo otzimi-rika oeta nokema-tena-takae-miri. Tema eenitatsi nokoyiri niyoteemiri: tema naaka tsinampa-shireri. Aritaki piñahaero nomakoryaa-shireta-kahaemi.

³⁰ Tema okaatzi nokema-tena-takaemiri naaka, tee opomeentsi-perota.”

12

Ikenkitha-takotziro Jesús kitejeri imakoryaan-teetari

(Mr. 2.23-28; Lc. 6.1-5)

¹ Okanta kitejeri imakoryaan-teetari, ikinimo-tanakiro Jesús pankirentsi-mashi. Ari ijaperyanakiro okithoki pankirentsi riyotaani Jesús, tema itasheyee-yatziini.

² Iñaakiri Inashitantaniri, ikantanakiri Jesús: “Paminiri piyotaani ijaperyaakiwaetzi kitejeri imakoryaan-teetari, tema tee oshinetaan-tsitzi iroka ijaperyaakiwaete.”

³ Akanaki Jesús ikantziri: “Tema piñaana-takotziri pinkatharini David aantawi-takariri itashe itsipatari ikaateeyinira.

⁴ Ikyaaiki tajorentsi-pankoki, rowakawo tajorentsi-tatsiri, ipakiri ikaateeyini. Tee oshinetaan-tsiwita, apatziro rowapiintawo Ompera-tajorentsi-taarewo.

⁵ Tema piñaana-tziro Ikantakaan-teetani, tema rantawaeta-piintzi Ompera-tajorentsi-taarewo kitejeri imakoryaan-teeri tajorentsi-pankoki, tekatsi kijantyaarini.

⁶ Nokantzi naaka, eenitatsi jaka ipinkatha-peroe-tziri, riitaki awijirori tajorentsi-panko.

⁷ Rootaki rojankina-tantee-takari paerani, kantatsiri:

Tee nokoyi pamaena pipira pitayinari,

Rootaki nokowa-pero-teeri petakoteeyaari pisheninka.

Aririka pikematha-teromi iroka, eero pikijantarimi irika-paeni, tema tee ikaaripero-shiretzi.

⁸ Tema irika Itomi Atziri riitaki pinkathari-perotatsiri, rawijiro kitejeri imakoryaan-teetari.”

Atziri kijowakori

(Mr. 3.1-6; Lc. 6.6-11)

⁹ Opoñaashita rawijanaki Jesús, kyaapaaki ipiyota-piinteetaha.

¹⁰ Ari ijeekakiri janta kijowakori. Ikanta Inashitantaniri-paeni, rojampitakiri Jesús, ikantziri: “¿Shinetaan-tsita-tsimas retsiya-takota-kaanteete kitejeri imakoryaan-teetari?” Rootaki rojampi-tantariri omatant-yaari ikantakoteri.

¹¹ Akanaki Jesús, ikantziri: “Teera paminashitari eeroka pipira aririka rotetyaa omooki kitejeri imakoryaan-teetari, petakotari, pomijokyaahaeri.

¹² Riitaki etakoperoetari atziri, rawijiri ipireetari. Tema shinetaan-tsitatsi aneshironka-tante kitejeri imakoryaan-teetari.”*

¹³ Iñaanata-nakiri kijowakori, ikantziri: “Pampiryaa-wakotee.” Matanaka ikantakiri, akotsitane kameetha atziri, oshiyanaawo otsipa rako.

¹⁴ Ari ishitowae-yanakini Inashitantaniri ipiyotee-yakani, ikenkitha-waetaka-wakaaka, ikanta-wakahaeyani: “¿Jempema akante-rika Jesús owamaan-tyaariri?”

Rojankina-takotee-yakirini paerani Jesús

¹⁵ Yotaki Jesús ikowaetatzii rowamahaeteri, rootaki rawijan-tanakari. Royaata-nakiri osheki atziri, retsiyatakotakaayitziri osheki mantsiyari.

¹⁶ Ishintsi-thawi-takari ikantziri: “Eero pikaman-takotana.”

¹⁷ Ari omonkaatari ikenkitha-takiri paerani Kamantan-taniri Isaías, ikantzi:

¹⁸ Irika nomperatanewo, riitaki niyoyaakiri.

Netakotani naaka, riitaki oemoshirekanari.

kijokiro oyiri Noshire

Ikenkithata-kahaeri itsipa-jatzipaeni atziri ikamanteeri tampatzika-shire-takaanta-tsiri.

¹⁹ Eero icheraa-waetzi rirori,

Eero ikemaetziri ishinchee-nkate ikenkitha-takotyaa ojaawokiyitzira.

²⁰ Eero rowatsita-pero-tziro ijateero jonkari jataawi-tachari,

Eero roetsiwakiro paamari-menki tsiwaki-mateen-tsiri,

Roojatzi rotsinampaan-teeyaawori iñeeteerorika rooperori.†

²¹ Riitaki royaako-tziri itsipa-jatzipaeni atziri rawentaa-piintee-yaari.‡

Kijimatzirori Ishire Tajorentsi

(Mr. 3.20-30; Lc. 11.14-23)

²² Ari ramaeta-kiniri Jesús raahashiretziri peyari. Tema imawityaaki-takaakiri, ikijo-waante-takaakiri. Imatakiri retsiyatakotaka-waeri, amina-nee kameetha, ñaawaetanee.

²³ Ipampoyeyanakirini maawoeni atziri, ikanteeyini: “¿Riima irika ikashiya-kaeta-kiriri pinkatharini David?”

²⁴ Kemaeyakini rirori Inashitantaniri, ikanteeyini: “Irika atziri roshinchaa-tziiri Nantatsiri ashitariri peyari, rootaki roshinchaan-tariri rirori ikaatzi raahashiretziri peyari.”

²⁵ Yotzimaetaka rirori Jesús ikenkishiryaaakari Inashitantaniri, ikan-tanakiri: “Aririka ikosheka-wakaeyaa atziri jempe ipinkathari-wentee-tziri, aritaki rookawenta-wakaakyaa. Aririka ikosheka-wakaeyaa atziri in-ampiki, aritaki rookawenta-wakaakyaa. Aririka ikosheka-wakaeyaa atziri jempe ijeeka-wankota-wakaa, aritaki rookawenta-wakaakyaa.

²⁶ Ari ikantzitari eejatzi peyari aririka ikosheka-wakae-yaami. Aritaki rookawenta-wakaakyaa, ¿eeroma ithonka rookawenta-wakaa-nakyaa?

²⁷ Riitakirikami Kamaari Nantatsiri shintsitakaenani naaka, ¿riijatzima shintsitakaeriri piyotaani eeroka retsiya-takota-kaantariri ikaatzi raahashiretee-tziri? Aririka okanta pithawe-tako-tziiri piyotaani, aritaki ikijanta-kimiro okaatzi pikantakiri.

* **12:12** ipireetari = owisha = oveja † **12:20** Oshiyakaa-wenta-chari jonkari eejatzi paamari-menki tsiwaki-mateen-tsiri, riitaki atziri-paeni kemijanta-tsiri eepichokiini, ashironkaa-shire-yitachari, mantsiya-shire-yitatsiri, shipeta-shire-tatsiri, tema aritaki ineshironka-teeri Jesús, eero ishinetziri irikapaeni rashironkaa-yiteeyaa, tema ari aawyyaa-shiretakaa-yitee-yaari, roshire-pero-yiteeyaari. ‡ **12:21** Paminiro ‘Jempe Ikantee-tziro Ñaantsi-paeni’ okantakota ‘Waerontsi’.

²⁸ Rooma naaka ipanawo ishintsinka Ishire tajorentsi poñaachari Tajorentsi, rootaki nomatan-tariri netsiyata-kotakaa-yitziri ikaatzi raahashiretziri peyari. Tema romapokakimi eeroka-paeni Tajorentsi ipinkathari-wentantee.

²⁹ Tema aririka ikowaete ikoshiteeteri atziri ñaaperori kameetha, otzi-matyee reteeta-wakyaari roojoteeteri, eero imataneero ikijako-wentyaawo rashi-witari rayiteeteri.

³⁰ Tema ikaatzi kaari aapatziyanari naaka, riitaki kijaneentanari. Ikaatzi kaari amitako-tanari rowita-kotena, reewana-takota-tyaana.

³¹ Pikemi nokantzimiri naaka: Kantacha Tajorentsi raripero-teeri antay-itziroori kaari-perori, ari ikanteteeri ñaawaetzirori kaari-perori-paeni. Riima kijima-takironi Ishire tajorentsi, eero rariperoe-teeri.

³² Ari okantari eejatzi: Kantacha raripero-teeri Tajorentsi kijima-terini Itomi Atziri, riima kijima-takironi Ishire tajorentsi, eero raripero-teeri.

³³ Tema okimiwi-takawo aririka ñahaetero kameethari chochoki, riyoteetzi kameethari okanta owaato. Rooma piyanta-tsiri chochoki, riyoteetzi kaari-perori owaato.

³⁴ Tema poshiyakari maanki eerokapaeni, kaari-pero-shireteeyakimini. Tekatsi pikantyya piñaawaetero kameethari, tee okameethatzi okaatzi pikenkishiryaa-yitakari, rootaki okaaripero-tantari piñaawae-yitziri.

³⁵ Tema apaani kameetha-shireri ikenkishiryawo kameethari, rootaki okameetha-tantari rantayi-tziri. Riima kaari-pero-shireri tee ikenkishiryawo kameethari, rootaki okaaripero-tantari rantayi-tziri.

³⁶ Roo kanteencha nokantantari naaka, paata aritaki raminakoe-teero kowaenka-yitatsiri ñaantsi okaatzi ñaawae-yitziri atziri-paeni.

³⁷ Kameetharika okanta piñaawae-yitziri, aritaki raakameethee-teemi. Terika okameethatzi, ikantee-teemi: ‘Kaari-perori eeroka, osheki pikemaatsi-waeteeyaa.’ ”

Ikoyi kaari-pero-shireri-paeni itajonka-wentan-teete

(Lc. 11.29-32)

³⁸ Ari rakanaki Inashitantaniri eejatzi Yotaantaniri, ikantzi: “¡Yotaanari! Nokoyi noñeemi pitajonka-wentante.”

³⁹ Ikantzi Jesús: “Tema kaari-pero-shireri eerokapaeni, osheki pitheenkakiri Tajorentsi pikoyi piñeena notajonka-wentante. Eeromaeta nomatziro, apatziro piñeero awijimo-takiriri paerani Kamantan-taniri Jonás.

⁴⁰ Tema iniyakiri antari omani, okaatzi mawa kiteejeri eejatzi mawa tsireniri ijeekaki imotziki. Aritaki ikantee-yaari irika Itomi Atziri ikitawita-paentyaa kepatsiki okaate mawa kiteejeri eejatzi mawa tsireniri.

⁴¹ Paata aririka raminakoe-teero okaatzi ranteetziri, aritaki riyakowenteemi Naana-weni-jatzi, tema ikemijantakiri paerani rirori Jonás, ipakaanero rantayi-tziro kaari-perori. Tema irika jeekimo-takimiri eeroka-paeni rawijiri Jonás.

⁴² Paata aririka raminakoe-teero okaatzi ranteetziri, aritaki iyakowenteemi tsinani pinkatha-wotatsiri paerani kirinkanta, tema opokaki paerani roori ijeekira yotaniri pinkathari Salomón, okemijantakiri. Tema irika jeekimo-takimiri eeroka rawijiri Salomón.”

Ipiyashi-tantzi peyari

(Lc. 11.24-26)

⁴³ “Tema okimiwi-takawo ijeeka-shire-tantyaarimi peyari apaani atziri, ipankotakawo raña-mento. Aririka rookawi-teeta-kyaari, etsiyata-kowitaa atziri. Jatanaki peyari ikinawaete ochempi-mashiki, tee ñee jempe ijeeki.

⁴⁴ Ari ikanta-shiretee peyari: ‘Nopiyeeta nopankoki jempe nopoñaaka.’ Piyapaa peyari, iñaapaa-tziiro kameetha opishitaka ishires atziri, owa-neenkataka, tekatsi jeekant-yaawoni.

⁴⁵ Riyaata-shita-nakiri maperotzirori ipeyaritzi, ikantakiri: ‘Jame aate nopankoki, pitsipa-tena apinkatharite.’ Ramaki ikaatzi 7 peyari. Aritaki rashironkaa-pero-tyaari atziri, awijanakiro rashironkaawita paerani. Ari-taki pikantee-yaari eerokapaeni.”

Riniro Jesús eejatzi rirentzi-paeni
(Mr. 3.31-35; Lc. 8.19-21)

⁴⁶ Eekiro ikenkitha-takaa-tziiri Jesús atziri-paeni piyowenta-kariri, aree-tapaaka riniro otsipatakari rirentzi-paeni, okatziya-paaka jantakiroki, okaemakaan-tapaakiri.

⁴⁷ Ikantawi-teetakari Jesús: “Ari opoki piniro otsipatari pirentzi-paeni, okoyi oñeemi.”

⁴⁸ Rakanaki Jesús, ikantzi: “¿Otzimikama noninrotari, itzimika nirentzi-tari?”

⁴⁹ Rookota-nakiri ikaatzi riyotaa-piintakiri, ikantzi: “Irikapaeni riitaki nokimitakahaari yeeyi, rootaki nokimitakahaari nonaanate.

⁵⁰ Tema ikaatzi antaneerori ikoyiri Ashitanari Inkite-jatzi, riitaki nirentzi-taari, rootaki notsiro-taari eejatzi noniron-taari.”

13

Roshiya-kaawentziri Jesús pankiwae-rintzi
(Mr. 4.1-9; Lc. 8.4-8)

¹ Roojatzi rawijantanaka Jesús ijeekawi-tapaaka pankotsiki, ikinanaki inkaari-thapyaaki. Ari ijeekapaaki.

² Ari ipiyowenta-paari osheki atziri. Ari rote-tanakari rirori pitotsiki, jeekapaaki. Katziyee-yakani atziri-paeni inkaari-thapyaaki.

³ Roshiya-kaawenta-tziiniri okaatzi ikenkitha-takaeriri, ikantziri: “Eenitatsi pankiwae-rintzi jatatsiri ipankiwaete.

⁴ Ikanta rookaki-takiro iwankiri, eenitatsi ookakita-paenchari awotsiki, ipokapaaki tsimereeriki, rowapaakawo.

⁵ Eenitatsi otsipa ookakita-paenchari omapi-pookitzira tee otzima-perotzi kepatsi, intsipaete oshooka-witanaka. Tee otonta-patha-tzi kepatsi,

⁶ jampiya-shitanaki pankirentsi ishintsi-tapaakira ooryaa, tema tee otzima-perotzi oparetha.

⁷ Eenitatsi otsipa ookakita-paenchari kitochee-mashiki, anaanakiro kitochee oshookanaki, kamanaki pankirentsi.

⁸ Rooma otsipa ookakita-paenchari okameetha-pathatzira kepatsi, kameetha oshookanaki, kithoki-tanaki maawoeni. Tzimanee okithoki shookapaen-tsiri. Apaani tzima-pero-teentsiri okithoki, otsipa ari oshekineentzi okithoki, otsipa eepichokiini okithokitzi.*

⁹ Koyirori ikemathatero, ikemijante.”

¿Oetaka roshiya-kaawentan-tawori Jesús?
(Mr. 4.10-12; Lc. 8.9-10)

¹⁰ Ari rojampi-tanakiri riyotaani, ikantziri: “¿Litaka poshiya-kaawentan-tanariri atziri-paeni pikenkitha-takaeriri?”

* **13:8** Tzimanee okithoki shookapaen-tsiri = okaatzi 100 okithoki, otsipa okaatzi 60 okithoki, otsipa okaatzi 30 okithoki

11 Rakanaki Jesús, ikantzi: “Ishinetee-takimiro eeroka piyotako-teero ipinkathari-wentantee Inkite-jatzi, riima irikapaeni tee ishinetee-tziniri rirori.

12 Ikaatzi otzimimo-takiri, aritaki otzimimo-pero-teeri. Riima kaari otzimimotzi, imaperoeteeri raapithee-teeri okaatzi tzimimo-witariri.†

13 Rootaki noshiya-kaawentan-tawori okaatzi nokenkitha-tziri, aritaki raminawityaa irikapaeni, eero iñiimaetawo. Ari ikemawi-tyaawo, eero ikematha-tawakiro nokanta-witariri.

14 Riitaki ikenkitha-takotakiri paerani Kamantan-tanirini Isaías, ikantaki: Pikemae-yawit-yaani, eeromaeta pikematha-tziro.

Paminee-yawit-yaani, eeromaeta piñiuro.

15 Ikiyoshiretee irikapaeni.

Imatayempitayitee.

Imawityaaki-yitee.

Rootaki eero ikowichaa-tanta,

Eero ikemi,

Eero ikenkishiryaa,

Tema eero ikemijantee, eero rawijakotee eejatzi.

16 Rooma eerokapaeni pikimo-shire-wenteero poki eejatzi pikempita, tema aminawaeteemi, pikemayi-teero eejatzi.

17 Rootaki ikowawi-takari paerani Kamantan-taniri-paeni eejatzi kameethashireri-paeni iñiromi okaatzi piñaakiri, okaatzi pikemayi-teeri eejatzi eerokapaeni. Teemaeta ikemaeyironi rirori. Omaperotatya.”

Ikenkitha-takotziro Jesús roshiya-kaawentziri pankiwae-rintzi

(Mr. 4.13-20; Lc. 8.11-15)

18 “Pikemi nokaman-temiro noshiya-kaawentakiri pankiwae-rintzi.

19 Eenitatsi kemirori nokenkitha-takotziro ipinkathari-wentantee Tajorentsi, teemaeta ikematha-tziro. Aritaki ipokaki Kaari-perori, roka-kaapaakiri ikemijantawita. Riitaki oshiyakawori ookakita-paenchari awotsiki.

20 Eenitatsi thaamentawakawori iñaani Tajorentsi, ikemijantzi intsipaete owakira ikemawakiro. Riitaki oshiyakawori ookakita-paenchari omapi-pookitzira.

21 Tee riyotako-pero-tawakiro iñaani Tajorentsi, tee reshiwentanakiro ikemaatsi-wenta-nakawo ikemijantzi, rooka-nakiro. Roshiyakawo pankirentsi jampishi-teentsiri kaari tzimapero-tatsi oparitha.

22 Eenitatsi kemirori iñaani Tajorentsi, roo kanteencha osheki iñaamatawo ithaamenta-waeta, ikenkishiryaa-kotawo rashaahawo, rootaki ipeyakotanta-kawori iñaani Tajorentsi, tee ikemijantzi. Roshiyakawo ookakita-paenchari kitochee-mashiki, kaari kithoki-tatsini.

23 Eenitatsi itsipa kemirori iñaani Tajorentsi, ikemijanta-nakiro. Ikyaryoo-wenta-nakiro. Riitaki oshiyakawori pankirentsi shookapaentsiri okameetha-pathatzira kepatsi, osheni-pero-tanaki okithoki, otsipa oshenineentzi, otsipa eepichokiini okithoki-tanaki.”

Ikenkitha-takotziri Jesús pankitzirori

24 Rapiitakiro Jesús roshiya-kaawentziniri, ikantzi: “Iroka oshiyari eejatzi ipinkathari-wentantee Inkite-jatzi, oshiyari atziri pankitzirori kameethakiri pankirentsi.

† 13:12 Iroka okantakota kenkitha-takota-chari jaka: Eepichokiini-rika pikemijanta-wakiro nokanta-kimiri, eepichokiini piyoteero. Rooma pikemijanta-pero-tawaki-rika, osheki piyotawakiri, eekiro niyotakaa-pero-tanaki-tyeemi.

²⁵ Ikanta imahaeyini tsireniriki aminako-wentzirori, pokaki ijaneentani ramaki inchashi, ipankitapaentziro itsipataakiro pankirentsi, piyanaka.‡

²⁶ Okanta oshookanaki pankirentsi, kithoki-kitanaki. Ari okimitakari eejatzi inchashi itsipatee-takirori pankirentsi.

²⁷ Ikanta iñaakiro rompera-teetani, ikamantakiri ashitawori, ikantakiri: ‘Teera okameethatzi okithoki pankirentsi apankitakiri powaneki, ¿iitaka tsipataa-kirori inchashi?’

²⁸ Ikantanaki ashitawori rowane: ‘Riitaki pankita-kirori kijaneentanari.’ Ikantzi romperatani: ‘¿Pikoyi niyaate nothoka-yiteero?’

²⁹ Ikantzi ashitawori: ‘Eero, pithoka-kotzirokari pankirentsi.

³⁰ Ari okantawakaata otsipat-yaawo oshooki, roojatzi ojampatan-takyaari pankirentsi. Aripaete nokantemi: Pichekiro inchashi, pitayiro. Powiiki-teero pankirentsi, powakoyi-teero.’ ”

Roshiya-kaawentziro Jesús oryaani-tatsiri okithoki

(Mr. 4.30-32; Lc. 13.18-19)

³¹ Ari rapiitakiro Jesús roshiya-kaawentziro ikenkitha-tziri, ikantzi: “Iroka ikanta ipinkathari-wentantee Inkite-jatzi, roshiyakari pankitziro oryaani-kitatsiri okithoki. §

³² Tema oryaani okantawita okithoki, aririka oshookanaki, awijanakiro otsipa iwankiri rowaneki, antawo otewatanaki, aritaki imenkoshi-yityaari tsimereeriki-paeni.”

Roshiya-kaawentee-tziro shineya-kaerori ratanteetari

(Lc. 13.20-21)

³³ Rapiitakiro roshiya-kaawentziro Jesús ikenkitha-takaan-tziri, ikantzi: “Iroka ikanta ipinkathari-wentantee Inkite-jatzi, roshiya-kotawo tsinani amiroka-patha-tzirori ratanteetari. Aakotakiro pankirentsi-pane okaatzi mawa pachakaki, owaetakiro shineya-kaerori, roojatzi oshineyan-tanakyaari maawoeni opatha.”

Okaatzi Ikenkitha-takiri Jesús

(Mr. 4.33-34)

³⁴ Ari ikanta-piinta Jesús ikenkitha-takaeri atziri-paeni okaatzi riyoteeriri. Eerorika otzimi kenkitharentsi tekatsira riyoteeriri.

³⁵ Ari omonkaatari ikantakiri paerani Kamantan-taniri ikenkitha-takotziri Tajorentsi, ikantaki:

Noshiya-kaawenta-tyeeniri atziri-paeni okaate nokenkitha-teniriri.

Niyotahaeri kaari riyowita paerani owakira owetsikan-takari kepatsi roojatzi nimaeka.

Riyotaan-tziro Jesús oshiyakaa-wentari inchashi

³⁶ Ikanta rowetha-tanaari Jesús ikaatzi piyowenta-kariri, kyaapaaki pankotsiki. Ipiyowenta-paakari riyotaani, ikantziri: “Piyoteenawo okaatzi poshiya-kaawentakiri. ¿iitakama oshiyakaa-wentari inchashi itsipatee-takirori pankirentsi ipankitee-tziro?”

³⁷ Ari rakanaki Jesús, ikantzi: “Irika Itomi Atziri riitaki oshiyariri pankita-kirori pankirentsi rowaneki.

³⁸ Rooma owaantsi rootaki oshiyawori kepatsi ajeekantari. Rooma pankirentsi oshiyakaa-wentari ikaatzi ipinkathari-wenteeri Tajorentsi. Rooma inchashi oshiyakaa-wentari ikaatzi rashiyitari Kaari-perori.

‡ 13:25 pankirentsi = trigo § 13:31 oryaani-tatsiri okithoki pankirentsi = mostaza

³⁹ Riima kijaneenan-taniri pankita-kirori inchashi roshiya-kaawentari Kamaari. Rooma rowiiteetziro okithoki pankirentsi, oshiyakaa-wentawo othonkanteeyaari paata kepatsi. Ikaatzi owiiteeroni okithoki pankirentsi roshiya-kaawentari ronampiripaeni tajorentsi.

⁴⁰ Piñaakiro jempe ikantee-takiro ithokae-takiro inchashi, rahaeta-nakiro itahaetziro. Oshiyakaa-wentawo jempe ikantee-teero paata kepatsi aririka othonkaeyaa.

⁴¹ Rotyaanteeri Ronampiri tajorentsite Itomi Atziri, ipiyoteeri kaaripero-yitatsiri, eejatzi kaaripero-shire-takaeriri itsipa, eero itsipataari ikaatzi ipinkathari-wenteeri Inkite-jatzi.

⁴² Rookaeri jempe opaamataki tahaantsi. Ari riraawae-teeyaa, ratsikae-kiwaetyaa.

⁴³ Riima kameetha-shire-yiteen-tsiri ijeekimo-teeri Ashitariri jempe ipinkatharitzii, ari ishipakiryaaahae roshiyee-yaari ooryaa. Koyirori ikemathatero, ikemijante.”

Ikenkitha-takotziri Jesús omanachari koriki

⁴⁴ Rapiitakiro Jesús, ikantzi: “Iroka ikanta ipinkathari-wentantee Inkite-jatzi, roshiya-kotari koriki romanee-tziri owaantsiki. Eenitatsi atziri ñaakiriri, tee okantya raanakiri, eejatzi romananeeri, tekatsi ikamante. Antawo ikimo-shire-wenta-nakiri koriki, jataki ipimantziro okaatzi tzimimo-tziriri, ramanantakiro owaantsi.”

Ikenkitha-takotziro Jesús poreryaari pinapero-tachari

⁴⁵ Ikantzi eejatzi Jesús: “Iroka ikanta eejatzi ipinkathari-wentantee Inkite-jatzi, roshiyari kowatsiri ramanante riiperori poreryaari.*

⁴⁶ Iñaaki riiperori poreryaari, ikowaki ramananteri. Piyaa inampiki, ipimanta-paakiro okaatzi tzimimo-tziriri, ramanantakiri poreryaari.”

Ikenkitha-takotziro Jesús pashikaamentotsi

⁴⁷ Ikantaki eejatzi Jesús: “Iroka ikanta eejatzi ipinkathari-wentantee Inkite-jatzi, roshiyari pashikaawaetatsiri. Raaki osheki inashiyitachari shima.

⁴⁸ Inoshika-kotakiri othapyaaki, riyoshiitakiri kameetha-tatsiri roteyitakiri kantziriki. Ikaatzi kaari kameetha-tatsini, rookayi-takiri.

⁴⁹ Aritaki okantee-yaari paata aririka othonkateeyaa kepatsi. Ipokaki ronampiripaeni tajorentsi, riyoshii-teeri kameetha-shireri eejatzi kaari-pero-shireri.

⁵⁰ Rookaeri kaari-pero-shireri jempe opaamataki tahaantsi, ari riraawae-teeyaari, ratsikae-kiwae-teeyaa.”

Owakirari ashahawontsi eejatzi paejatotatsiri

⁵¹ Ari ikantzi Jesús: “¿Pikematha-takiro okaatzi nokantakiri?” Ikanteeyini riyotaani: “Nokematha-takiro.”

⁵² Eekiro ikantana-kitzii Jesús: “Noshiya-kaawenterii ipaapate-teetari tzimatsiri rashaahawo pinapero-tachari. Tema raapiintzi paejato rashaahawo, raapiintzi eejatzi owakirari. Ari ikantyaari eejatzi yotaantaniri-paeni ipinkathari-wenteeri Inkite-jatzi, riyotaan-teero okaatzi etawori riyotaan-teetziro paerani, riyotaan-teero eejatzi owakira-tatsiri.”

Piyaa Jesús Kashiakaa-weniki

(Mr. 6.1-6; Lc. 4.16-30)

⁵³ Ikaatakiro Jesús roshiya-kaawentakiro okaatzi ikenkitha-takotakiri, aw-ijanaki.

* 13:45 poreryaari = perla

⁵⁴ Areetaa inampiki. Riyotaan-tapae ipiyota-piinteetaha. Ipampoy-eeyanakirini ikaatzi kemiriri, ikanteeyini: “¿Litaka matakaa-kiriri irika riyotani-tantari, itajonka-wentantaki eejatzi?”

⁵⁵ ¿Kaarima itomi kemitzirori incha-kota? ¿¿Kaarima otomi María? ¿Kaarima rirentzi Jacobo, José, Simón, eejatzi Judas?†

⁵⁶ ¿Kaarima atsipatari ritsiro-paeni jaka? ¿Jempema raakiroka okaatzi riyotani-tantakari?”

⁵⁷ Tema osheki itheenkaetakiri, ikijaneentee-tanakiri. Rootaki ikantan-tanakari Jesús: “Ashi oyiro tee ipinkatha-teetziri Kamantan-taniri inampiki eejatzi ipankoki rirori. Rooma otsipaki nampitsi, osheki ipinkatha-teeteri.”

⁵⁸ Tema osheki itheenkimatee-takiri Jesús inampiki, rootaki kaari imatantawo itajonka-wentante.

14

Kamaki Juan omitsiryaantaniri

(Mr. 6.14-29; Lc. 3.19-20; 9.7-9)

¹ Ikanta pinkathari Herodes, ikemako-takiri Jesús.*

² Ikantakiri romperatani: “Irika Jesús riitakira Juan omitsiryaantaniri. Riitaki añahaatsiri, rootaki otzimantari itajorenka.”

³ Tema riitaki Herodes aakaan-takiriri ketziroini Juan, roojota-kaantakiri, romonkyaa-kaantakiri, okantakaan-tziro Herodías iinanta-witari Felipe, rirentzi rirori.

⁴ Tema ikaminaa-witayaaari paerani Juan irika Herodes, ikantawitari: “Tee okameethatzi payiteri iina pirentzi.”

⁵ Ari ikowawitaka Herodes rowamaa-kanteri, roo kanteencha osheki ithaawan-takari atziri-paeni, tema riyoteeyini atziri-paeni Kamantan-taniri irika Juan.

⁶ Okanta paata, rootaki kiteejeri roemoshirenka-witawo itzimantari Herodes. Ipiyotee-yakani isheninka, roemoshirenkaeyani. Ari opokapaaki ishinto Herodías, omampaa-paaka. Osheki okameetha-tzimo-takiri Herodes.

⁷ Ikantakiro: “Eenitatsi-rika pikowako-tenari, aritaki nopakimiro. Omaperotatya, riyotzi Tajorentsi eero namatawi-tzimi.”

⁸ Tema iyotaakiro iniro jempe okante. Rootaki okantan-takariri: “Nokowakiro pipenawo iito Juan omitsiryaantaniri, powakinawo pachaka-shetakiki.”

⁹ Ari rowashiretako-tanakari Herodes, tee ikowawita. Roo kanteencha, tema ikemaeya-kirini inkaahanki isheninka ikantakirori, ikantanakiri romperatani-paeni: “Pamakiniro okowakiri ewankawo.”

¹⁰ Ithatyee-takiri Juan janta omonkyahaetakirinta.

¹¹ Ramakoe-takiro iito pachaka-shetakiki, ipakiro ewankawo, aanakiniro iniro.

¹² Ikanta ipokaeya-paakini riyotaani Juan, ikitateeri. Jateeya-nakini ijeekira Jesús, ikamantapaakiri.

Rowakaari Jesús 5000 atziri

(Mr. 6.30-44; Lc. 9.10-17; Jn. 6.1-14)

¹³ Ikanta ikemako-takiri Jesús rowamanteetakariri Juan, otetanaka pitosiki, riyaate ijeekawaete janta. Roo kanteencha ikemaeyakini atziri-paeni jempe riyaate, royaatzishi-tanakiri ikineeya-nakini awotsiki.

¹⁴ Roo raatako-tapaa-kitziini Jesús, iñaapaa-tziiri osheki oyaawenta-kariri. Retako-tapaakari, retsiyatakotakiri osheki mantsiyari.

† 13:55 Jacobo = Santiago * 14:1 pinkathari = tetarca

¹⁵ Okanta otsireniityaanaki, ipokapaaki riyotaani, ikantziri: “¡Yotaanari! Ajeekatzira ochempi-mashiki, tema tsireniityaaki. Pikaatero pikenkithatzi, riyaaeteeta atziri-paeni nampitsiki ramanante royaari.”

¹⁶ Ari rakanaki Jesús, ikantziri: “¿Litakama ratsipe-tantyaawori riyaaayitee? Pipiri eeroka royaari.”

¹⁷ Ikantzi riyotaani: “Tekatsi nopiriri naaka apatziro otzimi 5 ratanteetari eejatzi apite shima.”†

¹⁸ Ikantzi Jesús: “Pamakinari.”

¹⁹ Opoñaashita ikantakiri maawoeni atziri-paeni ijeekaeyini katawoshi-mashiki. Raakiro ratanteetari eejatzi shima, aminanaki inkiteki, ramanakotakawo. Itzimpetowakiro, ipayitakiri riyotaani, rowawijaa-kiniri rirori atziri-paeni piyoteen-chari.

²⁰ Tema maawoeni rowaeyakani, kemaneentee-yakani. Rowiiteero okaatzi tzimakaan-taneen-tsiri, roteyiteero okaatzi 12 kantziri jahaachari.

²¹ Kimitaka ikaatzi 5000 shirampari-paeni owahaen-chari, teemaeta riyoteetzi jempe-rika okaatzi tsinani-paeni eejatzi eentsi-paeni owaenchari.

Ranashi-tantawo Jesús inkaari

(Mr. 6.45-52; Jn. 6.15-21)

²² Opoñaashita ikantaneeri Jesús riyotaani: “Peteeyaawo pimontyaha in-tatsikiro.” Rowetha-yitawaari eejatzi ikaatzi piyowenta-kariri, ikantawaeri: “Kantacha piyaayitee nimaeka.”

²³ Ikanta ithonkakiri rowetha-tawaari atziri-paeni, tonkaanaki Jesús ochempiki ramana. Ari ijeekakiri rirori tonkaariki ramana roojatzi otsireni-tanta-nakari.

²⁴ Roweyaako-teeyakani riyotaani-paeni niyankyaani inkaari, antawo otamakaanaki inkaari, tema itonkiyo-takityaawo tampyaa.

²⁵ Okanta okiteje-tzimataki, ipokashi-teeri Jesús riyotaani-paeni ranashi-tantaawo inkaari.

²⁶ Ikanta iñaawaari riyotaani ranashi-tantaawo inkaari, tee riyotawaeri, ithaawan-tawakari, ikaemae-yanakini, ikantzi: “¡Kaakitaki peyariwé!”

²⁷ Roo kanteencha, iñaanata-paeri Jesús riyotaani-paeni, ikantziri: “Naaka pokaatsi, pitonta-shiretzi eero pithaawan-tashitana.”

²⁸ Ari rakanaki Pedro, ikantziri: “Nowinkatharite, eeroka-rika, pikanta-kaeyaawo nanashi-tantyaawo naaka inkaari notonkiyo-tantawae-miri.”

²⁹ Ikantzi Jesús: “Pipokanaki.” Ayiitanaki Pedro, ranashi-tanta-nakawo inkaari jataki ijeekakira Jesús.

³⁰ Roo kanteencha, ikenkishiryaanakawo Pedro antawo-paeni otamakaatzi inkaari, ithaawan-tanakawo, tsitsiyanaki. Ari ikaemanaki, ikantzi: “Pinkathari, paawaena.”

³¹ Rakotashi-tanakiri Jesús, roteeya-waeri. Ikantziri: “Eepichokiini pawentaana. ¿Litaka pikijo-shire-tantari?”

³² Ikanta rotetee-yapaani pitotsiki, awijeek-katanaki tampyaa.

³³ Tema antawo ipinkatha-tanakiri ikaatzi oteteen-chari pitotsiki, ikantee-yirini: “Omapero-tatyaa eeroka Itomi Tajorentsi.”

Retsiyatakotakaantaki Jesús Genesaret-ki

(Mr. 6.53-56)

³⁴ Areetee-yakani intatsikiro, ojeekira nampitsi iiteetziri Piyompishaari.

³⁵ Tema riyotawakiri atziri-paeni ikaatzi nampitawori janta riitaki Jesús, ikamantakiri maawoeni atziri jeekatsiri janta, ramayita-paakiniri ikaatzi mantsiya-yitatsiri.

† 14:17 ratanteetari = pan

³⁶ Ikantee-takiri Jesús: “Pishineteri mantsiyari-paeni rantawakiro eepi-chokiini opatzi-kaaki pithaari.” Tema ikaatzi antzita-kiriri iithaari Jesús, etsiyata-koyitee.

15

Owaaripero-shire-tziriri atziri (Mr. 7.1-23)

¹ Ikanta Inashitantaniri-paeni eejatzi Yotaantaniri-paeni poñaayi-teenchari Aapatziyaweniki, rojampi-tanakiri Jesús, ikantziri:

² “¿Litaka kaari imatantawo piyotaani-paeni okaatzi ameyitari aakapaeni riyotahaeri awaejatziteni? Tema tee ikiwaakota aririka rowaeyaani.”

³ Rakanakiri Jesús, ikantziri: “¿Litakama pipiyatha-tanta-wori eeroka Ikantakaantani Tajorentsi, apatziro poetziñaarikotawo okaatzi riyotahaeri paerani awaejatziteni?”

⁴ Iroka ikantzi Tajorentsi:
Pipinkatha-teeri pipaapate eejatzi piniro.
Ikantaki eejatzi:

Ikaate yakaterini ipaapate eejatzi riniro, otzimatyee rowamahaeteri.

⁵ Roo kanteencha, pikanta-piinteeyini eeroka: ‘Kameetha-tatsi akanteri ashiteeri: “¡Pawa! Nashita-kaakari Tajorentsi maawoeni noorikite, eero okanta noneshironkatemi.”’

⁶ Tema piyotaa-shitakari okaatzi rameteetari paerani, tee piyotaan-tziro ikoyiri Tajorentsi. Rootaki kaari ineshironka-tantaari asheninka-paeni ipaapate. Piñaakiro.

⁷ Tema eeroka owapeyi-motan-taniri. Eeroka ikenkitha-takotakiri paerani Isaías, ikantaki:

⁸ Ipinkatha-tashitana ipaanteki atziri-paeni,
Temaeta ikenkishiryaa-kotana kameetha.

⁹ Aminaashita rotziwerowayita ipinkathatana,
Riyotaan-tashi-takawo rameyitari rirori.”

¹⁰ Ikaemakiri Jesús maawoeni piyowenta-kariri, ikantziri: “Powayempitayityaa, pikematha-tantenari:

¹¹ Tema ikaatzi owayitari tee rowaaripero-shire-tantzi, rooma okaatzi añaaawae-yitziri, rootaki owaaripero-shire-tanta-tsiri.”

¹² Ikanta riyotaani-paeni Jesús ipokashi-tapaakiri okaakiini, ikantapaakiri: “Teera inimotziri Inashitantaniri-paeni ikemakimi pikantaki.”

¹³ Ikantanaki Jesús: “Aritaki ithokaero Ashitanari Inkite-jatzi maawoeni pankirentsi kaari ipankitzi rirori.

¹⁴ Pamina-minthata-shityaari. Tema roshiya-tyaari apaani mawityaakiri akathata-wakaa-chari. Aririka rakathata-wakaeyaa mawityaakiri, tee riyotzi jempe ikini, tema apitekiro rotetee-yaani omooki.”

¹⁵ Ikantzi Pedro: “Piyoteenawo okaatzi poshiya-kaawentakiri.”

¹⁶ Ikantzi Jesús: “¿Pimatzi-takama eeroka-paeni tee otzimimo-tzimi piyotani?”

¹⁷ ¿Tema piyotzi okaatzi owapiintari okini asheetoki, roojatzi oshitowan-teeyaari?”

¹⁸ Roo kanteencha aririka añaaawae-yitero kaari-perori akenkishiryaaari, rootaki owaaripero-shire-tanta-tsiri.

¹⁹ Tema ashireki akenkishiryaa-yitawo kaari-perori, owamaan-taantsi, mayempi-taantsi, kaari kinataantsi, koshitaantsi, theyako-taantsi, kijima-taantsi.

²⁰ Rootaki owaaripero-shire-tanta-tsiri iroka-paeni. Rooma eerorika aki-waakota aririka oyaa, tee owaaripero-shire-tantzi roori.”

Awentaanka Owinteni-jato
(Mr. 7.24-30)

²¹ Ikanta rawijanaki Jesús, jataki janta Mapiniki eejatzi Shimaaki.

²² Ari oshiyashi-tawakari Owinteni-jato nampitawori janta, okaemapaaki roori, okantziri: “¡Pinkathari, Ikashiyakaetani pinkatharini David. Nokoyi pineshironkatena! Tema maperotaka nishintyo okemaatsi-waeta raa-hashiretziro peyari.”

²³ Te rakiro Jesús. Ari ipokapaaki riyotaani, ikantapaakiri: “Potyaanteero, osheki oñaashirenkaka okaema-kaematzi oyaatakaera.”

²⁴ Ari rakanakiro Jesús, ikantzi: “Apatziro rotyaantee-takina noneshironka-teeri nosheninka Israel-paeni oshiyakariri ipireetari ipeyawae-yitaka.”*

²⁵ Ari otziwerowa-shita-nakari Jesús iroka tsinani, okantanakiri: “¡Pinkatharí, pineshironkatena!”

²⁶ Ari ikantzi Jesús: “Tema tee aapithatziri rowanawo eentsite apiri otsitzi royaawo.”†

²⁷ Akanakiri roori, okantziri: “Omaperotatyaa pikantakiri Pinkatharí. Roo kanteencha, rowapiintawo otsitzi okaatzi rowaryaapetokeerikitzi ashitariri.”

²⁸ Eekiro ikantana-kitziro Jesús: “¡Tsinaní, omaperotatyaa pawentaakina! Rootaki nomatan-tyaawori pikowako-takinari.” Apathakirotanana etsiyata-kotanee ishinto.

Retsiya-takota-kahae Jesús osheki atziri

²⁹ Ikanta rawijanaki Jesús, ikinanaki inkaari-thapyaaki jeekatsiri Tepoweniki. Opoñaashita itonkaanaki ochempiki, ari ijeekapaakiri janta.

³⁰ Ari riyaatakiri osheki atziri, ramayitaki inashiyitachari imantsiyanka: ethori-waeta-tsiri, mawityaakiri, kijowaanteri, thatyaaponthori, maawoeni. Ipiyota-kiniri ikatziyakaha Jesús, tema ithonkiri retsiyatakotakaa-yiteeri.

³¹ Ari ipampoyeeyanakirini Jesús iñaawaeta-kahaerira kijowaanteri, etsiyata-koyitee thatyaaponthori, ranashi-takaa-yiteeri kijopookiri eejatzi ethori-waeta-tsiri, raminakaa-yiteeri mawityaakiri. Ikanteeyini atziri: “Omaperotatyaa ikameethataki Itajorentsita Israel.”

Rowakaari Jesús 4000 atziri
(Mr. 8.1-10)

³² Ipiyotakiri Jesús riyotaani, ikantakiri: “Osheki noneshironka-takiri atziri-paeni, tema okaatzi mawa kitejeri ijeekae-yakini ikemijantana, tekatsi rowaeyaa. Tee nokoyi riyaata-shiteeyaa eero rowanaa, ayiri-kari itashe awotsiki.”

³³ Ikanteeyini riyotaani: “¿Jempema ayika ratanteetari owakaeyaariri jaka ochempi-mashiki? Osheki ikaateeyini.”

³⁴ Ari rojampi-tziri Jesús riyotaani, ikantziri: “¿Jempema okaatzika ratanteetari?” Ikantzi riyotaani: “Eenitatsi okaatzi 7, eenitatsi eejatzi eepichokiini shimaa-niki.”‡

³⁵ Ari ikantanakiri ikaatzi piyoteen-chari ijeekaeyini jaawiki.

³⁶ Raakiro 7 ratanteetari eejatzi shimaa-niki, ramanako-tanakawo. Itzimpetowa-yitakiro, ipayitakiri riyotaani, rowawijaa-kiniri piyoteen-chari atziri.

* **15:24** ipireetari = owisha = oveja † **15:26** Roo rametee-yarini paerani Judá-paeni roshiya-kaawentantzi. Riitaki otsitzi oshiyaarinimi itsipa-jatzipaeni kaari isheninkata. Rootaki imatakiri paerani Jesús, tema roshiya-kaawentakiro tsinani rootaki oshiyaarinimi otsitzi, tema kaari isheninka. Riima isheninka-paeni Judá-paeni, riitaki oshiyaarinimi eentsi. ‡ **15:34** ratanteetari = pan

³⁷ Owaeyakani maawoeni, kemaeyakani. Rowiiteero tzimahaan-tapaen-tsiri, ijaayiteero okaatzi 7 kantziri.

³⁸ Ikaatzi 4000 shirampari owaenchari. Tee riyoe-tzi jempe okaatzi tsinani-paeni eejatzi eentsi-paeni owaenchari.

³⁹ Ikanta rowetha-tawaari Jesús ikaatzi owaenchari, otetanaa pitotsiki, montyaanaka Pankothanthaariki.

16

Ikowakoe-tziri Jesús itajonka-wentante

(Mr. 8.11-13; Lc. 12.54-56)

¹ Ikanta Inashitantaniri-paeni eejatzi Sadoc-paeni, ikowaeyakini ikompita-kaeyarimi Jesús. Ikantakiri: “Anjatya pitajonka-wentante niyotan-tyaari omaperotatyaa rotyaantakimi Tajorentsi jaka.”

² Rakanakiri Jesús ikantzi: “Aririka piñero okityonkaetyee tsirenii-teeni, pikanteeyini: ‘Ooryaa-manaatyee inkaamani.’

³ Rooma aririka piñero okitejetamaneerika okityonkaetyee menkori inkiteki, pikantzi: ‘Oparyatyee inkani.’ Tema piyotako-witawo inkite, piyotako-witawo aririka oparii inkani. Teemaeta piyoyitziro okaatzi piñaayi-witakari nimaeka jaka.

⁴ Tee pikameetha-shire-teeya-nitzi eeroka, osheki pitheenkakiri Tajorentsi, pikowashi-teeyani piñeena notajonka-wentante, eeromaeta noñaayimiro. Apatziro piñiuro oshiyaawoni awijimo-takiriri paerani Jonás.” Ipakaakiro Jesús ikantayi-takiri, awijanaki rirori.

Shineya-kaerori ratantari Inashitantaniri

(Mr. 8.14-21)

⁵ Ikanta rareete-yakani riyotaani Jesús intatsikiro, tee raanaki ratanteetari, ipeyakota-nakiro.*

⁶ Ikantzi Jesús: “Paamaeyaawo shineya-kaerori ratantari Inashitantaniri eejatzi rashi Sadoc-paeni.”

⁷ Ikanta-wakahaeyani riyotaani: “¿Iitakama ikantan-teeri Jesús? ¿Rooma ikantan-teeri teera ami ratanteetari?”

⁸ Yotaki Jesús ikanta-wakaari riyotaani, ikantziri: “Tekira poshire-perotana eeroka-paeni, rootaki pikenkishiryaa-waetantari, pikanteeyini: “Teera ami ratanteetari.’

⁹ ¿Tekirama pikematha-teeyironi? Chapinki otzimawita ratanteetari okaatzi 5, roo kanteencha nowakaakari ikaatzi 5000 atziri. Powiiteero tzimahaan-tapaen-tsiri. ¿Jempema okaatzika kantziri pijaayiteeri?

¹⁰ Eejatzi nokimitakiro kaatatsiri 7 ratanteetari, nowakaakari ikaatzi 4000 atziri. ¿Jempema okaatzika kantziri pijaayi-teeri?

¹¹ ¿Iitakama kaari pikematha-tantawo eeroka-paeni? Teera nokenkithatakotziro owaetari ratanteetari. Tema nokanta-tziimi: ‘Paamaeyaawo shineya-kaerori ratantari Inashitantaniri eejatzi rashi Sadoc-paeni.’ ”

¹² Ari riyotanaki riyotaani, teera ikenkithatakotziro Jesús shineya-kaerori ratanteetari, roshiya-kaawenta-tziuro okaatzi riyotaan-tayitziri Inashitantaniri eejatzi Sadoc-paeni.

Riyotaki Pedro: Riitaki Jeepatzii-toetani Jesús

(Mr. 8.27-30; Lc. 9.18-21)

¹³ Ikanta rareetaka Jesús Cesarea-ki, inampiiteki Filipino. Ari rojampi-takiri riyotaani, ikantziri: “¿Iitakama ikenkishiryaaakoe-tariri Itomi Atziri?”

* 16:5 ratanteetari = pan

¹⁴ Akahaeya-nakini riyotaani, ikantzi: “Eenitatsi atziri kantatsiri, ‘Eeroka Juan Omitsiryaa-tantaniri.’ Ikantzi itsipa, ‘riitaki koñaataatsi Elías.’ Ikantzi itsipa ‘riitaki Kamantan-tanirini Jeremías.’ Eenitatsi kantayi-tatsiri eejatzi, riitaki itsipa Kamantan-taniri.”

¹⁵ Ikantzi Jesús: “¿Jempema pikanteeyini eeroka?”

¹⁶ Ari rakanaki Simón Pedro, ikantzi: “Eeroka Jeepatzii-toetani Itomi Tajorentsi Kañaari.”

¹⁷ Ikantzi Jesús: “Eeroka ikimo-shire-wenteete Simón itomi Jonás, kaari atziri yotakae-mironi, riitaki Ashitanari Inkite-jatzi yotakaa-kimirori.”

¹⁸ Noeteemi Kijori, tema poshiyakawo eeroka kijo-pathari kepatsi, aritaki nowetsikaero nopanko. Ikaate kemijantaa-tsini paata, riitaki oshiyayiteeyaawoni pankotsi. Eero rotsinampahae-tziri ipeyakaa-shitee-tyaari sharinkaweniki.†

¹⁹ Poshiyaari aminakowentzirori ashitakowo pankotsi, kantacha rashitayeeero, rashiteero, rintsiriitero kameetha. Rootakira pankotsi oshiyakaa-wenta-chari ipinkathari-wentantee Inkite-jatzi. Tema ikaatzi pishine-teeri eeroka jaka kepatsiki, riitaki ishineteete inkiteki. Riima kaari pishine-yitee eeroka jaka kepatsiki, eero ishineteetee-tziri eejatzi janta inkiteki.”

²⁰ Eekiro ikantana-kitziiri Jesús maawoeni riyotaani: “Paata pikamantantzi, pikante: ‘Riitaki Jeepatzii-toetani irika Jesús.’ ”

Ikamanta-koteero Jesús ikami

(Mr. 8.31-9.1; Lc. 9.22-27)

²¹ Ari retanakawo Jesús ikamantziri riyotaani-paeni, ikantziri: “Okowa-perota aate Aapatziyaweniki, tema antawo ikemaatsi-takaena antariperopaeni, reewa-perorite Ompera-tajorentsi-taarewo, eejatzi reewarite Yotaantaniri-paeni, aritaki rowamaa-kaantena. Roo awijawitakyaa mawa kitejeri añahaana.”

²² Ikanta Pedro, raanakiri Jesús inteeneeni, ikantakiri: “Pinkathari, tee inimotana pikantziri, tee nokoyi awijimotemi pikantakiri.”

²³ Ari ipithoka-pitha-tanakari Jesús irika Pedro, ikantanakiri: “Piyaate Kamaari. Tee poshoretawo eeroka ikowakaanari Tajorentsi, apatziro poshoretawo ikowa-piintziri atziri-paeni.”

²⁴ Ikantanakiri Jesús itsipapaeni riyotaani: “Eenitatsi-rika kowatsiri itsipatena, ipakahaero ikowashi-yitari rantero, okantawityaa ikentakoe-terimi, itsipatena.

²⁵ Tema ikaatzi etakowae-tachari rantayi-tziro ikowayi-tziri rirori, aritaki ipeyashi-teeyaa. Riima ikaatzi atsipewentawori rantaneero nokoyiri naaka rootaki ikamawentantanari, aritaki rawijakotee.

²⁶ Aminaashi-waeta otzimimo-tantzi ashaahawontsi jaka kepatsiki, aritaki opeyakaa-shitee-yaari. ¿Kantachama ipinako-wenteetya eero ipeyashi-waetanteeta?

²⁷ Aririka ipiyee paata irika Itomi Atziri ramaero rowaneenkawo Ashitariri, itsipatee-yaari ronampiripaeni tajorentsi, riitaki pinatapaeroni okaatzi ranteetakiri.

²⁸ Omaperotatyaa, eenitatsi pikaatziri jaka, tekiraha pikamiita aritaki piñaakiri Itomi Atziri jempe ikantyyaa ipinkathari-wentante.”

17

Ishipakiri-motziri Jesús riyotaani

(Mr. 9.2-13; Lc. 9.28-36)

† **16:18** Kijori = ikantee-tziri iñaaniki rirori-paeni ‘Petros’, rootaki oshiyawori iñaaniki wirakocha ikanteetzi ‘Pedro’

¹ Okanta awijaki 6 kitejeri, raaneeri Jesús Pedro, Jacobo, Juan rirentzi Jacobo. Tonkaanaki ochempiki.

² Ari ishikipakiryaa-wootzi-motakiri riyotaani, roshiya-nakari ooryaa, omatzitanaka iithaari kitamaa-nikitanaki.

³ Iñaatziiri Moisés itsipatakari Elías ikenkitha-waeta-kaeri Jesús.

⁴ Ari ikaemanaki Pedro, ikantzi: “¡Pinkathari! Omaperotatya okameethatzi pamakina jaka. Kameetha nowetsikimi mawa panko-shetantsi: Apaani pashi eeroka, apaani rashi Moisés, rashi apaani Elías.”

⁵ Iñaawae-mintheetzi, opamanka-paakiri oorenta-chari menkori. Ikematzi iñaawae-teetanaki menkoriki, ikanteetzi: “Notyomi irika netakoperotani, osheki nokimo-shire-wentakiri. Pikemijanteeri.”

⁶ Ikanta ikemaeyakini ikantee-takiri, oeyotee-yanakani jaawiki, antawo ithaawanaki.

⁷ Ari ipokapaaki Jesús, rotzinka-paakiri riyotaani-paeni, ikantziri: “Pikatziye, eero pithaawaeyini.”

⁸ Ari raminawi-tanaari, tekatsi iñaanee, apaniroeni ikatziyaka Jesús.

⁹ Ikanta roerinkae-yaani taapiki, ikantakiri Jesús riyotaani: “Eero pikamantan-tziro piñaakiri roojatzi paata aririka rañahae irika Itomi Atziri ikamawi-takyaa-rika.”

¹⁰ Rojampi-tanakiri riyotaani, ikantziri: “¡Iyotaanari! ¿Litaka ikantako-tziri Yotaantaniri-paeni, ikantzi: “Aririka ipokimataki Jeepatzii-toetani, riitaki jewatapaen-tsini Elías ipoki?” ”

¹¹ Rakanaki Jesús, ikantzi: “Omaperotatya ikantziri, riitaki jewatapaen-tsini Elías ipoki, itampatzika-shire-tanta-paaki.

¹² Pikemi nokante naaka: Areewitaka Elías, tekatsi yotawakirini, osheki rowajankitee-takiri. Ari ikantee-teriri Itomi Atziri, osheki rowajankiteeteri rirori.”

¹³ Ari riyotee-yanakini riyotaani riitaki Juan Omitsiryaaatantaniri ikenkitha-takotziri.

*Retsiyatakotziri Jesús ewankari raahashiretziri peyari
(Mr. 9.14-29; Lc. 9.37-43)*

¹⁴ Ikanta rareetee-yapaani ipiyoteeyanira atziri. Pokapaaki apaani atziri iñeeri Jesús. Rotziwerowa-shita-paakari, ikantapaakiri:

¹⁵ “¡Pinkathari! Pineshironka-teenari notyomi, osheki ikamana-waetzi, antawo ikemaatsi-waetaka, itaawaeta-piintaka, ipiinka-waetzi nijaaki.

¹⁶ Namawita-kanari piyotaani raawinteenarimi. Teemaeta imatziri.”

¹⁷ Ari rakanaki Jesús, ikantanaki: “Tee pikemijantee-yanitzi eeroka, pikinashi-waetaka. ¿Jempema okaateka piyote? Pamakiri jaka pitomi.”

¹⁸ Ikanta ikijawakiri Jesús peyari, rooka-neeri ewankari. Etsiyata-kotanee.

¹⁹ Ikanta riyotaani-paeni Jesús raanakiri inteeneeni, rojampi-tanakiri, ikantziri: “¡Iyotaanari! ¿Litaka kaari nomatantari naaka notsinampaeri peyari?”

²⁰ Ikantzi Jesús: “Tema tekira pawentaari kameetha Tajorentsi, rootaki kaari paawyaantari. Pikemi nokante: Okantawityaa eepichokiini pawentee-yaari Tajorentsi, aritaki poshirinkakiro ochempi, pikantero: ‘Pishirinki.’ Aritaki oshirinkanaki. Tema tekatsi kompitzi-motemini aririka pikemijanta-perote. Omaperotatya.*

²¹ Roo kanteencha, aririka pikoyi petsiya-takota-kaeri oshiyariri irika ewankari, otzimatyee pamanaperotyaa kameetha, pitziwentyaari.”†

* **17:20** eepichokiini = oryaani-tatsiri oshiyawo okithoki “mostaza” † **17:21** Paminero Jenpe Ikantee-tziro Ñaantsi-paeni okantakota ‘otsipajato ñaantsi-paeni’.

Rapiiteero Jesús ikamantakota ikami
(Mr. 9.30-32; Lc. 9.43-45)

²² Ikanta rareetee-yakani Jesús janta Tepoweniki, rapiitakiri ikantziri riyotaani: “Ipimantee-tatyeeri Itomi Atziri.

²³ Ari rowamahaeteri. Roo awijawi-takyaa mawa kitejeri, aritaki rañahae.” Antawo rowashiri-tanaka riyotaani-paeni ikemakiri ikantaki.

Ipineetziro rashita-kaetawori Tajorentsi-panko

²⁴ Ikanta rareetaka Jesús nampitsiki Capernaum, ari ipokaki shintsitatsiri ipaeteri koriki rashita-kaetawori tajorentsi-panko, rojampi-tapaakiri Pedro, ikantziri: “¿Ipinata-piintziro iyoteemiri ikashiya-kaetawori Tajorentsi-panko?”

²⁵ Ikantanaki Pedro: “Ipinata-piintziro.” Ikanta ipiyaa jempe ijeekaeyini, riitaki thaawako-tawaencha Jesús rojampi-tawaeri Pedro, ikantziri: “¿litaka pikenkishiryaari Simón? ¿litaka ishintsi-tziri pinkathari-paeni ipinateri koriki? ¿Riima ishintsitziro isheninka-pero-paeni rirori? ¿Riima ishintsitzi itsipajatzari areetzinkari-paeni?”

²⁶ Ari rakanaki Pedro, ikantzi: “Riitaki ishintsi-tziri areetzinkari-paeni.” Ikantzi Jesús: “Ari okanta. Tema tee okowa-perota ipinatero isheninkatari rirori.

²⁷ Roo kanteencha, tee nokoyi ikijawaetyaa shintsi-tatsiri ipaeteri koriki. Piyaate inkaariki pakachaate. Aririka pinoshikaki, pamina-paanteteri, aritaki piñeeri koriki. Paanakiniri shintsi-tatsiri ipaeteri koriki. Riitaki pipinawentyaari eerokea eejatzi naaka.”

18

Jempe itzimi riipero-tatsiri
(Mr. 9.33-37; Lc. 9.46-48)

¹ Ikanta riyotaani-paeni Jesús ipiyowenta-paakari, ari rojampi-takiri, ikantziri: “¡Yotaanari! Aririka ipinkathari-wentantee Inkite-jatzi. ¿Itzimikama riipero-tatsi itsipatyaari ipinkatharite?”

² Ari ikaemaki Jesús apaani eentsi, ikatziyakiri jempe ijeekae-yakini rirori,

³ ikantziri: “Eerorika pipakahaero jempe pikanta paerani, eerorika poshiyaari jempe ikanta irika eentsi, eero ipinkathari-wenteemi Inkite-jatzi. omaperotatya.

⁴ Tema ikaatzi tsinampa-shire-tatsini roshiyaari irika eentsi, riitaki riipero-taatsini jempe ipinkatharitee Inkite-jatzi.

⁵ Ikaatzi aakameetha-teeriri oshiyakariri eentsi rawentahaana, naaka raakameethataki.”*

Aririka antakaantero kaari-perori
(Mr. 9.42-48; Lc. 17.1-2)

⁶ “Eenitatsi-rika antakaerini kaari-perori oshiyakariri eentsi rawentahaana, okantashimaetya ithatakaeteri mapi ikentsiki, rowiinkae-takiri ocheenkaatzira inkaari.

⁷ Omaperotatya okowaenkate kepatsiki. Ari itzimaki antakaan-tayiteroni kaari-perori. Ashironkamatsiteeriini antakaan-teroni kaari-perori.

⁸ Rootakirika pako, piitzi pikaaripero-tanta, pipakahaero, pikimitakaantero pitha-tyaatyee-romi, tema rootaki kameetha-tatsi pawijakoponchokite, tee okameethatzi otzimawita apite pako, apite piitzi, rootaki kantakaan-teemi paata ashi powantee-yaawori pitahaeya.

* 18:5 Pameniro ‘Jempe Ikanteetziro Ñaantsipaeni’ okantakota ‘Waerontsi’.

⁹ Rootakirika poki pikaaripero-tantari, pipakahaero, pikimita-kaantero pojoryaatyeeromi, tema rootaki kameetha-tatsi pawijako-pityaakitee, tee okameethatzi otzimawita apite poki, rootaki kantakaan-teemi paata rookae-teemi opaamatakira sharinkaweni.”

Roshiya-kaawentee-tziri peyawitachari ipireetari
(Lc. 15.3-7)

¹⁰ “Paamaeya pimaninta-waetziri-kari oshiyayi-takariri eentsi. Tema ram-inakowentani Ronampiri tajorentsi itsipata-piintari Ashitanari Inkite-jatzi.

¹¹ Tema rootaki ipokantari Itomi Atziri rowawijaa-koyiteeri ikaatzi peyawiteen-chari.†

¹² Pikemi noshiya-kaawentemiro. Eenitatsi piratachari ikaatzi 100 ipireetari. Ikanta ipeyahaantaka apaani, ikaatanee 99 ipira. Rookanakiri 99 ipira ochempi-mashiki, jataki ithotyaako-teeri peyeenchari.‡

¹³ Ikanta iñahaeri, antawo ikimo-shiretee rahaerira peyawiteen-chari, tema awijanakiro ikimo-shire-wentziri itsipa 99 ipira kaari peyachani.

¹⁴ Ari ikantari eejatzi Ashiteeri Inkite-jatzi, tee ikoyi ipeyahaan-tawaetyaa apaani oshiyakariri irika eentsi.”

Jempe ikanteeta rariperota-wakaeta

¹⁵ “Aririka ikaaripero-tzimotemi kemijantzinkari, piyaata-shiteri ijeekira apaniroeni, ari pikenkitha-waeta-kaeri, riyotan-tyaari oeta ikinakaa-shitakari. Aririka ikemimi pikaminayiriri, poshiya-kaanteeri riimi pirentzi okaakiini.§

¹⁶ Rooma eerorika ikemimi pikaminaa-witariri, paanaki itsipa kemijantzinkari, eerorika apite, riitaki pitsipa-tyaari pikamineeri. Tema otzimatyee ikaate apite, eerorika mawa riitaki akakotemini pikamineerira.

¹⁷ Eerorika ikemimi pikaminaa-witari, pikamanteri maawoeni kemijantzinkari. Eekiro-rika riyaaata-kaatyero, poshiya-kaanteri itsipajatzi atziri kaari pisheninkata, tema roshiyakari shintsi-tatsiri ipaeteri koriki.

¹⁸ Tema ikaatzi pishine-teeri eeroka jaka kepatsiki, riitaki ishineteete inkiteki. Riima kaari pishine-yitee eeroka jaka kepatsiki, eero ishineteete-tziri eejatzi janta inkiteki. Omaperotatya.

¹⁹ Napiiitero nokantemi: Aririka pikaate apite paapatziyakota-wakae-yaawo pikenkishiryaari pikowako-tanteri, opoñaashitya pikowakoteri Ashitanari Inkite-jatzi, aritaki imatakaa-kimiro rirori.

²⁰ Jempe-rika ipiyota apite, teerika mawa atziri rawentaana, aritaki nojeekitari naaka janta notsipatari.”

²¹ Ikanta Pedro rojampi-tanakiri Jesús, ikantziri: “¡Pinkathari! Aririka rowaariperotena nokaatzira nokemijanteeyini, ¿jempema okaate nopeyakoteri naripero-tantee-yaariri? ¿Apatziroma okaate 7?”*

²² Ari rakanaki Jesús, ikantanakiri: “Teera apatziro pipeyakoteri okaate 7, tema osheki papiiteri pipeyako-teeri.”†

Ikenkitha-takoe-tziri apite ireewita-tsiri

²³ “Iroka ikanta ipinkathari-wentantee Inkite-jatzi, tema roshiya-kotari pinkathari ikowako-tziri romperatani ipinateeri rireewi-tziri.

† 18:11 Iroka versículo tee oñaahawotziro jempe rojankina-takoteetero otsipaki jankinarentsiki.

‡ 18:12 ipireetari = owisha = oveja § 18:15 kemijantzinkari = pirentzi * 18:21 nokaatzi nokemijanteeyini = yeeyi † 18:22 Ikantakoe-tziri jaka “osheki papiiteri,” aririka apanyako-tante okaate 7, apiiteero 7, apiiteero 7, roojatzi 70. Eenitatsi oshiyakaa-wentari 7, rootaki kameetha-shire-taantsi. Tema akoyirika aripero-teeri owaaripero-teeri, eero apakayiro apanyakoteri rantzimo-teeri.

²⁴ Ikanta retanakawo pinkathari ikowako-tziri ireewitziriri, ramaeta-paakiri ireewi-pero-tatsiri.‡

²⁵ Tema tekatsi rayi ipinakowentee-yaari. Ikantanaki pinkathari: ‘Paanakiri irika atziri, iina, itomi-paeni, eejatzi okaatzi tzimimo-tziriri, pipimanteri. Ari nahaeri naaka koriki ikaatzi rireewi-tanari.’

²⁶ Ari rotziwerowanaka omperataarewo, ikantanakiri pinkathari: ‘Eero pipimantana, poyaawen-tawakina eepichokiini, aritaki nopinateemi.’

²⁷ Ari ineshironka-tanakiri pinkathari irika romperatani, ikantziri: ‘Kameethataki, tee pireewi-taana.’ Tema ipeyako-takiri okaatzi rireewi-tziriri.

²⁸ Ikanta riyaaatane omperataarewo, itonkiyo-takari ireewitziriri rirori eepichokiini. Roteeya-kentsi-tawakiri, ikantziri: ‘Pipinateena pireewi-tanari.’§

²⁹ Ari rotziwerowa-shiwi-tanakari, ikantziri: ‘Poyaawentawakya eepichokiini, aritaki nopinateemi.’

³⁰ Teemaeta ikoyi royaawentyaa, raanakiri, romonkyaa-kaantakiri, ikantziri: ‘Aritaki nomishitowa-kaanteemi aririka pipinateena.’

³¹ Iñaakiri ikaateeyini, tee inimota-nakiri, jatanaki ikamantziri iwinkatharite.

³² Ikanta pinkathari, ikaemakaan-takiri romperatani, ikantawakiri: ‘Eeroka kaari-perori. Nopeyako-takimiro pireewi-tana eeroka, pikantakina: poyaawenta-wakina.’

³³ Ari pikantantemi eeroka, pineshironka-tante.

³⁴ Tema antawo ikijanaka pinkathari, ipajata-kaantakiri, romonkyaa-kaantakiri, ikantziri: ‘Aririka pipinateena eeroka, aritaki nomishitowa-kaanteemi.’

³⁵ Ari ikanteemiri paata Ashitanari Inkite-jatzi, eerorika pipeyako-teeniri kameetha owaari-pero-tzimiri pikaatzira piyemijantzinkarite.”*

19

Tee okameethatzi rookaetero iinanteetari

(Mr. 10.1-12; Lc. 16.18)

¹ Ari ithonka-nakiro Jesús riyotaantzi Tepoweniki, awijanaki intatsikiro Pareenkaarini iipatsiteki Judá-paeni.

² Ipiyowentee-tawaari. retsiyatakota-kaapae osheki mansiyari-paeni janta.

³ Ari ipokashi-takiri Inashitantaniri-paeni ikoyi ikompita-kaeyaarimi Jesús, rojampi-tapaakiri, ikantziri: “¡Jesús! ¿Shinetaan-tsita-tsimaa rookashi-waetyaawo iina atziri?”

⁴ Ari rakanaki Jesús, ikantziri: “¿Tema piñaana-takotziri owakira rowetsikan-teeta-kariri atziri? Tema rowetsikaetaki shirampari eejatzi tsinani.

⁵ Ikanteetaki:
Eero ijeekae ewankari ashitariri, rayi iina,
Tema apaani ikantaneeyaa iwathaki okimi-tyaawomi rowithaawakaaty-eeya.

⁶ Tema ikaatzi aawakaa-naachari teera apite ikantaneeyaa, apaani ikantana iwathaki. Rootaki eero okantanta rookaero atziri iina itsipata-kaakariri Tajorentsi.”

‡ **18:24** Ikantakoe-tziri jaka “ireewi-pero-tatsiri” rootaki oshiyawori akante rireewitaki ikaatzi 10,000 riyeekitaki koriki. Ari rantawae-wityaa osheki ojarentsi, eeromaeta ipinako-wenta. Irika osheki koriki iiteetziri “talento”, 40 kilo ikaatzi itenatzi. Tema apaani talento ranteta ipineeteri 20 atziri rantawaete apaani ojarentsi. § **18:28** eepichokiini = 100 denario * **18:35** piyemijantzinkarite = pirementzi

⁷ Rapiitakiri Inashitantaniri rojampi-tziri, ikantziri: “¿Litakama ikantako-tziri paerani Moisés, ikantaki:

Aririka rooka-wakaetyaa, otzimatyee ipaeteri jempe ojankina-takota rooka-wakaan-tyaari?”

⁸ Ikantzi Jesús: “Okantakaawo pipiyatha-waeta, rootaki ishinetan-tzimirori Moisés pookiro piina. Tema paerani owakira rowetsikan-teeta-kawori maa-woeni, tee ari okantyyaa.

⁹ Nokantzi naaka: Kaaripero-shiretaki ikaatzi ookashi-tawori iina, rooma iñeero-rika omayempitaki kantacha rookiro. Aririka aawiteeyaa roori it-sipa oemi, omayempi-tzimo-takiri etawitari oemintari. Ari ikantee-yaari ahaeroni roori, mayempitaki rirori.”

¹⁰ Ikantzi riyotaani: “Aririka okanta, eero rahaetzimi iinanteetari.”

¹¹ Ikantzi Jesús: “Riirika Tajorentsi kowakae-mironi aritaki pikemathatakiro. Teera maawoeni ikematheetziro jempe-rika okantakota aawaka-haantsi.

¹² Eenitatsi atziri ari ikantzita itzimapaaki tee okantya rayi iina. Eenitatsi itsipa raathoki-teetziri, tee okantya rayi iina. Eenitatsi itsipa kowatsiri ijeekashiwaetyaa apaniroeni, tema ikyaaryoo-wenta-tziiri pinkathari-tatsiri inkiteki. Kowatsiri ikemathatero nokantakiri, imatero.”

Itajonka-wentziri Jesús eentsi-paeni

(Mr. 10.13-16; Lc. 18.15-17)

¹³ Ari ramaeta-paakiniri Jesús eentsi-paeni, ikantee-tapaakiri: “Nokoyi pamana-kotenari neentsite, poteya-patzii-toteri pitajonka-wentero.” Ikantzi riyotaani Jesús: “Eero poñaashirenkiri Awinkatharite.”

¹⁴ Ikantzi Jesús: “Eero pikoshekari, nokoyi naaka ramaetenari eentsi. Tema ikaatzi oshiyako-tanaariri eentsi, riitaki ñahaeroni jempe ipinkathari-wentantee Inkite-jatzi.”

¹⁵ Ikanta ithonkakiri Jesús roteya-patzii-totakiri eentsi-paeni, jatanee rirori.

Ewankari Ashaahantachari

(Mr. 10.17-31; Lc. 18.15-17)

¹⁶ Ari ipokapaaki apaani ewankari iñeeri Jesús, ikantapaakiri: “¡Kameethari yotaantanirí!. ¿Litaka nanteeri ashi nowantee-yaawori nañaahae?”

¹⁷ Ari rakanaki Jesús, ikantzi: “¿Litaka pikantan-tanari ‘kameethari?’ Teera itzimi apaani kameethari, apatziro ikantakaawo Tajorentsi ikameethatzi. Pikoyi-rika ashi poyiro pañaahae, pimonkaa-yiteero ikantee-takiri Ikowakaan-teetaniki.”

¹⁸ Ikowanaki ewankari riyotakotero, ikantziri: “¿Otzimikama pikantziri?” Ikantzi Jesús:

Eero powamaantzi.

Eero pimayempitzi.

Eero pikoshitzi.

Eero pitheeya-kotanta.

¹⁹ Pipinkatha-teeri pipaapate eejatzi piniro.

Petakoteeyaari pisheninka poshiya-kanteri petakota eeroka.

²⁰ Ikantzi ewankari: “Nomatakiro maawoeni iroka, roojatzi netanakawo paerani eeniro neentsi-tapaaki. ¿Litakama koetyaa-chari nimaeka?”

²¹ Ikantzi Jesús: “Pikoyi-rika pitampatzika-shirete, piyaate, pipimantero maawoeni tzimimo-tzimiri, pipiri ashironkaenkari, tema okimiwi-takawo powahaantee-yaami inkiteki. Aririka pimatakiro pipoki, poyaatena.”

22 Ikanta ikemaki ewankari, owashiretanaka ipiyanaaha, tema ashaahantzinkari rirori.

23 Ikantanakiri Jesús riyotaani: “Osheki opomeentsi-tzimo-tyaari ashaahantachari riyateepinkatharitee Inkite-jatzi. Omaperotatya.”

24 Rapiita-nakiro Jesús, ikantzi: “Tema osheki ipomeentsitawo ikyaakoetani ikyaant-yaawo oryaani omoo. Rii maperota-chani ashaahantzinkari ipomeentsi-teeyaawo ikyahae ipinkathari-wentantzira Tajorentsi.”*

25 Ikanta ikemaki riyotaani-paeni, ari ipampoyeeyanakirini, ikantawakahaeyani: “¿Iitakama awijako-taatsini?”

26 Ari raminanakiri Jesús riyotaani-paeni, ikantziri: “Eero rotsinampaero atziri-paeni, riima Tajorentsi tekatsi pomeentsi-tzimo-tyaarini rirori.”

27 Ari rakanaki Pedro, ikantzi: “Irika nokaateeyini nokoyi noyaatanakimi, tema nookayi-tanakiro okaatzi tzmimo-tanari. ¿Iitaka ipineeteenari paata?”

28 Ikantzi Jesús: “Aririka owakiratee paata maawoeni, ipinkatharitee Itomi Atziri ijeekan-teeyaawo owaneenka-tachari ijeeka-mento. Aritaki pikantee-yaari eerokapaeni pikaatzira poyaatakina, pipinkathari-wenteeri maawoeni ikaate icharini-teeyaari Israel, ikaatzira 12 rinashiyitaha. Omaperotatya.

29 Tema eeniyitatsi awentahaanari, rootaki rookanta-nakawori ipanko, rirentzi, ritsiro, ashitariri, iina, reentsite, iipatsite. Aritaki iñahaero otzimimo-teeri osheki, ashi rowaero rañaaayitee.†

30 Roo kanteencha, eenitatsi nimaeka osheki etayiwitawori, riitakira impoetaa-tsini iñaaayiteero. Eenitatsi itsipa impoeyi-tatsiri nimaeka, riitakira etayitee-yaawoni iñaaayiteero.”

20

Antawae-tatsiri chochoki-mashiki

1 “Iroka okantakota ipinkathari-wentantee Inkite-jatzi, oshiyariri atziri tzmimatsiri ichochoki-mashite. Rananinkanaki ramine antawae-tatsini iwankiri-mashiki.

2 Ikanta iñaaki kowatsiri rantawaete, ikantakiri: ‘Petanakyaawo nimaeka pantawaete roojatzi tsireniiteeni, nopinatemi apaani koriki ikaatzi ipinatanta-piinteetzi rantawae-teetzira apaani kitejeri.’ Ikanteeyini antawae-rintzi: ‘Kameethataki.’ Rotyaantakiri iwankiri-mashiki.*

3 Ikanta ijenokii-tyaapaaki ooryaa eejatzi ipiyanaa ashitawori iwankiri-mashi nampitsiki. Iñaapae itsipa ikatziyeeyani tekatsi rantawaeri.†

4 Ikantapaakiri: ‘Piyaate pantawaete nowankiri-mashiki, aritaki nopinatakimi okaatzi ipinatanta-piinteetzi.’ Jateeyakini rantawaete.

5 Ari ikantakiro itampatzika-tapaaki ooryaa, eejatzi iteenkanaki ooryaa.‡

6 Ari ikantakirori eejatzi otsireniityaanaki, iñaapae atziri ijeekaeyini, tekatsi rantawaeri, rojampi-tapaakiri: ‘¿Tekatsima pantawaeri pijeekawae-tashitantari kitejeriki?’§

7 Rakaeya-nakini, ikantzi: ‘Tekatsi antawae-takaenani.’ Ikantzi rirori: ‘Piyaate pantawaete nowankiri-mashiki, aritaki nopinatakimi okaatzi ipinatanta-piinteetzi.’

* 19:24 ikyaakoetani = camello † 19:29 otzimimo-teeri osheki = rookanaki-rika apaani, aritaki ipaeteeri 100; Waerontsi * 20:2 koriki = denario † 20:3 ijenokii-tyaapaaki ooryaa = ooryaa 3. (Ari okanta riyotee-tziri ooryaa paerani.) ‡ 20:5 itampatzika-tapaaki ooryaa = ooryaa 6, iteenkanaki ooryaa = ooryaa 9. (Ari okanta riyotee-tziri ooryaa paerani.) § 20:6 otsireniityaanaki = ooryaa 11. (Ari okanta riyotee-tziri ooryaa paerani.)

⁸ Okanta otsireni-tanaki, ikantakiri ashitawori iwankiri-mashi kempoyee-niriri iyorikite, ikantziri: ‘Pikaemeri maawoeni antawae-rintzi pipinateri apaani koriki ikaatzi ipinatanta-piinteetzi rantawae-teetzira apaani kitejeri. Riitaki petawakyaa pipinateri impoeta-paentsiri rantawaetzi, roojatzi pimatan-takyaariri etakawori rantawaetaki amaetyaaka.’

⁹ Ari ipokaeya-paakini impoeta-paentsiri rantawaetaki, eepichokiini rantawae-witaka ipineetakiri apaani koriki.

¹⁰ Ipokaeya-paakini etakawori rantawaetaki amaetyaaka, roshiya-kaantzi riitaki ipina-peroete. Tema te, ari roshiyakari itsipa-paeni jempe ikaatzi ipineeta-kiriri.

¹¹ Ikanta ipinawi-teetakari, ikijanakiri ashitawori rantawaeri,

¹² ikantanakiri: ‘Tee rantawae-perotzi impoeta-paentsiri, roo kanteencha imonkaa-takina pipinata-kinari, naaka atsipewi-takariri ooryaa.’

¹³ Ikantzi ashitawori iwankiri-mashi: ‘Nosheninká, nopinatakimi kameetha, ¿tema nokantzi-takimi amaetyaaka nopinatemi apaani koriki?’

¹⁴ Irika apaani koriki nopinatzimiri, piyaatee. Tema naaka nintashi-tacha nopinateri apaani koriki impoeta-paentsiri rantawaetzi,

¹⁵ ¿Eeroma omata nopinatante nokoyiri naaka? ¿Pikijako-neenta-tyaawoma noneshironka-tantzi naaka?’

¹⁶ Tema osheki jewatatsiri iñaayiteero, tema riitaki impoeta-tsini. Eenitatsi osheki impoeyi-tatsiri iñaayiteero, tema riitaki jewatatsini. Tema osheki ikaemawitee, roo kanteencha eepichokiini ikaate riyoshii-teeteri.” *

Rapiitakiro Jesús ikamantakota rowamahaeteri

(Mr. 10.32-34; Lc. 18.31-34)

¹⁷ Ikanta itonkaanee Jesús riyaaero Aapatziyaweniki, riitaki itsipatanaa 12 riyotaani, ikantakiri awotsiki:

¹⁸ “Aatazziira Aapatziyaweniki. Ari raakaan-teeteriri Itomi Atziri, rayiri reewari Ompera-tajorentsi-taarewo, itsipata-kyaari Yotaantaniri, riitaki iyakowenterini rowamahaeteri.

¹⁹ Rowawijaa-kiniri itsipa-jatzipaeni atziri rowashiya-mintha-waetyaari, ipajawaeteri, ikentako-takiri. Roo awijawi-takya mawa kitejeri, aritaki rañahae.”

Ikoyiri Jacobo eejatzi Juan

(Mr. 10.35-45)

²⁰ Okanta iina Zebedeo opokashi-takiri Jesús, otsipatakari otomi-paeni, irika Jacobo eejatzi Juan. Otziwerowa-paaka, okantapaakiri: “Nokoyi pineshironkatena.”

²¹ Ari rojampi-tanakiro Jesús, ikantziro: “¿Iitaka pikowako-tanari?” Okantzi roori: “Tema rooteentsi pipinkatharen-tsita eeroka, nokoyi itsipatemi notyomi ipinkathari-wentante, ijeekimotemi apaani pakoperoki, riima itsipa ijeeki pampateki.”

²² Ikantzi Jesús: “Teera piyotziro oeta pikowako-tanari. Tema osheki nokemaatsi-tyaari naaka. ¿Arima pamawe-takiro eeroka okaatzi pikemaatsi-tyaari? ¿Arima poshiya-kina nokami naaka?” Ikanteeyini: “Aritaki nomatakiro.”†

²³ Ikantzi Jesús: “Omaperotatya, tema rooteentsi pikemaatsityaawo okaate nokemaatsi-tyaari naaka. Rooma pitsipa-tenarika apinkathari-wentante piyeeki apaani nakoperoki, itsipa nampateki, teera naaka nintakae-yaawoni

* **20:16** Paminiro Jempe Ikantee-tziro Ñaantsi-paeni okantakota ‘inashiyita ñaantsi-paeni’. † **20:22** Tema iroka ikantawita Jesús: “¿Arima pimatakiro eeroka piriro kepishaari okaate niriri naaka? ¿Arima poshiya-kina omitsiryaateetena naaka?”

itzimi notsipa-tyaari, apatziro riyotzi Ashitanari jempe itzimi ikashiya-kaakiri.”‡

²⁴ Ikanta ikemaeyakini itsipa riyotaani, ikijeeta-nakiri Juan eejatzi Jacobo.

²⁵ Ipiyota-neeri Jesús riyotaani-paeni, ikantziri: “Piyoteeyini eeroka jempe ikanta iwinkatharite itsipa-jatzipaeni, osheki rompera-tanta. Ari roshiyari eejatzi riipero-tatsiri ipinkatha-teetziri rirori.

²⁶ Rooma eeroka-paeni, aririka pikoyi piriiperote, poshiya-kotyaari jempe ikanta omperataarewo.

²⁷ Roorika pikoyi peewata-kaante, poshiya-kotyaari ompereetari.

²⁸ Tee roo ipokant-yaari Itomi Atziri rompera-tantyya, roo ipokantakari roshiya-kotyaari ompereetari, ikamawentante, riitaki pinakowentantatsini, rookakaa-wenteeri maawoeni.”

Ramina-kahaeri apite mawityaakiri

(Mr. 10.46-52; Lc. 18.35-43)

²⁹ Ikanta rawijee-yanakini Kashiryaariki, osheki atziri oyaatana-kiriri.

³⁰ Ari ijeeki awotsi-nampiki apite mawityaakiri. Kemaki rirori, ikan-teetzi: “Ari ikinapaaki Jesús jaka awotsiki.” Rootaki ikaeman-tanakari, ikantzi: “¡Pinkatharí, Ikashiyakaetani pinkatharini David, pineshironka-teena naaka!”

³¹ Osheki ikijatha-witee-takari. Tee imaeritzi, eekiro icheraanakitzi ikaemi: “¡Pinkatharí, Ikashiyakaetani pinkatharini David, pineshironka-teena naaka!”

³² Katziya-paaka Jesús, ikaemakiri ikantziri: “¿Itaka pikoyiri?”

³³ Ikanteeyini rirori: “Pinkathari, nokoyi naminee kameetha.”

³⁴ Antawo ineshironka-tanakiri Jesús irika mawityaakiri, ipampita-kiri rooki. Apathakirokana aminanee kameetha, royaata-nakiri Jesús.

21

Rareetan-takari Jesús Aapatziyaweniki

(Mr. 11.1-11; Lc. 19.28-40; Jn. 12.12-19)

¹ Tema okaakitzi-matapaaki rareetan-tyaari Jesús Aapatziyaweniki. Tema areetee-yakani Chochoki-pankoniki omontetakari ochempi Yeenkae-toni. Ari rotyaantakiri Jesús apite riyotaani,

² ikantakiri: “Piyaate nampitsiki amontetakari, ari piñero othatakotyaa ikyaakoetari otsipata-kyaari iryaani. Pihataryaa-kotapaakiro, pamakinawo.*

³ Eenitatsi-rika ojampitawakimini, pikantanakiri eeroka: ‘Ikowatziro pinkathari. Aritaki roepiyeemiro.’ ”

⁴ Ari omonkaatari rojankina-takiri paerani Kamantan-taniri, ikantaki:

⁵ Pikaman-teero maawoeni Kijakowentoni-jato, pikantero:

Awotsikitaki Piwinkatharite ipokashi-takimi,

Itsinampa-shiretaki ipokaki ikyaakotaka,

Ewonkiri raakaha-tziri tenari.

⁶ Ikanta riyaatanaki apite riyotaani, imatakiro okaatzi ikantawa-kiriri Jesús.

⁷ Ramakiro ikyaakoetari itsipataakiro iryaani. Rowanki-takiniri maathaantsi imitzikaaki, ikyaako-tanakari Jesús.

⁸ Ikanta atziri-paeni jeekaen-tsiri janta, romaanka-shita-nakiri iithaari-paeni awotsiki jempe ikinanaki. Eenitatsi itsipa chekaneen-tsiri inhashi romaanka-shitanakiri rirori.

‡ 20:23 Tema iroka ikantawita Jesús: “Omaperotatya, aritaki pimatakiro piriro niriri naaka, aritaki poshiya-kina romitsiryaateetena naaka.” * 21:2 ikyaakotari = burro, pollino, asno

9 Tema ikaatzi atziri jewateen-tsiri, ikaatzi oyaatakiriri itaapiiki, ikaemaeyini, ikantzi:

¡Jame apinkatha-teeri Ikashiyakaetani pinkatharini David!

¡Tajonka-wentantaniri, tema Pinkathari otyaanta-kiriri!

¡Jame apinkatha-teeri Inkite-jatziwé!†

10 Ikanta rareeta-paaka Jesús Aapatziyaweniki, rojampita-wakaanaka ikaatzi nampitawori, ikanteeyini: “¿Jempema iitaka irika?”

11 Tzimatsi kantaneen-tsiri: “Riitaki Jesús, Kamantan-taniri, poñaachari Kashiyakaa-weniki jeekatsiri Tepoweniki.”

Romishitoyiri Jesús pimantawaetatsiri tajorentsi-pankoki

(Mr. 11.15-19; Lc. 19.45-48; Jn. 2.13-22)

12 Tema kyaapaaki Jesús tajorentsi-panko, romishitowa-paakiri pimanta-tsiri, eejatzi ikaatzi amananta-tsiri. Rotatsinka-yitapaakiro rowantariri koriki, ari ikimitzitakawo jempe rowaetziri jamomo-paeni.

13 Ikantapaakiri: “Rojankinee-takiro paerani iñaawaetzi Tajorentsi, ikantzi: Nopanko iroka, aritaki ramana-piinteetena.

Roo kanteencha eerokapaeni, aritaki pamatawi-tanta-piintaki pipimantawae-yitzi, poshiya-kaantakiro koshintzi-panko.”

14 Ari ipokaeya-paakini tajorentsi-pankoki osheki mawityaakiri, kijopookiri, maawoeni retsiya-takota-kaayi-teeri.

15 Tema ipampoyeeyanakironi okaatzi rantakiri Jesús. Ari ikaemae-yanakini eentsi-paeni, ikanteeyini:

¡Jame apinkatha-teeri Ikashiyakaetani pinkatharini David!

Roo kanteencha reewarite-paeni Ompera-tajorentsi-taarewo, eejatzi Yotaantaniri, ikijeeya-nakani rirori, tema tee inimotziri.

16 Rojampi-teeta-nakiri Jesús, ikantee-tziri: “¿Pikemakiroma ikantee-yirini ewankari-paeni?” Ikantzi Jesús: “Nokemakiri. ¿Tema piñaana-tziro eeroka jankinarentsi? kantatsiri:

Riitaki eentsi-paeni eejatzi ikaatzi thotatsiri iteni,

Pimatakaakiri ipinkatha-yiteemi.”

17 Ari rawijanaki Jesús, ikinanakiro Ashironkaaweniki. Ari imaaki janta.

Riyakatziro Jesús pankirentsi kaari kithoki-tatsini

(Mr. 11.12-14,20-26)

18 Okanta okitejeta-manee, ipiyaawo Jesús nampitsiki. Ari itasheya-paaki niyanki awotsi.

19 Iñaapaaki awotsi-nampiki pankirentsi, riyata-shita-nakiro, iñaatziro tee okithokitzi, iyoshii-tashita oshi. Ikantanakiro: “Ashi powaero eero pikithokitee.” Okanta pankirentsi, kamashi-tanaki.‡

20 Ikanta iñaakiro riyotaani, ari ipampoyeeyanakironi, rojampi-tanakiri, ikantziri: “¿Iitaka okamashi-tanta-nakari pankirentsi?”

21 Rakanaki Jesús, ikantziri: “Omaperotatya nokantemiri, kyaaryoo-rika pawenteena, eerorika pikijo-shire-waetzi, aritaki pimateero eeroka, aritaki awijanakiro jempe okanta piñaakiro pankirentsi. Kantacha piñaanatero ochempi, pikantero: ‘Pishirinki ochempi, pipiinki inkaariki.’ Aritaki omatakyaa.

22 Tema okaatzi pikowako-tanteeri pamananiki, aririka pawentaa-nakyaari Tajorentsi, aritaki ipakimiro.”

Itajorenka Jesús

(Mr. 11.27-33; Lc. 20.1-8)

† 21:9 Jame apinkatha-teeri = Hosana; Waerontsi ‡ 21:19 pankirentsi = higuera

²³ Ikanta rareetaawo Jesús Tajorentsi-pankoki, riyotaan-tapae. Ari ipokakiri reewarite Ompera-tajorentsi-taarewo, eejatzi antaripero-paeni, rojampi-tapaakiri: “¿Iitaka otyaanta-kimiri poñaahantero pitajorenka?”

²⁴ Ari rakanaki Jesús, ikantziri: “Eejatzi naaka eenitatsi nojampi-temiri. Aririka pakakinawo, aritaki nokantakimi iita otyaanta-kinari.

²⁵ Tema romitsiryaa-tantaki paerani Juan, ¿Iitaka otyaanta-kiriri? ¿Riima Tajorentsi? ¿Atzirima?” Ari ikanta-wakaha-yanakani: “Aririka akanteri Tajorentsi otyaantakiri, aritaki ikantanakae: ‘¿Iitakama kaari pikemijanan-tari?’

²⁶ Aririka akante: ‘Atziri otyaantakiri,’ aritaki ikijanakae atziri-paeni.” Tema ikanteeyini atziri-paeni Kamantan-tanirini Juan.

²⁷ Ari ikanteeyini: “Tee niyotziro.” Ikantzi Jesús: “Pikimitaka eeroka-paeni tee pikoyi pikaman-tenawo, eejatzi naaka eero nokaman-tzimiro iita otyaanta-kinari.”

Ikenkitha-takoe-tziri apite itominteetari

²⁸ Ikantzi Jesús: “¿Jempema okantzi-motzimi eeroka-paeni iroka? Eenitatsi atziri tzimatsiri apite itomi. Okanta paata ikantakiri itomi: ‘Notyomi, piyaate pantawaete pankirentsi-mashiki.’

²⁹ Ikantzi itomi: ‘Tee nokoyi.’ Roo ojamaniityaanaki, opiyimo-taari itomi, jataki rantawaetzi.

³⁰ Opoñaashita ikantakiri itsipa itomi. Ikantanaki rirori: ‘Ari nomatakiro Pawa.’ Teemaeta riyaatzi.

³¹ ¿Itzimikama itomi antakirori ikowakiri ipaapate?” Ari ikanteeyini: “Ritaki antakirori retakari romperatari.” Ikantzi Jesús: “Rootaki awijeemini ipinkathari-wenteeri Tajorentsi mayempiro-paeni eejatzi shintsita-piinta-tsiri apiri ayorikite rotyaanteniri wirakocha-paeni. Omaperotatya.

³² Tema ipokawitaka paerani Juan, ikamanta-witakimi pikameetha-shire-tantee-yaari, roo kanteencha tee pikemijanta-wakiri. Riima ikaatzi shintsita-piinta-tsiri apiri ayorikite eejatzi mayempiro-paeni, okemijantanaki. Piñaawi-takari eerokapaeni, teemaeta pipakaero jempe pikanteeyani, pikemijanan-teeyariri.”

Kaari-pero-shireri antawae-rintzi

(Mr. 12.1-12; Lc. 20.9-19)

³³ “Pikemi napiitero noshiya-kaawentemiro: Eenitatsi atziri pankitzirori chochoki-mashi, itanto-takotakiro maawoeni othapiki, rowetsika-shitakiro ikawirinkaaterowa paata, rowetsikaki eejatzi pankotsipenchakii raminakowentantyaawori. Raminaki atziri aminironi iwankiri-mashi. Jataki rirori inteena.

³⁴ Okanta okithoki-paetetaki chochoki, rotyaantaki romperatani rahaate.

³⁵ Ikanta antawae-rintzi-paeni aminirori pankirentsi-mashi, iñaawakiri ipokaki omperataarewo, ipajawaetaki apaani, rowamaaki itsipa, ishe-myaakiri itsipa.

³⁶ Rotyaantaki itsipa romperatani, osheki ikaatzi. Ari ikimita-wakiri eejatzi rirori.

³⁷ Ari roweyaantakawo rotyaantakiri itomi-perori rirori, ikantzi: ‘Ariteekima ipinkatha-tawakiri notyomi naaka.’

³⁸ Ikanta iñaawakiri antawae-rintzi ipokaki itomi, ikanta-wakahaeyani: ‘Irika ashitee-yaawoni paata pankirentsi-mashi. Jame owamayiri, ayiroota aaka.’

³⁹ Roteeya-wakiri, raanakiri othapiki pankirentsi-mashi, rowamaakiri.

⁴⁰ Aririka ipokanaki ashitawori iwankiri-mashi, ¿jempema ikante-rika antawae-rintzi-paeni?”

⁴¹ Ikanteeyini rirori: “Otzimatyee rowamahaeteri kaari-perori, rami-nee itsipa riiperori amineeroni pankirentsi-mashi, riitaki otyaanta-piintee-niriri okithoki iwankiri.”

⁴² Ikantzi Jesús: “Tema piñaana-tziro Jankinarentsi, ikanteetzi: Imaninta-witakawo mapi owetsikirori pankotsi, Roo kanteencha rowatzikae-teero mapi pankotsi-nampiki, ikimita-kahae-taawo roomi tzinka-mintsi.

Riitaki Awinkatharite Tajorentsi owatzikaerori onampi-naki, Rootaki apampoyaawentan-tariri.”

⁴³ “Rootaki nokantan-tyaari naaka: Eero ipinkathari-wenteemi eeroka Tajorentsi, riira ipinkathari-wentee itsipa-jatzi-paeni jempe itzimi oshiyawori pankirentsi okithokitzi ikemijanteera.

⁴⁴ Tema ikaate aashiraa-tantee-yaawoni mapi, aritaki itankapaaki. Riima ikaate anawyahaeri mapi, aritaki ooweteeri.”

⁴⁵ Ikanta reewarite Ompera-tajorentsi-taarewo eejatzi Inashitantaniri, riyotaki riitaki ikemakaetaki.

⁴⁶ Ari ikowawi-tanaka raakaan-terimi, teemaeta imatziro, osheki ithaawan-takari atziri-paeni. Tema ikanta-shire-teeyini atziri Kamantan-taniri irika Jesús.

22

Roshiya-kaawentee-tziri aawakaa-chari

¹ Ari rapiita-neero Jesús roshiya-kaawentziro riyotaan-tziri. Ikantzi:

² “Iroka ikanta ipinkathari-wentantee Inkite-jatzi, roshiyari pinkathari oemoshirenkiriri itomi raawakaa.

³ Rotyaantakiri romperatani, ikamanteri pokatsini roemoshirenkyaa. Teemaeta ipokaeyini ikaemakaantani.

⁴ Rotyaanta-witaka itsipa romperatani, ikantawakiri: ‘Pikanteri nokae-makantani ipoki royaa, nowamaaki wathan-tzi nopira, noemoshirenkatziiiri notyomi raawakaeyaa. Tema wetsikaka maawoeni.’*

⁵ Roo kanteencha irikapaeni ikaemakaantani, osheki ipiyatheeya-kani. Jatayitaki rowaneki, itsipa ikinaki ipimanta-waetzi.

⁶ Eenitatsi itsipa owajankitaa-kiriri omperataarewo, rowamaakiri.

⁷ Ikanta ikemaki pinkathari, antawo ikijanaka, rotyaantaki rowayirite, ithonkakiri owanteen-tsiri, itayitakiri inampi.

⁸ Ikanteeri itsipa romperatani: “Tema wetsikaka maawoeni oemoshirenkant-tyaari, tee nokowaneeri ipokaeyini ikaatzi nokaemakaanta-witakari.

⁹ Piyaate awotsiki-paeni, pikanteri ikaate piñeeri ipokanakiita oemoshirenkyaa.’

¹⁰ Jataki omperataarewo, ipiyotaki ikaatzi iñaakiri: kameetha-tatsiri eejatzi kaaripero-tatsiri. Piyotee-yapaakani oemoshirenka-chani.

¹¹ Ikanta raminakiri pinkathari ikaatzi pokaentsiri. Iñaatzii oatekaen-chari tee ikithaatawo rowaneenka-tashi-tyaari aawakaa-chani.

¹² Ikantakiri: ‘Nosheninka, ¿jempema pikanta pikyaan-takari jaka tee pikithaatawo powaneenka-tashi-tantyaariri notyomi?’ Ari imaeritaki, tee raki.

* 22:4 nopira = toro

13 Ikantakiri romperatani: ‘Poojo-wakoteri, poojo-yitziteri, pookiri otsirenikaakitakira, ari riraawae-tyaa, ratsikae-kiwaetyaa, ikemaatsi-waeteeyaa.’

14 Tema osheki ikaemawi-teetyaa, roo kanteencha eepichokiini riyoshii-teete.”

Ikenkitha-takoe-tziri koriki ipineetziriri pinkathari
(Mr. 12.13-17; Lc. 20.20-26)

15 Ikanta riyaaatee-yeeni Inashitantaniri. Ari ikenkitha-waeteeyini, ikan-teeyini: “¿Jempema akinakaeroka akompita-kaant-yaariri Jesús?”

16 Rotyaantaki riyotaani Inashitantaniri itsipatakari raapatziyani Herodes, ikantapaakiri Jesús: “Yotaantaniri, okaatzi piyotaan-tziri rooperotaki iroka, rootaki riyotakoe-tantyaariri kametha Tajorentsi. Tee pikemijantziro ikantayi-tziri atziri, tee piñaawae-tziro pinimota-kaant-yaariri.

17 Pikantena iitaka pikenkishiryaari eeroka: ¿Kameetha-tatsima apiri koriki ikaatzi ishintsi-tantziri iwinkatharite wirakocha-paeni?”†

18 Riyotawakiri Jesús ikenkishiryaari, ikantziri: “Owapeyi-motan-tanirí. ¿Iitaka piñaantan-tanari?

19 Poñaayinari koriki pashita-kaariri Pinkathari.” Ari ramaeta-paakiniri koriki.‡

20 Rojampi-tanakiri, ikantziri: “¿Iitaka ashitawori iwaero jaka? ¿Iitaka ashitawori roshiya-kaawo?”

21 Ikanteeyini: “Rashi iwinkatharite wirakocha.” Ikantzi Jesús: “Tema riitaki iwinkatharite wirakocha ashitari, pantant-yaanariri ishintsi-tzimiri, pipinateri. Riima ikaatzi rashitari Tajorentsi, pantant-yaanari ishintsi-tzimiri rirori.”

22 Ikanta ikemaeyakini ikantakiri Jesús, ari ipampoyeeyanakirini rookanakiri. Jateeyeni.

Rojampi-takowentee-tziro rañahae kamatsiri
(Mr. 12.18-27; Lc. 20.27-40)

23 Tekira awiji iroka kitejeri, ipokaeyakini Sadoc-paeni iñeeri Jesús. Riitaki Sadoc-paeni kantatsiri: “Eero rañahae kamayita-tsiri.” Rojampi-tapaakiri Jesús,

24 ikantziri: “Yotaantanirí, rojankinataki paerani Moisés, ikantzi: ‘Aririka ikami atziri, eerorika rowakayiro iina, kantacha rayiro rirentzi, rowaka-haero. Ikimita-kaanteeri riimi ashityaarini rirentzi kamaentsiri.’

25 Jame akantawaki: Eenitatsi kaatatsiri 7 rirentzi. Etawori itzimi raaki iina, tekira rowakayiroota iina kamaki, rahaero itsipa rirentzi.

26 Ari ikantakari eejatzi apiteta-neentsiri rirentzi. Eejatzi itsipa mawataneen-tsiri. Ari ikantakari maawoeni ikaatzira 7.

27 Okanta paata kamae roori tsinani.

28 Aririkami rañaayitee paata kamayita-tsiri, ¿itzimikama oeminta-pero-tyaari tsinani? Tema maawoeni ikaatzira 7 iinanta-witakawo.”

29 Rakanaki Jesús, ikantziri: “Pikinakaa-shitakawo eeroka, tee piyotakotziro Jankinarentsi-perori, tee piyotakotziro ishira Tajorentsi.

30 Aririka rañaayitee kamayita-tsiri, eero itzimi aawakae-yitaa-chani. Roshia-paeyaari Ronampiri Tajorentsi janta inkiteki.

31 ¿Tema piñaanatakotziro jempe okantyyaa aririka rañahae kamayita-tsiri? Iroka ikantzi Tajorentsi, iñaawaetzi:

32 Naakataki Itajorentsite Abraham, Isaac, eejatzi Jacob.

† 22:17 iwinkatharite wirakocha-paeni = César ‡ 22:19 koriki = denario

Ari ayotziri añaaitsi rirori, tema tee imatziro kaminkari ipinkathateri Tajorentsi, apatziro ipinkatha-tziri añaaayita-tsiri.”

³³ Ikanta ikemaeya-kirini Jesús ikantaki, ipampoyeeyanakirini, ikanteeyini: “Omaperotatya okameethatzi riyotaan-tziri.”

Otzinkami-perori Ikantakaan-teetani

(Mr. 12.28-34; Lc. 10.25-28)

³⁴ Ikanta ikemaki Inashitantaniri kameetha rakakiri Sadoc-paeni rojampitakiriri, piyotee-yakani rirori.

³⁵ Ikanta apaani piyoteen-chari, riijatzi yotakotzirori Ikantakaan-teetani, ipokashi-takiri Jesús rojampiteri, ikoyi ikompita-kaeyaarimi, ikantapaakiri:

³⁶ “Yotaantaniri, ¿otzimikama otzinkami-perori Ikantakaan-teetani?”

³⁷ Rakanaki Jesús, ikantziri: “Piwinkatharite irika Tajorentsi, otzimatyee Pininta-pero-teeri, pininta-shire-teeri, pininta-shintsiteeri.

³⁸ Rootaki iroka otzinkami-perori Ikantakaan-teetani.

³⁹ Ari oshiyawo apiteta-neentsiri, kantatsiri: Petakoteeyaari pisheninka, poshiya-kaanteeri pineshironka-tziro eeroka piwatha.

⁴⁰ Tema iroka apite nokanta-kimiri, rootaki otzinkami-perori, rootaki poñaachari otsipaki Ikantakaan-teetani eejatzi okaatzi rojankina-takiri paerani Kamantan-taniri-paeni.”

¿Iitaka charini-tariri Jeepatzii-toetani?

(Mr. 12.35-37; Lc. 20.41-44)

⁴¹ Imatanakiri rirori Jesús, rojampi-tanakiri Inashitantaniri ikaateeyinira ipiyoteeyani,

⁴² ikantziri: “¿Iitaka pikenkishiryaaakotariri eeroka Jeepatzii-toetani? ¿Jempema itzimika awaejatzite ikashiya-kaetakiri paerani icharini-tyaari?” Ikan-teeyini Inashitantaniri: “Riitaki pinkatharini David ikashiya-kaetakiri.”

⁴³ Ikantzi Jesús: “¿Iitakama oñaawae-takaan-takariri paerani Ishire tajorentsi pinkatharini David, roshiya-kaantziri Iwinkatharite? Ikantaki paerani:

⁴⁴ Iñaawae-tanaki Pinkathari, ikantawaeri Nowinkatharite:

Pijeekapae nakoperoki apinkathari-wentante,

Roojatzi nowajankitaan-teeyaariri kijaneentzimiri,

Ari rotziwerowa-shitee-mi, ipinkatha-teemi.

§

⁴⁵ Imatzitakawo David ikantaki: ‘Nowinkatharite irika.’ ¿Jempe ikantyaaka icharini-tyaari?”

⁴⁶ Ari imaeritee-yanakini tee raki. Thaawa-shire-teeyanakini, tekatsi kowatsini rojampi-taneeri.

23

Ikenkitha-takotziri Jesús Iyotaan-taniri eejatzi Inashitantaniri

(Mr. 12.38-40; Lc. 11.37-54; 20.45-47)

¹ Ari ikenkitha-takaakiri Jesús piyowenta-kariri, eejatzi riyotaani-paeni, ikantzi:

² “Paminiri Yotaantaniri eejatzi Inashitantaniri, riitaki yotako-pero-tzirori ikantakaan-tani paerani Moisés.*

³ Pikemijanteri okaatzi ikantemiri, tee okamethatzi poshiya-kotyaari okaatzi rantayi-tziri, tee imonkaa-tziro rirori okaatzi ikantziri.

§ 22:44 Ari rotziwerowa-shiteemi, ipinkatha-teemi. = Ari pimakoryaa-yitzi-tantee-yaari * 23:2 yotako-pero-tzirori ikantakaan-tani Moisés = ijeekantawo ijeeka-mento Moisés

4 Omaperotatya opomeentsita okaatzi ikowakaemiri panteeromi. Teemaeta ipomeentsi-tyaawo rirori imayiteero.

5 Rantashi-yitawo ikoyi iñaantee-tyaariri. Osheki rashi-minthatari mashitsi-monki jempe rotetee-tziro Jankinarentsi-perori iwicha-kotziro ishempaki, eejatzi ipankaki. Rowaneenkakaa—kiyitziro iithaari ishirikaki manthantsi.

6 Rashi-minthatawo rojatekaeteri niyanki jempe rowae-yaani isheninka. Ari roshiyari aririka riyaate pankotsiki ipiyota-piinteetaha.

7 Ikoyi pinkathari rowethata-piintee-tyaari aririka iñahaeteri. Ikoyi ikanteri atziri-paeni: ‘¡Yotaantaniri!’†

8 Tee okameethatzi pikoyi eeroka ikanteetemi: ‘¡Yotaantaniri!’ Apatziro ikantakaawo yotaanta-tsiri, riitaki Jeepatzii-toetani tekatsi itsipa. Rooma maawoeni eeroka-paeni kimiwi-taka pirezitza-wakaeyaami.

9 Tema jaka kepatsiki tee okameethatzi pikanta-shiwae-tyaari pisheninka: ‘¡Ashitanari!’ Tema apatziro ikanta Ashitzimiri Inkite-jatzi.

10 Tee okameethatzi eejatzi ikanteetemi: ‘¡Nowinkatharite!’ Tema apatziro ikanta piwinkatharite, riitaki Jeepatzii-toetani.

11 Ikaatzi kowatsiri ririiperote, roshiya-kotyaari rompera-teetani.

12 Ikaatzi kowashi-waeta-chani ipinkatheeteri, aritaki itsinampa-shire-takae-teeri. Riima tsinampa-waewi-tachari nimaeka riitaki ipinkatharita-kahae-teeri paata.

13 ¡Ashironkaa-matsiteemi Yotaantaniri eejatzi Inashitantaniri, owapeyi-motan-taniri! Potzika-yitakiri koyirori ipinkathari-wenteeri Inkite-jatzi. Eero pikyahae eeroka jempe ipinkathari-wentantee Tajorentsi, teemaeta pishinetziri itsipa ikyaayitee rirori.

14 ¡Ashironkaa-matsiteemi Yotaantaniri eejatzi Inashitantaniri, owapeyi-motan-taniri! Pameenta-shitakawo paapitha-tziro opanko kinankawo, rootaki pojamaninkan-tawori pamana-piintawita eero riyotan-teetzimi. Tema antawo rowajankitahae-teemi.‡

15 ¡Ashironkaa-matsiteemi Yotaantaniri eejatzi Inashitantaniri, owapeyi-motan-taniri! Osheki pishintsiyitakiri itsipa-jatzipaeni roshiya-kotee aaka Judá-paeni, piyotaakiri rowapeyi-motantyyaa rirori. Aritaki roshiya-kotee-mi eeroka ratsipe-teeyaawo sharinkaweni.

16 ¡Ashironkaa-matsiteemi oshiyakariri mawityaakiri rakathata-wakahae-yaani! Kantatsiri: ‘Aririka ipaeryahaetero tajorentsi-panko, ikanteete: rowajankiteena Tajorentsi-panko-weri eerorika nomatziro nokantziri. Pikantzi: tekatsi oetyaa eerorika imonkaa-teetziro. Rooma aririka ipaeryahaeteri ooro jeekatsiri tajorentsi-pankoki, pikanta-piintaki: Otzimatyye ranteetero ikantee-takiri.’

17 ¡Majontzi-shirerí, mawityaaki-shirerí! ¿Riima ooro kowapero-tachari? Kaari, roo kowapero-tacha tajorentsi-panko otajorentsi-takaeri ooro.

18 Pikantzi eejatzi: ‘Aririka ipaeryahaetero taapoki-mentotsi, ikanteete: ‘Rowajankiteetena Ataapiintziniri taapoki-mentotsiki eerorika nomonkaatziro nokantziri. Terika imonkaa-teetziro, tekatsi pikante. Rooma aririka ipaeryahaeteri ipireetari itahaetziri taapoki-mentotsiki, pikanteeyini: Oztimatyye ranteetero ikantee-takiri.’

19 ¡Majontzi-shireri, mawityaaki-shireri!, ¿Riima ipireetari kowapero-tachari? Kaari, roo kowapero-tacha taapoki-mentotsi otajorentsi-takaeri itahaetziri.

20 Ikaatzi paeriirori taapoki-mentotsi, ithonkiri ipaeryaakiri ikaatzi itahaetziri janta.

† 23:7 Yotaantaniri = Rabí ‡ 23:14 Paminiro ‘Jempe Ikantee-tziro Ñaantsi-paeni’ okantakota ‘Otsipa-paeni ñaantsi-paeni’.

²¹ Ari ikanta ikaatzi paeriirori tajorentsi-panko, ithonkiri ipaeryaakiri ikaatzi tzimantawori.

²² Ikaatzi paeriirori inkite, ithonkiro ipaeriirori ijeekinta Tajorentsi, roshiya-kaakawo riimi Tajorentsi ipaeryaaki.

²³ ¡Ashironkaa-matsiteemi Yotaantaniri eejatzi Inashitantaniri, owapeyi-motan-taniri! Pipapiintziri Tajorentsi owoshinikan-teetari. Teemaeta pantziro kowapero-tachari ikowakahaetzimiri: Pikameetha-shirete, pineshironka-tante, pawentaa-shire-teeyaari. Rootaki kowapero-tachari pantayi-teero, eero pipakae-maetawo panteniri kowapero-tachari. §

²⁴ ¡Mawityaakiri akathata-wakaa-chari. Oshiyakariri pankinawentariri shikiriyaa-niki eero riraako-tantari, roo kanteencha riraako-waetakiri ipira ikyaakoetari.*

²⁵ ¡Ashironkaa-matsiteemi Yotaantaniri eejatzi Inashitantaniri, owapeyi-motan-taniri! Poshiyakawo iramentotsi eejatzi owamentotsi, okitewita jenokira, rooma inthomoekira kepatsitaki. Aritaki pikantakari eeroka iñeetzimi kameethashiretakimi, tema eeroka koshintzi, pikowa-piintakiro pinintaa-waetyaa apaniroeni.

²⁶ ¡Mawityaakiri Inashitantaniri! Poshiya-kaantyyaa posheta-piintziro inthomoeki piraa-mento eejatzi powamento, okitetantyyaari jenokira.

²⁷ ¡Ashironkaa-matsiteemi Yotaantaniri eejatzi Inashitantaniri, owapeyi-motan-taniri! Poshiyakawo okitamaawita rowantee-tariri kaminkari, owaneenkawitaka jenokira. Rooma inthomoeki ari ojeekiri itonki-pooki kaminkari, shityeen-kataki.

²⁸ Ari pikantakari eeroka, iñaawitakimi atziri pantakiro kameethari, tema owapeyi-motan-taniri eeroka, kaaripero-shire-takimi.

²⁹ ¡Ashironkaa-matsiteemi Yotaantaniri eejatzi Inashitantaniri, owapeyi-motan-taniri! Tema powetsika-pirini-tziro ikiteetzirira Kamantan-taniri, powaneenka-yitziro jempe ikiteetziri kameetha-shireri.

³⁰ Pikanteeyini: ‘Ari atzimityaami paerani eero owamaawae-tzirimi aaka-paeni, eero oshiyakotari awaejatziteni owamaayi-takiriri Kamantan-taniri.’

³¹ Apaniroeni pikaman-takota, poshiya-kotakari piwaejatziteni ikaatzi owamaakiriri paerani Kamantan-taniri.

³² ¡Anjatyaa pithotyahero okaatzi retanakari paerani piwaejatziteni-paeni!

³³ ¡Tee pikameetha-shire-teeyini, poshiya-shitakari maanki! ¿Poshiyakaantzi eero rowajankitee-tzimi sharinkaweniki?

³⁴ Rootaki notyaantan-temiri Kamantan-taniri, Yotaantaniri, eejatzi Yotzinkari. Riitaki powamaa-kaante apaani-paeni, pikenta-kotakaanteri. Riima itsipa, pipajata-kaanta-waeteri ipiyota-piinteetaha, osheki powajankitaa-yiteri nampitsiki.

³⁵ Rootaki piñaant-yaawori eeroka rowajankitaa-wentee-temiri ikaatzi rowamahae-takiri paerani, retanakawo kameetha-shireri Abel roojatzi Zacarías itomini Berequías. Riitaki rowamahaetaki paerani riyateeromi taapoki-mentotsiki ipoñahaawo tajorentsi-pankoki.

³⁶ Ari rowajankitaa-wentee-takiri irika-paeni okaatzi awijeent-tsiri paerani. Omaperotatya.”

*Riraako-tawo Jesús Aapatziyaweni
(Lc. 13.34-35)*

§ 23:23 Iroka kantako-tachari “pipapiintziri Tajorentsi”, aririka oshooki 10 inchashi powoshinikan-tawori powanawo, payi apaani pashita-kaeyaari Tajorentsi. Ari pikanta-piintero, aririka oshooki 10, pinashityaa apaani pashitakae-yaari tajorentsi. Ari pikanterori okaatzi shookatsini pipanki-tziri; owoshinikan-teetari = menta, eneldo, comino * 23:24 ikyaakoetari = camello

³⁷ “¡Aapatziyaweni-jatzil! Osheki powamaaki Kamantan-taniri. Pishemyaakiri ikaatzi rotyaanta-witee-takimiri. Tema nokowawita-piinta noshiya-kotyaarimi tsimeryaaniki rojate-tziri iryaani, ari nokoyi nokanteerimi ikaatzi notomitaari. Teemaeta ikowaeyini.

³⁸ Ari okaanki-pankote pipanko.†

³⁹ Eero piña-haana jaka roojatzi paata pikantan-teeyaari: ¡Tajonka-wentaarewo rika, tema riitaki Pinkathari otyaanta-kiriri!”‡

24

Ikenkitha-takotziro Jesús itzimpookaetero tajorentsi-panko

(Mr. 13.1-2; Lc. 21.5-6)

¹ Ikanta ishitowanee Jesús tajorentsi-pankoki, roo riyata-neemi. Ari ikantzi riyotaani: “Paminiro jempe okanta rowetsikae-tziro tajorentsi-panko.”

² Rakanakiri Jesús, ikantzi: “Piñaakiro eeroka maawoeni mapipaeni okaatzi opewiryaaka, eero piñaayi-teero paata ithonkaetero itzim-pookaetero. Omaperotatya.”

Iñahaeteri paata aririka othonki-mateeyaa

(Mr. 13.3-23; Lc. 21.7-24)

³ Ikanta rareetee-yakani tonkaariki Keekiroe-toniki, jeeka-paaki Jesús. Ari ipokaeya-paakini riyotaani, rojampi-tapaakiri: “¿Jempema okaatzika omonkaatantyaari okaatzi pikantakiri? ¿Litaka noñeeri niyotan-tyaari? ¿Ari-paetema othonka-teeyaani aririka pipiyimatee?”

⁴ Ari rakanaki Jesús, ikantanakiri: “Paamaeyaa ramatawi-teetzimi-kari.

⁵ Tema osheki pokatsini paata ipaeryaa-paakiro nowaero, ikante: ‘Naaka Jeepatzii-toetani.’ Osheki ramatawite.

⁶ Tema ari pikemako-yitakiro osheki omana-rentsi. Paamaeyaa omithahashire-tzimi-kari, otzimatyee omatyaa iroka-paeni, tekira omonkaatzimaetya othonkan-teeyaari maawoeni.

⁷ Ikosheka-wakaetyaa otsipaki nampitsiki, rowayirita-wakaeyaa pinkathari-paeni. Iñahaete mantsiyarentsi, tashetsi, omoyeka-yityaa jempe-rika-paeni.

⁸ Rootaki etanakyaawoni ikemaatsi-teetyaawo maawoeni iroka-paeni.

⁹ Raakaan-teetemi, ari ikosheka-waetee-temi roojatzi rowamaan-teetemiri. Osheki ikijaneenta-nakimi itsipajatzipaeni okantakaan-tziro pawentaanaha naaka.*

¹⁰ Osheki pakayiteeroni paata ikemijantawita. Raakaanta-wakaeyaa ikaa-teeyinira. Eero rakamethatawaka osheki ikijaneenta-wakaeyaa.

¹¹ Iñahaete osheki pokapaen-tsini roshiya-kotyaarimi Kamantan-taniri, ramatawi-tapaakiri ikaate kemijanta-wakirini.

¹² Ari ranta-peroetero kaari-perori, eero retakotawakaayitaa.

¹³ Ikaatzi oejokiro-tanari rawentaanaha, riitakira awijako-taatsini.

¹⁴ Aririka omonkaa-teeyaa ikemakoe-teero maawoeni kepatsiki Kameethari Ñaantsi kenkitha-takotzirori ipinkathari-wentantee Tajorentsi, aripaete omonkaa-teeyaa othonkatan-teeyaari maawoeni.

¹⁵ Aritaki piñaakiri iiteetziri ‘Ipinkaetani Thonkan-taniri’, riitaki ikenkitha-takotakiri paerani Kamantan-taniri Daniel, ijeekapaaki otajorentsizira. (Ikaate ñaanateeroni iroka, otzimatyee ikemathatero.)

¹⁶ Ikaatzi nampitawori iipatsiteki Judá-paeni, otzimatyee ishiyi ochempiki.

† 23:38 pipanko = tasorentsi-panko ‡ 23:39 Waerontsi * 24:9 Wairontsi

¹⁷ Pijeeki-rika jantakiroki pipanko, ari pipoñaanakya pishiyanski, eero pikyaa-panaazi paapanaate oetyaa-rika.

¹⁸ Powaneki-rika pijeeki, pishiya eero paapanaa-tziro pithaari.

¹⁹ Ashironkamatsiteroni okaate motzita-tsini, eejatzi tziyayita-tsiri eentsite eenirowa ithoyitzi iteni!

²⁰ Pamaneri Tajorentsi, pikanteri: ‘Pookaawenteena eero noshiyan-tawae-tanaka kyaawontsi-paeteki, eejatzi kitejeri imakoryaan-teetari.’

²¹ Tema antawo okantya rashironkaetyaa paata. Tema paerani owakira rowetsikae-takiro kepatsi roojatzi nimaeka, tee iñahaetzi oshiyaawoni iroka ashironkahaantsi. Eero apiita iñahaete oshiyaawoni.

²² Eero ithaankiteetzimi romaeryeetero iroka ashironkahaantsi, tekatsi awijako-taatsinimi. Okamintha riyoshii-teetakiri ikaatzi awentahaariri Tajorentsi, rootaki romaeryan-teeta-kawori intsipaete ashironkahaantsi.

²³ Aririka pikemi ikanteetemi: ‘Irika Jeepatzii-toetani.’ Itsipa kantatsini: ‘irinta Jeepatzii-toetani,’ eerowa pikemijantziri.

²⁴ Ari ipokaki oshiyako-tyaarini Jeepatzii-toetani, oshiyako-tyaarini Kamantan-taniri. Roñaahan-tapaaki kaari iñaapiinteetzi. Itajonka-wentantayita-paaki. Kantacha, ramatawite eejatzi ikaatzi riyoshii-takiri Tajorentsi.

²⁵ Tema nokaman-tzita-kimiro paerani.

²⁶ Aririka ikanteetemi: ‘Aretapaaka ochempiki’, eero piyaata-shitziri. Ikante itsipa: ‘Inthomoeki pankotsiki ijeeki,’ eero pikemijantziri.

²⁷ Tema aririka ipiye Itomi Atziri, roshiya-paeyaawo ookatha-rentsi. Etanakyaawo omorekanaki ishitowa-piintzira ooryaa roojatzi jempe itziroryaa-piintzi.

²⁸ Tema jempe-rika ijeeki shitziwari, ari ipiyo-wentari amempori.”†

Ipiyantee-yaari Itomi Atziri

(Mr. 13.24-37; Lc. 21.25-36; 17.25-36; 12.41-48)

²⁹ “Aririka okaatapaaki paata antawo rashironkaetyaa, aritaki itsiwakanaki ooryaa, eejatzi kashiri. Ari ipariyayite ompokiropaeni, maawoeni tziyawitachari ishintsinka inkiteki.

³⁰ Aripaete iñahaetee inkiteki riyotan-teetyaari rootaatsi ipiye Itomi Atziri. Antawo ithaawaeyini ikaatzi sheninkata-wakaa-chari jaka kepat-siki. Iñahaeta-waero rowaneenkawo eejatzi itajorenka, ikinanta-paeyaawo menkori.

³¹ Tema ishintsitapaatyero itziwoota-pae ronampiripaeni tajorentsi, ipiyota-paeri ikaatzi riyoshii-teetakiri nampitawori jempe-rika-paeni oweyaapaa kepat-siki.

³² Tema oshiyaawo jempe okanta piñaapiintziro pankirentsi: aririka piñaakiro eerishitee, rootaatsi ojarentsitee.‡

³³ Rootaki piyoteri eerokapaeni, aririka piñaakiro okaatzi nokanta-kimiri, pokimataana.

³⁴ Eero ikamita irika asheninka-paeni, roojatzi iñaanta-kyawori okaatzi nokanta-kimiri. Omaperotatya.

³⁵ Ari othonkae-yaari inkite eejatzi kepat-si, rooma okaatzi nokaman-takimiri otzimatyee omonkaa-yiteeyaa.

³⁶ Tekatsi yoteroni kitejeri, jempe roweyeyaa ooryaa nopiyan-teeyaari, imatzitawo inkite-weri ronampiri tajorentsi tee riyotzi. Apatziro riyotziro Ashitanari rirori.

† 24:28 Ikimita añaapiintziri amempori rewoteeyani, tema ayotzi eenitatsi kamaentsiri. Ari okimitzita eejatzi aririka añaayitakiro okaatzi ikenkitha-takotakiri Jesús, ayotzi rooteentsi ipiyimatee. ‡ 24:32 pankirentsi = higuera

³⁷ Okimitee-yaawo paerani eeniro rañaawita Noé, ari okantee-yaari eejatzi ipiyeerika Itomi Atziri.

³⁸ Tema paerani tekira areeta oonkawo, inimowae-tziri atziri, rowaeyani, riraawae-teeyini, raawakayita iina. Roojatzi rotetan-tanakari Noé amaatako-mentotsiki.

³⁹ Ari inimowae-tziri tekatsi ikenkishiryeeeya roojatzi omapokan-takariri oonkawo, ithonka ipiinkaki. Ari okantee-yaari eejatzi ipiyeerika Itomi Atziri.

⁴⁰ Ijeeki apite antawae-tatsiri rowaneki, rahaetee apaani inkiteki. Riima itsipa rookaeta-nakiri.

⁴¹ Ojeeki apite tsinani otoonka-waetzi, rahaetee apaani inkiteki. Rooma otsipa rookaeta-nakiro.

⁴² Pikakempitee eeroka, tema tee piyotzi jempe-paete ipiye Piwinkatharite.

⁴³ Pikenkishiryaaakoteri jempe ikantyyaa atziri, aririka riyotemi ipokatyyee koshintzi tsireniriki, aritaki ikakempi-takimi eero ikoshitan-teetari ipankoki.

⁴⁴ Otzimatyyee paamaeya eeroka. Powetsikya, tema tekatsi yotatsini jempe-paete ipiye Itomi Atziri.

Kyothaniri omperataarewo

(Lc. 12.41-48)

⁴⁵ Poshiya-kotyaari antawae-ryaantzi omperataarewo, kyothaniri kameetha. Rookanakiri ipankoki omperatariri, ikantanakiri: 'Paminiri ikaatzi jeekatsiri pankotsiki, pipapiinteri rowanawo.'

⁴⁶ Tema antawo ikimoshirete irika omperataarewo aririka ipiye omperatariri, aririka iñaapaeri imonkaa-takiro ikantana-kiriri.

⁴⁷ Aritaki ishineteeniri raminakowenteeniri okaatzi rashitari. Omaperotatya.

⁴⁸ Riima kaari-perori omperataarewo, ikantzi: 'Eero ipiyita omperatanari.'

⁴⁹ Rowajanki-waetakiri itsipa omperataarewo. Jataki ipiyota shinkitzinkari.

⁵⁰ Ari inimowae-tziri omperataarewo, tee riyotero kitejeri, jempe riweyeeeyaa ooryaa ipiye, tema romapoka-shiteeyaa rareeteeyaa.

⁵¹ Osheki rowajankitaa-paeri, rookaeri jempe ikashiya-kaetakiri owapeyimotan-taniri. Ari riraawaetyaa, ratsikae-kiwaetyaa, ikemaatsi-teeyaa."

25

Ikenkitha-takoe-tziro 10 ewankawo

¹ "Iroka ikanta ipinkathari-wentantee Inkite-jatzi, roshiya-kotawo 10 ewankawo jatatsiri tsireniriki otonkiyo-tyaari aawakaa-chani. Aayitanaki ootamento.

² Eenitatsi 5 ewankawo yotanitatsiri, eenitatsi eejatzi 5 ewankawo kaari yotanitatsiri.

³ Iroka 5 ewankawo kaari yotanitatsiri, aawitanaka ootamento, roo kan-teencha eepichokiini aanaki iyaa.

⁴ Rooma itsipa yotanitatsiri, aanaki roori ootamento, aanaki eejatzi osheki iyaa.

⁵ Tee ipoki intsipaete aawakaa-chani, aapaakiro owochokini, mahaeyanakinini.

⁶ Okanta niyankiite tsireniri, okematzi ikaemaetzi, ikanteetzi: '¡Kaakitaki aawakaa-chani, pitonkiyo-tawakyaari!'

⁷ Kakitanaki ewankawo-paeni, iyeeekita-neeri iyaa ootamento-paeni.

⁸ Okanta ewankawo-paeni kaari yotanitatsini, okowako-witanakawo yotanitatsini, okantziro: 'Pipina iyaaki poota-mento, rootaentsi itsiwaki nashi naaka.'

⁹ Okantanaki yotanitatsiri: 'Eero, ari ithaata-nakyaa nashi naaka, piyaate pamananta-paente eeroka.'

¹⁰ Iyaamintheeta-paentzi amanantzi, areetapaaka aawakaa-chani. Jatanaki okaatzi oyaawenteen-chari, otonkiyo-tawakari, raanakiro jempe roemoshirenkaeteri. Rashitee-tanakiro ikyaa-piinteetzi.

¹¹ Okanta opiyawi-tapaaka ewankawo jatatsiri amanantzi, okaema-kaema-witapaaka, okantzi: '¡Pashita-ryeenawo naaka!'

¹² Okematzi rakaeta-nakiro, ikantee-tziro: 'Tee niyomitzi. Omaperotatya.'

¹³ Pikakempi-yitee eeroka, tema tee piyotero kitejeri, jempe ikaate ooryaa ipiye Itomi Atziri."

Ikenkitha-takoe-tziri koriki
(Lc. 19.11-27)

¹⁴ 'Iroka ikanta Inkite-jatzi ipinkathari-wentantee, roshiya-kotari atziri jatatsini inteena, ipiyotakiri romperatani, ipanakiniri okaatzi rashitari ram-inakowenteniri.

¹⁵ Tema ipanakiri apaani-paeni tenatatsiri riyeekitaki iyorikite. Irika romperatani yotanitatsiri kameetha ipanakiri ikaatzi 5 tenatatsiri riyeekitaki koriki, itsipa romperatani kaari yoperotatsine ipanakiri ikaatzi apite tenatatsiri riyeekitaki koriki, riima iweyaanta-paakawori ipanakiri apaani. Jatanaki rirori inteena.*

¹⁶ Ikanta rompera-teetani ipaetakiri 5 koriki, rantawae-takaakiri iyorikite, roshekyakiri, rahae itsipa ikaatzi 5 koriki.

¹⁷ Ari ikantakari itsipa ipaetakiri apite tenari riyeekitaki koriki, isheniteeri rirori, rahae ikaatzi apite tenari riyeekitaki koriki.

¹⁸ Riima itsipa ipaetakiri apaani, raanakiri iyorikite, ikitatakiri kepatsiki.

¹⁹ Okanta ojamanitaki piyaa omperatariri ashitariri koriki, ikaemakaan-tapaeri romperatani-paeni riyote jempe ikantakiri iyorikite.

²⁰ Pokapaaki ipaetakiri 5 tenari riyeekitaki koriki, roñaaha-paeri itsipa 5 tenari riyeekitaki koriki ishenitakiri, ikantapaaki: 'Pinkathari, 5 tenari riyeekitaki koriki pipakina paerani, irika itsipa 5 tenari riyeekitaki noshekyakiri.'

²¹ Ikantzi Pinkathari: 'Ariwé nomperatani, eerokataki yotaniri. Eepichokiini koriki pikempoyaakina, aritaki pikempoyahae osheki itsipa koriki. Pipoki, pitsipa-tena aninteeyaa.'

²² Areetapaaka ipaetakiri apite tenari riyeekitaki koriki, ikantapaaki: 'Pinkathari, apite itenatzi riyeekitaki koriki pipakinari, irika itsipa apite itenatzi riyeekitaki nosheni-teeri.'

²³ Ikantzi Pinkathari: 'Ariwé nomperatani, te piyoperowita. Eepichokiini koriki pikempoyaakina, aritaki pikempoyahae itsipa osheki koriki. Pipoki, pitsipa-tena anintaawaetya.'

²⁴ Ipokapaaki paetakiri apaani itenatzi riyeekitaki koriki, ikantapaaki: 'Pinkathari, niyotzi naaka osheki pimashireyantzi, pishintsitakaantzi pantawae-takaan-tziri piyorikite, ari okanta pishekyaan-tantariri.'

²⁵ Rootaki nothaa-wakaan-takimiri, naanakiri piyorikite, nokitatakiri kepatsiki. Irika namaemiri.

* **25:15** tenatatsiri riyeekitaki koriki = talento. Ikaatzi ishenitzi koriki, riitaki apaani talento, itenatzi 40 kilo. Monkaataka ipinatan-teetyaari 20 antawae-tatsiri apaani ojarentsi.

²⁶ Rakanaki ashitariri koriki, ikantziri: ‘Eeroka kaari-perori, osheki piperanita. Piyowitaka aritaki nokijakimi eerorika pishekiiri koriki,

²⁷ piñaawitaka eero pimatziro eeroka, paminemi antawae-takae-mirini, aritaki ishekineentakimi koriki, riitaki pipawae-narimi nopiyaaha nimaeka.’

²⁸ Ikantee-tanakiri ikaatzi jeekaen-tsiri: ‘Paapithateri tenatatsiri riyeekitaki koriki, pipaeri itsipa rompera-teetani oshekyaa-kiriri ikaatzi 10 itenatzi riyeekitaki koriki.’

²⁹ Tema ikaatzi otzimimo-takiri, aritaki otzimimo-pero-teeri. Riima kaari otzimimotzi, ari imaperoe-teeri raapithee-teeri okaatzi tzimimo-witariri.

³⁰ Paanakiri irika kaari-pero-rika, pookiri otsireni-kaakitzi. Ari riraawae-tyaari, ratsikae-kiwae-teeyaa ikemaatsi-waeteeyaa.”

Ikenkitha-takoe-tziro iyakowentaantsi

³¹ “Aririka ipiyee Itomi Atziri maperori ipinkatharen-tsitapae. Itsipatee-yaari ronampiripaeni tajorentsi, roshiya-kotee-yaari pinkathari ijeekantawo owaneenka-tachari ijeeka-mento.

³² Ipiyoteeri maawoeni atziri jempe-rika ijeekae rirori. Inashi-teeyaari rojeeka-yiteeri. Roshia-kotyaari atziri inashitariri ipireetari tee ikoyi itsipateeri.

³³ Roojeekayiteeri ipira retako-perotani rakoperoki, riima ipira imaninta-yitziri rampateki rojeeka-yiteeri.†

³⁴ Tema iñaanateeri Pinkathari rojeekakiri ipira rakoperoki, ikantziri: ‘Pipokaeyeni maawoeni, osheki ithaamenta-kahae-yeemini Ashitanari, pinampi-teeyaawo jempe ipinkathari-wentantzi rirori, tema paerani rowetsika-yitzi-takimiro owakira rowetsikan-takawori kepatsi.

³⁵ Tema piñaakina paerani ayimatana notashe, pipakina nowanawo. Piñaakina ayimatana nomiri, pipakina nomiri. Piñaakina nareetzi pinampiki, pineshironka-takina pipankoki.

³⁶ Piñaakina nojaraha-kowaetzi, pipakina nokithaa-takari. Piñaakina nomantsiyataki, pamitako-takina netsiya-takotan-taari. Romonkyaa-kaanteetakina, pipokashi-takina paminana.’

³⁷ Ari ikanteeyeni kameetha-shireri: ‘Pinkathari. ¿Jempe-paete noñiimika pitashe-neentzi, nopantzimiri powanawo? ¿Jempe noñiimika pimirineentzi, nopantzimiri pimiri?’

³⁸ ¿Jempe-paete noñiimika, naakameetha-tantzimiri nopankoki? ¿Jempe noñiimika pijaha-kowaetzi, nopantzimiri pithaari?’

³⁹ ¿Jempe-paete noñiimika pimantsiyatzi, romonkyahaetzimi, niyaatantari noñiimi?’

⁴⁰ Ikante Pinkathari: ‘Tema pineshironka-yitzirira ikaatzi awentaa-yitaanari noshiya-kaanteeri yeeyi, naakataki pineshironkatzi. Omaperotatya.’

⁴¹ Ipithoka-shita-nakari rojeekakiri rampateki, ikantziri: ‘¡Kaari-perori! Piyate pikemaatsi-teeyaawo paamari kaari tsiwaka-nitaa-tsini ikashiya-kaeta-kiriri Kamaari itsipatee-yaari maawoeni ronampiri rirori.

⁴² Piñaawi-takina notashe-neentzi, tee pipana noyaari. Ayimatakina nomiri, tee pipana nomiri.

⁴³ Piñaawitana nareeta pinampiki, tee pineshironka-tana pipankoki. Piñaawi-takina nojaha-kowaetzi, tee pipana nokithaa-tyaari. Piñaawi-takina nomantsiyatzi, romonkyahae-takina, tee pipoki piñeena.’

⁴⁴ Ari ikantawi-tanakyaa kaari-pero-shireri: ‘Nowinkatharite, ¿jempe okaatzika noñaawi-tzimi pitashe-neentzi, pimirineentzi, pipoki

† 25:33 ipireetari retako-perotani = owisha = oveja; ipira imaninta-yitziri = cabra

nonampiki, pijaha-kowaetzi, pimantsiyatzi, romonkyahae-tzimi, teemaeta noneshironka-mitzi?’

⁴⁵ Ikante Pinkathari: ‘Tema piñaakiri rashironkaa-waeta irikapaeni kaari riropero-tatsini, teera pineshironka-yiritzi, naakataki pantzimotaki. Omaperotatya.’

⁴⁶ Rootaki ratsipe-tantyaawori kanteetaa-chani owajankitahaantsi. Riima ikaate kameetha-shire-taatsini, ashi rowaero rañaayitee.”

26

Ikamanta-wakaeta raakaanteri Jesús

(Mr. 14.1-2; Lc. 22.1-2; Jn. 11.45-53)

¹ Ikanta ithonka-nakiro Jesús okaatzi ikenkitha-takotakiri, ikantanakiri riyotaani:

² “Piyoteeyini eeroka yotapaaka apite kitejeri roemoshirenkae-teero Anonkoryaantsi. Ari raakaan-teeteri Itomi Atziri ikentakoeteri.”

³ Ikanta reewarite Ompera-tajorentsi-taarewo-paeni, Yotaantaniri-paeni eejatzi Antaripero-paeni, ipiyotee-yakani ipankoki Caifás ijewari-perote Ompera-tajorentsi-taarewo.

⁴ Ari ikamanta-wakahae-yakani, ikantzi: “Jame amatawiteri Jesús ayiri owamaakaanteri.

⁵ Roo kanteencha, eero akoshekari kitejeri roemoshirenkaetaha, ikijakowentari-kari atziri-paeni.”

Ijeetan-teetari Jesús kajankari

(Mr. 14.3-9; Jn. 12.1-8)

⁶ Ikanta rareetaka Jesús nampitsiki Ashironkaa-pankoniki, ikyaapaaki ipankoki Simón omawitari paerani pathaa-wontsi.

⁷ Ari areetapaaka tsinani amakotaki kajankari, kameethari onaki rowetsikae-tziro mapi, osheki owinawo. Ojeetan-tapaakari iitoki Jesús ijeekakira rowaeyani.*

⁸ Ikijeeya-nakani riyotaani iñaakiro, ikantee-yanakini: “¿Litaka apaawae-tantawori?”

⁹ Aritaki aakimi osheki koriki aririka opimanta-kiromi, riitaki opashit-yaaririmi ashironkaenkari.”

¹⁰ Riyotako-takiri Jesús ikenkishiryaaari, ikantziri: “¿Litaka pikijan-tawori tsinani? Kameetha noñaakiro naaka antakiri.

¹¹ Ashi rowaero pitsipa-tyaari ashironkaenkari, rooma naaka eero piñeero pitsipata-piintena.

¹² Tema eewatatzii iroka tsinani ojeetan-tanawo kajankaari othawetatyana jempe okantyya ikiteetena paata.

¹³ Jempe-rika ikamantan-teeteero Kameethari Ñaantsi, aritaki ikenkitha-takoe-teero eejatzi iroka tsinani, ikenkishiryaaantee-tyaawori antakiri roori. omaperotatya.”

Ipimantantzi Judas

(Mr. 14.10-11; Lc. 22.3-6)

¹⁴ Ikanta Judas Nampitsiwari kaawitachari 12 riyotaani Jesús, riyataashitakiri reewari Ompera-tajorentsi-taarewo.

¹⁵ Ikenkitha-waeta-kaakiri, ikantziri: “¿Litaka pipinari aririka namakimiri?” Roñaahae-takiri ikaatzi 30 ipewiryaa koriki ipaetekiriri.

¹⁶ Aripaete retanakawo Judas ramina-mina-tziro jempe-paete raakaanteri.

* 26:7 mapi = alabastro

Iweyaantawori rakiyota-neeri riyotaani-paeni

(Mr. 14.12-25; Lc. 22.7-23; Jn. 13.21-30; 1 Co. 11.23-26)

¹⁷ Tema monkaatapaa etawori kitejeri rowanta-piintee-tawori ratanteetani kaari rowaeteetzi shineya-kaeroni, pokaeya-paakini riyotaani Jesús, rojampi-tapaakiri: “¿Jempe onkotsi-takaanteka oyaari oemoshirenkan-tyaawori Anonkoryaantsi?”

¹⁸ Ari ikantzi rirori: “Piyaate nampitsiki. Ari pitonkiyo-takyaa atziri, pikanteri: ‘Ikantzi yotaanari: “Niyotzi rooteentsi nopeyakotyaa, nokoyi niyaate pipankoki noemoshirenkyaa kitejeri Anonkoryaantsi, notsipatyaari niyotaani-paeni.” ’ ”

¹⁹ Imatakiro riyotaani okaatzi ikantakiriri Jesús. Ronkotsi-takaantaki royaari kitejeri Anonkoryaan-tsiki.

²⁰ Tema tsireniityaanaki rareeta-paaka Jesús, jeekapaaki rowaeyaani itsipata-paakari riyotaani ikaateeyinira 12.

²¹ Ikanta rowaeyani, ikantzi Jesús: “Pikaatee-yakinira pakiyotana jaka, eenitatsi apaani aakaantenani. omaperotatya.”

²² Owashireteeyanakani. Apaani-paeni retanakawo rojampi-tziri, ikantziri: “¿Naakama Pinkathari?”

²³ Ikantzi Jesús: “Itzimi-rika ochaantakironi ratanteetani nochaantzira naaka, riitaki aakaantenani.

²⁴ Omapero-tatyaa ipeyakotyaa Itomi Atziri, tema rootaki rojankina-takoe-takiri paerani. Roo kanteencha nokantzi naaka: ‘Eero itzimaa-jeetzimi irika, aakaanterini Itomi Atziri.’ ”

²⁵ Ari ikantanaki Judas pithoka-shitan-taniri: “¿Naakama Yotaanari?” Ikantzi Jesús: “Rootaki pikantakiri eeroka.”

²⁶ Tema eeniro ijeeki rowaeyani, raakiro Jesús ratanteetani, ramanakotakawo, itzimpetowakiro, ipayitakiri riyotaani, ikantziri: “Iroka, poyaawo, rootaki nowatha.”

²⁷ Raakotakiro imiriteetari, ramanakotakawo, ipakotakiri riyotaani, ikantziri: “Pireeyini maawoeni,

²⁸ tema niraa iroka, rootaki oñaahanta-pero-teroni aapatziya-wakaanteeyaari, rootaki shitowaa-tsini rariperoe-tantyaariri antayitzirori kaari-pero-tatsiri.

²⁹ Pikemi nokante, eero niritaawo iroka roojatzi paata aririka ipinkathariwentantee Ashitanari, aripaete apiiteerori.”

Ikenkitha-tziro Jesús rookawentantya Pedro

(Mr. 14.26-31; Lc. 22.31-34; Jn. 13.36-38)

³⁰ Ikanta ikata-nakiro romampaa-kotari Tajorentsi, jateeya-nakini Keekiroe-toniki.

³¹ Ikantanakiri Jesús riyotaani: “Rooteentsi pookawentena nimaeka tsireniriki. Tema rootaki rojankina-takoe-takiri paerani ikanteetzi:

Nowamayiri aminakowentziriri ipireetari, aritaki ithonkyaa ipookaeyanakini ipira.

³² Roo kanteencha aririka nañaahae, Tepowenikira piñaapaena.”

³³ Ari rakanaki Pedro, ikantzi: “Aritateekima rookawentakimi itsipa-paeni, eero nokawentzimi naaka.”

³⁴ Ikantziri Jesús: “Nimaeka tsirenirika tekira iñeeta tyaapa, mawa pikante: ‘Tee noñeeri Jesús.’ Omaperotatya.”

³⁵ Ikantzi Pedro: “Eero nookawentzimi, aritaki akaate akami.” Ari ikanteeyakini eejatzi maawoeni riyotaani.

Ramana Jesús Toonkaetoni-ki
(Mr. 14.32-42; Lc. 22.39-46)

³⁶ Ikanta rareetaka Jesús itsipatakari riyotaani iiteetziro Toonkaetoni, ikantapaakiri riyotaani-paeni: “Ari pijeekawaki jaka, niyaaneentawakiita naaka janta, namanyaa.”

³⁷ Apatziro raanakiri Pedro eejatzi apite itomi Zebedeo. Tema osheki riraako-shire-tapaaka Jesús.

³⁸ Ikantziri: “Owamayi-matatyana nowashirenka. Ari pijeekawaki eeroka jaka, jame akakite.”

³⁹ Awijanaki eepichokiini rirori Jesús. Otziwerowa-paaka, amanapaaka. Ikantzi: “Ashitanari, pikoyi-rika eeroka, potsiparyaa-kowentena okaate nokemaatsi-tyaari. Eero pantakaanawo nokowawitari naaka, apatziro pimatakaa-yinawo pikowakaa-kinari eeroka.”

⁴⁰ Ipiyashi-tapaari riyotaani, iñaapaa-tziiri imahaeyini. Ikantapaakiri Pedro: “¿Tema pamaweneentziro eepichokiini piwochoki, pitsipa-tena akakite?†

⁴¹ Pikakite, pamanyaa, paamaeyaa pantzirokari kaari amethatatsi. Osheki okaatzi kameetha-tatsiri pikowawitari panterimi, roo kanteencha tee pamawe-waenitzi.”

⁴² Eejatzi ipiyanaa Jesús, amanapaa, ikantzi: “Ashitanari, rootakirika natsipe-tyaari nokemaatsi-tyaawo iroka, aritaki nomatakiro pikowakaa-kinari.”

⁴³ Ikanta ipiyapaa, eejatzi iñaapaeri imahaeyini, tema antawo iwochoki.

⁴⁴ Ipiya-pitha-tanaari, mawa ipiyaka ramana. Roojatzi rapiitapae ikan-takiri inkaahanki.

⁴⁵ Ari ipiyashi-tapaakari riyotaani, ikantapaakiri: “¿Roojatzima pima-haeyini? Monkaata-paaka raakaan-tantee-tyaariri Itomi Atziri, rahaeta-nakiri kaari-pero-shireriki atziri.

⁴⁶ Pipiriinte, jame aatee. Okaakitzi-matapaaki pimantenani.”

Roteeyee-takiri Jesús
(Mr. 14.43-50; Lc. 22.47-53; Jn. 18.2-11)

⁴⁷ Ikenkithaawae-mintheetzi Jesús areetapaaka Judas, kaawita-chari 12 riyotaani. Osheki atziri itsipata-paaka, ramayitaki rowathaa-mento, ipajamento. Rotyaantani reewari-perote Ompera-tajorentsi-taarewo, rashi eejatzi antaripero-paeni.

⁴⁸ Tema ikamantzi-takari ramayitakiri irika pithoka-shitan-taniri, ikan-takiri: “Itzimi-rika nowetha-tapaa-kyaari nothowoo-tapaakiri, riitaki, po-teeyiri.”

⁴⁹ Ari rontsiroka-paakari Judas okaakiini Jesús, ikantapaakiri: “Yoteenari.” Ithowoo-tapaakiri rowetha-tapaakari.

⁵⁰ Ari rojampi-tziri Jesús, ikantzi: “Nosheninka, tema areetakimi jaka, pimatero pipokashi-tziri.” Pokaeya-paakini itsipayi-takari, roteeya-paakiri Jesús, roojota-nakiri.

⁵¹ Ikanta tsipata-kariri okaakiini Jesús, ra-nakiro iyotsirote, itotzitakiri ikempita romperatani reewari-perote Ompera-tajorentsi-taarewo.

⁵² Ikantzi Jesús: “Powaero piyotsirote jempe paakiro. Tema ikaatzi to-tantawori iroka kotsiro, aritaki itoteetakiri rirori.

⁵³ Piyotzi eeroka, kantacha namaniri Ashitanari, aritaki rotyaantakimi sheki-pero-tatsiri ronampiripaeni tajorentsi piyakowentemini.‡

† 26:40 eepichokiini = apanima-cheeni hora ‡ 26:53 sheni-pero-tatsiri ronampiri tajorentsi = 12 lehión; lehión = osheki-perotatsiri rowayirite wirakocha, ikaate 3000 owayiri, terika ikaatzi 6000

⁵⁴ Roo kanteencha ari omonkaa-tyaari okaatzi rojankina-takoe-takinari paerani.”

⁵⁵ Ipithoka-shita-nakari Jesús ikaatzi pokaentsiri, ikantziri: “¿Naakama koshintzi pamashi-tantanari powathaa-mento eejatzi pipaja-mento? ¿Tema piñaa-piintana niyotaantzi maawoeni kitejeri jaka tajorentsi-pankoki, kaarima paantana janta?”

⁵⁶ Ari okantyaari, rootaki omonkaa-tantyaari okaatzi rojankina-takiri paerani Kamantan-taniri.” Ari ishiyayi-tanaka maawoeni riyotaani-paeni, rookawenta-nakari Jesús apaniroeni.

Ipiyowenteetari Jesús

(Mr. 14.53-65; Lc. 22.54,63-71; Jn. 18.12-14,19-24)

⁵⁷ Tema ikaatzi oteeyapaa-kiriri inkaahanki Jesús, riijatzi aanakiriri ipankoki Caifás reewari-perote Ompera-tajorentsi-taarewo. Ari ipiyoteeyani Yotaantaniri-paeni eejatzi Antaripero-paeni.

⁵⁸ Noshikacha entsikiroeni Pedro royaata-kowentziri Jesús, roojatzi rareetan-tapaakari ipankoki reewari-perote Ompera-tajorentsi-taarewo. Kyaapaaki owaankiiteriteki pankotsi, itsipata-paakari kempoyaan-taniri, ikoyi Pedro ikemako-wentereri jempe ikanteeteri Jesús.

⁵⁹ Ikanta reewari-perote Ompera-tajorentsi-taarewo itsipatakari ikaatzira piyoteen-chari, raminawitaka iita theyako-tyaarini Jesús opoñaan-tyaari rowamaa-kaanteri.

⁶⁰ Tee iñiimaeta, ipokawitaka osheki kowatsiri itheeya-kotyaarimi. Roojatzi ikatziyan-tanakari apite theyako-tanakariri,

⁶¹ ikantanaki: “Nokemiri naaka chapinki iñaawaetzi ikantzi: ‘Ari notzimpookakiro tajorentsi-panko, roo awijawi-takyaa mawa kitejeri, ari nothonkaero nowetsikaero.’”

⁶² Ari ikatziyanaka reewari-perote Ompera-tajorentsi-taarewo, ikan-tanakiri Jesús: “¿Iitaka kaari pakanta? ¿Tema pikemi okaatzi ikantakoe-tzimiri?”

⁶³ Roojatzi imaeritaki Jesús, tee raki. Ari ishintsi-thata-nakiri, ikantziri: “Pipaereeri Kañaaniri Tajorentsi, niyotan-tyaari omaperotatya okaate pikan-tenari. ¿Eerokama Jeepatzii-toetani Itomi Tajorentsi?”

⁶⁴ Ari rakanaki Jesús, ikantziri: “Rootaki pikantakiri eeroka. Nimaeka piñeeri Itomi Atziri ijeekimo-teeri rakoperoki Tajorentsi ipinkatharitee. Ari piñahaeri ipiye ikinapae menkoriki.”

⁶⁵ Ikanta ikemawakira Reewari-perote Ompera-tajorentsi-taarewo, itz-ijaanakiro iithaari ikijanaka, ikantanaki: “Ñaakiro, ipaeryaa-shitakari Tajorentsi. Tekatsi akoyi otsipa ikantakoeteriri. Pikemae-yakini eeroka itheenkakiri Tajorentsi.

⁶⁶ ¿Jempema pikantee-yinika eeroka?” Ari ikanteeyini ikaateeyinira: “¡Tzi-maki ratatani! ¡Otzimatyee ikami!”

⁶⁷ Ari reewawoo-waeta-nakiri. Eenitatsi itsipa kapojawoo-waeta-nakiriri. Eenitatsi itsipa pajawoo-waeta-nakiriri.

⁶⁸ Ikantziri: “¡Jeepatzii-toetani! ¿Eeroka kamantan-taniri, anjatyaa pikantena iita pajawae-tzimiri?”

Ikantzi Pedro: Tee noñiiri naaka Jesús

(Mr. 14.66-72; Lc. 22.55-62; Jn. 18.15-18,25-27)

⁶⁹ Roojatzi ijeekaki Pedro jakakiroki, ari oñaapaakiri omperataarewo, okan-tapaakiri: “¿Tema eeroka itsipata paerani Jesús Tepoweni-jatzi?”

⁷⁰ Osheki ñaakiriri Pedro rotekanakiro, ikantzi: “Tee, tee niyotziri iita pikantanari.”

⁷¹ Ari ishitowa-paentzi Pedro itanto-teetakiro kaanki-rentsiki. Eejatzi oñaapaeri otsipa omperataarewo, okantapaakiri itsipayi-takari: “Riiijatzi irika itsipata-piintari Jesús, Kashiyakaa-weni-jatzi.”

⁷² Ari rapiita-nakiro Pedro rotekanakiro, ikantzi: “Omapero-tatyaa, riyotzi Tajorentsi, tee niyoritzi naaka irika atziri pikantanari.”

⁷³ Tekira ojamanite, rapiitakiri ikaatzi itsipatakari ikantziri: “Eerokataki itsipata-piintari Jesús, tema Tepoweni-jatzi eeroka, ariiwaetaki iñaawaeta-piintzi rirori.”

⁷⁴ Ikantane Pedro: “Teera, tee niyoritzi irika atziri pikantanari. Ap- atziro riyotzi Tajorentsi notheeya-rika, riitaki owajankiteenani.” Ari iñaanaki tyaapa.

⁷⁵ Ari ikenkishiryaneero Pedro ikantakiriri Jesús: “Tekira iñeeta tyaapa, mawa pikante: ‘Tee noñiiri Jesús.’” Shitowanaki Pedro, antawoete riraanaka.

27

Rahaeta-nakiri Jesús Pilato-ki

(Mr. 15.1; Lc. 23.1-2; Jn. 18.28-32)

¹ Okanta okiteejeta-manee, piyota-manaka reewarite Ompera-tajorentsi-taarewo eejatzi antaripero-paeni, ikamanta-wakahaeyakani rowamayiri Jesús.

² Ari roojoeta-nakiri Jesús, rahaeta-nakiri ijeeki jewari wirakocha iita Poncio Pilato, tema riitaki jewari-perori rirori.

Ikamantakari Judas

³ Ikanta Judas pithoka-shitan-taniri, riyotanaki rowamaa-kaanta-shiteetyaari Jesús. Antawoete ikenkishiryaanaka, raaneeri 30 koriki roepiyeeniri reewari Ompera-tajorentsi-taarewo eejatzi antariperopaeni,

⁴ ikantapaeri: “Irika piyorikite. Tee okameethatzi okaatzi nantakiri. Tekatsi rante Jesús naakaan-tashi-takari.” Ikantee-yanakini rirori: “Taan-ityaa, eeroka yotzirori.”

⁵ Rookanakiri koriki tajorentsi-pankoki, ishiya-pero-tanakityaa ipiyanaka, shirika-paaka.

⁶ Ikanta reewari-perote Ompera-tajorentsi-taarewo, rahaeri koriki, ikanta-wakahaeyani: “Tee oshinetaan-tsitzi akempoyeeri koriki, tema riitaki apinawenta-kiriri rowamaan-teetyaariri.”

⁷ Ikanta-wakahaeyani: “¿Jempe akante-rika koriki?” Ikanteeyini: “Jame amanantan-tyaawo pitzithari-patha-tatsiri, jempe ikiteeteri ikamayiteerika itsipa-jatzipaeni atziri.”

⁸ Roojatzi nimaeka iiteetziro iroka kepatsi: “Iraantsi-patha.”

⁹ Ari omonkaatari rojankina-takiri paerani Kamantaniri Jeremías, ikan-taki:

Rahaetakiri 30 koriki,
Riitaki ikowaeya-kirini Israel-paeni ipineeteri,

¹⁰ Rootaki ramanantan-teetakari pitzithari-patha,
Rootaki ikowakaa-kinari Pinkathari namanantero.

Rojampi-takiri Pilato irika Jesús

(Mr. 15.2-5; Lc. 23.3-5; Jn. 18.33-38)

¹¹ Areetaka Jesús ijeekira jewari wirakocha, rojampi-tawakiri, ikantziri: “¿Eerokama iwinkatharite Judá-paeni?” Rakanaki Jesús, ikantzi: “Rootaki pikantakiri eeroka.”

¹² Ikanta reewari-peroti Ompera-tajorentsi-taarewo eejatzi Antaripero-paeni, osheki itheeya-kowita-paakari Jesús. Tee rakimaetari rirori.

¹³ Ikantzi Pilato: “¿Tema pikemi okaatzi ikantakoe-tzimiri?”

¹⁴ Roojatzi imaeritaki, tee raki. Osheki ipampoyaa-nakiri Pilato irika Jesús.

Riyakowentee-tziri Jesús rowamahaeteri
(Mr. 15.6-20; Lc. 23.13-25; Jn. 18.38-19.16)

¹⁵ Eenitatsi rameta-piintari reewarite wirakocha: Maawoeni ojarentsi aririka roemoshirenyaa Judá-paeni, romishitowa-kaantziri omonkyahaetziri isheninka itzimi-rika ikowaeya-kirini rirori.

¹⁶ Eenitatsi apaani Judá-paeni raakaan-teetziri iita Barrabás, ikemakoetziri rantakiro kowaenka-tatsiri.

¹⁷ Ikanta ipiyotee-yakani atziri, rojampi-tantaki Pilato, ikantzi: “¿Iitaka pikoyiri nomishitowa-kaanteri? ¿Riima Barrabás? ¿Riima pikoyiri Jesús iiteetziri Jeepatzii-toetani?”

¹⁸ Riyotzi Pilato reshitashiitari Jesús, rootaki raakaan-teetan-tariri.

¹⁹ Tema otyaantaki inkaahanki iina Pilato kamanterini, ikantakiri: “Eero pikoshekari eeroka kameetha-shireri. Tema osheki romishimpyaakina tsireniriki, antawo ominthaaha-shiryaaakina.”

²⁰ Roo kanteencha irika-paeni reewari-perote Ompera-tajorentsi-taarewo eejatzi antaripero-paeni, rowatsimaakiri piyoteen-chari atziri, ikantziri: “Rootaki kameetha-tatsi romishitowaeteri Barrabás, riima Jesús rowamahaeteri.”

²¹ Rapiita-nakiro jewari wirakocha rojampi-tantzi: “¿Iitaka pikoyiri nomishitowa-kaanteeri?” Ikanteeyini maawoeni: “¡Riitaki Barrabás!”

²² Ikantzi Pilato: “¿Jempema nokante-rika Jesús iiteetziri Jeepatzii-toetani?” Ikanteeyini atziri: “¡Pikenta-kotakaanteri!”

²³ Ari ikantzi jewari wirakocha: “¿Eenitatsima kaari-perori rantakiri?” Eekiro ishintsi-tatzii ikaemaeyini atziri, ikantzi: “¡Pikenta-kotakaanteri!”

²⁴ Ari riyotanaki Pilato aminaashi-waeta rojampi-tziri, tema osheki iki-jeeyakani atziri. Ikaemakaantaki nijaa, iñahaetakiri maawoeni ikewaakotanaka, ikantzi: “Teera naaka kantashi-tyaawoni rowamahaetaki-rika kameetha-shireri. Tema eeroka kantashi-tyaawori.”

²⁵ Ikanteeyini atziri piyoteen-chari: “Rootaki nokowae-yirini, naaka rookoeteri iitarika awijeentzini, imaeteeri eejatzi ikaate nocharini-yiteeyaari, rookoeteeri rirori.”

²⁶ Ari romishitowa-kaanteetaki Barrabás. Riima Jesús ipajata-kaantanakiri, riyakowentakiri ikentakoeteri.

²⁷ Ikanta owayiri-paeni, ikyaakaa-nakiri Jesús rowayiri-pankoteki. Ari ipiyowenta-kariri.*

²⁸ Aatonkoryee-tapaakiri Jesús, ikithaa-tantakari kityonka-mawo-tatsiri oshiyawori ikithaata-piintari pinkathari-yitatsiri.

²⁹ Ramanthee-tantakari kitochee-tapo, roteeya-kaakiri rakoperoki jawookaaki. Rotziwerowa-shitanakari itheenki-mawae-tziri, ikanteeyini: “¡Apinkatha-tziri iwinkatharite Judá-paeni!”†

³⁰ Osheki reewawoo-waetakiri, rompoja-yina-waetantari jawookaaki.

³¹ Ikanta ipakaakiro ishirona-wenta-waetari. Ratonkoryahaeniri ikithaa-takiriri inkaahanki, ikithaa-taneeri iithaari, raanakiri ikentakoeteri.

Ikentakoe-tziri Jesús roojatzi ikamantakari
(Mr. 15.21-41; Lc. 23.26-49; Jn. 19.17-30)

* 27:27 rowayiri-pankote = pretorio † 27:29 Roo rameta-piintari pinkathari ramantheetawo poreryaa-yitatsiri, roteeya-piintziro eejatzi rakoperoki kotsirokaaki.

³² Ikanta riyaa-yanakini, itonkiyo-takari Simón poñaachari Cirene, roemiñaa-nakiri inatero ikentakoe-tantyaariri Jesús.

³³ Roojatzi rareetan-takari tonkaariki iiteetziro Atzirii-toni.

³⁴ Ari ipakoetakiri Jesús kachori rowaetee-takiro iyepitentsi, ikanta ithotawakiro eepichokiini, tee ririro.‡

³⁵ Ikanta ikentakoe-takiri. Raakiro owayiri-paeni ikithaatari Jesús, rookimo-takaayitakawo, ikimita-kaantakiro iñaaryaa-teeta riyotan-tyaari itzimi ayironi. Ari omonkaatari ikenkitha-takiri paerani Kamantan-taniri, ikantaki:

Ipawakaakawo nomaatha.

Iñaaryaawentakawo riyotan-tyaari itzimi-rika ayironi.

³⁶ Ari ijeekae-yakini raminako-wentziri.

³⁷ Rojankineetaki ikentakoe-tanta-kariri, okantzi: IRIKA JESÚS, RIITAKI IWINKATHARITE JUDÁ-PAENI. Ikenta-koeta-kiniri jeñokiini ipatziitoki.

³⁸ Itsipatee-takiri apite koshintzi ikentakoe-tziri, rowatzika-koetakiri rakoperoki, itsipa rampateki.

³⁹ Itheenki-mawae-takiri ikaatzi awijayi-tatsiri janta, roteka-yinata. §

⁴⁰ Ikantee-tziri: “Eeroka tzipookironi tajorentsi-panko, roo awijaki mawa kitejeri powetsikaero. Eerokami Itomi Tajorentsi powawijaa-koteeyaa. ¿Iitaka kaari payiitanta ikentakoe-takimira?”

⁴¹ Ari imatzitakawo reewari-perorite Ompera-tajorentsi-taarewo, Yotaantaniri-paeni, Inashitantaniri-paeni, eejatzi antaripero-paeni, ikanteeyini:

⁴² “Rowawijaa-kotziri itsipa, ¿kaari imatantawo rowawijaa-koteeyaa rirori riimi iwinkatharite Israel-paeni? Ari rowawijaa-kotee-yaami ikentakoe-takiri, aritaki akemijanta-kirimi

⁴³ Rawentaari Tajorentsi, anjatyaa añeeri omapero-rika retakotari ari rowawijaa-koteeri. Tema ikanta-piintzi: ‘Naaka Itomi Tajorentsi.’ ”

⁴⁴ Ari imatzitakawo koshintzi itsipatakari ikentakota, itheenki-mawae-takiri.

Ikamantakari Jesús

(Mr. 15.33-41; Lc. 23.44-49; Jn. 19.28-30)

⁴⁵ Ikanta itampatzika-tapaaki ooryaa, omapoka-shitanaka otsireni-tanaki, roojatzi tsirenii-teeni ithapero-tanaka ooryaa.*

⁴⁶ Ari ikaemanaki Jesús shintsiini, ikantanaki: “¡Elí! ¡Elí! ¿Lama sabactani?” (Roo akantziri añaaniki aaka: “¡Tajorentsi! ¡Tajorentsi! ¿Iitaka pookawentan-takinari?”)

⁴⁷ Ikanta jeekawenta-kiriri, ikemawakiri ikaemanaki, ikanteeyini: “Pikemiri, ikaematziiri Elías.” †

⁴⁸ Ishiya-paenta, romitsitsiya-paentzi maathaantsi kepishaariki, rankowii-takiniri jawoo-pankeki, rowaanka-kotakiniri ratsimiyaa-tawakiromi.

⁴⁹ Ikanteeyini itsipa: “¡Pipakaeri! Añaawakiri ari ipokaki Elías rookakaa-wenteeri.”

⁵⁰ Rapiita-nakiro Jesús ishintsitanakiro ikaemanaki, peyanaka.

‡ 27:34 Rootaki roeteetziriri atziri eero ikemaatsi-tanta aririka rowajankitahaeteri. § 27:39 Roo rametee-yarini Judá-paeni roteka-yinata aririka itheenska-shire-tante. Rootaki oshiyawori ameteeyarini aakapaeni, aririka ookoteri atziri atheenska-shireteri, akanteri: “¡Piñaakiro! ¡Pikemakiro!”

* 27:45 itampatzika-tapaaki = ooryaa 6; ithapero-tanaka ooryaa = ooryaa 9. (Ari okanta riyotee-tziri ooryaa paerani.) † 27:47 Ikanta = ooryaa 9. (Ari okanta riyotee-tziri ooryaa paerani.)

⁵¹ Okanta tajorentsi-pankoki, tzijaanaki niyanki ithatashii-tzirori, api-mawotanaki, etanakawo jenoki roojatzi jaawiki. Antawo omoyekanaka kotaayi-tanaki mapi.

⁵² Ithonka ipookako-tanaki kaminkari, osheki añahaatsi kameetha-shireri kamawiteen-chari.

⁵³ Tema rañahaera paerani Jesús, ikaatzi añahaatsiri ishitowa-neero omooki jatayitee nampitsiki tajorentsi-tatsiri, osheki atziri roñaaha-yitaari.‡

⁵⁴ Ikanta reewari owayiri-paeni eejatzi ikaatzi ikatziya-wentari Jesús, iñaakiro omoyeka, iñaakiro okaatzi awijeent-siri, antawo ithaawanaki, ikan-tanaki: “¿Omapero-witatyaa Itomitari Tajorentsi irika?”

⁵⁵ Aminako-takiri janta osheki tsinani. Rootaki poñeenchari Tepoweniki oyaatziri Jesús, osheki amitakota-piintakiri.

⁵⁶ Iroka okaateeyini: María Pankothanthaari-jato, María riniro Jacobo eejatzi José, aritaki ojeekakiri eejatzi riniro itomi-paeni Zebedeo.

Ikiteetakiri Jesús

(Mr. 15.42-47; Lc. 23.50-56; Jn. 19.38-42)

⁵⁷ Okanta otsireniityaanaki, ari ipokaki ashaahanta-chari poñaachari Tonkaeroetoniki, iita José. Riijatzi riyotaani Jesús.

⁵⁸ Riyaata-shitakiri Pilato, ikantapaakiri: “Pishine-tenari nokitateeri Jesús.” Kowaki Pilato raaneeri ikitateeri.

⁵⁹ Ikanta José, rapinee-tantakari Jesús kitamaari maathaantsi.

⁶⁰ Rowakota-paentziri owakiranatakira imoonta-kaantziri José shirantaa ikashiya-kaari kaminkari, roepinaa-kaantaki antawo mapi, rashi-takotan-takariri. Piyanaka José.

⁶¹ Okanta María Pankothanthaari-jato, eejatzi otsipa María, amineeyakini jempe ikiteetakiri.

Aminako-wentziriri jempe ikiteetakiri

⁶² Okanta awijanaki rowetsika-wenta-piinteetawo kitejeri imakoryaan-teetari, ari riyataki reewari Ompera-tajorentsi-taarewo eejatzi Inashitan-taniri janta ipankoki Pilato,

⁶³ ikantapaakiri: “Pinkatharí, chapinki eeniro rañaawita kamatawiri, nokemiri ikantzi: ‘Aririka nokamawi-takyaa, roo awijawi-takyaa mawa kitejeri, aritaki nañaahae.’

⁶⁴ Potyaante aminako-wenterini roojatzi omonkaa-tanta-kyaari mawa kitejeri. Aamaashityaa riyataki tsireniriki riyotaani-paeni, rahaateri. Ikan-teri atziri-paeni: ‘¡Añaahae Jesús!’ Aririka imatakiro, aritaki omaperotakya ramatawi-tante.”

⁶⁵ Ikantanaki Pilato: “Irika owayiri-paeni, paanakiri, pikanteri raminako-wenterini jempe okanta pikoyiro eeroka.”

⁶⁶ Jateeyakini jempe rowakoe-takiri Jesús, itsireka-kotapaakiri omooki. Ari ijeekawentee-yirini.

28

Rañaantaari Jesús

(Mr. 16.1-8; Lc. 24.1-12; Jn. 20.1-10)

¹ Okanta awijanaki kitejeri imakoryaan-teetari, tema kitejeta-manee etapiintawori kitejeri. Ananinkanaki María Pankothanthaari-jato eejatzi otsipa María aminiro jempe ikiteetakiri Jesús.

‡ 27:53 nampitsi tajorentsi-tatsiri = Aapatziyaweni

² Omapoka-shitanaka oshintsitanaki omoyeka, tema rayiita-paakitzi Ronampiri Awinkatharite, katziya-paaka kitataa-remooki, iteenka-paakiro mapi rashitan-teeta-kawori, ari ijeekapaaki.

³ Ishipakiryapaaki kimiwitaka oorenta ookatha-rentsi. Kitamaa-nikiri iithaari roowaetaki okitamaa-nikitzi jiriniki.

⁴ Ikanta owayiri aminako-wentziriri kitataarewo, antawo ithaawanaki, okawaetanaka iñaawakirira ronampiri tajorentsi, tyaanaki kimiwitanaka ikamana-kityeemi.

⁵ Ari iñaanata-nakiro ronampiri tajorentsi tsinani-paeni jeekaen-tsiri, ikantziro: “Eero pithaawan-teeyanani eeroka. Niyotaki riitaki pipokashitzi Jesús ikentakoe-takiri.

⁶ Tee ijeeki jaka, añahae, aritaki ikantzi-takimi chapinki. Pipoki paminiro jempe romaryaawitaka.

⁷ Pipiyanaki, pikamanteri riyotaani-paeni añahae Jesús ikamawitakaha, reewateemi Tepoweniki, aritaki piñahaeriri janta. Rootaki ikantee-takinari nokamantemi.”

⁸ Tee oshenkaanaki tsinani-paeni opiya-pitha-tanakawo kaminkari-mooki, otsinkashiryaa-nakiro, roo kanteencha osheki othaamentanaka, oshiyana-kityaa iroka-paeni iyaate okamanteri riyotaani. Oshiya-mintheeta okamanteri riyotaani,

⁹ itonkiyo-takawo Jesús awotsiki, rowetha-tawakawo. Iyaatashi-tanakiri ikatziyakaha, otziwerowa-shita-paakari, awithaki-tapaakiri iitzi.

¹⁰ Ari ikantziro Jesús: “Eero pithaawan-tashi-waetana. Piyaate, pikamanteri ikaatzi noyeyitetaari, riyate Tepoweniki, aritaki iñaayiteenari janta.”

Ikenkitha-takiri owayiri

¹¹ Okanta opiyeeya-nakani tsinani, jatanaki eejatzi owayiri-paeni nampitsiki, ikamantakiri reewari Ompera-tajorentsi-taarewo okaatzi awijeen-tsiri.

¹² Ari ipiyotee-yanakani eejatzi antaripero-paeni, ikanta-wakahae-yaani: “¿Jempe akantyaaka omanako-tantyaariri?” Ikaemakiri owayiri, ikaminaakiri ikantziro: “Irika osheki koriki nopinatemi,

¹³ pikanteri atziri-paeni: ‘Ipokaeyakini niyankiiteki tsireniki riyotaani, nomaamintheetzi naaka, ikoshita-paentziri.’

¹⁴ Aririka ikemaki jewari wirakocha, naaka kantako-wentemini eero rowajankitaan-tzimi.”

¹⁵ Raakiri owayiri-paeni ipineeta-kiriri, imatakiro ikamantan-tayitakiro ñaantsi okaatzi ikantee-takiriri. Rootaki imatzita-nakari eejatzi apaani-paeni Judá-paeni ikamantan-tziro iroka ñaantsi roojatzi ikantziro nimaeka.

Rotyaantziri Jesús riyotaani

(Mr. 16.14-18; Lc. 24.36-49; Jn. 20.19-23)

¹⁶ Ikanta 11 riyotaani Jesús jataki Tepoweniki, ojeekira ochempi ikantzi-takariri Jesús jempe iñahaeri.

¹⁷ Ikanta iñaawaeri Jesús, rotziwerowa-shita-waari. Eenitatsi kijoshire-tatsiri, ikanta-shiretzi: “Riitatakiña Jesús.”

¹⁸ Ari ipokapaaki Jesús okaakiini, ikantapaakiri: “Tema othonkaeya ipinkathee-teena inkiteki eejatzi kepatsiki.

¹⁹ Rootaki nokantanteemiri eerokapaeni: Piyaate pithonkiro maawoeni nampitsi, pikemijanta-kaayi-teeri atziri-paeni. Aririka ikemijanta-yitee, pomitsiryateeri, riitaki ishineyi-teeri Ashiteeri, Itomi, eejatzi Ishire tajorentsi.

²⁰ Piyotaa-yiteeri ranteero okaatzi niyotaa-yitakimiri eeroka. Rooma naaka ari nokanteetatyeeyaani notsipa-teemi, roojatzi paata othonkanteeyaari kepatsi.” Ari okantyaari.

KAMEETHARI ÑAANTSI ROJANKINA-TAKIRI MARCOS

Ikamantantakiri Juan Omitsiryaatan-taniri
(Mt. 3.1-12; Lc. 3.1-9,15-17; Jn. 1.19-28)

¹ Iroka okanta opoñaan-tanakari Kameethari Ñaantsi jempe ikanta-kota Itomi Tajorentsi, irika Jesús Jeepatzii-totaa-rewo.

² Riitaki rojankinata-kotakiri Kamantantaniri Isaías, ikantzi: Pamini, aritaki notyaantaki etyaawoni ikamanta-kotemi, Riitaki wetsi-kimironi jempe pikinapaaki.

³ Eenitatsi cheraapaen-tsini ochempi-mashiki, ikantan-tapaaki: Powameethateeniri Pinkathari jempe ikinapaaki. Pikimita-kaantero itampatzikae-tziro awotsi.

⁴ Tema pokaki Juan ochempi-mashiki, ikamantantzi, ikenkithata-kota-paakiro jempe okanta-kota omitsiryaataantsi, ikantan-tapaaki: “Pookaero kaari-perori, aritaki ipeyakoe-teemiro pikaaripero-shire-witaka.”

⁵ Osheki pokaentsiri iñeeri Juan, Aapatziyaweni-jatzi, eejatzi poñaaneen-chari otsipaki inampiki-paeni Judá-paeni. Ikamanta-koyitakiro ikaaripero-shire-waetzi, rootaki romitsiryaatan-takariri Juan irika-paeni janta Pareenkaariniki.

⁶ Rootaki ithaaritari Juan, rontyee-tziro iwitzi ikyaakoetari, rowathakitakari mashitsi-mashi. Riitaki rowari kentori, imiritziri iyaa pitsi.*

⁷ Iroka ikantaki Juan ikenkithatzi: “Awotsikitaki matzirori ipinkatharentsitzii, nopinkathatzi-takari naaka. Tee okantya ikimita-kaantena romperatani noeyotan-tyaari nothopaeniri ikyaantari iitziki.

⁸ Apatzirowa nomitsiryaatantawo naaka nijaa. Roo kanteencha, riitaki kimitakaan-tyaawoni romitsiryaatan-teeromi Ishire tajorentsi.”

Romitsiryaataka Jesús
(Mt. 3.13-17; Lc. 3.21-22)

⁹ Ikanta ipokaki Jesús ipoñaakawo nampitsiki Kashiyakaa-weniki jeekatsiri janta Tepokiweniki. Romitsiryaata-wakiri Juan janta Pareenkaariki.

¹⁰ Roo itonkaaneemi Jesús, iñaatziro ashitaryaa-naka inkite, oshaawinkashita-paakari Ishire tajorentsi okinapaaki jenoki roshiya-paakari jamomo.

¹¹ Ikemaetatzii inkiteki ikantee-tanaki: Eerokatakira Notyomi netako-perotani. Osheki nokimo-shire-wentakimi.

Ikaaripero-shireta-kaeterimi Jesús
(Mt. 4.1-11; Lc. 4.1-13)

¹² Okanta Ishire tajorentsi anakiri Jesús ochempi-mashiki.

¹³ Ari ikowawitakari Kamaari ikaaripero-shireta-kaerimi. Tema osheki kitejeri ijeekaki janta itzimayitzira mashireyantzi atsikan-taniri, okaatzi 40 kitejeri. Roojatzi ipokanta-paakari ronampiripaeni Tajorentsi raminayitapaakiniri ikoyiri.†

Retanakari rantayitziri Jesús
(Mt. 4.12-17; Lc. 4.14-15)

* 1:6 ikyaakoetari = camello † 1:13 Kamaari = Yakatantaniri

¹⁴ Ikanta ikinanaki Jesús Tepokiweniki ikamantantero Kameethari Ñaantsi jempe okanta-kota ipinkathari-wentantee Tajorentsi. Tema romonkyahaetakiri rirori Juan.

¹⁵ Ikantan-tapaaki Jesús, ikamantantzi: “Monkaataka iñeetan-tyaariri Tajorentsi ipinkathari-wentantee, pikemijanteero Kameethari Ñaantsi. Pooka-yiteero pikaaripero-shireta-waetzi.”

Raantee-tanakariri 4 shimaawaetzinkari
(Mt. 4.18-22; Lc. 5.1-11)

¹⁶ Ikanta ishirethapyaata-nakawo Jesús inkaari janta Tepokiweniki, iñaapaa-tziiri iitachari Simón itsipatakari rirentzi Andrés ipashikawaeteeyini. Tema shimaawaetzinkari irikapaeni.

¹⁷ Ikantapaakiri: “Poyaatena, ari okimitee-yaawo nimaeka riimi atziri noshimaata-kahae-miri.”

¹⁸ Tee ishenkaanaka, rookanakiro ipashikaa-mento royaata-nakiri.

¹⁹ Roo riyaaaneetanakitzi, iñaapaa-tziiri Jacobo, itomi Zebedeo, eejatzi Juan, rirentzi. Ari ijeekaeyini rirori ipitoki rowaepatziro ipashikaa-mento.

²⁰ Roemiñaa-nakiri eejatzi, royaata-nakiri. Eeniro ijeekanaki ipaapate itsipayitari ratzirite.

Atziri raahashiretziri peyari
(Lc. 4.31-37)

²¹ Aritaki areete-yakani Jesús nampitsiki Capernaum. Okanta apaani kitejeri imakoryaan-teetari, ikyaapaaki Kemijantantsipankoki, ari riyotaan-tapaaki.

²² Ari ipampoyee-yanakirini atziri-paeni ikemirira. Tema tee omaanta ishintsinka riyotaantzi, rawijiri riyotaantzi Yotaantaniri-paeni.

²³ Ari ijeekakiri atziri raahashiretziri peyari janta Kemijantantsipankoki, kaemanaki rirori,

²⁴ ikantzi: “Jesús, Kashiyakaa-weni-jatzi, niyotzimi naaka, eerokataki Itajorentsita Pawa. Rootaki pipokantari jaka pithonkae-yinani.”

²⁵ Ari ikijathata-nakiri Jesús, ikantanakiri: “¡Pimaerite peyari, piyaatee!

²⁶ Ishintsitanakiro ikaemanaki atziri, rompetata-kaawaeta-nakari iweyarite, rooka-neerira.

²⁷ Ari ipampoyeeyanakirini atziri-paeni, ikanta-wakaanaka: “¿Oetakama iroka? ¿Owakirarima iyotahaantsi iroka? Rotsinampaeri retsiyata-kota-kaeri raahashiretziri peyari.”

²⁸ Ikemakoe-tanakiri intsipaete Jesús maawoeni janta Tepokiweniki.

Retsiyata-kota-kahaero Jesús riyote Pedro
(Mt. 8.14-15; Lc. 4.38-39)

²⁹ Ikanta ishitowa-neera Jesús Kemijantantsipankoki, raanakiri Juan eejatzi Jacobo, ikineeya-nakini ipankoki Simón, ijeekaki eejatzi Andrés rirentzi Simón.

³⁰ Roo rareeta-paaki-tyaani, ikantee-tawakiri: “Omatatziiro jaawakirentsi riyote Simón.”

³¹ Ari ipithoka-shita-nakawo, rakatha-wakotakiro, roejeekakiro. Etsiyata-kotanaki. Piriintanaka aminayita-wakiniri oeta opawakiriri.

Retsiyata-kota-kaayitziri Jesús mantsiyari
(Mt. 8.16-17; Lc. 4.40-41)

³² Okanta otsireniityaanaki, ramaeta-paakiniri Jesús osheki mantsiyari, ramaeta-kiniri eejatzi osheki raahashiretziri peyari.

³³ Ipiyowentee-tapaakari Jesús pankotsiki.

³⁴ Retsiyata-kota-kaayiteeri maawoeni. Teera ishinetzi apaani peyari iñaawaete retsiyata-kota-kaayitzirira ikaatzi raahashireyitziri. Tema riyotzi peyari jempe iita Jesús.

Riyotaantzi Jesús maawoeni Tepokiweniki

(Lc. 4.42-44)

³⁵ Okanta okitejetzi-mataki, ananinkanaki Jesús apaniroeni, riyatero ochempi-mashiki, ari ramanapaaka.

³⁶ Ikanta Simón itsipatakari ikaatzi royaatee-yirini, ithotyaakotaateeri.

³⁷ Ikanta iñaapaeri, ikantapaeri: “¡Yotaanari! Ithotyaakoe-tatziimira.”

³⁸ Rakanakiri rirori ikantzi: “Jame aate, teera roo nopokan-tyaari nojeeki jaka, otzimatyee niyotaan-tayite otsipaki nampitsi.”

³⁹ Ari okantzi-maetaka, ithonkakiro Jesús ranashitakawo Tepokiweni, riyotaantaki jempe ojeekayitzi kemijantantsipankopaeni maawoeni nampitsiki, retsiyata-kota-kaayitee osheki raahashireyi-witari peyari.

Retsiyata-kota-kaeri omatziri pathaawontsi

(Mt. 8.1-4; Lc. 5.12-16)

⁴⁰ Ikanta ipokaki omatziri pathaawontsi, rotziwerowa-shita-paakari Jesús, ikowa-kota-paakiri ikantziri: “Pikoyi-rika, aritaki omatakyaa petsiyata-kota-kahaena.”

⁴¹ Raminanakiri Jesús, retako-shireta-nakari. Rootaki rakotan-tanakari Jesús, rotzinkakiri eepichokiini, ikantziri: “Nokoyi, petsiyata-kotee.”

⁴² Etsiyatanaki ipathaa-waewita. Tekatsitane.

⁴³ Ikantawita-waari riyateera inampiki,

⁴⁴ ikantziri: “Eero pikamanta-kotana. Apatziro powanakiro piyaata-shiteri Ompera-tajorentsitaa-rewo, pantantyaawori Ikantakaantani paerani Moisés, paanakiniri Tajorentsi pipira patsipeta-kaani, rootaki riyotan-teetyaari etsiyata-koteemi.”

⁴⁵ Roo kanteencha ikamantantanaki pathaawae-witachari janta nampitsiki jempe okanta retsiyata-kotan-taari. Rootaki kaari ijeekantanaa Jesús nampitsiki. Jataki ochempi-mashiki, ari ijeekakiri. Aritzimaetaka ipokashitziriri osheki atziri.

2

Retsiyata-kota-kahaeri Jesús kijopookiri

(Mt. 9.1-8; Lc. 5.17-26)

¹ Awijaki jempe okaatzi kitejeri, eejatzi ipiyaa Jesús nampitsiki Capernaum. Ikemayitawae atziri-paeni, ikanteetzi: “Areetaa Jesús.”

² Ipiyowenta-waari, tee ranteta-paakyaawo pankotsi. Riyotaa-yitapaeri maawoeni.

³ Eenitatsi 4 atziri pokashita-kiriri Jesús inata-kotakiri kijopookita-tsiri.

⁴ Tee imata iñeeri, rotzikakiri osheki atziri piyoteen-chari. Ateetanaki jenoki pankotsiki, imoontashitapaakiri ikatziyakaha Jesús, ari rowayiita-kotakiri kijopookiri.

⁵ Ikanta riyoshiryaa-wakiri Jesús osheki rawentahae-yapaa-karini, iñaanata-wakiri kijopookiri, ikantziri: “¡Notyomi! Ipeyakoe-teemiro pikaaripero-shire-witaka.”

⁶ Kemaeyakini Yotaantaniri, ikanta-shiretee-yanakini rirori:

⁷ “Itheenka-tajorentsitatzi irika. Tema tekatsi manteroni ipeyakotantero kaari-perori, apatziro imatziro Tajorentsi.”

⁸ Yotaki Jesús ikenkishiryaaakari, rojampitakiri, ikantziri: “¿Litaka pikenkishiryaa-waeta-shitantari?”

⁹ ¿Tema okameethatzi nokanteri kijopookiri: ‘Ipeyakoe-teemiro pikaaripero-shire-witaka?’ ¿Rooma pikoyi nokanteri: ‘Pikatziye, paaneero pomaryaa-mento, piyaatee?’

¹⁰ Nimaeka piyoteri Itomi Atziri otzimi-motziri ishintsinka jaka kepatsiki, aritaki ipeyakoteeri kaaripero-shire-witachari.” Ipithoka-shita-nakari kijopookiri, ikantziri:

¹¹ “Nokantzimi Naaka, pikatziye, paaneero pomaryaa-mento, piyaatee pipankoki.”

¹² Katziyanaka kijopookiwitachari, raaneero romaryaan-tawitari, shitowanaki. Maawoeni atziri iñaakiri, ipampoyeeyanakirini iñaawaerira riyaaatee. Iweshiryaaawenta-nakari Tajorentsi, ikantee-yanakini: “Teera añaapiintziro oshiyaaawoni iroka.”

Romiñaa-nakiri Jesús Leví
(Mt. 9.9-13; Lc. 5.27-32)

¹³ Ikanta rapiita-paero Jesús riyotaa-yitapaeri atziri inkaari-thapyaaiki. Ari ipiyowentee-tawaari.

¹⁴ Ikanta rawijanaki Jesús, roojatzi iñaanta-paariri itomi Alfeo iitachari Leví. Ijeeki rirori, rowakiri reewari wirakocha ishintsitantzi ramaeteniri koriki, ikantapaakiri: “Poyaatena.” Ari ikatziyanaka rirori royaata-nakiri.*

¹⁵ Ikanta rareeta-kaakari ipankoki rowakae-yaari Jesús, ari ikaatakiri riyotaani-paeni eejatzi itsipa ikaatzi oyaata-piintziriri. Tema osheki shintsitan-tatsiri ramaeteniri koriki jataneen-tsiri, riyaatzi-tanaka osheki kaari-pero-shireri-paeni. Tema maawoeni rakiyotakiri Jesús ikaatzi oy-aatakiriri.

¹⁶ Ikanta Inashitantaniri-paeni eejatzi Yotaantaniri-paeni, iñaakiri Jesús rakiyotziri ikaatzi shintsitan-tatsiri ramaeteniri koriki, osheki eejatzi kaari-pero-shireri-paeni. Rojampitakiri riyotaani Jesús, ikantziri: “¿Litaka itsipatan-tariri kaari-pero-shireri-paeni, itsipatakari eejatzi shintsitan-tatsiri ramaeteniri koriki?”

¹⁷ Ikemaki rirori Jesús, ikantzi: “Aririka imantsiyate atziri ipoka-shitziri aawintan-tatsiri, riima atziri kaari mantsiyatatsi tekatsi ikoyi rirori. Tema tee nopoka-shitziri naaka kameetha-shiretatsiri, tema nopoka-shita-tziiri kaari-pero-shireri nokaema-shireteeri rookaero kaari-perori.”

Ikenkithata-kotziro Jesús itziwenteeta
(Mt. 9.14-17; Lc. 5.33-39)

¹⁸ Eenitatsi pokashita-kiriri Jesús, rojampita-paakiri ikantziri: “Itzita-piintakawo riyotaani Juan rowanawo, ari ikimitari riyotaani Inashitantaniri-paeni. ¿Litaka kaari itzitantawo piyotaani eeroka?”

¹⁹ Ari rakanakiri Jesús, ikantanakiri: “Aririka itsipatee-tyaari aawakaa-chari, ¿arima itziwenteeta-tapaakyaa? Kimitaka eero, tema osheki ikimoshireteetaapaaki rowawaeteetyaa.

²⁰ Rooma paata, aririka rahaetakiri iimentetari, aripaetera itziwenteetyaa.

²¹ Tema apaani paejatoteentsiri ikithaateetari, aririka rowamatan-tantee-tyaawo owakirari ojapeki, aritaki otzijaa-perotanaki aririka aminthata-nakyaa owakirari ojapeki.

²² Ari okimitari eejatzi, tee ikametha-perotzi paejatoteentsiri mashitsinaki rowantee-tyaari eeryaari imiriteetziri. “Aririka rowantee-tyaari, aritaki itziijaanaki, apaatashi-waetakyaa imiriteetziri eejatzi mashitsinaki. Tema apatziro ikameethatzi owakirari mashitsinaki rowantee-tyaari.”

* 2:14 Leví = Mateo

Ikenkithata-kotziro Jesús kitejeri imakoryaan-teetari
(Mt. 12.1-8; Lc. 6.1-5)

²³ Okanta kitejeri imakoryaan-teetari, ikinanaki Jesús pankirentsi-mashiki. Ari ijaperyaa-kita-nakiro riyotaani okithoki pankirentsi.

²⁴ Tee inimotziri Inashitantaniri-paeni, rojampitakiri Jesús, ikantanakiri: “¿Iitaka ijaperyaa-kitan-tawori piyotaani? Tema tee oshinetaa-ntsitzi rantawaeteete kitejeri imakoryaan-teetari.”

²⁵ Akanaki Jesús ikantzi: “¿Tema piñaanata-kotziri pinkatharini David ikowityaa-waetan-takari aantawityaariri itashe, itsipayitakari ikaateeyini?”

²⁶ Tema ikyaaki David tajorentsi-pankoki rompera-tajorentsipaetetantari Abiatar, rowakawo ratanteetari tajorentsita-tsiri, ipakiri eejatzi itsipayitakari. Tema tee oshinetaan-tsiwita rowaetyaawo, apatziro rowapiinta-yitawo Ompera-tajorentsita-rewo.”

²⁷ Eekiro ikantana-kitzii Jesús: “Tema riitaki atziri-paeni kantakaan-tzirori otziman-takari kitejeri imakoryaan-teetari. Tema kaari kitejeri imakoryaan-teetari kantakaan-teroni itziman-takari atziri-paeni.

²⁸ Tema irika Itomi Atziri riitaki pinkathari-perotatsiri, rawijiro kitejeri imakoryaan-teetari.”

3

Atziri kijowakori
(Mt. 12.9-14; Lc. 6.6-11)

¹ Ikanta ikyaapae Jesús kemijantaantsipankoki. Ari ijeekakiri atziri kijowakori.

² Ikowaeta-tziira iñahaeteri retsiyata-kota-kaeri mantsiyari kitejeri imakoryaan-teetari. Raminakoperoetakiri, omatantyaari ikanta-koteri.

³ Ari ikaemakiri Jesús kijowakori, ikantziri: “Pipoki, pojatenkyaa niyanki.”

⁴ Rojampitakiri ikaatzi piyowenta-kariri, ikantziri: “¿Otzimikama shinetaantsita-tsiri anteri kitejeri imakoryaan-teetari? ¿Tema okameethatzi aneshironkatante, rooma kameethatatsi owamaante? ¿Tema okameethatzi antero rooperori, rooma kameethatatsi akaaripero-waete?” Tekatsi akatsini.

⁵ Raminanakiri Jesús piyowenta-kariri, owatsimaa-shireta-nakiri iñaayitakiri kijoshireri ikanteeyini, ikantanakiri kijowakori: “Pampiryaa-wakotee.” Matanaka, akotsitane kameetha.

⁶ Ari ishitowae-yanakini Inashitantaniri ipiyotee-yakani, jataki ikenkithawaeta-kaeri aapatziyariri Herodes, ikanteeyini: “¿Jempema akante-rika Jesús owamaan-tyaariri?”

Ipiyoteeta inkaari-thapyaaki

⁷ Ikanta ishitowanee Jesús, ikinanee inkaari-thapyaaki itsipata-naari riyotaanewo. Kijokiro rowanakiri Tepokiweni-jatzi, nampiyitawori ipatsiteki Judá-paeni,

⁸ Aapatziyaweni-jatzi, Kiraarini-jatzi, maawoeni nampiyitawori intatsikiro Pareenkaarini. Ikemaeyakini eejatzi Mapini-jatzi, Shimaa-jatzi, ikanteetzi: “Roñaahantaki Jesús osheki kaari iñaapiinteetzi.” Pokaeya-nakini iñeeri.

⁹ Rootaki ikantan-tanakariri Jesús riyotaani ramineniri pitotsi, eero ratsinakan-teetari.

¹⁰ Tema imatakiro Jesús retsiyata-kota-kaayitaki osheki. Otatsinkawirinikita-wakaaka mantsiyari ikoyi ipampitanta-wakyaari eepichokiini rako.

¹¹ Ipoka-piinta-yitzi raahashireyitziri peyari, rotziwerowa-shitari Jesús, antawo ikaemanaki, ikantzi: “¡Eeroka Itomi Tajorentsi!”

¹² Eero riyotzi-tanteetari Jesús, ikijatha-yitanakiri.

Riyoshiitaki Jesús 12 Otyaantaa-rewo-paeni

(Mt. 10.1-4; Lc. 6.12-16)

¹³ Ikanta itonkaanaki Jesús ochempiki. Ari ikaemakaan-takiri ikaatzi ookimotakariri. Jateeyakini ikaatzi ikaemakaan-takiri.

¹⁴ Aripaete riyoshiitaki 12 itsipata-piintyaari, riiyitaki iitakiri Otyaantaa-rewo-paeni, riitaki rotyaanteri ikenkithata-kaantayite.

¹⁵ Ipajawyaakari retsiyata-kota-kaayiteeri rirori mantsiyari, ikaatzi raahashireyitziri peyari.

¹⁶ Irika ikaatzi riyoshiitakiri: Simón, iitakiri “Pedro,” (akantziri añaaniki aaka: “Kijori.”)

¹⁷ Kaakitapaaki Jacobo itomi Zebedeo eejatzi Juan, riijatzi rirentzi Jacobo. Iitakiri “Boanerges,” (akantziri añaaniki aaka: “Otomi ookatha-rentsi.”)

¹⁸ Kaakitapaaki Andrés, Felipe, Bartolomé, Mateo, Tomás, Jacobo itomi Alfeo, Tadeo, kaakitapaaka Simón, Kijakotan-taniri.*

¹⁹ Kaakitapaaki Judas Nampitsi-weri, pithoka-shityaarini paata. Ikanta ipokae Jesús pankotsiki.†

Kijimatziriri Ishire tajorentsi

(Mt. 12.22-32; Lc. 11.14-23)

²⁰ Ari ipiyowenta-waari osheki atziri-paeni, tee omateeya riyata-paente rowaeyaa Jesús.

²¹ Eenitatsi kanteen-tsiri: “Shinkiwentaka Jesús.” Rootaki ipokanta-witakari isheninka-paeni okaakiini, raaneerimi.

²² Areetee-yapaakani eejatzi Yotaantaniri ipoñaayitaka Aapatziyaweniki, ikantapaaki rirori: “Irika atziri roshinchaa-tziiri Nantatsiri, rootaki retsiyata-kota-kaantariri ikaatzi raahashiretziri peyari.”

²³ Ikanta ikemaki Jesús, ipiyotee-yakirini, roshiya-kaawenta-tziiniri okaatzi ikenkithata-kaeriri, ikantziri: “¿Eenitatsima Kamaari kaminaa-wakaa-chari eero ikamaaritanta?‡

²⁴ Aririka ikosheka-wakaeyaa atziri jempe ipinkathari-wentee-tziri, aritaki rookawenta-wakaakyaa.

²⁵ Aririka ikosheka-wakaeyaa atziri jempe ijeeka-wankota-wakaa, aritaki rookawenta-wakaakyaa.

²⁶ Ari ikantari eejatzi Kamaari aririka ikosheka-wakae-yaami, aritaki rookawenta-wakaakyaa, eero ishintsitzi, ari ithonkyaari.

²⁷ Tema aririka ikowaete ikoshiteeteri atziri shintsita-tsiri kameetha, otzimatyee reteeta-wakyaari roojoteeteri, eero imataneero ikijako-wentyaawo rashiwitari, rayitee-tanakiri.

²⁸ Pikemi kyaariperota-tsiri nokanteri: ari rariperoteeri Tajorentsi antayitzirori kaari-perori, ari ikimitahaeriri eejatzi theenka-tajorentsita-tsiri. Omaperotatya.

²⁹ Riima kijimata-kirini Ishire tajorentsi, ashi rowaero eero rariperoteeri.”

³⁰ Rootaki ikantan-takari Jesús, tema ikantee-tatziiri: “Kamaarira irika.”

Riniro Jesús eejatzi rirentzi-paeni

(Mt. 12.46-50; Lc. 8.19-21)

³¹ Ari areetapaakari riniro Jesús otsipatakari rirentzi-paeni, okaemakaan-tapaakiri, okatziya-paaka onkokiroeni.

* **3:18** Kijakotan-taniri = cananeo = Owinteni-weri † **3:19** Iroka-paeni oweyaanta-paakawori ñaantsi-paeni, eenitatsi ojankina-yitaka eejatzi janta 3.20. ‡ **3:23** Kamaari = Yakatantaniri

³² Ikantawitakari ikaatzi piyowenta-kariri: “Ari opokiri piniro eejatzi pirentzi-paeni, okoyi oñeemi.”

³³ Ikantanaki Jesús: “¿Otzimikama ninirotari, itzimika nirentzitari?”

³⁴ Ari raminanakiri ikaatzi piyowenta-kariri, ikantzi: “Trika-paeni, riitaki nokimita-kahaari yeeyi, roojatzi nokimita-kahaari nonaanate.

³⁵ Ikaatzi antaneerori ikoyiri Tajorentsi, riitaki nirentzitaari, rootaki not-sirotaari eejatzi niniron-taari.”

4

Roshiya-kaawentziri Jesús pankiwae-rintzi

(Mt. 13.1-23; Lc. 8.4-15)

¹ Ikanta ipiyanaa eejatzi Jesús inkaari-thapyaaki, riyotaan-tapae. Ipiyowentee-tawaari. Otetanaka pitotsiki, jeeka-kotaki niyankyaani eepichokiini, katziyee-yakani atziri-paeni ochereeteki ikemijantee-yirini.

² Tema okaatzi riyotaa-yitziriri, roshiya-kaawenta-tziiniri, ikantzi:

³ “Eenitatsi pankiwae-rintzi jatatsiri ipankiwaete.

⁴ Ikanta rooka-kitakiro iwankiri, eenitatsi ookakita-paenchari awotsiki, ipokapaaki tsimereriki, rowapaakawo.

⁵ Eenitatsi otsipa ookakita-paenchari omapi-pookitzi tee otzima-perotzi kepatsi, intsipaete oshooka-witanaka. Tee otonta-pathatatzii kepatsi,

⁶ jampiya-shitanaki pankirentsi ishintsita-paakira ooryaa, tema tee otzima-perotzi oparetha.

⁷ Eenitatsi otsipa ookakita-paenchari kitochee-mashiki, anaanakiro kitochee oshookanaki. Tee okithokitzi, kamanaki pankirentsi.

⁸ Rooma otsipa ookakita-paenchari okameetha-pathatzi kepatsi, kameetha oshookanaki, kithokitanaki maawoeni. Tzimayitee okithoki apaani-paeni okaatzi shookaen-tsiri. Apaani shookapaen-tsiri, eepichokiini okithokitanaki, otsipa osheki pichokineenta-neentsiri, otsipa sheki-perota-neentsiri okithoki.”*

⁹ Eekiro ikantana-kitzii Jesús: “Okowa-perotatyaa iroka, otzimatyee pikemijantee-yawakini maawoeni.”†

¹⁰ Tema jateeyeeni maawoeni atziri, ari ijeekaki Jesús itsipayitakari ikaatzi oyaayita-kiriri, eejatzi 12 riyotaani. Ari rojampita-nakiri Jesús ikaatzi itsipatakari, ikantziri: “¿Jempema okanta-kotaka okaatzi poshiya-kaawentakiri inkaahanki?”

¹¹ Rakanakiri Jesús, ikantziri: “Ishinetee-takimiro eeroka piyota-koteero jempe okanta-kota ipinkathari-wentantee Tajorentsi. Riima itsipa-paeni, eero nokaman-tzitari rirori, apatziro noshiyaka-wenta-yiteniri,

¹² ari okantyyaa

Eero iñaantawo ikemayi-witari.

Okantawitakyaa ikemijante, eero ikemathatziro,

Ari okantyyaa eero ipiya-shiretanta, tema eero ipeyakoe-teeri rirori.”

¹³ Eekiro rojampita-tziiri Jesús ikaatzi itsipatakari, ikantziri: “¿Tema piyotawakiro noshiya-kaawentakiri? Aririka noshiya-kaawenta-kimiro otsipa, ¿jempe pikantyyaa piyotan-tyaawori?”

¹⁴ Tema irika atziri ookakita-kirori iwankiri, riitakira oshiyaka-wentacha kamantantzirori iñaani Tajorentsi.

* **4:8** eepichokiini okithokitanaki = okaatzi 30 okithoki; osheki pichokineenta-neentsiri = okaatzi 60 okithoki; sheki-perota-neentsiri okithoki = okaatzi 100 okithoki † **4:9** okowa-perotatyaa = tzimatsiri ikempita

15 Eenitatsi kemawitawori ñaantsi, ipokapaaki Kamaari, imaejanta-kaapaakiri. Riiyitakira oshiyakaa-wentziri ookakita-paenchari awotsiki.‡

16 Eenitatsi kemawitawori ñaantsi, ikemijantawita intsipaete. Roshiyakowitakawo ookakita-paenchari omapi-pookitzira, oshooka-witanaka intsipaete.

17 Tee riyotako-pero-tziro ñaantsi, tee ramawetziro ikemaatsi-wenta-nakawo ikemijantzi, rooka-nakiro. Roshiyakawo pankirentsi jampishiteen-tsiri kaari tzima-perota-tsini oparetha.

18 Eenitatsi itsipa kemawitawori ñaantsi, oshiyakaa-wentakiri ookakita-paenchari kitochee-mashiki.

19 Okantakaan-tziro iñaawenashiryayita otzimi-moteeri jaawiki-jato, ikenkishiryaa-kotawo rashaahantyya, rootaki ikowa-perotaki otzimi-moteeri maawoeni. Awijanakiro ñaantsi ikemawita-wakari, roshiyakawo pankirentsi kaari kithokita-tsini.

20 Eenitatsi kemawakirori ñaantsi, oshiyakaa-wentakiri ookakita-paenchari okameetha-pathatzi kepatsi. Ikemijantanee, roshiya-kotakawo apaani shookapaen-tsiri, tzimaneen-tsiri eepichokiini okithoki, otsipa osheki pichokineenta-neentsiri, otsipa sheki-perota-neentsiri okithoki.”

Okoñaata-koyitee omanako-witeen-chari

(Lc. 8.16-18)

21 Ari ikantaki eejatzi: “Akoyi-rika ootyaari ootamento, ¿arima atapata-kotakiri? ¿Owakotzirima otapinaki? Teera. Tema owakotziri jenoki.

22 Ari okantyya okoñaata-kotan-teeyaari eejatzi omanako-yiwiteen-chari, ooñaawontero kaari ikematha-witeeta paerani.

23 Okowa-perotatyaa iroka, otzimatyee pikemijantee-yawakini maawoeni.”

24 Ikantanakiri eejatzi: “Paamaeyaawo okaatzi pikemakiri. Eenitatsi-rika pantzi-motantani, ari imaperoe-teemi paata eeroka. §

25 Ikaatzi otzimi-motakiri, ari otzimimo-peroteeri osheki. Riima kaari otzimi-motzi, ari imaperoe-teeri raapithe-teeri okaatzi tzimimo-witariri.”*

Roshiya-kaawentziro Jesús oshooki pankirentsi

26 Ari ikantanaki eejatzi Jesús: “Eenitatsira okimitari ipinkathari-wentantee Tajorentsi. Okimita-tyaari apaani atziri pankitzirori pankirentsi,

27 imayi tsireniriki, ikanta ikakita-manee. Teemaeta riyotero jempe okanta oshookan-tanakari iwankiri.

28 Apatziro oshooka-waetzi, etanakyaawo oshitowanaki oryaani oshi, okanta opowaen-karyaanaki, tzimanaki osheki okithoki.

29 Aririka ojampataki, monkaa-paeteta-paaka rowiikitan-teetyaawori.”

Roshiya-kaawentee-tziro okithoki inchatto ryaani-kitatsiri

(Mt. 13.31-32; Lc. 13.18-19)

30 Ikantanaki eejatzi Jesús: “¿Oetaka oshiyari eejatzi ipinkathari-wentantee Tajorentsi? ¿Oetaka noshiya-kaawente-miri?

31 Oshiyatyaawo aririka apankitero oryaani-kitatsiri okithoki. Okantawita oryaaniwita, †

‡ 4:15 Kamaari = Yakatantaniri § 4:24 Okaatzi kenkithata-kota-chari jaka, iroka okanta-kota: Eepichokiini-rika pikemijanta-wakiro nokanta-kimiri, eepichokiini piyotero. Rooma pikemijanta-perotawaki-rika, osheki piyotawakiri, eekiro niyotakaa-perota-nakityeemiro. * 4:25 Iroka oshiyakaa-wenta-chari okaatzi ikenkithata-koetziri jaka: Ikaatzi yotawakironi niyotaa-kiriri, eekiro niyotakaa-perota-nakityeeri. Riima kaari kemijanta-wakironi niyotaa-witakariri, imaperoteeyaa eero piyotero. † 4:31 oryaani-kitatsiri okithoki = mostaza

³² aririka apankitakiro, oshookanaki, awijanakiro otsipa pankirentsi, ari antawotanaki otewa, ari imenkoshi-yityaari tsimereriki otsimankae-tyeera.”

¿Oetaka roshiya-kaawentan-tawori Jesús ikenkitha-yitziri?

(Mt. 13.34-35)

³³ Ari ikanta-piintatyaa Jesús roshiyakaa-wenta-yitziniri atziri okaatzi riyotaa-yitziriri. Eepichokiini-rika ikematha-yitero atziri-paeni, eepichokiini riyotaa-yiteri. Osheki-rika ikematha-yitero atziri-paeni, oshekira riyotaa-yiteri.

³⁴ Tekatsi apaani okaatzi ikamantantziri kaari roshiya-kaawentzi. Riima riyotaani-paeni, ikemathata-kaakiri okaatzi riyotaa-yitakiriri.

Romaeriuro Jesús tampyaa

(Mt. 8.23-27; Lc. 8.22-25)

³⁵ Okanta otsireniityaanaki, ikantaneeri riyotaani: “Jame amontyaha intatsikironta.”

³⁶ Tema jateeyeeni maawoeni piyowenta-kariri. Ari ijeekaki rirori pitotsiki, montyaa-kotee-yaani. Eenitatsi oyaatana-kiriri ikinako-yitanaki otsipaki pitotsi.

³⁷ Ari omapoka-paakari antawo tampyaa, antawo otamakaanaki, kitaata-paaka nijaa pitotsiki.

³⁸ Roo kanteencha Jesús, maatsi rirori opataki pitotsi, rotzii-totaka. Ari riyaata-shiita-nakiri rowakiryahaeta-paakiri, ikantee-tziri: “¡Yotaanari! ¡Atsitsiya-kotatyee! ¿Tema okantzimoshireemi?”

³⁹ Piriintanaka Jesús, iñaanata-nakiro tampyaa, ikantziro: “¡Aritapaaki pitampyaataki!” Ikantzi-tanakawo inkaari eejatzi: “¡Pimaeryaate!” Awijanaki tampyaa, maeryaatanee inkaari.

⁴⁰ Ikantziri riyotaani: “¿Oetaka pithaawan-tanakari? ¿Tekirama pawentaa-perotana?”

⁴¹ Osheki ipinkathata-nakiri, ikamanta-wakahaeta-yanakani ithaawan-kakiini: “¿Iitatyaakama irika romaeryan-tawori tampyaa, romaeryiro eejatzi inkaari?”

5

Gadara-jatzi raahashiretziri peyari

(Mt. 8.28-34; Lc. 8.26-39)

¹ Areetee-yakani intatsikironta inkaari, aatakota-paaki nampitsiki iiteetziri Gadara.*

² Roo raata-kowita-paaka, ishiya-shita-wakari raahashiretziri peyari ipoñaakawo kitataa-rewomashiki,

³ ari ijeekawaetziri rirori. Tee raawyeetziri roojowitee-tantari eshirotha.

⁴ Itzimpejiro roojowitee-tantari iitziki eejatzi rakoki. Tekatsira otsinam-paerini.

⁵ Ashi royiro maawoeni kitejeriki eejatzi tsireniriki, ikinayitzi ochempiki, kitataa-rewomashiki, ikaemawaetzi, otoyitakiri mapisheta-paeni.

⁶ Ikanta iñaawakirira ipokaki Jesús, ishiya-shita-wakari, rotziwerowa-shita-paakari.

⁷ Atawo ikaemapaaki, ikantzi: “¡Jesús! ¡Itomi Tajorentsi-perori! ¿Jempema pikantenaka? ¡Tee nokoyi powashironkaena!”

⁸ Tema ikijathata-paakiri Jesús, ikantapaakiri: “¡Piyaate peyari!”

* 5:1 Gadara = Gerasa

⁹ Ikanta rojampita-nakiri, ikantziri: “¿Jempema piitaka?” Ari rakanaki peyari, ikantzi: “Noeta ‘Oshekyaantzi,’ tema osheki nokaateeyini.”

¹⁰ Eekiro ipankinawenta-nakityaari peyari, ikantziri: “Tee nokoyi potyaantena otsipaki nampitsi.”

¹¹ Ari ipiyotaka tyonkaarikiini osheki chaancho ishimokawaeteeyini.

¹² Ikanteeyini peyari: “Potyaantena janta chaanchoki.”

¹³ Ikantzi Jesús: “Pimatero.” Jatanaki peyari-paeni chaanchoki, raahashireta-paakiri, rootaki ishiyan-tanakari impeetaki, japokae-yapaakani maawoeni inkaariki, thonkaka ipiinkaki. Aamaaka ikaawita 2000 chaancho.

¹⁴ Ari ishiyee-yanakani aminakowentziriri chaancho-paeni, ikamantanta-paaki nampitsiki, ikamantakiri eejatzi maawoeni jeekayita-tsiri rowaneki. Pokaeya-nakini raminiro awijeen-tsiri.

¹⁵ Ipoka-shita-paakiri Jesús. Iñaapaa-tziiri raahashirewitari oshekyaantzi peyari. Ijeekaki, kameetha ikantanaa, ikithaataa. Ari ithaawae-yanakini.

¹⁶ Ikaatzi ñaakiriri inkaahanki ikamanta-wakiri okaatzi awiji-mota-kiriri raahashirewitari peyari eejatzi chaancho-paeni.”

¹⁷ Ikantee-tanakiri Jesús: “Tee nokoyi piyeeki nonampiki, pamini jempe pikini.”

¹⁸ Ikanta rotetanaa Jesús pitotsiki, ipankinawenta-witawaari retsiyata-kota-kahaeri, ikantawita-waari: “Nokoyi noyaata-nakimi.”

¹⁹ Rakanaki Jesús, ikantzi: “Eero poyaatana, piyaatee pisheninkaki. Pikanta-paeri: ‘Rowawijaa-kotaana Tajorentsi, ineshironkataana Pinkathari.’ ”

²⁰ Ari imatakiro irika retsiyata-kota-kahae-teeri, jatee inampiki iitachari Apipakoweni, ikamanta-paeri maawoeni atziri, ikantapaeri: “Retsiyata-kota-kahaana Jesús.” Ari ipampoyahae-tanakiri ikemaetzirira ikantayita-paeri.

Rishinto Jairo eejatzi tsinani pampitzita-kiriri ithaari Jesús

(Mt. 9.18-26; Lc. 8.40-56)

²¹ Ikanta ipiyaa Jesús ipoñahaawo intatsikiro. Ipiyowenta-waari osheki atziri inkaari-thapyaaki.

²² Ari rareeta-paaka jewatatsiri kemijantantsipankoki iita Jairo. Iñaapaakiri Jesús, rotziwerowa-shita-paakari,

²³ ikantapaakiri: “Okamatyee nishintyo. Nokoyi piyaate pipampitanyaaawo eepichokiini pako, etsiyata-koteeta.”

²⁴ Ikanta riyaatanaki Jesús, roo kanteencha royaata-nakiri osheki atziri, ratsinakimateeyakirini.

²⁵ Okanta apaani tsinani ojokaawaeta-chari ira, okata-kotaki 12 ojarentsi omantsiya-waetaki,

²⁶ osheki raawinta-witee-takawo, othonkakiro tzimimo-witawori opinawenta. Atsipewaetashitakawo, eekiro omaperotatyaa omantsiyatzi.

²⁷ Okemaki roori ikenkithata-koetziri Jesús. Okina-shita-nakiri itaapiiki, opampitzita-paakiri eepichokiini ithaari.

²⁸ Okanta-shiretzi: “Aririka nopampitzi-takiri eepichokiini ithaari, aritaki netsiyata-kotee.”

²⁹ Apathakirotonaa etsiyatanaki ojokaawaewitawo ira. Okemawakiro owathaki roori tee okatsiwaetanee.

³⁰ Tema yotaki Jesús eenitatsi etsiyata-kotakaa-shitakari ishintsinka, ipithoka-shita-nakawo, rojampita-nakiri ikaatzi oyaatakiriri, ikantziri: “¿Itaka pampitzita-kinawori noethaari?”

³¹ Rakanakiri riyotaani, ikantzi: “¿Tema piñiiri ratsinakimayitakimi atziri? Eekiro pikantatzii: ‘¿Iita pampitzita-kinawori?’ ”

³² Eekiro ramina-minata-nakitzi Jesús, iñaantyaariri pampitzita-kiriri iithaari.

³³ Okanta iroka tsinani opinkathata-nakiri Jesús, ompetawaetanaka. Tema iyotzi rootaki retsiyata-kota-kahae. Iyaata-shita-nakiri, otziwerowa-shita-paakari, okamanta-kota-paaka.

³⁴ Ikantanakiro rirori: “Tsinani, rootaki etsiyata-kota-kahaemiri pawenta-haana. Kantacha piyaatee, pikimoshiretanee, tema etsiyata-koteemi.”

³⁵ Tekira ithonkirootami Jesús iñaanatziro tsinani, areetapaaka poñeenchari ipankoki jewari, ikantapaakiri: “Kamaki pishinto. ¿Eero poñaashirenkiri yotaantaniri?”

³⁶ Ikanta ikemawaki Jesús ikantee-tapaakiri, ikantanakiri jewatakan-tatziri kemijantantsipankoki, ikantziri: “Eero pithaawa-shiwaeta. Pawentee-na.”

³⁷ Tekatsi ishinete royaata-nakiri. Apatziro raanakiri Pedro, Jacobo, Juan. Riitaki Juan rirentzi Jacobo.

³⁸ Ikanta riyataki, areetaka ipankoki jewari. Iñaapaa-tziiri rakishiyeenka-mashitaka atziri-paeni, antawo riraa-kotee-yakawoni.

³⁹ Kyaapaaki Jesús, ikantapaakiri: “¿Iitaka piraantee-yarini? Tee okami eentsi, omakoryaatzii.”

⁴⁰ Itheenka-shiryaawitee-takari Jesús. Romishitowa-paakiri maawoeni. Apatziro ijeekanaki ashitawori eejatzi riyotaani-paeni. Ikyaa-shita-nakiro romaryahae-takirowa eentsi.

⁴¹ Roteya-wakota-paakiro, iñaanata-paakiro, ikantziro: “¡Talita cumi!” (Akantziri aaka: “Eentsi, pipiriinte.”)

⁴² Piriintanaa eentsi, anashitanaa. Tema tzimaki 12 ojarentsite, rootaki anashiwaetan-tanaari. Tema ipampoyeeyanakironi ikaatzi ñaakirori.

⁴³ Ikantzi Jesús: “Pipiroota owanawo.” Ipoñaashita ikantanakiri eejatzi: “Teera nokoyi pikaman-tayiteri atziri-paeni.”

6

Ipiyaa Jesús Kashiyakaaweniki

(Mt. 13.53-58; Lc. 4.16-30)

¹ Ikanta ipiya Jesús inampiki, ari royaateeri riyotaani.

² Okanta apaani kitejeri imakoryaan-teetari, riyotaantaki Jesús kemijan-tantsipankoki. Ipampoyeeyakirini ikaatzi kemiriri, ikanteeyini: “¿Iitaka matakaa-kiriri irika riyota-nitantari, itajonka-wentantaki eejatzi?”

³ ¿Kaarima itomi kemitzirori incha-kota? ¿Tema riitaki otomi María? Añiiri Jacobo, José, Judas eejatzi Simón, riitaki rirentzi-paeni. ¿Kaarima atsipatari ritsiropaeni jaka?” Osheki itheenki-mawaetee-takiri.*

⁴ Rootaki ikantan-tanakari Jesús: “Ashi oyiro tee ipinkathatee-tziri Kaman-tantaniri inampiki ijeekayitzira isheninka, eejatzi ipankoki rirori. Rooma otsipaki nampitsi, aritaki ipinkathatee-takiri.”

⁵ Ari okanta kaari okantan-tanaa Jesús roñaahantero ishintsinka janta. Apatziro retsiyata-kotakae apaani-paeni mantsiyari, ipampitanta-nakari eepichokiini rako.

⁶ Tema ipampoyeeyanakirini Jesús ikaatzi kijoshire-waeta-tsiri, kaari kowatsini ikemijanteri. Rootaki ikinanta-nakari riyotaan-tayitzi otsipaki nampitsi okaatzi tzimayita-tsiri janta.

* 6:3 Jacobo = Santiago.

Rotyaan-teetziri 12 yotaa-rewo
(Mt. 10.5-15; Lc. 9.1-6)

⁷ Ikanta ipiyotakiri Jesús 12 riyotaani. Ipakiri ishintsinka. Imatanakiro rirori retsiyata-kota-kaayitziri raahashireyitziri peyari. Rotyaan-takiri, itsipata-waka-yitanakyaa ikaate apite.

⁸ Ikantawakiri: “Eero paanaki jempe oetyaa, eero paanaki powanawo, pithaate, eejatzi piyorikite, apatziro paanaki pikotzi.

⁹ Eero paanaki eejatzi otsipa pithaari. Apatziro panaki pikyaan-tari pitiziki.”

¹⁰ Ikantzi-tawakari eejatzi: “Aririka pareetakyaa pankotsi, ari pimaapaaki, roojatzi pawijan-takyaari otsipaki nampitsi.

¹¹ Eerorika raakameethee-tzimi, eerorika ikemijantee-tzimi, pawijapithateri. Potekaneero pipatsite piitziki, rootaki riyotan-teetyaari tee ikemijantziri Tajorentsi. Riitaki imaperoete paata aririka raminakoe-teeri maawoeni rantayitakiri. Aritaki awijeero paata ikantee-takiri Paamaarinijatzi eejatzi Katsimaaniri-jatzi. Kyaaripero.”†

¹² Ikanta riyatee-yakini riyotaani Jesús ikamanta-yitakiri atziri rookaero ikaaripero-shire-waetzi.

¹³ Retsiyata-kota-kaayitaki raahashiretziri peyari, ari ikimitakiri osheki mantsiyari itziritan-takari yeenkantsi.

Ikamantakari Juan omitsiryaatan-taniri
(Mt. 14.1-12; Lc. 9.7-9)

¹⁴ Ikanta pinkathari Herodes ikema-kotakiri Jesús okaatzi rantayitziri. Tema ikanteetaki: “Irika Jesús riitaki Juan Omitsiryaatan-taniri. Riitaki añahaatsi, rootaki otzimantari itajorenka.”

¹⁵ Itsipa kantayita-tsiri: “Elías irika.” Ikanteetzi eejatzi: “Aamaa riitaki oshiyariri Kamantantaniri tzimita-chari paerani.”

¹⁶ Ikanta ikemaki Herodes ikantee-takiri, ikantanaki rirori: “Riitaki añahaatsi Juan nothatya-kaantakiri.”

¹⁷ Tema riitaki Herodes aakaantzi-takariri chapinki-paete Juan, roojotakaantakiri, romonkyaa-kaantakiri, okantakaan-tziro Herodías iinanta-witari Felipe, rirentzi rirori. Rootaki iinantaari Herodes.

¹⁸ Tema ikaminaa-witayiaari paerani Juan irika Herodes, ikantawitari: “Tee okameethatzi payiteri iina pirentzi.”

¹⁹ Rootaki opoñaantari okijaneentziri Herodías, okowawitaka owamaakaan-terimi.

²⁰ Ari okanta romonkyaaakantantakariri Herodes. Roo kanteencha Herodes antawo ipinkathatakiri Juan, riyotzi kameetha-shireri irika, iiteshiretakaani Tajorentsi. Tee ikoyi rowamahaeteri. Tema okaatzi ikaminaa-witariri, okompitzimo-shiretakari Herodes. Ari rama-wewitawo ikemijantziri.

²¹ Okanta apaani kitejeri, roemoshirenka-witawo Herodes itziman-takari paerani. Ipokaeyakini inampina-paeni, reewarita owayiri-paeni, eejatzi ikaatzi jewayita-tsiri Tepokiweniki. Owaeyakani.

²² Ari okyaapaaki ishinto Herodías rowaeyanira, otzironkapaaka, okameethatzi-motanakiri Herodes otzironkani, ari ikimiyitakari ikaatzi itsipatakari rowaeyani. Ikantanakiro Herodes: “Ari nopakimi oetarika pikowa-kotenari.

† 6:11 Eeniyitatsi jankina-rentsi jempe tee iñeetziro oweyaantawori iroka ñaantsi jaka. inashiyita ñaantsi-paeni

²³ Eero namatawitzimi, riyotzi Tajorentsi kyaaripero nokantzi. Rootakirika pikowakiri okaatzi nopinkathari-wentziri, aritaki nopakimi kashetani.”

²⁴ Iyaata-shita-nakiro iniro, okantapaakiro: “¿Oetaka nokowa-koteriri?” Okantanaki iniro: “Pikowa-koteri iito Juan Omitsiryataan-taniri.”

²⁵ Piyapaaka ewankawo, okantapaakiri: “Nokoyi pipenawo iito Juan, powakinawo pajoshetakiki.”

²⁶ Antawo rowashiretakotanaka pinkathari. Roo kanteencha, tema maawoeni ikemaetakiri inkaahanki ikantakirori ewankawo, tekatsi ikinakaa-neero, otzimatyee ipiro okowa-kota-kiriri.

²⁷ Rotyaantaki owayiri ramakiniri iito Juan. Jatanaki owayiri jempe romonkyaahaetakiri Juan, ithatyaa-paakiri,

²⁸ ramakotakiro iito pajoshetakiki. Ipaetakiro ewankawo, aanakiniro iniro.

²⁹ Ikanta ikemaeyakini riyotaani Juan. Pokaeyakini, ikitateeri.

Rowakaari Jesús 5000 shirampari
(Mt. 14.13-21; Lc. 9.10-17; Jn. 6.1-14)

³⁰ Tema areeyitee-yaani rotyaantani, piyotapaa maawoeni jempe ijeeki Jesús, ikamanta-paeri okaatzi rantayitakiri, okaatzi riyotaan-takiri.

³¹ Eekiro ipokae-yatziini atziri, piyayitacha itsipa. Tee omateeya riyaa-paente eepichokiini Jesús rowaeyaa. Rootaki ikantan-tanakariri Jesús riyotaani: “Jame aate ochempi-mashiki, amakoryaa-wakiita eepichokiini.”

³² Oteteeya-nakani pitotsiki, jateeyakini.

³³ Roo kanteencha, osheki amina-kota-wakiriri riyaaanaki, riyotawakiri riitaki. Shiyeeya-nakani ikineeyakini awotsiki, ipoñaanakawo nampitsiki-paeni. Riitaki eteeyakawoni rareetaka, piyotee-yapaakani.

³⁴ Ikanta rareeta-paaka Jesús, iñaapaa-tziiri ipiyotee-yakani. Retakoshiryaa-paakari. Tema ikimita-kityaari ipireetari eerorika itzimi aminakowenteerini. Riyotaa-yitapaeri eejatzi.‡

³⁵ Tema tsireniityaanaki, ipokapaaki riyotaani, ikantziri: “¡Yotaanari! Ajeekatziira ochempi-mashiki, tema tsireniityaaki.

³⁶ Pikaatero piyotaantzi, riyaaeteeta atziri-paeni nampitsiki ramanante royaari, riyaaayite eejatzi ikowa-kowate owanawontsi owaantsiki-paeni.”

³⁷ Rakanaki Jesús, ikantanakiri: “Pipiri eeroka royaari.” Ikantzi: “¿Pikowatziima niyaate namananta-kite nowakae-yaariri? Otzimatyeera antawaetemi ikaate 6 kashiri aantyaari osheki koriki amanantan-tyaari owanawontsi, owakaan-tyaariri maawoeni.”§

³⁸ Ikantzi Jesús: “¿Jempe okaatzika owanawontsi ramaantakari atziri-paeni? Piyaate pamina-kitero.” Ikanta ramina-kitziro, ikantziri: “Eenitatsi ikaatzi apite shima eejatzi okaatzi 5 atanteetari.”*

³⁹ Ikantzi Jesús: “Poejeekiri maawoeni atziri eerimashaatakira katawoshi, piinashi-yityaari pojeeka-yiteri.”

⁴⁰ Ari imatakiri. Eenitatsi inashiyiteen-chari ijeekayitaki aamaaka ikaatzi 100 atziri, imataka eejatzi itsipa aamaaka ikaatzi 50 atziri. Ari ikantayitakiriri, rojeekakiri maawoeni.

⁴¹ Ikanta raakiri Jesús irika shima eejatzi atanteetari, aminanaki inkiteki, ramanakowentakawo. Itzimpetowakiro tanteetari, ipayitakiri riyotaani, rowawijaa-kiniri rirori atziri-paeni. Ari ikimita-kiriri eejatzi apite shima, rantetaakari maawoeni.

‡ 6:34 ipireetari = owisha § 6:37 osheki koriki = 200 denario * 6:38 atanteetari = pan

⁴² Tema maawoeni rowaeyakani, kemaneentee-yakani.

⁴³ Rowiiteero okaatzi tzimahaanta-neentsiri, roteyiteeri shima eejatzi atanteetari okaatzi 12 kantziri jaayitapaachari.

⁴⁴ Aamaaka ikaatzi 5000 shirampari owaenchari.

Ranashitantawo Jesús inkaari
(Mt. 14.22-27; Jn. 6.15-21)

⁴⁵ Opoñaashita ikantaneeri Jesús riyotaani: “Peteeyaawo pimontyahae intatsikiro nampitsiki Shima-pankoniki.” Rowetha-yitawaari ikaatzi piyowenta-kariri, ikantawaeri: “Kantacha piyaayitee nimaeka.”

⁴⁶ Ikanta riyatee-yeeni maawoeni atziri, tonkaanaki Jesús ochempiki ramanya.

⁴⁷ Tema tsirenitanaki, iweyaa-kotee-yaani riyotaani niyankyaani inkaari imontyaa-koteeyani. Apaniroeni ijeekaki Jesús ochempiki,

⁴⁸ ramina-kotakiri riyotaani, ishintsiiyi ikomateeyini oepiya-piyata-kotakiri tampyaa. Okanta okitejetzi-mataki, ipoka-shiteeri Jesús riyotaani-paeni ranashitan-taawo inkaari, ikina-shita-paeri itaapiiki, rooteentsi rawijanakirimi riyotaani-paeni.

⁴⁹ Iñaawaeri rirori, roshiyakaatzi shiretsi irika, kaemaeya-nakini,

⁵⁰ tema maawoeni otsinka-shiryaa-nakiri iñaawaerira. Roo kanteencha, iñaanata-paeri Jesús rirori, ikantapaeri: “Naaka pokaatsi, pitonta-shireyite eero pithaawan-tashitana.”

⁵¹ Otetapaa pitotsiki, awijeen-katanaki tampyaa. Ipampoyeeyanakirini riyotaani.

⁵² Tema tekiraata riyotakotziroota oshekyaan-takawori Jesús owana-wontsi, okantakaan-tziro ikijo-shire-waeteeyini.

Retsiyata-kota-kaantzi Jesús Piyompi-shaariki
(Mt. 14.34-36)

⁵³ Areetee-yakani intatsikiro, ojeeki nampitsi iiteetziri Piyompi-shaari, roojota-paakiro pitotsi ochereeteki.

⁵⁴ Roo rayiitee-yapaa-kitziini pitotsiki, riyota-wakiri Jesús.

⁵⁵ Ikamanta-wakaanaka maawoeni nampitawori janta, ramakoe-tapaakiri mantsiyari romaryaha-mentoki. Jempe ijeekaki Jesús, ari ramakoe-tziniriri.

⁵⁶ Omatzitaka ikinayitaki ewonkiriki nampitsi, otzinkamiki nampitsi, eejatzi owaantsiki, rowakoe-tziniri mantsiyari-paeni awotsiki jempe riyomparita-piinteeta, ikantee-tziri: “Pishineteri mantsiyari-paeni ipampitawakiro eepichokiini opatzi-kaakiki pithaari.” Tema ikaatzi pampitzita-kiriri ithaari Jesús, etsiyata-koyitee.

7

Owaaripero-shiretziriri atziri
(Mt. 15.1-20)

¹ Ikanta ipokaeyakini Inashitantaniri itsipatakari Yotaantaniri-paeni, ipoñaayitaka Aapatziyaweniki. Ipiyotee-yapaakani ijeekakira Jesús.

² Tema iñaapaa-kitziiri riyotaani tee rantziro rameta-piinteetari ikiwaakota aririka rowaeyaani. Ikiji-mata-paakiri.

³ Tema okaatzi ranta-piintziri Inashitantaniri-paeni eejatzi itsipa Judá-paeni, eerorika ikiwaakota, eero rowaa. Rootaki rameta-piintakarí paerani iwaejatziteni, aririka ikoyi royaa, otzimatyee ikiwaakota-wakyyaa.

⁴ Aririka rareeteeyaa ramananta-waetzi, tekira rowapae-yaata, ikiwaako-perota-paeyaa. Teera apaani okantyyaa rameyitari, ikiwayitzitawo eejatzi riraa-mento, ichomoni, ronkotsi-mento, imaantari, maawoeni.

⁵ Rootaki rojampitan-takariri Jesús, ikantziri: “¿Iitaka ipeyakotan-takawori piyotaani riyotaa-yiteeri paerani awaejatziteni? Noñaapaakiri rowaeyani, tee ikiwaakotyaa.”

⁶ Rakanaki Jesús, ikantzi: “Tema owapeyi-motan-taniri eerokapaeni. Eeroka ikenkithata-kotaki paerani Isaías, ikantaki rojankinariki: Ipinkathata-shitana ipaanteki atziri-paeni, Teemaeta roshiretana kameetha.

⁷ Aminaa-shita rotziwerowayita ipinkathatana, Riyotaanta-shitakawo rameyitari rirori.

⁸ Pipeyakotakawo eeroka Ikantakaantani Tajorentsi, pantashi-yitakawo rameyitari atziri-paeni. Pikiwayitziro pichomoni, piraa-mento. Osheki okaatzi pantashi-yitakari.”*

⁹ Ikantanakiri eejatzi: “Roo panta-perotaki rameyitari awaejatziteni, pitheen-kawaetakiro Ikantakaantani Tajorentsi.

¹⁰ Iroka ikantaki paerani Moisés rojankinariki: Pipinkathateeri pipaapate eejatzi piniro. Ikantaki eejatzi:

Ikaate yakaterini ipaapate eejatzi riniro, otzimatyee rowamayiteri.

¹¹ Roo kanteencha, pikanta-piinteeyini eeroka: ‘Kameethatatsi akanteri ashiteeri: “¡Pawa! Nashita-kaakari Tajorentsi maawoeni noorikite, eero omata noneshironkatemi.” †

¹² Ari pikantakari eeroka, okaatzi piyotaakiriri pisheninka rootaki kantakaariri kaari ineshironka-yitan-taariri ashitariri.

¹³ Apatziro pantashi-yitakawo rameteetari paerani, rootaki paminaa-shitakaanta-kawori iñaani Tajorentsi. Ari pikanta-piintatyaa pantayitziro kimi-takawori iroka.”

¹⁴ Rapiitakiro ikaemaeri Jesús maawoeni piyowenta-kariri, ikantziri: “Powayempi-yityaa, pikemathatan-tenari maawoeni.

¹⁵ Tema okaatzi rowaetari, tee owaaripero-shiretantzi. Rooma okaatzi añaawae-yitziri, omishitowa-yitziri inthomoenta, rootakira owaaripero-shiretan-tatsiri.

¹⁶ Okowa-perotatyaa iroka, otzimatyee pikemijantee-yawakini.”

¹⁷ Ikanta riyateeyeeni atziri, kyaapae Jesús pankotsiki. Ari rojampitakiri riyotaani, ikantziri: “¿Iitaka poshiya-kaawentakiri?”

¹⁸ Rakanaki Jesús, ikantzi: “¿Pimatzi-takama eeroka-paeni tee otzimi-motzimi piyotani? ¿Tema piyotzi eeroka tee owaaripero-shiretantzi okaatzi rowaetari?”

¹⁹ Tekatsira okantero ashire, apatziro okiniro asheetoki, roojatzi oshitowan-tanee-yaari.” Rootaki riyotaan-takiri Jesús, tema tee okaariperotzi okaatzi rowaetari.

²⁰ Ari ikantanaki eejatzi: “Rooma aririka akenkishireeyaa antakaeri itsipa atziri kaari-perori, rootakira owaaripero-shiretan-tatsiri.

²¹ Tema inthomoenta ashireki akenkithashiryaa-koyitawo kaari-perori, kaari kinataantsi, mayempitaantsi, owamaan-taantsi.‡

* **7:8** Eeniyitatsi jankina-rentsi jempe tee iñahezzirowe yaantawori iroka ñaantsi jaka: inashiyita ñaantsi-paeni † **7:11** ashitakaa-kariri Tajorentsi = Corbán ‡ **7:21** Iroka ñaantsi “koshitaantsi” añaayitziro jaka Jankina-rentsi 7.22, rooma otsipa-paeni janta 7.21: inashiyita ñaantsi-paeni

²² koshitaantsi, mashithataantsi, kaari-pero-shiretaantsi, amatawitaantsi, mayempiryoo-kitaantsi, amakoneentaantsi, kijimataantsi, ajahaawentaantsi, majontzi-shiretaantsi.

²³ Tema okaatzi ikenkithashiryaa-piintakari atziri kaari-perori iroka, rootaki iñaantawori owaaripero-shire-waetziri. Tema inthomoenta ishireki opoñaayitaka iroka-paeni.”

Awentaanka Owinteni-jato
(Mt. 15.21-28)

²⁴ Ikanta rawijanaki Jesús, jataki Mapiniki eejatzi Shimaaki. Ari ijeeka-paaki pankotsi, tee ikowawityaa ikemakoe-terimi. Teemaeta omata romana-kotyaa.

²⁵ Tema eenitatsi janta apaani tsinani, raahashiretziri peyari ishinto. Okema-kota-wakiri roori Jesús, iyaata-shita-nakiri, otziwerowa-shita-paakari.

²⁶ Kaari Judá-paeni iroka tsinani, Owinteni-jato iroka. Okantapaakiri: “Pinkathari, petsiyata-kotakaa-yinawo nishintyo, raahashireta-tziiro peyari.”§

²⁷ Ikantanakiro rirori: “Teera aapitha-tziri rowanawo eentsite apiri otsitzi royaawo, apatziro rowawo rirori roojatzi ikemantanakyaari.”*

²⁸ Opoñaashita akanaki tsinani, okantziri: “Omaperotatya pikantakiri Pinkathari. Roo kanteencha, rowapiintawo otsitzi okaatzi rookapeto-keerekiyitziri eenchaa-niki.”

²⁹ Ikantzi Jesús: “Ari okanta, omaperotatya pikantakiri. Kantacha piyaa-tee, ari piñaapaero pishinto, etsiyata-kotee roori.”

³⁰ Okanta iyaatee tsinani opankoki, oñaapaero ishinto omaryahaka omaantareki, etsiyata-kotee.

Retsiyata-kota-kahaeri Jesús matakempitari

³¹ Ikanta rowaanaa Jesús ijeekawita-paaka Mapiniki ikinaneero Shimaaki, roojatzi rareetan-taari Tepokiweniki. Rootaki kepatsi iiteetziri janta Api-pakoweni.

³² Ari ramaeta-kiniriri matakempitari, majontziyitatsiri eejatzi. Ikantee-tapaakiri: “Jesús, pipampitanta-wakyaari eepichokiini pako.”

³³ Ikanta raanakiri Jesús inteeneeni, rojaantan-takari rakoe-mpeki ikempitaki, itziritan-takari ishimori ineneki.

³⁴ Aminanaki inkiteki, ¿ishintsitanaki rañeenkatanaki,? ikantziri: “¡Efata!” (Akantziri añaaniki aaka: “piwitaryahae-yaata.”)

³⁵ Apathakirotananaa iwitaryaanaka ikempita, tee imajontzitanee eejatzi, matanaa iñaawaetzi.

³⁶ Ikantawitakari Jesús ikaateeyinira atziri-paeni: “Eero pikamanta-kotana.” Roo kanteencha ipiyathatakari, ikamanta-nakiri maawoeni atziri.

³⁷ Tema ipampoyeeyanakirini Jesús, ikanteetzi: “¿litaka okameethatantari rantziri irika? Ikema-kahaeri matakempi-witachari, iñaawaeta-kahaeri eejatzi majontziwitachari.”

8

Rowakaari Jesús 4000 shirampari
(Mt. 15.32-39)

§ 7:26 kaari Judá-paeni = grieho * 7:27 Rootaki rametee-yarini paerani Judá-paeni roshiya-kaawentantzi. Riitaki otsitzi oshiyaariri kaari Judá-paeni. Rootaki imatakiri paerani Jesús, tema roshiya-kaawentakiro tsinani rootaki oshiyaariri otsitzi, tema kaari isheninka. Riima isheninkapaeni Judá-paeni, riitaki oshiyaariri eentsi.

¹ Ikanta ipiyoteeyani osheki atziri, thonkapaaka rowanawo. Ikaemakiri Jesús riyotaani ikantziri:

² “Osheki noneshironkatakiri atziri-paeni, tema okaatzi mawa kitejeri ijeekae-yakini ikemijantana, tekatsi rowaeyaa.

³ Aririka notyaan-teeri, ari aakiri itashe awotsiki, tema eeniyitatsi poñaachari inteena.”

⁴ Rakanaki riyotaani, ikantziri: “¿Jempema ayika owakaeyaariri jaka ochempi-mashiki?”*

⁵ Ari rojampitziri Jesús riyotaani, ikantziri: “¿Jempema okaatzika atanteetari tzimatsiri?” Ikantzi riyotaani: “Eenitatsi okaatzi 7.”

⁶ Ari ikantakiri ikaatzi piyoteen-chari ijeekaeyini jaawiki. Raakiro 7 atan-teetari, ramanakowentakawo. Itzimpetowa-yitakiro, ipayitakiri riyotaani, ipayitakiri rirori ikaatzi piyoteen-chari atziri.

⁷ Tzimi-tacha jempe-rika ikaatzi shimaa-niki. Ramanakowentakari ee-jatzi, riitaki ipaetakiriri eejatzi atziri-paeni.

⁸ Owaeyakani maawoeni, kemaeyakani. Rowiiteero tzimahaanta-paentsiri, ijaayitee okaatzi 7 kantziri.

⁹ Maawoeni owaenchari aamaaka ikaatzi 4000 shirampari. Ari rotyaanta-yiteeriri riyaaate.

¹⁰ Ikanta rotetanaa Jesús pitotsiki itsipata-naari riyotaani, montyaa-kotanaa intatsikironta oetaha Dalmanuta.

Ikowakoe-tziri Jesús itajonka-wentante

(Mt. 16.1-4; Lc. 12.54-56)

¹¹ Ikanta ipokaeyakini Inashitantaniri, iñaana-minthata-paakiri Jesús, ikoyi iñeero itajonka-wentante, rootaki riyotan-teetyaari omaperotatya opoñaawo itajorenka inkiteki, iñaanta-tyaari.

¹² Rañeenkatanaki Jesús, ikantzi: “¿Oetaka ikowantari iñeena notajonka-wentante irika-paeni? Eero noñaayi-maetari. Omaperotatya.”

¹³ Piyanaka Jesús, montyaa-kotanaa.

Shineya-kaerori atanteetari Inashitantaniri

(Mt. 16.5-12)

¹⁴ Ari ipeyakota-nakiro riyotaani rahaanta-nakyaami atanteetari, apatziro raamatsitanaki apaani janta ipitoki.†

¹⁵ Ari ikantzi Jesús: “Paamaeyaawo shineya-kaerori ratantari Inashitantaniri eejatzi rashi Herodes.”

¹⁶ Ari iñaanata-wakahaeyani riyotaani, ikanta-wakaa: “¿Rooma ikantan-teeri teera amaki atanteetari?”

¹⁷ Yotaki Jesús ikanta-wakaari riyotaani, ikantziri: “Tekira poshire-peroteeyani eeroka, rootaki pikenkishiryaa-waetantari, pikanteeyini: ‘Teera amaki atanteetari.’ ¿Tekirama pikemathatee-yironi? Pikijoshireyitakimi.

¹⁸ Eeniwitacha poki tee piñaantzi. Eeniwitacha pikempita tee pikemi. ¿Tema pikenkishireero noshekyaaantakawori owanawontsi?

¹⁹ Chapinki otzimawita atanteetari okaatzi 5, roo kanteencha nowakaaka ikaatzi 5000 atziri. Paayiteero tzimahaanta-paentsiri. ¿Jempema okaatzika kantziri pijaayiteeri?” Ikanteeyini: “12 kantziri.”

²⁰ “Eejatzi nokimitakiro kaatatsiri 7 atanteetari, nowakaaka ikaatzi 4000 atziri. ¿Jempema okaatzika kantziri pijaayiteeri?” Ikanteeyini: “7 kantziri.”

²¹ Ari ikantziri: “¿Tekirama piyotakotziroota?”

* **8:4** owakaeyaariri, atanteetari = pan † **8:14** atanteetari = pan

Retsiyata-kota-kahaeri mawityaakiri

²² Areetaka Jesús Shima-pankoniki. Ramaeta-kiniri mawityaakiri, ikantee-tapaakiri: “Pipampitanta-wakyaari eepichokiini pako.”

²³ Ikanta rakatha-wakota-nakiri Jesús irika mawityaakiri. Raanakiri oth-apiki nampitsi. Reewatakiri rokiki, ipampitantakari eepichokiini rako. Rojampi-tanakiri: “¿Kantacha pamine?”

²⁴ Ari raminanaki, ikantzi: “Aminawitaana, noñaawitaari atziri ranashiteeyani, roo kanteencha tee ikoña-perotzi, roshiyakawo inchato.”

²⁵ Ikanta rapiitakiri ipampitziri rokiki, ramina-kahaeri. Ari retsiyata-kotanaki, koñaatanee ramini inteena, iñaaneero maawoeni.

²⁶ Rotyaan-teeri retsiyata-kota-kahaeri, ikantawaeri: “Eero pikinanee nampitsiki, tee nokoyi pikamanta-kotena.”

Riyotaki Pedro: Jeepatzii-totaa-rewo irika Jesús

(Mt. 16.13-20; Lc. 9.18-21)

²⁷ Ikanta rowaanaa Jesús, itsipata-naari riyotaani, riyatero maawoeni nampitsi jeekatsiri Cesarea-ki inampiiteki Filipo. Okanta niyanki awotsi rojampitakiri riyotaani, ikantziri: “¿Itaka ikenkithashiryaa-kotanari atziri-paeni?”

²⁸ Akaeyanakini riyotaani, ikantzi: “Eenitatsi atziri kantatsiri Juan Omitsiryataan-taniri eeroka. Ikantzi itsipa Elías eeroka. Eenitatsi kantayitatsiri eejatzi, itsipa Kamantantaniri eeroka.”

²⁹ Ikanta rojampita-nakiri rirori, ikantziri: “¿Jempema pikanteeyini eeroka?” Ari rakanaki Pedro: “¿Jeepatzii-totaa-rewo eeroka!”

³⁰ Ikantzi Jesús: “Eero pikamanta-kotana.”

Ikenkithata-kotziro Jesús ikami

(Mt. 16.21-28; Lc. 9.22-27)

³¹ Ari retanakawo Jesús ikamantziri riyotaani okaate awiji-moterini Itomi Atziri. Ikantziri: “Antawo ikemaatsita-kaena Antaripero-paeni, reewari-paeni Ompera-tajorentsita-rewo, eejatzi Yotaantaniri-paeni, ari rowamaa-kaantenari. Roo mawatapaen-tsiri kitejeri, añahaana.”

³² Ari ikantakiriri, tee romaniro. Ari raanakiri Pedro inteeneeni Jesús ikowawita ikaminayirimi.

³³ Ipithoka-pithata-nakari, raminanakiri itsipa riyotaani-paeni, ikijathata-nakiri Pedro, ikantziri: “Piyaate Kamaari. Tee poshoretawo eeroka ikowakaanari Tajorentsi, apatziro poshoretawo ikowa-piintziri atziri-paeni.”[‡]

³⁴ Ikanta ikaemakiri Jesús ikaatzi piyowenta-kariri, ikaemakiri eejatzi riyotaani, ikantakiri: “Eenitatsi-rika kowatsiri itsipatena, rookaero ikowashiyitari rantero, okantawityaa ikentakoe-teri, itsipatena.

³⁵ Tema ikaatzi etakowaeta-chari rantayitziro ikowayitziro rirori, ari ipeya-shiteeyaa. Riima ikaatzi atsipewentawori rantaneero nokoyiri naaka, okantakaan-tziro ikemijantziro Kameethari Ñaantsi, rootaki ikamawentan-takinari aritaki rawijako-shiretee.

³⁶ Aminaashi-waeta otzimi-motantzi owaahawontsi jaka kepatsiki, aritaki opeyakaa-shitan-teeyaa.

³⁷ ¿Kantachama ipinako-wenteetyaa eero ipeyashi-waetan-teeta?

³⁸ Tema ikaatzi kaaniwentanani naaka eejatzi okaatzi nokenkithata-koyitakiri, ari imatapaeri eejatzi Itomi Atziri ikaaniwenta-paeri paata aririka ipiye ramaero rowaneenkawo Ashitariri, eejatzi rashi Ronampiri-paeni tajorentsita-tsiri.”

[‡] 8:33 Kamaari = Yakatantaniri

9

¹ Ari ikantanaki eejatzi Jesús: {Mt 16.28 “Omaperotatyaa, eenitatsi pikaatziri jaka, tekira pikamiita aritaki} piñaakiro ishintsinka Tajorentsi jempe ikanta ipinkathari-wentantzi.”

Ishipakirii-motakiri Jesús riyotaani
(Mt. 17.1-13; Lc. 9.28-36)

² {Mt 17.1 Okanta awijaki 6 kitejeri. Tonkaanaki Jesús ochempiki, raanakiri Pedro, Juan eejatzi Jacobo.} Ari ishipakirii-mota-kiriri.

³ Kitamaatana ithaari, tekatsi akimita-kaantyyaa okitamaata-nakira.

⁴ Iñaatziiri Elías itsipata-paakari Moisés, ikenkitha-waeta-kaapaakiri Jesús.

⁵ Ari iñaawaetanaki Pedro, ikantzi: “¡Yotaanari! {Mt 17.4 Omaperotatyaa okameethatzi pamakina jaka. Kameetha nowetsikimi mawa pipanko-sheta: Apaani pashi eeroka, apaani rashi Moisés, rashi apaani Elías.”}

⁶ Tema ithaawae-yanaki-tziini, rootaki iñaawaeta-shiwaetan-tanakari.

⁷ Ari opamanka-paakiri menkori. {Mt 17.5 Ikematzi iñaawaetee-tanaki menkoriki, ikanteetzi: “Notyomira irika netakoperotani.} Pikemijanteeri.”

⁸ Ikanta ramina-pero-witee-yanaani, tekatsi iñaanee, apatziro Jesús.

⁹ Ikanta roerinkae-yaanira ochempiki, ikowa-kotakiri eero ikamantantziro iñaakiri roojatzi paata aririka rañahae. Tema irika Itomi Atziri ari rañahae ikamawita-kyaaha.

¹⁰ Rootaki eero ikamanta-kotantari, roo kanteencha osheki rojampita-wakahae-yakani rirori jempe oeta ikanta-kotziri Jesús, ari rañahae ikamawitakyaa.

¹¹ Ikanta rojampita-nakiri, ikantziri: {Mt 17.10 “¿Litaka ikanta-kotziri Yotaantaniri-paeni, ikantzi: ‘Aririka ipoki-mataki Jeepatzii-totaa-rewo, ritaki jewatapaen-tsini Elías ipoki?’ ”}

¹² Ari rakanaki Jesús, ikantziri: {Mt 17.11 “Omaperotatyaa ikantziri, ritaki jewatapaen-tsini Elías ipoki, itampatzika-shiretan-tapaaki.} ¿Jempema okantzika rojankinata-koetakina paerani? Tema okantzi: ‘Irika Itomi Atziri osheki ikemaatsi-waetyaari, osheki itheenka-waeteeteri.’

¹³ Pikemi nokante naaka: Areewitaka Elías. Osheki rowajankitee-takiri, imonkaatakiro okaatzi rojankinata-koeta-kiriri.”

Retsiyata-kota-kaeri Jesús eentsi raahashiretziri peyari
(Mt. 17.14-21; Lc. 9.37-43)

¹⁴ Ikanta rareetaari Jesús rookanakirira itsipa riyotaanipaeni, iñaapaatziiri ipiyowentakari osheki atziri eejatzi Yotaantaniri-paeni, osheki iñaanaminthakiri.

¹⁵ Ikanta iñaawaerira ipokae Jesús, tee riyotee-yini jempe ikinapae, ishiyashita-waari rowethata-waari.

¹⁶ Rojampita-paakiri Jesús, ikantziri: “¿Litaka piñaana-takotziriri?”

¹⁷ Akanaki apaani, ikantanaki: “Yotaanari, namatziimiri notyomi raahashiretziri peyari, tee omateeya iñaawaetee.

¹⁸ Ipoka-shita-paeri-rika, osheki rompaja-kaawaetari kepatsiki. Ishimorepaanteta-kaawaetziri, ratsikae-kiwaeta, ikijota-kaawaetziri. Nokantawitakari piyotaani rowawijaa-koteenari, tee imatziri.”

¹⁹ {Lc 9.41 Rakanaki Jesús, ikantanaki: “Tee pikemijantee-yanitzi eeroka. ¿Jempema okaate nojeeki-mota-neemi, noñero namaweyitemi? Pamakiri jaka pitomi.”}

²⁰ Ramaeta-paakiniri. Ikanta iñaapaa-kirira peyari irika Jesús, antawo rompetata-kaanakari eentsi, tyaanaki, ipinaawaeta kepatsiki, ishimorepaanteta-kaanakiri.

21 Rojampita-nakiri Jesús ipaapate eentsi, ikantziri: “¿Jempe okaatzika retantanakari peentsite?” Ikantzi: “Ari ikantzita owakira reentsita-paaki.

22 Itaakaa-waewitakari paamariki, ipiinka-waetzi nijaaki, ikowatzii rowamayiri. Kantacha-rika pineshironkatena, pimatero.”

23 Ikantzi Jesús: “¿Oetaka pikantantari ‘Kantacha-rika...?’ aririka pikemijantane, aritaki omatakyaa maawoeni.”

24 Ari ishintsitanakiro ikaemanaki ipaapate eentsi, ikantanaki: “Kemijanta-witachana, terika nokemijanta-perotzi, pikemijantakaa-peroteena eeroaka.”

25 Ikanta iñaakiri Jesús ipokaeya-paakini osheki atziri-paeni, ikijathatanakiri peyari, ikantanakiri: “Kamaari, matakempita-takaantaniri. Pinteenaareeyaari eentsi, eerowa pipiya-shitaari.”

26 Ari ishintsitanakiro ikaemanaki peyari. Ikamanata-kaanakiri eentsi. Osheki kantaneen-tsiri: “Kamaki eentsi.”

27 Ikanta rakatha-wakota-nakiri Jesús, ipirintakiri. katziyanaa.

28 Ikanta ikyaapaaki Jesús pankotsiki, ari rojampita-kiriri riyotaani apaniroeni, ikantziri: {Mt 17.19 “¿Litaka kaari nomatantari naaka notsinampaeri peyari?”}

29 Ikantzi Jesús: “Omaperotatyaa ishintsitzi irika peyari, okowatyaa oetziñaarikotyaaowo amanyaa, atzi-wentyaari eejatzi.”*

Rapiiteero Jesús ikamanta-kota ikami-motante

(Mt. 17.22-23; Lc. 9.43-45)

30 Ikanta rowaanaa Jesús, ikinayitane Tepokiweniki. Teera ikoyi ikemakoteri atziri-paeni.

31 Tema riyotaa-yitakiri riyotaani, ikantayitzi: “Rooteentsi raakaan-teeteri Itomi Atziri. Ari rowamahaeteri. Roo mawatapaen-tsini kitejeri, aritaki rañahae eejatzi.”

32 Roo kanteencha tee ikemathatee-yironi okaatzi ikantawitariri. Tekatsi kowatsini rojampiteri.

Jempe itzimi riiperota-tsiri

(Mt. 18.1-5; Lc. 9.46-48)

33 Areetee-yaani nampitsiki Capernaum. Ikanta ijeekae-yapaenira pankotsi, rojampitakiri Jesús, ikantziri: “¿Litaka pikanta-wakaari inkaahanki awotsiki?”

34 Ari imaeritee-yakini riyotaani. Tema ikanta-wakaa-wenta-tyaawo inkaahanki itzimi-rika riiperota-tsiri.

35 Jeekanaki Jesús, ipiyotakiri 12 riyotaani, ikantziri: “Aririka pikoyi piriiperote, poshiya-kotyaari jempe ikanta omperataa-rewo, tema tee iriiperotzi rirori.”

36 Ramaki apaani eentsi ijeekae-yakinira, ithomaakiri, ikantzi:

37 {Mt 18.5 “Ikaatzi aakameethateeriri oshiyakariri eentsi rawentaana, naaka raakameethataki.} Ari okimitari eejatzi, aririka paakameethatagina naaka, oshiyawaetakawo riitaki paakameethata-neemi otyaanta-kinari jaka.”

Ari atsipatari kaari kijaneenteeri

(Lc. 9.49-50)

38 Ari ikantanaki Juan: “Yotaanari, noñaaki chapinki apaani atziri paerirori piwaero, rowawijaa-kotakiri raahashiretziri peyari. Teera añeeri atsi-patyaari jaka, nooka-kaakiri.”

* 9:29 Eeniyitatsi jankina-rentsi jempe tee iñeetziro oweyaantawori iroka ñaantsi jaka. inashiyita ñaantsi-paeni

³⁹ Ikantzi Jesús: “Eero pooka-kaerimi. Tema ikaatzi tajonka-wentan-tatsiri ipaerirowa nowaero, eero ikiji-mataana ojamaniityaaki.

⁴⁰ {Lc 9.50 Tema ari atsipatari kaari kijaneenteeni.}

⁴¹ Aririka ikaminthahaetemi, ikanteete: ‘Nopakotemi nijaa okantakaan-tziro rashiteemi Jeepatzii-totaa-rewo,’ riitaki ipineeteeri paata. Omaperotatyaa.”[†]

Eero pantakaan-tziro kaari-perori

(Mt. 18.6-9; Lc. 17.1-2)

⁴² “Itzimi-rika antakaa-kirini kaari-perori kimitaariri eentsi rawentaa-kinaha, aritaki rowajankitee-teeri. Roo kameethatatsi ithatakae-tenirimi mapi ikentsiki, rowiinkae-teri inkaariki, ari okantyyaa eero ikaariperotakaantanta.[‡]

⁴³ Rootakirika pako kaariperota-kaemiri, pookaero ari okantyyaa pawijakotan-teeyaari, pikimita-kaantero pithatyaa-tyeeromi pako. Roojatzi piyaaponchokitanteeyaari inkiteki. Tema tee okameethatzi otzimawita apite pako rootaki piñaanteyaawori paata rookaeteemi sharinkaweniki ashi powaero janta pitahaeyaa,

⁴⁴ jempe tee ikaamanitapae chowitsi janta, jempe tee otsiwaka-nitapae paamari.[§]

⁴⁵ Rootakirika piitzi kaariperota-kaemiri, pookaero ari okantyyaa pawijakotan-teeyaari, pikimita-kaantero pithatyaa-tyeeromi piitzi. Roojatzi piyaaponchokitanteeyaari inkiteki. Tema tee okameethatzi otzimawita apite piitzi rootaki piñaanteyaawori paata rookaeteemi sharinkaweniki ashi powaero janta pitahaeyaa,

⁴⁶ jempe tee ikaamanitapae chowitsi janta, jempe tee otsiwaka-nitapae paamari eejatzi.

⁴⁷ Rootakirika poki kaariperota-kaemiri, pookaero ari okantyyaa pawijakotan-teeyaari, pikimita-kaantero pikitho-kiryaa-tyeeromi poki. Roojatzi piyaa-pityaakitan-teeyaari inkiteki. Tema tee okameethatzi otzimawita apite poki rootaki piñaanteyaawori paata rookaeteemi sharinkaweniki ashi powaero janta pitahaeyaa,

⁴⁸ jempe tee ikaamanitee chowitsi janta, jempe tee otsiwaka-nitee paamari eejatzi.

⁴⁹ Tema paamariki iñaantee-temi maawoeni, ikimita-kaantee-temiro jempe ikanta ikatyokae-tziri ratsipeta-kaetani.

⁵⁰ Kameetha okanta tziwi okatyotzi. Roo kanteencha aririka rowae-teetero oetarikapaeni, eero okameethatzi ikatyokan-teetyaawo. Ari pikantaneeyaari eeroka otzimatyee pikimita-kotee-yaawo tziwi-perori, paapatziyawa-wakayiteeyaa, tema tee okameethatzi pitzima-wenta-wakaeyaa.”

[†] 9:41 rashiteemi: waerontsi   [‡] 9:42 mapi = mapi itoonkan-teetari
na-rentsi jempe tee iñeetziro iroka-paeni ñaantsi. inashiyita ñaantsi-paeni

[§] 9:44 Eeniyitatsi Janki-

KAMEETHARI ÑAANTSI ROJANKINA-TAKIRI LUCAS

Rowetheetari Teófilo

¹ Osheki kowawiteencha rojankinateromi okaatzi awijimo-yitakaeri.

² Ikowaetaki ithotyahaetero okaatzi riyotaa-yitakaeri ñaaperoyita-kirori owakirani ikaatzi kamanta-kaerori iroka ñaantsi.

³ Ari nokimitakari eejatzi naaka Teófilo. Tema nomampaakawo eentsikiroeni jempe okanta opoñaan-tanakari, rootaki nojankinatan-tzimirori eeroka okaatzi awijayiteen-tsiri.

⁴ Ari okantyya piyota-kotan-tyaawori kameetha okaatzi riyotaa-witeetakimiri.

Ikamantanteetzi itzimi Juan

⁵ Paerani, ipinkatha-ritantari Herodes iipatsiteki Judá-paeni, ari ijeekiri apaani Ompera-tajorentsitaa-rewo iita Zacarías, riitaki icharinini Abías. Rooma iina oeta Elisabet, rootaki ijawoni Aarón.

⁶ Kameetha-shireri ikanteeyani apitekiro-paeni ipinkathatziri Tajorentsi. Ranta-piintziro maawoeni Ikantakaantani eejatzi ipinkakaantani, tee otzimawaetzi rantani.

⁷ Roo kanteencha tee itzimi itomi-paeni, tema maaniri iroka Elisabet. Antyashiparitee-yakani apitekiro-paeni.

⁸ Okanta paata, monkaatapaaka kitejeri imateero ikaateeyini romperatajorentsitaa-rewotzi Zacarías.

⁹ Tema rootaki rameteeya-piintarini Ompera-tajorentsitaa-rewo, ikimitakaantawo iñaaryaateeta, ari riyoteetzi riitaki Zacarías kyaatsini tajorentsi-pankoki itayiniri Tajorentsi kajanka-pathari.

¹⁰ Piyotee-yachani ikaateeyini onkokiroeni ramaneeyani itayitzirowa kajanka-pathari.

¹¹ Ari roñaaha-kariri Zacarías Ronampiri Tajorentsi, ikatziyi-mota-paakari rakoperoki itayirowa kajanka-pathari.

¹² Ikanta iñaawakiri, antawo ipampoyaanakiri ithaawan-tanakari.

¹³ Ari iñaawaetanaki ronampiri Tajorentsi, ikantzi: “Zacarías, eero pithaawantana. Tema ikemaeta-kimiro pamanani. Aritaki piñaakiro piina Elisabet, itzimi eentsite. Riitaki piiteri Juan.

¹⁴ Aririka itzimaki pitomi, osheki pikimo-shire-wenter, ari ikantzi-tyaari eejatzi atziri-paeni.

¹⁵ Tema riiperori ikantakae-yaari Tajorentsi. Eero pimira-kaeri kachoyitatsiri ishinkiteetari. Tema ijeekan-tzitakari Ishire tajorentsi tekira itzimiita.

¹⁶ Ikenkishiryaa-kaayitee-yaari osheki Israel-paeni ipiya-shire-yitee ikemijanteeri Awinkatharite Tajorentsi.

¹⁷ Riitaki jewateerini Awinkatharite. Ikantakaa-kyaari itajorenka Kamantanta-nirini Elías, aritaki roepiya-shireteeri ikaatzi ipapateteetari, osheki ikowaperoteeri itomi-paeni. Aritaki rotsimaryaa-shiretakahaeri katsima-shireri, rowetsika-shireta-kaanteeyaa ikemijanteeteri Awinkatharite.”

¹⁸ Rakanakiri Zacarías irika ronampiri Tajorentsi, ikantziri: “¡Ari! ¿Jempema okantyya niyotan-tyaawori pikanta-kinari? Tema antyashiparitakina naaka, eejatzi okimitakari noena.”

19 Ikantzi ronampiri Tajorentsi: “Naakataki Gabriel, jeeki-motziriri Tajorentsi. Riitaki otyaanta-kinari nokaman-temiro iroka Kameethari Ñaantsi.

20 Roo kanteencha, okantakaawo pitheen-kakiro noñaani, ari pikijopaan-tetaki nimaeka roojatzi omonkaatan-takyaari okaatzi nokanta-kimiri.”

21 Jeekaeya-tsini isheninka-paeni onkokiroeniki royaawentee-yarini Zacarías. Ikanta-wakahaeyani: “¿Iitaka rojamanitantari Zacarías tajorentsi-pankoki?”

22 Ikanta ishitowa-witapaaha Zacarías, tee omata iñaawaetapae, rooko-rooko-waeta-shitapaaka. Ari riyotanaki ikaateeyini eenitatsi iñaakiri tajorentsi-pankoki. ashi rowanakiro ikijo-paantetanaki.

23 Roojatzi imonkaatan-taawori kitejeri ijeeki tajorentsi-pankoki, jatee ipankoki rirori.

24 Okanta paata, motzitaki Elisabet iina Zacarías. Osheki okenkishiryaaka, tee oshitowae opankoki ikaatzi 5 kashiri omaerentaka, okanta-shiretzi:

25 “Rootaki inintakaa-kinari Tajorentsi, eero imaninta-shiryaa-waetantana nosheninka-paeni.”

Itziman-takari Jesús

26 Ikanta imonkaata-paaka kashiri 6, rotyaan-teeri Tajorentsi ronampiri Gabriel nampitsiki Kashiyakaa-weniki jeekatsiri Tepokiweniki,

27 iñeero tsinani kaari yoterini shirampari, iitachari María, tema rootaki ikashiyakari iinantyaari ewankari José, riitaki icharini pinkatharini David.

28 Ikanta ikyaapaaki ronampiri Tajorentsi ojeekira María, ikantapaakiro: “¡Nowethatzimi tsinani, itsipateemi eeroka Awinkatharite. Pawijayiteero otsipa tsinani-paeni ineshironka-peroteemi!”

29 Okanta oñaawakiri ronampiri Tajorentsi iroka María, antawo opampoyaanakiri, roojatzi owanakiro okaatzi ikantapaa-kirori rowethata-paakawo.

30 Ari ikantziro ronampiri Tajorentsi: “María, eero pithaawantana, ineshironkatani eeroka Tajorentsi.

31 Aritaki piñaakiro pimotozite, itzimi peentsite. Riitaki piiteri Jesús.

32 Riitaki materoni riiperotatsini, iiteeteri Itomi Jenoki-jatzi. Tema ritaki ipinkatha-ritakaeri Tajorentsi, ikimitaakiri paerani icharinini David ipinkatha-ritakaakiri.

33 Riitaki pinkathari-wenteerini ikaatzi icharini-yitaari picharinini Jacob, ashi rowaero ipinkathari-wentantee rirori.”

34 Ari ojampita-nakiri María, okantziri: “¿Jempema okinika nomotzite, tee noñiiri shirampari?”

35 Rakanakiro ronampiri Tajorentsi, ikantziro: “Rootaki kantakae-yaawoni Ishire Tajorentsi. Tema ipamankan-tatyeemiro ishintsinka Jenokijatzi, kimitapaa-kyaawomi opamankantzi aamparentsi. Rootaki iitantyaari pitomi, Itomi Tajorentsi.

36 Ari okimitakari pisheninka-thori Elisabet, ikantawiteetari maaniri, okantawitaka antyashipawo-witaka roori, tema motzitee. Okata-kotaki 6 kashiri.

37 Tema tekatsi kompitzi-motyaarini rirori Tajorentsi.”

38 Ari okantanaki María: “Naakataki romperatani Pinkathari, imatenawo okaatzi pikanta-kinari.” Roojatzi ipiyanta-naari ronampiri Tajorentsi.

Iyaataki María areetawo Elisabet

39 Okanta otsipaki kitejeri, intsipaete iyaatanaki María tonkaariki ojeekay-itzira inampi Judá-paeni,

40 roojatzi areetan-takari ipankoki Zacarías, owethata-paakawo Elisabet.

⁴¹ Okanta okemawakiro Elisabet owethata-paakawo María, ishewatanaka omotzitakiri. Tema okantakaa-nakityaawo Elisabet Ishire tajorentsi,

⁴² oshintsitanakiro oñaawaetanaki, okantanaki: “Eerokataki awijirori ot-sipa tsinani-yitatsiri itajonka-wentee-takimi. Ari ikimityaari eejatzi pitomi-paeni.

⁴³ ¿litaka pipoka-shitan-tanari riniron-tyaari Nowinkatharite?

⁴⁴ Tema nokemawakimi piwethata-paakina, ishewatanaka nomotzitakiri ikimo-shiretanaki.

⁴⁵ Ari pikimoshiretziteeya eejatzi eeroka pikemijantakira, tema aritaki omonkaateeyaa okaatzi ikowakaa-kimiri Awinkatharite.”

⁴⁶ Opoñaashita okantanaki María:

Antawo noweshiryaaawentee-yaari Noyinka-tharite,

⁴⁷ Osheki nokimoshire-wenteeri Tajorentsi owawijaako-shireteenani.

⁴⁸ Tema iñaakina okantawita nashironkaa-waeta, tema naaka romperatani, Ikantee-teena naaka: Antawo itajonka-wentee-takiro.

⁴⁹ Tema antawo rantzi-mota-kinari matzirori otzimi ishintsinka. ¡Tajorentsi iroka iwaero!

⁵⁰ Ashi rowaero ineshironka-yiteeri ikaate icharinin-teetyaari paata, Itzimi-rika pinkatha-yiteerini.

⁵¹ Rootaki ishintsinka imatanta-yitakari.

Ithonki-teeri ikenkishiryaa-witari ranterimi kantakaa-pero-waeta-chari.*

⁵² Ikaatzi pinkathari-witachari, ikantakaan-takiro Tajorentsi eero riyaaata-kaantawo ipinkatharite,

Riitaki ñaaperota-kaayitariri ikaatzi tsinampa-shiryaa-witachari.

⁵³ Rashaahanta-kaayitari ikaatzi tashe-neenta-waeta-tsiri,

Riima ikaatzi ashaahanta-witachari raapitha-yiteeri tzimimo-witariri romishitowae-takiri.

⁵⁴ Ineshironkateeri Israel-paeni, tema romperatani irikapaeni.

Tee ipeyakotziri ineshironka-yitziri,

⁵⁵ Tema rootaki ikashiya-kaakiriri paerani awaejatziteni,

Retanari Abraham eejatzi ikaate icharinin-tayitee-yaari kanteetaa-chani.

⁵⁶ Ari ojeekimo-waeta-paentziro María iroka Elisabet ikaatzi mawa kashiri, roojatzi opiyantaari opankoki roori.

Itziman-takari Juan omitsiryaaatan-taniri

⁵⁷ Okanta paata, tzimaki Elisabet otomi.

⁵⁸ Ari ipokaeyakini osheninka-paeni ikimo-shire-wentee-yironi, tema riyotee-yakini antawo ineshironkatakiro Tajorentsi.

⁵⁹ Ikanta imaakotapaaki 8 kitejeri eenchaa-nite, raanakiri itomeshitaa-niteeteri. Ari ikowawiteetaka iiteeterimi Zacarías, raakoteri iwaero ipaap-ate.

⁶⁰ Teemaeta okoyi riniro, okantanaki roori: “Eero iita Zacarías, iityaa Juan.”

⁶¹ Ari ikantee-tanakiro: “¿litakakyyaa? Tema tekatsi pisheninka iitachani Juan.”

⁶² Tema rookota-shitee-takanari Zacarías rojampitee-tziri jempe ikoyiro iiteri.

⁶³ Ari rookotanaki Zacarías incha-kota ramaeteniri. Ari rojankinatakiri, okantzi: “Juan iityaa.” Ari ipampoyee-yanakini ikaatzi ojampita-kiriri.

⁶⁴ Ari romapoka-shitanaa iñaawaetanee Zacarías. Antawo ipinkathata-nakiri Tajorentsi, iweshiryaa-wenta-nakari.

* **1:51** ishintsinka = rako

⁶⁵ Tema antawo ipampoyee-yanakini maawoeni isheninka-paeni Zacarías. Ithonka ikemakoe-tanakiri maawoeni tonkaariki-paeni iipatsiteki Judá-paeni.

⁶⁶ Ari ikenkishireyanakani ikaatzi kemakowenta-kiriri, ikanteeyini: “¿Jempema iityaaka paata irika eenchaa-niki?” Tema raminako-wentakiri Awinkatharite irika eenchaa-niki.”

Ikamantantakiri Zacarías

⁶⁷ Ikanta Zacarías, ashitariri eenchaa-niki, okantakaa-nakari Ishire Tajorentsi ikamantantanaki, ikantzi:

⁶⁸ Ajahaawenteeteeyaari Awinkatharite Tajorentsi, Itajorentsita Israel-paeni,

Ipokaki retsinaryaa-koyitee ikaatzi rashiyitari rirori.

⁶⁹ Rotyaan-takaeri riiperori Owawijaa-kotan-taniri, Riitaki isheninkaete icharini David, romperatani.

⁷⁰ Rootaki ikamantantakiri paerani tajorentsita-tsiri Kamantantaniri-paeni.

⁷¹ Riitaki owawijaa-koyiteeniri itzimawita osheki kijaneenteeri.

⁷² Tema ineshironkatee imonkaateero ikantakiri paerani awaejatziteni, Oshireki rowakiro tajorentsita-tsiri ikashiya-kaakiriri paerani.

⁷³ Tema ikanta-perotakiri paerani acharinini Abraham, Okaate ikashiya-kaeyariri.

⁷⁴ Rookakaa-wentee itzimayiwita kijaneenta-yiteeri, Tekatsi athaawan-tawaeteeyaa akemijanteeri rirori.

⁷⁵ Akiteshireyitee. Akameetha-shirewenteeri maawoeni kitejeri.

⁷⁶ Rooma eeroka notyomi, iiteetemi Iyamanta-nirite Jenoki-jatzi.

Tema eerokataki jewateerini Awinkatharite, powameethateeniri jempe ikinyaitanaki.

⁷⁷ Eeroka kamanteerini asheninka-paeni, riyotan-teeyaari riitaki owawijaa-kotan-taniri.

Riitaki peyakoteerini ikaaripero-shireta-waewitaka.

⁷⁸ Tema antawo okantaka ineshironkatee Tajorentsi, Rotyaan-takaeri poñaachari inkiteki ikimita-kota-paakawo owakira okitejeta-manee.

⁷⁹ Ikoñeetyaa-koteeri jeekayita-tsiri otsirenikaakitzira. Ikoñeetyaa-koteeri ikaatzi otsiman-kakowitakari raampari yotakaan-tatsiri riyateetateyera sharinkaweniki.

Riitaki thaamenta-kaayiteeni anashitan-teeyaawo awotsi ijeekan-teetari kameetha.

⁸⁰ Tema thamentacha ikimotatzi eenchaa-niki, aawyyaa-shirewaetaki. Ari ijeekawaetzi ochempi-mashiki, roojatzi omonkaatan-takari roñahae-yaari isheninka-paeni Israel-paeni.

2

Itziman-takari Jesús

(Mt. 1.18-25)

¹ Ikanta paata César Augusto, iwinkatharite wirakocha-paeni, ikantakaan-taki rojankinata-kotyaa maawoeni atziri-paeni.

² Aripaete omapokaka rojankinata-koetyaa reewatantari Cirenio janta Tonkaeroniki.

³ Ari riyatee-yakini maawoeni atziri rojankinata-koyityaa inampiki jempe ipoñaayita paerani icharini.

⁴ Rootaki itonkaan-tanakiri rirori José, ipoñaanaka Kashiyakaa-weniki jeekatsiri Tepokiweniki, riyatero jempe itzimaki paerani pinkatharini

David, iiteetziri Owapankoni jeekatsiri iipatsiteki Judá-paeni. Tema irika José riitaki icharini pinkatharini David.

⁵ Ari rojankinata-kotyaari rirori eejatzii inathori María ikashiyakari iinantyaawo, tema motzitati roori.

⁶ Ikanta rareetee-yakanira Owapankoniki, ari omonkaataka otzimaanitan-tyaari María.

⁷ Ari itzimakiri etakawori otomi. Oponatakiri, omaryaakiri rowamentoki piratzi, tema tee oñaapaaki jempe omaapaaki.

Ronampiripaeni Tajorentsi eejatzii Kakiwentziriri ipira-paeni

⁸ Eenitatsi aminakowentziriri ipira-paeni inteena ojekaneentzi nampitsiki Owapankoni, roetziñaarikotawo tsireni-riki ikakiwentziriri ipira-paeni.*

⁹ Riitaki roñaahakari Ronampiri Tajorentsi. Tema ikoñeetyaa-kotanta-paakari rowaneenkawo Tajorentsi. Antawo ithaawan-teeya-nakarini.

¹⁰ Ari iñaanata-paakiri, ikantziri: “Eero pithaawantana, namatziimi Kameethari Ñaantsi, rootaki oemoshirenkaerini maawoeni atziri.

¹¹ Tzimakira nimaeka Owawijaa-kotan-taniri inampiki pinkatharini David, riitaki Jeepatzii-totaa-rewo Awinkatharite.

¹² Iroka piyotan-tyaariri: Ari piñaakiri iponeetakiri eenchaa-niki romaryahae-takiri rowamentoki piratsi.”

¹³ Romapoka-shita ikoñaata-paaki osheki inkite-weri itsipata-paakari ronampiri Tajorentsi, iweshi-ryaawenta-paakari Tajorentsi, ikanteeyini:

¹⁴ ¡Osheki okameetha-taki otzimi-motziri rowaneenkawo Tajorentsi jeekatsiri ojenoki-perotzira inkite!

¡Jeekayitee kameetha ineshironkatani jaka kepatsiki!

¹⁵ Ikanta ipiyanaa ronampiripaeni Tajorentsi inkiteki, ikanta-wakaanaka aminakowentziriri ipira-paeni: “Jame aate Owapankoniki, amina-kitero oeta awijeentziri. Aritaki añeeri ikamanta-kaeri Tajorentsi.”

¹⁶ Tema intsipaete riyate-yanakini, roojatzi iñaanta-paakawori María eejatzii José, omaryaakiri eenchaa-nikite rowamentoki piratsi.

¹⁷ Ikanta iñaapaakiri, ikamantanta-paakiro okaatzi ikamanta-kiriri ronampiri Tajorentsi.

¹⁸ Tema ipampoyeeyanakirini ikaatzi kemayita-kiriri aminakowentziriri ipira-paeni ikenkitha-waetzi.

¹⁹ Rooma María, roojatzi owakiro roori okaatzi ikantee-tapaa-kiriri.

²⁰ Ari ipiyanaari irika-paeni aminakowentziriri ipira-paeni, iweshiryaawenta-nakari Tajorentsi, rajahaa-wentakari, tema iñaakiro okaatzi ikemakiri ikamantee-takiri.

Rahaeta-nakiri Jesús tajorentsi-pankoki

²¹ Tema maakotapaaki 8 kitejeri eenchaa-niki, rahaeta-nakiri itomeshitaaniteeteri. Ari iiteetakiri “Jesús,” tema ari ikantzi-taka ronampiri Tajorentsi jempe iityaa tekira omotziteriita María.

²² Okanta omonkaataka romaerenteeyani imonkaatan-tyaawori Ikantakaantani jewarini Moisés. Ari rahaeta-nakiri eenchaa-niki Aapatziyaweniki rashita-kaetyaari Tajorentsi.

²³ Rootaki imonkaatan-tyaawori Iñaani Tajorentsi, kantatsiri: Riirika shirampari omapokani tsinani, rashita-kaetyaari Awinkatharite, itajorentsite irika.

²⁴ Imatantyaawori imonkaatero Iñaani Tajorentsi, otzimatyee rashita-kaeyaari ratsipeta-kaani:

* 2:8 ipira = owisha

Apite shiro, eerorika ikaate apite iryaani jamomo.

²⁵ Eenitatsi janta Aapatziyaweniki iitachari Simeón. Tampatzika-shireri rirori, pinkatha-tajorentsitantaniri irika, ojeeka-shiretan-takari Ishire tajorentsi. Riitaki oyaawentawori roemoshirenkae-teeri isheninka-paeni Israel-paeni.

²⁶ Riitaki riyoshireta-kaakiri Ishire tajorentsi, eero ikamita rirori roojatzi iñaanta-kyariri Ijeepatzii-totani Tajorentsi.

²⁷ Ikantakaakari Ishire tajorentsi, pokaki tajorentsi-pankoki. Ikanta rareeta-kaapaakari ipaapate Jesús tajorentsi-pankoki imonkaatan-tyaawori Ikantakaan-teetani,

²⁸ ithomaa-wakiri Simeón irika eenchaa-niki, iweshiryaa-wenta-nakari Tajorentsi, ikantzi:

²⁹ Monkaataka Nowinkatharite okaatzi pikanta-kinari, Pishinetena nokami, tema naaka pomperatani.

³⁰ Tema noñaanakiri owawijaa-kotan-taniri,

³¹ Riitaki potyaan-takiri iñaayiteeri maawoeni atziri-paeni,

³² Riitaki koñeetyaa-koteerini atziri-paeni kaari nosheninkata, Riitaki kantakae-yaawoni ipinkatheetan-tyaariri nosheninka Israel-paeni pashitari eeroka.

³³ Tema ipampoyaanakiri José eejatzi María okemirira ikantee-tziriri eenchaa-nikite.

³⁴ Ikanta Simeón ramana-kota-nakari ipaapate eenchaa-niki itajonka-wentee-takiri. Opoñaashita ikantanakiro riniro: “¡María! Irika eenchaa-niki riitaki kantakae-yaawoni rowajankitaan-teetyaari osheki asheninka Israel-paeni. Riijatzi kantakae-yaawoni rawijako-shiretan-teeyaari eejatzi osheki asheninka-paeni. Roñaahantantayita-paakiro kaari iñaapiinteetzi. Roo kanteencha osheki koshekyaarini.†

³⁵ Tema irika eenchaa-niki riitaki oñaahan-teroni okaatzi ikenkishiretzi-takari. Roo kanteencha, antawo powashireteeyaa eeroka kimityaawonimi rowathee-tatyeemimi.”

³⁶ Ari ojeeki eejatzi tsinani iitachari Ana, Kamantantaniro roori, rishinto Fanuel icharinini Aser. Antyashipawotaki roori. Ayiwitaka oemi eeniro ewankawota-paaki, okaatzi 7 ojarentsi otsipawitakari oemi.

³⁷ Tema okaataki 84 ojarentsite okinankawotaki roori. Ashi oyiro ojeeki tajorentsi-pankoki, oetziñaarikotawo mawoeniki kitejeri eejatzi tsireniriki amana, otziwentakawo.

³⁸ Ari opokapaakiri eejatzi roori, oweshiryaa-wenta-paakari Tajorentsi. Ari okenkithata-kota-nakiri eenchaa-niki, ithonka ikemaeya-kironi ikaatzi oyaawentawori rookakaa-wentee-teeri Aapatziyaweni-jatzi.

Ipiyantaari Kashiyakaa-weniki

³⁹ Tema imonkaatakiro Ikantakaan-tani Tajorentsi, piyaa Tepokiweniki ojeekira inampi Kashiyakaa-weniki.

⁴⁰ Tema eerikiro ithaamentatya ikimotatzi eenchaa-niki, eekiro riyaatatzi ishintsitzi, yotaniryaaniki rirori. Kaminthaa rowakiri Tajorentsi.

Ijeeki Jesús tajorentsi-pankoki

⁴¹ Ari ikantapiintatyaani ashitariri Jesús riyaatzi ojarentsiki-paeni janta Aapatziyaweniki roemoshirenkiro Anonkoryaantsi.

⁴² Tema okaataki Jesús 12 rojarentsite, jateeyakini Aapatziyaweniki, tema rootaki rametee-yarini roemoshirenkyaa.

† 2:34 owajankitaa = antziwa; awijako-shireri = tzinaa

⁴³ Tema ipakaakiro roemoshirenkaeyani, piyeeyaani ashitariri, roojatzi ijeekanaki rirori Jesús Aapatziyaweniki, temaeta riyotzi ipaapate eejatzi riniro.

⁴⁴ Roshiyakaantzi jewatee itsipayitanaari ikaateeyini. Anashitaka apaani kitejeri, ari rojampi-witakari isheninka-paeni ikaatzira ipiyeeyaani.

⁴⁵ Temaeta iñiiri. Rootaki ipiyanta-naari Aapatziyaweniki raminapanaa-teri.

⁴⁶ Tema okaatzi mawa kitejeri iñaantaariri ijeeki Tajorentsi-pankoki, ikenkitha-waeta-kaeri ikaatzi yotakotzirori Ikantakaan-teetani, rojatekae-takiri niyanki, rojampi-minthatziri.

⁴⁷ Tema ikaatzi kemakiriri rakayitakiro okaatzi rojampitee-tziriri, ipampoyeeyakirini iñaakiri omaperotatya riyota-nitzi.

⁴⁸ Ikanta iñaapaeri ashitariri, ari ipampoyeeyapaakirini eejatzi rirori, oñaanata-paakiri riniro, okantziri: “Notyomi, ¿jempema pikantenaka? Osheki nohotyaakowitakimi notsipatari pipaapate, antawo pominhaahakina.”

⁴⁹ Ari rakanaki rirori, ikantanaki: “¿Litaka pithotyaakotan-tanari? ¿Tema piyotzi okowa-perotatyaa nojeeki ipankoki Ashitanari?”

⁵⁰ Temaeta ikematha-tziro ashitariri okaatzi ikantakiri.

⁵¹ Raaneeri, jateeyeeni Kashiyakaa-weniki. Tee ipiyatha-waeta okaatzi romperatee-tariri. Rooma riniro Jesús roojatzi owakiro okaatzi rantziri.

⁵² Eekiro ithaamentatyaa ikimotatzi Jesús, yotaniri rirori. Ineshironkaperotziri rirori Tajorentsi. Ari ikimitaa-kiriri eejatzi atziri-paeni ineshironkaperotziri rirori.

3

Ikamantantziri Juan omitsiryataan-taniri (Mt. 3.1-12; Mr. 1.1-8; Jn. 1.19-28)

¹ Tema okaataki 15 ojarentsi ipinkathari-wentantzi wirakocha Tiberio César maawoeni janta. Rowakiri inampina iitachari Poncio Pilato reewarite iipatsiteki Judá-paeni. Riitaki owakiriri Herodes reewarite Tepokiweniki. Ari ikimitakiri Felipe rirentzi Herodes, rowakiri reewarite Iturea-ki eejatzi Traconite-ki. Eejatzi ikimitakiri Lisantias, rowakiri reewarite Abilinia-ki.

² Riitakira Ompera-tajorentsi-perori-paeni janta irika Anás eejatzi Caifás. Aripaete ikenkitha-waeta-kaakiri Tajorentsi itomi Zacarías iitachari Juan janta ochempi-mashiki.

³ Rootaki riyataan-takari Juan intatsikiro Pareenkaarini, ithonka ranashitakawo nampitsi okaatzi tzimatsiri janta, ikenkithata-kotakiro omitsiryataantsi, ikantzi: “Pookaero pantayitziro kaari-perori, pomitsiryaa-wentee-yaari Awinkatharite Tajorentsi, aritaki ipeyakoe-teemiro pikaaripero-waetaki.”

⁴ Ari omonkaatari rojankinatakiri paerani Kamantantaniri Isaías, ikantaki:

Eenitatsi cheraapaen-tsini ochempi-mashiki, ikantan-tapaaki:

Powameethateeniri Awinkatharite jempe ikinapaaki,

Pikimita-kaantero itampatzikae-tziro awotsi.

⁵ Omameri-pathatee otenkanaa-yitzi,

Owinteni-yitee ochempi,

Otampatzikayitee awotsi okaatzi tzipiwita-chari,

Kameetha omameri-tyaayite.

⁶ Ari iñahaero maawoeni atziri jempe ikanta Tajorentsi rowawijaa-kotantzi.

⁷ Ikantayita-wakiri atziri pokayiteen-tsiri romitsiryaaatya: “Tee pikameetha-shiretee-yanitzi eeroka, pikimita-shitakari maanki. ¿Poshiyakaantaki eero rowajankitahae-teemi?”

⁸ Kyaari-pero-rika pookaero pikaaripero-shire-waetzi, pikameetha-shire-yitee, pikimityaawo pankirentsi kithokita-tsiri. Eero pikanta-shire-waetzi: ‘Naaka icharini nowae-jatziteni Abraham.’ Pikemi nokantemi: Eero pikantakaa-pero-waeta-shita pikimita-kaantya eeroka ikowa-perotani Tajorentsi, tema kantacha ratzirita-kaero iroka mapi, rootaki poyaaateeyaarini icharini-yitee-yaari awaejatziteni Abraham.

⁹ Eerorika oshiyaawo pankirentsi kithokita-tsiri, ari ichekantetakyaawo shachaki oponkitziki pankirentsi kaari kithokita-tsini, rahaetakiro itahaetero.

¹⁰ Ikanta atziri-paeni rojampita-nakiri, ikantziri: “¿Oetaka nanteeri?”

¹¹ Ari rakanakiri, ikantzi: “Eenitatsi-rika apite pithaari, pipiri apaani kaari otzimi-motzi. Eenitatsi-rika powanawo, ari pikimitakiro eejatzi.”

¹² Ikanta ipokaeyakini shintsitan-tatsiri ramaeteniri koriki ikoyi rirori romitsiryaaatya, ikantapaakiri: “Yotaantaniri, ¿oetaka nanteeri naaka?”

¹³ Ikantakiri: “Eero pawijakaero ikantee-takimiri okaate pikowakotanteri.”

¹⁴ Ikanta rojanpitakiri owayiri-paeni rirori: “Naaka, ¿iitaka nanteeri?” Rakanakiri, ikantzi: “Eero pajarii-matanta, eero pitheeya-kotanta okantya paapithatan-tyaariri atziri jempe-rika oeyityaa. Pikimo-shire-wenterikaatzi ipineetzimiri eeroka.”

¹⁵ Tema osheki ikenkishiryaa-kaakari Juan maawoeni atziri-paeni, ikanta-shireteeyini: “¿Kaarima irika Jeepatzii-totaa-rewo?”

¹⁶ Rootaki ikantan-tanakariri Juan maawoeni atziri, ikantziri: “Ap-atzirowa nomitsiryaaatantawo naaka nijaa. Roo kanteencha, awotsikitaki matzirori ipinkatha-rentsitzi, nopinkathatzi-tari naaka. Tee noka-neentya roshiya-kaantena romperatani nothopaan-tyaanariri ikyaantari iitzi. Tema riitaki kimitakaan-tyaawoni romitsiryaaatan-teeromi Ishire tajorentsi, roete-shiretan-teeromi paamari.

¹⁷ Tema roteeyakiro rirori rotekaki-mento, rooteentsi ikaatero roteka-kiwaete. Rowakoyiteero kameethari okithoki pankirentsi, itaayi-teero otakee-reki.”

¹⁸ Rootaki iroka-paeni ñaantsi ikantakiri Juan ikenkithata-kaeri maawoeni atziri-paeni Kameethari Ñaantsi.

¹⁹ Ari ikimitaa-kiriri eejatzi Herodes pinkatha-ritatsiri, ikaminaawitakari, raakirowa Herodías iinanta-witari Felipe rirentzi. Tema eenitatsi eejatzi osheki otsipa kaari-perori rantayitakiri.

²⁰ Rootaki owatsita-perota-kirori rantakiri Herodes romonkyaa-kaantakiri Juan.

Romitsiryaaataka Jesús
(Mt. 3.13-17; Mr. 1.9-11)

²¹ Ikanta romitsiryaaatziri Juan maawoeni atziri-paeni, ari romitsiryaaakiriri eejatzi Jesús. Jamanamintheeta Jesús, kimiwitaka ashitaryaanakityeeyaami inkite.*

²² Ari iñahaetaki oshaawiin-kashita-paakari Ishire tajorentsi okimitapaakari jamomo. Ikemaetatzii inkiteki ikantee-tanaki: “Eerokataki Notyomi netako-perotani. Osheki nokimo-shire-wentakimi.”

* 3:21 inkite

Icharini-yitari Jesús
(Mt. 1.1-17)

²³ Ikanta retanta-nakawo Jesús rantayitakiri, tem okaataki 30 rojarentsite. Ikanteetzi riitaki tomintakari José. Tominta-nakariri José iita Elí,

²⁴ tominta-nakariri Elí iita Matat, tominta-nakariri Matat iita Leví, tominta-nakariri Leví iita Melqui, tominta-nakariri Melqui iita Rana, tominta-nakariri Rana iita José,

²⁵ tominta-nakariri José iita Matatías, tominta-nakariri Matatías iita Amós, tominta-nakariri Amós iita Nahum, tominta-nakariri Nahum iita Esli, tominta-nakariri Esli iita Nahae,

²⁶ tominta-nakariri Nahae iita Maat, tominta-nakariri Maat iita Matatías, tominta-nakariri Matatías iita Semei, tominta-nakariri Semei iita José, tominta-nakariri José iita Judá,

²⁷ tominta-nakariri Judá iita Joana, tominta-nakariri Joana iita Resa, tominta-nakariri Resa iita Zorobabel, tominta-nakariri Zorobabel iita Salateel, tominta-nakariri Salateel iita Neri,

²⁸ tominta-nakariri Neri iita Melqui, tominta-nakariri Melqui iita Adi, tominta-nakariri Adi iita Cosam, tominta-nakariri Cosam iita Elmodam, tominta-nakariri Elmodam iita Er,

²⁹ tominta-nakariri Er iita Josué, tominta-nakariri Josué iita Eliezer, tominta-nakariri Eliezer iita Jorim, tominta-nakariri Jorim iita Matat,

³⁰ tominta-nakariri Matat iita Leví, tominta-nakariri Leví iita Simeón, tominta-nakariri Simeón iita Judá, tominta-nakariri Judá iita José, tominta-nakariri José iita Jonán, tominta-nakariri Jonán iita Eliaquim,

³¹ tominta-nakariri Eliaquim iita Melea, tominta-nakariri Melea iita Mainán, tominta-nakariri Mainán iita Matata, tominta-nakariri Matata iita Natán,

³² tominta-nakariri Natán iita David, tominta-nakariri David iita Isaí, tominta-nakariri Isaí iita Obed, tominta-nakariri Obed iita Booz, tominta-nakariri Booz iita Salmón, tominta-nakariri Salmón iita Naasón,

³³ tominta-nakariri Naasón iita Aminadab, tominta-nakariri Aminadab iita Aram, tominta-nakariri Aram iita Eron, tominta-nakariri Eron iita Fares, tominta-nakariri Fares iita Judá,

³⁴ tominta-nakariri Judá iita Jacob, tominta-nakariri Jacob iita Isaac, tominta-nakariri Isaac iita Abraham, tominta-nakariri Abraham iita Taré, tominta-nakariri Taré iita Nacor,

³⁵ tominta-nakariri Nacor iita Seruh, tominta-nakariri Seruh iita Ragau, tominta-nakariri Ragau iita Peleh, tominta-nakariri Peleh iita Heber, tominta-nakariri Heber iita Sala,

³⁶ tominta-nakariri Sala iita Cainán, tominta-nakariri Cainán iita Arfaxad, tominta-nakariri Arfaxad iita Sem, tominta-nakariri Sem iita Noé, tominta-nakariri Noé iita Lamec,

³⁷ tominta-nakariri Lamec iita Matusalén, tominta-nakariri Matusalén iita Enoc, tominta-nakariri Enoc iita Jared, tominta-nakariri Jared iita Mahalaleel, tominta-nakariri Mahalaleel iita Cainán,

³⁸ tominta-nakariri Cainán iita Enós, tominta-nakariri Enós iita Set, tominta-nakariri Set iita Adán, tominta-nakariri Adán riitaki Tajorentsi.

4

Ikaariperota-kaeterimi Jesús
(Mt. 4.1-11; Mr. 1.12-13)

¹ Tema ojeeka-shiretan-tanakari Jesús Ishire tajorentsi, ipiyaa ipoñahaawo Pareenkaariki. Tema okantakaakari Ishire tajorentsi jataki ochempimashiki.

² Ari ijeekakiri janta okaatzi 40 kitejeri, ikowawitaka Kamaari ikaaripero-shireta-kaerimi. Tema tekatsi royaari janta, ayimatakiri itashe.

³ Ikantawita-paakari: “Omaperota-tyaarika Itomintzimi Tajorentsi, pipeyiro owanawontsi iroka mapi.”

⁴ Ari rakanakiri Jesús, ikantanakiri: “Eenitatsi jankina-rentsi kantatsiri: Tee apatziro okowityee-motari atziri owanawontsi, tema rootaki kowaperotacha akemijanteero okaatzi ikanteeri Tajorentsi.”*

⁵ Ikanta Kamaari raanakiri Jesús tonkaariki. Ari ikoñatakaa-paentziro maa-woeni nampitsi ipinkatha-yitziri atziri.

⁶ Ikantapaeri: “Ari nokanta-kaakyaawo ipinkathatemi piñaayitakiri, ari nopakimiro eejatzi rowaneenkawo. Tema naaka rashita-kaetaka maa-woeni, ari omatakyaa nopiri itzimi-rika nokoyiri.

⁷ Aririka pipinkathatena, maawoeni ikaatzi piñaakiri, eeroka ashitanee-yaarini.”

⁸ Ari rakanakiri Jesús, ikantziri: “Eenitatsi rojankineetakiri paerani, kantatsiri: Pipinkathateri Pitajorentsite, riitaki pikemijanteri apaani.”

⁹ Ikanta Kamaari raanakiri Aapatziyaweniki, rateeta-kaapaakiri jenoki omitzikaaki tajorentsi-panko. Ikantawita-paari: “Kyaari-pero-rika Itomintzimi Tajorentsi, pijapoki jaawikinta.

¹⁰ Pikenkishireero rojankinee-takiri paerani okantzi:

Ari rotyaan-takimiri Tajorentsi Ronampiri raminakowentemi,

¹¹ Riitaki thomaawakimini eero pantziwatantawo mapi piitziki.”

¹² Ari rakanakiri Jesús, ikantziri: “Iroka ikanteetaki eejatzi paerani: Tee okameethatzi piñaantyaari Piwinkatharite Tajorentsi.”

¹³ Teera rotsinampaa-shityaari Kamaari ikaaripero-shireta-kaeri Jesús, iteenkapithata-paentziri eepichokiini.

Retanakari rantayitziri Jesús

(Mt. 4.12-17; Mr. 1.14-15)

¹⁴ Ikanta riyaaateero Jesús Tepokiweniki, otyaanakari ishintsinka Ishire tajorentsi. Ithonka ikemakoe-tanakiri janta inampiiteki.

¹⁵ Riyotaan-tayitaki kemijantantsipankoki. Osheki ajahaakariri janta.

Ipiyaa Jesús Kashiyakaa-weniki

(Mt. 13.53-58; Mr. 6.1-6)

¹⁶ Ikanta ipiyaawo Jesús Kashiyakaa-weniki, areetaa inampiki jempe rantaritaki paerani. Ari omonkaatapaa kitejeri imakoryaan-teetari, jataki kemijantantsipankoki, rootaki rameta-piintari rirori. Ari ikatziyanaka iñaanatero jankina-rentsi.

¹⁷ Ipaetakiri rojankinari Kamantanta-nirini Isaías. Ikanta rapinee-ryaakiro jankina-rentsi, raminakiro jempe ojankinataka, kantatsiri:

¹⁸ Ojeekantana Ishire Tajorentsi, Tema riitaki jeepatzii-tota-kinari.

Rotyaan-takina nokenkithata-kahaeri ashironkaenkari Kameethari Ñaantsi. Netsinaryaa-koteeri okantzimo-shireta-waetari.

Nokaman-teeri inoshikaetani nokanteeri: “Aritaki pijeekawaetee kameetha romonkyaawitee-takimira.”

* **4:4** tema rootaki kowaperotacha akemijanteero okaatzi ikanteeri Tajorentsi: inashiyita ñaantsi-paeni

Aritaki naminakaa-yiteeri mawityaakiri-paeni,
Aritaki nookakaa-wenteeri ikaatzi rompera-waeteetari.

¹⁹ Rotyaan-takina nokenkithate: “Nimaeka ojarentsiki ari ikaminthahae Tajorentsi.”

²⁰ Ikanta rapineeta-neero Jesús jankina-rentsi, ipaneeri jewatzirori kenkitha-rentsi, jeekanaki. Tema ipampoyeeyanakirini maawoeni atziri ikaatzi jeekaen-tsiri kemijantantsipankoki.

²¹ Ari retanakawo ikantanaki: “Omonkaatzi-motakimi nimaeka iroka Jankina-rentsi okaatzi pikemakiri noñaanata-kimiro.”

²² Tema ipampoyeeyanakirini ikaatzi kemakiriri ikenkithataki Jesús kameetha. Ikanteeyini: “¿Kaarima irika itomi José?”

²³ Roojatzi ikantan-tanakariri: “Kimitaka ari pikantakina: ‘Ajantyya aawintan-tzinkari paawintyya eeroka. Tema osheki nokemako-wentakimi pantayitakiri Capernaum, ajantyya pantapaero eejatzi jaka pinampiki.’ ”

²⁴ Eekiro ikantana-kitzii Jesús: “Omaperotatyaa nokantemiri, ashi oyirotee ipinkathate-tziri Kamantantaniri inampiki rirori.

²⁵ Tema omaperotyaa iroka, paerani eeniro ijeekawitani Elías, tee oparyahae inkani okaatzi mawa ojarentsi eejatzi 6 kashiri janta inampiiteki Israel-paeni, antawo itasheneenteetaki. Osheki kinankawo tzimawita-chari janta,

²⁶ roo kanteencha, tee rotyaan-teetziri Elías riyaaata-shitero kinankawo isheninka, apatziro rotyaan-teetakiri riyaaata-shitero otsipa-jato kaari isheninkata janta nampitsiki Sarepta jeekatsiri Shimaaki

²⁷ Ari okimitakari eejatzi eeniro ijeekawita Kamantantaniri Eliseo, tzimawita-cha inampiiteki Israel-paeni osheki mantsiyari pathaawaeta-tsiri. Roo kantariteencha tee rotyaan-teetziri Eliseo retsiyata-kota-kahae apaani, tema rii rotyaan-teetaki Naamán kaari isheninkata poñaachari Tonkaeroni, retsiyata-kota-kahaeri.”

²⁸ Ikanta ikemaeyakini ikaatzi jeekaen-tsirini kemijantaantsipankoki, antawo ikijeeyanakani.

²⁹ Ikatziyee-yanakani, rahaeta-nakiri Jesús iweyaa-thapita nampitsi jempe ojeeki impeeta ikowaeyini rowaririmi.

³⁰ Roo kanteencha Jesús, ishiya-pithata-nakari rojatekan-tanakari niyanki, jatee.

Atziri raahashiretziri peyari

(Mr. 1.21-28)

³¹ Ikanta roerinkaa Jesús nampitsiki Capernaum jeekatsiri Tepokiweniki. Riyotaa-yitapaeri atziri kitejeri imakoryaan-teetari.

³² Tema tee omaanta ishintsinka riyotaantzira, ipampoyeeyanakirini ikaatzi kemakirori riyotaan-tziri.

³³ Okanta janta kemijantaantsipankoki, ari ijeekakiri atziri raahashiretziri peyari, ishintsitanakiro ikaemanaki,

³⁴ ikantzi: “Jesús, Kashiyakaa-weni-jatzi, niyotzimi naaka, eerokataki Itajorentsita Pawa. Rootaki pipokantari jaka pithonkae-yinani.”

³⁵ Ari ikijathata-nakiri Jesús, ikantanakiri: “¿Pimaerite peyari, piyaatee! Ari ityaanaki atziri rooka-neeri iweyarite, teemaeta romantsiyaa-nakiri.”

³⁶ Ari ipampoyeeyanakirini atziri-paeni, ikanta-wakaanaka: “¿Oetakama iroka ñaantsi? Eenitatsi ishintsinka rotsinampaan-tariri romishiyiri peyari ikijathatakirira.”

³⁷ Tema ithonka ikemakoe-tanakiri Jesús maawoeni janta inampiiteki.

Retsiyata-kota-kahaero Jesús riyote Pedro

(Mt. 8.14-15; Mr. 1.29-31)

³⁸ Ikanta ishitowanaki Jesús kemijantaantsipankoki, kyaapaaki ipankoki Simón. Ikantee-tawakiri: “Omatatziiro riyote Simón antawo jaawaki-rentsi.”

³⁹ Ari roeyota-shita-nakawo omaryaakaha roori, kimiwitaka ikijathata-kityeeromi jaawaki-rentsi. Etsiyata-kotanaki ojaawaki-witaka. Apathakirotananaa opiriintanaa, aminayita-kiniri opawakiriri.

Retsiyata-kota-kaayitziri Jesús mantsiyari-paeni
(Mt. 8.16-17; Mr. 1.31-34)

⁴⁰ Okanta otsireniityaanaki, ramaeta-paakiniri Jesús osheki atziri inashi-yitachari imantsiyanka. Ikanta iñaawakiri Jesús, apatziro ipampitantakari eepichokiini rako, etsiyata-koyitane.

⁴¹ Osheki atziri raahashiretziri peyari romishitowaki iweyarite, antawo ikaemayitzi peyari, ikantzi: “¡Itomi Tajorentsi eeroka!” Teemaeta ishinetziri iñaawaeta peyari, ikijatha-yitakiri, tema riyoteeyini peyari-paeni riitaki Jeepatzii-totaa-rewo irika Jesús.

Riyotaantzi Jesús maawoeni Tepokiweniki
(Mr. 1.35-39)

⁴² Okanta okitejetzi-mataki, ananinkanaki Jesús apaniroeni, ishitowanaki riyatero ochempi-mashiki. Osheki thotyaakoyiteerini jempe-rika ikinaki. Ikanta iñeeteeri jempe ijeeki, tee ikowaetzi riyaaete.

⁴³ Roojatzi ikantan-tanakari Jesús: “Otzimatyee ikemaetero eejatzi otsipaki nampitsi Kameethari Ñaantsi jempe okanta-kota ipinkathari-wentantee Tajorentsi. Tema rootaki rotyaan-tantee-takinari.”

⁴⁴ Eekiro riyaaeta-kaana-kitziiro Jesús ikenkithatanaki kemijantaantsipankoki-paeni okaatzi tzimatsiri janta Tepokiweniki.

5

Kaari iñeeta-piintzi shimaataantsi

¹ Okanta apaani kitejeri, ijeeki Jesús inkaari-cheraaki janta Piyompi-shaariki. Ratsinaki-matakiri atziri ikaatzi piyowenta-kariri ikemijantziro iñaani Tajorentsi.

² Ari iñaaki apite pitotsi owaataka impanekiiteki. Tee rotetan-teeyaawoni ashitawori, tema ikiwaeya-tziironi ishima-mento.

³ Otetapaaka Jesús pitotsiki. Riitaki ashitawori Simón iroka pitotsi, ikan-takiri rotyaantero eepichokiini niyankyaani. Ari ijeekan-tanakawo Jesús pitotsi, retanaawo riyotaa-yitaneeri atziri.

⁴ Ikanta ithonka-nakiro riyotaantzi, ikantzi: “Simón, paanakiro pipito niyankyaani inkaari, ari pishimaatyaari.”

⁵ Ari rakanaki Simón, ikantzi: “Nomawitakawo noshimaata tsireni-paete, tekatsi nayi. Tema eeroka kantanari, aritaki nomatakiro.”

⁶ Imatakiro ishimaata Simón, raaki osheki shima, rooteentsi otzijaanakimi ishima-mento.

⁷ Ikaema-wakoteeri ikaata-piintziri ishimaata ramitakoteeri. Ikanta riyaaeta-shita-nakiri, ikina-kotee-yakini otsipaki pitotsi, ijaayitakiro apitekiro-paeni ipito, roowiteen-chami itsitsiya-koteeyini.

⁸ Ikanta iñaakiro Simón Pedro awijeentsiri, rotziwerowa-shita-nakari Jesús, ikantanakiri: “Piteenkapithatena Pinkathari, kaari-pero-shireri naaka.”

⁹ Tema antawo ithaawanaki Simón iñaakiro raaki osheki shima. Ari ikan-takari eejatzi itsipatee-yakarini.

¹⁰ Imatzita-nakawo Jacobo eejatzi Juan, itomi-paeni Zebedeo, tema ri-ijatzi itsipatakari Simón. Roo kanteencha Jesús ikantanakiri Simón:

“Eero pithaawa-shiwaeta, okimitee-yaawo nimaeka riimi atziri noshimaata-kahae-miri.”

¹¹ Ikanta raata-kotee-yapaeni, rooka-nakiro maawoeni, royaatee-yanakirini Jesús.

Retsiyata-kota-kahaeri Jesús omatziri pathaawontsi
(Mt. 8.1-4; Mr. 1.40-45)

¹² Ikanta rareetaka Jesús otsipaki nampitsi, ari ipokakiri omatziri pathaawontsi. Ari ñaapaakiri Jesús, rotziwerowa-shita-paakari, ikantapaakiri: “Pinkathari, pikoyi-rika, aritaki omatakyaa petsiyata-kota-kahaena.”

¹³ Rootaki rakotan-tanakari Jesús, rotzinkakiri eepichokiini, ikantziri: “Nokoyi, petsiyata-kotee.” Etsiyatanaki ipathaa-waewita.

¹⁴ Ikantawita-waari: “Eero pikamanta-kotana. Apatziro powanakiro piyaata-shiteri Ompera-tajorentsita-rewo, pantantyaawori Ikantakaantani paerani Moisés, paanakiniri Tajorentsi patsipeta-kaani pipira, rootaki riyotan-teetyaari etsiyata-koteemi.”

¹⁵ Roo kanteencha ithonkaka ikemakoe-tanakari Jesús inteena. Osheki atziri piyowenta-kariri ikemijantziri. Ikowaeyini retsiyata-kota-kaayiteeniri eejatzi imantsiyanka-paeni.

¹⁶ Roo kanteencha ijeekawaetzi apaniroeni rirori Jesús ochempi-mashiki, ari ramanari.

Retsiyata-kota-kaeri Jesús Kijopookiri
(Mt. 9.1-8; Mr. 2.1-12)

¹⁷ Okanta otsipa kitejeri riyotaantzi Jesús, ari ijeekae-yakini Inashitantaniri eejatzi Yotaantaniri, riitaki poñaayiteen-chari nampitsiki-paeni tzimatsiri janta Tepokiweniki, ipatsiteki Judá-paeni, poñaayiteen-chari eejatzi nampitsiki Aapatziyaweni. Tema otyaakari Jesús ishintsinka Tajorentsi, kantacha retsiyata-kota-kaayiteri mantsiyari.

¹⁸ Ari ramaeta-paakiri kijopookiri inatakoe-takiri romaryaa-mentoki. Ikoyi ikyaakaa-paakirimi pankotsiki, romaryaa-koteri jempe ijeekaki Jesús.

¹⁹ Teemaeta omata ikyaakaeri, tema osheki atziri piyoteenchari. Rateeta-kaanakiri jenoki pankotsiki, imoontakiro pankotsi, rowayiita-kotakiri ipiyowentee-takarira Jesús.

²⁰ Riyotzi Jesús kyaaripero rawentaakari irika-paeni, ikantanakiri kijopookiri: “¡Nosheninka! Ipeyakoe-teemiro pikaaripero-shire-witaka.”

²¹ Ikanta ikemaeyakini Yotaantaniri eejatzi Inashitantaniri, ikantashiretee-yanakini: “Itheenka-tziiri Tajorentsi irikawé. Tema tekatsi materoni ipeyakotantero kaari-perori, apatziro Tajorentsi ipeyakotan-tziro.”

²² Riyotzimaetaka Jesús ikenkishiryaaari irika-paeni, rojampita-nakiri, ikantziri: “¿Iitakama pikenkishiryaa-waeta-shitantari?”

²³ ¿Tema okameethatzi nokante: ‘Ipeyakoe-teemiro pikaaripero-shire-witaka?’ Rooma pikoyi nokanteri: ‘Pikatziye, piyaatee.’

²⁴ Nimaeka piyoteri Itomi Atziri otzimi-motziri ishintsinka jaka kepat-siki, aritaki ipeyakoteeri kaaripero-shire-witachari.” Ipithoka-shita-nakari kijopookiri, ikantziri: “Nokantzimi Naaka, pikatziye, paaneero pomaryaa-mento, piyaatee pipankoki.”

²⁵ Apathakirotananaa ipiriintanaka kijopookiri, raaneero romaryaan-tawitari. Tema iweshiryaa-wenta-nakari Tajorentsi jaatee ipankoki.

²⁶ Tema ipampoyeeyanakirini ikaatzi ñaakiriri, iweshiryaa-wenta-yitanakari eejatzi rirori Tajorentsi. Ithaawan-kakiini ikanteeyini: “Teera añapiinta-tziro kimityaawoni iroka.”

Rahaetan-tanakariri Leví
(Mt. 9.9-13; Mr. 2.13-17)

²⁷ Ikanta ishitowa-neera Jesús, iñaapaakiri iitachari Leví. Ijeeki rirori, jempe rowakiri jewari wirakocha ishintsitantzi ramaeteniri koriki, ikanta-paakiri: “Poyaatena.”

²⁸ Katziyanaka Leví, rookanakiro maawoeni, royaata-nakiri.

²⁹ Ikanta Leví raanakiri Jesús roemoshirenkyya ipankoki itsipata-nakari riyotaani. Ari riyaatzitakari eejatzi osheki shintsitan-tatsiri ramaeteniri koriki, osheki itsipa-paeni jatayiteen-tsiri. Ari ikaatee-yakirini rowaeyani.

³⁰ Ikanta Inashitantaniri itsipatakari Yotaantaniri, iñaana-minthatakari riyotaani Jesús, ikantziri: “¿Litaka pitsipatan-tariri powaeyani eejatzi pimiriteeyini kaari-pero-shireri, pitsipatakari eejatzi shintsitan-tatsiri ramaeteniri koriki?”

³¹ Ari rakanaki Jesús, ikantanakiri: “Aririka imantsiyate atziri ipokashitziri aawintan-tatsiri, riima atziri kaari mantsiyatatsi tekatsi ikoyi rirori.

³² Tema tee nopoka-shitziri ikimitakantawitari kameetha-shireri, tema nopoka-shita-tziiri kaari-pero-shireri nokaema-shireteeri rookaero kaari-perori.”

Ikenkithata-kotziro Jesús itziwenteeta
(Mt. 9.14-17; Mr. 2.18-22)

³³ Ikanta rojampitee-takiri Jesús, ikantee-tziri: “¿Litaka kaari itziwentanta piyotaani? Riima rashi Juan, eejatzi rashi Inashitantaniri-paeni, osheki itziwenta-piinteeyani, ramaneeyani eejatzi. Noñiiri piyotaani eeroka, tee itziwenta-nityaa, owawaeyitacha, irawaetatsi imiri.”

³⁴ Ari rakanaki Jesús, ikantzi: “Aririka itsipatee-tyaari aawakaa-chari, ¿arima itziwenteeta-tapaakyya?”

³⁵ Rooma paata, aririka rahaetakiri iimenteetari, aripaetera itziwenteetyaa.”

³⁶ Ari roshiya-kaawenta-nakiniri Jesús, ikantziri: “Apaani paejatoteentsiri ikithaateetari, aririkami rowamatan-teetantyaawo ojapeki owakirari, ari omaperota-nakyya otzijaaperotanaki aririka aminthata-nakyya owakirari. Teera okameethatakaero paejatoteentsiri ikithaateetari rowamatanteetantyaawomi owakirari.

³⁷ Ari okimitari eejatzi, tee ikameethaperotzi paejatoteentsiri mashitsinaki rowantee-tyaari eeryaari imiriteetziri. Aririka rowantee-tyaari, aritaki itzijaanaki, apaatashi-waetakyaa imiriteetziri eejatzi mashitsinaki.

³⁸ Tema apatziro ikameethatzi owakirari mashitsinaki rowantee-tyaari.

³⁹ Ikaatzi ametawori imiritziro poetatsiri, eero rametaawo imiriteero eeryaari. Ikanta-piinte: ‘Rootaki kameethatatsi amiritero poetatsiri.’ ”

6

Ikenkithata-kotziro Jesús kitejeri imakoryaan-teetari
(Mt. 12.1-8; Mr. 2.23-28)

¹ Okanta apaani kitejeri imakoryaan-teetari, ikinaki Jesús pankirentsimashiki. Ikanta riyotaani-paeni rojaperyaakitanki okithoki, ramiroka-kitakiro rowantyaawori.

² Tee inimotziri Inashitantaniri-paeni, rojampitakiri ikantziri: “¿Litaka pijaperyaa-kitan-tawori? Tema tee oshinetaa-ntsita rantawaeteete kitejeri imakoryaan-teetari.”

³ Ari rakanaki Jesús, ikantanaki: “¿Tema piñaanata-kotziri pinkatharini David aantawita-kariri itashe itsipayitakari ikaateeyini?”

⁴ Ikyaaiki tajorentsi-pankoki, raakiro ratanteetari tajorentsita-tsiri, rowakawo rirori, ipakiri eejatzi itsipayitakari. Tema tee oshinetaan-tsiwita rowaetyaawo, apatziro rowapiinta-yitawo Ompera-tajorentsita-rewo.”

⁵ Ari ikantaki eejatzi: “Irika Itomi Atziri ipinkathari-perotzi rirori, rawijiro kitejeri imakoryaan-teetari.”

Atziri kijowakori

(Mt. 12.9-14; Mr. 3.1-6)

⁶ Okanta otsipa kitejeri imakoryaan-teetari, ikyaaiki Jesús kemijantantsi-pankoki, riyotaan-tapae eejatzi. Ari ijeekakiri kijowakota-tsiri rakoperoki.

⁷ Tema raminakoperoeyakirini Yotaantaniri eejatzi Inashitantaniri, ikoyi iñeeri Jesús retsiyata-kota-kaeri kijowakori kitejeri imakoryaan-teetari otziman-tyaari ikanta-koteriri.

⁸ Iyotzimaetaka Jesús oeta ikenkishiryaari irika-paeni. Ikaemakiri kijowakori, ikantziri: “Pipoki, pojatenkyaa nopiyotee-yakanika naaka.” Pokanaki kijowakori, katziya-paaka.

⁹ Ari ikantzi Jesús: “Nokoyi nojampitee-yimini: ¿Otzimikama shinetaantsita-tsiri anteri kitejeri imakoryaan-teetari? ¿Tema okameethatzi aneshironkatante, rooma kameethatatsi owamaante? ¿Tema okameethatzi antero rooperori, rooma kameethatatsi akaaripero-waete?”

¹⁰ Raminanakiri Jesús piyowenta-kariri, iñaanata-nakiri kijowakori, ikantziri: “Pampirya-wakotee.” Matanaka ikantakiri, akotsitane kameetha.

¹¹ Tema antawo ikijeeya-nakani jewari-paeni. Ikamanta-wakahae-yakani jempe ikinakaero ikoshekyaaari Jesús.

Riyoshiitaki Jesús 12 Otyaantaa-rewo

(Mt. 10.1-4; Mr. 3.13-19)

¹² Ari itonkaanaki Jesús ochempiki ramanyaa. Tema roetziñaarikotakawo maawoeni tsireniriki ramaniri Tajorentsi.

¹³ Okanta okitejeta-manee, ipiyotakiri maawoeni riyotaani. Ari riyoshiitaki ikaatzi 12, riitaki iitakiri Otyaantaa-rewo.

¹⁴ Irika ikaatzi riyoshiitakiri: Simón, riitaki iitakiri Pedro, (akantziri añaaniki aaka Kijori.) Riyoshiitakiri Andrés rirentzi Simón. Riyoshiitakiri Jacobo, Juan, Felipe, Bartolomé,

¹⁵ Mateo, Tomás, Jacobo itomi Alfeo. Riyoshiitakiri Simón iiteetziri eejatzi Kijakotan-taniri.*

¹⁶ Riyoshiitakiri Judas rirentzi Jacobo. Riyoshiitakiri eejatzi Judas Nampitsi-weri, riitaki pithoka-shityaarini paata.

Ikenkithata-kaeri Jesús osheki atziri

(Mt. 4.23-25)

¹⁷ Ikanta roerinkae-yaani Jesús itsipataari riyotaani. Ari ijeekae-yapaakini owinteni-pathatzi. Osheki atziri piyowenta-wakaariri, Aapatziyaweni-jatzi, eejatzi ikaatzi nampiyitawori ipatsiteki Judá-paeni. Eenitatsi poñaayiteenchari inkaari-thapyaaki nampitsiki Mapiniki eejatzi Shimaaki. Ipokaeyakini irika-paeni ikemiro ikenkithatzi Jesús, ikowaeya-tziini rirori-paeni retsiyata-koeteeniri imantsiyarite-paeni.†

¹⁸ Tema ikaatzi raahashireyitziri peyari, retsiyata-kota-kaayiteeri.

* **6:15** Kijakotan-taniri = cananeo = Owinteni-weri † **6:17** Iroka-paeni oweyaanta-paakawori ñaantsi, eenitatsi ojankinataka eejatzi janta vs 6.18.

19 Ikowaeyakini maawoeni atziri ipampitanta-wakyaari eepichokiini rako, tema otzimi-motziri Jesús ishintsinka, retsiyata-kota-kaayitziri maawoeni.

Ikenkithata-koetziri kimoshireta-tsini eejatzi ashironkaa-chani
(Mt. 5.1-12)

20 Ikanta raminanakiri Jesús riyotaani, ikantziri: “Ari itajonka-wentee-teemi eeroka-paeni ashironkaenkari, tema eerokataki ñahaeroni ipinkathari-wentantee Tajorentsi.

21 Ari itajonka-wentee-teemi piñaawitawo pitashe-neenta-waetzi nimaeka, tema rooteentsi piñeero pikemaneeenteyaa. Ari itajonka-wentee-teemi piñaayi-witawo piraaneenta-waeta nimaeka, tema rooteentsi piñeero pishironta-waeteeyaa.

22 Ari itajonka-wentee-teemi okantawitakyaa piñaayi-witawo nimaeka ikijaneenteetemi, rokimaetemi, ikaweya-waeteetemi, imaninta-waeteetemi, okantakaan-tziro pawentaari Itomi Atziri.

23 Pithaamenta-yiteeyaa, pikimo-shire-yitee, tema Tajorentsi pinayiteemini inkiteki. Pikenkishireero okaatzi rantakiri piwaejatziteni ikemaatsita-kaawaetakari Kamantantaniri-paeni.

24 ¡Ashironka-matsiteetemi ashaahantzinkari! Tema piñaayitakiro nimaeka pinintaa-waeyitaka.

25 ¡Ashironka-matsiteetemi pikaatzi piñiuro nimaeka pikema-neentayita! Tema aritaki piñeero paata eeroka pitashe-neentee.

¡ashironka-matsiteetemi pikaatzi piñaayitziro nimaeka pishironta-waeta! Ari piñeero paata pikemaatsi-waeteeyaa, ari piraawaetee-yaari eejatzi.

26 ¡Ashironka-matsiteetemi pikaatzi rajahaa-wenteetzimi nimaeka! Tema ari ikantawitee-takari paerani oshiyako-witariri Kamantantaniri-paeni.”

Petakotyaari kijaneenta-yitzimiri
(Mt. 5.38-48; 7.12)

27 “Roo kanteencha pikemi nokantzi naaka: Petakoteeyaari ikaatzi kijaneenta-yitzimiri, paakameetha-yiteeri.

28 Eero pipiyatari kijimawaetzimiri. Pamana-koyityaari theeyakoyitzimiri.

29 Aririka ipajawooteetemi, pishineteeyaari imontewootanakimi ipajatemi. Aririka ikowaete rahaetero pithaari pipewiryaaakowo, pishineteniri eejatzi raanakiro pikithaatarira.

30 Aririka ikanteetemi: ‘Pipina,’ okameethatzi pipimanta-yite. Aririka rayitee-temiro pashitari, te okameethatzi pikiñaani-wentero.

31 Pikoyi-rika retakoe-temi, petawakyaawo eeroka petakotantyyaa.

32 Aririka petakota-shitakyaari ikaatzi etakota-yitzimiri eeroka, ¿Kameethatakima iroka? Tema tee, tema rootaki imata-piintakiri kaari-pero-shireri.

33 Aririka paakameethata-shitakyaari ikaatzi aakameethatzimiri eeroka, ¿Kameethatakima iroka? Tema tee, tema rootaki imata-piintakiri kaari-pero-shireri.

34 Aririka ikanteetemi: ‘Pipawakinawo, ari noepiyeemi,’ roojatzi pipantawakari tema piyotzi ari imateemi eeroka paata. ¿Kameethatakima iroka? Tema tee, tema rootaki imata-piintziri kaari-pero-shireri.

35 Petakoyiteeyaari eeroka kijayitzimiri, eero pipiyatari. Pipimanta-yite aririka ikowa-koteetemi, eero poyaawenta ipiyeetemi eeroka. Antawo ipineeteemi, itominteemira Jenoki-jatzi. Omaperotatya retakoyitakari rirori maawoeni atziri kaari pasoonkitantatsini eejatzi kaari-pero-shireri-paeni.

³⁶ Ikimiteero Ashiteeri retakotanta, ari pikimita-neeyaari eeroka.”

Ikenkithata-kotziro Jesús kantzimataantsi
(Mt. 7.1-5)

³⁷ “Tee okameethatzi piyakowentante, paamaeyaa riyakowentee-tzimi-kari eeroka. Eero pikantzi-matantzi, imaeteemi-kari eeroka paata. Aririka pipeyakotante, ari imaeteemi eeroka paata.

³⁸ Pipimanta-yitee, tema ari imaeteemi eeroka paata, rawijakae-teemiro eeroka okaatzi pipimantakiri. Eenitatsi-rika pantzi-motantakiri, ari imaperotee-teemi paata eeroka.”

³⁹ Ikanta roshiya-kaawenta-nakiniri Jesús, ikantzi: “¿Kantachama ikathata-wakaeyaa mawityaakiri? Tema tee riyotzi jempe ikini, ari iparyaki apitekiro-paeni omooki.

⁴⁰ Teera ñahaetzi apaani iyotee-tziri rawijiri yoteeriri. Rooma paata aririka riyotaa-peroe-takiri aritaki ikimitee-yaari yoteeriri paerani.

⁴¹ Tema okimiwitakawo aririka otyaa-kitemi antawo incha-petoki pokiki, ¿kantachama pamineri itsipa tyaa-kita-chari eepichokiini rokiki?

⁴² ¿Kantachama pikanteri: ‘Pipoki nayimiro tyaa-kita-kimiri?’ Tema otyaakitakimi eeroka antawo incha-petoki. Tema poshiyakari eeroka owapeyimotoan-taniri. Otzimatyee petawakyaawo eeroka paawaero antawo inchapetoki otzika-kimiri pokiki, paminee kameetha paantee-yaanariri tyaa-kiteen-chari eepichokiini.”

Ari iyoetzirori okithokitanaki-rika
(Mt. 7.15-20)

⁴³ “Apaani inchato jaankanata-tsiri oshooki, tee ñeetziro okaariperote okithoki. Rooma inchato jampiya-shita-tsiri, tee okameethatzi okithoki.

⁴⁴ Otzimatyee aminakoteri kameetha-rika okaatzi rantayitziri, rootaki ayotantyaari kameetha-shireri irika. ¿Ñiroma chochoki imiriteetziri okithokitan-tyaawo owaato kitochee? Tema tee. ¿Kantachama okithokitan-tyaawo otsipa chochoki-paeni roori? Tema eero.‡

⁴⁵ Arira ikimi-yitanaari kameetha-shireri ikenkishiryaa-piintawo kameethari, rootaki okameethatantari rantayitziri. Riima kaari-pero-shireri tee ikenkishiryaa-piintawo kameethari, rootaki okaariperotantari rantayitziri. Tema okaatzi ikenkishiryaa-yitari, rootaki ñaaniiytakari eejatzi.”

Ikenkithata-koetziri apite owatzikirori ipanko
(Mt. 7.24-29)

⁴⁶ “¿Iitaka ikantee-tantanari: ‘Pinkathari, pinkathari?’ Teemaeta ranteenawo okaatzi nokanta-yitziri.

⁴⁷ Tzimayitatsi mataneerori okaatzi nokanta-yitziri. Irika roshiya-naari:

⁴⁸ Tema roshiyari apaani atziri wetsika-tsiri ipanko, ikiya-shitakiro otzinkami okijo-pathatzira kepatsi, rowatzikakiro. Okanta opokaki antawo amaani, ookanta-paakawo pankotsi, tee eewokiro. Tema rowatzikae-takitziro kameetha okijo-pathatzira.

⁴⁹ Riima ikaatzi peyakotzirori nokanta-yitziriri, kaari antaneeroni. Roshiyakari apaani atziri wetsika-witachari ipanko, teemaeta ikiyashi-perotziro inthomoeki. Okanta opokaki antawo amaani, ookanta-paakawo, tyaanaki. Tee ñeeteero.”

‡ 6:44 chochoki imiriteetziri = uva; chochoki-paeni = higo

7

Retsiyata-kota-kahaeri Jesús romperatani reewarite owayiri-paeni
(Mt. 8.5-13)

¹ Tema ithonka-nakiro Jesús ikenkithata-kaeri atziri-paeni, jatee nampit-siki Capernaum.

² Ikanta imantsiyataki retako-perotani romperatani reewarite owayiri-paeni wirakocha, rooteentsi ikamemi.

³ Ari ikemako-wenta-kiriri Jesús, rotyaantaki rantariperote Judá-paeni, ikaemiri Jesús, retsiyata-kota-kaeniriita romperatani.

⁴ Ikanta riyaata-shitakiri Jesús, ikantapaakiri: “Ohseki okameethate pamita-koteri irika reewarite owayiri-paeni,

⁵ tema raakameethata-piintakina, rowetsika-kaantakina noyemijantaantsipankote.”

⁶ Ikanta Jesús royaata-nakiri pokashita-kiriri. Rootentsi raree-tyaami ipankoki, itonkiyotakari itsipa-minthari reewarite owayiri, riitaki itsipa rotyaan-takiri, ikantawakiri rirori: “Pinkathari, ikantakaan-tzimi neewarite, ikantzi: ‘Osheki nopinkathatakimi eeroka, eero omata pikyaa-wankotena, tema tekatsi kowaperotenani naaka.*

⁷ Rootaki kaari niyaata-shitan-tzimi noñeemi naaka. Apatziro nokoyiro piñaani pikanta-kaanta-wakiri nomperatani, aritaki retsiyata-kotee.

⁸ Eenitatsi omperatanari naaka, eenitatsi eejatzi owayiri-paeni nomperatari naaka. Aririka nokanteri: ‘Piyaate,’ aritaki riyaataki. Aririka nokanteri itsipa: ‘Pipoki,’ aritaki ipokaki. Aririka nokanteri nomperatani: ‘Pantero iroka,’ aritaki rantakiro.”

⁹ Ari ipampoyaanakiri Jesús ikemakirira ikantaki reewarite owayiri. Ipithoka-shita-nakari ikaatzi oyaatakiriri, ikantziri: “Riitaki matakirori ikemijantzi irika, tema ikaatzira tzimatsiri nosheninka-paeni Israel-paeni tekira noñeeta apaani oshiyaarini irika.”

¹⁰ Ikanta ipiyanaawo ipankoki jewari ikaatzi rotyaan-teetakiri, iñaapaa-tziiri rompereetari etsiyata-kotee imantsiya-witaha.

Rowañahaeri Jesús eentsite kinankawo

¹¹ Ikanta riyaataki Jesús nampitsiki iiteetziri Owaneenka-weni, itsipayitakari riyotaani. Osheki eejatzi atziri-paeni oyaatakiriri.

¹² Ikanta rareetzi-mataka nampitsiki, itonkiyota-kotantaka rahaetziri kaminkari ikiteeteri, apintzite otomi iroka tsinani kinankawo. Osheki atziri oyaatakirori iroka tsinani.

¹³ Ikanta iñaawakirowa Jesús kinankawo tsinani, antawo retako-shiretanakawo. Ikantziro: “Aritapaaki piraawaetaka.”

¹⁴ Ipokapaaki okaakiini, ipampita-paakiro rowantee-takariri kaminkari. Katziyee-yapaakani natakotziriri. Ikantzi Jesús: “Ewankari, eeroka noñaanatzi, pipiriintee.”

¹⁵ Piriintanaa kamawiteen-chari ñaawaetanee. Rakathata-neeri Jesús roojatzi riniroki.

¹⁶ Antawo ithaawae-yanakini ikaatzi ñaakiriri. Ikanta iweshiryaa-wentanakari Tajorentsi, ikantee-yanakini: “Pokaki riiperori Kamantantaniri.” Ikanteeyini eejatzi: “Riitaki Tajorentsi kaminthaa-yiteeri.”

¹⁷ Ithonka ikemakoe-tanakiro rantakiri Jesús maawoeni ipatsiteki Judá-paeni, eejatzi otsipaki nampitsi okaatzi ijeeka-nampi-yitziri janta.

* **7:6** Irika reewarite owayiri kaari Judá-paeni, itsipa-jatzi atziri irika. Tema paerani apaani Judá-paeni, tee ikyaa-wanko-ritzi kaari isheninkata.

Rotyaan-takiri Juan riyotaani
(Mt. 11.2-19)

¹⁸ Ikanta ikemaki Juan okaatzi awijeen-tsiri, ikamantakiri riyotaani-paeni. Ari riyoshiitaki apite riyotaani,

¹⁹ rotyaan-takiri rojampiteri Jesús, ikanteri: “¿Eerokama iiteetziri, ‘Pokatsini?’ Kaari-rika eeroka, ¿Eenitatsima itsipa noyaa-koteri?”

²⁰ Ikanta riyaaateeyanakini, iñaapaakiri Jesús, ikantapaakiri: “Rotyaan-takina Juan Omitsiryataan-taniri nojampitemi: ¿Eerokama iiteetzi ‘Pokatsini?’ Kaari-rika eeroka, ¿Eenitatsima itsipa noyaa-koteri?”

²¹ Tema eekiro retsiyata-kota-kaayitazziiri Jesús inashiyita-chari imantsiyanka, ikaatzi raahashireyitziri peyari, rokiryaa-kaayitee osheki mawityaakiri.

²² Roojatzi ikantan-tanakariri ikaatzi pokaentsiri: “Aririka pipiyanee, pikaman-tapaeri Juan okaatzi piñaakiri eeroka nantakiri, okaatzi pikemakinari eejatzi. Tema naminakaa-yiteeri mawityaakiri, nanashita-kaayiteeri kijopookiri, netsiyata-kota-kaayiteeri pathaawaeta-tsiri, nokemakaa-yiteeri matayempiri, nañaakaa-yiteeri kaminkari, nokenkithata-koteeniri Kameethari Naantsi ashironkaenkari-paeni.

²³ Tema ari itajonka-wentee-teeri ikaate kaari kijoshire-wenteenani.”

²⁴ Ikanta ipiyeeya-naani rotyaantani Juan, rojampita-nakiri Jesús ikaatzi piyowenta-kariri, ikenkithata-kotziri Juan, ikantzi: “¿Iitaka piñaakiri chapinki ochempi-mashiki? ¿Riima piñaaki kimitawori jawooki opironka-tonkita-kaawo tampyaa?†

²⁵ ¿Piñaakirima rowaneenkata ikithaata? Tema tee. Tema ikaatzi owaneenkata-chari ikithaata, ijeeka-wankotziri pinkathari.

²⁶ Tema rootaki piyaata-shitan-takariri piyotee-yakini Kamantantaniri irika. Tema imaperota-tziiro rirori rawijanakiri itsipa Kamantantaniri-paeni.

²⁷ Tema riitaki rojankinata-koetakiri paerani, ikanteetaki: Pamine, aritaki notyaantaki etyaawoni ikamanta-kotemi, Riitaki wetsiki-mironi jempe pikinapaaki.

²⁸ Pikemi nokantzi naaka: Paerani osheki atziri tzimawiteen-chari, tekatsi awijirini Juan okaatzi riyota-nitakiri. Riima ikaate tsinampa-shiretaa-tsini, ipinkathari-wenteeri Tajorentsi, aritaki rawijeeri Juan.”

²⁹ Ikaatzi kemakiriri ikantayitakiri Juan, ikantanakiri: “Nokoyi pomitsiryaaatena.” Ari imatzita-nakawo ikoyi romitsiryaaateeteri ikaatzi shintsitan-tatsiri ramaeteniri koriki. Ari imonkaatzirori okaatzi inintakaan-takiri Tajorentsi.

³⁰ Riima Inashitantaniri-paeni eejatzi Yotaantaniri-paeni tee ishinetyaa romitsiryaa-yiteri Juan, ari rapaatzirori okaatzi ikashiya-kaantziri Tajorentsi.

³¹ Ipoñaashita ikantzi Jesús: “¿Iitaka noshiya-kaanteriri irika-paeni atziri?

³² Nokimita-kanteri owashaantawae-rintzi eentsi kaankii-rentsiki aririka roshiya-kaawaetyaa ikaatzi reentsiteeyini, ikanta-wakahae-yaani: ‘Jame ashowite omampaan-tyaari.’ Tee ikoyi. Ikantawita: ‘Jame omampaeya owashiretan-tyaari.’ Tee ikoyi.

³³ Aritaki pikantee-yakani eeroka-paeni. Piñaawitakari Juan itzitapaakawo owanawontsi, tee imiritziro shinchaari, pikantee-yakirini: ‘Raahashiretaziiri peyari, rootaki itziwaetantari.’‡

† 7:24 kimitawori jawooki opironka-tonkita-kaawo tampyaa = atziri shipeta-shireri ‡ 7:33 owanawontsi = pan; shinchaari = vino

³⁴ Ikanta ipokaki Itomi Atziri, tee itziwityaawo rirori owanawontsi, imir-tziro shinchaari. Ikantee-takiri: 'Kaari-perori irika, niyawae-rintzi, shinkitzinkari, raapatziyari shintsitan-tatsiri ramaeteniri koriki, raapatziyari eejatzi kaari-pero-shireri.'

³⁵ Tekatsi oetyaa ikantee-takiriri, tema aririka iñahaeteero okaate awijatsini paata, ari riyoteeri omaperotatya riyota-nitzi."§

Rareetari Jesús Inashitantaniri iitachari Simón

³⁶ Ikanta apaani Inashitantaniri raanakiri Jesús rowakae-yaari. Areeteyakani ipankoki, jeekapaaki Jesús rowapiinteeta.

³⁷ Okanta apaani kaari-pero-shireri tsinani nampitawori janta, okemakowentakiri Jesús areetaka ipankoki Inashitantaniri rowaeyaani, jataki roori aakotanaki kajankari owantawo onaki rowetsikae-tziro mapinaki.*

³⁸ Okatziyi-mota-paakari iitziki Jesús, irayi-mota-paakari. Okanta oth-aatanaka oyaaki okiki ashetapaakiri iitziki, oshetan-tanaari oeshi. Okanta onintaneeri iitziki, ojeetan-tanakari kajankari.

³⁹ Ikanta iñaakiri Inashitantaniri amakiriri Jesús, ikanta-shiretanaki: "Kyaari-pero-rikami Ikamantanta-nirite irika, ari riyotakiromi jempe okantawaeta iroka tsinani antakiriri, tema kaari-pero-shireri roori."

⁴⁰ Ipoñaashita ikantanakiri Jesús irika Inashitantaniri: "Simón, eenitatsi nokoyiri nokantemiri." Ikantzi rirori: "Ajantyya pikantenawo yotaantaniri."

⁴¹ Ikantzi Jesús: "Eenitatsi atziri pinatziriri itsipa apite atziri. Apaani ipinaperotaki osheki koriki, riima itsipa ipinatakiri eepichokiini.†

⁴² Okanta paata, tee imateeri irika apite atziri roepiyeeri koriki, ipeyaakoteeri rireewitani apitekiro-paeni. Ajantyya pikantena, ¿Itzimikama etakoperotan-tachani?"

⁴³ Ikantzi Simón: "Riitakira etako-perotan-tacha atziri ipeyako-peroe-takiri rireewitani." Ikantzi Jesús: "Pimatakiro eeroka pikantakiri."

⁴⁴ Raminanakiro Jesús ojeekaki tsinani, ikantziri Simón: "¿Piñaakiro antakiri iroka tsinani? Tema nokyya-wanko-witakimi eeroka, teemaeta pipana nijaa nokewa-paakyyaari noetziki. Rooma iroka tsinani, okewan-takinawo oyaaki shitowa-neentsiri okiki, opoñaashita oshetan-takinawo oeshi.

⁴⁵ Tee pitho-woota-wakina tee powethata-wakina eeroka, rooma iroka tsinani osheki onintakina noetziki.

⁴⁶ Tee pijee-patzii-totan-tanari eeroka yeenkantsi pipinkathatena, rooma iroka tsinani, ojeetan-takinawo kajankari noetziki.

⁴⁷ Osheki okaaripero-shire-witaka iroka tsinani, ipeyakoe-teeniro okantakaawo osheki etakotantaka. Riima ikaatzi ipeyakoe-tziri eepichokiini, eepichokiini retakotanta."

⁴⁸ Opoñaashita ikantanakiro tsinani: "Ipeyakoe-teemirowo okaatzi pikaaripero-shire-witaka."

⁴⁹ Ikantee-yanakini ikaatzi itsipatee-yarini: "¿Iitattyakama irika imatantawori kaari-perori ipeyakotantero?"

⁵⁰ Eekiro ikantana-kitziro Jesús iroka tsinani: "Piyaatee kameetha, rootaki pawijako-shiretan-taari pawentaana."

8

Tsinani amitako-yitakiriri Jesús

§ 7:35 okaate awijatsini = okaate tzimaaniyitatsini * 7:37 mapinaki = alabastro † 7:41 ipinatakiri osheki koriki = 500 denario; ipinatakiri eepichokiini = 50 denario

¹ Ikanta itsipayitakari Jesús 12 riyotaani, ithonkakiro maawoeni nampitsi ikenkithataki jempe ikanta-kota Tajorentsi ipinkathari-wentantee.

² Ari ikaatakiro tsinani-paeni okaatzi retsiyata-kota-kahaeri raahashirewitari peyari, okaatzi mantsiya-yiwita-chari eejatzi. Iroka okaatzi oyaatakiriri: María, iiteetziri Pankothanthaari-jato, raahashirewitari ikaatzi 7 peyari,

³ kaakitapaaki roori Juana iina Chuza romperatani Herodes, kaakitapaaki Susana. Eenitatsi eejatzi otsipa-paeni tsinani okaatzi papiinta-kiriri koriki Jesús.

Roshiya-kaawentziri Jesús pankiwae-ryaantzi
(Mt. 13.1-15,18-23; Mr. 4.1-20)

⁴ Ikanta ipiyowenta-paakari Jesús osheki atziri. Riitaki poñaayiteenchari otsipaki-paeni nampitsi ikoyi iñeeri. Roshiya-kaawenta-tziiniri okaatzi riyotaa-yitziriri, ikantziri:

⁵ “Eenitatsi pankiwae-rintzi jatatsiri ipankiwaete. Ikanta rooka-kitakiro iwankiri, eenitatsi ookakita-paenchari awotsiki, ithonka raatzika-kiteetakiro. Ikanta ipokaeyakini tsimereriki, rowapaakawo.

⁶ Eenitatsi otsipa ookakita-paenchari omapi-pookitzira kepatsi. Okanta oshooka-witanaka, intsipaete ojampishitanaki, tema tee irenka-pathata kepatsi.

⁷ Eenitatsi otsipa ookakita-paenchari kitochee-mashiki. Otsipataanakawo kitochee-mashi oshooka-witanaka. Okanta awijanakiro kitochee oshookanaki, kamanaki pankirentsi.

⁸ Rooma otsipa ookakita-paenchari okameetha-pathatzira kepatsi, kameetha oshooka-paaki, kithokitanaki. Tema eenitatsi shookapaen-tsiri kameetha.” Ikanta ikaatakiro ikenkithataki, ari icheraanaki ikantanaki: “Okowa-perotatyaa iroka, otzimatyee pikemijantee-yawakini maawoeni.”*

⁹ Ari rojampita-nakiri riyotaani-paeni, ikantziri: “¿Oetaka oshiyakaa-wenta-chari okaatzi piyotaan-takiri?”

¹⁰ Ikantzi Jesús: “Ishinetee-takimiro eeroka piyota-koteero jempe okanta-kotaka ipinkathari-wentantee Tajorentsi. Riima itsipa-paeni, eero nokaman-tziri, apatziro noshiya-kaawenteniri. Ari raminawitee-yaani, eero iñiimaetawo. Ari ikemawitee-yakyaawoni, eero ikematha-tzimaetawo.

¹¹ Iroka okanta-kota noshiya-kaawentakiri: Iroka okithoki ipankitee-takiri, rootaki oshiyakaa-wentacha iñaani Tajorentsi.

¹² Okaatzi ookakita-paenchari awotsiki, oshiyakaa-wentari kemawitawori ñaantsi, ipokapaaki Kamaari imaejanta-kaapaakiri, tee ikemijantzi, eero rawijako-shiretee.

¹³ Ari okimita ookakita-paenchari omapi-pookitzira, oshiyakaa-wentari kemawitawori ñaantsi, intsipaete ikemijantawitawaka. Tee riyotako-perotawakiro ñaantsi, rooka-nakiro ikemijantzi. Tee ramawetziro rantakaetakirira kaari-perori, tema ikimitakawo pankirentsi tee otzima-perotzi oparetha.

¹⁴ Ari okimita ookakita-paenchari okitochee-mashitzira, oshiyakaa-wentari kemawitawori ñaantsi. Okantakaan-tziro okantzimo-shire-waetari, ikenkishiryaa-waeta rashaahantyyaa, iñaamawaetawo ithaamenta-waetyaa. Tema awijanakiro ñaantsi ikemawitakari, roshiyakawo pankirentsi kaari kithokita-tsini.

¹⁵ Rooma okithoki ookakita-paenchari okameetha-pathatzira kepatsi, oshiyakaa-wentari kemijanta-neerori ñaantsi, kameetha-shiretanee,

* **8:8** shookapaen-tsiri kameetha = okaatzi 100 okithoki

amawewaetanee, roshiya-kotakawo pankirentsi kameetha shookanaki, osheki okithokitanaki.”

Okoñaata-koyitee omanako-yiwiteen-chari
(Mr. 4.21-25)

¹⁶ “Akoyi-rika onthoteri ootamentotsi, tee atapata-kotziri. Tee owakotziri otapinaki. Tema owakotziri jenoki ikoñeetyaakotantyaari ikaatzi kyahaa-tsiri.†

¹⁷ Ari okimityaari eejatzi, otzimatyee okoñaata-koyitee omanako-yiwiteen-chari, ooñaawontero kaari ikematha-witeeta paerani.

¹⁸ Paamawentyaawo okaatzi pikemakiri. Jempe-rika itzimi otzimi-motakiri, ari otzimimo-peroteeri osheki. Riima kaari otzimi-motzi, imaperoe-teeri raapithee-teeri okaatzi tzimimo-witariri.”‡

Riniro Jesús eejatzi rirentzi-paeni
(Mt. 12.46-50; Mr. 3.31-35)

¹⁹ Okanta opoka-shitakiri riniro Jesús otsipatakari rirentzi-paeni oñeeri. Teemaeta omatziro oñeeri rotzikakiro atziri piyowenta-kariri.

²⁰ Ari ikamantee-takiri, ikantee-tziri: “Ari opoki piniro otsipatakari pirentzi-paeni, okoyi oñeemi.”

²¹ Ikantanaki rirori: “Ikaatzi kemaerori iñaani Tajorentsi, rantaneero eejatzi okaatzi ikowakaeriri, riitaki nirentzitari, rootaki nonirontari.”

Romaeriuro Jesús tampyaa
(Mt. 8.23-27; Mr. 4.35-41)

²² Ari rotetanaka Jesús pitotsiki itsipata-naari riyotaani-paeni, ikanta-neeri: “Jame amontyahae intatsikirona.” Jateeyakini.

²³ Ikanta imontyaa-koteeyani, maanaki Jesús. Ari itampyaata-kotaki niyankyaa-niki inkaari, antawo otamakaanaki, kitaa-tapaaka nijaa pitotsiki, rooteentsi itsitsiya-koteeyini.

²⁴ Riyaata-shitee-tanakiri Jesús, rowakiryahae-tapaakiri, ikantee-tziri: “¡Yotaanari! ¡Yotaanari! ¡Atsitsiya-kotatyee!” Piriintanaka Jesús, iñaanata-nakiro tampyaa, ikantziro: “¡Aritapaaki pitampyaataki!” Ikantziro otamakaatzi inkaari: “¡Pimaeryaate!” Awijanaki tampyaa, maeryaatanee inkaari.

²⁵ Ikantziri riyotaani-paeni: “¿Jempema okinakika pawentaani?” Tema ipampoyee-yanakirini riyotaani, antawo ithaawan-tanakari, ikantawakahaeyani: “¿litatyaakama irika romoeryaan-tawori tampyaa, eejatzi inkaari?”

Gadara-jatzi raahashiretziri peyari
(Mt. 8.28-34; Mr. 5.1-20)

²⁶ Ikanta imontyaakawo Jesús intatsikiro inkaari Tepokiweni, areeteeyakani nampitsiki Gadara.§

²⁷ Roo raata-kowita-paaka, ishiya-shita-wakari raahashiretziri peyari. Paeranitaki raahashiretee-tziri, tee ikithaateeyaa, tee rameteeyaa ijeekae pankotsiki, ashi royiuro ijeekawaetzi kitataa-rewo-mashiki.

²⁸ Ikanta iñaawakiri Jesús, rotziwerowa-shita-wakari. Ishintsitanakiro ikaemanaki, ikantzi: “¡Jesús! ¡Itomi Tajorentsi-perori! ¿Jempema pikantenaka? ¡Tee nokoyi powashironkaena!”

† **8:16** otapinaki = otapinaki amaamento, ojenoki-neenta-yitatzii imaantari-paeni oshiyaawomi okaatzi ojenoki-yitzi menkontsi-tapi ‡ **8:18** Okaatzi kenkithata-kota-chari jaka, iroka okanta-kota: “Eepichokiini-rika pikemijanta-wakiro nokanta-kimiri, eepichokiini piyoteero. Rooma pikemijanta-perotawaki-rika, osheki piyotawakiri, eekiro niyotakaa-perota-nakityeemiro.” § **8:26** Gadara = Gerasa

²⁹ (Tema ikijathata-wakitziiri Jesús irika peyari rookaneeri irika atziri. Paeranitaki ijeeka-shiretan-takari. Osheki roojotan-tawiteetari eshirotha, ithatyaayitziro. Ishiya-shiya-waeta ochempi-mashiki ikantakaari peyari.)

³⁰ Ikanta rojampita-nakiri: “¿Jempema piitaka?” Ikanteeyini peyari: “Noeta ‘Oshekyaanzi.’ ” Tema osheki peyari jeeka-shiretan-takariri irika atziri.

³¹ Eekiro ikantana-kitzii peyari: “Tee nokoyi pithonkae-yinani.”

³² Ari ipiyotaka tyonkaarikiini osheki chaancho ishimokawaeteeyini. Ikanteeyini peyari: “Potyaantena chaanchoki.” Ikantzi Jesús: “Pimatero.”

³³ Jatanaki peyari-paeni chaanchoki, raahashireta-paakiri, rootaki ishian-tanakari impeetaki, japokae-yapaakani maawoeni inkaariki, thonkaka ipiinkaki.

³⁴ Ikanta iñaakiro aminakowentziriri chaancho-paeni okaatzi awijeentziri, shiyeeya-nakani, ikamantanta-paaki nampitsiki, ikamanta-nakiri eejatzi ikaatzi jeekayita-tsiri rowaneki.

³⁵ Ari ipokaeya-nakini atziri raminiro okaatzi awijeentziri. Ikanta rareete-yapaakani ijeekaki Jesús, iñaapaa-tziiri raahashirewitari peyari ijeekaki itsipatakari Jesús, ikithaataka, kameetha ikantanaa. Ari ithaawae-yanakini.

³⁶ Tema ikaatzi ñaakirori awijeentziri, ikamanta-wakiri ikaatzi pokayiteentziri, ikantziri: “Riitaki irika etsiyata-kota-kahaeriri raahashirewitari peyari.”

³⁷ Ikanta nampiyitawori ipatsiteki Gadara-jatzi, osheki ipankinawenteyakarini Jesús, ikantziri: “Piyaatee, tee nokoyi pijeeki-motena.” Rootaki ikantan-tariri, tema antawo ithaawan-tanakari. Ari rotetanaa Jesús pitotsiki, piyanaka.

³⁸ Ipankinawenta-witawaari retsiyata-kota-kahaeri, ikantziri: “Nokoyi noyaata-nakimi.” Rakanakiri Jesús, ikantziri:

³⁹ “Eero poyaatana, piyaatee pinampiki pikamantantee, pikantapae: ‘Rowawijaa-kotaana Tajorentsi.’ ” Imatakiro irika atziri, jatee inampiki, ikamanta-paeri maawoeni atziri, ikantapaeri: “Rowawijaa-kotaana Jesús.”

*Rishinto Jairo eejatzi tsinani pampitzitakiriri ithaari Jesús
(Mt. 9.18-26; Mr. 5.21-43)*

⁴⁰ Ikanta ipiyaa Jesús, osheki ithaamentakari atziri ipiyowenta-waari, tema riitaki royaako-yitakiri.

⁴¹ Eenitatsi apaani atziri iita Jairo, riitaki jewatakaan-tatsiri kemijantantsipankoki. Iñaapaakiri Jesús, rotziwerowa-shita-paakari, ikantapaakiri: “Pinkathari, nokoyi piyaate nopankoki.”

⁴² Tema okami-matatzii rapintote rishinto. Tema okaataki roori 12 ojar-entsite. Royaata-nakiri Jesús pokashita-kiriri. Ikanta royaatzirira atziri-paeni irika Jesús, ratsinaki-matakiri.

⁴³ Okanta apaani tsinani ojokaawaeta-chari ira, okaata-kotaki 12 ojar-entsi omantsiya-waetaki, tekatsi-maeta materoni raawintero. Tema thonkakatoka orikite aawinta-kaanta-witaka.

⁴⁴ Okina-shita-paakiri itaapiiki Jesús, opampitzitakiri eepichokiini opatzikakiki ithaari. Apathakirotonaa etsiyata-kotanaki ojokaawaetaha ira.

⁴⁵ Ikanta rojampitan-tanaki Jesús, ikantzi: “¿Iitaka pampitakinari?” Tekatsi kamanta-tsini iita pampitzitakiriri. Ari iñaawaetanaki Pedro itsipatakari ikaateeyini, ikantzi: “Yotaanari, tema piñaakiri ratsinaki-matakimi osheki atziri.”

⁴⁶ Eekiro ishintsita-nakitzii Jesús ikantzi: “Iitaka pampitakinari. Tema nokemawakiro noshintsinka eenitatsi etsiyata-kotakaa-shitakari.”

⁴⁷ Okanta oñaakiro iroka tsinani tee omana-kota okaatzi antakiri, ompetawaetanaka, opoka-shita-paakiri Jesús, otziwerowa-shita-paakari, maa-woeni ikemaetakiro okamanta-kota, ikemaetakiro jempe okanta omapoka-shitanaka etsiyata-kotanee ojokaawaetziro ira.

⁴⁸ Ikantanakiro rirori: “Tsinani, rootaki etsiyatakotakahaemiri pawentaana. Kantacha piyaatee, pikimoshiretanee.”

⁴⁹ Tekira ithonkirootami Jesús iñaanatziro tsinani, areetapaaka poñeenchari ipankoki jewari, ikantapaakiri: “Kamakira pishinto, aritapaaki poñaashirenkakiri yotaantaniri.”

⁵⁰ Ikanta ikemakiri Jesús areetapaen-chari, ikantanakiri rirori: “Eero pithaawa-shiwaeta. Pawenteena, aritaki etsiyata-kotee.”

⁵¹ Ikanta rareetee-yapaakani pankotsiki, tekatsi ishinete ikyaapaaki, apatziro Pedro, Jacobo, Juan, ashitawori rishinto eejatzi iniro.

⁵² Osheki irakotee-yawoni kamaentsiri. Ikantapaaki Jesús: “Eero pira-haeyani, tee okami, omakoryaatzii.”

⁵³ Itheenka-shiryaawitee-takari Jesús, tema omaperotatya iñaetakiro okamaki eentsi.

⁵⁴ Ikanta roteya-wakota-paakiro Jesús, ishitsitanaki iñaananakiro, ikantziro: “¡Eentsi, pipiriinte!”

⁵⁵ Piyashire-tapaaka eentsi, piriintanaa. Ari ikantzi Jesús: “Pipiro owanawo.”

⁵⁶ Ari ipampoyaanakiri Jesús irika ashitawori eentsi. Eekiro ikantana-kitzii Jesús: “Tee nokoyi pikamantantero okaatzi piñaakiri.”

9

Rotyaan-teetziri 12 Yotaa-rewo (Mt. 10.5-15; Mr. 6.7-13)

¹ Ikanta ipiyotakiri Jesús 12 riyotaani ipakiri ishintsinka. Imatanakiro rirori retsiyata-kota-kaayitziri raahashireyitziri peyari eejatzi mantsiyarentsi-paeni.

² Rotyaan-takiri ikamantantero jempe okanta-kota ipinkathari-wentantee Tajorentsi, retsiyata-kota-kaayiteeri mantsiyata-tsiri.

³ Ikantayitakiri: “Eero paayitanaki oetarika, eero paanaki pikotzi, pithaate, powanawo, piyorikite, eero paanaki eejatzi otsipa pithaari.

⁴ Aririka pareetakyaa pankotsiki, ari pimaa-piintatye roojatzi pawijantakyaari.

⁵ Eerorika raakameethee-tzimi janta, pawija-pithateri, potekaneero pipatsite piitziki, rootaki riyotan-teetyaari tee ikemijantzi.”*

⁶ Ikanta riyatee-yakini riyotaani, ithonka ikamantantakiro nampitsiki Kameethari Ñaantsi, osheki mantsiyari retsiyata-kota-kaayitaki.

Ikamantakari Juan omitsiryaatan-taniri (Mt. 14.1-12; Mr. 6.14-29)

⁷ Ikanta pinkathari Herodes ikema-kotakiri Jesús okaatzi rantayitakiri, okantzimo-shireta-nakari, tema eenitatsi kantatsiri: “Añahaera Juan Omitsiryaatan-taniri.”

⁸ Itsipa kantatsiri: “Elías irika.” Ikanteetzi eejatzi: “Aamaa riitaki piriintaacha itsipa Kamantantaniri jeekitachari paerani.”

* 9:5 otekirori ipatste iitziki

⁹ Roojatzi ikantan-tanakari Herodes: “Tema nothatyaa-kaantakiri Juan. ¿Jempema itzimi nokemako-tziri nimaeka?” Osheki ikowawitaka iñeerimi Jesús.

Rowaeyani 5000 shirampari

(Mt. 14.13-21; Mr. 6.30-34; Jn. 6.1-14)

¹⁰ Ikanta ipiyayitaaha Otyaantaa-rewo, ikamanta-paeri Jesús okaatzi rantayitakiri. Ikanta ipiyota-waeri maawoeni, raanakiri nampitsiki iiteetziro Shima-pankoni.

¹¹ Roo kanteencha riyotee-yakini atziri jempe ikinaki, royaata-nakiri. Raawakiri Jesús kameetha irika-paeni, ikamantakiri jempe okanta-kota ipinkathari-wentantee Tajorentsi, retsiyata-kota-kaayitakiri mantsiya-yitatsiri.

¹² Tema tsireniityaanaki, ipokapaaki riyotaani ikaatzi 12, ikantapaakiri: “Potyaan-teeri atziri-paeni nampitsiki, ramini jempe imayi, jempe royaa eejatzi, aamaa-shityaa eenitatsi-rika owaantsiki. Tema ajeekatzii ochempimashiki.”

¹³ Ari ikantzi Jesús: “Pipiri eeroka royaari.” Ari ikanteeyini: “Tekatsi nopiri, apatziro ikaatzi apite shima eejatzi okaatzi 5 atantari. ¿Pikoyima niyaate namananta-kiteniri royaari maawoeni atziri?”†

¹⁴ Aamaaka ikaateeyini 5000 shirampari piyoteen-chari. Opoñaashita Jesús ikantziri riyotaani: “Pipiyoyiteri ikaate 50 atziri poejeeka-yiteri, ari pikimita-kiriri maawoeni.”

¹⁵ Ari ikantakiro, roejeekakiri maawoeni atziri.

¹⁶ Ikanta raakiri Jesús irika shima eejatzi atantari, aminanaki inkiteki, ramanakotakawo. Itzimpetowakiro, ipayitakiri riyotaani, rowawijaa-kiniri rirori atziri-paeni piyoteen-chari.

¹⁷ Tema maawoeni rowaeyakani, kemaeyapaakani. Rowiiteero okaatzi tzmahaanta-neentsiri, roteyiteero okaatzi 12 kantziri jaapaachari.

Riyotaki Pedro: Jeepatzii-totaa-rewo irika Jesús

(Mt. 16.13-20; Mr. 8.27-30)

¹⁸ Ikanta ijeeki Jesús ramaneeyani itsipatari riyotaani. Ari rojampita-kiriri ikantziri: “¿Iitaka ikenkishiryaa-kotanari atziri-paeni?”

¹⁹ Akaeyanakini riyotaani, ikantzi: “Eenitatsi atziri kantatsiri, Juan Omitsiryataan-taniri eeroka. Ikantzi itsipa Elías eeroka. Eenitatsi kantayitatsiri eejatzi, riitaki etawori Kamantantaniri añahaatsiri.”

²⁰ Opoñaashita ikantzi Jesús: “¿Jempema pikanteeyini eeroka?” Ari rakanaki Pedro, ikantzi: “Eerokataki Jeepatzii-totaa-rewo poñaachari Tajorentsiki.”

²¹ Ari ikantanakiri Jesús: “Eerowa pikamanta-kotana.”

Ikenkithata-kotziro Jesús rowamaeteri

(Mt. 16.21-28; Mr. 8.31-9.1)

²² Eekiro ikantana-kitzii: {Mr 8.31 “Antawo ikemaatsita-kaena Antaripero-paeni, reewari-paeni Ompera-tajorentsita-rewo, eejatzi Yotaantaniripaeni, aritaki rowamaa-kaantakina. Roo mawatapaen-tsini kitejeri, añahaana.”}

²³ Ari ikantanakiri maawoeni: {Mr 8.34 “Eenitatsi-rika kowatsiri itsipatena, rookaero ikowashi-yitari rantero, okantawityaa ikentakoe-teri,} itsipata-piintena kitejeriki.

† 9:13 atantari = pan

²⁴ {Mr 8.35 Tema ikaatzi etakowaeta-chari rantayitziro ikowayitzi rirori, ari ipeya-shiteeyaa. Riima ikaatzi atsipewentawori rantaneero nokoyiri naaka} rootaki ikamawentan-tanari, aritaki rawijako-shiretee.

²⁵ {Mt 16.26/Mr 8.36 Aminaashi-waeta otzimi-motantzi owaahawontsi jaka kepatsiki, aritaki opeyakaa-shitan-teeyaa.}

²⁶ {Mr 8.38 Tema ikaatzi pashiwentakakinari naaka eejatzi okaatzi nokenkithata-koyitakiri, ari imatapaeri eejatzi Itomi Atziri ipashiwentakaapaeyaari paata aririka ipiye ramaero} rowaneenkawo, rashi Ashitariri, {Mr 8.38 eejatzi rashi ronampiripaeni tajorentsitaa-tsiri.}

²⁷ Ari ikantanaki eejatzi Jesús: {Mt 16.28 “Omaperotatyaa, eenitatsi pikaatziri jaka, tekira pikamiita aritaki} piñaakiro jempe ikantyyaa Tajorentsi ipinkathari-wentante.”

Ishipakirii-motziri Jesús riyotaani
(Mt. 17.1-8; Mr. 9.2-8)

²⁸ Okanta awijaki 8 kitejeri, tonkaanaki Jesús ochempiki ramanyaa, ari itsipata-nakari Pedro, Jacobo eejatzi Juan.

²⁹ Ikanta ramanaha, ari ipaashini-pootanaki Jesús, kitamaanikitanaki ithaari oshipakiryaaanaki.

³⁰ Iñeetatzii apite katziya-paenchari itsipata-paakari Jesús, Moisés irika itsipatakari Elías.

³¹ Otapotakari rowaneenkawo jempe ikatziyee-yapaakani, ari ikenkitha-kotee-yironi jempe ikanteeteri Jesús rowamahaeteri Aapatziyaweniki.

³² Tema ayimata-kirira Pedro iwochokini eejatzi ikimitakari ikaatzi itsipatakari. Okanta awiji-mota-nakiri iwochoki, iñaatziiro rowaneenkawo Jesús itsipata-karira apite koñaata-paentsiri.

³³ Roo ipiyi-matanaka apitera tsipata-paentariri Jesús, ikantzi Pedro: “¡Yotaanari! {Mt 17.4 Omaperotatyaa okameethatzi pamakina jaka. Kameetha nowetsikimi mawa panko-tsisheta: Apaani pashi eeroka, apaani rashi Moisés, rashi apaani Elías.}” Iñaawaeta-shitanaka Pedro, tee riyotzi oeta ikantziri.

³⁴ Iñaawae-mintheetzi Pedro, opamanka-paakiri menkori, antawo ithaawanaki.

³⁵ {Mt 17.5 Ikematzi iñaawaetee-tanaki menkoriki, ikanteetzi: “Notyomi irika} niyoshiitakiri. Pikemijanteeri.”

³⁶ Okaatapaakira ñaantsi iñaawaetee-takiri, iñeetatzii apaniroeni ijeekanee Jesús ikatziya. Teera ikamantantzi-tyaawo riyotaani jempe ikanta iñaakiri, romanakotakiro.

Retsiyata-kota-kaeri Jesús eentsi raahashiretziri peyari
(Mt. 17.14-21; Mr. 9.14-29)

³⁷ Okanta okitejetamane, oerinkae-yaani Jesús ipoñahaawo tonkaariki ochempiki, osheki pokapaen-tsiri itonkiyota-waeyaari.

³⁸ Ari rojatekaka apaani atziri, ishintanakiro kaemanaki ikantzi: “¡Yotaan-taniri, nokoyi pamininari napintzite notyomi!

³⁹ Raahashireta-tziiri peyari, osheki ikaemakaa-waetziri, ishimore-paanteta-kaeri ikamana-waetzi, rompoja-kaawaetari, tee rookaneentziri eepichokiini.

⁴⁰ Nokanta-witakari piyotaani retsiyata-kota-kaenari, tee imatziri.”

⁴¹ {Mr 9.19 Rakanaki Jesús ikantanaki: “Tee pikemijantee-yanitzi eeroka,} pikinashi-waetaka. {Mr 9.19 ¿Jempema okaate nojeeki-mota-neemi, noñeero namaweyitemi? Pamakiri jaka pitomi.}”

⁴² Ikanta ramaeta-paakiri eentsi, ishinki-wenta-kaanakari peyari, tyaanaki jaawiki, antawo rompetawaetanaka. Ikanta Jesús ikijathatakiri peyari, etsiyata-kotanee eentsi, raaneeri ashitariri.

⁴³ Tema ipampoyeeyanakirini atziri iñaakiro ishintsinka Tajorentsi.

Rapiiteero Jesús ikamanta-kota ikami-motante

(Mt. 17.22-23; Mr. 9.30-32)

Ikanta rapiitakiro Jesús ikantziri riyotaani:

⁴⁴ “Powakempityaawo eeroka iroka ñaantsi, okowa-perotatyaa. Rooteentsi raakaan-teeteri Itomi Atziri”

⁴⁵ Roo kanteencha tee ikemathatee-yironi okaatzi ikantawitariri, tema romana-pithee-tatziiri eero ikemathatantawo. Rootakira ithaawan-teeyarini tekatsi ojampiterini oeta ikenkithata-kotziri.

Jempe itzimi riiperota-tsini

(Mt. 18.1-5; Mr. 9.33-37)

⁴⁶ Ikanta riyotaani Jesús ikanta-wakaa-wentakawo iitarika riiperota-tsini.

⁴⁷ Roo kanteencha riyotaki Jesús oeta ikenkishiryari riyotaani-paeni. Raaki apaani eentsi, roejeekakiri jempe ijeekaeyini.

⁴⁸ Opoñaashita ikantzi: {Mt 18.5 “Ikaatzi aakameethateeriri oshiyakariri eentsi rawentaana, naaka raakameethataki.} {Mr 9.37 Ari okimitari eejatzi, aririka paakameethatakina naaka, oshiyawaetakawo riitaki paakameethatane otyaanta-kinari jaka.} Ikaatzi kaari riiperota-tsini nimaeka jaka, riitaki riiperotaa-tsini paata.”

Ari atsipatari kaari kijaneenteeni

(Mr. 9.38-40)

⁴⁹ {Mr 9.38 Opoñaashita ikantanaki Juan: “Yotaanari, noñaaki chapinki apaani atziri paeriirori piwaero, retsiyata-kota-kaakiri raahashiretziri peyari. Teera añeeri atsipatyaari jaka, nooka-kaakiri.”}

⁵⁰ Ikantanaki Jesús: “Eero pooka-kaerimi, {Mr 9.40 tema ari atsipatari kaari kijaneenteeni.”}‡

Ikijathatee-tziri Jacobo eejatzi Juan

⁵¹ Aritaki monkaatzi-mata-paaka roenokan-teeyaari Jesús, tonta-shiretanaki riyate Aapatziyaweniki.

⁵² Rotyaantaki aminaantakiterini janta Oshitekii-toniki.

⁵³ Roo kanteencha tee ikowaeyini Oshitekii-toni-jatzi ikini-moteri, tema riyoteeyini riyaatatyee Aapatziyaweniki.

⁵⁴ Ikanta Jacobo eejatzi Juan, ikantanakiri Jesús: “Pinkathari, jame akae-makaante ookatha-rentsi opoñaakyaa inkiteki, ikimitakiro paerani Elías, ithonkyaata itayaa irika-paeni.”§

⁵⁵ Ari ipithoka-shita-nakari Jesús, ikijathata-nakiri, ikantziri: “Tema tee pikameetha-shirete eeroka.

⁵⁶ Teera rootaki ipokantyaari Itomi Atziri jaka ipeyashi-waeteeyaa atziri, tema otzimatyee rowawijaa-koyiteeri.” Roojatzi ikinanta-nakari otsipaki nampitsi.*

Kowawita-chari royaaterimi Jesús

(Mt. 8.18-22)

⁵⁷ Ikanta rawijanakira Jesús, ikantawitee-tawaari awotsiki: {Mt 8.19 “Yotaanari, nokoyi noyaata-nakimi jempe pikinayite eeroka.”}

‡ 9:50 atsipatari kaari kijaneenteeni: inashiyita ñaantsi-paeni § 9:54 ookatha-rentsi = paamari

* 9:56 Eeniyitatsi jankina-rentsi jempe tee iñeetziro etanakawori iroka ñaantsi jaka. inashiyita ñaantsi-paeni

⁵⁸ {Mt 8.20 Rakanaki Jesús, ikantziri: “Eenitatsira imoo kowincha imaanta-piintari, eejatzi ikimita tsimereri-paeni eenitatsi imayimento. Riima irika Itomi Atziri tee otzimi ipanko imaanta-piintyaari rirori.”}

⁵⁹ Opoñaashita ikantawita-nakari Jesús itsipa: “Poyaatena eeroka.” Ikantzi rirori: “Pinkathari, {Mt 8.21 nokowawitaka naaka noyaata-nakimi, eero-maeta nimaeka, nokowatzii noñeero nokitata-neeri ashitanari, aripaete noy-aatemi.”}

⁶⁰ Ikantanakiri Jesús: {Mt 8.22 “Tema ikaatzi kamashireta-tsiri, aritaki ikitateeri rirori kaminkari-paeni.} Oztimatyee pikenkithata-koteero eeroka jempe okanta-kota ipinkathari-wentantee Tajorentsi.”

⁶¹ Ari ikantawitanaka itsipa: “Pinkathari, nokoyi naaka noyaatemi, roo kanteencha pishinetena nowethata-panaatyaari nosheninka nonampiki.”

⁶² Rakanaki Jesús, ikantziri: “Apatziro okanta pamina-piintziro pikiya-shitziro piwankiri, tekatsi paminayitanee otsipa. Ari ikimitari kaari ookaeroni ranta-piintayitzi, teera iñeero okameethatzimoperoteri ipinkathari-wenteeeri Tajorentsi.”

10

Rotyaan-teetakiri ikaatzi 70

¹ Okanta okaatapaaki iroka-paeni, ari raminaki Jesús itsipa rotyaanteri ikaatzi 70, apite-paeni rotyaan-takiri, reewateri nampitsiki jempe ikinayitanaki rirori.

² Ikantakiri: {Mt 9.37-38 “Roshiyakawo irika-paeni atziri ojampaen-katzi pankirentsi, roo kanteencha tee itzima-perotzi atziri owiiteeroni. Pama-neeri eeroka-paeni Awinkatharite, rotyaan-teeta osheki jatashiterini atziri-paeni, tema eenitatsi osheki kemijantaa-tsini.}

³ Piyaateeyini eeroka, naakataki otyaantzimiri, {Mt 10.16 pikimitakari rotyaan-teetziri ipireetari jempe ipiyota katsimari owantaniri.}*

⁴ Eero paanaki piyorikite, powanawo, paakontata-shityaa. Eero pi-wethatari piñaanakiri awotsiki pojamanitzi-kari.

⁵ Aririka pareetakya pankotsiki, piwethata-paakyaari jeekatsiri. Pikanta-pakiri: ‘Okantashitzimaetyaa piyeeka-waete kameetha pipankoki.’

⁶ Eenitatsi-rika aakameethata-wakimini, aritaki ijeekae kameetha. Rooma eerorika raakameethatzimi, amina-shita piwetha-witapaakari.

⁷ Ari pima-piintatyee pankotsiki jempe pareetaka, eero pamina-minatzi otsipa pankotsi. Ari poyaari, piraayitero ipaetemiri. Tema {1Ti 5.18 otzimatyee ipineeteri antawaeta-tsiri.

⁸ Aririka raakameethateetemi nampitsiki jempe pareetakya, poyaawo okaate ipaetemiri janta.

⁹ Petsiyata-kota-kaayiteri mantsiyari janta, pikanteri: ‘Rooteentsi ipinkathari-wentantee Tajorentsi.’

¹⁰ Rooma pareewitakya otsipaki nampitsi, eerorika raakameethee-tzimi, pawija-pithateri, pikanta-nakiri:

¹¹ ‘Ari notekaneero noepatsite noetziki jaka, rootaki riyotee-tantyaari tee pikemijantzi. Roo kanteencha, otzimatyee piyote rooteentsi ipinkathari-wentantee Tajorentsi.’†

¹² Roo kanteencha, paata oweyaantyaawoni kitejeri, imaperoe-teeri rowajankiteeteri rirori nampitawori janta, aritaki awijeero ikanteeteri Paamaarini-jatzi.”

* **10:3** ipireetari = owisha; owantaniri = lobo † **10:11** otekirori ipatsite iitziki

Ashironkamatsiteerini kijoshireri nampitsiki-paeni

(Mt. 11.20-24)

¹³ {Mt 11.21 “Ashironkaamatsitemini Shima-pankoni-jatzi eejatzi nampitawori Corazín. Osheki piñaawitakawo notajonka-wentantaki, teemaeta pikemijanteeyini. Riimi ñaakinani Mapini-jatzi eejatzi Shimaa-jatzi, aritaki ikithaata-nakyaawomi meremawota-tsiri kithaarentsi, jeekawaeta-nakimi jamampoki rowashireta-kotyaa ikaaripero-shire-yitaki, ikemijanteemi maawoeni rirori-paeni.}‡

¹⁴ {Mt 11.22 Eerokataki imaperoete rowajankiteeteri paata aririka raminakoe-teeri maawoeni ranteetakiri. Aritaki awijeero ikanteeteri Mapini-jatzi eejatzi Shimaa-jatzi.}

¹⁵ {Mt 11.23 Eejatzi eeroka-paeni nampitawori Capernaum, pikenkishirewita piyaatee inkiteki, apatziro piyaa-matsitee jempe ikinayitzi kaminkari.}

¹⁶ Eenitatsi-rika kemijantemini, naakataki ikemijantaki. Itzimi-rika maninta-shireta-kimini, naaka imaninta-shiretaki. Itzimi-rika maninta-shireta-kinari naaka, imanintakiri jempe itzimi otyaanta-kinari jaka.”

Ipiyayitaa rotyaan-teetakiri ikaatzi 70

¹⁷ Tema kimoshireyitee ipiyeeyaani rotyaan-teetakiri kaatatsiri 70, ikan-tayitapae: “Pinkathari, tema eeroka otyaanta-kinari, rantziro peyari nokanta-yitziriri.”§

¹⁸ Ari ikantzi Jesús: “Noñaakiri Kamaari rowaryahae-takiri inkiteki ikimi-waetakawo aamorenki ookatha-rentsi.*

¹⁹ Tema naaka kantakaawo otzimi-motan-tzimiri pishintsinka, aritaki omatakya pojatekan-tyaari maanki eejatzi kitoniro-paeni. Ari potsinam-paakiri peyari kijaneentzimiri, tekatsira awiji-motemini.

²⁰ Eero pikimo-shire-wenta-shitawo rantakiro peyari pikanta-kiriri. Apatziro pikimo-shire-wentero rojankinee-teero piwaero-paeni inkiteki.”

Ikimo-shiretzi Jesús

(Mt. 11.25-27; 13.16-17)

²¹ Roojatzi ikimo-shiretan-tanakari Jesús, ikantanaki: {Mt 11:25-26 “Pawa, tema eeroka pinkathari-wentziriri inkite-jatzi eejatzi kepatsi-jatzi, osheki najahaa-wentakimi. Tema eeroka omani-motakiri yotaniri-paeni iroka-paeni, riitaki piyotakaa-yitee oshiyariri eentsi itsinampa-shiretzi. Ari okanta, tema rootaki inimota-kimiri eeroka Ashitanari.”}

²² {Mt 11.27 Ikantanakiri piyowenta-kariri: “Riitaki Ashitanari yotakaa-nawori maawoeni. Apatziro riyotana rirori, tema Itomi rowana. Ari nokimitari naaka apatziro niyotziri Ashitanari, kantacha niyotakaa-yiteeri nokoyiri naaka riyoteeri.”}

²³ Ikanta ipiyotakiri Jesús maawoeni riyotaani, raanakiri inteeneeni, ikantakiri: “Ari itajonka-wentee-teeri ikaate ñaayiteeroni okaatzi piñaayiteeri eeroka.

²⁴ Tema tzimawitacha osheki Kamantantaniri, eejatzi pinkathari-paeni kowawiteen-chari {Mt 13.17 iñiromi okaatzi piñaakiri, okaatzi pikemayi-teeri eejatzi eerokapaeni. Teemaeta ikemaeyironi rirori.”}

Neshironkatan-taniri Oshitekii-toni-jatzi

²⁵ Ari ijeekakiri Yotaantzirori ikantakaan-teetani, ikoyi ikompita-kaeyaari Jesús, ikantakiri: “¡Yotaantaniri! ¿Oetaka nanteri naaka nañaantee-yaari?”

‡ **10:13** meremawota-tsiri kithaarentsi; {Mt 11.21 Tema irika-paeni nampitawori Corazín eejatzi Shima-pankoni-jatzi, Judá-paeni irika. Riima Mapini-jatzi eejatzi Shimaa-jatzi, itsipa-jatzi-paeni irika, tee isheninkatari Judá-paeni.} § **10:17** otyaanta: waerontsi * **10:18** Kamaari = Yakatantaniri

26 Ikantzi Jesús: “¿Oetaka ikantee-takiri Ikantakaan-teetaniki? ¿Jempema okanta piyota-kotziro eeroka?”

27 Ari ikantzi Yotaantaniri: “Piwinkatharite irika Tajorentsi, otzimatyee pininta-peroteeri, pininta-shireteeri, pininta-shintsiteeri. Poshirepero-teeyaari. Petakoteeyaari pisheninka, pikimita-kaanteeri pineshironkatziro eeroka piwatha.”

28 Ikantzi Jesús: “Omaperotatyaa pikantakiri. Pantero iroka, aritaki pañahae.”

29 Ari ikowa-witanaka rotzikaa-kota-nakyaami, rojampita-nakiri Jesús, ikantziri: “¿Jempema itzimika nokimita-kanteri asheninka?”

30 Ikantzi Jesús: “Eenitatsi asheninka poñaachari Aapatziyaweniki ikoyi riyaatero Kashiryaariki. Okanta niyanki awotsi, itonkiyotakari koshintzi, raapithatakiri okaatzi tzimi-motziriri, rompoja-waetakiri, rookanakiri awotsi-nampiki ikami-matanakira.

31 Ari ipokaki Ompera-tajorentsita-rewo, isheninka naawita, iñaawita-paakari romaryaaka, tee raminanakiri rawija-pithata-nakiri.

32 Ari ikimitakari eejatzi Leví-paeni, riijatzi isheninka, riitaki amita-kotanta-piinta-tsiri Tajorentsi-pankoki. Iñaawita-paakari romaryaaka, tee raminanakiri rawija-pithata-nakiri.

33 Ikanta ipokaki Oshitekii-toni-jatzi, kaari isheninka naawita rirori. Iñaapaakiri romaryaaka, ineshironkata-paakiri.

34 Raawinta-paakiri itziritan-takari aawinta-wontsi, ikanta rowanki-tanakiri ipiraki, raanakiri nampitsiki. Riitaki aminakowenta-kiriri.†

35 Okanta inkaa-manee, raaki apite koriki, ipinako-wenta-nakiri, ikan-tanaki: ‘Paminakowentenari irika. Aririka nopiyaki paata, nopinata-paemi okaate paminakowenta-kinari.’ ‡

36 Ari rojampitziri Jesús irika Yotaantaniri, ikantziri: “Mawa ikaatzi ñaakiriri ikoshitee-tziri. ¿Jempema itzimika kimitakaan-takariri isheninka?”

37 Rakanaki rirori, ikantzi: “Riitaki irika neshironkata-paakiriri.” Ikantzi Jesús: “Piyaatee, roojatzi pimata-paeri eeroka.”

Rareetawo Jesús opankoki Marta eejatzi María

38 Ikanta rawijanaki Jesús areetaka otsipaki nampitsi. Ari ojeekiri tsinani iitachari Marta, rootaki ijeeki-mota-paaki opankoki.

39 Iroka tsinani eenitatsi irento oeta María. Rootaki tsipata-wakariri Jesús okemijantziri ikenkitha-waetzi.

40 Rooma Marta osheki okantzi-motakawo amina-yitawakiniri iita opawakiriri Jesús. Rootaki opoka-shitan-takariri, okantapaakiri: “Pinkathari, owapintaakina eentyo. ¿Pikantenawo amitakota-wakina?”

41 Roo kanteencha ikantanakiro Jesús: “Marta, ¿oetaka okantzimo-shiretan-tzimiri okaate pantayiteri?”

42 Apaani okanta kowaperota-chari, rootaki okowakiri María tema tekatsi materoni raapithateero.”

11

Ikenkithata-kotziro Jesús amanaantsi (Mt. 6.9-15; 7.7-11)

† 10:34 ipira = kawayo; itziritan-takari aawinta-wontsi = yeenkantsi eejatzi poetatsiri (vino) ‡ 10:35 koriki = denario, riitaki ipinatanta-piintee-tziri rantawaeteetzi apaani kitejeri

¹ Ikanta riyataki Jesús ramana. Ikanta ithonkaki, ari ikantakiriri apaani riyotaani: “Pinkathari, piyoteenawo ramaneeta, ikimiteero Juan riyotaakiri riyotaani rirori.”

² Ari ikantzi Jesús: “Iroka pikante pamana-piintya eeroka:

{Mt 6.9-13 Ashitanari, nampitawori inkiteki,

Tajorentsi iroka piwaero.

Pipinkathari-wentantee.

Pantakaan-teero jaka kepatsiki okaatzi pininta-kaanteeri eeroka.

Pikimita-kaanteeri jeekatsiri inkiteki, rantayitziro okaatzi pininta-kaeriri.*

³ Pipapiintenawo kowityii-motanari noyaari.†

⁴ Pipeyakoteenawo nokaaripero-shireta-waetaki,

Tema nomatakiro naaka, nopeyakoteeri ikaatzi owaaripero-shireta-kinari.

Eero pishinetaana ñaantee-tena, ikowaete rantakae-tenawo kaari-perori.”}

⁵ Ari ikantanakiri eejatzi: “Aririka itzimi apaani pitsipa-minthari, ipokaki niyanki-paeteki, ikantemi: ‘Pipawakina mawa atanteetari,‡

⁶ eenitatsi areetachari nopankoki, tekatsi tzimatsini nopawakiriri.’

⁷ Ari pikanta-wityaari: ‘Eero poñaashirenkana nomaakaa-tziiri neentsitepaeni, tema nashitakiro nopanko, rootaki eero omatanta nopimi.’

⁸ Kimiwitaka eero pikowawita pipiri okantawitakyaa riiwitaka pitsipaminthari. Roo kanteencha eekiro ishintsitatzii ikowa-kotzimi, ari patsiwakanakyaawo pitzinaanaki, pipawakiri okaatzi ikoyiri.”

⁹ Ikantzi Jesús: {Mt 7.7 “Pikowa-kotante, pithotyaakotantee eejatzi, aritaki ipaeteemiro pikoyiri. Poshiya-kantero aririka pareetyaa pankotsiki, pikanta-pakiri ashitawori: ‘Pashita-ryeenawo pipanko.’ Aritaki rashitaryaakimiro ipanko.}

¹⁰ {Mt 7.8 Tema aritaki ipaeteeri kowakotan-tatsiri. Ikaate aminamineeroni, aritaki roñaahae-teeri. Aririka ikantante: ‘Pashita-ryeenawo.’ Aritaki rashitaryahae-takiniri.}

¹¹ {Mt 7.9-10 Tema aririka ikowa-kotemi pitomi, ikantemi: ‘Pawa, pipina atanteetari’ ¿Arima pipakiri mapi? Aririka ikantemi: ‘Pipina shima.’ ¿Arima pipakiri maanki royaari?}§

¹² Aririka ikantemi: ‘Pipina iithoki.’ ¿Arima pipakiri kitoniro?

¹³ {Mt 7.11 Tema piyotzi petakotari pitomi-paeni eeroka, kaari-perori pinawita. Riitakira maperotzirori Ashiteeri Inkite-jatzi, retakotari rirori ikaatzi amana-piintayitariri,} ijeeka-shireta-kaantayityaari Ishire.”

Kosheka-wakaa-chari pankotsiki

(Mt. 12.22-30; Mr. 3.20-27)

¹⁴ Ikanta retsiyata-kota-kaakiri Jesús apaani majontzi raahashiretziri peyari. Ikanta retsiyata-kota-kahaerira, ñaawaetanee majontzi-witachari. Tema ipampoyeeyanakirini Jesús.

¹⁵ Eenitatsi kantayita-neentsiri: “Irika atziri roshincha-tziiri Nantatsiri, rootaki retsiyata-kota-kaantariri ikaatzi raahashiretziri peyari.”

¹⁶ Eenitatsi itsipa kowatsiri ñeero itajonka-wentante Jesús, rootaki riyotan-teetyaari omaperotatya opoña itajorenka inkiteki, tema ikowaetatzii ñaantee-tyaari.

¹⁷ Ikanta riyotaki Jesús okaatzi ikenkithashiryaa-yitari atziri-paeni, ikantanaki: {Mt 12.25 Mr 3.24-25 “Aririka ikosheka-wakaeyaa atziri

* **11:2** Tzimayitatsi jankina-rentsi jempe tee ñeetziro ñaantsi “nampitawori jenokinta,” eejatzi iweyaantawori iroka ñaantsi jaka. otsipayita ñaantsi-paeni † **11:3** noyaari = pan ‡ **11:5** ratanteetani = pan § **11:11** atanteetari = pan; Eeniyitatsi jankina-rentsi jempe tee ñeetziro iroka ñaantsi ojatekaen-chari niyankineki jaka. inashiyita ñaantsi-paeni

jempe ipinkathari-wentee-tziri, aritaki rookawenta-wakaakyaa. Aririka ikosheka-wakaeyaa atziri jempe ijeeka-pankota-wakaa, aritaki rookawenta-wakaakyaa.}

¹⁸ {Mt 12.26 Ari ikantzitari eejatzi Kamaari aririka ikosheka-wakaeya. Aritaki rookawenta-wakaakyaa, ¿eeroma ithonka rookawenta-wakaa-nakyyaa?} ¿Iitaka pikantantari riitakira etsiyata-kota-kaanari Nantatsiri?*

¹⁹ {Mt 12.27 Riirikami Kamaari Nantatsiri oshinchahanari naaka, ¿ri-ijatzima oshinchayiriri piyotaani eeroka retsiyata-kota-kaantariri ikaatzi raahashireyitziri? Aririka okanta pithaweta-kota-tziiri piyotaani, aritaki ikijanta-kimiro okaatzi pikantakiri.}

²⁰ {Mt 12.28 Rooma naaka ipanawo ishintsinka Tajorentsi, rootaki nomatan-tariri netsiyata-kota-kaayitziri ikaatzi raahashiretziri peyari. Tema romapokakimi eeroka-paeni Tajorentsi ipinkathari-wentantee.}†

²¹ Apaani atziri shintsita-tsiri tzimatsiri romana-mento, aminakowentachari, tekatsira materini ikyaa-shiteri ipankoki rayiteri okaatzi rashitari.

²² Rooma ipoka-shitakiri itsipa atziri awijiriri ishintsitzi, raapithatakiri rawentaa-witari, raapithatakiri rashitari, rantetaa-kyaaawo.

²³ {Mt 12.30 Tema ikaatzi kaari aapatziyanari naaka, riitaki kijaneentanari. Ikaatzi kaari amitakotanari rowiita-kotena, reewanata-kota-tyaana.}

Ipiya-shitanta peyari (Mt. 12.43-45)

²⁴ {Mt 12.43-45 “Tema oshiyawaetakawo ijeeka-shiretan-tyaarimi peyari apaani atziri, ipanko-takawo rañaa-mento. Aririka rookawitee-takyaari, etsiyata-kowitaa atziri. Jatanaki peyari ikinawaete ochempi-mashiki, tee iñee jempe ijeeki. Ari ikanta-shiretee peyari: ‘Nopiyeeta nopankoki jempe nopoñaaka.’

²⁵ Roojatzi ipiyaanta peyari, iñaapaa-tziiro kameetha pishitaka ishire atziri, owaneenkataka.

²⁶ Riyaata-shita-nakiri maperotzirori ipeyaritzi, ikantakiri: ‘Jame aate nopankoki, pitsipatena apinkatharite.’ Ramaki ikaatzi 7 peyari. Ari rashironkaa-perotyaaari atziri, awijanakiro rashironkaawita paerani.”}

Maperoteroni ikimo-shiretee

²⁷ Tekira ikaatero iñaawaetzi Jesús, okaemanaki apaani tsinani ojatekaenchari ipiyotakaha atziri, okantzi: “Ari itajonka-wentee-teero iroka tsinani tzimakimiri, antaritankimiri othoteemi.”

²⁸ Ikanta rakanakiro Jesús, ikantzi: “Riitaki tajonka-wenta-peroeteeri ikaate mateeroni ikemijanteero iñaani Tajorentsi.”

Ikowaeyini kaari-pero-shireri itajonka-wentante Jesús (Mt. 12.38-42)

²⁹ Ikanta ipiyota-paaka osheki atziri, ikantanaki Jesús: {Mt 12.39 “Tema kaari-pero-shireri eerokapaeni, osheki pitheenkakiri Tajorentsi pikotzira piñeena notajonka-wentante okantyyaa pikemijanta-perotan-tenari. Eero nomatzimaetawo, apatziro piñeero awiji-mota-kiriri paerani Kamantantaniri Jonás.}

³⁰ Tema jempe ikantaka paerani Jonás iñeeyakirini Naana-weni-jatzi, ari ikimitee-yaari eejatzi Itomi Atziri iñeeri irika-paeni.

³¹ {Mt 12.42 Paata aririka raminakoe-teero okaatzi ranteetziri, aritaki iyakowenteemi tsinani pinkatha-wotatsiri paerani kirinkanta, tema

* 11:18 Kamaari = Yakatantaniri † 11:20 ishintsinka = rakoe-mpeki

opokaki paerani roori ijeeki yotaniri pinkathari Salomón, okemijantakiri. Tema irika jeeki-mota-kimiri eeroka rawijiri Salomón.}

³² {Mt 12.41 Paata aririka raminakoe-teero okaatzi ranteetziri, aritaki riyakowenteemi Naana-weni-jatzi, tema ikemijantakiri paerani rirori Jonás, rooka-neero rantayitziro kaari-perori. Tema irika jeeki-mota-kimiri eeroka-paeni rawijiri Jonás.”}

Ikenkithata-kotziri Jesús ootamentotsi

(Mt. 6.22-23)

³³ {Lc 8.16 “Akoyi-rika onthoteri ootamentotsi, tee atapa-takotziri. Owakotziri jenoki okantya ikoñeen-tyaa-kote kyahaa-tsiri.}

³⁴ {Mt 6.22-23 Rootaki poki oshiyariri ootamentotsi piwathaki. Kameetha-rika okanta poki, piñaantawo kameetha, okimiwitakawo pikoñeetyaa-kota-tyeemi. Terika okameethatzi poki, eero piñaantawo kameetha, okimi-witakawo pitsirenikaakita-kota-tyeemi.}‡

³⁵ Paamawenta-perotyaa poetsiwakiri-kari ootamentotsi jeekanta-kimiri.

³⁶ Kyaari-pero-rika ijeekan-takimi ootamentotsi, terika pantaneero kaari-perori, aritaki poñaahan-teero rooperori kameethari, pikimita-neeyaari apaani ootamentotsi roorenta-kotantzi.”

Ikenkithata-koetziri Yotaantzirori Ikantakaan-teetani

(Mt. 23.1-36; Mr. 12.38-40; Lc. 20.45-47)

³⁷ Tema ikaatakiro ikenkithataki Jesús, ipoka-shita-paakiri Inashitantaniri pankinawenta-kariri rakiyoteri. Ikanta rareeta-paaka Jesús ipankoki, jeeka-paaki rowapiinteeta.

³⁸ Osheki okompitzi-motakari Inashitantaniri, iñaakiri Jesús tee imateero okaatzi rametee-yarini ikewaakota rowantyaari.

³⁹ Rootaki ikantan-tanakari Jesús: “Eeroka-paeni Inashitantaniri, {Mt 23.25 pikimita-kotakawo piraa-mento eejatzi powamento okitewita kameetha jenokira, rooma inthomoenta, kepatsitaki. Ari pikimiyitakari eeroka, kantacha iñeetemi kameethashiretakimi, tema osheki pikoshitantzi, kaari-pero-shireri eeroka-paeni.}

⁴⁰ ¡Majontzi! ¿Tema piyotzi eenitatsi wetsika-kimiri piwathaki koñaayita-tsiri. Riijatzi wetsika-shireta-kimiri inthomoenta pañaantariki?

⁴¹ Otzimatyee pipashitan-teeyaawo tzimatsiri inthomoenta pañaantariki, aritaki pikite-shire-yitee.

⁴² ¡Ashironkamatsiteemini Inashitantaniri! Pashitakaa-piintari Tajorentsi rowoshinikan-teetari. Teemaeta pitampatzika-yitee, tee petakoshire-teeyaari Tajorentsi. Rootaki kowapero-witachari pantayiteeromi, eero pooki-maetawo otsipa. §

⁴³ ¡Ashironkamatsitemini Inashitantaniri! Osheki pikowa-piintaki pojatenkyaa niyankineki kemijantaantsipankoki jempe ipinkathateetemi, pikoyi eejatzi pinkathari rowethata-piintee-temi aririka iñeetemi.

⁴⁴ ¡Ashironkamatsitemini Yotaantaneri-paeni, Inashitantaniri, owapeyi-motan-taniri eeroka! Pikimita-shitakawo kaari riyotzi ari ikiteetziri

‡ **11:34** Oshiyakaa-wenta-chari oki kameethari, apaani pimantaniri (kaari mashithatatsi), rii ñeeroni ikemathateero okaatzi rantakaeriri Tajorentsi, tema ijeekanaatzi okoñeetzi. Oshiyakaa-wenta-chari eerorika opantawo oki, apaani mashithari, itzimi kaari ñeeroni ikemathateero okaatzi rantakaeriri Tajorentsi, tema ijeekatzii jempe otsirenikaakitzi. § **11:42** rowoshinikan-teetari = menta, ruda, maawoeni iwankiritari kimitawori pinitsi

kaminkari. Ithonka raatzika-kowaetakiri atziri-paeni, teemaeta riyotzi atziri-paeni raatzika-kotakiri kaminkari.”*

⁴⁵ Ari rakanaki yotaantzirori Ñaantsi, ikantanakiri Jesús: “¡Yotaanari! Osheki pikemakaa-kinawo naaka okaatzi pikantakiri.”

⁴⁶ Ikantzi Jesús: “¡Ashironkamatsitemiini eejatzi yotaantzirori Ikantakaan-teetani! ¿Itaka pikema-tenata-kaantariri atziri-paeni? Teemaeta piñaayitzi erooka-paeni pikema-tenatyaawo.

⁴⁷ ¡Ashironkamatsitemiini erooka-paeni! Powaneenka-jama-yitakiro powetsika-koyitziri, jempe ikiteetziri etayita-kawori Kamantantaniri ikaatzi rowamaakiri paerani piwaejatziteni.

⁴⁸ Tema erooka-paeni wetsika-shiyitakiri jempe ikiteetakiri, riitaki pakoyiteeri erooka-paeni okaatzi rantayitakiri paerani piwaejatziteni.

⁴⁹ Roo kanteencha, yotaniri Tajorentsi, ikantaki: ‘Ari notyaantaki Kamantantaniri eejatzi Otyaantaa-rewo-paeni. Riyyitaki ikoshekaetyaa, itsipa rowamahae-takiri.’

⁵⁰ Ari okantyaawo rowajankitaa-wentan-temiriri Tajorentsi ikaatzi rowamae-takiri Kamantantaniri owakira etantanakari rowetsikae-takiro paerani kepatsi.

⁵¹ Erooka-paeni atsipetee-yaawoni ipiyawentee-tyaari awaejatziteni Abel roojatzi Zacarías, {Mt 23.35 itzimi rowamae-takiri ipoñaawitaawo taapokimento-tsiki roojatzi tajorentsi-pankoki.}

⁵² ¡Ashironkamatsitemiini yotaantzirori Ikantakaan-teetani! Tee pimataajeetzi erooka piyota-nitee, erooka kantakaan-tziro kaari ikemathatantawo itsipa-paeni.”

⁵³ Ikanta ishitowanee Jesús riyotaantzi ipiyoteeyanira, otyaanakari imashirenka Inashitantaniri eejatzi Yotaantaniri-paeni. Ipiyowentakari Jesús ikowaki ikompita-kaeyaari, rootaki ikemantyaariri ikanteri.

⁵⁴ Ishintsi-thawaetakiri, ikoyi iñaawaeta-kaeri ñaantsi kaari-perori, ikantakotan-tyaariri.

---

* **11:44** Eenyitatsi jankina-rentsi jempe tee iñeetziro ñaantsi “Yotaantaniri-paeni, Inashitantaniri, owapeyi-motan-taniri erooka.” inashiyita ñaantsi-paeni

KAMEETHARI ÑAANTSI ROJANKINATAKIRI JUAN

Ratziritaki iiteetziri “Ñaantsi”

¹ Owakira etantanakari rowetsikan-teetzi paerani, tema tzimitaka iiteetziri “Ñaantsi.” Ari itsipatari Tajorentsi. Tema riijatzi Tajorentsi rirori.

² Riitaki itsipatakari paerani Tajorentsi owakira etantanakari.

³ Riitaki owetsika-jaanta-kirori maawoeni tzimayita-tsiri. Tekatsira apaani okaatzi tzimayita-tsiri kaari rowetsiki rirori.

⁴ Ikimi-waetakari koñeentyaatsiri ikoñeetyaa-koteeri atziripaeni omatanteeyaari rañaakaa-yiteeri.

⁵ Roshia-kota-paakari koñeetyaa-kotan-tatsiri otsireni-kaakitzira. Teemaeta rotsinampaeri roetsiwaka-wakiri oshiyakawori tsirenikaakiri.

⁶ Paerani rotyaantaki Tajorentsi apaani atziri, iita Juan.

⁷ Riitaki kenkitha-takota-paakiriri iiteetziri “Koñeetyaatsiri,” omatantyaari ikemijanteetero maawoeni riyotaanteri.

⁸ Irika Juan kaarira iiteetziri “Koñeetyaatsiri.” Tema riitaki kenkithata-koterini pokatsini.

⁹ Tema pokaki jaka kepatsiki maperotzirori roshia-kotari koñeetyaatsiri, riitaki koñeetyaa-koteerini maawoeni atziripaeni.

¹⁰ Ijeeka-paentzi kepatsiki. Tema riitaki owetsika-kirori kepatsi. Roo kanteencha tee riyotawakiri atziripaeni ikaatzi jeekatsiri kepatsiki.

¹¹ Ijeekimowita-paentari ikaatzi isheninkata-wakahaeyani. Teemaeta raakameethata-wakiri.

¹² Riima ikaatzi aakameethata-wakiriri, awentaa-naariri, riiyitaki itomiyitaari Tajorentsi.*

¹³ Riitaki itomintayitaari Tajorentsi irika-paeni. Tee oshiyawo itomintapiinta-yitee atziri-paeni, teera iñaaman-kakiini itzimantayitakaeri. Tema riitaki Tajorentsi kowashiteen-chari itomitantyaari.

¹⁴ Irika iiteetziri “Ñaantsi,” ratziritaki, ijeekimoyita-paentee. Osheki ikaminthaantzi rirori. Kyaari-perori iñaanitari. (Naaka-paeni ñaajaanta-kirori itajorenka, ari oshiya-jaantawo itajorenka rapintzite itomi Ashitariri.)

¹⁵ Riitaki cheraa-wenta-paakiriri paerani Juan, ikantapaaki: “Irika nokenkithata-kotziri paerani, nokantaki: ‘Awotsikitaki poyaatenani, rawijana naaka, tema riitaki etakawori paerani tekira notzimiita naaka.’”

¹⁶ Tema kameetha-pero-taki rirori, rootaki añaanta-yitaawori maawoeni aakapaeni ikaminthaa-pero-ta-piintee.

¹⁷ Paerani riitaki Moisés rojankinata-kaetakiri Ikantakaan-teetani. Riima Jesús Jeepatzii-toetani, riitaki neshironka-yiteeri, riijatzi ñaawaeyita-paentzirori kyaari-perori.

¹⁸ Tekatsi materoni iñeeri Tajorentsi. Riima rapintzite itomi Ashiteeri, jeeki-moperotziriri, riitaki kamanta-yiteeri aakapaeni ayotantaari jempe ikanta Ashiteeri.

Ikamantan-takiri Juan Omitsiryaatantaniri
(Mt. 3.11-12; Mr. 1.7-8; Lc. 3.15-17)

* 1:12 Waerontsi

19 Ikanta Judá-paeni nampitawori Aapatziyaweniki, rotyaantaki reewarite-paeni Ompera-tajorentsitaarewo eejatzi Leví-paeni rojampiteri Juan, ikanteri: “¿Jempema piitaka eeroka?”

20 Iroka ikantanaki Juan, tee romana-kotyaa, ikantzi: “Tee naaka Jeepatzii-toetani.”

21 Eekiro rojampitee-tatziiri, ikantee-tziri: “¿Jempema piitaka? ¿Eerokama Kamantan-taniri Elías?” Ikantzi Juan: “Tee naaka.” Eekiro ikantee-tatziiri: “¿Eerokama Kamantan-taniri pokatsini?” Ikantzi: “Tee.”

22 Ari ikantee-tziri: “¿Jempema piitatyaa eeroka? Pikamantena, rootaki nokanta-paeriri naaka otyaanta-kinari. Anjatyaa pikamanta-kotyaa.”

23 Ikantzi Juan: “Naakataki cheraapaen-tsini ochempi-mashiki, ikante: ‘Powameethateniri Awinkatharite jempe ikinapaaki, poshiya-kaantero itampatzikae-tziro awotsi.’ Rootaki ikamantan-tzitakari paerani Kamantan-taniri Isaías.”

24 Irika-paeni pokaentsiri rojampitziri Juan, rotyaantani Inashitantaniri-paeni.

25 Eekiro rojampita-tziiri, ikantziri: “Tee eeroka Jeepatzii-toetani, tee eeroka Elías, tee eeroka Kamantan-taniri. ¿Itaka pomitsiryaatantari?”

26 Ikantzi Juan: “Apatziro nomitsiryaatantawo naaka nijaa. Roo kanteencha tzimatsi apaani jaka pitsipatakari, kaari piyoteeyini.

27 Riitaki poyaatenani naaka, rawijanakina naaka. Tee okantya roshiyakaantena naaka romperatani noeyotashitan-tyaari nothopaeniri ikyaatari iitziki.”

28 Rootaki awijayiteen-tsiri paerani intatsikirona Pareenkaariniki iiteetziro Ashironkaaweniki jempe romitsiryaatantzi Juan.

Ipira Tajorentsi

29 Okanta okitejeta-manee, iñaawaeri Juan ikinapae Jesús, ikantzi: “¡Irika ipira Tajorentsi, riitaki atsipetee-yaawoni iyaari-peronka maawoeni atziri-paeni, ipeyakoe-tantee-yaariri!†

30 Riitaki nokenkithata-kotakiri paerani nokantaki: ‘Awotsikitaki atziri poyaateenani naaka, rawijana, tema riitaki etakawori tekira notzimiita naaka.’

31 Tee niyowitari naaka. Rootaki nopokan-takari nomitsiyaa-tantyaawo nijaa, rootaki riyotan-tenari maawoeni Israel-paeni.”

32 Eekiro riyata-kaana-kitziiro Juan ikamantantzi, ikantzi: “Noñaakiri naaka Ishire tajorentsi ikinapaaki jenoki roshiyakari jamomo, rookanta-paakari rirori.

33 Tee niyowitari naaka. Roo kanteencha irika otyaanta-kinari nomitsiryaatan-tyaawo nijaa, ikantakina: ‘Aririka piñaakiri rayiita-shitakiri Ishire tajorentsi, itzimi-rika rookanta-paakyaari, riitaki kimitakaantemironi romitsiryaatan-temiro Ishire tajorentsi.’

34 Naakataki ñaakiriri, rootaki nokenkithata-kotan-tariri riitaki Itomi Tajorentsi.”

Etanakawori riyotaani Jesús

35 Okanta okitejeta-manee ari ijeeka-manee Juan eejatzi apite riyotaani.

36 Ikanta iñaawaeri Jesús ikinapae, ikantzi Juan: “Irinta ipira Tajorentsi.”

37 Ikanta ikemawaki apite riyotaani Juan, royaata-nakiri Jesús.

38 Ari ipithokanaka Jesús, iñaatziri ikaatzi oyaatakiriri, ikantziri: “¿Jempema piyaateka?” Ikanteeyini rirori: “¡Yotaanari! ¿Jempema pinampi?”‡

† 1:29 ipira = cordero ‡ 1:38 Yotaanari = Rabí

39 Ikantzi Jesús: “Pipoki piñeero.” Ikanta royaatee-yanakirini, iñaakiro jempe inampitawo. Ari imaapaentzi, tema tsireniityaaki. §

40 Tema irika kemakiriri Juan, oyaatana-kiriri Jesús, riitaki Andrés rirentzi Simón Pedro.

41 Tema apatziro Andrés riyaaata-shita-nakiri Simón, rirentzi ikantapaakiri: “Noñaakiri Jeepatzii-toetani (roo ikantee-tziri eejatzi, ‘Cristo.’)”*

42 Ikanta Andrés raanakiri Simón ijeekira Jesús. Ikanta iñaawakiri Jesús rirentzi Andrés, ikantawakiri: “Eeroka Simón, itomi Jonás. Nimaeka piiteeyaa ‘Kijori.’” (Roo ikantee-tziri eejatzi, Pedro.)†

Ikaemae-takiri Felipe eejatzi Nataneel

43 Okanta okitejeta-manee, jataki Jesús Tepoweniki. Ari iñaapaa-kiriri Felipe, ikantapaakiri: “Poyaatena.”

44 Tema irika Felipe, Shima-pankoni-jatzi, rootaki inampi Andrés eejatzi Pedro.

45 Ikanta Felipe, riyaaata-shita-nakiri Nataneel, ikantapaakiri: “Noñaakirira rojankinata-kotakiri Moisés Ikantakaan-teetaniki, riijatzi rojankinata-kotzitaka eejatzi Kamantan-taniripaeni. Riitaki Jesús, itomi José, Kashiyakaa-weni-jatzi.”

46 Ikantzi Nataneel: “¿Eenitatsima kameetha-shireri janta Kashiyakaa-weniki?” Ikantzi Felipe: “Pipoki, piñeeri.”

47 Ikanta iñaawakiri Jesús ipokaki Nataneel, ikantanaki: “Kaakitaki riropori isheninka Israel, tee itheeya-nityaa.”

48 Ari ikantzi Nataneel: “¿Jempema janta piñaanaka piyotan-tanari?” Ikantzi Jesús: “Noñiitakimi tekira ikaemimiita Felipe pijeeki otsimankaetyeera pankirentsi.”‡

49 Ikantanaki Nataneel: “¡Yotaanarí! ¡Eerokataki Itomi Tajorentsi, eerokataki Iwinkatharite Israel-paeni!”

50 Ikantzi Jesús: “Rootaki pikemijatanta-matsita-nakari nokantakimi noñaakimi pijeeki otsimankaetyeera pankirentsi. Roo kanteencha, aritaki piñaaki otsipa awijironi iroka.”

51 Eekiro ikantana-kitzii Jesús: “Ari piñaakiro ashitareeya inkite. Ari ipiya-piyateeyini ronampiripaeni tajorentsi rayiita-shiteri Itomi Atziri.”§

2

Aawakahaantsi Nampitsiki Menkoshiniki

1 Okanta mawatapaen-tsiri kitejeri ari raawakae-takari nampitsiki iitachari Menkoshini, jeekatsiri Tepoweniki. Ari ojeekakiri eejatzi riniro Jesús janta.

2 Ari ikaemakaan-teetakiri Jesús eejatzi riyotaani-paeni janta aawakahaan-tsiki.

3 Ikanta roemoshirenkaeyani, thaatapaaka imiritee-yirini. Okanta riniro Jesús, okantakiri otomi: “Thaatapaaka imiriteetziri.”*

4 Ikantzi rirori: “¡Tsinani! ¿Itaka pikantan-tanari naaka? Tema tekira omonkaa-paetetyaata noñaahan-tantyaa.”

5 Okantanakiri roori ikaatzi kitanta-tsiri: “Pantero okaate ikantemiri notyomi.”

§ 1:39 tsireniityaaki = riweyaaka ooryaa 10. (Ari okanta riyotee-tziri ooryaa paerani.) * 1:41 Jeepatzii-toetani = Mesías † 1:42 Kijori = Cefas ‡ 1:48 pankirentsi = higuera § 1:51 ashitareeya inkite = iñeeteri inkite-jatzi, kaari iñeeta-piinteetzi. * 2:3 imiriteetziri = vino

⁶ Ari owayitaka janta 6 chomo mapinakitsiri, rootaki rowanta-piintari Judá-paeni nijaa, roojatzi ikewayitantari rantakiro-rika ipinkae-tziriri. Iroka chomo, eeniyitatsi iyomaatachari apite ikaanteetari nijaa, otsipa mawa ikaanteetari.[†]

⁷ Ikantanakiri Jesús ikaatzi kitanta-tsiri: “Piyeekite nijaa maawoeni chomoki.” Imatakiro riyeeki-pero-yitakiro chomokipaeni.

⁸ Ipoñaa ikantzi Jesús: “Pinkitera eepichokiini amiri, paanakiniri aminakaan-tzirori oemoshirenkaantsi.” Imatakiro ikantee-takiriri.

⁹ Ikanta irika aminakaan-tzirori oemoshirenkaantsi iñaan-tawakawo eepichokiini imiriteetziri nijaawita-chari, tee riyotzi jempe okina-kota-paaki rooperori imiriteetziri. Apatziro riyoteeyini kitanta-tsiri, tema riiyitaki yeekita-kirori nijaa. Ikanta aminakaan-tzirori oemoshirenkaantsi, ikae-makiri aawakaa-chari,

¹⁰ ikantziri: “Rootaki rameyitari atziriri-paeni retapiintawo ipakotan-tziro rooperori imiriteetziri, aririka ikemaeyanaknyaani oemoshirenka-chari, ari ipakotan-teetero jentaari. Rooma eeroka powaan-takawo rooperori imiriteetziri roojatzi nimaeka.”

¹¹ Rootaki etanakawori roñaahan-tziro Jesús nampitsiki Menkoshiniki janta Tepoweniki, ari retanakawori itajonka-wentantzi roñaahan-tzirori ishintsinka. Ari ikemijanta-perota-nakiri riyotaani-paeni.

¹² Ikanta okaatapaaki roemoshirenkaeta, jatanaki nampitsiki Capernaum, itsipata-naawo riniro, rirentzi-paeni, eejatzi riyotaani-paeni. Tee ojamani ijeeka-paentzi janta.

Romishito-yiri Jesús pimanta-yitatsiri tajorentsi-pankoki

(Mt. 21.12-13; Mr. 11.15-18; Lc. 19.45-46)

¹³ Okaakitzi-matee roemoshirenka-piintan-tawori Judá-paeni Anonkoryaantsi. Jataki Jesús Aapatziyaweniki.

¹⁴ Iñaapaakiri tajorentsi-pankoki pimantayitziriri ipira-paeni, eejatzi ijamomote-paeni. Ari ijeekayitakiri iyomparitariri koriki.^{‡§}

¹⁵ Ikanta iñaapaakiri, raminthataki Jesús ipaja-mento, romishitowakiri maawoeni iyomparita-chari tajorentsi-pankoki, itsipataakiri ipira-paeni. Rojokitakiri iyorikite ikaatzi iyomparitariri koriki, rotatsinki-takiri okaatzi rowanta-yitariri.

¹⁶ Ikantakiri Jesús pimantziriri ijamomote: “¡Paaneeri pipira! ¡Tee okameethatzi piyompari-pankotyaawo ipanko Ashitanari!”

¹⁷ Ari ikenkishiryaa-nakiro riyotaani okaatzi rojankinee-takiri paerani, ikanteetzi: Antawo nokija-kotyaawo pipanko.

¹⁸ Ikanta Judá-paeni ikantanakiri Jesús: “Anjatyaa poñaahante kaari iñaapiinteetzi niyotan-tyaari omaperotatya otzimi pishintsinka pimantanakawori pomishitowantzi.”

¹⁹ Ikantzi Jesús: “Pipookiro iroka tajorentsi-panko, roo awijawitakyaa mawa kitejeri, aritaki nopiriinteero eejatzi.”

²⁰ Ikanteeyini Judá-paeni: “Tema okaatzi 46 ojarentsi rantawaeteetaki rowetsikan-teeta-kawori iroka tajorentsi-panko, ¿arima pitzinahaero eeroka okaate mawa kitejeri?”

²¹ Iroka “tajorentsi-panko” ikenkithata-kotakiri Jesús, roo ikantakowita iwatha rirori.

[†] 2:6 apite ikaanteetari = 50 litro; mawa ikaanteetari = 70-100 litro   [‡] 2:14 ipira-paeni = buey, owisha (oveja)   [§] 2:14 Ikaatzi pokayita-tsiri Aapatziyaweniki, ramayitzi iyorikite ipoñaakaa-yitari inampiteki rirori. Roo okowantari riyomparityaari iyorikite Aapatziyaweniki, okantyyaa ramanantan-tyaari tsimeri-paeni ipomete-niriri Tajorentsi

22 Ikanta rañahaera paerani Jesús, ikenkishiryaa-neero riyotaani-paeni ikenkithata-kotzi-takari. Rootaki ikematha-perotan-tanakawori Jankinarentsi, eejatzi okaatzi ikantayitakiri Jesús.

Maawoeni riyoshiretziri Jesús

23 Tema eeniro ijeeki Jesús Aapatziyaweniki roemoshirenkaetziro Anonkoryaantsi, osheki kemijanta-nakiriri iñaayitakiri itajonkawentantaki.*

24 Roo kanteencha Jesús, tee rawentaa-yitari irika atziri-paeni, tema riyoshiretziri maawoeni.

25 Tema tekatsi kamantawityaarini Jesús jempe ikanta-shireyitzi atziri, tema riyoyitzi rirori ishireki.

3

Jesús eejatzi Nicodemo

1 Eenitatsi Inashitantaniri iita Nicodemo, riiperori Judá-paeni irika.

2 Ikanta riyataki tsireniki Nicodemo iñeeri Jesús. Ikantapaakiri: “¡Yotaanaí! Niyoteeyini naaka riitaki Tajorentsi otyaantakimiri piyotaa-yitena, tema tekatsi materoni okaatzi poñaahan-takiri eeroka eerorika itsipashiretari Tajorentsi.”*

3 Ari rakanaki Jesús, ikantziri: “Pikemi nokantemi. Itzimi-rika kaari apiiteeroni itzimae, eero iñeero ipinkathari-wentantee Tajorentsi. Omaperotatya.”

4 Ikantzi Nicodemo: “¿Kantachama rapiiteero itzimae atziri antyashipariteen-tsiri? ¿Arima omateeya ikyahae omotziki riniro rapiitan-teeyaawori itzimae?”

5 Ikantzi Jesús: “Itzimi-rika kaari kimitakaan-teroni itziman-teeyaawomi nijaa, kaarira otzimashiretakaa-yiteeri Ishire tajorentsi, eero iñeero ipinkathari-wentantee Tajorentsi.†

6 Ikaatzi rowakaantziri atziri, atzirira irika. Riima ikaatzi kimitakaan-tanaawori itziman-teeyaawomi Ishire tajorentsi, tajorentsi-shire-tanee.

7 Eero pipampoyaa-wentziro okaatzi nokanta-kimiri: ‘Okowa-perotatyaa papiiteero pitzima-yitee.’

8 Oshiyatyaawo tampyaa otajonka-piintzi jempe okoyiro. Pikemawitawo opoematzi, teemaeta piyotzi jempe-rika okinapaaki, jempe-rika iyaatziro. Ari ikimitari eejatzi ikaatzi itzimashiretakaa-yiteeri Ishire tajorentsi.”

9 Ari rapiita-nakiro Nicodemo rojampitziri, ikantziri: “¿Jempema okanta-kotaka iroka?”

10 Ikantzi Jesús: “Eeroka yotaayitzi riri Israel-paeni, ¿tema piyotzi jempe okanta-kota iroka?”

11 Nokenkithatee-yatzii-mironi okaatzi niyotako-yitzi. Nokenkithatee-yatzii-mironi okaatzi noñaayita-piintziri nokiki, teemaeta pikemijantee-yantzi okaatzi nokanta-yitzi. Oaperotatya.

12 Tee pikemijantena nokenkithata-kotzimi jaawiki-jato, rootaki maperota-chani eero pikemijantana aririka nokenkithata-kotemi inkite-jato.

* 2:23 Waerontsi * 3:2 Yotaanari = Rabí † 3:5 Okaatzi kenkithata-kota-chari jaka “kimitakaan-teroni itziman-teeyaawomi nijaa,” eenitatsi oshiyakaa-wenta-yitachari: (1) Eenitatsi kantatsiri riitaki kenkithata-kotacha ikaatzi omitsiryaanaa-chari roshiya-kaanteero ikewatyeeromi ikaaripero-yitaki. (2) Eenitatsi kantatsiri rootaki kenkithata-kotacha itzimaari eenchaa-niki. (3) Eenitatsi kantayita-tsiri riitaki kenkithata-kotacha Ishire tajorentsi, tema añaapiintakiri Ishire tajorentsi roshiya-kaawentee-tziri nijaa.

¹³ Tekatsira apaani jatatsini inkiteki, apatziro ikantakaawo poñeenchari inkiteki. Riitaki akenkithata-kotziri, Itomi Atziri.

¹⁴ Paerani rowatzika-kotakiri maanki awaejatziteni Moisés janta ochempi-mashiki, ari ikimiteteeri eejatzi Itomi Atziri, otzimatyee rowatzika-koeteri rirori,

¹⁵ rañaantee-yaari ikaate kemijanteerini”.

Retakotari Tajorentsi maawoeni jaawiki-jatzi

¹⁶ “Tema retako-perotani royiri Tajorentsi jaawiki-jatzi, ishinetakiri rapintzite Itomi ikamawenteeri, rootaki eero ikaamanitanta ikaate kemijanteerini, ashi rowaero rañaayitee.

¹⁷ Tema Tajorentsi tee rotyaantziri Itomi jaka kepatsiki riyakowenteeri jaawiki-jatzi, tema ikowatzii rowawijaa-koyiteeri.

¹⁸ Ikaate kemijanteerini Itomi Tajorentsi, eero riyakowentee-tziri. Riima kaari kemijanteerini, tema ari riyakowentee-takiri, okantakaan-tziro tee ikemijanteeri rapintzite Itomi Tajorentsi.‡

¹⁹ Maawoeni kaari kemijanta-tsini, aritaki riyakowentee-takiri, tema ranta-piintakiro kaari-perori. Tema ipokawita-paenta paerani kepatsiki iiteetziri ‘Koñeetyaatsiri,’ roo ikowa-perotee-tanaki tsireniri, imaninta-wakiri ‘Koñeetyaatsiri,’

²⁰ maawoeni antayitzirori kaari-perori ikijaneenta-tziiri iiteetziri ‘Koñeetyaatsiri.’ Ikoementa-waeta eero riyotakoe-tantari rantayitziro kaari-perori.

²¹ Riima antapiinta-neerori kyaari-perori, rawentaa-perota-naari ‘Koñeetyaatsiri,’ rootaki iñahaetan-tyaariri rantawae-tanaatziiniri Tajorentsi.”

Raapatziya-minthari iimenteetari

²² Ikanta ikinanee Jesús iipatsiteki Judá-paeni itsipayita-naari riyotaani, ari itsipatakari romitsiryaaatantzi.

²³ Imatzitakawo Juan romitsiryaaatantzi rirori Apinyaateki, jempe okaakitapae Aapatziyaarini, tema janta ari otzima-perotziri nijaa. Ikaatzi jatayiteen-tsiri janta, romitsiryaa-yitawakiri.

²⁴ Tema tekira raakaan-teeteriita Juan romonkyahaeteri.

²⁵ Ikanta riyotaani-paeni Juan iñaana-minthatakiri Judá-paeni jempe okantakota ikitewa-thatan-teeyaari rantayitziro ipinkae-tziri.

²⁶ Ari riyatee-yakini ijeekira Juan, ikantapaakiri: “Yotaantanari, irinta tsipatzimiri intatsikiro eni Pareenkaarini, pikenkithata-kota-kinari, romitsiryaaatan-tatzii rirori, osheki atziri pokashitakiriri.”§

²⁷ Ari rakanaki Juan, ikantzi: “Jempe ikanta piñaakiri irika, teera opoñaashi-waeta, riitaki Tajorentsi riiperota-kaakiriri.

²⁸ Tema eeroka-paeni kemakinari nokantaki paerani: ‘Tee naaka Jeepatzii-toetani, apatziro rotyaantee-takina neewata-paakiri nokenkithata-kotakiri.’

²⁹ Jame noshiya-kaanta-wakiro aawakaa-chari, riitaki aapiintziro tsinani iiminteetari. Riima itsipa-minthatani, eero ikosheka-waeta rirori, apatziro ikimo-shiretanaki ikemakiri-rika iñaawaetanaki iiminentsi. Ari nokantari naaka, tee niriipero-waetzi, roo kanteencha antawo nokimo-shiretanaki.

³⁰ Tema eekiro riyaatatyee ririiperote irika, rooma naaka ari nopeyakoetyaanakyyaa.”

Poñeenchari jenoki

‡ 3:18 Waerontsi § 3:26 Yotaantanarí = Rabí

³¹ “Irika poñeenchari jenoki rawijiri maawoeni. Riima nampitawori kepat-siki, jaawiki-jatzira irika, ikenkithata-shita-piintawo jaawiki-jato. Riima poñeenchari inkiteki rawijiri maawoeni,

³² ikenkithata-kotziro okaatzi iñiiri, okaatzi ikemiri. Roo kanteencha eero ikemijantee-tziro okaatzi ikenkithata-kotziri.

³³ Roo kanteencha ikaate kemijanta-neerini irika, aritaki imatanakyaa rirori ikenkithata-kota-nakiri Tajorentsi kyaariperori.

³⁴ Irika rotyaantakiri Tajorentsi, iñaani Tajorentsi ikenkithata-kote. Tema Tajorentsi ithonkiro ijeeka-shireta-kaantantawo Itajorenka.

³⁵ Irika Ashiteeri retakotari Itomi, ipinkatha-ritakaakiri maawoeni tzimayita-tsiri.

³⁶ Itzimi-rika kemijanta-neerini Itomi, aritaki rañahae. Riima kaari kemi-janteerini Itomi, eero rañahae rirori, apatziro ratsipetee-yaawo rowajankita-haeri Tajorentsi.”

4

Jesús eejatzi Oshitekii-toni-jato

¹ Okanta paata riyotaki Jesús ikemaeyakini Inashitantaniri-paeni, ikan-teetzi: “Tzimaki osheki riyotaani Jesús, romitsiryaaataki osheki atziri, rawi-janakiri Juan.”

² (Kaarira Jesús omitsiryaa-tantatsini, tema riyotaani-paeni omitsiryaaatan-tatsiri.)

³ Rootaki ipiyantaari Jesús Tepoweniki ijeekawitaka iipatsiteki Judá-paeni.

⁴ Otzimatyee ikinaneero Oshitekii-toniki jempe eenta-thakitzi.

⁵ Roojatzi rareetan-takari nampitsiki iiteetziri Shempachaari. Roo tsipa-nampitawori iipatsite Jacob, ipaneeriri itomi José ikamaera rirori Jacob.

⁶ Ari otzimiri janta nijaa ikeekana-takotziri paerani Jacob. Tema ayi-matakiri imakoni Jesús ranashitakaha, ijeeki-mota-paakiro nijaa. Tema tampatzikataki ooryaa.*

⁷ Ari opokakiri Oshitekii-toni-jato okayi nijaa. Ikantawakiro Jesús: “Pipina nijaa nirawaki.”

⁸ Riyaatee-yatziini riyotaani nampitsiki ramanante owanawontsi.

⁹ Ari akanakiri tsinani okantanakiri: “¿Jempe pikinakaeroka? Judá-paeni pineeyini eeroka, pomapokina pikowa-kotana nopimi nijaa, naaka Oshitekii-toni-jato.” Tema maawoeni Judá-paeni tee raapatziyaari kameetha Oshitekii-toni-jatzi.

¹⁰ Ari rakanakiro Jesús, ikantziro: “Arimi piyote oeta ipantziri Tajorentsi, ari piyoterimi kowakota-kimiri nijaa, eeroka kowakoterinimi rirori. Aritaki ipakimiromi rirori nija añaakaan-tatsiri.”

¹¹ Okantanaki tsinani: “Pinkathari, tekatsira payi pikitan-tyaari nijaa, inthomoeki ojeeki, ¿jempe payika pipinari nija añaakaan-tatsiri?”

¹² ¿Pawijirima eeroka awaejatziteni Jacob, paneerori iroka nija, imiritakiri paerani rirori, itomi-paeni, eejatzi ipira-paeni?”

¹³ Ikantzi Jesús: “Maawoeni miritzirori iroka nija, eero opeyaa imiri.

¹⁴ Riima ikaate miriteeroni nija nopantziri naaka, eero iñeero imiritee. Tema iroka nija nopaeriri naaka okimitee-yaawo nijaateni oshiyaa-shiretan-teeyaarimi, ashi rowaero rañaayitee.”

¹⁵ Okantzi tsinani: “Pinkathari, pipinawo naaka iroka nija, eero nomiri-tantaa, eero nopiya-piya-waetanta nokayi nija.”

* 4:6 tampatzika ooryaa = ooryaa 6. (Ari okanta riyotee-tziri ooryaa paerani.)

¹⁶ Ikantziro Jesús: “Piyaate pikaemiri piimi, pipiyeera eejatzi jaka.”

¹⁷ Okantzi tsinani: “Tekatsi noemi.” Ikantziro Jesús: “Kameetha pikantaki, tee itzimi piimi.

¹⁸ Tema paerani tzimawitacha ikaatzi 5 piimi. Riima pitsipatari nimaeka, kaari piimi. omaperotatya pikantakiri.”

¹⁹ Ari okantanaki tsinani: “Pinkatharí, kimitaka eeroka Kamantan-taniri.

²⁰ Paerani nowaejatzi-te-paeni Oshitekii-toni-jatzi ipinkathata-piintakiri rirori Tajorentsi jaka ochempiki. Rooma eeroka Judá-paeni pikanteeyini janta Aapatziyaweniki apinkathata-piinteeri.”

²¹ Ikantanakiro Jesús: “¡Pikemi tsinani! Rooteentsi pipinkatha-yiteeri eerokapaeni Ashiteeri, tee okowa-perota pipoki jaka ochempiki, tee okowa-perota eejatzi piyaate Aapatziyaweniki.

²² Omaperotatya, tee piyotee-yawitani eeroka iita pipinkathata-piintziri. Rooma naaka-paeni Judá-paeni niyotziri nopinkathatzi. Tema apaani isheninka Judá-paeni owawijaa-kotan-tatsini.

²³ Tema rootzi-mateentsi piñahaero. Nimaeka imateero ipinkathashireteeri Ashiteeri ikaatzira pinkathaperoteeriri. Tema riitaki ikowaeri rirori Ashiteeri ipinkatha-yiteeri.

²⁴ Tema irika Tajorentsi riitaki eejatzi Ishire tajorentsi, kaari koñaata-tsini. Ikaate pinkatha-yiteerini, otzimatyee ipinkatha-shire-pero-teeri, tee okowa-perota rantayiteero koñaayita-tsiri.”

²⁵ Okantzi tsinani: “Niyotzi naaka ari ipokaki Jeepatzii-toetani, (iiteetziri Cristo.) Aririka rareetakyaa, riitaki kamanta-paakaeroni maawoeni jempe okanta-kota iroka-paeni.”†

²⁶ Ikantzi Jesús: “Naakataki, kenkitha-waeta-kaakimiri.”

²⁷ Ari rareete-yapaani riyotaani. Ipampoyeeya-paakirini iñaapaakirira ikenkitha-waeta-kaero tsinani. Roo kanteencha, tekatsi apaani ojampitapaakirini, ikanteri: “¿Oeta ojampitzimiri tsinani? ¿Oeta pikenkitha-waeta-kaerori?”

²⁸ Ookanakiro tsinani ochomoni, jataki nampitsiki, okantapaakiri osheninka-paeni:

²⁹ “Pipokaeyini, piñeeri atziri yotakirori maawoeni nantayitakiri paerani. ¿Kaarima Jeepatzii-toetani?”

³⁰ Ari ikowae-yanakini atziri-paeni jeekatsiri nampitsiki, pokaeya-nakini ijeekakira Jesús.

³¹ Ari ikanteeyirini riyotaani, ikantziri: “¡Yotaanarí, poyaa!”‡

³² Ikantzi Jesús: “Eenitatsi oeta nowari naaka, tee piñeeyironi eeroka.”

³³ Ari rojampita-wakaanaka riyotaani: “¿Eenitatsima iita amakiniriri rowanawo?”

³⁴ Ikantzi Jesús: “Rootaki nokimita-kaantari naaka nowanawo nanteniri ikoyiri otyaanta-kinari. Otzimatyee amonkaateeniri ikoyiri anteeniri rirori.

³⁵ Iroka pikanta-piinteeyini eeroka: ‘Yotapaaka 4 kashiri ojampatan-tyaari pankirentsi.’ Roo kanteencha, pikemi nokantzimi. Pamini pankirentsi-mashiki, aritaki mataka jampayitaki owiitan-tyaawori.

³⁶ Ikaate owiiteeroni ipineeteeri. Tema rowiiteero okithoki pankirentsi oshiyakaa-wentziriri añaayita-tsini. Rootaki ithaamentan-teeyaari pankita-kirori itsipatee-yaari owiikiteerori.

³⁷ Tema omaperotatya roshiya-kaawentee-takiri, ikanteetzi: ‘Tzimatsi apaani pankita-kirori, eenitatsi itsipa owiiteeroni.’

† 4:25 Jeepatzii-toetani = Mesías   ‡ 4:31 Yotaanarí = Rabí

³⁸ Tema notyaanta-yitakimi eerokapaeni powiiyiteero kaari pipomeentsi-wenta pantawae-wentero. Tema tzimatsi itsipa pomeentsi-wenta-kawori rantawae-wentakiro. Eerokapaeni nintahaeyaawori rantawaetani.”

³⁹ Tema osheki Oshitekii-toni-jatzi, ashitawori inampi janta ikemijanta-nakiri Jesús okamanta-paakiri tsinani, okantzi: “Riyotakiro okaatzi nantayitakiri paerani.”

⁴⁰ Ikanta raretee-yapaakani Oshitekii-toni-jatzi ijeekakira Jesús, ikan-teeyapaakirini ijeeki-mota-nakiri inampiki. Roojatzi ijeekan-tanakari Jesús, okaatzi apite kitejeri ijeekanaki.

⁴¹ Eekiro ishenita-nakitzii itsipa kemijanta-neentsiri, tema riitaki kema-kiriri okaatzi ikantayitziri Jesús.

⁴² Ari ikantee-tanakiro tsinani: “Kemijanta-yitaana naaka, teera apatziro nokemijanteeri pikaman-tapaakina eeroka, tema naaka kemaperotakiriri okaatzi ikantayitziri. Niyotee-yakirini riitaki matzirori rowawijaa-koteeri atziri-paeni, riitaki Jeepatzii-toetani.”

Rowawijaakoteeri Jesús itomi apaani jewari

⁴³ Ikanta omonkaataka apite kitejeri ijeekapaaki Jesús Oshitekii-toniki, awijanaki riyaatero Tepoweniki.

⁴⁴ Tema riitaki Jesús kanteentsiri: “Apaani Kamantan-taniri tee ipinkathatee-tziri inampi-peroriki.”

⁴⁵ Ikanta rareeta Tepoweniki, osheki raakameethatee-tawaeri janta, tema ari ikaataki riyaatee-yakini Aapatziyaweni roemoshirenkero Anonkoryaantsi, iñaakiro maawoeni rantayitakiri Jesús janta.

⁴⁶ Ari rareetaari Jesús janta Menkoshiniki jeekatsiri Tepoweniki, jempe ipeyakirowanki nijaa okimita-nakawo imiriteetziri. Eenitatsi janta riiperori jewari, mantsiyateen-tsiri itomi janta nampitsiki Capernaum. §

⁴⁷ Ikanta irika jewari ikema-kotakiri Jesús ari rareeta Tepoweniki ipoñaakawo iipatsiteki Judá-paeni, riyaata-shita-nakiri iñeeri. Ikanta-paakiri, riyaate ipankoki rowawijateeniri itomi, rooteentsi ikami.

⁴⁸ Ari ikantanaki Jesús: “¿Itaka kaari pikemijanantana eerokapaeni? Pikowa-perotzi noñaayimiro kaari piña-piintzi, pikowa-jaantzi notajonka-wentante.”

⁴⁹ Roo kanteencha ikantanakiri jewari: “Pinkathari, jameeta nimaeka, tekira ikamana-kiita notyomi.”

⁵⁰ Ipoña ikantzi Jesús: “Pipiye pipankoki. Etsiyata-kotee pitomi.” Ikemijantanakitzii atziri okaatzi ikantakiriri Jesús, piyanaka.

⁵¹ Ipiya-mintheeta ipankoki, itonkiyotakari romperatani-paeni, ikantawaeri: “¡Etsiyata-kotee pitomi!”

⁵² Rojampita-nakiri jempe riweyaaka ooryaa raryaajeenitantanaari itomi, ikanteeyini romperatani: “Chapinki, iteenkanaki ooryaa, aritaki awijanakiri ijaawamereki-waetzi.”*

⁵³ Ari ikenkishiryaa-nakiro ashitariri aritaki roweyaakari ooryaa chapinki ikantakiri Jesús: “Etsiyata-kotee pitomi.” Rootaki ikemijantanakari rirori, ari ikimitanakari eejatzi maawoeni isheninka-paeni rirori ikemijanta-nakiri Jesús.

⁵⁴ Rootaki apiteteen-tsiri roñaahan-tziro Jesús itajonka-wentantzi rareeta Tepoweniki ipoñahaawo iipatsiteki Judá-paeni.

§ 4:46 imiriteetziri = vino * 4:52 iteenkanaki ooryaa = ooryaa 7. (Ari okanta riyotee-tziri ooryaa paerani.)

5

Kijopookiri Shimapankoni-jatzi

¹ Okanta paata, roemoshirenkae-yaani Judá-paeni Aapatziyaweniki. Ari riyaatzi-takari eejatzi Jesús.

² Ari ojeekiri Aapatziyaweniki owaankanatee-tziro nijaa ikantee-tziro “Neshironka-pankoni.” Eenitatsi okaatzi 5 opanko-sheta-paeni. Roo otsipamampitari ashitakowontsi iiteetziri “Owisha.”*

³ Ari ipiyotari osheki mantsiyari, mawityaakiri, kijopookiri, ethori-waeta-tsiri. Tema omaryaa-yitaka kepatsiki royaawentawo oshewaatyaa nijaa.

⁴ Ikanteetzi inatziira ipoki ronampiripaeni tajorentsi ishewaata-kaero nijaa, itzimi-rika etanakyaaawoni ipiinkaatan-tyaawo nijaa oshewaataha, aritaki retsiyata-kotee imantsiya-waetzira.†

⁵ Eenitatsi janta apaani mantsiyari okaatzi 38 ojarentsi imantsiya-waetaki.

⁶ Ikanta iñaapaakiri Jesús romaryaaaka irika mantsiyari, riyotapaakiri osheki rojamanitakotaki imantsiya-waetaki, rojampita-paakiri, ikantziri: “¿Pikoyi petsiyata-kotee?”

⁷ Ikantzi mantsiyari: “Tekatsi owiinkinani nijaaki aririka oshewaa-paetetyaa. Tema nokowawita-piinta nopiinkaatem, ranaakowaetanikina itsipa ipiinkaataki rirori.”

⁸ Ikantzi Jesús: “Pipiriinte, paaneero pomaryaa-mento, piyaatee.”

⁹ Apathakirotonaa retsiyata-kotanee irika atziri, raaneero romaryaa-mento, anashitanaa. Tema irooka kitejeri imakoryaan-teetari,

¹⁰ ikantakiri Judá-paeni irika atziri etsiyata-kotaa-tsiri: “Kitejeri irooka imakoryaan-teetari nimaeka, tee oshinetaantsitzi paaneero pomaryaa-mento.”

¹¹ Ikantzi etsiyata-kotaa-tsiri: “Tema ikantatyaana etsiyata-kotakahaanari: ‘Paaneero pomaryaa-mento, piyaatee.’ ”

¹² Ari rojampita-nakiri Judá-paeni, ikantziri: “¿Itzimika kantakimiri: ‘Paaneero pomaryaa-mento, piyaatee?’ ”

¹³ Roo kanteencha irika etsiyatakotaa-tsiri, tee riyotzi jempe itzimi etsiyata-kota-kahaeriri, tee iñaawaeri jempe ikinanaki Jesús, tema osheki atziri piyoteen-chari janta.

¹⁴ Okanta janta tajorentsi-pankoki iñahaeri Jesús retsiyata-kota-kahaeri, ikantziri: “Tema etsiyata-koteemi nimaeka, eero papiiteero panteero kaari-perori, omaperotzimi-kari kowaenka-perota-tsiri.”

¹⁵ Ari riyaaanaki etsiyata-kotaa-tsiri, ikamantakiri Judá-paeni riitaki Jesús etsiyata-kota-kahaeriri.

¹⁶ Rootaki retanta-nakawori ikijaneentziri Jesús, okantakaan-tziro retsiyata-kota-kaantaki kitejeri imakoryaan-teetari.

¹⁷ Roo kanteencha ikantzi Jesús: “ashi royiro rantawaetzi Ashitanari, ari nokimitzita naaka nantawaetzi.”

¹⁸ Rootaki ikowa-perotantari Judá-paeni rowamayiri Jesús, tema tee apatziro rantawaetantawo kitejeri imakoryaan-teetari, tema roshiya-kotakari Tajorentsi, ikantaki Jesús: “Riitaki Tajorentsi ashitanari.”

Ishintsinka Itomi Tajorentsi

¹⁹ Ari rakanaki Jesús, ikantzi: “Irika Itomi Tajorentsi, tee rantziro ikowashi-yitari rirori. Apatziro rantziro okaatzi iñaakotziriri Ashitariri. Tema okaatzi rantziri Ashitariri, roojatzi rantziri Itomi. Omaperotatya.

* 5:2 Neshironka-pankoni = ikantee-tziro iñaaniki Heber-paeni Betesda; Owisha = Oveja † 5:4 Otsipayita ñaantsi-paeni

²⁰ Tema retakotari Ashitariri irika Itomi, roñaayiri maawoeni rantayitziri rirori. Eekiro roñaaha-tyeeri oeta-rika antawoyita-tsiri, tema ari pipampoy-aawenteero eerokapaeni.

²¹ Ikimitaha Ashitariri rowiriinta-yitziri kaminkari, rañaakayiteeri, aritaki ikimi-tzitari Itomi rirori, rañaakaa-yiteeri ikoyiri.

²² Tee riyakatantzi Ashitanari, riitaki ikowakaaki Itomi riyakowentantee,

²³ rootaki ipinkathatan-teetyaariri rirori Itomi, ikimitee-tziri Ashitariri. Itzimi kaari pinkathaterini Itomi, tee ipinkathatzitari Ashitariri, otyaanta-kiriri jaka.

²⁴ Ikaate kemaeroni nokanta-yitakiri, aririka rawentaa-neeyaari otyaanta-kinari, aritaki raña-shire-yitee. Eero rowajankitee-tziri, aritaki okaatapaaki ikaamanita-waetzi, ashi rowaero rañahae. Omaperotatya.

²⁵ Tema rooteentsi omonkaateeyaa, nimaekataki ikemayiteero kamashireri-paeni iñaani Itomi Tajorentsi. Tema ikaatzi kemaeroni, aritaki raña-shire-yitee. Omaperotatya.

²⁶ Ikimitari Ashitariri rañaakaantzi, aritaki ikantzi-taari Itomi rañaakaantee rirori,

²⁷ ipakiri ishintsinka riyakowentantee, tema riitaki Itomi Atziri.

²⁸ Eero pipampoyaa-shitawo nokantakiri. Rooteentsi omateeyaa ikemantee-yaawori kaminkari-paeni iñaani,

²⁹ ari ipiriinta-yitanaki jempe ikitayitaka. Ikaatzi antapiinta-kirori kameethari, ari raña-yitee. Riima antapiinta-kirori kaari-perori, ari rañaawitaneeeyaa roo kanteencha ari rowajankitahae-teeri.”

Ñaayita-kiriri Jeepatzii-toetani

³⁰ “Tee nanta-shitawo nokowa-shitari naaka, riitakira Ashitanari kowatsiri niyakowentayiteemi. Okaatzi niyakowentan-tziri naaka rootaki tampatzikatatsiri, tema tee nantashi-waetawo nokowa-shitari naaka, rootaki ikoyiri Ashitanari otyaanta-kinari.

³¹ Naakami kenkithata-kota-chanimi apaniroeni, eero okameethatzimi nokenkithata-kowaetari.

³² Roo kanteencha eenitatsi itsipa kenkithata-kotanari, tema niyotzi naaka maperori okaatzi ikenkithata-kotanari rirori.

³³ Tema omaperotatya ikantakiri paerani Juan potyaantakiri ojampita-kiterini. Tema okaatzi ikenkithata-kota-wakinari rirori omaperotatya.

³⁴ Roo kanteencha tee nokowawaetziri naaka atziri kenkithata-kotenani, ikante: “Kameethari irika.” Noshiretan-tawori ikenkithata-kota-kinari paerani Juan, rootaki pikemijanan-teeyaariri eeroka Tajorentsi, pawijakoteeta.

³⁵ Tema okaatzi ikamantan-takiri paerani Juan okimita-paentari ootamentotsi koñeetyaa-tsiri. Rootaki pikowawita-paentari eerokapaeni pinintaa-wakyaawomi koñeetyaatsiri.

³⁶ Roo kanteencha eenitatsi awijirini Juan ikenkithata-kotana. Okaatzi nantziri naaka, rootaki ikantanari Ashitanari, rootaki maperotzirori oñaahan-tzirori riitaki Ashitanari otyaanta-kinari.

³⁷ Riitaki Ashitanari otyaanta-kinari. Riijatzi kamantan-teentsiri ikemijanan-teenari naaka. Teemaeta pikemiro eerokapaeni iñaawaetziri. Tema tee piñaawoota-nitziri.

³⁸ Tee pikemijantziro eerokapaeni iñaani, okantakaan-tziro tee pikemijantana naaka, tema naaka rotyaantani.

³⁹ Pamatsinkawentakawo piñaanatziro Iñaani Tajorentsi, poshiya-kaatzi ari pinkañaane-yitee. Tema naakawitaka okenkithata-kotziri Iñaani Tajorentsi,

⁴⁰ teemaeta pikowaeyini eeroka pawentahaena ashi powantee-yaawori pañaayitee.

⁴¹ Tee nokowa-shityaawo naaka ithaamenta-waetena atziripaeni.

⁴² Tema niyoyitzimi naaka jempe pikanteeyani eeroka-paeni, tee pikowaeri Tajorentsi.

⁴³ Naaka rotyaantaki Ashitanari nopoki, tee pikemijantena eerokapaeni. Roo kanteencha aririka ipoki itsipa rantayita-paakiro ikowa-shitari rirori, aritaki paakameethatee-yawakirini.‡

⁴⁴ ¿Jempema pikantyaaka pikemijanteeyini, osheki piñaama-waetawo ikimoshireta-kaawaetemi atziri ikantakaapero-wentzimi? Eero pikowawaeta-shita ikimo-shire-wenteemi Tajorentsi.

⁴⁵ Eero pikenkishiryaa-waeta-shita naaka iyakowenteemini Ashitanariki. Tema riitaki Moisés iyakowenta-yiteemini eerokapaeni, tema riitaki pawentaa-piintakari.

⁴⁶ Riimi pikemijantakimi Moisés, ari pikemijanta-kinami naaka, tema naaka rojankinata-kotaki paerani Moisés.

⁴⁷ Teera pikemijanta-tziiri Moisés rojankinata-kowitakina, ¿jempema pikantyaaka pikemijantero okaate nokanta-yitemiri naaka?”

6

Rowakaari Jesús 5000 atziri

(Mt. 14.13-21; Mr. 6.30-44; Lc. 9.10-17)

¹ Ikanta imontyaanaka Jesús intatsikiro inkaari jeekatsiri Tepoweniki, roojatzi iiteetziri Tiberias.

² Osheki atziri oyaatakiriri, tema iñaakiri okaatzi rantayi-takiri, retsiyatakota-kaayitee osheki mantsiyari-paeni.

³ Roojatzi itonkaan-tanakari Jesús ochempiki. Ari ijeekapaaki itsipayitakari riyotaani-paeni.

⁴ Tema areetzi-mataa kitejeri Anonkoryaantsi, roemoshirenkanta-piintari Judá-paeni.

⁵ Ikanta raminaki Jesús, iñaatziiri osheki atziri oyaatakiriri, ikantanakiri Felipe: “¿Jempema amananteka owanawontsi owakaeyaari maawoeni irika-paeni atziri?”

⁶ Tema riyotaki rirori Jesús oetarika ranteri. Roo kanteencha rojampitashitari Felipe ikemant-yaariri oetarika ikanteri.

⁷ Ari rakanaki Felipe, ikantzi: “Tema otzimatyee antawaete ikaate 6 kashiri aantyaari osheki koriki amanantan-tyaari owanawontsi, rowamatsi-tyaari eepichokiini atziri-paeni.”*

⁸ Akanaki itsipa riyotaani Jesús, riitaki Andrés rirentzi Simón Pedro, ikantzi:

⁹ “Irika apaani eentsi amaentsiri 5 ratanteetari, apite shima. ¿Arima imonkaatakyaari osheki atziri?”†

¹⁰ Ari ikantzi Jesús: “Pikanteri ijeekaeyeni.” Ari ojeeki janta katawoshimashi, ari ijeekae-yanakini. Tema apatziro riyotee-takiri shirampari-paeni ikaateeyini 5000.

¹¹ Ikanta raakotakiro Jesús ratanteetari, ikaatakiro ramanakari Tajorentsi, ipayitakiri ikaatzi jeekayi-teentsiri. Ari ikimitakiri shima, ipakiri ikaatzi piyooteenchari royaa.

‡ 5:43 Waerontsi * 6:7 osheki koriki = 200 denario † 6:9 ratanteetari = pan rowetsikae-tziri cebada

¹² Ikanta ikemaeyakani maawoeni atziri, ikanteeri Jesús riyotaani: “Paayi-teero opetoki okaatzi tzimahaan-tapaen-tsiri, eero apaawae-tanta.”

¹³ Ari rowiyyi-teero riyotaani-paeni, riyeekitee okaatzi 12 kantziri tzimahaan-tapaen-tsiri kaawita-chari 5 ratanteetari.

¹⁴ Ikanta iñaakiro atziri-paeni itajonka-wentakiro Jesús owanawontsi, ikantee-yanakini: “Riitaki irika akemakotziri Kamantan-taniri pokatsini jaka kepatsiki. Omaperotatya.”

¹⁵ Roo kanteencha riyotaki Jesús ipokaeya-tyeeni atziripaeni raapaenter, iwinkathari-tetyaari. Rootaki ipiyanta-naari tonkaariki ijeekawaetzi apaniroeni.

Ranashi-tantawo Jesús inkaari

(Mt. 14.22-27; Mr. 6.45-52)

¹⁶ Ikanta otsireniityaanaki, oerinkae-yaani inkaariki riyotaani Jesús,

¹⁷ oteteeya-paakani pitotsiki, montyaa-kotanaka intatsikirona inkaari riyateero nampitsiki Capernaum. Tema tsireni-tanaki, tekira rareetaawo rirori Jesús jempe ijeekae-yakini riyotaani-paeni.

¹⁸ Antawo okantaka otamakaatzi inkaari, tema oshintsitatzi otampyaa-tzii.

¹⁹ Tema janthataki imontyaa-koteeyani riyotaani inkaariki, iñaatziiri ipokae Jesús ranashi-tantaawo inkaari. Antawo ithaawae-yanakini riyotaani.‡

²⁰ Roo kanteencha ikantapaeri Jesús irika-paeni riyotaani: “¡Naakataki, eero pithaawan-tashitana!”

²¹ Tema kimoshireteeyaneeni rotetawaeri pitotsiki, tekira ojamanitanakita aatakotee-yapaakini jempe roshiretawo rareetyaa.

Osheki atziri amina-mina-teeriri Jesús

²² Okanta okiteejeta-manee, riyotaki atziri-paeni jeekaen-tsiri intatsikiro apinto iroka pitotsi imontyaan-tanaari riyotaani-paeni Jesús, tema apaniroeni imontyaa-kotanaka riyotaani-paeni, tee riyaatzi rirori Jesús.

²³ Roo kanteencha, ramaeta-paaki otsipa pitotsi poñaayi-teenchari nampitsiki Tiberias, aatakoeya-paakini jempe ramanakotakawo Awinkatharite atanteetari rowaeya-karini.

²⁴ Ikanta iñaakiro atziri-paeni tee ijeeki Jesús eejatzi riyotaani-paeni, oteteeya-nakani pitotsiki, jateeyakini nampitsiki Capernaum, ramina-mina-teeri Jesús.

Iiteetziri Jesús “owanawontsi añaakaan-tatsiri”

²⁵ Ikanta rareetee-yakani intatsikirona inkaari iñaapaeri Jesús, rojampitapaeri, ikantziri: “Yotaanari. ¿Jempema okaatzika pareetaka eeroka jaka?”§

²⁶ Ikantzi Jesús: “Tee roo pikowa-kowataa-tantanari pikematha-teero notajonka-wentakiro owanawontsi. Tema roo pikowa-kowa-tantaanari pikemaneentee-yakani chapinki powaeyakani. Omaperotatya.

²⁷ Eero pantawenta-shitawo owanawontsi thonkani-tachari, tema otzimatyee pantawenteero owanawontsi kaari thonkachani añaakaemini. Rootaki owanawontsi ipantziri Itomi Atziri, tema riitaki roñaahan-takiri Tajorentsi, Ashitariri, eenitatsiri itajorenka.”

²⁸ Ari rojampi-teeta-nakiri, ikantee-tziri: “¿Jempema nokantyaaka nantantyaawori okaatzi ikoyiri Tajorentsi nanteniri?”

²⁹ Ikantzi Jesús: “Iroka ikoyiri Tajorentsi panteeri, otzimatyee pikemijan-teeri irika rotyaantakiri.”

‡ 6:19 janthataki imontyaa-koteeyani = 5-6 kilómetro = 25 terika 30 estadio § 6:25 Yotaanari = Rabí

³⁰ Eekiro rojampi-teeta-tziiri, ikantee-tziri: “¿Iitama pitajonka-wentanteri eeroka nokemijan-tanteemiri? ¿Oetaka pantayi-tziri?”

³¹ Tema paerani rowayitakawo awaejatziteni iiteetziri ‘Iitama’ janta ochempi-mashiki, iroka ikanteetzi rojankina-takoe-tziro:

Tajorentsi pakiri royaawo owanawontsi paryahaen-tsiri inkiteki.”*†

³² Ari rakanaki Jesús, ikantzi: “Okaatzi owanawontsi poñeenchari paerani inkiteki, kaarira awaejatziteni Moisés panteroni. Roo kanteencha riitaki panteeroni Ashitanari rooperori owanawontsi. Omaperortatya.

³³ Tema okaatzi owanawontsi ipantziri Tajorentsi, riitaki irika poñeenchari inkiteki, riitaki añaaakaa-yiteerini maawoeni jaawiki-jatzi.”

³⁴ Ari ikantee-tanakiri: “Pinkathari, rootaki nokoyiri pipapiintenawo iroka owanawontsi.”

³⁵ Ikantzi Jesús: “Naakataki owanawontsi añaaakaan-taniri. Ikaate tsipa-shire-teenani naaka, eero itasheyawaetee. Ikaate kemijanta-neenani naaka, eero imiriwaetee.

³⁶ Tema nokantakimi, piñaawi-teeya-kinani eeroka, tee pikemijantana.

³⁷ Ikaatzi ikowakiri Ashitanari itsipa-shire-tena aritaki imatakiro, eero nomaninta-wakiri naaka.

³⁸ Tee roo nopokan-tyaari jaka nopoñaaka inkiteki nantayitero nokowashitari naaka, apatziro nanta-piintero ikoyiri Ashitanari otyaanta-kinari jaka.

³⁹ Iroka ikoyiri Ashitanari otyaanta-kinari, eero nopeyahaan-tawaetzi apaani ikaatzi itsipa-shire-takaa-kinari, otzimatyee nowañaa-yiteeri paata oweyaantyaawoni kitejeri.

⁴⁰ Iroka ikoyiri Ashitanari otyaanta-kinari jaka, ikaate yoteerini riitaki Itomi, ikemijanta-neeri, aritaki rañaakaa-yiteeri. Naaka owiriinteerini paata oweyaantyaawoni kitejeri.”

⁴¹ Rootaki opoñaantari ikijima-waeta-nakiri Judá-paeni irika Jesús, ike-makiri ikantaki: “Naakataki owanawontsi poñeenchari inkiteki.”

⁴² Ari ikanta-wakahae-yanakani: “¿Kaarima irika Jesús, itomi José? Niyoteeyirini naaka ashitariri. ¿Oetaka ikantantari: ‘Nopoñaawo inkiteki?’ ”

⁴³ Ikantzi Jesús: “Aritapaaki pikijima-waetakina.

⁴⁴ Tekatsi tsipa-shire-tashi-tenani naaka eerorika ramashire-teeri Ashitanari otyaanta-kinari. Tema naaka owiriinteerini paata oweyaantyaawoni kitejeri.

⁴⁵ Rootaki rojankina-takotakiri Kamantan-taniri-paeni, ikantaki:

Riita-ki Tajorentsi yotahaerini maawoeni.

Tema ikaatzi kemaerini Ashitanari, yoteerini rirori, aritaki itsipa-shire-teena naaka.

⁴⁶ Tema tekatsi ñaawooterini Ashitanari, apatziro poñeenchari Tajorentsi, riitaki ñaawootziriri.

⁴⁷ Ikaate kemijanteenani naaka, aritaki rañahae. Omaperortatya.

⁴⁸ Naakataki owanawontsi añaaakaan-taniri.

⁴⁹ Rowawitakawo piwaejatziteni ikantee-tziri ‘Iitama’ janta ochempi-mashiki, roo kanteencha kamayitee rirori.

⁵⁰ Riima irika oshiyakawori owanawontsi poñahaen-chari inkiteki, eero ikaamanitee ikaate owakyaarini.

⁵¹ Naakataki kañaaniri owanawontsi poñeenchari inkiteki. Itzimi-rika owakyaawoni iroka owanawontsi, aritaki rañahae. Iroka owanawontsi nopantziri naaka, rootaki nowatha. Riitaki natsipe-wenta jaawiki-jatzi-paeni rañaantee-yaari rirori.”

* 6:31 iitama = maná † 6:31 owanawontsi = pan

⁵² Ari ikanta-wakahaeyani Judá-paeni: “¿Jempema ikinakaeroka irika rowakaan-teerori iwatha?”

⁵³ Ikantzi Jesús: “Eerorika powawo iwatha Itomi Atziri, eerorika piriro rira, eero pañaayitee. Omaperotatya.

⁵⁴ Itzimi-rika owakyaawoni nowatha, itzimi-rika irakironi nira, aritaki rañaayitee. Naakataki owiriinteerini iweyaantyaawoni kitejeri.

⁵⁵ Tema owanawontsi-perori iroka nowatha, rooma nira rootaki imiri-peroetziri.

⁵⁶ Itzimi-rika owakyaawoni nowatha, itzimi-rika irakironi nira, itsipa-shire-taana naaka, nomatzitari naaka notsipa-shire-taari rirori.

⁵⁷ Tema irika Ashitanari otyaanta-kinari naaka kañaaniri rirori, riitaki añaakaanari naaka. Ari okantzitari eejatzi, itzimi-rika kemijanteenani naaka, aritaki nañaakaa-yiteeri.

⁵⁸ Nokenkitha-takota-tziiro owanawontsi poñeenchari inkiteki. Iroka owanawontsi tee oshiyawo iiteetziri ‘litama’ rowayitakari paerani piwae-jatziteni, rowayiwi-takawo, kamayitee rirori. Riima ikaate owakyaarini irika oshiyawori owanawontsi, ashi rowaero rañahae.”

⁵⁹ Rootaki riyotaan-takiri Jesús jempe ipiyota-piinteeta janta nampitsiki Capernaum.

Ikenkitha-takoe-tziro añaantsi

⁶⁰ Ikanta ikemaetakiro iroka yotaantsi, osheki ikaatzi kemijanta-kiriri Jesús, kantaneen-tsiri: “Osheki okompitataka okaatzi ikantayi-takiri Jesús. ¿litama kemijanta-matsi-terini?”

⁶¹ Tema yotaki Jesús iñaawae-pooki-tatzii ikaatzi ikenkitha-takaakiri, rojampi-tanakiri: “¿Tema inimomitzi okaatzi nokaman-takimiri?”

⁶² ¿Jempema pikanteka aririka piñeerimi irika Itomi Atziri roenokaeya jempe ipoñaaka paerani?

⁶³ Okaatzi nokenkitha-takoyi-takimiri, rootaki kantako-tachari okaatzi añaashire-takaan-tatsiri, kaari awatha-perori nokenkitha-takotzi, tekatsi oeta-jaantyyaa awatha. Tema nokenkitha-takota-tziiro awentaa-shire-taantsi kaari koñaani-tatsi, añaakaan-tatsiri.

⁶⁴ Roo kanteencha eeniyitatsi pikaatee-yakini eerokapaeni kaari kemijanta-tsini.” Tema riyotzi-takari Jesús ikaate kemijanteerini, eejatzi pithoka-shityaarini.

⁶⁵ Eekiro ikantana-kitzii Jesús: “Rootaki nokantzi-tanta-kimiri: ‘Tekatsira apaani tsipa-shire-teenani naaka, eerorika ikowakaanari Ashitanari.’ ”

⁶⁶ Aripaete iñeetakiro, osheki pakaa-nakirori ikemijantawitarira Jesús, tee itsipata-naari.

⁶⁷ Ari rojampi-tanakiri Jesús kaatatsiri 12 riyotaani, ikantziri: “¿Pikoyima piyaayitee eeroka-paeni?”

⁶⁸ Ari rakanaki Simón Pedro, ikantzi: “Pinkathari, ¿Eenitatsima itsipa nopiyashi-teeri naaka-paeni? Apatziro pikanta eeroka pikenkitha-takotziro añaakaan-tatsiri.

⁶⁹ Aritaki nokemijantee-yakimini naaka-paeni, niyotee-yakimini eerokataki Jeepatziitoetani, Itomi Tajorentsi Kañaari.”

⁷⁰ Ari rakanaki Jesús, ikantziri: “¿Kaarima naaka yoyaakimiri pikaatakira 12? Roo kanteencha eenitatsi apaani pikaatakira, kamaaritaki.”

⁷¹ Tema ikenkitha-takota-tziiri Judas, Itomi Simón Nampitsi-weri. Riitaki Judas pithoka-shityaarini, tema riiwitaka apaani ikaatzira 12 riyotaani.

7

Rirentzi-paeni Jesús tee ikemijantee-yirini

¹ Ipoña riyaataki Jesús rareetan-tawaeyita Tepoweniki, tee ikoyi ikinanee iipatsiteki Judá-paeni, tema ramina-mina-tatziiri Judá-paeni rowamayiri.

² Roo kanteencha monkaatzi-mataa kitejeri roemoshirenkanta-piintawori Judá-paeni iiteetziri “Panko-shetantsi.”

³ Imatanakiro rirentzi okaakiini Jesús, ikantanakiri: “Eero pomashita jaka, piyaate inampiiteki Judá-paeni iñaantemiri janta piyotaani-paeni okaate pantayiteri.

⁴ Tema ikaatzi kowatsiri rajahaa-wentee-tyaari, tee romanakaa-shitawo rantayi-tziri. Piyotziro eeroka pantayi-tziro oeta-rikapaeni, poñaahantero jempempe ipiyoteeyani atziripaeni.”

⁵ Tema imatzitakawo rirentzi-paeni rirori itheenka-shiryaa-waetakiri.

⁶ Ari ikantanaki Jesús: “Tema tekira omonkaata noñaahan-tantyaari naaka, rooma eeroka-paeni tee inashita piñaayi-tziro kitejeri-paeni.

⁷ Tee ikija-neentzimi eerokapaeni jaawiki-jatzi. Rooma naaka osheki ikijaneentakina, tema noñaawontatziro nokenkitha-takotziro naaka, kaariperori okaatzi rantayi-takiri.

⁸ Piyaateeyini eeroka roemoshirenkaetaha, eero niyaatzita naaka, tema tekira omonkaatyaa noñaahan-tantyaari.”

⁹ Ikaatakiro ikenkithawae-yitakiro iroka ñaantsi, roojatzi ijeekanaki Tepoweniki.

Roemoshirenkiro Jesús iiteetziri “Panko-shetantsi”

¹⁰ Roo kanteencha, tema jateeyakini rirentzi-paeni, ari rimpoetanaki rirori Jesús, romanakaashitanaka riyaataki, tekatsi yotatsini.

¹¹ Osheki ikowa-kowa-takiri Judá-paeni janta roemoshirenkaetaha, ikan-teeyini: “¿Jempema ijeekika irika atziri?”

¹² Tema osheki atziri theenka-waeta-kiriri Jesús. Eenitatsi kantatsiri: “Kameethari irika atziri.” Eenitatsi itsipa kantatsiri: “Tee ikameethatzi, tema ramatawi-takiri atziri-paeni.”

¹³ Roo kanteencha, romanakaashitari itheenki-mawae-takiri Jesús, tema ithaawan-tan-tyaari reewarite-paeni Judá-paeni.

¹⁴ Roo kanteencha, aritaki niyankitaki roemoshirenkaeyani, ari ikyaapaaki Jesús tajorentsi-pankoki, riyotaan-tapae.

¹⁵ Tema yoteeyakini Judá-paeni, ikanteeyini: “¿Jempema riyotani-tantari irika, tee ikyaawita jempempe riyotaan-teetzi?”

¹⁶ Ari rakanaki Jesús, ikantzi: “Tema okaatzi niyotaa-yitakimiri tee naaka iyotashi-tyaawoni, tema riitaki yotakaa-nawori otyaanta-kinari.

¹⁷ Ikaate kowapero-teeroni ikoyiri Tajorentsi, aritaki riyoteero riitaki Tajorentsi yotakaa-nawori okaatzi niyotaan-tziri, tema tee naaka yotashi-waetyaawoni.

¹⁸ Tema ikaatzi yotaantzirori riyotashi-waetari, ramina-mina-tatziiro ipinkathatanteetyaariri. Riima amina-mina-tzirori ipinkatha-teeri otyaanta-nakiri, riitaki ñaawaetzirori kyaariperori. Teera itzipi-shire-waetzi rirori.

¹⁹ ¿Tema rojankina-witakimi paerani Moisés Ikantakaan-teetani? Roo kanteencha, tee pimonkaa-tziro. ¿Iitama pajaryaan-tanari powamayina?”

²⁰ Ari ikantee-yanakini atziripaeni: “¡Kamaarí! ¿Iitama ajariimiri rowamayimi?”

²¹ Ikantzi Jesús: “Maawoeni eerokapaeni osheki pipampoyaa-wentakiro piñaakina nantakiri kitejeri imakoryaan-teetari.

²² Ikantakaantaki paerani Moisés pitomeshi-taani-teeyaa. (Tema kaari Moisés etakaan-tyaawoni itomeshi-taani-teetyaa, tema awaejatziitani etakaan-tanakawori paerani tekira itzimiita Moisés.) Rootaki pitomeshi-taanitanta-piintari eeroka-paeni kitejeri imakoryaan-teetari.

²³ Piñaakiro, pitomeshi-taanitanta-piintaki eeroka-paeni kitejeri imakoryaan-teetari pimatán-tyaawori Ikantakaantani paerani Moisés. ¿Iitama pikijaneentan-tanari naaka netsiya-takota-kahaeri maawoeni iwathaki apaani atziri kitejeri imakoryaan-teetari?

²⁴ Paamawentyaa owapeyi-motzimi-kari piyakowentante. Tema kametha pitampatzika-shirewentantee.”

¿Riitakima Jeepatzii-toetani irika?

²⁵ Ari rojampita-wakaanaka Aapatziyaweni-jatzi, ikanta-wakaa: “¿Kaarima irika amina-mineetziri rowamahaeteri?

²⁶ Iriinta ijeekaki, maawoeni ikemaetakiri iñaawaetzi, tekatsi akirini. ¿Riyotatziima pinkathari-paeni riitaki Jeepatzii-toetani irinta?

²⁷ Roo kanteencha, niyotee-yirini irika atziri jempe ipoñaawo. Rooma paata aririka ipokaki matzirori iita Jeepatzii-toetani, tekatsi yotatsini jempe ipoñaaka.”

²⁸ Tema roojatzi ijeekaki Jesús tajorentsi-pankoki riyotaantzi, ari icheraanaki, ikantanaki: “¡Arimá! ¡Piyotanama eeroka-paeni jempe nopoñaaka! Roo kanteencha, tee naaka nintashi-tachani nopoki, tema rotyaantani irika rawentaa-pero-teetari. Kaari piyotako-taajaetzi eerokapaeni.

²⁹ Roo kanteencha niyotziri naaka, tema aritaki nokaateeyini, riitaki otyaanta-kinari.”

³⁰ Ari ikowawi-tanaka raakaan-terimi, roo kanteencha tekatsi akotashiterini, tema tekira omonkaa-paeteta.

³¹ Tema osheki kemijanta-nakiriri Jesús, ikanteeyini: “Aamaa riitaki irika Jeepatzii-toetani, tema osheki itajonka-wentantzi. ¿Pikenkishiryaama awijiro okaate itajonka-wentanteri Jeepatzii-toetani?”

Rotyaantaki Inashitantaniri oteyirini Jesús

³² Ikanta Inashitantaniri ikemakiri atziri-paeni ikenkitha-waeta-kotziri Jesús. Raapatziya-nakari reewari-paeni Ompera-tajorentsi-taarewo, rotyaantaki aminako-wentzi-rori tajorentsi-panko oteyaki-terini.

³³ Ikantzi Jesús: “Eero ojamanitzi nojeeki-motaneemi, rooteentsi nopiye ijeekira otyaanta-kinari.

³⁴ Osheki pamina-mina-witeena, roo kanteencha eero piñahaana, tema eero pitsipatana jempe nojeekapae naaka.”

³⁵ Ari rojampita-wakahaeyani Judá-paeni, ikantzi: “¿Jempema riyaa-matsiteka irika eero añaantari? ¿Riyaata-tyeema otsipaki nampitsi itzim-pookayitakaha asheninka-paeni Judá-paeni, riyotaa-yiteeri wirakochapaeni?*

³⁶ ¿Oetaka ikantako-tziri: ‘Pamina-mina-teena, eero piñiimaetaana, tema eero pitsipatana jempe nojeekapae naaka?’ ”

Nijaa añaakaan-tatsiri

³⁷ Okanta oweyaanta-paakawori kitejeri roemoshirenka-peroe-tantyaari. Ari ikatziyanaka Jesús, ishintsitanaki icheraanaki, ikantanaki: “Eenitatsirika mirita-tsiri, itsipa-shire-teena naaka, riraawaetee.

³⁸ Tema okantzi Jankinarentsi-perori:

* 7:35 wirakochapaeni = griegos

Ikaate kemijanteenani naaka, okimiwi-tyaawo oshiyaa-shire-tantee-mi ni-
jaa añaaakaan-tatsiri.”

³⁹ Riitaki roshiya-kaawentzi Jesús ikaate kemijanteerini ojeeka-shire-tantee-
yaari Ishire tajorentsi. Tema tekira rotyaantee-tziroota Ishire tajorentsi,
tekira roenoka-shitaawoota Jesús rowaneenkawo.

Itzimpookae-yanakini atziri-paeni

⁴⁰ Eenitatsi atziri-paeni kemakirori ikantakiri Jesús, ikantee-yanakini:
“Omapero-tatziiri irika atziri riitaki Kamantan-taniri.”

⁴¹ Eenitatsi itsipa kantaneen-tsiri: “Riitaki Jeepatzii-toetani irika.” Roo
kanteencha eenitatsi itsipa kantatsiri: “Kaari, tema eero ipoñaawo Jeepatzii-
toetani Tepoweniki.

⁴² Tema okantzi Jankinarentsi-perori:
Riitaki icharini pinkatharini David Ijeepatziitoetani, ipoñeeyaawo Owa-
pankoniki, inampiki paerani David.”

⁴³ Ari itzimpookae-yanakini atziri ikija-wakaa-wenta-nakari Jesús.

⁴⁴ Eenitatsi kowawita-neenchari raakaan-terimi, roo kanteencha tekatsi
akotashi-terini.

Tekatsi oshiyaarini iñaawaetzi irika

⁴⁵ Ikanta ipiyapaaka aminakowentzirori tajorentsi-panko jempe ijeeki
Inashitantaniri eejatzi reewari Ompera-tajorentsi-taarewo, rojampi-
tawaeri, ikantziri: “¿Iitama kaari pamantakari?”

⁴⁶ Ikanteeyini rirori: “¿Tekatsira kimityaarini iñaawaetzi irika!”

⁴⁷ Ikanteeyini Inashitantaniri: “¿Ramatawi-tzita-kimima eeroka-paeni?”

⁴⁸ ¿Eenitatsima eewarite kemijanta-kiriri irika atziri? ¿Eenitatsima nokaatziri
Inashitantaniri kemijanta-kiriri?

⁴⁹ Apatzirowa ikemijan-tziri atziri-paeni kaari yotakoteroni Ikantakaan-
teetani, tema yakataarewo irika.”

⁵⁰ Ikanta Inashitantaniri Nicodemo, pokaentsiri paerani tsireniriki iñeeri
Jesús, ikantanaki:

⁵¹ “Rojankineetaki paerani Ikantakaan-teetani, ikanteetzi, tee oshinetaan-
tsitzi riyakowenteeteri apaani atziri eerrorika akemiri aakapaeni, rootaki
ayotantyaari oeta rantakiri.”

⁵² Ikantee-tanakiri: “¿Eerokama Tepoweni-jatzi? Piñaana-perotero Jankinar-
entsi, aritaki piñaakiro, tekatsi Kamantan-taniri poñaachani Tepoweniki.”

Tsinani mayempiro

⁵³ Ipoña riyayitee apaani-paeni ipankokipaeni.

8

¹ Roo kanteencha tonkaanaki Jesús ochempiki Yeenkae-toni.

² Okanta okiteejeta-manee, ipiyaa tajorentsi-pankoki. Osheki atziri
piyowenta-waari, jeekapae Jesús riyotaa-paeri atziri-paeni.

³ Ikanta Yotaantaniri-paeni itsipatakari Inashitantaniri-paeni ramakiniri
apaani tsinani itonkiyo-teetakari omayempitzi. Ipiriinta-paakiro niyank-
ineki ipiyoteeyani.

⁴ Ikantapaakiri Jesús: “Yotaantanirí, iroka tsinani iñaakoetakiro omayempi-
waetzi.

⁵ Ikantakaan-taki paerani Moisés rowamahaetero mayempi-tatsiri tsinani.
¿Jempe pikantzika eeroka?”

⁶ Rootaki rojampi-tantariri ikoyi ikompita-kaetyaari Jesús, opoñaantyaari
ikantakoe-teriri. Roo kanteencha oeyotanaka Jesús rojankina-tantanakawo
rako kepatsiki.

⁷ Eekiro rojampi-teeta-tziiri, ari ikatziyanaka roeyoowitakaha, ikan-tanakiri: “Eenitatsi-rika apaani pikaatee-yakini kaari anteroni kaari-perori, riitaki etakaan-tyaawoni rompojan-tyaawo mapi iroka tsinani.”

⁸ Eejatzi roeyootanaa, rapiita-neero rojankinwaetane kepatsi.

⁹ Ikanta ikemaeyakini ikantakiri Jesús, apaani-paeni ipiyayi-tanaka, tema ikenkishiryaa-yitanakiro jempe ikantayita rirori. Riitaki jewataneentsiri ipiyanaka antaripero-paeni. Ikanta ijeekanaki apitekiro Jesús eejatzi tsinani,

¹⁰ katziyanaka roeyowitaka, ari rojampi-tziro ikantziro: “Tsinani, ¿Jempema ikinaaya-kinika? ¿Tekatsima itsipa yakowentemi?”

¹¹ Akanakiri roori okantziri: “Tekatsi Nowinkatharite.” Ikantzi Jesús: “Eejatzi naaka eero niyakowentzimi. Piyaatee, eero papiitziro pikaariperotee.”

Ikoñeetya-kotziri Jesús jaawiki-jatzi-paeni

¹² Ari rapiita-neero Jesús riyoteeri atziri-paeni, ikantziri: “Naaka koñeetyaa-kotziriri jaawiki-jatzi. Ikaate tsipateenani naaka, aritaki nokoñeetyaakoteeri, eero ikinawaetee tsireni-kaakiriki.”

¹³ Ari ikantzi Inashitantaniri: “Powakowenta-shiwaeta pikenkitha-takota apaniroeni, te okameethatzi okaatzi pikenkitha-takowae-witaka.”

¹⁴ Ari rakanaki Jesús, ikantzi: “Kameetha okaatzi nokamantan-tziri, okantawitaka nokenkitha-takowitaka apaniroeni naaka. Tema niyotzi jempe nopoñaakawo, jempe janta niyaatee. Roo kanteencha tee piyoteeyini eerokapaeni.

¹⁵ Pametashi-teeya-kawoni poshiya-kotari atziri-paeni riyakowentantzi. Rooma naaka tekatsi niyakowente.

¹⁶ Aririka niyakowentante naaka, omapero-tatyaaha okaatzi nokantayitzi, tema tee apaniroeni niyakowentante, tema ari nokaatziri Ashitanari otyaanta-kinari naaka.

¹⁷ Iroka okantzi Ikantakaan-teetani ipaetakimiri eerokapaeni: Aririka oshiya-wakaeyaa ikenkitha-takiri apite kamantakotanta-tsiri, omapero-tatyaaha okaatzi ikamantziri.

¹⁸ Naaka kenkitha-takoteencha. Ari ikantakari Ashitanari otyaanta-kinari riijatzi kenkitha-takota-kinari. Apite nokaatzi nokenkitha-takota.”

¹⁹ Ikantzi Inashitantaniri: “¿Jempema ijeekiri Ashitzimiri?” Ikantzi Jesús: “Tee piyotee-yanani eeroka, ari pikemitziiri Ashitanari tee piyoritzi. Ari piyoteeyinanimi naaka, ari piyotakirimi Ashitanari.”

²⁰ Ari ikamantan-takirori Jesús iroka-paeni ñaantsi tajorentsi-pankoki jempe rowaeta-piintziri koriki rashita-kaetariri Tajorentsi. Roo kanteencha tekatsi aakaanterini, tema tekira omonkaa-tyaata raantee-tyaariri.

Jempe niyaatee naaka, eero pareetaa janta eeroka

²¹ Ari rapiita-nakiro Jesús ikantzi: “Aririka niyaatee osheki pamina-mina-witeena, roo kanteencha aritaki pikamako-yiteero pikaaripero-yitaki. Jempe-rika niyaateero naaka, eero pareeyitaa janta eeroka.”

²² Ari ikanta-wakahaeyani Judá-paeni: “¿Ishinewae-tatyaaha irika. Rootaki ikantantari eero areeta aakapaeni jempe riyaate rirori?”

²³ Ikantzi Jesús: “Tema eeroka jeekatsiri kepatsiki, rooma naaka nojeeki inkiteki. Roo pinampi eerokapaeni jaka kepatsiki, rooma naaka non-ampitawo inkiteki.

²⁴ Rootaki nokantan-tzimiri: ‘Aritaki pikamako-yiteero piyaari-peronka. Eerorika pikemijantana nokaman-takowitaka jempe noeta naaka, rootaki pikamako-tantee-yaawori piyaari-peronka.’ ”

²⁵ Ikantzi Judá-paeni: “¿Jempema piitaka eeroka?” Ikantzi Jesús: “Tema nokaman-takimi ketziroeni.

²⁶ Tema eeniwitacha osheki nokantemiri, eenitatsi osheki niyakowenta-kimiri eejatzi. Tema okaatzi iñaawae-tziri otyaanta-kinari irootaki kyaariperori. Okaatzi nokaman-tayitzimiri jaawiki-jatzi, rootaki ikamantanari rirori.”

²⁷ Roo kanteencha tee ikematharitziri ikenkitha-takowi-takari Ashiteeri.

²⁸ Rootaki ikantan-tanakari Jesús: “Aririka pikenta-kotakaan-takiri Itomi Atziri, aripaete piyote jempe noeta. Tema tee naaka antashi-waetyaawoni nokowakaari. Apatziro niyotaan-tziro okaatzi riyotaanari Ashitanari.

²⁹ Itzimi otyaanta-kinari ari itsipa-shiretana naaka. Tee rooka-wenta-na Ashitanari, tema nanta-piintziniri okaatzi kameetha-tzimo-tziriri.”

³⁰ Ikanta ikamanta-koyitakiro Jesús iroka-paeni, osheki kemijanta-nakiriri.

Ookakaa-wenteemi Kyaariperori

³¹ Ikantakiri Jesús maawoeni Judá-paeni ikaatzi kemijanta-nakiriri, ikantziri: “Aririka poejokiro-tanakyaawo noñaani, eerokataki kyaariperori niyotaani.

³² Aritaki piyoteero kyaariperori, rootaki kyaariperori ookakaa-wenteemini pijeekan-teeyaari kameetha.”

³³ Akaeyanakini Judá-paeni, ikantzi: “Icharini-paeni Abraham naka-paeni. Tekatsi omperawae-tenani. ¿Oetaka pikantan-tanari eeroka: ‘Aritaki rookakaa-wentee-teemi.’?”

³⁴ Ikantzi Jesús: “Ikaatzi antapiintzirori kaari-perori, ookemiwae-takawo omperatyaarimi. Omaperotatya.

³⁵ Apaani omperataari eepichokiini isheninka-teetari, riima apaani itomi-teetari ashi royiroyi isheninka-teetari.

³⁶ Aririka rookakaa-wenteemi Itomiteetari, aritaki piyotee kyaaripero rookakaa-wenteemi.

³⁷ Niyoyitzimi eerokapaeni icharini-yitari Abraham. Roo kanteencha pikowae-yakini powamayina, tema tee inimotzimi nokanta-yitzimiri.

³⁸ Rootaki nokamantan-tziri naaka okaatzi roñaahanari Ashitanari. Rooma eerokapaeni pantashitawo okaatzi pikemako-tziriri ashitzimiri.”

Riitaki ashitzimiri Kamaari

³⁹ Ari ikanteeyini Judá-paeni: “¡Riitaki nowae-jatziteni naaka Abraham!” Ikantzi Jesús: “Eerokami icharini-paeni Abraham, aritaki pantakiro mi okaatzi rantayi-takiri paerani rirori.

⁴⁰ Roo kanteencha, pikowae-yakini eeroka powamaena nokaman-tawita-kimiro okaatzi riyotakaanari Tajorentsi. ¡Tema tee ari ikantyyaa paerani Abraham!

⁴¹ Roojatzi pantayi-tziro okaatzi rantziri ashitzimiri.” Ari ikanteeyini Inashitantaniri: “¡Teera naaka itomi-paeni theenka-tajorentsi-taniri. Tema apatziro ikanta Ashitanari, riitaki Tajorentsi!”*

⁴² Ikantzi Jesús: “Riitakirikami Tajorentsi ashitemini, aritaki petakota-kinami, tema nopoñaakawo naaka Tajorentsi, irokana. Tee naaka pokashitachani apaniroeni, tema riitaki Tajorentsi otyaanta-kinari.

⁴³ ¿Oetaka kaari pikematha-tantawo nokanta-yitzimiri? Tema tee pikowaeyini pikemijantero noñaani.

⁴⁴ Riitaki ashitakimiri Kamaari, panta-piinta-kiniri okaatzi ikoyiri. Ashi royiroyi kamaari owakira etantana-kawori, rowamaa-shire-tantzi. Ipaapate

* **8:41** theenka-tajorentsi-taniri = mayempiriite. Tema roshiya-kaawenta-tziiri paerani Judá-paeni, tee roejokiro-tari Tajorentsi, rantayi-tziro kaari-perori.

thaeri-paeni irika, tee iñaawae-tziro kyaariperori. Aririka ikoyi ramatawi-tante, iñaawae-tziro theeyaantsi.

⁴⁵ Rooma naaka, noñaawae-tziro kyaariperori ñaantsi, teemaeta pikemijantee-yananitzii eerokapaeni.

⁴⁶ ¿Eenitatsi jaka pikaatee-yakini, kantenani: ‘Kaari-pero-shireri irika Jesús?’ Tema okaatzi noñaawae-tziri, kyaariperori iroka. ¿Iitama kaari pikemijantana?

⁴⁷ Itzimi-rika rashitari Tajorentsi, ikemijantziro iñaani. Rooma eerokapaeni tee rashitzimi Tajorentsi, tee pikemijanteeyini.”

Itzimitaka Jeepatzii-toetani

⁴⁸ Ikanteeyini Judá-paeni: “Omaperotatya nokantakimiri Oshitekii-toni-jatzi eeroka, tema Kamaari eeroka.”

⁴⁹ Ikantzi Jesús: “Tee nokamaaritzii, nopinkatha-tziri naaka Ashitanari. Rooma eerokapaeni, tee pipinkatha-teeyirini.

⁵⁰ Tee naaka kowashi-tachani pipinkathatena, tema eenitatsi itsipa kowatsiri ipinkatha-teetena, riitaki iyakowentan-tatsini paata.

⁵¹ Eenitatsi-rika kemijanteeroni noñaani, eero ikamayitee paata. Omaperotatya.”

⁵² Ikanteeyini Judá-paeni: “Ari niyoteeyini omaperotatya pikamaaritzii. Tema kamaki Abraham, ari roshiyakari Kamantan-taniri-paeni, kamayitaki maawoeni. Opoña pikantzi eeroka: ‘Eenitatsi-rika kemijanteeroni noñaani, eero ikamayitee.’

⁵³ ¿Pawijirima eeroka nowae-jatzi-teni. Abraham? Kamaki rirori, ari roshiya-yitakari Kamantan-taniri. ¿Jempema piitatyaaka eeroka?”

⁵⁴ Ikantzi Jesús: “Naakami kowashi-tachani ipinkatha-teetenami, eero okameethatzimi. Roo kanteencha eenitatsi pinkatharitakaanari, riitaki Ashitanari. Riijatzi pikenkitha-takota-piintziri eeroka, pikantzi: ‘Riitaki Notajorentsite.’

⁵⁵ Teemaeta piyotee-yirini eerokapaeni. Rooma naaka noñiiri. Aririka nokantemi ‘tee noñiiri,’ naaka theeri, noshiya-kotakimi eerokapaeni. Roo kanteencha omaperotatya noñiiri naaka. Nokemijantziro iñaani.

⁵⁶ Tema irika Abraham, piwaejatzi-tetari eeroka-paeni, ikimo-shiretaki paerani iñeero nopokakirika. Imatzimaetakawo iñaakina, antawo ikimo-shiretanaki.”

⁵⁷ Ikantzi Judá-paeni: “Tekira okaatziita 50 pojarentsite. Ari pikantzi piñiiri Abraham.”

⁵⁸ Ikantzi Jesús: “Tekiraa itzimiita paerani Abraham, ‘Naakataki.’ Omaperotatya.”

⁵⁹ Ikanta raayiwi-tanaka mapi Judá-paeni ikoyi rompojirimi Jesús. Omananaka rirori, shitowanaki tajorentsi-pankoki.

9

Retsiya-takota-kahaeri Jesús Kamampo-waakiri

¹ Ikanta rawijanaki Jesús iñaapaakiri apaani atziri kamampo-waaki-tatsiri, itzima-kori ikamampo-waakitzi.

² Ikantzi riyotaani-paeni: “¡Yotaanari! ¿Iitama ikamampo-waaki-tantari owakira itzimapaaki irika atziri? ¿Rooma kantakaari ikaariperotzi iriri? ¿Rooma kantakaari ikaariperotzi rirori?”*

* 9:2 Yotaanari = Rabí

³ Ikantzi Jesús: “Tee roo kantakaan-teroni iyaari-peronka rirori, tee roo kantakaan-teroni iyaari-peronka ipaapate. Tema roo kantakaan-tzirori roñaahan-teetan-tyaawori ishintsinka Tajorentsi.

⁴ Tema eeniro okiteejetzi, okowa-pero-tatyaa nanteniri rantawaeri otyaanta-kinari. Rooma aririka otsireni-tanaki, tekatsi kanteroni rantawaete.

⁵ Tema eeniro nojeeki naaka jaka kepatsiki, naakataki koñeetyaa-kotziri jaawiki-jatzi.”

⁶ Ikaatakiro ikenkitha-waetaki Jesús, reewatanaki kepatsiki, ramirokaki eepichokiini kepatsi, itziritakiri rokiki kamampo-waakiri.

⁷ Ikantziri: “Piyaate pikiwa-yookityaa owaanka-naariki iiteetziri Otyaantaa-rini.” Ari ikinanaki kamampo-waakiri, ikiwaaki-tapaaka. Ikanta ipiyapaaka, aminawae-tanee kameetha.

⁸ Ikanta isheninka-paeni ikaatzi ñaapiintziriri ikowako-tantzi ipashitee-tyaari, rojampita-wakahae-yakani, ikantzi: “¿Kaarima irika jeeka-piinta-tsiri ikowako-tantzi ipashitee-tyaari?”

⁹ Eenitatsi kantatsiri: “Riitaki.” Itsipa kantatsiri: “Kaari, riiwitaka.” Ikantzi rirori: “Naakataki piñaa-piintziri.”

¹⁰ Ari rojampi-teeta-nakiri, ikantee-tziri: “¿Jempema pikantaaka paminantaari kameetha?”

¹¹ Ikantzi rirori: “Irinta atziri iitachari Jesús, itziritan-takinawo kepatsi nokiki, ikantakina: ‘Piyaate owaanka-naariki iiteetziri Otyaantaa-rini. Ari pikiwaaki-tyaa.’ Nokanta niyaatanaki, nokiwaaki-tapaaka janta, ari naminanee.”

¹² Ikantee-tziri: “¿Jempema nimaeka irika atziri?” Ikantzi rirori: “Tee niyotzi.”

Rojampi-tziri Inashitantaniri-paeni Kamampo-waaki-witachari

¹³ Ikanta rahaeta-nakiri kamampo-waaki-witachari ijeekira Inashitantaniri-paeni.

¹⁴ Tema rootaki kiteejeri imakoryaan-teetari, imatanta-kawori Jesús itziritan-takariri rooki kepatsi, roo ikowichaa-tantaari kameetha.

¹⁵ Ari rapiitakiri Inashitantaniri-paeni rojampi-tziri jempe okanta ikowichaa-tantaari kameetha. Ikantanaki rirori: “Itziritan-takinawo nokiki eepichokiini kepatsi, ari niyaatanaki naaka nokiwaakita. Ari nokowichaa-tanee kameetha.”

¹⁶ Ari ikantzi itsipa Inashitantaniri: “Irika atziri antakirori kaari rashi Tajorentsi, tema tee romaerintantawo kitejeri imakoryaan-teetari.” Eenitatsi itsipa kantatsiri: “¿Riimi kaari-pero-shireri, eero rantziromi añaakiri?” Tema inashiyita ikantee-yakirini Inashitantaniri-paeni, tee raapatziyawakaa.

¹⁷ Ari rapiitakiri rojampi-tziri kamampo-waaki-witachari, ikantziri: “¿Iita pikenkishiryaari eeroaka, iitama kowichaata-kahaemiri kameetha?” Ikantzi rirori: “Kamantan-taniri rirori.”

¹⁸ Roo kanteencha, tee ikemijanteeyini Judá-paeni riitaki kamampo-waaki-witachari irika, riitaki kowichaata-kahae-teeri kameetha. Rootaki ikaemantakariri ipaapate ikowichaata-kahae-teeri.

¹⁹ Rojampi-tawakiri, ikantziri: “¿Riima pitomi irika? Pikamantena, ¿rooma itzima-kori ikamampo-waakitzi? ¿Jempema okanta ikowichaa-tantaari kameetha?”

²⁰ Ikantanaki ipaapate: “Apatziro niyotzi riitaki notyomi, itzima-kori ikamampo-waakitzi.

21 Roo kanteencha, teera niyotzi jempe okanta ikowichaa-tantaari kameetha, tee niyotzi eejatzi iita kowichaata-kahaeriri. Pojampiteri rirori, teema antaritaki rirori, riitaki kamantemini.”

22 Roo ikantantari ashitariri tema ithaawan-tatyaari Judá-paeni, ikantee-yakini rirori: “Itzimi-rika kanteen-tsini Jeepatzii-toetani irika Jesús, eero noshine-teeri ikyahae apiyota-piinteeyanira.”

23 Rootaki ikantantari ipaapate: “Pojampiteri notyomi, antaritaki rirori.”

24 Ari rapiitakiro Judá-paeni ikaemaeri kamampo-waaki-witachari, ikantziri: “Pipinkathateri Tajorentsi, pikamantena kameetha, eero pipinkatha-tashitari irika atziri kaari-pero-shireri rirori.”

25 Ikantzi rirori: “Tee niyotzi naaka riitakirika kaari-pero-shire-rika. Ap-atziro niyotzi naaka kamampo-waakiri, ikowichaata-kahaana kameetha.”

26 Rapiitziri rojampi-tziri, ikantziri: “¿Jempe ikantakimika? ¿Oeta rantakiri ikowichaa-takaan-teemiri?”

27 Ikantzi kamampo-waaki-witachari: “Aritaki nokantakimi, tee pikemijantena. ¿Oetaka pikowantari napiitemiro? ¿Pikowatziima pikemijanteeyirini eeroka?”

28 Ari ikaweya-waetee-tanakiri kamampo-waaki-witachari, ikantee-tanakiri: “Pawentee-yaari eeroka irika atziri, rooma naakapaeni nawentee-yaawo Ikantakaantani awaejatziteni Moisés.

29 Tema niyoteeyini naaka ikenkitha-waeta-kaakiri Tajorentsi paerani Moisés. Riima irika atziri, tekatsi yoterini jempe ikinapaaki.”

30 Ari rakanaki kamampo-waaki-witachari, ikantzi: “¡Arima! Tee piy-oritzi eerokapaeni jempe ikinapaaki. Rooma naaka ikowichaata-kahaana kameetha.

31 Tema ayoteeyini maawoeni tee ikemiri Tajorentsi antzirori kaari-perori. Apatziro ikemiro ramanani pinkatha-tziriri, ikaatzi antaneerori ikoyiri.

32 Tekatsi akemakote tzimatsi kowichaata-kahaeriri tzimako-tzirori ikamampo-waakitzi.

33 Eeromi ipoñaakawo irika atziri Tajorentsi-kinta, eero imatziromi rantakiri.”

34 Ikantee-tanakiri kamampo-waaki-witachari: “Kaari-perori eeroka owakira pitzima-paaki. ¿Ari pikoyi piyotaa-yiteena nimaeka naaka?” Romishitowae-takiri kamampowaakiwitachari.

Kamampo-waaki-shireri

35 Tema kemaki Jesús romishitowae-takiri kamampo-waaki-witachari. Ikanta iñahaeri ikinapae, rojampi-takiri, ikantziri: “¿Pawentaarima eeroka Itomi Atziri?”

36 Ikantzi rirori: “¡Pinkathari! Pookotenari jempe itzimi, nokoyi nawentee-yaari naaka.”

37 Ikantzi Jesús: “Aritaki piñaakiri, tema riitaki kenkitha-waeta-kaakimiri.”

38 Ari rotziwerowanaka irika atziri ipinkatha-tanakiri Jesús, ikantziri: “Nawentaakimi Pinkathari.”

39 Ikantzi Jesús: “Rootaki nopokan-takari naaka naminayi-teeri ojaaw-ijatzi, rootaki ikowichaa-tantee-yaari kamampo-waaki-witachari. Riima ikaatzi kowichaa-witachari, ari ikamampo-waakite rirori.”

40 Ikanta ikemaki Inashitantaniri ikaatzi tsipatakari Jesús, ikantakiri: “¿Pikanta-tziima naaka-paeni kamampo-waakiri?”

41 Ari ikantzi Jesús: “Ari poshiyaarimi mawityaakiri eerokapaeni, tekatsi yakawente-mironi pantayitakiro kaari-pero-tatsiri. Rooma pikanteeyini tee pimawityaakitzi, aritaki riyakowentan-teeta-kimiro pipiyatha-takinaha.”

10

Roshiya-kaawentee-tziro piratsitanto

¹ Opoñaa ikantzi Jesús: “Eenitatsi-rika kaari kyaatsini ikyaa-piintee-tzira piratsitantotsiki, ikyaashi-takyaa-rika onampinaki, riitaki koshintzi irika, riitaki kaari-perori. Omaperotatya.*

² Riima ikaatzi kyaatsiri jempe ikyaa-piintee-tzi, riitaki aminako-wenta-piintziriri ipireetari.

³ Tema riitaki aminako-wentzirori ashitakowo ashitaryaa-kopiintziriri ipireetari. Riima aminako-wentziriri ipireetari, riitaki kaemapiintziriri iwaeroki, tema riyopaante-tawaeri rirori. Riitaki omishitowa-paerini.

⁴ Aririka romishitowakiri maawoeni onkokiroeninta, riitaki jewaterini aminako-wentziriri, royaateyanakirini ipireetari, tema riyowaante-tziri riitaki aminako-wentziriri.

⁵ Roo kanteencha teera royaatziri kaari iñaapiintzi, ari ishiya-pithatanakyaari, tema tee riyowaante-tziri.”

⁶ Ari ikantakiri Jesús roshiya-kaawentziniri, roo kanteencha tee ikematha-teeyirini irikapaeni oeta ikantako-tziri.

Roshiyari Jesús kameethari aminako-wentan-taniri

⁷ Ari rapiita-nakiro Jesús ikantziri: “Naakataki oshiyawori ashitakowo piratsitanto. Omaperotatya.

⁸ Tema ikaatzi etakawori ipokaki tekiraata nopoki naaka, roshiya-shitakari koshintzi, kaari-perori irikapaeni. Roo kanteencha teera ikemijanan-teeyirini ipireetari.

⁹ Naakataki oshiyawori ashitakowontsi. Eenitatsi-rika kyahaatsini noshiyakawo naaka ashitakowontsi, aritaki rawijako-shiretee. Tema roshiya-kotee-yaari ipireetari ipiya-piyata ikyaa-piintzira eejatzi ishitowa-piintzira. Tee okowityaawaetyaa rowanawo.

¹⁰ Riima koshintzi apatziro ipoki ikoshite, rowante, ithonkante. Rooma naaka nopokaki nañaaka-shire-takantee.

¹¹ Naakataki oshiyariri kameethari aminako-wentziriri ipireetari. Tema ikaatzi kameethari aminako-wentziriri ipireetari, ishinewentari ipira.

¹² Roo kanteencha ikaatzi ipineetziri raaminako-wentziri ashinentsi ipireetari, aririka iñaawakiri owamintha-tariri ipireetari, ishiya-pithatari ipireetari, ari rowaetyaari ipireetari rookanakirira aminako-wentziriri, tzimpooka-yitanaki itsipa ipireetari.

¹³ Rootaki ishiyantari aminako-wentziriri ipireetari, tema apatziro ikoyi ipineeteri. Teera ikowa-perotzi ipireetari raminako-wentziri.

¹⁴ Naakataki oshiyariri kameethari aminako-wentziriri ipireetari. Niyoy-itziri naaka nopira-paeni. Eejatzi riyotana rirori.

¹⁵ Okimitaha riyoperotana naaka Ashitanari, ari nokimi-tzitari naaka niyopero-tziri rirori. Noshine-wentari naaka nopira-paeni.

¹⁶ Eenitatsi itsipa nopira kaari jeekatsini jaka. Otzimatyee namayiteeri rirori jaka. Aritaki ikemijanta-yiteena rirori. Tema apaani ikanteeyaa ipiyoteeyaa. Apaani ikanteeyaa aminako-wentee-rini.

¹⁷ Tema noshine-takiro naaka naña-mento napiitan-teeyaawori nañahae. Rootaki retakotantanari Ashitanari.

¹⁸ Tekatsi shintsi-tenani, naakataki shineta-shiteencha. Otzimimotana noshintsinka noshine-tantakari, rootaki napiitan-tyaawori nañahae. Roo ikantakinari Ashitanari nantero.”

* 10:1 piratsitantotsi, ipireetari, ipira, nopira = owisha = oveja

¹⁹ Ikanta ikemaeyakini Judá-paeni okaatzi ikantakiri Jesús, itsiparyaa-wakaanaka ikaawitee-yanira.

²⁰ Eenitatsi osheki kantaneen-tsiri: “¿Litaka pikemijanan-tariri? Ikamaari-tatzii, rootaki ishinki-wentantari.”

²¹ Eenitatsi itsipa, kantatsiri: “Ikamaari-tatyeemi irika eero iñaawae-tziromi iroka ñaantsi. ¿Kantachama kamaari retsiya-takota-kaeri mawityaaki-witachari?”

Ikijaneenta-nakiri Judá-paeni irika Jesús

²² Tema kyaawontsi-tapae. Ari roemoshirenkae-tziro tajorentsi-panko janta Aapatziyaweniki.

²³ Ari ijeekitakari rirori Jesús tajorentsi-pankoki, ranashi-waeta awija-nampitzira tajorentsi-panko iiteetziro “Salomóntapi.”

²⁴ Ari ipiyowenta-paakiri Judá-paeni, ikantapaakiri: “¿Jempema okaatzika pikaero poñaashirenkayitakina? Eeroka-rika Jeepatzii-toetani, anjatyya pooñaawontenawo.”

²⁵ Rakanaki Jesús ikantzi: “Aritaki nokaman-tawitakimi eerokapaeni, tee pikemijantziro. Okaatzi antakaa-yitakinari itajorenka Ashitanari, oñaahanta-pero-takiro kameetha.

²⁶ Roo kanteencha tee pikemijantee-yanitzi eerokapaeni, tee poshiya-kaantyya eerokami nopira.

²⁷ Ikaate oshiyanee-yaarini riyowaantetana nopira, niyotzitari naaka. Royaayitana rirori-paeni.

²⁸ Naakataki añaakaa-yiteerini. Eero ipeyawaeta, tekatsi aapitha-tenarini.

²⁹ Ikaatzi ipakinari Ashitanari, tekatsira aapitha-teenarini, riitaki ma-teerori ririiperotee, riitaki awija-pero-tanta-tsini.

³⁰ Itsipa-shiretana Ashitanari, kimiwitaka apaanimi nokantyya.”

³¹ Ari rapiiwi-takawo Judá-paeni raawitanaa mapi ikoyi rompojirimi,

³² ikantanaki Jesús: “Tema osheki kameethari piñaako-takinari eerokapaeni antakaa-kinari itajorenka Ashitanari. ¿Jempema otzimika powamaa-wenteneri?”

³³ Ikanteeyini Judá-paeni: “Tee roo nokowan-tyaari nowamaa-wentemiro kameethari okaatzi pantayi-takiri, roo nowamaa-wentemiri pitheenkatajorentsi-takiri Tajorentsi. Tekatsi piitamatsityaa eeroka, tema eeroka atziri, roo kanteencha poshiya-kaanta-waetaka eerokami Tajorentsi.”

³⁴ Ikantzi Jesús: “Iroka ojankina-takota Ikantakaan-teetani, Naaka kantatsini: ‘Eerokayitaki Tajorentsi.’

³⁵ Ari ayoteeyironi Jankinarentsi-perori, tee okamethatzi atekañaanetero. Riitaki Tajorentsi iitakiriri atziripaeni ‘Tajorentsi’ ikaatzi riyotakaa-yitakiri iñaani.

³⁶ ¿Litaka pikantan-tanari eeroka-paeni notheenka-tajorentsitaki nokantaki naaka Itomi Tajorentsi? Tema naakataki riyoyaaki, rotyaantakina nopoki kepatsiki.

³⁷ Eerorika nantayi-tziro naaka okaatzi rantziri Ashitanari, eero pikemijanteeyini.

³⁸ Roo kanteencha piñaakina nantayi-tziro, okantawityaa eero pikemijantana naaka, roo pikemijante okaatzi notajonka-wentan-tayitaki, rootaki piyopero-tantee-yaari apaani nokantanaa Ashitanariki, eejatzi apaani ikantanaana rirori.”

³⁹ Ari rapiiwi-tanaawo Judá-paeni ikoyi raakaan-terimi, roo kanteencha Jesús ishiya-pitha-tanakari.

⁴⁰ Piyanaka Jesús katonkonta Parenkaariki. Ari ijeekapae jempe romit-siryaaantaki paerani Juan.

41 Osheki atziri jatashi-takiriri iñeeri Jesús. Ikanteeyini: “Okantawitaka tee itajonka-wentan-tawita rirori Juan, roo kanteencha okaatzi ikenkitha-takota-kiriri irika atziri, omoperotatya iroka.”

42 Tema osheki kemijanta-kiriri Jesús janta.

11

Ikamantakari Lázaro

1 Eenitatsi apaani mantsiyari iitachari Lázaro, riitaki nampitawori Ashironkaaweniki, itsipatawo ritsiro, María eejatzi Marta.

2 (Iroka María ritsiro Lázaro, rootaki jeetanta-kariri kajankaari iitziki Awinkatharite, oshetan-tanaari oeshi.)

3 Okanta ritsiro-paeni Lázaro, okaemakaan-takiri Jesús, okantziri: “Pinkathari, imantsiya-tatzii pitsipa-minthari.”

4 Ikanta ikemawaki Jesús, ikantanaki rirori: “Iroka mantsiyarentsi tee owamaantzi, tema ari iñahaeterori itajorenka Tajorentsi, eejatzi rashi Itomi.”

5 Tema retako-perotani Jesús iroka Marta, María, eejatzi Lázaro.

6 Ikemawitaka ikamantee-tziri imantsiya-tatzii Lázaro, eekiro ijeekana-kitzii okaatzi apite kitejeri janta.

7 Ipoñaa ikantaneeri riyotaani-paeni: “Jame apiyee iipatsiteki Judá-paeni.”

8 Ikanteeyini riyotaani: “¡Yotaanarí! Owakira ikoyi rompojimi Judá-paeni janta, eekiro pikowatzii pipiyanee janta.”*

9 Ikantzi Jesús: “¿Tema ojamani okanta apaani kitejeri? Ikaatzi anashita-chari kitejeriki, tee rantziwa-waeta, tema eenitatsi koñeetyaatsiri jaka kepat-siki.†

10 Riima anashita-chari tsireni-riki, rantziwa-waeta, tema tekatsi koñeetyaatsiri.”

11 Eekiro ikantana-kitzii Jesús: “Makoryaaki atsipa-minthari Lázaro, roo kanteencha otzimatyee niyaate nowiriinteeri.”‡

12 Ari ikanteeyini riyotaani: “Pinkathari! Aamaashitya aritakirika retsiya-takotee, tema imakoryaatzii.”

13 Tema ikantawi-tatyaa Jesús kamaki Lázaro, roo kanteencha ikenk-ishireeyani riyotaani ikenkitha-takota-tziro makoryaantsi.

14 Ari rooñaawonta-nakiro Jesús, ikantzi: “Kamaki Lázaro.

15 Osheki nokimo-shiretaki tee nojeeki janta, rootaki pikemijanta-pero-tantyaari eeroka. Roo kanteencha otzimatyee aate aminiri.”

16 Ikanta Tomás iiteetziri “Tsipari”, ikantanakiri itsipa riyotaani-paeni Jesús, ikantziri: “Jame oyaatanakiri, amini eerorika rowamahaetee aaka.”§

Riitaki Jesús owiriintan-taniri, añakaan-taniri

17 Ikanta rareeta-paaka Jesús, ikemapaaki okaataki 4 kitejeri ikiteetan-takariri Lázaro.

18 Tee inteena-perotzi ojeeki Ashironkaaweni nampitsi Aapatziyaweni.*

19 Tema osheki Judá-paeni pokayiteen-tsiri roemoshirenkiro Marta eejatzi María ikamakira iyaariri.

20 Okemaki Marta areetapaaka Jesús, jatanaki otonkiyo-tawakari. Rooma María roojatzi ojeekaki pankotsiki.

21 Okantawakiri Jesús iroka Marta: “¡Pinkathari! Ari pijeekimi eeroka jaka, eeromi ikamimi aarini.

22 Roo kanteencha niyotzi naaka okaate pikowako-teriri eeroka Tajorentsi, aritaki imatakimiro.”

* 11:8 Yotaanarí = Rabí † 11:9 apaani kitejeri = 12 hora ‡ 11:11 makoryaantsi = mahaantsi
§ 11:16 Tsipari = Dídimo * 11:18 tee inteena-perori = 3 kilómetro = 15 estadio

²³ Ikantziro Jesús: “Aritaki ipiriintee piyaariri.”

²⁴ Okantzi Marta: “Niyotzi naaka aritaki ipiriintee paata oweyaantyyaawoni kitejeri ipiriintee-rika ikaatzi kamayiteen-tsiri.”

²⁵ Ikantzi Jesús: “Naakataki owiriintan-tatsiri, naakataki añakaan-tatsiri. Ikaatzi kemijanteenani naaka, okantawityaa ikami, aritaki rañahae.

²⁶ Tema ikaatzi añayita-tsiri nimaeka, ikaatzi kemijantaanari naaka, aritaki rañahae ikamawi-takyaa-rika. ¿Pikemijantziroma iroka?”

²⁷ Okantzi Marta: “Nokemijantzimi Pinkathari, tema eeroka Jeepatzitoetani, Itomi Tajorentsi, pokaentsiri jaka kepatsiki.”

Riraakotapaakari Jesús ikiteetakirira Lázaro

²⁸ Ari okaatzi okenkithawaetakaakiri Marta, jatanaki okaemi María, irento, okamanta-thata-paakiro, okantziro: “Areetapaaka yotaantaniri, ikaemimi.”

²⁹ Okanta okemawaki roori, intsipaete okatziyanaka, oshiyashi-tanakari oñaawakiri Jesús.

³⁰ Tekiraata rareetyaa Jesús nampitsiki, roojatzi ijeekaki janta otonkiyotawakarira Marta.

³¹ Ikanta Judá-paeni ikaatzi tsipata-kawori opankoki María roemoshirenkiro, tema iñaawakiro intsipaete okatziyanaka iyaatanaki, royaatee-yanakironi roshiya-kaantzi irawaeta-tyeeyaa kitataa-rewoki.

³² Okanta areetapaaka María ijeekakira Jesús, otziwerowa-shita-paakari okantapaakiri: “¡Pinkathari! Ari pijeekimi eeroka jaka, eero ikamimi aarini.”

³³ Ikanta iñaakiro Jesús irayimo-tapaakari María, ari ikantzi-tapaakari Judá-paeni ikaatzi oyaatapaa-kirori, otsinkashiryaa-nakiri rirori, antawo okatsizimo-shire-tanakiri.

³⁴ Ari rojampi-tanakiro, ikantziro: “¿Jempema pikitataki-rika?” Ari ikantee-tanakiri: “Pipoki Pinkathari, piñeeri.”

³⁵ Ari riraapaakari rirori Jesús.

³⁶ Ari ikantee-yanakini Judá-paeni: “¡paminer, osheki retakoperokari rirori!”

³⁷ Eenitatsi itsipa Judá-paeni kantaneen-tsiri: “Riiwitaka irika aminakaeriri mawityaakiri, ¿iitaka kaari raminanta jempe ikinakaero eero ikamanta Lázaro?”

Rañaaantaari Lázaro

³⁸ Ari rapiita-nakiro Jesús okatsizimo-shire-tanakiri, riyaa-shita-nakiri jempe ikiteetakiri. Tema omoo iroka, antawo mapi rashitakoe-tanta-kariri.

³⁹ Ikantzi Jesús: “Poteenkiro mapi.” Ari okantzi Marta, ritsiro kamaentsiri: “¡Pinkathari! Aamashitya shitzitakirika, tema kaatakotaki 4 kitejeri ikamantakari.”

⁴⁰ Ikantzi Jesús: “¿Tema nokantzitakimi aririka pikemijantena aritaki piñaakiro itajorenka Tajorentsi?”

⁴¹ Tema roteenkaetakiro mapi. Ari raminanaki Jesús inkiteki, ikantanaki: “Ashitanari, namanimi eeroka, tema pikemakina.

⁴² Niyotzi ari pikanta-piintatyaa pikemana. Rootaki nokantan-tzimiri ikemantyaari atziri-paeni ikaatzi piyoteen-chari jaka, rootaki ikemijantan-teemiri eeroka otyaanta-kinari.”

⁴³ Ikanta iñaawae-takiro iroka ñaantsi, ishintsitanakiro ikaemanaki ikantzi: “¡Lázaro! ¡Pishitowae!”

⁴⁴ Tema shitowapae kamawiteen-chari roojotakawo manthaantsi rakoki eejatzi iitzi, roojatzi iponawoo-takawo ipona-tantee-tawakariri. Ikantzi Jesús: “Piponaryaakoteeri, riyaaetea.”

Ikamanta-wakaeta rowamaa-kaanteri Jesús
(Mt. 26.1-5; Mr. 14.1-2; Lc. 22.1-2)

⁴⁵ Rootaki ikemijanan-tanakari osheki Judá-paeni ikaatzi jateentsiri oy-aatanakirori María, ikaatzi ñaakirori rantakiri Jesús.

⁴⁶ Roo kanteencha eenitatsi itsipa Judá-paeni jatashi-takiriri Inashitantaniri-paeni. Ikamanta-paakiri okaatzi rantakiri Jesús.

⁴⁷ Rootaki ipiyotan-tanakari Inashitantaniri-paeni, eejatzi reewari Ompera-tajorentsita-rewo, tema riyoshiita ipiyotee-yakani riiperoripaeni, ikanta-wakahaeyani: “¿Jempema akantyaaka? Osheki iñeetakiri itajonka-wentantaki irika atziri.

⁴⁸ Aririka akema-mintha-tashi-tyaari, aritaki ithonkanakyaa ikemijan-teeyanakini maawoeni. Ari ipokaki reewarite-paeni wirakocha, itzimpooka-paakiro tajorentsi-panko, ari ithonkaka maawoeni aakapaeni.”

⁴⁹ Tema riiwitaka paerani reewari-perote Ompera-tajorentsita-rewo iitachari Caifás, ikantanaki rirori: “Kimitaka tee piyotee-yanitzi eeroka.

⁵⁰ Tee pikenkishire-teeyaani rootaki kameetha-tatsini ikama-wenta-yitee apaani atziri, eero ithonkae-tantee anampiki.”

⁵¹ Ikanta Caifás Jewatzi-riri ompera-tajorentsita-rewo, iñaaawae-takaakiri Tajorentsi. Okantawitaka tee riyotzi, riitaki Jesús ikenkitha-takotaki ikamawentero isheninka-paeni.

⁵² Tee apatziro ikamawenteeri Judá-paeni, tema rootaki ipiyotan-teeyaari maawoeni itomipaeni Tajorentsi ikaatzi jeekayi-teentsiri jempe-rika-paeni jaka kepatsiki.

⁵³ Aripaete ikowaeyakini reewarite Judá-paeni rowamaa-kaanteri Jesús.

⁵⁴ Rootaki kaari ikowantanaa Jesús itsipata-neeyaari Judá-paeni. Tema shi-towanaki jempe inampiwitakawo, jataki ochempi-mashiki ojeeki nampitsi iitachari Efraín. Ari ijeekakaa-paeri janta itsipayi-takari riyotaani-paeni.

⁵⁵ Rooteentsi roemoshirenkaero Judá-paeni Anonkoryaantsi, osheki atziri jatatsiri Aapatziyaweniki rowetsika-shire-yityaa.

⁵⁶ Osheki ramina-mina-witee-takari Jesús, rojampita-wakahaeyani tajorentsi-pankoki, ikantzi: “¿Jempema pikanteeyini eeroka? ¿Arima ipokaki rirori roemoshirenkaetaha?”

⁵⁷ Ikanta Inashitantaniri-paeni eejatzi reewari Ompera-tajorentsita-rewo-paeni, ikantan-tayitaki: “Eenitatsi-rika yoteentsini jempe ijeeki Jesús, ikamante, naakaan-teriita.”

12

Ijeetan-teetari Jesús kajankaari
(Mt. 26.6-13; Mr. 14.3-9)

¹ Tema yotapaaka 6 kitejeri roemoshirenkan-teetyaawori Anonkoryaantsi, jataki Jesús Ashironkaa-pankoniki, inampiki Lázaro rañaa-kahaeri.

² Okanta otsireniityaanaki ari ikaemae-takiri Jesús rakiyoteri itsipaminthari-paeni. Rootaki oyiitan-tatsiri Marta. Ari ijeekitakari eejatzi Lázaro itsipatakari Jesús rowaeyani.

³ Amakota-paaki María kajankaari. Osheki owinawo iroka. Ojeetan-takari iitziki Jesús. Oshetan-tanaari oeshi. Kajankaenkatanaki maawoeni pankotsiki.*

⁴ Ikanta Judas Nampitsi-weri, riyotaani Jesús pithoka-shityaarini paata, ikantanaki rirori:

* 12:3 kajankaari = nardo; owinawo = apaani libra = 300 gramo

⁵ “¿Oetaka kaari ipimantee-tantawo iroka kajankaari? Ari aakimi osheki koriki, riitaki apashit-yaaririmi ashironkaenkari-paeni.”†

⁶ Teera roo ikantan-tyaari Judas retakotatyaarira ashironkaenkari-paeni, tema koshintzi rirori. Riitaki kempoyaa-witariri koriki, roo kanteencha ikoshita-piintziri eepichokiini.

⁷ Ikantzi Jesús: “Piñaashi-tyaawo, tema rootaki okashiya-kaawentakinari aririka ikiteetakina paata.

⁸ Riima ashironkaen-karipaeni ashi rowaero ijeekimotemi, rooma naaka okapichoki-tapaaki nojeeki-motaneemi.

Ikamanta-wakaeta rowaeteri Lázaro

⁹ Tema osheki Judá-paeni yoteentsiri ari ijeeki Jesús janta Ashironka-pankoniki. Riyaatee-yanakini janta. Tee apatziro raminiri Jesús eejatzi Lázaro, raña-kahaeri Jesús.

¹⁰ Roo kanteencha ikamanta-wakahae-yakani reewari Omperatajorentsita-rewo rowamayiri Lázaro.

¹¹ Riitaki Lázaro kantakaan-takirori kaari raripero-tanta-naari Judá-paeni ikaatzi kemijanta-neeriri Jesús.

Areetaa Jesús Aapatziyaweniki

(Mt. 21.1-11; Mr. 11.1-11; Lc. 19.28-40)

¹² Okanta okitejeta-manee, osheki atziri jateentsiri Aapatziyaweniki roemoshirenkiro Anonkoryaantsi. Ari ikemaeyakini ikanteetzi: “Areetapaaka Jesús Aapatziyaweniki.”

¹³ Ichekae-yanakini oshiyawori kompiroshi. Jateeya-nakini itonkiyotawakyaari, ikaemaeyini ikantzi:

¡Kaakitaki awinkatharite!

¡Riitaki Tajonka-wentaa-rewo, tema Pinkathari otyaanta-kiriri!

¡Riitaki Awinkathariperoteeyaari aakapaeni Israel-paeni!‡

¹⁴ Ari iñaapaaki Jesús ewonkiri ikyaakoetari, ikyaako-tanakari, tema riitaki ikenkitha-takoe-tzitakari paerani Jankinarentsiki, ikanteetaki:§

¹⁵ Kijakowentoni-jato, eero pithaawaeyini,

Pokakira Piwinkatharite,

Ikyaaoko-takari ewonkiri ikyaakoetari.

¹⁶ Teera ikematha-witawo riyotaani-paeni Jesús owakira ikemawakiro. Roo kanteencha roenoka-shitan-taawori Jesús rowaneenkawo, aripaete ikenkishireeya-nakani, riiwitaka Jesús rojankina-takoetzi.

¹⁷ Tema osheki ikenkitha-takoyi-taneero okaatzi iñaakiri atziri-paeni itsipatakari paerani Jesús rañaakaan-taariri Lázaro.

¹⁸ Rootaki riyaatan-tayita-nakari atziripaeni itonkiyo-tawakari Jesús, tema ikemako-takiri rañaakaeri kamawita-chari.

¹⁹ Riima Inashitantaniri-paeni ikanta-wakahae-yanakani rirori: “Piñaakiro, kimitaka eero otsinampaeri. Paminiri, rootaentsi riyaata-shiteri maa-woeni.”

Ñaawaetzirori Igrezia-thate ikoyi iñeeri Jesús

²⁰ Eenitatsi wirakocha-paeni itentayitanakari ikaatzi jateentsiri roemoshirenkaeyani.

²¹ Ikanta wirakocha-paeni rontsiroka-paakari Felipe, poñaachari Shimapankoniki nampitsi jeekatsiri Tepoweniki. Ikantapaakiri: “¡Pinkathari! Nokoyi noñeeri Jesús.”

† 12:5 osheki koriki = 300 denario. Riitaki ipineetziriri antawae-tatsiri apaani ojarentsi. ‡ 12:13 Kaakitaki awinkatharite = Hosana; Waerontsi § 12:14 ikyaakoetari = asnillo, asna

²² Jatanaki rirori Felipe, ikamanta-paakiri Andrés. Apitekiro riyataanaki, ikamantakiri Jesús.

²³ Ari ikantzi Jesús: “Monkaata-paaka roenoka-shitan-teeyaawori rowa-
neenkawo Itomi Atziri.

²⁴ Tema apaani okithoki kaari kamaki-tatsini aririka ipankiitero, ashi
oyiro okaamatsite apaani okithoki. Rooma aririka okamaki-tapaente ipanki-
itero, aritaki iñahaeteero okithoki-perotee. Omaperotatya.*

²⁵ Eenitatsi-rika etakota-wae-tachari rantayi-tziro ikowa-shiwaetari, ari-
taki ipeyashi-teeyaa. Riima ikaatzi maninteeroni ikowashiwaetari rantay-
itziri jaka kepatsiki, ikamawenta-naatziro rañaantee-yaari.

²⁶ Eenitatsi-rika kowatsini noshiya-kanteri nomperatani, roshiya-
kotenawo naaka. Jempe-rika nojeekae naaka, aritaki ijeekitee-yaari rirori
nomperatani. Eenitatsi-rika nokimita-kaari nomperatani naaka, riitaki
Ashitanari kantakae-yaawoni ipinkathee-tantyaariri paata.”

Ikamantakota Jesús rowamahaeteri

²⁷ “¡Antawoete okantzimo-shire-takina nimaeka! ¿Jempema nokanteka?
¿Nokantema: ‘Ashitanarí, powatsinaryaako-shire-teena?’ ¡Tema rootaki
nopokan-takari, nomonkaa-teero!

²⁸ Ashitanarí, poñaahantero pitajorenka.” Ikemaetatzii ñaawaeta-neentsiri
inkiteki, ikanteetzi: “Tema noñaahan-takiro, nimaeka napiitero.”

²⁹ Ikemaki atziri-paeni piyoteen-chari, ikantee-yanakini: “Ookatha-
rentsira iroka.” Roo kanteencha ikantzi itsipa-paeni: “Tema apaani
ronampiri Tajorentsi ñaanata-kiriri.”†

³⁰ Ikantanaki Jesús: “Tee apatziro naaka iñaanatana, tema eeroka-paeni
iñaawae-wentaki.

³¹ Rooteentsi iñeeteri rowajankitaan-te jaka kepatsiki, rotsinampae-teeri
pinkathari-wentziriri jaawiki-jatzipaeni.

³² Roo kanteencha aririka rowatzika-koetakina jaka kepatsiki, aritaki
nokaema-shire-teeri maawoeni.”

³³ Ari rooñaawontzirori Jesús jempe okantyyaa aririka rowamahae-takiri.

³⁴ Ari rakaeya-nakini atziri-paeni, ikantzi: “Iyoteeyironi ikantee-tziri
Ikantakaan-teetani: ‘Tema Kañaaniri Jeepatziitoetani.’ ¿Iitakama pikantantari
eeroka otzimatyee rowatzika-koeteeri Itomi Atziri? ¿Jempema iitattyaa
iiteetziri Itomi Atziri?”

³⁵ Ikantzi Jesús: “Eeniro ijeekimo-taneemi ikantee-tziri ‘Koñeetyaatsiri,’ ap-
atziro ijeekanee eepichokiini. Poshiya-kantero panashi-teemi okoñeetyeera,
eero omapokan-tzimi oshiyawori tsireniri. Tema ikaatzi anashitachani
otsirenikaakitzira, tee iñeero jempe ikini.

³⁶ Pikemijanteeri iiteetziri ‘Koñeetyaatsiri’ eeniro ijeekimo-yitzimi, poshiya-
kotyaari rirori.”

Tee ikemijanteeyini Judá-paeni

Ithonka-nakiro iñaawae-takiro iroka, shitowanaki Jesús. Tee roñaahan-tanaa.

³⁷ Okantawitaka osheki itajonka-wentantaki Jesús inampiki isheninka-
paeni, tee ikemijanteeyini.

³⁸ Otsizmatyee omonkaatyaa rojankina-takiri Kamantan-taniri Isaías, kan-
tatsiri:

¡Pinkathari! ¿Iitaka kemijanteroni añaani?

¿Itzimikama roñaahakiri ishintsinka Tajorentsi?‡

³⁹ Iroka otsipa rojankina-takiri Isaías, rootaki kaari ikemijantan-teeta, ikan-
taki paerani:

* 12:24 okithoki = triho † 12:29 Waerontsi ‡ 12:38 ishintsinka = rako

⁴⁰ Riitaki Tajorentsi mawityaaki-takaa-kiriri,
Imajontzi-takaa-yitakiri,
Rootaki eero ikowichaa-tanta,
Eero ikematha-tantawo.
Ari okantyya eero ipiyashi-tantaana naaka,
Nowawijaa-kotan-teeyaariri.

⁴¹ Roo iñaawae-tanta-kawori iroka Isaías, tema iñaashireta-kitziiro rowaneenkawo Jesús, rootaki ikenkitha-takotan-takariri.

⁴² Okantawitaka okaatzi kanteen-chari, osheki Judá-paeni kemijanta-neeriri Jesús, imatzita-nakawo pinkathari-paeni. Roo kanteencha tee ithawe-takotziro ithaawantatyaari Inashitantaniri-paeni, eero romishitowan-tari ikyya-piintzira jempe ipiyota-piinteeyani.

⁴³ Ari okantzimaetaka. Riitaki ikowa-perotakiri raapatziyaari Inashitantaniri-paeni, riima Tajorentsi, te ikoyiri.

Jesús iyakowenteerini atziri-paeni

⁴⁴ Ari ishintsitanaki icheraanaki Jesús, ikantanaki: “Ikaate kemijanteenani naaka, tee apaniro ikemijantana, tema ikemijantzi-takari otyaantanari.

⁴⁵ Ikaatzi ñahaenani naaka, okimiwi-takawo riimi iñahaerimi otyaanta-kinari.

⁴⁶ Rootaki nopokan-takari naaka, noshiyee-yaari ‘Koñeetyaatsiri,’ nokoñeetyaakoteeri jaawiki-jatzi. Eero ijeekayitee otsireni-kaakitziira ikaate kemijanteenani.

⁴⁷ Tee roo nopokan-tyaari jaka kepatsiki nowajankitaante, tema nopokatzi nowawijaa-kotante. Roo kanteencha ikaatzi kemawitawori noñaani, tee ikemijantzi, te naaka owajankiteerini.

⁴⁸ Eenitatsi-rika maninta-kinani, kaari kemijanteeroni noñaani, tzimaki owajankiteerini. Kimiwaetaka iroka ñaantsi-paeni okaatzi noñaawae-yitakiri atziritanakityeemi, rootaki owajankitaan-tatsini paata, ipiyatha-waante-teetakina.

⁴⁹ Tema tee noñaawae-tashi-waetyaa naaka apaniroini, tema riitaki Ashitanari otyaanta-kinari, riitaki kantakinari okaatzi nokanta-yitakiri eejatzi niyotaan-tayitakiri.

⁵⁰ Niyotziro naaka ikantakaan-tziri Ashitanari, rootaki añaa-kaanta-tsini. Ari okantari, okaatzi nokanta-yitziro naaka, nohotyaa-tziro okaatzi ikantakinari Ashitanari.”

13

Ikewiri iitziki Jesús riyotaani-paeni

¹ Tema yotapaaka apaani kitejeri roemoshirenkae-tziro Anonkoryaantsi. Tema riyotaki Jesús monkaata-paaka rookantaneeyaawori kepatsi, rooteentsi riyaaitee itsipata-paeyaari Ashitariri. Antawo retakotakari ikaatzi kemijanta-kiriri, tema ari ikanta-piintatyaa retakotari roojatzi omonkaatanta-paakari maawoeni.

² Tekiraata rowae-yaani, ikaaripero-shire-takae-takari Kamaari irika Judas, itomi Simón Nampitsi-weri, ikowaki ipithoka-shityaari Jesús.

³ Tema riyotzi Jesús riitaki Tajorentsi otyaanta-kiriri. Riyotzitaka aritaki riyaaitee itsipata-paeyaari Tajorentsi, tema riitaki Iriri, riitaki shintsi-perotakaeriri.

⁴ Ikanta rowae-yanira, ari ikatziya-nakari Jesús, raatonkoryaa-nakawo iithaari, rowathaki-tanakawo apaani maathaantsi.

⁵ Opoñaashita raaki nijaa ijakiro kewaako-mentotsiki. Ikewa-kiri iitziki riyotaani, roshetan-tanaari iitziki maathaantsi rowathaki-takarira.*

⁶ Roo ikewirimi iitziki Simón Pedro, ikantanakiri: “¡Pinkathari! ¿Eerokama kewinani noetziki naaka?”

⁷ Ikantzi Jesús: “Tee pikematha-tziro nimaeka okaatzi nantziri, roo kanteencha aritaki pikematha-teero paata.”

⁸ Ikantzi Pedro: “¡Tee nokoyimaeta pikewina noetziki.” Ikantzi Jesús: “Eerorika nokewimi piitziki, teera paapatziyana.”

⁹ Ikantzi Simón Pedro: “¡Pinkathari! Eero pikewa-shitana noetziki, tema pikewatyeena maawoeni nakoki eejatzi noetoki.”

¹⁰ Ikantzi Jesús: “Ikaatzi owakira pakaana-kirori ikaawoshita, apatziro ikoyi ikewaneero iitzi, tema kitetaki maawoeni iwathaki. Tema kitetee-yakimini eeroka-paeni, okantawitaka tee maawoeni pikite-shire-teeyini.”

¹¹ Tema riyotakiri Jesús itzimi pithoka-shityaarini, rootaki ikantan-takari: “Tee maawoeni pikite-shire-teeyini.”

¹² Tema ikaatakiro ikewa-kiniri iitzi riyotaani-paeni, ikithaa-tanaawo iithaari, jeekapae jempe rowaeyani, ikantziri: “¿Pikematha-takirooma eeroka-paeni okaatzi nantakiri?”

¹³ Tema pikanta-piintakina eeroka-paeni ‘Yotaanari, Pinkathari.’ Omaperotatya pikantanari eeroka-paeni, naakataki.

¹⁴ Tema naaka ‘Yotaantaniri,’ naaka ‘Jewari’. Roo kanteencha noshiyakari omperataarewo nokewakiro piitzi, ari pikimityaari eeroka-paeni pikewa-wakaayiteeya piitziki.

¹⁵ Aritaki noñaaha-kimirori naaka jempe ikantee-tziro, rootaki pimayita-neeri eeroka-paeni.

¹⁶ Teera añee pinkatha-terini omperataarewo rawijiri omperatariri ipinkatheeteri. Teera añee eejatzi otyaantaarewo rawijiri otyaantziriri. Omaperotatya.

¹⁷ Aririka pikematha-taneero iroka, aririka pantayi-taneero, ari ikimo-shire-wenteetakimi eeroka.

¹⁸ Iroka nokantemiri, roo kanteencha, tee maawoeni nokanta-kotemi. Tema niyotziri naaka ikaatzi niyoshii-yiteeri. Ari omonkaa-tyaari Jankinarentsi-perori, ikanteetaki:

Irika akiyota-kinari naaka, riitaki pithoka-shitenani.

¹⁹ Nokamantzi-tatziimiro nimaeka, tema aririka omatakyaa, rootaki pikemijanta-pero-tanteenari ‘Naakataki’.

²⁰ Eenitatsi-rika aapatziyaarini notyaantani, naaka raapatziyaka. Eenitatsi-rika aapatziyaanari naaka, riitaki raapatziyaka otyaanta-kinari.”

Ikamantzi Jesús riitaki pithoka-shityaarini Judas

(Mt. 26.20-25; Mr. 14.17-21; Lc. 22.21-23)

²¹ Ari ikaatakiro ikenkitha-takotakiro iroka-paeni, antawo okatsitzimo-shire-tanakiri Jesús. Ikantzi: “Pikaatee-yakini eeroka jaka eenitatsi apaani pithoka-shitenani. Omaperotatya.”

²² Ari ramina-wakaanaka riyotaani-paeni, tee riyotzi jempe itzimi ikenkitha-takotziri.

²³ Ikanta retako-perotani riyotaani Jesús, tsipata-kariri ijeekakira rowaeyani.

²⁴ Iñaana-chera-tanakiri Simón Pedro, ikantziri: “Pojumpiteri jempe itzimi ikenkithata-kotziri.”

* 13:5 Ikewa-kiri iitziki

²⁵ Ari ishirinka-shita-paakari okaakiini Jesús, ikantziri: “¡Pinkatharí! ¿Jempema itzimika pithoka-shitemini?”†

²⁶ Ikantzi Jesús: “Itzimi-rika aawakironi nashetakiri eepichokiini ratanteetari, riitaki.” Rashetaki Jesús eepichokiini ratanteetari, ipakiri Judas Nampitsi-weri, itomi Simón.

²⁷ Ikanta rowawakawo Judas ratanteetari. Ari ikaaripero-shire-takaanakiri Kamaari. Ikantziri Jesús: “¡Judas! Pimatero intsipaete pikenkishire-tzitakari.”‡

²⁸ Roo kanteencha tekatsi apaani ikaatzi rowaeyani kematha-terini Jesús iita ikantan-tariri.

²⁹ Roshiya-kaantatzii ikantatziiri: “Piyaate pamanante oemoshirenkantyaari.” Tema riitaki Judas oyiriri koriki. Roshiya-kaantzi itsipa-paeni, ikantatziiri: “Piyaate pamanante apayiteriri ashironkaenkari.”

³⁰ Ikanta ithonka-nakiro rowanakawo Judas ratanteetari, jatanaki. Tema tsireni-tanaki.

Owakirari Ikantakaan-teetani

³¹ Tema jatanaki Judas, ikantzi Jesús: “Monkaata-paaka nimaeka roenokashitan-teeyaawori rowaneenkawo Itomi Atziri. Ari iñahaeteerori eejatzi rowaneenkawo Tajorentsi.

³² Aririka iñahaeteerori rowaneenkawo Tajorentsi, iñahaetzi-tyaawori eejatzi rowaneenkawo itomi, riitaki Tajorentsi oñahan-teeroni. Nimaekaha roñahantero.

³³ Notyomiite, kapichoki-tapaaki nojeeki-mota-neemi. Osheki paminamina-witeena, eero piñahaana. Roo kanteencha aritaki nokantzi-takari asheninka-paeni Judá-paeni, roojatzi napii-tzitemiri nokantemiro eerokapaeni: ‘Eero pimatziro piyaatee jempe nojeekae naaka.’

³⁴ Iroka owakirari nokanta-kaantani: ‘Otzimatyee petakotawakaayiteeyaa. Nokimita naaka netakoyi-tzimi, ari pikimitaneeyaari eerokapaeni, petakotawakaayiteeyaa.’

³⁵ Aririka petakotawakahaeya eerokapaeni, ari riyoteemi maawoeni eerokayitaki niyotaani.”

Ikenkitha-takotziro Jesús rookawentantya Pedro

(Mt. 26.31-35; Mr. 14.27-31; Lc. 22.31-34)

³⁶ Ikanta Simón Pedro rojampi-tanakiri Jesús: “¡Pinkathari! ¿Jempema piyaateka?” Ikantzi Jesús: “Janta niyaatenta naaka, eero omata poyaatena nimaeka, rooma paata aritaki omatakya poyaatena.”

³⁷ Eekiro ishintsi-tatzii Pedro, ikantzi: “¡Pinkathari! ¿litaka eero omatanta noyaatemi nimaeka? ¡Aritaki noshine-wenta-kimi naaka!”

³⁸ Ikantzi Jesús: “¿Omaperotatyaama pishine-wentena? Tekirarika iñeeta tyaapa, mawa pikante: ‘Tee niyotziri Jesús.’ Omaperotatya.”

14

Roshiyawo Jesús Awotsi Rareetan-teetari Ashiteeriki

¹ “Eero powashire-waeteeyani. Pawentee-yaari Tajorentsi, pawenta-yina eejatzi naaka.

² Janta ipankoki Ashitanari eenitatsi osheki jempe anampita-paeyaawo. Eeromi otzimi, eero nokantzimi niyaatee nowetsika-paemi jempe pinampiyitapae-yaawo eerokapaeni.

† 13:25 okaakiini = ishipaneeki ‡ 13:27 Kantako-tachari jaka “ikaaripero-shire-takaanakiri Kamaari” tee roo kantakaan-teroni rowawakawo Judas owanawontsi, ikaaripero-shire-tanta-nakari, tema riitaki kowashi-takawori ikaaripero-shire-tanta-nakari.

³ Aririka niyaatee, nowetsika-yiteemi jempe pijeepae. Opoñaashitya nopiyashi-teemi, naaka-taki aaneemini. Pijeeka-yitapae nojeeka-paera naaka.

⁴ Piyotee-yironi eerokapaeni awotsi riyataan-teetari jempe niyaatee naaka.”

⁵ Roo kanteencha ikantanaki Tomás: “Pinkathari, tee niyotee-yini jempe piyaate. ¿Jempema nokantyya niyotan-tyaawori awotsi?”

⁶ Ikantzi Jesús: “Naakataki Awotsi, Kyaariperori, Añaamentotsi. Apatziro ipampitha-wooki-teetena naaka, aritaki rareetee-takyaa ijeekira Tajorentsi, Ashiteeri.

⁷ Ari piyopero-teenami naaka, aritaki piyoteerimi Ashitanari. Ro kanteencha piyotzimaetaari nimaeka, tema riitaki paminakirika.”

⁸ Ikantzi Felipe: “Pinkathari, anjatyaa poñaayinari Ashitzimiri. Tema tekatsi itsipa nokoyiri.”

⁹ Ikantziri Jesús: “Felipe, aritaki ojamanitaki notsipa-yitakimi eerokapaeni, ¿tekirama piyotana? Ikaatzi ñaakinari naaka, iñaakiri Ashitanari. ¿Iitaka pikantantari: ‘poñaayinari Ashiteeri’?”

¹⁰ ¿Tema pikemijanta-na ari notsipatari Ashitanari, ari itsipatzitana rirori? Okaatzi nokanta-yitziri, teera naaka nintakaa-shityaawoni nokenkitha-takotemiro. Riitaki Ashitanari tsipa-shire-tanari, riitaki antakaa-yitanawori rantawaeri.

¹¹ Pikemijantena nokantakimi ari notsipatari Ashitanari, ari itsipatzitana rirori. Okompitzi-motzimi-rika nokanta-kimiri, pikemijantaa-jeetena piñaakina notajonka-wentan-tayitaki.

¹² Ikaate kemijanteenani naaka, ari roshiyeena naaka itajonka-wentan-tayitee. Aritaki imapero-tanakiro itajonka-wentante, awijanakiro okaatzi iñaakoe-takinari naaka, tema rooteentsi niyaatee naaka notsipa-tapae-yaari Ashitanari. Omaperotatya.

¹³ Okaate pikowako-yiteenari eerokapaeni pawentahaana, aritaki nomatakimiro. Rootaki ithaamentan-teetyaariri Ashitanari, iñahaetero-rika okaatzi itajonka-wentan-tayitaki Itomi.*

¹⁴ Okaate pikowako-yiteenari eerokapaeni pawentahaana, aritaki nomatakimiro.”

Ikashiya-kaeteeri Ishire tajorentsi

¹⁵ “Aririka petakoteena, aritaki pikemijanteero nokanta-yitzimiri.

¹⁶ Aritaki nokowako-teeri Ashitanari rotyaanteemi otsipa Ookakowentan-taniri,

¹⁷ Ishire tajorentsi-perori iroka, rootaki tsipata-piintee-mini. Riima jaawijatzipaeni eero itsipatari rirori, tema tee iñeeri, tee riyotziri. Rooma eerokapaeni piyotee-yirini, ojeekimo-teemi, rootaki tsipa-shire-tee-minini.

¹⁸ Eero poshiyari miritzi rookawentee-tziri, aritaki nopiye notsipa-teeyeemini.

¹⁹ Rooteentsi, eero iñaayitaana jaawi-jatzipaeni. Roo kanteencha eerokapaeni aritaki piñaayi-teena, ari pikañaaniyitee, tema naaka kañaaniri.

²⁰ Aripaete piyoyitee notsipa-shiretari Ashitanari, eejatzi eerokapaeni pitsipa-shiretana, ari nokimitzitari naaka notsipa-shire-teemi eerokapaeni.

²¹ Ikaate kemijanteenani, roñaahan-tziro kyaari-pero retakotana. Rootaki retakotanteeyaariri Ashitanari, eejatzi naaka netakotee-yaari, aritaki noñaaha-yitee-yaari.”

²² Ikanta Judas (kaari Nampitsi-weri) rojampi-tanakiri: “Pinkathari, ¿Oetaka poñaahan-teenari naakapaeni, eero poñaaha-yitaari itsipa-paeni?”

* **14:13** Waerontsi

²³ Rakanaki Jesús: “Ikaatzi etakotanari naaka, ikemijanta-waantetana. Rootaki retakotanteeyaari Ashitanari. Ari notsipatari Ashitanari notsipashire-yitee-yaari irika-paeni.

²⁴ Riima kaari etakoteenani, ipiyatha-waante-takina. Tee naaka yotashi-waetyaawoni okaatzi nokanta-yitakimiri, tema Ashitanari otyaanta-kinari riitaki yotakaa-yitaki-nawori.

²⁵ Nokaman-tatziimiro iroka-paeni eeniro nojeeki-moyitzimi.

²⁶ Rooma Ishire tajorentsi, Ookakaa-wentemini, rotyaantemiri Ashitanari poyaateenani, rootaki yotaapaa-kimironi maawoeni, okenkishiryakaemiro okaatzi nokanta-yitakimiri.

²⁷ Kameetha piyeeka-yitee. Roo kanteencha tee nokenkitha-takota-tziro jempe okanta ijeekakaantzi jaawijatzi-paeni. Tema naaka matzirori piyeekan-teeyaari kameetha. Ero powashiretako-waeta-shita, eero pithaawa-shiwaeta.

²⁸ Aritaki pikemayi-takina nokantaki: ‘Rooteentsi niyaatee, roo kanteencha aritaki nopiyashi-teemi eeroka-paeni, ari akaatee ajeekayitee.’ Ari petako-pero-tenami, eeromi powashire-waetami nookayi-taneemira, aritakimi pikimo-shire-wenta-kinami piyotaki niyaatatyee Ashitanariki, awija-kinari natzirita-paentzira.

²⁹ Nokaman-tzita-tziimiro nimaeka, aririka omayitakya, pawenteena naaka.

³⁰ Ero nokenkitha-waeta-kaeteemi, tema awotsikitaki Kamaari pinkathari-wentan-tatsiri kepatsiki. Tema tee ipinkathari-wentana naaka.

³¹ Roo kanteencha otzimatyee nokemijanteeri Ashitanari, rootaki riyotantyaari atziri-paeni netakotari naaka Ashitanari, nantziniri okaatzi ikantanari rirori. Pikatziya-yitanee. Jame aatee.”

15

Roshiyawo Jesús oponkitzitha-perori pankirentsi

¹ Eekiro ikantana-kitziiri Jesús riyotaani-paeni: “Naaka kimitawori oponkitzitha-perori pankirentsi. Riima Ashitanari roshiyari pankizirori.

² Eerorika okithokitzi otewatha, ichekiro ashitawori. Rooma kithokitatsiri, rowameetha-chewa-tziro, rowaankiityaa-kotziro okithoki-perotantyaari.

³ Tema kaankiityaa-koyitakimi nimaeka eerokapaeni, okantakaemi ñaantsi-paeni nokaman-tayita-kimiri.

⁴ Tema tee okithokitzi apaani otewatha pankirentsi chewaryaa-thatsiri, otzimatyee oshookan-tyaawo oponkitzitha. Ari okimitari eerorika poejokirokana naaka, eerowa omata pantayi-teero kameethari.

⁵ Naaka kimitawori oponkitzitha pankirentsi, rooma eerokapaeni pikimitakawo ochewatha-paeni. Tema ikaatzi oejokiro-tanari naaka, ari nokemi-tzita-kariri rirori, kimiwitaka ikithoki-pero-teemi. Eerorika pitsipashiretana naaka, eero pimatziro panterimi.

⁶ Ikaatzi kaari oejokiro-teenani naaka, ari nooka-wenta-yiteeyaari. Ari ikimiteeyaawo kamachewa-thata-tsiri pankirentsi, rahaetziro itahaetero.

⁷ Poejokiro-taneenarika, pikyaaryoo-wenta-neero okaatzi niyotaa-yitakimiri, aritaki imatakimiro Ashitanari okaate pikowako-teeriri.

⁸ Aririka poshiya-kota-kyaawo kithoki-pero-tatsiri pankirentsi, aritaki riyoteemi eeroka niyotaani. Rootaki ipinkathee-tantyaari Ashitanari.

⁹ Osheki netakoyi-takimi eerokapaeni, noshiyakari Ashitanari retakotana naaka. Pinintaa-hae-yaawo netakoyi-teemira.

¹⁰ Aririka poetziñaari-kotanee-yaawo pikemijanteero nokanta-yitakiri, ari pinintaa-hae-yaawo netakotzimi, nokimitero naaka nokemijantziri Ashitanari nonintaa-waetawo retakotana.

¹¹ Roo nokamantan-tzimirori iroka-paeni pikimo-shire-tziitan-tyaari maa-woeni eerokapaeni, nokimiteero naaka.

¹² Iroka noñaani nokantzi: Otzimatyee petakotawakaayiteeyaa nokimiteero naaka netakoyi-teemi eerokapaeni.

¹³ Eenitatsi-rika atsipewentariri ikamawentero itsipaminthari, roñaahan-tatziro retakoperotanta.

¹⁴ Notsipaminthaperotani eerokapaeni, aririka pantayi-taneero okaatzi nokantzimiri.

¹⁵ Ari okaatapaaki nokimi-takaantzimi omperataarewo, tema apaani onampitaa-rewo tee riyotziro okaatzi rantziri omperatariri. Eeroka notsipaminthari-paeni nimaeka, tema nokaman-takimiro maawoeni ikamanta-kinari Ashitanari.

¹⁶ Tee eerokapaeni yoshiitenani, tema naaka yoshii-yiteemi eerokapaeni. Naakataki otyaanta-yitakimiri jempe-rika-paeni, poshiya-kotee-yaawo pankirentsi kithoki-pero-tatsiri. Rootaki imatanteemirori Ashitanari oeta-rika pikowako-tenari pawentahaana.*

¹⁷ Iroka noñaani nokantzimiri: Otzimatyee petakotawakaayiteeyaa.”

Ikijaneenta-nakimi jaawijatzipaeni

¹⁸ “Aririka piñaayi-takiro ikija-neenta-yitanakimi jaawijatzipaeni, pikenkishireero ari ikantee-takina naaka ikija-neenta-waetee-takina.

¹⁹ Roojatzimi poshiyaa-koyit-yaari jaawija-tzipaeni, aritaki retakoyi-takimimi, ikimita-wakahaa rirori retakotawakaeyani. Roo kanteencha niyoshii-yiteemi naaka, roojatzi pitsipa-witari jaawi-jatzipaeni, rootaki ikijaneentan-tzimiri. Okimiwi-takawo nimaeka kaarimi eeroka jaawijatzipaeni.

²⁰ Pikenkishiretero nokantzi-takimiri: Teera añee pinkatha-terini omperataarewo rawijiri omperatariri ipinkatheeteri. Ari ikantee-temiri eerokapaeni ikowaete rompojeetemi, ikimii-taakina naaka. Ikaatzi kemijanta-waante-takinari naaka, aritaki ikemijanta-yiteemi eerokapaeni.

²¹ Rootaki ikowaetan-tyaari rowamahaetemi, tema eeroka niyotaani-paeni. Tema okantakaan-tziro tee riyoteeyirini Tajorentsi otyaanta-kinari jaka.

²² Eero rantayi-tziromi kaari kameethatatsi irikapaeni, eero nopokimi niyotaa-yiteeri. Roo kanteencha eero omataami nimaeka rookakaa-wentee-yaawo iyaari-peronka.

²³ Ikaatzi kijaneenta-kinari naaka, ikijaneentzi-takari Ashitanari.

²⁴ Eero otzimimi iyaariperonka, eeromi notajonka-wentzi-moyitziri iñaanta-kawori kaari iñaapiinteetzi. Okantawitaka iñaayitakiro, eekiro ikijaneenta-tyaana naaka, ikijaneentzi-takari eejatzi Ashitanari.

²⁵ Roo kanteencha, rootaki omonkaa-tantyaari jankinarentsi, kantatsiri: Ikijaneenta-shiwae-teetakina.

²⁶ Roo kanteencha aritaki notyaanteemiro Ishire tajorentsi ‘Ookakaawentantaniro’ poñaachari ijeekinta Ashitanari. Rootaki yotashire-takaemini, roojatzi kenkitha-takoteenani kameetha naaka.

²⁷ Tema kameetha pikenkitha-takoyi-teena eerokapaeni, tema pitsipata-piintakina owakira etantana-kawori.”

* 15:16 Waerontsi

16

¹ “Roo nokanta-yitan-tzimirori iroka-paeni, eero pipakaantawo pawentaa-shire-tana.

² Tema eero ishinetee-tzimi pikyaayitee jempe ipiyota-piinteeta. Aritaki rowamahae-takimi, roshiyakaan-tzi rantatziiniri Tajorentsi kameethari.

³ Rootaki rantantawori, tema tee riyotziri Ashitanari, tee niyotzitari eejatzi naaka.

⁴ Roo kanteencha nokaman-tzita-tziimiro iroka, tema aririka omayitakyaa paata, pikenkishiretyaa aritaki nokaman-tzita-kimiro.”

Rantakaan-tziri Ishire tajorentsi

“Teera nokaman-tzitemiro owakirani, tema roojatzi notsipa-yitzimi.

⁵ Roo kanteencha jatakina nimaeka notsipa-tapae-yaari otyaanta-kinari. Tekatsi apaani ojampitenani, ikante: “¿Jempema piyaateeka?”

⁶ Apatziro powashire-teeyani pikemakinaha nokaman-takimi.

⁷ Pikemi nokaman-temiro kyaariperori. Rootaki kameetha-tzimo-tzimi. eerokapaeni niyaatee. Tema eerorika niyaatee, eero opoki iitachari ‘Ookakowentantaniro’ otsipa-shire-teemi. Rooma arika niyaatee, naaka otyaanta-paeroni.

⁸ Aririka opokapaaki Ishire tajorentsi, rootaki ooñaawonta-paaki-niriri ikenkishire-waetari jaawi-jatzi, tema ikinashi-waetaka ikenkishire-takotziro jempe okantakota kaari-perori, jempe okantakota kameetha-shire-taantsi, jempe okantakota iyakowentaantsi.

⁹ Ari riyotakaa-yiteeri kaari-perori iroka eerorika ikemijanteetana naaka.

¹⁰ Ari riyotakaa-yiteeri rootaki kameetha-shire-tatsiri, nowameetha-shire-tantzi naaka, tema aririka niyaatee ijeekira Ashitanari eero iñahaetaana.

¹¹ Ari riyotakaa-yiteeri jempe okantakota iyakowentaantsi, tema aritaki riyakowentakiri Ashitanari pinkathari-wentziriri jaawi-jatzi.

¹² Eenitatsi osheki nokantemiri, roo kanteencha aritaki awijanakimi okaatzi nokanta-yitakimiri, eero pikematha-tziro nimaeka.

¹³ Aririka opokaki Ishire tajorentsi, rootaki yotakaa-paaki-mironi maa-woeni kyaariperori. Eero iñaawae-tashitawo ikowayi-tziri rirori, tema ikamantan-teero okaatzi ikantziriri Ashitariri. Riyotakaa-yimiro okaate awijatsini paata.

¹⁴ Riitaki kemaenani noñaawaetero, rowawijayi-teemiro eerokapaeni, ari riyoteero nowaneenkawo.

¹⁵ Tema okaatzi riyotanitziri Ashitanari, roojatzi niyotanitziri naaka. Rootaki nokantantari: ‘Riitaki kemaenani noñaawaetero, rowawijayi-teemiro eerokapaeni.’ ”

Powashire-tarika, aritaki pikimo-shire-yitee

¹⁶ “Kapichoki-tapaaki eero piñaayi-taana, roo kanteencha aririka ojamani-witakyaa eepichokiini aritaki piñeena. Tema niyaatatzi naaka ijeekira Ashitanari.”

¹⁷ Ari rojampita-wakaanaka riyotaani, ikantzi: “¿Oetaka ikantako-tziri? Ikantayi-takae kapichoki-tapaaki eero añaaayiteeri, roo kanteencha aririka ojamani-witakyaa eepichokiini aritaki añahaeri, tema riyaatatzi ijeekira Ashitariri.

¹⁸ ¿Oetaka ikantako-tziri ‘kapichoki-tapaaki?’ Tee akematha-tziri oeta ikantako-tziri.”

¹⁹ Tema yotaki Jesús ikowaeya-tziini rojampiteri riyotaani-paeni, ikan-tanakiri: “Nokantee-yakimini: ‘Kapichoki-tapaaki, eero piñaayi-taana, roo

ojamani-witakyaa eepichokiini aritaki piñeena.' ¿Rootakima pojampita-wakaa-wentari?

²⁰ Pikemi nokantemi. Oshekira piraawae-teeyaa, powashiretako-waeteeyaa eeroka-paeni. Riima jaawi-jatzi-paeni osheki ikitzimo-shire-waeteeyini. Omawitakyaa powashiretako-waeteeyaa eeroka-paeni, aritaki piñeero paata pikimo-shire-yitee. Omaperotatya.

²¹ Aririka otzimaa-nitzimate apaani tsinani, okemaatsi-waeta. Roo kanteencha aririka itzimaki eenchaanikite, opeyako-tanakiro okemaatsi-waetaka, osheki okimo-shire-wenteri eenchaanikite.

²² Ari pikantakari eerokapaeni nimaeka, osheki powashire-waetaka. Roo kanteencha aririka nopiyashi-teemi, osheki pikimo-shire-tanee, tekatsi owashireta-kahae-mini.

²³ Paata aririka omonkaa-teeyaa nokantakiri tekatsi pojampi-teenari naaka. Tema riitaki Ashitanari payitee-mironi oeta-rika pikowako-teeriri, tema pawentahaana naaka.*

²⁴ Pamana-piintziri Ashitanari pikowako-tziri oeyita-rika, pikowakotashi-waetakari. Rooma nimaeka aririka pikowako-teeri, pawentahaana naaka. Aritaki pikantya pikowakota-piinteeri, aritaki imatakimiro, rootaki pikimo-shire-tziitan-teeyaari.”

Notsinampaakiro naaka jaawi-jato

²⁵ “Noshiya-kaawenta-tziimiro okaatzi nokenkitha-takaemiri. Roo kanteencha rooteentsi omonkaa-teeyaa eero noshiya-kaawenteemiro, tema koñaatziro nokenkithatakoteemiri Ashiteeri.

²⁶ Paata eeroka-paeni kowakoteerini Ashitanari oeyita-rika, tema naaka pawentaa-yitaa. Teera naaka kowakowenteemini eeroka-paeni.

²⁷ Tema retakoyiteemi Tajorentsi. Rootaki retakotanteemiri, tema petakoyitaana naaka, pikemijantakina nopoñaawo naaka ijeekiraTajorentsi.

²⁸ Nopoñaaka ijeekira Ashiteeri nopokan-takari jaka kepatsiki. Nimaeka nooka-neero kepatsi niyaatee ijeekira Ashiteeri.”

²⁹ Ikanteeyini riyotaani: “Nimaeka koñaatanaki pikenkitha-takotziri, tee poshiyakaa-wenta-waetziro.

³⁰ Noñaakimi nimaeka piyotziro maawoeni, tee okowaperotyaa iita ojampitemini, tema piyotziro ikenkishire-teetari. Rootaki nokemijantantari omaperotatya pipoñaaka ijeekira Tajorentsi.”

³¹ Ikantzi Jesús: “¿Kemijanta-yiteemima nimaeka?

³² Rooteentsi nimaeka pishiya-yitanaki apani-paeni, pikinayite jempe-rikapaeni, ari pookawenta-nakina apaniroeni. Roo kanteencha temaeta nojeeki apaniroeni, tema itsipatakina Ashitanari.

³³ Nokaman-tatziimiro iroka-paeni piñaant-yaawori kameetha piyeeki pitsipa-tena naaka. Jaka jaawiki, osheki pikemaatsi-waetyaari eerokapaeni. Roo kanteencha, pishintsi-shireyite. Tema notsinampaakiro naaka jaawi-jato-paeni.”

17

Ramanakotari Jesús Riyotaani-paeni

¹ Ikaatakiro Jesús ikenkitha-waeta-kaeri riyotaani-paeni, aminanaki inkiteki, ikantanaki: “Ashitanari, monkaata-paaka poñaahan-teeyariri atziri-paeni rowaneenkawo pitomi, roñaahan-teero rirori pitomi powaneenkawo eeroka.

* 16:23 Waerontsi

² Eerokataki owakiriri ipinkathari-wentan-takariri maawoeni atziri-paeni, rootaki rañaayitan-teeyaari ikaatzi pashita-kaakariri.

³ Aririka riyoteemi apatziro eeroka Pitajorentsi-perotzi, aririka riyoteeri potyaantakiri Jeepatzii-toetani Jesús, aritaki rañaayitee.

⁴ Nomatakiro noñaahan-takiro powaneenkawo jaka kepatsiki, nohotyaakiro pikanta-kinari nantero.

⁵ Ashitanari, nokoyi notsipatee-mi nimaeka, aritaki akaate añaayiteero owaneenkawo, akimita paerani tekiraa-ta owetsikiro kepatsi.

⁶ Tema piyoshiiteeri jaawi-jatzi ikaatzi pashita-kakinari naaka, niyotaa-yiteeri jempe piita eeroka. Eeroka ashitzi-takariri paerani, riitaki pashita-kahaanari naaka. Nomatakiri nokemijanta-kahaeri piñaani.

⁷ Rootaki riyotantari nimaeka, okaatzi niyota-nitziri naaka, eerokataki yotakaa-yitanawori.

⁸ Tema niyotaa-yiteeri okaatzi piyotakaanari, ikemijanta-yitaneeriroripaeni. Ikenkishiretanaa omaperota nopoñaakawo pijeekira eeroka, ikemijanta-yitaneerokataki otyaanta-kinari.

⁹ Rootaki nokowa-kowentan-tariri naaka irikapaeni. Kaari nokowakowentziri nampita-shiwaetawori kepatsiki, apatziro nokowa-kowentziri ikaatzi pashita-kaakinari, tema eerokataki ashiyitariri.

¹⁰ Tema ikaatzi nashitari naaka riijatzi pashitari eeroka. Ikaatzi pashitari eeroka riijatzi nashitari naaka. Riityitaki oñaahan-tayiteerori nowaneenkawo.

¹¹ Ero nojeekanee jaka jaawiki, niyaatee notsipata-paemi eeroka, rooma irikapaeni ari ijeekana-ki rirori. Ashitanari Tajorentsi, paminakowentnari, pimatantyaari pishintsinka pipakinari naaka paerani, rootaki rapataawakanteeyaari, akimitawakaa aaka.*

¹² Tema eeniro notsipa-yitari jaka jaawiki, naminakowentantari pishintsinka ipakinari. Tekatsi peyashi-waeta-chani. Apatziro ikantakae-yaawo iiteetziri 'Otomi peyashi-waetaantsi,' riitaki monkaata-kaeyaawoni ikenkithatee-takiri Jankina-rentsi-peroriki.

¹³ Roo kanteencha nimaeka niyaatee pijeekinta eeroka. Rootaki noñaawaetantawori iroka eenirowa nojeeki jaka jaawiki, rootaki roshiyanteenari ikimo-shireteeyini kameetha irikapaeni.

¹⁴ Niyotaa-yiteeri piñaani, rootaki ikijaneentee-tanta-nakariri, tema tee roshiya-naari jaawiki-jatzi-paeni. Nokimita naaka tee nojaawiki-jatzite.

¹⁵ Tee nokowako-tzimi paayiteeri ijeekira jaka jaawiki, apatziro paminakowentee-ri ikaariperota-kaetziri-kari.

¹⁶ Nokimita naaka, tee naaka jaawiki-jatzi, eejatzi irikapaeni tee roshiya-neeyaari jaawiki-jatzipaeni.

¹⁷ Pikantakae-yaawo eeroka pashiperotanteeyaariri kametha. Tema kyaariperori piñaanitari eeroka.

¹⁸ Pikimitakina naaka potyaantakina nojeeki-moyiteri jaawiki-jatzipaeni, ari nokimitzi-tyaari naaka notyaanta-yiteri ijeekimo-yiteri isheninkapaeni.

¹⁹ Okowa-perotatyaa nimaeka natsipe-wentee-yaari irikapaeni pashita-kakinari naaka. Ari okantyya pashitan-teeyaariri eeroka irika-paeni.

²⁰ Tee apatziro nokowa-kowenteriri irikapaeni, tema nokowa-kowentzitari ikaate kemijanteenani aririka ikenkithata-kaayiteeri irikapaeni.

²¹ Namanakowentziri maawoeni irikapaeni rapataawakanteeyaari, apaani ikantaneeyaa rapataa-neemi eeroka. Ashitanari, akimita aaka apatawakae-yaani, ari ikimi-yitee-yaari rirori rapata-wakaa-peroteeyaa,

* 17:11 Waerontsi

rootaki ikemijantan-teeyaari jaawiki-jatzi-paeni eerokataki otyaanta-kinari.

²² Iroka nowaneenkawo, okaatzi poñaaha-yitakinari eeroka, roojatzi nomateeri naaka noñaaha-yiteeriri riroripaeni. Ari rapaata-wakaa-perotyaari, akimi-tawakaa aaka.

²³ Tema pitsipa-shiretana eeroka, ari nokimi-teeyaari naaka notsipa-shiretee-yaari riroripaeni, rootaki rapaata-wakaanta-perotyaari. Roojatzi ikenkishiryaa-tyaari jaawiki-jatzipaeni eerokataki otyaantakinari, antawo petakoyitakari pikimitakina naaka antawo petakotakina.

²⁴ Ashitanari, eerokataki ashitakaa-kinariri irikapaeni, nokoyi itsipayiteena jempe nojeekapae naaka, ari iñaayiteerori nowaneenkawo. Eerokataki owaneenkata-kaakinari, tema petakotzi-takina eeroka tekira owetsikyaata kepatsi.

²⁵ Ashitanari tampatzika-shireri, tee riyotee-yimini jaawiki-jatzi-paeni. Roo kanteencha niyotzimi naaka, eejatzi ikimitaka irikapaeni riyotzi eerokataki otyaanta-kinari.

²⁶ Niyotaa-yiteeri jempe piita eeroka, eekiro niyaata-kaatyero niyoteeri, notsipa-shiretee-yaari, netakoyitee-yaari pikimitana naaka petakotana.”

18

Rahaetakiri Jesús

(Mt. 26.47-56; Mr. 14.43-50; Lc. 22.47-53)

¹ Ari ithonka-nakiro Jesús ramanaka, shitowanaki itsipata-naari riyotaani riyatero intatsikirona Cheenkariniki. Ari ijeekapaaki Jesús eejatzi riyotaani-paeni janta pankirentsi-mashiki.

² Iñiuro janta rirori Judas pithoka-shitan-taniri, tema ari ijeekaa-piintziri Jesús maawoeni riyotaani janta.

³ Ari rareeta-paaka Judas itsipata-paakari owayiri-paeni eejatzi aminakowentan-taniri, riitaki rotyaantakiri reewarite Omperatajorentsitaarewo, eejatzi rashi Inashitantaniri-paeni. Ramayitaki ipajamento, ramaki eejatzi roota-mento.

⁴ Roo kanteencha Jesús riyotzitaka okaate awiji-moterini, ishitowa-shitanakiri, rojampita-wakiri: “¿Iitaka paminaminatziri?”

⁵ Ikanteeyini irikapaeni: “Naminaminata-tziiri Jesús Kashiyakaaweni-jatzi.” Ari ikantzi Jesús: “Naakataki.” Arira itsipatakari Judas pithokashitakariri ikaatzi pokashita-kiriri Jesús.

⁶ Ikantawa-kiri Jesús: “Naakataki” ipiyaa-neentapaanaata itaapiiki, tyeeyanakini.

⁷ Rapiita-nakiro Jesús, ikantziri: “¿Iitaka paminaminatziri?” Ari ikan-teeyini rirori: “Naminaminata-tziiri Jesús Kashiyakaaweni-jatzi.”

⁸ Ari rapiita-nakiri Jesús, ikantziri: “Tema nokantakimi naakataki. Naakarika pamina-minatzi, potyaanteeri notsipa-yitakari, riyayiteeta.”

⁹ Ari omonkaatari ikantzi-takari Jesús: “Ashitanari, ikaatzi pashitakaakinari, eero ipeyahaan-tawaeta apaani.”

¹⁰ Ikanta Simón Pedro, otzimi-motziri rirori rojataa-mento, inojokyaa-nakiro, itotzitakiri ikempita-pero-nampiki iitachari Malco, romperatani Jewatziriri ompera-tajorentsitaarewo.

¹¹ Ikantziri Jesús irika Pedro: “Powaero pojataa-mento. Riitaki Ashitanari shineta-kinari nokemaatsi-waetyaa, ¿eeroma omata nomonkaateniri?”*

* **18:11** nomonkaateniri = nomiritero kepishaari

Rahaeta-nakiri Jesús janta Jewatziririki ompera-tajorentsitaa-rewo
(Mt. 26.57-58; Mr. 14.53-54; Lc. 22.54)

¹² Ikanta owayiri-paeni itsipatakari reewarite, eejatzi aminako-wentan-taniri rotyaantani Judá-paeni, roteeya-nakiri Jesús, roojota-nakiri.

¹³ Ari retapaentawo ikinakaa-nakiri ipankoki Anás. Tema riiwitaka rikonkiri Caifás jewatziriri ompera-tajorentsitaa-rewo.

¹⁴ Irika Caifás riitaki kankakiri paerani Judá-paeni: “Rootaki kameethata-tsini ikamawenta-yitee apaani atziri.”

Ikyaaiki Pedro iyaankii-teriteki Anás
(Mt. 26.69-70; Mr. 14.66-68; Lc. 22.55-57)

¹⁵ Ikanta Simón Pedro eejatzi itsipa yotaarewo, royaata-kowenta-nakiri Jesús. Irika itsipa yotaarewo, riyopiintziri Jewatziriri ompera-tajorentsitaa-rewo, rootaki ikyaaanta-paakari royaata-kowentakirira Jesús.

¹⁶ Ari ikatziya-paaka Pedro jakakiroki ashitakowontsi. Tema irika itsipa yotaarewo riyopiintziri Jewatziriri ompera-tajorentsitaa-rewo, ikenkithawaeta-kaakiro aminakowentzirori ashitakowontsi, omonkyakiri eejatzi Pedro.

¹⁷ Okanta aminakowentzirori ashitakowontsi, ojampitakiri Pedro: “¿Tema eeroka riyotaani Atziri?” Rakanaki Pedro, ikantzi: “Tee naaka.”

¹⁸ Tema okatsinkaetyaatzii janta, ari ronhoeyapaakini paamari irika-paeni omperataarewo itsipayitakari aminako-wentan-taniri. Ari ikatziyaka rakitsiteeyani. Ari ikaatzitari eejatzi Pedro, rakitsiteeyani paamariki.

Anás rojampitziri Jesús
(Mt. 26.59-66; Mr. 14.55-64; Lc. 22.66-71)

¹⁹ Ikanta reewarite Ompera-tajorentsitaarewo retanakari Jesús rojampita-kowentziri riyotaani-paeni, oeta riyotaan-tayitziri.

²⁰ Ikantzi Jesús: “Nokenkithatakaa-piintakiri maawoeni atziri. Niyotaanta-piintaki ipiyota-piinteetaha eejatzi janta tajorentsi-pankoki, jempe ipiyota-piinteeyani maawoeni Judá-paeni. Tee nomanakae-yaawo okaatzi nokenkitha-yitziri.

²¹ ¿Oetaka pojampitan-tanari naaka? Pojampiteri ikaatzi kemakinari. Ri-itaki yotzirori nokanta-yitakiriri.”

²² Ikanta ikaatakiro Jesús ikenkithawaetaki, apaani aminakowentan-taniri ipajawoota-nakiri, ikantziri: “¿Arima pikanteri pakiri Jewatziriri ompera-tajorentsitaa-rewo?”

²³ Ikantzi Jesús: “Eenitatsi-rika kaari-perori noñaawaetakiri, pikante-nawo jempe otzimi. Rooma kameetha-rika okaatzi noñaawaetakiri. ¿Iitaka pipajawootan-tanari?”

²⁴ Ikanta Anás tee roojoryaa-kotakantziri Jesús, rotyaantakiri ijeekira Caifás jewatziriri ompera-tajorentsitaa-rewo.

Ikantzi Pedro: Tee niyotziri Jesús
(Mt. 26.71-75; Mr. 14.69-72; Lc. 22.58-62)

²⁵ Roojatzi ikatziyaka Pedro rakitsi-ta paamariki. Ari rojampitee-takiri, ikantee-tziri: “¿Tema eeroka riyotaani irika Atziri?” Romanakotanaka Pedro, ikantzi: “Tee naaka.”

²⁶ Okanta ojamaniityaaki rojampiteeri eejatzi romperatani Jewatziriri ompera-tajorentsitaa-rewo, riitaki isheninka-thori itotzitakiri inkaahanki Pedro ikempita, ikantziri: “¿Tema eeroka noñaaki itsipatzimi janta pankirentsi-mashiki?”

²⁷ Rapiita-nakiro Pedro romanakotanaka, roojatzi iñaantanaka tyaapa.

*Rahaeta-nakiri Jesús ijeeki Pilato**(Mt. 27.1-2,11-31; Mr. 15.1-20; Lc. 23.1-5,13-25)*

²⁸ Tema kitejetzi-mataki, romishitowae-taneeri Jesús ipankoki Caifás, rahaeta-nakiri ijeekira Pilato reewarite wirakocha-paeni. Tee ikyeeya-paakini Judá-paeni ipankoki Pilato, tema aririka ikyaa-wankoteri ipiyathatakawo Ikantakaan-teetani iwinkakaanteetani, eero omata roemoshirenkiro kitejeri Anonkoryaantsi.

²⁹ Rootaki ishitowan-tapaakari jakakiroki Pilato, ikenkitha-waeta-kaeri, ikantziri: “¿Oetakama rantakiri irika atziri?”

³⁰ Ikanteeyini: “Eeromi ikaariperotzimi irika, eero namirimi jaka.”

³¹ Ikantzi Pilato: “Paaneeri eeroka-paeni, piyotziro ikantakaan-teetzimiri jempe pikanteri powajankiteeri.” Ikantee-yanakini Judá-paeni: “Tema tee pishine-tana nowamayiri nosheninka-paeni.”

³² Ari omonkaatakari ikantzi-takari Jesús jempe okantya rowamahaeteri.

³³ Ikanta ikyaa-panaatzi Pilato inthomoeki ipankoki, ikaemapaakiri Jesús, rojampitakiri: “¿Eerokama Iwinkatharite Judá-paeni?”

³⁴ Ikantzi Jesús: “¿Piyota-shitawoma pojampitanari? Kimitaka eenitatsi kantakimiri jempe noeta naaka.”

³⁵ Ikantzi Pilato: “¿Naakama isheninka Judá-paeni? Tema riitaki pisheninka-paeni amakimiri itsipatakari reewarite Ompera-tajorentsitaarewo. ¿Iitakama pantakiri?”

³⁶ Ikantzi Jesús: “Tee nopinkathari-wentantzi naaka jaka jaawiki. Ari okantyaami, aritaki piñaakimi osheki nowayirite ikijako-wentena, eero raakaanana Judá-paeni. Roo kanteencha tee nopinkathari-wentantzi naka jaka.”

³⁷ Rapiitakiri Pilato rojampitziri: “¿Arima, eerokatakima Pinkathari?” Ikantzi Jesús: “Eerokataki kanteen-tsiri. Rootaki notziman-takari, rootaki nopokan-takari jaka kepatsiki nokenkithata-koteero kyaaripero. Tema ikaatzi oejokirotautori kyaaripero, ikemijanta-waantetana.”

³⁸ Ikantzi Pilato: “Roojatzi-tapiinta, kyaariperori.” Ikantanakiri, shitowanaki ipiyotee-yakanira Judá-paeni, ikantapaeri: “Tee noñeero rantani irika atziri.”

³⁹ Poemoshirenka-piintziro Anonkoryaantsi, pametee-yawoni nomishitowae apaani raakaan-teetziri. ¿Nomishitowa-kaanteerima iiteetziri ‘Piwinkatharite?’ ”

⁴⁰ Ari ikaemae-yanakini maawoeni, ikanteeyinira: “¡Eero pomishitoyiri irika! ¡Riitaki pomishitowae Barrabás!” Tema irika Barrabás, koshintzi irika.

19

¹ Ikanta Pilato ipajata-kaanta-nakiri Jesús.

² Riima rowayirite-paeni wirakocha rimpitadaki kitochee roshiya-kaantakiro amanthee-rentsi, rootaki ramantheetan-takariri Jesús. Opoñaashita ikithaatan-takari kityonka-mawota-tsiri kithaarentsi.*

³ Ipiyowenta-paakari, ishirona-wenta-waetari ikantee-yirini: “¡Irika Iwinkatharite Judá-paeni!” Ipajawoo-tanakiri.

⁴ Ari rapiitakiro ishitowapae Pilato, ikantapaeri Judá-paeni: “Paminiri, irika nomishitowakiri, tee noñeero rantani irika.”

⁵ Ari ishitowa-kaapaakiri Jesús ramantheeta-kaetakari kitoche, ikithaateetakiri kityonka-mawota-tsiri kithaarentsi. Ikantzi Pilato: “¡Irika atziri!”

* **19:2** Amanthee-rentsi, Kityonka-mawota-tsiri

⁶ Ikanta iñaawakiri reewarite Ompera-tajorentsitaarewo eejatzi aminakowentzirori tajorentsi-panko, ikaemae-yanakini, ikantzi: “¡Pikenta-kota-kaanteri! ¡Pikenta-kota-kaanteri!” Ikantzi Pilato: “Irika, paanakiri eerokapaeni pikenta-koteri, tema naaka tee noñeero rantani irika.

⁷ Ikanteeyini Judá-paeni: “Eenitatsi ikantakaan-teetakiri paerani ikanteetzi, otzimatyee rowamahaeteri irika, tema roshiya-kaanta-shiwaetaka Itomi Tajorentsi.’ ”

⁸ Ikemawaki, Pilato okaatzi ikanteyakirini, antawo ithaawanaki.

⁹ Eejatzi ikyaanee iwinkathari-pankoteki, ikaemakaan-takiri Jesús, rowampitakiri, ikantziri: “¿Jempema pipoña-perotaka eeroka?” Roo kanteencha Jesús tee raki.

¹⁰ Ikantzi Pilato: “¿Eeroma pakana? ¿Tema piyotzi naaka pinkathari-perori, aritaki omatakya nokenta-kota-kaantemi, ari omatakya eejatzi nomishitowa-kaanteemi?”

¹¹ Akanaki Jesús, ikantzi: “Eero ikowakae-miromi Jenoki-jatzi, eero pipinkathari-pero-wentanami. Rootaki imaperotan-takari ikaariperotaki irika amakinari jaka, tema awijanakiro okaatzi pikaariperotzi eeroka.”

¹² Aripaete ikowa-kowataa-witanaka Pilato romishitowa-kaanteerimi Jesús, roo kanteencha eekiro ikaemae-yatziini Judá-paeni ikanteeyini: “¡Aririka pipakahaeri irika, teera paapatziyari pinkathari-perori César! ¡Tema ikaatzi kimitakaan-tawaeta-chari pinkathari, ikijaneenta-tziiri César!”

¹³ Ikanta ikemaki Pilato, ramakaan-teeri Jesús jakakiroki, rojeekae-takiri raminakoeta-piintziri iyakowentaarewo, iiteetziro “Mapipanka,” iñaaniki Heber-paeni iiteetziro “Gabata.”

¹⁴ Rootaki kitejeri rowetsika-wentee-tantawori Anonkoryaantsi roemoshirenkaetero, tema tampatzikataki ooryaa. Ikantziri Pilato irikaete Judá-paeni: “¡Irika Piwinkatharite!”

¹⁵ Roo kanteencha kaemaeya-nakini Judá-paeni, ikantzi: “¡Powamayiri! ¡Powamayiri! ¡Pikenta-kota-kaanteri!” Ari ikantzi Pilato: “¿katachama nokenta-kota-kaanteri piwinkatharite?” Ikantzi reewari Ompera-tajorentsitaarewo: “¡Apatziro César nowinkathari-tetari, tekatsi itsipa!”

¹⁶ Ikanta Pilato, roepiyeeri Jesús raaneeri Judá-paeni ikenta-koteri. Ari raaneeri.

*Ikentakoe-takiri Jesús roojatzi ikamantakari
(Mt. 27.32-50; Mr. 15.21-37; Lc. 23.26-49)*

¹⁷ Riitaki natana-kirori Jesús incha-kota ikenta-kotan-tyaari, jataki iiteetziro “Atzirii-toni,” roojatzi iiteetziri iñaaniki Heber-paeni “Gólhota.”

¹⁸ Ari ikentakoe-takiri Jesús janta, itsipatee-takiri apite itsipa atziri, apaani rowatzika-koetaki rakoperoki, itsipa rowatzika-koetakiri rampateki.

¹⁹ Ari ipatakakaantaki Pilato ikentakoe-takirira Jesús apaani jankinarentsi, kantatsiri: “JESÚS KASHIYAKAA-WENI-JATZI, IWINKATHARITE JUDÁ-PAENI.”

²⁰ Osheki Judá-paeni ñaanata-kirori iroka jankinarentsi, tema tee inteena-perotzi nampitsi jempe ikentakoe-takiri Jesús. Tema rojankinee-takiro iroka iñaaniki Heber-paeni, iñaaniki grieho, eejatzi iñaaniki wirakocha.

²¹ Rootaki ipokantakari reewari Ompera-tajorentsitaarewo ikantakiri Pilato: “Eero pojankinatziro: ‘Iwinkatharite Judá-paeni.’ Tema okantatyeeemi: ‘Oshiyakaan-tawaeta-chari iwinkatharite Judá-paeni.’ ”

²² Ari ikantzi Pilato: “Okaatzi nojankinatakiri, ashi owatyaawo ojankinatakaha.”

²³ Ikanta imatakiro rowayirite-paeni wirakocha ikenta-kotakiri Jesús, rayitanakiri ipewiryaakoho, itzijaakiro okaatzi 4 ojapeki, ipawakae-yitakawo apaani-paeni. Opoñaashita rayitakiri iithaari, tee owawi-kotatyaa roori, apaani okanta rontyee-tziro roojatzi opatzi-kaakiki.

²⁴ Ikanta-wakahaeyani owayiri-paeni: “Eero atzijaa-waetziro iithaari, apatziro añaryaawentyaawo, ari añeero iita ayironi.” Ari omonkaatari Jankinarentsi-perori, kantatsiri:

Ipawakae-takawo nomaatha.

Iñaryaawentee-takawo noethaari.

Rootaki ranteeya-kirini owayiri-paeni.

²⁵ Tema ari ojeekitakari riniro Jesús jempe ikentakoe-takiri otsipatakawo irento, María iina Cleofas, eejatzi María Pankothanthaari-jato.

²⁶ Ikanta iñakiro riniro Jesús okatziyaka janta otsipatakari riyotaani retakoperotari, ikantziro: “Tsinani, riitaki pitomin-teeyaari irika.”

²⁷ Ikantanakiri riyotaani: “Rootaki piniron-teeyaari iroka.” Ari etanakawo María ojeeka-wankotziro irika riyotaani.

²⁸ Tema riyotaki Jesús imonkaatakiro okaatzi ikantakiriri Tajorentsi, ikantanaki: “¡Nomiriwé!” Ari omonkaatari ikenkithata-koeta-kiriri Jankinarentsi-peroriki.

²⁹ Ari owa-kotakari kepishaari janta chomoki. Rahaetaki incha-tewa, ankowiiteetaki atsimiyaateroni kepishaari, rowaanka-koeta-kiniri ipaan-teki Jesús.†

³⁰ Ratsimiya-witawakawo Jesús kepishaari, ikantanaki: “Matakaha maa-woeni iroka.” Ari ithatanaka, jatashiretanaki.

Rojataa-merekitee-takiri Jesús

³¹ Tema rootaki kitejeri rowetsika-shiteetantawori kitejeri imakoryaan-teetari. Tee ikowaeyini reewari Judá-paeni ikatziya-kote ikentakoe-tziri kitejeri imakoryaan-teetari, tema iroka kitejeri rootaki ipinkatha-perotziro riroripaeni. Rootaki ikantan-takariri Pilato ikahaa-porita-kaanteri kenta-kotaarewo ikamantyaari intsipaete, rowatzikaryaa-kotee-riita.

³² Ikanta riyatee-yanakini owayiri-paeni, ikahaa-porita-paakiri apaani itsipatakari Jesús ikentakoe-tziri, imatanakiri itsipa.

³³ Ari ikoyi imaterimi Jesús, Iñaatziiri kamaki. Rootaki kaari ikahaa-poritan-teetari rirori.

³⁴ Roo kanteencha apaani owayiri rojataa-merekitan-takari rowathamento irika Jesús, ari oshitowa-nakiri riraa otsipatanpanaka nijaa.

³⁵ Irika kenkithatziro iroka, riitaki ñaaperota-kirori. Omaperotatya ikamantzimiri rootaki pikemijantan-tyaari eerokapaeni.

³⁶ Rootaki omatanta-yitakari iroka-paeni omonkaatan-tyaari Jankinarentsi-perori, ikanteetaki:

Eero ikahaawaetee-tziniri apaani itonki rirori.

³⁷ Ikantzi-teetaka eejatzi Jankinarentsi-perori:

Ari raminakoe-takiri rojataa-merikiteeteri.

Ikiteetaki Jesús

(Mt. 27.57-61; Mr. 15.42-47; Lc. 23.50-56)

³⁸ Ikanta José, Tonkoeroetoni-jatzi, ikowa-koteeri Pilato, ikantziro: “Pishinetenari naaneeri Jesús.” Irika José riijatzi kemijanta-kiriri Jesús, romanakashitawo ikemijantzi tema ithaawan-tatyaari Judá-paeni. Ari ishinetakiniri Pilato. Jataki José, raaneeri.

† 19:29 incha-tewa = isopo

³⁹ Ari ipokapaakiri eejatzi Nicodemo jatashita-kiriri paerani Jesús tsireniriki, ramakota-paaki kepishaari rowaetee-tziro kajankaari, osheki otenanka iroka.‡

⁴⁰ Ikanta irika José eejatzi Nicodemo raaneero iwatha Jesús, iponatan-takari manthatsi ijeetantakari kajankaari. Tema rootaki rametee-yarini Judá-paeni ikitata-piintziri kaminkari-paeni.

⁴¹ Tema janta ikentakoe-takirira Jesús, ari otzimiri pankirentsi-mashi, ari otzimiri owakirari omo jempe ikiteeteri kaminkari, tekira ikitatan-tyaawo kamatsiri.

⁴² Ari rowaeta-kiriri Jesús, tema okaakiini ojeeki iroka omo. Rooteentsi areetyaa kitejeri imakoryaanta-piintee-yarini Judá-paeni.

20

Rañaaantaari Jesús

(Mt. 28.1-10; Mr. 16.1-8; Lc. 24.1-12)

¹ Okanta awijanaki kitejeri imakoryaan-teetari, ananinkanaki María Pankothanthaari-jato iyaate omooki jempe rowakoe-takiri Jesús. Oñaapaa-tziro oteenkanaki mapi rashitan-tawitee-takawori omoo.

² Piyanaka oñeeri Simón Pedro eejatzi itsipa yotaarewo retako-perotani Jesús, oshiya-perota-nakityaa, okantapaakiri: “¡Rahaetakiri Awinkatharite, tee iyotzi jempe-rika rowaeteeri!”

³ Ikanta Simón Pedro eejatzi itsipa yotaarewo, jateeya-nakini kitataarewoki.

⁴ Ishiya-pero-witana-kityaa riyaa-yanakini. Roo kanteencha ishiya-perota-nakityaa itsipa yotaarewo, riitaki etapaakawo rareetaka kitataarewoki.

⁵ Inetapi-witapaaki omooki, iñaapaa-tziro omaryaa-naka iponawitee-tanta-kariri, roo kanteencha tee ikyaapaaki inthomoeki.

⁶ Roojatzi rareetan-tapaakari rirori Simón Pedro, ikyaapaaki inthomoeki, iñaapaa-kitziro rirori omaryaanaka iponawitee-tanta-kariri.

⁷ Iñiitapaakawo eejatzi maathantsi rankowitan-tawitee-takariri iitoki, ot-sipa rowaeta-neero tee otsipatyaawo iponawitee-tanta-kariri, kameetha rotzipiyee-taneero.

⁸ Ari ikyaapaaki itsipa yotaarewo etapaakawori rareetaka kitataarewoki. Iñaapaakiro rirori okaatzi awijeentsiri, ari ikemijanta-perota-nakiri.

⁹ Tema tekira ikematha-witawo okantziri Jankina-rentsi-perori, aritaki rañahae Jesús.

¹⁰ Opoñaashita ipiyayitana ipankoki irika apite yotaarewo.

Roñaahaawo Jesús María Pankothanthaari-jato

(Mr. 16.9-11)

¹¹ Ari ojeeki María opatzimooki kitataarewoki iraawaeta. Okanta iraawaetakaha, onetapitzi inthomoeki omooki,

¹² oñaatziiri apite ronampiri tajorentsi okitamaa-nikitaki iithaari, ijeekae-yakini jempe romaryaa-witee-takari Jesús. Apaani ijeekaki iitowitee-takari, itsipa ijeekaki jempe iitziwitakari.

¹³ Rojampita-nakiro ronampiripaeni tajorentsi, ikantziro: “Tsinani, ¿iitaka piraantari?” Okantzi roori: “Niraa-kota-tyaari Nowinkatharite, eenitatsi aakiriri, tee niyotzi jempe rowakiri.”

‡ **19:39** Iroka kajankaari, rowaetee-takirori kepishaari, owaa inchashi iiteetziri áloe. Osheki otenatzi okaatzi 100 libra, ikantee-tziri nimaeka 30 kilo.

14 Roo okantaki-tziini, ari opithokanaka, oñaatziiri Jesús, roo kanteencha tee iyotawae-ri riitakirika.

15 Ari rojampitziro ikantziro: “¿Litaka piraantari tsinani? ¿Litaka pikowakowatziri?” Oshiyakaantzi roori riitaki ñaanatziroori aminakowentziroori pankirentsi-mashi, okantanakiri: “Jewari, eeroka-rika aakiriri, pikaman-tena jempe powakiri, nokoyi niyaate namineeri.”

16 Ikantziro Jesús: “¡María!” Ari aminanakiri roori, okantzi: “¡Raboní!” (roo ikantee-tziri iñaaniki Heber-paeni “Yotaanari.”)

17 Ikantzi Jesús: “Eero poteeyana, tema tekira niyaateeta notsipata-paeyaari Ashitanari. Roo kanteencha piyaate pikamanteri noyemijantzinkaritepaeni, rootaatsi niyaatee notsipata-paeyaari Ashitanari, riijatzi Ashitzi-tzimiri eerokapaeni. Rii Notajorentsi-tetari naaka, riijatzi Pitajorentsi-tzitari eerokapaeni.”*

18 Okanta iyaatanaki María Pankothanthaari-jato, okamanta-paakiri maa-woeni yotaarewo oñaahaeri Awinkatharite, okamanta-paakiri eejatzi okaatzi ikantakirori.

Roñaahaari Jesús riyotaa-nipaeni

(Mt. 28.16-20; Mr. 16.14-18; Lc. 24.36-49)

19 Okanta otsirenitanaiki awijanaki kitejeri imakoryaan-teetari, piyoteeyakani yotaarewo-paeni. Okantakaawo ithaawan-teeyarini reewarite Judá-paeni, ashita-kotee-yakani kametha. Kyaapaaki rirori Jesús, katziya-paaka ipiyotee-yakanira, rowethata-paari ikantapaeri: “¡Pijeeka-yitee kameetha!”

20 Ikanta rowethata-paari, roñaaha-paakiri rako, eejatzi imereki. Ikimoshire-yitee-yanakini irikapaeni iñaawaeri Awinkatharite.

21 Ari rapiita-nakiro Jesús rowethatari, ikantziri: “¡Pijeeka-yitee kameetha! ikimitaakina Ashitanari naaka rotyaantakina jaka, ari nokimi-tzitemiri eeroka-paeni notyaanta-yitemi.”

22 Opoñaashita itajonkakiri yotaarewo-paeni, ikantziri: “Ojeeka-shiretan-teeyeemini Ishire tajorentsi.

23 Eenitatsi-rika pipeyako-yiteeri eeroka jaka, aritaki ipeyakoe-teeri janta. Riima kaari pipeyakotzi eeroka jaka, eero ipeyakoe-teeri eejatzi janta.”

Ikijo-shiretzi Tomás

24 Ikanta Tomás ikaata-piintziri 12 yotaarewo, iiteetziri eejatzi “Tsipari,” tee ijeeki rirori rareetan-tapaari Jesús.†

25 Ikanta rareetaawo rirori Tomás, ikamanta-waeri itsipa-paeni yotaarewo, ikantziri: “Noñaahaeri Awinkatharite.” Roo kanteencha ikantzi Tomás: “Eerorika noñiiri naaka jempe ikenta-wakotee-takiri, eerorika nokyaanta-wakotari, eerorika nokyaanta-merekitari, eero nokemijantzi.”

26 Okanta paata awijanaki 8 kitejeri, rapiiteero yotaarewo-paeni ipiyoteeyani. Ari ijeekitakari rirori Tomás. Rashitee-yakironi kameetha ashitakowontsi, roo kanteencha kyaapaaki Jesús, katziya-paaka ipiyotee-yakanira, rowethata-paari ikantapaeri: “¡Pijeeka-yitee kameetha!”

27 Opoñaashita ikantziri Tomás: “Iroka nako, pikyaanta-wakotena, pikyaanta-merikitena eejatzi. Kaari ikijo-shireteetzi, ¡Pikemijantel!”

28 Ari icheraanaki Tomás, ikantanaki: “¡Nowinkatharite, Notajorentsite!”

29 Ikantzi Jesús: “Tema roo pikemijantanta-matsita-nakari piñaawaana. ¡Ikimoshiretee ikaate kemijantaa-tsini kaari ñaawitanari!”

Iitaka rojankinatantee-tawori iroka

* 20:17 noyemijantzinkaritepaeni = niyotaani-paeni † 20:24 Tsipari = Dídimó

³⁰ Tema osheki iñaapiintakiro yotaarewo-paeni rapiipiitakiro Jesús itajonka-wentantaki, teemaeta ojankinata-koyityaa jaka.

³¹ Roo kanteencha rojankinee-takiro iroka-paeni pikemijantan-teeyaari, tema irika Jesús riitaki Jeepatziitoetani, Itomi Tajorentsi. Aririka pawentaa-piintee-yaari rirori pikemijanta-neeri, aritaki ikañaanitakaa-yiteemi.‡

21

Roñaahari Jesús 7 Riyotaani

¹ Okanta okaatapaaki iroka-paeni, rapiitakiro Jesús roñaahari riyotaani, inkaari-cheraaki iiteetziri Tiberias. Iroka okantaka.*

² Ari ikaateeyini ijeeki yotaarewo Simón Pedro, Tomás, iiteetziri eejatzi “Tsipari,” Nataniel, poñaachari Mawoshiweniki janta Tepoweniki, itomi-paeni Zebedeo, eejatzi apite itsipa yotaarewo.†

³ Ikantzi Simón Pedro: “Niyaatatyee noshimaatyaa.” Ikanteeyini itsipa yotaarewo: “Ari akaatanaki.” Jateeya-nakini, oteteeya-paakani pitotsiki. Roo kanteencha, tekatsi-machee rayi shimaa-witee-yakani tsireniriki.

⁴ Okanta okitejetzi-mataki, katziya-paaka Jesús omapipokitzira inkaari. Roo kanteencha tee riyotawae-ri riyotaani-paeni riitakirika.

⁵ Ikaema-kota-paeri, ikantziri: “¡Ewankari-paeni! ¿Pahaeyakini?” ikanteeyini rirori: “¡Tetaawé!”

⁶ Ikantzi Jesús: “Powiinkiro pakoperoki pipashikamento, aritaki paaki.” Rowiinkakiro ikantee-takiriri. Tema raaki osheki shima, tee raawyaa-kotziri inoshika-koteeri ipashikaa-mentoki.

⁷ Ikanta yotaarewo retako-perotani Jesús, ikantanakiri Pedro: “¡Riitaki Awinkatharite irinta!” Ikanta ikemawaki Simón Pedro, ikithaatanaka, japokanaka inkaariki.

⁸ Riima itsipa yotaarewo-paeni pitotsiki ikinako-yitane inoshikaata-koteeri ishmani, roojatzi raata-kotan-tapaari omapipokitzira. Tema ijeeka-kota-kitzii niyankyaa-niki.‡

⁹ Ikanta rayiitee-yapaeni, iñaapaatzii oejaka paamari, ari itashitakiri shima, eejatzi ratanteetari.

¹⁰ Ikantzi Jesús: “Pamaki shima owakira paakiri.”

¹¹ Otetapaa Simón Pedro pitotsiki, roojoryaa-kotakiri ishmani, inoshika-kotakiri roojatzi omapipookitzira. Antari-paeni shima, ikaatzi 153. Teemaeta itzijayiro ipashikaa-mento.

¹² Ari ikantzi Jesús: “Jame oyaa.” Tema tekatsi apaani yotaarewo ojampiterini jempe-rika iita, tema riyoperota-waeri riitaki Iwinkatharite.

¹³ Ari ipokapaaki rirori Jesús, raakiro ratanteetari, ipayitakiri apaani-paeni, ari ikimitzitaakari shima.

¹⁴ Rootaki mawatatsiri roñaahari Jesús riyotaani-paeni rañaahaera rirori.

Paminako-wentee-nari nopira

¹⁵ Ikanta ikaatakiro rowaeya-manaani, rojampita-nakiri Jesús irika Simón Pedro, ikantziri: “Simón, itomi Jonás, ¿Pininta-nama eeroka?” Ikantzi Pedro: “Piyotzi eeroka Pinkathari, nonintakimi.” Ikantzi Jesús: “Aririka okanta paminakowentenari nokimita-kaantaari nopira.”§

¹⁶ Rapiitakiri rojampitziri: “Simón, itomi Jonás, ¿petakotanama?” Ikantzi Pedro: “Piyotzi eeroka netakotzimi.” Ikantzi Jesús: “Aririka okanta paminakowentee-nari nokimita-kaantaari nopira.”

‡ 20:31 Waerontsi * 21:1 Tiberias = Tepoweni † 21:2 Tsipari = Dídimo ‡ 21:8 niyankyaa-niki = okaatzi ojanthatzi 200 akonaki = 100 metro. § 21:15 nopira = cordero, oveja

¹⁷ Roo mawatatsiri rojampitziri, ikantziri: “Simón, itomi Jonás, ¿peta-koperotanama?” Ari rowashiretakotanaka Pedro, tema mawa rapiitakiri rojampitziri, ikantzi: “Pinkathari, eerokataki yotzirori maawoeni, piyotzi eeroka netakotzimirika.” Ikantzi Jesús: “Aririka okanta paminakowentee-nari nokimita-kaantaari nopira.

¹⁸ Tema eeniro pewankari-perowita, pikithaata-piinta, piyaayitzi jempe pininta-kaawo. Roo kanteencha aririka pantariperotapaaki, apatziro powaanka-wakoteeyaa, itsipa kithaateemini, raayiteemi jempe te pikoyiro piyaatemi. Omaperotataya.”

¹⁹ Ikantan-takawori Jesús iroka, ikowatzii ikematha-yiitero jempe ikantyyaa ikamae paata Pedro ipinkathateerira Tajorentsi. Ari ikantziri Jesús irika Pedro: “¡Poyaatena!”

Yotaarewo retako-perotani

²⁰ Ikanta ipithokanaka Pedro, iñaatziiri royaatakiri yotaarewo retako-perotani Jesús, ontsiroka-kariri Jesús roweyaanta-naawo rowaeyani, rojampita-kiriranki, ikantziri: “¿Pinkathari, itzimikama pithoka-shitemini?”

²¹ Ikanta iñaawakiri Pedro irika impoeta-paentsiri, rojampita-nakiri Jesús: “Pinkathari, ¿iitaka awiji-moterini?”

²² Ikantzi Jesús: “Arimi nokoyimi aritaki omatakyami rañahaemi irika, roojatzi nopiyan-teeyaari paata, ¿teemaeta okowa-perotyaa piyotero iroka? Poyaatena eeroka.”

²³ Okanta paata othonka iyatakoyitanaki iroka ikantakiri Jesús, ikemayitakiro maawoeni noyemijantzinkaritepaeni, roshiya-kaantzi eero ikamitaa irika yotaarewo. Roo kanteencha tee ikantzi: “Ari nokoyi...” tema ikantatzii: “Arimi nokoyimi, aritaki omatakyami rañahaemi irika, roojatzi nopiyan-teeyaari paata, ¿teemaeta okowa-perotyaa piyotero iroka?”

²⁴ Naakataki kenkithatakoteenchari nokantaki “irika yotaarewo,” tema naaka ojankinata-kirori iroka jankina-rentsi. Rootaki ayoperotan-taari omaperotatyaa iroka.

²⁵ Tee nonkenkithatakotziro maawoeni rantayitakiri Jesús, tema osheki okaatzi. Arimi ojankinata-koyityaami maawoeni, kimitaka arimi awi-janakiro maawoeni kepatsi opiyotyaa jankina-rentsi-paeni. Ari okantyyaari.

RANTAYI-TAKIRI OTYAANTAA-REWOPAENI

Ikashiya-kaeteeri Ishire tajorentsi

¹ Teófilo, paerani notyaanta-kimiro netakari nojankinari, ari nokenkitha-takaemiro okaatzi rantayi-takiri Jesús, nokaman-takimiro okaatzi retanakari riyotaan-tziri,

² roojatzi roenokan-taari inkiteki. Tema tekira roenokae-yaata, riyoshi-itaki Otyaantaa-rewopaeni, okantakaakawo Ishire tajorentsi, riyotakaakiri rantayiteri.

³ Ikanta ikamawitaka Jesús, iñahaeta-waeri koñaatziro, ari riyoteeyini riyotaani añahae. Okaatzi 40 kitejeri roñaaaha-panaatari riyotaani-paeni, riyotaa-panaa-tziri jempe ikanta ipinkathari-wentantee Tajorentsi.

⁴ Eeniro itsipayitari Otyaantaa-rewopaeni, ikamantzi-takari roojatzi ijeekayi-tawaki Aapatziyaweniki, ikantakiri: “Ari poyaauenta-wakyaawo ikashiya-kaakimiri Ashitanari, nokenkitha-takotzi-takimiri.

⁵ Tema maperori Juan romitsiryaa-tantawo nija, roo kanteencha eero oja-manitzi piñaayi-tantyaawori Ishire tajorentsi ojeeka-shire-tantemi okimiwi-tyaawomi omitsiryaa-tantee-temiromi.”

Roenokan-taari Jesús

⁶ Ikanta ipiyoteeyani ikaatzi tsipata-kariri paerani Jesús, rojampi-takiri, ikantziri: “Pinkathari, ¿Rooteentsima pookakaa-wenteeri nosheninka-paeni Israel-paeni?”

⁷ Ari rakanakiri Jesús, ikantziri: “Tee okowa-perota piyotero eeroka-paeni jemperika okaatzi, apatziro riyotzi Ashitanari jempe-paete-rika, riitaki otz-imimotzi ishintsinka imatant-yaawori.

⁸ Roo kanteencha aririka opokaki Ishire tajorentsi ojeeka-shire-yitan-teemi eerokapaeni, riitaki aawyaa-shire-takaemini, aritaki pikenkitha-takoteena Aapatziyaweniki, maawoeni iipatsiteki Judá-paeni eejatzi Oshitekii-toniki, piyaayitaki inteena jempe oweyaayita kepatsi.”

⁹ Ikanta ithonkakiro Jesús riyotaa-neeri riyotaani, iñaatziiri roenokae-teeri, roojatzi ipeyanta-paakari menkoriki. Teera iñaaneeri.

¹⁰ Ramina-mintheetzi riyotaani jempe ikanta Jesús roenoka inkitekinta, apite atziri katziyi-motapaakari okitamaa-nikitaki iithaari.

¹¹ Ikantapaakiri: “Tepoweni-jatzi, ¿litama paminiri inkiteki? Piñaakiri jempe ikanta Jesús roenokaa riyaaatee, ari ikanta-paeyaa paata aririka ipiye.”

Ramineetaki itsipa poyaaatee-yaarini Judas

¹² Ikanta ipiyayitaa iyotaarewo Aapatziyaweniki ipoñahaawo Yeenkae-toniki, tee inteena-perotzi, oshinetaan-tsitzi ranashi-teete kitejeri imakoryaan-teetari.

¹³ Ikanta rareetee-yaani nampitsiki, ateetee-yapaeni jenokinta pankotsi jempe imaapiinteeyini. Irika ikaateeyini: Pedro, Jacobo, Juan, Andrés, Felipe, Tomás, Bartolomé, Mateo, Jacobo itomi Alfeo, Simón iiteetziri “Kijakowentantaniri,” eejatzi Judas rirentzi Jacobo.

¹⁴ Maawoeni irikapaeni ari ikanta-piintatyaa ipiyoteeyani ramanapiinteeyani itsipayi-takari rirentzi Jesús, itsipatawo María riniro, eejatzi otsipapaeni tsinani.

¹⁵ Ikanta ipiyoteeyani kemijantzin-karipaeni, ikaateeyini 120 atziri. Ari ikatziyanaka Pedro, ikenkitha-waetanaki ikantanaki:*

¹⁶ “Noyemijantzinkaritepaeni, monkaataka okaatzi rojankina-takaa-kiriri Ishire tajorentsi paerani pinkatharini David, ikenkitha-takotziri Judas jewatapaen-tsiri raakaan-tziri Jesús.

¹⁷ Irika Judas riitaki atsipata-piintakari, ari akaawitari antawaeriki.

¹⁸ Raakiri koriki ipinatee-tziriri iyaari-peronka, ramanantantaka kepatsi. Roo kanteencha iparyaki iipatsiteki Judas, pityaankanaka, ithonka itankawae-tapaaki, ookaporentha-keeriki-tapaaka isheeto.

¹⁹ Ikanta ikemaeyakini Aapatziyaweni-jatzi, iitakiro irona kepatsi ‘Iraantsi-patha,’ roojatzi ikantee-tziri iñaaniki riroripaeni ‘Acéldama.’

²⁰ Ari omonkaatari rojankina-teetakiri Mampaantsi, ikanteetaki: Okaanki-thaantewityaa ipanko,

Tekatsi jeekan-teeyaawoni.

Ikanteetaki eejatzi:

Itzime itsipa poyaatee-yaarini ranta-waeriki.

²¹ Eenitatsi itsipa atziri-paeni tsipata-piinta-kaeri ketziroeni eenirowa itsipawitee Awinkatharite Jesús,

²² ikaatzi atsipayi-takari romitsiryaa-tantakariri paerani Juan irika Jesús, roojatzi roenokan-taari inkiteki. Tema okowa-pero-tatyaa aminee apaani akaateeri riitaki kenkitha-takoteerini Jesús rañahaera.”

²³ Teema riitaki ikowakahaetakiri apite: José, iiteetziri Barsabás, iiteetzitari Justo, eejatzi Matías.

²⁴ Ari ramanako-wentakari, ikantzi: “Pinkathari, eeroka yotashire-tziriri maawoeni, irika apite nokowakaakiri, poñaayinari apaani jempe itzimi pikowakiri eeroka,

²⁵ riitaki notsipa-teeyaari Notyaantaa-rewote, ipoyaatee-yaari Judas opeyakaa-shitakari iyaari-peronka. Tema Judas jataki rirori jempe riyaaate.”

²⁶ Ikimita-kaantakawo irikapaeni iñaaryaateeta. Iñaatzii riitaki Matías. Riitaki tsipata-nakariri irikapaeni 11 Otyaantaa-rewopaeni.

2

Opokantakari Ishire tajorentsi

¹ Okanta omonkaataa roemoshirenkae-tziro kitejeri “Owiitaantsi.” Ari ipiyotee-yaani ikaatzi tsipata-piinta-kariri Jesús.

² Ari omapoka-shitaka antawoete poemata-paentsiri oshiyapaakawo antawo tampyaa, okinapaakiro jenoki inkiteki, ookanta-paakawo pankotsi jempe ipiyotee-yakani.

³ Iñaashi-teeka paama-shitha-keereki-tapaen-tsiri, opeyanta-paakari ikaatzi piyoteen-chari.

⁴ Ari othonka ojeeka-shire-tanta-paakari Ishire tajorentsi. Iñaawae-tanakiro otsipajato-yitatsiri ñaantsi, rootaki Ishire tajorentsi iyotakaa-nakiriri iñaawae-tanta-nakawori.

⁵ Ari ijeekayi-tzitari Aapatziyaweniki pinkatha-tajorentsi-taniri-paeni Judá-paeni ipoñaayita otsipaki nampitsi.

⁶ Ikanta ikemaetakiro poemata-paentsiri, ipokaeya-paakini osheki atziri, tee riyotawakiro oeta awijatsini, tema ikematha-takiro apaani-paeni ñaantsi okaatzi iñaawae-yitziri, rootaki iñaani.

⁷ Ari ipampoyeeyanakironi, ikanta-wakaeyani: “¿Tema Tepoweni-jatzi irika ikaatzi ñaawaeta-kirori otsipajato-tatsiri ñaantsi?”

* 1:15 kemijantzin-karipaeni = yeeyi

⁸ ¿Jempema okantaka akemantariri iñaawae-tziro añaani-paeni aaka?

⁹ Tema atsipayitakari jaka Parto-jatzi, Niyanki-weni-jatzi, Elam-jatzi, Othowyaani-jatzi, Judá-paeni, Capadocia-jatzi, Ponto-jatzi, Asia-jatzi,

¹⁰ Frihia-jatzi, Panfilia-jatzi, Pewiryaaatantoni-jatzi, eejatzi Africa-jatzi anaanakirori ojeekira Cirene. Tema atsipatakari eejatzi wirakocha-paeni, Judá-paeni-t-ats-i-ri eejatzi kaari Judá-paeni-wi-t-ach-a-ni paerani.

¹¹ Atsipatakari Creta-jatzi, eejatzi Arabia-jatzi. Ari atsipayitakari akemiri iñaawae-yitziro añaani-paeni, ikenkitha-takotziri Tajorentsi itajonka-wentantzi.”

¹² Ari ipampoyeeyanakiriri atziri-paeni, tee riyotzi oeta iñiiri. Ikanta-wakaeyani: “¿Oetaka iroka?”

¹³ Roo kanteencha eenitatsi itsipa theenka-waetakiriri Otyaantaa-rewopaeni, ikanteeyini rirori: “¡Tema ishinki-teeya-tyaani irikapaeni!”

Etanakawori ikenkitha-tanaki Pedro

¹⁴ Roo kanteencha ikatziyanaka Pedro itsipatarira 11 Otyaantaa-rewopaeni, ari icheeranaki iñaawae-tanaki, ikantzi: “¡Nosheninka! ¡Aapatziyaweni-jatzi! Pikemijantena nokantemi piyotan-tyaari.

¹⁵ Poshiya-kaatzi eeroka-paeni ishinki-tatyaa irika-paeni. Tee ari okantyya, owakira ijenokiityaapae ooryaa.*

¹⁶ Omonkaa-tatyaa okaatzi rojankina-takiri paerani Kamantan-tanirini Joel, ikantaki:

¹⁷ Ikantzi Tajorentsi:

Eenitatsi awijatsini oweyaant-yaawoni kitejeri.

Ari notyaanteniri atziripaeni Notajorenka okimiwi-takawo ijako-pero-tatyee-nirimi.

Ari ikenkitha-takoyi-teena itomi-paeni eejatzi rishinto-paeni.

Ari iñaashire-yiteeyaa ewankaripaeni,

Ari imishiwaeyitaki antaripero-yiteen-tsiri.

¹⁸ Ari nokimitakiri omperatanipaeni: ewankari-paeni eejatzi ewankawo-paeni.

Notyaanteeniri paata Noshire, ari ikenkitha-yitee.

¹⁹ Aritaki iñahaetaki inkiteki kaari iñaapiinteetzi.

Iñahaetero kepatsiki iraantsi, paamari, antawo okachaareenkate.

²⁰ Iñahaeteri itsiwakimate ooryaa,

Iñahaeteri kashiri roshiyaawo iraantsi,

Rootaki awijayi-tatsini rooteetsira omonkaa-teeyaa kitejeri ipokantee-yaari Pinkathari.

Tema antawo owaneenkatapaeyaa.

²¹ Ikaate awentahae-yaarini Pinkathari, riiyitaki awijako-shire-taatsini.†

²² ¡Nosheninka! ¡Israel-paeni! Pikemaeyini nokantemi. Piñaakiri eeroka-paeni paerani Jesús, Kashiyakaa-weni-jatzi, riitaki rotyaanta-kimiri Tajorentsi. Oshiki itajonka-wentakimi, roñaaha-yitakimiro kaari piñaawi-teeyarini paerani.

²³ Ikanta ramaeta-kimiri irika Jesús, paakaan-takiri, ikentako-takiri kaari-pero-shireripaeni. Ari omonkaa-takari okaatzi awijimo-takiriri, tema rootaki ikenkishire-tzitakari paerani Tajorentsi.

²⁴ Ikanta rowiriinteeri Tajorentsi ikamawitaka, tee ishineta-neeri ikemaatsi-waeteeyaa. Tema tee aawiyiiri kaamani-taantsi.

²⁵ Tema riitaki rojankina-takotakiri paerani pinkatharini David, ikantaki: Noñaapiintziri Nowinkatharite itsipatana.

* **2:15** ijenokiityaapae ooryaa = ooryaa 3; Rootaki rametari Judá-paeni, tee ishinkinita owakira okitejeetyaa-manee. † **2:21** Waerontsi

Ijeeki nakoperoki, tekatsi otsinampaa-haenani.

²⁶ Rootaki nokimo-shire-tantari,

Kameni-waantetachana nothaamentari.

Riitaki noyaako-pero-teeri, nawentahae-yaari.

²⁷ Tema eero pookitanawo noshire sharinkaweniki nokamawi-takyaa-rika.

Eero pishine-tziro nowatha opathee, pitajorentsita naaka.

²⁸ Piyotaa-kinawo nañaa-shire-tantee-yaari.

Osheki poemoshirenkaena aririka notsipa-teemi.

²⁹ Noyemijantzinkaritee, iyoteeyini kaari awaejatziteni David kenkitha-takota-chani, tema kamawaetaki paerani rirori, iyoteeyini nimaeka jempe janta ikiteetakiri.

³⁰ Roo kanteencha Kamantan-taniri rirori, riyotzitaka ikashiya-kaariri Tajorentsi ipinkathari-takaeri apaani icharinin-tyaari.‡

³¹ Tema oshiyawi-takawo iñakityeeromi pinkatharini David, ikenkitha-takotakiro rañahae Jeepatziitoetani, ikenkitha-takotakiri eero ijeeki sharinkaweniki, eero opathee eejatzi iwatha.

³² Tema maawoeni naaka-paeni noñakiri Tajorentsi rowañahaeri Jesús. Omapero-tatyaa.

³³ Tema oenokaa, ijeekimo-tapaeri rakoperoki Tajorentsi ipinkathari-wentan-tapae. Ari omonkaatari okaatzi ikashiya-kaakiriri paerani Ashitariri, rotyaanteniri Ishire tajorentsi oshiyawae-tyaawo ijako-peroe-tatyee-nirimi. Rootaki piñiiri eerokapaeni nimaeka.

³⁴ Tema kaari pinkatharini David oenokaa-chari inkiteki, tema riitaki ñaawaeta-kirori paerani iroka ñaantsi, ikantaki: Iñawaetaki Pinkathari, ikantawaeri Nowinkatharite: Pijeekapae nakoperoki apinkathari-wentante.

³⁵ Roojatzi paata nowajankitaanteyaari kijaneentzimiri, ari rotzi-werowashiteemi ipinkathatemi.§

³⁶ ¡Nosheninka! ¡Israel-paeni! Rootaki kowapero-tachari ayoteeyini maawoeni. Irika Jesús pikenta-kotakaan-takiri eerokapaeni, riitaki Ipinkathari-takaakiri Tajorentsi, riitaki Jeepatziitoetani.”

³⁷ Ikanta ikemaeyakini ikaatzi piyoteen-chari, antawo otsinkashiryaaanakiri, rojampi-tanakiri Pedro, eejatzi itsipa-paeni Otyaantaa-rewopaeni, ikantanakiri: “Noyemijantzinkaritee, ¿jempe nokantee-yaaka naaka?”

³⁸ Ikantzi Pedro: “Pipiya-shire-yitee, pomitsiryaaawenteeyaari Jesús Jeepatziitoetani. Rootaki riyotan-teetyaari ipeyako-teemiro Tajorentsi pikaariperotaki, ojeeka-shire-tantee-mi Ishire tajorentsi.*

³⁹ Rootaki ikashiya-kaeta-kimiri eeroka, roojatzi ikashiya-kaeta-kariri pitomi-paeni, eejatzi ikaatzi nampiyi-tawori inteena. Tema maawoeni ikaema-shire-teetakiri riitaki ikashiya-kaetzi-takariri rirori.”

⁴⁰ Osheki okaatzi ikenkitha-takiri Pedro, ishintsi-thatakiri, ikantziri: “¡Powawijaako-shire-teeyaa! ¡Piteenkapithateri atziri-paeni kinashi-waeteen-chari!”

⁴¹ Rootaki ikemijanan-tanakari osheki atziri, romitsiryaaayitakiri Otyaantaa-rewopaeni. Ikaatzi 3,000 atziri kemijanta-neentsiri.

⁴² Roejokirotanakawo okaatzi riyotaa-yitakiriri Otyaantaa-rewopaeni, kameethari raapatziya-wakaana. Ari itzimpetowa-piintee-yironi ratantee-tari, roetziñaarikota-nakawo ramaneeyani.†

‡ 2:30 Eenitatsi jankinarentsi ñaawenta-kotziriri Jeepatziitoetani ijeekimo-teeri Tajorentsi jempe ipinkathari-wentantzi rirori. § 2:35 Makoryaa-kitzi-mento * 2:38 Waerontsi † 2:42 Pitzimpetowero ratanteetani

Rañaa-ntari etayita-nakawori iyemijantzin-karitz

⁴³ Ari ipampoyeeyanakironi iñaayitakiro itajonka-wentantaki Otyaantaa-rewopaeni, imatakiro kaari iñaahaeta-piintzi.

⁴⁴ Osheki raapatziya-wakaanaka ikaatzi kemijanta-naatsiri, rantetaa-wakaanawo okaatzi tzimimo-yitziriri.

⁴⁵ Ikaatzira rayiri koriki ipimanta-yitziro tzimimo-tziriri, ikashetaryaa-yitziniri ashironkaa-chari kemijanta-naatsiri.

⁴⁶ Ashi royiro kitejeriki raapatziya-wakaanana, ipiyoteeyani tajorentsi-pankoki. Tee ipakaa-nakiro rakiyota-wakahaeyani ipankoki, ari itzim-petoyiro ratanteetari. Kimoshiretatsi itsipata-wakahaeyani, tsinamparishireteeyatsini.

⁴⁷ Ithaamentapiintanakari Tajorentsi. Rootaki inimotziriri atziripaeni iñiuro jempe ikantayitanaa. Ashi royiro kitejeriki roshekyaneeri Awinkatharite kemijantanaatsiri ikaate awijakoshiretaatsine.

3*Retsiya-takota-kahae-tziri kijopookiri*

¹ Okanta otsipa kitejeri, tema tsireniityaanaki ramana-piintee-tantari. Ari itonkaa-nakiri Pedro eejatzi Juan, riyaaero tajorentsi-pankoki.*

² Ari itonkiyo-takari ramaetziri apaani atziri kijopooki-tatsiri. Ari ikantzita owakira itzimapaaki. Maawoeni kitejeri ramaeta-piintziri opatzimooki tajorentsi-panko iiteetziro “Owaneenkanto.” Ari ijeeka-piintziri kijopookiri ipashitee-tyaari koriki ikowako-yitziri ikaatzi kyaayita-tsiri.

³ Ikanta iñaawakiri Pedro eejatzi Juan ikyaapaakimi tajorentsi-pankoki, ikowako-tawakiri ipashita-nakyaari koriki.

⁴ Ari raminanakiri. Ikantziri: “¡Paminina!”

⁵ Ikemijantatzii kijopookiri, roshiya-kaantzi ipatyeeri oetarika.

⁶ Roo kanteencha ikantanaki Pedro: “¡Nosheninka! Tekatsi noorikite eejatzi ooro, roo kanteencha eenitatsi nanteri. Pawentee-yaari Jesús Jeepatzitoetani Kashiyakaa-weni-jatzi, riitaki materoni. ¡Pikatziye! ¡Panashitee!”†

⁷ Rakatha-takiri, ipiriintakiri. Ari omapoka-shitanaka ishintsi-tanee iitziki eejatzi ishoonkitziki.

⁸ Tema japokanaka katziyanaa, anashitanaa. Ari ikaatanakiri Pedro ikyaapaaki tajorentsi-pankoki, anashinashi-waetanaa kameethari, ijapojapowaetanaa ithaamentari Tajorentsi.

⁹ Maawoeni atziri iñaakiri ranashi-tanaa, ikemakiri ithaamenta-naari Tajorentsi.

¹⁰ Ipampoyeeyanakirini iñaakiri, tee ikompiteetari irika kijopooki-witachari, riitaki kowakotanta-piinta-tsiri ipashitee-tyaari opatzimooki tajorentsi-panko “Owaneenkanto.”

Ikenkitha-takaantzi Pedro opatzimooki tajorentsi-panko

¹¹ Tema tee rookanakiri kijokiro rowanakiri kijopooki-witachari itsipatari Pedro eejatzi Juan. Ari ipampoyeeyanakirini maawoeni isheninka, ipiyowenta-paakari awija-tapishitzi tajorentsi-pankoki iiteetziro “Salomón-tapishi.”

¹² Ikanta iñaawakiri Pedro, ikantawakiri: “¡Nosheninka! ¡Israel-paeni! ¿Oetaka pipampoyaa-wentan-tanari? Eero pikenkishire-waeta-shita naaka ashitawo notajorenka, tee notajorentsitzi naaka nanashita-kahaeri irika asheninka.

* **3:1** tsireniityaanaki = ooryaa 9 † **3:6** pawentee-yaari = nopaereeri iwaero Jesús

¹³ Riitaki matakirori Itajorentsiti awaejatziteni Abraham, Isaac, Jacob, riijatzi itajorentsi-tetari ikaatzi icharini-yitaari rirori, rootaki ipinkatheetantyaariri Jesús, paakaan-takiri eerokapaeni rewariteki. Ikowawitaka Pilato romishitowa-kaanteerimi, teemaeta pikowaeyini eerokapaeni.

¹⁴ Tema riiwitaka pomishitowa-kaanteerimi Tajorentsi-tatsiri, tampatzika-shireri. Pomishitowa-kaanta-shitakari owantzinkari.

¹⁵ Ari powamaa-kaantziri eerokapaeni owañaa-shire-tanta-niri. Roo kanteencha, rowañahaeri Tajorentsi. Noñaa-teeeri naakapaeni rañahae.

¹⁶ Rootaki retsiya-takotan-taari irika kijopooki-witachari rawentaa-naari Jesús. Tema piñaakiro maperori retsiya-takotee.

¹⁷ ¡Noyeeminjantzinkaritepaeni! Niyotzi naaka, tee piyotzi oeta pantayi-takiri, ari roshiyakari eejatzi peewarite-paeni.

¹⁸ Ari ikinakaerori Tajorentsi imonkaa-teero okaatzi ikenkitha-takoyitakiri paerani maawoeni Kamantan-taniri, ikantaki: ‘Aritaki ikemaatsitakae-takyaari Jeepatziitoetani.’

¹⁹ Roo pipiyashi-tantee-yaariri eerokapaeni Tajorentsi, pipakaa-yiteero pantayi-tziro kaari-perori, okimiwi-teeyaawo rosheteeromi rirori pikaaripero-witaka. Ari piñaayi-teero itsipa-shire-teemi Awinkatharite, retsinaryaa-koyiteemi.

²⁰ Tema rotyaanteemiri Tajorentsi irika Jesús Jeepatziitoetani ikashiya-kaakimiri paerani.

²¹ Okowa-pero-tatyaa ijeeki Jesús Jeepatziitoetani inkiteki roojatzi ikowantee-yaari Tajorentsi rowakira-teero maawoeni okimiwita paerani. Tema rootaki ikenkitha-takaa-yitakiriri Ishire Tajorentsi Kamantan-taniripaeni.

²² Roojatzi ikamantan-takiri paerani awaejatziteni Moisés, ikantaki: Ari rotyaantaki paata Tajorentsi itsipa Kamantan-taniri, ari roshiya-kotapaa-kina naaka rotyaantakina. Asheninka rirori. Oztimatyeek akemijantero okaate ikamanta-yitapaa-kaeri.

²³ Ikaate piyatha-takyaarini irika Kamantan-taniri, aritaki ithonkae-takiri eero iñahaeri isheninka-paeni.

²⁴ Ari ikimitzi-takari jewarini Samuel, ikenkitha-takotakiro okaatzi añaa-yitakiri nimaeka, roojatzi ikamantan-takiri itsipa-paeni Kamantan-taniri.

²⁵ Eerokapaeni ñeeroni okaatzi ikashiya-kaantakiri Tajorentsi ikenkitha-takotakiri Kamantan-taniri-paeni. Eerokapaeni ñeeroni okaatzi ikashiyakaa-wakaari paerani Tajorentsi itsipatari awaejatziteni. Tema ikantakiri paerani Tajorentsi awaejatziteni Abraham:

Riitaki picharini tajonka-wenteerini maawoeni sheninkata-wakaa-chari jempe-rika-paeni kepatsiki.

²⁶ Rowañahaeri Tajorentsi itomi, eerokapaeni retaka rotyaanteemiri, ari itajonka-wentemi, rootaki pipakan-teeyaawori pantayi-tziro kaari-perori.”

4

Pedro eejatzi Juan rahaeta-nakiri jewariki

¹ Eeniro ikenkitha-takaeri atziripaeni irika Pedro itsipatari Juan, areetee-yapaakani Ompera-tajorentsi-taarewo, reewari aminako-wentzirori tajorentsi-panko, eejatzi Tampatzikaripaeni.

² Ikijeeya-tyaani, tema riyotaa-tziiri atziri-paeni irika Pedro itsipatari Juan, ikantziri: “Omaperotatya rañaa-yitee kamawita-chari, ari okanta roñaahanta-paentziro Jesús.”

³ Roteeya-paakiri, tema tsireniityaanaki, romonkyakaan-takiri roojatzi okiteejeta-manee.

⁴ Roo kanteencha osheki ikaatzi kemawakirori kenkitharentsi, ikemijantee-yanakini. Ikaatzi 5000 atziri kemijanta-neentsiri.

⁵ Okanta okitejeta-manee, ipiyotee-yakani Aapatziyaweniki maawoeni rewarite Judá-paeni, antaripero-paeni, eejatzi Yotaantaniri-paeni.

⁶ Ari ijeekakiri Anás Jewatzi-riri ompera-tajorentsitaa-rewo, Caifás, Juan, Alejandro, eejatzi isheninkaete-paeni Jewatzi-riri ompera-tajorentsitaa-rewo.

⁷ Ikaemakaan-takiri ramaetakiri Pedro eejatzi Juan. Rojatekae-tawakiri niyankineki ipiyotee-yakanira, rojampi-takiri: “¿Litaka shintsi-takaemiri pimatan-tawori poñaahan-takiri? ¿Litaka nitakaemirori piyoteeri atziri-paeni?”*

⁸ Ari rakanaki Pedro, ikantakaanakari Ishire tajorentsi, ikantanaki: “PINKATHARIPAENI, ANTARIPERO-PAENI.

⁹ ¿Rooma pikoshekan-tanari netsiya-takota-kahaeri mantsiyari? ¿Pikowatzi-ima piyoteeyini jempe ikanta retsiya-takotan-taari?

¹⁰ Ari nokaman-takimiro riyotan-tyaari maawoeni asheninka Israel-paeni. Irika atziri atsipatakari jaka, riitaki etsiyata-kotakaa-kiriri Jesús Jeepatziitoetani, Kashiyakaa-weni-jatzi. Riitaki nawentaani naaka, riijatzi pikenta-kotakaan-takiri. Roo kanteencha rowañahaeri Tajorentsi.

¹¹ Irika Jesús riitaki oshiyakawori mapi pimanintakiri eerokapaeni, poshiyakari wetsikirori pankotsi. Roo kanteencha rowatzikae-teero ikimita-kantetawo otzinkamipanke pankotsi.†

¹² Tekatsi itsipa oshiyaarini Jesús rowawijaa-kotantzi. Tekatsi awenta-haeyaa jaka kepatsiki, apatziro ikantakaawo Jesús.”

¹³ Ramineeta-nakiri Pedro, eejatzi Juan, ikantee-yanakini piyowentakariri: “Paminiri irika, tee riyotaa-piinta-pero-wityaari, roo kanteencha ipinkatheetziro iñaani. ¿Riima yotaakiriri Jesús itsipatakari paerani?”

¹⁴ Tema kijokiro rowanakiri retsiya-takotaka-haeri irika Pedro eejatzi Juan. Tee otzimi ikantako-tanakiriri.

¹⁵ Ari romishitowa-kaanteeri ipiyoteeyanira, roojatzi ijeekae-yanakini ikenkithatakawakaeyani.

¹⁶ Ikanta-wakaeyani: “¿Jempema akante-rika irika-paeni atziri? Tema riyotee-yakini maawoeni Aapatziyaweni-jatzi itajonka-wentantaki. Eero omata omanako-teeri.

¹⁷ Jame ajariima-tashi-tyaari eero riyata-kaantawo ikenkitha-takoteri rawentee-yaari Jesús.”‡

¹⁸ Rapiitakiro ikaemaeri, ikantakiri: “Eero pikamantan-tziro okaatzi awijeen-tsiri. Aritapaaki piyotaantzi jempe okantakota ishintsinka Jesús.”

¹⁹ Roo kanteencha Pedro eejatzi Juan, ikantanakiri rirori: “Anjatya pikan-tena eerokapaeni ¿Eerokama nopinkathate nopiyatha-tantyaariri Tajorentsi?

²⁰ Tema eero nopakaero nokenkitha-takoyitero okaatzi noña-perotakiri, eejatzi nokema-perotakiri.”

²¹ Ikanta rajarii-mawae-witakari, ipakahaeri, teera otzimatzii oeta rowajankitaa-wenteriri. Maawoeni atziri ithaamenta-nakari Tajorentsi iñaakiro okaatzi awijeen-tsiri.

²² Tema irika atziri retsiya-takota-kahaeri, awijanakiro okaatzi 40 rojar-entsite.

* 4:7 Waerontsi † 4:11 Paminiro Mt. 21.42; Ef. 2.20; 1 P. 2.6-8. ‡ 4:17 Waerontsi

Ramaneeyani kemijantzín-karipaeni rawentaa-shire-pero-tantyaari eero ithaawan-teeyani

²³ Ikanta ipakahae-teeri Pedro eejatzi Juan, jatanaki ipiyoteeyani ikaa-teeyini, ikamanta-paakiri okaatzi ikantakiriri reewari Ompera-tajorentsi-taarewo itsipatakari antaripero-paeni.

²⁴ Ikanta ikemaeya-kirini ikamantakiri, ramaneeyanakarini maawoeni Tajorentsi, ikantziri: “Pinkathari-perori, eerokataki owetsikakiro inkite, kepatsi, inkaari, eejatzi ikaatzi tzimanta-yitawori.

²⁵ Eerokataki kenkitha-takaa-kiriri paerani pompera-tanini David, ikan-taki:

¿Iitaka ikiñaani-wentee-yirini atziripaeni?

¿Iitaka ikenkishiryaa-waeta-shitantari?

²⁶ Piyotee-yakani pinkathari-wentan-tatsiri jaka kepatsiki, Ipiyoyitaka jewaripaeni,

Ikoshekan-tyaariri Pinkathari, eejatzi riyoshiitani Jeepatzii-toetani.

²⁷ Tema omaperotatya raapatziya-wakahae-yakani Herodes eejatzi Poncio Pilato ipiyotee-yakani jaka nampitsiki, eejatzi Israel-paeni ipiyotee-yakani itsipatakari itsipa-jatzi atziri, ikoshekanakari Jesús, pitajoren-tsite Pitomi, piyoshiitani.

²⁸ Tema rantatziiro irikapaeni okaatzi pikenkishire-tzitakari paerani pan-teri.

²⁹ ¡Pinkathari! Paminiri nimaeka rajarii-matana. Pikanta-kaeyaawo eero nothaawan-tantari nokenkitha-teero piñaani.

³⁰ Pikanta-kaeyaawo netsiyatakotakaa-yitan-tyaariri mansiya-yitatsiri. Noñaahan-tantyaawori kaari iñahaeta-piintzi. Rootaki iñaantyaawori atziri-paeni Itajorenka Pitomi, Jesús.”

³¹ Ikanta ikaatakiro ramaneeyani, otziñaanaka jempe ipiyotee-yakani. Rootaki Ishire tajorentsi kantakaa-nakariri, tekatsi ithaawan-tanakyaa ikamantan-tanakiro iñaani Tajorentsi.

Okaatzi tzimimo-tziriri ari ikaatzi rashitee-yawoni

³² Ikaatzi kemijanta-neeriri Jesús, apaani okantanaa ikenkishiryanaari. Tee imashithata-wakaeyani, ipawaka-yitawo okaatzi koetyemo-tariri.

³³ Eekiro riyata-kaana-kitziiro Otyaantaa-rewopaeni ikenkitha-takotziro jempe ikanta rañaantaari Awinkatharite Jesús. Antawo ikaminthaakiri Tajorentsi maawoeni irikapaeni.

³⁴ Tekatzi apaani koetyaa-waeta-tsini. Ikaatzi tzimatsiri iipatsite, ipanko, ipimanta-yitziro. Raakiri koriki,

³⁵ ipakiri Otyaantaa-rewopaeni, riitaki antetariri maawoeni, raantyaari apaani-paeni ikoyiri.

³⁶ Rootaki imatakiri apaani isheninka Leví-paeni iiteetziri José, Chipre-jatzi. Tema riitaki Otyaantaa-rewopaeni owaetakaanta-kiriri “Otomi Oemoshirenkaantsi”. (Tema iroka waerontsi, rootaki ikantziri iñaaniki rirori-paeni “Bernabé”.)

³⁷ Irika Bernabé eenitatsi iipatsite, ipimantakiro. Raanakiri owinawo iipatsite, ipakiri Otyaantarewopaeni.

5

Ananías eejatzi Safira

¹ Roo kanteencha eenitatsi awiji-mota-kiriri itsipa atziri iita Ananías itsipatakawo iina oeta Safira, ipimantakiro rirori iipatsite.

² Irika atziri raapatziyakawo iina, romanaki koriki owinawo iipatsite. Ramakiri tzimahaan-taneen-tsiri, ipapaakiri Otyaantaa-rewopaeni.

³ Ikantawakiri Pedro: “Ananías, ¿itaka pishinetan-takariri Yakatantaniri itheeya-kaemi? Tema pomanaki owinawo piipatsite, poshiya-kaantzi aritaki pamatawitakiri Ishire tajorentsi.

⁴ ¿Tema eeroka ashityaawoni kepatsi? ¿Tema eeroka ashityaarini owinawo? ¿litaka pantanta-kawori iroka? Tee naaka pamatawite, tema Tajorentsi pamatawitaki.”

⁵ Ikanta ikemawaki Ananías ikantee-takiri, tyaanaki, kamanaki. Antawo ithaawae-yanakini ikaatzi kemakota-kiriri.

⁶ Ikanta apaani-paeni ewankari, iponateero iwatha Ananías, raanakiri, ikitateri.

⁷ Tekira ojamanite, opokapaaki iina Ananías, tee iyotzi roori oeta awijeentziri.*

⁸ Rojampita-wakiro Pedro, ikantziro: “Pikantena, ¿Arima ikaatzi owinawo piipatsite?” Akanaki roori: “Jeen, ari ikaatzi.”

⁹ Ikantziro Pedro: “¿Oetaka paapatziya-wakaan-takari pikoyi pamatawiterimi Ishire Awinkatharite? Irika piyayitaa aanakiriri piimi ikitatziri, nimaeka raayitana-kimi eeroka.”

¹⁰ Apathakiraanaka otyaanaki Safira ikatziyakaha Pedro, kamanaki. Ikanta ikyeeya-paeni ewankari-paeni, iñaapaa-tziro kamaki. Raanakiro, itsipata-haero oemi jempe ikitataka rirori.

¹¹ Tema antawo ithaawae-yanakini kemijantzin-karipaeni, ari ikimitzita-kari ikaatzi kemakoyita-kirori awijeentziri.

Osheki itajonka-wentan-teetaki

¹² Eekiro riyaata-kaana-kitziro Otyaantaa-rewopaeni ipiyoteeyani awijapapitzira tajorentsi-panko iiteetziro “Salomón-tapi.” Eekiro itajonka-wentanakitziiri isheninka-paeni.

¹³ Riima itsipa isheninka-paeni, osheki ipinkanakiri tee ikoyi itsipataneeyaari. Roo kanteencha, eenitatsi osheki itsipa isheninka-paeni thaamenta-pero-taneenchari.

¹⁴ Eekiro ishekita-nakitzii kemijanta-neeriri Pinkathari. Tema ipokayitzi shirampari eejatzi tsinani-paeni.

¹⁵ Eenitatsi amayita-kiriri imantsiyarite, romaryaa-koyitakiri ishitashiki jempe ikinapaaki Pedro. Ikantayitzi: “Aririka ikinapaaki Pedro jaka, aririka itsimankan-tanakyaaari eepichokiini raampari, aritaki retsiyata-kotee.”

¹⁶ Ari ikimitzitaka poñaayiteen-chari nampitsiki jeeka-nampitzirori Aapatziyaweni, ramayitaki osheki mantsiyari eejatzi osheki raahashireyitziri peyari. Ithonkiri retsiyata-kota-kaayitziri.

Ikijaneentee-tanakiri Pedro eejatzi Juan

¹⁷ Ikanta Ompera-tajorentsi-perotaa-rewo itsipatakari Tampatzikari-paeni, ikijaneenta-nakiri Otyaantaa-rewopaeni.

¹⁸ Raakaan-takiri, romonkyaa-kaantakiri.

¹⁹ Okanta tsireniriki, pokaki ronampiri Awinkatharite, rashitayapaakiro ashitakowontsi, romishitowa-yiteeri, ikantawaeri:

²⁰ “Piyaate tajorentsi-pankoki, pikenkithata-kaeri pisheninka-paeni jempe okanta-kota awijakotaantsi.”

²¹ Okanta okitejeta-manee, areetee-yapaakani amaetyaaka tajorentsi-pankoki, kenkithata-paaki.

* 5:7 tekira ojamanite = 3 hora

Teemaeta riyotee-yini Ompera-tajorentsiperotaa-rewo, piyotee-yachani itsipayitakari raapatziyani, eejatzi maawoeni antariperopaeni Israel-paeni. Ari rotyaantaki ramaeteri Otyaantaa-rewopaeni romonkyaa-witakari.

²² Ikanta riyaaata-shiwitakari romonkyaanewo, tee iñaapaeri. Ari ipiypaaka,

²³ ikantapae: “Tee añeeri. Roojatzi okanta noñaawita-paakawo ashita kameetha, roojatzi ikatziyayita aminako-wentziriri. Nashita-ryaakowitapaakari, tee noñaapaeri.”

²⁴ Ikanta ikemawaki Ompera-tajorentsiperotaa-rewo, eejatzi reewari aminakowentzirori tajorentsi-panko, rojampita-wakae-yanakani oetarika awijatsini.

²⁵ Roojatzi rareetan-tapaakari kamanta-paakiriri, ikantziri: “Noñaakiri pomonkyaaakaantani ijeekaeyini tajorentsi-pankoki ikenkithata-kaeri asheninka-paeni.”

²⁶ Rootaki riyaaatan-tanakari reewari aminako-wentan-taniri, raanaki osheki ratzirite, ramaeri. Teemaeta ipajaawae-ritzi, tema ithaawan-tyaari isheninka-paeni rompojan-tyaari mapi.

²⁷ Ikanta rareeta-kaapaakari, rowawijaa-paakiri ipiyotee-yakanira jewari-paeni. Ikanta Ompera-tajorentsiperotaa-rewo rojampita-wakiri,

²⁸ ikantziri: “¿Tema pikemi nokantzi chapinki: ‘Aritapaaki pikenkithatakotziri Jesús?’ Eekiro piyotaa-tziiri asheninka-paeni Aapatziyaweni-jatzi. Pikanta-kotakina naaka-paeni, pikantzi: ‘Riitaki jewari-paeni owamaakaan-takiriri Jesús.’”†

²⁹ Ari rakanaki Pedro eejatzi itsipa-paeni Otyaantaa-rewopaeni, ikan-tanaki: “Riitaki nokemijanta-perote naaka Tajorentsi, tema eero nokemijantziri atziri.

³⁰ Tema omaperotatya powamaa-kaantakiri eerokapaeni Jesús, pikentakota-kaantakiri. Roo kanteencha, rowañahaeri Tajorentsi ikemijantakiri paerani awaejatziteni.

³¹ Roenokaeri Tajorentsi, rojeekaeri rakoperoki, itsipataari ipinkathariwentantzi. Riitaki owawijaa-koyiteeni aakapaeni. Ikoyi apiya-shiretashiteeri maawoeni aakapaeni Israel-paeni, ipeyakotan-teerori antayitakiro kaari-perori.

³² Tema naakapaeni ñaakiro okaatzi rantayitakiri Jesús, otzimatyee nokenkithata-kotero. Rootaki Ishire tajorentsi matakae-nawoni, tema riitaki otyaanta-kinawori Tajorentsi ojeeka-shiretan-teena nawentahaarira.”

³³ Antawo ikijeeya-nakani ikemakiri ikantaki, ari ikowawitanaka rowamayiri.

³⁴ Ari ikatziyanaka apaani Inashitantaniri, iitachari Gamaliel. Riijatzi Yotaantaniri. Ipinkathatziri maawoeni isheninka. Ikantanaki: “Nosheninká, jame omishitowa-wakiri eepichokiini irika-paeni.”

³⁵ Ikantzi: “¡Nosheninka! ¡Israel-paeni! Oztimatyee pikenkishireta-wakyaa jempe-rika pikanteri irika asheninka.

³⁶ Pikenkishireta-koteri iitachari Teudas, ikantakaapero-waetaka paerani rirori. Ipiyotaki ikaatzi 400 ratzirite. Ikanta rowamahae-takiri Teudas, ithonka itzimpookanaka ikaatzi tsipawita-kariri, ari ipeyakari tee ikemakoe-teeri.

³⁷ Eejatzi okimitaka paerani rojankinata-kotantari maawoeni asheninka, eenitatsi iitachari Judas, poñaachari Tepoweniki. Ipiyotaki asheninka. Ikanta

† 5:28 Waerontsi

rowamahae-takiri rirori, ithonka itzimpoohanaka ikaatzi tsipayi-witakariri, ari ipeyari eejatzi rirori.

³⁸ Pikemi nokantemi naaka: Eero pikoshekari, piñaashi-minthatyaari. Ririka antashi-waetawo ininta-shitari, aritaki ipeya-shiteeyaa.

³⁹ Riitakirika Tajorentsi matakaerini okaatzi rantayitziri, eero pimatziiri potsinampaeri eerokapaeni. Paamawentyaa pikoshekari-kari Tajorentsi.”

⁴⁰ Inimota-nakiri ikaatzi ipiyoteeyani. Ikaemaeri Otyaantaa-rewopaeni, ipajata-kaantakiri, ikantziri: “Aritapaaki pikenkithata-kotziiri Jesús.” Ipaka-haeri.

⁴¹ Ikanta ishitowae-yaneeni Otyaantaa-rewopaeni ipiyowentee-takari. Ithaamenteeyanakani, ikanteeyini: “Piñaakiro, roshiya-kaantee-takae riiper-ori rowajankitaa-wentee-takaero awentaa-naarira Jesús.”‡

⁴² Ari ikanta-piinta-nakityaa riyotaantzi maawoeni kitejeri, ikenkithata-kaantzi tajorentsi-pankoki, ikantzi: “Jeepatziitoetani irika Jesús.” Imatakiro ikenkithata-kaantanaki maawoeni pankotsiki okaatzi tzimatsiri janta.

6

Riyoyeetaki 7 amitakotan-taniri

¹ Ikanta isheni-perotanaki kemijantzinkari, ñaawaeyitanaki iwirakochathateki, ikantzi: “Paminiri Heber-paeni nampitawori janta jempe ikanta ipapiintziro owanawontsi kinankawo, tema ramaaki-yitziro otsipa-jato-paeni.”

² Ikanta 12 Otyaantaa-rewopaeni, ipiyotakiri maawoeni kemijantzinkari, ikantakiri: “Tee okameethatzi nopakaero nokenkithata-koteri Tajorentsi, nopanta-yitemiri powanawo.

³ Noyemijantzinkaritepaeni, pamini jaka akaateeyini ikaate 7 atziri, riitaki jewateroni ipayitemi owanawontsi. Piyoshiite kameetha-shireri, yotanitatsiri, ojeeka-shire-tziitantari Ishire tajorentsi.

⁴ Ari noetziñaarikotyaawo naaka-paeni namana-piintyaa, nokenkithata-kaante, niyotaan-tayite.”

⁵ Inimota-nakiri ikaatzi piyoteen-chari ikantee-takiri. Ari riyoshiiteetakiri Esteban, awentaariri kameetha Tajorentsi, ojeeka-shire-pero-tantari Ishire tajorentsi. Riyoshiiteetakiri eejatzi Felipe, Prócoro, Nicanor, Timón, Parmenas, eejatzi Nicolás Antioquía-jatzi, oshiya-kotaariri Judá-paeni, kaari isheninkawita Judá-paeni.

⁶ Opoñaashita rahaeta-nakiri ikaatzi riyoshiiteetakiri ijeekakira Otyaantaa-rewopaeni, ramana-kotayi-tawakari, roteya-patzii-toyitawakiri itajonka-wentakiri.

⁷ Eekiro iyaatakotanakitzi iñaani Tajorentsi. Eekiro isheni-perota-nakitzi kemijantzinkari janta Aapatziyaweniki. Eejatzi ikantanaka ikemijantanaki osheki Ompera-tajorentsita-rewo.

Raakaan-teetakiri Esteban

⁸ Itajonka-wentaki Esteban osheki isheninka-paeni, riitaki neshironkatakiriri Tajorentsi, ipakiri itajorenka.

⁹ Roo kanteencha, eenitatsi Judá-paeni piyota-piinta-chari iiteetziri “Romperetari.” Ipoñaayitawo Cirene, Alejandría, Cilicia, Asia. Riitaki katziya-neenchari iñaana-minthata-nakiri Esteban.

¹⁰ Roo kanteencha tee rotsinampae-tziri Esteban, tema omaperotatya iyota-nitakaakiri Ishire tajorentsi.

¹¹ Ikanta ikaatzi ñaana-minthata-kiriri Esteban, romanakaashitakiri ipinatakiri isheninka, ikantakiri: “Nokoyi pitheeya-kotyaari Esteban. Pikante:

‡ 5:41 Waerontsi

‘Nokemakiri Esteban itheenka-waetziri awaejatziteni Moisés, ari ikimitzi-takari eejatzi Tajorentsi.’ ”

¹² Rootaki owatsimaa-perota-nakiriri isheninka-paeni ikijaneenta-nakiri Esteban, imatanakiro antaripero-paeni, eejatzi Yotaanta-niripaeni. Raakaan-teetakiri Esteban, rahaeta-nakiri ipiyoteeyanira jewari-paeni.

¹³ Ari ramaetakiri theeya-kota-kariri Esteban, ikantapaaki: “Irika asheninka osheki itheenkakiro tajorentsi-panko, itheenkakiro Ikantakaan-teetani.

¹⁴ Nokemakiri ikantaki: ‘Ari ipookakiro tajorentsi-panko Jesús Kashiyakaaweni-jatzi. Aritaki rowashiñaa-yiteero okaatzi ametari riyotaa-yiteeri awaejatziteni Moisés.’ ”

¹⁵ Ari raminanakiri jewari-paeni irika Esteban, iñaatziiri ipooki roshiya-nakari ronampiri tajorentsi.

7

Rakawaantetanakiri Esteban roojatzi Rompojantee-tana-kariri

¹ Ikanta Ompera-tajorentsi-perotaa-rewo rojampitakiri Esteban, ikantziri: “¿Omaperotatyaama ikantakoe-tzimiri?”

² Ikantzi Esteban: “¡Noyemijantzikaritepaeni! ¡Jewaripaeni! Pikemi nokan-temi. Paerani ijeekan-tawitari awaejatziteni Abraham janta Othowyaaki, roñaaahakari owaneenkari Tajorentsi, tekira riyaaatanakiita inampityaawo Awotsiniki.

³ Ikantakiri: ‘Pookanakiro pinampi, pookanakiri pisheninka-paeni, piyaate otsipaki kepatsi noñaaayimiri.’

⁴ Ikanta Abraham rookanakiro inampi Oshewaweni-jatzi, jataki inampitee-yaawo Awotsiniki. Okanta paata ikamaera ashitariri, rotyaanteeri Tajorentsi jaka jempe anampitawo nimaeka aakapaeni.

⁵ Okantawitaka inampiwitakawo Abraham jaka, tema te rashitakaa-perotyaari Tajorentsi. Roo kanteencha ikashiya-kaakiri paata aririka ikamaki, riitaki ashitee-yaawoni ikaate icharinin-teeyaari. Rootaki ikashiya-kaeta-kiriri awaejatziteni Abraham te itzimi itomi.*

⁶ Rapiiteero Tajorentsi ikanteeri Abraham: ‘Ari inampita-kyaawo ikaate picharinityaari iipatsiteki itsipa-jatzi atziri. Okaate 400 ojaarentsi ikemaatsita-kaetyaari, ari rompera-waetee-tyaari janta.

⁷ Roo kanteencha aritaki nowajankitaakiri naaka. Riima ikaate picharinin-teeyaari, aritaki nookakaa-wenteeri namantee-yaariri. Ipinkatha-yiteena maawoeni irikapaeni jaka.’

⁸ Tema tzimaki ikashiya-kaakiriri, ikanteeri Tajorentsi irika Abraham: ‘Otzimatyee pitomeshitaa-nityaa, tema eenitatsi akashiyakaa-wakaari.’ Imatakiro paerani awaejatziteni Abraham. Imatakiri itomi rirori owakira imaakotapaaki 8 kitejeri, itomeshitaa-nitakiri. Ari ikimitakiri Isaac itzimaki Jacob. Ari ikimita-kiriri eejatzi Jacob 12 itomi-paeni, awaejatziti-tetaari aakapaeni.

⁹ Ikanta irikapaeni awaejatziti-tetaari aakapaeni, ipimantakiri José, rirentzi, okantakaan-tziro ikijaneentziri. Ari okanta rareetan-takari inampiki Pewiryaaatantoni-jatzi. Roo kanteencha, kijokiro rowakiri Tajorentsi,

* 7:5 te rashitakaa-perotyaari = tee otzimi eepichokiini janta jempe raatziki

¹⁰ ineshironkatakiri okaatzi ikemaatsi-waetakari. Riyota-nita-kaakiri, rootaki raakameethatan-takariri Faraón, iwinkatharite Pewiryaaatantoni-jatzi. Ipinkathari-wentakiri rirori maawoeni Pewiryaaatantoni-jatzi, eejatzi maawoeni isheninka-paeni Faraón.

¹¹ Okanta paata, areetaka antawo tashetsi janta. Osheki ikoetyaa-neentee-yakini Pewiryaaatantoni-jatzi. Ari okimitakari eejatzi janta in-ampiki Owinteni-jatzi. Tee iñeero paerani awaejatziteni royaari.

¹² Roo kanteencha ikema-kotakiro Jacob eenitatsi owanawontsi janta Pewiryaaatantoni. Rotyaantakiri itomi-paeni ramananta-kite. Rootaki etanakawori riyateeyantakarini itomi-paeni Jacob janta.†

¹³ Ikanta rapiiteero riyateeyini, ari riyota-kahaari José rirentzi-paeni. Ari okanta riyotan-takari Faraón iita isheninka-yitari José.

¹⁴ Ikanta paata José ikaemakaan-teeri ashitariri, Jacob eejatzi maawoeni isheninka-paeni ipokae Pewiryaaatantoni. Ikaatzi 75 atziri-paeni pokaentsiri.

¹⁵ Ari okantakari rareetan-takari Jacob Pewiryaaatantoni. Ari ikamaeri rirori janta. Ari imitakari eejatzi ikaatzi icharinin-tayitaari.

¹⁶ Riitaki raatonkitee-taneeri janta Shempachariniki, ari ikiteeta-kiriri maawoeni janta ramananta-kiniriri paerani awaejatziteni Abraham itomi-paeni Hamor.

¹⁷ Okantaka paata, monkaatzi-mataka okaatzi ikashiya-kaakiriri paerani Tajorentsi awaejatziteni Abraham. Sheni-perotanaki reentsite asheninka-paeni janta Pewiryaaatantoni,

¹⁸ roojatzi itziman-takari itsipa pinkathari janta Pewiryaaatantoni, kaari yotakoterini José.

¹⁹ Irika pinkathari osheki ramatawitakiri asheninka-paeni, rowashironkaa-waetakiri. Ishintsi-waetakiri rookayiteri reentsite, ikamantyaari eero ishenitanta.

²⁰ Aripaete itzimakiri Moisés. Riitaki inimota-kariri Tajorentsi. Ikaatzi mawa kashiri romanawitakari ipankoki ashitariri.

²¹ Okanta omonkaata-paaka rooka-kaawenta-teeteri Moisés ikamimi, oñaakiri rishinto Faraón, aakiri, oemotan-teeri oshiyakaan-takari riitakimi otomi roori.

²² Rootaki riyotan-takawori Moisés okaatzi riyota-nitzi Pewiryaaatantoni-jatzi. Riroporori irika, rooperori okantayitaka okaatzi rantayitakiri.

²³ Tema kaataki 40 rojarentsite Moisés, jataki rareetyaari isheninka Israel-paeni.

²⁴ Ari iñaakiri Pewiryaaatantoni-jatzi rowajankiteeri isheninka. Ikijakowenta-paakari isheninka, rowamaakiri Pewiryaaatantoni-jatzi.

²⁵ Roshia-kaantzi Moisés ari riyotaki isheninka-paeni riitaki rotyaantakiri Tajorentsi rookakaa-wenteeri rompera-waeteetari. Roo kanteencha tee riyotee-yini isheninka-paeni.

²⁶ Okanta okitejeta-manee, iñaatzii Moisés ranta-wakaeyani isheninka. Ari ikowawitaka rookakaerimi, ikantawita-paakari: ‘Pisheninkaha irika. ¿litaka pantantariri?’

²⁷ Ikanta irika antziriri isheninka, ipithoka-shita-nakari Moisés, rotatsinkakiri. Ikantziri: ‘¿litaka pikoyiri eeroka? ¿litaka kantakimiri eeroka neewarite piyakowentan-tenari?’

²⁸ ¿Pikowatziiima poyina naaka pikimitakiri Pewiryaaatantoni-jatzi pompojanta-kariri?’

† 7:12 owanawontsi = trigo

²⁹ Ikanta ikemawaki Moisés ikantakiriri isheninka, shiyana. Jataki iipat-siteki Kosheka-weni-jatzi. Ari ijeekakiri nampitsi-nentsiki, roojatzi itziman-takari apite itomi.

³⁰ Okanta awijaki okaatzi 40 ojarentsi. Jataki ochempi-mashiki okaak-itapae Cheentoni, ari roñaaha-kariri Ronampiri Tajorentsi, ipaamata-kaero kitochee-maeshi.

³¹ Raminanakiro Moisés iñaakiri. Ikowanaki raminiro okaakiini, ari ike-makiri iñaanatziri Tajorentsi, ikantziri:

³² ‘Naakataki Itajorentsite piwaejatzeneni. Naaka Itajorentsite Abraham, Isaac, eejatzi Jacob.’ Ari ithaawa-nakiri Moisés, okawaetanaka, tee ikoyi raminaneero paamateen-tsiri.

³³ Roo kanteencha eekiro ikantatziiri Tajorentsi: ‘¡Moisés! Panashi-kontashityaa, tema pikatziyan-tatyaawo nimaeka kepatsi notajorentsi-pathata-kaakiri.

³⁴ Noñaakiri rashironkaa-waetaka pisheninka-paeni janta Pewiryaaantoniki. Nokemakiri ratekawaeteeyini. Rootaki nopokan-takari nookakaa-wenteemi. Eerokataki notyaante janta pantayitero nokowakiri.’

³⁵ Paerani imaninta-witee-takari Moisés, ikantee-tziri: ‘¿Iitaka kantakimiri eeroka nowinkatharite?’ Roo kanteencha riitaki Tajorentsi otyaantakiri reewateeri isheninka-paeni, riitaki ookakaa-wenteerini. Ronampiri Tajorentsi matakaa-kiriri iñaakiri ipaamata-kaero kitochee-maeshi.

³⁶ Riitaki Moisés omishitowaeriri paerani asheninka-paeni Pewiryaaantoniki, osheki itajonka-wentantzi janta. Ari ikimita-kirori eejatzi Inkaariki Kityonkaari. Imatakiro ijeekawaetan-takari okaatzi 40 ojarentsi ochempi-mashiki.

³⁷ Tema rijatzi Moisés kantakiriri paerani asheninka-paeni: ‘Ari rotyaantaki paata Tajorentsi itsipa Kamantan-taniri, ari roshiya-kota-paakinawo naaka rotyaantakina. Asheninka irika.’

³⁸ Rijatzi Moisés piyotakiriri paerani asheninka-paeni janta ochempi-mashiki, ikenkitha-waeta-kaakiri Ronampiri Tajorentsi Cheentoni itsipay-itakari asheninka-paeni. Riitaki aakiro añaakaan-tatsiri ñaantsi, roojatzi rowawijaan-takaerori aakapaeni.

³⁹ Roo kanteencha tee ikoyi awaejatzeneni ikemijanteri Moisés, osheki ipiyathatakari. Roo ikowaeyakirini ipiyeemi Pewiryaaantoniki.

⁴⁰ Rootaki ikantan-takariri Aarón: ‘Riiwitaka Moisés ookakaa-wentaanari Pewiryaaantoniki, teemaeta ayotzi oeta awiji-mota-kiriri. Piwetsikina notajorentsite-tyaari jewateenani.’

⁴¹ Ari rowetsikae-takiniri roshiya-kaawo ewonkiri waaka. Riitaki ipinkatha-waetakiri. Rowamaa-kiniri ipira-paeni roemoshirenkiri itajorentsi-nirote rowetsikae-takiniriri.

⁴² Rootaki iteenkapithatan-tanakiriri Tajorentsi irikapaeni, ishineta-nakiniri ipinkatha-waeteri oorenta-yitachari jenokinta, tema riitaki rojankinata-kotakiri paerani Kamantan-taniri-paeni, ikantaki:

¡Israel-paeni! ¿Naakama pipinkathatantaka pipira-paeni pitaa-piintziri?

Roo panta-piintakiri okaatzi 40 ojarentsi janta ochempi-mashiki.

⁴³ Tema pipinkathata-shitakari tajorentsi-niro iiteetziri “Pinkathari Itaawentee-tziri Eentsi”, pikina-kinatakaa-piintakiri iyaapa-pankoteki.

Ari pikimita-piinta-kiriri tajorentsi-niro ompokiro iiteetziri Aminthari,

Pipinkathata-shiwaetakari powetsika-yitani eerokapaeni.

Rootaki noshinetan-temiri rahaetemi inteena pawijanakiro Kompitaari.

⁴⁴ Paerani ijeekawaetan-takari awaejatziteni ochempi-mashiki, eenitatsi tajorentsi-thaante. Ari royirori rojankinari Moisés. Iroka tajorentsi-thaante, riitakira Moisés wetsika-kaanta-kirori jempe okanta riyotaakiri Tajorentsi.

⁴⁵ Rootaki ikina-kinatakaa-piintakiri awaejatziteni roojatzi rareetzi-matan-takari kepatsiki rashitee-yaari. Roojatzi ramaeri rirori Josué reewatan-taariri asheninka-paeni, rotsinampaan-takariri ashiwitawori iipatsite, ikantakaari Tajorentsi. Ashi royiro roejokirotakawo tajorentsi-thaante, roojatzi itziman-takari paerani David.

⁴⁶ Ikanta pinkatharini David, osheki raakameethatakiri Tajorentsi, rootaki ikantan-takari rirori: ‘¡Tajorentsi! Pishinetena naaka nowetsikimi pankotsi jempe ipinkathatemi Israel-paeni.’‡

⁴⁷ Roo kanteencha riitaki Salomón owetsika-kiniriri Tajorentsi tajorentsi-panko.

⁴⁸ Tema irika Tajorentsi, Jenoki-jatzi tee ijeekantawo pankotsi rowetsikani atziri. Rootaki ikenkithata-kotakiri paerani Kamantan-taniri, ikantaki:

⁴⁹ Iroka ikantzi Tajorentsi:

Rootaki inkite nojeentantari nopinkathari-wentantzi.

Rooma kepatsi rootaki nomakoryaantari noetziki.

¿Jempema okaateka pankotsi rowetsikae-tenari?

Eero nantetawo nomakoryaan-tyaawo.

⁵⁰ ¿Kaarima naaka owetsika-yitakirori maawoeni iroka-paeni?

⁵¹ Eekiro ikanta-nakitzi Esteban: ‘Roo kanteencha eerokapaeni, ari pikanta-piintatyaa pikijo-shiretzi, tee pikemijanta-nitzi, poshiya-kotakari kaari-pero-shireri-paeni. Ashi poyiro pipiyathatawo Ishire tajorentsi poshiya-kotaari piwaejatziteni.’§

⁵² ¿Eenitatsima paerani Kamantan-taniri kaari ikemaatsita-kaawaeta piwaejatziteni? Tema osheki rowamahaetaki ikaatzi kenkithateen-tsiri, ikantaki: ‘Awotsikitaki matzirori itampatzika-shiretzi.’ Tema pokaki tampatzika-shireri, riitaki pipithoka-shitakari eerokapaeni, powamaa-wakiri.

⁵³ Tema eeroka-paeni yotakowitawori Ikantakaan-teetani riyotaa-witakaeri Ronampiri tajorentsi, teemaeta pithotyero pimonkaatero.”

⁵⁴ Ikanta ikemaeyakini ikaatzi piyoteen-chari, antawo ikijanakiri Esteban, ratsikae-kita-shita-nakari.

⁵⁵ Roo kanteencha ojeeka-shire-perotan-takari Ishire Tajorentsi irika Esteban, raminanaki inkiteki, iñaakiro rowaneenkawo Tajorentsi, iñaakiri eejatzi Jesús ikatziyaka rakoperoki Tajorentsi.

⁵⁶ Rootaki ikantan-tanakari: “¡Pamini! Noñaakiro ashitaryaa inkite, noñaakiri Itomi Atziri ikatziyaka rakoperoki Tajorentsi.”

⁵⁷ Rotzimika-kempitee-yanakani jewaripaeni. Ishintsitanakiro ikaemaeyanakini, ishiya-shita-paakari Esteban. Roteeya-paakiri.

⁵⁸ Rahaeta-nakiri othapikinta nampitsi, rompojan-tapaakari mapi. Ari raatonkoryaa-yitanakawo iithaari owamayirini Esteban, rookanakiniri ewankari iitachari Saulo, raminakowenteniri.”

⁵⁹ Ikanta rooka-shiteetzirira mapipaeni Esteban, amananaka rirori, ikantzi: “¡Tajorentsi! ¡Nowinkatharite Jesús! Jatashire-takina noñaapaemi.”

⁶⁰ Ari rotziwerowanaka Esteban, icheraanaki, ikantanaki: “Nowinkatharite, eero poepiyiniri kaari-perori okaatzi rantakiri.” Ikanta ithonka-nakiro iñaawaetakiro iroka ñaantsi, kamanaki.

‡ 7:46 Israel-paeni = Jacob-paeni = ipanko Jacob § 7:51 poshiya-kotakari kaari-pero-shireri-paeni = poshiya-kotakari kaari totameshitaa-nita-chari pishireki eejatzi pikempitaki

8

Ikoshekari Saulo kemijantzin-karipaeni

¹ Ikanta Saulo ramina-kotakiri Esteban rompojee-tziri, ikantanaki rirori: “Ariwé, kamaki Esteban.” Aripaete reteeta-nakawo ikoshekaminthatari kemijantzin-karipaeni janta Aapatziyaweniki. Rootaki ishiyan-tayitakari ikinayitanaki maawoeni inampiiteki Judá-paeni, ikinayitaki eejatzi inampiiteki Oshitekii-tonijatzi. Apatziro ijeekanaki Otyaantaa-rewopaeni janta Aapatziyaweniki.

² Ikanta pinkatha-tajorentsitaaniri-paeni ikitatakiri Esteban, osheki riraako-waetakari.

³ Riima Saulo ikowawitanaka rirori ithonkiri kemijanta-naatsiri. Riyaatashi-piintakiri ipankoki, inoshika-yitziri shirampari, tsinani, maawoeni. Romonkyaa-kaanta-yitakiri.

Ikenkithee-tziro Kameethari Ñaantsi nampitsiki Oshitekii-toniki

⁴ Roo kanteencha ikaatzi shiyayita-neenchari, jatayitaki otsipaki nampitsi. Ari ikenkithata-kotakiro Kameethari Ñaantsi.

⁵ Ikanta apaani shiyaneen-chari iitachari Felipe, areetaka Oshitekii-toniki. Ikenkithata-kota-paakiri Jeepatzii-toetani.

⁶ Tema osheki atziri piyoteen-chari, rowayempitakawo ikenkithatziri Felipe, iñaayitakiro itajonka-wentan-tapaaki.

⁷ Retsiyata-kota-kaayitakiri raahashiretziri peyari. Antawo ikaemayitzi peyari ishiyayitaha. Imatakiro retsiyata-kota-kaayitzi kijopookiri, eejatzi tzipitatsiri iitziki, maawoeni.

⁸ Rootaki ikimo-shiretan-tanakari ikaatzi nampitawori janta.

⁹ Roo kanteencha eenitatsi janta iitachari Simón, sheripiyari naawita paerani. Ramatawitaki osheki atziri janta Oshitekii-toniki. Osheki ikantakaapero-waetaka.

¹⁰ Ipinkatha-witakari osheki atziri, osheki jewari, maawoeni, ikanteeyini: “Jame akemijanteri Simón, imatakiro iñaawyaatari Tajorentsi.”

¹¹ Okaatzi ikantayitzi Simón isheripiyarin-kakiini, ikemijantziri atziri-paeni ikaatzi ramatawi-yitakiri.

¹² Roo kanteencha areetapaaka Felipe, ikamantan-tapaakiro Kameethari Ñaantsi kenkithata-kotziriri Jesús Jeepatzii-toetani, kenkithata-kotziriri eejatzi Tajorentsi jempe ikantaa ipinkathari-wentantee. Omitsiryaa-yitanaka shirampari-paeni, eejatzi tsinani-paeni.*

¹³ Ari imatzitakawo Simón, ikemijanta-witanaa, omitsiryaaawitaka rirori. Kijokiro rowanakiri Felipe iñaakiri itajonka-wentan-tayitaki. Ari ipampoyaanakiri.

¹⁴ Ikanta Otyaantaa-rewopaeni jeekatsiri Aapatziyaweniki, ikema-kotakiri Oshitekii-toni-jatzi ikemijanta-yiteero iñaani Tajorentsi. Rootaki rotyaantan-takariri Pedro eejatzi Juan.

¹⁵ Ikanta rareetee-yakani Oshitekii-toniki, ramana-kota-paakari kemijantzin-karipaeni, ojeeka-shiretan-teeyaari Ishire Tajorentsi.

¹⁶ Tema apatziro romitsiryaaatee-takiri rawentaa-naari Awinkatharite Jesús. Tekira ojeeka-shiretan-tyaari Ishire Tajorentsi.

¹⁷ Ikanta Pedro eejatzi Juan, roteya-patzii-totan-takari rako apaani-paeni. Aripaete ojeeka-shire-yitan-tanakari Ishire Tajorentsi rirori-paeni.

¹⁸ Iñaakiri Simón rantakiri Otyaantaa-rewopaeni, ikaatzi roteya-patzii-totan-takari rako, ojeeka-shiretan-tanakari Ishire Tajorentsi, ipinawitanakari rirori Otyaantaa-rewopaeni,

* 8:12 Waerontsi

19 ikantziri: “Irika koriki, pipena naaka pishintsinka, noshiyan-temiri eeroka, nojeeka-shireta-kaantyaariri Ishire tajorentsi nosheninka, noteya-patzii-totan-tyaari nako.”

20 Ikantzi Pedro: “¡Ari pitsipateeyaari piyorikite pipeya-shiteeyaa! ¿Poshiya-kaatzi ari pamanantan-takyaawo piyorikite ipashitantari Tajorentsi?”

21 Eero pimatziro poshiya-kotanawo naaka, tema tee pitampatzika-shiretzi iñaakimi Tajorentsi.

22 Pipakahaero pikaariperotaki, pikowa-koteeri Tajorentsi, paminaw-ityaawo aririka ipeyakoteemiro okaatzi pikenkishire-witakari.

23 Niyotakimi naaka, osheki pikija-shire-waetaka. Ari pikanta-piintatyaa pikaaripero-shire-waetzi.”

24 Ari rakanaki Simón, ikantzi: “Pinkanta-kowenteena Tajorentsiki eero awiji-motantana okaatzi pikanta-kinari.”

25 Ikanta Pedro eejatzi Juan, ikaatakiro ikenkithata-kotakiri Tajorentsi. Awijanaki otsipaki nampitsi okaatzi jeekatsiri Oshitekii-toniki, ikamantan-takiro Kameethari Ñaantsi. Ipiyeeyaani Aapatziyaweniki.

Felipe eejatzi Cheenkawooni-jatzi

26 Ikanta Ronampiri Tajorentsi, iñaanatakiri Felipe, ikantziri: “Piyaate pikinanaki kirinkanta, pipampi-thatero awotsi poñaachari Aapatziyaweniki roojatzi nampitsiki Shintsi-weniki.” Tema iroka awotsi rootaki kinachari ochempi-mashiki.

27 Ari riyaatanaki Felipe. Okanta niyanki awotsi, itonkiyotakari Cheenkawooni-jatzi. Riiperori irika. Riitaki kempoyeeri koriki inampiki opinkathari-wentantzi tsinani iitachari Candace. Ipoñahaa-tyaawo rirori Aapatziyaweniki ipinkathatziri Tajorentsi.†

28 Ipiyaatyaa rirori inampiki, ijeekan-takawo ishiyako-mento, iñaanatziro rojankinari Kamantan-tanirini Isaías.

29 Ari oñaana-shireta-nakiri Ishire Tajorentsi Felipe, okantziri: “Piyaate, pokaakityaari shiya-koteen-chari.”

30 Ikanta riyaatanaki Felipe, ikematziiri Cheenkawooni-jatzi iñaanatziro rojankinarini Isaías. Ari rojampitziri, ikantziri: “¿Pikemathatakiro piñaanatziri?”

31 Ikantzi Cheenkawooni-jatzi: “¿Jempema okinika nokemathatero tekatsi yoteenawoni? Pipoki, pitsipatena.”

32 Iroka Jankina-rentsi iñaanatziri okantzi:
Roshiya-kaetakari rahaetziri ipireetari rowamahaeteri.
Maeritatsi rirori, tee ikaemawaetzi,
Roshiyakari ipireetari itotee-tziro iwitzi.‡

33 Itsinapashiretakaetakiri kaari kyaaripero okaatzi ikantakoewitakariri Riima isheninkapaeni, ¿kantachama riyoteeteri jempe ikantawaeteeyani? Tema rashiryahae-takari ijeekawita-paenta jaka kepatsiki.

34 Ikanta riiperori Cheenkawooni-jatzi, rojampita-nakiri Felipe, ikantziri: “Pikantena. ¿Iitaka ikenkithata-kotziri Kamantan-taniri? ¿Riitakima kenkithata-kotacha? ¿Itsipama ikenkithata-kotziri?”

35 Ari retanakawo Felipe ikenkithata-kaanakiri rojankinari Isaías, ikenkithata-kaanakiri Kameethari Ñaantsi jempe ikanta-kota Jesús.

36 Ikini-mota-paakiro nijaa, ikantzi Cheenkawooni-jatzi: “Iroka nijaa. ¿Eeroma omata nomitsiryaatyaa naaka?”

† 8:27 Riiperori irika = Raakithoetziri irika. Tema rootaki rametee-yarini paerani ikaatziri jeeka-wankotziriri pinkathari, raakithoe-tziri, eero rowakaan-tanta ipankoki pinkathari. ‡ 8:32 ipireetari = owisha = oveja

³⁷ Ikantzi Felipe: “Kyaaripero-rika pikemijantanee, aritaki omatakyaa.”
Ikantzi Cheenkawooni-jatzi: “Nokemijantzi, riitaki Jesús Jeepatzii-toetani, Itomi Tajorentsi.”

³⁸ Ari raatzinka-kaanta-paakiro ishiyako-mento Cheenkawooni-jatzi. Ayi-itanaki apitekiro, jatanaki nijaaki. Ari romitshiryataakari.

³⁹ Ikanta itonkaanee nijaakira, aaneeri Felipe Ishire Tajorentsi. Tee iñaaneeri riiperori Cheenkawooni-jatzi jempe ikinanee Felipe. Roo kanteencha irika atziri osheki ikimo-shiretanaki, jatee.

⁴⁰ Riima Felipe, iñaashitakawo ijeekapae Azoto-ki. Ikanta rawijaki otsipaki nampitsi ikamantan-tayitakiro Kameethari Ñaantsi, roojatzi rareetan-taari Cesarea-ki.

9

Owakira-shiretee Saulo (Hch. 22.6-16; 26.12-18)

¹ Ikanta Saulo, tee ipakayiro rajarii-matari rompojiri kemijanta-neeriri Awinkatharite. Rootaki riyata-shitan-takariri Ompera-tajorentsi-perotaarewo,

² ikantakiri: “Pojankinateniri Ompera-tajorentsi-taarewo jeekatsiri Ontyaamaeriniki, pikanteri: ‘Pishineteri Saulo raayiteri tsipatanaariri iiteetziri “Awotsi.” Ikyayite ipiyota-piinteeta, roojoyiteri shirampari eejatzi tsinani, ramakiri jaka Aapatziyaweniki.’ ”

³ Ikanta rareetzi-mataka Saulo Ontyaamaeriniki, ari romapokakiri morekaneen-tsiri jenokinta, roorentapaakiri ikatziyaakaha.

⁴ Tyaanaki Saulo. Ikematzii ñaawaeta-neentsiri inkitekinta, ikanteetzi: “¡Saulo! ¡Saulo! ¿Iitaka pikoshekan-tanari?”

⁵ Rakanaki Saulo, ikantzi: “¡Pinkathari! ¿Jempema piitaka eeroka?” Ari ikantee-tziri: “Naakataki Jesús pikoshekani. Eeroka owajankitaa-waetacha, oshiyawakawo pipatzityaawomi thoyempi-thowari.”

⁶ Tema ompetawaetanaka Saulo ithaawan-tanakari, ikantanaki: “¡Pinkathari! Iitaka pikoyiri nanteeri naaka.” Ikantzi Awinkatharite: “Pikatziyee, piyaate nampitsiki. Ari ikamantee-temirori oetarika panteri.”

⁷ Osheki ithaawanaki ikaatzi oyaatakiriri Saulo, tema ikemakiro ñaantsi, tee iñiimae-tyaari ñaawaeteen-tsiri.

⁸ Ari ikatziya-witanaa Saulo. Ikoyi rokiryaa-neemi, tee omata raminanee. Rootaki rakathatan-tanakariri itsipayitakari, raanakiri Ontyaamaeriniki.

⁹ Ari ijeekaki janta okaatzi mawa kitejeri, tee omata raminee, tee rowaeyaa, tee imiritee.

¹⁰ Ari ijeekiri Ontyaamaeriniki apaani kemijantzinkari iita Ananías. Riitaki iñaanatakiri Awinkatharite imishiwaeroki, ikantziri: “¡Ananías!” Ikantzi rirori: “¡Iita Pinkathari! Jaka nojeeki.”

¹¹ Ikantziri: “Piyaate awotsiki iiteetziri ‘Tampatzikari.’ Ari ojeeki ipanko iitachari Judas, ari pojampita-kowenteriri iitachari Saulo, riitaki poñaachari nampitsiki Tarso. Ari ijeekiri rirori janta ramana.

¹² Nomishimpyaakiri rirori. Iñaakimi pikyaa-shita-paakiri, poteya-patziitotanta-paakari pako, roojatzi rokiryaaan-tanaari aminee kameetha.”

¹³ Ikanta ikemaki Ananías, ikantanaki rirori: “¡Pinkathari! Osheki nokematotziri irika atziri, tema osheki okowaenkataki okaatzi rantayitakiri Aapatziyaweniki, rowajankitaa-yitakiri kemijanta-neemiri.*

* 9:13 kemijanta-neemiri = pitajorentsita-kaani

14 Rootaki ipokantari jaka, rotyaanta-tziiri Ompera-tajorentsi-perotaa-rewo raayiteri ikaatzi awentaa-neemiri.”†

15 Ikantzi Pinkathari: “¡Piyaate Ananías! Tema irika atziri riitaki niyoshi-itakiri naaka ikenkithata-koteena maawoeni nampitsiki. Ikenkithata-kaeri Israel-paeni isheninkatari rirori, ikenkithata-kahaeri eejatzi itsipa-jatzi atziri kaari isheninkata, eejatzi inkimitakiri iwinkatharite-paeni.

16 Aritaki nokanta-kaakyaawo naaka ikemaatsi-wenteena rirori.”

17 Ikanta riyaaatanaki Ananías, kyaapaaki pankotsiki jempe ijeekaki Saulo. Ari roteya-patzii-totan-takari rako. Ikantziri: “¡Noyemijantzinkarité Saulo! Rotyaantakina Awinkatharite Jesús, oñaahakimiri awotsiki jempe pikinapaaki. Nopokatzi nokiryaa-kahaemi, ojeeka-shiretan-teemini Ishire Tajorentsi.”

18 Ari oparyanaki rokiki oshiyawitariri shima-pentaki, aminanee kameetha Saulo. Katziyanaka, jataki romitsiryaateeteri.

19 Ikanta rowawaetanaa, roojatzi ishintsitan-taari kameetha. Eepichokiini ijeeki-mota-paentziri kemijantzinkari-paeni Ontyaamaeriniki.

Ikenkithatzi Saulo Ontyaamaeriniki

20 Ari retanakawo Saulo ikenkithatanaki ipiyota-piintaha Judá-paeni, ikantzi: “Riitaki Itomi Tajorentsi iitachari Jesús.”‡

21 Tema ipampoyeeyanakirini ikaatzi kemakiriri, ikanta-wakaeyani: “¿Kaarima irika kijaneentziriri Aapatziyaweniki ikaatzi awentaa-nariri Jesús? ¿Tema riitaki pokaentsiri jaka rayiri kemijantzinkari janta Ompera-tajorentsi-pero-taarewoki?”

22 Eekiro ishintsitanakitzii Saulo ikenkithatanaki rirori tekatsi ithaawantyyaa. Tekatsi ikante Judá-paeni nampitawori Ontyaamaeriniki ikemiri Saulo ikantzi: “Irika Jesús riitaki Jeepatzii-toetani.”

Ishiyantaari Saulo

23 Okanta imaakotanaki osheki kitejeri, ikanta-wakae-yakani Judá-paeni: “Jame ompojiri Saulo.”

24 Ari riyotzimaetaka Saulo ikowaetatzii rowamahaeteri. Tema kitejeriki eejatzi tsireniriki royaawenteetari Saulo okiishitapaaha awotsi rowamahaeteri.

25 Ikanta kemijantzinkari-paeni, rotetakiri antawoki kantziri, rowayiita-kotakiri tsireni-paete jakakiroki itantotee-tzirowa nampitsi. Ari ishiyaari Saulo.

Areetaa Saulo Aapatziyaweniki

26 Ikanta rareetaa Saulo Aapatziyaweniki, ikowawitaka itsipata-paeyarimi riyotaani Awinkatharite. Roo kanteencha maawoeni kemijantzinkari ithaawan-takari, roshiya-kaatzi tee ikemijanta-perotee rirori.

27 Ikanta Bernabé, raapatziya-nakari Saulo, jataki roñaahan-teeri ipiyotaha Otyaantaa-rewopaeni. Ikantapaakiri: “Irika Saulo iñahaeri Awinkatharite awotsiki jatachari Ontyaamaeriniki, ikenkitha-waeta-kaakiri. Tema janta nampitsiki Ontyaamaeriniki retanakawo Saulo ikenkithata-kota-neeri Jesús. Tekatsi ithaawan-tanakyaa.”

28 Rootaki ijeekan-tapaari Saulo Aapatziyaweniki, inimowaetziri ranashi-waetapaa nampitsiki itsipayita-paari Otyaantaa-rewopaeni.

† 9:14 Waerontsi ‡ 9:20 Jesús = Jeepatzii-toetani = Cristo

²⁹ Ikenkithata-kota-paeri Jesús Awinkatharite, tekatsi ithaawantyyaa. Tema ikenkithata-kaayiteeri Judá-paeni ñaawaetzirori iñaani wirakocha. Roo kan-teencha ikowaeyakini rirori rowamayiri. §

³⁰ Ikanta riyotee-yakini kemijantzin-karipaeni, raanakiri Saulo nampitsiki Cesarea-ki. Rotyaanteeri inampiki Tarso.

³¹ Ikanta kemijantzin-karipaeni, nampiyitawori iipatsiteki Judá-paeni, Tepoweniki eejatzi Oshitekii-toniki, kameetha ijeekayitane, eekiro rowetsika-shire-pero-tanakityaa, ipinkathataneeri Awinkatharite. Eekiro riyaaata-nakitzi isheki-perotanaki, okantakaakawo Ishire Tajorentsi.

Retsiyata-kota-kaeteeri Eneas

³² Ikanta riyayitaki Pedro rareetan-tayita nampitsiki-paeni, areetaka Tzimaani-weniki jempe inampiyitawo kemijantzinkari.*

³³ Ari iñaapaa-kiri iitachari Eneas, kijopookiri rirori, kaata-kotaki 8 ojar-entsi romaryaa-ka.

³⁴ Iñaanata-paakiri, ikantziri: “¡Eneas, retsiyata-kota-kahaemi Jesús Jeepatzi-toetani. Pikatziyee, paaneero pomaryaa-mento!” Ari ikatziya-nakari Eneas.

³⁵ Ikaatzi nampitawori Tzimaani-weniki eejatzi Owaapathariniki, iñaayiteeri ikatziyanaa Eneas, rootaki ikemijan-tantanakariri Awinkatharite.

Añaantaari Dorcas

³⁶ Okanta nampitsiki Owaneenkaarini, eenitatsi apaani kemijantzinkawo oeta Tabita, iñaaniki wirakocha ikantee-tziro “Dorcas.” Iroka tsinani osheki oneshironkatanta-piintzi.

³⁷ Okanta apaani kitejeri, mansiyataki Dorcas, kamaki. Rahaetakiro, ikaawoahitee-takiro, romaryahaeta-paentziro jenokinta opankoki.

³⁸ Okanta janta Owaneenkaarini tee inteena-perotzi ojeeki nampitsi Tzimaani-weniki jempe rareetaka Pedro. Ikanta ikemaeyakini kemijantzinkari ari ijeekiri Pedro janta, rotyaantaki apite atziri ikamanta-kiteri, ikanteri: “Pipokanaki intsipaete Owaneenkaarini.”

³⁹ Jatanaki Pedro. Ikanta rareeta-paaka janta, rahaeta-nakiri jenoki jempe romaryahae-takiro kaminkawo. Inkita-paakiro maawoeni kinankawo, irahaeya-paakani, oñaahayita-paakiro kithaarentsi oshirika-yitziri Dorcas.

⁴⁰ Romishitowakiro Pedro maawoeni tsinani-paeni, rotziwerowanaka, amananaka. Ipithoka-shitawo kaminkawo, ikantzi: “¡Tabita, pipiriintee!” Okiryaneerori, aminanakiri Pedro, ijeekakira.

⁴¹ Rakatha-wakotakiro roori, ipiriintakiro. Ikaemayitakiro kinankawo-paeni eejatzi ikaatzi kemijantanaatsiri, iñaayiteero añahae.

⁴² Ikanta ikemakoe-takiro nampitsiki Owaneenkaarini, osheki kemijanta-nakiriri Pinkathari.

⁴³ Osheki kitejeri ijeekawaetanaki Pedro Owaneenkaarini, ijeeki-motziri iitachari Simón, Mashitsi-pakori.

10

Pedro eejatzi Cornelio

¹ Eenitatsi Cesarea-ki apaani atziri iitachari Cornelio, riitaki reewarite rowayirite wirakocha iiteetziri “Italia-jatzi.”

² Irika atziri ipinkathatziri Tajorentsi eejatzi ikemitari isheninka-paeni. Ipapiintziri ashironkaenkari osheki iyorikite okantawitaka tee isheninkatari. Osheki ramana-piintakari Tajorentsi.

§ 9:29 36 iñaani wirakocha = grieho * 9:32 kemijantzinkari = itajorentsita-kaeteeri

³ Okanta apaani kitejeri, tema shaawiityaaki, ari romapoka-kiri Ronampiri Tajorentsi ikyaa-shita-paakiri jempe ijeekaki, iñaawakiri koñaatziro, ikantapaakiri: “¡Cornelio!”*

⁴ Ari ipampoyaanakiri Cornelio, ithaawan-kakiini rojampitakiri, ikantziri: “¡Pinkathari! ¿Iitaka pikowa-kotanari?” Ikantzi Ronampiri Tajorentsi: “Ike-makimiro Tajorentsi pamanani, iñaakimi pineshironkatanta-piintaki.

⁵ Potyaante pomperatani nampitsiki Owaneenkaarini ramantakyaariri Simón, iiteetziri eejatzi Pedro.

⁶ Riitaki mayimotziriri itsipa Simón, mashitsi-pakori, jeeka-cheraatzirori inkaari. Riitaki kamantemini oeta panteri.”†

⁷ Ikanta ipiyanaa Ronampiri Tajorentsi, ikaemaki Cornelio apite romperatani. Ikaemaki apaani owayiri rameentani irika, ipinkathatziri rirori Tajorentsi.

⁸ Ikamantakiri okaatzi ikantakiriri Ronampiri Tajorentsi. Rotyaantakiri Owaneenkaarini.

⁹ Okanta okitejeta-manee, tampatzikataki ooryaa, areetzi-mateeyakani Owaneenkaarini. Ari rateetanaki Pedro ramana jenoki okaa-pankatapaakinta pankotsi.

¹⁰ Ikema-minthatakiro itashe, ikowaki royaa, tema owakira ronkotsiteetzi royaari, ari iñaashire-waetakari.

¹¹ Iñaakiro ashitaryaana inkite, rowayiitee-takiro oshiyawitawori antawo maathaantsi-mawo, othatoyitaka opatzi-mawoki.

¹² Eenitatsi osheki inashiyita-chari tsimeripaeni maathantsi-mawoki. Eenitzi-tacha eejatzi ikaatzi anayita-tsiri kepatsiki, eejatzi shiwanki-paeni.

¹³ Ikematzi ñaanata-nakiriri, ikantziri: “Pedro, powamayiri irika-paeni, poyaari.”

¹⁴ Ari ikantzi Pedro: “Eero Pinkathari. Tee nowapiintari naaka irika-paeni ipinkae-tziri.”

¹⁵ Rapiitee-tanakiri Pedro ikantee-tziri: “Ikaatzi noetenteeri naaka, eero piitashi-waetari eeroka ‘Iwinkaetani.’”

¹⁶ Mawa apiitaka roñaahae-takiri. Ari roepiyee-taneero jenokinta maathantsi-mawo.

¹⁷ Antawo okantzimo-shireta-nakari Pedro, ikenkishiryaa-waeta oeta oshiyakaa-wenta-chari okaatzi iñaakiri. Ari rareetee-yapaakani rotyaantani Cornelio, rojampi-kowenta-paakiro ipanko Simón.

¹⁸ Ikantee-yapaakini: “¿Ari imayi jaka Simón, iiteetziri Pedro?”

¹⁹ Ikenkishiryaaako-mintheetawo Pedro okaatzi iñaakiri, ari oñaana-shireta-nakiri Ishire Tajorentsi, okantziri: “Areetapaaka mawa atziri amina-minatzimiri.

²⁰ Payiite, pitsipatyaari. Eero pikijo-shireta-waetzi, tema naakataki otyaantziri.”

²¹ Roojatzi rayiitanta-paaka Pedro, ikantapaakiri atziri-paeni: “Naakataki pithotyaakotzi. ¿Iitaka pamina-minatan-tanari?”

²² Ikanteeyini rirori: “Ari nopoki rotyaantana Cornelio, reewari owayiri-paeni. Tampatzika-shireri rirori, ipinkathatziri Tajorentsi. Raakameethatani pisheninka-paeni Judá-paeni. Riitaki roñaahaka Ronampiri Tajorentsi, ikantakiri: ‘Pikaema-kanteri Pedro ipoki pipankoki, ari pikemiri okaate ikamantemiri.’”

* 10:3 shaawiityaaki = Ooryaa 9 † 10:6 Otsipayita ñaantsi-paeni

²³ Ikantzi Pedro: “Pikyee pankotsiki, ari pimaanaki.” Okanta okitejeta-manee, jatanaki Pedro royaata-nakiri ikaatzi pokashita-kiriri. Royata-nakiri eejatzi kemijantzinkari poñaachari Owaneenkaarini.

²⁴ Tema maakotaki apaani kitejeri areete-yakani Cesarea-ki. Oyaawentaka rirori Cornelio itsipayitakari isheninka-paeni, eejatzi raapatziyani-paeni ikaatzi ikaemayitakiri.

²⁵ Ikanta rareeta-paaka Pedro pankotsiki, ishitowa-shita-nakiri Cornelio, rotziwerowa-shita-wakari, ipinkathata-wakirimi.

²⁶ Roo kanteencha ikantzi Pedro: “Pikatziye Cornelio, atziri eejatzi naaka, ari noshiyimi eeroka.”

²⁷ Ari ikenkitha-waeta-kaapaakiri, roojatzi ikyaakaan-tanakariri ipankoki, iñaapaa-kitzii Pedro osheki atziri piyoteen-chari royaawentari.

²⁸ Ikantzi Pedro: “Piyoteeyini eeroka naaka Judá-paeni, tee ishine-teetana notsipatemi eerokapaeni kaari nosheninkata, tee okameethatzi nokyaa-wankotemi. Roo kanteencha owakira riyotaakina Tajorentsi, tee okameethatzi nokanta-yitemi: ‘Nowinkani eeroka.’

²⁹ Rootaki kaari noshenkaan-tanaka nopokanaki pikaema-kaantakina. Nimaeka nokoyi niyote oeta pikaema-kaantan-tanari.”

³⁰ Ikantzi Cornelio: “Chapinki, maakotaki okaatzi 4 kitejeri, tema shaawityaaki ikimitaka nimaeka. Nojeeki naaka nopankoki notzi-wentawo namana. Ari noñaaki apaani atziri oshipakiryapaki iithaari.‡

³¹ Ikantapaakina: ‘Cornelio, ikemakimi Tajorentsi pamanari, riyotziro okaatzi pineshironkatantaki eeroka.

³² Potyaante jatatsini Owaneenkaarini ramina-kiteri Simón, iiteetziri eejatzi Pedro. Riitaki mayimotziriri itsipa Simón, mashitsi-pakori nampitawori inkaare-cheraaki.’

³³ Intsipaete notyaantaki jatatsini iñeemi, pimatakiro eeroka pipokanaki intsipaete. Irika nimaeka nokaatzi ipiyota-kaakina Tajorentsi. Anjatya pikantenawo okaatzi ikantakimiri Awinkatharite.”

³⁴ Ari retanakawo Pedro ikantanakiri: “Ari niyotziri nimaeka omaperotatya Tajorentsi tee ramaakiiyitziri atziri-paeni.

³⁵ Raakameethatzi ikaatzi pinkathata-neeriri, tampatzika-shireta-tsiri, okantawityaa jempe-rika inampiyityaawo, kaari nosheninkawita.

³⁶ Tema rootaki ñaantsi riyotaa-kiriri Tajorentsi nosheninka-paeni Israel-paeni rotyaantakiri Jesús Jeepatzii-toetani, riitaki Tajorentsi kantakaawori nokenkithata-kotan-taariri Jesús. Riitaki pinkathari-wenteerini maawoeni, riitaki jeekakaa-yiteeni kameetha.

³⁷ Piyoteeyini eeroka okaatzi awijeent-siri iipatsiteki nosheninka-paeni Judá-paeni. Etanakawo Tepoweniki romitsiryaatan-takariri paerani Juan

³⁸ irika Jesús, Kashiyakaaweni-jatzi. Riitaki Tajorentsi pakiriri Itajorenka. Tema kijokiro royiri Tajorentsi irika Jesús, rootaki riyataan-tanakari rirori ineshironkatan-tayitzi, retsiyata-kota-kaayitaki osheki raahashireyitziri pe-yari.

³⁹ Naaka-paeni ñaayita-kiriri okaatzi rantayitakiri Jesús janta Aapatziyaweniki eejatzi maawoeni iipatsiteki Judá-paeni. Noñaakiri eejatzi rowamahae-tanta-kariri, ikentakoe-takiri incha-kotakiki.

⁴⁰ Okanta mawatapaen-tsiri kitejeri rowañahaeri Tajorentsi, ikantakaakawo rirori noñaawaeri naaka-paeni.

‡ 10:30 shaawityaaki = ooryaa 9

⁴¹ Tee roñaaha-panaayaari maawoeni atziri, apatziro naaka-paeni ikaatzi riyoshiitakiri paerani Tajorentsi kenkithata-koteerini. Tema añahae Jesús, notsipata-waari nowaeyani nirawaeteeyini eejatzi.

⁴² Riitaki otyaanta-kinari nokaman-tayiteeri maawoeni atziri, nokanteri: ‘Riitaki Jesús rowakiri Tajorentsi iyakowenteerini maawoeni añayita-tsiri, eejatzi ikaatzi kamayiteen-tsiri.’

⁴³ Riitaki irika Jesús ikenkithata-kotzi-takari paerani Kamantan-taniri-paeni, ikantaki: ‘Ikaate awentahae-yaarini, aritaki ipeyakoteeniri rantayi-witakawo kaari-perori.’”§

⁴⁴ Ikenkitha-mintheetzi Pedro, omapoka-shitaka ojeeka-shiretan-tapaakari Ishire Tajorentsi ikaatzi kemijanta-kiriri ikenkithatzi.

⁴⁵ Ari ipampoyeeyanakirini ikaatzi itsipatakari Pedro iñaakiro ojeeka-shiretan-tapaakari Ishire Tajorentsi kaari isheninkata, okimiwitakawo ijako-perotee-tatyee-nirimi,*

⁴⁶ ikematha-yitakiri iñaawae-yitanakiro otsipajato-tatsiri ñaantsi, rajahaa-wenta-nakari Tajorentsi.

⁴⁷ Ikantanakiri Pedro ikaateeyini: “¿Kantachama athañaa-pithatyaari romitsiryaatyaa irikapaeni atziri oshiyaneeri aakapaeni ojeeka-shiretan-tee Ishire Tajorentsi?”

⁴⁸ Ari rotyaantakiri romitsiryaateeteri irika-paeni okantakaawo rashiyitaari Jesús Jeepatzii-toetani. Tema osheki ikanta-witawaari ikaatzi ikenkithata-kaeri Pedro, ikantzi: “Eero piyaatzita, piyeeki-mowaeta-nakina.”

11

Ikamanta-paeriri Pedro kemijantzinkari-paeni Aapatziyaweniki

¹ Tema kemaki itsipa Otyaantaa-rewopaeni eejatzi itsipa noyemijantzinkaritepaeni nampitawori iipatsiteki Judá-paeni, ikanteetzi: “Ikemijanteero Iñaani Tajorentsi kaari asheninkayita.”

² Ikanta rareewitaa Pedro Aapatziyaweniki, osheki iñaanata-waeri Judá-paeni ikaatzi kemijanta-tsiri.*

³ Ikantawaeri: “¿Iitaka pareetan-tariri kaari asheninkata, pakiyoyitakiri?”†

⁴ Ari retanakawo Pedro ikamantziri jempe okanta opoñaantari. Ikan-tanakiri:

⁵ “Okanta apaani kitejeri janta nampitsiki Owaneenkaarini nojeeki namana, ari noñaashiretakari. Noñaaki oshiyawitawori antawoete maathantsimawo, ithatotee-takiro opatzi-mawoki, okinapaakiro jenokinta rowayiiteetaki roojatzi jempe nojeekaki naaka.

⁶ Ari namina-perota-nakiro, noñaaki osheki inashiyita-chari ipireetari, tsimeripaeni, ikaatzi anayita-tsiri kepatsiki, eejatzi shiwankiri-paeni.

⁷ Nokematzii ñaanata-kinari, ikantana: ‘Pedro, powamayiri irika-paeni, poyaari.’

⁸ Nokantzi naka: ‘Eero Pinkathari, tema tee namonkota-piintziri naaka irika-paeni ipinkaetanira irika.’

⁹ Ari rapiitee-tanakina, ikanteetana: ‘Ikaatzi noetenteeri naaka, eero piitashi-waetari eeroka ‘Ipinkaetani.’

¹⁰ Mawa apiitaka noñaakiri. Ari roenokae-teero jenokinta okaatzi noñaakiri.

¹¹ Roojatzi rareetan-tapaakari mawa atziri aminaminatanari, ipoñaakawo Cesarea-ki.

§ 10:43 Waerontsi * 10:45 oyaatakiriri Pedro = Totameshitaaniri * 11:2 Judá-paeni = Totameshitaaniri † 11:3 kaari asheninkata = kaari totameshitaaniri

¹² Ari oñaana-shireta-nakina Ishire tajorentsi, ikantana: ‘Poyaata-nakiri irikapaeni, eero pikijo-shireta-waetanaki.’ Rootaki nomatakiri. Irika 6 noyemijantzinkarite notsipata-nakari. Riitaki notsipatakari nokyaa-wankotakiri apaani atziri kaari asheninkata.

¹³ Ikamanta-wakina, ikantana: ‘Chapinki, noñaaki Ronampiri Tajorentsi ikatziya-paaka nopankoki, ikantakina: “Potyaante jatatsini nampitsiki Owa-neenkaarini riitaki amirini Simón, iiteetziri eejatzi Pedro.

¹⁴ Riitaki kamante-mironi jempe pikantyya pawijakotan-teeyaari, pitsipatee-yaari ikaatzi pisheninka-paeni eeroka.”’

¹⁵ Ikanta nokenkitha-waeta-kaapaakiri, ari omapoka-shitakari ojeeka-shiretan-tapaakari Ishire Tajorentsi rirori-paeni, roowaetaki ojeeka-shiretan-takae paerani aakapaeni.

¹⁶ Ari nokenkishiryaa-nakiro ikantakiri paerani Awinkatharite: ‘Imaperotatya Juan romitsiryaaatantawo nijaa, roo kanteencha ari piñaayitakiro eerokapaeni ojeeka-shiretan-teemi Ishire Tajorentsi kimiwitaka romitsiryaaatan-teete-mirimi.’

¹⁷ Tema riitaki Tajorentsi neshironkata-kiriri eejatzi rirori-paeni ikimitakae aakapaeni akemijanteeri Pinkathari Jesús Jeepatzii-toetani. ¿litaka nokowan-tyaari naaka nokoshekyaaari Tajorentsi?”

¹⁸ Ikanta ikemaeyakini noyemijantzinkaritepaeni nampitawori Aapatziyaweniki, tekatsi ikantee-yanakini. Rajahaa-wenta-nakari Tajorentsi, ikanteeyini: “¡Ariwé! ¡Ineshironkateeri Tajorentsi kaari asheninkata! ¡Matacha ipakahaero rirori rantayitziro kaari-perori, rañaashire-yiteeta rirori!”

Kemijantaa-tsiri Antioquía-ki

¹⁹ Tema rowamahae-takiri Esteban, ari reteeta-nakawo ikoshekaetari kemijantzinkaripaeni. Rootaki ishiyan-tanakari apaani-paeni kemijantzinkari janta Fenicia-ki, Chipre-ki eejatzi Antioquía-ki. Apatziro ikenkithata-kaeri ikaatzi isheninkata-wakaa Judá-paeni jempe okanta-kota Kameethari Ñaantsi. Tee ikoyi ikenkithata-kaeri kaari isheninkata.

²⁰ Roo kanteencha ari rareetee-yakani Antioquía-ki kemijantzinkaripaeni poñaachari Chipre-ki eejatzi Cirene-ki. Ikenkithata-kaapaakiri kaari isheninkata, ikamantakiri Kameethari Ñaantsi jempe ikanta-kota Jesús, Awinkatharite.

²¹ Okantakaakari ishintsinka Awinkatharite irika-paeni, ipakaa-kaakiri itsipa-jatzi atziri rametashi-yitakari. Osheki kemijanta-nakiriri Awinkatharite.

²² Kemaeyakini kemijantzinkaripaeni Aapatziyaweniki okaatzi awijatsiri Antioquía-ki, rotyaantakiri Bernabé iñaakiteri.

²³ Ikanta rareetaka Bernabé, iñaapaakiri ikaatzi ineshironkateeri Tajorentsi, antawoete ikimo-shireta-paaki. Ikaminaa-paakiri maawoeni roejokiro-shiretan-tyaariri Awinkatharite.

²⁴ Tema neshironkatan-taniri rirori Bernabé, rawentaa-shiretari Awinkatharite, ojeeka-shiretantari Ishire tajorentsi. Rootaki ishenerotan-tanakari kemijanta-neeriri Awinkatharite.

²⁵ Ikanta rawijanaki Bernabé, jataki Tarso-ki iñeeri Saulo.

²⁶ Iñaapaeri Saulo janta, ramaeri Antioquía-ki. Ari ijeekimo-waetakiri iyemijanta-kaani-paeni apaani oarentsi, riyotaa-yitaki osheki atziri. Ari etanakawo Antioquía-ki iitayitziro kemijantzinkaripaeni “Jeepatziito-weri.”

²⁷ Okanta apaani kitejiri, areetee-yakani Antioquía-ki Kamantan-taniripaeni ipoñaakawo Aapatziyaweniki.

²⁸ Ikanta apaani Kamantan-taniri iitachari Agabo, ikatziyanaka ipiyoteeyanira, ikantanaki: “Ari iñahaetaki antawoete tashetsi maawoeni nampitsiki.” Tema Ishire tajorentsi ñaana-shireta-kiriri riyotan-takawori. Rootaki iñeetakiri ipinkathari-wentantari Claudio.

²⁹ Rootaki ikenkishiryaanakari Antioquía-jatzi ineshironkateri noyemijantzinkaritepaeni jeekatsiri iipatsiteki Judá-paeni rotyaanteniri okaatzi ikowakaeriri apaani-paeni.

³⁰ Rootaki ranteeya-kirini, ikowakaetakiri Bernabé eejatzi Saulo riitaki aminakaan-teroni. Rotyaanta-kiniri antaripero-paeni janta inampiiteki Judá-paeni.

12

Rowamahae-takiri Jacobo, romonkyahaetakiri Pedro

¹ Ikanta pinkathari Herodes ipatzima-minthatakiri kemijantzinkari-paeni.

² Ikantakaantaki ithatyahaeteri Jacobo, rirentzi Juan.

³ Ikanta iñaakiro Herodes kameetha inimotakiri Judá-paeni, raakaan-takiri Pedro. Ari awijayitakiri iroka-paeni roemoshirenkae-tziro rowanta-piintetawori ratanteetari kaari rowaeteetzi shineya-kaeroni.

⁴ Ikanta romonkyaa-kaantakiri Pedro, rowaki ikaatzi 16 owayiri aminakowenterini. Ikenkishiryaa-witaka Herodes roñaahanteri atziri-paeni othonkakyaa-rika roemoshirenkaetawo kitejeri Anonkoryaantsi.*

⁵ Ijeeka-mintheetzi Pedro jempe romonkyahaetakiri, roetziñaarikotakawo kemijantzinkari-paeni ramanakotari Pedro ineshironkateeri Tajorentsi.

Romishitowae-teeri Pedro

⁶ Okanta omonkaatzi-mata-paaka raantyaariri Herodes irika Pedro roñaateri atziri-paeni. Ikanta imayira Pedro tsireniriki rojatekakiri apite owayiri, roojotee-tantakari apite eshirotha. Jeekaeya-tsini itsipa owayiri ikyaa-piintetzi raminakowentziri.

⁷ Ari romapokaka ipokaki Ronampiri Awinkatharite, ikoñeetyakotapaakiri. Rotzinka-merikita-paakiri Pedro, rowakiryaakiri, ikantziri: “¡Pitzinee!” Tema oparya-shiwaetanaka eshirotha roojotee-tanta-kariri rakoki.

⁸ Rapiitakiri ronampiri Tajorentsi, ikantziri: “Powatha-kityaa, pikyaantyaari poyiri piitziki.” Imatakiro ikantee-takiriri Pedro. Eekiro ikantatzi ronampiri Tajorentsi: “Piwewiryaa-kotyaa, jame aate.”

⁹ Shitowanaki Pedro royaata-nakiri Ronampiri Tajorentsi, tee riyotzi kyaari-pero-rika okaatzi iñiiri, tema kimiwitaka iñaashireta-tyeeyaami.

¹⁰ Ikanta rawijanakiri apaani aminako-wentziriri, rawijanakiri itsipa. Rareeta-paakawo eshirota-tsiri ashitakowontsi, ashitaryaa-shiwaetanaka. Shitowae-yanakini. Ikanta ranashitee-yanakani, roo itaponeen-tanaka, ari rookaneeri ronampiri Tajorentsi, apaniroeni ranashitanaa.

¹¹ Ari ikenkishiryaa-nakari Pedro, ikantanaki: “Ari niyotziri omaperotatziiri Tajorentsi rotyaantakiri Ronampiri rookakaa-wentaana ikoshekinami Herodes, eejatzi Judá-paeni.”

¹² Jatanaki Pedro opankoki María, riniro Juan, iiteetziri eejatzi Marcos, ari ipiyoteeyani kemijantzinkari-paeni ramaneeyani.

¹³ Areetapaaka Pedro ikyaa-piintetziira, kaemapaaki. Okanta apaani ewankawo iitachari Rode, jatanaki aminiri iitarika kaematsiri.

* 12:4 16 owayiri-paeni = ikaatzi 4 owayiri itsipa-yitakari ipiyotakiri

14 Ari iyowaanteta-waeri Pedro, antawo okimo-shiretanaki, tee ashitaryaa-nakiniri ikyaanta-paakyaari, apatziro opiyanaka inthomoeki okamanta-paaki, okantzi: “Pedro kaematsiri.”

15 Ikantee-tziro ewankawo: “¡Tee pishinki-wenta!” Roo kanteencha eekiro oshintsitatzii ewankawo, okantzi: “Omaperotatyaa.” Ikanteeyini rirori: “Aamashitya Ronampiri Tajorentsi, kaari Pedro.”

16 Eekiro ishintsitatzii Pedro ikaemi. Ikanta rashitaryahae-takiniri, iñaatziiri Pedro, ari ipampoyeeyanakirini.

17 Ari rowaanka-nakiro rako Pedro imaeritan-teetyaari. Ikenkithata-kota-nakiro jempe ikanta Tajorentsi romishitowan-taariri. Eekiro ikantana-kitzii Pedro: “Pikamanteri Jacobo eejatzi itsipa noyemijantzinkaritepaeni.” Roojatzi ishitowantanaa, jatanaki otsipaki nampitsi.

18 Okanta okitejeta-manaki, osheki okantzi-motee-yakarini aminakowenta-witariri, tema tee riyotee-yini jempe ikinaki Pedro.

19 Ikantakaantaki Herodes raminamineeteeri, roo kanteencha tee iñeteeri. Rootaki rookoetan-tanakariri aminakowenta-witariri, rotyaantaki owamayirini. Ikanta paata, shitowae Herodes inampiiteki Judá-paeni, jataki inampita-paentyaawo Cesarea-ki.

Ikamantakari Herodes

20 Ari ikantana-kityaa Herodes ikoshekari nampitawori Mapiniki eejatzi Shimaaki. Rootaki riyatee-yanta-karini iñeeri Blasto, inampina Herodes, ikoyi raapatziyaari, tema ari riyomparita-piinteeyani. Ikanta irika Blasto ikowakaakiri Herodes raakameethata-wakiri.

21 Monkaata-paaka kitejeri ikaemakaan-takiri Herodes ikenkitha-waeta-kaeri. Ikyaanta-nakawo owaneenkawo iithaari ikenkitha-waetanta-piintari, jeeka-paaki ijeeka-mentoki ipiyotee-yakani, ikenkitha-waetanaki.

22 Ari ikaema-kotziri atziri-paeni, ikantzi: “¡Irinta ñaawaeten-tsiri, Tajorentsira, kaari atziri!”

23 Tee imateeyaa Herodes roshiya-kaantee-takari Tajorentsi, ithaamentee-takari. Rootaki omapoka-shitan-tanakari romantsiyaakiri Ronampiri Tajorentsi, kiyowaetanaki, kamaki.

24 Roo kanteencha, eekiro iyaata-kota-nakitzi iñaani Tajorentsi, eekiro isheki-perota-nakitzi kemijantzinkaripaeni.

25 Ikanta Bernabé eejatzi Saulo imonkaatakiro rotyaantan-teeta-kariri Aapatziyaweniki, piyeeyani Antioquía-ki, ari itsipataari Juan iiteetziri eejatzi Marcos.

13

Retanakawo ikenkithata-kaantzi Bernabé eejatzi Saulo

1 Eenitatsi kamantan-taniri-paeni janta Antioquía-ki jempe ipiyota-piinteeyani kemijantzinkari-paeni, eenitatsi eejatzi yotaantaniri-paeni. Irika ikaateeyini: Bernabé, Simón iiteetziri eejatzi Cheenkari, Lucio Cirene-jatzi, Maneén itsipa-minthatani paerani Herodes eeniro imaenarita-paaki, eejatzi Saulo.*

2 Okanta ipiyowentee-yarini Awinkatharite, itziwentee-yarini, oñaana-shiretakiri Ishire Tajorentsi, ikantakiri: “Piyoyeenari Bernabé eejatzi Saulo, riitaki nokowakaakiri nantawaeta-kaeri.”

3 Ikanta ipakaanakiro ramaneeyani eejatzi itziwenteeeyani, roteya-patzii-toyitan-takari rako irika-paeni, rotyaantee-yakirini.

Ikenkithateeyini Otyaantaa-rewopaeni Chipre-ki

* 13:1 Herodes = pinkatha-ritatsiri paerani Tepoweniki

⁴ Ikanta otyaantani Ishire tajorentsi, jateeya-nakini Seleucia-ki, ari rotetee-yanakani riyaaero Chipre-ki.

⁵ Aatakotee-yapaakini Salamina-ki. Retapaakawo ikenkithata-paakiro iñaani Tajorentsi jempe ipiyota-piinteeyani Judá-paeni. Arira riyaatzi-tanakari eejatzi Juan ramitako-yiteri.

⁶ Ikanta raathaki-ryaanakiro enta-thakitzi othampishi, areetee-yakani nampitsiki Pafos. Ari iñaapaakiri iitachari Barjesús, riitaki sheripiyari Judá-paeni, thaeri irika kamantan-taniri.

⁷ Irika sheripiyari raapatziyani pinkathari Sergio Paulo. Yotaniri irika pinkathari. Ikaemakaan-takiri Bernabé eejatzi Saulo, tema ikowa-perotatzii ikemiro iñaani Tajorentsi.

⁸ Roo kanteencha irika sheripiyari Barjesús iitachari eejatzi iñaaniki wirakocha Elimas, osheki rotzika-tzikatakiri pinkathari eero ikemijan-tantawo iñaani Tajorentsi.

⁹ Ikanta Saulo, iiteetziri eejatzi Pablo, okantakaa-nakari Ishire tajorentsi, raminanakiri sheripiyari,

¹⁰ ikantanakiri: “¡Thaeri! ¡Kaari-perori! Itomi kamaari eeroka. Piman-intakiro kameethari. ¿Eeroma pipakahaero potzika-tzika-yitziro okaatzi tampatzikatzi-motziriri Nowinkatharite?”

¹¹ Nimaeka rowajankiteemi Tajorentsi, ari pikamampowaakitaki, eero paminawaetee.” Apathakiraanaka, tee ikowichaatanee. Ikowakowawitana-ka akathateerini.

¹² Ikanta iñaakiro pinkathari awiji-mota-kiriri sheripiyari, ari ipampoyaanakiri rirori ikemiro ikamantan-teetziro jempe ikanta-kota Awinkatharite Jesús, ikemijanta-perotanaki rirori.

Areetaka Pablo eejatzi Bernabé Antioquía-ki jeekatsiri janta Pisidia-ki

¹³ Ikanta rawijanee Pablo nampitsiki Pafos itsipayitakari ikaateeyini, otetanaka riyaaero Perge-ki jeekatsiri janta Panfilia-ki. Riima Juan, tee royaata-neeri, piyanaka rirori Aapatziyaweniki.

¹⁴ Ikanta Pablo eejatzi itsipa-paeni eekiro ranashitee-yatzaani roojatzi rareetan-teeya-karini Antioquía-ki janta Pisidia-ki. Okanta kitejeri imakoryaan-teetari, ikyahae-yakini ipiyota-piinta Judá-paeni, jeekaeya-paakini.

¹⁵ Ikanta ithonkae-takiro iñaanee-tziro rojankinari Kamantan-taniri-paeni eejatzi Ikantakaan-teetani, ikantaki jewatakaan-tatsiri ipiyota-piinteeta: “¡Noyemijantzinkaritepaeni! ¿Eenitatsima pikanteri eeroka-paeni ithaamentan-tyaari asheninka-paeni?”

¹⁶ Ari ikatziyanaka Pablo, itzinaa-wakotanaka imaeritan-teetyaari, ikan-tanaki: “¡Pikemi nosheninka! ¡Israel-paeni! ¡Ikaatzi pinkathateeriri Tajorentsi!”

¹⁷ Riitakira Tajorentsi yoyaa-kiriri paerani owaejatziteni, Israel-paeni. Ishinetakiri ijeekan-tawitakari Apitantoniki. Osheki rompera-waetee-takari janta, roo kanteencha Tajorentsi roñaahan-takiro itajorenka, rookakaa-wenteeri.

¹⁸ Ojamani ikina-kina-waetaki ochempi-mashiki okaatzi 40 ojarentsi. Roo kanteencha ineshironkata-piintakiri Tajorentsi janta.

¹⁹ Okanta paata, ithonkakiri Tajorentsi ikaatzi 7 sheninkata-wakaa-chari janta Owinteniki. Rootaki rashita-kahaariri owaejatziteni iroka kepatsi.

²⁰ Tema okaatzi nokenkithata-kimiri awijaki okaatzi 450 ojarentsi oja-manitaki. Ari rotyaantakiri Tajorentsi jewayiteerini owaejatziteni. Eekiro riyaaata-kaatziro Tajorentsi rotyaantaki jewari-paeni roojatzi riweyaanta-paakawori Kamantan-tanirini Samuel.

²¹ Roo kanteencha ikowa-kotee-yakirini Tajorentsi itzimi iwinkathari-pero-tetyaari. Rootaki ikowakan-takariri Tajorentsi asheninkani Saúl, itomi Cis, isheninka Benjamín-paeni. Riitaki pinkathari-wenta-kiriri okaatzi 40 ojarentsi.

²² Ikanta paata Tajorentsi rowinkatharyahaeri Saúl, ipoyaataari ipinkatharita-kahaeri David. Tema riitaki David ikenkithata-kotakiri paerani Tajorentsi, ikantzi:

Noñaakiri David itomi Isaí, inimotakina,
Riitaki materoni rantero nokoyiri naaka.

²³ Eenitatsi ikashiya-kaakaeri paerani Tajorentsi rotyaanteeri icharinityaari pinkatharini David, riitaki owawijaako-yiteeni aakapaeni Israel-paeni. Tema irika icharinityaari David riitaki Jesús.

²⁴ Tekira ipokiita Jesús, ikenkithata-kotzi-takari Kamantan-tanirini Juan, ikantaki: '¡Israel-paeni! Otzimatyee pipiya-shire-yitee, pomitsiryaa-wentee-yaari Tajorentsi.'

²⁵ Tema okapichokita-paaki rowamahae-tantyaariri paerani Juan, ikantanaki: 'Tee naaka irika Jeepatzii-toetani ikashiya-kaakimiri paerani Tajorentsi. Awotsikitaki ipoki, nopinkatha-perotzitari naaka, tee nokowajeetziro roshiya-kaantena romperatani nomijokyaantyaanariri ikyaantari iitziki.'

²⁶ ¡Noyemijantzinkaritepaeni! ¡Isheninkapaeni Abraham! ¡Maawoeni eeroka-paeni itsipa-jatzi pinkathateeriri Tajorentsi! Maawoeni aakapaeni rotyaan-takaero iroka Ñaantsi awijakotan-teeyaari.

²⁷ Ikaatzi nampitawori Aapatziyaweniki eejatzi jearipaeni, tee riyotee-yawakirini Jesús. Maawoeni kitejeri imakoryaan-teetari iñaanawita-piintakawo jempe rojankinata-kotakiri paerani Kamantan-taniri, roo kanteencha tee riyotakotero jankina-rentsi riiwitaka ikenkithata-koetziri Jesús. Riitaki iyakowenta-kiriri rowamaeteri Jesús, tee riyotzimaeta, imonkaata-kaatyaawo okaatzi ikamantan-takiri paerani Kamantan-taniri-paeni.

²⁸ Ipoñaashitaka ikowa-kotakiri Pilato rowamaa-kaanteri Jesús, okantaw-itaka tekatsi rantani rirori.

²⁹ Ikanta imonkaata-kaayitakawo rojankinata-koeta-kiriri paerani, rowatzikaryaa-koteeri Jesús jempe ikentakoe-takiri, rahaeta-nakiri ikiteetzi.

³⁰ Roo kanteencha Tajorentsi rowañaahaeri.

³¹ Ari retanakawo Jesús roñaaha-panaataru ikaatzi tsipata-kariri paerani ipoñaan-takari Tepoweniki roojatzi Aapatziyaweniki. Osheki okaatzi kitejeri roñaaha-panaataru. Riitaki kenkithata-koyiteeriri nimaeka jempe-rika-paeni jempe ijeekayitzi atziri.

³² Riijatzi nokenkithata-kotzimiri nimaeka eeroka-paeni, nokenkithata-tziimiro Kameethari Ñaantsi jempe okanta-kota ikashiya-kaakiriri paerani Tajorentsi owaejatziiteni.

³³ Tema imonkaatakiro Tajorentsi okaatzi ikashiya-kaantziri, tema rowañaahaeri Jesús. Mataka okaatzi rojankinata-koeta-kiriri Mampaan-tsiki apiteta-tsiri, ikanteetzi:

Eerokataki otyomi.

Naaka pipaapa-tetanaa nimaeka.

³⁴ Aritaki ikamantzi-tantaka Tajorentsi rowañaahaeri Jesús, tee ikoyi oshitzite iwatha jempe ikiteetakiri. Iroka ikantaki:

Tema eeroka ñeeroni okaatzi nokashiya-kaakiriri David.

³⁵ Eenitatsi otsipa Mampaantsi ikanteetaki:

Eero pishinetziri oshitzite iwatha Pitajorentsise.

³⁶ Omaperotatyaa, kaari David ikenkithata-koete jaka, tema rañaakaa-paentziri Tajorentsi, ari imakoryaaki, itsipataari iwaejatziteni ikitayitaa, ari oshitzite-teeri iwatha.

³⁷ Rooma kantako-yiteenchari jaka, rowañahaeri Tajorentsi, tee oshitzitzi iwatha rirori.

³⁸ Noyemijantzinkaritepaeni, otzimatyee piyoyitee eeroka-paeni, nokenkithata-kota-tziiri Jesús, riitaki mateerori ipeyakoteemiro pantayiwitakawo kaari-perori.

³⁹ Ikaatzi kaari owameetha-shirete Ikantakaantani awaejatziteni Moisés, aritaki ipeyakoteeri Jesús aririka ikemijanta-neeri rirori.

⁴⁰ Paamawenteeyaa eeroka-paeni, patsipetawo-kari owajankitaantsi rojankinata-kotakiri paerani Kamantan-taniri-paeni, ikantaki:

⁴¹ Pitheen-kawaetakiri eeroka-paeni Tajorentsi,
Ari pipampoyaawitapaentyaa nimaeka, roojatzi pipeyan-takyaari.
Tema omaperotatyeyaa okowaenkate paata oetarika nantzi-moteemiri,
Eeromaeta pikemijantziro, itzimawitakyaa kamante-mironi.”

⁴² Ikanta ishitowanee ipiyota-piinteeta irika Pablo itsipatakari ikaateeyini, osheki atziri kantawaeriri: “Pipiyee otsipaki kitejeri imakoryaan-teetari, papiitero pikenkithata-kaenawo iroka ñaantsi.”

⁴³ Royaatee-yanakirini osheki Judá-paeni eejatzi kaari isheninkata kemijanta-witawori riyotaan-tziri Judá-paeni, ikemijantee-yanakini rirori. Riitaki ikaminaa-yitziri Pablo eejatzi Bernabé, ikantziri: “Poejokirotyaawo ikaminthaa-yiteemiri Tajorentsi.”

⁴⁴ Okanta otsipa kitejri imakoryaan-teetari, ipiyotee-yakani osheki atziri ikemijantero iñaani Tajorentsi ikamantanteri Pablo eejatzi Bernabé.

⁴⁵ Roo kanteencha iñaakiri Judá-paeni ipiyotee-yapaakani atziri-paeni, ikija-shiretee-yanakani. Ari retanakawo ikosheka-waeta-nakari Pablo, itheenki-mawaeta-nakiri.

⁴⁶ Tekatsi ithaawan-tanakyaa Pablo eejatzi Bernabé, ikantanakiri: “Roowitaka kameethatatsi netawakimi eeroka-paeni nokaman-temiro iñaani Tajorentsi, tema eeroka Judá-paeni. Rooma pimanintee-yakironi, eero piñeero raña-shireta-kaeteemi. Rootaki nokenkithata-kaantyaariri nimaeka kaari asheninkata.

⁴⁷ Tema rootaki ikowakaanari Tajorentsi, ikantakina:
Eeroka nowaki pikoñeetyaa-kotakaayiteeri kaari pisheninkata,
Pikenkithata-kaayiri jempe okanta-kota awijakotaantsi.
Pithotyahaero maawoeni kepatsi.”

⁴⁸ Ikanta ikemaeya-wakini kaari isheninkayita, antawo ikimo-shiretee-yanakini, ikantanaki: “Osheki okameetha-tzi iñaani Tajorentsi.” Tema ithonka ikemijantee-yakini ikaatzi riyoyee-takiri raña-shire-yitee.

⁴⁹ Tema ithonka ikenkithata-kota-nakiro iñaani Tajorentsi maawoeni nampitsi okaatzi tzimatsiri janta.

⁵⁰ Roo kanteencha eenitatsi Judá-paeni kaminaa-kirori pinkathawo tsinani-paeni tsipata-piintariri Judá-paeni ipiyoteeyani, ari ikimitakiri riiperori-paeni jewatakaan-tatsiri nampitsiki, ikowakanakiri rirorii ikoshekyaaari Pablo eejatzi Bernabé, roemishitoyiri ijeekapaaki inampiki.

⁵¹ Rootaki rotekan-tanaawori iipatsi-te iitziki Pablo eejatzi Bernabé riyotan-teetyaari tee ikemijantee-tziri Tajorentsi. Awijanaki janta Iconio-ki.

⁵² Tema antawo ikimo-shiretee-yakini kemijantzin-karipaeni jeekaneentziri, tema omaperotatyaa ojeeka-shire-yitan-tanakari rirori Ishire tajorentsi.

14

Pablo eejatzi Bernabé riyataki Iconio-ki

¹ Ikanta rareetaka Pablo eejatzi Bernabé janta Iconio-ki, ikyeeyakini ipiyota-piinteeyanira Judá-paeni. Ikenkithata-kaapaakiri atziri-paeni jempe ikanta-kota Jesús. Tema osheki Judá-paeni eejatzi itsipa-jatzi atziri kemijanta-neentsiri.

² Roo kanteencha eenitatsi Judá-paeni kaari kemijanta-tsini, ikaminaakiri kaari isheninkata ikatsimatan-tyaari. Riitaki kosheka-kariri kemijantzinkari-paeni.

³ Rootaki ijeekan-tanakari ojamani irika Pablo eejatzi Bernabé janta Iconio-ki. Tema omaperotatyaa rawentaa-nakari Tajorentsi. Ikenkithata-kaanakiri atziri-paeni jempe okanta-kota retakotanta Tajorentsi. Riitaki Awinkatharite matakaeriri itajonka-wentantari, rootaki riyotan-tyaari atziri-paeni omaperotatyaa okaatzi ikenkithata-kotziri.

⁴ Roo kanteencha ikosheka-wakaanaka ikaatzi nampitawori janta. Eenitatsi aapatziya-nakariri Judá-paeni, itsipa raapatziya-nakari Otyaantaa-rewo-paeni.

⁵ Ikanta Judá-paeni itsipayitakari kaari isheninkata, ikenkitha-waeta-kaakiri jewari-paeni rowajankiteeri Pablo eejatzi Bernabé roojatzi rompojantakyaari.

⁶ Roo kanteencha yotaki rirori-paeni, shiyaka ikineeyakini Listra-ki roojatzi Derbe-ki, rootaki nampitsi jeekayita-tsiri Licaonia-ki. Tema ithonka ranashitakawo okaatzi tzimatsiri nampitsi janta.

⁷ Ari ikamantan-takirori Kameethari Ñaantsi janta.

Rowamaa-witee-takari Pablo Listra-ki

⁸ Okanta janta Listra-ki eenitatsi apaani atziri tee ranashi-nita. Ashi royiro ikijo-pookitzi owakira itzimapaaki. Ari ijeekaki irika atziri,

⁹ ikemijantziri Pablo. Ikanta raminapaakiri Pablo, riyotanaki rawentaa-shireta-tyaari irika atziri aritaki retsiyata-kota-kahaeri.

¹⁰ Ari icheraanaki, ikantziri: “¡Pikatziyee, panashitee!” Apathakirotonaa ijapokanaka irika atziri, katziyanaka, anashitanaa.

¹¹ Ikanta iñaayitakiro Licaonia-jatzi rantakiri Pablo, ikaemae-yanakini iñaaniki, ikanteeyini: “¡Rayiitzi-motakae tajorentsi roshiyakari atziriwé!”

¹² Roshiya-kaetanakiri Bernabé riitakimi itajorentsi-nirote iiteetziri “Júpiter,” riima Pablo roshiya-kaetanakiri riitakimi itajorentsi-nirote iiteetziri “Mercurio,” tema riitaki Pablo ñaawaetatsi ikenkithatzira.

¹³ Ikanta isheripiyarite Júpiter, jeekatsiri iyaapapankote okiishitapaa awotsi nampitsiki, ramaki ipira-paeni eejatzi incha-teyaki-paeni. Itsipatakari itsipajatzi-paeni atziri ikowaeyini rowamayiri ipira-paeni, itayiniri ipinkathateri Otyaantaa-rewo-paeni.*

¹⁴ Ikanta riyotaki Bernabé eejatzi Pablo okaatzi ikenkishiryaaari, itzijaa-nakiro iithaari riyotan-tyaari atziri-paeni okowaenkatatzi ikoyi ranteri. Ari rojatekan-tanakari atziri-paeni, cheraanaki,

¹⁵ ikantzi: “¿litaka pantantyaawori iroka? Atzirira naaka, ari noshiyimi eeroka-paeni. Eero pantashi-waetawo pikoyiri, pikemijanteeri Tajorentsi Kañaanitatsiri. Tema riitaki wetsika-kirori inkite, kepatsi, inkaari, eejatzi okaatzi tzimanta-yitawori.

¹⁶ Riijatzi shineta-kiriri paerani piwaejatziteni rantayitero iñaamata-shiyitari rirori-paeni.

* 14:13 ipira-paeni = toros

¹⁷ Roo kanteencha tee romana-pithatyaari jempe ikantawaeta rirori. Tema riitaki Tajorentsi neshironkata-piinta-kaeri aaka, rowariiro inkani okithokitan-tyaari awankiri-paeni, riitaki payiteerori maawoeni owayitari, ari okanta akimo-shiretantari.”

¹⁸ Okantawitaka ikantayi-witakari atziri-paeni iroka, osheki opomeentsi-taka ipaka-kaantyaariri rowamaeniri ipira-paeni itayiniri.

¹⁹ Ari rareetee-yapaakani Judá-paeni ipoñaayitaka Antioquía-ki eejatzi Iconio-ki. Ikaminaa-yitapaakiri atziri ikoshekyaaari Pablo. Rootaki ompojante-takariri. Inoshika-nakiri rookakiri othapiki nampitsi, roshiya-kaatzi rowamaakiri.

²⁰ Ikanta ipiyowenta-paakari riyotaani-paeni Pablo, ari ipiriinta-naari eejatzi ipiyanaa nampitsiki. Ikanta okitejeta-manaki jataki Derbe-ki itsipata-naari Bernabé.

²¹ Ari ikamantan-tapaero Kameethari Ñaantsi janta Derbe-ki, ikemijanta-kaaki osheki atziri. ipoñaashita ipiyaawo Listra-ki, Iconio-ki roojatzi Antioquía-ki.

²² Ari rareeta-naariri ikaatzi ikemijanta-kaakiri, ikaminaa-neeri kijokiro rowaeri Jesús, rawentee-yaari. Ikantaneeri eejatzi: “Otzimatyee añeero osheki akemaatsi-waetyaari akyaantee-yaari jempe ipinkathari-wentantee Tajorentsi.”

²³ Tema raminaki ikaate jewayita-tsini jempe ipiyota-piinteeyani, riitaki jewayiteerini ikaatzi kemijanta-neeriri Jesús. Ikanta ramanakoyitanaari irika-paeni jewari-paeni, itziwenta-yitakari, ikowa-kotakiri Tajorentsi, ikantzi: “Nowinkatharite, paminakowentee-ri irika-paeni ikaatzi awentaa-yitaneemiri.”

Piyaa Antioquía-ki jeekatsiri Tonkaeroniki

²⁴ Tema eekiro ranashitatyaa Pablo eejatzi Bernabé, rawijanakiro Pisidia-ki roojatzi rareetan-takari Panfilia-ki.

²⁵ Ari ikamantan-tanakiro Kameethari Ñaantsi janta, retanakari nampiy-itawori Perge-ki, rawijanaki roojatzi janta Atalia-ki.

²⁶ Ari rotetanaa roojatzi Antioquía-ki. Tema ari riyoyahae-takiri paerani riyataan-tyaari ikamantantero jempe okanta-kota ikaminthaantee Tajorentsi. Rootaki imonkaatakiri nimaeka rantayitakiro.

²⁷ Ikanta rareetaa Antioquía-ki, ipiyota-paeri kemijantzinkari-paeni, ikamanta-paeri okaatzi rantakaa-yitakiriri Tajorentsi, jempe ikanta rawentaa-kaayitaari kaari isheninkata.

²⁸ Ari ijeekapaeri Pablo eejatzi Bernabé itsipayita-paari ikaatzi kemijanta-naatsiri.

15

Ipiyoteeta Aapatziyaweniki

¹ Ari rareetee-yakani atziri-paeni janta Antioquía-ki ipoñaayitakawo iipatsiteki Judá-paeni, riyotaa-paakiri kemijantzinkari-paeni, ikantapaakiri: “Noyemijantzinkari-paeni, eerorika pimonkaatziro Ikantakaantani Moisés pitomeshitaa-nityaa, eero pawijako-shire-yitee.”

² Tee inimoritzi Pablo eejatzi Bernabé okaatzi riyotaan-tziri areetapaen-chari, osheki iñaana-minthatakiri irika-paeni. Rootaki ikowanta-nakari kemijantzinkari-paeni Antioquía-jatzi riyatee Pablo eejatzi Bernabé Aapatziyaweniki. Apatziro rowetsikaero rirori-paeni awijeentsiri itsipatyaari Otyaantaa-rewo-paeni eejatzi jewatziriri kemijantzinkari inampiki.

³ Ikanta riyaaatee-yeeni Pablo eejatzi Bernabé ikinaneero Fenicia-ki roo-jatzi Oshitekii-toniki. Ari ikamanta-yitaneeri Judá-paeni ikaatzi kemijantaa-tsiri, ikantziri: “Kemijanta-yitee itsipa-jatzi kaari isheninkata.” Tema osheki ikimo-shiretee-yanakini noyemijantzinkarite-paeni Judá-paeni.

⁴ Areetee-yaani janta Aapatziyaweniki. Raakameethata-waeri kemijantzinkari-paeni, Otyaantaa-rewo-paeni eejatzi jewatziriri kemijantzinkari. Ikamanta-paeri rirori okaatzi rantakaa-yitakiriri Tajorentsi.

⁵ Roo kanteencha eenitatsi Inashitantaniri-paeni kemijantaa-tsiri, ikan-tanaki: “Ikaatzi kemijantaa-tsiri kaari asheninkata, okowa-perotatyaa imonkaateero Ikantakaantani Moisés, itomeshitaa-niteeyaa.”

⁶ Ari ipiyotee-yanakani Otyaantaa-rewo-paeni eejatzi jewari-paeni ikenkitha-waeta-kotee-yironi jempe okanta-kota iroka.

⁷ Okanta ojamanitaki ikenkitha-waetee-yakini, ari ikatziyanaka Pedro, ikantanaki: “Noyemijantzinkarite-paeni, piyoteeyini eeroka, naaka rotyaantaki paerani Tajorentsi nokenkithata-kaayiteeri Kameethari Ñaantsi kaari asheninkata, rootaki ikemijantan-teeyaari rirori-paeni.

⁸ Tema Tajorentsi riyotzi-teero okaatzi akenkishiryaa-yitari, roñaahan-takiro ikoyi eejatzi ojeeka-shiretan-teeyaari Ishire tajorentsi itsipa-jatzi kaari asheninkata ikimitakae aakapaeni.

⁹ Tema raakameethateeri Tajorentsi irika-paeni ikimita-kaera eejatzi aakapaeni, tekatsi ramaakite Tajorentsi. Roetenta-shire-yiteeri ikaatzi awentaa-shiretaariri Jesús.

¹⁰ ¿Kameethata-tsuma pitheenkiro rantakiri Tajorentsi? ¿Itaka pikowan-tari pishintsiteri kemijanta-naatsiri imonkaatero ikantakaan-teetani kaari amataa-jeetzi aakapaeni, kaari imataa-jeete eejatzi owaejatziteni?

¹¹ Tema rootaki ineshironkatani Awinkatharite Jesús owawijaako-shire-yiteeri aakapaeni. Ari ikantzita-yitaari eejatzi rirori-paeni.”

¹² Ari imaeriteyanakini maawoeni. Ikematziiri eejatzi Bernabé, Pablo ikenkithata-kotziro okaatzi rantakaa-yitakiriri Tajorentsi inampiki-paeni itsipa-jatzi atziri kaari isheninkata.

¹³ Ikanta ithonkakiro ikamantakiri, ikantanaki Jacobo: “Noyemi-jantzinkaritepaeni, pikemijanta-wakina:

¹⁴ Ikamanta-kaero Simón jempe ikanta Tajorentsi retanta-nakawori riyoy-aayitakiri itsipa-jatzi atziri ikemijantan-teeyaariri rirori-paeni.*

¹⁵ Tema rootaki ikenkithata-kaakiriri Tajorentsi paerani Kamantan-taniri-paeni, ikantaki:

¹⁶ Aririka awijayitaki iroka-paeni, aritaki nopiyee.

Nopiriinteero ipanko David.

Nopinkatha-ritakaeri icharinityaari ari ikimiteeyaari jempe ikanta rirori nopinkatharitakaakiri.

¹⁷ Ari omata iroka, ari raminaminateena itsipa-jatzi atziri, ikantayiteena: ‘Nowinkatharite,’

Ari okantyyaa nashiyitan-teeyaariri kaari pisheninkata.

¹⁸ Ari ikantzi iñaawaetzi Awinkatharite Tajorentsi. Tema riitaki kashiya-kaayita-kaerori iroka-paeni paerani owakira etantana-kawori.

¹⁹ Rootaki nokantan-tyaari naaka, tee okameethatzi añaakaeri itsipa-jatzi kaari asheninkata ikaatzi kemijanta-yiteeriri Tajorentsi.

---

* 15:14 Waerontsi

20 Apatziro otyaanteniri jankina-rentsi eero rowantari wathatsi rashita-kaetariri tajorentsi-niro-paeni, eero imayempi-waetzi, eero rowakoyitawo riraa tsimeripaeni.

21 Tema rootaki iroka rojankinari Moisés ikenkithata-kota-piintee-tziri jempe-rika-paeni ipiyota-piinta Judá-paeni kitejeri imakoryaan-teetari. Rootaki retanakari paerani. Rootaki ipakan-tyaawori iroka-paeni eero ikantzimo-shiryaa-kaantari asheninka-paeni.”

22 Ikanta Otyaantaa-rewo-paeni eejatzi jewari-paeni, itsipayitakari kemijantzinkari-paeni, riyoyaaki rotyaanteri Antioquía-ki itsipata-nakyaari Pablo eejatzi Bernabé. Irika ikaatzi riyoyaakiri: Judas iiteetziri Barsabás, eejatzi Silas. Riitaki jewatakaa-yitakiriri kemijantzinkari-paeni janta.

23 Riitaki aanakironi jankina-rentsi. Iroka okantzi ojankinata: “Noyemijantzinkarite-paeni, naaka-paeni Otyaantaa-rewo-paeni eejatzi jewari-paeni. Nowethee-yimini eeroka kaari nosheninkayita nampiyitawori Antioquía-ki, Tonkaeroniki, eejatzi Cilicia-ki.

24 Niyotee-yakini eenitatsi poñaayita-noonchari jaka, riitaki oñaashirenka-kimiri janta, ikoyi pimonkaa-yiteero Ikantakaan-teetani, pitomeshitaa-niteeyaa. Kaarira notyaantani naaka-paeni.

25 Rootaki nokenkitha-waetan-takari jaka, ari niyoyaaki akaatee-yirini jaka, riitaki jatatsini iñeemi itsipata-nakyaari etakotanewo Pablo eejatzi Bernabé.

26 Riyyitaki atsipewenta-kariri rawentaa-naari Awinkatharite Jesús Jeepatzii-totaa-rewo.

27 Notyaanta-kimiri Judas eejatzi Silas. Riitaki kamanta-paakimini maa-woeni janta.

28 Tema tee okameethatzi noñaakaa-waetemi eeroka-paeni, tema tee in-imoritzi Ishire tajorentsi eejatzi naaka-paeni. Apatziro pantayita-neero okaatzi kowachari. Iroka nokantzi:

29 Eero powayitari wathatsi rashita-kaetariri tajorentsi-niro-paeni. Eero powakoyitawo riraa tsimeri. Eero pimayempi-waetzi. Aririka pimonkaa-yitanakiro iroka, kameethataki. Ari okaatzi.”

30 Ikanta riyaaatee-yanakini ikaatzi jatatsini, areetee-yakani Antioquía-ki. Ipiyota-paakiri kemijantzinkari-paeni, ipapaakiri jankina-rentsi.

31 Ikanta iñaanata-wakiro, ikimo-shiretee-yanakini.

32 Tema Kamantan-taniri irika Judas eejatzi Silas, ithaamenta-kaapaakari noyemijantzinkarite-paeni roejokirotantyaari Tajorentsi, inimoyita-neeri.

33 Okanta ojamanitaki ijeekimo-waetakiri kameetha, rotyaanteeri jempe ipoñaakawo paerani.

34 Roo kanteencha ikowaki Silas ijeekanaki rirori Antioquía-ki.†

35 Ari ikimitakari Pablo eejatzi Bernabé roojatzi ijeekanaki rirori Antioquía-ki, itsipatakari itsipajatzi-paeni kemijantzinkari, eekiro ikaman Roñaayee-takiriritan-tanaki-tziiro iñaani Awinkatharite.

Pablo rotsiparyaari Bernabé, rapiitakiro riyaatzi ikenkithatzi

36 Okanta paata, ikanteeri Pablo irika Bernabé: “Jame apiiteero areetyaari inampiki noyemijantzinkarite-paeni jempe akamantan-takiro iñaani Awinkatharite. Amineeri jempe ikantayita.”

37 Ari ikowawitaka Bernabé raanakirimi Juan, iiteetziri eejatzi Marcos.

38 Roo kanteencha Pablo tee inimoritzi raaneeri, tema rookawenta-kityaari paerani Marcos janta Panfilia-ki, tee ithotyeeero Marcos itsipatyaari jempe ikenkithata-kaanta-yitzi.

† 15:34 Inashiyita ñaatsipaeni

³⁹ Ari iñaana-minthata-wakae-yakani. Ari rotsiparyaa-wakaa-naka. Raanakiri Bernabé irika Marcos, otetanaka ikinanaki Chipre-ki.

⁴⁰ Riima Pablo, raminakiri Silas riitaki itsipatyaari rirori. Ikanta ramanakotawaari noyemijantzinkarite-paeni, ikantzi: “Nowinkatharite, nawenteemi eeroka, pikaminthayiri irika.” Ari riyaaatee-yanakini.

⁴¹ Ikanta ikinanaki Tonkaeroniki roojatzi Cilicia-ki, ikowa-shireta-kaayitakiri rawentee-yaari Jesús ikaatzi kemijanta-yitaa-tsiri.

16

Timoteo itsipatari Pablo eejatzi Silas

¹ Eekiro riyaatatzii rareetanta Pablo, ithonka rareetantaka Derbe-ki eejatzi Listra-ki. Ari ijeekiri apaani ewankari iita Timoteo, kemijantzinkari rirori. Otomi Judá-paeni, kemijantzinkawo roori, wirakocha ipaapate.*

² Ikanta kemijantzinkari-paeni nampitawori Listra-ki eejatzi Iconio-ki, kameetha ikenkithata-kotakiri irika Timoteo.

³ Rootaki ikowanta-nakari Pablo itsipatyaari Timoteo jempe rareetan-tayita. Roo kanteencha riyoteeyini maawoeni Judá-paeni wirakochaha ipaapate. Rootaki raantana-kariri Pablo itomeshitaa-niteri irika Timoteo.

⁴ Ikanta ikinayita-naki nampitsi-paeni, ikamanta-yitanakiri kemijantzinkari-paeni rantayiteero okaatzi rojankinatakiri Otyaantaa-rewo-paeni itsipatakari jewari-paeni janta Aapatziyaweniki.

⁵ Rootaki rawentaa-perotan-tanakariri Jesús ikaatzi kemijanta-naatsiri janta. Tema eekiro isheki-perota-nakitzi ikaatzi kemijanta-naatsiri maawoeni kitejeri.

Romishimpyaakiri Pablo apaani Macedonia-jatzi

⁶ Ikanta Pablo roshinampita-nakiro Frigia eejatzi Galacia, tema tee oshine-teeri Ishire tajorentsi ikenkithata-kaante janta Asia-ki.

⁷ Roojatzi rareetan-takari janta Misia-ki. Ari ikenkishiryaa-witaka ikinana-kiromi Bitinia-ki, roo kanteencha tee oshinetziri Ishire Jesús riyaaatero janta.

⁸ Awijanaki nampitsiki Misia, oerinkae-yapaakani janta nampitsiki Troas.

⁹ Okanta otsirenitani, ari imishiwaetaki Pablo, iñaaki apaani Macedonia-jatzi, ikantziri: “Pareetena nonampiki, pineshironka-yiteena.”

¹⁰ Ikanta romishimpyee-takiri Pablo, ari nowetsikae-yanakani niyaa-teeyini Macedonia-ki. Tema niyoteeyini riitaki Tajorentsi kowatsiri niyaate janta, nokaman-teeri Kameethari Ñaantsi ikaatzi nampitawori janta.

Romonkyahaetakiri Filipos-ki

¹¹ Ari notetee-yanaani janta nampitsiki Troas, apatziro nowanakiro niyaatziro Samotracia-ki. Okanta okitejeta-manee roojatzi naata-kotan-tapaakari Owakira-weniki.

¹² Ikanta nawijanaki roojatzi nampitsiki Filipos. Tema iroka nampitsi rootaki otzinkami nampitsi Macedonia. Ari inampiyitawori wirakocha poñaayita-chari Roma-ki. Ari nojeeka-waeta-paakiri janta.

¹³ Okanta apaani kitejeri imakoryaanta-piintari Judá-paeni, niyaataki nijaa-cheraaki. Noshiya-kaatzi ari ipiyoteeyani Judá-paeni ramanee-yaani. Ikanta nareeta-paaka janta, jeekaeya-paakinani, nokenkitha-waeta-kaapaakiro tsinani-paeni piyotee-yacharini janta.

¹⁴ Eenitatsi apaani tsinani kemijanta-kinari nokenkitha-waetzi oeta Lidia. Rootaki poñaachari nampitsiki Tiatira. Ari opoki roori iyompari-waeta

* 16:1 wirakocha = grieho

kithaarentsi kityonka-mawota-tsiri. Opinkathata-piintakiri roori Tajorentsi. Tema ikantakaakawo Awinkatharite okowa-shirete okemijanteri Pablo okaatzi ikantziri.

¹⁵ Okanta omitsiryaate-takiro roori eejatzi ikaatzi jeeka-pankotzirori, okantee-yanakinani: “Jame aate nopankoki, ari pimaapaente.” Ari nomatee-yakironi, tema osheki apiipiitakina roori okantana.

¹⁶ Okanta paata, niyaatee-yakini namana notsipatari Pablo, ari no-tonkiyotakawo awotsiki apaani ewankawo romperateetani. Tema iroka ewankawo raahashi-reta-tziro peyari, rootaki riyotakaan-tawori oetarika awiji-motziriri atziri. Ari ipineetziriri osheki koriki omperatawori iroka ewankawo.

¹⁷ Tema oyaatee-yanakinani iroka ewankawo, ocheraa-naki okaemakotziriri atziri-paeni, okantzi: “¡Irika atziri-paeni romperatani Tajorentsi Jenoki-jatzi, riitaki kamanteemini pawijakotan-teeyaari!”

¹⁸ Ari okantatyaa ocheraa-waetzi maawoeni kitejeri iroka ewankawo, roojatzi owatsimaan-takariri Pablo, iñaanatakiri peyari aashireta-kirori, ikantziri: “Piyaatapi-thateero iroka ewankawo, tema nawentaari Jesús Jeepatzii-totaa-rewo, riitaki matakae-mironi.” Intsipaete ikantanaka peyari riyata-pithata-neero.

¹⁹ Roo kanteencha irika omperatawori ewankawo, riyotanaki eero raantaawo osheki koriki, raanakiri Pablo eejatzi Silas ijeekaeyinira jewari-paeni, jempe ipiyoteeyani atziri.

²⁰ Ikantapaakiri jewatatsiri: “Irika-paeni Judá-paeni roñaashirenkakiri asheninka-paeni jaka anampiki.

²¹ Riyotaa-shitakari okaatzi rametee-yarini rirori, tee akowaeyironi aaka-paeni ranteetero, tema aakapaeni rojankinata-kotani pinkatha-ritatsiri Roma-ki.

²² Imatzita-nakawo atziri-paeni ashitawori inampi ikoshekakari Pablo eejatzi Silas. Ikantzi jewari: “Pantokoryaa-yiteri, pipajateri.”

²³ Ikanta ipakaakiri ipajatziri, raanakiri rowayirite wirakocha romonkyakiri. Ikantanakiri aminako-wentziriri omonkyahaa-rewo-paeni: “Paminako-wenta-peroteri irika-paeni ishiyakari.”

²⁴ Ikanta ikemaki aminako-wentan-taniri ikantee-tanakiri, rominkyaperotakiri inthomoeki, rawikitizitan-takari tenari-paeni incha-kota.

²⁵ Okanta niyankiiteki tsireniri, amaneeya-chani, omampahae-yachani Pablo itsipatakari Silas, kemaeya-tsini itsipa omonkyaa-rewo-paeni.

²⁶ Ari omapoka-shitaka omoyekanaka, eewokapaakiro romonkyahaetakirira. Intsipaete ashitaryaanaka ashitakowontsi, ashitaryaa-shiwaetanaka eshirotha roojotan-teetariri omonkyahaa-rewo.

²⁷ Ikanta ikakitanaki aminako-wentziriri omonkyahaa-rewo, iñaatziro ashitaryaanaka ashitakowontsi, raa-nakiro rowathaa-mento ikoyi rojateeyaa, roshiya-kaatzi shiyayitaka omonkyahaa-rewo-paeni.

²⁸ Roo kanteencha ikaema-kota-nakiri Pablo, ikantziri: “¡Eero powashironkaa-waeta, eeniro nojeekaeyini maawoeni jaka!”

²⁹ Ari ikaema-kaantaki ootamentotsi, ishiya-perotatyaa ikyaapaaki aminako-wentziriri omonkyahaa-rewo. Ikanta iñapaakiri Pablo eejatzi Silas, antawo ithaawan-tanakari, ompetawaetanaka, rotziwerowa-shitanakari

³⁰ Romishitowakiri Pablo eejatzi Silas, rojampitakiri, ikantziri: “Pinkathari, ¿Itaka nanteri naaka nawijakotan-teeyaari?”

³¹ Ikanteeyini rirori: “Pikemijanteeri Awinkatharite Jesús, aritaki pawijako-shiretee eeroaka, eejatzi ikaatzi jeekatsiri pipankoki.”

³² Ari ikenkithata-kaanakiri jempe ikanta-kota Awinkatharite. Tema ike-maeyakini ikaatzi jeekatsiri ipankoki.

³³ Tema eeniro oniyaankii-tye tsireniri, raanakiri Pablo eejatzi Silas otsipaki pankotsi. Ari ikiwaeniri raawyahae-takirira ipajawaetee-tziri. Ikanta romitsiryaaahaetakiri rirori imatzitakari ikaatzi isheninka-yitari.

³⁴ Ari raanakiri ipankoki, ipapaakiri rowanawo. Tema kimoshire-teeyanakini ikemijanteeri Tajorentsi itsipayitakari isheninka-paeni.

³⁵ Okanta okitejeta-manee, rotyaantaki jewari aminako-wentziriri omonkyahaa-rewo, ikantziri: “Pomishitowaeri Pablo eejatzi Silas.”

³⁶ Ikanta amina-kotan-taniri, ikantakiri Pablo: “¡Nosheninka! Ikantakina neewarite nomishitowa-yiteemi. Kantacha piyaayitee kameetha.”

³⁷ Roo kanteencha Pablo, ikantanaki rirori: “Naaka rojankinata-kotani iwinkatharite Roma-jatzi. Tema ipajata-kaantakina peewarite ipiyoteeyanira atziri-paeni, romonkyaa-kaantakina. Tee raminawakiro eenitatsi-rika nantani. ¿Litaka ikowantari romishitowa-yiteena romanakaashitena? ¡Tee nokoyi! Pikanteri ipokanaki rirori, riitaki omishitowaenani.”

³⁸ Ikanta ipiyanaka aminako-wentan-taniri, ikamanta-paakiri jewari-paeni. Ikanta ikemawaki rojankinata-kotanira iwinkatharite Roma-jatzi, antawo ithaawae-yanakini.

³⁹ Jatanaki jewari-paeni, ikantapaakiri Pablo eejatzi Silas: “Pipeyako-teenawo nowajankitaa-kaantakimi.” Romishitowa-kaanteeri, ikantawaeri: “Piyaayitee, tee nokoyi pijeeki nonampiki.”

⁴⁰ Ikanta ishitowanee romonkyahae-takiri, jataki opankoki Lidia. Ari ipokaeyini kemijanta-naatsiri, ithamentaka-shireta-kaayitakari rawentaa-perotyaari Jesús. Ikanta ipakaakiro, jateeyeeni.

17

Ikoshekanteetaka Tesalónica-ki

¹ Eekiro riyaatatzii Pablo eejatzi Silas rareetanta. Ikinayitaki nampitsiki-paeni Anfípolis eejatzi Apolonia roojatzi rareetan-takari Tesalónica-ki jempe ipiyota-piinteeyani Judá-paeni.

² Rootaki rameta-piintakari Pablo, ikyaa-piintzi jempe ipiyota-piinta Judá-paeni. Tema mawa kitejeri imakoryaan-teetari riyaaata-piintaki janta. Osheki ikenkithata-kaakiri Judá-paeni.

³ Riyotaayitziri Jankina-rentsi-perori jempe ikenkithata-koetziri Jeepatzii-totaa-rewo ikami-motante, aritaki rañahae eejatzi. Ikantziri: “Irika Jesús nokenkithata-kotzimiri, riitaki Jeepatzii-totaa-rewo.”

⁴ Eenitatsi Judá-paeni kemijanta-nakirori ikamantan-tziri Pablo, rootaki rawentaan-tanaariri Jesús, itsipayita-nakari Pablo eejatzi Silas. Ikemijanteeyanakini eejatzi osheki kaari Judá-paeni pinkatha-witariri Tajorentsi. Ari okimitakari eejatzi roo-perori-paeni tsinani-paeni.*

⁵ Roo kanteencha eenitatsi itsipa-paeni Judá-paeni kaari kemijanta-tsini, tee inimota-nakiri rirori. Raminaki kaari-pero-shireri-paeni atziri. Rotyaantakiri ikaminayiri atziri-paeni nampitsiki ikoshekan-tyaariri Pablo eejatzi Silas. Irika-paeni kaari-pero-shireri ikyaaki ipankoki Jasón inoshikiri Pablo eejatzi Silas, ikoshekan-tyaariri nampitawori janta.

⁶ Teera iñaashitari rminamina-witakari pankotsiki, inoshika-nakiri Jasón itsipataa-nakiri itsipa-paeni kemijantzinkari, raanakiri ijeeki jewatatsiri

* 17:4 kaari Judá-paeni = griego

nampitsiki, ikantapaakiri: “¡Areetaka nimaeka jaka anampiki oñaashirenkaan-teentsiri nampitsiki-paeni.

⁷ Riitaki Jasón oejeeka-wakiriri ipankoki! Itheenka-yitziro inintakaantani awinkatharite Roma-ki, ikanteeyini: ‘Eenitatsi itsipa pinkathari, iita Jesús.’ ”

⁸ Ikanta ikemaki maawoeni atziri-paeni eejatzi jewari-paeni, tee inimotana-kiri.

⁹ Roo kanteencha ikowa-kotakiri Jasón ipinawentyaa eejatzi itsipa-paeni kemijantzinkari, rootaki ipakaan-taariri.

Jataki Pablo eejatzi Silas Berea-ki

¹⁰ Okanta otsirenitanaki irika-paeni kemijantzinkari-paeni, rotyaanteeri Pablo eejatzi Silas janta Berea-ki. Ikanta rareetee-yakani janta, ikyaapae ipiyota-piinteeyanira Judá-paeni.

¹¹ Tema irika-paeni Judá-paeni nampitawori Berea-ki, nethaan-taniri irikapaeni tee roshiyari Tesalónica-jatzi. Kimoshiretatsi ikemijantziro Kameethari Ñaantsi jempe ikanta-kota Jesús. Roetziñaarikotanakawo maawoeni kitejeri iñaanata-nakiro Jankina-rentsi-perori iñaantyaawori kyaari-pero-rika ikamantee-tziriri.

¹² Tema eenitatsi osheki Judá-paeni kemijanta-neeriri Jesús. Ari ikimitzitakari eejatzi kaari Judá-paeni, shirampari-paeni eejatzi tsinani-paeni. Tema riiperori irika-paeni inampiki.

¹³ Roo kanteencha ikema-kotakiri Judá-paeni nampitawori Tesalónica-ki, ikamantan-tziro Pablo Kameethari Ñaantsi janta Berea-ki, pokaeya-nakini, ikaminaa-paakiri atziri-paeni ikoshekan-tyaariri Pablo.

¹⁴ Ikanta kemijantzinkari-paeni janta, intsipaete rotyaanteeri Pablo inkaari-cheraaki. Riima Silas eejatzi Timoteo roojatzi ijeekanaki rirori Berea-ki.

¹⁵ Ikanta irika-paeni aaneeriri Pablo itsipata-nakari roojatzi rareetantakari nampitsiki Atenas. Roo kanteencha Pablo ikantakiri kemijantzinkari-paeni oyaatakiriri: “Aririka pipiyee Berea-ki, pikanta-paeri Silas eejatzi Timoteo: ‘Ikantakaan-tzimi Pablo, piyaate intsipaete.’ ”

Ijeeki Pablo Nampitsiki Atenas

¹⁶ Ikanta ijeeki Pablo nampitsiki Atenas royaawentari Silas eejatzi Timoteo, antawo rowashiretakotanaka iñaayitziri nampitawori Atenas ipinkathawaetziri tajorentsi-niro-paeni.

¹⁷ Rootaki ikenkitha-waeta-kaanta-kariri Judá-paeni jempe ipiyota-piinteeyani, eejatzi itsipa-jatzi atziri kaari isheninkata pinkathateeriri Tajorentsi. Maawoeni kitejeri riyaatzi jempe riyompariteeta, ari ikenkithawaeta-kaayitakiri atziri-paeni ikaatzi iñaayitziri janta.

¹⁸ Tema iñaana-minthatakiri yotaniri-paeni ikantee-tziri Kimoshire-weri-paeni, itsipa ikantee-tziri Ñaako-weri-paeni. Rootaki rojampita-wakaantari irika-paeni, ikantzi: “¿Itaka riyotaan-tziri irika kiñaaniri?” Ikanteeyini itsipa: “Kimitaka ikenkithata-kota-tziiri itajorentsi-nirote itsipa-jatzi atziri.” Rootaki ikantan-tayitari tema ikamantan-tatziiro Pablo Kameethari Ñaantsi jempe ikanta-kota Jesús, rañaantaari.†

¹⁹ Ari raanakiri janta jempe ipiyota-piinteeyani yotaniri-paeni, iiteetziro “Areópago”. Rojampitakiri, ikantziri: “Anjatyaa pikaman-tenawo okanta-kota owakirari pikenkithata-kotziri?”

† 17:18 Kimoshire-weri-paeni = epicúreos = riyotaan-tziro kowaperota-chari akimo-shireta-waete; Ñaako-weri-paeni = estoicos = riyotaantzi otzimatyee añaako-perota-nityaa.

²⁰ Tema pikamantan-takiro nonampiki kaari nokema-piinteeyini. Nokoyi niyoteeyini oetarika kanta-kota-chari.”

²¹ (Tema irika-paeni nampitawori Atenas eejatzi areetzinkari-paeni janta, osheki iñaamatakawo ikemijantero owakirata-tsiri ñaantsi, imatantyaawo rirori ikamantantero.)

²² Ari ikatziyanaka Pablo ipiyowentee-takari, ikantanaki: “Ayompari, noñaakimi naaka eenitatsi osheki pitajorentsi-tetari pipinkathata-piintziri.

²³ Nanashitakawo maawoeni pinampi, noñaakiro pitaapokimento-paeni. Eenitatsi apaani pojankinatakiri, pikantzi: ‘TAJORENTSI KAARI RIYOTEETZI.’ Riijatzi nokenkithata-kotzimiri naaka irika Tajorentsi pipinkathatziri eeroka-paeni, kaari piyoteeyini eejatzi.

²⁴ Riitaki irika Tajorentsi wetsika-kirori kepatsi eejatzi ikaatzi tzimantayitawori. Riitaki ashitawori inkite eejatzi kepatsi. Tee ijeekantawo tajorentsi-panko rowetsikani atziri-paeni.

²⁵ Tee ikoetyaa-waetzi rirori rowetsikae-tantyaanariri oetyaa-rika. Tema riitaki añaakaeriri maawoeni atziri, riitaki añaenkata-kaetariri, ipantziro maawoeni ikowityaa-haetziri.

²⁶ Riitaki wetsika-kiriri etanakawori atziri, riitaki oshekyaa-kiriri, ithonka inampita-nakawo maawoeni kepatsiki. Ikamantzi-takari Tajorentsi jempe okaate rañaayite, jempe-rika-paeni inampiyityaawo.

²⁷ Rootaki rantanta-yitakawori iroka, raminamina-tantee-yaariri. Okimiwitakawo ipampi-pampiwaeta-tyeemi raminamina-waetziri. Aritaki iñaahaeri. Tema tee inteenatzi ijeeki Tajorentsi ari itsipayitee maawoeni aakapaeni.

²⁸ Riitaki añaakaa-yiteeri nimaeka, ishewata-kaayitee, riijatzi jeekakaa-yiteeri. Rootaki ikantzi-takari paerani kenkithata-kaanta-tsiri pisheninka, ikantaki: ‘Omaperotatya, aakataki itomyaayi Tajorentsi.’

²⁹ Tema kyaaryoo rashiyitee Tajorentsi, tee okameethatzi roshiyaari irika oshiyakaa-wontsi rowetsikani atziri-paeni, rowetsika-yitziri ooro, koriki, mapi, eejatzi okaatzi ikenkishiryaari rowetsika-yiteri.

³⁰ Tema paeranitaki ipeyako-yiteeri Tajorentsi ikaatzi antashi-waetakawori iroka-paeni, okantakaan-tziro tee riyotee-yanitzi okaatzi rantziri. Roo kanteencha ikanteeri nimaeka Tajorentsi maawoeni nampitawori kepatsiki, ikantziri: ‘Pipakahaero kaari-perori pametashi-yitari.’

³¹ Tema riyoyaaki Tajorentsi apaani atziri, riitaki rotyaanteeri raminakoyiteero okaatzi antayitakiri. Aritaki riyotaki rirori Tajorentsi jempe-paete imateero. Tema roñaaha-kaeri Tajorentsi irika atziri rowañaahaeri ikamawitaka.”

³² Ikanta ikemaki ikenkithata-kotakiri kaminkari rañaahae, eeniyitatsi theenkana-kiriri. Riima itsipa-paeni, ikantanakiri: “Ari apiitero paata pikenkithata-kotenawo iroka.”

³³ Ari ishitowa-pithata-nakiri Pablo irika-paeni.

³⁴ Roo kanteencha eenitatsi kemijanta-neeri Jesús. Riitaki oyaatana-kiriri Pablo. Eenitatsi apaani tsinani tsipata-kariri ikaatzi kemijanta-naatsiri, oeta Dámaris. Ikemijantzitanaka Dionisio, riijatzi apaani itsipawitari ipiyota-piinta Areópago.

18

Areetaka Pablo Corinto-ki

¹ Ikanta rawijaki Pablo ijeekawita-paaka nampitsiki Atenas, jataki Corinto-ki.

² Ari iñaapaakiri apaani isheninka Judá-paeni iitachari Aquila, Ponto-jatzi irika. Owakira rareeta-ka Aquila itsipatawo Priscila, iina, ipoñaakawo Italia-ki. Tema ikantakaanta-kitzi iwinkatharite Roma-jatzi, iitachari Claudio, ishitowae maawoeni Judá-paeni inampiki. Ari riyataki Pablo rareetyaari Aquila eejatzi Priscila.

³ Iñaapaakiri roetziñaarikotawo ishirika-yitziro tonta-mawota-tsiri maathantsi, ipankoetari. Rootaki ijeekan-tapaakari Pablo itsipatyaari rantawaete. Tema rootaki rantawaetziri paerani Pablo.

⁴ Ari ikanta-piintatyaa Pablo riyatzi ipiyota-piinteeta kitejeri imakoryaan-teetari, ikenkithatakaa-piintakiri Judá-paeni eejatzi kaari Judá-paeni, kowatsini ikemijanteeri Jesús.*

⁵ Ari ipokakiri Silas itsipatakari Timoteo roojatzi Macedonia-ki. Ikanta rareetee-yapaani, ikenkithata-kaakiri Pablo irika-paeni Judá-paeni Kameethari Ñaantsi, ikantziri: “Irika Jesús, riitaki Jeepatzii-totaa-rewo.”

⁶ Roo kanteencha eenitatsi Judá-paeni kaari inimotzi ikijaneenta-nakiri Pablo, inina-waeta-nakiri. Ari rotekaneero iithaari Pablo riyotan-tyaari imaninta-tziiri, ikantaneeri: “Aririka rowajankitaakimi Tajorentsi, eeroka kanta-shityaawoni, teera naaka. Nimaeka nomateri kaari asheninkata nokenkithata-kaayiteeri.”

⁷ Awijanaki Pablo ipankoki apaani atziri iitachari Justo, ipinkathata-piintakiri Tajorentsi rirori. Irika Justo ijeeka-nampitziro ipiyota-piinteeyani Judá-paeni.

⁸ Ikanta Crispo jewatatsiri ipiyota-piinta Judá-paeni, ikemijanta-nakiri Awinkatharite Jesús, imatanakiro eejatzi ikaatzi jeekatsiri ipankoki. Ari ikimitakari osheki Corinto-jatzi, tema ikemakiro okaatzi ikantayitakiri Pablo, ikemijantanaki, romitsiryaatee-takiri.

⁹ Okanta apaani tsireniri iñaanatakiri Pablo Awinkatharite, romishimpyaakiri, ikantziri: “Tekatsi pithaawantyya pikaman-teeri atziri-paeni iroka ñaantsi, eero pimaeritzi.

¹⁰ Tema naaka tsipatemini, tekatsi kemaatsita-kaawaetemini jaka. Jaka nampitsiki eenitatsi osheki nashiyitari naaka.”

¹¹ Rootaki ijeekan-tanakari Pablo janta Corinto-ki riyotaan-tziro iñaani Tajorentsi, tema awijaneentanaki apaani ojarentsi.†

¹² Tema riitaki Galión jewatatsiri janta antawoki kepatsi iiteetziri Acaya, aripaete retanakawo Judá-paeni ikoshekari Pablo. Raanakiri pinkathariki.

¹³ Ikantapaakiri: “Irika atziri ikinakaa-shitakawo riyotaayi-tziri atziri-paeni ipinkathateeri Tajorentsi, ipiyathatakawo ikantakaan-teetziri.”

¹⁴ Ikoyi iñaawaeta-nakimi Pablo, ikantanakiri Galión irika Judá-paeni: “Roorika pikenkithata-kotzi ronpojantakirika irika atziri, aritaki nokemijantakimi pikantenari.

¹⁵ Roo kanteencha roorika pikanta-wakaa-wentari okaatzi piñaawae-yitziri, pipaeryaa-waetziro waerontsi, roorika pikanta-wakaa-wentari piitashi-waetari: ‘Ikantakaan-teetani.’ Apatziro piyotee-yironi eeroka jempe pikantero, tee nokowaeyironi naaka.”

¹⁶ Romishitowa-kaanteeri jewari Galión maawoeni.

¹⁷ Ikanta ñaawaeta-tsiri jewariki roteeya-nakiri Sóstenes, riitaki jewatakaantatsiri ipiyota-piinta Judá-paeni. Ipajawaeta-nakiri. Roo kanteencha Galión, tee ikoyiro okaatzi awijayitatsiri.

* 18:4 kaari Judá-paeni = griego † 18:11 awijaneenta-nakiro apaani ojarentsi = apaani ojarentsi eejatzi 6 kashiri.

18 Osheki kitejeri ijeekawaetanee Pablo janta Corinto-ki. Ikanta rowethata-naari kemijantzinkari-paeni, jatee Tonkaeroniki. Royaata-nakiri Aquila eejatzi Priscila. Ikanta rareetaka Cencrea-ki, rootaki awochaate nampitsi Corinto. Ari rameeta-nakiro iishi Pablo, tema eenitatsi ikashiya-kaariri Tajorentsi. Oteteeya-nakani amaatako-mento-tsiki, jatee Tonkaeroniki.

19 Ikanta rareeta-paaka awochaateki Efeso, tee itsipata-paeyaari Pablo irika Aquila eejatzi Priscila. Jataki apatziro rowanakiro ipiyota-piintaha Judá-paeni. Ari ikamanta-paakiri Judá-paeni jempe ikanta-kota Jesús.

20 Ikowako-witakari Judá-paeni ojamani ijeekanaki, roo kanteencha Pablo tee ikoyi.

21 Rowethata-naari ikaateeyini, ikantaneeri: “Riirika Tajorentsi kowatsini, ari nopiye noñahaatemi. Tema okowa-perotatyaa nareeteeyaa Aapatziyaweniki roemoshirenkaeta.” Ari rotetanaari janta Efeso-ki, jatee.

Piyaa Pablo Antioquía-ki riyaatatzi ikenkithatzi

22 Ikanta rareetaka Cesarea-ki, awijapaaki rowethatari kemijantzinkari-paeni. Ipoñaa rawijanaki roojatzi nampitsiki Antioquía-ki.

23 Tee ojamanitzi ijeekapae Pablo Antioquía-ki. Jataki rareetanta Galacia-ki eejatzi Frigia-ki, ithamentaka-shireta-kaapaari kemijantzinkari-paeni roe-jokirotyaari Jesús.

Ikenkithatzi Apolos Efeso-ki

24 Okanta janta Efeso-ki, ari rareetaka apaani Judá-paeni iitachari Apolos, ipoñaaakawo Alejandria-ki. Riyotziro ikenkitha-waetzi kameetha, ithamenta-kaayitari atziri. Tema riyota-kotziro kameetha Jankina-rentsi-perori.

25 Riyotako-perotziro Apolos jempe ikanta-kota Jesús. Ithaamentakayitari atziri, riyoteeri kameetha okaatzi ikema-kota-kiriri Jesús. Ari iweyaari riyota-kotziro. Roo kanteencha, tee iriyotakoperotziro jempe okanta-kota omitsiryaataantsi, apatziro riyotziro okaatzi riyotaan-takiri Juan.

26 Okanta apaani kitejeri, rawentaakawo okaatzi riyota-kota-neeri, retanakawo ikenkithata-kaantzi Apolos ipiyota-piinta Judá-paeni. Roo kanteencha okemakiri Priscila eejatzi Aquila, raanakiri Apolos, riyotaakiri jempe ikanta-kota iitziro rirori-paeni “Rawotsite Tajorentsi”.

27 Tema ikowatzii Apolos rareetantyyaa maawoeni janta Acaya, ikan-takiri kemijantzinkari-paeni Efeso-jatzi ipawakiri apaani jankina-rentsi raakameethatan-tyaariri nampitawori janta Acaya. Ikanta rareetaka Apolos janta, osheki ithamenta-kaapaakari kemijantzinkari-paeni ikaatzi riyoshii-yiteeri Tajorentsi ikemijantan-taariri Jesús.

28 Tema osheki ikoshekakari Apolos irika-paeni Judá-paeni kaari kemijanta-tsini, rotsinampaakiri, tema riyotaakiri Jankina-rentsi-perori jempe ikenkithata-koetziri Jeepatzii-totaa-rewo. Rootaki riyota-kotan-taariri irika Jesús, riitaki Jeepatzii-totaa-rewo.

19

Areetaa Pablo Efeso-ki

1 Ikanta ijeeki Apolos janta Corinto-ki, anonkanaka Pablo ochempi-mashi, areetaka Efeso-ki. Ari iñaapaaki kemijanta-witaa-chari.

2 Rojampita-paakiri: “¿Ojeeka-shiretan-takimi Ishire tajorentsi owakira ikemijanta-kaetakimi?” Ikanteeyini rirori: “Tee. ¿Oetaka kanta-kota-chari? ¿Itaka ikantee-tziri Ishire tajorentsi?”

³ Ari ikantzi Pablo: “¿Litaka pomitsiryaa-wentakari pikemijanteera?” Ikan-teeyini rirori: “Roo nomitsiryaa-wenta okaatzi riyotaan-takiri Juan.”

⁴ Ikantzi Pablo: “Paerani romitsiryaaatakiri Juan atziri-paeni ikaatzi pakaa-neerori kaari-perori. Roo kanteencha ikantaki eejatzi Juan: ‘Pikemijanteeri pokatsini poyaata-paakinani.’” Riitakira Jesús ikenkithata-kotakiri.

⁵ Ikanta ikemaeyakini irika-paeni, romitsiryaa-wenta-nakari Awinkatharite Jesús, rawentaa-nakari.*

⁶ Opoñaashita roteya-patzii-toyitakiri Pablo, ojeeka-shiretan-tanakari rirori-paeni Ishire tajorentsi. Iñaawaeta-nakiro otsipajato-yitatsiri ñaantsi. Ikamantan-tanakiro ñaantsi riyotakaa-neeriri Tajorentsi.

⁷ Tema ikaateeyini 12 atziri roteya-patzii-toetakiri.

⁸ Ari ikanta-piintatyaa Pablo ikyaayitzi ipiyota-piinteeyani Judá-paeni kitejeri imakoryaan-teetari, ikaatzi mawa kashiri ikenkithata-kaantaki. Tekatsi ithaawantyyaa, riyotaan-tayitaki jempe ikanta Tajorentsi ipinkathari-wentantee.

⁹ Roo kanteencha eenitatsi Judá-paeni kijoshireta-neen-tsiri, tee ikoyi ikemijanteeyini. Riitaki kaminaa-kiriri atziri-paeni ikijima-waeteri kemijanta-neeriri “Awotsi.” Ikanta riyotaki Pablo, tee itsipata-naari ipiyota-piinteeyani irika-paeni. Apatziro itsipayita-naari ikaatzi ikemijanta-kaayiteeri. Ari retanakawo ipiyoteeyani iyaapapankoteki iiteetziri “Tiranno.” Ari riyotaa-piintakiri maawoeni kitejeri.

¹⁰ Ari ikanta-piinta-tziro riyotaa-yitakiri, awijaki okaatzi apite ojarentsi. Tema osheki ikaatzi kemakoteeriri Awinkatharite Jesús janta Asia-ki, Judá-paeni eejatzi kaari Judá-paeni, maawoeni.

¹¹ Ikantakaakari Tajorentsi irika Pablo, osheki itajonka-wentantaki Efeso-ki.

¹² Eenitatsi atziri aanakirori maathaantsi roteeya-piintziri Pablo, itziritan-takari mantsiyari-paeni, etsiyatakota-kaayiteeri mantsiyari. Omatzitikari etsiyata-kota-kaayiteeri raahashireyitziri peyari.

¹³ Roo kanteencha eenitatsi Judá-paeni jataneen-tsiri nampitsiki Efeso, ikowawita retsiyata-kota-kaayiteerimi raahashireyitziri peyari. Iroka ikantziri iñaanatziri peyari: “¡Tema eenitatsi itajorenka Jesús rawentaari Pablo, nokoyi piyaa-tapithateeri paahashireyitziri!”

¹⁴ Rootaki imawitakari ikaatzi 7 Judá-paeni, itomi iitachari Esceva, jewaw-itariri ompera-tajorentsitaa-rewo.

¹⁵ Roo kanteencha rakanakiri peyari-paeni, ikantziri: “Niyota-kotziri Jesús, niyota-kotziri Pablo. Rooma eeroka-paeni, tee niyotzimi”

¹⁶ Ari rakotanaki raahashiretziri peyari, roteeya-nakiri kowawita-chari retsiyata-koteeri, rompoja-waetakiri. Imaperotakiri rompoja-waetakiri, otzimatyee ishiyee, kaanki-merekiri rareetee-yaani ipankoki, antawo rowatsi-naawaetakiri iwathaki.

¹⁷ Ithonka ikemaeyakini nampitawori Efeso-ki, Judá-paeni eejatzi kaari isheninkata. Osheki ithaawan-tanakari. Rootaki ikemijantan-tanakariri Awinkatharite Jesús maawoeni janta.†

¹⁸ Ari ipokanaki ikaatzi kemijanta-neeriri Jesús, ikamanta-koyita-paakiro iyaari-peronka.

¹⁹ Riima ikaatzi sheripiyari-witachari, ramayita-paakiro jempe iñaanata-kota-piintziro, iñaakiri maawoeni atziri itaayita-paakiro. Ikanta raminee-takiro jempe-rika okaatzi opinatari itaayitakiri, areetaka ikaatzi: 50,000 ikithoki koriki.

²⁰ Eekiro ikemako-peroe-tanaki-tziiri Awinkatharite.

* 19:5 Waerontsi † 19:17 kaari isheninkata = griego

²¹ Okanta iñahaetakiro iroka-paeni, ari ithankitane Pablo rareetantya Macedonia-ki eejatzi janta Acaya-ki. Ipoñaa rawijanaki roojatzi Aapatziyaweniki. Ikanta-shiretzi: “Aririka niyaataki Aapatziyaweniki om-poñaashitya nawijanaki Roma-ki.”

²² Rootaki rotyaantan-takariri Timoteo eejatzi Erasto riyate Macedonia-ki, riitaki irika apite amitakota-piinta-kiriri. Roojatzi ijeekanaki rirori Asia-ki.

Ikoshekanteeta Efeso-ki

²³ Okanta Efeso-ki ikoshekae-takari ikaatzi awentaa-naariri iiteetziri “Awotsi.”

²⁴ Ipoñaakaantawo iitachari Demetrio, eshiropakori rirori. Eenitatsi osheki ratzirite, riitaki wetsikiriri oshiyakaawo iryaani oyaapapankote tajorentsi-niro “Diana.” Riitaki raantari osheki koriki.

²⁵ Ipiyotakiri Demetrio maawoeni ratzirite eshiropakori-paeni eejatzi itsipa-paeni oshiyariri rirori rowetsika-waeyitzi. Ikantaki Demetrio: “¡Atziri-paeni! Piyoteeyini eeroka rootaki añaantari aakapaeni iroka antawaeri.

²⁶ Roo kanteencha akema-kotakiri iiteetziri Pablo, roñaashirenkakiri osheki atziri jaka Efeso-ki eejatzi maawoeni nampitsi okaatzi tzimatsiri Asia-ki, ikantayitzi: ‘Tajorentsi-niro irika rowetsikani atziri, tee riroperotzi.’ Tema osheki atziri kemijanta-kiriri.

²⁷ Tee apatziro roñaashirenkayitee aaka eero ramananta-peroe-teeri owet-sikani, rootaki oñaashirenka-peroteeri opeyakoteeyaa rooperori atajorentsite Diana, ikemakoe-tziro maawoeni nampitsiki okaatzi tzimatsiri jaka Asia-ki. Aamaashitya aritaki ipakahae-tanakiro ipokaetzi oyaapapankoteki.”

²⁸ Ikanta ikemaeyakini ratzirite, antawo ikijeeya-nakani, ikaemae-yanakini ikantzi: “¡Antawo iroka Diana, atajorentsite aakapaeni Efeso-jatzi!”

²⁹ Ari rakisheenkae-yanakani atziri ikaemae-yanakini. Roteeya-paakiri itsipata-piintari Pablo iitachari Gayo eejatzi Aristarco, Macedonia-jatzi. Raanakiri jempe ipiyota-piinteeyani atziri.

³⁰ Ikwawitaka ikyaapaakimi Pablo, temaeta ishinetziri iyemijanta-kaani-paeni ikyee.

³¹ Eenitatsi jewari-paeni raapatziyani Pablo, ikantakiri: “Eero pimatzi-tawo pikyee eeroka janta.”

³² Okanta janta jempe ipiyotee-yakani, osheki icheraa-cheraatee-yakini, temaeta riyotee-yanitzi oeta ipiyowentee-yarini. Ikaema-kaema-waeta-shiteeyani.

³³ Eenitatsi Judá-paeni ñaakiriri Alejandro rojatekaka ipiyotee-yakani, ish-intsitakiri iñaawaete. Ari itzinawakotanaka Alejandro imaeritan-tawakyaari atziri-paeni, ikenkitha-waeta-kaawitakari.

³⁴ Roo kanteencha riyotee-yakini atziri-paeni isheninka Judá-paeni Alejandro, eekiro riyata-kaana-kitziro ikaemaeyini, ojamani ikantaka ikaemi, ikanteeyini: “¡Antawowé iroka Diana, atajorentsite aakapaeni Efeso-jatzi!”‡

³⁵ Ari ikatziyanaka rojankinariyaan-tzite nampitawori janta, romaeryakiri, ikantziri: “Efeso-jatzi, naaka-paeni amina-kowentzirori oyaapapankote atajorentsite Diana, eejatzi oshiyakaawo poñeenchari jenokinta.

³⁶ Maawoeni iyoteeyini, eero pikaema-kaemata-shiwaeta. Pimaeritawaki, pikenkishiree-yaani kameetha.

³⁷ Tema irika-paeni atziri pamayitakiri jaka, tee rowaariperotziro oyaapapankote atajorentsite, eejatzi tee ikijima-waetziro.

‡ 19:34 ojamani ikantaka ikaemi = apite hora okaatzi ojamanitaki

³⁸ Ikoyi-rika rowajankitaa-kaanteri Demetrio eejatzi ratzirite, raanakiri ikenkitha-waeta-kaeri jewari, riitaki amina-koterini okaatzi oñaashirenka-kiriri.

³⁹ Eenitatsi-rika otsipa kowachari ayota-kotero aakapaeni, otzimatyee apiyoteri maawoeni jewari-paeni, ramina-kotan-tyaawori.

⁴⁰ Tee okameethatzi rakisheen-kawaetyaa atziri-paeni nimaeka. Aritaki rowajankitaa-wenta-kaero akoshekantaka. Eero otzimi akanteri apiyako-wentan-tyaari.”

⁴¹ Ikanta ithonka-nakiro iñaawae-yitakiro iroka, rotyaanteeri maawoeni atziri.

20

Jataki Pablo Macedonia-ki eejatzi Grecia-ki

¹ Okanta okaatapaaki rakishee-nkateeyani atziri, ipiyotakiri Pablo ikaatzi kemijanta-neentsiri, ikaminaa-yitaneeri. Ari rowethata-naari maawoeni, jataki Macedonia-ki.

² Tema ithonka rareetakari inampiki-paeni ikaatzi kemijanta-naatsiri janta, ikaminaa-yitaneeri. Roojatzi ikinanta-nakari Grecia-ki.

³ Ari ijeekawaeta-paakiri janta ikaatzi mawa kashiri. Ikanta rotzi-mataa riyataan-teeyaari Tonkaeroniki, ari ikemaki, ikanteetzi “Rajaryaa-tziimi Judá-paeni rowamayimi aririka pareetakayaa janta.” Rootaki ipiyanta-naari Macedonia-ki.

⁴ Eenitatsi tsipata-naariri: Sópater, itomi Pirro poñaachari Berea-ki; Aristarco, eejatzi Segundo poñaachari Tesalónica-ki; Gayo, poñaachari Derbeki; Timoteo, Tíquico, eejatzi Trófimo poñaachari Asia-ki.

⁵ Ari reewatee-yanakini irika-paeni janta nampitsiki Troas, royaawenta-paakari Pablo itsipatakina naaka.

⁶ Okanta okaatapaaki roemoshirenkae-tziro kitejeri rowapiintee-tawori ratanteetari kaari rowaeteetzi shineya-kaeroni. Ari notetanaari notsi-patari Pablo eejatzi itsipa-paeni nopoña-naawo nampitsiki Filipos. Roo awijaki 5 kitejeri, noñaapaeri etakawori reewatee-yakini nampitsiki Troas, ari nojeekae-yapaakini okaatzi 7 kitejeri.

Rareetan-takari Pablo nampitsiki Troas

⁷ Okanta omonkaataa kitejeri ipiyotanta-piinteetari, ari nopiyotee-yakani jenokinta pankotsi, nokenkishiryaa-tziiro oweyaantawori rowakaa-naari Jesús riyotaani-paeni. Tema rawijatzii Pablo okitejeta-manee, rootaki roetziñaarikotan-tawori ikenkithata-kotziri Jesús. Niyankii-tyaa-kotakina tsireniri.*†

⁸ Eenitatsi osheki ootamentotsi oejeenchari jenoki pankotsiki jempe nopiyoteeyani.

⁹ Ikenkitha-mintheetzi Pablo, eenitatsi apaani ewankari iita Eutico, riitaki jeekaen-tsiri opatzimooki pankotsi. Tema ojamanitaki ikenkithataki Pablo, ayimatakiri iwochokini ewankari, paryanaki jaawiki, kamapaaki. Tema mawamenko opewiryaa rowetsikae-tziro pankotsi, ojenoki-perotatzii, ari ipoñaakari iparyanaki roojatzi jaawiki.

¹⁰ Roo kanteencha ayiitanaki Pablo, roeyota-shita-paakari ewankari, ithomaa-paakiri. Ikantzi: “Eero pithaawaeyini, añaatsi.”

* **20:7** kitejeri ipiyotanta-piinteetari = etapiintawori kitejeri = Domingo † **20:7** iweyaantawori rowakaa-naari = tzimpetoyirori ratanteetari.

¹¹ Ipoñaa ipiyapaa Pablo jenoki, ithonkakiro ikenkishiryawo riweyaanta-naawo Jesús rowakaanari riyotaani-paeni. Eekiro ikenkithata-nakitzi, kite-jetanaki. Roojatzi notsipatakari nawijan-tanakari.

¹² Riima ewankari, rahaeta-neeri rañahaera. Rootaki ithaamenta-perotan-teeta-nakari.

Nawijanaki Nampitsiki Troas roojatzi Mileto-ki

¹³ Ari neewatee-yanakini naaka, notetee-yanakani roojatzi nampitsiki Asón. Ari nokenkishiryakari naaneeri Pablo, tema ikowakitzi rirori ikinanaki kepatsiki.

¹⁴ Ikanta noñaapaeri Pablo nampitsiki, ari rotetanaari rirori amaatakomentotsiki, jateeyakini Mitilene-ki.

¹⁵ Okanta nawijee-yanakini janta, nokitejeta-kota-paaki Quío-ki, okanta namaata-kotanee apaani kitejeri awochaateki nampitsi Samos, ari naata-kota-paentzi janta Trogilio-ki. Okanta nawijeeyanakini otsipa kitejeri, areetee-yakinani Mileto-ki.

¹⁶ Tema tee ikoyi Pablo naata-kota-paente Efeso-ki, eero rojamanitan-tanaka nampitsiki-paeni tzimatsiri Asia-ki. Ikwatzii rareeteeyaa intsipaete Aapatziyaweniki, tekira roemoshirenkae-tanaki-roota kitejeri Owiitaantsi.

Ikenkithata-kaeri Pablo reewarite-paeni Efeso-jatzi

¹⁷ Ikanta nareetaka Mileto-ki, ikaemakaan-tapaakiri Pablo reewarite kemijantzinkari Efeso-jatzi.

¹⁸ Ikanta ipokaeyakini, ikantawakiri: “Piyoteeyini eeroka jempe nokanta nojeeki-motee-yakimini owakira nareetan-takari nampitsiki-paeni tzimatsiri jaka Asia-ki.

¹⁹ Ari nokanta-piintatyaa nantawaetziniri Awinkatharite, naaka tsinampa-shireri, osheki niraawaetaka noñaayitziro ikosheka-waetakina Judá-paeni.

²⁰ Roo kanteencha tee nopakaero nokenkithata-kaemiro pinintawaetyaari, nokaminaayita-piintakimi pipankopaeniki, eejatzi jempe-rika ipiyota-piinteeyani atziri-paeni.

²¹ Nokenkithata-kaayitakiri nosheninka-paeni Judá-paeni eejatzi kaari Judá-paeni, nokanta-yitzi: “Pipiyashi-yiteeri Tajorentsi, pawentahae-yaari Awinkatharite Jesús Jeepatzii-totaa-rewo.

²² Oztimatyeera niyaate Aapatziyaweniki, tema rootaki Ishire tajorentsi kowa-shiryaa-kaanari. Tee niyotzimaeta oeta-rika awiji-motenari janta.

²³ Jempe-rika niyaayitaki, iyoshiryaa-kaakina Ishire tajorentsi, okantana: ‘Osheki ikemaatsita-kaetemi janta, ari omonkyahaetemiri.’

²⁴ Roo kanteencha tee okantzimoshiretana nokami. Tema rootaki kowaperotacha nokimo-shire-wenta-peroteero, rooteentsi nomatero nawijante nareetyaa jempe oweyeeyaa noshiye. Tema rooteentsi nohotyeero ikan-takinari Awinkatharite Jesús nokamantan-teero Kameethari Ñaantsi jempe okanta-kota ineshironkatantee Tajorentsi.

²⁵ Nokenkithata-kaayitakimi eejatzi eeroka-paeni jempe okanta-kota ipinkathari-wentantee Tajorentsi. Niyotzi naaka eero papiiteero piñaayiteena.

²⁶ Rootaki nokantan-temiri, tee naaka kantakaa-shityaawoni itziman-tyaari peyashitaa-chani,

²⁷ tema nokaman-takimiro maawoeni ikenkishiretzi-takari Tajorentsi ranteri, tekatsi apaani nomani-motemi.

28 Paamakowenteeyaa eeroka, ari pikimiteeri ikaatzi kemijanta-yitaa-tsiri. Pikenkishireteeyaa eeroka rowayitaki Ishire tajorentsi peewayiteeri kemijanteeriri Tajorentsi. Paminako-wenteeri ikaatzi rowawijaa-koyiteeri Tajorentsi rapawenteeri riraa Awinkatharite ipina-wenta-yiteeri.

29 Tema niyotzi naaka aririka nomakoryaaki, aritaki ipokapaaki itsipa roshiya-paakyaari katsimari owantaniri ithonkiri ipireetari, tema ikowa-paaki irika pokatsini ithonkiri kemijantzinkari.‡

30 Aamashitya aritaki ramatawitanakimi pikaatee-yakinira eeroka piyemijanteeyini, ipakakaanakiri ikemijanta-witari.

31 Rootaki pikenkishiryaa-tyaari eeroka-paeni. Tema mawa ojarentsi nojeeki-mowaeta-paentzimi, tee nopakaapaentziro nokaminaa-yitzimi maawoeni, niraako-yitakimi.

32 ¡Noyemijantzinkaritepaeni! Nokowa-kotziri naaka Tajorentsi riitaki aminakowentemini nimaeka, riitaki neshironkatemini, tema rootaki ikantayitakaeri. Aritaki rowetsika-shireteemi, aritaki imateemiro okaatzi ikashiya-kaakariri ikaatzi rashitee-yaari.§

33 Tee piñaana noñaamatyaawo naaka pithaari, piyorikite, poorote.

34 Piyoteeyini eeroka-paeni, naakataki antawae-wenteen-chari naantari koetyeemo-yitanari, ari nokemi-tzita-kariri ikaatzi amitako-yitakinari.

35 Ari nokinakaerori niyotaan-takimirori jempe akantyyaa antawae-pero-yitee, aneshironka-yitan-teriri koetyaa-waeta-tsiri. Nokenkishiryaa-kaemiro ikenkithata-kota-paentziri Awinkatharite Jesús, ikantaki: 'iKimoshire-pero-tee ikaatzi pashitan-tachari, tee ari ikanteeteri ipashiteetari.'

36 Ikanta ithonka-nakiro Pablo ikamantan-takiro iroka-paeni, rotziwerowanaka ramanakaa-naari ikaatzi piyoteen-chari.

37 Maawoeni rirahae-yakani, rawithakita-wakae-yanakani, ari rowethatawaari Pablo riyaaateera.

38 Owashireteeyanakani, tema ikantakitzi Pablo eero rapiiteero iñahaeri. Tema maawoeni royaatee-yanakirini Pablo roojatzi rotetan-tanaari amaatako-mento-tsiki.

21

Riyaatan-taari Pablo Aapatziyaweniki

1 Ikanta nookayitaneeri, oteteeya-naanani, tampatzika nowanakiro niyaataki nampitsiki Cos. Okanta okitejeta-manaki areetakina otsipaki nampitsi Rodas, okanta nawijanaki roojatzi Pátara-ki.

2 Ari noñaapaakiro janta antawo amaatako-mentotsi jatatsiri Fenicia-ki, ari notetee-yanakani.

3 Okanta namaata-koteeyini, namina-kota-nakiro othampishi Chipre, nokina-kotanaki naaka-paeni nakoperoki roojatzi Tonkaeroniki. Tema eenitatsi owaahawontsi rookaeta-nakiri Mapiniki, ari naata-kotee-yapaakini.

4 Ari noñaapaaki kemijantzinkari-paeni, ari nojeeki-mowaeta-nakiri okaatzi 7 kitejeri. Ikantawakiri Pablo: "Eero piyaatzi Aapatziyaweniki." Roo ikantan-tariri, tema Ishire tajorentsi iyoshireta-kaeriri.

5 Okanta nomaapaaki 7 tsireniri, roo nawijan-tanakyaarimi. Royaaatee-yakinani maawoeni noyemijantzinkarite-paeni, itsipayitakawo iinapaeni, eejatzi reentsite. Roojatzi jempe iweyaa-thapita nampitsi, ari notziwerowae-yapaakani impanekiiteki, amaneeyakinani.

‡ 20:29 owantaniri = lobos § 20:32 Itajorentsita-kaetani

⁶ Opoñaa nowetha-yitanaari maawoeni, oteteeya-naanani amaatako-mento-tsiki. Piyeeya-naani rirori-paeni ipankokipaeni.

⁷ Okanta namaata-koteeyini nopoñaawo Mapiniki roojatzi Tolemaida-ki. Ari nowetha-yitapaakari noyemijantzinkarite-paeni, tema apaani kitejeri nojeeki-mowaeta-nakiri rirori-paeni janta.

⁸ Okanta okitejeta-manaki, nokinee-yakini awotsiki roojatzi Cesarea-ki. Nojeeki-mota-paakiri ipankoki Felipe, kamantan-taneerori Kameethari Ñaantsi, riitaki apaani ikaatziri 7 riyoshiitee-takiri paerani ramitako-yiteri Otyaantaa-rewo-paeni.

⁹ Eenitatsi Felipe okaatzi 4 ewankawo rishinto, kamantantaniro roori-paeni.

¹⁰ Tema awijaki osheki kitejeri nojeeka-paaki Cesarea-ki, ari rareetakari apaani Kamantan-taniri, iita Agabo, ipoñaakawo iipatsiteki Judá-paeni.

¹¹ Ipokapaaki nojeekae-yakinira naaka-paeni. Raapaakiri rowathakiro Pablo, roojotakari rakoki eejatzi iitziki. Ikantzi: “Ari ikanteri Judá-paeni roojoteri ashitariri irika rowathakiro janta Aapatziyaweniki, raanakiri iwinkathariteki wirakocha-paeni. Rootaki iyotakaa-kinari naaka Ishire Tajorentsi.”

¹² Tema nokemae-yakini nokaatzi notsipatakari Pablo, nokanta-kanta-witanakari: “Eero piyaatzi Aapatziyaweniki.” Ikantzita-witakari eejatzi kemijantzinkari-paeni nampitawori janta.

¹³ Roo kanteencha ikantanakae: “¡Eero piraawaeteeyani, osheki powashireta-kaakina! Tema kowanakina naaka. Aririka okantyya roojoteetena roojatzi nokamawentan-tyaariri Awinkatharite Jesús janta Aapatziyaweniki, omawaetyaata.’

¹⁴ Teera notsinampaa-tziri nokanta-yiwitakari, apatziro nokanta-nakiri: “Omatyaata ikoyiri Awinkatharite.”

¹⁵ Okanta otsipa kitejeri, wetsikae-yanaanani, jateeya-kinani Aapatziyaweniki.

¹⁶ Eenitatsi kemijantzinkari-paeni Cesarea-jatzi oyaatakinari. Riitaki aanakinari ipankoki atziri iitachari Mnasón, Chipre-jatzi irika rirori. Tema paerani ikemijanteeri Jesús rirori. Riitaki nomayimotapaakiri.

Roteeyee-takiri Pablo tajorentsi-pankoki

¹⁷ Okanta nareete-yapaakani Aapatziyaweniki, kimoshireteeyakini noyemijantzinkarite-paeni iñaawakina.

¹⁸ Okanta okitejeta-manaki, raayita-nakina Pablo nareetyaari Jacobo, rirentzi Jesús. Ari noñaapaakiri eejatzi jewayitziriri noyemijantzinkarite-paeni.

¹⁹ Riitaki rowetha-yitapaakari Pablo, ikamanta-paakiri okaatzi rantakaa-yitakiriri Tajorentsi inampiki-paeni itsipa-jatzi atziri.

²⁰ Ikanta ikemaeyakini, ithaamenta-nakari Tajorentsi. Rootaki ikantan-tanakariri Pablo: “Noyemijantzinkaritee, eenitatsi osheki asheninka Judá-paeni kemijanta-neeriri Jesús. Roo kanteencha eeniro ishintsi-yitziri kemijantzinkari-paeni imonkaatero Ikantakaantani Moisés.

²¹ Ikemako-wentakimi eeroka piyotaa-yitakiri asheninka Judá-paeni jeekatsiri otsipaki nampitsi, pikanta-yiterimi: ‘Tee okowa-jaanta pimonkaateero Ikantakaantani Moisés, tee okowa-jaanta pitomeshitaaniteeri pitomi-paeni, tee okowa-jaanta antayiteero okaatzi ameyitari paerani.’

²² ¿Jempema akantyyaaka nimaeka aririka riyotaki asheninka-paeni areeteemi jaka?

²³ Niyotzi iita panteri. Tema eenitatsi akaatee-yirini jaka ikaatzi 4 atziri, riitaki kowatsiri imonkaatero ikashiya-kaariri Tajorentsi.

²⁴ Pitsipata-nakyaari irika-paeni, ari pikaate pantero kitewa-thata-kaayimini. Eeroka pinakowenterini ikaate itaayiteri, rameetee-teniri iishi. Rootaki riyotan-teetyaari theeyaantsi okaatzi ikantakoe-takimiri eeroka. Tema pimatzitawo eeroka pimonkaa-yitziro Ikantakaan-teetani.

²⁵ Riima itsipa-jatzi kaari asheninkata, ikaatzi kemijanta-neeriri Jesús, notyaanta-kiniri paerani jankina-rentsi. Nokantakiri: ‘Eero powayitari tzimahaanta-tsiri tsimeri itahae-tziniriri tajorentsi-niro. Eero powakoyitawo riraa tsimeri. Eero pimayempi-waetzi, tema ipinkaetani ranteeterorika.’

²⁶ Ikanta Pablo raanakiri irika 4 atziri. Imawitakawo okitejeta-manee itsipayitakari ikite-wathatan-tayi-teeyaari. Opoñaa ikyaaki tajorentsi-pankoki ikamantante jempe okaate kitejeri othonkan-tyaari ikashiya-kaantziri rirori, ikantan-tyaari jempe-paete ramayiteri rashita-kaeyaariri Tajorentsi.

²⁷ Ikanta omonkaatzi-mata-paaka 7 kitejeri, eenitatsi Judá-paeni poñaa-yitachari iipatsiteki Asia-jatzi, iñaakiri Pablo tajorentsi-pankoki. Intsipaeete ikaminaa-nakiri atziri-paeni ikoshekyaaari Pablo,

²⁸ ikaemae-yanakini, ikantzi: “¡Nosheninka, Israel-paeni! ¡Pamitakotena! Riitaki irika atziri jatayiteen-tsiri jempe-rika-paeni ikaminaa-yitziro atziri ikoshekyaaari asheninka-paeni, itheenka-waetziro Ikantakaan-tani Moisés, itheenka-waetakiro eejatzi iroka tajorentsi-panko. Roo owanaa-perotacha ikyaakaakiri tajorentsi-pankoki itsipa-jatzi atziri kaari asheninkata, itheenka-tajorentsi-waetakiro.”

²⁹ Roo ikantantari, tema iñaakitziiri Pablo janta Aapatziyaweniki itsipataro Trófimo poñaa-chari Efeso-ki, roshiya-kaanteeyini ikyaakaa-kitziiri tajorentsi-pankoki.

³⁰ Tema intsipaeete ipiyotee-yapaakani osheki atziri. Roteeya-paakiri Pablo, inoshika-nakiri jantakiroki tajorentsi-pankoki, rashitee-tanakiro.

³¹ Roowiteencha rompojee-terimi, ari ikamantee-takiri jewatziriri rowayirite wirakocha, ikantee-tziri: “Ikosheka-wakaatyaa atziri.”

³² Ari ipiyota-nakiri eejatzi rowayirite inampina-paeni rirori jewari, ishiyana-kityaa ipiyotee-yakanira atziri. Ikanta iñaawakiri ipokaki, ipakaanakiri ipajawaetziri Pablo.

³³ Roteeya-paakiri Pablo, ikantanakiri rowayirite: “Poojotan-tyaari apite eshirotha.” Rojampita-nakiri atziri-paeni: “¿Itaka irika? ¿Oetaka rantakiri?”

³⁴ Roo kanteencha eenitatsi cheraashi-waeta-neenchari, roo kanteencha eenitatsi itsipa-paeni kaari akakoterini ikantawitakari. Tee ikematha-tziri reewarite owayiri oeta awijatsiri. Rotyaantakiri rowayirite raanakiri Pablo jempe imaapiinteeyini owayiri-paeni.

³⁵ Ikanta roerinka-kaawitari Pablo riyata-kaeri imaapiintzira owayiri-paeni, eekiro ishintsitatzii atziri-paeni ikoyi ipajawaeteri, rootaki inatanta-nakariri owayiri-paeni okini rotzikaa-wentero.

³⁶ Tema eekiro royaata-kowenta-tziiri atziri-paeni, ikaemaeyini, ikantzi: “¡Powamayiriwé!”

Ikenkithata-kota Pablo

³⁷ Roowiteencha ikyaakaeteri Pablo imaapiintzira owayiri-paeni, rojampita-nakiri Pablo reewarite owayiri-paeni, ikantziri: “Kantachama nokenkitha-waeta-kaemi eepichokiini.” Ari ikantanaki jewari: “¡Jempema piyotziroka noñaani!

³⁸ ¿Tema eeroka Apitantoni-jatzi, eeroka poñaakaan-takawori chapinki koshekaantsi, kinapaen-tsiri ochempi-mashiki, pamaki 4000 powayirite?”

³⁹ Ikantzi Pablo: “Naaka isheninka Judá-paeni, nopoñaachari Tarso-ki jeekatsiri janta Cilicia-ki. Otzinkami iroka nonampi, nokoyi nokenkithawaeta-kaeri nosheninka-paeni.”

⁴⁰ Ishinettee-takiri Pablo. Katziyanaka pawitsiki, itzinaa-wakotanaka imaeritan-tawakyaari isheninka-paeni. Ari ipampoyeeyanakirini imaeritee-yanakini. Ari retanakawo iñaawaetan-tanakawo iñaani, kameetha ikenkithawaeta-kaanakiri maawoeni isheninka-paeni Heber-paeni, ikantanakiri:

22

¹ “¡Noyemijantzinkaritee Israel-paeni! ¡Jewari-paeni! Pikemi nokantawaki naaka.”

² Tema ipampoyeeyanakirini imaeritee-yanakini. Ari retanakawo Pablo iñaawaetan-tanakawo iñaani, kameetha ikenkithawaeta-kaanakiri isheninka-paeni, ikantanakiri:

³ “Naakataki pisheninka. Notzimaki nampitsiki Tarso jeekatsiri Cilicia-ki, roo kanteencha nokimotataki naaka jaka Aapatziyaweniki, riyotaani naaka Gamaliel. Riyotaa-kinawo niyotako-perotero ikantakaantani awae-jatziteni. Nokowa-piinta-witaka noshire-perotyaari Tajorentsi, pikimiyita eeroka-paeni nimaeka.

⁴ Paerani naminaminatziri awentaa-naariri iiteetziri ‘Awotsi’, nokoyi nompojiri. Tema osheki nonoshika-yitaki shirampari eejatzi tsinani, nomonkyaa-kaanta-yitakiri.

⁵ Iñaayitakina maawoeni Jewatziriri ompera-tajorentsitaa-rewo eejatzi Antaripero-paeni. Riitaki payitakinari jankina-rentsi ipakaan-tziri asheninka Judá-paeni janta Ontyaa-maeriniki. Ipoñaa niyaatanaki naminamina-yitziri kemijantzinkari-paeni, namayitziri jaka Aapatziyaweniki, rowajankiteeteri.”

Ikenkithata-kota Pablo ikemijantan-taari (Hch. 9.1-19; 26.12-18)

⁶ “Okanta nanashiteeyaani awotsiki, roowiteencha nareetyaami Ontyaa-maeriniki, tampatzikataki ooryaa, ari romapoka-kinari morekaneen-tsiri Inkiteki, roorenta-kota-paakina jempe nokatziyaka.

⁷ Ari notyaanaki kepatsiki. Nokematzi iñaanatanari, ikantana: ‘¡Saulo! ¡Saulo! ¿Oetaka pikoshekan-tanari?’

⁸ Ari nojampita-nakiri, nokantziri: “¡Pinkathari! ¿Jempema piitaka eeroka?” Ari rakaeta-nakina, ikanteetana: ‘Naakataki Jesús Kashiyakaa-weni-jatzi pikoshekari.’

⁹ Tema iñaakiri oorenta-paenchari ikaatzi notsipa-yitakari, ithaawae-yanakini. Roo kanteencha tee ikemaeyironi rirori iñaanateetana naaka.

¹⁰ Ari nojampita-nakiri, nokantziri: ‘Pinkathari. ¿Iitaka pikoyiri nanteeri naaka?’ Ari ikantanakina Pinkathari: ‘Pikatziye, piyaate nampitsiki Ontyaa-maeriniki. Ari ikamantee-temiro oeta panteri.’

¹¹ Ikathata-naana ikaatzi notsipatakari roojatzi Ontyaamaeriniki, tema imawityaakitakaa-kina oorenta-paakinari.

¹² Ari ijeekiri janta apaani atziri iita Ananías, ipinkathatziri rirori Tajorentsi, imonkaatziro Ikantakaantani Moisés. Pinkathari royiri maawoeni Judá-paeni nampiyitawori Ontyaamaeriniki.

¹³ Pokanaki Ananías iñeena. Ikanta rareeta-paaka, ikantapaakina: ‘Noyemijantzinkaritee Saulo, pokiryahae.’ Apathakirotanaa nokiryane, aminawaeta-naana.

¹⁴ Eekiro ikantana-kityaana Ananías: ‘Eeroka riyoshiitani Itajorentsita awaejatziteni. Riyoshiitakimi piyotaan-teero ikowakaemiri rirori, tema piñahaeri Jeepatzii-totaa-rewo tampatzika-shireta-tsiri, pikemakiri iñaanatakimi.

¹⁵ Eeroka kenkithata-koteerini maawoeni atziriki. Pikamantan-tayiteero okaatzi piñaakiri, okaatzi pikemakiri.

¹⁶ Tekatsi otsipa poyaawentyaari nimaeka. Pitzinee, piyaate pomit-siryatyaa, pawentahae-yaari Awinkatharite pikowa-koteeri ipeyakotan-tee-mirori pantayi-witakawo kaari-perori.’ ”*

Ikenkithata-kotziro Pablo rotyaantee-tziri ikenkithata-kaeri itsipa-jatzi atziri

¹⁷ “Okanta nopiyaawo Aapatziyaweniki, niyaataki tajorentsi-pankoki na-manapaa, ari noñaashiretakiri janta.

¹⁸ Noñaakiri Awinkatharite, ikantakina: ‘Eero pojamanitzi, pishitowae Aapatziyaweniki, tema eero ikemijantee-tzimi pikenkithata-kowitena jaka.’

¹⁹ Nokanta-nakiri naaka: ‘Pinkathari, riyoteeyini maawoeni niyaata-piintaki jempe ipiyota-piinteeta, nomonkyaa-kaanta-yitakiri ikaatzi awentaa-neemiri eeroka, osheki nopajata-kaanta-waetakiri.

²⁰ Ikanta rowamae-takiri paerani kenkithata-kotzimiri, Esteban, ari nokaatzi-takari naaka janta, naapatziyakari owamaakiriri, naminakowenta-kiniri iithaari-paeni.’

²¹ Roo kanteencha ikantanakina Tajorentsi: ‘Piyaate, tema naaka otyaan-temini inteena jempe inampiyitawo itsipa-jatzi kaari pisheninkata.’ ”

Ijeeki-motakiri Pablo reewarite owayiri-paeni

²² Ikanta ikemawaki atziri-paeni, rapiita-nakiro ikaemaeyini ikantzi: “¡Irika atziri tee okameethatzi rañeel! ¡Pashiree-yaari!”

²³ Eekiro ishintsitatzii ikaemaeyini, roteka-koteeyani iithaariki, rookawanetziro kepatsi jempe ipiyotee-yakani, tema ikijeeya-tyaani.

²⁴ Ikanta reewarite rowayirite wirakocha, ikantanakiri apaani rowayirite: “Paanakiri inthomoeki irika, apajata-wakiri ikamantan-teerori oeta iñaawaetakiri rowatsimaan-takariri isheninka-paeni.”

²⁵ Roo roojowitee-takari ipajatan-teetyaariri, rojampita-nakiri Pablo itsipa reewarite owayiri, ikantziri: “Rojankinata-kotani iwinkatharite naaka Roma-jatzi. ¿Shinetaa-ntsita-tsimaa ipajeteetena, tekira raminakoe-tawakinawo oetarika nantakiri?”

²⁶ Ikanta ikemaki reewarite owayiri, ipiya-shita-nakari reewari-perote rirori, ikantapaakiri: “Nowinkatharite, ¿Piyotakima oeta antakiri? Rojankinata-kotani irika Awinkathari-perote aakapaeni Roma-jatzi-paeni.”

²⁷ Ikanta ikemawaki reewari-perote owayiri, ipoka-shita-paakiri Pablo, rojampita-paakiri: “¿Omaperotatyaama eeroka rojankinata-kotani nowinkatharite?” Ikantzi Pablo: “Jeen.”

²⁸ Ikantzi reewarite owayiri: “Osheki nopina-wentaka naaka nojankinata-kotan-tyaari.” Ikantzi Pablo: “Tee nopinawenta naaka. Rojankinata-kotzitee-takina owakira notzima-paaki.”

²⁹ Ikanta ikemaeyakini oojowita-kariri Pablo ipajawaeteri, roojoryaa-kota-nakiri, riyaata-pithata-nakiri. Tema antawo ithaawanaki reewari owayiri oojotakaan-takiriri rojankinata-kotani iwinkatharite Roma-jatzi.

* 22:16 Waerontsi

Rahaeta-neeri Pablo ipiyoteeta-piinta reewarite Judá-paeni

³⁰ Okanta okitejeta-manaki, ikoyi riyota-perote reewarite owayiri oeta ikoshekan-tariri Judá-paeni irika Pablo. Ipiyota-kaantakiri reewarite-paeni Ompera-tajorentsita-rewo, eejatzi maawoeni Antaripero-paeni Judá-paeni. Ramaetakiri Pablo omonkyaawitee-takari, jeekapaaki jempe ipiyoteeyani jewari-paeni.

23

¹ Raminapaakiri Pablo jewari-paeni piyoteen-chari, ikantapaakiri: “¡Nosheninka! Naamaako-wenta-piintaka naaka eero otzimanta nantzi-motanteri, tema nokemijanta-piintziri Tajorentsi okaatzi ikantanari.”

² Ikanta Ompera-tajorentsiperotaa-rewo iitachari Ananías, ipajawaanteta-kaantakiri Pablo.

³ Roo kanteencha Pablo, ikantanakiri: “¡Theeri! Poshiyakawo okitamaawita rowantee-tariri kaminkari. Tajorentsi pajetemini eeroka. Jeekawitakimi jaka pamina-kotan-tenawo Ikantakaan-teetani, ¿Tema pipiyathatawo eeroka pipajata-kaantakina?”

⁴ Ikanta ikaatzi piyoteen-chari, ikantanakiri Pablo: “¿Arima pikanteri pikaweyiri Jewatziriri ompera-tajorentsiperotani Tajorentsi?”

⁵ Ikantzi Pablo: “Noyemijantzinkarite-paeni, tee niyowita naaka Ompera-tajorentsiperotaa-rewo irika, tema okantzi Jankina-rentsi-perori: ‘Eero pikaweyiri jewatakaan-tatsiri.’”

⁶ Iñaatzii Pablo eenitatsi Judá-paeni itsipatakari piyoteen-chari Tampatzikaweripaeni, riima itsipa-paeni Inashitantaniri irika, ikantanakiri: “¡Nosheninka! Naakataki inashitantaniri, eejatzi nosheninka-paeni. Rootaki riyakowentan-teetanari nimaeka, tema nokemijantaatzi naaka aritaki rañaayitee kamayita-tsiri.”

⁷ Ikanta ikemaeya-wakini ikantaki Pablo, iñaana-minthata-wakaanaka Inashitantaniri eejatzi Tampatzikaweri.

⁸ Tema riitaki Tampatzika-weri-paeni, kanta-piinta-tsiri: “Eero rañaayitee kamayita-tsiri, tee itzimi Ronampiripaeni Tajorentsi, tee itzimi shiretsi.” Riima Inashitantaniri, ikanteeyini rirori tee ari okantakotyaa iroka-paeni.

⁹ Ari icheree-yanakini maawoeni. Eenitatsi Yotaantaniri Inashitantaniri katziya-yitaneen-chari, ikantanaki: “Irika atziri tee otzimi rantani. Aamaashityaa iñaana-shireta-tziiri ronampiri Tajorentsi, teerika iñaana-shireta-tziiri shiretsi.”

¹⁰ Eekiro ishintsitatzii ichereeyini. Rootaki ithaawan-tanakari reewarite owayiri-paeni rowamayiteri Pablo. Ikaemakaan-teeri rowayirite raaneeri inthomoeki jempe imaapiinteeyini.

¹¹ Okanta otsirenitane, roñaahaari Awinkatharite irika Pablo, ikanteeri: “Eero pithaawantari, aritaki pikenkithata-kotakina Roma-ki pikimitakiro jaka Aapatziyaweniki.”

Ikenkishiryahaeta rowamahaeteri Pablo

¹² Okanta okitejeta-manaki, ikenkitha-waetee-yakini itsipa Judá-paeni, ikanteeyini: “Jame amasheka-wentee-yirini Pablo roojatzi owamaan-takyaariri.”*

¹³ Rawijanakiro ikaateeyini 40 atziri kamanta-wakahaen-chari.

¹⁴ Riitaki jatashita-kiriri reewarite-paeni Ompera-tajorentsita-rewo, eejatzi Antaripero-paeni, ikantapaakiri: “Nokowae-yakini nomasheka-wentereri Pablo roojatzi nowamaan-takyaariri.

* **23:12** amasheka-wentee-yirini = eero owaeyani, eero ireeyini amiri roojatzi ashiryaa-takyaariri.

¹⁵ Rootaki nokenkishiryaaakari naaka-paeni, nokoyi paapatziya-wakaeyaa eeroka pikaatzi pipiyota-piinteeyani, pikenkitha-waeta-kaeri reewarite owayiri-paeni, pikanteri: ‘Pamaenari Pablo okitejeta-manaki naminako-peroteri okaatzi rantakiri.’ Tema amawenteeyakinani naaka, roojatzi nowamaan-tawakyaariri tekira rareeta-paakyaata jaka.”

¹⁶ Roo kanteencha ikemaki itzineri Pablo ikamanta-wakahaeyani, jatanaki jempe imahaeyini owayiri-paeni, ikamanta-paakiri Pablo.

¹⁷ Opoñaa ikaemaki Pablo apaani reewarite owayiri, ikantakiri: “Paanakiri irika ewankari janta peewa-peroriteki, eenitatsi oeta ikamanteriri.”

¹⁸ Ikanta reewarite owayiri raanakiri itzineri Pablo reewa-peroriteki owayiri, ikantapaakiri: “Jewari, ikowa-kotakina Pablo namakimiri irika ewankari, eenitatsi ikoyiri ikamantemiri.”

¹⁹ Ikanta jewari-perori, raanakiri ewankari inteeneeni, rojampitakiri: “¿Oeta pikaman-tenari?”

²⁰ Ikantanaki ewankari: “Ikenkishiree-yakani Judá-paeni ikowa-kotemi okitejeta-manee paaneeri Pablo jempe ipiyota-piinteeyani Antaripero-paeni, ari raminako-perotero rantani.

²¹ Eero pikemijantziri, tema omaneeyakani 40 atziri-paeni. Ikantee-yakini: ‘Jame amasheka-wentee-yirini Pablo roojatzi owamaan-takyaariri.’ Tema wetsikae-yakani nimaeka, royaawentee-yatyaani jempe pikante eeroka.”

²² Ikanta rotyaanteeri irika ewankari, ikantawaeri: “Eero pikamantan-tziro iroka-paeni.”

Rowawijee-takiri Pablo pinkathariki Félix

²³ Ikanta reewarite owayiri ikaemaki apite inampina, ikantakiri: “Pipiyote 200 powayirite, eejatzi 70 owayiri-paeni kyaakota-chani, itsipa 200 aayi-tatsini rowathaa-mento. Riitaki jatatsini tsireni-paete janta Cesarea-ki.

²⁴ Ompoña paminaki itsipa ikyaa-kota-nakyaari Pablo, paminako-wenteri kameetha. Paanakiri pinkathariki Félix.”

²⁵ Ari rotyaanta-kiniri rojankinari pinkathari, iroka ikantziri:

²⁶ “Rojankinari Claudio Lisias rotyaantziniri pinkathari Félix: Osheki nowethatzimi.

²⁷ Irika atziri notyaanta-kimiri, roteeya-kaanta-witakari Judá-paeni jaka, roowiteen-chami royirimi. Ikanta niyotaki rojankinata-kotani awinkatharite Roma-ki, naanaki nowayirite, nookakaa-wentakiri.

²⁸ Nokowaki niyote oeta rantakiri, oeta ikoshekan-teetariri, naanakiri ipiyota-piinteeyani rantariperote-paeni.

²⁹ Noñaatzii ikosheka-wenta-shitari ikantakaan-teetani rashi rirori-paeni. Tee okameethatzi rowamayiteri, tee okameethatzi eejatzi omonkyaawaeteteri.

³⁰ Nokemaki eejatzi ikowaeya-tziini Judá-paeni rowamayiri, rootaki notyaantan-kimiriri eeroka. Nokantzi-takari ikaatzi koshekawaetariri ikamantemiro oeta itzimawentan-tariri irika.”

³¹ Imatakiro owayiri-paeni. Raanakiri tsireni-paete Pablo nampitsiki iiteetziro Antípatris.

³² Okanta okitejeta-manaki, piyeeyani owayiri-paeni anashita-shitanenchari. Riima ikaatzi kyaakota-neenchari eekiro royaata-kota-nakitziiri Pablo.

³³ Ikanta rareeta-kaakari Cesarea-ki, ipapaakiri jankina-rentsi pinkathari, ikantapaakiri: “Pinkathari, irika Pablo.”

³⁴ Ikanta ithonkakiro pinkathari iñaanata-wakiro jankina-rentsi, rojampita-nakiri Pablo, ikantziri: “¿Jempe pipoñaaka?” Ikantzi Pablo: “Nopoñaawo Cilicia-ki.”

³⁵ Ikantzi Claudio: “Ari nokemakimi paata aririka rareeta-paakyaa ikaatzi koshekimiri.” Ikantakaantaki rahaeta-nakiri iwinkathari-pankoteki. Herodes, ari raminako-wenteriri janta

24

Ikenkithata-kotakari Pablo janta Félix

¹ Okanta awijanaki 5 kitejeri, areetapaaka Cesarea-ki Ompera-tajorentsiperotaa-rewo Ananías itsipayitakari Antaripero-paeni eejatzi ookakowentan-taniri iita Tértulo. Rawija-shita-paakiri pinkathari ikoshekyaa Pablo.

² Ikanta ramaeta-paakiri Pablo, ñaawaetanaki Tértulo, ikantanakiri Félix: “Ariwé pinkathari, tema kameetha noñaayitakiro nojeeki, osheki piyota-nitzi, pantakiniri kameethata-tsiri nosheninka-paeni.

³ Nowinkatha-perorite Félix, osheki ramana-piintakimi maawoeni nosheninka.

⁴ Roo kanteencha eero ojamanitanta, nokoyi pikemijanta-wakina eepi-chokiini nokantemiri.

⁵ Noñaakiri naaka irika atziri, owaari-perotani. Ithonka ikina-kina-yitaki nampitsiki, tee apatziro ikoshekakari nosheninka Judá-paeni, riijatzi jewatakaa-neeriri ikaatzi iitashi-waeta-chari ‘Oshireta-naariri Kashiyaaka-weni-jatzi.’

⁶ Ikowaki eejatzi rowaariperoteromi notajorentsi-pankote, rootaki noteeya-kaantanta-kariri, nokowae-yawitakani namina-kotan-tyaaririmi Ikantakaan-teetanari naaka-paeni.

⁷ Roo kanteencha ipokapaaki jewari Lisias, ishintsitapaakina, raapithata-kinari.

⁸ Ikantanakina: ‘Otzimatyee piyaate pinkathariki rowetsikimiro okaatzi awijeentsiri.’ Anjatyaa pojampi-peroteri eeroaka ayotantyaawori kyaari-pero-rika nokoshekan-takariri.”

⁹ Roojatzi ikantzi-teeya-karini Judá-paeni ikaatzi pokaentsiri.

¹⁰ Ari itzinaa-wakotanaka pinkathari iñaawaetan-tyaari Pablo. Ikan-tanaki Pablo: “Osheki nokimo-shire-wentakimi, tema eerokataki kem-nani nokenkithata-kotyaari, tema niyotzi eerokataki wetsika-piinta-kiniriri nosheninka-paeni ikosheka-wakaaha.

¹¹ Kantacha pojampita-kowentena eeroaka, tema owakira nareetaa Aap-atziyaweniki, okaatzi 12 kitejeri nareetan-taari, nokowawita nopinkathata-paerimi Tajorentsi.

¹² Tekatsi ñeenani noñaana-minthatziri, tee nokoshekari atziri-paeni tajorentsi-pankoki, ari nokantakari otsipaki nampitsi, tekatsi nokoshekyaa ipiyota-piinteeta.

¹³ Irika-paeni kamanta-kota-kinari nimaeka jaka, tema eero iñahaetziro omaperotatyaa ikanta-kotanari.

¹⁴ Ari okantari, nawentahaari naaka iiteetziri ‘Awotsi.’ Rootaki ikantay-itziri iyakowentanari noyemijanta-shiwaetani. Tema nawentahaa-tyaari naaka Tajorentsi ipinkathatziri paerani nowae-jatziteni. Nokemijantziro ikantakaantani, eejatzi rojankinari-paeni Kamantan-taniri-paeni.

¹⁵ Ari nokimitari rirori-paeni royaawentari Tajorentsi rowañaa-yiteeri kamayiteen-tsiri, tee apatziro rañaayitee kameetha-shireri tema imatzitee-yaawo maawoeni kaari-perori-paeni.

¹⁶ Rootaki nokowanta-piintakari eero otzimawaetzi kaari-perori nantzi-moteriri Tajorentsi, eejatzi atziri-paeni.

¹⁷ Tema awijaki osheki ojarentsi nokina-kina-waetaki, nopiyaa nonampiki namae nopashita-paeyaariri nosheninka koetyaa-waeta-tsiri, nokowawita-paa eejatzi notaa-paenirimi Tajorentsi.

¹⁸ Rootaki nantziri tajorentsi-pankoki, ari nameetakiro noeshi nokitewathatan-teeyaari, tee noshekiiyini, tekatsi nokoshekyaa janta. Aripaetera iñaapaakina Judá-paeni poñaayita-chari Asia-ki.

¹⁹ Riitaki pokatsinimi jaka ikenkithata-kotena oetarika iñaakota-kinari.

²⁰ Tee ipokatzii rirori, irikaha pokayitentsiri riitaki Antaripero-paeni piyowenta-kinari chapinki, anjatyaa ikantemi eenitatsi-rika iñaakota-kinari janta nantakiri.

²¹ Aamaaka roo ikanta-kotanari nokanta-kiriri chapinki ipiyowentan-tanari, nokantakiri: ‘Rootaki riyakowentee-tanari nokemijanteero rañaayitee kamayita-tsiri.’ ”

²² Tema riyotako-perotzitari pinkathari Félix iiteetziri “Awotsi-weri,” rootaki ipakantanakariri, ikantanakiri: “Aririka ipokaki jewari Lisias, ari ikamanta-perota-paakinawo.”

²³ Ikantanakiri Félix reewarite owayiri-paeni: “Roojatzira paamawenta-wakyaari Pablo, roo kanteencha pishineteri rareetyaari raapatziyani-paeni ipantyaariri kowityee-motariri.”

²⁴ Okanta otsipa kitejeri, ipokae pinkathari Félix itsipatakawo iina Drusila, osheninka Judá-paeni roori. Ikaemakaan-tapaeri Pablo ikemiri ikenkithateniri jempe okanta-kota rawentahaari Jesús, Jeepatzii-totaa-rewo.

²⁵ Roo kanteencha retanakawo Pablo ikenkithata-kiniri tampatzika-shiretaantsi, ñaako-shiretaantsi, rowajankitaan-teete paata. Ithaawan-tanakawo Félix, ikantanakiri: “¡Aritapaaki, piyaatee! Ari napiiteero nokaema-kaanteemi paata nojeekashiwaetyaarika kameetha.”

²⁶ Tema royaa-wenta-witatyaa Félix ipinako-wentyaami Pablo, rookakaa-wentan-teeyaariri. Rootaki rapiipiitan-tawitawori ikaemakaan-tziri ikenkitha-waeta-kaeri.

²⁷ Awijaki okaatzi apite ojarentsi. Ari okaatapaaki ipinkatha-ritzi Félix. Ikoyi raapatziya-piintyaari Judá-paeni, romonkyaa-kaanta-nakiri Pablo. Ipoayaataari itsipa pinkathari iitachari Porcio Festo.

25

Ikowaki Pablo riitaki César iyakowenterini

¹ Tema pinkathari-wentantee Festo. Tema maakotanaki mawa tsireniri, jataki Aapatziyaweniki ipoñaanakawo Cesarea-ki.

² Ikanta reewari-paeni Ompera-tajorentsita-rewo eejatzi riiperori-paeni Judá-paeni, ithaweta-kota-wakiri Pablo.

³ Ikowa-kotakiri Festo rotyaanteeri Pablo Aapatziyaweniki. Ikenkishireeyakani rowamaa-kanteri niyanki-thakineki awotsi.

⁴ Roo kanteencha ikantanaki Festo: “Romonkyahaetakiri Pablo janta Cesarea-ki, rooteentsi niyaatee janta.

⁵ Anjatyaa royaata-nakina peewarite, eenitatsi-rika rantani irika atziri, aritaki piyakowenteriri janta.”

⁶ Tee ojamani-perotzi ijeekawaeta-paente Festo Aapatziyaweniki, piyaa Cesarea-ki. Okanta okitejeta-manaki, ijeekaki iwinkathari-mentoki, ikaemakaan-takiri Pablo.*

* 25:6 tee ojamani-perotzi = 8 okaatzi kitejeri, terika okaatzi 10 kitejeri ijeekawaeta-paentzi

⁷ Ikanta ikyaapaaki Pablo, ari ipokaeya-paakini Judá-paeni poñahaen-chari Aapatziyaweniki, osheki kaari-perori ikantako-waeta-paakiriri. Roo kanteencha tee iñeero kyaari-pero-rika okaatzi ikantakoe-tziriri.

⁸ Ari ikijako-wenta-nakari Pablo, ikantanaki: “Tekatsi kaari-perori nantakiri naaka, tee nopiyathatawo Ikantakaan-teetani, tee nowaariperotero tajorentsi-panko, tee nokaweya-waeritzi César reewari-perote Roma-jatzi.”

⁹ Tema ikowatziira pinkathari Festo raapatziya-piintyaari Judá-paeni, rojampita-nakiri Pablo: “¿Pikoyi piyaate Aapatziyaweniki, namina-kotan-temiri janta?”

¹⁰ Ikantanaki Pablo: “Ari okameethatzi paminako-tenawo jaka, tema eeroka rowaki César, peewari-perote. Aritaki piyotee-yakini tekatsi kaari-perori nantzi-moteriri nosheninka-paeni Judá-paeni.

¹¹ Ari otzimimi nantani, kantacha rowajankitee-tantenawo kaamani-taantsi. Roo kanteencha tekatsi nantani, tee okameethatzi potyaantena janta. Nokowatzii riitaki pinkathari César amina-kotenani.”

¹² Ari ikenkitha-waeta-kaanakiri Festo inampina-paeni. Ikantakiri: “Pikowatzii ramina-kotemi César, aritaki piyaataki.”

Rahaeta-nakiri Pablo pinkathariki Agripa

¹³ Ikanta pinkathari Agripa eejatzi iina Berenice pokaeyakini Cesarea-ki, rowethatyaari Festo.†

¹⁴ Ikanta ijeekawaeta-paentzi Cesarea-ki, ikenkitha-waeta-kaakiri Festo jempe ikanta-kota Pablo, ikantakiri: “Eenitatsi jaka apaani atziri rookaneeri pinkathari Félix omonkyahaetzi.

¹⁵ Tema niyaata-kitzi chapinki Aapatziyaweniki, osheki ikantako-waeta-wakiri reewari-paeni Ompera-tajorentsita-rewo eejatzi Antaripero-paeni, ikowaki naaka owamaakaan-terini.

¹⁶ Nokanta-nakiri naaka: ‘Iroka nametee-yarini inampiiteki Roma-jatzi: Otzimatyee ipiyotee-yaani ikaatzi kosheka-wakaa-chari, ikijako-wentantyaari iyakowentaa-rewo. Kyaari-pero-rika otzimi rantani, aritaki okantaki rowamahaeteri.’

¹⁷ Rootaki nomatakiri ipokaeyakini iyakowentan-taniri, tee noshenkaanaka, jatakina nojeeka-mentoki, nokaema-kaantakiri irika atziri.

¹⁸ Roo kanteencha tee okariperote ikantako-witapaa-kariri riyakowentziri, tee noñeero okariperote okaatzi nokenkishireta-kowita-kariri.

¹⁹ Apatziro ikenkithatakiro ikemijanta-shiwaetari, ikenkithata-kotakiri eejatzi Jesús rowamahae-takiri, riitaki ikantziri Pablo añahae.

²⁰ Tee niyotzi naaka jempe nokantero okaatzi awijeentsiri, nojampitakiri Pablo ikoyi-rika riyaate Aapatziyaweniki raminakoe-tantyaariri janta.

²¹ Roo kanteencha ikowa-perotatzii Pablo riita-jaantaki amina-koterini awinkathari-perote, César Augusto. Rootaki nokantan-takari romonkyahaeta-wakiri roojatzi notyaantan-takyaariri janta.”

²² Ikanta Agripa ikantanakiri Festo: “Nokoyi nokemiri naaka irika atziri.” Ikantzi Festo: “Aritaki pikemakiri okitejeta-manaki.”

²³ Okanta okitejeta-manaki, ikyaaki Agripa itsipatakawo Berenice, iina, owaneenkayitaka. Itsipatakari reewarite owayiri-paeni, eejatzi riiperori-paeni atziri jeekayita-tsiri janta. Ikantaki Festo ramaeteri Pablo.

† 25:13 Agripa = Herodes

²⁴ Ari iñaawaetanaki Festo, ikantzi: “Pinkathari Agripa, riiperori-paeni ikaatzi piyoteen-chari jaka, ritakira irika atziri. Osheki riyakowenta-waetakiri Judá-paeni Aapatziyaweniki eejatzi jaka Cesarea-ki. Osheki ichereeyakini ikoyi rowamaa-kaanteri.

²⁵ Roo kanteencha tee noñiuro naaka rantani rowamaan-teetyaariri. Tema riitaki kowashiteen-chari ramina-koteri Augusto, rootaki okowa-perotantari notyaanteri janta.

²⁶ Tee noñii naaka oetyaa nojankinate-niriri pinkathari-perori jempe okanta-kota, rootaki namakaan-takariri piñaayiteri eeroka-paeni, eerokata-perotakira pinkathari Agripa namakiniri, aririka peshitapaakiro pojampi-minthateri, tzimakira nojankinateri.

²⁷ Tema tee okameethatzi-motena naaka notyaante apaani omonkyahar-rewo, eerorika otzimi jempe ojankinata-kotyaa okaatzi rantakiri.”

26

Ikijako-wenta Pablo janta Agripa-ki

¹ Ikanta Agripa ikantanakiri Pablo: “Kantacha piñaawaete eeroka.” Ari itzinaa-wakotanaka Pablo, ñaawaetanaki, ikantzi:

² “Pinkathari Agripa, osheki nokimo-shiretaki nokenkitha-waeta-kaemi nimaeka, nokoyi nokenkithata-kotero okaatzi ikantako-waeta-kinari Judá-paeni.

³ Tema piyoperotziro eeroka okaatzi rametari asheninka-paeni Judá-paeni akenkithata-koteri nimaeka. Rootaki nokowantari pikemijanta-wakina nokantemiri.”

Rañaantari Pablo tekira ikemijanteeta

⁴ “Riyoteeyini Judá-paeni jempe nokanta paerani newankarita-paaki, eeniro nojeekawita nonampiki, eejatzi nojeeki-moyitan-takariri Aapatziyaweni-jatzi.

⁵ Tema naakata-ki Inashitantaniri shintsitan-taniri, nomonkaa-yitziro Ikantakaan-teetani. Ikoyi-rikami nosheninka-paeni, kantacha ikenkithata-kotena, tema riyotana jempe nokanta-waeta.

⁶ Rooma nimaeka ikantakoe-tatenawori nokenkithata-kota-neero roy-aakoteetani ikashiya-kaakiriri Tajorentsi paerani awaejatziteni.

⁷ Pinkathari Agripa, roojatzi noyaako-tzi-takari naaka, rootaki ikantakoyitanari asheninka-paeni nimaeka. Roojatzi royaa-kotzi-taari asheninka-paeni kaatatsiri 12 icharinini Israel, ikoyi imonkaateero Tajorentsi ikashiya-kaantakiri. Rootaki ishintsitantari roetziñaawentaari Tajorentsi maawoeni kitejeri.

⁸ ¿Oetaka kaari pikemijananta eeroka-paeni kantacha rowañahaeri Tajorentsi kamawita-chari?”

Ikosheka-witakari Pablo kemijantzinkari-paeni

⁹ “Nomatzi-tawitakawo naaka paerani noñaa-shintsi-waeta, noshiya-kaantzi rootaki nantawaeri nokoshekyaaeri ikaatzi awentaa-naariri Jesús Kashiyakaa-weni-jatzi.*

¹⁰ Rootaki nantakiri Aapatziyaweniki. Riitaki shineta-kinawori reewarite-paeni Ompera-tajorentsita-rewo, tema osheki kemijantzinkari-paeni nomonkyaa-kaantakiri. Ikanta noñaayitzirowamahae-tziri inimotakina naaka.†

* 26:9 Waerontsi † 26:10 Itajorentsita-kaetani

11 Osheki nowajankitaa-piintakiri jempe ipiyota-piinteeta ipakan-tyaawori ikemijantzi. Osheki nokijaneentakiri rootaki nokoshekan-tariri, nomatzi-takari jeekayita-tsiri otsipaki nampitsi.”

Rapiitziro Pablo ikenkithata-kota ikemijantan-taari
(Hch. 9.1-19; 22.6-16)

12 “Roojatzi niyaatan-takari Ontyaamaeriniki, riitaki otyaanta-kinari reewarite-paeni Ompera-tajorentsitaa-rewo.

13 Roo kanteencha eenitatsi awijeem-tsiri niyanki-thaki awotsi, ikaataki tampatzika ooryaa, ari noñaaki oorenta-neenchari inkiteki, rawijanakiri ishikapakiryaani ooryaa, roorenta-kota-paakina nokatziyakaha naaka eejatzi ikaatzi tsipata-kinari.

14 Tyeeya-nakinani maawoeni kepatsiki. Nokematzi iñaanateetanakina iñaaniki nosheninka Heber-paeni, ikantana: ‘¡Saulo! ¡Saulo! ¿litaka pikoshekan-tanari? Eeroka owajankitaa-waeta-chari apaniroeni, kimiwitaka pipatzityaawomi thoyempi-thowari.’

15 Ari nakanakiri naaka, nokantziri: ‘¡Pinkathari! ¿Jempema piitaka eeroka?’ Ikantzi Awinkatharite: ‘Naakataki Jesús pikoshekari.

16 ¡Pikatziye! Eenitatsi oeta noñaaha-yitemiri nimaeka, tema nokowatzii nomperatee-yimini. Otzimatyee pikenkithateero okaatzi piñiiri nimaeka, eejatzi okaate nantakaemiri paata.

17 Aritaki piñaakiro nookakaa-wenteemi ikoshekimi pisheninka-paeni Judá-paeni, aritaki nookakaa-wenteemi eejatzi notyaantemira inampiki itsipa-jatzi atziri kaari pisheninkata.

18 Okimiwityaawo pokiryaa-kaayiteerimi. Aritapaaki ikinashi-waetaka otsirenikaakitzira, tema ranashi-yitee jempe okoñeetye. Aritapaaki ipinkatha-waetakiri Yakatan-taniri, tema Tajorentsi pinkathari-wenteerini. Aritaki nopeyakoteeri rantayi-witakawo kaari-perori, nashiyitee-yaari awentahae-nani. Tema rootaki nokashiya-kaakiriri.’ ”

Tee ipiyathata-nakyaa Pablo iñaakiro roñahae-takiriri

19 “Pinkathari Agripa, tee nopiyathanaka noñaakiro roñahae-takinari Inkite-jatzi.

20 Netanakawo nokenkithata-kaanakiri Ontyaamaerini-jatzi, Aapatziyaweni-jatzi, nomatanakiri ikaatzi nampiyitawori iipatsiteki Judá-paeni, eejatzi nokimita-nakiri itsipa-jatzi ikaatzi kaari asheninkata, nokantayitzi: ‘Pipiya-shiteeri Tajorentsi, pantayiteero oñaahan-teeroni pipakahaero pantawitakawo kaari-perori.’

21 Rootaki kantakaan-tzirori roteeya-kaantan-takinari nosheninka-paeni tajorentsi-pankoki, ikowawitee-yakani rowamayina.

22 Roo kanteencha ineshironkatakina Tajorentsi eekiro niyaata-kaatziiro nokenkithata-kotziiri nimaeka. Nokenkithata-kaeri maawoeni, riiperori-paeni eejatzi kaari riipero-yitatsini. Tema tee noteka-paentziro okaatzi rojankina-yitakiri paerani Moisés eejatzi Kamantaniri-paeni jempe nokenkithata-piintaki. Tema rojankinata-koyitakiro okaate awijayita-tsini, ikantayitaki:

23 Otzimatyee ikami Jeepatzii-totaa-rewo, roo kanteencha aririka ikamawitakyaa riitaki etakaan-teeyaawoni rañahae. Rootaki ikenkithata-koentan-tyaanariri awijakotaantsi asheninka-paeni, ikenkithee-teeniri eejatzi itsipa-jatzi kaari asheninkata.”

Ikoyi Pablo ikemijanta-kaeri Agripa

²⁴ Ikanta ithonkakiro Pablo ikamanta-yitakiri, ari ikaemanaki Festo, ikantzi: “¡Pablo, pishinki-wentatyaa! Okantakaemi poetziñaarikotawo piñaanatziro jankina-rentsi-paeni.”

²⁵ Ikantzi Pablo: “Pinkathari. Tee noshinki-wenta, tema omaperotatyaa okaatzi nokanta-yitakiri.

²⁶ Riyota-kotziro pinkathari Agripa okaatzi nokaman-takimiri. Niyotzi naaka riyota-kotziro maawoeni, tema tee omanako-yityaa.

²⁷ Pinkathari Agripa, ¿tema pikemijantziro okaatzi rojankina-yitakiri Kamantaniri-paeni? Niyotzi naaka pikemijantziro.”

²⁸ Ikantzi Agripa: “¿Poshiya-kaatzima pikantakina eepichokiini aritaki pikemijanta-kaakina, noshiyan-teeyaariri ‘Jeepatzii-totaa-rewo-paeni?’ ”

²⁹ Ikantzi Pablo: “Okantawitaka eepichokiini-rika nokanta-kimiri, osheki-rika, okantashitzimaetya riitaki Tajorentsi kantakae-yaawoni poshiya-kotee-nawo nokantaka naaka, tee apatziro eeroka pinkathari, tema maawoeni pikaatzi pikemayitakina nimaeka, okantawityaa eero roojotan-teetzimiro eeroka eshirotha.”

³⁰ Ari ikatziyanaka pinkathari Agripa eejatzi Berenice. Imatzita-nakawo pinkathari Festo, eejatzi maawoeni ikaatzi itsipatakari.

³¹ Jateeya-nakini inteeneeni, ikenkitha-waeta-kotziro ikantakiriri Pablo. Ikanta-wakaeyani: “Eero romonkyahaetzirimi irika atziri, tema tekatsi rantani rowamaetan-tyaariri.”

³² Ikantanakiri Agripa pinkathari Festo: “Aritaki apakahaerimi irika atziri, eero ikowakimi rirori ramina-koteri awinkathari-perote.”[‡]

27

Rotyaantee-takiri Pablo otzinkamiki inampi wirakocha-paeni

¹ Ikanta ikowaeyakini rotyaanteri Pablo janta Italia-ki, itsipatee-takiri itsipa-paeni omonkyahaa-rewo, ari niyaatzi-tyaari eejatzi naaka. Rii aanakirini jewatziriri rowayiriite pinkathari-perori Augusto, iita Julio.

² Ikanta noteta-kota-nakari Adramitio-jatzi jatakina Asia-ki. Ari nokaatanakiri Aristarco poñaachari Tesalónica-ki, nampitsi jeekatsiri Macedonia-ki.

³ Okanta okitejeta-manaki areetakina Shimaaki. Ari rariperota-paakari Julio irika Pablo, ishinetakiri rareeta-paentyaari raapatziyani-paeni ipantawa-kyaariri koewityee-motariri.

⁴ Ikanta nawijanakiro Shima, ari notonkiyotakawo antawo tampyaa, tee omatya namaata-kotanee, rootaki nokina-kotan-tanakari othampishiki, iiteetziri Chipre.

⁵ Naathaki-ryaanakiro inkaari nokinanakiro Cilicia-ki eejatzi Panfilia-ki. Roojatzi nareetan-takari Mira-ki, nampitsi jeekatsiri janta Licia-ki.

⁶ Ari iñaapaaki reewarite owyiri-paeni otsipa notetan-tanee-yaari opoñaakawo Alejandría-ki iyaatero Italia-ki, ari rotetee-yanaani.

⁷ Osheki kitejeri namatsinka-kota namaata-kotzi. Osheki opomeentsitaka nareetan-takari Guido-ki. Eekiro otonkiyota-kota-tyaana tampyaa, rootaki nomontyaa-kotanta-nakari Salmón-ki, noshi-nampita-nakiro othampishi Creta.

⁸ Osheki opomeentsitaka namaata-kotzi, roojatzi nareetan-takari nampitsi ikantee-tziro “Kameethawochaaki” jempe okaakitapae nampitsi Lasea.

[‡] 26:32 awinkathari-perote = César

⁹ Tema awijaki osheki kitejeri namaata-kotaki, kyaawon-tsipaeteki, ari okowaenka-perotanaki namaata-kotzi. Rootaki ikaminaan-tawita-kariri Pablo irika jewari,*

¹⁰ ikantzi: “Pikemijanta-wakina, kimitaka akowaenkata-kotatzii amaata-kotzira, aritaki apeyakiro amaatako-mentotsi, eejatzi owaahawontsi-paeni, aritaki akamahaan-tayitaki eejatzi.”

¹¹ Roo kanteencha tee ikemijantzi reewarite owayiri-paeni, apatziro ikemijantakiri ashitawori amaatako-mentotsi eejatzi antakotzirori.

¹² Teera okameethatatyee ikyaawon-tsita-kote jempe raatako-witaka, ikowaeyakini riyaatemi Fenice-ki jeekatsiri Creta-ki, eero oñaashiren-kantari tampyaa kinayita-tsiri kirinka eejatzi katonko. Ari ikowaeyakini rowawi-jeero kyaawontsi.

Itampyaata-kotzi inkaareki

¹³ Roshiya-kaatzi ari omatakya ramaata-kote, tema owakira etapaakawo otampyaatzi eepichokiini. Ari namaata-kotee-yanakini othapyaaki Creta.

¹⁴ Tekira ojamanitzi antawota-paaki tampyaa poñaaneen-chari kirinkanta, ookanta-paakawo amaatako-mentotsi.†

¹⁵ Otatsinka-kota-nakina. Tekatsi ikantaneero ramaatako-mento, onoshika-kota-nakina tampyaa.

¹⁶ Osheki nopomeentsitakawo pitotsi thatayiteen-chari amaatako-mentotsiki. Nokina-kotanaki othampishi iiteetziro Claudi, tee otampyaa-perotzi janta.

¹⁷ Noteyitakiro amaatako-mento-tsiki okaatzi tzimatsiri pitotsiki. Tema thaawaeyakinani nayeenta-kotyaawo impaneki jempe omerekyaatzi inkaari, tema roojoetakiro onampi-naki amaatako-mentotsi eero okotaanta. Ishineta-nakiro otatsinka-kotena tampyaa.‡

¹⁸ Okanta okitejeta-manaki, eekiro oshintsitatzi otampyaatzii, retanakawo rowiinka-kaantanaki owaahawotsi.

¹⁹ Okanta otsipa kitejeri, rowiinka-yitanakiro okaatzi rashita-kaetawori amaatako-mentotsi.

²⁰ Osheki kitejeri awijeem-tsiri tee noñaayiteeri ooryaa eejatzi ompokiro. Antawo notampyaata-kote tee niyotee-yanitzi aririka nawijako-yitee.

²¹ Tema awijaki osheki kitejeri tee nowaeyaa, ikantane Pablo: “Pikemijanta-wakina, ari okameethawita pikemijanta-kinami chapinki roojatzi ajeekakimi Creta-ki. Eero añaayitziromi okaatzi awijimo-yitakaeri.

²² Roo kanteencha eero pikantashiryashita nimaeka, tema eero pikamahaan-tawaetzi apaani, okantawitakyaa opeyaa iroka amaatako-mentotsi.

²³ Tema roñaahakina tsireniri apaani Ronampiri Tajorentsi, rotyaantani Ashitanari omperatanari.

²⁴ Ikantakina: ‘Pablo, eero pithaawantawo piñaakiri, otzimatyee pareetyaa iñeemi iwinkathari-perote Roma-jatzi. Aritaki ineshironkatakimi Tajorentsi, aritaki powawijaa-koyitakiri pikaatakiri jaka amaatako-mento-tsiki.’§

²⁵ Ari ikantakinari. Pithaamentee-yaani, tema nawentaa-shiretari naaka Tajorentsi, niyotzi aritaki omatakyaaa okaatzi ikamanta-kinari Ronampiri Tajorentsi.

²⁶ Roo kanteencha otzimatyee ompoja-kotyaa othampishi.”

* 27:9 kyaawon-tsipaeteki = ithonka-piintee-tziro itziwaeteeyani † 27:14 tampyaa poñaaneen-chari kirinkanta = Euroclidón ‡ 27:17 impaneki jempe omerekyaatzi inkaari = Sirte § 27:24 iwinkathari-perote Roma-jatzi = César

²⁷ Aritaki awijanaki 14 kitejeri, areetakina inkaariki omontetakari Adria otatsikankota-kina tampyaa. Niyankii-tetaki tsireniri, ari ikaemae-yanakini antakotzirori amaatako-mentotsi roshiya-kaatzi roo nareeteeyaa kepatsiki.

²⁸ Imonkaatee-yakironi jempe oweyari ojaanaatzi, iñaatziroo tee ojaanaa-perotzi, ikanta rapiita-nakiro, iñaatzi merenkyaata-paaki inkaar.*

²⁹ Antawo nothaawae-yanakini nompoja-kotyaa, rowiinkaki 4 ayeenteroni amaatako-mentotsi othowaki, amaneeya-nakani okitejetan-tyaari intsipaete.

³⁰ Roo kanteencha ikaatzi antakotzirori ikenkishiryayakani ishiyi, rotetan-tanakyaawomi pitotsi thatayiteen-chari, ramawenata-nakawo rowiinkae-yironi ayeenteroni othowaki amaatako-mentotsi.

³¹ Roo kanteencha ikamantakiri Pablo irika jewari eejatzi rowayirite, ikantziri: “Aririka ishiyayitaki irika-paeni, eero pawijakotee eeroka-paeni.”

³² Ari itota-kota-nakiro owayiri-paeni pitotsi, rowamaatakiro.

³³ Tema rooteentsi okitejetzi-mate, ikantantaki Pablo: “Aritaki awijaki 14 kitejeri royaawentyaa oeta awijatsini, tee powayiteeyaa.

³⁴ Okowa-perotatyaa nimaeka powayityaa pañaanta-yityaari, tema tekatsi apaani kamahaan-tatsini.”†

³⁵ Ikanta ithonkakiro ikantaki Pablo, raanakiro ratanteetari, ramanakari Tajorentsi. Itzimpetowakiro, owanaka.

³⁶ Ari ikowaeyanakiri maawoeni, owaeyanakani eejatzi.

³⁷ Iroka nokaateeyini noteteeyani 276 atziri.

³⁸ Okanta nothonkakiro nowaeyakani, rowiinka-koyitakiro owanawontsi othomaka-neentan-tyaari tenari.

Otsitsiyaki Amaatako-mentotsi

³⁹ Okanta okitejeta-manaki okompitzi-mota-paakari kepatsi antakotzirori amaatako-mentotsi, iñaapaakiro impanekiite. Ari ikowanaki raata-koteeyini janta.

⁴⁰ Itotako-yitanakiro oojotantari ayeentzirori amaatako-mentotsi, rookanakiro, itzinaa-koyita-neero antawo maathantsi, raayita-neero iyomaro ikomatan-tyaari okantya raata-kote impanekiiteki.‡

⁴¹ Roo kanteencha ayeenta-paaka othowaki amaatako-mentotsi omerenkyaatzira inkaari, tee okantzi noshewata-kotanee. Tankanaki opataki ookanta-perota-paakawo otamakaari inkaari.

⁴² Ari ikowawitanaka owayiri-paeni rowamaa-nakirimi omonkyahaa-rewo-paeni, eero ishiyanta ramaayitanaki.

⁴³ Roo kanteencha reewari owayiri-paeni, ikowaki rirori rowawijaa-koteri Pablo, tee ishineritzi rowamaeteri, apatziro ikantanakiri: “Ikaatzi yotzirori ramaatzi, ramaate riyaate kepatsiki.

⁴⁴ Riima kaari yoteroni ramaate, ipatakayityaa incha-kotaki ramaayite.” Ari okanta naatantakari maawoeni kepatsiki, tekatsi awiji-motenani, awijako-yitaana maawoeni.

28

Ijeekaki Pablo othampishiki iiteetzi Malta

¹ Okanta nawijako-yitee maawoeni, ari niyoteeyini iroka othampishi oeta Malta.

* **27:28** tee ojaanaa-perotzi = 20 ashempa-wakori = 36 metro; merekyaata-paaki = 15 ashempa-wakori = 27 metro † **27:34** tekatsi apaani kamahaan-tatsini = eero opeyahaan-tawaeta apaani ishintsi ‡ **27:40** itzinaa-koyita-neero antawo maathantsi = rootaki ookantari tampyaa ishiya-kotan-tyaari otetantawori amaatako-mentotsi

² Raakameethata-wakina maawoeni nampitawori janta. Tema opariyatzi inkani, katsinkaetyaaki, roejaki paamari, ikaemae-yakinani.

³ Ari riyaaatanaki Pablo rayi tsitsi, roo ipiyawita-paaka rowapaero itsima, imitaa-shitakari maanki, ratsikakiri rakoki.

⁴ Ikanta iñaakiri nampitawori janta rowikan-tapaakari maanki, ikanta-wakae-yanakani: “Irika atziri owantzinkari irika, okantawitaka rawijakowitaka ipiinkimi, teemaeta ishineritzi rañee tajorentsi owajankitaan-taniri.”

⁵ Roo kanteencha rotekanakiri Pablo paamariki irika maanki. Tekatsi awiji-moterini.

⁶ Ari royaawenteeyani raawakaeri roojatzi ikamanta-nakyaari. Ikanta ojamanitaki iñaatziiri tekatsi awiji-moterini, ikanteeyini: “Irika atziri, itajorentsitatzii rirori.”

⁷ Eenitatsi jewari nampitawori othampishiki iita Publio. Otzimi-motziri okaakiini rowane. Raakameetha-yitakina maawoeni, raanakina inampiki. Mawa kitejeri nojeeki-mowaetakiri.

⁸ Ari nokema-kotakiri ipaapate Publio ikatsinkaayi-waetatzi, ishiwae-tatyaa. Ikyaa-shita-nakiri Pablo. Ikanta ramana-kota-paakari, ipampitankari eepichokiini rako, apathakirotananaa retsiyata-kotanee.

⁹ Ikanta retsiyata-kota-kaakiri ipaapate Publio, pokayita-paaki maawoeni mantsiyari ikaatzi nampitawori janta othampishiki, retsiyata-kota-kaayitakiri.

¹⁰ Ari ipashita-nakari osheki oeta-rikapaeni. Ikanta notetanaa niyaatan-teeyaari, ipayita-waana naayita-neeri.

Areetaka Pablo inampi-peroki wirakocha

¹¹ Okanta nojeekaki mawa kashiri janta othampishiki, ari notetanaari otsipaki amaatako-mento-tsi rootaki owawijaa-kirori janta kyaawontsi. Opoñaawo iroka amaatako-mentotsi Alejandría-ki. Rowetsikae-takiro othowaki roshiya-kaawo tajorentsi-niro “Tsipantzi”.*

¹² Ari nareete-yakani Siracusa-ki, mawa kitejeri nojeekanaki janta.

¹³ Opoñaawo nawijanaki roojatzi nareetan-takari Regio-ki. Okanta okitejemanaki, okaminthakina otajonka-kotakina tampyaa kinatsiri katonko, roojatzi nareetan-takari Puteoli-ki otsipaki kitejeri.

¹⁴ Eenitatsi kemijantzinkari-paeni janta, riitaki kantawa-kinari nojeekawaetanaki. Rootaki nojeeki-mowaetan-tanakariri okaatzi 7 kitejeri. Ari nopoñaawo-naari roojatzi nareetan-takari otzinkamiki nampitsi Roma.†

¹⁵ Ikanta ikema-kotetee-yakinani kemijantzinkari-paeni nampitawori janta, itonkiyota-wakina awotsiki iiteetziro “Apio” jempe riyompariteeyapiintani. Okanta janta Mawapankoniki, ari royaawenta-kinari itsipa kemijantzinkari-paeni. Ikanta iñaayita-paakiri Pablo, ramanakari Tajorentsi, thaamenta-shireeyanakani.

¹⁶ Ari nareeta-paaka Roma-ki. Ikanta reewari owayiri-paeni rowawijaa-paakiniri omonkyahaa-rewo-paeni itsipa jewari. Riima Pablo ikowaki ijeekawaeta-paaki jempe-rika ikoyiro rirori, apaani owayiri aminakowentziriri.

Ikenkithata-kaantzi Pablo inampiki wirakocha

¹⁷ Okanta awijanaki mawa kitejeri nareeta-paaka, ipiyota-paakiri Pablo riiperori-paeni Judá-paeni nampitawori Roma-ki. Ikantakiri: “¡Nosheninka! Paeranitaki raakaan-tawaetakina asheninka-paeni Aapatziyaweniki, Opoñaawo rowawijaakina reewariki wirakocha. Rootaki rantakiri,

* **28:11** Tsipantzi = Cástor eejatzi Pólux † **28:14** kemijantzinkari-paeni = noyemijantzinkarite-paeni

okantawitaka tekatsi nantzimo-wityaari, tee notheen-kawitawo okaatzi rameyitari paerani awaejatziiteni.

¹⁸ Osheki rojampi-witakari reewarite wirakocha janta, tee iñiuro nantani rowamae-tantenari, ikowawitaka rapakaa-kaanteenami.

¹⁹ Roo kanteencha tee ikowaeya-nitzi asheninka-paeni Judá-paeni, rootaki nokowan-takari riita-kimi amina-kotenani iwinkathari-perote wirakocha, okantawitaka tekatsi asheninka niyakowente naaka.‡

²⁰ Rootaki nopiyotan-tzimiri nokamantemi eeroka-paeni, piñaakina roojotan-teetanawo eshirotha okantakaan-tziro oyaako-tziri maawoeni aakapaeni Israel-jatzi-paeni.”

²¹ Ari ikantee-yanakini rirori: “Tee noñii rojankinata-kotemi poñaayitachari inampiiteki asheninka Judá-paeni. Tee nokemako-tzimi eejatzi rareeyita asheninka-paeni jaka.

²² Apatziro nokema-kotziri kemijanta-waeta-shita-chari. Nokoyi nokemimi jempe pikanteeyini eeroka.”

²³ Ari ikenkishiretee-yakani ipiyotyaa otsipa kitejeri. Tema osheki atziri apiyowentee-yakarini Pablo jempe imaapiintzi. Ikenkithata-kiniri jempe ikanta Tajorentsi ipinkathari-wentantee, roñaaha-yitakiri jempe rojankinata-kotee-yakirini Jesús, retanakawo rojankinariki Moisés roojatzi okaatzi rojankina-yitakiri Kamantaniri-paeni. Roetziñaarikotakawo okitejeetyaamanaki roojatzi tsirenii-teeni.

²⁴ Eenitatsi kemijanta-nakiriri Pablo, riima itsipa-paeni tee ikemijantzi.

²⁵ Tee raapatziya-waka-yityaa, roojatzi ipiyayitan-tanakari. Roo kanteencha roweyaanta-waari Pablo ikantawaeri: “Omaperotatyaa ikantee-takiriri paerani awaejatziiteni. Tema Ishire tajorentsi ñaawaeta-kaakiriri Kamantanirini Isaías, ikantaki:

²⁶ Piyaate, pikamanteri atziri-paeni, pikanteri:

Pikemae-yawityaani, eero pikemathatee-yawakironi.

Paminee-yawityaani, eero piñahae-yironi.

²⁷ Tema kijoshiree-yakini irika-paeni.

Matayempiteeyakini.

Mawityaakiteeyakini eejatzi.

Rootaki eero ikowichaataanta,

Eero ikemi,

Eero ikenkishiryaa,

Tee ikemijantee-yanitzi, eero nowawijaa-koteeri.

²⁸ Piyotee-yakini eeroka-paeni, aritaki rowawijaa-koyiteeri Tajorentsi kaari asheninkata. Aritaki ikemijanta-yitee rirori-paeni.”

²⁹ Ikanta ithonkakiro Pablo iroka ñaantsi, jateeya-nakini Judá-paeni, osheki iñaana-minthata-wakaanaka.

³⁰ Ari ijeekapaeri Pablo okaatzi apite ojarentsi janta pankotsiki ipinatzi. Tema ari raakameethata-piintakiri ikaatzi areeyitariri.

³¹ Ari ikenkithatakaa-piintakiri jempe ikanta ipinkathari-wentantee Tajorentsi, ikenkithata-kota-kiniri eejatzi Awinkatharite Jesús, Jeepatziitotaa-rewo. Tekatsi otzika-tzika-waeterini ikenkithata-kaantzira.

‡ 28:19 iwinkathari-perote wirakocha = iwinkathari-perote Roma-jatzi = César

ROJANKINARI PABLO ROTYAANTZINIRI ROMA-JATZI

Wethataantsi

¹ Naaka Pablo ojankinatzi-mirori iroka, romperatani naaka Jesús Jeepatzii-totaa-rewo, riitaki kaema-shireta-kinari notyaantaa-rewote, riyoshiitakina nokamantan-teero Kameethari Ñaantsi jempe ikanta-kota Tajorentsi.

² Iroka Kameethari Ñaantsi rootaki ikashiya-kaantakiri paerani Tajorentsi, rootaki ikenkithata-kaakiriri Kamantan-taniri-paeni Jankina-rentsi-peroriki.

³ Tema iroka Kameethari Ñaantsi, ari ikenkithata-kotari Itomi Tajorentsi, Awinkatharite Jesús Jeepatzii-totaa-rewo, roshiyapaakari eenchaa-niki itzi-maki icharinitakari pinkatharini David.

⁴ Ikanta rañahae paerani, aripaete roñaaahan-takari Itomi Tajorentsi, otzimi-motziri Itajorenka.

⁵ Ikaminthaaka Jeepatzii-totaa-rewo ineshironkatantaanari Tajorentsi. Riitaki iyoshiita-kinari notyaantaa-rewote, nokaman-tayiteeri itsipa-jatzi atziri kaari asheninkata, ikemijanta-yitee rirori-paeni.*

⁶ Eejatzi eeroka-paeni, aritaki akaatzi ikaema-shiretee Jesús Jeepatzii-totaa-rewo.

⁷ Eeroka-paeni nojankinatzi pikaatzi pinampitawo Roma-ki. Retakotani Tajorentsi erokapaeni, ikaema-shire-yiteemi rashiyiteemi. Okantashitzimaetya ineshironkateemi Ashiteeri Tajorentsi, eejatzi ikimitemi Awinkatharite Jesús Jeepatzii-totaa-rewo, rootaki pijeekan-teeyaari kameetha.†

Ikoyi Pablo rareetyaari wirakocha-jatzi-paeni

⁸ Iroka netawakyaari nokante: Nopaasoonkitziri Tajorentsi, okantakaawo rantayiteeri Jesús Jeepatzii-totaa-rewo. Tema ithonka ikemakoe-takimi jempe-rika-paeni jempe pikantanaa pikemijanta-yitane.

⁹ Ari nokanta-piinta-naatyaa namanakotzimi. Riitaki Tajorentsi yotatsi noñaa-shintsi-wentari nantawaeteeniri nokenkithata-neero Kameethari Ñaantsi kamanta-kotziriri Itomi.

¹⁰ Aririka namaniri, nokowa-kotziri ikantakae-yaawo niyaate pijeekaeyinira eeroka, roorika ikowakaenari naaka.

¹¹ Tema ayimatakina noñaa-yiteemi. Nokoyi nokaminthaa-yiteemi paawyaa-shireta-waetan-tyaari.

¹² Rootaki nothaamenta-kaantemiri pikaateeyinira eeroka, piñaaawaenarika jempe nokanta nawentaa-shiretari Tajorentsi. Rootaki pithaamenta-kaantenari naaka, noñaaakimi-rika eeroka-paeni jempe pikanta pawentaa-shireta-naari.

¹³ Noyemijantzinkarite-paeni, nokoyi piyoteeyini osheki noshireta-piintakawo niyaate jempe pijeekaeyini eeroka, nokoyi noñeemiri powapeya-yiteeyaa, nokimitakiri itsipa-jatzi atziri. Roo kanteencha osheki otzikata-piinta-kinari.

¹⁴ Roo kanteencha otzimatyee niyaata-shiteeri yotaniri-paeni, eejatzi kaari yotawae-yitatsini, riiperori-paeni, eejatzi kaari riiperotatsini.‡

* 1:5 Waerontsi † 1:7 Itajorentsita-kaetani ‡ 1:14 yotaniri = griego

15 Rootaki, nokowantari nokamantan-teero Kameethari Ñaantsi janta pinampi-yitawo eeroka-paeni Roma-jatzi.

Itajorenka Tajorentsi owawijaa-kotan-tatsi

16 Tema tee nokaani-wentziro naaka nokamantan-teero Kameethari Ñaantsi. Tema rootaki itajorenka Tajorentsi, kantacha owawijaako-shireyiteeri ikaate kemijantaa-tsini. Retanakyaawo Judá-paeni ikemijantee, ari rimpoeyita-paaki kaari Judá-paeni. §

17 Tema iroka Kameethari Ñaantsi okamanta-kotziri Tajorentsi jempe ikanta itampatzika-shireta-kaeri ikaatzi awentaa-shireta-naariri Jesús. Tema rootaki rojankinata-koetakiri, kantatsiri:

Itampatzika-shireyitee awentaa-shiretachari, ashi rowaero rañaayitee.

Kaari-pero-shireri irika atziri-paeni

18 Roo kanteencha eeniyitatsi atziri kaari tampatzika-shireta-tsini, theenka-waetatsiri, osheki rotzika-tzika-yitziro kyaariperori eero riyotakoe-tantari Tajorentsi. Riitaki owatsimaa-pero-takiriri Tajorentsi jeekatsiri inkiteki.

19 Tema riyotako-witari rirori-paeni Tajorentsi. Riitaki Tajorentsi kantakaawori riyotako-witan-tariri.

20 Tema owakira rowetsikan-takawori Tajorentsi kepatsi, ari riyotemi atziri-paeni eenitatsi Tajorentsi iñaawitakawo rowetsikani-paeni. Ari ikenkishiretyaami eenitatsi Tajorentsi itajorenka, ashi royirowa rañee rirori. Tekatsi otekironi iñaani nimaeka, ikantayite: “Tee niyotako-tziri.”

21 Tema riyotako-witee-yarini Tajorentsi, teemaeta ipinkathata-piintziri, tee ramana-piintziri. Apatziro ikenkishiryaa-koyitawo kaariperota-tsiri, rootaki kaari ikenkithashiryaaanta kameetha.

22 Ikanta-witeeyani: “Yotzinkari naaka,” tema tekatsi riyomatsiteeyini.

23 Rootaki ipakaan-tanakawori ipinkatha-witari Ñaaperori Tajorentsi, kañaanitatsiri. Ari retanakawo ipinkatha-waetziro rowetsikani atziri, oshiyakaa-wontsi, tsimeri, ipireetari, eejatzi ikaatzi jeekayitatsiri kepatsiki.

24 Rootaki raminaminthatashi-tan-tariri Tajorentsi iñaawenawaetawo rantayitero kaari-perori. Rootaki rantanta-piin-tawori okaatzi ipashiwentakaeyaarimi.

25 Ipakaa-shiwaeta-nakawo ikemijantziro iñaani Tajorentsi kyaariperota-tsiri, apatziro ikemijanta-yitanakiro theeyaantsi. Ipinkatha-waeta-nakiro rowetsikaetani. Teemaeta ipinkathata-neeri Tajorentsi wetsika-yitakirori maawoeni tzimayita-tsiri, apinkathata-piintziri aakapaeni. ¡Omaperotatyawé!

26 Rootaki raminaminthatashitan-tariri Tajorentsi rantero iñaamata-shiwaetari. Tema rantayita-nakiro okaatzi ipashiwentakaeyaarimi. Tzimanaki tsinani-paeni paankinata-wakaa-waeta-chari.

27 Ari ikimi-yitanakari shirampari-paeni, eenitatsi paankinata-wakaa-chari, rootaki ikowayitziro ipaankinata-wakaa-waetyaa ishiramparin-kakiini, ranta-shitakawo ipashiwentakaeyaarimi. Apaniroeni rowajankitaa-waeta okantakaan-tziro rantakiro kaariperotatsiri.

28 Rootaki raminaminthatashitan-tariri Tajorentsi ikaatzi kowashiwaetawori rantayitero kaari-perori, ranta-yitakiro kaari kameethata-tsini. Tee ikenkishiryaa-piinteeri Tajorentsi.

29 Rootaki ranta-piinta-nakiri kaari tampatzika-shireta-tsini, imayempi-waetzi, ipaankinata-wakaa-waeta, iñaama-pero-tari koriki, rantayitziro kaari

§ 1:16 kaari Judá-paeni = griego

kamethayitatsiri, iñaawenata-kotantawaeta, rompojantayitzi, ikosheka-wakaa-waeta, ramatawitan-tawaetzi, ininatan-tawaetzi,

³⁰ ikiji-matan-tawaetzi, itheeya-kota-wakaa-waeta, ikija-neenta-waetziri Tajorentsi, inina-wootan-tawaetzi, rajahawenta-waeta, ikantakaa-perowaeta, riyotashi-waeyitawo kaariperota-tsiri, ipiyatha-waetari ashitariri,

³¹ imajontzi-shireta-waetzi, tee imonkaa-waenitzi, tee inethaan-taniyitzi, tee rariperotan-tayitzi, tee ineshironkatan-tayitzi.

³² Riyowitee-yawoni okaatzi ikantakaan-takiri Tajorentsi, ikantaki: “Ikaatzi antayiteroni kaari-perori, aritaki ikamayitee.” Roo kanteencha, eekiro riyaaata-kaatziiro ranta-perota-nakiro, ikowa-kaayitari itsipa-paeni imayitero.

2

Tampatzikari irika Tajorentsi aririka riyakowentante

¹ Kimitaka pikanta-shireteeyini: “Otzimatyee rowajankiteeteri antayitzirori kaari-perori.” Ero pikanta-shireta-waetzi. Tema aririka piyako-wenta-waeteri itsipa atziri, apaniroeni piyako-wenta-waetaka eeroka. ¿Tema panta-piintziro eeroka kaari-perori?

² Tema ayoteeyini tampatzika-shireri Tajorentsi aririka riyakowentante rirori. Riitaki owajankitaa-yitziriri ikaatzi antayitzirori kaari-perori.

³ Pikanta-piinteeyini eeroka-paeni, “Otzimatyee rowajankiteeteri ikaatzi antzirori kaari-perori.” ¿Poshiya-kaatzi ero rowajankitahaemi eeroka Tajorentsi?

⁴ ¿Tema pikoyiri Tajorentsi neshironka-perotzimiri, oyaakotzimiri, amatsin-kawentzimiri? ¿Tema piyotzi rootaki ramatsinka-wentan-tzimiri ipakakaante-mirori pantayitziro kaari-perori?

⁵ Roo kanteencha eekiro-rika pipiyathata-tyeeyaari, eerorika pikoyi pipakahaero pantayitziro kaari-perori, aritaki patsipetee-yaawo iyatsimanka Tajorentsi. Tema paata aririka iñeeteero iyatsimanka Tajorentsi, raminakoyiteero-rika maawoeni, tampatzikari ikantya rowajankitaan-tayitee.

⁶ Tema okimiwitakawo ipinayiteerimi Tajorentsi okaatzi rantayitakiri.

⁷ Riitaki Tajorentsi añaakaa-yiteerini ikaatzi oetziñaarikotanakawori rantayitziro kameethari, rootaki iñaashiretakiro rowaneenkawo, iñaashiretakiro ipinkathee-teeri, iñaashiretakiro ashi rowaero rañaayitee.

⁸ Roo kanteencha ari ikatsimatee Tajorentsi rowajankitahaeri ikaatzi oetziñaarikota-piinta-kawori iñaamata-shiwaetari, ikaatzi piyatha-waeta-kariri, kaari kowaeroni kyaariperori.

⁹ Ikemaatsi-waeteeyaa, rowashire-yiteeyaa maawoeni oetziñaarikotapiintawori rantayitziro kaari-perori. Riitaki etanakyawoni iñeero nosheninka-paeni Judá-paeni, ompoña rimpoeta-paaki kaari Judá-paeni.*

¹⁰ Riima oetziñaarikota-piinta-kawori rantayitziro kameethari, rowaneenkayiteeyaa rirori, ipinkathee-teeri, kameetha ijeekayitee. Riitaki etanakyawoni iñeero nosheninka-paeni Judá-paeni, impoña rimpoeyita-paaki kaari Judá-paeni.

¹¹ Tema tekatsi atziri ramaakite Tajorentsi.

¹² Maawoeni kaari kemakoteroni Ikantakaan-teetani, aritaki opeyakashitee-yaari iyaari-peronka, tema ero raminakoe-teeri imonkaatakiro-rika Ikantakaan-teetani. Riima ikaatzi kemakowita-kawori, aritaki raminakoe-teeri imonkaatakiro-rika.

* 2:9 kaari Judá-paeni = griego

13 Tema kaari tampatzika-shiretzi-moterini Tajorentsi ikaatzi kemakowita-kawori Ikantakaan-teetani, riitaki tampatzika-shiretzi-motakiriri ikaatzi monkaayita-kirori.

14 Tema irika-paeni kaari nosheninkata, kaari kemakowityaawoni Ikantakaan-teetani, kaari ñaawityaawoni jempe ojankinata, roo kanteencha imonkaa-waeta-shitakawo. Oshiyawaetakawo otzimatyeeemi otsipa ikantakaan-teetani rashityaarimi rirori-paeni.

15 Okimiwaetakawo iroka Ikantakaan-teetani ojankina-shiretan-takyaarimi, tema riyotzi oeta ranteri. Aririka imonkaateero, ikimoshireyitee. Eerorika imonkaatziro, oshiyawaetakawo apaniroeni riyakowenta-waetyaa, tema riyotzi rantakiro kaari-perori.

16 Rootaki ranteeteri paata aririka ikanteeri Tajorentsi irika Jesús Jeepatzii-totaa-rewo: “Pamina-koteeniri okaatzi rantakiri romanakashitakari atziri-paeni.” Rootaki nokenkithata-kota-piintakiri nokamantan-tziro Kameethari Ñaantsi.

Judá-paeni eejatzi Ikantakaan-teetani

17 Pikemi nokantemi nosheninka Judá-paeni. Kimitaka pikantee-yakini eeroka: “Niyota-kotziro Ikantakaan-teetani. Niyotziri Tajorentsi.

18 Niyotziro okaatzi ikoyiri. Niyotziro tampatzikata-tsiri, tema riyotahae-takinawo Ikantakaan-teetani.

19 Aritaki nomatakiro niyoteeri kaari yoteroni, kimitakariri imawityaakita-tyeemi, nokimita-kaantero nokoñeeta-kota-tyeerimi jeekayita-tsiri otsireni-kaakitzira.

20 Aritaki niyotaa-yiteeri majontzi-shireri. Kantacha niyoteeri kaari yowaeta-tsini, oshiyawaetariri eenchaa-niki. Tema otzimi-motana naaka Ikantakaan-teetani. Rootaki yotani-perota-kaanta-tsiri.”

21 Aririkami pimatero piyotaa-yiteeri itsipa-jatzi, ¿Piyomatsitakima eeroka? Tema pikanta-piintzi eeroka: “Eero pikoshitzi.” ¿Tema pikoshi-nitzi eeroka?

22 Pikanta-piintaki: “Eero pimayempitzi.” ¿Tema pimayempitzi eeroka? Pikanta-piintzi: “Eero pipinkathatziri oshiyakaa-wontsi.” ¿Tema pikoshita-piintziri eeroka rashita-kaetariri tajorentsi-niro?

23 Pajaha-waetaka eeroka piyota-kotziro Ikantakaan-teetani. ¿Tema pipiyathatawo eeroka? Pitheenkakiri Tajorentsi.

24 Iroka rojankinetee-takiri, kantatsiri: Eeroka-paeni kantakaan-takirori itheenka-tajorentsitan-takari itsipa-jatzi atziri ikijima-waeta-shitakari Tajorentsi.†

25 Ikaatzi monkaatzirori Ikantakaan-teetani, kameetha-witacha itomeshitaa-nitaka, tema rootaki oshiyakaa-wentzirori rashiyitari Tajorentsi. Roo kanteencha terika imonkaa-yirotzi maawoeni Ikantakaan-teetani, aminaashi-waetaka itomeshitaa-nita.

26 Riima itsipa-jatzi kaari asheninkata, kaari totameshitaa-nita-chani, aririka imonkaata-shita-kyaawo Ikantakaan-teetani, riitaki oshiya-perotee-yaariri totameshitaaniri, tema rashi-perota-tyaari Tajorentsi.

27 Irika-paeni kaari totameshitaa-nita-chani monkaa-tashita-kawori Ikantakaan-teetani, riitaki amina-koteemini paata kyaaryoo-rika pimonkaatziro okaatzi piyota-kotziri, pipiyathatakawo-rika, riitaki owajankitaa-kaanteemini, okantawitakyaa pitotameshitaaniwitakyaa eeroka-paeni.

28 Jempe akantayita koñaatziro awathaki, tee roo iitantee-teeri “Judá-paeni.” Ari okimitari atominta-waeta-shita-piintaka awathaki, tee roo aetantayitari “totameshitaa-rewo.”

† 2:24 Waerontsi

²⁹ Tema opoñaantari ikanteetee Judá-paeni jempe akanta-shire-yitanaaha. Ari okimi-tzitari atomeshitaa-niyitaka, rootaki kantakaan-tzirori ashire-takari. Tee roo amonkaatan-tyaawori jankinata-chari, ithaamentan-teeri asheninka-paeni, tema rootaki kowaperota-chari ithaamenta-wentee rirori Tajorentsi.

3

¹ Kimitaka pikantaki eeroka-paeni: “¿Teema kamethatzi aakapaeni Judá-paeni? ¿litakama atomeshitaa-nitantari?”

² Nokantzi naaka: Osheki akameethatzi aakapaeni. Iroka etanakawori, riitaki awaejatziteni retakari iñaanatakiri Tajorentsi.

³ Tema eenitatsi awaejatziteni tee roejokiro-yityaari Tajorentsi, ¿Rooma ipakaan-tyaawori Tajorentsi roejokiro-yitanta?

⁴ Tee ari okantyya. Tema okantawitaka itheeya-niwitaka maawoeni atziri, tee itheeya-nityaa Tajorentsi rirori. Ari okantzi rojankinee-takiri, kantatsiri: Ari pikantatyaa eeroka, tampatzikari piñaani, Eerokami raminakoe-teemi, ari pawijan-takimi.

⁵ Tema antapiinta-yitziro kaari-perotantsi, roñaahan-tziro itampatzika-shiretzi Tajorentsi. Kimiwaetaka aritaki akantakimi: “Rootaki noyaariperoshirenka oñaahan-tzirori osheki ikameetha-perotaki Tajorentsi, ¿litakama rowajankitaa-wentan-tenawori okaatzi oñaahan-tzirori ikameetha-perotzi rirori? Kaarira tampatzika-shireri.” (Ari okanta akenkishiryaa-waetari aakapaeni atzirin-kakiini.)

⁶ Tee ari okantyyaari. Kaarimi tampatzika-shireri Tajorentsi, eero ramina-koteerimi jaawiki-jatzi-paeni, rowajankitaa-yiteeri.

⁷ Kimitaka akantemi eejatzi: “¿litakama rowajankitaan-tyaanari Tajorentsi notheeyaka, tema notheeya-piintaka rootaki ipinkatheetan-tariri Tajorentsi tee itheeya-nita rirori?”

⁸ Kimitaka akantemi eejatzi: “¡Jame akaariperote! tema rootaki oñaahan-teroni kameethari.” (Roojatzi riyakowentee-takinari naaka nokenkithatakiro Kimitakawori iroka, omaperotatyaa.) Roo kanteencha rootaki kameethatatsiri rowajankiteeteri ikaatzi ñaawaetzirori iroka.

Tekatsi tampatzika-shireri

⁹ ¿Rooma kanta-koteenchari jaka, Judá-paeni aakapaeni tee akametha-perotzi, eero omata rawijayiteri itsipa-jatzi? Aritaki okantari, tema nokantzi-takari maawoeni akaatee-yakini, kimiwaetaka opeyakaashiwaeta-kaemi ayaariperonka, okantawitaka Judá-paeni aakapaeni eejatzi itsipa-jatzi atziri akapaeni.

¹⁰ Aritaki ojankinata-kotaka, kantatsiri: Tekatsi tampatzika-shireri, tee itzimaa-neetzi apaani.

¹¹ Tee itzimi kematha-tantaniri. Tekatsi kowaatsini riyoteeri Tajorentsi.

¹² Ithonka ipiya-shiretee-yakani, tekatsi kameethatatsini.

Tekatsi mateeroni ikameetha-shiretee. Tee itzimaa-neetzi apaani.

¹³ Kaariperori iñaawaetzi, oshiyawaetakawo ikentsi roomi omoo jempe ikitatee-tziri kaminkari.

Ametaka ineneki itheeya, Kepiya-waantetaki kimitaka maanki.

¹⁴ Tema ikijima-waetanta-piintaki, ininatan-tayitzi.

¹⁵ Ramentakakaawo iitzi riyayitzi rowamaante, ikoyi rapaatakantero iraantsi.

16 Ipampitha-wokita-piintziro ikineetzi ithonkan-teetzi, ikoyi ikemaatsita-kaanta-waetyaa.

17 Tee ipampitha-wokitziro jatachari ijeekaetzira kameetha.

18 Tee ipinkathaa-kiteeri Tajorentsi.

19 Iyotzi ari riyakowenteeri Tajorentsi ikaatzi pankinawenta-waeta-kawori Ikantakaan-teetani. Eero omata rotekaero iñaani ikante: “Tee namaaki-waetziro.” Tema imaeriyitee maawoeni jaawiki-jatzi-paeni.

20 Tema tekatsi materoni imonkaatero Ikantakaan-teetani, rootaki ikantan-tyaariri Tajorentsi: “Tampatzika-shireri naaka.” Tema aririka ayotako-perota-neero Ikantakaan-teetani, ari ayoperotziri osheki akaaripero-taki.

Tajorentsi tampatzika-shireteeri, aririka awentaa-shireta-neeyaari

21 Roo kanteencha owakira roñahaero nimaeka Tajorentsi atampatzika-shiretan-teeyaari. Tee okimitawo paerani, apankinawenta-shiwaetakawo Ikantakaan-teetani atampatzika-shiretan-teeyaari. Rootaki rojankinata-kotakiri Kamantan-taniri-paeni, roojatzi rojankinata-koetakiri Ikantakaan-teetaniki.

22 Riitaki Tajorentsi tampatzika-shireteeni, aririka awentaa-shireta-neeyaari Jesús Jeepatzii-totaa-rewo, akemijanta-neeri rirori. Tee anashiyita, eejatzi oshiyari itsipa-paeni.

23 Tema maawoeni akaaripero-shiretaki. Rootaki eero okantanta añaažiteero rowaneenkawo Tajorentsi.

24 Roo kanteencha itampatzika-shire-yitee Tajorentsi, ineshironka-perotee rirori rotyaanteeri Jeepatzii-totaa-rewo Jesús ipina-wenta-yitee aakapaeni.

25 Rootaki rotyaantan-takariri Tajorentsi rapatawente riraa Jeepatzii-totaa-rewo rowamahae-takiri, roetsimaryaan-teeyaariri Tajorentsi aririka awentaa-shiretee-yaari Jeepatzii-totaa-rewo. Roo imatanta-kawori Tajorentsi iñaante-tyaariri ashi royiro itampatzika-shiretzi rirori. Tema paerani osheki ramawe-witakawo Tajorentsi iyaari-peronka atziri-paeni, tema osheki ramawetapiintakiro.

26 Rooma nimaeka, roñaha-yitee riitaki kameetha-shireri. Tema tampatzika-shireri rirori, itampatzika-shireta-kaeri ikaatzi awentaa-shireta-naariri Jesús.

27 ¿Eenitatsima nimaeka ajahawenteeyaari? Tekatsi. ¿Iitakama? ¿Rooma kantakaan-tziro tee itzimi iita monkaateeroni Ikantakaan-teetani? Tee, tema roo kantakaan-tzirori awentaa-shiretani.

28 Eero omata rajahawentya tampatzika-shireri, tema tee rotsinampaero ipankina-wenta-waewitakawo Ikantakaan-teetani. Apatziro imateetziro rawentaa-shireteetari Jeepatzii-totaa-rewo.

29 ¿Apatziroma aakapaeni Judá-paeni rantzimo-yiteero Tajorentsi? Tee. Ari akaateeri kaari asheninkayita, rantzimo-yiteero maawoeni.

30 Tema apaani ikanta Tajorentsi. Jempe ikantakaa-yitee aakapaeni itampatzika-shire-yitee, ari ikmita-yiteeri eejatzi kaari totameshitaa-rewota-chani.

31 ¿Nomanintatziroma naaka Ikantakaan-teetani nokenkithata-kotakiro awentaa-shiren-kantsi? ¡Tee ari okantyyaa! Tema nokantatzii: “Roopero iroka Ikantakaan-teetani.”

4

Roshiya-kaawentantzi Abraham

¹ Jame akenkishiryaa-koteri awaejatziteni Abraham. ¿Jempema ikantee-takirika rirori itampatzika-shiretan-taari?

² Roomi ipankina-takyaami Abraham tampatzika-shireta-kaerinimi, aritaki rajahaawenta-waeta-kyaami rirori. Eero rajahaawentaarimi Tajorentsi.

³ Iroka ikantee-tziri Jankina-rentsi-peroriki:
Tema rawentaakari Abraham irika Tajorentsi, rootaki ikimita-kaantaariri itampatzika-shiretani.

⁴ Jame oshiyakaa-wenta-wakiro: Aririka rantawaete apaani atziri, ipineet-ziri. Tee ineshironkata-shitee-tari, ipineeta-tziiri rantawaero.

⁵ Riima kaari antawaeta-tsini, aririka iñeero ipinata-shitee-tyaari, ineshironkae-tatziiri irika. Ari ikantari atziri-paeni ikaatzi theenka-tajorentsi-waeta-tsiri paerani, rawentaa-shiretaari Tajorentsi, aritaki iñeero itampatzika-shireteeri. Aritaki ineshironkateeri rawentaa-shireta-naari, tee roetziñaarikowaetashityaawo.

⁶ Roojatzi ikenkithata-kotakiri pinkatharini David ikimo-shireta-kaayiteeri Tajorentsi itampatzika-shireta-kaani, kaari ñaashintsi-waewentyaawoni, ikan-taki:

⁷ Ikimoshireteeyini atziri ipeyakoe-teeri rantawitakawo kaari-perori, Okimiwitaawo romanakoe-tatyee-nirimi iyaari-peronka.

⁸ Ikimoshireteeyini atziri, kaari riyakowentzi Tajorentsi iyaari-peronka.

⁹ Riitaki ikaate kimoshiretaa-tsini, ¿Apatziroma aakapaeni akaatzi iitee-tee “totameshitaa-rewo?” Kimitaka tee, ari roshiya-yitee eejatzi kaari totameshita-chani. Pikenkishiretero akantakiri:

Rawentaanaka Abraham, rootaki ikimita-kaantee-taariri itampatzika-shireta-kaani.

¹⁰ ¿Jempe-paetema ikimita-kaantaari Tajorentsi awaejatziteni Abraham itampatzika-shiretani? ¿Aripaetema imatakiro itomeshitaa-nitaka? ¡Teera! Tema roo rimpoeteri itomeshitaa-nityaa.

¹¹ Tema aririka opiro-mashitanee itomeshitaa-nitakaha rootaki riyotee-tantari rawentaa-naari Tajorentsi. Riima Abraham retzitakawo rawentaakari rirori Tajorentsi, itampatzika-shiretzi-takari tekiraha itomeshitaa-nityaa. Ari ikantakari Abraham retanta-kawori itampatzika-shireta-kaetziri. Rootaki ikimita-kaantee-takariri riitakimi charinin-teeyaa-ririni maawoeni tampatzika-shireri-paeni, tee okowa-peroteeyaa itomeshitaa-niteetyaa.

¹² Omapero-witatyaa iiteetee aakapaeni “totameshitaaniri” aakataki icharini-perotani Abraham, tema ari akaatziri atomeshitaa-nita. Roo kanteencha tee roo oshiyanteyaariri ikanta rirori itomeshitaa-nita, tema roo akimitan-taariri awentaa-shireta-naari Tajorentsi, ikimitakiro rirori Abraham, retakawo rawentaa-shiretari tekiraha itomeshitaa-nityaata.

Awentaa-shirenka añanteeyaa-yaawori ikashiya-kaeta-kaeri

¹³ Tema ikashiya-kaetzi-takari paerani Tajorentsi awaejatziteni Abraham eejatzi ikaate icharinin-teeyaari rashitee-yaawo maawoeni kepatsi, ikashiya-kaetzi-takari tekiraha ojankinatyaata Ikantakaan-teetani. Ap-atziro rawentaa-shiretanaka Abraham.

¹⁴ Tema ikaatzi ñaayiteeroni ikashiya-kaani Tajorentsi, kaari irika-paeni pankinawenta-shiwaetawori Ikantakaan-teetani. Arimi okantyaami, aminaashi-waetyaami awentaa-shiretari Tajorentsi, eero okameethatzimi ikashiya-kaakaeri.

¹⁵ Ikaatzi pankinawenta-waetawori Ikantakaan-teetani, apatziro iñeero rowatsimaeri Tajorentsi teera rotsinampaashityaawo. Tema eero otzimakimi Ikantakaan-teetani, eero otzimimi ranteetani.

¹⁶ Riitaki ñaayiteeroni ikashiya-kaani Tajorentsi ikaatzi awentaa-naariri ineshironka-perotantzi Tajorentsi. Ari iñaaayiteero ikaate icharinin-teeyaari, teera apatziro ñaayiteero aakapaeni Judá-paeni, ipae-takiri Ikantakaan-teetani, tema maawoeni ikaate awentaa-shiretee-yaarini Tajorentsi, kimitakotaariri Abraham. Oshiyawaetaawo icharini-yiteemi Abraham maawoeni aakapaeni.

¹⁷ Rootaki rojankinatan-teeta-kawori, ikanteetaki:
Aritaki noshekyahaemiri picharinin-teeyaari, iinashi-yitee-yaawo ipiyoteeyaa ikaate isheninkata-wakahae-yaani.

Rootaki ikashiya-kaani Tajorentsi. Rootaki rawentaa-shiretan-takariri Abraham. Omaperotatyaa imonkaateero Tajorentsi, kantacha rirori rañaakaa-yiteeri kamayita-tsiri, tema riitaki wetsika-yitakirori kaari tzimayi-witachani paerani.

¹⁸ Iroka ikantakiriri awaejatziteni Abraham: “Iinashi-yitee-yaawo picharinin-teeyaari, ipiyoteeyaa ikaate isheninkata-wakahae-yaani.” Ikantzi-takari eejatzi: “Tema ari ikanteeyaa roshekitee rirori.” Rootaki ikemijantan-tanakari Abraham, okantawitaka osheki opomeentsitzi-motakari ikemijantan-tyaari.

¹⁹ Roetziñaarikota-piintakawo rawentaa-shireta. Ashi royiro ikenkishiryaa-kotawo, ikantzi: “¿Jempema okantyaaka? Tema kaataki naaka 100 nojar-entsite, rooteentsi nokami. Tee otzimanitzi eentsite noena Sara.”

²⁰ Ari okantawitaka ikenkishiryaa-waeta, tee ikijo-shire-wentziro ikashiya-kaakiriri Tajorentsi, tee okantashiryawaetziri rawentaa-shiretari. Eekiro imaperota-nakitziro rawentaa-shiretari, ari ikanta-piinta-nakitziro ithaamenta.

²¹ Riyoperotzi Abraham ari imatakiro Tajorentsi okaatzi ikashiya-kaakiriri.

²² Rootaki ikimita-kaantaariri itampatzika-shiretani.

²³ Rootaki rojankinata-kaantan-takawori Tajorentsi jempe okanta-kota. Tee rojankinata-kaanta-shityaawo apinkathatan-tyaariri Abraham.

²⁴ Roo rojankinata-kaantan-takawori ayotantee-yaari ikimita-kaantee itampatzika-shiretani aakapaeni, aririka awentaa-shireta-neeyaari owañahaeriri Awinkatharite Jesús Jeepatzii-totaa-rewo ikamawitakaha.

²⁵ Tema riitaki kamawenta-yiteeri aakapaeni, okantakaan-tziro akaaripero-waetaki. Riijatzi ñahaatsi itampatzika-shireta-kaanteeri.

5

Opoñaantari itampatzika-shireta-kaetee

¹ Iroka okantaka. Rootaki awentaa-shirenka tampatzika-shireta-kaayiteeri. Rootaki ariperotan-taariri Tajorentsi. Riitaki Jesús Jeepatzii-totaa-rewo matakaa-yiteerori iroka.

² Tema awentaa-shiretaa-ri Jesús Jeepatzii-totaa-rewo, riyotakaa-yiteero ineshironkatani Tajorentsi. Akimoshireyitee ñaayiteero paata rowaneenkawo Tajorentsi.

³ Tee apatziro akimo-shire-wenteero okaatzi ñaayiteeri paata, tema akimo-shire-wentzi-teeyaawo awijimo-yiteeri nimaeka. Tema ayoteeyini aririka ñaayitero akemaatsi-waetyaa, rootaki oetziñaarikotan-tyaari.

⁴ Aririka oetziñaarikota-piintyaa, aritaki aawyaa-shireteeya. Aririka aawyaa-shireteeya, aritaki awentaa-perota-neeyaari oyaako-tanewo.

⁵ Eero raminaakaa-shitee oyaako-tanewo. Tema añaaakiro retako-perotakae Tajorentsi, rotyaanta-kaeri Ishire okimiwitakawo ijako-peroe-tatyee-nirimi.

⁶ Okanta ikowa-naki Tajorentsi, aripaete ikama-wenta-yitee Jeepatzii-totaa-rewo, okantawitaka atheenka-tajorentsi-waewitaka, tee aawyaawaeta-nitzi.

⁷ Tekatsi matapiinteeroni ikamawenterini atziri. Tema tzima-witacha kamawenterini atziri kameetha-shireri.

⁸ Roo kanteencha okantawitaka akaaripero-shire-witaka aakapaeni, ikamawentakae Jeepatzii-totaa-rewo. Osheki retako-perotakae Tajorentsi, rotyaantakiri Jeepatzii-totaa-rewo ikamawentee.

⁹ Rotyaantakiri Jeepatzii-totaa-rewo rapatawentee riraa itampatzika-shireta-kaanteeri. Ari imatakirori eenirowa akaaripero-shire-witeeyani, ¿Kantachama nimaeka athaawan-tyaari ithonkae itampatzika-shire-yiteera?

¹⁰ Tema paerani eeniro akija-neenta-witari Tajorentsi, rotyaanta-kaeri Itomi ikama-wenta-yitee, ari okanta ariperotan-taariri. Ari okanta ayoperotan-taari aritaki awijako-shire-yitee, tema rañaawentee Jeepatzii-totaa-rewo.

¹¹ Ari okantakari, ikimo-shiretakaa-pero-yitee Tajorentsi, tema riitaki Awinkatharite Jesús Jeepatzii-totaa-rewo ariperota-kahaeriri.

Adán eejatzi Jeepatzii-totaa-rewo

¹² Paerani apaani ikanta atziri etakaan-tanakawori ikaariperotaki. Roo owajankitahaantsi iñaakiri, ikaamani-yitee. Roojatzi antetaneen-chari maawoeni icharinita-naari, ikaaripero-yitanaki maawoeni jaawiki-jatzi-paeni, ikaamani-yitanaki.

¹³ Rootaki awijeem-tsiri tekira-ha rojankineetero Ikantakaan-teetani. Tema irika-paeni añaaayiteem-tsiri paerani tekira-ha rojankineteetero Ikantakaan-teetani, inashiteeyaa riyakowentee-teeri. Riima irika-paeni impoeyita-tsiri itzimayitee ikaatzi piyathata-kawori Ikantakaan-teetani inashiyiteeyaa eejatzi riyakowentee-teeri.

¹⁴ Ikanta ikamae paerani Adán, ikamitaka eejatzi ikaatzi icharini-yitanaari rirori okantawitaka inashiyitaka iyaari-peronka. Rootaki jatakota-neentsiri roojatzi itziman-takari paerani Moisés. Riitaki Adán oshiyakaa-wenta-kariri itsipa atziri pokaentsiri.

¹⁵ Riitaki Jesús Jeepatzii-totaa-rewo irika. Iroka okanta roshiya-kaawentee-takiri: Tema atziri rirori Adán, ikaaripero-waetaki, riitaki kantakaan-takirori ikamatayi-takari osheki atziri. Ari ikimi-tzitakari Jesús Jeepatzii-totaa-rewo, atzirira rirori, ikamawentantaki, rootaki raña-shiretan-taari osheki itsipa atziri, ikantakaakawo Tajorentsi ineshironkatantzi.

¹⁶ Roo kanteencha rinashitakawo Tajorentsi ineshironkatantaki rirori, tee roshiya-kotyaari etakaan-tanakawori ikaariperotaki. Tema iyaari-peronka apaani atziri, rootaki kantakaan-takirori rowajankitaan-teetaari osheki atziri. Rooma ineshironka Tajorentsi rootaki kantakaan-takirori itampatzika-shiretan-taariri osheki antzirori kaaripero-tatsiri.

¹⁷ Ikanta ikaariperotaki paerani apaani atziri, irika Adán, okimiwitanakawo “Kaamanitaantsi” atzirita-nakityeemi, rootaki omperawaeta-tyaarini atziri-paeni. Rooma nimaeka aririka rañaahae atziri-paeni, okimitaawo rotsinampahaero kaamanetaantsi. Tema apaani atziri, irika Jesús Jeepatzii-totaa-rewo, ineshironka-peroteeri atziri-paeni, itampatzikatakiri, tekatsira rante imatantaawori jempe ikantaa nimaeka.

¹⁸ Iroka noshiya-kaawentziri: Apaani atziri kaariproteentsiri, riitaki kantakaan-takirori rowajankitaan-teetakariri osheki atziri. Riima itsipa

kameetha-shiretatsiri atziri, riitaki kantakaa-kawori rawijako-shiretan-teeyaari osheki atziri-paeni, rañaa-shire-yitee.

¹⁹ Apaani piyathari atziri, riitaki kantakaa-kawori ikaaripero-shiretan-tanakari osheki atziri. Riima itsipa kaari piyathata-chani atziri, riitaki kantakaa-kawori itampatzika-shiretan-taari osheki atziri.

²⁰ Rootaki opoñaantari rojankinatee-tziro paerani Ikantakaan-teetani, riyotan-teeyaari atziri-paeni kaari-perori irikapaeni. Okantawitaka osheki ipiyatha-waewitaka, antawo ineshironkateeri Tajorentsi.

²¹ Paerani kimiwitaka atzirita-tyeemi “Kaari kamethatatsiri,” rootaki omperawaetyaarini atziri-paeni, roojatzi owamaan-tayita-kariri. Roo kanteencha nimaeka kimiwitaka atzirita-tyeemi “Neshironkataantsi,” rootaki pinkathari-wentan-taatsinimi. Aritaki ineshironka-yitee Awinkatharite Jesús Jeepatzii-totaa-rewo, itampatzika-shireta-kaayitee ashi owantee-yaawori añaa-yitee.

6

Ikama-pithee-takiro kaari kamethatatsiri

¹ ¿Kameethama akante: Jame antero kaari kamethatatsi ineshironka-perotan-teeri Tajorentsi?

² ¡Tee ari okantayaa! Tema oshiyawita-naawo akama-pithata-kityeeromi ayaariperonka. ¿Kantachama apaani kaminkari riyata-kaero ikaariperote ikamakira?

³ Aamaa-shityaa pipeyakotakiro eeroka-paeni omitsiryaa-wentaari Jeepatzii-totaa-rewo Jesús, oshiyako-taari jempe ikanta rowamahae-takiri rirori.

⁴ Rootaki oshiyakaa-wentacha akamakaeromi jempe akantawita paerani. Ikiteetaka. Opoña rowañahae-tee eejatzi, oshiya-kotaari Jeepatzii-totaa-rewo. Tema ishire Tajorentsi owiriinteeri Jeepatzii-totaa-rewo, ikimita-kaayitee aakapaeni owakirami atziri añaa-yitaa-tsini.

⁵ Tema oshiya-kotaari rirori, kimiwitaka akamayita-kityeemi, aritaki rowañahae-tee ikimitakiro rirori.

⁶ Tema kimiwitaka jempe akantayitaha paerani atziriyitzira, ari itsipateetakaerimi Jeepatzii-totaa-rewo ikentakoe-takaemi. Ari akama-pithateero akaaripero-waewitaka. Rootaki kaari oshiyayitan-taari nimaeka omperatani “Kaari kamethatatsi.”

⁷ Tema apaani kaminkari tekatsi rantayitee ikamakira, tee ikaariperotee.

⁸ Tema atsipayitaari Jeepatzii-totaa-rewo rowamahae-takiri, awentaa-shiretaneeyaari atsipayitee-yaari ikaatzi rañaa-shireta-kaayiteeri.

⁹ Tema ayoteeyini eero rapiiteero Jeepatzii-totaa-rewo ikamawentantee. Apaani okaatzi ikamaki, añahae. Tee omperawaetaa-ri rirori “Kaamani-taantsi.”

¹⁰ Apaani okaatzi ikamawentakiri rirori antayitzirori kaari-perori. Tema rañii-moteeri nimaeka Tajorentsi.

¹¹ Ari pikimitee-yaari eeroka-paeni, pikimita-kaanteeya pikama-pithayiteeromi piyaari-peronka, riitaki Jeepatzii-totaa-rewo Jesús kantakaan-teerori nimaeka pañii-motan-taariri Tajorentsi.

¹² Rootaki eero pikowanta opeyaka-shitee-mi piyaari-peronka. Otzi-matyee potsinampahaero piñaamatashitari.

¹³ Tema pimatakiro pikimita-kaantaawo pikamaki-tyeemi, añahaemi, pikimita-kantero jatakimi-mi Tajorentsi, pikanta-paeri: “Iroka nowatha, nantanta-piintyaawori kameethata-tsiri.” Aritapaaki pikimita-kaantawo piwatha rootaki pikaaripero-waetanta-piintari.

¹⁴ Aritapaaki pikimita-kaantakiro “Kaari kaamethatatsi” atziritatyeeemi, rootaki omperawaetemini. Tema tee pañii-moteero eeroka Ikantakaan-teetani, apatziro pañiimo-yiteero neshironkataantsi.

Omperayitaa-ri tampatzika-shiretaantsi

¹⁵ ¿Kameethama akante nimaeka: “Jame akaaripero-shirete, eero añiimotantawo Ikantakaan-teetani, apatziro añiimoteero neshironkataantsi?” ¿Tee ari okantyyaa!

¹⁶ ¿Tema piyotzi aririka romperatee-temi, otzimatyee pikemijanta-piinteri omperatzimiri? Pimikita-kaantakiro atziritemi piyaari-peronka, rootaki omperawaetemini, aritaki pikama-shiretee. Rooma pikimita-kaanta-neero riitaki Tajorentsi pikemijanta-piintee, aritaki pitampatzika-shiretee.

¹⁷ Tema paerani, pikimita-kaantakiro roomi “Piyaari-peronka” omperatemini. Rooma nimaeka poetziñaarikotaawo pikemijanta-neero okaatzi riyotaa-yi-teeta-kimiri.

¹⁸ Nimaeka tee omperateemi “Piyaari-peronka,” apatziro omperateemi “Tampatzika-shiren-tantsi”.

¹⁹ Noshiya-kaawenta-tziimiro ayota-kota-piintziro aakapaeni aririka rompereetee, rootaki akemathatan-tyaawori okaatzi kompitzi-mowaeteeri aakapaeni. Tema paerani pikimita-kaanta-waetakawo atziritatyeeemi “Kaari kamethayitatsini” rootaki omperawaetemini, aritaki okimiwita-kimiri “Piyathataantsi,” tema osheki pipiyathata-piintaka. Roo kanteencha nimaeka omperateemi “Tampatzika-shiretaantsi,” aritaki piñaayiteero pitajorentsi-shire-yitee.

²⁰ Paerani eeniro omperawaetzimi “Kaari kamethatatsini,” ari pijeeka-waeta-shitari, tekatsi shintsiteemini pitampatzika-shirete.

²¹ Roo kanteencha piyotee nimaeka tee okamethatzi iroka. Roo kameethatatsi pikaani-wenteero nimaeka jempe pikantawita paerani. Piyotahaeri ikaatzi antayitzirori iroka-paeni aritaki ikama-shire-yitee.

²² Roo kanteencha tee okimitakaan-teemi ‘Piyaari-peronka’ eerokami omperatani. Tema riitaki Tajorentsi omperateemiri. Riitaki kameetha-perotakahaemiri. Aritaki rashitee-mi, tema ashi powaero pañaa-nitee.

²³ Iroka “Kaamanitaantsi” okimiwitakawo roomi ipineetee-ririmi antawaeta-piinta-kinirori kaari kamethatatsi, okimiwitaka riimi omperatani. Rooma “Kañaanitantsi” okimiwitakawo roomi ineshironkani Tajorentsi tsipashireyitaariri ikaatzi tsipa-shire-yitaariri Jesús Jeepatzii-totaa-rewo, Awinkatharite.

7

Roshiya-kaawentee-tziro aawakahaantsi

¹ Noyemijantzinkaritepaeni, eeroka-paeni noñaanatzi pikaatzi piyotakoyitziro Ikantakaan-teetani. ¿Tema piyoteeyini aririka ikami atziri ikama-pithatakiro Ikantakaan-teetani?

² Ikimiwitakawo tsinani tzimatsiri oemi. Eenirowa rañii-motziro oemi, otzimatyee otsipata-piintyaari. Rooma aririka ikama-pithatakiro, aripaete ojeekashiwaeteeya

³ Rooma oñeerika itsipa shirampari eenirowa rañii-motziro oemi, omayempitzimotakiri. Rooma ikamaki-rika, ari ojeekashiwaeteeya, kantacha ahae itsipa oemi, eero ikimitakanteetawo mayempiro.

⁴ Noyemijantzinkaritepaeni, oshiyakaa-wenta-chari jaka ikimiwitaka atziritatyeeemi “Ikantakaan-teetani,” rootaki piiminta-kyaarimi paerani. Roo kanteencha pikama-pithatakiro eeroka-paeni Ikantakaan-teetani,

tema pitsipatakari Jeepatzii-totaa-rewo rowamahae-takiri paerani. Okimiwita-naawo nimaeka piyeeka-shitee-yaami piimintaari itsipa, riitakira rowañahae-teeri. Rootaki okameethatantari pantawaeteeniri eeroka-paeni nimaeka Tajorentsi.

⁵ Tema tekira añeero oshiyakaa-wenteen-chari “Kaamanitaantsi,” osheki apiyathata-piintakawo Ikantakaan-teetani, antapiintakiro kaari kamethatatsi. Rootaki owamaa-shireta-kaeri.

⁶ Okimiwitakawo nimaeka akama-pithateeromi, ajeekashiwaetaa. Añaayiteeri owakirari, riitaki Ishire tajorentsi kantakaan-taawori romperatan-teeri Tajorentsi. Tee okimitawo paerani, apankinawenta-waetawo itakantawori rojankinee-takiri.

Kaari kamethatatsiri jeeka-shiretan-tanari

⁷ ¿Kameethama akante: “Tee okamethatzi Ikantakaan-teetani?” ¡Teera! Tema rootaki yotakaanari nantapiintziro kaari kamethatatsiri. Tema iroka ikanteetaki Ikantakaan-teetaniki:

Eero piñaawenashirewaetanta.

Roo kanteencha, eero niyota-koteeromi kanta-kota-chari, eero niyotaa-jeetzimi eenitatsi nantani noñaawena-shireta-waeta-piintaka.

⁸ Rooma niyota-koteero Ikantakaan-teetani, tee namawenitziro, osheki noñaawena-waeta-piintaka. Eero niyota-koteeromi ikantakaan-teetani, eero okaariperotzimi nantayitziro.

⁹ Paerani tee niyowityaa kaari-perori iroka noñaawena-shiryaari nokenk-ishiryaaniki. Nojeekashiwaeta-piinta, tekatsi shintsitenani. Rooma niyota-koteero Ikantakaan-teetani, aripaete niyotanaki nokaaripero-waetatzi, ari-taki nokama-shiretee eejatzi.

¹⁰ Rootaki owamaa-shiretaanari iroka Ikantakaan-teetani. Roo opoñaantawitari rojankinee-tziro iroka Ikantakaan-teetani, rootaki kantakaan-teronimi ikañaanitante-tyaarimi.

¹¹ Nokimita-kaanteero naaka atzirita-tyeemi “noyaariperonka,” rootaki kosheki-nanimita netanakawo niyota-kota-nakiro Ikantakaan-teetani. Amatawi-waetakina, roojatzi owamaan-takinari.

¹² Roo kanteencha iroka Ikantakaan-teetani tajorentsi irika, tampatzikari rirori, kameethari.

¹³ ¿Rooma owameethanka, kantakaawori nokaman-teeyaari? ¡Teera! Kaari Ikantakaan-teetani owamaenani, tema rootaki nowaariperonka owamaenani. Tema apatziro yotakaa-nawori nowaariperonka iroka Ikantakaan-teetani.

¹⁴ Ayoteeyini rootaki ashire okenkithata-kotziri Ikantakaan-teetani. Roo kanteencha okimitakawo ipimantee-tatyeeromi awatha rompera-waetee-tyaawo, rootaki “Kaari kamethatatsiri” omperawaeteeri.

¹⁵ Rootaki kaari niyotanta oeta nokaaripero-shiretantari. Tema tee naaka kowashita-chani. Otsimaa-shire-waetakina.

¹⁶ Tee inimotana okaatzi nanta-piintakiri, ari niyotziri kameethari iroka Ikantakaan-teetani.

¹⁷ Okimiwitakawo tee naaka antashityaawoni, tema “Kaari kamethatatsi” tzirin-takinari, rootaki shintsitanari nomatan-tawori.

¹⁸ Okantawita nokoyi nanteromi kameethari, tee nomatziro. Okimi-witakawo rootakimi nowatha kaari kameethata-tsini.

¹⁹ Tee notsinampaero nomatero kameethari nokowawitari. Apatziro nomata-piintziro kaari-perori kaari noñaamatari.

²⁰ Rootaki okimi-takawori atzirita-kityeemi “Kaari kamethatatsini” otzirin-takina, rootaki antakaa-piinta-kinawori kaari-perori.

21 Rootaki shintsita-piinta-kinari nokaaripero-waete, okantawitaka nokoyi naaka nanteromi kameethari.

22 Tema noshireki nokanta-shiretzi: “Kyaariperori iroka Ikantakaantani Tajorentsi.”

23 Rooma nowathaki koñaatziro, okimiwitakawo oshintsitayeeromi noshire. Okimiwitakawo eejatzi roomi nowatha omonkyaa-kaanteromi noshire, ari oshintsi-waeteromi okaaripero-shirete.

24 ¡Ashironkamatsitena! ¿Iitaka omishitowa-kaanteeroni noshire omonkyaa-kaantakiro nowatha, roojatzi owamaa-shiretan-tenarimi?

25 Riitakira Awinkatharite Jesús Jeepatzii-totaa-rewo mateeroni. Nopasonkiteeri Tajorentsi otyaanta-kiriri imatantaawori. Arira okanta, roo noshire nomatan-teeyaawori nokemijanteero Ikantakaantani Tajorentsi. Rooma nowatha koñaatziro rootaki nantanta-piintawori okantakaantani “Kaari kamethatatsini.”

8

Ikenkishireta-piintee-tziri Ishire tajorentsi

1 Tema atsipa-shiretaari Jeepatzii-totaa-rewo Jesús, eero rowajankitaa-yitee.

2 Tema tee añiimoteero Ikantakaan-teetani kamanta-kotzirori kaari kamethatatsini, owamaa-shiretan-tatsiri. Apatziro añiimoteero nimaeka otsipa ikantakaan-teetani thaweta-kotzirori añashire-yitee atsipa-shiretaari Jeepatzii-totaa-rewo Jesús.

3 Tekatsi otsinampaeroni itampatzika-shirete ipankina-waewitawo Ikantakaan-teetani, tema maawoeni aakapaeni otzimi-motee awatha kaari aawyaawaeta-tsini. Riima Tajorentsi riitaki mateeroni itampatzika-shireta-kaayiteeri atziri-paeni, rootaki rotyaantan-takariri Itomi-perori ratziritzi-motante, otzimimo-witakari iwatha okimitawo awatha aaka. Riitaki atsipeta-kawori rowajankitaa-wentakiri Tajorentsi iyaari-peronka maawoeni atziri.

4 Rootaki amatantaawori atampatzika-shire-pero-yitee nimaeka, tema rooperori iroka ikantakaan-teetakiri. Rootaki amata-piintee okaatzi omatakaa-yiteeri Ishire Tajorentsi. Eero antapiinta-shitaawo okaatzi akowa-shiwaetari aakapaeni.

5 Ikaatzi oshireta-waetawori rantayitero ikowa-shitari, okimiwitakawo atzirita-tyeemi “Kowashitaantsi,” rootaki omperawaetantyaarinimi. Riima ikaatzi oshireta-piintawori ikemijanteero Ishire tajorentsi, riitaki reewari-taari.

6 Ikaatzi oshireta-waetawori rantero ikowa-shiwaetari, eero ishenkaa ikama-shirete. Riima oshireta-piinta-nakawori Ishire Tajorentsi, kameetha rañaayitee.

7 Ikaatzi oshireta-waeta-shitawori rantayitero ikowa-shiwaetari, eero ishenkaa iñaantyaawori ikijaneenteri Tajorentsi, eero ikemijanteero okaatzi ikantakaan-tziri Tajorentsi, eero imateero ikemijanteeri.

8 Tema ikaatzi matakirori iroka-paeni, okimiwitaka tekatsi ranteeri rirori-paeni inimotan-teeyaariri Tajorentsi.

9 Roo kanteencha teera pimatziro eeroka-paeni iroka, apatziro poshireta-piinta-naawo okaatzi okowakaemiri Ishire Tajorentsi, tema riitaki jeekashiretan-tzimiri. Ikaatzi kaari yoteerini Itajorenka Jeepatzii-totaa-rewo, teera rashitaari Jeepatzii-totaa-rewo.

¹⁰ Tema pikaamani-witaka okantakaawo piyaari-peronka. Roo kanteencha nimaeka ijeeka-shiretan-teemi Jeepatzii-totaa-rewo, añashireteemi, itampatzika-shireteemira.

¹¹ Tema ijeeka-shiretan-takimi Ishire Tajorentsi, riitaki añahaemini, ikimi-tahaeri Jeepatzii-totaa-rewo Jesús, rañaa-wathata-kahaeri.

¹² Ari okantari noyemijantzinkarite-paeni, tee okameethatzi antayiteero okaatzi akowa-shiwaetari.

¹³ Roorika panta-piinta-neeri, aritaki pikama-shiretee. Rooma poshireta-piinta-neeyaawo-rika okaatzi okowakaemiri Ishire Tajorentsi, okimiwityaawo atziritatyeeemi “Piñaamanka,” rootaki powamaa-kirimi, aritaki pañaa-shiretee.

¹⁴ Ikaatzi antaneerori okoyiri Ishire Tajorentsi, aritaki itomintee-yaari Tajorentsi.

¹⁵ Tema iroka Ishire tajorentsi rotyaantakiri Tajorentsi, eero rookawenteemi, papiiteero-kari pikimita-kotee-yaari omperataa-rewo ithaawawaetzi. Tema Ishire tajorentsi kantakae-yaawoni itomintan-teemiri Tajorentsi. Rootaki omatantari akimitakaan-teeri pawa irika Tajorentsi.

¹⁶ Rootaki Ishire tajorentsi yotakahaeni aaka itomi Tajorentsi.

¹⁷ Tema itominte Tajorentsi, tema atsipataari Jeepatzii-totaa-rewo ashiyi-taawo okaatzi rashita-kaariri Tajorentsi. Tema atsipataari Jeepatzii-totaa-rewo akemaatsi-waetaka, aritaki atsipatee-yaari jempe otzimapaee rowaneenkawo.

¹⁸ Nokenkishiryaa naaka eepichokiini akemaatsi-waeta nimaeka, tekatsi oetamatsiteeyaa aririka añahaero paata rowaneenkawo.

¹⁹ Maawoeni rowetsikani Tajorentsi royaako-teeri ipiyo-tanteyaariri itomi-paeni.

²⁰ Raminaa-shiwaetaka rowetsikani, tee imateero ikowawitari, tema Tajorentsi kantakaawori awijanta-paentari. Roo kanteencha oyaawentaka irika-paeni,

²¹ iñaayiteero rowaneenkawo, aririka ijeekashiwaeteeya itomitaari Tajorentsi. Ari okaatapaaki atziritemi “Shitzitaantsi,” rootaki omperantachanimi.

²² Kimitaka ratekae-yatyeeni ikaatzi rowetsikae-takiri ikimiwitakawo otzima-nite tsinani.

²³ Eejatzi aakapaeni, okantawitaka añawitakawo Ishire tajorentsi itsipa-shire-yitee, kimitaka eeniro atekawaeteeyini akoyi awijakote eero akemaatsi-waetanta, akowa-kowataa-yitziro jempe-paete itomi-pero-yitee Tajorentsi.

²⁴ Rootaki oyaako-tani kantakaan-tzirori awijako-shiretan-teeyaari, okantawitaka tekira añayitero iroka. Aririkami añayita-kiromi, ¿Eekiroma oyaakotatyero?

²⁵ Aritaki okanta oyaako-tani, otzimatyee amatsinka-shireteeyaa, oyaakotero okaatzi kaari añiiri.

²⁶ Tema tee aawyaa-shireta-nite aaka, Ishire tajorentsi neshironka-yiteeni. Tema tee ayoyitzi jempe akantyyaa amanayityaa. Roo kanteencha rootaki Ishire tajorentsi amanako-wenteeni, okimiwitakawo ratekawenta-tyeemi.

²⁷ Ikemathatziro Tajorentsi iroka Ishire aririka ramana-kotee. Tema riitaki yotako-perotziriri Tajorentsi oetarika ikowakaeriri ikaatzi rashiyitaari rirori.*

Aritaki otsinampaakiro maawoeni

* 8:27 rashiyitaari rirori = kiteshireri

28 Tema iroka ayotziri: jempe-rika oetyaa awiji-moteeniri, aritaki ikantakaa-kyaawo Tajorentsi okameethatzi-moyitee. Rootaki ikaema-shiretan-teeri antayiteeniri ikowakaeri.

29 Ikaatzi riyotzi-takari Tajorentsi aritaki ikemijanteeri, riitaki ikimita-kaanteeri itomi-perori. Ikantaha Reewarite Itomi, ari ikantzityaari itsipa impoeta-tsiri, noyemijantzinkarite-paeni irika.

30 Irika ikaatzi itomitaari Tajorentsi, riitaki ikaema-shireteeri, itampatzika-shire-yiteeri, rootaki iñaantee-yaawori rowaneenkawo.

31 ¿Jempema ikantee-tziroka iroka? Tema ineshironka-pero-takae Tajorentsi, ¿arima itzimae iita otsinampahaeni?

32 Tema tee ithañee-yaari Tajorentsi Itomi-perori, ishinetakiri rowamaeteri ikamawentan-takaeri aakapaeni. Tema rantzi-mota-kaero Tajorentsi awijeentsiri, ¿eeroma rantzimo-yitee oetarika koetyee-moteeri?

33 Tema añaaikiro itampatzika-shiretee, ¿arima itzimae iyakowenteeniri? Tema riitaki Tajorentsi yoshiiyita-kaeri.

34 Riitaki Jesús Jeepatzii-totaa-rewo kamawenteeri, añahae eejatzi, jeekapae rakoperoki Tajorentsi itsipataari ipinkathari-wentantzi. Riitaki kantako-wenteeri aakapaeni. Aritaki okanta, ¿arima itzimae owajankiteeni?

35 ¿Eenitatsima materoni okakahaerini Jeepatzii-totaa-rewo, ipakaan-tyaawori retakoyitee? Okantawitaka añaaayitziro opomeentsitzi-mowaetee, eekiro riyaatatzi retakoyitee. Ari ikimiterori aririka otzimi owashironkaa-waeteeniri, ikoyi ikoshekaete, atashe-neenta-waete, athonka-kowaetyaa akithaataru, akowaenkata-kowaete, rapathakirahaete.

36 Ari okanta ojankinata-kotaka, ikanteetaki:
Ashi oyiro rowamaa-kaanteetena nawentahaemi eeroka.

Ikimita-kaanta-kina rowamae-tziri ipireetari.†

37 Okantawitaka añaaayitziro iroka-paeni, aritaki otsinampaa-yitakiro, tema retakotee Tajorentsi, aritaki rotsinampaa-kahaero.

38 Iroka nawentaakari naaka: Okantawitakyaa añaaawityaawo iroka-paeni: kaamanitaantsi, añaanitantsi, Ronampiripaeni tajorentsi, pinkathari-paeni, awiji-moteeri nimaeka, awiji-moteeni paata, eenitatsiri ishintsinka,

39 jenoki-jato, jaawiki-jato, oetarika rowetsikae-tziri. Roo kanteencha, tekat-sira apaani iroka-paeni kantakae-yaarini Tajorentsi ipakaan-teeri retakoyitee, okantakaan-tziro rantzimo-yitakaeri Awinkatharite Jesús Jeepatzii-totaa-rewo.

9

Riyoshiitee-takiri Israel-jatzi-paeni

1 Riyotziro Jeepatzii-totaa-rewo kyaariperori iroka nokantemiri. Tema rootaki Ishire tajorentsi pinkathari-wenta-shiretanari, rootaki yotakaanari, tee notheeya nokantemiro iroka:

2 Osheki nowashireta-kotakari nosheninka-paeni Judá-paeni kaari kemijanta-tsini, osheki okatsitzimo-shiretakina.

3 Osheki nokowawitaka rawijako-shiretee nosheninka-paeni, nokowaw-itaka noshine-wentee-yaari rawijakotan-teeyaari. Aritaki omatakyaami ipakahaenami Jeepatzii-totaa-rewo, aririka niyotemi rootaki rawijako-shiretan-teeyaari nosheninka-paeni,

4 ikaatzi icharinitakari Israel. Tema riitaki itomiwitakari Tajorentsi irika-paeni, roñaaha-yiwitakari rowaneenkawo. Eenitatsi ikanta-wakaari

† 8:36 ipireetari = oveja

rariperotanta-wakae-yaari, rojankina-witakanari Ikantakaanani, inintaa-waewitaka ipinkathatziri, tzimawitaka ikashiya-kaakiriri.

⁵ Riitaki okakini isheninka-paeni awaejatziteni. Riijatzi isheninkapaeni Jeepatzii-totaa-rewo, Tajorentsita-tsiri awijiriri maawoeni, ashi rowaetero ithaamentee-tyaari. ¡Omaperotatyawé!

⁶ Okantawitaka tee ikemijantee-tziri, ¿kameethama akante eero omonkaata ikashiya-kaantziri Tajorentsi? ¡Teera! Tema ikaatzi iiteetziri nimaeka “Israel-paeni,” itsipa-jatzi irika, kaari icharini-perori Israel.

⁷ Ari okanta awiji-mota-kiriri Abraham. Tema tzimaki apite itomi, roo kanteencha apaani ikimita-kaantaka kaarimi isheninka. Riitaki ikenkithata-koetziri jaka, ikanteetaki:

Riitaki Isaac itomi-perori.

⁸ Arira ikimitzi-takari Tajorentsi tee roshiya-kaantaa-tziri riimi itomi-perori ikaatzi rowakaan-takiri awaejatziteni Abraham, apatziro itomita-kaetaari ikaatzi ikashiya-kaeta-kiriri icharini-yitee-yaari.

⁹ Iroka okaatzi ikashiya-kaakiriri, ikantakiri:

Otsipaki ojarentsi oshi-yaawo nimaeka, aririka nopiyaki, noñaapaero Sara tzimaki otomi.

¹⁰ Ari okanta awiji-mota-kirori Rebeca, itsipaa-nita-kaakawori awaejatziteni Isaac.

¹¹ Tekira itzimiita otomi-paeni, tekira rantayitero kameethari eejatzi kaari-perori, tema tzimaki ikowakiri Tajorentsi ranteri. Ari omonkaatari okaate ranteri. Teera rii kowashi-waeta-chani rantero, tema Tajorentsi kantakawori rantayitan-tawori oetarika, ikaema-shire-yiteeri.

¹² Iroka ikantzi-teeta-kawori Rebeca:

Riitaki omperatan-tachani ewonkiri, romperatyaari etawori itzimi.

¹³ Iroka otsipa rojankinee-takiri, ikantzi Tajorentsi:

Niyoshiitakiri Jacob, riima Esaú nomanintakiri rirori.

¹⁴ ¿Rootakima akantan-tyaari: “Akemakiro ikantakiri Tajorentsi, tee itampatzika-shiretzi rirori?” Eero piñaawaetziro iroka, pikamanta-koterimi.

¹⁵ Tema paerani iñaawaetaki Tajorentsi, ikantziri Moisés:

Itzimi-rika nokoyiri noneshironkateri, aritaki noneshironkatakiri.

Itzimi-rika nokoyiri nokaminthayiri, aritaki nokaminthaakiri.

¹⁶ Ñaakiro, kaari atziri-paeni kowashityaawoni rantayitero oetarika, tema riitaki Tajorentsi kantakawori rantantawori oeta-rika ikaatzi ikaminthaa-yiteeri rirori.

¹⁷ Ari ikantee-takiriri eejatzi Faraón, iroka rojankinata-koetakiri, ikanteetzi: Rootaki nopinkatha-ritakaan-takimiri iyotan-teetenari otzimi-motana naaka noshintsinka, ari okantyya ikenkithata-koetan-teenari naaka maawoeni kepatsiki.

¹⁸ Ari ikantari Tajorentsi, ineshironka-yitziri ikaatzi ikoyiri rirori. Riijatzi kantakawori ikijo-shire-yitantari ikaatzi ikoyiri rirori.

¹⁹ Kimitaka ari pikanteena: ¿litakama rowajankitaan-tariri Tajorentsi ikaariperota-kaayitziri, eeroma okantzi rowashiñaahero ikowakiri Tajorentsi ranteri?

²⁰ Roo kanteencha nokantemi naaka: Tekatsi piyomatsite patziritzika eeroka pikantan-tyaari. Tee pipinkatha-ritzi Tajorentsi. Jame akenkishireta-koteri wetsika-yitzirori chomó. ¿Kantachama oñaanateri ichomoni, okanteri chomó-pakori: “Tee nokamethatzi powetsikakina”?

²¹ ¿Eeroma okameethatzi rowetsiki owaneenkata-chari, opoña rowetsikaki otsipa kaari kamethatzi? Tema kameethatzi, riitaki ashitawori ichomoni.

²² Ari ikantakari rirori Tajorentsi, rowetsika-yitakiri ikaatzi oshiyakawori chomo. Tema eeniyitatsi atsipetee-yaawoni iyatsimanka, ratsipetee-yaawo ishintsinka ithonkan-teeyaari. Roo kanteencha Tajorentsi, ramawetakota-paentziri irika-paeni.

²³ Ari ikantakiro riyotakaan-teerori osheki retako-perotakae, imata-kiro jempe okanta ikenkishiretzi-takawo paerani, riyoshiiyitee atsipatee-yaari rirori añaayiteero rowaneenkawo.

²⁴ Aakayitaki riyoshii-yiteeri ikaema-shire-yitee. Tee apatziro aakapaeni Judá-paeni, tema atsipayiteeri itsipa-jatzi kaari asheninkata.

²⁵ Rootaki ikenkithata-kaakiriri Tajorentsi paerani Kamantan-taniri Os-eas, ikantaki:

Ikaatzi kaari nosheninkawita, nokimita-kaanteeri, “Nosheninka.”

Ikaatzi kaari netakoyiwita paerani, noshiya-kaanteeri, “Netakotani.”

²⁶ Rooma janta jempe ikantee-tawitaka, “Tee pisheninkatena eeroka-paeni,” Aritaki ikanteetee, “Itomintayiteemi eroka Tajorentsi, Kañaaniri.”

²⁷ Iroka ikantzi-takari Kamantan-taniri Isaías, ikenkithata-kotakiri ikaate icharini-yitee-yaari Israel, ikantzi:

Okantawityaa ishekiwitakyaa icharinityaari, roshiyaawo oshekitzi im-paneki nijaa-cheraaki,

Eepichokiini awijakotaa-tsini.

²⁸ Tema romapokaa-kiri Pinkathari maawoeni kepatsi-jatzi, itampatzikatee rowajankitaa-kaanteeri.

²⁹ Ikantaki eejatzi Isaías:

Ikaminthaaka Tajorentsi Shintsi-perori rowawijaa-kotee eepichokiini asheninka.

Eero rowawijaa-kotzimi, aritaki añaayiteeromi okaatzi iñaakiri paerani Paamaarini-jatzi, eejatzi Katsimaaniri-jatzi

Itampatzika-shireteeri rawentahaari

³⁰ Rooma akantan-tyaari: “Tee raminamina-witawo itsipa-jatzi itampatzika-shiretee, roo kanteencha itampatzika-shireteeri Tajorentsi rawentaa-taari rirori-paeni.

³¹ Roo kanteencha naaka-paeni Israel-paeni, tee notsinampaero noñaayitero raakameethatakina Tajorentsi, okantawitaka nopankinawenta-witakawo Ikantakaantani.”

³² ¿Oetaka kaari rotsinampaantawo? Roo kaari rotsinampaantawo roshireta-kotashitawo ipankina-waetakari rirori. Tee roshireta-kotyaawo ikowakaeriri Tajorentsi rawentaa-shiretari. Oshiyakawo rantziwa-tyaawomi mapi.

³³ Rootaki rojankina-koetakiri paerani, ikanteetzi:

Nowakiro ikowa-peroetani mapi Kijakowentoniki.

Owaryaantzi iroka mapi aririka rantziwae-tyaawo.

Ikaate awentaa-shiretee-yaarini oshiyakawori mapi, eero raminaa-shiwaetaa paata.

10

¹ Noyemijantzinkaritepaeni, nokoyiri naaka rawijako-shire-yitee nosheninka-paeni Israel-paeni. Rootaki namanantariri Tajorentsi.

² Niyotzi naaka ithaamenta-shiwaetari Tajorentsi irika-paeni, rantashi-waetawo tee ikematha-pero-tziro.

³ Tee riyotee-yanitzi ikowatziira Tajorentsi itampatzika-shireta-kaeri, tee ikemijantzi, apatziro ikowa-shita itampatzika-shiretan-tyaawo ipankina-waeta-shitari apaniroeni.

⁴ Tema ithotyaakiro Jeepatzii-totaa-rewo okanta-kota Ikantakaan-teetani, riitaki tampatzika-shireta-kahaeriri ikaatzi awentaa-shireta-naariri.

⁵ Iroka rojankinari Moisés okanta-kota Ikantakaan-teetani itampatzika-shiretan-teetyaari, ikantaki:

Ikaate monkaateeroni, riitaki ñaashiretaa-tsini.

⁶ Roo kanteencha inashita, tee oshiyawo iroka akantakiri aririka awentahae-yaari Tajorentsi itampatzika-shiretan-teeri. ¿Kantachama pankina-waeta-shita-chari riyaate inkiteki ishintsiteri Jeepatzii-totaa-rewo rowawijaako-shiretantee?

⁷ ¿Kantachama riyaate eejatzi sharinkaweniki rowiriinteeri Jeepatzii-totaa-rewo ikamawita-paenta?

⁸ Iroka ikanteetaki:

Aritaki pikemaero ñaantsi, aritaki pikemathateero eejatzi.

Kanta-kota-chari jaka “ñaantsi,” rootaki nokenkithata-piinta-kiri awentaa-shiretaantsi. Iroka okanta:

⁹ Aririka piñaawaetee pikante, “Nowinkatharite irika Jesús,” aririka pawentaa-shiretee-yaari Tajorentsi riitaki owiriinteeri ikamawitaka, aritaki pawijako-shiretee.

¹⁰ Tema pawentaa-shiretaari rirori, rootaki otampatzika-shiretan-teemiri. Ari okantzita, aririka piñaawae-yiteero, rootaki rowawijaako-shire-yitan-teemiri.

¹¹ Ari ikanteetaki Jankina-rentsi-peroriki:

Ikaate awentaa-shiretee-yaarini rirori, eero raminaa-shiwaetaa.

¹² Okantawityaa aakarika Judá-paeni, kaari isheninka-paeni, riira Jeepatzii-totaa-rewo Awinkatharite maawoeni. Eenitatsi-rika amaneeyaarini, aritaki ineshironka-perotakiri.*

¹³ Tema iroka ikanteetaki:

Itzimi-rika amaneerini Pinkathari rawentahae-yaari, aritaki rawijakotee.†

¹⁴ ¿Kantachama ramanee-tyaari Tajorentsi terika rawentaa-shireteetari? ¿Kantachama rawentaa-shiretee-tyaari Tajorentsi, terika ikema-kotee-tziri? ¿Kantachama ikema-koteeteri, terika itzimi kenkithata-kaanta-tsini?

¹⁵ ¿Kantachama ikenkithata-koteeteri, terika itzimi otyaantaa-rewo-paeni? Rootaki rojankinee-tanta-kawori, kantatsiri:

¡Osheki ikameetha-kitzite amakironi Kameethari Ñaantsi ijeekan-teetari kameetha!

¹⁶ Roo kanteencha, teera maawoeni ikemijanteetero Kameethari Ñaantsi. Rootaki ikantan-takari Kamantan-tanirini Isaías: Pinkathari, kimitaka tee ikemijantee-tziro nokenkithatziri.

¹⁷ Okowa-perotatyaa reteeta-wakyaawo ikemaeta-wakiro iñaani Tajorentsi rawentaa-shiretan-teetyaari.

¹⁸ Nokantzi naaka, “¿Aritakima ikemaetakiro?” Aritaki, tema iroka rojankinee-takiri ikanteetzi:

Ikenkithee-takiro nampitsiki-paeni,

Ikemaetakiro jempe-rika-paeni ijeekaetzi jaka kepatsiki.

¹⁹ Napiitero nokante, “Ikaatzi icharini-yitaari Israel, ¿Ikematha-perotakiro?” Tema riitaki Moisés ooñaawonta-kirori rojankinari, ikantaki:

Ari nokanta-kaakyaawo ponawaetyaari itsipa-jatzi atziri kaari sheninkata-wakaa-chani.

Osheki pikija-shireta-waeteri ikaatzi piiyitziri “majontzi-shireri.”

²⁰ Iroka otsipa ikantakiri Kamantan-tanirini Isaías:

Iñaayitaana kaari thotyaakoteenani.

* **10:12** kaari-rika isheninka-paeni = griego † **10:13** Waerontsi

Noñaaha-yitaari kaari amina-minatenani.

²¹ Roo kanteencha iroka ikenkithata-kotakiri Isaías ikanta-kota Israel-paeni, ikantaki:

Nowaanka-wakota-shiwitapiintakari, teemaeta ikemijantee-yinani, ipiy-atheeyakinani.

11

Eenitatsi Israel-paeni otsinampaa-kirori

¹ ¿Nokanta-tziima imanintziri Tajorentsi irika Israel-paeni rashiyitari? ¡Teera ari nokantzi! Tema naakataki eejatzi Israel-paeni, icharini Abraham irika, icharinira eejatzi Benjamín-paeni.

² Tee imanintana Tajorentsi, riitaki iyoshiita-kinari. Pikenkishireero Jankina-rentsi-perori, jempe ikenkithata-koetziri Elías ramanakowentari isheninka-paeni, ikantaki:

³ Pinkathari, rowamahae-takiri Kamantan-taniri-paeni, Itzimpookae-takiro tapokimentotsi.

Tema apaani nokanta-kaawo nañee, ikowaetatzii rowamahaetena eejatzi naaka.

⁴ Ari rakanakiri Tajorentsi ikantziri:

Teera apaani eeroka yotapaen-chani. Tema naamaako-wenta-kari itsipa ikaatzi 7000 atziri kaari otziwerowa-chani ipinkathateri tajorentsi-niro Inkañaaweri.

⁵ Ari okantari, eenitatsi eepichokiini nosheninka riyoshiitakiri Tajorentsi ineshironkateeri.

⁶ Tee roo kantakaan-teroni ipankinawenta-waetani ineshironkatan-taariri Tajorentsi, tema ineshironkata-shitaari Tajorentsi. Ari okanta-kotari neshironkataantsi.

⁷ Ari okantari, tee rotsinampaero maawoeni Israel-paeni okaatzi ikowawitee-yarini. Roo kanteencha eenitatsi Israel-paeni mata-kirori, ari ikantakari riyoshii-yitakiri Tajorentsi. Riima itsipa-paeni ikijo-shiretaki.

⁸ Rootaki rojankinee-tantakari, ikanteetzi:

Tajorentsi kantakaawo reempa-shiretan-teetari.

Eeniwitacha rooki teemaeta iñaantzi.

Eeniwitacha ikempita teemaeta ikemi.

Roojatzi ikanta nimaeka.

⁹ Iroka rojankinata-kotakiri eejatzi pinkatharini David, ikantaki:

¡Okantashitzimaetya rahaeteri jempe itzimashiitakiri!

¡Okantashitzimaetya rantziwatyaa!

¡Okantashitzimaetya rowajankiteeteri!

¹⁰ ¡Okantashitzimaetya imawityaaki-te!

¡Okantashitzimaetya itsiya-mitziyite!

Rawijako-shire-yitee itsipa-jatzi atziri

¹¹ Tema ikanteetaki “Okantashitzimaetya rantziwatyaa” nosheninka-paeni, ¿rooma oshiyakaa-wenta-chari ithonkaeteri? ¡Kaari! Rootaki oshiyakaa-wenta-chari ikinakaa-shiyita-paentari, rowawijaako-yiteeri Tajorentsi itsipa-jatzi atziri, rootaki imatanta-kawori Tajorentsi iñaantyaariri nosheninka-paeni, rootaki ikowanta-perotee-yaari rawijako-yitee rirori.

¹² Tema ikinashi-waeyitaka rirori, rootaki ineshironkae-tantaariri itsipa-jatzi atziri nampitawori maawoeni kepatsi. Rootaki kameetha-pero-taa-tsini aririka rapiiteetero ineshironkae-teeri nosheninka-paeni paata.

13 Nimaeka nokantemi eeroka-paeni kaari nosheninkata. Naakataki riyoshiiteetaki notyaantaa-rewote nokenkithata-kaayiteemi pikaatzi tee nosheninkatzimi. Noshiretha-piinta-nakawo nantawaeri.

14 Rootaki aminaminatziri ronaneentee-na nosheninka-paeni, ari rawijako-shireteeri rirori-paeni.

15 Tema tee ikowaeri rirori Tajorentsi, rootaki rariperotan-taariri Tajorentsi maawoeni jaawiki-jatzi. Rooma paata aririka raripero-shireteeri Tajorentsi nosheninka-paeni, okimiwitaawo ipiriintaa-tyeemi ikamayiwitaka.

16 Eenitatsi-rika amakiniriri Tajorentsi tashirentsi rantanteetari, tema rashita-naawo Tajorentsi maawoeni opatha rowetsikae-takiri ratanteetari. Eenitatsi-rika amakiniriri Tajorentsi oparitha-paeni inchato, arira okaatzi rashitawo maawoeni oshipaeni eejatzi.

17 Iroka oshiyakaa-wentari incha-paretha, riyyitaki nowaejatziteni-paeni etayita-kawori paerani. Oshiyakaa-wenta-chari otewa, riitaki nosheninka-paeni Judá-paeni tzimayitaa-tsiri nimaeka. Kimiwitaka ichekae-takiro mi otewa, oshooka-tewatan-teeyaari otsipa apatahae-takiri, kameetha okantayaa oshooki okantakaawo oparetha. Ikaatzi oshiyakaa-wentziri otewa ipatakae-takiri, riyyitaki atziri-paeni kaari nosheninkata.*

18 Rootaki eero omatanta pajahaa-wenta-waeteeyaa. Pikenkishiretyaa, tema eeroka-taki otewa inchato, eerokataki añaa-kaayitzi oparetha.

19 Kimitaka aritaki pakakimi eeroka-paeni, pikanteeyini: “Tema ichekae-takiro otewa noshooka-tewatan-taari naaka.”

20 Ari okantawitari, roo kanteencha pikenkishireero kimiwitaka nosheninka-paeni Judá-paeni icheka-tewae-teeri okantakaawo tee ikemijantzi. Rooma eeroka-paeni kaari nosheninkata, eeroka poyaatariri okantakaan-tziro pawentaa-shiretaa. Tee okameethatzi pajahaa-wenta-waetyaa, pipinkathateri Tajorentsi.

21 Riitaki Tajorentsi chekagirori etayitawori otewa, paamawentyaa imateemi-kari eejatzi eeroka-paeni.

22 Ari piñiirori osheki ikatsimatzi Tajorentsi, roo kanteencha neshironkatantaniri eejatzi. Ikaatzi antziwa-shireteen-chari iñaakiro ikatsimatzi Tajorentsi. Rooma eeroka-paeni, ashi owaero piña-piintero ineshironkayitemi eekiro poejokirota-tyeeyaari Tajorentsi. Rooma eerorika poejokiro-tari, aritaki ikimita-kaanteemi otewa ichekae-takiri.

23 Ikaatzi icheka-tewae-takiri paerani, aritaki rontsirekae-teeri, aririka ipakahaero itheenka-waetziri Tajorentsi. Tema Tajorentsi kantacha imatero.

24 Eeroka kimitakawori otewa pankirentsi-niro ipatakae-takiri pankirentsi-peroriki. Osheki okameetha-perotaki roorika rontsirekaetee otewa-perori oponkitzi-peroki.

Ipiya-shireta-kaeteeri Israel-paeni

25 Noyemijantzinkarite-paeni, nokoyi piyotero kaari ikemathateetzi paerani okaate ranteri Tajorentsi. Eero pikenkishiryaa-waeta-shita aritaki piyotakiro maawoeni. Añaa-yitakiro nimaeka irika-paeni nosheninka Israel-paeni, eenitatsi kijoshireta-kaayita-kiriri. Roo kanteencha, inapaentatzi roojatzi imonkaatan-takyaari ikaate awijako-shiretaa-tsini kaari nosheninkata.

26 Ari omateeyaa paata, rawijako-shire-yitee eejatzi Israel-paeni. Rootaki rojankinata-koetakiri paerani, ikanteetzi:

* **11:17** Okenkithata-kotziri pankirentsi ashitawori oparetha, ashitawori otewa, rootaki ikantee-tzitari “Yeenkae-toni.”

Ari ipoñeeyaari Kijakowentoniki ookakaa-wentantaniri,
Riitaki kantakanteroni ipakaan-tyaawori icharini-paeni Jacob itheenka-
tajorentsi-waetzi.

²⁷ Tema rootaki nokashiya-kaakiriri,

Naakataki thonkaeroni iyaari-peronka.

²⁸ Tema irika-paeni nosheninka Judá-paeni kaari kowaeroni Kameethari Ñaantsi, ikimita-kaantari Tajorentsi ijaneentani, ari okanta ineshironkatan-teemiri Tajorentsi eeroka-paeni. Roo kanteencha Tajorentsi riyoshiitzi-takari nosheninka-paeni, eekiro riyaatatzii retakoe-tyaari, rootaki iñaantyaawori ikashiya-kaakiriri etayita-nakawori nowae-jatziteni.

²⁹ Aririka ikaema-shiretante Tajorentsi, ineshironka-yitantzi. Eero ipaka-haero.

³⁰ Pipiyathatzi-takari paerani eeroka-paeni Tajorentsi. Opoñaatari ipiy-athanaka nosheninka-paeni, rootaki opoñaan-takari ineshironka-yiteemi eeroka-paeni.

³¹ Tema irika-paeni ikaatzi piyatha-waewita-chari nimaeka, aritaki iñaayiteero paata ineshironkae-teeri ikimi-teetzimira eeroka-paeni nimaeka.

³² Ari okanta, ikantakaakawo Tajorentsi maawoeni apiyatha-waeyitaka, ari roñaahan-takirori osheki ineshironka-yitee maawoeni aakapaeni.

³³ Tema nopampoyaa-wenteeri Tajorentsi riyotani-perotzi, ikemathatziro maawoeni. Tekatsi yoteroni rantayiteri, jempe-rika ikanteero.

³⁴ Iroka rojankinata-koetakiri, ikanteetaki:

¿Eenitatsima yotzirori ikenkishiryaaari Pinkathari?

¿Eenitatsima iita materoni ikaminayiri?

³⁵ ¿Eenitatsima omapo-kirini ipanakiri rirori, tema riiteeki etakawori ipayitan-taki?

³⁶ Riitaki Tajorentsi kantakaa-kawori otzimayitantari oeyitari, riitaki poñaakaan-tayitawori, riitaki ashitawori. Ashi rowaero ipinkathee-teeri. ¡Omaperotatyawé!

12

Okaate rantayiteri kemijantzinkari-paeni

¹ Noyemijantzinkarite-paeni, tema ineshironkateemi Tajorentsi, nokoyi poshiya-kaanteero piwatha roomi patsipeta-kaani pashita-kaeyaariri Tajorentsi, tema pikiteshiretaatyee pañaayitee eeroka-paeni, rootaki inimotziriri Tajorentsi. Ari okanta ikoyiri Tajorentsi apinkathateeri.

² Eero poshiya-kota-shitari jaawiki-jatzi-paeni. Tema pishineteeri Tajorentsi rowakira-shireta-kaemi. Rootaki piyotan-teeyaawori ikowakaemiri, kameethatzi-motziriri, inimotziriri, tekatsi kowitzi-motyaarini.

³ Riitaki Tajorentsi neshironkataanari naaka, rootaki niyotaa-yitan-teemiri, nokanta-yiteemi: Eero pikimita-kaanta-shiwaeta riiperori. Oztimatyee pikenkishiryaa-kotyaa kameetha. Rootaki pimatantyaawori ikowakaemiri Tajorentsi eekiro piyaata-nakityee pawentaa-nakyaari.

⁴ Pikenkishiryaa-kotero jempe akantayita awathaki. Tema jempe akantawathayita aakapaeni, rootaki antakaa-yiteerori oeyita-rika.*

* **12:4** Kanta-kota-chari jaka “jempe akantayita awathaki”, rootaki oshiyakaa-wenta-chari jempe akantayita: tema oki rootaki raminan-teetari, rooma kempitansi rootaki ikemanteetari, rooma paantansi rootaki rowanteetari, rooma akotsi rootaki roteeyan-teetari, rooma iitzintsi rootaki ranashitan-teetari.

⁵ Aakayitaki roshiya-kaawenteetzi awentaa-shiretaa-ri Jeepatzii-totaa-rewo. akimiwitaa aakami iwatha Jeepatzii-totaa-rewo. Okantawitaka anashiyita apaani-paeni, roo kanteencha apaani akantaa, okimiwitaka apataawakaa-tyeeyaami.

⁶ Maawoeni aakapaeni itajonka-wenta-yitakae amonkaatan-tyaawori antayiteeri. Eenitatsi-rika apaani kamantan-taniri, rantayitero ikowakaeriri Tajorentsi, eekiro rawentaa-nakityee-yaari.

⁷ Eenitatsi-rika amitakotan-tatsiri, imonkaatero rirori. Eenitatsi-rika yotaanta-tsiri, imonkaatero rirori.

⁸ Eenitatsi-rika thaamentakantachani, imonkaatero rirori. Eenitatsi-rika pashitan-tachari, ipanta-perotee osheki. Eenitatsi-rika jewatakaantatsiri, ishiretha-wentyaawo rantawaero. Eenitatsi-rika neshironkataniri, ikimoshiretee imonkaa-yiteero.

⁹ Otzimatyee petakotanteeyaa kameetha, eero petempyaa-waeta. Pona-neenteyaawo kaari-perori, rooma kameethari poejokirotyaawo.

¹⁰ Poetziñaarikotyaaawo petakoyitanyaa, pikimita-kaantero petakotyaarimi pirentzi okaakiini. Pipinkathateri itsipa-paeni.

¹¹ Pishiretha-yityaa, eero piperawaeta pantawaeteeniri Awinkatharite.

¹² Pikimoshiretee poyaa-koteeri Jeepatzii-totaa-rewo. Pawaweyitero aririka piñaayitero pomeentsitzi-motemini. Pamana-piintya.

¹³ Pipashitee-yaari kemijantzinkari-paeni okaatzi kowityii-mowaetariri. Poemaanta-piinta-yitee pipankoki.†

¹⁴ Pamana-koteeri ikaatzi owatsinaa-waetzimiri, rootaki ineshironkae-tanteetyaariri rirori. Ero piyakawaetziri.

¹⁵ Pitsipatyaari pikimo-shirete ikaatzi kimoshire-waeta-tsiri. Pitsipatyaari piraawaetyaa ikaatzi irawaeta-chari.

¹⁶ Papatziya-wakaa-yiteeyaa. Ero pimanintan-tawaetzi, pitsipa-yityaari kowityaa-waeta-tsiri. Ero pikimita-kaanta-shiwaeta yotaniri eroka.

¹⁷ Eenitatsi-rika owaaripero-waetemini, eero pipiyatari. Poñaahantero pitampatzikatzi-moteeri eeroka atziri-paeni.

¹⁸ Pikyaaryoo-wenteero pijeekan-teeyaari kameetha maawoeni.

¹⁹ Netakotani, eero pipiyako-wenta-waeta eeroka, apatziro riyotziro Tajorentsi, riitaki piyakowenteemini. Tema iroka rojankinee-takiri paerani, ikanteetaki:

Ikantzi Awinkatharite:

Naakataki owajankitaan-tatsini,

Naakataki piyakowentan-tachani.

²⁰ Aririka itasheneente pijaneentani, pipiri rowanawo. Aririka imiriwaete, pipiri imiri. Aririka pimayita-neero, ari ikaaniwaetashitanakyaa rirori iñaakiro-rika okaatzi pantakiri.‡

²¹ Paamawenteeyaa otsinampaemi-kari kaari-peron-kantsi. Roo kameethatatsiri panta-piinteero kameethari potsinampaan-tyaawori kaari-perori.

13

¹ Otzimatyee pikemijanteeri eeroka-paeni pinkathari-wentzimiri pinampiki. Tee ipinkathari-waeta-shita rirori, tema Tajorentsi kantakaawori ipinkatha-ritantari.

² Eenitatsi-rika kowatsini ikoshekyaaari pinkatha-yitatsiri, okimitakawo riimi Tajorentsi ikoshekaka, rootaki rowajankitaan-teetyaariri.

† 12:13 kemijantzinkari-paeni = kiteshireri   ‡ 12:20 osheki ikaaniwaete = pomaamataniri iitoki osheki paamari

³ Ikaatzi antayitzirori kameethari, eero ithaawan-tawaetari pinkatha-ri. Riima antayitzirori kaari-perori, ithaawantari rirori. Ari okanta, pantziro-rika eero ka kameethari, eero pithaawan-tawaetari pinkatha-ri, tema riitaki thaamenkae-mini.

⁴ Tema riitaki Tajorentsi pinkatha-ritakaeriri irika-paeni raminakowentan-temiri. Aririka pantero kaari-perori, pithaawan-tyaari pinkathari, tema tee otzimi-mota-shitari rirori rojataa-mento. Tema riitaki Tajorentsi pinkatha-ritakaeriri irika-paeni, riijatzi Tajorentsi owajankita-kaantziriri ikaatzi antzirori kaari-perori.

⁵ Otzimatyee pipinkathateeri pinkathari-paeni. Tee apatziro pithaawan-tyaari imashirenka. Tema rootaki tampatzikata-tsiri pimayiteero.

⁶ Tema rootaki pipinatan-teeyariri ishintsitzimiri jewawentzimiri pinampiki, rootaki rañaantaari rirori, tema imonkaata-tziiro ikoyiri Tajorentsi.

⁷ Pipinayiteeri maawoeni pinkathari-perori, eejatzi ikaatzi aminakowentzirori nampitsi. Otzimatyee pikemijanteri, pipinkathateri.

⁸ Eero pireewi-waetantzi, petakotawakaayiteeyaa. Poshiya-kaanteero iroka etakotantsi okaatzi piña-shintsitari, rootaki piña-shintsityaari pipinawentyaa pireewitaki. Tema ikaatzi etakotan-tachari, imonkaata-tziiro Ikantakaan-teetani.

⁹ Iroka rojankinee-takiri Ikantakaan-teetani, ikanteetzi:

Eero pimayempitzi.

Eero powamaantzi.

Eero pikoshitzi.

Eero pitheeya-kotanta.

Eero piñaawenashiryaaanta.

Eenitatsi osheki otsipa ikantakaan-teetani. Roo kanteencha iroka rooperotajaanta-tsiri ikantakaan-teetani, ikanteetzi:

Petakoteeyaari pisheninka pikimita-kanteri petakota eero ka.

¹⁰ Opoñaantari okamethatantari iroka Ikantakaan-teetani, rootaki piyotzirori maawoeni ikantakaan-teetakiri. Tema ikaatzi etakotanaariri isheninka, tee rowaaripero-waetziri.

¹¹ Otzimatyee amata-piinteero iroka, rooteentsi awijako-shire-yitee. Tema okimiwitakawo nimaeka amaatyee, roo kanteencha otzimatyee akakiyitee.

¹² Rooteentsi othonkatee-yaa tsirenikaakiri, rooteentsi okoñeetyee. Rootaki apakaan-tyaawori antayitziro kaari-perori, okaatzi ranta-piintee-tziri tsireniriki. Rootaki kameethata-tsiri oshiyakaan-teero akithaata-tyeeyaa-wonimi apiyako-wentan-tyaari,

¹³ amatantee-yaawori kameethari okaatzi ranta-piintee-tziri okoñeetyeera. Ari okantyyaa eero ajomonteyawae-tanta, eero ashinki-waetanta, eero amayempi-waetanta, eero antanta-yitawo kaari kametha-yitatsiri, eero akosheka-wakaanta, eero oona-wakaan-tawaeta.

¹⁴ Poshiya-kotee-yaari Awinkatharite Jesús Jeepatzii-totaa-rewo, poshiyakaantero riimi pikithaata-koteeya. Eero pantashi-waetawo okaatzi pikowashiwaetari eero ka.

14

Shipeta-shireri

¹ Paakameetha-yiteeri shipeta-shireri. Eero pamawena-waetawo ishipeta-shiretzi piñaana-minthatan-tyaariri.

² Jame oshiyaka-wentero iroka: eenitatsi kemijantzinkari kenkishiryaa-chari kameethatatsi rowaetyaawo oeta-rika-paeni. Roo kanteencha eenitatsi itsipa shipeta-shireri, apatziro rowayitawo pankirentsi.

³ Irika kemijantzinkari owayitawori oeta-rikapaeni, eero imaninta-waetziri itsipa kaari owayityaawoni. Ari ikimi-tzityaari kaari owayityaawoni eero imanintziri itsipa owayitawori, tema Tajorentsi tee imaninta-tzi rirori.

⁴ ¿Kantachama ikijathateeteri onampirentsi-nentsi? Eero, tema riitaki kijathaterini onampitariri, riijatzi thaamentyaarini. Ari okantari, tema Tajorentsi riitaki onampiyitariri maawoeni owayitawori oeta-rika, riijatzi thaamentyaarini.

⁵ Iroka otsipa oshiyakaa-wenterori: Eenitatsi kemijantzinkari omaerintan-tawori kitejeri. Eenitatsi otsipa kaari opaashinitzi-moteri kitejeri. Oztimatyee ikenkishiryaa-koyiteeyaa maawoeni, tee okameethatzi rotzika-tzika-yiteri itsipa oetarika ikenkishiryaaari rirori.

⁶ Ikaatzi pinkathatzirori kitejeri, riita-jaantaki Awinkatharite ipinkathatzi. Ari oshiyitari eejatzi, ikaatzi owayitawori maawoeni oeta-rika, riitaki Awinkatharite ipinkathatzi rowayitan-tawori, tema ramana-piintziiri. Ari ikantari ikaatzi pinkayitzirori owanawontsi, riitaki Awinkatharite ipinkathatzi ramana-piintziri.

⁷ Tee añaa-shiwaeta aakapaeni, tee akamashiwaeta eejatzi.

⁸ Eeniro añaa-yitzi, riitaki Awinkatharite añiimoyiteeri. Aririka akamaki, riitaki Awinkatharite akami-motakiri. Ari okantari, riitaki Awinkatharite ashiyiteeri eeniro añaa-yitzira, ari okimi-tzitari aririka akamayitaki.

⁹ Tema ikamaki Jeepatzii-totaa-rewo, eejatzi rañahae rootaki rashitan-teeri eenirowa añaa-yi-tziiri, eejatzi aririka akamayitaki.

¹⁰ ¿Iitaka pikiji-matan-tariri pisheninka? ¿Iitaka pimanintan-tariri? Tema riitaki Jeepatzii-totaa-rewo amina-kotan-teeroni paata okaatzi ranteetakiri.

¹¹ Rootaki rojankinata-koetakiri paerani, ikanteetzi:

Iroka ikantakiri Awinkatharite: “Maawoeni rotziwerowaetyaa ipinkathee-teen. Omaperotatya.”

Aritaki ithaamentee-yaari maawoeni Tajorentsi.

¹² Aripaete akenkithata-kotee-yaari maawoeni janta Tajorentsiki.

¹³ Rootaki apakan-tyaawori akiji-mata-wakaeyita. Tema otzimatyee akanta-shireyite: “Eero nokantzi-moneenta-kaari itsipa kemijantzinkari, notzika-shiretziri-kari.”*

¹⁴ Niyotzi naaka tee ithañaa-pithatan-tyaawo Tajorentsi owayityaawo oetarikapaeni. Roo kanteencha eenitatsi-rika kenkishiryaa-waeta-chani kameethatatsi ipinkawaeteete, imatero ipinkawaete rirori.

¹⁵ Aririka poñaaahakyaari itsipa kemijantzinkari powayityaawo ipinkiri rirori, tee petakoshiretari. ¿Kameethama pikantzi-moneenta-kaeyaari itsipa powakawowa owanawontsi? ¿Pikowatziima powaaripero-shireteeri? Riijatzi kemijantzinkari, ikamawenteeri rirori Jeepatzii-totaa-rewo.

¹⁶ Ari okanta, tee okameethatzi poñaaahanteri powayitari pikenkishiryaaari eeroka kameethari irika, ari ikanteetemi: “Pantakiro eeroka kaari-perori.”

¹⁷ Aakapaeni akaatzi ipinkathari-wentee Tajorentsi, tee okowa-perotyaa okaatzi owayitari, okaatzi amiriyitari. Roo kowaperota-chari atampatzika-shire-yitee, ajeekayitee kameetha, akimo-shire-yitee, tema rootaki kantakaawori Ishire tajorentsi.

* **14:13** kemijantzinkari = noyemijantzinkarite-paeni

¹⁸ Roorika amayita-neeri aririka antawaeteeniri Jeepatzii-totaa-rewo, aritaki animota-kahaeri Tajorentsi, ari ikantzi-teeyaari atziri-paeni, raakameethatee.

¹⁹ Ari okanta, otzimatyee panta-piinteero ijeekan-teetari kameetha, piwetsika-shireta-wakaan-tyaari.

²⁰ Aririka pamina-minate powayityaawo oetarikapaeni, paamawentyaa papaatziro-kari imatakaa-kiriri Tajorentsi itsipa-paeni kemijantzinkari. Tee othañaa-ntsiwityaa owayitari. Roo kanteencha eenitatsi-rika owayitawori oetarikapaeni rootaki ikantzi-moneenta-kaantyaariri itsipa, rantakirowa kaari-perori.

²¹ Tee okameethatzi pikantzi-moneenta-kaeyaari itsipa pikimita-kaanteeri noyemijantzinkarite, okantakaawo powayitari wathatsi, pimiriwitziro kachori, pantayitziro oeta-rikapaeni.

²² Roo kameethatatsi piyotako-shiretakotyaa eeroka, apatziro Tajorentsi yotakote-mironi. Eenitatsi-rika kaari shipeta-shire-wenteteroni, aritaki ima-teero ikimo-shire-yitee.

²³ Roo kanteencha eenitatsi-rika shipeta-shireta-waeta-tsini, aririka rowakyaawo oeta-rikapaeni, ari okimitzi-motee-yaari rantakiro kaari-perori. Tema tee rantziro okaatzi riyotako-witaari, kaari-perori iroka.

15

¹ Aakapaeni kemijantzinkari shintsi-shireri, otzimatyee atsinampa-shiretzi-moteeri shipeta-shireri, tee apatziro antayitero inimoyiteeri aakapaeni.

² Otsizimatyee antayiteero inimoteerini asheninka, okaate thamenta-shireta-kaeyaarini rantayiteero rirori kameethari.

³ Tema rootaki rantakiri Jeepatzii-totaa-rewo, tee ikowa-kowatziro inimo-teeri rirori. Tema rojankineetaki paerani, ikanteetzi:

Ikaatzi ninawaetzimiri eeroka, naaka ininataki.

⁴ Tema okaatzi jankinata-koteen-chari paerani oshiyakawori iroka, rojankinee-takiro riyotahae-tanteerori, rojankinee-takiro opoñaan-tyaari oetziñaarikotyaaawo. Tema roo Jankina-rentsi-perori oñaahakaerori eenitatsira oyaako-tani, rootaki athaamenta-shiretan-taari.

⁵ Riitaki Tajorentsi kantakaawori añaantawori atsinampa-shiretzi, riijatzi thaamenta-shireta-kaeni. Osheki nokowa-kota-piintakiri ikantakae-yaawo paakameethata-wakaan-tyaari, pikimita-kotee-yaari Jeepatzii-totaa-rewo Jesús.

⁶ Pikimitee-yaawo pitsipata-wakae-yaami maawoeni eeroka-paeni pomampaa-wenteeyaari Tajorentsi, ashitariri awinkatharite Jesús Jeepatzii-totaa-rewo.

Ikenkithee-teeniri Kameethari Ñaantsi itsipa-jatzi atziri-paeni

⁷ Tema osheki raakameethatee Jeepatzii-totaa-rewo, ari pikimitee-yaari eeroka-paeni, paakameetha-yiteeri itsipa atziri, tema rootaki ipinkatheetan-tyaariri Tajorentsi.

⁸ Rootaki nokanta-piintakiri: Rotyaantee-takiri Jeepatzii-totaa-rewo rantawae-wentero nosheninka-paeni Judá-paeni. Rootaki imatanta-kawori iñaantee-tyaawo omaperotatyaa okaatzi ikashiya-kaakiriri Tajorentsi paerani awaejatzeneni.*

* 15:8 Judá-paeni = totameshitaa-rewo

9 Roojatzi rantzi-mota-kiriri ikaatzi kaari nosheninkata, rootaki ipinkathatan-taariri rirori-paeni, ineshironkateeri Tajorentsi. Iroka rojankinee-takiri paerani, ikanteetzi:

Nothaamenteemi ijeekayitzi itsipa-jatzi atziri.

Nomampaa-wenteemi nawentahaemi.†

10 Iroka ikantzi-teekari eejatzi:

¡Itsipa-jatzi-paeni! Pithaawenteena eeroka pitsipatee-yaari rashiyitaari Tajorentsi.

11 Ikanteetaki eejatzi:

¡Itsipa-jatzi-paeni! Pithaamentee-yaari Awinkatharite.

¡Maawoeni atziri-paeni pithaamentee-yaari!

12 Opoñaa ikantaki eejatzi Kamantan-tanirini Isaías:

Ari itzimaki icharinin-teeyaari Isaí.

Riitaki pinkathari-wenteerini itsipa-jatzi atziri-paeni.

Riitaki royaako-teeri kaari asheninkata.

13 ¡Riitaki thaamenta-kaemini Tajorentsi, riitaki jeekakaa-yitemini kameetha pikemijanteeri! Tema riitaki kantakae-yaawoni oyaakotantyaariri. ¡Rootaki Ishire tajorentsi kantakae-mironi poyaako-perotan-teeyaariri!

14 Noyemijantzinkarite-paeni. Niyotzi naaka omaperotatyaa pineshionkatawakaa eeroka-paeni, osheki piyotani-pero-tzi, pimateero piyotaa-wakaa-yitaa.

15 Roo kanteencha noshintsi-thatzimiro nojankinatzimiro iroka eero pipeyakotantawo. Tema ikaminthaa-perotaana Tajorentsi,

16 rotyaantakina nokenkithata-koteeniri Jesús Jeepatzii-totaa-rewo ikaatzi kaari nosheninkayita. Nokaman-tayiteeri Kameethari Ñaantsi kenkithata-kotziriri Tajorentsi, okimiwitaawo naakami Ompera-tajorentsitaa-rewo. Riima irika kaari nosheninkata, ikimiwitakari nashita-kaariri Tajorentsi, namayiteeniri Tajorentsi riitaki kameethatzi-moteeriri. Rootaki Ishire tajorentsi tampatzika-shire-yiteerini.

17 Okaatzi ranta-kahaanari Jeepatzii-totaa-rewo Jesús, kantawita-chari najahaa-wentyaawomi naaka, nokenkithata-kotero nantawaeteeniri Tajorentsi.

18 Roo kanteencha nokenkithata-koteero okaatzi imata-kahaanari Jeepatzii-totaa-rewo. Tema noñaayitakiri kaari nosheninkata ikemijantayiteero okaatzi nokenkithata-kaakiriri, okaatzi nantzi-mota-kiriri.

19 Rootaki Ishire tajorentsi matakaa-kinawori notajonka-wentan-takariri, rootaki nomayitan-takawori kaari iñaapiinteetzi paerani. Rootaki nomatantawori nokenkithateero Kameethari Ñaantsi kamanta-kotziriri Jeepatzii-totaa-rewo netanakawo Aapatziyaweniki nokinayitanaki jempe-rika-paeni roojatzi Ilírico-ki.

20 Ari okanta nokowan-takari nokenkithatero Kameethari Ñaantsi jempe tee ikemakoe-tziri Jeepatzii-totaa-rewo. Tee apatziro niyaatero jempe tee ikenkithata-kaanteetaki paerani.

21 Tema iroka rojankinee-takiri, ikanteetzi:

Ari iñahaero kaari ikenkithata-kowiteeta paerani,

Ikemathateero kaari ikemako-witeeta paerani.

Ikowaki Pablo riyaae otzinkamiki inampi wirakocha-paeni

22 Rootaki kaari okantanta niyaate pijeekaeyinira eeroka, okantawitaka osheki nokowa-piinta-witaka.

† 15:9 Waerontsi

²³ Roo kanteencha aritaki nomatakiro nimaeka, tema tekatsi nantaneeri jaka nampitsiki. Tema osheki ojarentsi nokowa-piintawita nareetemimi.

²⁴ Aririka niyaa-minthataki nampitsiki iiteetziri España, ari nokenk-ishiryaaawita nareetanakimi pinampiki. Aririka nojeeki-mowaeta-nakimi, nokoyi pamitakotena potyaantena otsipaki nampitsi.

²⁵ Roo kanteencha netapaentyaawo niyaate Aapatziyaweniki namitakoyiteri kemijantzinkari-paeni.‡

²⁶ Tema irika-paeni Macedonia-jatzi, eejatzi Acaya-jatzi, rotyaantakina koriki rirori-paeni nopayiteriri ashironkaenkari kemijantzinkari-paeni nampiyitawori Aapatziyaweniki.

²⁷ Riyyitaki kowashiteen-chari ipashitan-tayityaa, tekatsi shintsiterini. ikimiwitakawo apinataatyeeerimi, okantakaawo ikemijanta-kaakiri irika kaari isheninkata ishireki kaari iñahaetzi.

²⁸ Aririka nomonkaatakiro nopayitakiri Aapatziyaweni-jatzi ikaatzi rotyaantee-takiniriri, ari nareeta-nakimi pinampi-yitawowa eeroka-paeni niyaatantyaari España-ki.

²⁹ Niyotzi riitaki Jeepatzii-totaa-rewo tajonka-wenta-perotenani aririka nareeta-kimi janta.

³⁰ Noyemijantzinkarite-paeni, nokowa-kotzimi pamana-kota-piintena eeroka-paeni, pikimitena jempe nokanta-piintziro naaka. Rootaki nokowakotzimiri, niyotzi pipinkathatziri eeroka-paeni Awinkatharite Jesús Jeepatzii-totaa-rewo, rootaki Ishire tajorentsi kantakae-mirori petakotantakinari.

³¹ Pamana-koteena eero raakaan-tantana theenkan-taniri nampiyitawori iipatsiteki Judá-paeni. Pamana-koyiteena raawakotan-tenari kameetha ipakaan-teetziriri kemijantzinkari-paeni Aapatziyaweniki, rootaki inimoyitan-tyaariri rirori-paeni.§

³² Ari okantyyaa nokimo-shiretan-tyaari niyaate pijeekaeyinira eeroka, roorika ikowakaa-kinari Tajorentsi. Ari nokoyi nomakoryaa-waetanaki pinampiki eeroka-paeni.

³³ ¡Okantashitzimaetya riitaki Tajorentsi tsipa-shiretemini, riitaki jeekakaa-yitemini kameetha! ¡Omaperotatyawé!

16

Rowetheetari atziri-paeni

¹ Rootaki Febe aanakironi iroka jankina-rentsi. Rootaki nokimita-kaanta roomi choeni. Osheki antawaetaki roori jempe ipiyota-piinteeta Cencrea-ki, rootaki amitakotziriri reewarite kemijantzinkari.

² Paakameethata-wakiro roori, rootaki rashitaari eejatzi Awinkatharite, kameethatatsi paakameethatero pikimita-piintziri paakameethatziri itsipa kemijantzinkari-paeni. Pamitakotero oetarika okowityaayite. Tema osheki amitakotantaki roori. Ari okimitakinari naaka osheki amitako-takina.*

³ Powethatyaawo Priscila eejatzi Aquila. Rootaki tsipayita-kinari romperatanewo Jeepatzii-totaa-rewo Jesús,

⁴ rootaki shinewenta-kinari owawijaa-kotakina. Osheki nopasoonkitakiro iroka-paeni, ari nokimitaakiri nopasoonki-yitakiri itsipa-paeni kemijantzinkari kaari nosheninkata.

‡ 15:25 kemijantzinkari-paeni = kiteshireri
 * 16:2 kemijantzinkari-paeni = noyemijantzinkarite-paeni

§ 15:31 kemijantzinkari-paeni =

⁵ Powethatyaari eejatzi ikaatzi piyota-piinta-chari opankoki. Powethatyaari netakotani Epeneto, riitaki etanakawori nokemijanta-kaeri Jeepatzii-totaa-rewo janta Acaya-ki.

⁶ Powethatyaawo María, rootaki antawae-wenta-kimiri osheki eeroka-paeni.

⁷ Powethatyaari Andrónico, eejatzi Junias nosheninka-paeni irika, riitaki notsipatakari romonkyahaetana. Riitaki etakawori ikemijantee tekiraata naaka, riijatzi ipinkathatakiri otyaantaa-rewo-paeni.

⁸ Powethatyaari netakotani Amplias, riitaki rashitaari awinkatharite.

⁹ Powethatyaari Urbano, riitaki notsipata-piintakari nantawaetziniri Jeepatzii-totaa-rewo Jesús. Powethatyaari netakotani Estaquis.

¹⁰ Powethatyaari Apeles, raakameethateeri Jeepatzii-totaa-rewo. Powethatyaari ikaatzi jeeka-pankotziriri Aristóbulo.

¹¹ Powethatyaari nosheninka Herodión. Powethatyaari jeekatsiri ipankoki Narciso, ikaatzi antawaetziriri Awinkatharite.

¹² Powethatyaawo Trifena, eejatzi Trifosa. Roojatzi antawaetzi-niriri Awinkatharite. Powethatyaawo netakotani Pérsida. Roojatzi antawaetzi-niriri Awinkatharite.

¹³ Powethatyaari Rufo, riitaki riyoshiiteeri Awinkatharite. Powethatyaawo eejatzi riniro, rootaki nokimita-kaantari roomi noniro.

¹⁴ Powethatyaari Asíncrito, Flehonte, Hermas, Patrobas, Hermes, eejatzi itsipata-piinta-yitari rirori-paeni, aetziri “noyemijantzinkarite-paeni.”

¹⁵ Powethatyaari Filóloho, Julia, Nereo eejatzi ritsiro, Olimpas, eejatzi ikaatzi tsipayitariri aeteeri kiteshireri.

¹⁶ Petakotantyya powethatawakaeya. Rowetha-yitzimi eeroka-paeni ikaatzi piyowenta-piinta-kariri Jeepatzii-totaa-rewo.†

¹⁷ Noyemijantzinkarite-paeni, iroka nokowa-kotzimiri: Paamawentyaari ñaana-minthata-wakaa-chari riitaki otzika-tzi-kaatapithatzimirori riyoteetakimiri paerani. Ero pikempiya-yitari eeroka-paeni.

¹⁸ Tema kaari Awinkatharite Jesús Jeepatzii-totaa-rewo omperayita-neeyarini. Tema ranta-piintziro ikowa-shitari rirori. Riityitaki nintathatziriri shipeta-shireri-paeni ramatawi-waetzirira.

¹⁹ Nokemaki naaka-paeni kameetha pikanteeyani eeroka-paeni, tee pipiyatha-waeta, rootaki oemoshirenka-kinari. Nokoyi naaka pikameetha-shire-perote, okimiwiteeyaawo tee piyoteromi jempe okanta-kota kaari-perori.

²⁰ Riitaki Tajorentsi jeekakaa-yiteemini kameetha, rooteentsi ikantakae-yaawo potsinampaan-tyaariri Yakatantaniri, okimiwitee-yaawo powithoryaa-tyeerimi paatzikakirira. ¡Okantashitzimaetya ineshironkateemi Awinkatharite Jesús Jeepatzii-totaa-rewo!

²¹ Rowethatzimi Timoteo, tsipatanari rantawaetzi, eejatzi nosheninka-paeni Lucio, Jasón, eejatzi Sosípater.

²² Naakataki Tercio jankinatzi-niriri Pablo. Naakataki eejatzi b wethatzimiri, naaka rashiyitaa eejatzi Awinkatharite.

²³ Rowethatzimi Gayo. Riitaki nojeeki-motziri nimaeka ipankoki. Rowetha-yitzimi eejatzi ikaatzi nampiyitawori jaka. Rowethatzimi Erasto, oyiriri koriki ashitari nampitsi. Rowethatzimi eejatzi Cuarto, akanteeri noyemijantzinkarite.

²⁴ ¡Okantashitzimaetya ineshironka-yiteemi Awinkatharite Jesús Jeepatzii-totaa-rewo! ¡Omaperotatyawé!

† 16:16 powethatawakaeya = thowootaantsi

Oweyaantawori thaamentaantsi

²⁵ Jame athaamentee-yaari Tajorentsi. Riitaki matzirori ishitsi-shireta-kaemi pikyaaryoo-wentan-tyaawori Kameethari Ñaantsi ikenkithatakoetziri Jesús Jeepatzii-totaa-rewo, kaari ikematha-witeeta paerani.

²⁶ Roo kanteencha roñaaha-yitantaa nimaeka, riyotaan-tayitaki maawoeni nampitsiki ikemijantee-tantyaari janta. Rootaki rojankinata-kaakiriri Kamantan-taniri-paeni irika Tajorentsi, Kañaaniri.

²⁷ Jame athaamentee-yaari apaanita-tsiri Tajorentsi, Yotaniri. Tema ritaki Jesús Jeepatzii-totaa-rewo kantakae-yaawoni ashi owantee-yaawori athaamentee-yaari. ¡Omaperotatyawé!

RETAKARI ROJANKINATZINIRI PABLO CORINTO-JATZI

Wethataantsi

¹ Naaka Pablo otyaantzi-mirori iroka jankina-rentsi. Rotyaantaa-rewote Jesús Jeepatzii-totaa-rewo, tema riitaki Tajorentsi kowakaa-kinawori, ikaema-shiretakina. Ari notsipatakari Sóstenes nojankinatzimiro. Riitaki nokimita-kaanteeri noyemijantzinkarite

² Eeroka nojankina-yitzini pikaatzi pipiyowentaari Tajorentsi janta Corinto-ki, pikaatzi rashiteemi Jeepatzii-totaa-rewo Jesús. Riitaki kaema-shire-yiteemi roete-shiretan-teemiri. Pikimitakiri itsipa-jatzi nampiyitawori jempe-rika-paeni, awentaariri Awinkatharite Jesús Jeepatzii-totaa-rewo, tema riijatzi Pinkathari-wenteeri rirori.*

³ Okantashitzimaetyaa ineshironka-yiteemi Ashiteeri Tajorentsi, kameetha ijeekakaa-yiteemi. Ari ikimitzi-takimi eejatzi Awinkatharite Jesús Jeepatzii-totaa-rewo.

Ramana-kaetari Pablo itajonka-wentante

⁴ Namana-piintziri naaka Tajorentsi, tema antawo ineshironka-yiteemi, itsipa-shireta-kahaemiri Jeepatzii-totaa-rewo.

⁵ Riitaki kantakaawori piyotako-perotan-taariri, ari okanta pikenkithata-kotan-taariri.

⁶ Rootaki poejokirotan-tawori okaatzi netakari nokenkithata-kotzimiri Jeepatzii-totaa-rewo.

⁷ Pikanta poyaawentari ipiye Awinkatharite Jesús Jeepatzii-totaa-rewo, tekatsi kowityee-moteemini itajonka-wenta-shiretzimi pantawaetan-tyaanariri.

⁸ Riitaki kantakae-yaawoni pikyaaryoo-wentan-tyaariri roojatzi ipiyantee-yaari, eero otzimawaetzi oeta riyakowenta-paemiri.

⁹ Kijokiro royimi Tajorentsi, riitaki kaema-shireteemiri paapatziyan-taariri Itomi, irika Awinkatharite Jesús Jeepatzii-totaa-rewo.

¿Ishekita-tziima paerani Jeepatzii-totaa-rewo?

¹⁰ Noyemijantzinkarite-paeni, eenitatsi otsipa nokoyiri noshintsi-temiri, tema naaka rotyaantaa-rewote Awinkatharite Jesús Jeepatzii-totaa-rewo. Nokowa-kotzimi paapatziya-wakae-yiteeyaa, okimiwitawo apaani okantyaami pikenkishiryaani, eero pikanta-wakaa-wenta-waetawo oeta-rika.

¹¹ Tema nokemakiri isheninka-paeni Cloé ikamanta-paakina tee paapatziya-wakaa kameetha.

¹² Eenitatsi pitsipa-yitari janta kantatsiri: “Nokemijantziri naaka Pablo.” Itsipa kantatsiri: “Nokemijantziri naaka Apolos.” Itsipa kantatsiri: “Nokemijantziri naaka Pedro.” Eenitatsi itsipa kantaneen-tsiri: “Nokemijantziri naaka Jeepatzii-totaa-rewo.”

¹³ ¿Ishenita-tziima paerani Jeepatzii-totaa-rewo? ¿Naakama kentako-wenta-kimiri? Tema pomitsiryaa-yitaka paerani eeroka-paeni, ¿Naakama ipaerya-haetaki, ikanteete: “Pomitsiryaa-wentyaari Pablo?”

¹⁴ Rootaki namanantariri Tajorentsi okaminthaaka tee naaka omitsiryaa-yitemini. Apatziro nomitsiryaa-witakari paerani Crispo, eejatzi Gayo.

* **1:2** awentaariri = waerontsi

¹⁵ Rootaki eero itzimanta janta kantawaeta-tsini: “Nomitsiryaa-wentakari Pablo.”

¹⁶ ¡Jaa! Riijatzi nomitsiryaaatzi-takari paerani Estéfanos eejatzi isheninka-paeni rirori. Tee nokenkishiryaa-wo eenitatsi-rika itsipa nomitsiryaaatki janta.

¹⁷ Tee rotyaanta-na Jeepatzii-totaa-rewo nomitsiryaaatante, apatziro rotyaantakina nokamantan-teero Kameethari Ñaantsi. Tee nokimita-kota-paakyaari yotaniri nokenkithata-koyitziro. Tema tee nokoyi aminaashi-waetyaa rooperota-tsiri ikentakoe-takiri Jeepatzii-totaa-rewo.

Riitaki Jeepatzii-totaa-rewo, ishintsinka Tajorentsi, riyotani

¹⁸ Aririka akenkithata-kaawityaari peyashita-chani akanteri: “Ikentakoe-takiri Jeepatzii-totaa-rewo,” ikimita-kaantakae amajontzi-shiretatyaaami. Rooma aakapaeni awijako-shireyitee, ayoyitee omaperotatyaa roñaahan-takiro itajorenka.

¹⁹ Tema rojankineteetaki paerani, ikanteetzi: Naapithateri riyotani ikaatzi yotaniwita-chari.

Nopeya-pithateeri ikenkishiryaaani ikaatzi kenkishiryaa-witachari.

²⁰ ¿Jempema ikanteeyaa-ka yotaniri? ¿Jempema ikanteeyaa-ka yotzinkari ikaatzi yotaanta-shiwaetawori rooperotzi-motziriri rirori-paeni? Tema Tajorentsi omajontyaa-yiteeriri jaawiki-jatzi-paeni, ikaatzi yotaniwita-chari paerani.

²¹ Tema ikaatzi yotaniwaeta-shita-chari, tee imatziro riyoteeri Tajorentsi. Riima Tajorentsi matzirori riyota-nitzi, inimotakiri rirori rowawijaako-shire-yiteeri ikaatzi kemijanteerori iñaani, okantawitaka itzimayitzi okimitzimo-witakari majontzi-shiretantsi iñaani Tajorentsi.

²² Aririka iñeero nosheninka-paeni Judá-paeni itajonka-wentanteete, rootaki ikemijanan-tyaari rirori-paeni. Riima pisheninka-paeni eero, aririka ikemiri ikimita-kaantari rirori-paeni yotanitatsiri, riitaki ikemijantziri.†

²³ Rooma naaka, nokenkithata-kota-neeri Jeepatzii-totaa-rewo ikentakowentantaka. Osheki okompitzi-motakari nosheninka-paeni. Riima pisheninka-paeni eero, ikimita-kaantakina nomajontzi-shiretatyee.

²⁴ Roo kanteencha iyoteeyini aakapaeni, roñaahan-teero Jeepatzii-totaa-rewo itajorenka Tajorentsi, eejatzi riyotani. Rootaki riyoyiteeri ikaatzi ikaema-shire-yiteeri Tajorentsi, okantawityaa riitakirika Judá-paeni, eejatzi kaaririka Judá-paeni, maawoeni.

²⁵ Tema Tajorentsi rawijiri riyotani-waeta-shitari atziri-paeni, okantawitaka irika atziri-paeni okimitzimo-witakari majontzishiretantsi ikantayitakiri Tajorentsi. Tema Tajorentsi rawijiri atziri-paeni otzimi-motziri ishintsinka, okantawitaka irika atziri-paeni okimitzi-motakari tee amayitziro okaatzi ikantawitakari Tajorentsi.

²⁶ Noyemijantzinkarite-paeni, otzimatyee pikenkishireta-kota-wakiro jempe-rika pikanteeyani paerani tekira ikaema-shireteetemi. Tee itzima-perotzi yotaniri pikaateeyini, tee itzima-perotzi peewarite, tee itzima-perotzi riiperori-paeni.

²⁷ Roo kanteencha riyoshii-yiteeri Tajorentsi ikaatzi ikimita-kaantawitee-takari imajontzishiretatyeeami, rootaki ikaaniwenteeri paata riyotani-waeta-shitari. Riyoshii-yiteeri ikaatzi roshiya-kaantawitee-takari kaari mayiteeroni, rootaki ikaanitan-teeyaari paata riiperori-paeni.

† 1:22 pisheninka-paeni = griego = kaari Judá-paeni

²⁸ Ari ikinakaerori Tajorentsi riyoshiitan-taariri kaari ikoyiri atziri-paeni, kaari riiperotzi-moterini. Ari okanta opoñaan-taari ikowaetziro okaatzi imaninta-witee-takari.

²⁹ Ari ikinakaerori Tajorentsi eero itzimanta ajahaawentzi-motyaarini.

³⁰ Riitaki Tajorentsi tsipa-shireta-kahae-miriri Jeepatzii-totaa-rewo Jesús, rotyaanteeri rirori riyotakaa-yiteemi, rowameetha-shire-yiteemi, roete-shire-yiteemi. Riitaki pinakowenteemiri pijeekan-waetantaari kameetha.

³¹ Rootaki rojankinatzi-teetan-takawori paerani, ikanteetzi:

Tee okameethatzi rajahaa-wenta-waeteetyaa apaniroeni.

Roo kameetha-perota-tsiri ajahaawentee-tyaawo rantayiteeri
Awinkatharite.

2

Ikenkithata-koeteeri Jeepatzii-totaa-rewo ikentakoe-takiri

¹ Noyemijantzinkarite-paeni, niyaataki paerani nareetzimi nokenkithata-kotemiri Tajorentsi, tema tee noshiya-kota-paakyaari yotaniwaeta-shitachari, tee noninta-thawaeta-shita-paakimi.

² Apatziro nokowa-perota-nakiro nokenkithata-kota-piinteemiri Jesús Jeepatzii-totaa-rewo, ikentakoe-takiri.

³ Tee noñero inimo-tena kameetha nojeeki-moyitakimi, tema thaawa-shiretakina.

⁴ Rootaki kaari otsinampaa-perotan-tzimi okaatzi noñaawae-yitakiri, tee okimitawo iñaani yotaniwaeta-shitaniri. Roo kanteencha okaatzi noñaawae-yitakiri, imatakiro roñaahan-takiro Ishire tajorentsi, oñaahan-takirori ish-intsinka.

⁵ Ari okantari, rootaki ishintsinka Tajorentsi ikemijanta-kaanteemiri, kaari riyotani atziri-paeni matakimironi.

Ishire Tajorentsi oñaahan-tayitzirori

⁶ Roo kanteencha, aririka akenkithata-kaeri antakishiretatsiri, ari okameethatzi akenkithata-koteniri yotanitaantsi. Roo kanteencha iroka yotanitaantsi, tee oshiyawo riyotashi-waeta-shitari jaawiki-jatzi, riyotani-waeta-shitari pinkathari-witachari nimaeka. Teera ashi rowaero irika-paeni.

⁷ Iroka yotanitaantsi nokenkithata-kotziri naaka, tee riyotako-peroe-tziro paerani. Okimitakawo romanee-tatyeeromi. Rootaki ikoyitakari Tajorentsi, ari okantya añaantee-yaawori paata rowaneenkawo.

⁸ Irika-paeni pinkathari-witachari nimaeka, tekatsi apaani yotako-peroteroni iroka yotanitaantsi. Ari riyotakironi, eeromi ikenta-kota-kaantzirimi Awinkatharite, otzimimo-pero-tziri rowaneenkawo.

⁹ Roo kanteencha rootaki rojankinata-koetzi-takari paerani, ikanteetaki:

Okaatzi ikashiya-kaariri Tajorentsi etakotaariri rirori,

Anaaperoteero amina-piinteetzi, ikema-piintee-tziri,

Anaaperotziro okaatzi iñaashiretakari.

¹⁰ Rooma aakapaeni, rotyaanta-kaeri Itajorenka Tajorentsi riyotakaan-teeri. Tema rootaki Ishire tajorentsi yotziriri Tajorentsi okaatzi ikenkishiryaari rirori, kaari riyotako-witeeta.

¹¹ Tema tekatsi yotakoterini ikenkishiryaani itsipa atziri, apatziro riyotziro ishireki rirori. Ari ikimitari eejatzi Tajorentsi, tekatsi yotakoterini ikenkishiryaani, tema apaniro riyotziro ishireki rirori. Iroka Ishire tajorentsi, tema rootaki ishire rirori.

¹² Rootaki ojeeka-shiretan-teeri aaka Ishire Tajorentsi, rootaki ayoperotan-teeyaawori okaatzi ikashiya-kaeta-kaeri aakapaeni akemijanta-yiteeri. Rootaki kaari kanta-tsini riyoteero jaawiki-jatzi,

¹³ ikaatzi yotaanta-kirori riyotashi-waetari rirori. Tema okaatzi akenkithata-kotakiri aakapaeni rootaki iyotakaa-yiteeri Ishire tajorentsi. Rootaki akenkithata-kaayiteeriri antakishiretatsiri jempe okantako-perota ashire.

¹⁴ Riima kaari antarishiretatsini, tee ikemijanta-tziro iyotakaan-tawitari Ishire tajorentsi, tema okimitzimo-waetakari majontzi-shiretaantsi. Tee omatajeetya riyota-koteero rirori, tema tee ijeeka-shiretantari Ishire tajorentsi iyotakaan-tayityaariri.

¹⁵ Rooma aakapaeni antakishiretakira, aritaki amayiteero akenkishiryako-peroteero maawoeni jempe-rika oetaripaeni. Ari okantari, okantawitaka tee ikematha-pero-yitee jaawiki-jatzi jempe akantayitanaa aakapaeni.

¹⁶ Rootaki rojankinata-koetzi-takari paerani jaka, ikanteetzi:

¿Eenitatsima yotako-peroteerini ikenkishiryahaari Awinkatharite?

¿Eenitatsima materini riyoteeri?

Rooma aakapaeni, riyotakaa-yiteero okanta-kota ikenkishiryaaani Jeepatzii-totaa-rewo.

3

Antawaeta-neeniriri Tajorentsi

¹ Noyemijantzinkarite-paeni, tee nomatziro nokenkithata-kaemi nokimiteerira nokenkithata-kaeri antakishiretatsiri. Tema okimiwitakawo owakirami petanakyaawo pawentahae-yaari Jeepatzii-totaa-rewo. Okimiwitakawo eeniro piryaanitemi,

² eeniro ithotahae-tzimi, tekira ipaetzimiro kijo-yitatsiri owanawontsi. Tema tekiraata pikematha-yiteero okaatzi niyotaa-witakimiri, roojatzi pikantayita nimaeka.

³ Tekiraata pantaki-shiretziita. Eeniro pikija-wakaa-wentawo oeta-rika, panta-wakaa-waeta. ¿Kaarima iroka rantayita-piintakiri jaawiki-jatzi-paeni?

⁴ Tema eenitatsi janta, kantatsiri: “Nokemijantziri naaka Pablo.” It-sipa kantatsiri: “Nokemijantziri naaka Apolos.” ¿Kaarima iroka oshiyawori iñaana-minthata-wakaa jaawiki-jatzi-paeni?

⁵ ¿Jempema noetaka naaka? ¿Jempema iitaka Apolos? Naakataki apite romperatani Tajorentsi, rotyaantakina nokenkithata-kaayiteemi pikemijantan-teeyaari eeroka-paeni. Tema rotyaanta-yitakae Awinkatharite maawoeni aakapaeni inashiyitaka okaate antayiteeri.

⁶ Tema naaka oshiyariri pankita-tsiri. Riima Apolos riitaki oyaatapaa-kinari ithamaeta-kotziro nopankitakiri. Riima Tajorentsi riitaki matzirori ranta-kita-kaayitziro pankirentsi.

⁷ Tee iriopero-waetzi pankita-kirori, ari roshiyari thamaeta-kota-kirori. Tema riitaki rioperota-tsiri Tajorentsi, rantakishiretakaayiteemi.

⁸ Okimiwitakawo itzimatyeeemi rantawaeta-kaani. Rotyaantakiri ipankiwaete, rotyaantakiri itsipa ithamaeta-kotero. Apatziro ipineetakiri okaatzira rantawae-taki, rotyaanteeri inampiki, tema tee ikowa-perota-jaanta rirori.

⁹ Ari nokantakari naaka, okimiwitakawo naaka antawaetzi-niriri Tajorentsi. Rooma eeroka-paeni poshiyakawo eerokami pankirentsi-mashi.

Pikimiwitakawo eejatzi eerokami pankotsi.

¹⁰ Naaka kimitakariri yotzirori rowetsikiro pankotsi. Naaka etanaka-wori nowetsikiro pankotsi, riitaki Tajorentsi neshironkata-kinari netanta-nakawori nowetsikiro. Opoñaashitya ipokayite itsipa thonkateroni rowetsikiro. Roo kanteencha otzimatyee ramatsinka-wentyaawo ithonkanyaawori kameetha.

¹¹ Riitaki Jesús Jeepatzii-totaa-rewo oshiyawori etapiintawori rahaetziri rowetsikan-teetawori pankotsi. Eero itzimawaetzi itsipa poyaatyaarini.

¹² Aririka rowaetakiro etapiintawori rowetsikan-teetawori pankotsi, aritaki ithonkae-takiro rowetsikaetero pankotsi. Kantacha rowetsikaetantyaawo ooro, koriki, mapipaeni poreryaa-tatsiri. Ari okantaki eejatzi rowetsikan-teetyaawo incha-panki, kompiroshi, jawooshi.

¹³ Roo kanteencha aririka otayaa pankotsi, ari iñahaetero oetarika rowetsikan-teeta-kawori iroka pankotsi.

¹⁴ Roorika rowetsikan-teetyaa mapipaeni eero othonka otayaa, omaperotatya okijotzi okaatzi rowetsikan-teetakari. Osheki ipina-peroeteri wetsikakirori iroka pankotsi. Ari ikantee-yaari roshiya-kaawentee-takiri wetsikirori pankotsi, ipina-peroe-teeri eejatzi.

¹⁵ Riima wetsikan-takawori pankotsi kaari shenkaa-tsini otaayityaa, eepichokiini ipineeteeri. Ari ikimii-teeriri roshiya-kaawentee-takiri wetsikirori iroka pankotsi, eepichokiini okanteeyaa rawijako-shiretan-teeyaari, ikimitee-yaari awijakotaa-tsiri itaawityaami.

¹⁶ ¿Tema piyotee-yini eeroka oshiyakaa-wentzi pankotsi? Tema okimiwitaka eerokami itajorentsi-pankote Tajorentsi, eeroka ijeeka-shiretantari Ishire Tajorentsi.

¹⁷ Eenitatsi-rika owaariperota-kironi oshiyakaa-wentari itajorentsi-pankote Tajorentsi, aritaki rowaariperoteeri Tajorentsi rirori, tema otajorentsitatzi iroka ipanko. Ari okanta roshiya-kaawentee-tzimi eejatzi eeroka-paeni.

¹⁸ Paamawentyaa ramatawitee-tzimi-kari. Okimitaka tzimatsiri janta kantayita-tsiri: “Naaka yotaniri.” Tema rootaki kameetha-witachari ikenkishiryaa-koteromi irika-paeni okaatzi oshiyi-motariri jaawiki-jatzi majontzi-shiren-tantsi iroka. Tema iroka, rootaki kantakae-yaawoni riyotanitan-teeyaari.

¹⁹ Tema tee okamethatzi-motziri Tajorentsi okaatzi roshiya-kaanta-waetari jaawiki-jatzi yotanitaantsi iroka. Rootaki rojankinata-koetakiri paerani, ikanteetaki:

Riitaki Tajorentsi oteeyakiriri yotaniwae-witachari, riyotanin-kaki.

²⁰ Rojankinateetaki eejatzi paerani ikanteetaki:

Riyotzi-takawo Tajorentsi okaatzi ikenkishiryaa-waetari yotaniwae-witachari.

²¹ Rootaki eero piyoshiitanta eeroka-paeni apaani itzimi yotahaemini. Eero pajahaa-wenta-waetari pikante: “Riiperori irika.” Tema ikaatzi tzimaentsiri, pikimita-kaanteeri eeroka ashitari, ikimi-yitaha irika-paeni:

²² Pablo, Apolos, Cefas, jaawiki-jato-paeni, añaanitari, kaamanitaantsi, awijayita-tsiri nimaeka, awijayita-tsini paata. Maawoeni iroka, kimiwitaka eeroka ashityaa-wonimi maawoeni,*

²³ tema eeroka-paeni rashiyitaari Jeepatzii-totaa-rewo, riima Jeepatzii-totaa-rewo rashitari rirori Tajorentsi.

* 3:22 Cefas = Pedro

4

Rantawaeri otyaantaa-rewo-paeni

¹ Ari okantari, otzimatyee roshiya-kaanteetena romperatani Jeepatzii-totaa-rewo, naaka-paeni rowaki niyotaan-teero kaari riyotako-witeeta paerani.

² Roo kanteencha eenitatsi-rika riyoshiiteetaki rantayiteero oeyita-rika, okowa-perotatyaa imayiteero ranteri omatantyaari rawentee-tyaari.

³ Niyotzi naaka pimonkatziyan-tanari nokaateeyini. Tekatsi oetzimotena pikoyi-rika paminako-tenawo nantakiro-rika kameetha. Tekatsi oetzimoteni ikoyirika riyaakowentena jewayitatsiri nampitsiki. Tema tee noshireta-kowaetawo naaka nomonkatziyaari nokaateeyini.

⁴ Aririka namina-kotyaami naaka, kimiwitaka tee otzimimo-tana nantani. Roo kanteencha tee naaka aminako-waeta-chani, tema riitaki Awinkatharite amina-koteenani.

⁵ Rootaki eero pimatantawo eeroka-paeni pimonkatziyaari iita-rikapaeni. Tema riitaki Awinkatharite aminako-yiteerini maawoeni aririka ipiya-paaki. Riitaki oñaahan-tapaeroni okaatzi antayitakiri omanakaashitani. Ari roñaahan-tapaero okaatzi akowashi-waetari antayiterimi. Ari ikantee-yaari Awinkatharite thaamenta-wenteeni paata.

⁶ Okaatzi nokenkithata-kota-kimiri jaka, naaka oshiyakaa-wentachari notsipatari Apolos. Rootaki nokantan-tzimirori poejokirotan-tyaawori Jankina-rentsi-perori, tema rootaki ikanteeta-piintakiri: “Eero powanaa-perotziro jankinateen-chari.” Aritateekima pipakahaero pimonkatziya-wakaa-piintana, pajahaa-wenta-piintana pikanteeyini, “Riitaki irika awijiriri itsipa.”

⁷ Okaatzi pikanta-yitakira, ¿Poshiyakaa-tziima pawijayiteeri eeroka itsipa-paeni? ¿Piyota-shita-kawoma apaniroeni kaari riyotahae-tzimiri? ¿Iitakama pajahaa-wentantari pikimita-kaanta-waeta apaniroeni piyota-nita-shita?

⁸ Okaatzi pajahaa-wenta-waetaka eeroka-paeni, pikimitakari pinkathari-paeni, ashaahantzinkari-paeni, reshi-neenta-waetziro rowanawo. Kimi-witakimi tee niyotaa-nitzi naaka-paeni. Okantashitzimaetya pipinkathari-wentan-tayite, aritaki akaateeyini jempe-rika pipinkathari-wentante.

⁹ Tema Otyaantaa-rewo-paeni naaka-paeni, teera noñaaperotee-yanita. Ari ikantakaakina Tajorentsi. Noshiya-kowaetaari romonkyahaetani ikowaetziri rowamaeteri. Osheki ikowaetaki maawoeni atziri-paeni iñaakowentena, imatzitakawo eejatzi Ronampiripaeni tajorentsi ikowaki iñaakowentena.

¹⁰ Ikenkishireta-koetana naaka tee okameethatzi nokenkithata-koteeri Jeepatzii-totaa-rewo. Rooma eeroka-paeni pikenkishiryaa-kota eeroka yotaniripaeni pikenkithata-koyiteeri Jeepatzii-totaa-rewo. Rooma naaka-paeni ikenkishireta-koetana tee no-shintsi-shirepero-waetzi. Rooma eeroka-paeni ikenkishiryaa-koetimi shintsishiretzinkari eroka. Osheki ipinkathee-takimi eeroka-paeni, rooma naaka-paeni, teemacheeni.

¹¹ Eekiro niyaatatzi nokemaatsi-waetawo, roojatzi nokantziro nimaeka, notashe-neenta-waetzi, nomiri-neenta-waetzi, thonkako-waetakina, rowatsi-naawaetee-takina, tee otzimimo-tena nopanko,

¹² osheki nantawaetaki, naakataki antawae-wentacha. Eenitatsi-rika kijaneentanari, noneshironkatziiri naaka. Aririka rowatsi-naawaeteetena, namawetziro.

¹³ Aririka inina-waeteetena, notsima-ryaakaa-yitari. Roshiya-kaantee-takina tee nokamethatzi, kaahashitaki naaka. Roojatzi ikanteetana ni-maeka.

¹⁴ Tee roo nojankinatan-tyaawori iroka nokoyi nowaañeemi eeroka-paeni, tema nokowatzii nokaminaa-yitemi, nokimita-kotari ipaapatenteetari ikaminayiri retakotani itomi.

¹⁵ Kimitaka eeniwitacha osheki kowatsini riyoteemimi, roo kanteencha tee niyotzi eenitatsi-rika kowatsini raakameethatemi roshiya-kotyaari ipaapatenteetari. Rootaki noshiya-kaawentziri naaka riimi Jesús Jeepatzii-totaa-rewo matakaa-kinawoni noshiya-kotyaari ashitzimiri, nokenkithata-kaapaa-kimiro paerani Kameethari Ñaantsi.*

¹⁶ Rootaki nojankinatan-tzimirori iroka: Pikimita-kotee-yaanawo naaka.

¹⁷ Rootaki notyaantan-takimirori nimaeka Timoteo, nokimita-kaantziri riimi netakotani notyomi, riitaki kyaaryoo-wenta-kiriri Awinkatharite. Riitaki oshireta-kae-mironi jempe ikantakaakina Jeepatzii-totaa-rewo, jempe nokanta niyotaa-yiteeri kemijantzinkari-paeni jempe-rika-paeni ijeekayitzi.

¹⁸ Eeniyitatsi pikaatee-yirini janta ajahaa-wenta-waeta-chari, ikowaeyini pikemijanteri rirori. Roshia-kaatzi eero napiitziro nareetee-mi.

¹⁹ Roo kanteencha intsipaetera nopiyaki, riirika Tajorentsi kowaentsini. Ari noñeero kyaari-pero-rika ishintsire-waeta-nitzi ikaatzi ajahaa-wenta-waeteen-chari janta. Kimitaka iñaawae-poki-waeta-shita.

²⁰ Tema ikaatzi ipinkathari-pero-wenteeri Tajorentsi, riitaki oñaahan-teroni ishintsishirewaetanitzi. Tee iñaawae-poki-waeta-shita.

²¹ ¿Arima inimotakimi nareetee-mi nowajankitaa-waeta-paakimi? Tema roo pikowaki noneshironka-yitapaakimi, eero noshintsi-waeta-paakimi.

5

Riyakowentee-tziri antayitziro kowaekatatsiri

¹ Tema nokemaki eenitatsi apaani pikaatziri janta imayempi-waetaki. Rantakiro kowaenka-perota-tsiri kaari ikemakoetzi rantero kaari kemijanta-tsini. Tema ithawina-waetakawo riniro-thori, iinantari ipaapate.

² ¿Litakama pajahaa-waetantari itzima-tsimapitsipatari janta antakirori iroka? Tee powashireta-kowaetyaari piñaakiri rantakiro. Tema roo kameetha-witacha pomishitowa-kaanterimi irika atziri.

³ Okantawitaka tee nojeeki-motzimi pinampiki, roo kanteencha aririka noshireta-piintemi okimiwitaka arimi akaate ajeeki janta. Rootaki pikimita-kaantan-tyaawori nimaeka arimi akaate janta, niyakowentakiri irika atziri.

⁴ Otzimatyee pipiyoteeyaa, pawentee-yaari Awinkatharite Jesús, pikimita-kaantero arimi notsipatemimi janta. Pimatero nimaeka okaatzi ikoyiri Awinkatharite,*

⁵ pomishitoyiri atziri, rowajankiteeriita Yakatantaniri. Aamaa-shityaa aritaki okantee rawijako-shiretee paata ipiyeerika Awinkatharite Jesús.

⁶ Tee okameethatzi pajahaa-wenta-waetyaa. ¿Tema piyotziro okaatzi ikantee-takiri paerani: “Eepichokiini iroka shineya-kaerori ratanteetari, roo kanteencha oshineya-kaero maawoeni opatha ratanteetari?”

⁷ Pikimita-kaanteero eeroka pojokaa-tyeeromi shineya-pathata-kaerori ratanteetari, posheyiteero kameetha. Rootaki pantayiteri, pomishitoyiri antapiinta-kirori kaari kamethatatsiri, rantetaan-tziro-kari. Pikimiteeyaawo ratanteetari kaari shineya-tsini, rowapiinteetari roemoshirenkae-tziro kitejeri Anonkoryaantsi. Tema ikamawentee Jeepatzii-totaa-rewo roshiya-kaawentari ipireetari rowamahae-takiri roemoshirenkae-tziro Anonkoryaantsi.

* 4:15 osheki = ikaatzi 10,000. * 5:4 pawentaiyaari = wairontsi

⁸ Rootaki antantyaawori okaatzi roshiya-kaawentee-takiri. Oztimatyee apakahaero kaari kamethatasiri, oshiyakaa-wentzirori shineya-kaerori ratanteetari. Oztimatyee akameetha-shiretee, añaawaeteero kyaariperotatsiri, oshiyakaa-wentakari ratanteetari kaari shineya-tsini.

⁹ Tema nojankinatzi-kimiro paerani, nokantakimi: “Eero pitsipaminthatari ikaatzi antapiinta-kirori kaari kamethatatsiri.”

¹⁰ Okaatzi nokanta-yitakimiri, tee roo nokanta-kote kaari awente-yaarini Jesús, antayitzirori kaari kamethatatsiri, kijakowaetaniri, amatawitananiri, pinkatha-waetziriri tajorentsi-niro. Riimi nokanta-kotemi, eero pijeeka-yiteemi kepatsiki.

¹¹ Riitaki nokanta-kotzi awentaa-naariri Jesús, iitashi-waeta-chari “Kemi-jantzinkari.” Eerowa pitsipatari irika ranta-piintzirowa kaari kamethatatsiri, kijakowaetaniri, pinkatha-waeta-shitari oshiyakaa-wontsi, ininantanawaetaki, ishinki-waeta-piinta, ramatawitanta-piintaki. Tee okameethatzi pakiyoteeri irika.

¹² Teera roo riyoyaanteeri aakapaeni ayakowenteeri ikaatzi kaari awentaariri Jesús. Riima kemijanta-tsiri atsipa-piintari, kameethatatsi iyakowenta-yiteeri rantayitero-rika kaariperota-tsiri.

¹³ Rootaki pookantyaariri irika atziri antapiinta-kirori iroka kaari-perori. Riitaki Tajorentsi aminako-yiteerini ikaatzi kaari awentaa-yitariri Jesús.

6

Tee okameethatzi ramina-koteero akosheka-wakaani kaari kemijanta-tsini

¹ Aririka pikosheka-wakaeyaa pikaatzi pikemijanteeyini, tee okameethatzi piyaate ramina-kotemiro jewayita-tsiri nampitsiki, kaari kemijantzinkarita-tsini. Tema roo kameethatatsi piyaata-shiteri pikaatzi pikemijanteeyini.*

² ¿Tema piyotee-yini eeroka aminako-yiteerini paata maawoeni jaawiki-jatzi-paeni? ¿Eeroma pimatziro powetsika-yiteero okaatzi pomeentsitzi-moyitzimiri eepichokiini eeroka-paeni?

³ Tema aakapaeni aminako-yiteerini eejatzi Ronampiripaeni Tajorentsi. ¿Eeroma okantzi amina-kotero ikaatzi kosheka-wakaa-chari nimaeka?

⁴ ¿Iitaka pikowantari raminako-yiteemi atziri-paeni kaari pitsipata-piintari pipiyowentari Tajorentsi?

⁵ Tema oztimatyee pikaani-wenteromi iroka-paeni. ¿Tekatsima yotaniri pikaateeyini wetsiki-mironi?

⁶ Iroka pikanta-piintaka, pishiya-shitari jewari kaari kemijanta-tsini, pikowa-kotakiri rowetsika-yiteemiro pikosheka-wakaeyani, pikaatzi pikanta-wakaawita “noyemijantzinkarite-paeni.”

⁷ Rootaki oñaahan-tzirori eeniro pikinashi-waeyita, piyako-wenta-waetakiri pikaateeyini janta. ¿Iitaka kaari pamawetantawo eepichokiini inina-waeteetemi, eejatzi ramatawi-waeteetemi?

⁸ Rootaki pimayiterimi. Tema eeroka-paeni kantzimo-neenta-wakaacha, pamatawita-wakae-yakani pikaatzi pikanta-wakaawita “noyemijantzinkarite-paeni.”

⁹ ¿Tema piyotee-yini, eero iñaayiteero paata ipinkathari-wenteeri Tajorentsi ikaatzi kaariperota-tsiri? Paamawenteeyaa, oztimi-kari pantani. Ari ikantari ikaatzi antapiintzirori kaari kamethayitatsi, pinkatha-yitziriri pikimita-kawo tajorentsi-niro, mayempiri-paeni, pankinata-wakaa-waeta-chari ishiramparin-kaki,

* 6:1 kemijantzinkarita-tsini, eeroka = kiteshireri

¹⁰ koshintzi-paeni, kijakowaetaniri, shinki-ryaantzi, ninatan-taniri, amatawitaniri. Eero iñaayiteero ipinkathari-wenteeri Tajorentsi irika-paeni.

¹¹ Paerani, ari pikanta-yiwitakari eeroka-paeni. Rooma nimaeka oshiyawaetakawo eenitatsi kiwaemini, ikite-shireta-kaeteemi, itampatzika-shireteemi, tema pawentaa-piintaari Awinkatharite Jesús Jeepatzii-totaarewo. Riitaki Ishire tajorentsi kantakaa-yiteemiri.†

Pipinkathatan-teeyaari Tajorentsi, jempe-rika oeyita pantayiteeri

¹² Eenitatsi kantayita-tsiri: “Ishinetee-tanawo nantayitero oeyita-rika.” Roo kanteencha teera okameethatzi ranteetero maawoeni. Aritaki okantawita, ishinetee-takaero antayitero oeyita-rika. Roo kanteencha teera akowatee-tziro otzirintan-yitee oetarika-paeni ishinetahaeteeri.

¹³ Eenitatsi kantayita-tsiri eejatzi: “Rootaki otzimantari owanawontsi inimotan-teeri amotziki. Rootaki otzimantari amotzi, akemaneentan-tyaawori owanawontsi.” Ari okantawitari, roo kanteencha ari rapitero-ryaahaero Tajorentsi ithonkaero. Rootaki eero pikanta-waetanta eeroka: “Rootaki otzimantari awatha añaatha-waetan-tyaari.” Teera ari okantyyaa. Tema roo otzimantari awatha apinkathatan-teeyaari Awinkatharite. Rootaki itzimantari Awinkatharite ani-mota-kaantee-yaari awatha.

¹⁴ Tema eero ithonka-peroteero Tajorentsi awatha, ari rowiriinta-yitee, roñaahan-tayiteero ishintsinka, oshiyaari jempe ikantaa ipiriintaawo paerani rirori Awinkatharite.

¹⁵ ¿Tema piyotee-yini riitaki Jeepatzii-totaarewo ashitaawo piwatha? ¿Kantachama aapithateeri awatha rashitaari rirori ompoña ashine-waetero amayempi-waetan-tyaawo? ¿Teera ari okantyyaa!

¹⁶ ¿Tema piyotee-yanitzi ikaatzi mayempi-waeta-tsiri, oshiyawaetanaka rapata-neeyaawomi, apaani ikantanaa iwathaki? Rootaki rojankinee-takiri paerani, ikanteetaki:

Apaani ikantaneeyaa iwathaki oshiyawaetyaawo rapata-wakaane-yaami

¹⁷ Riima ikaatzi tsipata-naariri Awinkatharite, rapata-shireta-naatyaari rirori, oshiyawaetaka apaani ikantakaa-naarimi.

¹⁸ Otzimatyye pikokita-pithateero ñaathawaeta-shitantsi. Tema okaatzi otsipayita-chari kaari-perori ranteetziri, tee rii owashironkaa-chani antakirori, tema itsipa rowashironkaaki. Roorika imataki ñaathawaetashitaantsi, riitaki owashironkaa-waeteencha apaniroeni iwathaki.

¹⁹ ¿Tema piyotee-yini rootaki piwatha oshiyawori pankotsi ijeekantari Ishire tajorentsi? Riitaki Tajorentsi otyaanta-kimirori, riitaki omperayitzimiri. Tee eeroka añaashi-waeta-chani apaniroeni,

²⁰ tema riitaki Tajorentsi pinako-wenta-peroteemiri rashitan-teemiri rirori. Rootaki pipinkathatan-teeyariri Tajorentsi, ari pikimita-haerori pantayitero oeyita-rika, eejatzi okaatzi pikenkishiryaari.

7

Ikosheka-wakaeyaa aawakaa-chari

¹ Nimaeka nakimiro okaatzi pojampitanari pojankinariki: Rootaki kameetha-witacha eero rayimi iina atziri.

² Roo kanteencha, otzimatyye raayitee iina imayempi-waetzi-kari. Ari okimitee-yaari eejatzi tsinani-paeni, otzimatyye aayitee oemi.

³ Ari okameethatzi piñaawakaa-piinteeyaa paawaka-yitakaha.

† 6:11 pawentaa-piintaari = waerontsi

⁴ Okaatzi iinanteetari, tee apaniroeni ashitaawo owatha, tema riijatzi ashitaawo oemintari. Ari okimitari eejatzi, ikaatzi iiminteetari, tee apaniroeni rashitaawo iwatha, tema roojatzi ashitaawo iinantakari.

⁵ Rootaki, eero okameethatanta poshiteero piñaa-wakaa-piinteeyaa paawakaa-yitaka. Roo kanteencha, kantacha pikenkitha-waeta-kawakaeyaa pitziwentan-tyaawori oetarika pamana-koyitari. Ompoñaashitya petanee-yaawo piñaawakaaneeya, ari okantyyaa eero romapokantzimi Kamaari, tema te pamawenitziro eeroka-paeni.*

⁶ Rootaki iroka noshinetan-tziri naaka, teemaeta noshintsi-tziri maawoeni rantayiteero iroka-paeni.

⁷ Nokowataawita naaka ikimita-kotee-nawomi maawoeni shirampari jempe nokanta naaka. Roo kanteencha eero omata iroka. Tema rinashi-yitakawo Tajorentsi itajonka-wenta-yitakae apaani-paeni aakapaeni. Itajonka-wentaki Tajorentsi ikaatzi kaari tzimayita-tsini iina, riima itsipa-paeni tzimayitaki iina.

⁸ Nokantzi noñaanatziiri kaari aawakaa-chani, nokantziiri: Roo kameethatatsi pijeeki kameetha eero otzimi pitsipatari, pikimitena naaka. Roojatzi nokantzi-tariri ikaatzi kamayita-tsiri itsipatari.

⁹ Rooma terika pamawenitziro, otzimatyee pitsipatyaari. Tema rootaki kameethatatsi otzimi pitsipatyaari eero piñaamashiryaawaetanta.

¹⁰ Noñaanatziiri tsinani tzimaen-tsiri oemi, nokantziiri: Tee okameethatzi pooka-wakae-yiteeyaa. Tee naaka ashityaawoni noñaani iroka, riitaki Awinkatharite ashitawori.

¹¹ Aririka pooka-wakaeeyaa, rootaki kameethatatsi pijeekashiwaeteeya kameetha apaniroeni eero pahae itsipa piimi. Rooma eerorika, kantacha pipiya-shiteeri piimi. Noñaanatziiri eeroka-paeni iiminteetari, nokantziiri: tee okameethatzi pookiro piina.

¹² Noñaanatziiri itsipa-paeni, nokantziiri: Noyemijantzinkarite-paeni, aririka piinantyaawo kaari kemijanta-tsini, otzimatyee poejokirotyaawo, aapatziyakimi-rika roori eero ookaemi. Ari nokantziiri naaka, roo kanteencha kaari Awinkatharite shintsi-te-mironi iroka.

¹³ Ari okimitari eejatzi tsinani imintariri kaari kemijanta-tsini, otzimatyee oejokirotyaari rirori, raapatziyakawo-rika kameetha.

¹⁴ Okantawitaka tee ikemijantawityaa oemi, rashitaari Tajorentsi rirori okantakaan-takiro iina. Ari ikantzitari eejatzi iinantawori kaari kemijanta-tsini. Rooma aririka rooka-wakaeeyaa, kimitaka eero rawijako-shiretee itomi-paeni. Rooma aririka raawakaeeyaa, rashiyitaari Tajorentsi eejatzi itomi-paeni.

¹⁵ Roo kanteencha ikoyi-rika rooka-wakaeeyaa, kaari kemijanta-tsini, kantacha imatero. Tekatsira shintsi-terini eero rooka-wakaa akantayiteeri “Noyemijantzinkarite-paeni,” eejatzi akantayiteeri “Noyemijantzika-wotepaeni,” aayitziriri kaari kemijanta-tsini. Rooma aririka raapatziya-wakahaeyaa kameetha, rootaki ikoyiri Tajorentsi.

¹⁶ Nokantziiri eeroka iinanteetari, tee piyotzi aamaa eeroka kantakaan-teeroni rawijako-shiretan-teeyaari piimi. Nokantziiri eejatzi eeroka iiminteetari, tee piyotzi aamaa eerokataki kantakaan-teroni awijako-shiretan-teeyaari piina.

¹⁷ Ari okantari. Jempe akanta ajeekayitzi, eero athawaawo owashiñeero jempe akanta-piinta. Rootaki ikowakaeri Awinkatharite, tema ari akantzitari owakira ikaema-shire-yitee Tajorentsi. Rootaki nokanta-piintakiri

* 7:5 Kamaari = Yakatantaniri = Satanás

naaka ranteetero nareeyitarira kemijantzinkari-paeni jempe-rika ipiyoteeyani.

¹⁸ Jame oshiyakaa-wenta-wakiri apaani atziri totameshiteen-chari, ashi rowaero jempe ikantaka. Terika itomeshitaa-nityaa retanta-nakawori ikemijantee, tekatsi oetyaa itomeshitaa-nitan-tyaari nimaeka.

¹⁹ Tekatsi oetyaa aakarika totameshitaaniri, terika atomeshitaa-nityaa. Rootaki kowaperotacha antayiteero ikowa-kahaeri Tajorentsi amayiteero.

²⁰ Ari akantayitee-yaari maawoeni, eero athawaawo owashiñaayitero jempe-rika akantayita owakira ikaema-shiretan-takaeri Tajorentsi.

²¹ Ari okantari eejatzi. Eeroka-rika omperataa-rewo ikaema-shiretan-teemiri Tajorentsi, eero okantzimo-shireta-waetzimi. Rooma rothateero-rika omperatzimiri ikoyi pishitowae, pimatero.

²² Eenitatsi-rika omperataa-rewo ikaema-shireteeri Awinkatharite, otzimatyee ikenkishiretyaa ijeekae kameetha. Riima kaari omperataa-rewo ikaema-shireteeri Awinkatharite okimiwitaawo riitakimi romperatani Jeepatzii-totaa-rewo.

²³ Tema Tajorentsi pinako-wenta-peroteemiri rashiyiteemi, rootaki kameethatatsi eero pikimita-kotaari omperataa-rewo ishintsi-tee-tziri imonkaatero ikowashi-waetari itsipa atziri.

²⁴ Noyemijantzinkarite-paeni, eero athawaa-waetawo jempe akantayita maawoeni owakira ikaema-shiretan-takaeri Tajorentsi atsipa-shire-yitan-taariri.

²⁵ Nimaeka nakayiteri ikaatzi ojampita-kowentzirori ewankawo-paeni. Tee otzimi ikantakaan-teeri Awinkatharite ayota-kotan-tyaawori iroka, roo kanteencha naaka kantemini okaatzi nokenkishiryaa-kotawori. Tema riitaki Awinkatharite neshironkataanari pawentahae-na naaka.

²⁶ Iroka okaatzi nokenkishiryaaari: Tema ajeekayitatzii nimaeka jempe rashironkahaeta, roo kameethatatsi ashi powaero jempe pikanta pijeekayitzi nimaeka.

²⁷ Jame oshiyakaa-wenta-wakiro: eenitatsi-rika eeroka piina, tee okameethatzi pookaero. Terika otzimi piina, eero pikowa-kowatzi payi.

²⁸ Rooma aririka paaki piina, teera pikaariperotzi. Ari okimitari eejatzi ewankawo amananteetziro aantyaari shirampari, teera okaariperotzi. Roo kanteencha ikaatzi aayitatsiri iina, aritaki iñaakiro okaate pomeentsitzi-motyaarini. Apatziro nokanta-shitzimi naaka eero pipomeentsi-waetanta eeroka-paeni.

²⁹ Noyemijantzinkarite-paeni, kimitaka rooteentsi omonkaa-paetetyaa. Etanakyaawo nimaeka, ikaatzi tzimayita-tsiri iinapaeni, otzimatyee ikimita-kaanteero terikami otzimayitzi.

³⁰ Ikaatzi irawaeta-chari, otzimatyee roshiya-kaanteero tekatsi oetyaa riraawaetan-tyaari. Ikaatzi kimoshireta-waeta-tsiri, otzimatyee ikimita-kaanteero tekatsi oetyaa ikimo-shire-waetan-tyaari. Ikaatzi amanantayitatsiri oeyita-rika, otzimatyee ikimita-kaanteero tee riimi ashiyityaawoni.

³¹ Itzimi-rika otzimimo-yitziri jaawiki-jato-paeni, ikimita-kaanteero tee okamethaperotzi. Tema rooteentsi opeyashi-waeteeyaa jaawiki-jato-paeni.

³² Rootaki nokowa-koteemiri eeroka-paeni eero okantzimo-shire-waetantzimi iroka-paeni. Ewankari-paeni, kaari tzimatsini iinapaeni, roetziñaarikoteeyaawo rantaneero ikoyiri Awinkatharite inimota-kaantyaariri.

³³ Riima ikaatzi ahaentsiri iina, otzimatyee inimota-kaayiteero iina, roshireta-piintee-yaawo jaawiki-jato-paeni.

³⁴ Ñaakiro, apite okaatzi roshireta-kota-piintee-yaari. Ari okimitari tsinani-paeni jeekatsiri kameetha, ewankawo eejatzi tzimawita-chari oemi. Kantacha oetziñaarikotyaawo ikoyiri Awinkatharite, jempe-rika oeyitari antayitziri eejatzi okaatzi okenkishire-yitari. Rooma okaatzi ahaentsiri oemi, otzimatyee inimota-kaeri oemi, oshiretako-tyaawo jaawiki-jato-paeni.

³⁵ Tee noshintsi-tzimiroti nokaman-tzimiroti iroka. Tema rootaki kameethatatsi nokaman-temiro nothaamentakantemiri pantayiteero kameethatzi-motemini, ari okantya poetzinaariko-tantyaariri Awinkatharite.

³⁶ Eenitatsi-rika ashityaawoni rewankawote antawoteen-tsiri, inaakiro-rika kowaki otzimi oemi, kantacha omatero, tee okaariperotzi aawakaeyaa.

³⁷ Riima ashitawori ewankawo, kaari kowatsini ayi oemi, kameethataki eejatzi okaatzi rantakiri, tema rootaki ikowakiri ranteri rirori.

³⁸ Ari okantari. Aririka aawakaakyaawo rewankawote, kameethataki. Rooma eerorika rahaetziro, rootaki kameetha-perota-tsiri.

³⁹ Iroka anteerii inanteetari: okowa-perota otsipata-piintyaari oemi eenirowa aawakaa. Rooma aririka ikami-motakiro, ojeekanee kameetha roori, kantacha ahae itsipa oemi. Roo kanteencha otzimatyee ayiri kemijantzinkari.

⁴⁰ Roo kanteencha eenitatsi nokenkishiryaaari naaka, aritaki okimo-shireperoteri ojeekaera kameetha, eerorika ahae itsipa. Okimitaka Ishire Tajorentsi ñaawaeta-kaanawori irok a.

8

Owanawontsi rashita-kaetariri oshiyakaa-wontsi

¹ Nimaeka nakiri ikaatzi ojampita-kowentzirori owanawontsi rashita-kaetariri oshiyakaa-wontsi. Eenitatsi ayotako-yitzirori aaka, kantawitacha ajahaawentyaawo. Eeromaeta amatziro iroka, tema rootaki kameethatatsi etakoyiteeyaari irika-paeni, akowa-kowaateero athaamenta-shireta-kaeyaari.

² Ari okanta itzimantari ajahaa-wenta-waeta-chari, kantatsiri: “Naaka yoperotaniri.” Tema tekira riyota-nitzi ikaatzi kantayita-tsiri.

³ Riima Tajorentsi riyotziri rirori ikaatzi etakotaariri.

⁴ Nakawakiri ikaatzi ojampita-kowentzirori owanawontsi rashita-kaetariri oshiyakaa-wontsi. Tema ayoteeyini aaka ikantee-tziriri oshiyakaa-wontsi, tee otzimimo-tziri rañaantari. Tee itzimi itsipa tajorentsita-tsini, apatziro ikanta Tajorentsi-perori.

⁵ Niyotzi eenitatsi jaka kepatsiki oshiyakaa-wontsi itajorentsi-niro-teteeri, eejatzi ikaatzi tzimatsiri jenokinta itajorentsi-niro-teteetari. Riitaki iitashita-piintakari, ikantziri: “tajorentsi,” ikanteeyini itsipa “nowinkatharite.”

⁶ Rooma aakapaeni, apaani ikanta aetziri “Tajorentsi.” Riitaki ashiteeri, wetsika-kirori maawoeni. Riitaki kantakaawori atzimayitantari aakapaeni. Ari okimitari eejatzi, apaani aetziri “Nowinkatharite.” Riitakira Jesús Jeepatzii-totaa-rewo, rowetsika-kaetakiri paerani maawoeni. Riitaki kantakaawori añaanta-yitaari.

⁷ Roo kanteencha eenitatsi osheki kaari yotakoteroni iroka. Rootaki itzimantari ameta-piinta-kawori rashita-kaari owanawontsi oshiyakaa-wontsi, rowaawo owanawontsi. Irika-paeni atziri ikaatzi matapiinta-kirori, kemijantzinkari naawita, shipeta-shiryayitaki. Aririka rowayityaawo owanawontsi okimitzi-motyaari rantakiro kaari-perori.

⁸ Roo kanteencha kaari owanawontsi kantakae-yaawoni raakameethatan-teeri Tajorentsi. Aririka otzimi owanawontsi apinka-piintani, teera antakaa-ntziro kaari-perori. Aririka atziwae-wityaawomi eejatzi, tee owameetha-shiretee.

⁹ Roo kanteencha otzimatyee paamaako-wenteeyaa, potzika-shireta-waetziri-kari shipeta-shireri-paeni, pikante: “Jeekaana kameetha naaka, kantacha nowayityaari iiyita-rika.”

¹⁰ Pikenkishiryaa-kotero oeta awijatsini raminemi-rika shipeta-shireri. Okimiwitakawo iñeemimi poyaawo owanawontsi rashita-kaetariri oshiyakaa-wontsi. Okantawitaka pikanta-piinteeyini eeroka: “Niyotzi naaka, tee otzimi rañaantari oshiyakaa-wontsi,” kimitaka kantacha imatanakiro royaari rirori.

¹¹ Rootaki rantantyaawori rirori shipeta-shireri kaariperotzi-motziriri. Eeroka kantakaa-shityaawoni. ¿Tema pikanta-piinta-witari “Noyemijantzinkarite?” ¿Tema ikama-wenta-yiteeri rirori Jeepatzii-totaa-rewo?

¹² Arira pikinakaerori pikaariperota-kaanta-kariri irika-paeni. Powatsiperotakiri rirori, pikaariperotzi-motakiri eejatzi eeroka Jeepatzii-totaa-rewo.

¹³ Rootaki eero nowantaarimi naaka wathatsi, eero noetzipina-shiretantari ikaatzi nokanteeri “Noyemijantzinkarite-paen i.”

9

Imonkatziyan-teetzimiri Otyaantaa-rewo-paeni

¹ ¿Eeroma omata nojeeki kameetha naaka? ¿Kaarima naaka Otyaantaa-rewo ñaaperota-kiriri Jesús, Awinkatharite? ¿Kaarima naaka kemijantakaa-peroteemiriri Awinkatharite?

² Kimitaka eenitatsi kaari yotenani naaka Otyaantaa-rewo. Rooma eeroka-paeni piyoteeyini, tema eerokayitaki ikemijanta-kaayitee Awinkatharite nokenkithata-koyiteemiri, rootaki oñaahan-tzirori naaka-perotaki Otyaantaa-rewo.

³ Iroka nokanteriri ikaatzi ñaawaeta-kowaetanari:

⁴ ¿Tema okameethatzi ipaetena naaka iitarika-paeni riitaki nowantyaari, nirantyaari eejatzi nomiri?

⁵ ¿Eeroma omata otzimi noena naaka kemijantzinkawo? Aririka otzimi, ¿eeroma okameethatzi naanakiro janta pijeekaeyinira eeroka-paeni? Rootaki imata-piintakiri itsipa Otyaantari-paeni, roojatzi imata-piintakiri ikaatzi irentzitaariri Awinkatharite, eejatzi Cefas.*

⁶ Piyoteeyini eeroka, eekiro nantawaetatzii naaka nañaantyaari, roojatzi rantziri Bernabé. ¿Apatziroma nokanta-kaawo naaka-paeni tee ishineteetanawo nopakaero nantawaeri nokenkithatan-tyaari?

⁷ Pikenkishiryaa-kotyaari jempe ikanta owayiri tzimatsiri reewarite. ¿Kameethama ipinateri reewari ipantyaariri rowanawo? Ari ikimi-tzitari pankiwaeta-tsiri, ¿eeroma omata rowaeyaawo iwankiri? Eejatzi ikimitari pirawaeta-chari, ¿eeroma omata inintee-yaari ipira?†

⁸ ¿Pikenkishiryaaama eeroka-paeni okaatzi nokanta-yitakimiri rootakima rametee-yarini atziri-paeni? Tema roojatzi riyotaan-teetakiri Ikantakaan-teetaniki.

⁹ Tema rojankinata-kotakiro paerani Moisés ikantaki:

Aririka pantawaeta-kaeri pipira, tee okameethatzi itashe-ya-waete.

¿Pikenkishiryaaama apatziro pipira ikenkishiryaa-kotari Tajorentsi ikantan-takari?

* 9:5 Cefas = Pedro † 9:7 ipira = cabra

10 ¡Teera! Tema aakapaeni roshiya-kaawentee-takiri. Roojatzi roshiya-kaawentzi-teekari ikanteetaki:

Eenitatsi-rika pankiwae-rintzi, eenitatsi otekaki-waetatsiri. Rootaki omatantari iroka otziman-tyaari rowayitee-yaari.

11 Ari okantari eejatzi, naaka-paeni kemijanta-kaayiteemiri, ¿eeroma omata pipayiteena nañaantyaari? Okimiwitakawo eenitatsi apankita-kirimi pishireki. ¿Eeroma omata owiikiteero pashitari nashita-kaeyaawori nowatha?

12 Rootaki panta-piinta-kiniriri itsipa-paeni janta. Tema naakawitaka kowaperotatsi pipayiteenami. Roo kanteencha, teera noshintsita-piin-tzimi nokantemi. Tema namaweteyakironi. Tema tee nokoyi nomanonkimi petanakawo pikemijanteero Kameethari Ñaantsi nokenkithata-kota-kimiri Jeepatzii-totaa-rewo.

13 ¿Tema piyotee-yini rowapiintawo Ompera-tajorentsita-rewo tzimahaanta-tsiri rashita-kaetawori tajorentsi-panko? ¿Tema piyotee-yini ishinetaa-ntsitzi ipireetari rashita-kaetariri Tajorentsi taapoki-mento-tsiki rowayityaari Ompera-tajorentsita-rewo?

14 Ari okantari eejatzi okaatzi ikantakinari Awinkatharite nokenkitha-yiteero Kameethari Ñaantsi, otzimatyee ipineeteena nantantyaawori.

15 Teera noshintsi-tzimi paerani nojeeki-motan-takimiri pimatenu. Tee noshintsitzimi eejatzi nimaeka nojankinatan-tzimirori iroka. Ap-atziro nokowaki nokamimi naaka, tekira itzimana-kiita kantatsini: “Kaari kyaariperori okaatzi rajahaa-wenta-waetari Pablo.”

16 Teera najahaa-wenta-waetyaawo nokenkithata-kaayiteemiro Kameethari Ñaantsi. Tema okimiwitawo riimi Tajorentsi shintsitanari nanteero, okantawitaka tee naaka kowa-shityaawoni. Eerorika nomateero, jashironkamatsitena naaka!

17 Naakami kowashita-kyaaawoni nantero, ari noshintsitan-takimi ipina-teetena. Tema Tajorentsi owakinari nantayiteero iroka.

18 Ari okanta, tekatsi oetyaa noyaawentan-tyaari pipinayiteena eeroka-paeni. Tema ikimita-kaanteero roomi ipineete-narimi noñaayiteero-wa nokimo-shiretee. Rootaki nokimo-shiretantari nimaeka teera nokoyiro pipinateena nokenkithata-kaayiteemiro Kameethari Ñaantsi.

19 Ari nokinakaerori nojeekan-taari kameetha, tekatsi shintsi-tenani ipinatana. Roo kanteencha naaka kimitakaan-tawaetacha omperataa-rewo. Rootaki nawijako-shireta-kaantee-yaari osheki atziri.

20 Ari nokantzitawo aririka notsipatyaari nosheninka-paeni Judá-paeni, nantzitawo okaatzi rametee-yarini rirori, ari okantyyaa rawijako-shiretan-teeyaari rirori. Roojatzi nomantzitari notsipatyaaririka pankinawentawori Ikantakaan-teetani, nomonkaatziro naaka eejatzi, okantawitaka niyowitaka tekatsi shintsitenani nopankinawentyaawo, ari okantyyaa rawijako-shiretan-teeyaari rirori.

21 Ari okantzitari, aririka notsipatyaari kaari kemakoteeroni Ikantakaan-teetani, ikimita-kotari rirori-paeni, ari okantyyaa rawijako-shiretan-teeyaari rirori. Roo kanteencha teera nopiyathatari Tajorentsi, tema otzimatyee nomonkaatero ikantanari Jeepatzii-totaa-rewo nantayitero.

22 Ari okimitari, aririka notsipatyaari shipeta-shire-waetatsiri, nokimita-kotari rantayitziri rirori, ari okantyyaa rawijako-shire-yitan-teeyaari rirori. Ari nokimitziri maawoeni inashiyita-chari atziri-paeni, ari okantyyaa rawijako-shiretan-teeyaari rirori-paeni.

23 Rootaki nantanta-yitawori iroka-paeni nomatan-tyaawori nokenkithata-kaanta-yiteero Kameethari Ñaantsi, notsipatan-teeyaariri irika-paeni nokaatzira itajonka-wentee-taana naaka.

24 ¿Tema pikenkishiryaa-kotari jempe ikanta monkata-wakaa-chari ishiy-eeyani iñeetan-tyaariri iita etyaawoni rareetyaa? Apaani etyaawoni rareetyaa, riitaki ipinateeteri. Ari pikimita-neeyaari eeroka-paeni.

25 Tema ikaatzi ñaanta-piintawori imonkata-wakaan-tyaari, otzimatyee ikempoyaa-neeyaa, ratsipetawo itziyitawo okaatzi iñaamayitari. Rootaki rantantawori iroka ipineetan-tyaariri paata, ramantheeta-kahae-teeri shiwitha-tapo. Roo kanteencha aminthatzinkawo iroka. Rooma okaatzi oshiyakaa-wenta-chari ipineeteeri aakapaeni, eero othonka-nitaa.

26 Rootaki noshiya-kaanta-piintan-tawori naaka nokimita-tyeemi, tee notempaa-waetzi. Nokimita-kaantawo noshintsi-waeta-tyeemi nokapojante, teera nokapojashiwaetyaawo tampyaaenka.

27 Tema okaatzi natsipeta-waetakawo notzi-wenta-waetaka, noshiyakaawaetakiro noperata-tyeeyaawomi nowatha. Rootaki nantantawori eero ikimita-kaantee-tantanari ranaakoetziri, eero aminaashi-waetanta nokenkithata-kaanta-piintak iri.

10

Ikaminaa-wentan-teetziro ipinkathata-shiteetari

1 Noyemijantzinkarite-paeni, eero apeya-kotziro okaatzi iñaakiri awaejatziteni. Ipampithatakiro menkori ochempi-mashiki. Imontyaa-nakawo rowiryaaeteeta-paentziro inkari.

2 Ari roñaahan-takiro rawentaa-shiretakari Moisés, ipampithatakiro menkori, imontyaakawo inkaari, okimiwitakawo ari romitsiryahae-takirimi rirori-paeni janta.

3 Rowaeya-kawoni awaejatziteni okaatzi itajonka-wentee-takiri.

4 Imiritee-yakironi nijaa itajonka-wentee-takiri oshitowaatzi-motakiri shirantaaki. Tema riitaki Jeepatzii-totaa-rewo tsipa-shireta-kariri, riitaki oñaahakiriri nijaa shirantaaki. Tema riitaki Jeepatzii-totaa-rewo oshiyakawori shirantaa.

5 Roo kanteencha eenitatsi osheki kaari inimoterini Tajorentsi, rootaki ikamahaan-tantakari ochempi-mashiki.

6 Eenitatsi oshiyakaa-wenta-kaeri okaatzi awijeent-siri, aamaeyaa eero oshiyantari irika-paeni, añaamayityaawo antero kaari-perori.

7 Rootaki kaari okantanta atsipatyaari itsipa-jatzi ithaamenta-waeta ipinkathata-shiwaetari oshiyakaa-wontsi. Tema rootaki imayitakiri awaejatziteni paerani, iroka ikenkithata-koeta-kiriri:

Ijeekae-yakini atziri rowawaeteeyani, rirawaeteeyini.

Ari ikatziya-yitanaka otzironkae-yanakani.

8 Ari okimitari eejatzi, tee okameethatzi antayitero kaari kamethatatsiri. Roojatzi rantakiri awaejatziteni, rootaki iñaanta-yitakawori ikamahaantaki apaani kitejeri ikaatzi 23,000 atziri.

9 Ari okimitzitaro eejatzi tee okameethatzi añaanta-waetyaari Tajorentsi. Roojatzi imayitakiri paerani irika-paeni, rootaki ratsikan-takariri maanki.

10 Ari okantari eejatzi tee okameethatzi akiñaanikowentante. Roojatzi imatzi-takari paerani ithonkan-takariri iiteetziri “Thonkan-taniri.”*

* 10:10 Coré

¹¹ Okaatzi awijeen-tsiri rootaki roshiya-kaawentee-takaeri, rojankinata-koetakiro riyotahae-teero nimaeka aakapaeni, tema ajeekatzii othonkima-paetetaa kepatsi.

¹² Paama-yiteeyaa eeroka-paeni. Eero pikanta-waetzi “Eero nomatziro naaka iroka kaariperota-tsiri,” omapoka-shita-kari pimatankiro eeroka.

¹³ Roo kanteencha aririka piñero piñaama-shiryaa-waetyaawo, pikenkishireeyaa tee apaniroeni pikanta eeroka, tema imatakiro rotsinampaakiro itsipa atziri-paeni. Tema kinatantaniri rirori Tajorentsi, eero ishinetzimi rirori piñaama-shiryaa-waetyaawo kaari potsinampae eeroka. Aririka piñero piñaama-shiryaa-waetyaa, riitaki Tajorentsi oñaayimironi potsinampaan-tyaawori, okimiwita-nakawo pishiya-pithata-tyeeromi.

¹⁴ Netakotani-paeni, pikimita-kaantero pishiya-pithata-tyeerimi piñaayiteri-rika itsipajatzi-paeni ipinkatha-waetziri oshiyakaa-wontsi.

¹⁵ Eenitatsi nokantemiri nimaeka, nokimita-kaantemi eerokami yotaniri nokantemiro. Pkenkishiryaa-koyityaawo.

¹⁶ Aririka apiyota-piinteeyani irawaeteeyini, akenkishiryaa-kotawo ramanakotanaari paerani Jeepatzii-totaa-rewo, imiritee-yakirini riyotaani-paeni, ¿kaarima apata-wakahaantsi, opiyotaa oshiretaari Jeepatzii-totaa-rewo rapatawentakae riraa? Aririka atzimpetoyiro ratanteetani, ¿Kaarima iroka apata-wakahaantsi, akenkishiryaa-kotawo iwatha Jeepatzii-totaa-rewo, akenkishiryaa-kotawo ikama-wenta-yitee?

¹⁷ Aririka owayita-kyaawo, itzimayi-witakyaa osheki akaate apiyoteeyani, maawoeni owaeyakawoni ratanteetari rowetsikae-takiri apapatha-woeni. Ari akantayita-naari aakapaeni, akimitanaawo apapathata-tsiri.

¹⁸ Ari ikimitakari eejatzi nosheninka-paeni Israel-jatzi-paeni, rapata-wakaayita eejatzi rirori-paeni, itaayiteero rashita-kaariri Tajorentsi taapokimento-tsiki.

¹⁹ Rootaki kimitakawori okaatzi ranta-piinta-yitakiri itsipa-jatzi-paeni atziri itayiniri itajorentsi-nirote. ¿Poshiya-kaatzima nokantatzii añaanitatsi itajorentsi-nirote?

²⁰ ¡Teera! Roo kanteencha eenitatsi peyari amawena-waeta-chari, riitaki roshiya-kaantakiri itajorentsi-nirote, riitaki rashitakaa-piintari rowanawo. Tema kaari Tajorentsi rashita-kaayityaa rowanawo. Rootaki kaari nokowakaemiri eeroka-paeni pitsipatyaari powayityaawo okaatzi rashita-kaawaetariri peyari-paeni, apatahaari-kari rirori.

²¹ Tee okameethatzi pimiritero amirita-piintziri akenkishiryaa-kotari Awinkatharite, pimiritakiro-rika okaatzi rashita-kaetariri peyari. Ari okimitzitari, tee okameethatzi poyaawo owapiintari akenkishiryaa-kotari Awinkatharite, powakawo-rika okaatzi rashita-kaetariri peyari.

²² ¿Akowatziima owatsimaeri Awinkatharite? ¿Awijirima rirori?

¿Notzika-shiretantzima ipinkathateeteri Tajorentsi?

²³ Iroka ikanteetzi: “Ishinetee-tanawo nantayitero oeta-rikapaeni.” Roo kanteencha teera okameethatzi ranteetero maawoeni. Aritaki okantawitaka, ishinetee-tantziro antayitero oeta-rikapaeni. Roo kanteencha eenitatsi oeta antayitziri kaari thamenta-kaeyarini itsipajatzi-paeni rantayiteero kameethari.

²⁴ Teera apatziro akenkishiryaa-kowaetyaawo akowayitziri aakapaeni, rootaki kameethata-tsiri añaashintsi-wentee-yaawo okaate inimoteerini itsipajatzi-paeni.

²⁵ Aririka piyaate pamanante wathatsi, eero pojampita-kowentziri, pikante: “¿Ipoñaatyaama wathatsi itahae-tziniri oshiyakaa-wontsi?” Pamananteri, poyaari.

²⁶ Tema riitaki Awinkatharite ashitariri ikaatzi tzimayita-tsiri kepatsiki.

²⁷ Ari okimi-tzitari, aririka ikaemimi pakiyoteri kaari kemijanta-tsini, pakiyoteri pikoyi-rika. Eero pojampitziri pikanteri: “¿Ipoñaatyaama wathatsi itahae-tziniriri oshiyakaa-wontsi?” Poyaari.

²⁸ Rooma eenitatsi-rika kamantemini, ikantemi: “Irika wathatsi ipoñaatyaama itahae-tziniriri oshiyakaa-wontsi,” eero powari. Rootaki pantantawori pikenkishiryaa-kota-nakari kantakimiri, pikenkishiryaanaka kantacha rowaaripero-shiretante.

²⁹ Nokantakimi “kantacha rowaaripero-shiretante,” tee roo nokanta-kote rowaaripero-shiretemi eeroka, riitaki nokanta-kotzi kamanta-kimiri, kantacha rowaaripero-shireteri rirori. Aamaa aritaki pojampita-nakina, pikan-tena: “¿Litakama notzitan-tawaetyaariri apatzirowa ikenkishiryaa-kotana itsipa atziri?”

³⁰ Tema namanari Tajorentsi noñaayitziro okaatzi nowari, ¿itakama nokenkishiryaan-tyaawori okaate ikijimae-tenari?”

³¹ Iroka nakimiro: Aririka powawaetyaa, pikenkishiryaa-waeta, pikante: “Eenitatsi-rika ñeenani nowawaetyaa, ¿arima notzika-shiryaakiri ipinkathatantyaariri Tajorentsi?” Ari pikimi-tyaawori pimiriwaeterika, aririka pantayiteero oetarika.

³² Oztimatyee paamawenteeyaa eero poetzipina-shiretantari Judá-paeni, eejatzi kaari Judá-paeni, ikaatzi pitsipa-piintari pipiyowentari Tajorentsi, maawoeni.

³³ Rootaki nantziri naaka, natsipe-wentawo nonimota-kaantyaariri maawoeni atziri-paeni okaatzi nantayitzi. Tee apatziro nantero inimotanari naaka, nantziro okaate kameethatzi-moterini itsipa-paeni, ari okantyaara rawijakotan-teeyaari rirori.

11

¹ Poshiya-kotee-nawo naaka. Rootaki nomatziri naaka noshiya-kotari Jeepatzii-totaa-rewo.

Opashikari oetoki tsinani-paeni

² ¡Noyemijantzinkarite-paeni! Osheki najahaa-wenteemi nimaeka, tema poetziñaarikotakawo okaatzi nametakaa-kimiri, okaatzi niyotaa-kimiri.

³ Roo kanteencha, iroka nokoyiri piyotero: Riitaki Jeepatzii-totaa-rewo reewaritari shirampari-paeni. Riima shirampari-paeni riitaki eewaritari tsinani-paeni. Riima Jeepatzii-totaa-rewo riitaki reewaritari Tajorentsi.*

⁴ Okaatzi ameta-piintari ashiramparinkaki, tee apashika aetoki aririka amanyaa, aririka akenkithata-kaante. Aririkami apashikyaami aetoki, owinkatharyaakiro roshiya-kaante-takiri aeto.

⁵ Rooma tsinani-paeni kaari pashika-tachani oetoki amanyaa, okenkithata-kaante-rika, owinkatharyaantaki. Okimitako-takawo tsinani-paeni ameezirori oeshi.

⁶ Eenitatsi-rika tsinani kaari kowatsini opashikayityaa oetoki, ramee-tetero oeshi. Tema maawoeni riyoteetzi osheki okaani-wenta-waetyaa, rootaki opashikan-tyaari oetoki.

* **11:3** reewaritari = iitoetari

⁷ Riima shirampari-paeni eero ipashika iitoki rirori, tema ikimita-kotari Tajorentsi, riitaki Tajorentsi owaneenkata-kaariri. Rooma tsinani, riitaki shirampari owaneenkata-kaawori.

⁸ Tema paerani owakira rowetsikan-takawori Tajorentsi etanakawori tsinani, rootaki raaki iwatha shirampari rowetsikan-takawori. Rooma owakira rowetsikan-takariri Tajorentsi etanakawori shirampari, tee roo rayi owatha tsinani.

⁹ Ari okimitzi-takari, owakira rowetsikan-tawori Tajorentsi tsinani riitaki shirampari rowetsika-kiniri, tema tekatsi itsipatyaa. Riima shirampari, tee rowetsikae-tziniro tsinani.

¹⁰ Rootaki opashikan-tyaari oetoki tsinani oñaahan-tantyaawori eenitatsi opinkathatani roori, rootaki inimota-kaantyaariri Ronampiripaeni Tajorentsi.

¹¹ Teera otzima-shita tsinani, tee itzima-shita shirampari, tema apite-paeni rashitari Awinkatharite, ikowityaa-wakaa apitekiro.

¹² Tema etanakawori tsinani iwatha shirampari rowetsikaetaki. Roo kanteencha ikaatzi shiramparita-tsiri nimaeka, rootaki tsinani tzimayiteeriri. Tema riitaki Tajorentsi kantakaawori itzimantari apite-paeni.

¹³ ¿Iitakama pikenkishiryaa-kotawori nimaeka okaatzi nokanta-kimiri? ¿Kameethama tsinani-paeni amaniri Tajorentsi eerorika opashika oetoki?

¹⁴ Aakapaeni ashiramparinkaki nimaeka, tee ametawo ojanthayiro aeshi, osheki akaaniwentziro.

¹⁵ Rooma tsinani-paeni, rootaki oeshi owaneenkata-kaawori. Okimi-witaka roomi oeshi opashikyaami oetoki.

¹⁶ Eenitatsi-rika janta kowatsiri ikijako-waetyaawo, okaatzi nokantakiri: Rootaki nameta-piintakari naaka niyotaan-tziro. Roojatzi ikanta-piintziri piyowentariri Tajorentsi jempe-rika-paeni janta.

Aminaashi-waeta roshireta-kowitaawo rakiyotani Awinkatharite

¹⁷ Roo kanteencha eenitatsi otsipa nokantemiri, eero najahaa-wentzimiro. Tema tee okameethatzi-motana panta-piintakiri pipiyoteeyanira. Okaate kameethatzi-motemini, rootaki rowajankitaa-wentee-temiri.

¹⁸ Tema nokemaki ikamantee-takina pinashita-wakaayitaka janta pipiyota-piinteeyanira. Roowiteencha nokemijantherimi,

¹⁹ tema rootaki awija-piinta-tsini iroka. Kimitaka eenitatsi kowashi-waeta-chani ikantakoeteri “Tema riiperori irika.”

²⁰ Ari okimita-piintari pipiyoteeyani eeroka-paeni pakiyota-wakaeyani, aminaashi-waeta poemoshirenkiro aetziri “Rakiyotani Awinkatharite.”

²¹ Tema powapiintakawo intsipaete pashitari. Tasheneentayita itsipa-paeni. Eenitatsi itsipa shinkiwaeta-chari.

²² ¿Arima okantyaari? ¿Tekatsima pipanko-paeni jempe powapiinta-yityaawo pashitari, jempe pirawaeta-piinte? ¿Pimaninta-tziirima ikaatzi piyota-piinta-chari ipinkathatziri Tajorentsi? ¿Pitheenka-tziirima kowityaa-waeta-tsiri? ¿Poshiya-kaatzima ari najahaawentakimiro? Eero.

Opoñaantari rakiyotani Awinkatharite

(Mt. 26.26-29; Mr. 14.22-25; Lc. 22.14-20)

²³ Okaatzi niyotaa-kimiri paerani okanta-kota etantanakari “Rakiyotani Awinkatharite,” riitaki Awinkatharite yotaaki-nawori. Iroka okanta-kota: Okanta paerani tsireni-paeteki tekira ipithoka-shiteetari Awinkatharite Jesús, raakiro ratanteetari,

²⁴ Ramanakowentakawo, itzimpetowakiro, ikantzi: “Poyaawo, nowatha iroka, tema roo kamawentemini. Rootaki pikenkishiryaa-kota-piintan-tenari.”

²⁵ Ari ikimitakiro eejatzi ikaatakiro rowaeyani, raakotakiro imiriteetzi, ikantzi: “Niraa iroka, rootaki shitowaa-tsini rawijako-shiretan-teeyaari osheki atziri. Rootaki panta-piinteeri aririka pimiritero, aririka pikenkishiryaa-piintee-na.”

²⁶ Aririka powapiintee-yaawo, pimirita-piintee-ro eeroka, piyotaa-piinteeri atziri-paeni ikama-wenta-yitee Awinkatharite. Rootaki pimata-piinta-yiteeri roojatzi ipiyantee-yaari Awinkatharite.

Owamintha-waeta-shita-kawori rakiyotani Awinkatharite

²⁷ Eenitatsi-rika owaminthawaeta-shityaawoni, iraaminthawaeta-shityaawo, oshiyawaetaka riita-jaantaki Awinkatharite itheenka-wathataki, itheenkakiro eejatzi riraa.

²⁸ Tema roo kameethatatsi, tekira oyaawo, tekira iriroota, otzimatyeeera akenkishiryaa-wakya kameetha-shiretakae-rika.

²⁹ Eenitatsi-rika owashiwaeta-kyaawoni, irashiwaeta-kyaawoni kaari kenkishiryaa-kotyaawoni oshiyakaa-wentachari “iwatha,” aritaki rowajankitee-takiri.

³⁰ Rootaki itziman-tayitari shipeta-waeta-tsiri, mantsiya-waeta-tsiri, eeniyitatsi makoryaa-yiteen-tsiri.

³¹ Rooma akenkishiryaa-perota-nakya-rika tekira owanakyaawo, eero añirowajankitaa-waetee Tajorentsi.

³² Roo kanteencha aririka rowajankitaa-waetakae, iñaanta-kaawaeta-tyeero ikimita-kaanta-waete aakatakimi itomi-perori. Ari okantyyaa eero rowajankitaa-perotantee paata, ikimita-kaanta-yiteeri jempe ikantayiteeri jaawiki-jatzi-paeni.

³³ Noyemijantzinkarite-paeni, rootaki okowantari poyaa-kota-wakayiteeyaa eeroka-paeni, eero pojateka-waeta aririka pipiyotee-yakyaani pakiyota-wakaeyaa.

³⁴ Pitasheyatzii-rika, powanakya pipankoki tekira piyaata-nakiita, okantantyyaari eero iñaakaan-teetzimi pipiyotakyaarika. Aririka niyaataki nareetan-temiri, aritaki nohotyaakimiro niyotaa-yitemiro irok a-paeni.

12

Tajonka-wenta-shiretaantsi

¹ Nimaeka nokaman-temiro jempe okanta-kota tajonka-wenta-shiretaantsi. Noyemijantzinkarite-paeni, tee nokoyi okompitzi-motemi.

² Piyoteeyini eeroka, paerani tekira pikemijantanaki, eenita-piintatsi pantani, pithamen-shirepiintari piyaata-shitziri oshiyakaa-wontsi kaari ñaawaetaa-jaeta-tsini.

³ Rootaki nokamantantemiri nimaeka: Eenitatsi-rika janta kenkithata-kaanta-tsini, ikantapaaki “¡Kamaari irika Jesús!” kaarira Itajonka Tajorentsi ñaawaeta-kaerini irika. Rooma aririka ikante, “¡Awinkatharite irika Jesús!” riitaki Ishire tajorentsi ñaawaeta-kaeriri.

⁴ Tema apaani irika Ishire tajorentsi, roo kanteencha eenitatsi osheki jempe ikinakaero itajonka-wenta-yitakae antanta-yitawori oeyita-rika.

⁵ Apaani irika Awinkatharite, roo kanteencha eenitatsi osheki jempe akinakaero antawaeteeniri rirori.

⁶ Apaani ikanta Tajorentsi, roo kanteencha eenitatsi osheki jempe okanta opoñaan-takari rantakaa-yiteero oeta-rikapaeni.

⁷ Maawoeni aakapaeni, eenitatsi oeyita rantakaa-yiteeri Ishire tajorentsi roñaahtantari, rootaki ashiminthata-kaantyaariri itsipa kemijantzinkari-paeni rantayiteero rirori kameethari.

⁸ Jame oshiyakaa-wenta-wakiro. Eenitatsi atziri ikantakaakari Ishire tajorentsi otzimi-moteri riyotani ikenkithatan-tyaari. Eenitatsi itsipa ikantakaakari Ishire tajorentsi ikenkithata-koteero okaatzi riyota-kae-takiriri.

⁹ Eenitatsi itsipa ikantakaakari Ishire tajorentsi rawentaa-shire-perotyaari. Eenitatsi itsipa ikantakaakari Ishire tajorentsi retsiyata-kota-kaantantari.

¹⁰ Eenitatsi itsipa ikantakaakari itajonka-wentante rirori, itsipa ikantakaakari ikamantanta-nirite, itsipa ikantakaakari rapiiteero okaatzi ikamantantakiri Kamantan-taniri, rootaki iñaantyaawori roorika Ishire tajorentsi kantakaariri ikamantantero. Eenitatsi itsipa ikantakaakari iñaawae-yitero otsipa-jatoyitatsiri ñaantsi, eenitatsi itsipa ikantakaakari rowawijahaero iñaaniki rirori okaatzi ikenkithatee-takiri.

¹¹ Maawoeni iroka-paeni rootaki Ishire Tajorentsi kantakaa-kawori rantantee-takawori jempe-rika oeta-rikapaeni. Apaani okanta Ishire tajorentsi. Riitaki matzirori itajonka-wenta-yitakae aakapaeni, imatakaa-yiteero okaatzi ikoyiri rirori.

¹² Ari okanta apatawakaantaari, ikimita-kaanta-yitee aakami iwatha Jeepatzii-totaa-rewo. Tema jempe akantawaeyita awathaki-paeni, rootaki matakaa-yiteerori oeta-rikapaeni. Ari akimiyitaari eejatzi aakapaeni, otsipayita antayiteero oeta-rikapaeni.

¹³ Tema apaani okanta Ishire Tajorentsi omitsiryaa-yiteeri, rootaki apatawakaantaari, tekatsi oetyaa aakarika Judá-paeni, kaari Judá-paeni, omperataa-rewo, jeekashiwaetantsi, maawoeni. Akimiwitaawo maawoeni atsipata-wakahaeyaa aakapaeni irapiinteero roshiya-kaawentee-takiro Ishire tajorentsi.

¹⁴ Pikenkishiryaa-kotyaawo jempe okanta awatha. Apaani akanta awathaki, roo kanteencha eenitatsi osheki otsipayita okaatzi antayiteri.

¹⁵ ¿Kantachama oñaawaete aetzi, oñaanatero ako, okantero: “Tee nokameethatzi naaka, tee noshiyimi eeroka pimatziro poteeya-yitziro oeta-rikapaeni?” ¿Tema okameethatzi aetzi?

¹⁶ ¿Kantachama oñaawaete akempita, oñaanatero oki, okantero: “Tee nokameethatzi naaka, tee nokimitzimi eeroka piñaayitziro oeta-rikapaeni?” ¿Tema okameethatzi akempita?

¹⁷ Roomi yoshiita-chanimi oki awathaki, ¿arima omatakyaa akemi? Roomi yoshiita-chanimi akempita, ¿arima omatakyaaami akemaenkawaete?

¹⁸ Ari okantari awatha. Tema riitaki Tajorentsi wetsika-kirori jempe okanta ikowaki rowetsikiro, rootaki otsipayitantari oetarika antayitziro.

¹⁹ Arimi oshiya-wakae-yaami maawoeni jempe okantayita awatha, eero awathatawomi.

²⁰ Tema apaani iroka awatha, roo kanteencha eenitatsi osheki inashiyita okaatzi antakaa-yitziro.

²¹ ¿Arima omatakyaa oñaawaete oki, oñaanatero ako, okantero: “Naaka ikowaperotzi, rooma eeroka, tee ikowaetzimi?” ¿Arima omatakyaa oñaawaete aeto, oñaanatero aetzi, okantero: “Tee ikowaetzimi eeroka?”

²² ¡Eero omatziro! Tema okaatzi tzimatatsiri awathaki kaari akowa-perotzi aaka, rootaki kowaperota-chari.

²³ Rootaki akithaatanta-piintari, omaniro awatha-paeni, oshiyakaantawo opinkatha-rentsitatyeemi. Okaatzi omanako-yitziro awathaki, akimitakaantawo rooperokimi roori-paeni.

²⁴ Rooma okaatzi kaari omanayita-piintziri awathaki iñahaeta-piintziri, teera akowayitziro iitarika antayite-nirori. Ari ikantzitari Tajorentsi rowetsikakiro awatha, otzimatyee aneshironkateero oshiyimo-witeeri tee imeraawentee-tziro.

²⁵ Tema eero omata apitharyeero okaatzi awathatari. Apatziro akoyi aneshironkayiteero maawoeni awatha.

²⁶ Aririka owatsinaa-waetyaa eepichokiini awathaki, oshiyawaetaka owatsinaa-kyaami maawoeniki awatha. Aririka owaneenka-waetyaa eepichokiini awathaki, kimoshireri akantayaa maawoeni awathaki.

²⁷ Ari akantayitari aakapaeni akaatzi awentaa-shiretaari Jeepatzii-totaa-rewo, okimiwitaka apaanimi iwatha aaka Jeepatzii-totaa-rewo.

²⁸ Iroka jempe ikantakaa-yitaari Tajorentsi ikaatzi kemijanteeriri: Etanakawo, eenitatsi Otyaantaa-rewo-paeni. Apiteta-neentsiri, eenitatsi Kamantan-taniri-paeni. Mawataneen-tsiri, eenitatsi yotaantaniri-paeni. Opoñaa itzimayitanaki tajonka-wentan-taniri, etsiyata-kota-kaantaniri, amitakotaniri, jewatakaan-taniri, ñaawaetziro otsipa-jatoyitatsiri ñaantsi.

²⁹ ¿Maawoenima Otyaantaa-rewo-paeni? ¿Maawoenima akamantantaniritzi? ¿Maawoenima ayotaan-taniritzi? ¿Maawoenima atajonka-wentan-taniritzi?

³⁰ ¿Maawoenima etsiyata-kota-kaanta-niritzi? ¿Maawoenima añaawae-yitziro otsipajato-tatsiri ñaantsi? ¿Maawoenima owawijayiro otsipajato-tatsiri ñaantsi añaaniki aaka?

³¹ Tema rootaki pikowa-perote okantakae-yaawo Ishire Tajorentsi pantantee-yaawori kowaperota-chari. Roo kanteencha, eenitatsi awijirori iroka-paeni. Aritaki nokaman-takimiro iroka.

13

Rootaki kowaperota-chari etakotantyyaa

¹ Jame akanta-shita-wakyyaa, kantacha noñaawaetero naaka otsipajato-yitatsiri ñaantsi iñaawae-yitziro itsipa atziri, nomatzi-takyaawomi okaatzi iñaawaetziro Ronampiripaeni Tajorentsi. ¿Tema kameetha-waewitaka iroka? Roo kanteencha terika netakotantyyaa nomatan-tawita-kawori iroka-paeni, noñaawaetashiwaetakaha.

² Ari okimitari eejatzi, naakami kamantan-taniri, niyota-kotziro okaatzi kaari riyotako-witeeta paerani, nawentaa-kitari Tajorentsi, ari okantakimi roshirinkinawo ochempi ipiriintero jempe-rika nokoyiro naaka. ¿Tema kameetha-waewitaka iroka? Roo kanteencha terika netakotantyyaa nomatan-tawita-kawori iroka-paeni, tekatsira nomonkaate.

³ Ari okimitari eejatzi, arimi nopashitan-tyaawo maawoeni tzimimotanari rootaki otziman-tyaari royaari kowityaa-waeta-tsiri. Aririkami natsipeta-kowentyaari itsipa, notaa-wenta-waetakari. ¿Tema kameetha-waewitaka iroka? Roo kanteencha terika netakotantyyaa nomatan-tawita-kawori iroka-paeni, tekatsira nonintahaeyaa.

⁴ Eenitatsi-rika etakotan-tachari, tsinamparira irika, kaminthaan-taniri, tee iikijakowaeta-nityaa, tee rajahaa-waenityaa, tee ikantakaa-perowaetyaa.

⁵ Eenitatsi-rika etakotan-tachari tee ikaaripero-waante-nitzi, tee ithañaa-waetyaa, tee ikijawae-nityaa, tee okantzimoneentari ikijaneentante.

⁶ Eenitatsi-rika etakotan-tachari tee rajahaa-wenta-waetawo rantero-rika kaari-perori, apatziro ikimo-shire-wentziro riyotakoe-teero kyaaripero.

⁷ Eenitatsi-rika etakotan-tachari riyotziro ramawewaenitzi, ikemijanta-piinta-nitzi, eenitatsi royaa-kota-piintani, oejokirota-piintan-taniri irika.

⁸ Teera othonka-nitaa etakotantyyaa. Rooma iroka-paeni othonka-nita, kamantan-taniritaantsi, iñaawaetan-teetawo otsipajato-yitatsiri ñaantsi, riyotee-tziro oeta-rikapaeni.

⁹ Tekiraata riyotee-tziro maawoeni, tekiraata ikamantantee-tziro okan-takoyita maawoeni tzimayita-tsiri.

¹⁰ Rooma aririka okaatapaaki monkaayita-chani paata, eero akowaneero iroka-paeni okaate peyayitaa-chani.

¹¹ Roowaetaki akimiyita atziritzika. Eeniro-rika akaatziini, akimitari eenchaa-niki, jempe ikanta iñaawaetzi, jempe ikanta ikenkishiryaa, jempe okanta ipampi-shiryari. Rooma aririka antarita-paaki, eero oshiya-kota-naari jempe ikantayitaha rirori.

¹² Kantacha oshiyakaantero eejatzi jempe akanta aminaatyaaworika eshiro-takiri. Eero akoñaaperotzi kameetha, eero ayotzi jempe akantawaeta. Rooma paata aririka iyotako-peroteeri jempe ikanta-kota Tajorentsi, aritaki akimiteeyaari rirori riyoyitee aakapaeni.

¹³ Iroka kaatatsiri mawa jempe otzimi ashi owaeroni ojeekae, eero othonka-nitaa: awentaa-shiretani, oyaako-tani, etakotantani. Rootaki kowaperota-chari iroka eta kotantani.

14

Iñaawaetan-teetyaawo otsipajato-yitatsiri ñaantsi

¹ Pikyaaryoote pimatantyaawori petakotantyyaa. Pikowako-peroteeri Ishire tajorentsi itajonka-wentemi ikantakae-mi pantawaetan-tyaanariri Tajorentsi. Rootakira pimata-teeri pikamantanta-niritee.

² Aririka apiyotee-yaani akaateri kemijantzinkari-paeni, tzimatsi-rika okantakaakyaa Ishire tajorentsi iñaawaetan-tanakyaawo otsipajatotsiri ñaantsi kaari ikemaeta-piintziri, eero akemathatziri, eero ayotziro oeta ikantziri. Teera roo iñaawaetantari akemathateri aakapaeni, tema Tajorentsi kemathaterini.

³ Rooma itzimi-rika okantakaakyaa Ishire tajorentsi ikenkithata-kaante, riitaki kenkithata-kaeni maawoeni aakapaeni, rowetsika-shireta-kaanteeri, ithaamenta-kaanteeri, roemoshirenka-shiretan-teeri.

⁴ Ikaatzi ñaawaetzirori otsipajatotsiri ñaantsi, apatziro ithaamenta-shireta-waeta. Riima kamantanta-nirita-tsiri, riitaki wetsika-shireta-kaayitariri maawoeni kemijantzinkari-paeni ikaatzi piyoyita-chari.

⁵ Osheki inimo-tenami aririka piñaawaetan-tyaawo otsipajato-yitatsiri ñaantsi maawoeni eeroka-paeni. Rootaki inimo-perotee-nanimi aririka pikamantan-taniritee maawoeni eeroka-paeni. Tema rootaki kowaperota-chari awijirori piñaawaetan-tyaawomi otsipajato-yitatsiri ñaantsi. Roo kanteencha eenitatsi-rika owaahako-terini, riitaki wetsika-shireta-kaayityaarini kemijantzinkari-paeni ikaatzi piyotachari.

⁶ Noyemijantzinkarite-paeni, pikemi noshiya-kaawentemiro. Aririka nareetemi pinampiki, apatziro noñaawaetan-tapaakawo otsipajatotsiri ñaantsi, ¿nomatakiroma nothaamenta-shireta-kaemi? Rooma aririka nokenkithata-kota-kimiro ikemathata-kahaanari Tajorentsi, nokenkishiryaa-kaayimi, nokaman-tayiteemiro, niyotaa-yiteemiro eejatzi. Rootaki piñaantaawori pithaamenta-shiretanaa.

⁷ Paatatyaa noshiya-kaawentemiro eejatzi, oshiyakawo aririka ashowi-waete, aririka apiyompi-waete. Eerorika anashitawo owameninka, roojatzi apiipiinte, tekatsira yoteroni oetarika akoyiri ashowitakotziri.

⁸ Ari oshiyari eejatzi aririka atziwoote. Eerorika okamenee-nkatzi kameetha, tekatsira yotatsini akaemantatzii owayiritya.

⁹ Ari pikantari eejatzi eeroka-paeni. Eerorika piñaawaetantawo ikematheeteri, piñaawae-pooki-waeta-shitaka.

¹⁰ Tema jaka kepatsiki eenitatsi osheki inashiyita-chari ñaantsi iñaawaetee-tziri. Eenitatsi osheki oeyita-rika ikantee-tziri iñaawaeteetzi.

¹¹ Eenitatsi-rika ñaanatanari iñaaniki rirori kaari nokemathatzi naaka, nokimita-kaantari itsipa-jatzi irika, ari roshiyi-tanari eejatzi rirori. Tee nosheninkatari kameetha.

¹² Niyotzi naaka, pikowa-perotatzii eeroka-paeni itajonka-wenteetemi janta. Roo kanteencha otzimatyee pikowa-kowa-peroteero powetsika-shireta-kaayitee-yaari maawoeni piyota-piinta-chari janta.

¹³ Eenitatsi-rika ñaawaetzirori otsipajatota-tsiri ñaantsi, otzimatyee ikowakoteeri Tajorensi imatakaan-teeyaariri rowaaha-koteero iñaawaetzi.

¹⁴ Aririka namanantyaawo otsipajatota-tsiri ñaantsi kaari nokemathatzi noñaawaetzi, kimitaka nothaamenta-shiwaetakawo, okantawitaka tee nokemathatziro okaatzi namanari.

¹⁵ Tema roo kameethatatsi namanantyaawo ñaantsi niyotziri, thaamenta-kaenari. Ari nokanterori eejatzi nomampaa-wentyaari Tajorensi.

¹⁶ Jame akantawaki, eenitatsi piyoteen-chari ipiyoteeyani, ari pamaniri eeroka Tajorensi, apaniroeni pithaamenta-waeta, riima pikaateeyini tee ikematha-tziro piñaawaetakiri. ¿Arima ithaamentakya rirori pikaa-yitakirira? Eero, tema tee riyotee-yini rirori-paeni kameetha-rika ikantya “¡Omaperowé!”

¹⁷ Kameetha-witaka pamanaka eeroka. Riima itsipajatzi-paeni tee powetsika-shireta-kaayitari.

¹⁸ Osheki namana-piintakiri naaka Tajorensi namanantawo otsipajatota-tsiri ñaantsi, kimiwitaka nawijakimimi pamanapiinta eeroka-paeni.

¹⁹ Rooma aririka notsipatyaari niyoteeri ipiyotaa itsipajatzi-paeni kemi-jantzinkari, tee nomatziro. Roomi nokowa-perotemi naaka noñaawaetemi eepichokiini okantya ikemathatan-tenari, tee nokowaa-jeetziro noñaawae-pero-te kaari ikemathate-tenari.*

²⁰ Noyemijantzinkarite-paeni, eero poshiyari ikenkishiryaa eentsi, apatziro okameethatzi poshiyaari ikenkishiryaa antari. Kameetha-witaka pikimita-kotyaari eentsi eero pantanta-yitawo kaari-perori.

²¹ Pikenkishiryaa-kotero Ikantakaan-teetani ojankinee-takiri, ikanteetzi: Iroka ikantakiri Awinkatharite: Eenitatsi nokoyiri nokanteriri irika atziri-paeni, Ikaate notyaanteri, itsipa-jatzi irika, ñaawaetzirori otsipajatota-tsiri ñaantsi, riitaki kamanta-yiteeni.

Roo kanteencha eero ikemijantee-tawakiri.

²² Iroka oshiyakaa-wenta-chari. Tema mataka itajonka-wentee-takae añaawaetan-tyaawo otsipajatota-tsiri ñaantsi, rootaki roñahae-tziriri kaari kemijanta-tsini. Rootaki itajonka-wentan-takaeri akamantantantyaari, roojatzi roñahae-teri aakapaeni akemijanta-yiteero.

²³ Jame akantawaki, pipiyotee-yaani maawoeni eeroka-paeni, maawoeni pamanantee-yawoni otsipajatota-tsiri ñaantsi. Ari ikyaapaaki kaari kemijanta-tsini, kaari riyotahaetzi. ¿Eeroma ikantapaaki: “¡Ishinki-wentatyaa irika!”

²⁴ Eejatzi akantawaki, pipiyoteeyani eeroka-paeni janta pikamantantzi. Ari ikyaapaaki kaari riyotahaetzi, kaari kemijanta-tsini. Ikemaero maawoeni pikantee-yirini irika-paeni, rootaki ikenkishiryaan-tanee-yaari,

* **14:19** eepichokiini = 5 ñanchaa-niki; noñaawae-pero-te = noñaawaete 10,000 ñaantsi

²⁵ roo opoñaantyaari ikamanta-kota-neero okaatzi ikenkishiryaa-waeta-shitari romanakaari, ari rotziwerowanaka ipinkathata-neeri Tajorentsi, ikante: “Omaperotatyaa itsipa-shiretzimi Tajorentsi eeroka-paeni jaka.”

²⁶ Noyemijantzinkarite-paeni, iroka pantayiteeri aririka pipiyota-piinteeyaa. Kantacha romampahae-teeyaawo mampaantsi, otsipa yotaantaniri, itsipa kenkithateeroni okaatzi ikemathata-kahaeriri Tajorentsi, otsipa iñaawae-yiteero otsipajato-yitatsiri ñaantsi, itzimayitee owaahakotantatsini. Tema okaatzi pantayiteeri rootaki powetsika-shireta-kaantee-yaari itsipa-paeni.

²⁷ Eenitatsi-rika ñaawaetan-tawori otsipajatota-tsiri ñaantsi, eero isheki-perotzi, apatziro ikante apite, terika ikaatzi mawa. Eero rakishiyeenkaeyani irika-paeni ikenkithate, royaawentyaa imatantyaawori itsipa. Otzimatyee itzimi owaahakoterini.

²⁸ Tekatsi-rika owaahakoterini, otzimatyee imaerite jempe pipiyoteeyani. Apatziro iñaanashireteri Tajorentsi, ari okaate.

²⁹ Riima kamantan-taniri-paeni, oshinetaa-ntsitzi ikenkithata-kaante apite, terika mawa. Riima itsipa-paeni otzimatyee ikenkishiryaa-kotero kameethari okaatzi ikamantantziri.

³⁰ Rooma itzimi-rika ikemathata-kaaneeri Tajorentsi, eeniro-rika ikamantantzi itsipa, kameethatzi imaeritawaki ikenkithata-kaantawaki itsipa.

³¹ Tema tee okameethatzi iñaawaeteeyini apitekiro, tema retawakyaawota apaani ipoñaashitya itsipa. Ari okantyyaa riyotan-teeyaari maawoeni, iwetsika-shireyiteeyaa.

³² Eenitatsi-rika matanakirori ikamantanta-nirite, riitaki materoni iñaakota-nityaa ikenkithata-kaante.

³³ Aririka rakishiyeenka-yityaa, kaari Tajorentsi kantakaan-teroni. Tema riitaki Tajorentsi maerita-kaanta-tsiri.

Nimaeka nokaman-temiro otsipa okaatzi rameta-piintaari ikaatzi ikemijanta-kahae-teeri aririka ipiyotee-yaani jempe-rika-paeni:

³⁴ Omoeri-tashiyani roori tsinani-paeni, tee oshinetaa-ntsitzi oñaawaete. Apatziro okemijantayite, tema rootaki ikantee-takiri Ikantakaan-teetaniki.

³⁵ Eenitatsi-rika okoyiri iyotero, ojampiteri oemi janta opankoki. Tee okameethatzi oñaawaete tsinani aririka ipiyoteetyaa.

³⁶ ¿Pikenkishiretee-yanima eeroka-paeni omapoka-kaanta-kirori pikenkithata-kaantziro iñaani Tajorentsi? ¿Pikenkishiryama eeroka-paeni apatziro pikaateeyini pikemijantzinkarite-paeni?

³⁷ Eenitatsi-rika janta kantatsiri “Naaka kamantan-taniri, tema antakishiretakina naaka,” otzimatyee riyotemi irika riitaki Awinkatharite kantakaawori nojankinatan-tzimiro iroka.

³⁸ Terika ikemijanta-yitzi irika-paeni, eero pikemijantziri eejatzi rirori.

³⁹ Noyemijantzinkarite-paeni, otzimatyee pamina-mina-peroteero imatakae-teemiro pikamantanta-yitee. Eeromaeta pimaperotziro potzika-tzika-yiteeri ñaawaeyitzirori otsipajatota-tsiri ñaantsi.

⁴⁰ Rooma aririka pantayiteero iroka-paeni, kametha piñaakotantyyaa, pijantziko-t eeyini.

15

Rañaantee-yaari kamayita-tsiri

¹ Noyemijantzinkarite-paeni, nokoyi nokenkishireta-kaemiro jempe okanta-kota Kameethari Ñaantsi okaatzi nokenkithatakaa-kimiri, poejokiroteeyaawo pikemijantane.

² Rootaki owawijaako-shireteemini, eekiro-rika poejokirota-nakityee-yaawo okaatzi nokenkithata-kaakimiri. ¿Aminaashi-waetakama pikemijanta-yitanee?

³ Iroka kowaperota-chari ikamantee-takinari naaka, rootaki nokaman-takimiri eeroka-paeni, nokantzimi: Ikamawentakae Jeepatzii-totaarewo okantakaawo akaaripero-waetaki, imateero imonkaata-kahaawo okaatzi ikenkithata-koetakiri Jankina-rentsi-peroriki.

⁴ Opoñaa ikiteetakiri, okanta mawatatsiri kitejeri, rowiriintee-teeri. Roo-jatzi ikenkithata-koetzi-takari Jankina-rentsi-peroriki.

⁵ Opoñaa roñaakahaari Cefas, roñaahaari maawoeni 12 riyotaani.*

⁶ Roñaahaari eejatzi osheki aetziri nimaeka “Noyemijantzinkarite-paeni,” 500 ikaateeyini. Eeniro rañaayitzi osheki noyemijantzinkarite-paeni, tema makoryaa-yitaki itsipa-paeni.

⁷ Opoñaa roñaahaari Jacobo, roñaahaari eejatzi maawoeni Otyaantaa-rewo-paeni.†

⁸ Naaka iweyaanta-paakawori roñaahaana, okimiwitakawo naaka impoeta-tsinimi notzimi.

⁹ Naakataki eejatzi apaani kaataneeriri Otyaantaa-rewo-paeni, rawijayitana maawoeni itsipa. Tee okamethajeetzi iiteetena “Otyaantaa-rewo,” tema nowajankitaa-waetakiri kemijanta-neeriri Tajorentsi, piyowenta-naariri jempe-rika-paeni.

¹⁰ Roo kanteencha tee aminaashi-waeta ineshironka-perotaana Tajorentsi, tema riitaki kantakaa-kawori Notyaantaa-rewotan-taari. Naakataki antawae-perotaa-tsiri, nawijiri itsipa-paeni okantakaan-tziro nantashi-waetakari paerani. Tee naaka matashityaawoni apaniroeni, tema Tajorentsi neshironkataanari nomatan-taawori.

¹¹ Rootaki nojankinatan-tamirori okaatzi nokenkithata-piintakiri, roo-jatzi ikenkithata-piintakiri eejatzi itsipa Otyaantarewo-paeni. Rootaki pikemijanta-yiteeri eeroka.

¹² Tema nokenkitha-yiteemiro rowiriintee-teeri Jeepatzii-totaa-rewo rowamaa-witee-takari, ¿Oetaka pikantantari: “Eero añaayitee akamaki-rika?”

¹³ ¿Poshiya-kaatziima tee rowiriinteeteeri Jeepatzii-totaa-rewo?

¹⁴ Ari okantyaami, naminaa-shiwaetaka naaka nokenkithataki, paminaa-shiwaetaka eeroka-paeni pikemijantee-yakini.

¹⁵ Kimiwitaka notheeyakyaami nokenkithata-kota-piintakiri Tajorentsi, nokantanta-piintaki: “Tajorentsi owiriinteeri Jeepatzii-totaa-rewo, ari ikimi-tahaetee aakapaeni.”

¹⁶ Ari okantyaami eero ipiriinta-yitaami kamayiteen-tsiri, teera ipiriintzi-taa eejatzi Jeepatzii-totaa-rewo.

¹⁷ Eeromi rowiriinteeteerimi Jeepatzii-totaa-rewo, paminaa-shiwaetaka eeroka-paeni pikemijanta-yitee. Eekiro pikaaripero-yitatyeemi tekatsi peyakotee-mironimi.

¹⁸ Tema peyapero-takami ikaatzi makoryaa-yiteen-tsiri, aminaashi-waetakimi rawentaa-naari Jeepatzii-totaa-rewo.

¹⁹ ¡Ikanta-macheeteeni aakapaeni! Aminaashi-waetakyaami awentaa-naari Jeepatzii-totaa-rewo, aminaashi-waetakyaami okaatzi oyaakoteeri, anamintha-waeta-shitakyaami eepichokiini nimaeka. Mapero-waeta-kaemi.

* 15:5 Cefas = Pedro. † 15:7 Jacobo = Santiago, rirentzi Jesús.

²⁰ Roo kanteencha tee ari okantyyaa. Tema rowiriintee-teeri Jeepatzii-totaa-rewo ikamawitaka. Riitaki matakirori retakaantawo rañahae, ari ikantayitee-yaari paata ikaatzi makoryaa-yiteen-tsiri.

²¹ Iroka okanta-kota iroka: Paerani, eenitatsi rantakiri apaani atziri poñaakaan-takawori akaamani-yitzi maawoeni. Roo kanteencha riitaki ee-jatzi apaani atziri poñaakaan-taawori apiriinta-yitaa maawoeni akamayiwitakaha.

²² Rootaki akaamani-yitan-taari maawoeni okantakaan-tziro asheninkayitaari Adán. Roo kanteencha aritaki añaa-yitee maawoeni okantakaan-tziro asheninka-shiretaari Jeepatzii-totaa-rewo.

²³ Iroka jempe okanta-kota iroka: Riitakira Jeepatzii-totaa-rewo etaawori ipiriintaa. Aririka ipiyee paata, aritaki rowiriinta-paeri ikaatzi rashiyitaari rirori.

²⁴ Opoñaashitya othonkaeyaa maawoeni, ithonkaeri Jeepatzii-totaa-rewo ikaatzi pinkathari-waeta-shita-chari, ikaatzi otzimimo-waeta-shitari ishintsinka. Riitaki Jeepatzii-totaa-rewo matakahaeroni aakapaeni rashitan-teeri Tajorentsi, matzirori Ipinkathari-perotzi.

²⁵ Tema retaneentakawo nimaeka Jeepatzii-totaa-rewo ipinkathari-wentantzi, roojatzi paata omonkaatan-tapaa-kyaari rotsinampahaeri iijaneentani-paeni.‡

²⁶ Iweyaantyaawoni iijaneentani rotsinampahaeri rootakira “Kaamani-taantsi,” ikimita-kaanteero atziritatyee mi ithonkaero.

²⁷ Tema ikenkithata-koetzi-takari Jeepatzii-totaa-rewo, ikanteetaki:

Eenitatsi matakirori rotsinampahaeri maawoeni.

Roo kanteencha ikaatzi ikantakoe-tziri jaka “maawoeni,” teera ikantee-tatzii riitaki Tajorentsi rotsinampahae-teeri, tema riitaki Tajorentsi kanta-kahae-yaawoni imatantee-tyaawori maawoeni.

²⁸ Aririka ipinkathari-wenteero Itomi maawoeni, riijatzi Tajorentsi pinkathari-wenteeroni, tema ari ikinakaerori Tajorentsi ipinkathari-wentan-teeyaawori maawoeni tzi mayita-tsiri.

²⁹ Eeromi rañaa-yiteemi ikaatzi kamayiteen-tsiri, ¿iitakama romitsiryaa-wentan-teetariri kamaentsiri?

³⁰ Eejatzi okimi-tzitari, eeromi ipiriintee-taami, ¿iitaka añaa-piinta-kawori aakapaeni ipatzima-mintha-waeteete?

³¹ Noyemijantzinkarite-paeni, ¿Pitheenkatyaa nama? ¿Kaarima naaka thaamenta-wenteemiri nokemijanta-kaayiteemiri Awinkatharite Jesús Jeepatzii-totaa-rewo? Tema omaperotatyaa iroka, ashi owaero maawoeni kitejeri ikowaetzi rowamahaetena.

³² Ari okimi-tzitariki jaka nojeeki Efeso-ki, ikosheka-waetakina kijawaetachari. Eeromi apiriinta-yiteemi, atsipayitee-yaarimi rirori-paeni, nokanta-waeta-shita-kyaami:

Jame anintaa-waeta-wakyaa, owawaetyaa, irawaete, oemoshirenka-waetyaa. Aamaa-shityaa roo akami.

³³ Rootaki paamawentan-tyaari eeroka otzimi-kari pantani. “Eero pitsipaminthatari kaari-perori, pimatziro-kari eeroka.”

³⁴ Pikenkishireteeyaa kameetha. Eero pikinashi-waeta. kimitaka eenitatsi pikaateeyini eeroka-paeni tee piyota-kotaa-jeetziri Tajorentsi. ¡Pashiwentan-tsiwaetaki!

³⁵ Kimiwitaka eenitatsi janta kanta-shireta-waeta-tsiri: “¿Jempema ikinika ipiriintee tonkitsi-pooki? ¿Jempema okinika iñaa-yiteero iwatha?”

‡ 15:25 rotsinampahaeri, rotsinampahaeri = makoryaa-kitzitaantsi

³⁶ ¡Majontzishireri! Kantacha oshiyakaantero jempe okanta okithoki pankirentsi. Tema apaani okithoki kaari jampiikita-tsini aririka ipankiteetero, ashi oyiro okaamatsite apaani okithoki. Eero ñahaeteero okithokiperotee.

³⁷ Iroka okithoki pipankita-piintziri apaKithokiro okaawita, roo kanteencha aririka oshookanaki ninashitaneeya. Tema tee pipankita-piinta-tziro oshooki-mataki pankirentsi. §

³⁸ Tema riitaki Tajorentsi shookakaa-yitzirori otzimayitantari owatha okaatzi ikoyiri rirori. Riitaki nashita-kaayitawori ishooka-kaayitziro, okaatzi tzimayita-tsiri otsipajato-yitatsiri pankirentsi.

³⁹ Akaatzi otzimayitzi awatha, tee oshiya-wakahaeyani. Jame oshiyakaan-tawakiro aakapaeni atziritzi, tema anashiyita awathaki, inashiyita iwatha antami-weri, tsimeri-paeni, eejatzi shima-paeni.

⁴⁰ Eejatzi ikimiyita inkite-weri tee roshiya-yitee akantayita aakapaeni ajeekika kepatsiki. Otzimi-motziri inkite-weri rowaneenkawo, tee okim-itawo owaneenkawo aakapaeni.

⁴¹ Tema inashita rowaneenkawo ooryaa, rowaneenkawo kashiri, eejatzi rashi ompokiro-paeni. Tzimayitatsi ompokiro kaari kimitayityaarini itsipa.

⁴² Arira akanteeyaa aakapaeni apiriinteerika. Tema ikitata-piintee-tziro awatha, ari oshitzitziri, roo kanteencha aririka rowiriintee-teero paata, otsipajatotanee eero oshitzitee.

⁴³ Aririka ikiteetero awatha, maninteetanakiro, roo kanteencha aritaki rowiriintee-teero owaneenkatan-teeyaari. Tee oshitzywaetzi nimaeka awatha, roo kanteencha aririka rowiriintee-teero paata otziman-teeyaari oshintsinka.

⁴⁴ Okaatzi ikiteetziri awatha eeniwita-chaha oshire. Roo kanteencha aririka rowiriintee-teero awatha, aritaki otzimayitee atajorenka. Ari ikantee-yaari maawoeni añaa-yitziri otzimi ishire, rootaki ayotanta-yitari eenitatsi otsipa awatha tzimaatsini otajorenka.

⁴⁵ Ari okanta rojankinata-koetakiri etanakawori atziri, irika Adán, ikan-teetzi:

Riitaki etanakawori rañaanaki, opoña otzimanaki ishire.

Riima oyaatapaa-kirini oshiyapaa-kyaarini, otzimi-motziri rirori itajorenka, riitaki añashireta-kaanta-tsini.

⁴⁶ Ari akantayitari. Tee otzimimo-witee atajorenka owakirani. Tema roo etanakawo otzimanaki ashire, opoñaashitya otzimayitee atajorenka.

⁴⁷ Tema irika etanakawori paerani atziri, kepatsi rahaetaki, rowetsikapithee-takiri. Riima apiteta-tsiri atziri, inkiteki ipoñaakawo rirori.

⁴⁸ Tema jempe ikantaka rowetsikae-takiri kepatsi-pitha irika etakawori atziri, riitaki oshiyakari aakapaeni. Riima inkite-weri-paeni, riitaki oshiyakariri poñeenchari inkiteki.

⁴⁹ Ari akantayitee-yaari eejatzi aakapaeni. Tema oshiyawitakari atzimayitaki irika rowetsikapithee-takiri kepatsi, roo kanteencha aritaki oshiyayitee-yaari poñahaen-chari inkiteki.

⁵⁰ Noyemijantzinkarite-paeni, iroka okanta-kota okaatzi nokantakiri: Eero omata ijeekayitee ipinkathari-wentantzi Tajorentsi ikaatzi eeniyita-tsiri iwatha, riraa, shitzita-tsini iwatha. Riitaki jeekaatsini janta ikaate kaari shitziyitaa-tsini iwatha.

⁵¹ Pikemi nokaman-temiro kaari riyotakoetzi paerani. Iroka: Ari ipaashinita-kaayitee maawoeni aakapaeni. Roo kanteencha eero añaa-yitziro maawoeni aakapaeni amakoryaayite.

⁵² Paata iweyaanta-paakyaawoni kitejeri, omapoka-shiteeyaa itziwootee-tapae. Eepichokini okanta-paentyaa ariwaetaki amachooka-paentemi. Ari rowiriintee-teeri kamayiteen-tsiri, rañaanta-yitee-yaawo wathatsi kaari shitzita-nita-tsini. Rooma maawoeni aakapaeni añayitaa-tsiri ipaashinita-kaayitee.

⁵³ Okaatzi awathatari nimaeka shitzinita-tsiri, ipaashinita-kaeteero eero oshitzi-waetantaa. Akaatzi akaamani-waeta-nitzi nimaeka aritaki ipaashinita-kaayitee, ari akañaniyitee.

⁵⁴ Aririka omonkaatya paata iroka, ari omonkaatee-yaari okaatzi roshiya-kaawentee-takiro “Kaamanitaantsi,” oshiyaarimi atziri, ikantee-taki:

Irika iiteetakiri “Otsinampaantaniri,” ithonkaero iiteetziri “Kaamani-taantsi.”

⁵⁵ ¡Kaamanitaantsi! ¿Matachama potsinampaantee nimaeka?

¡Kaamanitaantsi! ¿Eenitatsima nimaeka pithoyeni?

⁵⁶ Okaatzi oshiyakaa-wenta-chari jaka othoyeni, rootaki kaari kamethatat-siri. Rootaki Ikantakaan-teetani yotakaeri eenitatsira antani.

⁵⁷ Roo kanteencha namanari Tajorentsi, tema riitaki matakaerori aakapaeni otsinampaan-taawori, rotyaanta-kaeniri Jesús Jeepatzii-totaa-rewo rotsinampaan-taawori “Kaamanetaantsi.”

⁵⁸ Noyemijantzinkarite-paeni, otzimatyee pikyaaryoota-piinta-yitee, pantawaeta-piinteeniri Awinkatharite. Tema piyotayitee eeroka tee paminaa-shiwaeta, riitaki Awinkatharite matakae-mirori.

16

Koriki rotyaantee-tziniriri ikaatzi ikemijanta-kaeteeri

¹ Nimaeka nokenkithata-koteri apiyotziri koriki otyaante-niriri kemijantzinkari-paeni. Nokaman-temiro eeroka-paeni okaatzi nokantayitakiriri Galacia-jatzi.*

² Aririka pipiyota-piintee-yaani, otzimatyee pookayite eepichokiini tzimimotzimiri. Eero noshenkaan-tapaakawo naaka, aririka nareeta-kimi pinampiki.†

³ Aririka nareeta-kimi kantacha piyoshiite aanakirini koriki janta Aapatziyaweniki raanakiro eejatzi nojankinari-paeni.

⁴ Eerokarika kowatsini noyaata-nakiri naaka, aritaki notsipata-nakyaari.

Ikenkishiretari ranteri Pablo

⁵ Eero nareetzi-tzimi, tema netapaentyaawo niyaate Macedonia-ki, opoñaashitya noweyaanta-paakyaawo pinampiki.

⁶ Aririka nareeta-kimi, aamaa-shityaa ojamani nojeeki-mota-nakimi, kim-itaka ari nokyaawon-tsita-koteri janta. Opoñaashitya potyaanteena jempe-rika nokoyiro niyaatee.

⁷ Teera nokoyi naaka nareeta-paentemi eepichokiini. Tema nokowatzii ojamani nojeeki-mowaeta-paentemi, riirika Awinkatharite kowatsini.

⁸ Roojatzi nojeekaki jaka Efeso-ki, roojatzi areetan-takyaari kitejeri roemoshirenkae-tziro Owiitaantsi.

⁹ Roo nokantantari tema eenitatsi jaka osheki nantanee-niriri Awinkatharite, kameetha okanta noñaakiro. Tema eenitatsi eejatzi osheki kosheka-minthata-kinari.

¹⁰ Aririka rareeta-kimi Timoteo, paakameethata-wakiri, tema rijjatzi antawaetee-niriri Awinkatharite, ari roshiyana naaka.

* **16:1** kemijantzinkari-paeni = kiteshireri † **16:2** pipiyota-piintee-yaani = etapiintawori kitejeri = domingo

¹¹ Tee okameethatzi itzimayite pinampiki maninta-waeterini. Tema roo kameethatatsi paapatziya-wakyaari, roojatzi ipiyantee-yaari nojeekika naaka. Tema noyaawentakari ipiye itsipata-kyaari itsipajatzi-paeni noyemijantzinkarite-paeni.

¹² Riima noyemijantzinkarite Apolos, nokantakiri itsipata-nakyaari ikaatzi notyaanteemiri eeroka-paeni. Roo kanteencha tee ikoyi riyaate rirori. Aminawakiroota aririka imatakiro paata.

iweyaantawori wethataantsi

¹³ Paamawentyaa eeroka-paeni, poejokirotyaawo pikemijanta-nakiri, pishiramparitanaki, pishintsi-shireyite.

¹⁴ Aririka pantzi-mota-wakae-yaawo oeta-rika, petakotawakaneeya,

¹⁵ Noyemijantzinkarite-paeni, piyotee-yirini eeroka-paeni jeeka-wankotziriri Estéfanos, riitaki etanakawori ikemijanta-yitanaki pinampiki Acaya-ki. Rortziñaarikota-naawo rirori-paeni rantawae-wenta-neeri kemijantzinkari-paeni.

¹⁶ Noshintsi-temi eeroka-paeni pikemijanteeri rirori-paeni, pikimita-kotyaari ikaatzi rantawaeteeyini, oetziñaarikota-naawori.

¹⁷ Osheki nokimo-shiretaki noñaakiro rareetakina Estéfanos, itsipata-paakari Fortunato eejatzi Acaeco. Riitaki owakowenta-paakimiri eeroka-paeni tee omatatya pareete-yaani jaka,

¹⁸ potapi-shiretan-tenari. Riitaki otapi-shireta-paakimini eejatzi eeroka-paeni janta. Pipinkatha-yitawakiri.

¹⁹ Rowetha-yitzimi piyowenta-piinta-kariri Tajorentsi maawoeni nampitsi jaka Asia-ki. Rowethatzi-tzimi Aquila eejatzi Priscila. Ari ikimi-tzita-kimiri ikaatzi piyowenta-piinta-kariri Tajorentsi ipankoki.

²⁰ Rowethatzi-tzimi itsipa noyemijantzinkarite. Petakotawakaeya powethata-waka-yiteeyaa.‡

²¹ Iroka nojankinata-nira nakoki naaka, nowethatzimi. Naakataki Pablo.

²² Rowajankitahae-teeri kaari etakoteeyaarini Awinkatharite. Ipiyi-teeya intsipaete Awinkatharite.

²³ ¡Okantashitzimaetya ineshironka-yiteemi Awinkatharite Jesús Jeepatzii-totaa-rewo!

²⁴ Netakotzimi maawoeni eeroka-paeni, riitaki Jeepatzii-totaa-rewo Jesús matakae-nawoni. ¡Ariwé!

‡ 16:20 piwethata-waka-yiteeyaa = thowootaantsi

APITETA-TSIRI ROJANKINATZINIRI PABLO CORINTO-JATZI

Wethataantsi

¹ Naaka Pablo jankinatzi-mirori iroka, Rotyaantaa-rewote Jesús Jeepatzii-totaa-rewo irika, rootaki ikowakaa-kinari Tajorentsi. Ari nokaatziri noyemijantzinkarite Timoteo nojankinatzi-mirori. Eerokayitakira nojankinatzi-mirori pikaatzi pipiyowentaari Tajorentsi janta nampitsiki Corinto, riijatzi nojankina-yitzi-mirori kemijantzinkari-paeni jeekatsiri nampitsiki-paeni janta Acaya-ki.*

² Okantashitzimaetyaa ineshironka-yiteemi Ashiteeri Tajorentsi, kameetha ijeekakaa-yiteemi, ari ikimi-temiri eejatzi Awinkatharite Jesús Jeepatzii-totaa-rewo.

Ikemaatsi-yitakari Pablo

³ Jame ajahaawentee-yaari Tajorentsi, ipaapatentari Awinkatharite Jesús Jeepatzii-totaa-rewo. Riitakira Ashiteeri, neshironkatantaniri. Riitaki Tajorentsi, oemoshirenkantaniiri.

⁴ Aririka otzimi pomeentsitzi-mowaeteeni, riira Tajorentsi oeshirenkaeni, amatantyaawori aaka oemoshirenkayiteri itsipa-paeni opomeentsitzi-moyitari. Roojatzi amateeri aakapaeni okaatzi rantzi-mota-kaeri Tajorentsi.

⁵ Roojatzi matachani, aririka añaa-yiteero akemaatsi-pero-waetyaa ikimita-paentzirowa Jeepatzii-totaa-rewo, aritaki añiitakyaawo eejatzi roemoshirenka-pero-yitee.

⁶ Aritaki okantakari, rootakira nokemaatsi-waetan-takari naaka, roo niyotan-tyaawori jempe nokantya noemoshirenka-yiteemi eeroka-paeni, pawijako-shire-yitan-teeyaari. Rootakira roemoshirenkan-teeta-kinari eejatzi naaka, niyotan-tyaawori jempe nokantero noemoshirenka-yitee-mi eeroka-paeni aririka piñaa-yiteero okaatzi nokemaatsi-waetakari naaka.

⁷ Rootaki niyoperotan-takari aritaki roemoshirenkae-teemi eeroka-paeni ikimi-takinaha naaka, aririka pimataneero pikemaatsi-waetyaa nokimita-kirowa naaka.

⁸ Noyemijantzinkarite-paeni, nokoyi piyoyiteero okaatzi pomeentsitzi-moyita-kinari naaka nojeekanta-paentari nampitsiki-paeni janta Asia-ki. Osheki rowatsi-naawaetee-takina noshiyakaa-mintheetzi ari nokamakimi.

⁹ Nokenkishiryaa-kotawo nimaeka eenitatsira oeta ishinetan-takinawori Tajorentsi noñaa-kiro nokamima-witaka, ari okantya niyoperotan-tyaari nawentaa-shiretee-yaari rirori, tee okameethatzi nawentaa-shiwaetyaa naaka.

¹⁰ Roo kanteencha imatakiro rowawijaa-kotaana nokamimi, eekirowa riyata-kaatyero. Nawentaa-shiretatyeyaaari eekirowa raminako-wenta-tyeena paata.

¹¹ Ari pikanta-yitane-yaari eejatzi eeroka-paeni pitsipateena naaka, pamaneeri Tajorentsi raminako-wentan-tenari. Roo ramananteyaari Tajorentsi ikaate kemakoyiteenani imatakiro Tajorentsi raminako-wentaana.

Raretari Pablo Corinto-jatzi

* 1:1 kemijantzinkari-paeni = kiteshireri

12 Niyotzi naaka notampatzikatzi-motantaki jempe-rika nojeeki-moyitantaki. Riira Tajorentsi yotatsi tekatsi namatawite, tekatsi nopashiwentakotyaari. Jempe nokanta niyotaa-yitakimi eeroka-paeni, tee nokenkithata-kota-paenta-tziro roshiya-kaanta-witari jaawiki-jatzi yotanitaantsi iroka, apatziro nokenkithata-kota-piintakiro jempe ikanta Tajorentsi ikaminthaantzi.

13 Tema okaatzi nojankina-yitakimiri tekatsi nomana-pithatemi, tekatsi pomeentsi-waeta-chani ikematheetero. Okantashitzimaetyaa pikemathata-piinteero okaatzi nojankina-yitzimiri.

14 Kimitaka pikematha-yitakina eepichokiini, aritaki pajahaa-wentee-na paata ipiyeerika Awinkatharite Jesús. Ari nokimi-tyaari eejatzi naaka, najahaawenteemi eeroka-paeni paata.

15 Rootaki nokowan-takawori napiiteero nareetemi janta, roo pikimo-shiretan-tyaari nareetee-mira.

16 Ari nokowawitakari nareeta-nakimimi niyaatan-tyaari Macedonia-ki, opoñaashitya napiita-neeromi aririka nopiyeerikami. Ari okantyaami pamitakotan-tawae-narimi potyaanteena ipatsiteki Judá-paeni.

17 Roo kanteencha noepithokakiro nokenkishiryaa-witakari nanterimi. ¿Poshiyakaa-mintheetakima eeroka-paeni osheki namatawita-piintakimi? ¿Pikenkishiryaaama noñaawaeta-shiwaetaka noninta-kaani-kiini, nokanta-piintaki “¡Ari! Nareeta-kyaami?” ¿Poshiyakaa-mintheetzima niyowitakawo eero nomatziro nareetemi?

18 Tema tee itheeya-nita Tajorentsi, riyotzi rirori tee notheeya-waeta naaka nokantzira “¡Ari!”

19 Ari ikantakari eejatzi Itomi, Jesús Jeepatzii-totaa-rewo, netapaakari nokenkithatakota-paakimiri notsipatan-takariri Silvano eejatzi Timoteo. Tema tee ikanta-nitzi rirori Jesús Jeepatzii-totaa-rewo “¡Ari!” riyotaki-rika eero rantziro oeta-rika. Tema okaatzi ranta-piintakiri Jesús Jeepatzii-totaa-rewo okimiwitakawo riimi Tajorentsi kanta-piinta-tsini “¡Ari!”

20 Riitakira Jesús Jeepatzii-totaa-rewo yotakaapero-yiteeri ari omonkaateeyaa okaatzi ikashiya-kaantakiri Tajorentsi. Rootaki akantan-tayiteeyaari aakapaeni awentaa-shire-yitaa-rewo “¡Ariwé!” Rootaki aweshiryaa-wentan-teeyaariri Tajorentsi.

21 Okimiwitakawo rii Tajorentsi apataa-kaayita-kaeriri Jeepatzii-totaa-rewo, riitaki yoshiiyiteeri okimiwitakawo ijeepatzii-toyiteemi,

22 okimiwitakawo ipothoyita-tyeemi rashiyiteera. Tema añirowa rotayaanta-kaero Ishire tajorentsi inampi-shiretantee, ari ayotziri maperori Tajorentsi ithotyahaero okaatzi ikashiya-kaakaeri.

23 Omaperotatyaa, riyotzi Tajorentsi tee namatawi-tzimi nokantzimira ni-maeka: Roo kantakaan-tzirori kaari nareetan-tzimi Corinto-ki, ari okantyaaa eero nokijawaetan-tapaakimi.

24 Teera nokantatzii naaka omperatzimiri pikemijantan-tenari. Tema poejokirota-nakawo okaatzi pikemijanta-neeri. Roo kanteencha roperotat-sira atsipata-wakaha-yaani antawaeteeyini pithaamentan-teeyaari

2

1 Iroka nokenkishiryaaakari: Eerowa napiiteero nareetee-mi, roorika owashiretakota-kaawaetemini nareetemi.

2 Aririkami nowashireta-kaawaetemi janta, ¿litakama thaamenta-shireta-kaenani naaka?

3 Rootaki notyaantan-takimiri paerani nojankinari, tee nokoyi niyaata-shitemi powashireta-kaanta-waetenari. Tema eerokawitee-yakani

thaamenta-shireta-kaenani. Rootaki nokanta-shire-witan-takari: “Eerowa niyaatzita, nokema-kota-waeriita eenitatsi-rika thaamenta-shireta-kaenani. Ari okantyya nokimo-shireta-kaan-tyaariri eejatzi rirori-paeni.”

⁴ Notyaanta-kimirowa paerani nojankinari, nowashire-waeta-tyaaha nojankinata-kimiro. Teera roo notyaantan-takimirori nokantzi-moneenta-kaantemiri. Tema nokowawitayaa piyote osheki netako-pero-takimi.

Ipeyakotziri Pablo kantzimo-neenta-kaataniri

⁵ Nokoyi nimaeka nokenkithata-koteri atziri owashireta-kaawaeta-kinari. Teera naaka ikantzi-moneenta-kaawaetyaa, tema kimitaka maawoeni eeroka-paeni ikantzi-moneenta-kaayitakimi. (Nokantan-tawori “kimitaka,” tema tee nokoyi nowanaa-pero-waetero.)

⁶ Tema eenitatsi osheki pikaatee-yakini eeroka-paeni, pimatakiri pomishitowaeri. Roo kanteencha aritapaaki pipakaeri.

⁷ Pipeyakoteeri nimaeka, poemoshirenkae-ri, rowashirewaetakari.

⁸ Nokowa-kotee-yimini pikanteeri irika atziri: “Netakoteemi.”

⁹ Paerani, netakari nojankinatakimini nokantakimi: “Powajankiteeri.” Noñaanta-tziimira noñaantemiri kyaari-pero-rika pikemijantana.

¹⁰ Roo kanteencha ikoyi Jeepatzii-totaa-rewo pipeyakoteeri irika atziri. Rootakira nanteeri naaka tema rootaki kameethatzi-moteemini maawoeni eeroka. Itzimi-rika pipeyakoteeri eeroka-paeni, aritaki nopeyakotantee eejatzi naaka.

¹¹ Rootakira antayiteeri eero rotsinampaantee Yakatantaniri. Tema ayteeyironi okaatzi ikoyiri ranteri Yakatantaniri.

Kantzimo-shiretariri Pablo nampitsiki Troas

¹² Chapinki, areetakina naaka nampitsiki Troas niyaatan-takari nokenkithata-kaantziro Kameethari Ñaantsi jempe ikanta-kota Jeepatzii-totaa-rewo. Arira noñaakiro nokemijanta-kaantaki ikantakaakawo Awinkatharite.

¹³ Roo kanteencha okantzi-motakina janta tee noñaapaakiri noyemijantzinkarite Tito. Rootaki nawijan-tanakari Macedonia-ki.

Riitaki Jeepatzii-totaa-rewo otsinampaa-kaanta-tsiri

¹⁴ Roo kanteencha okantawityaa jempe-rika akinayite, kantacha amaniri Tajorentsi. Tema okimiwitakawo oyaamporitaa-tyeerimi Jeepatzii-totaa-rewo, ipiyaawo rirori nampitsiki rotsinampaantaki rowayirita. Oshiyakoyitayawo eejatzi inteeneenkatziki kajankari maawoeni nampitsiki. Arira akantayityaari aaka aayite jempe-rika-paeni akamanta-yiteeri atziri jempe ikanta-kota Jeepatzii-totaa-rewo.

¹⁵ Akimiwitakawo kajankari itahaeri Jeepatzii-totaa-rewo rinimota-kaantyaariri Tajorentsi. Iroka kajanka-pathari kantacha ikemaen-kayiteero ikaate awijako-shire-yitaa-tsini, eejatzi ikaate peyashi-waetaa-chani.

¹⁶ Tema eeniyitatsi, okimitzi-motari iroka kajankaenkari owamaantanirowa iroka. Riima itsipa-paeni oshiyi-motakari kajanka-pathari roo owaña-shireteerini. ¿Eenitatsima kameetha-shireta-tsiri roshiya-kaawentee-tziri iroka kajankaenkari?

¹⁷ Kaarira irika-paeni kenkithata-shiwaetawori iñaani Tajorentsi ikoyi raantashi-waetyawo koriki. Tema riitakira irika-paeni maperota-neerori ikenkitha-waeryaantziti. Rootaki nomataneeri naaka. Riitaki Tajorentsi otyaanta-kinari nokenkithata-kaante, nantawaateeniri Jeepatzii-totaa-rewo jempe itzimi napatahaari, riitaki Tajorentsi ñaanari nantayiteero.

3

Antawae-wentzirori owakirari ikashiyakaa-wakaetari

¹ ¿Pikenkishiryama najahaa-wenta-waetatyaa naaka? ¿Noshiya-kota-tyaarima amayitzi-mirori rojankinari, ikantzi: “Paakameethata-wakina?” ¿Noshiya-kota-tyaarima koyirori pojankinateniri jankina-rentsi, raayitero jempe ikinayitzi?

² Tema eeroka-paeni kimiwita-kawori jankina-rentsi raakameethatan-teetari, rootaki rojankina-shiretan-teeta-kinari naaka. Tema aririka iñaayiteemi atziri-paeni jempe pikanta-yitanaa, arira riyoyiteerori okaatzi nantzimo-yitakimiri, okimiwita-nakawo iñaanata-tyeeromi okaatzi rojankinata-koeta-kinari.

³ Ari añiirori eerokataki kimita-kawori jankina-rentsi rojankinaperotakiri Jeepatzii-totaa-rewo. Roo kanteencha teera nokenkithata-kota-tziro jankina-rentsi koñaata-tsiri, kimitawori aririka rojankineetero mapikota, tema nokenkithata-tziro ipashine-shireta-kaayiteemira Ishire Tajorentsi Kañaaniri.

⁴ Nokenkithatan-tawori iroka, tema riitaki Jeepatzii-totaa-rewo kantakawori awentaan-taariri Tajorentsi okantyyaa ayotantyaari kyaariperori iroka.

⁵ Teera aaka mata-shityaawoni apaniroeni, tema riitaki Tajorentsi matakaa-yiteerori.

⁶ Riitakira Tajorentsi matakaa-kinawori nokenkithata-koteero owakirari ikashiya-kaanteetani. Iroka owakirari ikashiya-kaanteetani kaarira jankina-rentsi oshiyaawoni paejato ikantakaan-teetani kaamanita-kaanta-tsiri. Tema riitaki kanta-kota-chari Ishire tajorentsi añaashireta-kaanta-tsiri.

⁷ Paerani rojankinatan-teeta-kawori Ikantakaan-teetani mapikotaki, okoñaata-paentzi rowaneenkawo Tajorentsi, opoña opeyanaka. Ikanta iñaakiro nowae-jatziteni Moisés, ishipakiryawootanaki, tee omatajeeta raminawooteeri Israel-paeni. Roo kanteencha iroka jankina-rentsi osheki okaamanita-kaantaki, otzimimo-witakawo owaneenkawo.

⁸ Rooma okaatzi rantayiteeri Ishire tajorentsi nimaeka, rootaki owaneenka-perota-chani.

⁹ Tema owaneenkawitaka okaatzi owajankitaa-kaanteen-tsiri, rootaki maperoteeroni owaneenkatyaa tampatzika-shireta-kaanta-tsiri.

¹⁰ Iroka owaneenka-perota-chari nimaeka awija-pero-tziro tzimawitachari paerani owaneenkawo.

¹¹ Tema ari okaatapaaki owaneenka-witapaen-chari. Rooma owaneenka-perotaa-chani rootaki ashi owaeroni nimaeka.

¹² Tema tzimaki nimaeka kowashiretakaenani, notonta-shiretanaki nokenkithata-kaantee.

¹³ Tee nokimi-wityaari nowae-jatziteni Moisés ipashika-wootaka eero iñaantari Israel-paeni, tema peyanaa ishipakiryawoowitaka.

¹⁴ Tema kijoshiretee-yakini paerani Israel-paeni, roojatzi ikantayitari ikaatzi icharini-yitaari. Tema aririka ikemiro iñaaneetero paejatotsiri ikashiya-kaanteetani, eero ikemathatziro kimiwitaka ipashikae-tatyee-nirimi ikenkishiryaaani, apatziro ikanta-kahae-yaawo Jeepatzii-totaa-rewo ikemathata-kaayiteeri okimiwitee-yaawomi ipashikaryaa-kotaa-tyeeniri ikenkishiryaaani.

¹⁵ Eeniyitatsi nimaeka, aririka ikemiro iñaaneetero rojankinari nowae-jatziteni Moisés, pashi-shireyitaka.

¹⁶ Rooma itzimi-rika piyashireta-shiteerini Awinkatharite, aritaki ipashika-ryaako-shireteeyaa.

17 Ikantakoe-tziri jaka “Awinkatharite” riitakira Ishire tajorentsi, jeewaetakan-taatsini kameetha.

18 Rooma aakapaeni awentaa-shiretaa-rewowa Jeepatzii-totaa-rewo, akimiyita-naari Awinkatharite. Tema akimiwitaawo aminaatyeerimi Awinkatharite oorenta-kaha eshiro-takiri. Tema aminawoota-kotaa-tziri eshiro-takiki, teera okimitari kamantan-tanirini Moisés ipashika-woowaetaka paerani rirori. Rooma paata aririka añaperoteero rowaneenkawo, aripaetera akimityaari rirori. Riitakira matakaeroni Awinkatharite, Ishire tajorentsi.

4

1 Riitaki Tajorentsi neshironkataanari nantawaetan-taanariri rirori. Rootaki kaari okantzimo-neenta-waetantana.

2 Nopakahaero kaanita-kaawaete-nanimi, teera nomanakaa-waetyaawo niyotaante namatawitan-tantyaari, teera notheeya-kowaetyaawo iñaani Tajorentsi. Tema okaatzi nokenkithata-kota-neeri kyaariperori iroka, rootaki iñaantawori Tajorentsi kameetha okantzi-moyitari atziri okaatzi nokenkithata-kaanta-yiteeri.

3 Eenitatsi-rika kaari kemathateroni jempe okanta-kota Kameethari Ñaantsi nokenkithata-kotziri, teera naaka omana-pitha-waeterini, tema eenitatsi kantakaawori kaari ikemathatantawo okimiwitakawo ipashika-pithate-tatyeerimi ikenkishiryaaani, riitakira peyawaeta-shitaa-chani.

4 Okimiwitakawo imawityaakita-tyeemi irika-paeni kijoshireri. Riitaki Kamaari iiteetziri “itajorentsiti jaawiki-jatzi,” mawityaakita-kaakiriri, rootaki kaari ikemathatantawo Kameethari Ñaantsi. Okimiwitaka tee iñaayitee-romi koñeetyaatsiri oshiyakaa-wenta-chari rowaneenkawo Jeepatzii-totaa-rewo, oshiyakariri Tajorentsi.

5 Riitakira Jesús Jeepatzii-totaa-rewo nokenkithata-koteeri, nokantzira: “Awinkatharite irika.” Teera naaka kenkithata-kowaeta-chani. Apatziro-wa rowakina naaka Jesús pompera-waetena eeroka-paeni.

6 Ikantaki Tajorentsi: “Okoñeetyee tsirenikaakiri.” Rootaki oshiyakaa-wentacha ikoñaa-shiretaana naaka, rootaki nokitejeta-kotan-teeyaariri ee-jatzi itsipa-paeni niyotakaa-yiteerira Tajorentsi, okimitzi-motan-teeyaariri rirori-paeni iñahaatyeeromi rowaneenkawo Tajorentsi oshipakiryaaaki ipooki Jeepatzii-totaa-rewo.

Awentaa-shireyiteeyaa

7 Okimiwitakawo rowan-teetyaawomi pinaperota-chari chomoki. Riira oshiyakaa-wenta-chari Tajorentsi ipajawyaa-yiteero itajorenka awathaki, roo awatha oshiyakaa-wentakari chomo. Rootaki rantantawori iñaantyaawori riitaki otzimimo-perotziri itajorenka, teera otzimi-motee aakapaeni.

8 Tema osheki nokemaatsi-waewitaka, teemaeta nowashiretako-neenta-waetyaa. Nothaakyaa-waewitaka, teemaeta noñaawenashiryawaeta.

9 Ikosheka-waetee-takina, teemaeta rookawentee-tana. Rowatsinaawaetee-takina, teemaeta ipeyakaa-shitee-tena.

10 Osheki rowamayi-matee-takina ikimita-kaetakina paerani Jesús, aritaki iñahaeteerori rañaantari Jesús.

11 Iroka kanta-kota-chari, osheki noña-piinta-witakawo nokamawenteromi nokenkithata-kotakiri Jesús, aririka iñaayiteenari atziri, riyoyitee jempe ikanta Jesús rañaakaantzi rirori.

12 Rootaki nokami-matan-takari naaka, paña-shiretan-teeyaari eeroka-paeni.

¹³ Rootaki nomateeri naaka okaatzi rojankinata-kotee-takiri paerani, ikan-teetzi:

Nokemijantanee naaka, rootaki noñaawaetantari.

Rootakira nomataneeri naaka, nokemijantanee, rootaki noñaawaetantari.

¹⁴ Tema niyotzi naaka rowañaahaeri Tajorentsi irika Awinkatharite Jesús, aritaki rowañaahaena eejatzi naaka, itsipata-kahae-nari Jesús, ari pitsipayitee-na eejatzi eeroka-paeni.

¹⁵ Nomatan-tawori nokenkitha-yitee naaka rootaki pinintaa-waetan-teeyaari eeroka-paeni. Tema eekiro-rika pisheki-perota-nakityee eeroka-paeni ineshironka-yiteeri Tajorentsi, ari isheki-perotee amana-piinteerini, weshiryaa-wentan-teeyaariri eejatzi.

¹⁶ Rootaki kaari okantzimo-neenta-waetantana naaka, okantawitaka rowamayi-mawaetee-takina. Tema nothaamenta-shire-piintanaa.

¹⁷ Okaatzi nokemaatsi-waetaka nimaeka eepichokiini iroka, eero okantee-tatyaani. Rootaki noñaantee-yaawori paata antawo owaneenkata-chari kaari thonka-nita-chani. Rootaki awijeeroni okaatzi nokemaatsi-waewitakari, tee nowa-jeetzi nomonkaatan-tyaawo oeta-rikapaeni.

¹⁸ Tema noñaashiretakiro naaka kaari iñahaetzi nimaeka, eeromaeta othonka-nitaa iroka. Tee okowa-perota-jaanteeyaa okaatzi koñaayita-tsiri kaari kijonita-tsini.

5

¹ Okantawityaa ithonkaetero apanko jaka kepatsiki, roo kanteencha ayotzi eenitatsi otsipa apanko kaari thonka-nita-chani janta inkiteki, tema riitaki Tajorentsi wetsika-kirori, kaarira atziri wetsikironi.

² Ari okimitari eejatzi awatha nimaeka, osheki okemaatsita-kaawaetakae. Akowateeki otzimi-motee otsipa awatha añanteeyaari inkiteki.

³ Aritaki okantee-yaari paata, iroka ashire nimaeka aritaki otzimae owakirari awatha.

⁴ Eenirowa añanta-yitawo awatha nimaeka, atekawaetzi akemaatsi-waeta. Roo kanteencha tee akowaa-jeetzi apeyashi-waeteeyaa. Tema akowawitayaa otzimimo-yitee otsipa awatha, akowaero ashi owaero añayitee. Rootaki poyaatee-yaawoni iroka añantari kaari kijota-nita-tsini.

⁵ Riitaki Tajorentsi matakaa-yiteeroni jempe akantayiteeyaa. Tema añakiro rotyaanta-kaero Ishire Tajorentsi inampi-shire-yitante, ari ayotziri omaperotayaa imonkaateero Tajorentsi okaatzi ikashiya-kaayita-kaeri.

⁶ Rootakira shintsi-shireta-kaeri. Tema ayoteeyini eeniro añayitzi awathaki, tekiraata atsipataariita Awinkatharite.

⁷ Awentaa-shiretyaari eeniro añiika, okantawitaka tee añawityaari.

⁸ Tema nokantaki shintsi-shiretakae, akowayitaki ookawenta-yitero awatha, atsipatan-teeyaariri Awinkatharite.

⁹ Akowa-piintakiro antayitero okaatzi inimoteerini rirori, etanakyaawo nimaeka, ari okimitee-yaari paata aririka atsipatee-yaari.

¹⁰ Tema maawoeni aakapaeni, aritaki akatziyi-moteeri paata jempe ijeekae rirori raminako-yiteeri maawoeni, ikaatzi antayita-kirori kaariperori eeniro rañaawita, riitakira rowajankitaa-yiteeri. Raminako-yiteeri eejatzi ikaatzi antayita-kirori kameethari, riitakira ikimita-kaanta-yiteeri ipinayitaa-tyeerimi.

Amatakaa-yiteeri itsipa rariperotee-ri Tajorentsi

¹¹ Nokenkithata-kaanta-piintzira naaka, ari nokinakaerori iñanteeyaawori omaperotayaa nopinkathateeri Tajorentsi. Riyotziro rirori, okantashitzimaetya piyotee-yironi eejatzi eeroka-paeni.

¹² ¿Pikenkishiryama najahaa-wenta-waetatyaa napiipiintan-tawori? Teera ari okantyyaa. Tema nokowatzii piyote jempe nokantaari naaka, ari okantyyaa piyotan-tyaawori eeroka jempe pikanteri pakayiteri kameetha ikaatzi ajahaa-wenta-waeta-chari janta, kantawaeta-shita-chari: “Kameethari naaka,” teemaeta ikowa-neetzi ikameetha-shireteeyini.

¹³ ¿Nokimitzi-mota-tziimima shinki-wenta-waeta-chari nokantan-tayitzimiri? Tekatsira oetyaa, tema noetziñaariko-pero-wenta-naatyaari Tajorentsi. Rooma nokimitzi-motzimi-rika atziri tekatsita-tsiri kameetha, nokowatziira nonintaa-shireta-kaayitemi nokanta-yitan-tzimiri.

¹⁴ Rootakira nantanta-yitawori iroka-paeni retakotaanaha Jeepatzii-totaa-rewo. Tema ikamawentee maawoeni aakapaeni, okimiwitaawo maawoeni akamayitakimi aakapaeni eejatzi.

¹⁵ Iroka opoñaantari ikamawentan-teeri maawoeni aakapaeni, añahae eejatzi, ikowatziira antapiinta-yiteeniri okaatzi ikoyiri rirori, eero antashi-waetawo okaatzi akowa-shiwaetari aakapaeni.

¹⁶ Rootaki eero okantzi-mowaetantari atziri jempe ikanta iñeetziri iwathaki. Tema omaperotatyaa otzimi-motakiri iwatha Jeepatzii-totaa-rewo ijeeki-motanta-paenteeri. Roo kanteencha tee añiimaetaawo nimaeka.

¹⁷ Rootaki nokantan-tzimiri, ikaatzi apatashiretanaariri Jeepatzii-totaa-rewo, owakira-shiretanee, tee ikimita-neeyaa jempe ikantawitaa paerani, tema othonka owakiratzi-mota-neeri maawoeni.

¹⁸ Riitakira Tajorentsi matakanaan-tzirori maawoeni iroka-paeni. Riijatzi kantakaa-kawori ariperotan-taariri rirori okantakaan-tziro rantzimo-yiteeri Jeepatzii-totaa-rewo. Ikantayitee nimaeka aakapaeni roojatzira antayiteeri, amatakaa-yiteeri eejatzi itsipa-paeni raripero-yitee-ri Tajorentsi.

¹⁹ Roota-kira rotyaantan-takariri Tajorentsi jaka kepatsiki irika Jeepatzii-totaa-rewo, ari ikinakaero rariperotan-taariri jaawiki-jatzi-paeni, eero rowajankitaa-wentan-taari iyaari-peronka. Rootaki rotyaantan-tayitakaeri eejatzi aakapaeni akenkithata-kaayiteeri atziri-paeni raripero-yitee-ri Tajorentsi.

²⁰ Rootaki nomataneeri naaka, rotyaantee-takina nokenkithata-koteeri Jeepatzii-totaa-rewo. Okimiwitakawo riita-kimi Tajorentsi apiipiintakaa-kinawori, nokantzi: “Pariperotee-ri Tajorentsi. Rootaki ikowaeri Jeepatzii-totaa-rewo.”

²¹ Teera rantani-tziro Jeepatzii-totaa-rewo kaari-perori. Roo kanteencha ikemaatsita-kaawaetakari Tajorentsi okimiwitakawo rantaki-tyeeromi kaari-perori. Arira ikinakaa-kirori Jeepatzii-totaa-rewo, itampatzika-shireyitan-teeri, ikimita-kaayiteera jempe ikanta rirori.

6

¹ Arira akaatzi antawaeteeniri Tajorentsi, noshintsi-tzimi eero pimaninta-waetziro ikaminthahaemira Tajorentsi, aminaashi-waeta-kari.

² Iroka ikantakiri rirori:

Niyotakira kameetha okantyyaa, aripaete nokemakimiro pikowa-kotanari. Omonkaa-paeteta-paakaha “Kitejeri Awijakotaantsi,” noneshironkateemi. Rootaki apiipaetetaa-chari nimaeka, iroka “Kitejeri Awijakotaantsi.”

³ Teera nokoyiro itzimi iita notzika-tzika-waeteri rawijako-shiretee, eero itheenki-mawaetan-teetanawo nantawaetani.

⁴ Tema nokowatzii noñaahan-teero kameetha romperatani Tajorentsi naaka, tema noejokirotatyeeyaari aririka awiji-motena oeta-rikapaeni: ikemaatsita-kaawitee-tena, ipomeentsita-kaawitee-tena, rowajankitaa-witee-tena,

⁵ ipajawitee-tena, romonkyaawae-witee-tena, rowatsi-naawae-witee-tena, nantawae-pero-witakyaa, nokemawityaawo nowochokini, ayimawae-witakina notashe.

⁶ Tema nokiteshiretee, niyotanitee, aakameethateteena, nonethaantayitee, ijeeka-shiretanteena Ishire Tajorentsi, netako-perotanteeya.

⁷ Noñaawaeta-piinteero kyaariperori, itajonka-wenta-kaanteena Tajorentsi. Nanta-piinteero tampatzika-shiretakaa-yinani, nokimita-kaanta-nakiro nowayiritee-mi, notzikaa-wenta, nopiyako-wenta eejatzi.

⁸ Eeniyitatsi atziri theen-kawaetanari, roo kanteencha eeniyitatsi itsipa pinkathatanari. Eeniyitatsi atziri ninawaetanari, roo kanteencha eeniyitatsi itsipa ajahaa-wenta-waetanari. Okantawita noñaawaeta-piinta-witawo kyaariperori, iitapiinteetana “thaeri”.

⁹ Omawitakyaa eero itzimawita kaari ñaayitenani naaka, tzimimaetacha itsipa iyopero-yitanari. Nokamima-witakyaa, eeniromaeta nañi. Rowajankitaa-witee-takina, temaeta rowamahaetana.

¹⁰ Nowashire-witakyaa, eekiro nothaamenta-tyeeyaa. Nokowityaa-neenta-waewitakyaa naaka, roo kanteencha nonintaa-kaayitee-yaari itsipapaeni. Tekatsi tzimimo-witenani naaka, roo kanteencha nonintaa-yitaawo kowaperota-chari.

¹¹ Corinto-jatzi-paeni, nokanta-perota-tziimiro iroka-paeni, tekatsi nomani-motemiri.

¹² Tekira-rika awentaa-wakaata, eerokaha kanta-shitawori, teera naaka.

¹³ Ajantyyaa paakameethateena naaka noshiyimira eeroka, tekatsi nomani-motemi. (Nokantzimiro iroka, kimiwitaka riimi eentsi noñaanate.)

Akimitayitaawo roomi itajorentsi-pankote Tajorentsi Kañaari

¹⁴ Eero papatahaari kaari kemijanta-tsini. ¿Kantachama kameetha-shireri raapatziyaari rantawaete kaari-pero-shireri? ¿Kantachama eejatzi otsirenite jempe okoñeetyee?

¹⁵ ¿Kantachama Jeepatzii-totaa-rewo rakakoteniri ikoyiri Kamaari? ¿Kantachama kemijantzinkari itsipatyaaari kaari kemijanta-tsini rashityaawo jempe-rika oeta?*

¹⁶ ¿Kantachama akimitakaantero itajorentsi-pankote Tajorentsi jempe ipinkathatee-tziri oshiyakaa-wontsi? Tema akaatzi ayemijantzinkariyitee aakapaeni akimiyitaa-tyaawo aakami tajorentsi-panko jempe inampitawo Tajorentsi Kañaari. Tema iroka ikantaki Tajorentsi:

Ari nonampi-shiretan-teeyaari, notsipatee-yaari jempe nanashi-yitee.

Naakataki ikimita-kaantee Itajorentsite,

Riitaki nashiyitee-yaari Naaka.

¹⁷ Rootaki ikantantari eejatzi Awinkatharite:

Pinteenariyaari itsipa-jatzi atziri, eero pitsipa-minthatari irika-paeni.

Eero panta-piinteero nopinka-kaemiri.

Tema naapatziya-yiteemi,

¹⁸ Pikimita-kaanteena naakami pipaapate,

Nokimita-kaanteemi naaka eerokami notyomi-paeni, eerokami nishintyopaeni.

Arira ikantziri Awinkatharite, Shintsi-perori.

7

¹ Netakotani, tema eenitatsi ikashiya-kaakaeri Tajorentsi, otzimatyee apakahaero maawoeni kaari-perori okaatzi antayitziri, okaatzi

* 6:15 Kamaari = Belial

akenkishiryaa-yitari eejatzi. Tema otzimatyee oñaahan-teero apinkathatziri Tajorentsi, akite-shiretee.

Ikimo-shiretaki Pablo ipakahaero Corinto-jatzi kaari-perori

² Paakameethateena naaka. Tema tee nokantzi-moneenta-kaawaetzimi eeroka-paeni, tee nowaariperota-kaanta-waetzimi, tee notheenkashiryaakantawaetzimi eejatzi.

³ Tee roo nokantan-tzimirori iroka nokamantakotatziimi. Jame napiita-waemiro nokantzi-takimiri: “Netako-perota-kimi.” Rootakira nokantapiintemiri eeniro añaaayitzika nimaeka, ari nokimitzi-teeyaawori eejatzi akamawiteeyaa-rika.

⁴ Osheki nawentaakimi eeroka-paeni. Najahaa-wentakimi. Aririka nokenkishiryaa-koyitemi, pithaamenta-shireta-kaana, kimoshiretakina, okantawitaka osheki ikosheka-witee-takina jaka.

⁵ Tema nareetakaha Macedonia-ki, tee omata nomakoryaa-paaki, tema osheki pomeentsitzi-mota-kinari. Eenitatsi osheki ñaana-mintha-waeta-shita-kinari, rootaki kantzimo-shireta-waeta-kinari.

⁶ Roo kanteencha roemoshirenka-piintziri Tajorentsi ikaatzi okantzimo-neenta-waetari, ari ikimi-tzita-kinari naaka, tema rareeta-kaakari Tito jaka nojeekika.

⁷ Osheki nothaamenta-shiretanaka noñaawakirira. Roo nothaamenta-perotan-tanakari ikamanta-paakina jempe pikanteeyani eeroka-paeni. Ikantapaakina: “Raakameethata-wakina Corinto-jatzi-paeni, ikowaeyakini iñeemi, osheki okatsizimo-shiretakiri okaatzi rantzi-mota-kimiri, antawo retakoyitemi.” Arira ikantapaanari, rootaki oemoshirenka-perota-kinari.

⁸ Paerani, netanta-kawori notyaantzimi nojankinari, niyowitaka owashireta-kaawaetemi okaatzi nokanta-yitakimiri. Okanta nokantashire-witanaka: “Eero notyaantaa-jaetzi-nirimi.” Roo kanteencha niyotzi nimaeka eepichokiini powashireta-waewita-paenta eeroka-paeni.

⁹ Rootaki nokimo-shire-wentan-tawori nimaeka notyaanta-kimirowa. Teera nokantatzii roo nokimo-shire-wentziri nowashiretako-waetakimi. Tema roo nokimo-shire-wentziri pipakaa-yiteerowa kaari-perori. Ari pikanta pinimota-kaantaariri eeroka-paeni Tajorentsi, potsinampaa-yitakiro powashiretani, teera nowaaripero-waetzimi naaka.

¹⁰ Tema aririka rowashireta-kaantyya Tajorentsi, ikowatziira ipaka-kaanteerori kaari-perori, roo rawijako-shiretan-teetyaari. Rootaki eero okantzimo-shire-waetantee rowashiretae-rika Tajorentsi. Rooma aririka rowashireta-kaanta-waetyaa jaawiki-jatzi-paeni, aritaki iñahaetakiro ikamashireteete.

¹¹ Omatantari rowashireta-kaayitakimi Tajorentsi, ari pipampithashiryaa-naari kameetha, pimatakiro pikijako-wentana. Katsimashiretanakimi eejatzi, pithaawa-shiretzi piñero oetarika awijatsinimi, petakoperotaana, pimatakiro pomishitowakiri kantakaan-tzirori. Ari poñaahan-tzirori kiteshireri pikanta-yitanaa.

¹² Teera apatziro nojankinatero nokantemi: “Pomishitoyiri atziri kaariperoteen-tsiri,” tee roo nojankinatan-temirori pikijako-wentantyaawori itheenkashiryaanteetzi. Tema roo nojankinatan-tzimirori paerani okantyya riyotakaan-temiri Tajorentsi jempe pikantyya piñaashintsi-wentee-na naaka.

¹³ Rootaki nothaamenta-shiretan-tanakari. Osheki okimo-shireta-kaakina eejatzi nokemawakira paakameethata-wakiri Tito, powawijaa-kiniri okantzimo-shireta-waetakari rirori.

¹⁴ Tema nokaman-tzitikari naaka Tito jempe pikanteeyani eeroka-paeni, nokantakiri: “Kameethari ikanteeyani Corinto-jatzi-paeni.” Teera powaañaan-tanawo okaatzi pantayitakiri, tema omaperotatyaa okaatzi nokantzi-takariri Tito. Ari okantzi-takari okaatzi nokanta-yitakimiri eeroka.

¹⁵ Retakoperoyitamira Tito nimaeka, aririka roshireta-koyitemi jempe pikantee-yakani paakameethata-wakiri, pikemijanta-wakiri, pipinkathata-wakiri.

¹⁶ Antawo nokimo-shiretzitaka naaka kantacha nawentaa-pero-yitee-mi nimaeka.

8

Koriki ipashitee-tyaariri kemijantzinkari-paeni

¹ Noyemijantzinkarite-paeni, nokoyi piyota-kotee-yirini ikaatzi piyowentaariri Tajorentsi jaka Macedonia-ki, ikaminthaa-yiteeri.

² Okantawita iñaayiwitakawo osheki pomeentsitzi-mowaetariri, ikimoshireteeyini. Okantawitaka ikowityaa-waetzi, osheki koriki ipashitan-takari.

³ Riitakira kowashiteenchari rirori ipashitanyaa, ipantayitaki okaatzi ikowakaari rirori, rawijantaki ipashitan-tayita.

⁴ Ikantakina naaka: “Jame apashiyityaari koriki itsipa kemijantzinkari-paeni, ikaatzi kowityaa-waeta-tsiri.”*

⁵ Imaperota-tziiro okaatzi rantakiri awijanakiro nokenkishiryaa-kowitakariri. Riitakira roetziñaarikowenta-naari Awinkatharite, ari ikimita-kinari eejatzi naaka-paeni. Tema rootaki ikowakaa-kiriri Tajorentsi.

⁶ Rootaki noshintsi-tan-takariri Tito ipiyanee janta ikowaka-shireta-kaantemiri pimayiteero eeroka-paeni. Riitakira tsipata-paakimiri janta petanta-nakawori pipashitan-tayitaka.

⁷ Eeroka-paeni awijanta-yitanaa-tsini pantayita-nakiro osheki oetarikapaeni. Kameetha pikemijanta-yitane, kameetha pikenkithata-kaantayitane, kameetha piyoyitane, pithaamentayityaa, antawo petakotakana. Nokoyi nimaeka pawijayitante pipashitan-tayiteeyaa.

⁸ Eero noshintsiwentzimi pimatantayi-tyaawori. Apatziro nokenkithata-koyitemiri jempe ikantayitaka jaka ikowa-yitzi ineshironkatante. Ari okantzimaetari osheki okameetha-waetemi poñaahan-teero petakoperotantayityaa.

⁹ Kameetha-waetaki pimayiteeromi ranta-paentziri Awinkatharite Jesús Jeepatzii-totaa-rewo, ineshironkatan-tapaentzi rirori. Oztimimowitari paerani maawoeni, ikimiwitakari ashaahantzin-kari, roo kanteencha ikimita-kota-paentari kowityaa-waetatsiri. Rootaki ikowityaa-waetanta-paentari pinintaa-waetan-teeyaari eeroka okimiwitee-yaawomi pashaahantee-yaami inkiteki.

¹⁰ Iroka okaatzi nokenkishiryaaari naaka: Rootaki kameethatatsiri pithotyahaero okaatzi petanakari. Eeroka-paeni etanakawori awijaneentziri ojarentsi pikenkishiryaaaka pipashitan-tayityaa. Pimatakiro petanakawo.

¹¹ Ajantyyaa pithotyahaero. Pikimita-kaanteero owakira pithaamentee-yanaka-niranki petanta-nakawori. Ajantyyaa pithotyaa-tyaawo okaatzi tzimi-motzimiri.

¹² Teera ikowa-perotzi Tajorentsi awijakaero apashitan-tyaawo okaatzi tzimi-mota-kaeri. Apatziro apashitan-teeyaawo okaatzi akowakaari. Aritaki inimotakiri Tajorentsi.

* 8:4 kemijantzinkari-paeni = kiteshireri

¹³ Teera nokowa-kota-tyeemi pipashitanyaa inintaa-waetan-tyaari pipashitakari, roo opoñaan-tyaari pikowityaa-waetanaki eeroka-paeni okantakaan-tziro pipashitantaka.

¹⁴ Tema roo kameethatatsi, pipashityaari okowityee-mowaetari nimaeka otzimimo-yitzimira eeroka, opoñaashitya ipashitee-temi eeroka paata aririka okowityee-mowaetemi. Ari okantyya pimonkaata-wakaan-tyaari.

¹⁵ Okimiwitakawo okaatzi rojankinata-kotzi-teetakari paerani, ikanteetzi: Tee rapaawae-tziro ahaentsiri osheki, tee okowityee-motyaari ahaentsiri eepichokiini.

¹⁶ Namaniri Tajorentsi, tema riitaki kantakaa-kawori retakotantemiri Tito, ari ikimitakina naaka netakotzimira.

¹⁷ Tema nokantakiri: “Tito, pipiyanee Corinto-ki.” Tema ikoyitaka. Roo riyaaate nimaeka.

¹⁸ Riitakira itsipata-nakyya Tito itsipa noyemijantzinkarite. Kameetha kenkithawae-ryaantzi irika. Ipinkathayitziri itsipa kemijantzinkari-paeni jempe-rika-paeni, ikemayita-kirira ikenkithata-koteero Kameethari Ñaantsi.

¹⁹ Riijatzi yoshiita-kiriri jaka kemijantzinkari-paeni, rowakiri itsipata-nakina paata naanakiniri koriki itsipa kemijantzinkari-paeni kowityaa-waeta-tsiri. Rootakira oñaahan-teroni omaperotyya etakoyitakari, roo opoñaan-tyaari rashita-ryaawenteeri Tajorentsi.

²⁰ Ari okantyya eero iñaawaetakoetantana aririka notsiparyaa-yitakiri koriki ipashi-perotan-teetari.

²¹ Tema nokowatzii okameethatzi-moteri atziri okaatzi nantayiteri, ari okimitzi-motyaariri eejatzi Tajorentsi.

²² Notyaantemiri eejatzi itsipa noyemijantzinkarite itsipayita-nakyyaari. Riitaki namina-piintakiri, ikowashiryaaaki ramitakotante. Nokaman-takiri jempe pikantee-yakani eeroka-paeni, rootaki ikowa-perotan-tanakari ramitako-yitemi, tema rawentaa-peroyita-nakimi.

²³ Irika Tito, notsipa-minthari irika, riitaki notsipata-piintaka nantawae-wentakimi. Riima itsipa apite noyemijantzinkarite itsipata-nakyyaari, rotyaantani irika kemijantzinkari-paeni jeekayita-tsiri jaka, iweshiryaa-wentari rirori Jeepatzii-totaa-rewo.

²⁴ Otzimatyeera paakameethata-wakiri aririka rareetakyaa janta. Roo riyotan-tyaari noyemijantzinkarite-paeni kemijanta-tsiri janta omaperotyya okaatzi nokenkithata-kota-kimiri eeroka-paeni.

9

¹ Niyotzi naaka tee okowa-perotyya nojankinata-kotemiri piyorikite ikaate potyaante-niriri kemijantzinkari-paeni.*

² Tema niyotaki ayimata-piintakimi eeroka-paeni pantero. Aritaki nokaman-takiri noyemijantzinkarite-paeni nampitawori jaka Macedonia-ki, nokantakiri: “Ikoyita-kaha noyemijantzinkarite-paeni nampiyitawori janta Acaya-ki ipashitan-tayityaa chapinki awijaneen-tsiri ojarentsi.” Nokenkithata-kota-kimira eeroka-paeni nokowashiryaa-kaayita-nakiri eejatzi rirori-paeni.†

³ Roo kanteencha notyaantzi-temiri noyemijantzinkarite-paeni okantyya ikamantzi-tantemiri, riitaki etapaakyyaawoni rowiiyiteri koriki. Tema tee nokoyi aminaashi-waetyaa okaatzi nokenkithata-kota-kimiri eeroka-paeni jaka.

* 9:1 kemijantzinkari-paeni = kiteshireri † 9:2 Acaya = kepatsi janta ojeekira nampitsi Corinto.

⁴ Tema nokowatzii intsipaete nareeta-nakimi aririka nawijanaki janta pijeekae-yinira. Kimitaka ari royaata-nakina apaani-paeni Macedonia-jatzi. Aririka noñaapaakiro tekira-rika powiiyite koriki, oshekira nokaani-wenta-waetyaa, tema aritaki nokamanta-kotzi-takimi jaka. Ari pikimiyi-takyaari eejatzi eeroka-paeni pikaani-wenta-waetyaa.

⁵ Rootakira notyaantzi-tante-miriri irika noyemijantzinkarite-paeni, ritaki etapaakyaawoni rareetemi janta tekirarika niyaateeta naaka. Riiyitaki owiita-kota-paaki-mirini koriki ikaatzi pikashiya-kaantakiri eeroka-paeni. Powetsikakiri maawoeni koriki aririka nareeta-paakya. Ari okantyyaa eero noshintsi-waetan-tapaakimi pantayitero.

⁶ Apatzirowa pikenkishireero iroka:

Ikaatzi pankita-tsiri eepichokiini, eepichokiini rowiite.

Riima ikaatzi panki-peroteen-tsiri, osheki rowiiteri.

⁷ Maawoeni eeroka-paeni otzimatyee pipashitan-tayiteeyaa okaatzi pikoyiri. Eero pishintsitan-tawaetzi ipashitan-teetyaa osheki terika ikowaetzi, ari okantyyaa eero okatzimo-shireta-waetantari ipashitan-takaha. Tema ikaatzi kimoshire-wentzirori okaatzi ipashitantari, riyyitakira retakotari Tajorentsi.

⁸ Riitaki Tajorentsi oshekyaa-perotee-mironi okaatzi kowityeemo-waetzimiri. Aritaki otzimahaantaki okaate pipashitan-tawaetyaari kameetha eeroka.

⁹ Okimiwitakawo okaatzi kenkithata-kota-chari Jankina-rentsi-peroriki, ikanteetzi:

Okaatzi tzimi-motziriri Tajorentsi, rootaki rantetaa-kaanaariri ikaatzi kowityaa-waeta-tsiri.

Tema tampatzika-shireri rirori, ashi rowaero

¹⁰ Riitaki Tajorentsi kithokita-kaerori okaatzi pankiyita-chari, riijatzi shookakaerori, ari okanta rowiitan-teetawori okaatzi rowayiteetari. Arira ikantayiteemiri eejatzi eeroka-paeni ipayiteemiro kowityee-motzimiri, ari okantyyaa otzimi-motan-teemiri pipashi-yitee-yaariri itsipa-paeni, pitampatzika-shireperotee.

¹¹ Rootaki ipaperotan-temiri Tajorentsi pipashitanta-piintan-tyaari eeroka. Ari okantyyaa ipaasoonkitatyaariri Tajorentsi ikaatzi aayitzirori apashitan-tayitari.

¹² Ari okantari, okaatzi pipashitan-tayitari teera apatziro pineshironkatakiri kemijantzinkari-paeni ikaatzi kowityaa-waeta-tsiri, tema roo opoñaan-tyaari ipaasoonki-peroteeri rirori-paeni Tajorentsi.

¹³ Aririka iñahaetakiro okaatzi pipashi-yitakariri eejatzi pikimi-yitakiri itsipa-paeni, oshekira iweshiryaa-wenta-nakyaari Tajorentsi. Tema iñayitziro teera apatziro piñaawaeta-shiyita, pikantzi: “Nokemijanteeri Jeepatzii-totaa-rewo nokema-koteerowa Kameethari Ñaantsi.” Tema iñayitziro eejatzi pantayiteero oñaahan-tzirori omaperotatyyaa pikemijanta-yitanee.

¹⁴ Rootaki retakoperowaetanteemiri, osheki ramanako-wenteemi, okantakaawo ikaminthaa-peroteemira Tajorentsi.

¹⁵ Ari akimitzita-neeyaari eejatzi aakapaeni amananeeri Tajorentsi, tema ineshironka-takae aaka, roo maperotzirori okameethatzi, eero omata athotyahaero akenkithata-koteero.

10

Ikenkithata-kotziro Pablo okaatzi rantayitzi

¹ Naaka Pablo, eenitatsi nokowa-kotzimiri. Notsinampa-shiretatziira eero nokija-waetzimi, nokimita-kotyaari Jeepatzii-totaa-rewo. Tema niyotzi eenitatsi ikantakoe-takina, ikanteetzi: “Irika Pablo tsinampa-shirerira naaka ijeeki-mota-piintee, rooma ijeekira inteena katsimayantzi.”

² Nokowa-kotzimi, eero piyaata-kaero powatsimaa-waetena. Ari okantyyaa eero niyako-wenta-waetan-tapaakimi aririka nareeta-paakimi. Tema niyotaki ari nokanta-yitapaakiri ikaatzi jeekimo-yitakimiri janta kantayiteent-siri: “Rantayita-shitawo Pablo okaatzi ikoyiri inintaa-waetyaari rirori, ari ikimita-kotari jempe ikanta itsipa atziri-paeni.”

³ Omapero-witatyaa ari nokimitari itsipa atziri, roo kanteencha irika itzimi nokoshekari, teera okimityaawo nokoshekari atziri.

⁴ Tema aririka nokoshekantyyaa naaka, teera noerika-yitziro omanamentotsi okaatzi romanatanta-piinta-yitari atziri-paeni, tema ishire Tajorentsi nokoshekanta naaka. Ari okanta notsinampaa-yitan-tariri ikaatzi ñaaperotakaayitariri noejaneentani.

⁵ Ari okanta notsinampaan-tariri naaka kosheka-waetantaniri, notsinampaa-yiteeri ajahaa-wenta-waetachari otzika-tzikatan-tatsiri kaari riyotakoe-tantari Tajorentsi. Nokimita-kaantaawo noteeyaa-tyeeromi nokenkishiryaa-shiwae-yitari, noshintsitaa-tyeeyaami nokemijanteeri Jeepatzii-totaa-rewo.

⁶ Aririka nokemako-wenteemi eeroka-paeni pipiya-shitaari pikemijanteeri Jeepatzii-totaa-rewo, aripaetera nowetsikyaa nowajankiteeri ikaate piyatha-yitachari.

⁷ Paamaeyaa rowapeyi-mowaetzimi-kari. Tema eeniyitatsi pikaateeyinira janta kantayita-tsiri: “Rashitana naaka Jeepatzii-totaa-rewo.” ¿Roshiyakaatzima tee rashitana eejatzi naaka? Roorika ikenkishiryaa-yitakari, ikinakaa-shitakawo, tema naaka rashi-perota-ka Jeepatzii-totaa-rewo.

⁸ Aamaa-shityaa ari pikanta-yitanaki eeroka-paeni: “Retanakawo nimaeka Pablo rajahaa-wenta-waetawo okaatzi ikenkithata-koyitziri.” Teera nopashiwentakaeyaawo okaatzi ikanteeteri, tema riitaki Awinkatharite kowa-kakinawori niyotaantayitee, tee ikowa-kaanawo nowaaripero-shireta-waetante.

⁹ Rootaki kaari nokowanta okimitzi-motemi okaatzi nojankinata-kimiri, nokowatziira nominthaawa-waetemi.

¹⁰ Aamaa-shityaa eenitatsi kantatsini: “Tema rotyaanta-piinteeero Pablo rojankinari, osheki ishintsi-ta-piintakae, ikenkithata-piinta-yitakaero pomeentsitzi-moteeri antayitero. Roo kanteencha aririka ijeekimo-yitee jaka, kimiwitaka tee ishintsita-nitzi. Tema ikantaha ikenkitha-yitaki manintaa-rewo rirori.”

¹¹ Iroka nakayiteri ikaatzi kantayita-tsiri, nokantziri: “Jempe nokanta nojankina-yitakimi, ari nokantzitari eejatzi nojeeki-moyitakimi.”

¹² Teera naapatziyari naaka pitsipatari pijeekaeyini janta ajahaa-wenta-waeta-chari. Tee riyotee-yini rirori. Tzimayitatsi monkaata-wakaa-piinta-chari, roshiya-kaatzi rawija-wakaan-tayitawo okaatzi kameethatzi-mowaeta-shiyitariri rirori-paeni.

¹³ Rooma naaka teera najahaa-wenta-shiwaetyaawo nomonkaateero kameethatzi-mowaeta-shitanari naaka, apatzirowa nokenkithata-koteero nomonkaatakiro ikantakinari Tajorentsi nanteniri. Iroka ikowakiri nanteniri, otzimatyee noweyiuro nantawaetani janta pijeekaeyinira eeroka-paeni.

¹⁴ Rootaki noñaa-shintsita-kowentan-tzimiri nimaeka eeroka-paeni, tee nawijakaa-shitawo okaatzi ikantakinari Tajorentsi. Tema naakataki

etakawori nokenkithata-kota-kimiro Kameethari Ñaantsi jempe ikanta-kota Jeepatzii-totaa-rewo.

¹⁵ Rootaki kaari nokimitantari ikaatzi ajahaawenta-shiwaetawori imonkaatani, tema tzima-witacha itsipa itzimi eta-nakawori imonkaatakiro. Roo kanteencha eekiro-rika pantaki-shireta-nakityee, eero nopankinawenta-waeta-neemi eeroka-paeni,

¹⁶ kantacha niyaayite otsipaki nampitsi nokenkithata-kaanteero Kameethari Ñaantsi. Rootaki nomateri, eero nokinanaki jempe-rika retayitakawo ikenkithata-kaantzi itsipa atziri, najahaa-wenta-waetawo-kari imonkaatziri itsipa.

¹⁷ Tee okameethatzi rajahaa-wenta-shiwaeteetyaa apaniroeni. Tema roo kameethaperotatsiri ajahaawentee-yaawo rantayitziri Awinkatharite.

¹⁸ Tema tekatsi oetamatsityaa ajahaa-wenta-waetyaa apaniroeni athaamenta-waetyaa. Roo kowaperota-chari ithaamenta-pero-yitee Awinkatharite.

11

¹ Nokoyi pamawetero okaatzi nojankinatzimiri jaka, okantawitakyaa okimitzi-motemi rantziri apaani majontzishiretatsiri. Nokoyi eekiro piyaatatyee piñaana-yitero.

² Osheki naamaa-kotakimi eeroka-paeni, riitakira Tajorentsi kantakaa-kinawori. Tema naakataki etakawo nokenkithata-kaakimi okanta rashiyitan-teemiri Jeepatzii-totaa-rewo. Nokimita-kaanteemi eerokami nishintyo, eenitatsi nokashiya-kaakimiri pitsipatyaari, naamakoperotzimi eero pikaaripero-waetanta roojatzi paawakaanta-perota-kyaari. Riitakira oshiyakaa-wenta-chari Jeepatzii-totaa-rewo, jempe itzimi kimitakariri riimi paayiteerimi paata.

³ Tema nothaa-wakaa-tziimi itzimi amatawitemini, ikimita-kota-kyaari maanki amatawita-kirori paerani Eva. Aritaki roetzimpinaakotakimi, ipaka-kaemiro pawentahaari Jeepatzii-totaa-rewo, pikinata-naari.

⁴ Kimitaka eeroka-paeni tee pishenkaa-shitawo pakayiteri itsipa kenkithata-kote-mirini Jesús, ari pakakiri okantawityaa riinashita-paakyaawo okaatzi nokenkithata-kota-kimiri naaka Jesús, okaatzi nokenkithata-kota-kimiro Kameethari Ñaantsi eejatzi Ishire tajorentsi.

⁵ ¿Poshiya-kaantzima rawijayitana naaka rotyaantaarewo-perotzi irika-paeni?

⁶ Aamaa-shityaa tee nokenkithatzi kameetha naaka, roo kanteencha niy-otanitzi. Rootaki piñaako-piinta-kinari.

⁷ ¿Nokinakaa-shita-kawoma paerani tee nokowako-tzimi koriki owakira nokaman-tapaa-kimiro Kameethari Ñaantsi jempe ikanta-kota Tajorentsi? Tema notsinampa-shiretatzi nantawae-wentakimi niyotaan-tayita-kimirori, tee nokowako-waetzimi. Ari okanta ikimita-kaantee-teemiri nimaeka ri-iperori eeroka-paeni.

⁸ Okanta nokenkithata-kaapaakimi paerani, riira itsipa-jatzi kemijantzinkari-paeni payitakinari koriki nañaantari. Okimiwitakawo nokoshita-tyeerimi rirori-paeni okanta nantawae-wentan-takimiri eeroka-paeni.

⁹ Paerani eeniro nojeeki-moyitzimi, osheki nokowityaa-waetaki. Teemaeta noñii pipina oeta nañaantyaari. Ikaminthaaka rareetee-yakani noyemijantzinkarite-paeni poñaayita-chari Macedonia-ki, riitakira payitapaa-kinari. Ari okanta kaari noñaantawo pipayitena koriki eeroka-paeni. Ari nokanta-piinta-tyeero eero nokowa-kotzimi.

¹⁰ Antawo nokimo-shire-wentakiro teera nokowako-tzimi, ari nokanta-piinta-tyeero maawoeni nampitsi okaatzi jeekatsiri Acaya-ki. Riyotziro Jeepatzii-totaa-rewo kyaaripero nokantaki.

¹¹ ¿Poshiyaka-mintheetzi eeroka-paeni roo nokantan-tawori tee netakotzimi? Riyotzi Tajorentsi osheki netakotakimi.

¹² Eekiro niyaata-kaatyero ari okantyya irika-paeni kenkithata-kaantaniri pajahaa-wenta-waetakari eerokapaeni, ero ikantanta: “Ari noshiyari Pablo.”

¹³ Irika-paeni kenkithata-kaashi-waeta-kimiri kaari Otyaantaa-rewo-paeni, amatawitantaniri irikapaeni, apaniroeni ikimita-kaanta-waetaka riirikami rotyaantani Jeepatzii-totaa-rewo.

¹⁴ Tekatsira oetyaa itheenkashiryaan-teeri irika. Tema imatzitawo Yakatantaniri ikimita-kotari ishipakiree ronampiri Tajorentsi okantyya ramatawitan-tantyaari.

¹⁵ Rootakira ero romapokan-tawaetee ikaatzi antawae-yitzi-niriri Yakatantaniri, roojatzira imatzitari rirori. Ikimita-kaanta-waetyaa rantawaetatzii okantyya ikameetha-shireta-kaantee-yaariri atziri-paeni. Roo kanteencha aritaki rowajankitaa-wentee-teeri okaatzi rantayitzi.

Ikemaatsi-waetaka Pablo Rotyaantaa-rewozira

¹⁶ Napiita-wakiro nokantemi, okantashitzimaetyaa ero nokimitzi-motzimiri majontzishireri. Aririka nokantakari piñaakina, pishineta-wakina najahaa-wenta-wakyya eepichokiini.

¹⁷ Okaatzi noñaawaetziri nimaeka, teera okimityaawo jempe okantyaami iñaawaeteri Awinkatharite. Tema nokimita-kota-tyaari apaani majontzishireri rajahaa-wenta-shiwaeta.

¹⁸ Arira ikanta-piintaka itsipa atziri-paeni, ari nokantyaari naaka eejatzi.

¹⁹ Pikimita-kaanta-waetaka eeroka-paeni piyotanitatyeemi, ¿iitaka pikowan-teeyarini pikemijanta-yiteeri majontzishireri?

²⁰ Rooteri-pantayitakiri eeroka-paeni, pikemijanta-piintakiri ikaatzi ikimitakaan-tawaeta-kimiri romperatani, aapitha-waeyitzi-mirori tzimi-motzimiri, thenka-waeta-kimiri, ajahaa-wenta-waeta-chari, pajawoo-waetzimiri.

²¹ ¿Poshiyaka-mintheetzi tee naawyaa-shireta-waeta-nitzi naaka nomatantyaawori oshiyakawori iroka? ¿Kantachama nokaani-wentero teera nomatziro? Ero. Roo kanteencha aritaki nomatakiro naaka oshiyawoni okaatzi rantawitee-yakarini rirori-paeni, najahaa-wenta-waetyaa, okantawitakyaa nokimi-witakyaari majontzishireri.

²² Roorika rajahaa-wenta-waetaka iñaawaetziro iñaani Heber-paeni, eejatzira naaka. Roorika rajahaa-wenta-waetaka isheninkapaeni awae-jatziteni Israel, eejatzira naaka. Roorika rajahaa-wenta-waetaka icharini-tetari awaejatziteni Abraham, eejatzira naaka.

²³ Roorika rajahaa-wenta-waetaka rantawae-yiteeniri Jeepatzii-totaa-rewo, eejatzira naaka. (Omaperotatyaa noshiyakari naaka iñaawaetzi majontzishireri.) Roo kanteencha najahaa-wentakawo nawijeeri irika-paeni nantawaetzi, nawijeeri eejatzi romonkyawaetee-takina, ipajawaetee-takina, rowamayi-mawaetee-takina.

²⁴ Tema noñaakiro okaatzi 5 rapiitana ipajawaetana nosheninka-paeni janta ipiyota-piinteetaha.*

²⁵ Mawa okaatzi rompoja-waetee-takina. Apaani okaatzi ishemyahae-takina. Mawa okaatzi nopitamenka-kotaka. Apaani tsireniri nojeeka-kotaki niyankyaani inkaari, ari nokitejeta-kotakiri.

²⁶ Osheki nareetan-tayitaka. Nokinayitaki okowaenkatzi nijaa. Nokini-motakiri ipiyota koshintzi-paeni. Ikowayitaki nosheninka-paeni rowaaripero-waetenami, eejatzi ikimitakari kaari nosheninkata. Nokowaenkata-kowaetaki nampitsiki eejatzi ochempi-mashiki. Nokowaenkata-kotaki inkaariki. Osheki nopomeentsi-waetakari iitashi-waeta-chari “noyemijantzinkarite,” kaarimaeta.

²⁷ Osheki nantawaetaki, ayimawae-witakina nomakoni. Ayimawitakina nowochoki, notashe, nomiri, nowatsinkari. Notasheneenta-waetaki. Naatonkoryaa-mereki-waetaka.

²⁸ Eenitatsi osheki awijimo-yitakinari. Roo kantzimo-perota-kinari ijeekayitee kameetha ikaatzi kemijanta-yitaa-tsiri jempe-rika-paeni.

²⁹ Eenitatsi-rika mantsiyateen-tsini, nokimita-kaantawo naakami mantsiyateen-tsini. Eenitatsi-rika ikaariperota-kaetakiri, osheki nokijakowentyaari.

³⁰ Ari okanta najahaa-wenta-waeta naaka, nokenkithata-kotakiro jempe nokantaka kaari naawyaa-shireta-waetanta.

³¹ Eenitatsi yotatsiri tee namatawitantzi, riitakira Tajorentsi, Ashitariri Awinkatharite Jesús Jeepatzii-totaa-rewo. ¡Ari rajahaawenteteeyaari!

³² Tema paerani nojeekanta-paentari Ontyaamaeriniki, raminako-wenta-kaantakiro reewata-kaani Aretas maawoeni nampitsi, eero noshitowanta, ari okantyyaa raakaan-tante-narimi.

³³ Roo kanteencha rotetakina kantziriki nokaatee-yirini, rowayiita-kotakina jantakironta nampitsi, ari okanta noshiyan-taari.

12

Kimiwita-kawori owathaantemi kitochee

¹ Teera okameethatzi najahaa-wenta-waetyaa. Roo kanteencha eekiro nokenkithata-kota-tyeero noñaashiretakiri, okaatzi roñaaha-kinari Awinkatharite.

² Niyota-kotziri irika atziri rashitaari Jeepatzii-totaa-rewo. Ikaata-kotaki 14 ojarentsi irika atziri rahaeteeri inkiteki, riyaa-perotatzii ojenokita-perotzira inkite. Kimitaka riyaa-shiretanakitzii, tee niyoperotzi-maetyaa. Terika, riyaatatzii-rika koñaatziro iwathaki, tee niyoperotzi.*

* **11:24** Okenkithata-kota rojankinariki paerani Moisés, kantacha rowajankiteete apaani atziri aririka rowaariperotakiri itsipa. Oztimatyye rahaeteri jempe ipiyota-piinteeta, ipajatan-teetyaariri. Eerorika okaariperotzi ikinakaa-shitakari, eero ipaja-peroe-tziri. Rooma kyaari-pero-rika okaariperotaki ikinakaa-shitakari, oztimatyye rowajankitaa-peroeteri. Roo kanteencha teera oshinetaa-ntsitzi rawijakaetero okaate 40 ipajawaeteeteri. Rootaki rameteetari paerani ipajatan-teete okaate 39 rapiiteri itzimi-rika kaariperoteen-tsiri, ari okantyyaa eero ipiyathatantawo Ikantakaan-teetani, aririka rawijakaakiro okaatemi 40. Rootaki iiteeri irika-paeni “Yotapaaka apaani omonkaatan-tyaari 40.” Okaatzi kenkithata-koteen-chari jaka, ari ikantee-takiri Pablo, ipajawaetee-takiri rirori.

* **12:2** ojenokita-perotzira inkite = mawataneen-tsiri inkite. Ari ikanta-piintziri Judá-paeni ikenkithata-kotziro. Ikanteeyini: “Etanakawori inkite, ari ojeekayitziri menkori. Apiteta-tsiri inkite, ari ijeekayitziri kashiri, ooryaa, ompokiro-paeni, maawoeni. Rooma mawatatsiri ojenokita-perotzira inkite, ari inampitawori Tajorentsi.”

³ Riitaki Tajorentsi yotatsiri riyaa-shiretaatzii-rika, riyaatatzii-rika koñaatziro iwathaki. Paatatyā netapanaatyaawo nokenkithata-koteri irika atziri.

⁴ Rahaeteeri janta ikimo-shiretapae. Ari ikemayiteerori jempe-rika oeyitari kaari kameetha-jeeta-tsini ikenkithata-koetero.

⁵ Ariwitaka rajahaa-wentyaawomi irika atziri okaatzi iñāakiri. Roo kanteencha eero najahaa-wenta-waeta. Apatziro nokenkithata-kotakiro jempe nokantaka kaari naawyaa-waetanta.

⁶ Arimi najahaa-wenta-kyaawomi okaatzi noñāayitakiro, eeromi nomajontzi-shire-waetzimi. Aritaki noñāawae-yitakiro kyaariperori. Roo kanteencha tee nokoyi rajahaa-wenta-shiwaetee-tena. Apatziro ipinkathawentee-tenawo okaatzi nantayitakiri, okaatzi ikemakoe-takinari.

⁷ Okaatzi noñāashiretakiri owaneenkatachari, riyotzi Tajorentsi aritaki najahaa-wenta-waeta-kimi. Rootaki ishinetan-takinari nokemaatsi-waetyaa okantyyaa eero najahaa-wentan-tawaeta. Okaatzi nokemaatsi-waeta-piintaka okimiwitakawo owathaa-waeta-tyeenami kitochee. Riitaki Yakatantaniri kemaatsita-kaawae-witakinari.

⁸ Mawa okaatzi naminamina-witakari Awinkatharite rookakaa-wentena ikemaatsitakaa-piinteetana.

⁹ Ikantakina rirori: “Tema noneshironkatakimi, tekatsira kowityemo-waetemini. Tema kantacha noñāahanta-peroteero noshintsinka atziriki kaari aawyaawaeta-tsini.” Ikanta nokemawakiro, nokimoshiretaki, nothaamenta-nakawo nokamantanta-yiteero tee naawyaa-waeta-nitzi, tema ari okantyyaa aawyaakaan-teenari ishintsinka Jeepatzii-totaa-rewo.

¹⁰ Rootaki nokimo-shiretan-takari naaka okantawitaka tee naawyaa-waeta-niwityaa, inina-waeteetana, nokemaatsi-waetaka, rowatsinaawaeteetana, opomeentsitzi-mowaetana, osheki noñāayitakiri nantawaetziniri Jeepatzii-totaa-rewo. Niyopaeteteero tee naawyaa-waeta-nitzi apaniroeni, ari noñāakirori imatakaa-kinawo naawyaa-shireta-waetanitee.

¹¹ Kimitaka nomajontzishiretatyeemi noñāirowa najahaa-wenta-waetaka. Roo kanteencha tema eeroka kantakaa-kawori nomatan-takawori. Roo kameetha-witachari pikenkithata-koyiteenami kameetha. Okantawitaka tee noñāaperowita naaka, tee ranakotzimaetena irika-paeni iitashi-waeta-chari “Riiperori Otyaantaa-rewo-paeni.”

¹² Tema nojeeki-motakimi paerani eeroka-paeni, noñāaha-kimiro maperori naaka Notyaantaa-rewotzi. Osheki namatsin-kawentakimi. Osheki notajonka-wentantaki, piñāayiteero kaari piñāa-piinteeyini, pipampoyaawenteeyakironi.

¹³ ¿Iitaka pikenkishiryaa-waetantari nimaeka nomaninta-waeta-tziimi? ¿Tema naakameetha-tzimi nokimitziri itsipa-paeni kemijantzinkari-paeni? ¿Rooma kantakaan-tawori tee noñēero oeta pipashitanari? Eenitatsi-rika nantakiri kaariperotatsi, pipeyakotenawo.

Ikenkithata-kotziro Pablo mawatatsini rareetanyaa

¹⁴ Nokenkishiryaa nimaeka napiiteero niyaate noñēemi, rootaki mawatatsini nareetemi. Ero nayiri ikaate pipinatenari. Kaari piyorikite nokoyi nashityaari, tema eeroka-paeni nokowa-perotaki nashitemi. ¿Kantachama apaani eenchaa-niki ipinako-wentero ikoyiri ashitariri? Teera, tema riitaki ashitariri pinakowentziriri reentsite.

¹⁵ Rootaki nanteri naaka, okimiwitee-yaawo naakami ashitzimiri. Aritaki nomatakiro noshineta-kowentemi. Osheki netakotakimi. ¿Iitaka kaari petakotantana naaka?

¹⁶ Okimitaka eeniyitatsi eeroka-paeni kantatsiri: “Aama tee ikowako-yitee Pablo aakapaeni, osheki riyotzi, ari ikinakaero ramatawi-waetan-takaeri.”

¹⁷ ¿Poshiya-kaatzima ramatawi-waetakimi eejatzi ikaatzi notyaanta-kimiri?

¹⁸ Notyaanta-kimiri Tito, eejatzi itsipa noyemijantzinkarite. ¿Ramatawita-kimima Tito? ¿Tema nokimita-wakahaeyani maawoeni naaka, naakameetha-yiteemira eeroka-paeni?

¹⁹ ¿Poshiya-kaatzima eeroka-paeni roo nokantantari nokowatzii nokaa-kowentyaa? Teera ari okantyyaa netakotani. Tema riitaki Jeepatzii-totaa-rewo ñaawaeta-kaanari, okantyyaa nowetsika-shireta-kaantemiri. Riitakira Tajorentsi yotatsi.

²⁰ Okantzi-mowaeta-kina naaka añeero akantaneenta-wakaa-waeta aririka nareeta-paakyaami. Okantzi-mowaeta-kina eejatzi noñaapaakimi pitzima-wenta-wakaa-waeta, pikija-wakaa-waeta, pikijaneenta-wakaa-waeta, eero paapatziya-wakaa-waeta, pikiji-mata-wakaa-waeta, pikantakaa-pero-waeta, pikosheka-wakaa-waeta.

²¹ Okantzi-mowaeta-tyaanaha nokaani-wenta-kowaetemi Tajorentsiki. Aamaaka aritaki nokanta-neenta-kowaeta-paakimi pantayita-kirorika kaari-perori, tee pipakahaero pantayitziro kaari kameethatatsiri, pimayempi-waetzi, piñaathatanta-shiwaeta-piintaka eejatzi.

13

¹ Rootaki mawatatsini nareetemi. Aritaki namina-kotan-tapaa-kimiro, ikantee-takiri paerani:

Itzimi-rika apaani iyakowentaa-rewo, otzimatyee itzimi mawa atziri, terika itzimi apite ñaakoterini rantani, aritaki rowajankitee-takiri.

² Arira nokanta-paakiri naaka nowashironkayiri ikaatzi antzita-kawori kaari-perori janta piyeekinta, ari nokimitzi-tapaa-kyaari eejatzi itsipa-paeni antayita-neerori nimaeka. Tema aritaki nokaman-tzita-kimiro paerani napiitan-takawori nareetakimi. Roojatzi nojankinatzimiri nimaeka.

³ Aamaa-shityaa pikantee-yatziini eeroka-paeni: “Kaari Jeepatzii-totaa-rewo otyaanterini Pablo ikenkithata-kaante, aama kaari riiperori.” Paa-mawentyaa, irika Jeepatzii-totaa-rewo, kaarira atziri jeeki-motanta-paentatsini, tema otzimimo-pero-tatziiri ishintsinka rirori, eerokata-ki ñaayiterini.

⁴ Ari okantawitaka, kimi-witaka tee raawyaa-waeta-nitzi irika ikentakoe-tanta-kariri. Roo kanteencha añakahaeri ishintsinka Tajorentsi. Ari nokantzi-takari eejatzi naaka, tee naawyaa-waeta-nitzi, roo kanteencha riijatziro Tajorentsi shintsita-kahaanari, eerokatakira ñaayiterini.

⁵ Tema pikenkishiryaa-kota-wakyaa. ¿Piriiperotaatzima eeroka pikemijantee? ¿Tema piyotee-yini ijeeka-shiretan-tzimi Jeepatzii-totaa-rewo? Aritaki okantari, terika, aamaa-shityaa tee piriiperotzi eeroka.

⁶ Niyotaki naaka, aririka piñaawakina janta, eero pikimita-kaanta-wakina tee noriiperotzi naaka.

⁷ Nokowa-kotziri naaka Tajorentsi, ari okantyyaa eero noñaakotan-tapaa-kimiro pantani. Teera roo nokantan-tzimiri iroka nokowashi-waeta-paakyaami nokimita-kotyaari riiperori. Tema roo nokowa-pero-tatzii pantayiteero okaatzi tampatzikata-tsiri. Rootaki nokowakiri, okantawityaa itzimi otzikaa-wakinanimi, eero noñaahan-tzimiro noshintsinka nowashironkaa-paakimi, rootaki niyotakaanta-perotemiri naakataki riiperori.

⁸ Apatziro nokoyi noñaahan-tayiteero riyotako-tantyaawori kyaariperori. Tema tee nokoyi notzika-tzika-waetero.

⁹ Ari nothaamentakyaa aririka noñaakimi paawyaa-shireta-waetane, okantawitakyaa eekiro ikimita-kaantee-tana naaka kaari aawyaawaetaniri.

Rootaki namana-kota-piintakari, okantyya piñaantyaawori eeroka-paeni pithotyahaero paawyya-shire-pero-waenitee.

¹⁰ Rootaki notyaantan-tzimirori iroka jankina-rentsi, teera nojeeki-moyita-tzimi eeroka-paeni janta, ari okantyya eero notsimaan-tawaeta-paakimi paata. Tema riitaki Awinkatharite kowakakinawori nowetsika-shireta-kaantan-tyaari, tee ikowakana nowaaripero-shireta-waetante.

Oweyaantawori wethataantsi

¹¹ Noyemijantzinkarite-paeni, iroka oweyaantawori nokantemi: Pikimo-shireteeyini. Pithotyaa-yiteero paawyya-shireta-waeyitee. Pithaamenta-shire-yitee. Paapatziya-wakae-yiteeyaa. Kameetha pijeeka-yitee. ¡Riira Tajorentsi nampi-shiretan-temini, etakotan-taniri irika, riitaki kameethata-tsiri ijeekakaantzi!

¹² Ptakotyaa powethata-wakaa-neeyaa janta.*

¹³ Rowethatzi-tzimi eejatzi kemijantzinkari-paeni nampitawori jaka.†

¹⁴ ¡Okantashitzimaetyaa ineshironka-waeteemi Awinkatharite Jesús Jeepatzii-totaa-rewo! ¡Okantashitzimaetyaa retakowaeteemi Tajorentsi! ¡Okantashitzimaetyaa ikantakae-yaawo Ishire Tajorentsi paapatziya-wakaan-teeyaari! Kyaariwé.

---

* **13:12** powethata-wakaa-neeyaa = thowootaantsi † **13:13** kemijantzinkari = kiteshireri

ROJANKINARI PABLO ROTYAANTZINIRI GALACIA-JATZI

Wethataantsi

¹ Naaka Pablo otyaantzi-mirori iroka jankina-rentsi. Otyaantaa-rewo naaka. Kaarira atziri-paeni otyaantenani, tema Jesús Jeepatzii-totaa-rewo otyaanta-kinari itsipatakari Ashiteeri Tajorentsi owañahaeriri paerani ika-mawitaka.

² Arira nokaatziri maawoeni noyemijantzinkarite-paeni kemijanta-naatsiri jaka nojankinatzimiro iroka. Eeroka-paeni notyaantzini pikaatzi pikemijantee janta Galacia-ki.

³ Okantashitzimaetyaa ikaminthaa-yiteemi Ashiteeri Tajorentsi, kameetha ijeekakaa-yiteemi, ari ikimitzi-temiri eejatzi Awinkatharite Jesús Jeepatzii-totaa-rewo.

⁴ Tema rootaki ikowakiri Ashiteeri Tajorentsi ishine-wentakae Jeepatzii-totaa-rewo, ikama-wenta-yitakae akaaripero-shire-yiwitaka, ari okantyya ero akimita-kotan-taari ikaatzi kaaripero-waeta-tsiri nimaeka, ikimiwitakawo rotsiparyaa-kowentaa-tyeemi.

⁵ Okantashitzimaetyaa ipinkathata-piinta-yiteeri Tajorentsi. Ari okantee-tatyee-yaani.

Tekatsi otsipa Kameethari Ñaantsi owawijaako-shiretan-tatsini

⁶ Pomapokakina intsipaete pipakaanakiro pikemijanta-witanakari Tajorentsi. Tema riitaki kowakakimiriri, antawo ineshironka-witeemi, rootaki rotyaantan-takimiriri Jeepatzii-totaa-rewo. ¿litakama pikemijanta-shiwaetan-tawori otsipa kaari kimityaawoni Kameethari Ñaantsi?

⁷ Tema omaperotatya nokantemiri naaka, tekatsi otsipa ñaantsi owawijaako-shiretan-tatsini. Kimitaka eenitatsi okakaaki-mirori, ikowatzii roetzimpinaa-shiretemi, rootaki rowashiñaan-tayita-kawori jempe okanta ikenkithata-koetziri Jeepatzii-totaa-rewo.

⁸ Aririkami nowashiñaa-yitee-miromi naaka okaatzi nokaman-takimiri paerani, iyakateetenawé. Ari okimitari eejatzi, aririkami ipokaa-jeetemi Ronampiri Tajorentsi poñaachani inkiteki, ikenkithata-kota-paakiro otsipa ñaantsi kaari kimityaawoni nokaman-takimiri paerani, iyakateeteriwé rirori.

⁹ Aritaki nokantakimi paerani, rootaki napiitemiri nimaeka nokante: Eenitatsi-rika owashiñaa-kironi jempe okanta nokenkithata-kota-paakiri paerani Jeepatzii-totaa-rewo, iyakaeteriwé.

¹⁰ ¿Rooma namina-minatzi nimaeka kameethatzimo-shireta-waeterini atziri-paeni? Tee, namina-minata-tziro naaka kameethatzi-moterini Tajorentsi. Roorikami naminaminate kameethatzimo-shireta-waeterini atziri-paeni, teera romperatana Jesús Jeepatzii-totaa-rewo.

Rantawaeri Pablo

¹¹ Pikemi noyemijantzinkarite-paeni, okaatzi nokaman-takimiri Kameethari Ñaantsi, kaarira atziri yotakae-nawoni.

¹² Tema riitaki Jesús Jeepatzii-totaa-rewo yotaaki-nawori maawoeni, roñaaha-kinawo. Tema kaari atziri ashityaawoni.

¹³ Pikema-kotee-yakinani jempe nokantawita paerani eeniro nomonkaa-witawo rametari nosheninka-paeni Judá-paeni. Pikema-kotee-yakinani

eejatzi osheki nokija-neenta-witakari kemijanta-neeriri Tajorentsi, nowajankitaa-kaanta-witaka osheki, nokowawita nokakaa-haerimi ikemijanta-yitanee.

¹⁴ Tema nomapero-witana-kityaawo naaka nomonkaa-witakawo ramey-itari paerani nosheninka-paeni, tekatsira apaani nokaawitakari awijinani jempe nokanta-witaka.

¹⁵ Roo kanteencha paerani tekira notzimiita naaka, riyoshiitzi-takina Tajorentsi. Tema antawo ineshironkatakina rootaki ikaema-shiretan-taanari.

¹⁶ Roñaahaanari Itomi, ikowaki nokenkithata-kaayiri kaari nosheninkata. Tekatsira nojampitanakiri nokanteri: ¿litaka nanteri?

¹⁷ Tee noshiya-shita-paenta-ri noña-paenteri etayita-kawori rotyaantaa-rewotzi janta Aapatziyaweniki. Tema apatziro nowanakiro niyaatanaki Mameriniki, opoña nopyyapaaka roojatzi Ontyaamaeriniki.

¹⁸ Okanta awijaki-ranki mawa ojarentsi, ari niyaata-shitakiri Pedro noñeeri ijeeki rirori Aapatziyaweniki, apatziro nojeeki-mota-paentziri okaatzi 15 kitejeri.*

¹⁹ Roo kanteencha teera noñaapaaki itsipa Otyaantaa-rewo, apatziro noñaapaakiri Jacobo rirentzi Awinkatharite.†

²⁰ Omaperotatyaa okaatzi nojankinatzimiri, tee namatawitzimi, riyotzi rirori Tajorentsi.

²¹ Opoñaashita niyaataki Tonkaeroniki eejatzi janta Cilicia-ki.

²² Tema tekira iñaayite-naata iipatsiteki Judá-paeni ikaatzi kemijanta-yitaneriri Jeepatzii-totaa-rewo,

²³ apatziro ikema-kota-shitakina ikanteetzi: “Irika koshekaeri paerani ikijaneentee, kowawita-chari ithonkae, ikenkithata-koteero rirori jempe ikanteeta ikemijanteetzi.”

²⁴ Rootaki roweshiryaaawentan-tanakariri nimaeka Tajorentsi ikemakoyitakinaha.

2

¹ Okanta awijaki paerani ¹⁴ ojarentsi, ari niyaateeri eejatzi Aapatziyaweniki notsipata-nakari Bernabé eejatzi Tito.

² Rootaki niyaatan-takari tema Tajorentsi kowaka-shiryaa-kaakinari. Okanta naretaka paerani janta, niyoshiita-paakiri nopyyota-paakiri jeway-itziiriri kemijantzinkari, nokaman-tapaakiri jempe nokanta nokenkithata-kaayiteeri kaari nosheninkata Kameethari Ñaantsi. Rootaki nopyyotan-tapaa-kariri okantyya eero aminaashi-waetanta okaatzi nantayitakiri.

³ Tee ishintsitetawakiri notsipatakari Tito imateero itomeshitaa-nityaa, okantawita kaari nosheninka.*

⁴ Tema ari rojateka-shiwaetakari ikaatzi kashiyaawaeta-wori ikemijantemi, riiyitaki kowawita-chari itomeshitaa-nita-kaantyya. Tee inimoyi-ritzi irika-paeni ijeekashiwaeteeyaa kameetha kemijanta-yitatsiri, okimiwityaawomi rokakaako-wenta-yiteeri Jesús Jeepatzii-totaa-rewo. Roo ikowaperoteeyini ikimita-kotee-tyaari jempe ikanta omperataa-rewo.

⁵ Roo kanteencha tee noshineta-kaantziro ikimita-kotyaaari, rootaki nokowa-perotakiri riyota-koteero kyaariperori Kameethari Ñaantsi awijako-shiretan-teeyaari.

⁶ Ikanta nokenkitha-waeta-kaapaakiri jewari ipinkathateeri kemijanta-naatsiri, inimota-nakiri, tekatsi otsipa ñaantsi ikantanakiri. (Kimitaka

* **1:18** Pedro = Cefas † **1:19** Jacobo = Santiaho * **2:3** kaari nosheninka = griego

nokinashi-neentaka nokantaki “jewari ipinkathateeri,” tema tekatsi atziri oshiya-kotyaarini Tajorentsi ririiperotzi.)

⁷ Rootaki kaari otzimanta oeta ikantawa-kinari, tema riyotanaki omaperotatyaa rotyaantakina Tajorentsi nokenkithata-koteeniri Kameethari Ñaantsi kaari totameshitaa-nita-chani. Ikimitakiri rirori Pedro rotyaantakiri ikenkithata-kaayiteeri nokaatzi notomeshitaa-niyita.

⁸ Tema riitaki Tajorentsi otyaanta-kiriri Pedro ikenkithata-kaayiteeri nosheninka. Riijatzi otyaanta-kinari naaka nokenkithata-kaayiteeri kaari nosheninkata.†

⁹ Ikanta Jacobo, Pedro eejatzi Juan, ikimita-kaantakiri itzinkami kemijantzinkari-paeni, riyotanaki riitaki Tajorentsi neshironka-takinari. Aripaetera raakameethata-nakina, ari ikimita-wakiri eejatzi Bernabé, ari okantyyaa niyaata-kaanta-nakawori nokenkithata-kaayiteeri kaari nosheninkata. Ari ikimita-nakari rirori ikenkithata-kaayiteeri kaari nosheninkata.‡

¹⁰ Opoñashita ikantanakina: “Aririka piyaayitaki jempe-rika-paeni, otzimatyye petakoteeyaari ashironkaenkari-paeni.” Tema nomatzi-takawo netakoyitakari, rootaki nanta-piinta-yitakiri.

Ikijathee-tziri Pedro Antioquía-ki

¹¹ Ikanta riyataakira paerani Pedro Antioquía-ki, eenitatsi rantakiri rirori, ari nokijathata-kiriri.

¹² Tema owakira riyataaki Antioquía-ki, imawita-paakawo kameethari, rakiyota-paakiri kaari isheninkata. Roo kanteencha rareetee-yakani janta rotyaantani Jacobo, ari otzimanakiri rantani Pedro, ipaka-nakiro rakiyowitari kaari isheninkata. Osheki ithaawan-takari ikaatzi areetapaen-chari ametawori itomeshitaa-nita.

¹³ Imatzita-nakawo itsipa Judá-paeni kemijanta-witeen-chari, ari ikimitzitanakari eejatzi Bernabé rirori, roshiya-kota-nakari irika-paeni owapeyimotan-taniri.

¹⁴ Ikanta noñaakiri Pedro tee imonkaa-tziro kyaariperori Kameethari Ñaantsi, ari nopiyotakiri ikaatzi kemijanta-tsiri, iñeeyakinani maawoeni nokantakiri Pedro: “Isheninka Judá-paeni eeroka, tema pipakahaero amewitari paerani, poshiya-kotari kaari asheninkata. ¿Itaka pishintsitan-tariri atziri-paeni kaari Judá-paeni roshiya-koteero akimiyita aaka?

¹⁵ Omapero-witatyaa, Judá-paenira aakapaeni, tee akimitako-wityaari kaari asheninkata ikanteeta-piinta-witari ‘kaari-pero-shireri.’

¹⁶ Roo kanteencha, ayotzi nimaeka tekatsira materoni itampatzika-shirete imonkaa-wityaawomi Ikantakaan-teetani, tema apatziro imatziro Jesús Jeepatzii-totaa-rewo itampatzika-shiretakeae awentaa-shiretaarira. Rootaki awentaan-taariri aaka, atampatzika-shireteeta. Tema tee omatziro otampatzika-shiretante Ikantakaan-teetani.”

¹⁷ Aamaeyaa eenitatsi kanteeni: “Pamina-minata-nakiro itampatzika-shireteemi Jeepatzii-totaa-rewo, roo kanteencha eekiro pantatziiro kaariperori. Riitakira Jeepatzii-totaa-rewo kaariperor-shireta-kaemiri.” Nokantzi naaka: ¡Tee ari okantyyaa!

¹⁸ Tema rootaki aminaashi-waeta-chari ashintsita-wakaeyaa, akante: “Jame amonkaa-yiteero maawoeni Ikantakaan-teetani.” Tema okimi-witakawo nothonkiromi nopookiro jempe-rika oeta kaari wetsika-chani kameetha, opoña napiiteeromi nowetsikaero okimitaha paerani.

† 2:8 nosheninka-totameshitaarewo ‡ 2:9 Pedro = Cefas

¹⁹ Tema okimiwitaawo nokama-pithata-kityeeromi naaka Ikantakaan-teetani, ari okaatapaaki nopankinawentawo nomonkaa-yiteero. Apatziro noñiiro nañahae nantayiteeniri okaatzi ikowakaanari Tajorentsi.

²⁰ Nokimita-kaanta-nakiro notsipatee-yaarimi Jeepatzii-totaa-rewo ikemaatsita-kaetakari paerani ikenta-kotee-takiri. Tema nokimita-kotanaari jempe ikanta kaminkari, tekatsi rantanee. Tema okaatzi nantayitaneeri teera naaka nintakaa-shityaawoni, Jeepatzii-totaa-rewo antakaa-nawori. Nawentaa-naari Itomi Tajorentsi, tema antawo retakotaana, ikamawentaana.

²¹ Tee nokoyi napaatero ineshironkataanahana Tajorentsi. Rootaki kaari nokantanta: Oztimatyee amonkaa-yiteero Ikantakaan-teetani añaaantyaawori owawijaako-shire-yitee. Aririkami nokantemi, aminaa-shityaami ikamawenta-yitakae Jeepatzii-totaa-rewo.

3

Ijeeka-shiretantee Ishire tajorentsi awentaa-shiretyaari Jeepatzii-totaa-rewo

¹ ¡Noyemijantzinkarite-paeni, Galacia-jatzi! ¿Jempema okinakika piyotani? Okimiwitakawo ikija-minthee-temimi. Tema paerani noñaawonta-kimiro jempe ikantee-takiri Jesús Jeepatzii-totaa-rewo ikenta-kotee-takiri.

² Apatziro nokoyi nojampitemi jempe okanta ojeeka-shiretan-takimiri paerani Ishire tajorentsi. ¿Rooma ojeeka-shiretan-takimiri pimonkaa-yitziro Ikantakaan-teetani? Teera. Roo kantakaan-tziro pawentaa-shire-yitanaari Jeepatzii-totaa-rewo.

³ ¿Pimajontzi-shiretatziima? ¿Pimaejanta-kiroma otampatzika-shiretakimi paerani Ishire tajorentsi? ¿Pipeyakotakiro itampatzikashiretamiranki Tajorentsi?

⁴ ¿Aminaa-shityaama okaatzi pikemaatsi-wentakari paerani? Kimitaka tee aminaashi-waetyaa.

⁵ Tema Tajorentsi otyaanta-kimirori Ishire tajorentsi, itajonka-wentayitakimi, piñaayitakiro kaari piña-piinta-yiwita. ¿Rooma piñaanta-yitakawori okantakaan-tziro pimonkaa-yitziro Ikantakaan-teetani? Teera. Roo piñaanta-yitakawori pawentaa-naari Jesús Jeepatzii-totaa-rewo.

Rantzi-mota-wakaari Tajorentsi itsipatari Abraham

⁶ Tema paerani nowae-jatziteni Abraham rawentaa-nakari Tajorentsi, rootaki ikimita-kaantaariri itampatzika-shiretani.

⁷ Rootaki piyotee-yirini eero-ka-paeni, ikaate awentaa-shireta-waetaachani, riitaki matakirori ikimita-kotaari Abraham.

⁸ Iroka Jankina-rentsi-perori iñaawaetakiri Tajorentsi paerani iñaanatziri nowaejatziteni Abraham, tema riyotzi-taka aritaki itampatzika-shire-yiteeri itsipa-jatzi atziri-paeni kaari Judá-paeni aririka rawentaa-shire-yitee-yaari. Ikantaki-ranki:

Eero-ka kantakae-yaawoni notajonka-wentan-teeyaariri maawoeni itsipajatziri atziri-paeni.

⁹ Ari ikantzimaetari Tajorentsi itajonka-wentayiteeri awentaa-shiretzinkari, ikimita-kaantaari jempe ikantakiri paerani nowae-jatziteni Abraham rawentaa-shiretaari rirori.

¹⁰ Tema ikaatzi awentaawori imonkaateeromi Ikantakaan-teetani, yakataa-rewowa irika. Tema rojankineetaki paerani ikanteetzi:

Yakataa-rewowa irika kaari thotyahaeroni imonkaateero rojankinee-takiri Ikantakaan-teetani.

11 Ari okantzimaeta, tema tekatsi materoni itampatzika-shiretzi-moteri Tajorentsi imonkaa-yiteeromi Ikantakaan-teetani. Rootaki ikantan-teetari jankina-rentsiki:

Tampatzika-shireri irika awentaa-shireri, aritaki iñeero rañaantee-yaawo.

12 Rooma Ikantakaan-teetani tee ari okantyyaa, tema rojankineetaki paerani ikanteetzi:

Eenitatsi-rika monkaateeroni, riitaki ñeeroni rañaayitee.

13 Roo kanteencha ikaminthaka rotsiparyaa-kowentee Jeepatzii-totaa-rewo riyakawentee-tanteeromi Ikantakaan-teetani, tema riitaki rashita-kaetaka apaniroeni riyakatee-takiri. Riitaki ikenkithata-koetakiri paerani jankina-rentsiki, ikanteetzi:

Yakataa-rewowa irika ithatee-takiri incha-kotaki.

14 Rootaki imatanta-kawori Jesús Jeepatzii-totaa-rewo, tema rootaki ikashiya-kaeta-kiriri paerani nowae-jatziteni Abraham. Ari okanta iñaanta-yitaawori kaari Judá-paeni itajonka-wentee-teeri, itsipa-shiretee maawoeni Ishire tajorentsi awentaa-shire-taa-rewowa.

15 Noyemijantzinkarite-paeni, jame noshiya-kaawentemiro okaatzi ameyitari aaka. Aririka otzimi akashiyakaa-wakae-yaari, ojankinata-kotziro riyotan-teetyaari eenitatsi akashiya-kaeriri asheninka. Aririka ojankinata-kotakiro, tekatsi materoni rowashiña haero okaatzi jankinateen-chari.

16 Ari ikimita-kirori paerani Tajorentsi, eenitatsi ikashiya-kaakiriri nowae-jatziteni Abraham ipiriri eejatzi icharinityaari. Piñaakiro noyemijantzinkarite-paeni, teera ikenkithata-koeritzi jaka ikaate icharinita-nakyaari nowae-jatziteni Abraham, apatziro ikenkithata-kota apaani icharinityaari, riitakira Jeepatzii-totaa-rewo.

17 Ñaakiro, riitaki retaka Tajorentsi paerani Abraham ikashiya-kaakiri, ikantakiri: “Abraham, eenitatsi akashiyakaa-wakae-yaari.” Okanta awijaki paerani okaatzi 430 ojarentsi, ari rimpoewaeteeri Moisés rojankina-yiteero Ikantakaan-tziri Tajorentsi. Roo kanteencha okaatzi rojankinatakiri Moisés, teera owashiñeero okaatzi ikashiya-kaetzi-takariri Tajorentsi paerani Abraham.

18 Tema roorikami kowaperota-chani amonkaa-yiteeromi Ikantakaan-teetani añaantyaawori ipayiteeri Tajorentsi, amina-shityaami okaatzi ikashiya-kaetzi-takariri paerani Abraham. Tema paerani tee otzimawita Ikantakaan-teetani imonkaaterimi Abraham, apatziro rawentaa-shiretakari Tajorentsi, rootaki otziman-takari ikashiya-kaakiriri.

Iitakama otzimantari ikantakaan-teetzi

19 ¿Iitakama otziman-takari Ikantakaan-teetani? Roo otziman-takari oñaahantero ipiyathanka atziri-paeni, roojatzi rareetan-takyaari icharinityaari Abraham ikashiya-kahae-takiriri paerani. Tema rotyaantaki Tajorentsi Ronampiri rojankinata-kaeri Moisés Ikantakaan-teetani. Riitakira Moisés kantako-wenta-kiriri paerani atziri-paeni janta.

20 Tema osheki tzimawiteen-chari paerani kantako-wentan-taniri. Riima Tajorentsi apaani ikanta rirori.

21 ¿Owashiña kiroma Ikantakaan-teetani okaatzi ikashiya-kaakiriri Tajorentsi paerani Abraham? Tema tee owashiñeero. Roorikami owawijaako-shiretan-tatsinimi Ikantakaan-teetani, aritaki omatakiromi otsiparyaako-wenta-yiteemi atampatzika-shire-yiteemi amonkaa-yitaneerowa.

22 Roo kanteencha, oñaawonta-kaero Jankina-rentsi amaperowitaka akaaripero-shire-witaka. Otzimatyee awentaa-shiretee-yaari Jesús Jeepatzii-totaa-rewo, añaantee-yaawori ikashiya-kaakaeri paerani Tajorentsi.

²³ Tema paerani tekira awentaa-shireta-naari, okimiwitaka ashita-kota-tyeemi Ikantakaan-teetani, oyaawentaka omonkaa-paetetan-tyaari awentaa-shiretan-tyaari, tee añawitawo ajeekashiwaetyaa antayiteero okaatzi akowayitziri aaka.

²⁴ Paerani iyotaayitee Ikantakaan-teetani, okimitakaan-takae riyotee-tziri eentsi riyotan-tyaawori oeta ranteri. Roojatzi yotakahaerori awentaa-shiretan-taariri Jeepatzii-totaa-rewo, ari okanta otampatzika-shire-yitan-teeri awentaa-shiretani.

²⁵ Tema ayoteero awentaa-shire-yitaa-ri, tee okowaneeyaa ayotaayitee Ikantakaan-teetani oeta antayiteeri.

²⁶ Tema pawentaa-shireyita-naari Jeepatzii-totaa-rewo, itomintayitaneemi Tajorentsi.

²⁷ Pikaatzira pomitsiryaa-wentaari Jeepatzii-totaa-rewo, pikimitakaan-tanaatyawo riimi pikithaata-koteeyaari.

²⁸ Tema pikaatzi pawentaa-shireta-naari Jesús Jeepatzii-totaa-rewo, tekatsi ramaakita-neeri rirori, okantawita: aakarika Judá-paeni, kaarika Judá-paeni, aakarika omperataa-rewo, riirika omperataniri, aakarika shirampari, roorika tsinani, tekatsi oeyiteeyaa iroka, apatawakaha ikantakaa-yitee maawoeni.*

²⁹ Tema pawentaa-shireyita-naari Jeepatzii-totaa-rewo, kimiwitanaka eerokami icharinita-neeyaami Abraham, eerokataki ñeeroni okaatzi ikashiya-kahae-takiriri paerani rirori.

4

¹ Pikemi nokante eejatzi. Ikimita-koetakari apaani eenchaa-niki rashita-kaari ipaapate rowaahawo ikashiya-kaeyaari paata rantaritakirika. Okantawitaka riiwitaka ashitawori rowaahawo eeniro reentsitzi, ikimita-kotari jempe ikanta omperataa-rewo,

² tema eenitatsi kempoyee-niriri rowaahawo rashita-kaariri ipaapate. Paata aririka rantaritaki, omonkaataa ikantakiri ashitariri, aripaete iiteeri rashita-kaetariri paerani.

³ Ari akantayi-witakari aakapaeni paerani, akimita-kotakari ikantahanki apaani eentsi, akimitawitakari eejatzi apaani omperataa-rewo, amonkaata-shiwaetakawo rameta-piinteetari jaka jaawiki.

⁴ Roo kanteencha ikowa-paakira Tajorentsi, rotyaantakiri Itomi, itziman-tapaakawo apaani tsinani, otzimatyee imonkaata-paentero rirori Ikantakaan-teetani.

⁵ Rootaki rotyaantan-teeta-kariri okantyyaa ijeekan-teeyaari kameetha monkaawae-witawori Ikantakaan-teetani. Rootaki añantaawori itomintayitee Tajorentsi.

⁶ Tema itomi Tajorentsi eerokapaeni, rotyaanta-kimiri Ishire tajorentsi ijeeka-shiretan-temi. Riitaki ñaawaeta-kaayiteeri aririka amanayityaa, akantzi: “¡Pawa, Ashitanari!”

⁷ Ñaakiro, teera eeroka onampitaa-rewo, itomintayiteemi Tajorentsi. Tema itominteemi, ikowaki piñaayiteero okaatzi ikashiya-kaakimiri.

Apankinawentyaawo-rika Ikantakaan-teetani akimitanaa-tyaari pimantaa-rewo

⁸ Tema paerani tee piyowitari Tajorentsi, tema pitajorentsi-tetashi-yitakawo rowetsikani-paeni atziri, rootaki omperawaeta-kimiri. Teemaeta otajorentsi-wityaa iroka.

* 3:28 kaari Judá-paeni = griego

⁹ Rooma nimaeka piyoteeri eeroka Tajorentsi-perota-tsiri. Jame akantawaki, tema riitaki Tajorentsi yotzimiri eeroka, raakameethateemi. ¿Litaka pikowantari papiiteero jempe pikantawita paerani? Teera okameethatzi. ¿Pikowatziima pikimita-kotee-yaari omperataa-rewo?

¹⁰ Tema pomaerintanta-piin-takawo kitejeri-paeni, kashiri-paeni, eejatzi ojarentsi-paeni.

¹¹ Okimitaka aminaashi-yitaka okaatzi niyotaa-yiwita-kimiri.

¹² Noyemijantzinkarite-paeni, pikemi nokantemiri: Otzimatyee pikimiteena naaka, tema nokaero nokantawita paerani, nokimita-koteemiroti pikan-teeyani eeroka-paeni paerani. Tee pimaninta-shireta-wakina

¹³ nomantsiya-waewitaha, nojeeki-motakimi, ari okanta netanta-paakawori nokenkithata-kotzimiro Kameethari Ñaantsi.

¹⁴ Tema tee pimaninta-shireta-wakina piñaawa-kinaha nomantsiya-waetaki, pikimita-kaantakina naakami Ronampiri Tajorentsi, paakameethatee-yakinani. Pikimita-kaantakina eejatzi riirikami paakameethatakimi Jesús Jeepatzii-totaa-rewo.

¹⁵ Paerani owakira piñaawakina antawo pikimo-shire-wenta-wakina. Kimiwitakimi aritaki pantaki-nawomi arikami nokantemimi: “Noyemijantzinkarite-paeni, pikithokireenawo poki pipinawo.” Rootaki pantantyaawori tema antawo petakotakana. ¿Jempema oeta kaari pikimo-shire-wentan-taana nimaeka?

¹⁶ ¿Poshiya-kaatzima nokijaneenta-tziimi nokenkithata-kaakimiro kyaariperori?

¹⁷ Noyemijantzinkarite-paeni, ikaatzi kowatsiri itzimpina-shireta-kaemi, ikowatziira rirori pikenkishiryaa-koteri ikameetha-shireyitatzi rirori. Teera ikameetha-shire-yitzi, tema ikowayitatzi pitheenka-shireteena naaka, rootaki paakameethatan-tyaariri rirori.

¹⁸ Kameetha ashi owaero paakameethata-piinteena, tee okowa-perotyaa nojeeki-motemi pinampiki.

¹⁹ Notyomi-paeni, antawo okatsitzi-motana nokenkishiryahaa-koyitzimi, okimiwitakawo okatsita-kotzi tsinani. Eekiro okatsitzi-mota-tyeena roojatzi pimonkaatan-takyaawori inintakaa-kimiri Jeepatzii-totaa-rewo.

²⁰ Jempe nokantyaaka nojeeki-motan-temiri nimaeka janta okantya nokenkitha-waeta-kaantemiri kameetha. Tema tee niyotzi oeta awiji-motakimiri.

Oshiyakaa-wentantzi Sara eejatzi Agar

²¹ Nokoyi rakina ikaatzi kowatsiri imonkaa-yiteero Ikantakaan-teetani. ¿Tema ikemakotziro jempe okanta-kota?

²² Iroka okanta-kota: Paerani itzimaki apite itomi nowae-jatziteni Abraham. Etakawori itomi, rootaki tzimakiriri romperatani, riima itsipa itomi, rootaki tzimakiriri iinaperori, kaari inampiri.

²³ Tema inintakaa-nikiini Abraham rowakaakiro romperatani, rootakira tajonkacha itzima-piintee-tziri eentsi-paeni. Riima otzimakiri iinaperori, rinashitaka rirori, tema riitaki ikashiya-kaakiriri Tajorentsi.

²⁴ Eenitatsi oeta oshiyakaa-wentakiri iroka apite tsinani, tema apite okaatzi antzi-mota-wakaantsi. Tsinani iitachari Agar omperataarewo roori, rootaki oshiyakariri ikaatzi pankinawenta-yitawori imonkaateromi Ikantakaan-teetani rojankinata-kaantakiri paerani Tajorentsi Cheentoniki.

²⁵ Iroka ochempi Cheentoni jeekatsiri Mameriniki, ari iiteetzirori eejatzi Agar. Ikaatzi otomiyitari Agar, ikimita-kotawo jempe okanta

romperateetawo roori. Riitaki oshiyakaa-wentari Aapatziyaweni-jatzi pankinawenta-shiwaetawori Ikantakaan-teetani.

²⁶ Rooma otsipa tsinani iinantaperotari nowae-jatziteni Abraham kaari romperateetari, rootaki oshiyakawori roomi anirotari. Rootaki oshiyakaa-wenta-kiriri ikaate nintahaachani otsipaki nampitsi iitachari eejatzi Aapatziyaweni jeekatsiri inkiteki.

²⁷ Rootaki rojankinata-koetakiri paerani ikanteetaki:
Okantawitaka tee pitzimaanitzi, pimaaniro-thakiwita, roo kanteencha antawo pikimo-shiretee.

Tee piñaawitawo pikemaatsityaa pitzimaanite, pikimoshire-wenteeyaa. Tema osheki tzimaatsini pitomi-paeni okantawitaka imaninta-witee-takimi, ari pawijeero tzimawita-chari oemi.

²⁸ Noyemijantzinkarite-paeni, ari akimitari Isaac otomi iinaperori nowae-jatziteni Abraham, tema eenitatsi ikashiya-kaeta-kaeri eejatzi aakapaeni.

²⁹ Tema paerani irika otomi tsinani omperataawo tzimaen-tsiri inintakaa-kari Abraham, antawo ikijaneentakiri otomi iinaperori tzimaen-tsiri inintakaa-kari Ishire tajorentsi. Rootaki tajonka-chari eejatzi nimaeka.

³⁰ Roo kanteencha ¿litaka ikantee-takiriri Abraham Jankina-rentsiki? Iroka ikantee-takiri:

Otzimatyee pomishitoyiro pomperatani, iyaatee, aaneeri otomi. Tema ritaki otomi piina-perori ashitee-yaawoni okaatzi tzimi-motzimiri.

³¹ Ari okantzimaeta noyemijantzinkarite-paeni, teera otominta-yitee omperataawo, tema akimitaari otomi kaari omperataawo.

5

Pikyaaryoo-wenteero piñahaero pijeekashiwaeteeya

¹ Tema riitaki Jeepatzii-totaa-rewo okakaa-kowenteeri, rootaki añaanta-yitaawori ajeekashiwaetaa. Otzimatyee akyaaryoo-wenteero, tema tee okameethatzi apiiteero oshiyako-yitee-yaari jempe ikanta omperataa-rewo.

² Pikemi nokante. Naaka Pablo kamantzi-mirori iroka ñaantsi. Aririka pikoyi pimonkaateero itomeshitaa-niitemi, aminaashi-waetaka pikemijanta-neeri Jeepatzii-totaa-rewo.

³ Nokoyi napiitero nokanteri ikaatzi kowatsiri itomeshitaa-niiyityaa, otzimatyee ithotyahaeromi maawoeni Ikantakaan-teetani.

⁴ Tema ikaatzi kowanaa-tsiri imonkaateromi Ikantakaan-teetani okantayaa itampatzika-shiretan-teeyarimi, rotsiparyaa-naakyaari Jeepatzii-totaa-rewo, tee iñeero ineshironkateeri.

⁵ Rooma aakapaeni, okantakaakawo Ishire Tajorentsi akemijanteeri Jeepatzii-totaa-rewo, oyaakowenteeyari itampatzika-shiretee.

⁶ Eeniyitatsi totameshitaa-nita-chari, riima itsipa tee imatziro rirori. Tee okowa-peroteeyaa iroka rashiyiteera Jeepatzii-totaa-rewo. Rootaki kowaperotacha akemijanta-perota-neeri, ari okantayaa etakoyitawakaanta-neeyari.

⁷ Paerani kameetha pikanta pikemijanta-yitanaki. ¿litaka okakaaki-mirori kyaariperori?

⁸ Teera rii oka-kaemironi etakimiri riyoshii-witakimi.

⁹ Tema ikanteetaki paerani: “Eepichokiini nawita shineya-kaerori opatha, aritaki omatakiro oshineya-kaero maawoeni opatha.”

¹⁰ Nawentaakari naaka Awinkatharite, riitaki kenkishiryaa-kaemini eero poshoretantawo inashiyitachari. Roo kanteencha otzimatyee rowajankiteeteri kowatsiri itzimpina-shireta-kaemi, okantawitakyaa jempe-rika itzimi.

¹¹ Noyemijantzinkarite-paeni, tee noshintsitzimi pitomeshitaa-niyityaa. Arimi nokantyyaa, ¿Arima ikija-neenta-wentee-takinawo nokenkithata-kotziro ikenta-kotee-takiri Jeepatzii-totaa-rewo?

¹² Roo kanteencha, ikaatzi kowayita-tsiri itzimpina-shireta-kaemi, nokowaki naaka riitaki pithoka-shita-chanimi itotaa-nityaa rirori.

¹³ Pikemi nokante noyemijantzinkarite-paeni. Riyoshiitee-takimi okanta piñaantaawori pijeekae kameetha. Roo kanteencha, tee okameethatzi pantayiteero okaatzi pikowakaa-shitari eeroka. Tema roo kameethatzi petakotawakaayiteeyaa.

¹⁴ Osheki nawita ñaantsi rojankinatee-takiri paerani Ikantakaan-teetaniki, roo kanteencha apaani okanta kowaperota-chari ayoteri, ikanteetzi:

Petakoteeyaari pisheninka, pikimita-kaanteeri petakotawo piwatha eeroka.

¹⁵ Rooma aririka powatsimaa-wakaeyaa opoña pikija-wakaeyaa, aritaki piñaakiro pipeya-shireta-wakaeyaa.

Ikowa-shiteetari, eejatzi okowakaan-tziri Ishire tajorentsi

¹⁶ Pikemi nokante: Aririka panta-piinta-neero okowakaemiri Ishire tajorentsi, aritaki piñeero pipakahaero okaatzi pikowa-shiwaetari.

¹⁷ Tema eenitatsi pikowa-shiyitari eeroka, eenitatsi eejatzi okowakaemiri Ishire tajorentsi. Teera oshiya-wakaa iroka, tema inashiyita. Ari okanta kaari panta-piintantawo pikowa-shiyitari.

¹⁸ Roorika Ishire Tajorentsi antakaa-neemironi inintakaa-yitzimiri, teera pañii-moteero Ikantakaan-teetani.

¹⁹ Tee romaanta antapiintzirori ikowa-shiyitari, iroka ikantayita: Tee ikinatawo itsipatari imayempi-waetzi, ipaankinata-wakaa-waeta, ñaathata-shiwaetan-taniri,

²⁰ ramanawaetziri rowetsikaetani, isheryaa-waeta, ikijaneenta-wakaa-waeta, iñaana-minthata-wakaa-waeta, tee rawentaa-wakaa-waetyaa, ikatsimata-wakaa-waeta, ikosheka-wakaa-waeta, tee rariperota-wakaa-waeta, tee raapatziya-wakaa-waeta,

²¹ reshita-kota-wakaa-waetawo rashiyitari, rompojawakaa-waeta, ishinki-waeta, iñaamaperotakawo roemoshirenka-waetyaa rantantyaawori kaari-perori, rantayitziro jempe-rika oeyitari. Tema rootaki noshintsitakimiri paerani eero pantanta-yitawo iroka. Tema aririka pantayitakiro, eero piñeero ipinkathari-wenteemi Tajorentsi.

²² Rooma okaatzi antakaan-tziri Ishire tajorentsi, añihiro etakotantyyaa, athaamentyyaa, kameetha ajeekanee, amatsinka-wentaniri, aneshironkatantee, pimanta-waetaniri, oejokirotantaniri,

²³ tsinampa-shireri, ñaako-shiretaniri. Tee othaña-pithateero Ikantakaan-teetziri amatayiteero iroka-paeni.

²⁴ Roo kanteencha, ikaatzi okaerori kaari-perori rashiyitaari Jeepatzii-totaa-rewo, kimiwitaka ikenta-kotaa-tyeeromi okaatzi ikowa-piinta-shitari rantashi-yityaarimi rirori.

²⁵ Tema ojeeka-shiretan-teera Ishire tajorentsi, otzimatyee amata-piinteero okaatzi ikowakaa-yiteeri.

²⁶ Tee okameethatzi ajahaa-wenta-waetyaa, tee okameethatzi akantzi-moneenta-kaawaetyaari asheninka, tee okameethatzi eshitako-neenta-waeteri rashiyitari itsipa.

6

¹ Noyemijantzinkarite-paeni, aririka piñeeri tzimatsini rantani, tema antaki-shiretakimi eeroka, pikaminayiri. Paamawentyaa pitsinampashirete, otzimikari pantani eeroka.

² Pamitakota-wakae-yitaneeyaa, pikimita-kaantero powatsinaryaa-kota-wakaa-tyeemi inateetziro tenari. Tema ari okantyyaa pimonkaatan-tyaawori pantayita-neero ikantakaantani Jeepatzii-totaa-rewo.

³ Eenitatsi-rika kenkishiryaa-waeta-chari, ikante: “Naaka riiperori.” Apatziro ramatawi-waetaka, tema tekatsi iimatsityaa rirori.

⁴ Tema otzimatyee akenkithashiryaa-kotyaa maawoeni, okini akimoshire-wenta-wakaeyaa. Eero akanta-shireta-waetzi: “Nawijakiri irinta.”

⁵ Tema maawoeni otzimayitzi ikowaetakiri antayiteri.

⁶ Ikaatzi ikenkithatakaa-piintee-tziri iñaani Tajorentsi, okameethatzi ipinateri iyoteeriri, tema eenitatsi kowitye-motariri rirori.

⁷ Tekatsira materoni ramatawiteri Tajorentsi. Ikaatzi kowawita-chari ramatawiterimi, apatziro ramatawi-waetaka rirori. Okimiwitakawo oetarika ipankitee-terimi, aririka okithokitanaki eero opaashinitzi okithoki roojatzi riyoyahaete jempe okanta ipankitee-takiri.

⁸ Ari ikimitari ikaatzi antapiinta-kirori ikowa-shiyitari, kimiwitaka rowiitaa-tyeeromi owajankitahaantsi. Riima ikaatzi antayita-neerori okowakaan-tziri Ishire tajorentsi, kimiwitaka riimi owiitee-ronimi kañaanitaantsi.

⁹ Otsizimatyeeera aamawentyaa eero aperawentantawo antayiteero kameetha-yitatsiri. Eekiro aatakaa-nakityeero, eero okantzimo-neenta-waetee. Ari okantyyaa añaantee-yaawori oshiyawita-kawori rowiitee-takiri.

¹⁰ Rootaki okowa-perotantari aneshironka-yiteeri maawoeni, aaka kyaaryoota-tsini aneshironkata-wakaeyaa akaatzi akemijanta-yiteera.

Ithaamentawo Pablo ikentako-wentakari Jeepatzii-totaa-rewo

¹¹ Noyemijantzinkarite-paeni, naakataki jankinatzi-mirori nakoki iroka, antawo-paeni nokanta-yitakimiro.

¹² Tema ikaatzi shintsiwenta-kimiri pitomeshitaa-niyityaa, inintakaa-shiwaetawo rirori, rinimota-kaantyaariri ikaateeyinira. Ari okantyyaa eero ikoshekan-teetari ikenkithata-koteeri Jeepatzii-totaa-rewo ikentakoe-takiri.

¹³ Tema ikaatzi totameshitaa-niteen-chari, tee imonkaataa-jeerotzi Ikantakaan-teetani. Roo kanteencha ishintsi-waetakimi eeroka pitomeshitaa-niteeyaa, ari okantyyaa rajahaa-wentan-tyaari aririka imatakaa-kimiro ishintsitzimi.

¹⁴ Rooma naaka tee nokoyi najahaa-wenta-waetyaa, tema roo nokowakiri nothaamentee-yaawo ikenta-kotee-takiri Awinkatharite Jesús Jeepatzii-totaa-rewo. Tema ikentako-wentakina naaka Jeepatzii-totaa-rewo, okimiwita-naawo okama-pithata-tyeenami jaawiki-jato, ari nokimitzi-motakawo naaka nokama-pithatakiro jaawiki-jato.

¹⁵ Tekatsira oetzi-mota-neeyaari Jeepatzii-totaa-rewo aakarika totameshitaa-rewo, terika atomeshitaa-nita. Tema rootaki kowaperotanaachari ikimita-kaantee owakirami rowetsikaetee.

¹⁶ Ikaate kemijanteeroni nokanta-yitakiri, ari ijeekayitee kameetha, ineshironkaeteeri. Ari ikantayitee-yaari ikaatzi rashi-perotaari Tajorentsi nimaeka, roshiya-witakari paerani Israel-paeni.

¹⁷ Ari okaatapaaki noyemijantzinkarite-paeni, tee nokoyi ikosheka-waetee-tena. Tema osheki rowironta-wentee-takinari naaka Awinkatharite Jesús.

Iweyaantawori wethataantsi

¹⁸ Noyemijantzinkarite-paeni, nokoyi ikaminthaa-shireteemi
Awinkatharite Jesús Jeepatzii-totaa-rewo. Kyaariwé.

ROJANKINARI PABLO ROTYAANTZINIRI EFESO-JATZI

Wethataantsi

¹ Naaka Pablo, Rotyaantani Jesús Jeepatzii-totaa-rewo, rootaki ikowakaa-kinari Tajorentsi. Eeroka-paeni nojankina-yitzini pikaatzi rashiyiteemi Tajorentsi, pikemijanta-neeri Jesús Jeepatzii-totaa-rewo janta Efeso-ki.*

² Okantashitzimaetya ineshironkateemi Ashiteeri Tajorentsi, kameetha ijeekakaa-yiteemi, ari ikimiteemiri eejatzi Awinkatharite Jesús Jeepatzii-totaa-rewo.

Itajonka-wenta-shiretantzi Jeepatzii-totaa-rewo

³ Jame ajahaawentee-yaari Tajorentsi, ipaapatetari Awinkatharite Jesús Jeepatzii-totaa-rewo, riitaki tajonka-wenta-shireteeri rotyaanta-kaeri Jeepatzii-totaa-rewo ipoñaakawo inkitekinta.

⁴ Riitaki iyoshii-yitakaeri paerani tekiraha rowetsiki-roota kepatsi, riyotz-itaka ari rashiyitee Itomi, kiteshireri akantzi-motee-yaari, tekatsi ikantakoe-tee.

⁵ Osheki retakoyitakae. Ari okanta rotyaantan-takaeriri Jesús Jeepatzii-totaa-rewo, rootaki opoñaantari itominta-yitee, tema ikoyitaka rirori paerani ineshironka-yitee.

⁶ Rootaki aweshiryaawentantee-yaariri Tajorentsi, tema antawo ikaminthaa-yitee, raapatziya-yitee, rootaki opoñaantari rotyaanta-kaeri Retako-perotani.

⁷ Tema osheki ikaminthaa-yitee, ipinako-wenta-yitee rapatawentakae riraa paerani Itomi. Ari okanta ipeyakotan-teerori antayiwitakawo kaari-perori.

⁸ Ari ikinakaerori Tajorentsi, tema yotaniri rirori, kyaari-perori iroka ikenkishiryaantani rirori.

⁹ Riyotakaa-yiiteero okaatzi ikenkishiree-takari paerani rirori, tekatsi yotawityaawoni okaate ranteeri.

¹⁰ Tema okaatzi ikenkishiretzi-takari, aritaki othotyaakyaa omonkaa-yiteeyaa. Aririka ipiyee Jeepatzii-totaa-rewo, ari ikaate ipinkathari-wenteeri maawoeni tzimayita-tsiri inkiteki, eejatzi kepatsiki.

¹¹ Ikenkishiretzi-takawo okaatzi riyotakaa-yiteeri nimaeka. Rootaki riyoshii-yitan-teeri, tema ikashiya-kaetzi-takaeri rotyaanteeniri Itomi. Tema okaatzi rantayitakiri, rootaki ikenkishiretzi-takari paerani rirori.

¹² Rootaki imatanta-yitakawori iroka Tajorentsi, okantyyaa najahaa-wentan-tyaariri nokaateeyini netayitakawo nawentaa-nakari Jeepatzii-totaa-rewo.

¹³ Ari pikimita-yitakari eejatzi eeroka-paeni owakira pikema-kota-wakiri Jeepatzii-totaa-rewo owakira ikenkithata-koeta-paakiro Kameethari Ñaantsi, pikemijantanaki. Tema ikashiya-kaeta-kimiri paerani rotyaantemiri Ishire tajorentsi, riitaki yotakae-mironi rashiyitaa-tziimi, ari ikantee-taatyeeeroni ijeeka-shiretan-temi.

¹⁴ Tema añaakiro tee rookawentee Ishire tajorentsi, ari ayotziri maperori Tajorentsi ithotyahaero okaatzira ikashiya-kahaeri. Ashi owaero roojatzi rokakaakowentan-teeyaariri ikaatzi ipinako-wenteeri rirori rashiyitee. Rootaki roweshi-ryaawentan-teetyaariri otzimi-motziri rowaneenkawo.

* 1:1 rashiyiteemi Tajorentsi = kiteshireri

Yotashireta-kaantzirori, ooñaawontzirori eejatzi

¹⁵ Tema nokema-kotakimi jempe pikanta pikemijanta-neeri Awinkatharite Jesús, jempe pikanta petakoyitanaari ikaatzi rashiyitaari,†

¹⁶ tee nopakaero namana-kowentzimi, nopasoonkitakowentzimi.

¹⁷ Namanari Ashitariri Awinkatharite Jesús Jeepatzii-totaa-rewo, ashita-wori owaneenka-wontsi. Rootaki nokowa-kotan-tariri riyoshireta-kaemi, rooñaawonta-peroteemiro jempe ikanta-kota rirori,

¹⁸ ikenkishireta-kaemi okantyyaa piyota-kotan-tyaawori royaako-ntziri ikaatzi ikaema-shireteeri, piyota-kotan-tyaawori eejatzi owaneenkata-ka roñaaha-yiteeriri Tajorentsi rashiyitaari,

¹⁹ piyota-kotan-tyaawori eejatzi antawo ishintsinka tekatsi oshiyaarini. Osheki okantakaa-yitee ishintsinka akaatzi akemijanteeri. Tema roojatzi ishintsinka

²⁰ rowiriintan-taariri paerani Jeepatzii-totaa-rewo ikamawitaka, raaneeri inkiteki, rojeeka-waeri rakoperoki.

²¹ Ari ikaateeri Tajorentsi ipinkathari-wenteeri maawoeni pinkathari-witachari, jewawita-chari, tzimawita-chari ishintsinka, omperatan-taniri, maawoeni jempe-rika iyyitari. Teera apatziro ipinkathari-wenteeri ikaatzi tzimayita-tsiri nimaeka, ari ikaate ipinkathari-wenteeri tzimayitaa-tsini paata. Maperori rawijantaki, tema pinkathari-perori irika.

²² Tema riijatzi Jeepatzii-totaa-rewo imatakaeri Tajorentsi reewateero maawoeni, roshiya-kowaetakari makoryaa-kitzitan-tariri iisaneentani. Ri-ijatzi Jeepatzii-totaa-rewo ikimita-kaanta Tajorentsi riimi iitoyitee-yaami ikaatzi kemijantaa-tsiri.‡

²³ Riima ikaatzi kemijanta-yitaa-tsiri, kimiwitaka roomi iwatha Jeepatzii-totaa-rewo, ijeeka-shire-yitan-taari. Ithotyero ijeekaki jempe-rika-paeni.

2*Retakotee Tajorentsi rootaki awijako-shire-yitan-taari*

¹ Riitakira Tajorentsi owañaayiteemi eeroka-paeni, tema paerani okimi-witaka owamaayita-tyeemimi piyaari-pero-shiretani.

² Rootaki pantayita-piintakiri jempe ikanta piñaayitziri jaawiki-jatzi-paeni, pantashi-yitakawo ikantakaan-tziri etsiyata-kota-kaerori tampyaenka, ri-itakira kowa-kaayitziriri atziri-paeni ipiyathatyaari Tajorentsi.

³ Ari akantawitakari paerani maawoeni aakapaeni, antapiin-takiro akowakaa-shiwaetari, akowa-shiwaetari eejatzi, rootaki akenkithashiryahaa-piintakari. Ari akimitako-yiwitakari ikaate rowajankitahae-teeri.

⁴ Roo kanteencha Tajorentsi neshironkatan-taniri, osheki retakoyitee,

⁵ rañaakaa-yitee owamayi-mawitakae kaari-perori rowañahae-riranki Jeepatzii-totaa-rewo. (Tema osheki ikaminthahaemi Tajorentsi, rootaki rowawijaako-shiretan-teemiri eejatzi eeroka.)

⁶ Tema rowañahaerira Jeepatzii-totaa-rewo, ari roshiya-yiteeri eejatzi aaka-paeni. Riitaki kantakaawori atsipa-shiretan-taariri Jeepatzii-totaa-rewo Jesús jenokinta.

⁷ Rootaki rantanta-kawori maawoeni iroka-paeni riyotan-teetee-yaari paata osheki ikaminthaantaki, rotyaanta-kaeri Jeepatzii-totaa-rewo Jesús rowawijaako-shire-yitee.

⁸ Rootaki piñaantaawori pawijako-shire-yitee pawentaa-yitaari. Tema ri-itaki Tajorentsi kimitakaan-taawori ipashitee-miro awijako-shiretaantsi,

† 1:15 rashiyitaari = kiteshireri ‡ 1:22 makoryaa-kitzitaantsi

⁹ teera eeroka materoni powawijaako-shiretyaa apaniroeni. Ari okantyya eero pajahaa-wenta-shiwaetanta.

¹⁰ Tema rootaki rowetsika-yitan-takaeri akemijanteeri Jesús Jeepatzii-totaa-rewo, antayita-piinteeniri kameetha-yitatsiri, rootaki ikowakaa-yitakaeri paerani antayiteniri.

Ariperoteeri Jeepatzii-totaa-rewo ikentakoe-takiri

¹¹ Tema maawoeni eeroka-paeni kaari Judá-paeni, iiyitzimi nosheninka-paeni “Kaari totameshitaa-rewo.” Riima rirori-paeni iitawakayita “Totameshitaa-rewo.” Tekatsi oetzimaetyaa, tema rantashi-yitakawo koñaanita-tsiri awathaki.

¹² Pikenkithashiryahaa-kotyaa, paerani tekira pikemijanteriita Jeepatzii-totaa-rewo, tee pitsipa-witari Israel-paeni, pinashitee-yakani. Tee piyotakowitawo ikantakaan-teetani, tee piyotakowityaawo eejatzi ikashiya-kahae-teeri. Okantawitaka pijeeki kepatsiki, tee piyotako-tziri Tajorentsi, tee piyowityaa aririka pawijakoteemi.

¹³ Rooma nimaeka pikemijanteeri Jeepatzii-totaa-rewo Jesús, paapatziyaari Tajorentsi. Okantawitaka inteena powawitakari paerani, roo kanteencha rapatawentakimi riraa paerani Jeepatzii-totaa-rewo, aripaete paapatziyaari Tajorentsi.

¹⁴ Ari okanta ikantakaakawo Jeepatzii-totaa-rewo ajeekan-taari kameetha. Riitaki kantakaa-kawori Judá-paeni isheninkatan-taariri kaari Judá-paeni, raakameethata-wakaa. Tema paerani osheki ikijaneenta-wakae-yitaka. Rooma nimaeka okimiwitaka itanto-ryaatyeeromi tantotsi otsipayi-witakariri.

¹⁵ Tema paerani nosheninka-paeni ikijaneentakiri maawoeni kaari nosheninkata, kaari yotakoteroni Ikantakaan-teetani. Roo kanteencha ikemaatsi-waetakawo paerani iwathaki Jeepatzii-totaa-rewo, ipeya-pithateeri kantakaan-tzirori ikijaneenta-wakaa, ari opoñaanaa raakameethata-wakae-yitanaa, okimiwita-nakawo apanimi atziri ikantanaa nimaeka.

¹⁶ Tema ikamawentakae paerani Jeepatzii-totaa-rewo ikenta-kotee-takiri, ari okaatapaaki akijaneenta-wakaa-piintaka, ikimitakaan-teero owamaaki-tyeeromi. Tema apaani akantanaa awathaki aripero-yiteeri Tajorentsi.

¹⁷ Roo ikantee-tantari paerani:
Ipokaki, ikamanta-yiteemiro kameethari ñaantsi okantyya pijeekan-teeyaari kameetha, tema inteena pijeeka-yitaki. Ari ikimita-yitakiriri eejatzi jeekayita-tsiri okaakiini.

¹⁸ Tema riitaki Jeepatzii-totaa-rewo kantakaa-kawori añanta-yitaawori akaateeri awentaari Tajorentsi, tema apinto iroka Ishire tajorentsi matakaerori.

¹⁹ Tee piyotakowitari paerani Tajorentsi, tee pisheninka-witari eejatzi. Roo kanteencha pikimita-yitaari nimaeka ikaatzi kemijanta-yitziriri, tee pinashitzi-motaa-ri, tema pisheninka-yitaari Tajorentsi.

²⁰ Pikimiwita-naawo eerokami pankotsi rowetsikae-takimi. Riima Kamantan-taniri-paeni eejatzi Otyaantaa-rewo-paeni riitaki kimitakyyawonimi kijopatha jempe rowetsikae-takiro pankotsi. Riima Jeepatzii-totaa-rewo riitaki otzinkami.*

²¹ Tema okaatzi rowetsikan-teeta-kawori pankotsi, kameetha oojoyitaka, roo rowetsikan-teetawori itajorentsi-pankote Awinkatharite.

²² Ari pikimi-yitanaari eeroka-paeni pikimiwitakawo jempe okanta oojoyita kameetha pankotsi, ari ijeeka-shiretan-teemi Tajorentsi.

* 2:20 otzinkami = mapithanthalaa, tema rootaki mapitatsiri rowetsikae-tzirori pankotsi kanta-kota-chari.

3

Retakotee Tajorentsi rootaki awijako-shire-yitan-taari

Ikenkithata-kaeri Pablo kaari Judá-paeni

¹ Rootaki opoñaantari, naaka Pablo, tema romonkyahae-takina nokenkithata-koteemiri Jesús Jeepatzii-totaa-rewo eeroka-paeni kaari nosheninkata,

² piyoteeyini riitaki Tajorentsi owakinari nokenkithata-kaayiteemi, tema antawo ineshironkatakimi.

³ Tema nojankinata-kimiro eepichokiini jempe okanta roñahae-takinawo kaari riyotako-witeeta paerani.

⁴ Aririka piñaanatakiro, aritaki piyoteero okaatzi niyota-koteeriri naaka Jeepatzii-totaa-rewo kaari riyotako-witeetari paerani.

⁵ Tema paerani tekatsi atziri yotakowi-tyaawoni ranteri Tajorentsi. Roo kanteencha iyotakaana Ishire tajorentsi nokaatzi Notyaantaa-rewotzi ee-jatzi Kamantan-taniri-paeni.

⁶ Iroka kaari riyotako-witeeta: Tema rawijako-shiretzi-teeyaa kaari nosheninkawita aririka ikamantee-teeri Kameethari Ñaantsi jempe ikanta-kota Jesús Jeepatzii-totaa-rewo. Ari roñahae-teeri ikashiya-kahae-takiriri Judá-paeni, tema isheninkata-wakaa.

⁷ Rootaki nomatan-taawori nimaeka nokenkitha-yiteero, tema riitaki Tajorentsi tajonka-wenta-shiretanari nantantawori okaatzi aawyaa-shireta-kaenari ishintsinka, tema osheki ikaminthahaana.

⁸ Tema naaka rawijani maawoeni rashiyitaari Tajorentsi. Roo kanteencha ikaminthahaana naaka, ishinetakina nokenkithateeniri Kameethari Ñaantsi kaari Judá-paeni, rootaki riyotan-teeyaari osheki itajonka-wenta-yiteeri Jeepatzii-totaa-rewo.*

⁹ Ishineta-kinawo nooñaawonteeniri okaatzi omanako-witaka paerani ranteri Tajorentsi. Tema riitaki wetsika-yitakirori maawoeni añaayiteeri nimaeka.

¹⁰ Rootaki rantanta-kawori maawoeni iroka, okantyyaa riyotan-tyaari inkite-weri-paeni pinkathari-yitatsiri jempe ikanta Tajorentsi, aririka iñaayitee akaatzi akemijanteeri.

¹¹ Tema ashi royiro ikenkishiretzi-takawo paerani rantero, rootaki rotyaantan-takariri Awinkatharite Jeepatzii-totaa-rewo Jesús.

¹² Tema awentaari nimaeka Jeepatzii-totaa-rewo, aritaki raakameethatee Tajorentsi, eero athaawanta-shireta-waetari.

¹³ Rootaki nokantan-tzimiri: Paamaeyaa okantzi-moneentzimi-kari okaatzi nokemaatsita-kowentakimi. Tema rootaki pajahaayitee-yaari eeroka-paeni.

Antawo etakotaantsi kaari ithotyahaete riyotakoetero

¹⁴ Rootaki opoñaantari notziwerowa-shitari Ashitariri Awinkatharite Jesús Jeepatzii-totaa-rewo,

¹⁵ tema riitaki Tajorentsi ashiyitaariri maawoeni, ikimita-kaanta-yitee aakayitee isheninka. Okantawita aakarika inkite-weri, aakarika jaawiki-jatzi.

¹⁶ Nokowa-kota-piintakiri Ashiteeri, otzimi-motziri owaneenkatan-tyaari, antawo itajonka-wenta-yitemi, raawyaa-shireta-kaayiteemi Itajorenka.

¹⁷ Nokowa-kota-piintakiri eejatzi Jeepatzii-totaa-rewo ijeeka-shiretan-temi, tema pawentaa-yitanaari eeroka-paeni. Pikimita-kotyaawo

* 3:8 rashiyitaari = kiteshireri

pankirentsi parithata-tsiri kameetha, rootaki pikiwintantanaakyaari retakotanka.

¹⁸ Rootakira ikematha-perotan-teeyaawori ikaatzi rashiyitaari Jeepatzii-totaa-rewo, ikimiwitakawo antawotatyeeemi retakotanka, jantha okaatemi, ojenokityaami, inthomoekitatyeemi.

¹⁹ Rootaki namana-kotanta-piintzimiri pikematha-peroteero antawo retakotee Jeepatzii-totaa-rewo, awijiro maawoeni riyotako-witeetari, rootaki piñaantee-yaawori ithotyeeemi Tajorentsi ijeeka-shire-perotan-teemi.

²⁰ Jame athaamentee-yaari Tajorentsi, tzimatsiri ishintsinka, riitaki ñaakaayiteeroni osheki awijanakiro okaatzi akowako-yitziriri. Eero athotyeeero akenkithashiryaa-koteero ishintsinka aririka añaaayiteero okaatzi rantzimo-shire-yiteeri.

²¹ Jame ajahaawentee-yaawo okaatzi rantakaa-kiriri Jesús Jeepatzii-totaa-rewo, eejatzi okaatzi rantzi-moteeriri awentaa-yitaariri. Ari ikimitee-yaari ikaate acharini-yitee-yaari, ashi rowaero eejatzi rajahaa-wentee-yaari rirori. ¡Kyaariwé!

4

Owithaha ikantakaa-yitee Ishire tajorentsi

¹ Aritakira okantayitakari, tema rashita-kotee-takina nokenkitha-koteeri Awinkatharite. Rootaki nokantan-tyaamiri: Panta-piinteeniri ikowakaa-yiteemiri, tema iyeema-shiretani pinayitatzii.

² Tsinampari pikanteeyaa, amatsinka pikanteeyaa, kisashiwaeni pikan-teeyaa petakotawakaayetaiyaa.

³ Piñaashintsi-yitee-yaawo piyaata-kaero piyeeki kameetha, tema riitaki Ishire tajorentsi owithaha-wakae-yiteemiri.

⁴ Oshiyawaetakawo apaani akantanaa awathaki, tema apaani ikanta Ishire tajorentsi. Ari oshiyari eejatzi apaani okanta ikashiya-kaayiteemiri Tajorentsi poyaako-neenteeri.

⁵ Apaani ikanta Awinkatharite, apaani ikanta akemijanteeri, apaani ikanta omitsitsiyaa-wentaari.

⁶ Apaani ikanta Tajorentsi, riitaki Ashiyiteeri maawoeni. Riitaki pinkathari-wenta-yiteeri maawoeni, rithotyahiro ijeeka-shire-yitanta maawoeni.

⁷ Roo kanteencha, otsipayitaka imatakaa-yiteeri Jeepatzii-totaa-rewo itajonka-wenta-yitakaera. Oshiyawaetakawo oetyaami ipashiyita-kaerimi.

⁸ Rootaki rojankinata-koetakiri paerani ikanteetzi: Owenonkaa, reewayiteeri rotsinampaakiri owayiri-witakariri. Tema okaatzi raapithatan-takiri, ipashiyitaari rowayirite.

⁹ ¿Oetaka ikantan-teetari: “Owenonkaa?” Rootakira ikantan-teetari, tema retapaentawo ipoka-paentzi jaka jaawiki kepatsiki.

¹⁰ Tema ikaatzi osaawiinkaen-chari kepatsiki, riijatzi owenonkaa-chari rawija-peroteero ojenokitzi inkite, rootaki rithotyahan-tawori ijeekan-taawo maawoeni jempe-rika-paeni.

¹¹ Riitakira tajonka-wentan-tayitaa-tsiri okanta Otyaantaa-rewotan-taari aakapaeni. Eenitatsi Kamantanta-nirita-tsiri. Eenitatsi otsipa kenkithata-kaanta-neerori ñaantsi rawijako-shiretan-teetari. Eeniyitatsi otsipa jewayita-neeriri kemijantzinkari, eeniyitatsi eejatzi iyotaantaneri-paeni.

¹² Ari ikantayitaari maawoeni irika-paeni, riyyitakira yotakaa-yiteerini ikaate rashiyitaari Jeepatzii-totaa-rewo jempe ikantyyaa rantawaeteeniri, ikine rowetsika-shireta-kaayitee-yaari, roshiyanteyaawori iwathami Jeepatzii-totaa-rewo rinatzii.

¹³ Roojatzi añaaante-yaawori iyotako-peroteeri Itomi Tajorentsi, oshiyaa-womi awithaawakaayetaiyaami akemijanta-yiteera. Rootaki amatantyaa-wori aatakaero oshiya-kotee-yaari Jeepatzii-totaa-rewo, antaki-shireri akan-teeyaa.

¹⁴ Aritapaaki oshiyakari ikantahanki eentsi, owanaa ipaashini-yitzi eekiro riyaatatyee ikimotate. Tema ari ikantayitari kaari shenkaa-tsini ramataw-iteeteri, riyoteete-rika kaari tampatzikata-tsini. Riiyitaki oshiyakawori ahapana-yitakaeri tampyaa, okinayitzi jempe-rika-paeni.

¹⁵ Tema rootaki akenkithata-koyitee kyaari-perota-tsiri okantakaakae etakoyi-tantaa. Otzimatyee ataki-shire-yitee, oshiyaari jempe ikanta Jeepatzii-totaa-rewo. Tema riitaki Jeepatzii-totaa-rewo oshiyanee-yaawonimi aeto.

¹⁶ Rooma maawoeni aakapaeni oshiyawo roorikami iwatha. Tema apaani atziri oemonka-chari iwathaki kameetha oowithaha-wakaeyita jempe rowawir neyita, tema kameetha ikanta ithonki iwathaki. Ari akantayitee-yaari aakapaeni iwathayiteera Jeepatzii-totaa-rewo, antawaeteeniri kameetha, amitakota-wakae-yitaneeyaa, etakotawakaanaiyaa eejatzi.

Owakirari añaaantari ikantakaa-yitaawo Jeepatzii-totaa-rewo

¹⁷ Pikeme nokantemiro okaatzi riyotakaa-kinari Awinkatharite: Arita-paaki poshiya-koyitakari jaawiki-jatzi-paeni, tema aminaashi-yitaka rantay-itziro rirori okaatzi ikenkithashiryaa-yitari,

¹⁸ oshiyawaetakawo ikenkithashiryahaani jempe okanta tsirenirikiri. Kijoshireri ikantayitaka, tee ikowaeya-nitzi riyota-koteeri Tajorentsi, tee iñaawotzi inintee-yaawo inintakaa-witakariri.

¹⁹ Tee ikaaniwenteeyaa, roo ayimatakiri imayempinka, iyaari-pero-shirenka rameta-piintakari.

²⁰ Rooma eeroka-paeni, piyota-koteeri Jeepatzii-totaa-rewo, tee okameethatzi pantayiteero iroka-paeni.

²¹ Tema kyaari-pero-rika pikemijanteeri, piyotaneero kyaaryoori inatzii okaatzi riyotaanta-paentziri rirori.

²² Jempe-rika pikanta-witaka pikaariperotzi paerani, otzimatyee powashaanta-yiteero, tema amatawitakimi okaatzi piñaama-waeyitari eeroka.

²³ Tema otzimatyee poshiya-kaanteero oowakerataa-tyeemi pikenkithashiryahaani.

²⁴ Otzimatyee piowakera-shire-yitee, rootaki rowetsikan-takimiri paerani Tajorentsi poshiyaari rirori, tampatzika-shire-perori pinatyee, kiteshireri pikanteeyaa.

²⁵ Teera okameethatzi pamatawita-neeri pisheninka-paeni, roo kameethatzi piña-nitee-yaawo kyaaryoota-tsiri. Tema oshiyanaa-tyaawo oowithaha-wakae-yityaami.

²⁶ Ari okantari eejatzi, aririka pikijyaa, pikyaaryoote pikaaripero-shiretzikari. Otzimatyee piñaashintsityaawo powawijaan-tyaawori intsipaeteeni pimashirenka, eero pimaakotziro roojatzi otsipa kitejiri,

²⁷ pishineteeri-kari Kamaari rantakaemiro kaari-perori.

²⁸ Koshintzi-rika pinatzii, powashaanteero, otzimatyee pantawaetee. Pikemaatsi-wentee-yaawo pantawae-wentero pikowayitzi, okantyyaa piñaantyaawori otzimimo-yiteemi, ari okantyyaa pipashi-yitan-tyaariri ashironkaa-yitachari.

²⁹ Ari oshiyari eejatzi, teera okameethatzi piñaawaeta-shityaawo kaari-perori ñaantsi. Tema roo piñaawaeta-piinte kameethari ñaantsi, ari okantyya powetsika-shireta-kaantee-yaariri kemayitemini.

³⁰ Eerorika pantayita-neero kameethata-tsiri, aritaki rowashiretakota-kota-kyaami Ishire tajorentsi poñaachari Tajorentsiki. Tema riitaki aamakowenta-piinta-kimiri roojatzi paata pawijako-shiretan-teeyaari.

³¹ Powashaantero nimaeka pikisashiretaka, aritapaaki pikija-piintaka, piñaakatsimatantzi, piñaana-minthatan-tayitzi, pikishimatantzi. Otzimatyee powashaanteero pantayitakiro kaaripero-yitatsiri.

³² Tema otzimatyee pikameethashiretee, pineshinonkatawakaayetaiyaa. Otzimatyee pipeyako-yiteeri ikaatzi awaaripero-shireta-kimiri, roshiyeemira Tajorentsi ipeyakoteemi rirori ikowa-kotzi-moteemira Jeepatzii-totaa-rewo.

5

Jempe ikanteeyaa rashitaari koñeeri

¹ Tema retakotani pinatzii Tajorentsi itomiyiteemira, otzimatyee poshiyakotee-yaari roshiyaha rirori.

² Etako-shireri pikantante, poshiya-kotyaari Jeepatzii-totaa-rewo retakoyitakae, ratsipe-wentakae ikentakooteri. Rootakira oshiyakawori okajankae-nkatzi ipometee-tziniriri Tajorentsi, osheki akameethatzi-motakari.

³ Tema rashiteemi Tajorentsi eeroka-paeni, teera okameethatzi pimayempi-waete, maperori okoweenkatzi. Tee okameethataa-jaetzi pikenkitha-waeta-koyiteero. Ari oshiyari otsipa kaaripero-yitatsiri, eejatzi oshiya aririka piñaama-yityaawo ashaahawontsi.*

⁴ Tee okameethatzi piñaawae-yiteero kaari-perori, poetsinampaan-tayite, tekatsi pantyaawoni iroka-paeni. Tema roo kameethatzi piwetharyeeri Tajorentsi.

⁵ Tema piyotahaeyini eeroka eerowa rahaeteeri ikaatzi mayempi-waeyita-tsiri jempe ipinkathari-wentantee Jeepatzii-totaa-rewo itsipataari Tajorentsi. Ari roshiyaari eejatzi ikaatzi kaaripero-shireta-waeta-tsiri, ikaatzi netawiyitawori ashaahawontsi roshiya-kaantawo itajorentsitemi inatyee.

⁶ Paamawentyaa ramatawitee-tzimi-kari. Tema eenitatsi kaminaayitemini ikowe ramatawitemi, ari okantyya roetzipinaa-shiretan-tyaamiri. Aritakira rowajankitaa-yiteeri Tajorentsi ikaate piyathata-chani.

⁷ Tee okameethatzi eejatzi pitsipa-minthatyaari irika-paeni.

⁸ Tema paerani tekira pikemijanteriita Awinkatharite, oshiyawaetaka pijeeka-tyeemi otsirenirikitzi, pantayita-piintakiro kaari-perori. Roo kanteencha rashiyiteemi Tajorentsi, oshiyawaetaa pijeekaa-tyeemi okoñeetzi. Rootaki pijeekan-teeyaari kameetha poshiya-kaanta-nakiro ijeekaetzi okoñeetzi.

⁹ Tema ijeeka-shiretan-teemi Ishire tajorentsi, aritaki piñaayiteero pikaminthaantee, pitampatzika-shiretee, piñaawaeta-piinteero kyaaryoori.

¹⁰ Otzimatyee panta-piinta-yitaneero kameethatzi-motyaarini Awinkatharite.

¹¹ Eero pitsipa-minthataro oshiyakariri jeekayita-tsiri otsirenirikitzi. Tema pikaminaa-thateri, tema tee okameethatzi rantayitziri, amina-minawaetaantsi inatzi.

* **5:3** rashiteemi = kiteshireri

¹² Tema owanaa owaañaantzi aririka akenkithata-kotero okaatzi ranteet-ziri omanani-kiini.

¹³ Roo kanteencha aririka pikaminaa-thatakiri, oshiyawaetaka pootatyee-nirimi iyaari-peronka. Aritaki ikenkithashiryaa-yitaneeyaa, ikowaneero rirori ikameethashire-yitee, tema oshiyaawo ijeekanaa-tyeemi okoñeetzi.

¹⁴ Rootaki ikantee-tantakari:
Aritaki pimaake, pikakite,
Pitzinahae pitsipa-yitakari kowakonkari,
Riitaki ooteemini Jeepatzii-totaa-rewo.

¹⁵ Aamawenta pikanta-wentee-yaawo okaate pantayiteri, eero poshiya-koyitari majontzi-shireri, tema poshiya-kotyaari ikantayita yotaniri.

¹⁶ Eero piyeeka-waeta-shita, tema eenitatsi osheki kaari-pero-shireri-paeni nimaeka.

¹⁷ Eero pimajontzi-shireta-waetzi, tema pikowa-kowataatero pikematha-teero ikowakaemiri Awinkatharite.

¹⁸ Eero pishinki-waeta, tema osheki okoweenkatzi. Tema okowa-perotatyaa ijeeka-shiretan-teeyaami Ishire tajorentsi.

¹⁹ Pikenkitha-waeta-neero eeroka-paeni Mampaantsi, pomampaa-yityaawo okaate riyoshireta-kaemiri Ishire tajorentsi, oashiryaaawenta pikanta-wentee-yaari Awinkatharite.

²⁰ Ariwé powapiinteeri Ashiteeri Tajorentsi piñaayitziro maawoeni jempe-rika oeyita, tema pinkathari powayiteeri Awinkatharite Jesús Jeepatzii-totaa-rewo.†

Pipinkathata-wakae-yiteeyaa

²¹ Otzimatyee pipinkathata-wakae-yiteeyaa, tema pinkathari powayiteeri Tajorentsi.

²² Iinanteetari, pipinkathateeri piimi-paeni, poshiya-kanteri pipinkathatziri Awinkatharite.

²³ Tema ikaatzi iimenteetari reewatziro iina, roshiyakari Jeepatzii-totaa-rewo reewatziri kemijantzinkari-paeni. Tema irika Jeepatzii-totaa-rewo roshiya-kaantari kemijantzinkari-paeni riimi iwatha, riimi Jeepatzii-totaa-rewo iitotanee-yaami kemijantzinkari-paeni. Riitaki owawisaako-shire-yiteerini.

²⁴ Tema maawoeni kemijantzinkari-paeni pinkathari rowaeri Jeepatzii-totaa-rewo, ari oshiyaari tsinani-paeni opinkathata-piinteeri oemipaeni.

²⁵ Iimenteetari, petakoyityaawo piina-paeni, poshiya-kotyaari Jeepatzii-totaa-rewo retakoyitakari kemijantzinkari-paeni, riita-jaantaki atsipewentakari ikamawenta-yiteeri.

²⁶ Rootaki rantanta-kawori iroka okantyyaa ikite-shireta-kaanteeri. Arira omatanaari aririka romitsitsiyaatan-teete, ikanta-piinteetzi: “Nokemijanteero Iñaani.”

²⁷ Tema ikowatzii Jeepatzii-totaa-rewo kiteshireri ikantayiteeyaa ikaatzi kemijanteeriri, oshiya-jaantakimi tee ikaaripero-shire-mitzi eepichokiini. Tema roshiya-kotari Jeepatzii-totaa-rewo ikanta aatsini iina, tee ikoyi iñeero iinantaari otsimetsi-waete, opitsi-pooki-waete, tema owaneenka okantyyaa.

²⁸ Rootaki rantayiteeri iimenteetari, retakotyaawo iinapaeni. Roshiya-kantero jetakotaro iwatha rirori, ari roshiya-neerori eejatzi iinapaeni retakotyaawo.

²⁹ Tema tee iñaetzi atziri kemaatsita-kaawaetyaawoni iwatha, tema etakotziita ikanta. Aritakira roshiyeeriri eejatzi Jeepatzii-totaa-rewo ikaatzi kemijanta-yiteeriri.

† 5:20 pinkathari powayiteeri = waerontsi

³⁰ Roshiya-kaanta-yitaari riirikami imashi, riirikami itonki, riirikami maa-woeni iwathaki.

³¹ Tema ikanteetzi:

Rootaki eero ijeekantaa maenari-paeni ashitaririki aririka raawakaa-neeyaa, tema apaani ikantaneeyaa iwathaki oshiyawaetyaawo iowithaha-wakahae-yaami.

³² Osheki okompiwitaka paerani ikemathateetero iroka. Tema riiwitaka Jeepatzii-totaa-rewo oshiyakaa-wentacha eejatzi kemijanta-yiteeriri.

³³ Ari okantari, otzimatyee petakoyetaiyaaro piina-paeni, poshiyaha petakota eeroka. Ari okantayita-neeyaari eejatzi iinanteetari, otzimatyee pipinkatha-yiteeri piimi.

6

¹ Eentsi-paeni, pikemijanteeri ashitzimiri, tema rootaki kameethata-tsiri ikowakaemiri Awinkatharite.

² Tema osheki ikantakaan-takiri paerani Tajorentsi. Roo kanteencha ari ojatekakari apaani Ikantakaan-tani otzimi etanakawori oñaahan-tziri ikashiya-kaakaeri Tajorentsi, ikanteetaki:

Pipinkathateeri pipaapate eejatzi pinaanate.

³ Aritaki pijeekae kameetha, ojamani pikantyya paminawaete kepatsiki.

⁴ Rooma eeroka-paeni ashitaanari, tee okameethatzi pikijakaa-waeta-shityaari pitomi-paeni, tema roo kameethatzi pitampatzika-yiteri, pikaminayeri jempe okanta ikoyiro Awinkatharite.

⁵ Omperataa-rewo, pikemijanteri eeroka-paeni okaate romperatyaamiri omperatzimiri. Eero pamatawi-waetziri. Pinkathari poyeri, poshiyakaanteri pipinkathatziri Jeepatzii-totaa-rewo.

⁶ Eero powakowenta-shiwaeta pantawaeteniri aririka raminemi, roo ponimota-kaantyaariri. Tema ashi poyero pantawaeta-piinteniri, tema romperatani rowaneemi Jeepatzii-totaa-rewo, pantero ikoyiri Tajorentsi.

⁷ Shiretha pikanta-wentyaawo rompera-yitzimiri, poshiya-kaantero ritakimi Awinkatharite pantawaeteni, kaarira atziri.

⁸ Tema iyotayee-yakini, riitaki Awinkatharite pinayiteeni okaatzi antayitakiro kameethari, okantawitakyaa aakarika omperataa-rewo, terika romperateete.

⁹ Ari poshiyaari omperatan-taniri-paeni, otzimatyee paakameetha-yiteri pomperatani, eero pajarii-mawaetari. Tema romperatari Inkite-jatzi pomperatani, ari roshiyi-tzimiri eejatzi eeroka, romperatzimi. Tekatsi atziri oshiya-kotyaarini Tajorentsi rioperori rinatzi.

Ipiya-wenta-shiretan-tziri kemijanta-naatsiri

¹⁰ Noyemijantzin-karite-paeni, tonta-shireri pikantyya, tema riitaki Awinkatharite otapi-shiretan-tyaamironi ishintsinka.

¹¹ Poshiya-kaantero pikithaata-kota-tyeeyaawomi rashitari Tajorentsi ipiyako-wentan-teetari. Rootaki piñaantyaawori pipiyatyaari Kamaari.

¹² Tema kaari atziri kosheka-yiteeni, riitakira kosheka-mintheteeri kaari koñaayitatsi. Riityitaki pinkathari-wentan-teentsiri, eeniwita-chari ishintsinka, tsireni-weri rinayitzi, riitaki ompera-minthatariri jaawiki-jatzi, rijatzi antzita-kawori kaari-perori jenokinta.

¹³ Tema rawentaawo apaani soraro iithaari eshirota-tsiri, ari poshiya-neeyaari eeroka pawentaa-yitaneeyaari Tajorentsi aritaki piñaakiro pipiyako-wentyaa. Tema aririka piñaashintsi-perota-nakyaa, tekatsira eewoka-shiretemini.

¹⁴ Pikyaaryoo-yitee, poshiya-kotyaari jempe ikanta rowetsikaanta soraro-paeni. Tema rootaki retapiinta roojo-thaki-yitana-kyaawo iithaari eero ipakoowaetanta. Ari poshiya-piinta-neeyaari eeroka-paeni, pikenkithashiryahaa-koyita-neero kyaaryoori, ari okantyyaa eero pipakoo-shireta-waetanta. Tema ikithaata-piintawo soraro-paeni eshiro-taki ichopineeki, ikine otzikaa-wentereri. Ari poshiya-neeyaari eeroka-paeni tampatzika-shireri pikanta-yitaneeyaa, tema rootaki otzikaa-wenta-shire-yitemini.

¹⁵ Ikyaanta-piintari soraro-paeni royiri iitziki, ikine riyaaYTE jempe-rika-paeni. Ari poshiya-yitaneeyaa eeroka-paeni aamawenta pikantapiinteyaa ikine piyaayite jempe-rika-paeni pikenkithata-koteero Kameethari Ñaantsi ijeekan-teetari kameetha.

¹⁶ Rawentaa-piintawo soraro-paeni rotzikaa-wenta-mento roteeya-yitziri eero okentantari paama-yiteen-tsiri chekopi. Ari poshiya-yitaneeyaa eeroka-paeni pawentaa-perota-neeyaari Tajorentsi ikine potzikaa-wenta-shireta-neeyaa pipiyatan-tyaari Kamaari.

¹⁷ Rawentaa-piintawo soraro-paeni eshiro-naki ramantheetari. Ari poshiya-yitaneeyaa eeroka-paeni pawentaa-yitaneeyaa rowawisaakoshireteemi Tajorentsi. Ipiyako-wentanta-piintawo rowathaa-mento soraro-paeni. Ari poshiya-yitaneeyaa eeroka-paeni pipiyako-wentan-tyaawo Iñaani Tajorentsi ikenkishireta-kaemiri Ishire tajorentsi.

¹⁸ Pamana-piinta-yitee, tema Itajorenka Tajorentsi pampitha-shireta-kaeyaamini pikowa-koteriri. Kyaaryoori pikanta-yitaneeyaa ikine pamana-koyita-piinta-neeri maawoeni rashiyitaari Tajorentsi.*

¹⁹ Impoña pamanako-yitakana naaka, iñaaperota-kaantyaanari Tajorentsi niyotan-tyaari nokenkithata-neero Kameethari Ñaantsi kaari riyotakowiteeta paerani.

²⁰ Tema roo kameethatatsi noña-pero-wentyaawo nokenkithata-kaante. Rootaki jominkyaawentaitakenari. Roo kanteencha eekiro niyaatakaatyero nokenkithata-kaante roojatzi nomatan-takyaawori nantayiteero okaatzi rotyaantan-teeta-kinari.

iweyaantawori wethataantsi

²¹ Aririka rareeta-paakyaa Tíquico janta piieekahaeyini, riitakira kamantapaakimini jempe-rika nokantaka, jempe-rika oeta nantayitakiri jaka. Tema irika Tíquico noyemijantzin-karite rinatzi, netako-perotakari. Riitaki kyaaryooteentsi ramitakotakina nokenkithata-kaantaki.

²² Roo notyaantan-tyaariri, okantyyaa piyotan-tyaari jempe nokanta nojeekahaeyini jaka. Ari okantyyaa pithaamenta-shiretan-tyaari eeroka-paeni.

²³ Ari okantamaeta noyemijantzin-karite-paeni. Onkamintha ijeekakaa-yiteemi kameetha Ashiteeri Tajorentsi, ari roshiyemiri eejatzi Awinkatharite Jesús Jeepatzii-totaa-rewo. Ari okantyyaa petakotawakaantanaiyaari, awentaa-shireri powanaeri.

²⁴ ¡Onkamintha ineshironkateemi Awinkatharite Jesús Jeepatzii-totaa-rewo, pikaatee-yinira petakoperoyetaari! ¡Maperoriwé!

* 6:18 rashiyitaari = kiteshireri

ROJANKINARI PABLO ROTYAANTZINIRI FILIPOS-JATZI

Wethataantsi

¹ Naaka Pablo otyaantzi-mirori iroka jankina-rentsi, rii notsipatakari Timoteo nojankinatzi-miro. Tema romperatani Jesús Jeepatzii-totaa-rewo naaka-paeni. Eeroka nojankina-yitzini pikaateeyini janta nampitsiki Filipos, pikaatzi rashiyiteemi Jeepatzii-totaa-rewo Jesús. Riijatzi nojankinatziini ikaatzi jewayitzimiri pikemijanta-yitee eejatzi ikaatzi amitako-yitziriri.

² Okantashitzimaetya ineshironka-teemi Ashiteeri Tajorentsi, kameetha ijeekakaa-yiteemi. Ari ikimiteemiri eejatzi Awinkatharite Jesús Jeepatzii-totaa-rewo.

Ramakoyitari Pablo kemijantaniri-paeni

³ Aririka noshireta-kota-piintemi, osheki namanari Tajorentsi.

⁴ Nokimoshireta-piintaki aririka namanako-yiteemi,

⁵ tema ari akaatee-yakini akenkithata-kotziro Kameethari Ñaantsi. Ashi powanakiro paerani owakira pikemawakina nokaman-tapaa-kimiro ñaantsi, tee pipakaa-nakiro roojatzi nimaeka.

⁶ Niyota-kotzimi naaka osheki okameetha-taki retanakawo Tajorentsi rantzi-moteemiro kameethari, tema riitaki thotyaa-kaemironi paata ipiyapaaki-rika Jesús Jeepatzii-totaa-rewo.

⁷ Tema kameetha okanta nokenkishiryaa-kota-piintee-mi, netakoyitani eeroka. Okantawitaka romonkee-takina naaka, ari akaatzi ineshironka-yitee Tajorentsi. Ari okantari eejatzi rahaeta-nakina pinkatha-rentsiki, tema nokenkithatakiro janta Kameethari Ñaantsi.

⁸ Riitaki yotatsi Tajorentsi osheki nokowityaa-teekimi noñaayitemi. Rootaki retakotanka Jesús Jeepatzii-totaa-rewo kantakaawori.

⁹ Namana-kota-piintakimi petakoperotan-tantyaariri, piyotanitee, pike-mathateero maawoeni,

¹⁰ omatantyaari panta-piinta-yiteero kameethari. Ari okantyaari pikite-shiretan-tyaari, eero otzimanta ikanta-kotee-temiri paata ipiyaki-rika Jeepatzii-totaa-rewo.

¹¹ Okantashitzimaetya itampatzika-shireteemi Jesús Jeepatzii-totaa-rewo okanta pantayitan-taawori kameethari. Rootakira iweshiryaa-wentan-teeyaariri Tajorentsi, rajahaa-wentan-teetyaariri.

Nañaantaari Jeepatzii-totaa-rewo

¹² Noyemijantzin-karite-paeni, nokoyi piyota-kotero okaatzi awiji-motakinari. Teera othataa-shiwaetyaa awiji-motena iroka-paeni, tema rootaki inteenatakotantyaari Kameethari Ñaantsi rawija-kotee-tantari.

¹³ Aritaki matzimaetaka, tema ikaatzi jeeka-pankotziriri pinkathari, owayiri-paeni aminako-wentanari, riyotee-yakini maawoeni rominkyaaawentashiteetanari Jeepatzii-totaa-rewo.

¹⁴ Ikanta iñaayitakina noyemijantzin-karite-paeni romonkeetana, tee ithaawae-yanakini, eekiro ikenkitha-yitana-kitzii, rawentaa-peroyitanakari Awinkatharite.

¹⁵ Tzimayita-tsira jaka oshiyakawaeta-tsiri ikenkithata-kotziri Jeepatzii-totaa-rewo, osheki ikowaki rawijena ipinkathateeteri okantyaari

ikijaneentan-teetenari naaka. Roo kanteencha eeniyitatsi itsipa etakoperotanari, kameetha ikenkitha-yitanaki rirori.

¹⁶ Irika-paeni ikaatzi kijaneenta-kinari, tee ishinetziri atziri-paeni ikemijantena, apatziro ikoyi ikemijanteeteri okantyya rawijan-tenari naaka, rootaki roshiyaka-waetantari ikenkithata-kotziri Jeepatzii-totaa-rewo. Ikowatzii irika-paeni ikemaatsitakaa-perotee-tena romonkyahae-takina.*

¹⁷ Riima ikaatzi etakota-perota-kinari, riyoteeyini rirori Tajorentsi kantakaawori romonkee-tanta-kinari okantyya nokenkithatan-tyaawori Kameethari Ñaantsi.

¹⁸ Tekatsi oetzimaetyaa itzimawitaha kijaneentanari, roo kowaperotacha riijatzi Jeepatzii-totaa-rewo ikenkithata-koteetzi. Rootaki oemoshirenka-kinari. Ari omaperotyaa nokimo-shirete,

¹⁹ tema niyotzi rooteentsi romishitowae-tena. Okantakaan-tziro pamana-kota-piintakina, ineshironkata-piintakina Itajorenka Jesús Jeepatzii-totaa-rewo.

²⁰ Roo nokowa-perotziri nimaeka nokenkithata-koteeri Jesús Jeepatzii-totaa-rewo, tekatsi nothaawan-teeyaa. Tee nokoyi rowaañahae-tena paata. Aririka rowamae-takina, rooma eerorika, ashi noyiro nantayitero kameethari, rootaki ipinkathata-piintan-teetyaariri Jeepatzii-totaa-rewo.

²¹ Tema riitaki Jeepatzii-totaa-rewo nañaantaari naaka. Rooma aririka rowamae-takina, riijatzi nokamawenteri.

²² Roojatzi-rika nañee eekiro niyaata-kaatyero inantaniri Awinkatharite ikowakaa-yitanari. Tee niyotzi-maetyaa nimaeka otzimi nokoyiri.

²³ Tema apitekiro nokoyiro. Kameetha-waetaki rowamahaetena niyaa-teeta notsipata-paeyaari Jeepatzii-totaa-rewo, rootakira kameetha-perotzi-mota-kinari.

²⁴ Roo kanteencha okowa-perotyaa eejatzi nañee, ari okantyya nojeeki-motan-temiri eeroka-paeni.

²⁵ Niyotaki eero nokamita, ojamani nojeeki-moyita-neemi eeroka-paeni, ari okantyya nothaamenta-kaantemiri pawentaa-neeyaari Jeepatzii-totaa-rewo.

²⁶ Tema aririka nareeta-kimi eeroka-paeni, osheki pajahaa-wenta-waeyaari Jesús Jeepatzii-totaa-rewo, ari akaate athaamentyya.

²⁷ Iroka pikanta-yitaneeyaari: Panta-piinta-neero kameethari okameethatzi-motariri Jeepatzii-totaa-rewo. Rootaki panta-piinta-neeri, tema aririka niyaataki nareetyaami, kameetha noñaapaakimi pijeekaeyeni. Rooma eerorika nomatziro nareetemi, nokoyi nokema-kotemi kameetha paapatziya-wakaeyita, pishintsi-shire-wenta-neero Kameethari Ñaantsi akemijanta-neeri.

²⁸ Eero pithaawan-tawaeta-shitari kijaneentzimiri. Tema Tajorentsi kenkishiryaa-kahaerini irika-paeni ithonkae-tatyeeri. Rooma eeroka-paeni pikemijanteeri, riyotakaa-yiteemi maperori pawijako-shire-yitee.

²⁹ Tema tee apatziro ishineta-kimiro pikemijanteeri, tema otzima-tyee patsipe-wentee-yaari Jeepatzii-totaa-rewo, piñaayitzirowa pantziri kaari iñaayitzi itsipa-paeni.

³⁰ Ari akaatee-yakini nimaeka atsipetako-wentakari. Tema piñeeya-kinani paerani osheki nokemaatsi-wentakari janta. Roojatzi nokantziro nimaeka pikemako-wentana osheki nokemaatsi-wentakari jaka.

---

* **1:16** otsipayita ñaantsi-paeni

2

Itsinampa-shirenka eejatzi iriroperonka Jeepatzii-totaa-rewo

¹ Tema roemoshirenkaana Jeepatzii-totaa-rewo, retakotakimi, ojeeka-shiretan-takimi Ishire, tema piyoteero pineshinonkatawakaeyani,

² otzimatyee paapatziya-waka-yiteeyaa, petakotawakaayiteeyaa, okimi-wityaawo apanimi okanteeyaa pikenkishiryani. Rootaki oemoshirenkanari.

³ Aririka otzimi oeta pantayiteri, eero pikija-wakaa-wentawo, pitsinampa-shirete, eero pajahaa-wenta-waetawo. Tee okameethatzi pikantante: “Naaka kameetha-perotatsi, tee ikameethatzi irinta.” Tema rootaki kameethatatsi pikante: “Riitaki kameetha-perotatsi irinta, rawijana naaka.”

⁴ Tee apatziro okameethatzi pikaminthaa-perotyaa eero, tema otzimatyee pikaminthaa-yiteeri eejatzi itsipa-paeni.

⁵ Poshiya-kotyaari jempe ikanta-paenta Jesús Jeepatzii-totaa-rewo,

⁶ Tajorentsi-perori rirori,

teemaeta ishintsishintsitzi roejokirotyaawo ikimitari Tajorentsi.

⁷ Tema ipakaa-nakiro ipinkatha-ritzi,

roshiya-kota-nakari omperataa-rewo,

itzimaki, ikimita-kota-paakari ikantayita atziri-paeni.

⁸ Ikanta ikimita-paakarira atziri-paeni, tee ipinkatha-ritanee ikantawitaha owakirani.

Tema ishirethata-paenta roojatzi ikamantakari ikentakoe-takiri.

⁹ Rootaki opoñaantari iriipero-ta-kaeri Tajorentsi irika Jeepatzii-totaa-rewo, ipinkathari-wentan-taperotzi, rawijanakiri ikaatzi rowetsikae-takiri.

¹⁰ Ikoyi Tajorentsi rotziwerowa-shitee-tyaari Jesús, ipinkathateeteri, Okantawityaa jempe-rika-paeni inampitee-tyaawo, inkiteki, kepatsiki, eejatzi otapinaki kepatsi.*

¹¹ Maawoeni ikantayitee:

Pinkathari-perori irika Jesús Jeepatzii-totaa-rewo.

Aripaetera rajahaa-wentee-tyaari Tajorentsi Ashiteeri.

Ikimitari ootamentotsi kemijantzinkari-paeni

¹² Ari okantzimaetyaari netakotani noyemijantzin-karite-paeni. Tema paerani nojeeki-motan-takimiri janta, osheki pikemijanta-piintakina. Ari pikimita-neerori eejatzi nojeekira inteena, panta-piinteero okaatzi nokantemiri. Poetziñaariko-wenta-neeyaari Tajorentsi rowawijaako-shire-yiteemi, pipinkathateri panteniri okaatzi ikowakaa-yitakimiri.

¹³ Tema Tajorentsi riitaki kowashireta-kaanta-tsiri, okanta panta-piintantawori kameethari. Riijatziira Tajorentsi antakaa-yitemironi.

¹⁴ Panteeniri Tajorentsi maawoeni kameethari, eero pikija-wakaa-wentawo,

¹⁵ ari okantyyaa eero itzimanta iita iyakowentemini. Tema itominteemi Tajorentsi, pipakahaero kaari-perori, kameetha pijeeki-moyiteeri kinashi-waeteen-chari. Pikimita-kotyaari koñeetyaa-kaerori tsireniri.

¹⁶ Poejokirotyaawo pikema-kotakiro ñaantsi, rootaki paña-shiretan-teeyaari. Aririka pikyaaryoo-wentakiro, antawo najahaa-wenteemi ipiyakirika Jeepatzii-totaa-rewo, tema tee natsipeta-shiwaetyaawo nokenkithatakimiro iñaani Tajorentsi.

* **2:10** rotziwerowa-shitee-tyaari Jesús = waerontsi

¹⁷ Okantawityaa rowamaa-wentee-tenawo nokemijanta-kaayitakimi, osheki nokimo-shirete, ari pikimi-yitana-kyaari eeroka-paeni, pikimo-shire-wentee-yinani naaka. Aririka rowamae-takina, okimitakawo nañaantari rapaatee-tziro imiriteetziri ijeetee-tziri ratsipeta-kaeta-nariri Tajorentsi.

¹⁸ Rootaki pikimo-shire-wentan-teenari eejatzi eeroka-paeni nimaeka.

Timoteo eejatzi Epafrodito

¹⁹ Riirika kowaentsini Awinkatharite Jesús, ari piñaakiro intsipaete notyaantemiri Timoteo. Tema aririka ipiyaki, ikamanta-paena jempe pikanta pijeekaeyini janta, ari okantyyaa nokimo-shiretan-tyaari.

²⁰ Tema tee itzimi oshiyaanari naaka ikimitakaha Timoteo, osheki ikowaki ineshironkatee-yemini.

²¹ Tzimawitacha itsipa, apatziro roshire-yitawo rirori oeta-rika ikoyiri, tee roshireta-kotyaawo ikowakaan-tziri Jeepatzii-totaa-rewo Jesús.

²² Roo kanteencha piyoteeyini eeroka kameetha ikanta ijeeki-motakina Timoteo, riitaki kyaaryooteentsi itsipatakina nokenkithata-kotziro Kameethari Ñaantsi. Osheki ramita-kotakina, kimiwitaka riimi notyomi.

²³ Riitakira nokowakiri notyaantemiri janta, aririka niyotaki jempe ikan-teetena.

²⁴ Aama intsipaetera Awinkatharite ikantakae-yaawo, naaka jatashita-perotemini janta.

²⁵ Riitakira netawakyyaa notyaantemiri noyemijantzin-karite Epafrodito, jempe itzimi potyaanta-kinari paerani. Osheki ineshironkata-paakina. Roshiyakari rirori owayiri, riitaki tsipata-piinta-kinari nokenkithata-kaantzi.

²⁶ Irika Epafrodito, osheki reta-kotakimi, antawo ikowaki iñaapaemi, tema riyotaki pikema-kotee-yakirini imantsiya-waetaki.

²⁷ Ari ikantawitaka imantsiyatzi, roowiteencha ikamemi. Roo kanteencha ineshironkatakiri Tajorentsi, retsiyata-kota-kahaeri. Teera apatziro ineshironkatakiri rirori, tema imatzita-kina naaka, tee ikowakaa-nawo nomaperotyaa nowashiretakota-kotyaari aririka ikami-motakina.

²⁸ Rootaki notyaantan-teemiriri intsipaete janta, ari okantyyaa pikimo-shire-tziitan-tyaari aririka piñaawaeri, ari okantyyaa eero nowashiretakoperotanta naaka eejatzi.

²⁹ Pikimoshire-wenta-waeri, tema pirezitza-wakaa-naatyaa pikemijanteerira Awinkatharite. Pipinkathaperoyiteeri ikaatzi oshiyariri rirori.

³⁰ Tema ikamawitaka rirori roetziña-rikota-nakawo rantziro ikowakaeriri Jeepatzii-totaa-rewo. Ishine-wenta-nakawo ramitakotakina, tee ineshironkata-tziimaetyaa rirori, okimiwitakawo eerokami amitakotenanimi jaka.

3

Kowaperota-jaanta-chari

¹ Ari okantzimaetari noyemijantzin-karite-paeni, pithamenta-wentee-yaari Awinkatharite. Tema eero neshitziro naaka napiipiintemiro okaatzi nojankinata-kimiri paerani. Rootaki kameethatatsi piyoperotan-tyaari.

² Oztimatyyee paamawentyaari manintantaniri-paeni kimitakariri otsitzi, kaari-pero-shireri-paeni, kowatsiri itomeshitaa-nita-kaemi.

³ Tema totameshitaani-perori aakapaeni, ojeeka-shire-yitan-teera Ishire tajorentsi, riyotakaa-yiteero jempe akantyyaa apinkatha-yiteeri Tajorentsi. Ero awentaa-shireta-waeta-shitawo añaayitzi awathaki, tema roo aja-haawentyaari rashiyiteera Jeepatzii-totaa-rewo Jesús.

⁴ Ari omatyaami owawijaako-shiretee añaaayitziri awathaki, nomata-nakiromi naaka nawijantemi.

⁵ Tema paerani owakira notzima-paaki, okaatzi 8 kitejeri nomaakota-paaki, ari itomeshitaa-nitee-takina. Naakataki Israel-paeni, icharinita-nakari nowae-jatziteni Benjamin, noñaawaetziro kameetha iñaani nosheninka-paeni Heber-paeni, nomonkaatziro Ikantakaan-teetani, tema Inashitantaniri naaka.

⁶ Noshiyakaa-mintheetzi nokemijanta-perota-tziiri Tajorentsi, rootaki nokijaneenan-takariri kemijanta-neeriri Jesús Jeepatzii-totaa-rewo. Tema nothotyaa-witatyaaawo nomonkaatziro Ikantakaan-teetani, tee namaakita-paentzi apaani.

⁷ Roo kanteencha maawoeni iroka, okaatzi najahaa-wenta-waetakari paerani, tee okameethatane niyota-koteerira nimaeka Jeepatzii-totaa-rewo.

⁸ Kyaaripero, tema niyoperotaa-ritzi Jeepatzii-totaa-rewo, tee okameetha-jeetzi nokantawita paerani. Nopakahaero maawoeni, nokimita-kaanta-nakiro rooka-piintee-tziro kaahashi. Rootaki nokowa-perota-neeri niyoperoteeri Awinkatharite Jeepatzii-totaa-rewo Jesús tema rootaki kameetha-perota-tsiri.

⁹ Riitakira tsipa-shiretaanari nimaeka. Tee nopankinawenta-naawo nomonkaa-yiteero Ikantakaan-teetani, tema tee atampatzika-shiretzi. Rooma nawentaa-naarira nimaeka Jeepatzii-totaa-rewo, riita-kira Tajorentsi tampatzika-shiretaanari.

¹⁰ Rootaki nokowa-perota-neeri niyoperoteeri Jeepatzii-totaa-rewo, tema riitaki ashitawori ishintsinka rañahaera ikamawitaka rirori. Ari okantyya nokimita-kotan-tyaariri jempe ikanta ratsipeta-kowentakina, jempe ikanta eejatzi ikami-motantaki,

¹¹ rootaki rañaakaan-teenari naaka aririka nokamawitakyaa.

¹² Tekiraataha nothotyeeero nokanta-yitakimiri, tekiraata noñeero nokameetha-shire-perote. Roo kanteencha eekiro niyaatatyee naminaminataatero roojatzi nothotyaa-perotan-takyaawori, tema niyotzi riitaki etapaentawori Jeepatzii-totaa-rewo Jesús rowawijaako-shiretaana.

¹³ Noyemijantzin-karite-paeni, teera nokantatzii naaka: “Nomatakiro nothotyahakiro nokameetha-shire-perote.” Tema iroka nokantanaa: “Nomaejantaneero nantayitakiri paerani tee nokenkishiryaa-kotaawo, apatziro nokenkithashiryaa-kotawo okaate noñaayiteeri paata,

¹⁴ ari okantyya noyiishitan-tantyaari, roojatzi noñaantee-yaawori paata ipinateenari Tajorentsi ikaema-shire-yiteera itsipa-shiretee Jeepatzii-totaa-rewo Jesús.”*

¹⁵ Iroka-paeni nokanta-yitakimiri, otzimatyee oshireta-kotyaawo akaatzi antaki-shire-yiteera. Terika poshireta-kotyaawo, Tajorentsi oñaayemironi pimikita-kotan-teenari.

¹⁶ Roo kanteencha, otzimatyee akyaaryoo-wenteero antayitan-tyaawori okaatzi ayota-kota-neeri.†

¹⁷ Noyemijantzin-karite-paeni, otzimatyee pikimitee-na naaka. Otzimatyee paminayiteeri itsipa aririka ikimita-koteenawo naaka jempe nokanta piñaayitakina.

¹⁸ Tema napiipiinta-kimiro nokenkithatziro paerani, roojatzi napiitemiri nimaeka nirayimashiren-kaki nokantemi: Tzimatsi osheki jeeki-

* **3:14** Kanta-kota-chari jaka “noyiishitan-tantyaari,” ikantahanki apaani atziri oyiishitan-tatsiri ishiya jempe ipiyota amina-minthatziriri, ipaetziri owinawo oyiishitantakira. † **3:16** inashiyita ñaantsi-paeni

mota-kimiri janta itzimi kijaneentziriri ikaatzi kenkithata-kotzirori jempe okanta ikentakoe-takiri Jeepatzii-totaa-rewo.

¹⁹ Rooteentsi iñaayitero ithonkae-teeri. Ithaamenta-shiwaetakawo okaatzi rowayitari ikimita-kaantakiro roomi itajorentsi-tetyaami. Osheki ikantakaa-pero-wentakawo okaatzi rantayitakiri, tee ikaani-wenta-tziro. Rootaki ikenkishiryaa-kota-piintaka jaawiki-jato.

²⁰ Rooma aakapaeni, akowa-perota-neero anampitee-yaawo inkiterki. Oyaakoteeri aririka ipiye Owawijaa-kotan-taniri Awinkatharite Jesús Jeepatzii-totaa-rewo.

²¹ Riitaki paashinita-kaapaeni awathaki akaamaneta-waetzi, ari akimita-kotee-yaari jempe ikanta rirori otzimi rowaneenkawo. Aritaki imatapaero, otzimi-motziri ishintsinka ipinkathari-wentan-tawori maawoeni oeyitarika.

4

Pikimo-shire-wenta-piinteeri Awinkatharite

¹ Noyemijantzin-karite-paeni, nokowatziira naaka poejokirota-neeyaari eeroka-paeni Awinkatharite. Tema netakoperoeyimini, osheki nokowaki noñaapaemi. Eerokataki oemoshirenkanari, eerokataki kantakaan-teroni ipinatan-teetenari paata, okimitee-yaawo eerokami namantheeri.

² Nokantemiro Evodia eejatzi Síntique: Otzimatyee pariperota-wakahaeyaa pawentaa-shiretaarira Awinkatharite.

³ Nokantemi eejatzi eeroka notsipa-minthari, pikaminayiro iroka apite tsinani ariperota-wakaan-teeyaari. Tema ari otsipatakina paerani natsipe-wentawo Kameethari Ñaantsi nokenkithata-kotziro, ari otsipatakari Clemente eejatzi itsipa-paeni ikaatzi tsipayita-kinari paerani. Tema maawoeni irika-paeni, ojankinata-koyitaka raña-shire-yitee paata.

⁴ Pikimoshirewentaperoteeri Awinkatharite. Napiita-wakimiro: ¡Pikimo-shireta-piinteeyini!

⁵ Otzimatyee riyoteemi maawoeni pitsinampa-shireyitee. Tema pokimatee Awinkatharite.

⁶ Eero okantzimo-shiryaa-waetzimi, tema pamana-piinteeri Tajorentsi pikowako-yiteeri kowityee-motzimiri. Pipasoonki-piinteeri eejatzi.

⁷ Ari okantyyaa piñaantyaawori ijeekakaa-yiteemi kameetha Tajorentsi, oshekira okameethataki, awijiro okaatzi akenkishiryaa-yitari aakapaeni. Tema iroka ijeekan-teetari kameetha, rootaki inimo-shireta-kaemini, eero okantzimo-shireta-waetzimi tema itsipa-shireta-tziimi Jeepatzii-totaa-rewo Jesús.

Poshireta-piintee-yaawo kameethari

⁸ Iroka nokantemiri noyemijantzin-karite-paeni. Poshireta-piintee-yaawo kyaariperori, pinkathan-kantsi, tampatzika-shiren-tantsi, kiteshire-tantsi, inimotantsi, kameethatzi-motantsi, kameetha-shiretantsi, weshiryaawentan-tsi.

⁹ Pantaneero okaatzi piyoyitakiri, okaatzi nokaman-takimiri. Piñaanta-yityaawo okaatzi niyotaa-yitakimiri, okaatzi kameethari piñaakota-kinari naaka nantayitakiri. Aririka pantayita-neero iroka, aritaki inimowaeteemi ijeekakaemi Tajorentsi.

Ipashitantari Nampitawori Filipos rashi Pablo

¹⁰ Antawo ikimo-shireta-kaakina Awinkatharite, noñaakiro papiiteero pineshironkataana. Niyotzi naaka tee pimaejantana, tema roo kantakaan-zirori tee otzimi jempe pikinakaero pineshironkatan-tenari.

¹¹ Tee roo nokantan-tyaari noñaatziro nokowityaa-waetzi. Tema nametakawo nokimo-shireta-waetzi okantawitakyaa tekatsi tzimi-motenani.

¹² Niyotakiro jempe okantawaeta aririka akowityaa-waete, aririka otzimimo-yitee osheki. Nothotyaakiro nametakawo maawoeni, aririka nowaperotyaa, aririka notashe-neenta-waete. Nametakawo aririka otzimimotena osheki, nametawo eejatzi nokemaatsi-waetawo tekatsi-rika tzimi-motenani.

¹³ Ari okantaki notsinampaero maawoeni oetaka-rikapaeni, tema rii Jeepatzii-totaa-rewo aawyaa-shireta-kaanawori nimaeka.

¹⁴ Roo kanteencha, osheki okameethataki okaatzi pipashita-kinari, tema piyotee-yakini eenitatsi osheki pomeentsitzi-mota-kinari.

¹⁵ Paerani noshitowan-tanee-yaari Macedonia-ki, netanta-nakawori nokenkithata-kotziro Kameethari Ñaantsi, tekatsira neshironkatani, apatziro eeroka-paeni nampitawori Filipos, pipakaan-takinari pipashitanari.

¹⁶ Ari pikimitakiro eejatzi nojeekan-takari Tesalónica-ki, papiipiintakiro pipakaan-takina pipashitanari, riitaki naantakari okaatzi kowityee-mota-piintanari.

¹⁷ Tee apatziro noshiretyaawo naaka pipashita-piintyaanawo kowityee-motanari, nokowatziira pantayita-neero eeroka-paeni kameethari, ikini ipashii-teeteemi paata eeroka.

¹⁸ Tema naakiro maawoeni pipakaan-takinari, ipapaakinawo Epafrodito, oshekitzi-mota-paakina, tekatsi kowityee-motenani. Okaatzi pantakiri osheki okameethatzi-motakiri Tajorentsi, okimitzimo-waetakari kajankaenkari, okimiwitakawo inimotziriri ratsipeta-kaetani.

¹⁹ Riitaki Tajorentsi payitemini okaate kowityeemo-yitemini eeroka, tema otzimimo-perotziri rowaneenkawo Jeepatzii-totaa-rewo Jesús.

²⁰ ¡Ari akantee-tyaani aweshiryaawenteeyaari Ashiteeri Tajorentsi! ¡Kyaariwé!

Weyaantawori wethataantsi

²¹ Riwetha-yitzimi noyemijantzin-karite-paeni ikaatzi tsipata-kinari naaka jaka. Powethatyaanari janta rashiyitaari Jeepatzii-totaa-rewo Jesús.*

²² Rowetha-yitzimi eejatzi rashiyitaari jaka, riitaki wethatzi-miri ikaatzi jeeka-pankotziriri Pinkathari César.

²³ Okantashitzimaetyaa ineshironka-peroteemi Awinkatharite Jesús Jeepatzii-totaa-rewo. ¡Kyaariwé!

---

* **4:21** rashiyitaari = kiteshireri

ROJANKINARI PABLO ROTYAANTZINIRI COLOSAS-JATZI

Wethataantsi

¹ Naaka Pablo otyaantzi-mirori iroka jankina-rentsi. Tema Rotyaantaa-rewote Jesús Jeepatzii-totaa-rewo, rootaki ikowakiri Tajorentsi. Riitaki notsipatari noyemijantzin-karite Timoteo nojankinatzimiro.

² Eeroka nojankina-yitzini pikaatzi rashiteemi Jeepatzii-totaa-rewo nampitawori janta Colosas, tema eeroka-paeni noyemijantzin-karite-paeni pikemijanta-neeri. Okantashitzimaetyaa ineshironkateemi Ashiteeri Tajorentsi, kameetha ijeeka-kahaemi, ari ikimitzi-teemiri eejatzi Awinkatharite Jesús Jeepatzii-totaa-rewo.*

Ramana Pablo okantya riyota-nitan-tyaari kemijantzinkari-paeni

³ Ari nokanta-piintatyaa namanakotzimi nokowatziiri Tajorentsi Ashitariri awinkatharite Jesús Jeepatzii-totaa-rewo, namanapiintziri.

⁴ Tema nokemako-wentakimi jempe pikanta pawentaa-shireta-naari Jesús Jeepatzii-totaa-rewo, petakotanaari ikaatzi rashiyitaari,

⁵ okantakaakimi pikemijanta-neero kyaaryoori Kameethari Ñaantsi, piyotaneero eenitatsi poyaako-tziri inkitekinta.

⁶ Okaatzi pikemakiri eeroka-paeni, jatakotaki maawoeni nampitsipaeni. Ikemijanta-yitanee eejatzi itsipa-jatzi atziri-paeni. Ikimitakimi eeroka-paeni owakira pikemawakiro ñaantsi, pikemathata-nakiro maperori ineshironka-yiteemi Tajorentsi.

⁷ Tema riitaki noyemijantzin-karite Epafra yotaaki-mirori paerani janta. Netakotani irika Epafra, riitaki oejokirota-kariri Jeepatzii-totaa-rewo rantawaetziniri.

⁸ Riijatzi kamanta-paakinari osheki petakoyitantaka okantakaakimi Ishire tajorentsi.

⁹ Tema owakira nokemako-wenta-wakimi jempe pikantana, ari nokanta-piinta-nakityaa namanakoyitzimi okantya pikemathatan-tyaawori ikoyiri Tajorentsi. Piyotani-shire-yitee.

¹⁰ Namanakotzimi eejatzi panta-piintan-tyaawori kameethatzi-motziriri Awinkatharite, tema rootaki ikoyiri panteeniri kameethata-tsiri, rootaki piyaata-kaantyaawori piyoperota-neeri Tajorentsi.

¹¹ Namanakotzimi okantya aawyaa-shiretan-temiri ishintsinka. Rootaki kyaaryoota-kaemini rowaneenkawo, amawetakaemini eejatzi.

¹² Ari okantya pithaamentan-tyaari pamana-yiteeri Ashiteeri. Tema riitaki kantakaawori okanta añaantaawori rashiyitee, anintaa-piintee-yaawo okaatzi ikashiya-kaayita-kaeri ikofeetyaa-koteeri rashiyitari.

¹³ Tema paerani kimiwitaka ajeekatyeemi otsirenikaakitziira. Roo kanteencha rowawijaako-shiretee Tajorentsi, ipinkathari-wenta-yitee nimaeka retakotani Itomi,

¹⁴ Rapawentakae riraa. Okimiwitakawo ipinako-wenta-tyeemi rokakaakowenta-yitee, ari okanta ipeyakotan-teerori antzirowa kariperori.

Ikamawenteera Jeepatzii-totaa-rewo ari raripero-yiteeri Tajorentsi

* 1:2 rashiyitaari = kiteshireri

¹⁵ Teera ikoñaanitzì Tajorentsi, roo kanteencha roñaahan-tapaenta re-tanakari Itomi, tzimiteen-chari tekiraha rowetsikaetero tzimayita-tsiri nimaeka.

¹⁶ Riitaki Itomi wetsika-kirori tzimayita-tsiri inkitekinta eejatzi kepatsiki. Rowetsikaki okaatzi añaayitziri, eejatzi kaari koñaayita-tsini. Rowetsikayitakiri maawoeni pinkathari-witachari, jewawita-chari, tzimawita-chari ishintsinka, omperawitan-tachari, maawoeni jempe-rika iyyitari. Riitakira Jeepatzii-totaa-rewo rowetsika-kaetaki maawoeni okantayaa rashitan-tyaawori rirori.

¹⁷ Riitaki etakaanta-nakawori Jeepatzii-totaa-rewo paerani. Riitaki kantakaawori nimaeka iyaatakaan-tawori otzimayitzi okaatzi rowetsikayitakiri.

¹⁸ Rijatzi Jeepatzii-totaa-rewo akimitakaanta riimi aetotyaami akemijantzìn-kariteera. Rooma aakapaeni iwathayitakae. Riitaki etakaan-taawori rañahae ikamawitakaha. Rootaki retapiintan-teetyaawori ipinkathee-teeri nimaeka.

¹⁹ Tema riitaki Ashiteeri ikowakaakiriri Itomi ijeeka-shire-perotan-teeyaari itajorentsitzira rirori.

²⁰ Riitaki kamawenta-yiteeri, rapaatapaetziro riraa ikenta-kotee-takiri. Aripaetera raripero-yitee, okantawityaa jempe-rika-paeni ajeeki kepatsiki, eejatzi inkiteki.

²¹ Paerani pikijaneentziri Tajorentsi, tee poshireta-kotyaawo ikowakaawitzimiri, roo panta-piinta-shitaka kaari-perori. Roo kanteencha raripero-yiteemi Tajorentsi.

²² Tema ratziri-perotapaentzi Jeepatzii-totaa-rewo, rootaki omatantakari ikama-wenta-yitakae maawoeni. Riitaki aayiteeni paata Tajorentsi-kinta, ikantapaeri: “Irikaha, noete-shiretani, tekatsi kantako-waeteerini.”

²³ Ari okantee-yaari aririka poejokirota-nakyaari pawentaa-shiretyaari. Tema paerani owakira pikemawakiro Kameethari Ñaantsi, piyotanaki eenitatsi poyaakotziri. Ithonka ikema-kotee-tanakiri maawoeni nampitsiki-paeni. Rijatzi naaka Pablo, ikenkithata-kahae-takiri eejatzi.

Riyotaa-yitziri Pablo itsipa-jatzi atziri

²⁴ Osheki nokimo-shiretzi nimaeka noñiuro nokemaatsita-kowentzimi. Tema nomonkaata-tziuro ikemaatsita-kaetakari Jeepatzii-totaa-rewo. Riitaki nokemaatsita-kowenta kemijantzinkari-paeni, kimitanaawori roorikami iwatha Jeepatzii-totaa-rewo.

²⁵ Roo nantawaeri naaka nomonkaa-yiteero, tema riitaki Tajorentsi kantakinari: “Pikenkithata-kaeri atziri-paeni noñaani, otzimatyee pithotyahaero maawoeni.”

²⁶ Tekatsi yotaa-neeta-tsini paerani oeta ranteri Tajorentsi, roojatzi okantzimaeta nimaeka. Roo kanteencha aakapaeni rashiyitaari, riyotakaa-yiteero.

²⁷ Tema rootaki ikowakiri Tajorentsi iyoyiteero. Iroka riyotakaeri: Ineshironka-yiteemi eeroka-paeni tee nosheninka-witzimi, itsipashireteemi Jeepatzii-totaa-rewo. Rootaki poyaako-tan-tawori piñero rowaneenkawo.

²⁸ Rootaki nokenkithata-kotan-taariri naaka Jeepatzii-totaa-rewo. Nokanta-yitziri atziri-paeni: “Aritapaaki pikaaripero-shireta-waetaki.” Niyotaa-yiteeri kameetha, okimiwitakawo naayitaa-tyeerimi Tajorentsi-kinta, nokanteeri Tajorentsi: “Irika kemijanteeriri Jeepatzii-totaa-rewo, riiyitaki antaki-shireteen-tsiri.”

²⁹ Rootaki noshintsi-shiryaawentan-tzimiri nimaeka. Tema ishintsinka Jeepatzii-totaa-rewo aawyaa-shireta-kaaki-nawori nantayitan-takawori maawoeni.

2

¹ Tema nokowatzii piyoyitee osheki noshintsi-shirewentakimi, eejatzi Laodicea-jatzi ikaatzi kemijanteeriri Jeepatzii-totaa-rewo, noshintsi-shirewentakiri. Ari nokimitakiri maawoeni kaari ñaawooneetenani.

² Rootaki noshintsi-shirewentan-tzimiri okantyyaa pithaamenta-shiretantaari, petakota-wakaan-tyaari, piyotani-perotan-tyaari, pikemathatantaawori rantayiteeri Ashiteeri Tajorentsi, tema tee riyotako-witeetari paerani Jeepatzii-totaa-rewo.

³ Tema riitaki Jeepatzii-totaa-rewo kantakaawori ikemathata-kaanteero kaari riyotako-witeetari, okimiwitakawo apaani ashaahawontsi romanawitee-takari.

⁴ Netzita-tyaawo nokaman-tzimiro nimaeka, eero piñaantawo ramatawiteetemi.

⁵ Okantawita tee nojeeki-momitzi pinampiki, roo kanteencha aririka nokenkithashiryaa-kota-piintemi kimiwitaka ari akaatemi ajeeke janta pinampiki. Rootaki nokimo-shire-perotan-takari nokema-kotakimi ariperotaki pikanta-wakaanaa, poejokirotaneeyaari Jeepatzii-totaa-rewo pawentaa-naari.

⁶ Tema jempe pikanta pikemijanta-nakiri paerani Awinkatharite Jesús Jeepatzii-totaa-rewo, eekiro piyaatatyee pitsipa-shiretyaari.

⁷ Kijokiro powanakiri petanakari pikemijantziri, pikimita-kotyaari parithata-tsiri kameetha, pikimita-kotyaawo rowetsikae-tziro pankotsi, tema rootaki riyotakae-takimiri. Pamana-piinteeri Tajorentsi.

Ijeeka-pero-shiretan-teemi Jeepatzii-totaa-rewo

⁸ Paamaeyaa, eenitatsira kowatsiri ramatawitemi. Imonkaatakaa-shitzimiro-kari okaatzi riyoyitziri, riyotaa-yitziriri paerani iwaejatzeneni, rootaki rameteeta-piintari jaka jaawiki. Tema kaari rashi Jeepatzii-totaa-rewo.

⁹ Tema Tajorentsi riitaki thotyaa-perotzirori inampi-wathatantari Jesús Jeepatzii-totaa-rewo.

¹⁰ Riijatzi thotyaa-perotzirori ijeeka-shiretan-takimi eeroka-paeni, tema pawentaa-shireta-naari Tajorentsi. Pinkathari-perori irika, rawijiri ikaatzi pinkathari-yiwita-chari.

¹¹ Tema pawentaa-shireta-naari Tajorentsi, kimiwitanaa pitomeshitaa-nita-tyeeyaami. Teera koñaatziro pitomeshitaa-nityaa, rootaki oshiyakawentacha ipaka-kaayiteemiro Jesús Jeepatzii-totaa-rewo piyaari-pero-shirenka, rañaakaa-shire-yiteemi eejatzi.

¹² Tema pomitsiryaa-yitaka paerani, pikimitaantyaari Jeepatzii-totaa-rewo jempe ikanta ikamawita-paenta rirori. Kimiwitanaka arimi pikaatakiri pikitata-kyaami ikitawitee-takari rirori. Opoñaashitya pañaha, rañahaera rirori. Tema pawentaa-naari nimaeka Tajorentsi ashitawo ishintsinka owañahaemiri.

¹³ Paerani kimiwitaka pikamayita-tyeemi eeroka-paeni okantakaan-tziro piyaari-peronka. Tee rashiyiteemi Tajorentsi tee ineshironkateemi, tema tee pitomeshitaa-niyityaa. Roo kanteencha rowañahaeri Jeepatzii-totaa-rewo, ari ikimi-yiteemiri eeroka rowañaa-shireteemi ipeyako-yiteemiro piyaari-peronka.

¹⁴ Tema paerani osheki ikowawita nosheninka-paeni imonkaa-yiteromi Ikantakaan-teetani, teemaeta imonkaa-yirotzi. Rootaki rowajankitaan-tawiteririmi Tajorentsi. Tema kimiwitaka rojankinata-kota-tyeeromi Tajorentsi ayaariperonka. Ikanta ikentakoe-takirira Jesús Jeepatzii-totaa-rewo, ari aweshiryaakari rojankinata-kowitakae Tajorentsi, kimiwitaka ari itsipata-nakyaawomi ikentakoe-takirira Jeepatzii-totaa-rewo.

¹⁵ Aripaete rotsinampaa-yitakiri pinkathari-wenta-shiwita-chari, teera otzimi-mota-neeri ishintsinka rirori. Tee rantziro romanakashitani-ki iroka-paeni, roñaahanta-perotakiro okantyya riyotakoe-tantyyaawori.

¹⁶ Tee okameethatzi pikanta-kota-wakae-yaawo owanawontsi, eejatzi imiriteetziri. Tee okameethatzi eejatzi pikanta-kota-wakae-yaawo roemoshirenka-yitari nosheninka, okimiatyya ojarentsi, owakira-cheeri kashiri, kitejeri imakoryaan-teetari.

¹⁷ Tema okaatzi imonkaa-yitziri paerani nosheninka-paeni, roowaetaki aamparentsi. Riitakira Jeepatzii-totaa-rewo oshiyakaa-wenta-chari.*

¹⁸ Paamaeyaari kowayita-tsini ikijathatemi, ikowatzii pikimita-koyiteeyaari jempe ikantayita rirori-paeni. Rootaki ikantan-tayitzimiri: “Jame atsinampa-shire-yitee, ari okantyya apinkatha-yitan-tyaariri Ronampiri-paeni tajorentsi.” Roo kanteencha tee iñaawoo-tziri Ronampiri tajorentsi, apatziro roetziñaarikotawo ikenkithashirya-kowaetawo ikowashiyitari rirori, ikantakaa-peroyitawo.

¹⁹ Tee apatayaari irika-paeni itzimi aetotanaari aakapaeni. Irika aetotaari riitaki thaamenta-kaawori okimota-tantari awatha, roojatzi apata-wakaan-tayitari. Tema Tajorentsi kantakaa-kawori.†

²⁰ Apaani kaminkari tekatsi rante, eero omata imonkaa-yitero itziteetari. Ari pikimi-yitanaari eeroka-paeni pitsipa-shireta-naari Jeepatzii-totaa-rewo, kimiwitaka pikamatyeemi. Tee okowa-perotyaa pimonkaa-yiteero okaatzi itziteetari. ¿Iitaka paminaa-shiwaetantari pantayitziro ikantayitziri atziri-paeni?

²¹ Ikantzimi: “Eero powayitawo iroka, eero pantayitziro iroka, eero poteeya-yitziro iroka.”

²² Tema riyotaa-shiwaetee-takimiro Ikantakaan-teetani. Tema aririka oyaawo jempe-rika oeta, eerowa añiuro jempe okantee, ari othonkari.

²³ Tema aririka atziwenta-waetyaa, oshiyakaa-mintheetzi atsipe-wenta-tyaari Tajorentsi akemijanta-neeri. Teera ari okantyya, tema aminaashiwaeta iroka, tema tee apaka-kaantziro akowa-shiwaeta-piintari.

3

¹ Tema añahae Jeepatzii-totaa-rewo, ijeeki-mota-paeri Tajorentsi rakoperoki, ari ikaatapaeri ipinkathari-wentantzi. Ari pikanta-yitanaari eeroka-paeni pitsipa-shiretaari Jeepatzii-totaa-rewo, awijako-shire-yiteemi. Pikowa-piinteero rashitari rirori.

* **2:17** Apaani aamparentsi tee okoñaawaeta-shityaa. Aririka añeero aamparentsi ayotzi eenitatsi ashitawori raampari. Ari okimitari eejatzi okaatzi imonkaatee-takiri paerani, aamparira inayitaki okaatzi rantzimo-yiteeri Jeepatzii-totaa-rewo. † **2:19** Iroka oshiyakaa-wenta-chari jaka: Tee riyotaa-jeetzi riitaki Jeepatzii-totaa-rewo jewayiteeri aaka, ikimiwitakawo riimi aeto. Rooma aakapaeni okimitakawo roorikami iwatha. Tema aririka athaamentyya akimotate awathaki, maawoeni awatha othaamenta okimota-yitzi, kameetha okanta apataa-wakayita, roojatzi antari-watha-yitan-takyaari. Rootaki aeto jewatakaan-tatsiri okanta othaamentantari okimota-yitzi kameetha awatha. Ari kim-itzitari eejatzi Jeepatzii-totaa-rewo, riitaki jewayita-neeriri kemijantzinkari-paeni, roojatzi rantari-shire-perotan-takyaari kameetha.

2 Eero pikenkithashiryaa-koyitaawo jaawiki-jato, tema roo pikenkishiryaa-koyite inkite-jato.

3 Kimiwitaka nimaeka pikamayitayee-mi, tema pijeekimo-shireteeri Tajorentsi pitsipa-shiretaari Jeepatzii-totaa-rewo, okantawitaka iroka kaari koñaatziro.

4 Roo kanteencha, aririka ipiyaki Jeepatzii-totaa-rewo, aripaete rowañahaetee maawoeni, owaneenkateeyaa atsipata-paeyaari.

Tee okameethatzi apiiyiteero antawitaka paerani

5 Tee okameethatzi papiiyiteero pantawitakari paerani. Pikimiteeyaari kaminkari, tee rantayiteero kaari-perori. Tee okameethatzi pimayempitane, pikaaripero-shireyite, ikamaawoshireyite, piñaawenshire-waetyaa, pikoyi poshekiiro pashaahawo. Tema aririka piñaama-waetakyaa, aritaki pitajorentsi-tetana-kyaari.

6 Rootaki ranta-piinta-yitakiri atziri-paeni, rootaki rowajankitaa-wenteeriri paata Tajorentsi.

7 Ari pikanta-yiwitakari eejatzi paerani eeroka-paeni, pameperow-itakawo.

8 Roo kanteencha, otzimatyee pipakaa-yiteero eejatzi iroka-paeni: Pikijawakaa-waeta, piña-tsimata-wakaa-waeta, pikemaatsita-wakaa-waeta, pikijimata-wakaa-waeta, pininata-wakaa-waeta,

9 pamatawi-waetantzi eejatzi. Tema pookaero jempe pikanta-yiwita paerani.

10 Pikameethashireyitee nimaeka, tema riitaki Tajorentsi owameethashireteemiri, pikimiteeyaari ikanta rirori, tema riitaki wetsika-kimiri paerani. Rootaki piyoperotan-teeyariri nimaeka.

11 Ithonka ijeeka-shiretantee Jeepatzii-totaa-rewo maawoeni, tee ramaakitzi Judá-paeni, kaari Judá-paeni, totameshitaa-rewo, kaari-rika totameshitaa-rewo, kaari yotanitatsini, itsipa-jatzi, omperataa-rewo, omperatantani, maawoeni.*

12 Ineshironkatzimi Tajorentsi eeroka-paeni, rootaki riyoshiitantayiteemiri omatantyaari rashi-perotee-mi. Ikoyi nimaeka pineshironkayitante, petakotantya, pitsinampa-shiretee, pamatsinkyaa, pamawewaenite.

13 Pamaweta-wakaa-neeyaa, pipeyakoteri owaaripero-shireta-waetzimiri. Tema aritaki ipeyakoteemiro eeroka Jeepatzii-totaa-rewo piyaari-peronka. Rootaki pimata-neeri eejatzi eeroka.

14 Rootaki kowaperota-chari nimaeka petakotawakaayitanee, omatantyaari pariperota-wakaa-neeyaa.

15 Tema apaani akantanaa okimiyitaawo aakami iwatha Jeepatzii-totaa-rewo, rootaki añantyaawori kameetha ajeekayitane, ariperota-wakaa-neeyaa. Oztimatyee ramaneeri Tajorentsi.

16 Poshireta-piinta-neeyaawo pikemako-yitakiriri Jeepatzii-totaa-rewo. Iroka piyota-nitan-tyaari okantya piyotaa-wakaanta-perotyaari: Oztimatyee pomampaa-wenta-neeyaawo okaate riyotakaa-yitemiri Ishire tajorentsi, pomampaa-yityaawo Mampaantsi, pamaneeri Tajorentsi. Ari okantya pithaamenta-shireta-wakaan-tyaari.

17 Ari pikantyaari otzimi-rika pantayiteri, oeta piñaawaeteri, pikimita-kantero rootaki rotyaantan-takimiri Awinkatharite Jesús Jeepatzii-totaa-rewo, panteeniri ikoyiri rirori. Pamaniri eejatzi Ashiteeri Tajorentsi okaatzi rantzimo-yitakimiri.

* 3:11 kaari Judá-paeni = griego

Antayiteeri akemijanta-yiteera

¹⁸ Inanteetari, pipinkathateeri piimi-paeni, rootaki pantayita-neeri pikemijanteeri Awinkatharite.

¹⁹ Iimenteetari, petakoyiteeyaawo piina-paeni, eero pikija-waetziro.

²⁰ Itomiitari, pikemijanteeri ashitzimiri, tema rootaki kameethatzi-motziriri Awinkatharite.

²¹ Ashitaaniri, tee okameethatzi pikijakaa-waeta-shityaari pitomi-paeni, ari okantyya eero okantzimo-neenta-waetantari.

²² Omperataa-rewo, pikemijanteri okaatzi ikantemiri omperatzimiri jaawiki-jatzi. Eero powakowenta-shiwaeta pantawaete aririka raminimi okantyya pinimota-kaantyaariri, tema kameetha pantawaeta-piinteeniri, tema pipinkathataa-tziiri eeroka Tajorentsi.

²³ Ari pikimiteerori maawoeni pantayita-neeri kameetha pishire-thawentyaawo. Pikimita-kaanta-nakiro riimi omperatemini Awinkatharite Jesús Jeepatzii-totaa-rewo, kaarira atziri omperatemini.

²⁴ Aritaki piyotee-yakini eeroka-paeni, Awinkatharite pinayiteemini paata. Tema riitaki Jeepatzii-totaa-rewo omperata-piinta-yiteemiri nimaeka.

²⁵ Riima ikaatzi antapiinta-neerori kaari-perori, rowajankitahae-teeri rirori. Tema Tajorentsi tee roshiya-kaanwaeta-shita riiperori irika, eero okantzi rowajankiteeteri rirori.

4

¹ Omperatan-taniri-paeni, paakameethateri pomperatani-paeni, pitampatzika-shirewentereri. Pikenkishiretero, eenitatsira inkitekinta Omperatzimiri eeroka.

² Pamana-piinta-yityaa, paamaawenta-shiretyaa pamanyaa pipasoonkiteri.

³ Pamana-kotzi-tena naaka, okantyya ishinetan-tenawori Tajorentsi nokenkithata-kota-neero kaari riyotako-witeetari Jeepatzii-totaa-rewo paerani. Tema rootaki rominkyaawenteetakinari.

⁴ Pamana-kotena okantyya nomatan-tyaawori nokenkithata-kotero kameetha, rootaki ikemathatan-teetyaawori.

⁵ Otzimatyee pijeeka-yitee kameetha pijeeki-moyitzirira kaari kemijanta-tsini. Eero pitsipa-waeta-shitari.

⁶ Kameetha okameethatzi-moteri okaate pikanteriri, oposhinitzimotantyyaari. Otzimatyee piyoyite jempe pikante pakayiteri aririka rojampiyitemi.

Oweyaantawori wethataantsi

⁷ Aririka rareetakyaa noyemijantzin-karite Tíquico pinampiki, riitaki kamanta-paakimini jempe nokanta nojeekaeyini jaka. Tema irika noyemijantzin-karite netakotani, riitaki amitako-perota-kinari jaka nantawaetziniri Awinkatharite.

⁸ Rootaki notyaantan-tyaariri iñeemi jempe pikanteeyani eeroka-paeni janta, ari ikamantemiro jempe nokanteeyani jaka. Ari okantyya piñaantyyaawori pithaamenta-shiretee-yaani.

⁹ Ari notyaantemiri eejatzi noyemijantzin-karite Onésimo itsipatanakyaari Tíquico. Tema irika Onésimo riitaki poñeenchari paerani pinampiki. Kyaaryo rawentaa-nakari rirori Awinkatharite, netakotani irika. Apite ikaate kamanta-paakimini okaatzi nantayitakiri jaka.

¹⁰ Arira itsipatakina Aristarco romonkyaahaetana jaka. Rowethatzi-tzimi eejatzi rirori. Rowethatzimi eejatzi Marcos itomin-thori Bernabé. Tema

irika Marcos, riitaki nokenkithata-kota-kimiri paerani nokantakimi: Aririka rareetakyaa pinampiki, paakameethata-wakiri.

¹¹ Rowethatzi-tzimi Jesús, iiteetziri eejatzi Justo. Riiteeyakini tsipatakinari nokenkithata-kotziro jempe okanta ipinkathari-wentantee Tajorentsi. Osheki roemoshirenkana irika-paeni, tema tekatsi itsipa nosheninka kimityaarini itsipatakina irika-paeni.*

¹² Rowethatzimi eejatzi Epafra, riitaki itsipa poñeenchari paerani pinampiki. Riijatzi romperatani Jeepatzii-totaa-rewo. Osheki ramana-kota-piintakimi, ari okantyya pikyaaryoo-shire-yitan-tyaari, piyota-kotantyaawori pantaneero kyaari-perori ikoyiri Awinkatharite.

¹³ Naaka-perotaki ñaakiri Epafra osheki ikenkithashiryaa-kotakimi. Ari kimitzi-takariri nampitawori Laodicea eejatzi Hierápolis.

¹⁴ Rowethatzimi eejatzi Lucas aawintan-taniri. Riijatzi etakotani. Rowethatzi-tzimi eejatzi Demas.

¹⁵ Nokoyi naaka powethatenari maawoeni noyemijantzin-karite-paeni janta Laodicea-ki. Powethatenawo Ninfas, eejatzi pikimitakiri maawoeni kemijantzinkari-paeni ikaatzi piyoyita-piinta-chari opankoki.

¹⁶ Piñaanateniri nojankinari kemijantzinkari-paeni janta pijeekinta. Opoñaashitya potyaanteniri Laodicea-jatzi iñaanateniri kemijanta-yitatsiri janta. Ari pikimitzityaari eejatzi eeroka-paeni, piñaanatero nojankinatakiniriri rirori-paeni.

¹⁷ Irokaha ñaantsi pikanteriri Arquipo: Pantawaeteeniri Awinkatharite jempe okanta-perota ikantakimiri, pimonkaateniri.

¹⁸ Naaka Pablo, iroka nojankinaperotzimiri nakoki nowethatzimi. Eero pipeyakotana romonkee-takina, pamana-kota-piintena. Okantashitzi-maetyaa ineshironka-yiteemi Tajorentsi. Kyaariwé.

---

* **4:11** nosheninka = totameshitaa-rewo = Judá-paeni.

RETAKARI ROJANKINATZINIRI PABLO TESALÓNICA-JATZI

Wethataantsi

¹ Naaka Pablo jankinatzi-mirori iroka notsipatari Silvano eejatzi Timoteo. Notyaantzimiro janta Tesalónica-ki itsipa-paeni pikaateeyini rashiyiteemi Tajorentsi eejatzi Awinkatharite Jesús Jeepatzii-totaa-rewo. Okantashitzi-maetya ineshironkateemi, ijeekakaa-yiteemi kameetha eejatzi.

Roshiya-koetari Tesalónica-jatzi

² Aririka namanako-yitemi, antawo namaniri Tajorentsi.

³ Osheki nokenkishireta-kota-piintakiro okaatzi pantayita-neeri pawentaa-naarira Awinkatharite Jesús Jeepatzii-totaa-rewo, poetziñaarikota-naawo poyaawentaari, iñahaetzimi petakoyitantanaa.

⁴ Noyemijantzin-karite-paeni, niyoteeyini naaka retakoyiteemi Tajorentsi riitaki iyoshii-yiteemiri.

⁵ Piyoteeyini eeroka-paeni teera nokenkithata-kowaeta-shitzimiro Kameethari Ñaantsi nojeeki-motan-takimiri, tema Ishire tajorentsi shintsishiretakaakinari, niyotantari kyaariperori iroka okaatzi nokamantayitzimiri. Piñeeya-kinani eejatzi jempe nokanta nojeeki-moyitakimi, osheki nokowa-piintaki noneshironkayitemi.

⁶ Okantawita osheki pikemaatsi-waetaka, roo kanteencha pikemijantayitane, tema Ishire tajorentsi oemoshirenka-kimiri. Roojatzi pimatantanaawori okaatzi nantakiri naaka eejatzi okaatzi rantakiri Awinkatharite.

⁷ Ari okanta roshiyantaneemiri ikaatzi kemijanta-yitanaa-tsiri nampiyitawori maawoeni nampitsiki janta Macedonia-ki eejatzi janta Acaya-ki.

⁸ Teera rii apaani kemakowenteemini jempe pikantana pikemijanteeri Tajorentsi, tema othonka ikemakoe-takimi eejatzi jempe-rika-paeni. Tema nokowawitaka nokaman-terimi jempe pikanta pikemijanta-yitee eeroka,

⁹ tema riitaki etawakawori ikamanta-wakina naaka jempe pikanta-yitaka paakameethatakina, jempe pikanta pipakaa-yitaneeri pitajorentsitate-witari, rootaki pikowa-perotanaki pantayita-neero ikoyiri Kañaaniri Tajorentsi, Kyaariperori.

¹⁰ Ikamanta-kinawo eejatzi jempe pikanta eeroka-paeni poyaawentari Jesús ipiye ikinapaero inkiteki, tema riitaki Tajorentsi ashitari rowañahaeri ikamawitaka. Riitaki materoni rowawijaako-shiretee aakapaeni aririka omonkaa-paeteteeyaa rowajankitaan-tayiteera.

2

Rantayitakiri Pablo Tesalónica-ki

¹ Noyemijantzin-karite-paeni, piyoteeyini eeroka tee aminaa-shita okaatzi niyaataki nareetzimi.

² Piyoteeyini eejatzi, paerani tekira niyaateeta pijeekaeyinira eeroka, osheki ikijaneentee-takina nampitsiki Filipos, rowajankitaa-waetee-takina. Roo kanteencha ishintsi-shireta-kaakina Tajorentsi nokenkithata-kaantakimirori Kameethari Ñaantsi, okantawitaka ikoshekaetana.

³ Tema tee nokinakaa-shitawo okaatzi nokenkithawaetakakimiri, tee nokaaripero-shiretzi nokenkithata-kotan-tzimirori, tee nokoyi namatawitate.

⁴ Tema nokenkithatakimiro Kameethari Ñaantsi jempe okanta ikowakaa-kinari Tajorentsi. Riitaki ñaanta-shireta-kinari naaka, riitaki otyaanta-kinari. Rootaki kaari nokenkithata-kan-tapaa-kimiro kameethatzi-moyitziriri atziri, apatziro nokenkithatziro kameethatzi-motziriri Tajorentsi, tema riitaki yotashi-retan-tatsiri.

⁵ Tema piyoteeyini eeroka tee nonintaa-thatan-tzimioka okaaatzi nokenkithata-kimiri, rootaki noñaantyaawori nokoyirika noshekyeero nashaahawo. Riitakira yotatsi Tajorentsi.

⁶ Tee roo nokoyi pipinkathata-shitena. Okantawitaka naakataki Rotyaantaa-rewote Jeepatzii-totaa-rewo, otzimatyeeemi ipinkathee-teena.

⁷ Roo kanteencha noneshironkateemi, nokimitakawo apaani riniroetari aririka aminako-wenteri eenchaa-nikite.

⁸ Teera apatziro nokenkithatemiro Kameethari Ñaantsi, tema antawo netakoyitakimi kantacha noshine-wentemimi.

⁹ Tema pikenkishireteeyironi netanta-nakawori nokenkithatzimiro iñaani Tajorentsi, osheki nantawaetaki namanantan-tyaari nowanawo, kitejeri eejatzi tsireniriki nantawaetaki. Rootaki kaari pipashitan-tanawo eeroka-paeni.

¹⁰ Piyoteeyini eeroka jempe nokanta nojeeki-motakimi eejatzi ikantzi-takari Tajorentsi riyotzi rirori, tema kameetha-shiretakina, kiteshiretakina tee itzimi iita kantako-waetenari.

¹¹ Piyotzi eejatzi osheki nokaminthaa-yiteemi, nokimita-kotari ashitaa-nita-chari ikaminayiri itomi-paeni, roemoshirenkiri.

¹² Ari nokimi-tzita-kimiri eeroka-paeni, noshintsi-tzimi ikini pantayiteeniri ikowakaa-yitzimiri Tajorentsi, tema riitaki iyoshii-yiteemiri, ari piñero pijeekae jempe ipinkathari-wentantee, jempe otzimi rowaneenkawo.

¹³ Rootaki niyaata-kaantawori namananiri Tajorentsi. Tema paerani owakira pikemawakina nokaman-tapaa-kimiro ñaantsi, piyotanaki kaari iñaani atziri, rootaki kyaariperori iñaani Tajorentsi. Pikemijanta-nakiro, antakaa-yiteemiro okaaatzi ikowakaemiri pantayiteeniri.

¹⁴ Ari pikimita-naari eeroka-paeni ikaatzi kemijanta-neeriri Jesús Jeepatzii-totaa-rewo janta iipatsiteki Judá-paeni, tema antawo rowajankitaakiri Judá-paeni isheninka-paeni. Ari ikimi-tzita-kimiri pisheninka eeroka rowajankitaa-yitakimi.

¹⁵ Tema riitaki Judá-paeni owamaakiriri paerani Awinkatharite Jesús, riijatzi owamaayita-kiriri paerani Kamantan-taniri. Riijatzi omishitowayitakinari naaka-paeni. Antawo ikijaneentakiri atziri-paeni. Rootaki kaari inimotziriri Tajorentsi.

¹⁶ Tema tee ikowaeya-nitzi nokenkithateeniri ñaantsi kaari Judá-paeni okantyyaa rawijako-shire-yitan-teeyaari rirori-paeni. Ari okantari roshekyaa-tziiro iyaari-peronka irika-paeni Judá-paeni, ari iñiimaetee-yaawo rowajankitahaeri Tajorentsi paata.

Ijeekan-takari Pablo inteena

¹⁷ Noyemijantzin-karite-paeni, ojamani okantawitaka ajeeki-mota-wakaa inteena, osheki nokenkishiryaa-kota-piintee-yakimini. Roo kanteencha osheki nokowawitaka apiiteero añaawakaa-yiteeyaa.

¹⁸ Ari nokowawitaka nareetyaami, roo kanteencha osheki rotzikatazikatakina Kamaari.*

* 2:18 Kamaari = Yakatantaniri

¹⁹ Roo kanteencha paata aririka ipiye Awinkatharite Jesús Jeepatzii-totaa-rewo, eerokataki kantakae-yaawoni noñaantee-yaawori noyaako-tani, nokimo-shiretee. Tema eeroka-paeni kantakae-yaawoni ipinatee-tantenari okimiwitakawo ramantheetatyeenami.

²⁰ Eerokatee-yakini kantakae-yaawoni noñaantyaawori najahaa-wenteeyaa paata nokimo-shiretee.

3

¹ Rootaki nopampi-shiryaakari paerani nojeeke naaka nampitsiki Atenas,

² riitaki notyaantemiri Timoteo pijeekaeyinira eeroka. Tema irika Timoteo riitaki noyemijantzin-karite, osheki rantayita-kiniriri Tajorentsi. Ari notsipatakari noña-shintsitakawo nokenkithatziro Kameethari Ñaantsi jempe ikanta-kota Jeepatzii-totaa-rewo. Tema aririka rareetakyaa pijeekaeyinira eeroka, riitakira aawyaa-shireta-paakimini, ithaamenta-kapaemi piyaata-kaantyaawori pikemijante.

³ Teera nokoyi okantzi-moneentemi aririka ikemaa-ntsita-kaetemi, tema ari okantyaari rootaki awijimo-yiteeniri.

⁴ Rootaki nokanta-yitzi-takimiri paerani nojeeke-motan-tzimiri janta, roo-jatzi piñaayitakiri okaatzi awijimo-yitakimiri.

⁵ Roo kanteencha tee omatya namaweta-paero naaka, nokoyi niyote eekiro-rika pikemijanteeyini. Aamaa-shityaa ikowaka-shireta-kaakimi Kamaari pipakaanteyaawori pikemijantzi, arira aminaashi-waetakyaa okaatzi nokaman-tawita-kimiri paerani.*

⁶ Roo kanteencha riyaata-kitzi Timoteo rareetzimi, piyaa nojeekira naaka. Ari ikamanta-paana eekiro piyaatatzi pikemijanteeyini, etakota-wakae-yakani. Ikamantakina eejatzi osheki pikenkishiryaa-piintee-yanani, pikoyi piñeena, ari nokimi-tzitakari naaka nokoyi noñeemi eeroka-paeni.

⁷ Noyemijantzin-karite-paeni, okantawitaka osheki noñiuro jaka ikemaatsitakaawaetee-tana, roo kanteencha nothaamenta-shiretaka, tema niyotzi eekiro piyaata-kaatziro pikemijantee-yatziini eeroka.

⁸ Tema niyotaki eekiro piyaatatzi pikyaaryoo-wenta-neeri Awinkatharite, rootaki inimotan-tanari nojeekika.

⁹ Antawo namanakari Tajorentsi, tema eerokatee-yakini matakirori pikimo-shire-perota-kaana.

¹⁰ Eekiro noetziñaariko-tatyee-yaawo namanyaa kitejeriki eejatzi tsireniriki, okantya nomatan-tyaawori napiitero nareetemi, arira notampatzikate-mirori eenitatsi-rika pikinakaa-shitakari pikemijantane.

¹¹ Riitakira nokowa-kotzi Ashiteeri Tajorentsi eejatzi Awinkatharite Jesús, apatziro nowanakiro niyaate pijeekaeyinira eeroka.

¹² Nokowa-kotziri eejatzi riitaki kantakae-yaawoni piñaantyaawori petakota-wakaeyaa, ari pikimita-neeriri itsipa-jatzi atziri. Rootaki nokoyiri poshiya-kotee-nawo naaka jempe nokanta netakoteemi eeroka.

¹³ Okantashitzimaetyaa raawyaa-shireta-kaemi Ashiteeri Tajorentsi, kiteshireyiteemi, eero itzimi iita kantako-waetemini paata aririka ipiye Awinkatharite Jesús, itsipatee-yaari ikaatzi rashiyitaari.†

4

Okaatzi inimotziriri Tajorentsi

¹ Ari okantari noyemijantzin-karite-paeni. Riitaki kantakae-yaawoni Awinkatharite Jesús nokantemiro iroka ñaantsi, noshintsitemi. Paerani

* 3:5 Kamaari = Yakatantaniri † 3:13 rashiyitaari = kiteshireri

niyotaa-kimiro pantayiteero okaatzi inimotziriri Tajorentsi. Ari pimatz-imaetakawo. Roo kanteencha nokoyi eekiro piyaata-kaatyero roojatzi pithotyanta-perota-kyaawori.

² Tema piyotee-yakini eeroka, riitaki Awinkatharite Jesús matakaa-kinawori naaka okaatzi niyotaa-yitakimiri.

³ Iroka okaatzi ikoyiri Tajorentsi rowameetha-shiretan-temiri: eero pimayempi-waetzi.

⁴ Otzimatyeera pikinatee-yaawo piina, rootaki ipinkathatee-tantemiri pikite-shireta-neerika.

⁵ Eero pikowashiwaetawo pimayempi-waete. Rootaki ranta-piintziri kaari kemijanteerini Tajorentsi.

⁶ Paamaeyaa powari-shireri-kari noyemijantzin-karite kemijanta-naatsiri. Tema nokaman-takimiro aritaki rowajankitaakiri Tajorentsi antakironi iroka.

⁷ Tee ikoyi Tajorentsi oshiya-kotyaari mayempiri, apatziro ikoyi akite-shire-yitee.

⁸ Terika pikemijantzi tee naaka pitheenkaki, Tajorentsi pitheenkaki. Tema riitaki Tajorentsi otyaanta-kimirori Ishire Tajorentsi.

⁹ Jame nokenkithata-kaemiro nimaeka jempe okanta-kota etakotaantsi. Okantawitaka tee okowawita napiiteemiro eeroka-paeni. Tema pimatakiro petakotawakaayita.

¹⁰ Tema pimata-nakiri petakoyitakari noyemijantzin-karite-paeni ikaatzi nampiyitawori maawoeni pipatsiteki Macedonia. Roo kanteencha otzimatyeera piyaata-kaero roojatzi pithotyaa-perotan-takyaawori.

¹¹ Otzimatyeera pamina-minatero pijeeka-yitee kameetha. Tee okameethatzi pikoshekantyyaa, apatziro pantero okaatzi pantawae-yitziri eeroka. Tema rootaki niyotaa-yitakimiri paerani.

¹² Rootaki iñaantemiri kaari kemijanta-yitatsini, tampatzika-shireteemi, tekatsi kowityee-motemini.

Ipiyeerika Awinkatharite

¹³ Noyemijantzin-karite-paeni, nokoyi nokenkithata-kotemiri jempe ikanteeyaa paata kamayiteen-tsiri kemijantzinkari, rootaki piyotan-tyaari eeroka. Eero poshiya-kotantari kaari kemijanta-tsini, kaari yotatsini aririka rawijakotee, antawo riraawaenta rowashire-waeta.

¹⁴ Tema ayoteeyini aaka ikamawitaka Jesús, roo kanteencha añahae eejatzi. Ari ikimitahaeriri paata Tajorentsi ikaatzi kemijanteen-tsiri, aritaki rowañaa-yiteeri aririka ipiyaki Jesús.

¹⁵ Iroka riyotakaeri Awinkatharite: Paata aririka ipiye, riitaki etawaeyaa-woni iñaawaeri ikaatzi kamayiteen-tsiri. Rooma aakapaeni akaatzi añayitzira nimaeka, aakapaeni impoeta-neentsini.

¹⁶ Ari ikemaeta-waero ikaemapaaki reewarite ronampiripaeni Tajorentsi, itziwoota-kaantapae Tajorentsi. Ikantyyaa ikaatzi kamayiwiteen-chari, riitaki etanakyaawoni ipiriintanaki.

¹⁷ Opoñaashitya aakapaeni ikaatzi kaari kamayita-tsini, aritaki atsipataneeyaari oenoka-shita-waeyaari Awinkatharite, atonkiyota-waeyaari menkoriki. Ashira owaero atsipatee-yaari Awinkatharite.

¹⁸ Rootaki iroka ñaantsi poemoshirenkanta-wakaan-teeyaari.

5

¹ Roo kanteencha noyemijantzin-karite-paeni, tee okowa-perota nokaman-temiro jempe-rika okaate awijayite iroka-paeni.

² Aritaki piyotee-yakini eeroka, tee riyotee-tziro jempe-rika okaate, tema omapoka-shiteeyaa, okimitawo aririka romapokaete ikoshiteete tsireniriki.

³ Ari itzimawityaa kantatsini: “Ajeeki kameetha, tekatsi koshekinani.” Roo kanteencha ari romapokae-teeri ithonkae-teeri maawoeni. Roshiya-kotee-yaawo okemaatsi-waeta tsinani aririka otzimaa-nite, tekatsi ikinakaetero awija-shitan-teeyaari okaate pokayita-tsini.

⁴ Rooma eeroka noyemijantzin-karite-paeni eero okompitzi-mowaetzimi iroka, romapokae-tzimi-kari paata ikimitantzi apaani koshintzi.

⁵ Tema piyota-koteero eeroka, tee pikimitari anashiwaeta-shita-chari tsireniriki eero iñeetantari. Riitakira pikimitaari anashita-chari kitejeri, okoñaatzi-moyiteeri.

⁶ Aritaki okimitari eejatzi, tee okameethatzi oshiyaari maaperotatsiri, tema aamakowentayitatyeetyaa, oshiyaari kakempita-tsiri.

⁷ Tema tsireniriki imaapiinteetzi, ari ishinkiteetari eejatzi.

⁸ Rooma aakapaeni yotaniyitee, oshiyaari ikaatzi anashita-piinta-chari kitejeriki. Awetsikaantayiteeyaa, akemijanta-yitee, etakotanteeyaa. Oshiyaari rowetsikaanta owayiri, ikithaatawo eshirota-tsiri iithaari. Rawentaawo eshiro-nakita-tsiri ramantheetari. Rootaki amateeri aaka awentaa-neeyaawo awijako-shire-yitee.

⁹ Tema tee ikoyi Tajorentsi rowajankitaa-yitee, tema apatziro ikoyi awijako-yitee akemijanteeri Awinkatharite Jesús Jeepatzii-totaa-rewo.

¹⁰ Riitaki kamawenta-kaeri aakapaeni. Tekatsi oeteeyaa akamawityaa, tekatsi oetziteeyaa añaayitee, aritaki atsipatee-yaari paata aririka ipiye.*

¹¹ Otzimatyeera pithaamenta-shireta-wakaan-teeyaawo iroka, tema rootaki pimatee-yakirini.

Ishintsi-tziri Pablo maawoeni noyemijantzin-karite-paeni

¹² ¡Noyemijantzin-karite-paeni! Pipinkatha-yiteeri ikaatzi iyotaayiteemiri, ari pikimitahaeriri ikaatzi jewayitzimiri pikemijanteeri Awinkatharite. Tema osheki iñaashintsitako-wenta-yitakimi.

¹³ Petakoyiteeyaari piñiira okaatzi rantzimo-yitakimiri. Otzimatyeera pijeeka-kaayita-wakaa-neeyaa kameetha.

¹⁴ Pishintsi-yiteeri eeroka perantzi-paeni. Ari pikimiteeriri eejatzi ikaatzi parishireyiteentsiri, poemoshirenka-yitee-ri, potzi-shire-yiteeri kaari shintsishire-waeta-tsini ikemijanteera. Eero ponawaetari irika-paeni.

¹⁵ Tee okameethatzi pipiyatantyyaa, tema pikowa-piinte eeroka paakameethata-wakaeyaa, pimatzi-tyaari ikaatzi kaari pisheninkata.

¹⁶ Pikimoshireta-piintee.

¹⁷ ashi powaero pamana-piinteeya.

¹⁸ Eenitatsi-rika awijimo-yitemini, pamaniri Tajorentsi. Tema rootaki ikoyiri rirori antayiteeri akemijanteerira Jesús Jeepatzii-totaa-rewo.

¹⁹ Eero pomanonkiro antakaemiri Ishire tajorentsi.

²⁰ Tee okameethatzi pimaninta-waetero okaatzi iyotantee-tziri.

²¹ Roo kanteencha otzimatyeera paminawakiro kameetha okaatzi iyotantee-tziri. Opoñaashitya pikyaaryoo-wenta-neero okaate kameetha-shireta-kaemini.

²² Pookaero eeroka-paeni maawoeni kaaripero-yitatsiri.

²³ Tema nokowa-kotakiri Tajorentsi eekiro riyaata-kaatyero roete-shireteemi, riitaki kantakaawori ajeekan-tayityaari kameetha. Nokowakotziri raminako-wentemi maawoeni, piwathaki eejatzi pishireki. Rootaki

* 5:10 akamawityaa = amaawityaa; añaayitee = akakite

eero otzimanta ikantakoe-teemiri paata aririka ipiye Awinkatharite Jesús Jeepatzii-totaa-rewo.

²⁴ Tema kyaari-peroshireri rirori, aritaki imata-kahaero.

Oweyaantawori wethataantsi

²⁵ ¡Noyemijantzin-karite-paeni! Pamana-kota-piinteena naaka-paeni.

²⁶ Powethatenari ikaatzi kemijanta-naatsiri janta.†

²⁷ Nokoyi piñaanateniri eejatzi iroka nojankinari, tema rootaki ikoyiri Awinkatharite.

²⁸ Okantashitzimaetya ineshironka-yiteemi Awinkatharite Jesús Jeepatzii-totaa-rewo. Kyaariwé.

---

† 5:26 powethatenari = thowootaantsi; kemijanta-naatsiri = noyemijantzin-karite

APITE ROJANKINATZINIRI PABLO TESALÓNICA-JATZI

Wethataantsi

¹ Naaka Pablo jankinatzi-mirori iroka notsipatari Silvano eejatzi Timoteo. Notyaantzimiro janta Tesalónica-ki pashi-paeni pikaateeyinira rashiyiteemi Tajorentsi Ashiteeri, eejatzi Awinkatharite Jesús Jeepatzii-totaa-rewo.

² Okantashitzimaetya ineshironkateemi Ashiteeri Tajorentsi, ijeekakaa-yiteemi kameetha. Ari ikimiteemiri eejatzi Awinkatharite Jesús Jeepatzii-totaa-rewo.

Ramina-koteeri paata Tajorentsi kaari-pero-shireri ipiyeerika Jeepatzii-totaa-rewo

³ Noyemijantzin-karite-paeni, okowa-perotatyaa namanako-piinteemi Ashiteeriki Tajorentsi, tema eekiro piyaata-kaana-kitziro pikemijanta-yitanaki. Eekiro piyaata-kaana-kitziro eejatzi petakota-wakaayitanaka.

⁴ Rootaki noshireta-piintan-tzimiri aririka nopiyotee-yaani notsipayitari itsipa noyemijantzin-karite-paeni, nokanteeyinira: “Eekiro riyaa-kaatziiro ikemijanteeyini Tesalónica-jatzi, okantawitaka antawo ikemaatsita-kaetakari.”

⁵ Ari okoñaa-perotziri tampatzikari irika Tajorentsi ramina-kotantzi. Okimitakawo rowetsi-kyaami Tajorentsi ikini ipinkathari-wentemi. Rootaki pikemaatsi-wentan-tayita-kawori nimaeka.

⁶ Roo tampatzikata-tsiri eejatzi ikemaatsi-takaayitee-yaari Tajorentsi ikaatzi kemaatsi-takaa-waeyitzimiri eeroka.

⁷ Rooma maawoeni aakapaeni, akaatzi akemaatsi-waeyitaka, otampatzikatzi retsinaryaa-koteete aririka ipiye Awinkatharite Jesús, ikinapae inkiteki itsipayitee-yaari ronampiri Tajorentsi tzimatsiri ishintsinka,

⁸ ikinanta-paeyaawo opaama-porenthataki paamari. Ari rowajankithaeri kaari yoteerini Tajorentsi, kaari kemijanteeroni Kameethari Ñaantsi ikenkithata-koetziri Awinkatharite Jesús Jeepatzii-totaa-rewo.

⁹ Riitaki atsipetee-yaawoni ithonkae-teeri, ashi rowaero ipeya-shiteeyaa, eero iñeero rowaneenkawo Awinkatharite tzimi-motziriri ishintsinka.

¹⁰ Tema paata aririka ipiye Awinkatharite, ipinkathata-waeri rashiyitaari, ipampoyaayita-waeri. Ari pikanta-yitee-yaari eejatzi eeroka-paeni, tema pikemijanteero okaatzi nokaman-takimiri.*

¹¹ Rootaki namanakotan-tapiin-tzimiri eeroka-paeni. Nokowa-kotziri Tajorentsi pikimitan-teeyariri jempe ikantayitaa ikaatzi ikaemashiretakiri. Nokowa-kotziri ishireta-kaayiteemi pantanta-yityaawori kameetha-yitatsiri pikoyiri pantero pikemijanteera.

¹² Ari okantyyaa pipinkathatan-tyaariri Awinkatharite Jesús Jeepatzii-totaa-rewo, opoñaashitya ipinkatharita-kahaemi rirori. Riitakira Tajorentsi neshironka-yiteeni aaka eejatzi ikimite Awinkatharite Jesús Jeepatzii-totaa-rewo.†

2

Iñaayiteeri owaari-pero-shiretan-taniri

¹ Noyemijantzin-karite-paeni, nokenkithatemirowo jempe okanta-kota atsipatee-yaari Awinkatharite Jesús Jeepatzii-totaa-rewo aririka ipiye paata.

* **1:10** rashiyitaari = kiteshireri † **1:12** pipinkathatan-tyaariri = waerontsi

² Tee nokoyi pikenkishiryaa-shiwaetyaa aritakira ipiyee Awinkatharite. Kimitaka pithaawa-shiretatzi pikemakiri janta oñaahakari Ishire Tajorentsi, ikantzi: “Piyaka Awinkatharite.” Aamaa-shityaa ari ikantee-takimi: “Roojatzi iroka ikantakinari Pablo. Tema ari okanta rojankinata-kinari.”*

³ Tema tee ari okantyyaa, paamaeyaa ramatawitee-tzimi-kari. Tema aririka ipiyi-matee paata Awinkatharite, etanakyaawo ikoshekae-tyaari Tajorentsi, opoñaashitya ñahaete owaari-pero-shiretan-taniri. Riitaki iiteetziri “Otomi peyashi-waetaantsi,” tema ipeyashi-waeteeyaa rirori.

⁴ Kijaneentan-taniri irika, ikoyi rawijan-tapaaki ikimita-kaetyaari ipinkathee-tziri Tajorentsi tajorentsi-pankoki. Ikante: “Tajorentsira naaka.”

⁵ Tema nokaman-tayita-kimiro iroka nojeeki-motanta-paentzimiri paerani.

⁶ Piyoteeyini eeroka iita otzikakiriri kaari ikoñaatzi-tanta owaari-pero-shiretan-taniri, apatziro ikoñaate paata aririka omonkaa-paeteta-paakyaa-rika.

⁷ Tema antawaetaki romanakaani-ki owaari-pero-shiretan-taniri. Roo kanteencha eenitatsira otzika-piinta-kiriri, roojatzi paata roñaahan-tanta-kyaariri,

⁸ aripaete ñahaeteri owaari-pero-shiretan-taniri. Tema aririka ipiye Awinkatharite, ishintsinka ithonkan-teeyaariri rowamaa-paeri, apatziro itajonkakiri.

⁹ Irika koñaata-tsini paata, ishintsitakaani Kamaari irika. Ari otzimaki ishintsinka, osheki ramatawitante aririka itajonka-wentan-tayita-paaki.†

¹⁰ Eenitatsi maninta-yitakirori ikemijanteeromi kyaariperori ñaantsi, roowitaka rawijako-shiretan-teeyaarimi. Riityitakira peyashitaa-chani ramatawitakiri-rika owaari-pero-shiretan-taniri.

¹¹ Riitaki kantakae-yaawoni paata Tajorentsi ikemijantan-teetyaariri owaari-pero-shiretan-taniri.

¹² Rootaki rowajankitee-tantyaariri ikaate theenka-waeta-tsini, tema osheki ithaamentakawo ranteetziro kaari-perori.

Riyoshiitee-takiri awijako-shiretaa-tsini

¹³ Noyemijantzin-karite-paeni retakotani Awinkatharite, eekiro noetziñaarikotatyee-yaawo naaka namanakowenteemi nopasoonkiteri Tajorentsi. Tema paerani tekira rowsiki-miita riyoshiitzi-takimira pawijako-shiretee, rootaki pikemijanan-taawori kyaariperori, rootaki ashitan-teemiri Ishire tajorentsi.

¹⁴ Riitaki otyaanta-kinari naaka nokenkithatan-tzimirori Kameethari Ñaantsi, ari okantyyaa piñaantee-yaawori paata ipinkathee-teemi ikimiteeterira rirori Awinkatharite Jesús Jeepatzii-totaa-rewo, otzimi-motziri rowa-neenkawo.

¹⁵ Ari okanta noyemijantzin-karite-paeni, otzimatyee pikyaaryoo-wenteero okaatzi niyotaa-kimiri nojeeki-motanta-paentzimiri paerani. Ari pikimiterori eejatzi okaatzi nojankinatzimiri.

¹⁶ Tema retakoyitee Awinkatharite Jesús Jeepatzii-totaa-rewo, eejatzi Ashiteeri Tajorentsi. Riitaki etsinaryaa-kota-piintayiteeri, riijatzi kaminthaa-yiteeri ikashiya-kaayiteero okaatzi oyaakoyiteeri.

¹⁷ Okantashitzimaetya ithaamenta-shiretakaa-piintemi, riitaki shintsitakaemini eejatzi, ari okantyyaa piyaata-kaantyaawori pikenkitha-yitaneero kameethari, roojatzi pantayita-neeri eeroka.

* 2:2 Piyaka Awinkatharite = Ikitejerite Pinkathari † 2:9 Kamaari = Yakatan-taniri

3

Ipinkatheetero iñaani Tajorentsi

¹ Noyemijantzin-karite-paeni, pamana-kota-piinteena naaka niyaata-kaantyaawori nokenkithata-koteeri Awinkatharite, ari okantya ipinkathatan-teeyaariri itsipa-jatzi atziri-paeni, ikimitemi eeroka-paeni.

² Pamana-kota-piinteena ikowaatzira ikemaatsita-kaawaetena kaari-pero-shireri, tema tee maawoeni ikimita-yitee aaka akemijanta-yitzi.

³ Roo kanteencha kyaariperori irika Awinkatharite, aritaki ishintsita-kaayitee-mi, riitaki aminako-wentemini ikaariperota-kaetzimi-kari.

⁴ Riitaki Awinkatharite yotakaa-kinari eekiro piyaata-kaatyero pantayita-neero okaatzi niyotaa-yitakimiri, tema pikowae-yakini pantero.

⁵ Nokowa-kotziri Awinkatharite ikenkishiryaa-kaperota-kaemiro jempe okanta retakotzimi Tajorentsi. Ikyaryoo-shireta-kaemi poshiya-kotantyaariri Jeepatzii-totaa-rewo.

Otzimatyee antawae-yitee

⁶ Noyemijantzin-karite-paeni, eenitatsi ikoyiri Awinkatharite Jesús Jeepatzii-totaa-rewo nokantemiri: Tee okameethatzi paapatziyaari kemijantzinkari perawaeta-piinta-chari, ikaatziri kaari anteroni niyotaa-kimiri paerani.*

⁷ Tema otzimatyee poshiya-kotee-nawo naaka, tema tee nompera-waetyaa nojeeki-motanta-paentzimiri.

⁸ Tekatsi nokowa-kotemiri pipashitena noyaari, tema nopinatzi miro okaatzi pipayitanari. Tema osheki nantawaetaki kitejeriki eejatzi tsireniriki. Ari nokinakaero kaari piñaantawo eeroka-paeni pipina noyaari.

⁹ Tema kameetha-witaka pipayitenami nowanawo, apatziro nantawaeperotaki okantya paminayitan-tenari, rootaki poshiya-kotantenawori jempe nokantaka naaka.

¹⁰ Rootaki nokanta-piinta-kimiri nojeeki-motanta-paentzimiri paerani pinampiki, nokantzimi: “Kaari antawaeta-tsini, eero rowaa.”

¹¹ Tema nokemaki ikanteetzi eenitatsi pikaateeyinira janta perawaeta-chari, tee ikoyi rantawaete, apatziro ikoshekantayita.

¹² Eenitatsi ikoyiri Awinkatharite Jesús Jeepatzii-totaa-rewo nokantayiteriri irika-paeni: “Eero pikoshekanta, jantzikoe-teeni pantawentero powayityaari.”

¹³ Noyemijantzin-karite-paeni, eero poneeyawoni panta-piinta-neero eeroka-paeni kameetha-yitatsiri.

¹⁴ Eenitatsi-rika kaari kemijanteroni iroka nojankinata-kimiri, eero paapatziya-naari, rootaki iñaantyaawori ikaani-wenta-yityaa.

¹⁵ Roo kanteencha eero pikijaneentziri, pikaminaa-yiteeri pikimita-kaantyaari riimi pirentzi.

Oweyaantawori tajonka-wentaantsi

¹⁶ Tema riitaki Tajorentsi kantakaawori ajeekan-tayityaari kameetha, nokowa-kotziri riitaki inimota-kaemironi pijeekaeyini okantawitaka piñaayitero okaate awijimo-yitemini. Nokowa-kotziri itsipatemi.

¹⁷ Iroka nojankinata-perotzimiri naaka nakoki. Tema naaka Pablo wethatzimiri. Rootaki nameta-piintari aririka notyaante nojankinari.

¹⁸ Okantashitzimaetya ineshironka-yiteemi maawoeni Awinkatharite Jesús Jeepatzii-totaa-rewo. Kyaariwé.

---

* 3:6 ikoyiri = waerontsi

RETAKARI PABLO ROJANKINATZINIRI TIMOTEO

Wethataantsi

¹ Naakatakira Pablo jankinatzi-mirori iroka. Rotyaantaa-rewote Jesús Jeepatzii-totaa-rewo naaka, tema rootaki ikantakaan-tziri owawijaa-koteeri Tajorentsi eejatzi Jesús Jeepatzii-totaa-rewo oyaako-tani.

² Eeroka nojankinatzi Timoteo, nokimita-kaanteemi eerokami notyomi akemijanta-neera. Okantashitzimaetya ineshironkateemi Ashiteeri Tajorentsi eejatzi Awinkatharite Jeepatzii-totaa-rewo Jesús, okantashitzimaetya retakotemi, piñero pijeeki kameetha.

Ikinakaa-shiteetari riyotaan-teetzi

³ Paerani niyaatan-takari Macedonia-ki, noshintsita-nakimi pijeeki Efeso-ki, ari okantyyaa piyotaan-tyaariri jeekayita-tsiri pinampiki, ipakahaero ikinakaa-shiyitakawo riyotaantzi.

⁴ Ikenkithata-shiyitawo kenkitha-rentsi, ikenkithata-kota-shiyitawo jempe iiyita iwaejatziteni. Tee ooñaawon-tziro iroka-paeni okaatzi rantakiri Tajorentsi okantyyaa akemijantan-teeyaariri, tema rootaki kantakaan-tzirori iñaana-minthata-wakaantari atziri-paeni.

⁵ Aryaajeeni aaka aririka ayotaante, akamantantziro jempe ikanteeta retakota-wakaeta. Tema aririka akite-shiretanee, aririka akenkishiryaa-neero tampatzikata-tsiri, aririka akemijanta-perotanee, rootaki amatantawori etakoyitanta.

⁶ Ari itzimpina-yitaki irika-paeni, aminaashi-waetaka okaatzi ikenkithata-koyitziri.

⁷ Ikowashi-waetaka riyotaantero Ikantakaan-teetani. Okantawitaka ishintsi-tantzi riyotaan-tayitzi, roo kanteencha teera ikemathatzitawo rirori okaatzi riyootanta-witari.

⁸ Rooma aakapaeni ayotzi omaperota okameethataki Ikantakaan-teetani, roo kanteencha otzimatyee akemathatero oeta otzimantari Ikantakaateetani.

⁹ Tema kaari rojankinee-tziniri ikaatzi kameetha-shireteen-tsiri, tema rootaki rowajankitee-tantyaariri koshekinkari-paeni, piyathari-paeni, kaari-pero-shireri-paeni, tsimae-nkatzinkari-paeni, theenkan-taniri-paeni, maninta-shiretan-taniri-paeni, owamaayitziriri ashitariri, owaan-tzinkari-paeni,

¹⁰ mayempiri-paeni, pankinatawakaa-chari ishiramparin-kaki, noshikan-taniri-paeni, theeri-paeni, kamatawiri-paeni, ikaatzi otzika-tzika-yitzirori ayotaan-tzirowa kameethari.

¹¹ Tema inashita iroka Kameethari Ñaantsi roweshiryaa-wentee-takari, rootaki ikantakinari Ashiteeri Tajorentsita-tsiri nokamantanteero.

Rantawaeri Pablo

¹² Riitakira Awinkatharite Jesús Jeepatzii-totaa-rewo shintsita-kaakinari. Rootaki nopasoonkitantariri, tema riyotzi aawyaashire-waetaana, rotyaantakina nantawaeteniri.

¹³ Okantawitaka paerani osheki notheen-kashi-waetakari, nokijaneentakiri, nowajankitaa-piintakiri rashiyitaari, roo kanteencha retakotaana rirori. Tema tee niyowitawo okaatzi nantakiri tekira nokemijanta-nakiita.

¹⁴ Roo kanteencha irika Awinkatharite antawo retako-perotakina, ari netanakari nokemijanta-neeri Jesús Jeepatzii-totaa-rewo, osheki netakotanaari, riitaki kantakaa-kinawori.

¹⁵ Iroka nokaman-temiri kyaariperori iroka, otzimatyee ikemijanteetero: Ipokaki Jesús Jeepatzii-totaa-rewo jaka kepatsiki rowawijaa-koyiteeri kaari-pero-shireri-paeni.

Tema naaka awijayi-witakariri maawoeni nokaariperor-shire-witaka.

¹⁶ Rootaki opoñaantari ineshironkateena Jesús Jeepatzii-totaa-rewo, tee ronaneentana okantawitaka naaka maperowita-kawori nokaariperotzi. Tema ikimitakinaha naaka, ari ikantayitee-yaari itsipa ikaate kemijanta-yiteerini, ashi rowaero rañaayitee.

¹⁷ Okantashitzimaetya ashi rowaero ipinkatha-peroe-teeri Apaanita-tsiri Tajorentsi, Yotaniri, Kañaaniri, Tajorentsi. Kyaariwé.

¹⁸ Notyomi, Timoteo, tzimatsi nokoyiri nokamantemi. Okimityaawo okaatzi ikenkithata-koeta-kimiri paerani. Rootaki nokamantantzi-mirori pithaamenta-shiretan-tyaari piyaata-kaero piñaashintsi-perotyaa kameetha,

¹⁹ eekirowo poetziñaariko-tanaki-tyeeyaawo pikemijantanaki, eekirowo poshiretanakityee-yaawo tampatzikata-tsiri. Tema eeniyitatsi pakaa-kirori. Okantawita ikemijanta-yiwita, okimiwitaka ipitamenka-kota-kityeemi.

²⁰ Ari ikantakari Himeneo eejatzi Alejandro. Riitaki noshinetakiri rowashironkaa-yiteeri Kamaari, ari okantayaa riyotan-tyaari eero itheenka-tajorentsi-waetziri Tajorentsi.*

2

Ikenkithatakoetziro amanaatsi

¹ Iroka netawakyaari noshintsi-temiri: Otzimatyee pamanyaa, pikowakowentante, pikanta-kowentante, pamanako-tyaari maawoeni.

² Pamana-kotyaari pinkathari-paeni. Pamana-kotyaari eejatzi jewari-paeni, ari okantayaa pijeeka-yitan-tyaari kameetha, pipinkathajorentsitante, pitampatzika-shirete eejatzi.

³ Rootaki kameethata-tsiri maawoeni iroka. Rootaki inimotziriri Tajorentsi owawijaako-shireteeri.

⁴ Tema ikowatzii Tajorentsi maawoeni rawijako-shireteete, ikoyi eejatzi maawoeni riyotakoe-teero kyaariperori ñaantsi.

⁵ Iroka kyaariperori ñaantsi: Apaani ikanta Tajorentsi. Apaani ikanta kantako-wentziriri atziri-paeni janta Tajorentsi. Riitakira irika Jeepatzii-totaa-rewo Jesús atziriwiteen-chari rirori.

⁶ Riitaki pinakowenta-kaeri maawoeni ikamawenteera, rookakaakowenta-yitee ikowakaapa-kyaaworika Tajorentsi.

⁷ Rootaki riyoshiitan-takinari naaka Notyaantaa-rewote, riitaki otyaantakinari nokenkithata-kaayiteeri atziri kaari asheninkayita, niyotaa-yiteeri ikemijanta-yiteero kyaariperori ñaantsi. Tema omaperotatya roori.

⁸ Jempe-rika ipiyoteeta-piintyaa, nokoyi ramana-piinta-yiteeya atziri, itzinaa-wakoyityaa ikimita-piintaha. Roo kanteencha ikiteshireyite, eero ikija-wakaa-waeta, eero iñaana-minthata-wakaa-waeta.

⁹ Ari okimitanee-yaari tsinani-paeni, eero oñaawena-waeta okithaatyaawo owaneenkata-chari, apaawaeteri koriki amananta-yiteri othatani poreryaa-yitatsiri, oñaawena-waetyaawo owaneenkatero oeshi.*

¹⁰ Tema otzimatyee iroka-paeni ameteeyaawo okaatzi kameethata-tsiri. Ari okantari tsinani-paeni etakotariri Tajorentsi, pinkathatziriri eejatzi.

* 1:20 Kamaari = Yakatantaniri * 2:9 poreryaa-yitatsiri = ooro, perla

¹¹ Aririka riyotaan-teete, owayempitayityaa tsinani okemijante.

¹² Tee noshineta-kaantziro iyotaante tsinani, tee noshineta-kaantziro eewateri shirampari-paeni eejatzi. Apatziro owayempi-tayityaa okemijante.

¹³ Tema riitaki Adán reteetaka paerani rowetsikae-takiri, rootaki impoeta-paentsiri Eva.

¹⁴ Kaari Adán ramatawiteetaki paerani, tema rootaki tsinani ramatawiteetaki roojatzi antanta-kawori kaari-perori.

¹⁵ Roo kanteencha iroka tsinani-paeni tzimayita-tsiri eentsite, aritaki okantaki awijako-shire-yitee eekiro-rika iyaatakaa-nakityeero okemijantayitee, etakotantayiteeyaa, okite-shire-yitee, eero okaashintyaki-yitziro oethaari ikowan-teetyaawori.

3

Jempe ikantayityaa jewari-paeni

¹ Kyaaryoowa nokantemiri: Tzimatsi-rika kowatsini reewateri kemijantzinkari-paeni, ari okameethatzi okaatzi ikoyiri ranteri.

² Ikaatzi jewayita-tsiri otzimatyee ikameetha-shirete, eero itzimayitzi iita kenkithata-kowaeterini, ikinayityaawo iina, ikiyothanite, ranta-piintero kameethari, ipinkathata-kaantyyaa, roemaantayite ipankoki, riyotaantayitee.

³ Eero ishinkita-piinta, eero ikija-piinta, retakotantayityaa, itsinampa-shireyitee, eero ikowashiwaeta roshekitero rashaahawo.

⁴ Riyote reewayiteeri ikaatzi jeeka-pankotziriri, pinkathari ikantante itomi-paeni, eero ipiyatha-waeta.

⁵ Tema apaani atziri kaari yoteroni reewata-kaante ipankoki, ¿kantachama reewawenterini ikaatzi kemijanta-neerini Tajorentsi?

⁶ Ari ikantari eejatzi owakirata-tsiri ikemijantzi, eero omata reewata-kaante. Tema aririka imatero reewate, ari ikantakaa-pero-waeta-nakyyaa, ari roshiya-kota-kyaaari okaatzi awiji-mota-kiriri paerani Kamaari.

⁷ Aririka piyoshiite jewatziriri kemijantzinkari, pamine ipinkathatzi atziri-paeni kaari kemijanta-tsini. Riirika powaki ikantako-waetee-tziri, riitakira kaari amaweteroni ramatawiteri Kamaari.

Jempe ikantayityaa amitakotziriri jewari-paeni

⁸ Ikaatzi amitakotziriri jewatziriri kemijantzinkari-paeni, otzimatyee ipinkathata-kaantyyaa, ameentaa-rewo rinatyee, eero ishinkita-piintayita, eero ikowashiwaeta ishenitero rashaahawo.

⁹ Okowa-perotatyaa riyotako-yiteero okaatzi akemijanteeri kaari riyotako-witeeta paerani, ikenkishiryakopiinteero tampatzikata-tsiri.

¹⁰ Omatantyyaari ramitakoteri jewari-paeni, otzimatyee iñaantee-tawakyyaari aririka imatakiro.

¹¹ Ari okimiyityaari eejatzi tsinani otzimatyee opinkathata-kaantyyaa, eero okenkithatakotantashi-waeta, okempoyaa-waeni okantyyaa, okyaaryoo-wenta-yitaneero maawoeni.

¹² Ikaate amitakoteerini jewari-paeni ikinayityaawo iina, reewateeri kameetha itomi-paeni eejatzi jeeka-wankotziriri.

¹³ Aririka imataneero, ipinkathaperoteeri, ari riyotaneero rawentaa-shiretyaa ikamantanteero jempe okanta ikemijantan-taariri Jeepatzii-totaa-rewo Jesús.

Omaperotatyaa okameethataki akemijantziri

¹⁴ Nokowaki niyaatemi intsipaeteeni noñeemi. Roo kanteencha netawakyyaawo nojankinatemi iroka,

¹⁵ aamaa-shityaa eerorika niyaatzita, nokaman-tzitemiro jempe ikan-teeta ijeekaetzi rashiyiteera Tajorentsi. Tema akaatzi rashiyitee Kañaaniri Tajorentsi, oshiyanaawo okanta tzinkamintsi-perori, aakapaeni otzinkamitanaa ikenkithee-tziro kyaariperori ñaantsi.

¹⁶ Omaperotatya okyaaryootzi okaatzi akemijanteeri, teera riyotakowiteetawo paerani jempe ikanteeta ipinkatha-tajorentsitetzi. Iroka akemijantziri:

Ratziritzi-motantaki Tajorentsi,
Riitaki oñaahan-takirori Ishire tajorentsi rooperori iroka.
Riitaki Ronampiripaeni Tajorentsi ñaayita-kiriri,
Riitaki ikenkithata-koetakiri itsipa-jatziki atziri.
Riitaki ikemijantee-tziri maawoeni kepatsiki,
Riitaki oenokaa-chari rowaneenkawoki.

4

Ikenkithata-kotee-tziri pakahaeroni ikemijantawita

¹ Roo kanteencha iroka okanteeri Ishire Tajorentsi. Paata, ari iñahaetaki pakahaeroni ikemijanta-witari, rootaki ikowanaki ikemijanta-yitero iñaani kamaari-paeni, ramatawitan-tzira.

² Riyotaa-waeta-shitan-tyaawo kamatawiri kaari rooperota-tsiri, eero ike-maero rowashiretako-tyaawo rantayitziri, eempa-tziitaki. Okimiwitakawo opirota-kaantzira itahaeta, tema eempa-wathata-kaantzi eero akemaero katsiri.

³ Eero ishineta-kaantziro raawakaetyaa, itzitakaantyaawo okaatzi rowae-tari. Teera okameethatzi iroka. Tema aakapaeni akaatzi akemijanta-yiteeri Tajorentsi, ayoteero kyaariperoro, rowetsika-yitakaero owanawontsi. Ishineta-haero owayitee-yaawo iroka-paeni, apasoonkiyiteeri.

⁴ Tema okaatzi rowetsika-yitakiri Tajorentsi, kameetha okantayitaka. Tekatsi oetya apaawaetan-tyaawori, tema otzimatyee apasoonkiteri añaaayitziro okaatzi ipayita-kaeri.

⁵ Tema aririka amatakiro okantziri iñaani Tajorentsi amanako-yiteero okaatzi ipayiteeri, aritaki itajonka-wentakiro.

Antawaetee-niriri kameetha Jesús Jeepatzii-totaa-rewo

⁶ Rootakirika piyotaan-takiri iroka, pimatanaa-kitziro pantawaeteeniri kameetha Jesús Jeepatzii-totaa-rewo. Pimonkaata-naatziro okaatzi pikemijanta-neeri, pimatanaa-kitziro kameethari okaatzi riyotahaetakimiri.

⁷ Pipaka-yiteero kenkitha-rentsi-paeni kaari rooperota-tsini, rootaki ameta-piinta-shitakari majonto okenkitha-yitziro iroka. Tema otzimatyee piñaa-shintsi-shireta-neeyaa pimatana-tyaawori pipinkatha-tajorentsitetze.*

⁸ Tema okameethatzi-mowitee añaaayitziro añaaashintsi-waeta koñaatziro awathaki, tema rootaki kameetha-perota-tsiri añaaashintsi-shireta-neeyaa añaaantyaawori apinkatha-tajorentsitetze. Teera rootaki antanta-yitawori okantyaana antanta-waetan-tyaari nimaeka eeniro añaaayitzi, añahaero paata antanta-waeteeyaa aririka añahae.

⁹ Kyaariperori iroka ñaantsi, otzimatyee akemijantee maawoeni.

¹⁰ Rootaki añaaanta-yitawori añaaashintsiyita, ashintsitzi antawae-yitzi, tema oyaako-teeri Tajorentsi jempe itzimi kañaanitatsiri. Kantacha rowawijaako-shireteeri maawoeni atziri-paeni, riitakira rowawijaako-shire-yitee ikaate kemijanteerini.

* 4:7 majonto = antawo-pero-paeni

¹¹ Rootaki piyotaan-tayiteeri iroka, pishintsitan-teero.

¹² Tee nokoyi itheenki-mawaeteetemi pewankaritzira. Tema otzimatyee poñaahantero jempe pikantanaa pikemijanteera, ari okantyyaa roshiya-kotan-teetemiri. Oztimatyee paminakowentero okaatzi piñaawae-yitziri, eejatzi okaatzi pantayiteri. petakotanteeyaa, pikyaaryoo-tee, pikiteshiretee.

¹³ Pishintsitaa-piinteeniri piñaana-yiteeniri atziri-paeni Jankina-rentsi-perori, pikenkithata-piinteero, piyotaanta-piinteero, roojatzi piñaanta-kyaawori nareetemi janta.

¹⁴ Pikenkishiryaa-kotero ikenkithata-kota-kimiri paerani jewari-paeni, ari okanta itajonka-wentan-takimiri roteya-patzii-totan-tayitzimiro rako. Kyaaryoowa papaatziro-kari itajonka-wenteemi Tajorentsi pimatantaawori iroka.

¹⁵ Piñaashintsi-wenta-neeyaawo, okantyyaa iñaantee-temiri eekiro piyaatakaana-kityeero pimatankiro.

¹⁶ Paamaeyaa eeroka jempe pikantanaa, pikenkithashiryahaa-kotyaawo kameetha okaate piyotaan-tayiteeri, okaate pantayiteri eejatzi. Aririka pimatakiro pikyaaryoo-wenteero, aritaki piñeero pawijako-shiretee, eejatzi ikimita-yitee-yaari ikaatzi piyotaa-piintakiri.

5

Anteeniriri paashini-paeni

¹ Tee okameethatzi pikijatha-yiteri antaripero-paeni, kameetha piñaana-yiteri. Rootaki kamethatatsini paakameetha-yiteri pikimita-kaanteri riirikami pipaapate. Ari pikimiteeri ewankari-paeni, paakameethateri poshiya-kaanteri riirikami pirentzi.

² Oztimatyee paakameetha-yitero antawopero-paeni, pikimita-kaantero roorikami piniro eeroka. Ari pikimiteerori ewankawo-paeni, paakameetha-yitero, eero poshoretawo pikosheka-waetyaawo pikimita-kaantero roorikami pitsiro.

³ Paakameetha-yitero kinankawo jempe otzimi maperotzirori okowityaawaetzi.

⁴ Rooma apaani kinankawo tzimayita-tsiri otomi-paeni, ojari-paeni, riitaki etanakyaaawoni raminiro ramitako-yitero, otzimatyee ipiyatee-yaawo raminko-wentee-ro okimitakirira paerani roori rantaritan-takari rirori. Rootakira inimotziriri Tajorentsi.

⁵ Rooma apaani kinankawo jeekawaetashitachari apaniroeni, awentee-yaari roori Tajorentsi, ashi owaero oetziñaarikotyaawo amanyaa okowakoteeri kitejeriki eejatzi tsireniriki.

⁶ Rooma eerorika ojeekanaki kameetha antayitanakiro okowashiyitanakiri roori kinankawo-paeni, teera ojeeki kameetha, okimiwitaka okamaki-tyeemi.

⁷ Pishintsi-tero omatantee-yaawori nokantakiri, ari okantyyaa eero otzimanta ikenkithatako-tee-terori.

⁸ Eeniyitatsi kaari aminironi isheninkapero okaakini okinankawotanakirika. Riitakira ma-perotachani kaari amineeroni riniro aririka okinankawotanaki. Okimiwitakawo ipakana-kityeeromi ikemijantzi. Riitaki maperota-kirori rawijanakiri ikanta kaari kemijanta-tsini.

⁹ Iroka kowachari rojankinata-kotee-tantyaawori kinankawo-paeni antawaeteeniri Jeepatzii-totaa-rewo: Antawo-pero-paeni iroka, kinatariri paerani oemi,*

* 5:9 Antawo-kona = okaate 60 ojarentsite

10 kameetha-shirerira ikema-kotee-tziro, aminako-wentziri atomi-paeni, oemaantzi opankoki, aakameethata-piintakiri kemijantzinkari, oneshironkatapiintziri ashironkaenkari, omata-piinteero okaatzi kameetha-yitatsiri.†

11 Rooma kinankawo kaari antawo-perota-tsini, eero rojankinata-koetziro. Eero okanta-perota antawaeteeniri Jeepatzii-totaa-rewo, tema eeniro okoyi ayi oemi.

12 Tema aririka ahae itsipa oemi, aritaki ikantako-waetee-takiro, tema eero omonkaatziro okaatzi okontawitakari anterimi.

13 Aritaki operata-nakyaawo, okinayite pankotsi-kipaeni, okenkithawaeta-kotan-tayite, akakawaeta-shityaa.

14 Rootaki nokowantari aayitee oemi apaani kinankawo kaari antawoperota-tsini, itzimayitee eentsite, ojeekiita opankoki antawaete. Ari okantyyaa eero itzimanta iita kijimawaeteroni.

15 Tema tzimayitatsi matakirori, antawaeta-shitakawo ikoyiri Kamaari.‡

16 Kinankawo tzimatsiri osheninkapaeni, riitaki amitako-yiteroni. Rooma kinankawo kaari tzimatsini osheninkapaeni, jeekatsiri apaniroeni tekatsi amita-koteroni, osheki kowityaa-waetzi roori. Rootaki kowaperota-chari ramitakotero itsipa kemijantzinkari-paeni.

17 Otzimatyeera ipineeteeri jewatakaan-tatsiri ipinkathee-tziri. Riitaki ipaperoteete kenkithata-kaanta-piinta-tsiri, eejatzi ikaatzi yotaanta-piinta-tsiri.§

18 Tema rootaki ikantakoe-tziri Jankina-rentsi-peroriki:

Aririka pantawaeta-kaeri apaani piratsi, tee okameethatzi itashe-ya-waete. Iroka ikantzi eejatzi:

Otzimatyee ipineeteri antawaeta-tsiri.

19 Ikaatzi-rika apaani atziri kanta-kotziriri apaani jewari, eero pikemijantziri. Rooma ikaate-rika apite, eeorika ikaate mawa ñaakota-kirini rantakiro kaari-perori, ari okameethatzi ikemijanteeteri.

20 Eekiro-rika riyaaete-tatyee ranteetero kaari-perori, payiri jempe ipiyoteeta pikijathateri, ari okantyyaa ithaawan-teetyaari, eero imatantawo rantero itsipa-paeni.

21 Noshintsi-tzimi pantero iroka. Tema aririka pimataneero, eero piñiirō pamaakitante. Eero pikanta-waetzi “Eero nokijathatziri, tema riroperori irika.” Riyotzi Tajorentsi nokantan-tzimirori. Riyotzitawo eejatzi Jesús Jeepatzii-totaa-rewo, riyotzitaka eejatzi ronampiripaeni Tajorentsi ikaatzi riyoshiitakiri.

22 Tee okameethatzi pathawae-yaawo poteya-patzii-totan-tyaawo pako reewatan-teetyaari. Tema aririka riyotee-takiri rantakiro kaari-perori, ikimiwitakaha eerokami kantakaa-shityaawoni. Tema otzimatyee pikite-shiretee eeroka.

23 Teera apatziro pirapiintero nijaa, pirityaawo eepichokiini kachori, ari piñaaikiro petsiyata-kote pimantsiya-waewitaha.

24 Eenitatsira atziri, tekira iñeero riyakowenteeteri rantakiro kaari-perori, ikema-kotee-takiri maawoeni. Eenitatsi itsipa eejatzi kaari riyotakoetzi rantziro-rika kaari-perori, apatziro ikemakoeteri paata.

25 Ari okimitari eejatzi, teera romana-kota-piintero atziri rantayitero kameethari. Rooma aririka rantero kaari-perori, ari ikowa-piinta-wityaa romana-kotyaa, roo kanteencha aritaki ikemakoe-takiri.

† 5:10 aakameethata-piintakiri = okiwa-kitzita-piintakiri; kemijantzinkari = kiteshireri ‡ 5:15 Kamaari = Yakatantaniri § 5:17 ipaperoteete = oshiyawori apite rapiiteetero ipineetero

6

¹ Maawoeni omperataa-rewo, otzimatyee ipinkathateeri omperatariri. Roo nokantantari, ari okantyya eero itzimanta paeryaa-shiwaetyaarini Tajorentsi, eero itzimanta kantako-waeteeni ayotaan-tayitzirira.

² Omperataa-rewo kemijanta-tsiri, aririka romperatemi itsipa kemijantzinkari, tee okameethatzi pikanta-waete: “Eero pikimita-kaanari pomperatani, tema noyemijantzin-karite eeroka.” Tema okowa-perotatyaa rantawaeteniri kameetha irika omperataa-rewo, retakotani royiri, tema kemijantzinkari irikai. Otzimatyee piyotaan-teero iroka, pishintsi-tan-teero.

Kiteshireta-kaanta-tsiri eejatzi inimotaantsi

³ Aririka ipoki inashityaawoni ikenkithata-kaante, kaari ikimityaawoni okaatzi iñaaniyitakari Awinkatharite Jesús Jeepatzii-totaa-rewo, rinashita-paakyaawo eejatzi ikenkithata-kotero pinkatha-tajorentsitan-tatsiri.

⁴ Kantakaa-pero-waetzinkari irika, tekatsira riyote. Apatziro ikoyi rirori añaanatawaka-wentyaawo iñaani Tajorentsi. Roo opoñaan-tyaari oñawakaa-waetyaa, akosheka-wakaa-waetyaa, akaweya-wakaa-waetyaa, akanta-kota-wakaa-waetyaa,

⁵ akijaneenta-wakaa-perotanakyaa. Rootaki imata-piintakiri kaari-pero-shireri kaari yotakoperoteroni kyaariperori ñaantsi. Ikenkithashiryayita raantyaawo koriki ramawenatawo aririka ipinkathatajorentsitanakaha. Tee okameethatzi paapatziyari eeroka.*

⁶ Aritaki okantzimaeta, osheki ipineeteero paata apinkathatzirira Tajorentsi. Roo kanteencha añaantyaawori ipineetee, otzimatyee inimoyitee añiiri okaatzi tzimimo-yiteeri.

⁷ Tema paerani owakira atzimapaaki tee amapaaki tzimi-moteeri. Ari okantari eejatzi aririka akamae, okaate tzimi-moteeri eero aaneero.

⁸ Tema otzimapiintzi-rika oyaari, otzima-piintzi-rika akithaatari, ari okaate tekatsi akoyiri otsipa.

⁹ Riima ikaate kowayiteroni rashaahantyyaa, okaema-shiretatziri ikaariper-shirete. Ikimita-kowaetakari shirika-chari iwirentsiki, aririka rantayita-nakiro ikowakaa-shiyitari owaariperotan-tatsiri, rootaki peyaka-shitee-yaarini.

¹⁰ Aririka ikowa-piinteetero rashaahanteetyaa, okimiwitakawo roomi oparethatari kaariperoyitatsiri. Eenitatsi matakirori iñaamayitawo rashaahantyyaa, ipakaa-nakiro ikemijantzi, okimiwitakawo riimi kemaatsita-kaawaeta-chanimi apaniroeni.

Pikimita-kaantero powayiri-wentee-yaawomi pikemijantane

¹¹ Rooma eeroka, rashiteemi Tajorentsi, eero panta-netziro iroka-paeni, pikimita-kaantero pishiya-pithateeromi. Tema roo pikowa-perotziri pitampatzika-shirete, pinkathateeri Tajorentsi, pikemijanteeri Tajorentsi, petakotantyyaa, pamawe-waenite, pamatsinkyaa eejatzi.

¹² Eekiro pikemijanta-naatyee, pikimita-kaantero powayiri-wentee-yaawomi kameetha-yitatsiri. Pikimita-kaantero eejatzi piña-shintsi-wentee-yaawomi roojatzi paantakyaawori kanteetaa-chani añaakahaemini. Rootaki ikaema-shiretee-tantzimiri, ari okanta ikemanteemiri atziri-paeni, pikantzi: “Nokemijantee.”

¹³ Eenitatsi noshintsi-temiri. Tema irika Tajorentsi añaakaa-yitzirori okaatzi tzimayita-tsiri, riyotzi nokantzimiri. Riyotzita eejatzi Awinkatharite Jesús Jeepatzii-totaa-rewo, ñaawaeta-piinta-kirori kyaariperota-tsiri, roojatzi

* 6:5 Tee okameethatzi paapatziyari eeroka. = otsipayita ñaantsi-paeni

iñaawaeta-paakiri rahaeta-nakiririka ijeekira Poncio Pilato. Iroka okaate noshintsi-temiri:

¹⁴ Eero pipiyathatawo nokanta-kaanta-kimiri. Pikiteshiretee itzimi-kari ñaawaeta-kowaeta-shitemiri. Piyaata-kaero eeroka roojatzi ipiyantee-yaari Awinkatharite Jesús Jeepatzii-totaa-rewo.

¹⁵ Tema ari ipiyee rirori aririka ikowakaapakyaaworika Tajorentsi, ajahaa-wentani. Tema apatziro Tajorentsi reewata-kaanteero maawoeni tzimayita-tsiri, apatziro ipinkathari-wentziri ikaatzi pinkathari-wenta-witachari, ari reewatziri ikaatzi jewawita-chari nimaeka.

¹⁶ Riitaki ashitawori kanteetaa-chari añaamentotsi, ashi rowaero ijeeki jempe oshipakiryaa-perotzi, rootaki kaari rareetan-teetari. Tekatsi atziri materoni ñeeri, eero imateeteero eejatzi. Omaperotatyaa ipinkathee-tziri. Ashi rowaero ipinkathari-wentantee. Kyaariwé.

¹⁷ Otzimatyee piyotaa-yiteeri ikaatzi ashaahanta-chari nimaeka, eero ikantakaapero-waetanta. Eero rawentaa-shiwaetawo rashaahawo, tema eero okijotzi-motziri. Otzimatyee rawentaa-yitee-yaari Tajorentsi, riitaki matzirori ithaamenta-kaantapero-ta.

¹⁸ Piyotaan-teero ranteteero kameethari. Ikimita apaani ashaahantzinkari otzimimo-perotziri owaahawo, ari ikimita-neeyaari irika-paeni otzimimo-perotziri rantani, rootaki ikimita-kaanta-neemi roorika rowaahawo. Piyotaan-teero ineshironkae-tante, ikowayite ipashitan-tayiteeyaa.

¹⁹ Rootakirika imataneeri, okimiwitakawo rowaan-tyaawomi rashaahawo ikashiya-kaeyaari paata. Ashi rowaero ñeero ijeekae kameetha.

Oweyaanta-paakawori ikantziriri Pablo irika Timoteo

²⁰ Timoteo, pikyaaryoo-wenteero piyotaan-teero okaatzi ineshironkae-takimi. Eero pimatzitawo eeroka jempe ikenkithata-kota-shiteetawo kaari-perori. Eero pimatzitawo eeroka jempe iñaanata-wakantashitawo ikimita-kaanta-witari rooperori iroka riyo-yitziri.

²¹ Tema eenitatsi mayitakirori, ikinashi-waeyitaka, kimiwitaka itzimpina-wenta-tyeeromi okaate ikemijanteri. Okantashitzimaetya ineshironkaetemi. Kyaariwé.

RAPIITEERO PABLO ROJANKINATZINIRI TIMOTEO

Wethataantsi

¹ Naaka Pablo jankinatzimiro iroka. Rotyaantaa-rewote Jesús Jeepatzii-totaa-rewo, tema riitaki Tajorentsi kowakaa-kinawori nokenkithata-koteero ikashiya-kaakaeri rañaakaa-yitee Jeepatzii-totaa-rewo Jesús.

² Eeroka nojankinatzini Timoteo, eeroka nokimita-kaanta netakotani no-tyomi. Okantashitzimaetyaa ineshironkateemi Ashiteeri Tajorentsi eejatzi Awinkatharite Jesús Jeepatzii-totaa-rewo, okantashitzimaetyaa retakotemi, piñeero piyeeki kameetha.

Pikenkithata-koteeri Jeepatzii-totaa-rewo

³ Ari nokanta-piintatyaa tsireniriki eejatzi kitejeriki namanakoyitzimi, nopasoonkitziri Tajorentsi, nantawaeteeniri. Noshiyakoteeyaari ikimi-yitaka nowae-jatziteni tampatzika-shireri-paeni rirori.

⁴ Aririka noshiretyaawo piraawaetaka paerani, osheki nokowaki napiiteero noñeemi, ari okantyyaa nokimo-shiretan-tyaari.

⁵ Osheki nokenkishiryaa-kotakimi jempe okanta pikemijanta-perotan-tanakari. Tema rootaki etanakawo pijawo Loida, opoñaashita piniro Eunice. Niyotzi eejatzi ari pikimita-nakari eeroka.

⁶ Rootaki napiitan-tzimiri nokantemi: Powakirateero itajonka-wentakimi Tajorentsi noteya-patzii-totan-takimiro paerani nako, pikimita-kaanteero rojeetziro paamari tsiwaki-matatsiri.

⁷ Tema tee ithaawa-shireta-kaantzi Tajorentsi. Apatziro raawyaa-shireta-kaantzi, retakoshiretakaanta, iñaako-shireta-kaanta.

⁸ Rootaki eero pikaani-wenta-kaantawo pikenkithata-koteri Awinkatharite, ari pikimiteenari naaka, eero pikaani-wentana romonkyaa-wentee-tanari Tajorentsi. Tema riitaki aawyaa-shireta-kaemini, poshiya-kotan-tenari naaka, nokemaatsita-kowentawo Kameethari Ñaantsi.

⁹ Riijatzi owawijaako-shire-yiteeri Tajorentsi, riitaki kaema-shire-yiteeri akite-shiretan-taari. Teera aaka matashityaawoni, tema riitaki kowaentsi rantero. Ashi royiro paerani Tajorentsi ikowa-piintaki ineshironka-yitee Jeepatzii-totaa-rewo Jesús.

¹⁰ Rootaki imatakiri nimaeka, ikoñaataki paerani Owawijaa-kotan-taniri, Jeepatzii-totaa-rewo Jesús. Riitaki matakirori rotsinampaero kaamani-taantsi, ramayita-kaero Kameethari Ñaantsi, roo ayotantaari ashii owaero rañaakaa-yitee.

¹¹ Rootaki riyoshiitan-takinari naaka Otyaantaa-rewo-paeni, riitaki otyaantakina nokenkithata-kaanteero Kameethari Ñaantsi, eejatzi niyotaa-yiteeri kaari nosheninkata.

¹² Rootaki nokemaatsi-waetan-tawori nimaeka, roo kanteencha temaeta nokaani-wenta. Tema niyotzi naaka iita nawentaari, niyoperotzi otzimimotziri ishintsinka, ari okantyyaa eero roka-kaantanawo ikowakaa-kinari nanteeniri roojatzi aririka omonkaateeyaa kitejeri ipiyantee-yaari.

¹³ Ari pikimita-neeyaari eeroka, poshiyako-tenawo jempe okanta pike-makina niyotaantaki, piyaata-kaero pawentee-yaari Jeepatzii-totaa-rewo Jesús, etakoyiteeri, ashiyiteeri eejatzi.

¹⁴ Ari ojeeka-shiretan-takimi Ishire Tajorentsi, riitaki kyaaryoo-shireta-kaemini eero pokantawo kyaariperori otzimi ikowakaa-kimiri piyotaanteero.

¹⁵ Pikema-kotakina eeroka rooka-wenta-waeta-nakina nampiyitawori Asia-ki. Irika Figelo eejatzi Hermóhenes.

¹⁶ Roo kanteencha irika Onesíforo, osheki roemoshirenka-piintakina rirori, tee ikaaniwenta-kotyaana roojowitee-takina. Osheki nokowaki ineshironkateeri Tajorentsi ikaatzi jeeka-wankotziriri.

¹⁷ Tema riitaki aminaminata-paakinari rareetakaha Roma-ki, roojatzi iñaanta-paakinari.

¹⁸ Riira Awinkatharite neshironkateerini paata oweyaantyaawoni kitejeri ipiyeerika. Tema piyotzi eeroka, osheki ramitakotakina Onesíforo nojeekan-takari Efeso-ki.

2

Pikimita-kaantyya eerokami rowayirite Jesús Jeepatzii-totaa-rewo

¹ Notyomi, tema riitaki neshironkateemiri Jeepatzii-totaa-rewo Jesús, okantashitzimaetyaa raawyaa-shireta-kaemi.

² Tema pikemakina jempe okanta niyotaantaki atziripaeniki. Otzimatyye piyoshiiyite nimaeka ameentaa-rewo riitaki mataneeroni riyotaa-neeri ee-jatzi itsipa-paeni.

³ Pamaakowentyaa piñaa-shintsita-kowenta-neeyaari Jesús Jeepatzii-totaa-rewo. Pikimita-kaantyya eerokami rowayirite.

⁴ Tema apaani owayirita-chari tee iñeetziri rantaneero antawae-rentsi rantayita-piintee-tziri. Tema otzimatyye retapaentyaawo ikantakiriri reewarite.

⁵ Kantacha eejatzi pikimita-kotyaari ipinatee-tziri oyiishiteen-tsiri ishiy-eeyani. Tema antawo iñaashintsitakawo. Roo kanteencha imatantyaawori royiishitante otzimatyye retanakyaawo iñaanta-piintyaawo. Rooma ramataa-shiwaetyaa-rika ikoyi royiishitantemi, eerowa ipinatee-tziri.

⁶ Kantacha eejatzi pikimita-kotyaari ikanta apaani pankiwae-rintzi. Tema riitaki etapiintawo rowayitawo okithoki iwankiri.

⁷ Otzimatyye pikenkishiryaa-kotero nokanta-yitakimiri. Tema riitaki Awinkatharite kemathatakaa-perote-mironi maawoeni.

⁸ Pikenkishiryaa-kotero Jesús Jeepatzii-totaa-rewo icharinitakari pinkatharini David. Añahae rirori ikamawitakaha. Rootakira iroka Kameethari Ñaantsi nokenkithata-koteeri.

⁹ Rootaki natsipeta-kowentari noñaantawori nimaeka roojowaeteetana, romonkyaa-waeteetana, ikimita-kaantee-takina naakami owantzinkari. Rooma iñaani Tajorentsi eero imateetziro roojoteetero roori.

¹⁰ Rootaki namawetan-tawori nimaeka maawoeni nokemaatsi-waetakari, okantakaan-tziro netakotari ikaatzi riyoshiiteeri Jeepatzii-totaa-rewo Jesús rowawijaako-shire-yiteeri. Ari okantyya ashi rowantee-yaawori rañaayitee.

¹¹ Iroka maperori ikantee-tziri:
Aririka akama-koteeri Jeepatzii-totaa-rewo, aritaki atsipatee-yaari rañaakaa-yitee.

¹² Aririka amawe-waenitaki, ari atsipatee-yaari apinkathari-wentantee. Rooma aririka akante: “Tee noñeeri.” Aritaki imatee eejatzi aaka.

¹³ Okantawitaka tee añaawitawo oetziñaarikowentyaari, riima rirori roet-zிñaariko-wenta-yitee.

Tema ashi rowaero rirori, tee ithañaa-pithatantawo okaatzi ikashiya-kaantziri.

Pikimityaari antawae-ryaantzi raakameethee-tziri

¹⁴ Piyotaan-teero iroka. Pishintsi-tantero ikowakaanta-perotziri Tajorentsi: Eero iñaanata-wakaa-wenta-shiteetawo ñaantsi-paeni kaari rooperota-tsini. Tema kantacha owarishireteri ikaate kemironi.

¹⁵ Otsizatyee piñaashintsiteeyaa pitampatzikateero ñaantsi kyaariperori, ari okantyyaa raakameetha-wentan-tee-mirori Tajorentsi. Pikimita-kotyyaari antawae-ryaantzi kaari tzimatsini oetyaa ikaaniwenta-kotyyaari.

¹⁶ Eero pikemijanta-waetziro eeroka iñaawaetashitee-tari ñaantsi kaariperoyitatsiri. Arira opoñaari itheenka-tajorentsitan-teetzi.

¹⁷ Okimiwitakawo owawathatanta apathaa-waeterika. Rootaki awiji-mota-kiriri Himeneo eejatzi Fileto.

¹⁸ Ikinakaa-shiwaetakawo rirori riyotaan-tziro kyaariperori, ikantaki: “Teera kyaaripero añaayitee aririka akamayitaki, tema añaayiteero roshiya-kaawentee-takiri ‘añaamentotsi.’” Iroka okaatzi riyotaan-tawitakari rowarishiryaan-takari ikaateeyini ikemijanta-witanaa.

¹⁹ Roo kanteencha, okimiwitakawo rowatzika-tyeemi Tajorentsi rooperori itzinkami, ari rowetsikakimi ipanko. opoñaashitya ipataka-kotaki apite jankina-rentsi ikanteetzi: “Riyotziri Awinkatharite ikaatzi rashitari.” Eejatzi: “Ikaate awentahae-yaarini Jeepatzii-totaa-rewo, otsizatyee rookaero kaariperota-tsiri.”*

²⁰ Jame oshiyakaawen-tawakiro okaatzi tzimatsiri ipankoki apaani ashahantzinkari. Tema eenitatsi owaneenka-yitachari chomo-paeni, poreryaanakitatsiri, osheki ineshironkatziro. Roo kanteencha eeniyitatsi inchanaki eejatzi chomo, tee ineshironka-pero-tziro iroka-paeni.

²¹ Aririka akite-shire-yitane, ari ikimi-yitee-yaawo chomo ineshironkatziro ashitawori, ikowa-piintzi rowanta-yityaawo. Ari ikiteshiretakaanee Ashiteeri, aamakowentyaa antayiteeniri kameethayitatsiri.

²² Inteena powayiteero ikowa-shiwaetari ewankari-paeni, poshiyakaantero pishiya-pithata-tyeeromi. Tema rootaki piñaamata-piinta-nakyyaari pikameetha-shire-yitee, pikyaaryoo-wentyaa, petakotantyya, kameetha pijeeka-kaantayite, pitsipa-yitee-yaari kiteshireri ikaatzi awentaa-yitaariri Awinkatharite.

²³ Eero piñaawae-yitziro ñaantsi kaari kameethatatsi, tema rootaki opoñaantari ikija-wakaan-teetari.

²⁴ Rooma aakapaeni rompera-yiteera Tajorentsi, tee okameethatzi añaaminthata-wakaeyaa aakapaeni. Tema otsizatyee aneshinonkatawakaeyaa, akiyothanite ayotaantee, atsinampa-shirete,

²⁵ eentsikiroeni akantawentyaari akaminaa-yiteri kijaneenteeri, aama aritaki ipiya-shireta-kaeri Tajorentsi, aritaki riyota-koteero kyaariperori.

²⁶ Ari okantyyaa riyotan-teeyaari ishirika-kityaa riwiriki Kamaari, tema riitaki omperawaeta-piinta-kariri, ishintsiwentziri rantayiteniri ikowashiyitari rirori.

3

Jempe ikanteetyaa ijeekaetee paata iweyaanta-paakyyaawoni kitejeri

¹ Otsizatyee piyote, paata oweyaanta-paakyyaawoni kitejeri antawo opomeentsitzi-moyitee.

² Iroka ikantayityaa atziri-paeni: Apaniroeni ineshironka-pero-waetyaa, iñaawenawaetashityaa roshekiiro rashaahawo, rajahaa-wenta-waetyaa, eero

* **2:19** awentahae-yaarini = waerontsi

ipinkathatantzi, itheenka-tajorentsi-waete, ipiyatha-waetyaari ashitariri, eero riyoteero ipasoonkitante, ikaweyan-tawaete,

³ eero retakotantaa, eero ikowa-piintee ipeyakotante, itheeya-kotan-tawaetyaa, eero romaanta-kaawo ikowa-shiwaetari, osheki rowatsinaan-tawaetee, ikijaneentero kameetha-yitatsiri,

⁴ pithoka-shitan-tanir irikapaeni, eero iñaakonita, osheki ikantakaa-perowaetyaa, osheki iñaamawaetyaawo ikowashi-yitari awijanakiro ikowakaa-witariri Tajorentsi,

⁵ ari roshiya-kowaeta-kyaarimi pinkatha-tajorentsi-waetaniri, roo kanteencha osheki itheengi otzimi-motziri Tajorentsi ishintsinka. Eerowa pitsipa-yitari eeroka.

⁶ Tema imatakiro irika-paeni ijeeka-wankotantaki, ramatawi-yitakiro tsinani-paeni shipeta-shireri, antawo ikenkishiryaa-kaayitawo okaaripero-shirete, otzimatyee awentee-yaari irika-paeni, rootaki opoñaan-tyaari oñaama-shirewaeta-nakya roori.

⁷ Rootaki okowa-perotan-tanakyaari iyoperotero, roo kanteencha tee iyotakoperotzimaetawo okaatzi rooperota-tsiri.

⁸ Rootaki imatakiri paerani sheripiyari Janes eejatzi Jambres, ikoshekakari Moisés, ari ikimitari irika atziri-paeni amatawitan-taniri, tee ookimo-shiretari okaatzi rooperota-tsiri. Kaari-pero-shireri irika, raminashiwaetaka okaatzi ikemijanta-yiwitakari.*

⁹ Eerowa imatziro, aritaki riyota-nakiri aminaashi-waeta okaatzi rantziri, aritaki roshiya-kotee-yaari sheripiyari akenkithata-kotakiri.

¹⁰ Rooma eeroka, pikimiteena naaka, okaatzi niyotaan-tziri, jempe nokinakaero, oeta nokoyiri, nokyaaryoo-wentanta, nentsikiro-wentanta, netakotanta, namawenita,

¹¹ owatsinaa-waeteetakina, ikemaatsita-kaawaetee-takina, okimita okaatzi awiji-mota-kinari Antioquia-ki, Iconio-ki, eejatzi Listra-ki. Tema osheki ratsipeta-kaawenta-kinari. Roo kanteencha rookakaa-wenta-piintakina Awinkatharite.

¹² Ari okantyaari, aritaki rowatsi-naaryaa-koeteeri ikaatzi rashiyitaari Jeepatzii-totaa-rewo Jesús kowanana-tsiri ipinkatha-tajorentsita-nite.

¹³ Riima kaari-perori atziri-paeni, amatawitan-taniri eekiro imaperotatyeyaa, rashi-minthatyaawo ramatawitanta-piinte, imateetzi-tyaari rirori ramatawiteeteri.

¹⁴ Rooma eeroka, poejokirotyaawo okaatzi piyotakiri, okaatzi pawentanaari. Tema piyotzi iita yotaaki-mirori.

¹⁵ Ari petanakawo eeniro peentsitanaki piyota-koteero Tajorentsita-tsiri Jankina-rentsi. Ari opoñaari piyotee aritaki pawijako-shiretee aririka pawentahae-yaari Jeepatzii-totaa-rewo Jesús.

¹⁶ Tema maawoeni Jankina-rentsi-perori, riitakira Tajorentsi tajonka-shiryaan-takirori rojankinee-tanta-kawori. Rootaki riyotaan-teetari, rootaki ishintsi-theetantari ikaminaan-teete, rootaki itampatzikae-tantari, rootaki iñaantee-tantari okantyaari ikameetha-shiretan-teetyaari.

¹⁷ Ari iñeeroni ikaatzi rashitaari Tajorentsi riyopero-shireteero rantayi-teero okaatzi kameethata-tsiri.

* **3:8** Ikenkishiryaa-koetziri Janes eejatzi Jambres sheripiyari irikapaeni, Apitantoni-jatzi irika. Tema paerani rookakaa-wentan-taariri Moisés isheninka-paeni Israel-paeni, irika sheripiyari-paeni roshiya-kowitakari Moisés, riraa-ntsita-kaero nijaa, ikoñaata-kaayitaki eejatzi osheki mashero.

4

Pikenkithateero ñaantsi

¹ Iroka okaatzi noshintsi-temiri pantero. Riyotzi Tajorentsi nokantzimiri, riyotzitawo eejatzi Awinkatharite Jesús Jeepatzii-totaa-rewo, itzimi amina-koteerini rantayitakiri maawoeni añaa-yita-tsiri, eejatzi ikaatzi kamayiteen-tsiri. Tema rootzimateentsi ikoñaatee ipinkatha-ritapae.

² Pikemi nokantemi: Okowa-perotatyaa powetsikyaa okini pikenkithateero iñaani, teera apatziro pikenkithateero aririka okameethatzimotemi, tema otzimatyee pimatero eejatzi aririka pikowaenkata-kote. Aririka piyotaante, otzimatyee pitampatzikatante, pishintsi-waantete pikaminaante, piñaa-shintsi-thatante, roo kanteencha paamaeyaaha pithaakyaa-wenta-piintziro-kari aririka pimayita-neero.

³ Tema paata, eero ikowaetee ikemijanteetero tampatzikari piyootaan-tayitziri nimaeka, tema ari ipiyota-paakyaa itsipa ikaate yoteerini, ari raminaa-shiwaetyaari riyootaantero ikowa-shiyitari rirori.

⁴ Rootaki opoñaan-tyaari ipiya-shiteetero ikemijanteetero ikenkithata-shiteetari, rokae-tanakiro ikemijantee-tziro rooperota-tsiri.

⁵ Rooma eeroka, pikiyothanite, pamawetashi-yitee-yaawo awiji-motemini pinteneetyakaa-yitziro Kameethari Ñaantsi, otzimatyeeera pimonkaatero okaate panteeniriri Awinkatharite.

⁶ Tema naaka kimitaka rooteentsi nopeyakotyaa, noshiya-kotyaaawo ijakoeta-piintziro imiriteetziri ratsipeta-kaetaniki Tajorentsi, aritaki jakotzi-matakaha imiriteetziri.

⁷ Nokyaaryoo-shire-piintaki, noshiyakaawitaka nomatakiro antawo nomankyaan-tapiinta. Okimiwitakawo eejatzi aritaki nomatakiro noyiishitantzi areetakina jempe oweyaa noshiyi.

⁸ Okimiwita-kawo riitakimi Awinkatharite owayita-kironi amatheerentsi ipaeteeriri tampatzika-shireri-paeni. Tema Tampatzika-shireri rirori Awinkatharite, riitaki yotanta-paatsini kyaari-pero-rika ikameetha-shireteetzi, aripaetera ipapaenawo nashitari naaka. Teera apatziro naaka, ari ikimitaa-yiteeri ikaate kaari ojamanitatsini royaako-taari ipiye.

Apaniroeni ikantee-tziri Timoteo

⁹ Nokowa-pero-taki paminaminate jempe pikantyyaa pipokan-tyaari intsi-paete nojeekira naaka.

¹⁰ Tema rookawenta-nakina Demas, okaema-shireteeri rirori jaawiki-jato. Jatee Tesalónica-ki. Riima Crescente ikinanakiro rirori Galacia-ki. Ari ikimitakari Tito ikinanaki rirori Dalmacia-ki.

¹¹ Apatziro ikantakaawo Lucas riitaki jeekaneentsi apaniroeni itsipatana jaka. Rootaki nokowantari pipoki eeroka pitsipata-kyaari Marcos, aritaki imatakiro rirori ramitakotena.

¹² Tema notyaanteeri Tíquico janta Efeso-ki.

¹³ Aririka pipokanaki eeroka, pamaenawo nowewiryakowo nookanakiri paerani nampitsiki Troas ojeekira ipankoki Carpo. Nokoyi pamaenawo nojankina-yitani jeekatsiri janta. Riira nokowa-perotzi piyoshiiteri pamaenari nomashi-tsite nojankina-yitziri.

¹⁴ Riima Alejandro, eshiro-pakori riitaki oñaashirenka-piinta-kinari, rowajankitahaa-tyeerira Awinkatharite.

¹⁵ Riijatziro paamaeyaari eeroka, tema imaperotakiro rotzika-tzikatakiro okaatzi nokenkithata-koyitakiri, osheki ikijawenta-kinawo.

¹⁶ Tema owakira rahaetakina paerani naaka ijeekira pinkatha-ri nokamanta-kotero okaatzi ikantakoe-takinari, tekatsira apaani tsipata-nakinani, ithonka ishiya-pithata-nakina. Roo kanteencha, tee nokoyiro naaka rowajankitaa-wenteeteri iroka.

¹⁷ Tema itsipa-shiretakina Nowinkatharite, riitaki ñaapero-shireta-kaakinari. Rootaki nomatan-takawori nokenkithata-kaeri maawoeni, ari okanta ikemathatan-takinari kaari asheninkata. Rootakira rowawijaa-kotan-tanari Nowinkatharite rashiryahae-tenami, okimitawo rookaetziri apaani atziri manitzi-mooki royaari manitzi-paeni.

¹⁸ Riitaki Awinkatharite aminako-wenta-kinari kaari rowashironkae-tantana, eekiro riyaata-kaatyero roojatzi nareetan-teeyaari ipinkathari-wentantzira Inkite-jatzi. Ashi rowaero rirori rajahaa-wentee-teeyaari. Kyaariwé.

Oweyaanta-paakawori itajonka-wentan-teetzi eejatzi wethataantsi

¹⁹ Nokoyi powethatyaanari Prisca eejatzi Aquila, ari pikimitakiri Onesíforo, eejatzi ikaatzi jeeka-wankotziriri.

²⁰ Riima Erasto, ari ijeekapaaki rirori Corinto-ki. Riima Trófimo, naaka ookanakiriri Mileto-ki, imantsiya-waeta-paakitzi.

²¹ Otsizatyeera piyaate intsipaete pareetan-tyaari nojeekira naaka tekira okyaawon-tsita-neeta. Tema ikaatzi akantayiteeri jaka “noyemijantzinkarite-paeni,” rowethatee-yimini. Irika ikaatzi wethatzimiri: Eubulo, Pudente, Lino eejatzi Claudia.

²² Okantashitzimaetyaa ijeeka-shiretan-teemi Awinkatharite Jesús Jeepatzii-totaa-rewo, ari ineshironkayiteemi. Kyaariwé

ROJANKINARI PABLO ROTYAANTZINIRI TITO

Wethataantsi

¹ Naaka Pablo otyaantziro iroka, tema naaka romperatanewo Tajorentsi. Naaka Rotyaantaa-rewote Jesús Jeepatzii-totaa-rewo, ari okantyyaa ikemijanan-teeyaari ikaatzi riyoshii-yiteeri Tajorentsi, riyoteero rooperota-tsiri ipinkatha-tajorentsitereo.

² Royaa-koteeri rirori-paeni ashi rowaero rañaayitee. Rootaki ikashiya-kaantakiri paerani Tajorentsi tekiraha rowetsikiro kepatsi. Teera ramataw-itantzi Tajorentsi.

³ Okanta omonkaapaetetaka, roñaahantaka Tajorentsi Owawijaa-kotan-niri. Riitakira kantakaan-takirori ikenkithatan-teetyaawori iñaani. Imatakina naaka rotyaantakina nokenkithata-kaante.

⁴ Eeroka Tito notyaantzini iroka nojankinari. Nokimita-kaantakimi Kyaariperomi notyomin-teemi, ari atsipata-wakaa akemijantee. Okantashitzimaetyaa ineshironkateemi Ashiteeri Tajorentsi eejatzi Awinkatharite Jesús Jeepatzii-totaa-rewo, Owawijaa-kotaniri, okantashitzimaetyaa retakoteemi, piñeero pijeeki kameetha.

Rantayiteri antaripero-paeni eejatzi jewari-paeni

⁵ Rootaki nookanta-nakimiri Creta-ki pitampatzika-shire-yitante, piyoshi-ite antaripero-paeni jewaterini kemijantzinkari-paeni, rootaki nokowakaa-kimiri.

⁶ Ikaate jewayita-tsini otzimatyee ikameetha-shirete, eero itzimawaetzi ñaaweata-kowaeta-shityaarini, ikinaatyaawo iina, ikemijantayitee itomi-paeni-paeni itzimi-kari kantako-waeterini piyathari irika, ñaathatan-tashi-waetachari.

⁷ Tema riitaki Tajorentsi rantawaeteeniri jewatziriri kemijantzinkari-paeni, otzimatyee raamawentyaa itzimi-kari kantako-waeterini ikante, aja-haawaetaniri irika, kijinkari irika, shinki-tzinka irika, antantzinkari irika, ikowashiwaeta ishekiro rashaahawo.

⁸ Tema otzimatyee roemaan-tayite ipankoki, ranta-piinteero kameethari, ikiyothanishirete, itampatzika-shirete, ikiteshirete, iñaakota-nityaa,

⁹ ikyaryoo-shirete ikenkishireyaawo ñaantsi iyotahae-takiriri, ari okantyyaa imataneero rirori riyotaantero kyaari-perori, ari okantyyaa eejatzi imonkatziyan-tyaariri kaari yotakoteroni tampatzikari.

¹⁰ Tema osheki kowatsini iñaanatawakaan-tashi-tyaawo, iñaawaeta-shiwaetyaa, ramatawitantzi. Riitaki antayita-kirori irika iitashi-waeta-chari “Totameshitaa-rewo.”

¹¹ Otsizimatyeeera pookakayiri eeroka riyotaan-tayitzira, tema osheki ikompita-kaaka atziri-paeni ikaatzi ijeeka-wankotee-yirini. Riyotaantashitawo irika-paeni kaari rooperota-tsiri, apatziro ikowa-shiteeyani raantyaawo koriki.

¹² Tema eenitatsi paerani apaani Creta-jatzi kamantanta-nirita-tsiri, ikan-taki: “Maawoeni Creta-jatzi, theeri naaka-paeni, kaari-perori, perantzipaeni naaka, niyawae-tzinkari naaka.”

¹³ Kyaariperori iroka ikantakiri. Rootaki pikijathatan-tyaariri eeroka, ari okantyyaa ikemijantee-tantyaawori tampatzikari,

¹⁴ ari okantyyaa ipakaan-tyaawori ikemijanta-piintziro ikenkithata-shiyitari Judá-paeni, tema ishintsi-tantaki ipakahaetero kyaariperori.

¹⁵ Rootaki akanta-piintziri aakapaeni: Apaani kiteshireteen-tsiri, tekatsira iityaa owaaripero-shireterini okantawitakyaa eerorika ipinkawaetzi. Riima apaani theenka-shireri, kaaripero-shireta-tsiri, tekatsira iityaa kiteshireta-kaerini okantawitakyaa ipinkawae-wityaa. Tema owaari-pero-shireta-waetaka.

¹⁶ Roshiyakaatzi riyota-koteeri Tajorentsi. Teemaeta, tema okaatzi rantayitziri ari roñaahan-tzirori tee riyota-koteeri, tema Tajorentsi osheki ipinkima-takiri irika. Tema ipiyathata-piintakari irika, tekachaa-jeeni apaani kameethari ranteniri.

2

Riyotaan-teetziro Kameethari Ñaantsi

¹ Rooma eeroka, okowatyaa piyotaan-teero okaatzi tampatzikata-tsiri, iroka okanta-kota:

² Ikiyothanishireyitee antaripero-paeni, iñaakoniteeyaa, ikenkishiryaa-kotero kameetha rantayiteri, ithotyahaero ikemijantee, retakotanteyaa, ramawewaeteeyaa.

³ Ari okimi-yityaari eejatzi tsinani antawo-pero-paeni, opinkatha-tajorentsitante, eero oñaawaeta-kotan-tashi-waeta, eero oshinkita-piintayita. Tema otzimatyee iyotaan-tayiteero okaatzi kameetha-yitatsiri,

⁴ ari okantyyaa okowaka-shireta-kaantyaawori otsipa tsinani-paeni aakameetha-yiteri oemi, eejatzi okimiteri otomi-paeni-paeni.

⁵ Okenkishiryaa-kotyaawo kameetha antayiteri, okiteshireyite, antawae-ryaanto, opinkathateri oemipaeni. Aririka omayita-neero iroka, eero itheenka-waetee-tziro iñaani Tajorentsi.

⁶ Ari ikimitee-yaari eejatzi ewankari-paeni, otzimatyee ikenkishiryaa-koyiteero kameetha rantayiteri.

⁷ Rooma eeroka, pikenkishireeyaa piyotaan-teero tampatzikari, pikiteshiretee, ari okantyyaa ipinkatha-wentan-teete-mirori pantayitakiri, aritaki oshiyakoe-taneemiro.

⁸ Ari okantyyaa eero itzimanta kijimawente-mironi pikanta-yitziri, tema ari ikaaniwentakyaa ikaatzi kenkishiryaa-witachari ikantako-waeta-shitemimi.

⁹ Otzimatyee pishintsi-yiteeri omperataa-rewo eero ipiyatha-waetari omperatariri, tema ari ikowanee raakameetha-peroteeri, eero iñaana-minthatziri aririka romperatyaari,

¹⁰ eero ikoshiwaetziri eepichokiini, tema otzimatyee roñaahantero kameethatatsi rameentee-tyaari. Rootaki iñaahaetan-tyaawori osheki okameetha-pero-tzi riyotaan-teetziro iñaani Owawijaa-koteeri Tajorentsi.

¹¹ Tema Tajorentsi roñaaha-yiteero osheki ikaminthaa-yitee, riitaki materoni rowawijaako-shire-yiteeri maawoeni atziri-paeni.

¹² Riitaki yotakaa-yiteerori apakaan-taawori atheenka-tajorentsitantzi, eejatzi okaatzi akowa-shiyitari. Tema akiyothanishiretatyyee nimaeka, atampatzika-shiretatyyee, apinkatha-tajorentsitante,

¹³ amina-wookiteeri oyaako-tani. Tema rootaatsi ipiyee Jesús Jeepatzii-totaa-rewo, riitaki amaeroni rowaneenkawo Owawijaa-koteeri, Tajorentsi.

¹⁴ Riitakira Jesús Jeepatzii-totaa-rewo shineta-shiteen-chari apaniroeni rowamaeteri. Tema ikowatzii ipinawenteero okaatzi akaaripero-shire-yitaki. Rootaki ikowa-peroteeri ikite-shireta-kaayitee, omatantyaari rashiyitee rirori, akowaperoteero antayiteero kameethari.

¹⁵ Rootaki piyotaan-tayiteeri iroka. Pishintsi-tantero. Rootakira pikijathan-tyaari. Eerokataki rowaetaki pimonkaata-kaantero iroka,

otzimatyee rantatee-teero, tema ari pikinakaero eero imaninta-shiretee-tantzimi eeroka.

3

Ineshironkatani owameetha-shireteeri

¹ Otzimatyee pikenkishiryaaakaa-piinteeri kemijantzinkari-paeni ipinkatha-yiteeri pinkathari-wentan-tatsiri pinampiki, eejatzi ikimiteri jewari-paeni. Eero ipiyatha-waetanta. Ikowaperoyite rantayita-neero kameethari.

² Eero ikiji-mateeri itsipa, eero iñaana-minthatan-tashi-waeta. Tema re-takotantatyeyaa, itsinampa-shirete.

³ Paerani eenitatsi akantayiwita aakapaeni, amajontzi-shireta-waetzi, apiyatha-waeyita, atzimpina-shirewitaka, antayitziro akowa-piinta-shitari, eejatzi okaatzi anintakaa-shiyitari, owaariperota-piintakiri otsipa asheninka, ona-kota-wakaa-waetawo oeyita-rika, amaninta-shiretantzi, akijaneenta-wakaeyita.

⁴ Roo kanteencha okaa-paetekaha ineshironka-yitee Owawijaa-koteeri Tajorentsi, retakoyitaari maawoeni atziri-paeni,

⁵ arira rowawijaako-shire-yiteeri. Roo kanteencha eenitatsira oeta rantanta-kawori, teera aaka antashitee-yaawoni apaniroeni akameetha-shire-yitee. Tema ineshironka-matsitee Tajorentsi. Ikimita-kaantakiro riitaki omitsiryayiteenimi, okimiwitaka owakira ojeekata-yiteemi Ishire tajorentsi.

⁶ Tema okaatzi rantzimo-yiteeri Owawijaa-koteeri Jesús Jeepatzii-totaa-rewo, riitakira Tajorentsi kantakaawori, rotyaanta-kaero Ishire tajorentsi otsipa-shire-yitee okimieitakawo ijako-pero-tanta-kityeeromi.

⁷ Rootaki rantanta-kawori iroka okini añaayitero ikashiya-kaayita-kaeri, rootaki oyaakoyiteeri nimaeka ashi owaero añaayitee. Aritaki okanta, rootaki ikimita-kaanteeri nimaeka kameetha-shireri irikapaeni, tema neshironkatan-taniri rirori.

⁸ Omaperotatyaa iroka okaatzi nokanta-kimiri. Rootaki nokowantari piyotaa-yiteeri ikaatzi awentaa-naariri Tajorentsi, ikini ranta-piinta-neero kameetha-yitatsiri. Omaperotatyaa okameethataki iroka, osheki inintaa-yitee-yaawo.

⁹ Rooma aririka iñaana-tan-tawakaa-shityaawo jempe ikanta-kota itziman-tayitakari paerani etakaan-tawori, eero pimatztawo eeroka pijateka-waetyaa, tekatsi oetyaa, aminaashiwaeta. Ari pikimityaari eejatzi aririka iñaanata-wakante-tyaawo jempe okanta-kota Ikantakaan-teetani.

¹⁰ Itzimi-rika ñaanatan-tawakaawori, pishintsithateri pikamineeri. Eekiro-rika riyata-kaatyero, papiiteri pikaminayiri. Eekiro-rika riyata-kaatyero, pomishitoyiri pitsipawitarira.

¹¹ Tema piyotakiri irika iparishiretaatzi, ikaaripero-shireta-waetaatzii. Apaniroeni riyakowenta-waeta.

Apaniroeni ikantee-tziri Tito

¹² Notyaanta-tyeemiri Artemas. Eerorika notyaantzimiri rirori, aamaaka riitaki notyaantemi Tíquico. Aririka rareetakyaa piijekira eeroka, nokoyira pipoki eeroka pitonkiyoteena nampitsiki Nicópolis. Ari nokoyiri naaka nokyaawon-tsita-koteri janta.

¹³ Riima Zenas yotako-perotzirori ikantakaan-teetani, eejatzi Apolos, aririka ipoki-matanaki rirori, pipawakiri paawiiri eeroka, ikashiya-kaeyaari ipokanaki-rika.

¹⁴ Tema maawoeni aakapaeni, eero ajeekashiwaetanta otzimatyee aakameetha-yiteeri kowityaa-waeyita-tsiri.

Oweyaantawori wethataantsi eejatzi tajonka-wentaantsi

¹⁵ Maawoeni rowethatzimi tsipayita-kinari jaka. Nokoyi eejatzi naaka powethateenari kemijantzinkari-paeni janta ikaatzi etakotanari. ;Okantashitzimaetyaa ineshironka-yiteemi Tajorentsi maawoeni eeroka-paeni! Kyaariwé.

ROJANKINARI PABLO ROTYAANTZINIRI FILEMÓN

Wethataantsi

¹ Naaka Pablo ojankinatzi-miro iroka. Tema romonkyaawentee-takinari naaka Jesús Jeepatzii-totaa-rewo jaka. Riitaki notsipatakari noyemijantzinkarite Timoteo nojankinatzi-miro iroka. Eeroka notyaantzini, Filemón, osheki netakotzimi eeroka amitakota-piintanari.

² Roojatzi nojankinatzi-ni Apia nokimita-kaantari “chooeni,” nojankinatzi-niri eejatzi Arquipo tsipayita-kaeri añashintsiiyita. Riijatzi nojankinatzi-niri kemijantzinkari-paeni ikaatzi piyota-piinta-chari pipankoki.

³ Okantashitzimaetyaa ineshironka-yiteemi Ashiteeri Tajorentsi, eejatzi Awinkatharite Jesús Jeepatzii-totaa-rewo, kameetha ijeekakaa-yiteemi.

Retakotanka eejatzi roshirenka Filemón

⁴ Aririka namanako-yitemi, antawo nopasoonkitziri Tajorentsi.

⁵ Tema nokema-kotakimi osheki petakotantayita, pikinatari Awinkatharite Jesús, ari pikimiteeri eejatzi ikaatzi rashiyitaari rirori.*

⁶ Rootaki namana-kotan-tzimiri eeroka-paeni pikaatzi paapatziya-wakaa-yitanaa pikemijanta-yitee, tema nokowatzii pikematha-perota-neero kameetha okaatzi rantakaa-shireta-kaemiri Jeepatzii-totaa-rewo Jesús.

⁷ Noyemijantzinkarite, petakoyiteeyaari eeroka kemijantzinkari-paeni, rootaki iñaanta-kawori rirori-paeni ithaamenta-shire-peroteeyani. Roojatzi oemoshirenkaanari naaka, thaamentachana.†

Pablo ikantako-wentziri Onésimo

⁸ Niyotzi nimaeka, naaka riyoshiitaki Jeepatzii-totaa-rewo nomonkaata-kaemiromi okaate panteeri.‡

⁹ Roo kanteencha, apatziro nokowa-kota-shiteemi eepichokiini, tema niyotaki jempe pikanta petakotanta. Pablo-wa naaka, antariperotapaakina, romonkyaawentee-takinari Jesús Jeepatzii-totaa-rewo.

¹⁰ Irika Onésimo owaetakaantziri “Kameethari”, nokoyi paakameethateeri. Riitaki nokimita-kaantakiri naaka riimi notyomi romonkyaawentzirira Jeepatzii-totaa-rewo.

¹¹ Tema paerani pomperatan-takariri eeroka, tee ikameethatzi-mowitzimi irika. Rooma nimaeka ari ikameethatzi-motee-mi eeroka, ari ikimitzi-moteenari naaka eejatzi.

¹² Notyaanteemiri Onésimo, netako-perotari.

¹³ Oshekira nokowawitaka itsipateenami naaka. Ari okantakimi ipoyaa-teemi eeroka ramitako-yitena jaka romonkyahae-takina okantakaan-tziro nokenkithata-kotziro Kameethari Ñaantsi.

¹⁴ Tema rootaki kameethatatsi, tekira nokemi pikantena eeroka oeta pikoyiri, tee nokoyi naaka noshints-itemi pantero iroka, roo nokowaki eerokataki kantatsini oeta pikoyiri panteri.

¹⁵ Aamaa-shityaa roota-kirika omatantakari ishinete-tziri irika Onésimo ishiya-pithatan-takimiri paerani, ari okantya ikemijantan-tyaariri Jeepatzii-totaa-rewo, roojatzi ipiyantee-yaari janta itsipatan-tapae-miri.

¹⁶ Roo kanteencha, teera apatziro pikimita-kaanteeri pomperatani pikim-witarira paerani, tema pikimita-kaanteeri riimi pirentzi petako-perotani.

* 1:5 rashiyitaari = kiteshireri † 1:7 rashiyitaari = kiteshireri ‡ 1:8 riyoshiitaki = waerontsi

Ari nokimita-kaanta-kariri eejatzi naaka. Tema eerokaha mapero-teeroni petakoperoteeyaari pomperatari koñaatziro, riijatzi romperataari eejatzi Awinkatharite.

¹⁷ Tema pikimita-kaantana eeroka naaka pitsipatani, ari pikimiteeriri eejatzi rirori paakameethateri, pikimita-kanteri naakami paakameethatzi.

¹⁸ Eenitatsi-rika oeta kaari rinimota-kaemi, eenitatsi-rika oeta rireewitzimiri, pikimita-kantero naakami ireewitemini.

¹⁹ Naaka, Pablo jankinatzi-mirori iroka. Omaperotatyaa, aritaki nopinateemiro rireewitzimiri. Oshiyakaajaantzi eerokawitaka ireewi-perotana naaka nowawijaako-shiretee-mira

²⁰ Ari okanta, noyemijantzin-karite. Nokowatzira pikameethatzi-moteena eeroka, ikantakaa-neemi Awinkatharite paakameethateeri Onésimo, tema rootaki otsinkaenari noshireki.

²¹ Rootaki nojankinatan-tzimirori iroka niyotzi aritaki pimatakinawo, tema pimatakiro pawijakaa-nakiro okaatzi nokowa-kota-kimiri.

²² Nokoyi eejatzi, paamaakowentyaa niyaata-shitemi pijeekira eeroka, ari nojeekawaetapaaki. Rootakirika pikowa-kotan-takiri pamana-kotena, ari ishinetakiro Tajorentsi omatyaa.

Oweyaan-tawori rowethatan-teeta eejatzi itajonka-wentan-teetzi

²³ Rowethatzimi Epafra, notsipatakari jaka romonkyaawentee-tanari Jeepatzii-totaa-rewo Jesús.

²⁴ Rowethatzimi Marcos, Aristarco, Demas eejatzi Lucas, notsipatapiintakari jaka.

²⁵ ¡Okantashitzimaetyaa ineshironkateemi Awinkatharite Jesús Jeepatzii-totaa-rewo! Kyaariwé.

ROJANKINATZINIRI HEBER-PAENI

Tajorentsi rotyaantakiri Itomi ikenkithata-koteeri

¹ Paerani, ikoyi-rika Tajorentsi riyotakaeri awaejatziteni oeta-rika, riitaki Kamantan-taniri amironi ñaantsi. Osheki rapiipiintakiro Tajorentsi, eenitatsi imatakaa-yitakiriri Kamantan-taniri-paeni.

² Roo kanteencha owakira rotyaanta-kaeri Itomi rirori ikenkithata-koteeri. Tema riitaki Itomi rowetsika-kaaki paerani iroka kepatsi, riitaki rashita-kaakari okaatzi rowetsika-yitakiri.

³ Riitaki Itomi ikimita-kaantakari riimi rowaneenkatani, ishipakiryaaaki. Ari ikimi-waetari jempe ikanta Ashitariri. Tema oshintsitatzi iñaanitari, rootaki ashi owantawori jempe okanta-yita owakira rowetsika-yitakiro. Tema imonkaata-paentziro paerani omatantakari ikite-shireta-kaantee, riyaaatee inkiteki, jeekapae rakoperoki Ashitariri itsipata-paari ipinkathari-wentantzi.

⁴ Ari opoñaanakari rawijayitziri Ronampiri Tajorentsi, antawo ririiperota-kaeteeri.

Riitaki Itomi awijayiteeriri Ronampiripaeni Tajorentsi

⁵ Tema Tajorentsi kantawaeri:

Notyomira eeroka.

Naakataki pipaapa-tentana nimaeka.

Ikantawaeri eejatzi:

Naaka tomittee-yaarini,

ipaapatetee-na rirori.

Tema tekatsira apaani ronampiri tajorentsi ikanteri Tajorentsi ikimityaawoni iroka ñaantsi.

⁶ Paata aririka rapiiteero rotyaanteeri jaka kepatsiki etanakawori itomi, ikanteete:

Ithaamentee-yaari maawoeni Ronampiri Tajorentsi.

⁷ Eenitatsi eejatzi ikenkithata-koetziri ronampiripaeni Tajorentsi, iroka ikanteetzi:

Riitaki matakaeri Ronampiri tajorentsite ikimita-kotyaawo tampyaaenka.

Riitaki matakaeri rotyaantani-paeni ikimita-kotyaawomi paamari.

⁸ Rooma aririka ikenkithata-koteri Itomi rirori, iroka ikantzi:

Tajorentsi, ashi powaero eeroka pipinkathari-wentantee.

Ari pikimita-kotee-yaari pinkathari-paeni otzimi-motziri rinchakaakiri imatantari ipinkathari-wentantzi.

Roo kanteencha tema eeroka mateeroni pitampatzika-shiretee aririka pipinkathari-wentantee.

⁹ Eeroka koyirori kameethari, rooma kaari-perori osheki owatsimaemi.

Rootaki ijeepatzii-totan-teemiri Tajorentsi, pipinkatha-ritan-teeyaari. Riitaki pitajorentsite matakimirori.

Ijeetan-teemiro yeenkantsi ari okanta pikimo-shiretan-taari, pawijeeri pitsipata-piinta-witari.

¹⁰ Iroka otsipa ikenkithata-kotee-tziri Itomi, ikanteetaki:

Pinkathari, owakira etantanakari paerani eerokataki wetsikakiro kepatsi.

Eerokataki wetsika-kiro inkite.

¹¹ Iroka okaatzi powetsikakiri, aritaki othonkaeyaa paata, rooma eeroka ashi powaero.

Ari okimitee-yaawo okaatzi powetsikani apaani paejato-mawori kithaar-entsi.

¹² Tema aririka opaejato-mawotaki pithaari, pankowimae-tziro, paminee otsipa owakirari pikithaatee-yaari.

Ari pikimiteerori paata powetsikani kepatsi eejatzi inkite.

Rooma eeroka ashi powaero eero pipaashini-waetee.

Eero pithonkataa.

¹³ Ikenkithata-koeteeri eejatzi, ikanteetzi:

Pijeekapae nakoperoki, apinkathari-wentante, roojatzi paata nowajankitaan-takyaariri kijaneenta-yitakimiri, aripaete pimakoryaa-kitzitan-teeyaari.

Tema tekatsi ronampiri Tajorentsi ikimita-kaanteri Tajorentsi ikamanteri iroka.*

¹⁴ Tema maawoeni Ronampiripaeni Tajorentsi, apatziro rotyaantee-tziri ramitako-yiteeri atziri-paeni awijako-shire-yitaa-tsiri.

2

Antawo owawijaako-shiretaantsi

¹ Otzimatyee akemijantero okaatzi riyotahae-takaeri, okantyya eero ookantawo.

² Tekatsi materoni rowashiñahaero ikamantantakiri paerani Ronampiripaeni Tajorentsi, rotyaantan-teeta-kariri. Tema maawoeni kaari owayempitayaawoni ikemijanteero, rowajankitahae-takirira ipiyathatakawo.

³ Aaka imaperoteete rowajankitahaetee eerorika owayempi-yitawo ikenkithata-koetziro antawo awijako-shiretaantsi, okaatzi retapaentari Awinkatharite Jesús ikenkithata-paentziro. Tema rootaki ikamanta-yitakaeri aakapaeni akaatzi akemae-yakironi.

⁴ Riita-kira Tajorentsi iyotakaa-yitakaerori omaperotatyaa okaatzi ikamantee-takaeri, tema imatakaan-takiro itajonka-wentan-teetzi, roñaaaha-kaantakiro kaari iñaa-piinteetzi, Ishire tajorentsi antakaan-takiro iroka, rootaki omatantakari ikoyiri Tajorentsi.

Ikaatzi matakirori rowawijaako-shiretantzi

⁵ Okaatzira nokenkithata-kota-kimiri, kaarira Ronampiripaeni Tajorentsi imatakaeri Tajorentsi ipinkathari-wenteero jempe ajeekayitee paata.

⁶ Tema atziri-paeni mateeroni ipinkathari-wentantee. Tema iroka ikantee-taki paerani:

¿Riiperoma irika atziri-paeni pikenkishiryaa-kotan-tariri?

¿Oetaka pikowantari pineshironka-yiteeri irika-paeni?

⁷ Tema eepichokira iñiiro nimaeka atziri-paeni tee rawijantzi, riitaki Ronampiripaeni tajorentsi awijaneenta-kiriri.

Roo kanteencha, rooteentsi pamantheeteeri ipinkatha-rentsitan-teeyaari, otzimi-moteeri rowaneenkawo.

Riitaki awijayiteerini maawoeni powetsikani.

⁸ Pikimita-kahae-yaari ikantahanki makoryaa-kitzitan-tariri iijaneentani, rompera-yitee-yaari maawoeni.

Arira ikantakaa-yitee-yaari Tajorentsi atziri-paeni, tema eero itzimae apaani kaari awijantaa-tsini. Roo kanteencha, tekiraata iñaa-yitero nimaeka atziri-paeni ipinkathari-wentante.

⁹ Roo kanteencha eenitatsi apaani atziri rotyaantee-takiri, riijatzi ñaapaentzironi eepichokiini tee rawijantzi, imatzita-kawo Ronampiripaeni

* **1:13** makoryaa-kitzitaantsi

Tajorentsi rawijakiri rirori. Riitakira nokanta-kotziri Jesús. Tema riitaki ñaakirori ikemaatsitaka roojatzi ikamantakari, opoñaashitya ramantheeteeteeri ari okanta ipinkathari-wentan-taari, otzimi-moteeri rowaneenkawo. Rootakira ikamawentan-takaeri maawoeni, tema antawo ineshironka-yitee Tajorentsi.

¹⁰ Oskeki otampatzika-taki jempe ikinakaakiro Tajorentsi ishinetakiri Jesús ratsipeta-kowentee, ari ithotyaa-kirori Jesús okaate ranteri. Tema Irika, ashiyitariri maawoeni, kantakaan-tzirori itzimayitan-takari maawoeni, riijatzi-kira atsipe-wentaa-riri, rowawijaako-shire-yiteeri, ari okantyya itsipatan-teeyaariri, maawoeni itomiitari janta rowaneenkawoki.

¹¹ Iroka okanta-kota-perota, ikimita-kaantee Jesús rirentzi, tema ari akaatziri aritaari Tajorentsi. Riritaari rirori ikite-shireta-kaantzi, aritaari eejatzi aakapaeni ikite-shireta-kaayiteera Jesús.

¹² Rootaki ikantan-takari paerani:
Nokenkithata-koteemi eeroka ijeekayitzi nirentzi-yitaari,
Jempe-rika ipiyota-piintayita, ari noweshi-ryaawentee-miri nomampahae-yaani.

¹³ Ikantaki eejatzi:
Nawentahaeyaari Tajorentsi.
Opoñaashita ikantzi eejatzi:
Irika Naaka, notsipa-yitaari itomi-paeni Tajorentsi ikaatzi raminako-wentakahaanari.

¹⁴ Akanta-yitaka aakapaeni atziritzira, otzimi awatha, otzimi ira, ari ikanta-paentari eejatzi Jesús, rootaki omatantakari ikami. Aripaete rotsinampaa-kiriri Kamaari. Tema otzimimo-witari rirori Kamaari ishintsinka ikoshekan-tayitariri ikaatzi kamayita-tsiri.

¹⁵ Ari ikinakaa-kirori Jeepatzii-totaa-rewo rookakaa-wentan-teeri athaawan-tayitawo kaamanitaantsi, kimiwaeta-nakami atzirita-nakityeemi kaamanitaantsi rootakimi omperayita-nakaemi.

¹⁶ Omaperotatyaa, kaarira Ronampiri Tajorentsi ipoka-shitaki Jeepatzii-totaa-rewo ineshironka-yiteeri. Aakaha ipoka-shitaki, icharini-yiteera awaejatzeneni Abraham.

¹⁷ Rootaki ratziritan-takari ikimita-paakae aaka rirentzi-yiteera, ari okanta ithotyaa-taawori rirori ikowa-piinta-witakari ithotyahaeromi Jewatziriri ompera-tajorentsita-rewo. Tema rashita-kaakari Tajorentsi ratsipeta-kaani ipeyakotan-taawori ikaaripero-shire-witaka atziri-paeni. Osheki ineshironkatan-taki rirori, ikyaaryootaki imatantaawori ithotyaa-haero rirori.

¹⁸ Tema ratzirita-paentzi rirori Jesús ikemaatsita-kaetakari, ikowashiryaa-kaawitee-takari. Rootaki imatantawori nimaeka ineshironka-yitee akaatzi ikowa-shiryaa-kaawaetee-teero kaari-perori-paeni.

3

Riitaki Jesús awijiriri Moisés

¹ Noyemijantzin-karite-paeni oeteshiretaa-rewo, nokantee-yemini pikaatzi ikaema-shireteemi Inkite-jatzi: Pikenkishiryaa-koteeri Jeepatzii-totaa-rewo Jesús, iitzi “Awentaani”. Riitaki kimitakariri apaani Otyaantaa-rewo, riijatzi ikimitakariri apaani Jewatziriri ompera-tajorentsita-rewo.

² Ikantahanki apaani Otyaantaa-rewo ikyaaryoo-wentziro okaatzi ikantziriri otyaantziriri. Ari ikantakari eejatzi Jesús. Ikimita-kotakari awaejatzeneni Moisés, ikyaaryoo-wenta-kiniri isheninka-paeni rashiyitari Tajorentsi, iiteetakiri “Inampi-panko Tajorentsi.”

³ Roo kanteencha riitakira Jesús matzirori irioperotzi, rawijiri awaejatziteni Moisés, tema riitaki wetsika-kiriri paerani. Oshiyawitawo ikanteeta-piintzi: “Pipinkathatero nopanko.” Tema kaari pankotsi ipinkatheeteri, tema riitaki ipinkatheete ashitawori ipanko. Jemperika itzimi wetsika-kirori pankotsi, riitaki rioperota-tsiri.

⁴ Riitaki ashitawo pankotsi jempe itzimi wetsika-kirori, ari ikimitakiro paerani Tajorentsi rowetsikan-tayita-kawori maawoeni.

⁵ Ikanteetzi:
Moisés kyaaryoo-wenta-kiriri isheninka-paeni iiteetziri “Inampi-panko Tajorentsi.”

Roo kanteencha apatziro ikimi-witakari rirori apaani omperataa-rewo, ikenkitha-yiteero okaate awijatsini.

⁶ Riima Jeepatzii-totaa-rewo, riita-kira tomintariri ashitawori pankotsi, riitaki jewateeri ikaatzi ikimita-kaantee-taari pankotsi. Aritakira akaateeri aakapaeni irika-paeni iiteetakiri “Inampi-panko Tajorentsi” aririka akyaaryoo-wenteeri, aminawokiteeri oyaako-tani roojatzi oweyaanta-paakyaawoni kitejeri.

Makoryaa-mentotsi rashitari Tajorentsi

⁷ Iroka okantakiri Ishire tajorentsi:
Pikemaeri nimaeka Tajorentsi iñaawaetzi, ikantzi:

⁸ Eero pikijo-shireta-waetzi.

Pikimitari-kari pithoka-shita-kinari paerani iñaanta-shireta-waetakina ochempi-mashiki

⁹ Arira ikowakaa-witakina piwaejatziteni nowajankitaa-yiterimi, iñaanta-shireta-waetakina,

Iñaawitee-yakawoni noneshironkatakiri okaatzi 40 ojarentsi.

¹⁰ Rootaki nokijan-tanakari,

Nokantaki: Ashi royiro itzimpina-shireta-waete,

Tee ranta-piintziro nokowakaeriri.

¹¹ Nokijankaki nokantanaki:

Eerowa nareeta-kaayitaari nomakoryaa-mentoki.

¹² Noyemijantzin-karite-paeni, paamaakowentyaa pipakayiri-kari Tajorentsi, Kañaanitatsiri. Eero pikaaripero-shireta-waetzi, eero pitheenka-shireta-waetzi.

¹³ Roo kameethatatsi pikowaka-shireta-wakaa-piinteeyaa poshire-yiteeyaari. Peta-nakyaa-woota nimaeka ari okantya eero ramatawitee-tantziro pantayiteero kaari-perori, rootaki kijoshireta-kaawaeteni.

¹⁴ Rooma aririka oejokiro-perota-neeyaari Jeepatzii-totaa-rewo, roojatzi iweyaanta-paakyaawoni kitejeri, aritaki añahaero itsipa-mintha-yitee.

¹⁵ Rootaki ikantan-teetari:

Pikemaeri iñaawaetzi Tajorentsi, ikantzi:

Eero pikijo-shireta-waetzi.

Pikimitari-kari pithoka-shiwaeta-kinari paerani.

¹⁶ ¿Itzimikama pithoka-shita-kariri ikemataa-witakawo iñaani Tajorentsi? ¿Kaarima irika-paeni reewawentakiri paerani Moisés ipoñaakaakari Apitan-toniki?

¹⁷ ¿Itzimikama ikija-piintakiri Tajorentsi okaatzi 40 ojarentsi? ¿Kaarima antapiinta-kirori kaari-perori, thonkaen-chari ochempi-mashiki?

¹⁸ ¿Itzimikama ikenkithata-koetaki ikanteetaki:

Eerowa nareeta-kaayitaari nomakoryaa-mentoki?

¿Kaarima iiteetakiri piyathari-paeni?

19 Ari añiirori oeta kantakaan-tzirori kaari rareeta-kaantee-taari, tema rootaki kantakaan-takirori tee ikemijantee-yini.

4

¹ Eenirowa otzimi ikashiya-kaakaeri aakapaeni okimiwitakawo rareeta-kaayiteemi imakoryaa-mentoki. Rootaki pipinkathatan-teeyaariri, otzimi-kari otzikawa-kimini eero pareetantaa.*

² Tema akemayiteero aakapaeni Kameethari Ñaantsi, ari akimiyitaari ikanta awaejatziteni paerani. Roo kanteencha tee inintaa-maetyaawo irika-paeni ikemako-yiwita-wakari, tema tee rawentaa-shireta-nakyaawo ikemayi-witakari.

³ Rooma aakapaeni awentaa-yitakari, aritaki rareeta-kaayitee imakoryaa-mentoki. Iroka ikenkithata-kotakiro imakoryaa-mento, ikantaki:

Nokijankaki nokantanaki:

Eerowa nareeta-kaayitaari nomakoryaa-mentoki.

Tema rootaki ikanta-kotziri Tajorentsi ithonka-kirowa paerani rantawae-taki owakira rowetsikan-takawori kepatsi.

⁴ Tema eenitatsi jempe okenkithatakota 7-atsiri kitejeri, ikanteetzi:

Iroka 7-atsiri kitejeri ari ikaatapaakiro rantawaeri Tajorentsi, makoryaa-paaki.

⁵ Iroka makoryaantsi roojatzira ikantakoe-tziri, ikantee-tziri:

Eerowa nareeta-kaayitaari nomakoryaa-mentoki.

⁶ Ari okantari. Rootaki itziman-tayitee-yaari makoryaa-shire-yitaa-tsini. Riima itsipa-paeni etayiwita-kawori, tee rareeyiteeyaa, tema tee ikemijantzi ikenkitha-witee-takanari Kameethari Ñaantsi.

⁷ Okanta awijaki paerani osheki ojarentsi, rapiiteero Tajorentsi ikenkithata-koteero otsipa imakoryaa-mento, iiteero “nimaeka.” Rootakira rojankinata-koteeri awaejatziteni David, ikantaki:

Pikemaeri “nimaeka” Tajorentsi iñaawaetzi, ikantzi:

Eero pikijo-shireta-waetzi.

⁸ Ari imatakiromi paerani Josué imakoryaa-perota-kaayiteerimi awaejatziteni, eero rapiiteeromi Tajorentsi ikenkithata-koteeromi otsipa imakoryaa-mento.

⁹ Arira iyotziri eenitatsi oshiyakaa-wenta-chari imakoryaa-mento-perotee-yaari rashiyitaari Tajorentsi.

¹⁰ Rootaki roshiya-kaawentakiri paerani Tajorentsi imakoryaa-wentakiro rantawaeri ithonka-kirowa. Ari ikantee-yaari ikaate makoryaa-shire-yitaa-tsini aririka othonkae-yaari rantawaeri.

¹¹ Otzimatyeera akemaatsi-takowentee-yaawo areetan-teeyaari jempe amakoryaa-shire-yitee, oshiyayitaari-kari piyatha-yiteen-chari paerani.

¹² Tema owañaantaniro iñaani Tajorentsi, shintsi-paantero okanta. Okimitawo ojataa-mento-tsi thoyempi-perota-tsiri apimeneteki, tee oshenkaakanta otoshireyitante roojatzi inthomoeki iipathan-tsiki. Roo maperotzirori

* **4:1** Iroka imakoryaa-mento, eenitatsi oshiyakaa-wenta-chari jaka. Paerani imakoryaan-takari Tajorentsi rowetsikakiro kepatsi, ikimita-kaantakiro “imakoryaa-mento” iroka 7-atsiri kitejeri imakoryaan-takari. Okanta ojamanitaki paerani, ishitoyee Judá-paeni janta Apitantoniki, 40 ojarentsi ikina-kina-waeyitaki, roojatzi rareetan-takari kepatsiki ikashiya-kaakiriri Tajorentsi. Roojatzira iroka kepatsi iiteetakiri “imakoryaa-mento.” Iroka oshiyakaa-wenta-chari “Imakoryaa-mento” riritaki kemijantzinkari-paeni, tema eenitatsi kantatsiri: “Rootaki inkite imakoryaa-mento kemijantzinkari-paeni.” Eenitatsi itsipa kantatsiri: “Rootaki ‘imakoryaa-mento’ iroka awentaa-shiretani rowawijaako-shiretante Tajorentsi, tema tee okowa-jaantyyaa iñaashintsi-waeteetyaa rawijako-shiretan-teeyaari.”

iñaani Tajorentsi oshiyawaetaka otoshireta-tyeemi, ari okanta iyotakaan-tantawori ikenkishireteetari, ikowa-shiretee-tziri eejatzi.

¹³ Tema ikaatzi rowetsika-yitakiri Tajorentsi, tekatsira materoni romana-pithatyaari eero iñaantari. Tema Tajorentsi riyota-koteero maawoeni antayitakiri, riitaki aminako-yiteeroni eejatzi.

Riitaki Jesús awijiri Jewatziriri ompera-tajorentsitaa-rewo

¹⁴ Irika Jesús Itomi Tajorentsi, riitaki awija-perota-kirori inkite. Riitaki akimitakaantya Jewatziriri ompera-tajorentsitaa-rewo. Rootaki oejokirotan-tyaariri awentaa-shireteyaari, ikemaetakae akantaki: “Nokemi-janteeri Jesús.”

¹⁵ Tema irika Jesús ikimitari Jewatziriri ompera-tajorentsitaa-rewo, rootaki ineshironka-yitan-teeri otzimi-rika pomeentsitzi-moyiteeni. Tema paerani tzimawitaka rirori ikowa-shire-witakari, ari ikimitakotee aakapaeni añaayitzirowa awijimo-yiteeri. Roo kanteencha teera ikaariperotaa-paentzi eepichokiini rirori.

¹⁶ Rootaki awentaan-tyaariri amanapiinteeri Jesús, oshiyakaan-teero aatashiretaa-tyeerimi jempe ipinkatha-ritee. Aritaki ineshironka-yitee, ari ikaminthaa-yitee akowityaa-shireta-waete-rika.

5

¹ Tema Tajorentsi owakiriri paerani Jewatziriri ompera-tajorentsitaa-rewo. Riitaki kantako-wenta-yiteerini atziri-paeni kaaripero-shire-yitatsiri. Riitaki taayiteeroni ratsipeta-kaani rashita-kaetariri Tajorentsi.

² Tema atziri irika Ompera-tajorentsitaa-rewo, otzimi-motziri rirori pomeentsitzi-moyitariri. Rootaki riyotan-tawori ramatsinka-wentari tzimpina-shireta-waeyita-tsiri atziri-paeni ikaatzi pokashitziriri, ikaatzi majontzi-shire-yitatsiri eejatzi.

³ Imatzitawo rirori itaawenta ratsipeta-kaani ikini ipeyakoe-teniri ikaaripero-shireta-waetzi, rantziro rirori ikimita-piintziniri atziri-paeni.

⁴ Tekatsira Ompera-tajorentsitaa-rewo kowakashiwaeta-chani apaniroeni rompera-tajorentsita, tema Tajorentsi owayitziriri, ikimitakiri rowakiri paerani awaejatziteni Aarón.

⁵ Ari ikantakari eejatzi Jeepatzii-totaa-rewo, kaarira kowashiwaeta-chani apaniroeni roshiya-kotaari Ompera-tajorentsitaa-rewo rajahaa-wenta-waetan-tyaari. Tema riitaki Ashitariri Tajorentsi matakirori, ikantziri:

Notyomira eeroka,

Naakataki pipaapa-tentanaa nimaeka.

⁶ Ipoña ikantaki eejatzi:

Eeroka ashi oyironi pompera-tajorentsitaa-rewote,

Pikimityaari ikantaka paerani Melquisedec.

⁷ Tema paerani ratziritapaentzi Jeepatzii-totaa-rewo, riraaneentaka ramanapiintziri Tajorentsi, icheraaperotaki ramanari. Tema eenitataawitacha Tajorentsi ishintsinka, ari okantakimi rookakaa-wenter eero rowamaan-teetari. Tema pinkatha-tajorentsitaniri irika Jeepatzii-totaa-rewo, ikemakiri Tajorentsi ikowa-kota-kiriri.

⁸ Okantawitaka irika Jeepatzii-totaa-rewo riiwitaka Itomi Tajorentsi, ikemaatsita-paenta. Arira iñiirori jempe okanta ikemijanteetzi.

⁹ Ikanta ithotyaa-kahae-takiri ranteri, arira omatakari rowawijaako-shire-yiteeri ikaate kemijanteerini, ashi rowayiteero rawijakotee.

¹⁰ Ari okantakari, Tajorentsi ompera-tajorentsita-kaariri Jeepatzii-totaa-rewo, ari okimitakawo jempe okanta rompera-tajorentsita-kaakari paerani Melquisedec.

Ikenkithata-koetziro aririka okaero awentaa-shiretari

¹¹ Eenitatsi osheki nokowawitari niyoteemiri jempe ikanta-kota irika. Roo kanteencha osheki opomeentsita nomatemiro, tema pikijoshireyitatzi, ojamani okantyyaa pikemathatan-tyaawori.

¹² Tema aritaki ojamanitakira, noshiyakaantaki eerokataki yotaanta-yitanaa-tsinimi. Roo kanteencha eeniro pikoyiro iita yotaayitemini eeroka-paeni, roojatzi rapiiteetemi etayitawori riyotaan-teetziro iñaani Tajorentsi. Okimiwitakawo jempe ikantee-tziri apaani ithotahae-tziri, tekira okante iipaeteri kijori owanawontsi.

¹³ Ari pikantakari eeroka-paeni, kimiwaeyitakimi eenchaa-niki ithotahae-tziri, tema tekira piñaanta-piinta-yityaawo piyotan-tyaawori kameetha-shireta-kaanta-tsiri.

¹⁴ Riima ikimitakariri owayita-kawori kijori owanawontsi, riiyitakira ikaatzi ñaanta-piinta-kawori, tee opomeentsitzi-motari riyoteero kameethata-tsiri eejatzi kaariperota-tsiri.

6

¹ Otzimatyee niyaata-kaero niyotaa-perotemiro otsipa jempe ikanta-kota Jeepatzii-totaa-rewo. Teera okameethatzi napiipiintemiro okaatzi piyotzi-tayitakari eeroka-paeni. Tema riyotahae-takimiro ookaee-tziro kaariperori kaamani-shireta-kaanta-tsiri. Riyotahae-takimiro eejatzi rawentaa-shiretee-tanaari Tajorentsi.

² Riyotahae-takimiro eejatzi omitsiryaataantsi, eejatzi oteyapatzii-totaantsi, eejatzi rañaakaha-teeri kamayita-tsiri, opoñaashityaa rowajankitahae-teeri kaari-pero-shireri.

³ Rootakira aatakaan-tyaawori paashini-yitatsiri niyoteemiri, ikamintha riitaki Tajorentsi shineteeroni.

⁴ Okantashitzimaetyaa eero aminaashi-waeta pikematha-yiwita-wakari, itajonka-wenta-witee-takimi, ojeeka-shire-witan-takimi Ishire tajorentsi,

⁵ piñaayi-witakawo okameethatzi-motzimi iñaani Tajorentsi, piñaayi-witakawo eejatzi ishintsinka rooñaawonta-yiteeri paata.

⁶ Tema ikaatzi ñaayiwita-kawori ishintsinka, opoñaashita rookaeteero ikemijanta-witakari, eerowa imateero ipiya-shiretee rookan-teeyaawori iyaari-peronka. Ikimiwitakawo riiyitakimi apiiteeroni ikenta-kota-kaanteerimi Itomi Tajorentsi, ikimiwitakawo riimi apiiteeroni itheenkimawaeteerimi jempe ipiyotee-yakani atziri-paeni.

⁷ Poshiya-kowitakawo okantahanki apaani owaantsi irenka-pathatziri inkani, aririka ipankitan-teetyaawo, rootakirika shookayiteen-tsini pankirentsi pinawon-tsita-tsiri, riira Tajorentsi tajonka-wenta-kiriri pankita-kirori.

⁸ Rooma roorika yoshiita-chani oshookaki kitochee, eejatzi incharishi, teera okameethatzi, kija-shiretanaka pankita-kirori, itaayii-teero paata.

⁹ Rooma eeroka-paeni, netakoyitani, niyotzi eero pikimita-kotawo okaatzi noshiya-kaawentakiri, tema niyoteeyini naaka pantaneero kameethari owakira rowawijaako-shiretee-takimi.

¹⁰ Tema tampatzika-shireri Tajorentsi, eero ramaakiteemiro pantayitakiri eeroka-paeni, petakoyitanaari ikaatzi rashiyitaari Rirori, eekiro piyaata-kaatziiro petakoyitari.*

¹¹ Rootakira nokowako-yiteemiri, ari pikanta-piinta-tyeeyaa poñaahan-teero pikyaaryoo-shire-yitee, roojatzi omonkaa-yitan-teeyaari okaatzi poyaako-wentee-yirini.

¹² Rootaki eero pipera-shiretan-tawaeta eeroka-paeni, tema rootaki kameethatatsi poshiya-koyityaari ikaatzi oejokirotautori ikemijantanee, ikaatzi oetziñaarikota-naawori. Tema riitaki aayiteeroni ikashiya-kahae-takiriri.

¹³ Tema paerani owakira Tajorentsi ikashiya-kaanta-kariri awaejatziteni Abraham, tekatsira apaani materoni ipaeryeeniri iwaero Tajorentsi riyotantyaari omaperotatyaa imonkaa-waenite. Tema apatziro ipaeryaaka iwaero Tajorentsi,

¹⁴ ikantakiri Abraham:
Omaperotatyaa notajonka-wentemi Naaka,
Naaka sheniteerini picharinitee-yaari.

¹⁵ Teera rathawaa-waenita-tyeeyaa awaejatziteni Abraham, ramatsinkawentaka, ari okanta iñaanta-kawori ikashiya-kahae-takiriri.

¹⁶ Tema aririka ikowa-piinte atziri-paeni riyote kyaari-pero-rika omatyaa ikashiya-kaantziri, ipaeriuro iwaero itzimi-rika awijiriri rirori, ari riyoteete omaperotatyaa imonkaa-waenite.

¹⁷ Ari oshiyawae-witakawo okaatzi rantakiri Tajorentsi, ipaeryaaka Rirori riyotan-teetyaari maperori omatyaa ikashiya-kaantakiri. Tekatsi kanteroni ipaashinita-kaero okaatzi ikenkishiyaakari ranteri.

¹⁸ Ari okanta otziman-tanakari apite kaari imateetzi ipaashinita-kahae-teero. Rootaki omatantari iyotee tee itheeya-nita Tajorentsi, rootaki poemoshirenka-shire-peroteeri aakapaeni awentaa-shire-yitaa-rewo Rirori, iyotzi ari omonkaateeyaa oyaako-yitziri.†

¹⁹ Rootaki oyaako-yitakiri roshiya-kaawentee-tziri jaka oshiyawo apaani tenari ayeentzirori antawo pitotsi eero amaantanta. Ari okimitari oyaako-yitakiri, ayeenta-shire-peroyitee. Rootaki kantakaawori oshiya-kotantyaariri kyaatsiri itantotee-tantawo tonta-maeta-tsiri.

²⁰ Ari añaashireyitziro aakapaeni kantacha akyaayitee janta oshiyakawo tonta-mawota-tsiri, aririka oyaampoyirita-neeri Jesús roshiya-kaawentee-takiri kyahaen-tsiri janta oshiyakawo tonta-mawota-tsiri. Tema riitaki Jesús roshiya-kaawentakari paerani Melquisedec. Riitaki Jesús Jewatziriri ompera-tajorentsita-rewo nimaeka, ashi rowaero rirori.

7

Rompera-tajorentsinka Melquisedec

¹ Tema irika Melquisedec, riitaki pinkathari-wentan-teentsi paerani Aapatziyaweniki, rompera-tajorentsita irika Inkite-jatzi Tajorentsi. Riitaki tonkiyota-waariri paerani awaejatziteni Abraham ipiyantaari ithonkakiri rowayiritari itsipa pinkathari-paeni, ikaminaa-waeri itajonka-wentee-tantyaariri.

² Riijatzi ipaki paerani awaejatziteni Abraham owaahawontsi okaatzi raapithatan-takiri rowayiritaha. Tema irika Melquisedec, eenitatsi

* **6:10** rashiyitaari = kiteshireri † **6:18** Tema eenitatsi apite kanta-kota-chari jaka kaari imateetzi ipaashinita-kahae-teero. Iroka etawori: “Tajorentsi tee itheeya-nita, aritaki omatakyaa okaatzi ikashiya-kaantakiri.” Iroka apiteta-tsiri: “Tekatsi paashinita-kahaeroni ipaeryaaka apaniroeni iwaero Tajorentsi, tema tekatsi awijerini rirori.”

oshiyakaa-wenta-chari iwaero. Iroka etawori oshiyakaa-wentari: “Pinkathari kameetha-shireri.” Iroka apiteta-tsiri oshiyakaa-wentari iwaero ipinkathari-wentan-tzira Aapatziyaweniki: “Pinkathari jeekakaan-tatsiri kameetha.”*

³ Tee riyotee-tziro iwaero ashitariri, tee riyoteetzi eejatzi itzimi iwaajatzi-tetanakari. Kimiwitaka tee otzimimi jempe ipoñaanaka jempe ithonkaka, roshiya-kotakari Itomi Tajorentsi, ashi royiroyi rirori Rompera-tajorentsitaarewotzi.

⁴ Ari añiirori riiperori irika Melquisedec. Tema irika Abraham awaejatziteni aakapaeni, riitaki ipaki paerani okaatzi raapithatzi riri pinkathari-paeni rowayiri-yitakari.

⁵ Rootaki kimitakawori okaatzi ranta-piinta-yitakiri paerani asheninkani Leví-paeni. Iitziri apaani ikaatzi tzimi-motzi riri asheninka otzimi-rika okaate 10, tema rootaki riyota-kotzi riri Ikantakaan-teetaniki okaate rantayiteri Ompera-tajorentsitaarewo. Rootaki rametee-yarini tema irikaete icharinita-nakari eejatzi Abraham.

⁶ Riima Melquisedec kaari isheninka Leví-paeni, tee riyotzimaeta iita charinitariri. Roo kanteencha irika awaejatziteni Abraham, ikashiyakaa-peroe-takiri paerani, riita-kira pakiriri Melquisedec apaani kaatatsiri 10 raapithatan-takiri rowayiritaha. Ipoñaashita irika Melquisedec ikaminaakiri itajonka-wentee-tantyaariri awaejatziteni Abraham.

⁷ Omaperotatyaa ikanta-piinteetzi: “Itzimi-rika tajonka-wentan-tatsiri, rawijirira itajonka-wentziri.”

⁸ Itzimi-rika iitziri apaani kaatatsiri 10 jaka kepatsiki, atziri irika, kaamaneri. Riima Melquisedec, kimiwitaka kañaaniri rirori.

⁹ Roojatzi rantakiri Leví-paeni, ipashita-piinteetari. Tema kimiwitaka riitakimi pinakowentan-tatsinimi, rootaki rantakiri awaejatziteni Abraham,

¹⁰ retanakawo ipinako-wentantaki paerani ipashitakari Melquisedec itonkiyotan-tawaariri ipiyaawo rowayirita. Tekiraata itzimanakiita asheninkani Leví, tema ipinako-wentan-tzitaka awaejatziteni Abraham.

¹¹ Paerani ikaatzi Ompera-tajorentsitaarewota-tsiri, icharini-paeni asheninkani Aarón irika, riitaki iiteetzi “Leví-paeni.” Ari okanta Ikantakaan-teetakiri. Roo kanteencha irika-paeni Ompera-tajorentsitaarewo, tee imatziro rowameetha-shiretante. Ari imatakiromi, eero rojankinata-koeteemi itsipa Ompera-tajorentsitaarewo kimitaariri irika Melquisedec, kaari icharinitari Aarón.

¹² Omaperotatyaa itzimaee itsipa Ompera-tajorentsitaarewo kaari icharinitari asheninkani Aarón. Rootaki inashitan-teeyaari Ikantakaan-teetani, omatantyaari itzimaee itsipa Ompera-tajorentsitaarewo.

¹³ Tema irika ikenkithata-kotee-takiri kimitariri Melquisedec, kaarira icharini-paeni asheninkani Leví, itsipajatzi-paenira irika, tee itzimaee-jeetzi apaani isheninka rompera-tajorentsitaarewo-tyaari.†

¹⁴ Irika kimitakariri Melquisedec, riitaki Awinkatharite Jesús Jeepatziitotaa-rewo, icharinitakari asheninkani Judá. Tema rojankinariki paerani asheninkani Moisés, tee oshinetaa-ntsita rompera-tajorentsitaarewote icharini-yitari Judá.

¹⁵ Ari ayotako-perotziro otzimatyee ipoki itsipa Ompera-tajorentsitaarewo kimityaarini Melquisedec.

* 7:2 Iroka okanta-kota ipakiriri paerani awaejatziteni Abraham irika pinkathari Melquisedec. Aririka raapithateri rowayiritani Abraham okaate 10, apaani rashita-kaeyaari Melquisedec. Ari ikan-takirori maawoeni raapithatan-takiri, otzimi-rika 10, apaani rashita-kaeyaari Melquisedec. † 7:13 rompera-tajorentsitaarewo-tyaari = ikaatzi antawaeta-tsiri janta taapoki-mento-tsiki

¹⁶ Irika itsipa pokatsini, iinashityaa, otzimi-moteri ishintsinka, eero ikaamanitee. Riitaki awijiriri itsipa-paeni Ompera-tajorentsitaa-rewo ikenkithata-koetakiri paerani Inintakaan-teetaniki, icharini-yitari Leví.

¹⁷ Tema riitaki ikenkithata-kotee-tziri, ikanteetzi:
Eeroka ashi owaero pompera-tajorentsisee,
Ari pikimityaari ikanta paerani Melquisedec.

¹⁸ Ari okantari, tema okaatzi Ikantakaan-tawitee-takari, otzimatyee rookae-teero, tee omatziro owameetha-shiretante, eenitatsi kowityaa-chari.

¹⁹ Tema tekatsi apaani owameetha-shirete Ikantakaan-teetani. Roo kanteencha otzimaera otsipa poyaataawori, rootaki matakaa-yiteeroni okaakishiretee-yaari Tajorentsi, tema rootaki oyaakoyiteeri.

²⁰ Rootaki ikashiya-kaeta-kaeri Tajorentsi, riitaki paeryeencha iwaero riyotan-teetyaari omaperotatyaa omonkaatyaa.

²¹ Riima itsipa ompera-tajorentsiseen-tsiri, teera ipaeryaa-wentyaari Tajorentsi rowantee-takariri irika-paeni. Tema itsipa paeryaa-wentakiri, ikantakiri:

Riitaki Tajorentsi paeryaa-wentzimiri, tee roepithoka-nitziro iñaani.

Eeroka ashi owaero pompera-tajorentsisee,
Ari pikimityaari ikanta paerani Melquisedec.

²² Ari okanta, riitaki Jesús yotakaa-yiteeroni nimaeka omaperotatyaa omonkaateeyaa okaatzi ikashiyakaa-teetakiri, rootaki awijakirori otsipa etawita-nakawori paerani ikashiyakaan-teetziri.

²³ Tema oshekiwitaka paerani Ompera-tajorentsitaa-rewo. Tema ikampiinta-yitaki irika-paeni, tee omatyaa riyata-kaero rantayiterimi, otzimatyee itzimi itsipa poyaatee-yaarini.

²⁴ Riima Jesús, kañaaniri rirori, ashi rowaero Rompera-tajorentsisee.

²⁵ Ari okanta, riitakira Jesús owawijaako-shireteerini ikaate okaakishiretee-yaarini Tajorentsi, ikantako-wenta-piinteeri.

²⁶ Riitakira Ompera-tajorentsitaa-rewo akowityaa-witakari. Iroka ikantari rirori: Itajorentsi-shiretzi, ikameetha-shiretzi, ikite-shiretzi, tee ijeekimo-yiteeri kaari-pero-shireri, rawija-peroteero inkite.

²⁷ Irika Jesús tee ikimityaari Jewatziriri ompera-tajorentsitaa-rewo paerani. Tema aririka itayiniri atziri-paeni ratsipeta-kaani, retatapiitawo rirori ikowa-kotziri Tajorentsi ipeyakota-wakiri ikaaripero-shiretzira. Riima Jesús ithotyaakiro maawoeni, imonkaatakiro ishinetaka paerani rirori ikimita-kotyaari ratsipeta-kaetani.

²⁸ Ikaatzi Ompera-tajorentsita-kaayitziri Ikantakaan-teetani, atziri irikapaeni, shipeta-shireri, ikaamani-yitzi. Riima Itomi-perori Tajorentsi pokaentsiri awijakira paerani osheki oarentsi, riitakira Rompera-tajorentsita-kaani Tajorentsi ipaeryaa-wentakari paerani iwaero rirori. Riitakira monkaata-kirori kameetha, ari okantetaa-tyeeyaani.

8

Riitaki Jesús kantako-wentan-taatsi owakiratan-taari antzi-motawakahaantsi

¹ Iroka otzinkami-perotari nokantakiri: Riita-kira Jeepatzii-totaa-rewo Ompera-tajorentsi-wenteeri, riitaki jeekaatsiri rakoperoki Pinkathari-perori, itsipataari ipinkathari-wentantee inkiteki.

² Okimiwitaawo ari rantawaetemi tajorentsi-thaanteki, roo kanteencha teera rantawaetzi tajorentsi-thaanteki rowetsikakiri paerani atziri-paeni, tema inkiteki rantawaetzi ojeekira rowetsika-kaanteeri Tajorentsi.

³ Tema ikaatzi Ompera-tajorentsiseen-tsiri paerani, eenitatsi rashita-kaariri Tajorentsi, itayiniri ratsipeta-kaani. Ari ikimitakari eejatzi Jesús Jeepatzii-totaa-rewo, eenitatsi oeta rashita-kaariri Tajorentsi.

⁴ Roo kanteencha, tee okantawityaa Rompera-tajorentsitemi Jesús Jeepatzii-totaa-rewo, ijeekan-tawita-paentari kepatsiki, tee oshineta-kaantziro Ikantakaan-teetani, tema tee isheninkae-tetari rirori Leví.

⁵ Tema okaatzi rantziri irika-paeni Ompera-tajorentsita-rewo oshiyakaa-wontsi irokapaeni, tema eenitatsi iñaashiretee-takari jempe okanteeyaa kyaari-perotaatsini janta inkiteki. Rootaki ikantee-takiriri paerani Moisés, jempe ikantyyaa rowetsikiro tajorentsi-thaante, ikantee-takiri:

Pikimita-kaantero powetsikiro, jempe okanta iñaashiretake-takimiro ochempiki.

⁶ Ari ikantaari Jesús Ompera-tajorentsita-rewo irika, rawijeeri Rompera-tajorentsiseetari atziri. Tema Tajorentsi rowakiratee itsipa ikashiya-kaanteetani, riitaki kashiya-kahaeni Jeepatzii-totaa-rewo ikantako-wentayitee, rootaki awija-kirori okaatzi ikashiya-kaanta-witee-takari paerani, rootaki awijeerori etakawori ikashiya-kaantee-takiri.

⁷ Tema eenitatsi kowityeen-chari etakawori ikashiya-kaantziri kaari imonkaateetzi, rootaki okowantakari otzimi otsipa owakirari, poyateeyaawoni.

⁸ Iroka kowityeen-chari, tema ikanteetaki:

Ikantzi Awinkatharite:

Paminiro okaate awijatsini paata,

Eenitatsi owakirari nokashiya-kahaeriri Judá-paeni,

aritaki nomateero nashita-kahae-yaari maawoeni Israel-paeni.

⁹ Eero okimitaawo nokashiya-kaakiri iwaejatziteni.

Tema paerani nokimita-kaantaari nakathata-tyeerimi,

Naakami jewatee-rinimi nomishitowan-taariri Apitantoniki.

Tee imonkaa-tzimaetawo nokashiya-kaakiriri,

Rootaki nokan-taawori naminakowentziri.

Ari ikantaki iñaawaetaki Pinkathari.

¹⁰ Rapiitakiro iñaawaetaki, ikantzi:

Iroka owakirari nokashiya-kaakiriri paata icharinitee-yaari Israel:

Ari niyoshireta-kaayiteeri kameetha okaate rantayiteeri.

Okimiwityaawo nojankina-shiretaa-tyeenirimi Nokanta-kaantani,

Naaka ikimita-kaantee Itajorentsise,

Riiyitaki nashitee-yaari Naaka.

¹¹ Tee okowa-perotyaa riyotaa-wakaa-waeteeyaa,

Apatziro ikantayiteeri isheninka: Piyoshire-peroteeri Awinkatharite.

Tema maawoeni riyotee-teena.

Ari riyoyiteena riiperori-paeni eejatzi ashironkaenkari-paeni, maawoeni.

¹² Osheki noneshironkateeri ikaaripero-shire-yitaki,

Ari nopeyakoteeniri.

¹³ Tema iiteetakiro “Owakirari Ikashiya-kaanteetani,” ari iyotakoe-tzirori iroka etawita-kawori, kimiwitaki paejatotakimi iroka. Tema okaatzi paejatoteen-tsiri, rooteentsi opeyeeyaa.

9

¹ Okanta iroka etakawori ikashiya-kaanteetani, rootaki ikantakaan-takiri Tajorentsi riyotee-tantyaari jempe ikanteetyaa ipinkathee-teeri. Ari okenkithata-kotari Tajorentsi-thaante jempe ipinkathee-teeri.

² Iroka Tajorentsi-thaante, apinakite okaatzi itantotee-takiro. Janta okimonaakitzi jempe ikyaa-piintee-tzi, ari rowaetakiri ootamentotsi, menkochaanikiki, eejatzi tajorentsita-tsiri owanawontsi. Ari iiteetzirori “Tajorentsi-naki.”

³ Rooma inthomoeki, jempe ithata-shitee-takiro tontamawori, ewonkinakitzi. Ari iiteetzirori “Tajorentsi-naki-perori”

⁴ Ari ojeekiri itaanta-piintee-tawori kajanka-pathari, ari ojeekiri eejatzi Tajorentsi-moko. Riitakira ooro rahaetzi rowetsikae-tziro iroka. Ari owakotari inthomoeki epichokiini ikantee-tziri “Iitaka” rowetsika-ñakita-shitee-takiro ooro. Ari rowaeta-kirori ikotzi Aarón shookaen-tsiri paerani, ari ojeekitari eejatzi mapikota jempe ojankinataka ikashiya-kaanteetani.*

⁵ Okanta jeñokiini otapaki Tajorentsi-moko, ari rowaetakiri rowetsikae-tziri roshiya-kaawo ronampiri Tajorentsi, riitaki otsimankan-takawo ishiwanki otapaki Tajorentsi-moko. Rootaki iiteetzi “Neshironka-mentotsi.” Roo kanteencha eerowa niyaata-kaero nokenkithata-kotemiro jempe okantayita apani-paeni.

⁶ Tema rowetsikae-takiro maawoeni iroka-paeni. Osheki ranta-piintakiri Ompera-tajorentsita-rewo janta Tajorentsi-nakiki, ari rantayitzirori ipinkatha-tajorentsitantari.

⁷ Rooma inthomoeki Tajorentsi-naki-peroriki, apatziro ishinete-tziri ikyee Jewatziriri ompera-tajorentsita-rewo. Apawo-jatzira ikyaa-piintzi ojarentsiki. Aririka ikyaaki janta, raanaki rira piratsi itsikirijan-tyaawo Neshironka-mentotsi. Ari okantyya ineshironkatan-tyaariri Tajorentsi, eero rowajankitaa-wentantari iyaari-peronka. Ari ikimitaa-yitziriri eejatzi atziri-paeni kaaripero-shire-yitatsiri okantakaawo tee riyowae-tamatsitzii rirori.

⁸ Ari okanta, eenitatsi iyotakaa-yiteeri Ishire tajorentsi, iroka okanta: Paerani otziman-tawitari Tajorentsi-thaante, tee okanta ikyaayite atziri-paeni janta Tajorentsi-naki-peroriki.

⁹ Iroka okanta-kota: Apaani atziri amayitziriri ratsipeta-kaani rashitakaeyaariri Tajorentsi, teera roo kantakae-yaarini ipinkatha-shire-perontan-tyaariri Tajorentsi.

¹⁰ Apatziro itziyitee-yaawo owanawontsi, imiriteetzi, romitsiryaayita-piinteyaa. Rootaki imonkaateete ikantakaan-teetakiri koñaa-yita-tsiri, rootaki imonkaateete roojatzi rowakirata-kaante-yaawori Tajorentsi ikashiya-kaanteetani.

¹¹ Ikanta ipokaki Jeepatzii-totaa-rewo, riitaki oshiyawitariri Ompera-tajorentsita-rewo. Teemaeta ikyee Tajorentsi-pero-nakiki, rowetsikani atziri-paeni. Apatziro ikyeeri rirori inkiteki, jempe anintahaeyaa paata. Rootaki oshiyakaa-paeri Tajorentsi-naki-perori, kaarira atziri wetsikironi.

¹² Tema irika Jeepatzii-totaa-rewo tee ikimitaari Ompera-tajorentsita-rewo atziritatsiri kyaa-piinta-witachari Tajorentsi-naki-peroriki raanaki rira piratsi. Tema riitaki shinetashiteencha rowamaeteri rapata-paentero rira, ikini ñahaeteero maawoeni ashi rowaero rawijako-shire-yitee.†

¹³ Oshiyakaa-wentziro aririka okameethatzi-moteeri Tajorentsi rira piratsi, eejatzi ijampote, kimiwitaka rootakimi kitewathata-kaerini atziri antakirori ipinkae-tziri.

¹⁴ Rooma rira Jeepatzii-totaa-rewo, rootaki thotyaa-kirori pikite-shiretantayitaari. Tema ikimitaha rirori tekatsi oetyaa ikinakaa-shityaari, riijatzi shinetashiteen-chari rowaeteri, okantakaakari Ishire tajorentsi. Ri-

* 9:4 Iitakama = maná † 9:12 piratsi = cabra, vaca

itaki oshetapithatee-mirori pikenkishiryaaari kaari-perori, tema pantay-itakiro kaamanita-kaanta-tsiri. Tema otzimatyee pantayiteero okaatzi ikowakaemiri Tajorentsi, Kañaaniri.

¹⁵ Riitakira Jeepatzii-totaa-rewo rotyaantakiri Tajorentsi ikantakowenteeri atziri-paeni, ari okanta rowakirata-kaantaawori ikashiya-kaanteetani. Iroka okanta-kota owakirari ikashiya-kaanteetani, otzimatyee ikami apaani, ari okantyyaa rawijakotan-teeyaari piyathata-kawori etawori ikashiya-kaanteetani. Aritaki iñahaeteero ikashiya-kaakaero paerani kañaanite. Iroka ikashiya-kaanteetani, ariwaetaki apaani jankina-rentsi jempe okenkithata-koyita okaatzi rashiteetari, okenkithata-koyitziri eejatzi ashiyitee-yaawoni aririka ikama-yitaki ashitaaniri.

¹⁶ Roo kaari riyoperotee-tanta itzimi aayiteroni okaatzi rashita-kaentan-takari, apatziro riyoteetzi aririka ikamaki ashitaaniri.

¹⁷ Eenirorika rañii ashitaanari, eero ipiteetari ikashiya-kaetzi-riri rashitee-yaawo. Apatziro ipaeteeri aririka ikamaki.

¹⁸ Ari okantari, retantee-tanakawori etawori ikashiya-kaanteetani, eenitatsi iita kamaentsiri, rira retantee-tanakari.

¹⁹ Paerani ithonkakiro Moisés iñaanata-kiniri atziri-paeni Ikantakaanani, raaki rira piratsi, itentaakiro nijaa, raaki inchashi-mpoki, rankowiitaki kityonka-mawota-tsiri, itsikirijan-takawo jankinateen-chari, ari ikimitakiriri eejatzi atziri-paeni.‡

²⁰ Ikantakiri:

Iroka iraantsi rootaki ooñaawonta-peroteroni ikashiya-kaakaeri Tajorentsi, rootaki ikantakaan-takiri.

²¹ Itsikirijan-takawo eejatzi iraantsi janta Tajorentsi-thaanteki, ari ikimitakirori okaatzi jeekatsiri inthomoeki.

²² Ari okanta, tema okimiwitaka aririkami itsikirijan-teetyaawo rira piratsi, imonkaata-neero Ikantakaan-teetziri, okimiwitaka roomi oetewathatan-tatsini. Tema eerorika otzimi iraantsi, eero ipeyakotan-teero Tajorentsi kaari-perori.

Riitaki Jeepatzii-totaa-rewo matakirori rowawijaako-shiretantzi

²³ Rootaki ratsipe-wentantari piratsi itahae-tziniri Tajorentsi kimiwitaka ikitewa-thata-kaanta-tyeemi. Rootaki kimitakawori okaatzi awijeent-siri inkiteki, rotyaantakiri Tajorentsi ratsipe-wentan-tyaa Jeepatzii-totaa-rewo, ikite-shireta-kaanta-yiteeri. Rootaki awijakirori ratsipe-wentan-tawitaka ipireetari.

²⁴ Tema tee ikyye Jeepatzii-totaa-rewo Tajorentsi-naki-peroriki rowetsikamatsitani atziri-paeni. Tema rootaki oshiyakaa-wentacha inkiteki janta ikineera Jeepatzii-totaa-rewo, ikantakowenta-yitee ijeekira Tajorentsi.

²⁵ Tema tee rapiipiinta-paentziro Jeepatzii-totaa-rewo ikama-wentantzi. Ari inashiyitaari rantziri Ompera-tajorentsitaarewo kyaawita-piinta-chari apawo-jatzi ojarentsiki Tajorentsi-naki-peroriki. Teera riitaki ashityaawoni rira ijakoteetziri.

²⁶ Arimi roshiyaarimi Jeepatzii-totaa-rewo ikaatzi Ompera-tajorentsitaarewo, osheki rapiipiinteromi ikamawentante. Arimi retanakyawo ikemaatsi-wentan-tyaami owakira owetsikan-takari kepatsi. Tema apawo-jatzi ikamawentanta-paentzi ratsipe-wentantyyaa. ashi rowaero rotsinampahaero kaari-perori.

²⁷ Roowaetaki ikantee-tziri: Maawoeni atziri apawo-jatzi okanta ikami, opoñaashityaa ramina-koteeri Tajorentsi.

‡ 9:19 inchashi-mpoki = isopo

²⁸ Rootaki rantakiri Jeepatzii-totaa-rewo, apawo-jatzi ikamaki ikemaatsi-wenta-kari osheki kaari-pero-shireri. Roo kanteencha eejatzi ikofaatapae paata rirori, eero ikemaatsita-kaeta-waari, tema rowawijaa-koteeri ikaatzi oyaakoyiteeriri.

10

¹ Rootaki Ikantakaan-teetani oshiyakawori aamparentsi. Tema okanta apaani aamparentsi tee otzimi owatha, apatziro riyoteetzi eenitatsira iita ashitawo raampari. Ari okantari eejatzi Ikantakaan-teetani, iyotaakae eenitatsi paata kameethataa-tsini. Tema ikantakaan-tani iroka Tajorentsi ita-piintee-teniri ratsipeta-kaetani maawoeni ojarentsiki, roo kanteencha teera owameetha-pero-shiretziri atziri-paeni antayita-kirori.

² Arimi omaperotyaa owameetha-shire-perotante, ikaatzi mayitakiro arimi rooka-kiromi ikaaripero-waetzi, tema aritaki oeteshireta-kirimi, eero iyaatakaeromi okantzimo-shireta-waetari rantayitakiro kaari-perori.

³ Teera ari okantyyaa, rootaki ranta-piinta-witakari awijayitzira ojarentsi-paeni, ita-piinta-yitziniri Tajorentsi ratsipeta-kaani, ikenkishiryaa-kotawo iyaari-pero-shirenka.

⁴ Tema rowamaawita-piintari ipira-paeni rapatakaeri rira, tee othotyeero opeyako-perotero iyaari-peronka atziri.*

⁵ Rooma ipokantakari-ranki Jeepatzii-totaa-rewo jaka kepatsiki, ikantakiri Tajorentsi:

Tee pikowae-ro eeroka ramae-teemi ratsipeta-kahaetani eejatzi rashita-kaetzimiri.

Rootaki pikowa-peroteeri nokemijanteemi, pikanta-kakaawo otzimi-moteena nowatha.

⁶ Teera apatziro inimotemi itahae-tzimiri ipireetari, rashita-kahae-tzimiri okantakaan-tziro iyaari-pero-shirenka irika-paeni.

⁷ Nokante Naaka:

Tajorentsi, nopokaki naaka nanteero okaatzi pikowakaa-kinari eeroka, Tema rojankinata-koetakina paerani.

⁸ Pikenkishireero ikanteetaki jaka:

Tee pikowayi-teeri ramaeteemi ratsipeta-kahaetani eejatzi rashita-kahae-tzimiri.

Tee inimotzimi itahaetzimiri ipireetani, rashita-kahae-tzimiri okantakaan-tziro iyaari-pero-shirenka.

Roo kanteencha, ¿kaarima ikantakaan-teetziri iroka?

⁹ Anjatyaa pikenkishireero otsipa ikantee-takiri:

Nopokaki naaka nanteero okaatzi pikowakaa-kinari eeroka, Iroka apiiteen-chari ikantee-takiri, opoyaatawo etanakawori paerani.

¹⁰ Tema ikowaki Tajorentsi roete-shire-yitee aakapaeni. Aritaki imatakiro rotyaantan-takariri Jeepatzii-totaa-rewo Jesús ishinetakiro iwatha ratsipeta-kowentan-teeyaa, ikamawenta-paentero maawoeni atziri-paeni.

¹¹ Paerani, maawoeni Ompera-tajorentsita-rewo raminiri Tajorentsi rashita-kaariri, rapiipiintziro kitejeriki itayiniri ratsipeta-kaani. Teemaeta imatziro rokakaanta-perotero kaari-perori.

¹² Rooma Jeepatzii-totaa-rewo, apawo-jatzi ishinetaka ratsipetyaawo iyaari-peronka atziri-paeni, roojatzi ijeekae rakoperoki Tajorentsi itsipataari ipinkathari-wentantzi,

¹³ ari ijeeki royaawenta roojatzi rotsinampaan-teeyaariri ijaneentani ikimita-kaantari imakoryaa-kitzi-mento.†

* **10:4** ipira-paeni = toros, cabríos † **10:13** makoryaa-kitzitaantsi

¹⁴ Rootakira rantanta-kawori apawo-jatzi ikamawentan-takiro iyaari-peronka atziri-paeni, ashi rowaero roete-shire-pero-yiteeri.

¹⁵ Ari okantakari Ishire tajorentsi iyotakaakae omaperotatyaa. Tema riitaki etakawo rojankinata-kaantaki:

¹⁶ Tema iñaawaetaki Pinkathari, ikantzi:

Iroka owakirari ikashiya-kaanteetani iñahaeteeri paata:

Ari niyoshireta-kaayiteeri kameethari okaate ranteeteri

Okimiwityaawo nojankina-shireta-tyeenirimi nokanta-kaantani.

Nokenkishireta-kaakiri.

¹⁷ Eekiro ikantatzii:

Ari nopeyakoteeniri ipiyathatakaha, rantayitakiro kaari-perori.

¹⁸ Tema ipeyakotan-teero Tajorentsi ikaaripero-shireteetzi, tee okowa-peroteeyaa rashita-kaetyaari Tajorentsi ikaariperoetakira.

¹⁹ Rootaki noyemijantzin-karite-paeni, tema rapatakiro rira Jesús Jeepatzii-totaa-rewo rowamaan-teeta-kariri, awentaa-shiretee-yaari Tajorentsi, okimiwityaawo akyaatyeeemi Tajorentsi-naki-peroriki.

²⁰ Tema ratziritakira Jeepatzii-totaa-rewo, rootaki omatantaari akyaayitee inkiteki, oshiyakaa-wenta-chari akyaatyeeemi ithatee-takirowa tontamawota-tsiri Tajorentsi-naki-peroriki. Aaka omapoka-yitaawori iroka kaari imateetzi paerani, rootaki kañaanikaan-taatsiri.

²¹ Pimitaari nimaeka Jeepatzii-totaa-rewo riimi Jewatziriri omperatajorentsitaawo akaatzi rashiyiteera Tajorentsi.

²² Ari okanta. Kyaari-perowa akanteeyaa atsipa-shiretee-yaari Tajorentsi, kyaaryoo akantyyaa awentee-yaari. Ikiteshiretakaa-yitee, eero akenkishiryaa-koyitaawo kaari-perori. Tema akimitakaantyyaa romitsiryaaantantatyeeeromi nijaa kiteshaari.

²³ Kijokiro owanakiro awentaa-shiretaa-ri, ikemaetakae akantaki: “Noyaako-tani irika Jeepatzii-totaa-rewo.” Tema irika kashiya-kaakaerori, kijokiro rowakae rirori.

²⁴ Oztimatyyee akenkishiryaa-koteero jempe okantyyaa akowa-shireta-kaantyyaariri itsipa retakotantyyaa, rantayiteero kameethari.

²⁵ Eero apakayiro apiyota-piintyyaa, tema eeniyitatsi ookaa-yitakirori. Tema oztimatyyee akowaka-shireta-kaeyaari akaateeyini. Eekiro aatatyee antaneero ayoteera aritaki ipiye Jeepatzii-totaa-rewo.‡

Ikamantee-tziriri antzirori ikowakashitaniki kaari-perori

²⁶ Tema ayoteero kyaariperota-tsiri, aririka othataa-shitanakyyaawo okanakiro, eekiro aatakaatyeeero antayitero kaari-perori, tekatsi itsipa atsipeta-kowenteeni akaaripero-yitakira.

²⁷ Tema ikamantee-tatyee athaawa-shirete rowajankiteetee, tema ithonkae-ri Tajorentsi itaayiteeri ikaatzi kijaneenta-kiriri.

²⁸ Paerani, itzimi-rika piyathata-kyaawoni Ikantakaantani Moisés, tee ineshironkae-tziri, rowamaahae-tziri ikaatzi-rika mawa kanta-koterini. Ari rowamae-takiri eejatzi ikaate-rika apite kanta-koterini.

²⁹ ¿Tema omaperotatyaa rowajankiteeteri maninta-kirori rantzi-motakaeri Itomi Tajorentsi? Tema okimiwitakawo raatzika-shiwaeteetawo kaari kameethatatsini, imaninta-shiwaetakawo rapatakiro rira ikamawentan-taki. Ari itheenka-shireta-kirori rantzi-motan-tziri Tajorentsi ikashiya-kaawitari roete-shireteeri. Ikaweya-waetakiro Ishire tajorentsi neshironkatantaniro.

³⁰ Rooma aakapaeni ayotziri kanteen-tsiri:

‡ 10:25 ipiye = Ikitejerite Pinkathari

Naakataki owajankitaan-tatsini,
Naaka piyakowentan-tachari.

Rootaki ikantakiri Tajorentsi. Ikanteetzi eejatzi:

Rowajankitaa-yitziri Tajorentsi ikaatzi rashitaari rirori.

³¹ ¡kimitaka osheki ithaawa-shiretantee-takimi riyoteetee riita-takira owajankitaan-taatsini Kañaaniri Tajorentsi!

³² Pikenkithashiryaa-kotyaa. Tema eerokayitaki paerani kemijanta-neentsiri, kimiwitaka pikoñeetyaa-kota-tyeemi. Piñaawitakawo ikemaatsita-kaetakimi, roo kanteencha tekatsi eewokimini.

³³ Piñaayitakiro eejatzi ikijeetzimi, rowatsinahae-tzimi jempe ipiyoteeta. Poemoshirenka-yitakiri awijimo-yitziri okaatzi piñaakiri eeroka.

³⁴ Poemoshirenka-yitakiri ikaatzi romonkyaahae-takiri, piñaayitakiro eejatzi raapithee-takimiro tzimimo-yitzimiri. Roo kanteencha eekiro piyaatatyee pikowa-shiretanaki, tema piyoteeyini okaate piñeeri paata, osheki okameetha-perotzi, ashi owaero.

³⁵ Rootaki eero pookantawo okaatzi pawentaa-naari, tema osheki ipinee-teemi paata.

³⁶ Pamawetero pantayita-neero ikowakaa-yitzimiri Tajorentsi, ari okantyyaa piñaantee-yaawori ikashiya-kaakimiri.

³⁷ Ikantzi Tajorentsi:

Eero ishenkaa ipiyantee-yaari okaakitzi-mateen-tsiri,

Eero rojamanitzi.

³⁸ Tampatzika-shireri irika awentaa-shiretaari, aritaki iñeero rañaantee-yaawo.

Rooma aririka ipiya-shiretee, eero rinimota-kaanawo.

³⁹ Rooma aakapaeni, tee akimitari ikaatzi piyashireta-chari, riitaki ithonkaeri. Tema awentee-yaari aakapaeni, aritaki añaakiro añaashire-yitee.

11

Awentaa-shiryaantsi

¹ Iroka okanta-kota awentaa-shiryaantsi. Okimitatyaa aririka ikanta-shireteete: “Aritaki omatakyaa noyaako-tani.” Riyoshiryaaki aritaki omatakyaa ikoyiri, okantawitakyaa tekira iñeero.

² Rootaki rawentaa-shirenka awaejatziteni inimota-kahaeriri Tajorentsi.

³ Rootaki awentaa-shirenka kantakaawori amatantawori akemathateero jempe okantaka rowetsikan-takawori Tajorentsi kepatsi. Tema apatziro iñaawaetaki, matanaka wetsikanaka. Ari opoñaanakari owetsikanaka iñahaeteeri nimaeka kaari koñaata-tsini paerani.

⁴ Rootaki rawentaa-shirenka Abel kantakaari rashita-kaakari Tajorentsi ratsipeta-kaani, awijanakiro rashi Caín rashita-kaawita-kariri Tajorentsi. Rootaki ooki-motakari rashita-kaariri Abel. Ari ikantanaki Tajorentsi: “Kameetha-shireri irika Abel.” Okantawitaka ikamaki Abel, eeniro akemakota-piintziri okimiwitaka roojatzi rañeemi rirori, rootaki kantakaawori ikemijantaki.

⁵ Roo rawentaa-shirenka Enoc kantakaari raantee-taariri, tee iñeetziri ikami. Tema inkiteki rahaeri Tajorentsi. Paerani eeniro ijeeki kepatsiki, ikantakiri Tajorentsi: “Eerokaha inimotakaa-perota-kinari.”

⁶ Tema kaari tzimatsini rawentaa-shirenka, teera inimotziri Tajorentsi. Aririka ikowaete riyoperoe-teeri Tajorentsi, otzimatyee ikemijantee, ikante: “Omaperotatyaa itzimi Tajorentsi.” Ikante eejatzi: “Ari imatakaa-yiteeri Tajorentsi kowaperota-tsini riyoteeri.”

⁷ Rootaki rawentaa-shirenka Noé kantakaari rowetsikan-takawori antawo amaako-mentotsi rowawijaa-kotan-taariri isheninka-paeni rirori. Kyaaryoo ipinkatha-tajorentsita-nite rirori. Tema Tajorentsi kamantakiri okaate awijatsini kaari ifahaetzi paerani. Rootaki kowaperota-chari rowajankitahae-teeri jaawiki-jatzi-paeni. Tema rawentaa-nakari Noé irika Tajorentsi, rootaki ikantan-takariri Tajorentsi: “Tampatzika-shireri irika Noé.”

⁸ Rootaki rawentaa-shirenka Abraham kantakaawori ikemijantan-takariri Tajorentsi ikantakiri paerani ishitoyi inampiki riyatero otsipa nampitsi ikashiya-kaakiriri. Rootaki imatakiri Abraham, jataki, okantawitaka tee riyoteetzi jempe roshiretawo.

⁹ Rootaki rawentaa-shirenka Abraham kantakaawori imatanta-kawori inampitawo kepatsiki tee itzimapae isheninka janta. Ari ijeekakiri ipankoshetatari mashitsimashi. Ari ikimitaakari Isaac, Jacob, tema riijatzi ikashiya-kaeta-kiriri.

¹⁰ Rootaki imatanta-kawori Abraham inampitawo, tema riyotzi ari ikaañaanite inkiteki. Kimiwitaka riitaki okantashiryaa-kawori nampitsi ikenkishiryaaakari Tajorentsi, rootaki rowetsikakae-ri.

¹¹ Ari okimitzitakari roori Sara, tzimae eentsite okantakaawo awentaa-shirenka. Tema antawopero-witaka, kaawita-paaka otzimi eentsite. Roo kanteencha, omateero tzimae eentsite, tema awentaa-shireta-nakari Tajorentsi aritaki imatakiniro ikashiya-kaakirori.

¹² Ari ikantakari oemi Sara, ikowawitaka rantariperonkaki, rowaka-haeromi iina, ari okanta ishekitan-taari icharini-yitari, ikimitari ishekitzi ompokiro, ikimitawo impaneki oshekitzi nijaa-cheraaki. Omaperotatya isheki-perotee, tekatsi materoni riyoteeri ikaatzira ishekitzi.

¹³ Maawoeni irika-paeni akenkithata-kotziri, ikamako-yitakiro rawentaa-shirenka, tee ifaahaero okaatzi ikashiya-kaeta-kiriri. Apatziro rokantashiryaaanakawo. Inteena ojeekaki inkite ikowa-shiryaaakiri inampiteeyaawo. Rootaki ikantee-tantari: “Ajeeka-shiwaewita kepatsiki, kaarira anampi, akimitakari kaari tzimatsini isheninka-paeni.”

¹⁴ Tema ikenkitha-waeta-kotakiro awijeentziri, ari ayoperotziri omaperotatya aminamineetzi otsipa nampitsi jempe inampi-perotee-yaawo kameetha.

¹⁵ Roomi ikenkithata-kote ipiyayiteemi inampiiteki jempe ipoñaayitakawo paerani, aritaki imatakiro ipiyayiteemi.

¹⁶ Tema eenitatsi itsipa ikowa-perotakiri, awija-perotzirori iroka, tema janta inkiteki ikoyiro. Rootaki rowetsika-kiniriri Tajorentsi rashi-paeni irika-paeni, tema tee ikaani-wentziri ikanta-piintakiri “Notajorentsita.”

¹⁷ Rootaki rawentaa-shirenka Abraham kantakaawori rashitakaantyaariri Tajorentsi rapintzite itomi, irika Isaac. Tema ifaanta-tyaawo Tajorentsi rawentaa-shirenka Abraham. Roowiteen-chami rapintzi-ryeerimi itomi,

¹⁸ okantawitaka ikantakiri Tajorentsi:

Irika Isaac riitaki piñaantee-yaari itzimae osheki picharinityaari.

¹⁹ Tema rawentaa-shiretakari Abraham irika Tajorentsi, riyotzi aritaki rowañahaeri kamatsiri. Rootaki roepiyan-taariri Tajorentsi itomi Isaac, tema riitaki oshiyakaa-wentakiro rañahaetee.

²⁰ Rootaki rawentaa-shirenka Isaac kantakaawori ikaminaan-takariri itajonka-wentante Jacob eejatzi Esaú, rootaki oshiyakaa-wentacha okaate awijayita-tsini paata.

²¹ Rootaki rawentaa-shirenka Jacob kantakaawori ikaminaan-takariri itajonka-wenteeteri apiteranki itomi José, tema iweshiryaa-wentaari rirori Tajorentsi ikotzi-pookitan-takari ikami-matakira.

²² Rootaki rawentaa-shirenka José kantakaari ikantan-tanakari ikami-mataki, ikantzi: “Aririka ishitowa-yitee Apitantoniki asheninka-paeni Israel-paeni, raminee jempe inampitee-yaawo.” Ikantaki eejatzi: “Otzi-matyee rahaeta-neero paata notonki-pooki.”

²³ Rootaki rawentaa-shirenka ashitariri Moisés kantakaari romanantakariri reencha-nite owakira itzimapaaki, roojatzi ikaatakotan-takari mawa kashiri. Tema kameethaa-nikiri irika eencha-niki. Tee ithaawantari ipiyathatyaawo okaatzi ikantakaan-takiri pinkathari.

²⁴ Rootaki rawentaa-shirenka Moisés kantakaari kaari ikowanta icharinityaari pinkathari Faraón, okantawitaka rootaki rishinto pinkathari oemotan-takiri.

²⁵ Tema rootaki ikowaki itsipatyaari atziri-paeni rashitari Tajorentsi, ari itsipatakari isheninka-paeni rowajankitaa-waetee-tziri, tee ikowaajee-rotzi inintaa-waetyaawo eepichokiini ikowa-shiyitari rirori.

²⁶ Tema riyotaki Moisés rootaki kowaperotacha ikemaatsi-waetyaa rirori ikimitee-yaaha paata Jeepatzii-totaa-rewo, rootaki awijirori oshekitzimotoziri rashaahawo Apitantoni-jatzi. Tema rootaki rokantashiryaaakari ari ipineeteeriri paata.

²⁷ Rootaki rawentaa-shirenka Moisés kantakaari ishiyan-takari Apitantoniki. Teera rootaki ishiyan-takari ithaawan-tatyaari pinkathari rowajankiteeri, tema ikyaaryoo-wenta-tziiro okaate rantakaeriri Tajorentsi, okimiwitakawo iñaawoota-tyeerimi Tajorentsi kaari koñaanita-tsini.

²⁸ Rootaki rawentaa-shirenka Moisés kantakaawori imonkaatziro ikantakaan-teetakiro Anonkoryaantsi, itsikirijan-takawo iraantsi eero rowamaantari ronampiri Tajorentsi ithonkiri rantarite itomi-paeni Israel-paeni.

²⁹ Rootaki awentaa-shiren-kantsi kantakaawori imontyaha-tanta-kawori Inkaari Kityonkaari, ranashitee-yanakani opiryaa-pathatanakira. Rooma imawita-paakawo Apitantoni-jatzi, piinkae-yakini riroripaeni.

³⁰ Rootaki awentaa-shiren-kantsi kantakaawori imatanta-kawori rinki-rinkitakiro Kashiryaaari okaatzi 7 kitejeri, roojatzi iñaantee-takawori opookathapitaki nampitsi.

³¹ Rootaki awentaa-shirenka Rahab kantakaawori oneshironkatan-takariri owayiri-paeni aminaantachari, ari okanta kaari otsipatantari piyathari-paeni ithonkae-takiri. Okantawitaka iroka Rahab mayempiro naawita.

³² ¿Nokenkithata-koterima itsipa-paeni? Eero nohotyaakotziri. Irika ikaa-teeyini: Gedeón, Barac, Sansón, Jefte, David, Samuel, eejatzi Kamantan-taniri-paeni.

³³ Rootaki rawentaa-shirenka irika-paeni kantakaa-yitaari okanta: Itzimantari otsinampaa-yiteeriri pinkathari-paeni, itsipa tampsatikatan-tatsiri, itsipa ñaayiteerori ikashiya-kaeta-kiriri, itsipa rookawitee-takari imooki maanitzi, tee ratsikiri,

³⁴ itsipa rookawiteetaka paamariki tee itahaa, itsipa romaaminthateetaki rowathee-terimi, itsipa ishintsita-kaetee, itsipa ñaaperotachari rowayirita, itsipa romishiya-yitaki owayiri-paeni poñaachari otsipa nampitsi.

³⁵ Eenitatsi tsinani ñaayiteeriri osheninka-paeni rañaayitee ikamawitaha. Roo kanteencha eenitatsi itsipa kamimayiteen-tsiri rompoja-waetee-takiri, tee rokana-nakiro rawentaa-shirenka ipakaan-teetyaaririmi. Tema oyaakotakiro raña-pero-yitee paata, eero okimitawo añaawitaha nimaeka.

³⁶ Eenitatsi itheenka-waetee-tziri opoñaashityaa ipajawaetee-takiri, itsipa roojotee-takiri roojatzi romonkyaantetakari.

³⁷ Eenitatsi ompojeetakiri, itsipa itankae-takiri, itsipa rojatee-takiri. Eenitatsi itsipa anashinashi-waeta-chari apatziro ikithaa-matsitakari mashitsimashi, itsipa kowityaa-pero-waetatsiri, itsipa osheki aminaminee-takiri, itsipa ikemaatsita-kaetakari.*

³⁸ Itsipa ikinawae-yitaki ochempi-mashiki, ochempiki, itsipa inampiyitakawo omooki. Tema riyyitaki kameethaperotatsiri irika-paeni rawijanakiri itsipa-paeni jaawiki-jatzi-paeni, eero omataa-jeeta amonkatziyantyaari irika-paeni.

³⁹ Rootaki rawentaa-shirenka irika-paeni kantakaawori okanta Tajorentsi iweshiryaa-wentan-taariri, okantawita tekira iñaayiteero ikashiya-kaayitakiriri.

⁴⁰ Tema rokantashiryaaakawo Tajorentsi awijirori: Ikowa-kahaero aaka-paeni atsipayitee-yaari irika-paeni, ikameetha-shireta-kaayitee maawoeni.

12

Apatziro owashitaneeri Jesús

¹ Rootakira añaashintsi-yitan-tyaari aakapaeni, okimiwityaawo oyiishitanatayeemi, oshiyakaantero eejatzi raminako-yiteemi jempe ipiyoteeyani matakirori rawentaa-shiretaka oshiyakoyiteeyaari aakapaeni. Tema amatantyaawori ashiyaperote, ookaneero ithaari amatsinka-kaeri ashiya. Rootaki oshiyakaa-wenta-chari ookiro ithaari aririka ooka-neero akaaripero-shireta-waetzi. Ari añiirori oetziñaarikotyaaawo ashiya-yintee.

² Ikimita shiyachari roetziñaarikotawo raminiro jempe rareetyaa, ari akimitanee-yaari aakapaeni, oetziñaarikotaneeyaari Jesús awentaa-shireta-kaakaeri. Tema riitaki thotyaa-kaeroni awentaa-shiretani. Riitaki oshiyakoteeyaari, tema rokantashiryaaakawo paerani rirori inintahaeyaa. Rootaki ramawetantakawori ikentako-witee-takarira, tee okantzimotyaaari ipashiwentakaawaetyaa ikamawita-paenta. Tema jeekae nimaeka rakoperoki Tajorentsi ipinkathari-wentantee.

³ Aririka akenkishireta-koteri Jesús jempe ikanta ramawetan-takawori rirori ikija-neenta-waetakiri kaari-pero-shireri, rootaki thaamenta-shiretakaeni aakapaeni amawetan-tyaawori, eero okantzi-moneenta-shiwaetee.

⁴ Piña-shintsita-piintakawo eero-ka-paeni kaari-perori pookaeromi, roo kanteencha tekira piñeero rowamahaetemi.

⁵ Aamaashityaa pipeyakotakiro ishintsi-tan-tzimiro Tajorentsi jankinarentsi, ikimita-kaantzimi eerokami itomi-paeni, ikantzimi:

¡Notyomi! Eero pimanintziro aririka rowajankiteemi Piwinkatharite.

Eero okantzimo-neenta-waetzimi aririka ishintsi-temi.

⁶ Tema riitaki retakotani Pinkathari iñaanta-piintakari, Maawoeni ikimita-kaantaari itomi, rowajankiteeri.

⁷ Okaate awijimo-yitemiri nimaeka pikimita-kaantero Awinkatharite ñaanta-shiretzimiri. Tema ikimita-kaanteemi Tajorentsi eero-ka itomi. ¿Tema rowajankitaa-piintziri itomi ashitaa-nita-chari?

⁸ Otzimatyee rowajankitee maawoeni Tajorentsi. Terika piñeero eero-ka, kimitaka tekira itominta-perotzimi Tajorentsi, tema notyomi mayempiri eero-ka.

* **11:37** mashitsi-mashi = imashi owisha eejatzi cabra.

9 Okimitaha itzimi koñaatziro ashiteeri, rowajankitee, apinkathatziri rirori. ¿Eeroma apinkatha-peroteeri Ashiteeri kaari koñaatatsi omatantyaari añaashire-yitee?

10 Tema ikaatzi ashiteeri koñaatziro eepichokiini rowajankitaa-yitee jempe okantzi-motari rirori. Riima Tajorentsi rowajankitaa-yitee rirori ari okantyaari ikameetha-shireta-kaanteeri, ikite-shiretakee eejatzi ikimitaha rirori.

11 Tema tee inimo-shire-yitee rowajankitaa-minthee-teerika, tema osheki okantzimo-neenta-shireta-waetee. Roo kanteencha paata, ikaatzi kaari maninteroni rowajankitahae-tziri, aririka ikameetha-shire-yitee, aritaki iñahaero ijeekae kameetha.

Apaatakirori ineshironka Tajorentsi

12 Rootakira piñaa-shintsitan-tyaari pimityaari ñaanta-piinta-kawori ishiya, iñaashintsita okantawitaka ishipeta-shempa-witaka, ari ikimiteerori eejatzi ishipeta-yereto-witaka, iñaashintsita.

13 Pikimi-yitee-yaari eeroka-paeni shiya-piinta-chari okameethawokitzi kaari ñeeroni ikithokiri ishipeta-kitzitaki. Tema otzimatyee eero ikariper-owaetzi iitziki.

14 Tema kameetha pakameethata-wakaa-neeyaa, piñaa-shintsityaa pikite-shirete. Tema eerorika pimayiteero, eerowa piñahaeri Awinkatharite.

15 Paamawentyaari ikaate apaatakirori ineshironka-witaari Tajorentsi. Paamawentyaari oetzimpina-shiretan-taniri, roetzimpineeri-kari ikaatzi kemijanta-yitatsiri, ikimita-kota-kyaawo kepishita-tsiri inchashi piyanta-tsiri.

16 Paamawentyaari ñaathawaeta-shitanchari. Paamawentyaari theenka-tajorentsitananiri ikimityaarini paerani Esaú. Tema antawo ayimatakiri itashe, ikowa-perotaki royaa, ari riyomparitakawo rowanawo rirentzi, ipakiri ikashiya-kaawitee-takariri rirori retawita-kawowa itzimi.

17 Tema piyotzi eeroka-paeni rantakiro Esaú okaatzi awijeentsiri, osheki ikowawitaa iñeeroni itajonka-wenteeteri, antawo riraa-kotakawo. Roo kanteencha tee iñiimaetee-yaawo jempe ikinakaayiro rowetsikan-teeyaawori ikinakaa-shitakari.

18 Tema tee pikimitari eeroka-paeni aakirori paerani Ikantakaan-teetani. Riyaatee-yakini rirori ochempiki ojeekira koñaata-tsiri. Tema osheki otaantzi, tsirenikaakitaki, ooreenkakitaki, antawo otampyaataki.

19 Ikemakiro itziwooteetzi. Ikemaki eejatzi antawo iñaawaeteetzi, ari ithaawae-yanakini, osheki ramanee-yawitakani eero ikemantari ñaawaeteen-tsiri.

20 Tema osheki ithaawan-takawo okaatzi ikantakaan-teetakiri, ikanteetzi: Eero pikinawaetzi jaka ochempiki. Eero omaneeta pikinakaa-yiteri eepichokiini pipirayitari janta. Aririka ikineetaki eepichokiini janta, otzimatyeeera rowamahae-tanta-kyaari mapi, otzimatyeeera ikenteeteri.

21 Omaperotatyaari okowaenkatzi ikantzi Moisés:

Antawo nothaawan-takawo, ompetawaetakina.

22 Teera pikimitari eeroka-paeni ikaatzi ñaakirori, tema eeroka-paeni kimitakariri ikaatzi jateentsi ochempiki Kijakowentoniki, jeekatsiri Aapatziyaweniki. Rootaki oshiyakaa-wenta-chari piyaayitee inkiteki janta ijeekinta Tajorentsi Kañaaniri. Tema aritaki pitsipatee-yaari eeroka-paeni ipiyotapaa ronampiripaeni Tajorentsi.

23 Pikaateeri ikaatzi piyoteen-chari janta itsipataari retakari Itomi Tajorentsi, tema riiyitaki jankinata-koteen-chari ijeekayitee inkiteki. Pitsipatee-yaari Tajorentsi aminako-yiteerini rantayitakiri maawoeni

atziri-paeni. Pitsipatee-yaari ishire-paeni kemijantzinkari-paeni ithotyaa-kaetakiri ikameetha-shireta-kaetziri.

²⁴ Pitsipatee-yaari eeroka-paeni Jesús, kantako-wenteeri otzimaera owakirari kashiyakaantsi, apawentakaeri rira ikama-wenta-yitakae. Tema iroka rira Jesús kimiwitaka oñaawaeta-tyeemi, awijanakiro oñaawaetaki paerani rira Abel.*

²⁵ Paamakowentyaa papaatziri-kari Tajorentsi aririka iñaana-shiretemi. Tema paerani ikaatzi kemawita-kariri Tajorentsi iñaawaetzi jaka kepatsiki, rowajankitaakiri imanintakiro okaatzi ikantziriri. Aaka imaperoteete rowajankitahaetee, aririka apiya-shiretaka akemayi-witakari iñaana-shiretakae inkite-jatzi.

²⁶ Paerani aririka iñaawaete Tajorentsi, rontziñaakaawo kepatsi. Rooma nimaeka, eenitatsi okaatzi ikashiya-kaakaeri, ikantzi: Ari napiiteero nontziñaakaero, teera apatziro kepatsi, tema omatziteeyaa inkite eejatzi.

²⁷ Eenitatsi oeta oshiyakaa-wenta-chari ikantziri: “Ari napiiteero.” Rootaki oshiyakaa-wentacha aririka rotekaero okaatzi rowetsika-yitakiri, ithonkaero rowetsikani kaari kijotatsini, apatziro ojeekayitee kijotatsiri.

²⁸ Rooma aakapaeni, ipinkathari-wenta-yitee jempe okijotapae. Rootaki apasoonkitantyaariri Tajorentsi, apinkathateeri, antawaeteeniri.

²⁹ Tema irika Tajorentsi riitaki kimitakawori paamari thonkan-tatsiri otaantzi.

13

Rantaneeri kemijanta-tsiri

¹ Otzimatyee petakota-piinta-wakaeyaa.

² Ero pipakaero poemaante pipankoki. Tema eenitatsi matakirori, tekatsi kamanterini riitakira ronampiripaeni Tajorentsi roemaakiri ipankoki.

³ Ero pipeyakotziro pineshironkateri pikaatzi pikemijanta-yitee romonkyahaetziri. Pikimita-kaantero aririkami pikaateri romonkyahaetemi. Ari pikimiteriri ikaatzi rowatsi-naawaeteetzi, paminako-wenteeri, pikenkishiretyaa jempe pikantyyaa eerokami romonkyahaetemi.

⁴ Pikinatee-yaari piimi, ero pomanakaa-waeta-shitanta. Tema rowajankiteeri Tajorentsi mayempita-tsiri.

⁵ Ero pikowawaetzi poshekiro pashaahawo. Inimotemi piñiuro okaatzi tzimi-motzimiri. Tema riitaki Tajorentsi payitemironi kowityee-motzimiri, iroka ikantaki:

Eero nookawentzimi.

Eero nowapinteemi.

⁶ Rootaki awentaa-shiretan-tyaariri aakapaeni, akantayitee:

Riitaki Tajorentsi neshironkatenani.

Tekatsi nothaawantyyaa.

¿Eenitatsima ikanteena atziri?

⁷ Pikenkishiryaa-koteri jewatakaemiri pikemijanta-yitee, kamanta-paakimirori iñaani Tajorentsi. Pikenkishiryaa-koteri jempe ikantayita ijeeki, oeta imonkaa-yitakiri rirori-paeni. Pikimita-kotee-yaari jempe ikantakiro rawentaa-shiretaari Tajorentsi.

* **12:24** Paerani rowamaan-takariri Caín rirentzi, Abel, ikantaki Tajorentsi: “Kimiwitaka okaematyeemi rira Abel ikowa-kowataatzi ikijawentee-tyaari Abel.” Ari opoñaari ikanteetzi kimiwaetaka oñaawaeta-tyeemi iraantsi. Rooma oñaawaetzi rira rirori Jeepatzii-totaa-rewo, teera ikoyi ikijawentee-tyaari, tema okoyi opeyakotan-teero kaari-perori.

⁸ Roojatzi ikanta nimaeka Jesús Jeepatzii-totaa-rewo jempe ikanta-paenta, ari ikantee-tatyaani rirori.

⁹ Ero pishineteeri ramatawi-yitemi yotaantzirori kaari tampatzikata-tsini, kaari ikema-piinteetzi. Tema riitaki Tajorentsi tampatzika-shireta-kaayiteeri, ineshironka-yiteera. Aririka apinkawae-wityaawo rowaetari, eero otampatzika-shireta-kaayitee. Eenitatsi matayiwita-kawori iroka, teemaeta owameetha-shire-tziri.

¹⁰ Okimiwitakawo otzimimo-yiteemi owakirari taapoki-mentotsi, rootaki nokanta-kotzi Irika atsipewenta-kaeri aakapaeni. Riima ikaatzi jatakerori itaayiteeri ratsipeta-kaani itaapoki-mento-ki ikimita-kotee-yaari matakirori paerani janta Tajorentsi-thaanteki, eerowa omataa itsipayitee aakapaeni.*

¹¹ Tema jempe ikanta rayiro paerani Jewatziriri ompera-tajorentsitaarewo rira piratsi inthomoenta Tajorentsi-thaanteki okantyyaa ipeya-kotee-tantyaariri iyaari-peronka, raayitziro iwatha piratsi othapiiteki nampitsi ari itaayiterori.

¹² Ari ikimitakari eejatzi, rowamahae-takiri Jesús othapiki nampitsi, ari ikemaatsita-kowentan-takari, rapaatakiro rira rowameetha-shire-yitan-teeri.

¹³ Oztimatyye akimitakaantero aakapaeni ashitowa-tyeemi nampitsiki aatatyee jempe ijeeki Jesús, ari imaninteetake ikimiitakiri paerani Jesús.

¹⁴ Tema jaka jempe ajeekayitzi nimaeka eero okantee-tatyaani. Rootaki okantashiryaaantawori jempe anampitee-yaawo paata.

¹⁵ Rootaki nokantan-tzimirori: Oztimatyye aweshiryaaawenta-piintee-yaari Tajorentsi, tema rootaki kimitawori atsipeta-kaani, okantakaan-tziro rantzi-mota-kaeri Jeepatzii-totaa-rewo. Acheraa-perote, akante: “Riitaki Nowinkatharite.”†

¹⁶ Ari okimitari eejatzi, eero pipakahiro kameethata-tsiri, pipawakaeyaa tzimi-motzimiri. Rootaki kimitakawori inimotzi-riri paerani Tajorentsi rashita-kaetanari ratsipeta-kaetani.

¹⁷ Pimonkaatero ikantzimiri jewayitziriri kemijanta-naatsiri, riitaki aminako-wentzimiri. Riitaki kamanteerini paata Tajorentsi oeta awijimoyitemiri ramina-ko-wenta-yitakimi. Pamina-minatero eero itzimanta pikoshekyaaari, rootaki inimotan-tantyaari rantawaeri okaatzi rantayitziri rirori, eeroka amitako-yitaneerini.

¹⁸ Pamana-kota-piinteena ari okantyyaa iñaantee-tenari tampatzika-shiretakina. Kimitaka rootaki nomatakiri.

¹⁹ Pamana-kota-piinteena eejatzi niyaata-shitan-temiri intsipaete eeroka-paeni.

Oweyaantawori wethataantsi eejatzi tajonka-wentaantsi

²⁰ Namanapiintziri naaka Tajorentsi, tema riitaki jeekakaa-yitemini kameetha, riitaki owañahaeriri paerani Awinkatharite Jesús Jeepatzii-totaa-rewo ikamawitaka. Riitaki Tajorentsi kimitakaan-takari riiperori aminakowentziriri ipira. Osheki rapaatakiro rira imonkaatan-taawori owakirori ikashiya-kaanteetani kanteetaa-chani nimaeka.‡

²¹ Namanako-wentakimi rowetsika-shiretan-temiri pimayiteero kameethari ikowakaemiri. Pamaniri eejatzi eeroka pimatantyaawori okaatzi inimotziriri, tema ayotzi riita-kira Jesús Jeepatzii-totaa-rewo matakaeroni. Ashi rowaero ipinkathee-teeri rirori. Kyaariwé.

* **13:10** eerowa omataa itsipayitee aakapaeni = tee ishinetaantsite rowaetyaari † **13:15** Riitaki Nowinkatharite = waerontsi ‡ **13:20** ipira = owisha

²² Noyemijantzin-karite-paeni, eero poonamawo piñaanatero okaatzi nojankinata-kimiri, tema tee asheki-perotzi.

²³ Nokoyi piyote eejatzi romishitowae-teeri romonkyaawitee-takari noyemijantzin-karite Timoteo. Aririka rareeta-paeyaa jaka, riitaki notsipata-nakyaari niyaata-shitemi noñeemi.

²⁴ Powethatenari ikaatzi jewatzimiri janta, eejatzi itsipa kemijantzinkari-paeni. Ari ikimitari Italia-jatzi-paeni rowetha-yitzimi. §

²⁵ ¡Okantashitzimaetyaa ineshironkae-teemi maawoeni eeroka-paeni janta! Kyaariwé.

ROJANKINARI SANTIAHO

Wethataantsi

¹ Naaka Santiago jankinatzirori iroka, romperatani naaka Tajorentsi eejatzi Awinkatharite Jesús Jeepatzii-totaa-rewo. Nowethatari ikaatzi rashiyitaari Tajorentsi jatayiteentsiri otsipaki nampitsi.*

Tajorentsiki opoñaawo yotanitaantsi

² Noyemijantzin-karite-paeni, pikimoshireyite aririka piñaayitero awijimoyitemini.

³ Otsizatyee piyoyite iñaantee-tatziimi kyaaryoo-rika pikemijantzi. Rootakira piñaantyaawori pamaweyiteero.

⁴ Piyaata-kaero pamawetashityaawo oeyita-rika, aritaki piñaayitakiro pantaki-shireyite roojatzi pithotyaa-takyaawori, tekatsi kowityeemotemini.

⁵ Tekatsi-rika piyotani pamawewaetan-tyaari, pikowa-koteri Tajorentsi, riitaki yotakae-mironi jempe pikantyya. Tema tee ikijatha-nitziri ikaatzi kowakoyitziriri. Tema ari riyotakaa-pero-yitakiri, tee riyotzi rirori ithañaawaenityaa.

⁶ Aririka pikowa-koteri Tajorentsi, eero pikanta-shireta-waeta-shita: “¿Ari ikemaa-kina Tajorentsi okaatzi nokowa-kotziriri?” Tema ikaatzi kijoshireta-waeta-tsiri ikimitawo okantahanki inkaari kaari maeryaata-tsini aririka otajonkaatero tampyaa.

⁷ Paamakowentyaa pikimita-kotari-kari kijoshireri, tema tee iñaayitziro rirori ikowako-witariri Awinkatharite.

⁸ Tema eenitatsi ikenkithashiryaa-witari ranterimi, opoñaashityaa okitejeta-manee eenitatsi itsipa ikoyiri ranteri, tee apaani okantyyaa ikenkithashiryaaari.

⁹ Otsizatyee ikimo-shire-yitee ashironkaenkari-paeni kemijanta-naatsiri, ajahaawenteteeyaari Tajorentsi riiperota-kaeri.

¹⁰ Ari ikimityaari eejatzi ashaahantzinkari-paeni, otsizatyee ikimoshireyite othonkaeyaa okaatzi tzimimo-witariri. Tema ikimita-kotee-yaawo incha-teyaki opari-teyatzi.

¹¹ Aririka ishintsite rooryee ooryaa okama-teyakitzi incha-teyaki, eero iñeeteero owaneenka-teyakityaa. Ari ikimitee-yaari eejatzi ashaahantzinkari-paeni, eero iñaakoe-teeri rowaneenkatan-teeyaawo oshekitakira rantawaeri-paeni.

Athaamenta-shiretyaa iñaanta-shiretee-rika

¹² Aririka añaawityaawo okaate awijimoyiteeniri, eekiro-rika aatakaanakitteero akyaaryoo-shiretanaki, akimo-shirete, tema eenitatsi rantzimoteeri Tajorentsi amaweta-kirowa, ikantaki-ranki: “Maawoeni etakotaanari naaka, ashi rowaero nañaakaa-yiteeri paata, ikimita-kaanteero namantheetaa-tyeerimi.”†

¹³ Aririka opoki-motee akowa-shiretero kaari-perori, kaarira Tajorentsi kantakae-yaawoni. Tema Tajorentsi, tee ikoyiro rirori. ¿Kantachama rantakahaero aaka? Tema eero.

¹⁴ Tema aakataki iñaamata-piintawori kaari-perori, rootaki akenkithashiryaa-kotanta-piintawori.

* **1:1** rashiyitaari Tajorentsi = kimiyitariri **12** otsipayita-chari icharini-paeni Israel. † **1:12** amanthee-rentsi

¹⁵ Tema opoki-moteera akowa-shiretziro antero, oetziñaarikota-nakawo akenkithashiryaa-kotero, roojatzi añaanta-kyaawori amatero kaari-perori. Rootakira akemaatsitan-teeyaari paata akamaerika.

¹⁶ Noyemijantzin-karite-paeni netakotani, paamawentyaa otzimi-kari pantani.

¹⁷ Tema okaatzi rantzimo-yiteeri Tajorentsi kameetha okanta, rootaki ranta-piinta-tyeeri. Tema tee ipaashini-tanitziri rirori, tee ikimitiyaari rowet-sikani shipakiryaa-yitatsiri, añaari ishitowa-manee opoñaashitya añaeri ikyaanee tsirenii-teeni.

¹⁸ Tema ikowaki rirori riyotakaa-yiteero kyaari-perota-tsiri iñaani, rootaki etantyaawori aaka akemijanteri, ari roshiya-neeyaari otsipa ikaate kemijan-terini paata.

Jempe ikantaneeyaa kemijanta-neerini Tajorentsi

¹⁹ Rootaki nokantantari noyemijantzin-karite-paeni: Powa-yempita-yityaa, pamina-pero-waantetyaa, eero ayimawaeta-shitzimi pimashirenka.

²⁰ Aririka ayimawaetee amashirenka, eero amatziniri ikowakaa-yiteeri Tajorentsi.

²¹ Okowa-perotatyaa ookayiteero okaatzi owaaripero-shireta-kaeri, otzimatyee atsinampa-shirete akemijanta-neero iñaani Tajorentsi, rootaki ma-teroni owawijaako-shire-yitee.

²² Roo kanteencha otzimatyee amonkaa-yiteero iñaani Tajorentsi, eeorika amonkaatziro akemijantero, apaniroeni amatawi-waetaka.

²³ Itzimi-rika kemawitawori roo kanteencha tee imawotzi ikemijantero okaatzi ikemawitakari, ikimitakari aminawoota-chari ñaarontsiki.

²⁴ Apatziro iñaawoota-paenta, roo ojamaniineetaki ipeya-kota-neero jempe ikanta iñaawitaka ipitsitaki ipooki.

²⁵ Eenitatsi itsipa aminawoota-chari, kaari peyakoteroni ipoo jempe okanta iñaakiro. Ari akimitanee-yaari aaka, akenkishiryakoteero iñaani Tajorentsi, eero apeya-kotziro. Tema rootaki ookakaa-wenteeni. Akimoshirewentee-ro okaate antayiteeri.

²⁶ Eenitatsi ñaawitawori imatakiro ikemijantanee. Roo kanteencha tee ramina-pero-paantetyaa, raminaa-shiwaetakaha ikemijantzi, apaniroeni ramatawi-waeta.

²⁷ Iroka kyaari-perori kameethatzi-motziriri Ashiteeri Tajorentsi aririka akemijantanee: Etakoyiteeyaari miritzi-paeni, ari akimitaneerori kinankawo-paeni. Otzimatyee akite-shire-yitee, eero akimita-kotari ikantayitaha jeekashiwaetachani jaka jaawiki.

2

Ikenkithata-kotee-tziro manintaantsi

¹ Noyemijantzin-karite-paeni, tema pikemijanteeri Awinkatharite Jesús Jeepatzii-totaa-rewo ipinkatha-peroe-tziri, eero pimaninta-shireta-wakaa-waeta.

² Jame oshiyakaawen-tawakiro: Aririka piñeeri pipiyota-piintaha owaneenkata-chari ikithaata, iporeryaatzi rowayitziri rakoki, opoñaashityaa piñeeri ikyaapaaki itsipa owama-ta-pookitaka.

³ Riitaki paakameethataki owaneenkateen-chari pojatekakiri niyanki pipiyoteeyanira, riima owama-ta-pookita-chari, pikantakiri: “Ari pikatziyawaki eeroka, tekatsi pijeeki, pikoyi-rika pijeeki jaawiki.”

⁴ Tema apaani paakameethataki, pimanintakiri itsipa. Pikimita-kotakari ranta-piintziri piwinkatharite kaari tampatzika-shireri ramina-kotero oetarika ranteetziri.

⁵ Pikemi nokante noyemijantzin-karite-paeni. Riyoshii-yiteerira Tajorentsi ashironkaenkari-paeni, ikemijantakaa-pero-yiteeri. Tema irika etakota-kariri, riitaki kashiya-kaakiriri itsipatee-yaari jempe ipinkatharite rirori.

⁶ Roo kanteencha eeroka-paeni, pimaninta-shire-waetakiri ashironkaenkari. Pipeyakotakiri kijaneenta-piintzimiri ashaahanta-yitachari ikoyi rowajankitaa-kaanta-waetemi.

⁷ Riitaki kyaaryoota-piintatsi itheenka-shiretziri Awinkatharite, ipaeryaa-shiwaetari.

⁸ Omaperota-tyaarika pikemijanta-neero Otzinkami Inintakaan-teetani, pantakiro kameethari. Iroka ikantee-tziri otzinkami:

Petakoteeyaari pisheninka pikimita-kanteri petakota eeroka.

⁹ Rooma, eeniro-rika pimaninta-shiretawaka, tzimakira pantani, ari rowajankitaa-wentee-takimiro Ikantakaan-teetani.

¹⁰ Itzime-rika kantatsini: “Nokemijantziro naaka maawoeni ikantakaan-teetziri.” Roo kanteencha eenitatsi-rika kowityaa-paenchani apaani kaari ikemijantzi, tzimakira rantani.

¹¹ Tema ikanteetzi paerani:

Eero pimayempitzi.

Eero powamaantzi.

Teerika imayempi-witeeta, roo kanteencha eenitatsi-rika rowamaan-teetzi, eenitatsira rantayiteetziro kaari kameethatatsiri.

¹² Tema roo kameethatatsi antayiteero Otzinkami Inintakaan-teetani, antayiteero añaaawae-yitziri eejatzi okaatzi antayitziri. Ari okantyyaa eero rowajankitee-tante paata, tema iroka Otzinkami Inintakaan-teetani, rootaki jeekakaa-shiwaeteeni.

¹³ Tema eerorika etakoyitanta, aritaki rowajankitaa-peroetee. Rootaki kowaperotacha etakoyitanyaa eero rowajankitee-tantee.

Eerorika antziro kameetha-yitatsiri, aminaashi-waeta awentaa-witanaari Tajorentsi

¹⁴ Noyemijantzin-karite-paeni, eerorika amataneero kameetha-yitatsiri, aminaashi-waeta akantzi: “Nawentaari Tajorentsi.” Iroka awentaa-shiwaetaantsi, tee owawijaako-shiretantzi.

¹⁵ Jame oshiyakaa-wenta-wakiro: Eenitatsi noyemijantzin-karite okowityee-motari iithaari, itasheyaaawaetzi eejatzi,

¹⁶ opoñaashityaa pikanteri: “Pawijanaki janta noyemijantzin-karite, aamaa ari ipaetakimi pikithaatyaa, ari powapaakyaa kameetha.” Tema tee pipawakiri kowityee-motariri, ¿Petakota-karima? Teera petakotari.

¹⁷ Ari okimitari eejatzi awentaa-witaari Tajorentsi. Terika antayirotzzi kameethari, aminaashi-waetaka.

¹⁸ Arira okimita itzimi-rika kantatsini: “Nawentaari Tajorentsi.” It-sipa, ikantzi: “Nantziro kameetha-yitatsiri.” Eerorika pantaneero eeroka kameethari, ¿kantachama poñaahantero pawentaa-naari? Naaka-rika, ari noñaaha-kimiro nawentaa-naari, nantaneero kameetha-yitatsiri.

¹⁹ Pikanta-piintawita eeroka: “Niyotziri naaka Tajorentsi apani ikanta.” Omapero-witatyaa. Roo kanteencha imatzitayitakawo peyari-paeni riyotziro iroka, ithaawantari Tajorentsi, rompetawaeta.

²⁰ Kaari imajontziteetzi, otzimatyee ayoyitee aaka: terika antayiteero kameetha-yitatsiri, aminaashi-waeta awentaa-witaari Tajorentsi.

²¹ Akenkishiryaa-koteri paerani Abraham. Ishinetakiri itomi Isaac rashita-kaeyaari Tajorentsi itaapooki-mentoki. Rootaki rantakiri Abraham ikimita-kaantee-tanta-kariri tampatzika-shireri.

²² Ari añiirori, teera apaani ikantaki: “Nawentaari Tajorentsi.” Tema rantakiniri okaatzi ikantziriri. Ari okanta rooñaawontan-takawori omaperotatyaa rawentaa-perotakari Tajorentsi.

²³ Ari omonkaataka rojankinee-takiri paerani, okantzi: Rawentaa-nakari Tajorentsi irika Abraham, rootaki ikimita-kaantaariri itampatzika-shiretani.

Rootaki ikantan-teeta-kariri eejatzi paerani Abraham:

Rapatziyani Tajorentsi irika.

²⁴ Ñaakiro. Teera apatziro otampatzika-shireta-kaantzi akantzi: “Nawentaanaari Tajorentsi.” Otzimatyee anteniri ikanteeri eejatzi.

²⁵ Ari okimitakari eejatzi paerani Rahab, mayempi-witachari. Ikimita-kaantawo Tajorentsi tampatzika-shireri, omanakiri opankoki owayiri, opoñaashita otyaanteeri ikinanta-neeyaawo otsipa awotsi eero rowamaan-teeta-wakari. Tema rootaki ikimita-kaantaawori Tajorentsi tampatzika-shireri roori, tema eenitatsi antakiri.

²⁶ Eerorika otzimanee ashire, peyakota-nakae. Ari okimitzitari eejatzi, eerorika antayitziro kameetha-yitatsiri, aminaashi-waeta awentaa-witanaari Tajorentsi.

3

Amina-waantetaantsi

¹ Noyemijantzin-karite-paeni, eero akowashi-waeta ayotaan-tayite. Tema paata aritaki raminakoe-teeri rantayitee-takiri, riyyitaki yotaantaniri imaproteete rowajankitahaeteri eerorika imonkaatanta.

² Otzimi-motee maawoeni akinakaa-shiyitari. Rooma eenitatsi-rika amina-pero-waantetaniri kaari kantzimo-neenta-kaeyaarini isheninka, riritaki kameetha-shireteen-tsiri, ari okantaki raminako-wenta-neeyaa eero rantanta-naawo kaari-perori.

³ Roojo-ponthotee-tziri ikyaakoetani, ari itzimpata-koetziriri, rootaki ikinanta-yityaari jempe inintakae-tziri. Oryaani naawita itzimpata-koentantiriri, roo kanteencha omatziri okemakaeri, okantawitaka antaritaki ikyaakoetari.*

⁴ Pikenkishiryaa-kotero antawo pitotsi. Aririka otampyaata-kote niyankyaani inkaari, ayiro tampyaa jempe-rika onintakaawo. Eenitzimaetacha oomaro otsinampaerori okinakaero jempe-rika inintziro komatzirori, okantawitaka tee antawotzi komarontsi.

⁵ Ari okimitakari eejatzi paantentsi, tee antawowita, rootaki añawaetan-tapiintayitari. okimitakari paamari, oryaani naawita owakira omorekanaki, roo kanteencha aritaki opaamata-kaakiro antawo antami.†

⁶ Ari okantari eejatzi paantentsi okimita-kotawo paamari. Aririka añawaetaki eepichokiini, antawo owaaripero-shireta-waetaka, kantacha eejatzi añeero ashi oyiro owaaripero-shiretante. Tema sharinkaweniri yoteerori añawaee-yitan-tyaawori owaaripero-shiretan-tatsiri.

⁷ Pikemi noshiya-kaawentero. Kameethatatsi ipireetyaari antami-weriyitatsiri, tsimeri-yitatsiri, maanki-paeni, eejatzi ikaatzi jeekayitatsiri nijaaki, maawoeni. Ari rameyitakyaa irika-paeni ipireeta-kyaari-rika.

* 3:3 ikyaakoetani = caballo † 3:5 paantentsi = nenetsi

⁸ Roo kanteencha tekatsi atziri manteroni ramina-pero-waantetyaa, ikimita-kaantero ipireetari. Okimitawo ipaante opiyanta-tyeemi, owamaan-taniro iroka.

⁹ Rootaki apaante akantanta-piintariri Tajorentsi: “Ashitanari, kameethari eeroka.” Roojatzi apaante ayakatantari asheninka, ikaatzi kemashire-yiteeriri Tajorentsi.

¹⁰ Apaani naawita apaante, roo kanteencha ari añaaawaetantawo kameethari eejatzi kaari-perori. Noyemijantzin-karite-paeni tee okameethatzi atsi-patayitero añaaniiyitari.

¹¹ Pikemi noshiya-kaawentemiro. Jempe-rika oshitowaatzi nijaa, kite-shaari okanta, eero añiiro okipachaate.

¹² Noyemijantzin-karite-paeni, ¿Kantachama pankirentsi pochata-tsiri okithokitzi añeero okithokitero kepishita-tsiri? ¿Kantachama añaaapiintziri pankirentsi okithokitan-tyaawo shiwitha-maeshi? Ari okantzitari nijaa aririka okipachaate, eero añiiro okiteshaate.‡

Inkiteki opoñaawo yotanitaantsi

¹³ Ayota-nita-naarika, akenkishiryaa-naarika, etakotantyyaa, atsinampa-shirete okantakaakae ayota-nita-naari.

¹⁴ Rooma añeero-rika akija-neenta-shireta-waetante, onawakaa-waetyaa, tee okameethatzi akantakaapero-waetyaa. Atheeya akante: “Naaka yotaniri.”

¹⁵ Aririka amayitakiro iroka, kaarira Tajorentsi yotakaeroni. Rootaki ikenkishiryaa-piintziri jaawiki-jatzi, ikenkishiryaa-kaantziri Kamaari.

¹⁶ Ari okanta aririka akija-neenta-shireta-waetante, onawakaa-waetyaa-rika, añiiro eejatzi apomeentsita-wakaeyaa, rootaki akaari-pero-shire-piintan-tyaari.

¹⁷ Roo kanteencha riitakirika Tajorentsi kowakaeroni ayota-niteeyaa, aritaki añeero akite-shiretanee, amina-minatero ajeekan-tyaari kameetha, etakotan-tayityaa, eero akija-shireta-waetanaa, aneshironkatantayitee, owameethatero antawae-yiteri, kyaaryoo akantawentan-taneeyaa, eero owapeyi-motan-tanaa eejatzi.

¹⁸ Aririka akanta-piinta-nakyaa aapatziya-wakaa-neeyaa, aritaki añaaakiro paata rowameetha-shire-peroetee. Okimityaawo ipankiwaeteetzi, ari añeero paata owiikiyiteero okithoki.

4

Aapatziyawori jaawiki-jato

¹ ¿Iitaka opoñaantari pikosheka-wakaantari eeroka-paeni? ¿Iitaka pikijaneenta-wakaantari? ¿Kaarima kantakaan-tzirori iñaama-shireteetawo ikowityaa-waetee-tziri?

² Piñaama-perotakawo oetarikapaeni, teemaeta otzimimo-tzimi. Poonako-neentakari rashitari itsipa, tema te otzimimo-tzimi eeroka. Pikoshekanta, powanta-yiwitaka. Tee piñiimaetawo otzimi-motemi pikowayiwitari, teera pikowa-kota-tziri Tajorentsi.

³ Rootakirika pikowa-kotziriri Tajorentsi pikowayitziri, tee ipimaetzimi. Pikowa-kota-nta-shita pantayitan-tyaawori kameethatzi-moyitzimiri eeroka.

⁴ Pikimita-shitakawo kaari kinatari oemi, oñaaki itsipa, rootaki okijaneenan-tanakariri oemi. Ari ikimitakari maawoeni kowayitzirori raapatziyaawo jaawiki-jato, ikijaneenta-natziirira Tajorentsi.

‡ 3:12 pochata-tsiri = higo; kepishita-tsiri = aceituna; pankirentsi = higo; shiwitha-maeshi = uva

⁵ ¿Aminaa-shitama rojankinee-takiri paerani, kantatsiri: “Rotyaan-takiro Tajorentsi Ishire neshironka-yiteeni, riitaki aminakowenteeni eero antanta-yitawo kaari-perori?”

⁶ Ineshironkatee Tajorentsi, rootaki ikantan-teetari jankina-rentsiki: Tee rariperotziri Tajorentsi kantakaaperowaetachari, Riima tsinampa-shireri osheki ineshironkateeri rirori.

⁷ Rootaki nokantantari naaka: Patsipewentee-yaawo ikowakaemiri Tajorentsi. Pamaweteri Kamaari, aritaki piñaakiro ipakahaemi.

⁸ Pikenkishiryaneeri eeroka Tajorentsi, tema kijokiro rowanakimi Rirori. Pikaari-pero-shirewitaka, pooka-yiteero. Terika pikyaaryoo-wenteeri, pikite-shire-wenteeri.

⁹ Pikenkishiryaa-koteero pantayi-witakari, pikimo-shire-wenta-shitakawo kaari-perori. Otsizmatyee powashireta-kotee-yaawo okaatzi pikimo-shire-wenta-shitakari paerani.

¹⁰ Pitsinampa-shire-wenteeri Awinkatharite, tema riitaki pinkatharita-kahaemini paata.

Kanta-kota-wakahaantsi

¹¹ Noyemijantzin-karite-paeni, tee okameethatzi akanta-kota-wakaa-waetyaa. Aririka pikanta-koteri itsipa, pitheenka-tzirowa Ikantakaan-teetani. Tema iroka panteeri, otzimatyee pikemijanteero Ikantakaan-teetani, eero pikenkithata-kowaeteero.

¹² Apani ikanta jankinata-kaanta-kirori paerani Ikantakaan-tani, apani ikanta eejatzi riitaki matzirori ramina-koteri ranteetziri paata. Riitaki matzirori rowawijaako-shiretantzi, riitaki matzirori eejatzi rowajanki-taantzi. Tekatsi aetyaa aaka amatantyaari akantako-yiteri itsipa.

Tee ikantakaa-pero-wenteetawo anteerira paata

¹³ Eeniyitatsi kantashi-waeta-chari: “Aritaki niyaataki okitejeta-manee nampitsiki, apaani ojarentsi nojeeka-waete janta, niyomparityaa, nayi osheki koriki.”

¹⁴ Roo kanteencha tee piyotzimaetyaa oeta awiji-motemini inkaamani. Okimitawo añaatari menkoryeenka. Tee oshenkaa-nitzi, eepichoki okanta-paentyaa, opoñaashityaa opeyaneeeyaa, eero añaa-waero.

¹⁵ Iroka pikanta-yitemi: “Riitakirika Tajorentsi pinawoni nañaatari, ari nantakiro ikowakaanari rirori.”

¹⁶ Roo kanteencha pawentaa-shiwaetakawo pikantakaa-pero-waetaka apaniroeni. Aminahantsi iroka, tee okameethatzi.

¹⁷ Aririka ayowityaawo owameetha-shiretan-tatsiri, roo kanteencha tee amatziro, eenitatsira antani, kaaripero-shiretakae.

5

Ikenkithata-koetziri ashaahantachari owashironkaan-tatsiri

¹ Pikemi ashaahantziniri-paeni. Piraako-neenteeyaa eeroka-paeni, tema rootaentsi piñeero pashironkaa-waeteeyaa.

² Ari opathaa-yitee maawoeni powaahawo. Opereki-mawo-yitee pithaari-paeni.

³ Ithonkyaa ipowayitee piyorikite, poreryaa-yita-tsiri, maawoeni. Ari riyotee-temiri pipiyota-shitakari, riitaki taakahae-mini paata. ¿Rootakima pipiyotan-takariri?

⁴ Tee pipinayi-tziri patzirite, pipiyota-shitakawo powaahawo. Ikiji-matakimira pipanki-waeta-kaani-paeni eejatzi powiikita-kaani-paeni, tema ike-makiri Tajorentsi Shintsi-perori.

⁵ Apatziro pinintaa-waetaka, tee pikenkishiryaa-kotziiri itsipa, apatziro pikimo-shire-wentakiro powaahawo. Pikimitakari piratsi iwathan-teetziri, aririka ikyeetaki kameetha, ikantaki ashitariri: “Jame owamayiri nopira, wathataki kameetha.” Ari ikimiteemiri Tajorentsi.

⁶ Powashironkaa-yitakiri kameetha-shireri, roojatzi ikamanta-yitakari, tee piñaawityaari ipiyako-wentyaa.

Pamawewaenitee, pamana-yiteeya

⁷ Noyemijantzín-karite-paeni, pamawewaenite poyaawentyaari ipiye Awinkatharite. Pikimityaari pankiwae-rintzi, amawewaetaniri irika royaawentawo inkani oparya-kote iwankiri iñaantyaawori okithokite.

⁸ Ari pikimityaari eeroka, pawewaetanite poyaawentyaa. Kijokiro powanakiri, tema eero ojamanitzi ipokantee-yaari Awinkatharite.

⁹ Noyemijantzín-karite-paeni, rootaki eero pikanta-kowaetantari itsipa-paeni. Tema pokimatee amina-koteemini pantakiri eeroka.

¹⁰ Pikenkishiryaa-koteri Kamantan-taniri paerani. Tajorentsi otyaanta-kiriri ikenkithata-koyiteeri. Roo kanteencha osheki ikemaatsi-waeyitakawo rirori ramaweyitakiro. Ari pikimi-yitee-yaari eejatzi eeroka.*

¹¹ Tema aeyiteeri “kimoshireri” irika-paeni atsipeta-kawori ikemaatsi-waeta. Piyota-kotziiri awaejatziteni Job, ramaweyitakiro. Piyotzi-teeyani jempe ikanteeri retakotaari Tajorentsi. Tema Tajorentsi, riitaki neshironkatan-taniri, kaminthaan-taniri.

¹² Noyemijantzín-karite-paeni, iroka kowaperota-chari: Otzimi-rika pikenkithata-koteri, eero pipaeryaa-shiwaetari Inkite-jatzi eejatzi jaawiki-jato. Kyaari-pero-rika pantero pikantziri, pikante: “¡Ari!” Rooma eerorika pantziro, pikante: “¡Eero!” Amine rowajankitee-tzimi-kari.

¹³ Piña-karika okantzimo-shireta-waetemi, pamaniri Tajorentsi. Rooma pikimo-shireta-waete-rika, pomampaa-wentyaari Tajorentsi.

¹⁴ Pimantsiya-waetzi-rika, pikaema-kaanteri reewarite-paeni kemijantzinkari ipoki ramana-kotemi, opoñaashitya itziritan-temiri yeenkantsi ikowa-koteri Tajorentsi.†

¹⁵ Tema aririka ramana-kotantakyaa awentaa-perotariri Tajorentsi, aritaki retsiyata-kota-kahaemi. Rootakirika kantakaan-tzirori pikaaripero-shireta-waetzi pimantsiyatan-takari, ari ipeyakoe-teemiro eejatzi.

¹⁶ Powaryaa-shiretziri-kari pisheninka, pikanteeri: “Pipeyakoteena.” Pamaneeri Tajorentsi, pikanteri: “Ashitanari, petsiyata-kota-kaayiteeri mantsiya-yitatsiri.” Tema aririka ramana-kotantyaa kameetha-shireri, rantayitziiniri ikowako-yitziiriri.

¹⁷ Tema atziri irika paerani Elías, roshiya-yitee akantayita aaka awathaki. Roo kanteencha ikemijantakiri kameetha Tajorentsi. Ikowa-kotakiri eero oparyanta inkani. Mataka, awijaki mawa oarentsi tee oparyee.

¹⁸ Opoñaashita rapiiteero ikowa-koteeri, roojatzi oparyan-taari inkani. Shookayitane pankirentsi.

¹⁹ Noyemijantzín-karite-paeni, aririka pikemijanta-kahaeri ikaatzi ookawi-taawori rooperota-tsiri,

²⁰ powawijaa-koteeri ikaaripero-shire-witaka. Jatawitaa sharinkaweniki aririka ikamaemi. Maperowitaka ikaaripero-shire-witaka, roo kanteencha ikemijantee, ipeyakoteeniri Tajorentsi maawoeni, eero ikenkishiryaa-kotaawo.

* 5:10 otyaanta-kiriri = waerontsi † 5:14 ikowa-koteri = waerontsi

RETAKARI ROJANKINARI PEDRO

Wethataantsi

¹ Naaka Pedro jankinatzi-mirori iroka. Rotyaantaa-rewote Jesús Jeepatzii-totaa-rewo naaka. Eeroka-paeni nojankinatzi pikaatzi piyeeki-moyitziri jaawiki-jatzi-paeni kaari rashitaari Tajorentsi, tema pinteenaayaayanaka pinampi-yitawo maawoeni nampitsiki-paeni janta Ponto-ki, Galacia-ki, Capadocia-ki, Asia-ki eejatzi Bitinia-ki.

² Riyotzitaka paerani Tajorentsi Ashiteeri ari riyoshii-yiteemi roete-shiretan-teemiri Ishire. Ari okanta pikemijantan-taariri Jesús Jeepatzii-totaa-rewo itzimi apatakirori rira ikamawentakimi. ¡Okantashitzimaetyaa ineshironka-peroteemi, ijeeka-kahaemi kameetha!

Añaashireta-kaantzi oyaako-yiteeri

³ Jame ajahaawenteeyaari Tajorentsi, riitaki ipaapatetari Awinkatharite Jesús Jeepatzii-totaa-rewo, tema ineshironka-pero-yitee okimiwitaawo owakirami atzimayiteemi. Añaashireta-kaayitee oyaako-yiteeri, tema añahae Jesús Jeepatzii-totaa-rewo ikamawitaka.

⁴ Rootaki akowaeri ikashiya-kaeta-kaeri, ashi oyiro añeero, tee amashinita, eero othonkanitaa. Roojatzi ikashiya-kahae-takimiri eeroka-paeni inkiteki.

⁵ Rootaki ishintsinka Tajorentsi raminakowentan-teemiri eeroka-paeni. Riitaki kantakaawori pikemijantan-teeyariri ari okantyyaa rowawijaako-shiretan-teemiri paata oweyaanta-paakyaawoni kitejeri.

⁶ Rootaki pikimo-shiretan-takari, okantawitaka piñaawitakawo pikemaatsiwita-paenta, iñaanta-shiretee-tzimi.

⁷ Ikimita-kaantee-takimiri jempe ikantee-tziri ooro, itahaetziri iñaantee-tyaariri kameetha-rika ikanta. Okantawitaka irika ooro tee ashi royiro iñahaeteri, aritaki ithonkaeyaa. Roo kanteencha aririka ipiyapaaki Jesús Jeepatzii-totaa-rewo, ari iñahaeteemiri kyaaryoo-rika pikemijantakiri. Arira iweshiryaawentee-teemiri eeroka-paeni, ari ipinkathateemi, osheki ikenkithata-koeteemi.

⁸ Petako-perotyaari Jeepatzii-totaa-rewo okantawitaka tee piñaaritziri. Pikemijanteeri, osheki pikimo-shire-wenta-peroteeri, okantawita tee piñaawityaari nimaeka.

⁹ Tema pikemijanta-yiteera eeroka-paeni, aritaki piñaayiteero rowawijaako-shireteemi.

¹⁰ Ikamanta-koyitakiro paerani Kamantantaniri-paeni jempe okanta-kota ineshironkatantee paata Tajorentsi. Rootaki neshironkatantsi piñaakiri eeroka-paeni. Roo kanteencha irika-paeni Kamantan-taniri, tee ikemathaperotziro, ramatsinka-wentakawo, osheki rojampita-kowentakiro jempe okantyyaa rowawijaa-koetan-tyaariri.

¹¹ Ikowaki riyote iita owawijaa-kotan-tatsini, jempe-rika okaatzi ipokantyyaari. Tema riitaki Itajorenka Jeepatzii-totaa-rewo thaweta-kaayitakiriri, oshekira ikemaatsita-kaawaetyaari Jeepatzii-totaa-rewo opoñaatyaari iñeero rowaneenkawo.

¹² Eenitatsi yotakaa-kiriri Kamantantaniri-paeni, teera rii ñaayiteroni, tema eeroka-paeni. Tema pikemayiteero nimaeka Kameethari Ñaantsi. Rotyaanteetakiro Ishire tajorentsi ipoñaakawo inkiteki ikenkithata-kaanta-kimirori. Roojatziro iroka ikowaeya-witakarini Ronampiripaeni Tajorentsi iñeero.

Akitei-shirewentee-yaari Tajorentsi

¹³ Paamaakowentyaawo pikenkishiryaani, pikimityaari owatha-kitzirori iithaari. piKiyothanite. Poyaawentyaa ikaminthaa-paemi Jesús Jeepatzii-totaa-rewo aririka ipiyapaaki.

¹⁴ Pikimityaari shirethari eentsi. Eero pantashi-waetawo piñaamata-shiyitari paerani, okantakaemi tee piyowaetzi.

¹⁵ Riitaki pikimita-koteeyaa kaema-shireta-kimiri. Riitaki kiteshireri. Pikimita-kotee-yaari, pikite-shirete otzimayitzira pantani.

¹⁶ Tema jankinataka ikanteetzi:

Pikiteshireyitee eeroka-paeni, tema kiteshireri nokanta naaka.

¹⁷ Tema pikanta-piintziri “Pawa” aminako-yiteeroni tampatzika okaatzi rantayitakiri atziri-paeni, otzimatyera pikemijanta-piinteri eenirowa pi-jeeki jaka kepatsiki.

¹⁸ Tema piyotzi kaari koriki, kaarira ooro ipinako-wentan-teeta-kimiri, pawijako-shiretan-taari pitzimaetyaa-shiwitaka pikimita-kotari piwaesatziteni. Tema te ikameetha-perotzi ooro eejatzi koriki, aritaki ithonkaeyaa.

¹⁹ Tema rootaki rira Jeepatzii-totaa-rewo ipinako-wentan-teeta-kimiri, tema ikama-paentzi rirori, ikimita-kotakari piratsi, tee ramashi-waeta, tekatsi ikantawaetyaa iwathaki.

²⁰ Tema paerani tekira rowetsikiroota Tajorentsi kepatsi riyotzitaka oeta ranteri Jeepatzii-totaa-rewo. Roo kanteencha owakira piñero nimaeka, ipokaki, rowawijaako-shireteemi.

²¹ Okaatzi rantzi-mota-kimiri Jeepatzii-totaa-rewo, rootaki opoñaantari pawentaa-shiretaari Tajorentsi. Tema riitaki Tajorentsi owañahaeriri, roñaahan-teero rowaneenkawo. Poyaakoyiteeri nimaeka Tajorentsi pawentaa-shiretaarira.

²² Tema pishiretha-wentaawo kyaariperori, tema kiteshireyiteemi. Po-etziñaarikotyaaawo petakotantayityaa, pikimita-kaantero petakotari pirentzi okaakiini.

²³ Tema okimiwitakawo papiitaa-tyeeromi pitzima-yiteemi. Roo kanteencha eenitatsi pipaapa-tentaari, kaari atziri kaamaniri, tema kañaaniri rirori. Okanta apiitan-taari pitzimayitapanaatzi, rootaki iñaani kañaanitakahaemiri eejatzi.

²⁴ Tema:

Awatha okimiwitawo inchashi.

Eeniwitacha owaneenkawo, okimiwitawo inchashi otzimi oteyaki.

Roo kanteencha okama-shitzi inchashi

opoñaashityaa opari-teyakitee.

²⁵ Roo kanteencha iñaani Tajorentsi, ashi owaero.

Rootaki iroka Kameethari Ñaantsi ikamantee-takimiri eeroka.

2

¹ Rootakira pookan-tyaawori pikaariperotzira, eero pitheeya, eero pikamatawi-ritzi, eero poonawa-kaa-waeta, eero pikiji-matawa-kaawaeta.

² Pikimityaari eentsi owakira tzimaentsiri ikoyi ithote iteni. Ari pikantayitaneeyaari eeroka-paeni, pikowaero tajorentsita-tsiri antaripero-shireta-kaemini, ari okantyyaa pawijako-shiretan-teeyaari,

³ tema piñaakiro ineshironkayiteemi Awinkatharite.

Mapiki kañaanitatsiri

⁴ Pikemijanteri eeroka-paeni kimitakawori kepayi, roo kanteencha kañaaniri rirori. Osheki atziri-paeni maninta-kirori kepayi, roo kanteencha Tajorentsi ikimita-kaantawo ikowa-peroetani kepayi, osheki owinawo.*

⁵ Ari pikantzi-taari eejatzi eeroka-paeni pikimitaawo kepayi, rahaetakiro rowetsikan-teetyaawori pankotsi, okantawitaka tee pikimi-witawo kepayi, tema añaatsimi eeroka. Pikimitaari eejatzi Ompera-tajorentsitaawo-rewo ashitakaariri Tajorentsi ratsipeta-kaani. Riima pashita-kaariri eeroka Tajorentsi, tee ikoñaaniwita, riitaki ookimota-kariri, okantakaawo okaatzi rantayiteeri Jesús Jeepatzii-totaa-rewo.

⁶ Tema rootaki okantziri Jankina-rentsi-perori:

Pamini, nowatzika-kiro otzinkami ikowa-peroetani Kijakowentoniki.

Rootaki otzinkamipanketyaari pankotsi.

Osheki owinawo iroka.

Ikaate awentaa-shiretee-yaarini otzinkamitakari, eerowa raminaa-shiwaeta paata.†

⁷ Eeroka-paeni pikaatzi pikemijantee, pinintaa-yitaawo otzinkami tzimatsiri osheki owinawo. Riima kaari kemijanta-tsini, tee iñiirori-paeni, riitaki ikenkithata-koetakiri Jankina-rentsi-perori, ikanteetzi:

Imaninta-witakawo kepayi wetsikirori pankotsi,

Roo kanteencha roojatzi rahaeteeri iroka tzinkamintsi-perotatsini.

⁸ Ikanteetaki eejatzi:

Kijotatsiri rantziwateetari,

oshoompiki owaryaan-tatsiri.

Tema ikimiwitawo iparyan-tatyee-yaawomi ikaatzi piyatha-yitakawori iñaani Tajorentsi. Riityakira riyoshii-yitakiri Tajorentsi rowajankitaa-yiteeri.‡

Isheninka-yitaari Tajorentsi

⁹ Rooma eeroka-paeni, iroka pikanta-yitaari:

Riyoshiitaki Tajorentsi pisheninka-paeni,

Rompera-tajorentsitemi Pinkathari,

Roete-shireta-tziimi rinashi-yitaari itsipa-jatzi-paeni.

Pitsipayitaari atziri-paeni rashiyitaari Tajorentsi.

Ari pikanta-yitaari omatantyaari pikenkithata-koteero kameethari jempe okanta ikaema-shire-yiteemi pijeeka-witaka otsirenikaa-kitzira, kimiwitaa nimaeka pijeekaa-tyeemi ikoñeeta-kaerowa rirori.

¹⁰ Paerani eeroka-paeni tee pisheninkata-wakaawita, rooma nimaeka pi-mateero tema isheninkateemi Tajorentsi. Paerani eeroka-paeni tee pitsipawitari ineshironkatani Tajorentsi, rooma nimaeka piñeero ineshironka-yiteemi eeroka.

Romperatani akapaeni Tajorentsi

¹¹ Netakotani-paeni, pikimita-kaantero eeroka-paeni eeromi pisheninkata-naari jaawiki-jatzi. Rootaki noshintsi-tantemiri eero pikowashiryantawo jaawiki-jato. Tema rootaki kimitakawori iroka-paeni roomi kosheka-shire-yitee-mini.

¹² Okaate pantayiteri, kameetha inimoyiteeri atziri-paeni. Aamaashityaa tzimatsi kijimawae-witzimiri nimaeka, roo kanteencha aririka iñaaneero pantaneero kameethari, ari ikenkishiryaa-neeyaa, ipinkathata-neeri Tajorentsi aririka raminakoe-teeri maawoeni rantayitakiri.§

* 2:4 kepayi = mapi † 2:6 otzinkami = mapi ‡ 2:8 kijotatsiri, shoompikinto: mapi § 2:12 aririka raminakoe-teeri rantayitakiri = Ikitejerite Pinkathari

¹³ Ikoyi Tajorentsi eero pipiyatha-yitari atziri-paeni ikaatzi pinkathari-wentzimiri pinampiki. Pimatzi-tyaari itzinkamitari pinkathari-wentantatsiri pinampiiteki.

¹⁴ Eero pipiyathatari eejatzi rotyaantani owajankitaa-yiterini kaari-perori, tema riitaki iweshiryaa-wentyaari atziri-paeni antayitzirori kameethari.

¹⁵ Rootaki ikowakaemiri Tajorentsi. Aririka pantaneero iroka tampatzikata-tsiri, aritaki romaeryaakiri majontzi-shireri ikoyimi ikanta-koteri.

¹⁶ Jeekayiteemi Kameetha nimaeka eeroka-paeni. Roo kanteencha eero pantaneero kaari-perori, tema pikimita-kotaari romperatani Tajorentsi.

¹⁷ Pipinkathateri maawoeni. Petakotyaari noyemijantzin-karitepaeni. Pipinkathateeri Tajorentsi. Pipinkathateeri pinkathari-wentzimiri pinampiki.

¹⁸ Eeroka-paeni omperataa-rewo, pishirethatyaa aririka romperateetemi. Tee apatziro pipinkathateri aakameethatzimiri, pimatzi-tyaari eejatzi owatsimaa-waetzimiri.

¹⁹ Eenitatsi-rika antakirori ikoyiri Tajorentsi, opoñaashityaa ramawetanakiro imaninta-waetee-takirira, riitaki rajahaa-wentyaari atziri-paeni iñaakiri imatakiro kameethari.

²⁰ Eenitatsi-rika amawetashita-kyaawoni rowajankitaa-wentee-tziri rantakiro kaari-perori, tekatsira ajahaawentyaarini. Rooma eeroka-paeni, aririka pamawe-ta-kiro pikemaatsita-kowentyaawo tampatzikari, rootakira inimotziriri Tajorentsi.

²¹ Rootaki ikaema-shiretee-tanta-kimiri, tema riitaki Jeepatzii-totaa-rewo kemaatsita-kowenteemi eeroka. Ari okanta roñaahanta-paentzi-mirori okaate panteeri eeroka.

²² Tekatsi kaari-perori ranta-paenteriri rirori, Tee itheeri-waanteta-paenta.

²³ Ikaweya-waetee-takiri paerani rirori, tee ipiyatantyyaa. Ikanta rowajankitaa-waetee-takiri tee rajarii-matantyyaa ipiyatantyyaa, tema riitaki rawentaa-pero-taka yotzirori ramina-kotante kameetha tampatzika.

²⁴ Ari okanta ikentakoe-tanta-kariri, okantakaawo iyaari-peronka atziri-paeni. Rootaki añaantee-yaawori ooka-yiteero kaari-perori, akameetha-shiretantayiteeyaari, akimitakaan-taneeromi akamayita-tyeemi opoñaashita añaayiteemi. Tema ikanteetzi:

Osheki rowatsi-naawaetee-takiri, rootaki añaantaawori aakapaeni awijakoyitee.

²⁵ Paerani eeroka-paeni pikimitakari piratsi kinawaeta-shita-chari. Roo kanteencha okimiwitaka pipiyaa-tyeemi ijeekira aminakowentziriri piratsi, riitaki aminakowenta-shire-yiteemiri eeroka-paeni.*

3

Rantayiteeri awakaachari

¹ Iroka pikanta-yityaari eeroka-paeni iinanteetari, pishirethatzi-motyaari piimi-paeni. Okantawityaa eeniyitatsi-rika ikaate kaari kemijanteroni iñaani Tajorentsi. Aamaa-shityaa aritaki pikemijanta-kahaeri aririka iñaakimi jempe pikantanaa,

² kiteshiretaneemi, pipinkathatantzi.

³ Eero aminaashi-waeta iñeetemi owaneenkatakimi, pimpita-yitziro piishi, piporeryaa-perotzi, powaneenka-yityaa.

* 2:25 piratsi = owisha

⁴ Tema rootaki kameethatatsi pimataneero kaari koñaanita-tsini, pikameetha-shiretee. Tema aririka atsinampa-shireta-waete eero athaa-wako-waeta, ashi oyiro roori tee othonka-nita, rootaki ikowa-perotziri Tajorentsi.

⁵ Arira okantayitakari paerani kiteshireri tsinani awentaa-shireta-kariri Tajorentsi, opinkathayitziri oemipaeni.

⁶ Okimitaha paerani Sara oshirethatzi-motari Abraham, oetziri oemi: “Nowinka-thatani.” Eerokaetera kimitawori ojawoyiteemi aririka pimataneero tampatzikari. Ari okantyyaa eero otzimanta oeta pithaawan-tawaetyaari ikijawentee-temiri.

⁷ Ari pikimitari eejatzi eeroka-paeni iimenteetari, piñaanta-piintyaawo pariperotero piina-paeni. Pineshironkatero, otsinaniwaetatzi roori. Pikimita-kaantero ineshironkae-tziro jataa-nita-tsiri owamentotsi. Pinkathatero tema ineshironkae-teero roori añashire-yitee ikimiteetakimira eeroka, tee opaashinitzi okaatzi ikashiya-kaeta-kimiri. Rootaki pantaneeri ari okantyyaa eero omanonkan-tawaeta pamana-piintani.

Pankinawentawori rantayita-neero kameethari

⁸ Ari okantari, paapatziya-wakaeyaa, pineshironkatante, petakota-wakaeyaa tema okimitanaa-tyaawo pirentzita-wakae-yaami. Pineshironka-teeri piimi. Pitsinampa-shirete.

⁹ Eero pikemaatsita-kaari kemaatsita-kaemiri eeroka, eero pininatziiri ninatakimiri eeroka. Tema pineshironkatatyeeeri pitajonka-wenta-kaateri rirori. Tema rootaki ikaema-shiretan-takimiri Tajorentsi itajonka-wenta-yiteemi eeroka.

¹⁰ Tema ikanteetaki:

Ikaatzi koyirori inintaa-waetyaa kameetha rañee,

Rookaero ininatan-tawaetzi, ikamatawi-riwaantetzi eejatzi.

¹¹ Otzimatyee rookaero kaari-perori. Tema ranteero kameethari.

Rootaki ikowa-ntaa-piintaari ijeekayitee kameetha.

¹² Tema riyotziri Awinkatharite ikaatzi kameetha-shireri.

Rowayempitatari ikaatzi amana-piinteeri.

Riima kaari-pero-shireri-paeni, ikatsimatziiri raminiri Awinkatharite.

¹³ Eentsikiroeni pantayita-neero kameethari, ¿eenitatsima kemaatsita-kaemini?

¹⁴ Eenitatsi-rika owajankitaa-kimini pantzirowa kameethari, ari itajonka-wentakimi Tajorentsi. Tema ikanteetaki:

Eero pithaawan-tashi-waetari, eero okantzimo-shireta-waeta-shitzimi eejatzi.

¹⁵ Tema rootaki kameethatatsi poshiretee-yaari Jeepatzii-totaa-rewo, tema riitaki pipinkatha-peroteeri. Powetsika-yityaa pikamantantero jempe okanta-kota poyaako-yitziri, aririka itzimi ojampitemini. Roo kanteencha entsikiroeni pikamantantero, pipinkathatante eejatzi.

¹⁶ Eekiro piyaatatyee pikenkishiryeeero tampatzikata-tsiri, pantayiteero kameethari pawentaa-neeyaarira Jeepatzii-totaa-rewo. Aamaa-shityaa ari ikaaniwenteyaa ikaate theeyako-witemini.

¹⁷ Rootakirika ikoyiri Tajorentsi, rootaki kameethatatsi pikemaatsita-kowentyaawo pantayitziro kameethari. Rootaki maperotzirori okaariperotzi piñero rowajankitaa-wentee-temiro pantakirowa kaari-perori.

¹⁸ Ari ikantzitaka eejatzi Jeepatzii-totaa-rewo, tampatzika-shireri rirori, ikamawentakiri kaari-peroripaeni tzimpina-shire-waeta-tsiri. Rootaki

rantantakawori okantyya raantee-yaariri itsipatee-yaari Tajorentsi. Osheki rowatsina-watha-witee-takari rowamaan-teeta-kariri, roo kanteencha rowañaa-shiretee-teeri.

¹⁹ Riitaki jatashire-teen-tsiri ikenkithata-kaayiteeri ishire etayita-kawori paerani romonkyaashirete-takiri.

²⁰ Tema osheki ipiyatha-yitaka rirori-paeni rowetsikan-takawori paerani Noé antawo amaatako-mentotsi, oyaawenta-witacha Tajorentsi tee ithaakyaa-waetzi. Roo kanteencha eepichokiini atziri awijakotaatsi ipiinkimi, ikaamatsitzi 8.

²¹ Riitaki pikimita-kotaari eeroka-paeni jempe pikanta pawijako-shire-yitee pomitsiryaa-yitaa. Iroka omitsiryaaataantsi teera okimitawo ikiwaetziro ikepatsi-watheetzi. Tema amanaantsi iroka ikowakoe-tziri Tajorentsi ikenkishiryaa-kaantero tampatzika-shireta-tsiri. Tema pawijakotee okantakaan-tziro rañahaera Jesús Jeepatzii-totaa-rewo.

²² Ijeekae inkiteki nimaeka rakoperoki Tajorentsi ipinkathari-wenteeri Ron-ampiripaeni Tajorentsi, ipinkathari-wenteeri inkite-weri pinkatha-ritatsiri janta, ipinkathari-wenteeri tzimayita-tsiri ishintsinka.

4

Antawaeteeniri kameetha Tajorentsi tema eenitatsi imatakaa-yiteeri

¹ Ari okanta, ikemaatsita-kowentee Jeepatzii-totaa-rewo ijeekanta-paentari jaka jaawiki. Rootaki pikenkishiryaa-kopiintee-yaari eeroka-paeni. Tema ikaatzi ñiirori ikemaatsita-kaetari, teera ikowaero ranteero kaari-perori.

² Ari pikimityaari eeroka-paeni eeniro pijeeka-yitzi nimaeka jaka jaawiki, rootaki panta-piinteeeri ikoyiri Tajorentsi. Ero pantashi-yitawo pikowashiyitari, tema rootaki ranta-piintakiri jaawiki-jatzi-paeni.

³ Rootaki panta-piinta-witakari paerani, pikimitakari itsipa atziri-paeni ñaawena-waetashita-chari. Tema rameta-piintakawo imayempryoo-kitzi, ithawinatawakaawaeta, ishinki-waeta, iñaamatawo roemoshirenka-waeta rantantyaawori kaari-perori, niyawaerintzi, ramana-piintakari tajorentsi-niro.

⁴ Osheki okompitzi-motari jaawiki-jatzi pitsipa-witari paerani, tee inimotziri pooka-nakiri pitsipaminthari rantayitziro kaari-perori. Rootaki opoñaantari ikijima-waeta-nakimi.

⁵ Roo kanteencha aritaki raminakoe-teeri irika-paeni paata okaatzi rantayitziro. Tema Tajorentsi, riitaki yotzirori maawoeni rantayitakiri ikaatzi añayita-tsiri nimaeka, okaatzi rantayitakiri ikaatzi kamayiteen-tsiri.

⁶ Rootakira ikamantantee-tawori Kameethari Ñaantsi, imateetakiri eejatzi ikaatzi kamayiteen-tsiri. Ari rowajankitaa-wathatee-takiri ikamayitakira, rootaki omatantaari rowañaa-shire-yiteeri Tajorentsi.

⁷ Rooteentsi othonkaeyaa okaatzi añiiri kepatsiki. Pikiyothanitee, poetziñaarikotyaa pamana-piinteeyaa.

⁸ Roo kowaperotacha piyaata-kaaneero petakotawakaaneeyaa. Tema ikanteetzi:

Eenitatsi-rika etakoyiteeyaari, eero akowawaetziro rowaariperotee.

⁹ Poemaa-nta-piinte pipankoki, eero pikiñaani-wentziro.

¹⁰ Tema ikaminthahaemi Tajorentsi, itajonka-wentakimi okantyya pantanta-yityaawori imatakaa-yiteemiri. Okaatzi imatakaa-yiteemiri eeroka, pamitakoteeri itsipa, panteero kameethari.

11 Ikaatzi imata-kahae-takiri ikenkithate, riyote Tajorentsi ikenkithatakotzi. Riima ikaatzi imata-kahae-takiri ineshironka-tantayite, rantawaetan-tyaawo jempe okanta raawyaa-kaakiriri Tajorentsi. Ari okantyya ipinkathatee-tantyaariri Tajorentsi, ikantakaa-kyaawo Jesús Jeepatzii-totaa-rewo otzimi-moteeri rowaneenkawo, ashi rowaero ipinkathari-wentantee. Kyaariwé.

Kemijantzinkarira aaka osheki akemaatsityaari

12 Netakotani, pamaeya omapokimi-kari aririka piñaanakiro pomeentsitzi-motemini. Teera awijimo-waeta-shitemi iroka, tema iñaantee-tatziimi.

13 Rootaki ikemaatsita-paentari paerani Jeepatzii-totaa-rewo. Aririka piñero eeroka ikemaatsitakaa-perotee-temi ikimitee-takiri rirori, kantacha pikimo-shire-wentero. Tema ari pithaamenta-perotee-yaari ipiyeerika rirori ramaero rowaneenkawo.

14 Aririka ikijimaetemi eeroka okantakaan-tziro pawentaari Jeepatzii-totaa-rewo, itajonka-wenteeteemi eeroka. Tema rootaki ooñaawontzirori ojeekan-takimi Ishire Tajorentsi otzimimo-perotziri rowaneenkawo.*

15 Teera okameethatzi powamaante, pikoshitante, pantero kaari-perori, pikoshekantyya, ari piñakiro rowajankitaa-wentee-temiro eeroka.

16 Roo kanteencha roorika rowajankitaa-wentee-temiri rashiteemira Jeepatzii-totaa-rewo, eero pikaani-wenta-waeta. Tema rootaki kameethatzi pajahaa-wentee-yaari Tajorentsi iiteeteemira “Jeepatzii-totaa-rewo-weri.”

17 Tema monkaata-paaka ramina-kotan-teeyaawori Tajorentsi okaatzi ranteetakiri. Aakapaeni akaatzi rashiyiteera, retayitakae ikemaatsitakaayitee. Riitakira maperoteeroni ikemaatsiteeyaa ikaatzi theenka-kirori Kameethari Ñaantsi rotyaan-takaeri Tajorentsi.

18 Tema ikanteetzi:
Otzimimo-yitziri pomeentsitzi-motariri kameethashireri-paeni okantyya rawijako-shiretan-teeyaari,

¿Jempema oeta awiji-moteerini kaari-pero-shireri theenka-tajorentsita-tsiri?

19 Tema ikaatzi kemaatsi-waeta-chari nimaeka, riitakira Tajorentsi shine-teriri ikemaatsi-waetyaa. Otzimatyee rawentaa-shiretee-yaari wetsikakiriri, rantayiteero okaatzi tampatzika-yitatsiri.

5

Ikaminayi-tziri kemijantzinkari-paeni

1 ¡Jewari! Iroka nokaman-temiri pikaatzi peewayiteeri kemijantzinkari-paeni. Eejatzi naaka neewatziri kemijantzinkari-paeni, ari akaateeyini. Naaka ñaaperotakiri Jeepatzii-totaa-rewo jempe ikanta ikemaatsitakaetakari, ari nokaatzi-takari naaka ikaate ñaayiteeroni owaneenkataka.

2 Iroka nokamineemiri: Paminakowentee-ri kameetha kemijantzinkari-paeni pikimita-kaanteri paminakowentziri pipira. Eero pantashi-waetawo aririka ishinteetemi pantero, rooma pikoyirika pantero eerokaha kowashita-neenchani. Eero pantziro pikowa-shityaa paantyyaawo koriki, tema pantero eeroka-rika kowashita-nakawori.

3 Eero pikowashi-waeta pomperatantyya, otzimatyee poñaayiri ikaatzi paminakowenteeri pantaneeri eeroka ikini imataneero rirori-paeni.

4 Okini paata aririka ipokae Jewari-perori paminakowenta-kiniri ipira, ari ipinata-paemirori owaneenkata-chari, okimiwityaawomi ramantheetan-temiro kanteetaa-chani oshipakiryani.*

* 4:14 pawentaari = waerontsi * 5:4 amanthee-rentsi

⁵ Eeroka-paeni ewankari-paeni pipinkathateri jewari-paeni. Otzimatyee pipinkathata-wakae-yiteeyaa maawoeni, pitsinampashireyitee. Tema ikan-teetzi:

Tee ineshironkatziri Tajorentsi kantakaapero-waetachari, Riima tsinampa-shireri osheki ineshironkateeri rirori.

⁶ Pitsinampashirewenteero okaatzi imatakaa-yiteemiri Tajorentsi. Roo-jatzi paata aririka omonkatapaakyaa, riitaki kantakae-yaawoni okantyyaa ipinkathatee-tantemiri.

⁷ Aririka piñaayitero okantzimo-shireta-waetemi, pawentee-yaari Tajorentsi. Tema riitaki neshironkatemini.

⁸ Pikiyothanite, paamawenta-shiretyaa. Tema irika Kamaari kijaneenteeri, ikimitakari manitzi kinakina-waeta-tsiri, rajoontzi raminaminatatzi iita ratsikiri.

⁹ Roo kanteencha otzimatyee pipiyatyaari, pikyaaryoo-wenta-neeri pawentaa-shiretaari Tajorentsi. Tema piyotzi ari pikimitakari maawoeni noyemijantzin-karite-paeni pikemaatsiteeyani jempe-rika ijeekayitzi jaka kepatsiki.

¹⁰ Roo kanteencha aririka okaatapaaki pikemaatsi-waetaka eepichokini, aritaki rowawijaa-koteemi Tajorentsi, roejokiroteemi, raawyaa-shireta-kahaemi, ari ikyaaryoo-wentakaakimi. Tema neshironkatantaniri irika, riitaki kaema-shireteemiri piñaantee-yaawori kanteetaa-chani rowaneenkawo Jeepatzii-totaa-rewo.

¹¹ Jame aweshiryaa-wentee-yaari Tajorentsi. Ashi rowaero ipinkathariwentantee. Kyaariwé.

Oweyaantawori wethataantsi

¹² Riira Silvano nojankinata-kaakiri iroka. Nameentani noyemijantzin-karite irika. Rootaki nojankinatan-tzimirori eepichokiini nokaminayimi, nokaman-tzimirowo jempe ikanta Tajorentsi ineshironkatantee. Otzimatyeera pikyaaryoo-wenta-yiteeri.

¹³ Rowetha-yitzimi kemijantzinkari-paeni piyota-piinta-chari Kompitaariki ikaatzi oshiyayiteemiri eeroka-paeni riyoshiitee-teemi. Rowethatzimi eejatzi Marcos ikimita-kaantari riimi notomi.†

¹⁴ Petakotantayityaa powethata-wakaa-neeyaa. ¡Okantashitzimaetyaa pijeeka-yitee kameetha pikaatzi rashiyiteemi Jesús Jeepatzii-totaa-rewo! Kyaariwé.‡

† **5:13** Ikanta-kotziri Pedro jaka “Kompitaari” rootakira ikanta-kotziri nampitsi Roma. Tema ramawenatee-tatyaawo Roma ikenkithata-koetzirowo, rootaki ikenkithata-kota-piintan-tawori Kompitaari. Ari okantyyaa eero riyotee-tantari jempe ijeeki Pedro, eero rowajankitee-tantari. ‡ **5:14** powethata-wakaa-neeyaa = thowootaantsi

APITETA-NEENTSIRI ROJANKINARI PEDRO

Wethataantsi

¹ Naaka Simón Pedro jankinatzi-mirori iroka. Naaka romperatani Jesús Jeepatzii-totaa-rewo, Rotyaantaa-rewote naaka. Eeroka-paeni nojankinatzi pikaatzi pikemijantane, pikimita-yiteena naaka-paeni, rootaki kantakaan-takirori itampatzika-shirenka Tajorentsi, ari ikimitari eejatzi Jesús Jeepatzii-totaa-rewo owawijaako-shireteeri.

² ¡Okantashitzimaetyaa ineshironka-peroteemi, ijeekakaa-peroteemi kameetha! Eekiro piyotanaa-tyeeri Tajorentsi eejatzi Awinkatharite Jesús.

Jempe okantyyaa pikite-shiretan-teeyaari eeroka-paeni

³ Tema antawo ishire Tajorentsi, riitaki kantakaawori otzimi-motan-teeri maawoeni kowityeemo-shireteeri apinkatha-tajorentsitan-tyaariri. Ari okanta, omaperotatyaa ayoperoteeri. Tema owaneenkataka rirori, osheki ikameetha-pero-taki, rootaki omatantaari ikaema-shire-yitee.

⁴ Rootaki ikashiya-kaanteerori pina-perota-chari, kameetha-perotatsiri, ari okantyyaa pikimita-kotan-teeyaari eeroka-paeni Tajorentsi. Pookaero pikaaripero-shiretaki, pikimi-yitari jaawiki-jatzi antapiinta-kirori ikowashire-yitziri.

⁵ Rootaki piñaa-shintsitan-tyaari pitampatzika-shire-yitee okantyyaa poejokirotan-tyaawori okaatzi pawentaari Tajorentsi. Aririka pimata-piinta-nakiro iroka, aritaki piñaayitakiro piyota-nityaa.

⁶ Aririka pimata-piinta-nakiro iroka, aritaki piñaako-niteeyaa. Aririka pimata-piinta-nakiro iroka, aritaki poetziñaarikoteeyaa. Aririka pimata-piinta-nakiro iroka, aritaki pipinkatha-tajorentsi-waetee.

⁷ Aririka pimata-piinta-nakiro iroka, aritaki pineshironkatanta-yitee. Aririka pimata-piinta-nakiro iroka, aritaki petakotanteeyaa.

⁸ Roorika pimata-piintanaki eeroka, ari iñahaetakimi omaperori piyoteeri Awinkatharite Jesús Jeepatzii-totaa-rewo, eero piperawae-nitaa, eero piñiuro paminashi-waetyaa.

⁹ Rooma itzimi-rika kaari mataneeroni kenkithata-koteen-chari, ikimitakari mawityaakiri kaari kowichaata-tsini. Tema imaejanta-kitziuro rantayitakiri Jeepatzii-totaa-rewo ikite-shire-yitakaan-taariri, tema kaari-peroshireri naawitaka paerani.

¹⁰ Ari okantari noyemijantzin-karite-paeni, otzimatyee pikenkishiryaa-piinteeyaa, eero piñaantawo pikijo-shire-wenta-waetero riyoshiitee-teemi, ikaema-shireteeteemi. Tema rootakirika pimata-piintanaki ikowakae-takimiri jempe pikanta-neeyaa, eero piñiuro pitzimpina-shire-waeyitee.*

¹¹ Ari okantyyaa piñaantee-yaawori osheki okameetha-pero-tatsiri ikyaa-kahae-teemi ipinkathari-wentan-tapaera owawijaako-shireteeri Awinkatharite Jesús Jeepatzii-totaa-rewo.

¹² Rootaki eero nookantawo nokenkishiryaa-ka-piintemiro okaatzi akenkithata-kotakiri, okantawitaka aritaki piyoyiwitakawo, poejokirotao kyaariperori riyotahae-takimiri.

¹³ Rootaki kameethata-tsiri nokenkishiryaa-ka-piintemiro eeniro nañii naaka,

¹⁴ tema eepichokita-paaki noñaantyaawori nokami. Ari okanta riyotakaakina Awinkatharite Jesús Jeepatzii-totaa-rewo.

* **1:10** tzimpina-shireri = antziwa-shireri

15 Nokowaki naaka rootaki poetziñaarikotyaa pikenkishiryaa-piinteero eeroka iroka-paeni aririka nookawenteemi nokamaki.

Ñaapero-yitakirori rowaneenkawo Jeepatzii-totaa-rewo

16 Tema paerani, owakira nokenkithata-kota-paakimiri Awinkatharite Jesús Jeepatzii-totaa-rewo, nokanta-paakimi: “Otzimi-motziri ishintsinka, aritaki rapiiteero ipiyee.” Teera niyota-shitawo naaka-paeni, tee namatawi-waetan-tapaa-kimiro. Tema naaka-perotaki ñaakiriri Jeepatzii-totaa-rewo, osheki ipinkathari-pero-taki rirori.

17 Riitaki Ashiteeri Tajorentsi kantakaawori ipinkathee-teeri, roñaahan-takiro rowaneenkawo, iroka ikantaki iñaawaetaki paerani: Notyomira irika netakokitani, osheki nokimo-shire-wentakiri.

18 Naakayitakira kemaperota-kirori iñaawaetaki inkiteki notsipatan-tariri Jesús janta Tajorentsiitoniki.

19 Rootakira iyotakaa-peroteeniri omaperotatyaa irika ikantakiri paerani Kamantantaniri-paeni. Otzimatyee pikemijanta-yiteero, tema okimitakowaeta-kyaari ootamentotsi ikoñee-tyee otsirenikaakitzira. Rootaki pantayita-neeri eeroka roojatzi ipiyantee-yaari Jesús Jeepatzii-totaa-rewo ithaamenta-shireta-kaapae-mi, ikimita-paakyaari ompokiro kitejemenkiri.

20 Otzimatyee akemathatero iroka: Tekatsira apaani okaatzi jankinateen-chari Jankina-rentsi-peroriki ikamanta-waeta-shitan-takyaari Kamantantaniri-paeni.

21 Kaarira yotashi-waetyaawoni atziri-paeni, tema Ishire Tajorentsi yotashireta-kaantakiro okaatzi ikowakiri Tajorentsi.

2

Kamantanta-shiwaetachari eejatzi yotaanta-shiwaetachari (Jud. 3-13)

1 Roo kanteencha, eenitatsira paerani kamantan-shiwaetachari. Roo-jatzi okantari nimaeka pijeeka-yitzira eeroka-paeni. Ari piñaaki kantemini, “Naaka yotaantaniri.” Tema romanakashitani-ki ikoyi rowariperotantemiro riyotaa-yitemiri. Imaninta-tziirira Awinkatharite, pinako-wentawitaariri rowawijaako-shire-yiteeri. Rootakira eero oshenkaanta iñaayitero irika-paeni ithonkaeyaa.

2 Roo kanteencha tekira ithonkaata, eenitatsira osheki kimita-kotyaarini okaatzi roñaahan-takiri, imayempi-waetzi. Riitaki kijimawaeta-kanterini anashitan-tanaariri “Awotsi-perori.”

3 Tema ikowashiwaeta ishekiro rashaahawo, ikowa-piintaki pipinateniri okaatzi riyotaa-shiwaetzimiri. Roo kanteencha Tajorentsi eero ishenkaa raminako-yiteeniri rantayitakiri, ari ithonkaeri.

4 Tema paerani ikaariperotan-takari Ronampiripaeni Tajorentsi, imatakiro Tajorentsi rowajankitaakiri, rookakiri sharinkaweniki, tsirenikaarikiri ikanta-kotaka royaawenta rowajankitaa-peroe-teeri.

5 Ari ikimitaakiri Tajorentsi kaari-pero-shireri-paeni atziri etayitanakawori paerani inampitawo kepatsiki, thonkaka ipiinkaki oonkawopaeteki. Roo kanteencha Tajorentsi rowawijaa-kotakiri Noé, kenkithata-kota-kirori paerani jempe ikantyyaa kameetha-shireri. Tema riitaki Tajorentsi owawijaa-kotakiri paerani isheninka-paeni Noé ikaateeyini 7.

6 Ari ikimitakiri eejatzi nampiyitawori Paamaariniki eejatzi Katsimaariniki, ithonkakiri itaakiri. Arira iñahaetziro oetyaa awijimo-yiteerini theenka-tajorentsitaniri.

⁷ Roo kanteencha Tajorentsi rowawijaa-koteeri Lot, tema kameetha-shireri rirori. Irika Lot antawo oñaashireenkakiri kaari-perori okaatzi rantayitziri piyathari-paeni.

⁸ Tema ikanteetani maawoeni kitejeri irika tampatzika-shireri Lot tsipatakariri kaari-pero-shireri, iñiiri, ikemiri rantayitziro kaari-perori. Antawo okantzimo-shiretakari.

⁹ Arira okantari, riyotzi Awinkatharite rowawijaa-koteri pinkatha-tajorentsitaniri ñaapiinta-kirori ñaanta-shiretaantsi. Tema retzitakawo rowajankitaa-yitziri kaari-pero-shireri, roojatzi paata ramina-kotan-teeyaariri rantayitziri maawoeni.

¹⁰ Imaperoteeri Tajorentsi rowajankiteeri antayitzirori kaari kameethata-tsiri iñaamata-shitari, ipiyathatakawo ikantawitee-tariri. Tee iñaakonityaa, osheki ikantakaa-peroyita. Tee ithaawan-tyaari ikijima-waetziri Ronampiripaeni Tajorentsi otzimi-motziri ishintsinka.

¹¹ Riima Ronampiripaeni Tajorentsi okantawitaka otzimimo-perotziri ishintsinka, tee ikijima-tziri kaari-pero-shireri-paeni riyaata-shita-piintzirira Tajorentsi ikamanta-koteri.

¹² Irika-paeni kaari-pero-shireri ikimiwitakari antami-weri, tee riyotzi ikenkishireeyaa. Itzimaetyaa-shiwaetaka opoñaashityaa iñahaero ikemaatsita-kaetyaari roojatzi ithonkae-tantee-yaariri. Ari ikantee-yaari ithonkaeyaa kijimayita-kiriri Ronampiripaeni Tajorents kaari riyota-kotzi jempe ikantayita rirori-paeni.

¹³ Roo ikemaatsi-waetan-tyaari okantakaan-tziro ikemaatsita-kaantaka rirori, rootaki kimityaawoni ipinataa-tyeeromi iyaari-peronka. Tema irika-paeni kaari-pero-shireri-paeni, tee ikaanita-nitzi rantayitziro kaari kameetha-yitatsiri kitejepaete. Okimiwitakawo riitakimi opitsi-yitakimini rakiyoyitakimi ikowayitzira ramatawitemi.

¹⁴ Rootaki roetzinaarita imayempyooki-waetaki, iwathatakawo kaari-perori. Ikaema-shiretziri shipeta-shireri ikaariperota-kaeri. Ikowaperotziro otzimi-moteri rashaahawo. Rootaki rowajankitaan-teetyaariri.

¹⁵ Ikinashi-waeyitaka, imanintakiro tampatzikari. Rantakiro okaatzi rantakiri Balaam, itomi Beor, ikowa-kotantaki ipineeteri rantantyaawori kaari-perori.

¹⁶ Roo kanteencha irika Balaam, rantakiro awijayiteentsiri, riitakira kijathata-kiriri ipireetari ikyaakoetari. Okantawita tee riyotzi iñaawaetanite ikyaakoetari, ikimita-nakari atziri iñaawaetanaki, ari rooka-kaari ikenkishiryaa-witakari ishinki-wentani-ki ikoyi ikosheka-waetyaami Balaam.*

¹⁷ Irika-paeni kaari-pero-shireri ashi rowaero rowajankitahae-teeri otsirenikaaki-perotzira. Tema ikimitakawo okantaka-hanki opiryaatzi omotyaa nijaa, okimitakawo eejatzi okantahanki ocheenkatzi menkori ateenkatziro tampyaa, opoñaashita añeero eero oparyi inkani.

¹⁸ Ari okanta oshiya-kaawentee-tziri kaari-pero-shireri, tema rowapeyashita jempe ikanta iñaawiteetari. Tema ikantakaa-perotatyaa iñaawae-yitzi, aritaki ramatawitakiri owakira kemijanta-tsiri, shiya-pitha-witawori kaari-perori, ikanteri: “Kameetharini apiiteero antero akowayitziri, kameetha amayempite.”

¹⁹ Ramatawitanta-shita irika-paeni riyotaantzi, ikantayitzi: “Oshinetaantsitzi pantayitero pikowayitziri.” Roo kanteencha irika-paeni yotaantashiwaetachari, tee ijeekashiwaeteeyaa rirori, tema ikimita-kotari omperataa-rewo, rootaki kaari-perori kimitakawori omperawaetyaarini.

* 2:16 ikyaakoetari = burro

20 Paerani irika-paeni kaari-perori owakira ikemijanta-witaari Awinkatharite, Owawijaa-kotan-taniri, rooka-witanakawo rantayitziro kaari kameethatsiri. Okanta ojamanitanaki ipiyakotaawo rantayita-neero, roojatzi imaperotan-takari nimaeka teera ikimita ikantawita paerani.

21 Ari okameethawita eeromi iñiiri “Awotsi-perori” tampatzika-shireta-kaanta-tsiri. Tema maperotaka okowaenkatzi okaatzi rantayita-neeri, ikemijanta-witanaawo ikantakaan-tawitari tajorentsita-tsiri, opoñaashita rooka-nakiro ojamaniityaaki.

22 Ikimiwitakawo ikanta-piintee-tziri:

Apaani otsitzi, aririka ikamaankaki, ipiya-shitawo rowaeyaawo.

Opoñaashita ikanteetzi eejatzi:

Apaani chaancho, arikami ikiwaeteri roepatsitaka, ipiyanaa eejatzi roepatsi-waetyaa.

3

Ipiyantee-yaari Awinkatharite

1 Netakotani, rootaki apiteta-tsiri iroka jankina-rentsi notyaan-tzimiri, nokowa-shireta-kaatziimi,

2 pikenkishiryaa-kotan-tyaawori ikantayitakiri Kamantantaniri-paeni kite-shireri, ikantakiri eejatzi Awinkatharite Owawijaa-kotan-taniri, otyaanta-yitakinari nokaman-teemiro eeroka-paeni.

3 Otzimatyee akemathatero iroka: Tekira ipiyeeta Jeepatzii-totaa-rewo, itzimi osheki theenka-waetaniri. Riityitaki antashi-waetyaawoni okaatzi ikowa-shiyitari.

4 Osheki itheenka-waete ikante: “¿Jempema okaateka iñahaetero ikanteetzi ari ipiye Jeepatzii-totaa-rewo? Eero ipiyaa. Kaari añeero opaashinite kepatsi, tema roojatzi okantzita owakira rowetsikae-takiro. Tem kamayitaki ashiyita-nakaeri, tee añeero opaashinite.”

5 Ikinashi-waetakaha ikaatzi kantatsiri. Tee riyotzi riitakirika Tajorentsi wetsikakiro inkite, rootaki iñaani rowetsikantaka. Rowetsikakiro eejatzi kepatsi, rapataatakiro nijaa-paeni okoñaatan-tanakari opiryaa-pathatzi.

6 Roojatzi nijaa ithonkan-takari Tajorentsi paerani, oonkantakari kepatsi.

7 Roo kanteencha, inapaenta-tziira tee ipaashinita-kaero Tajorentsi inkite eejatzi kepatsi. Rootaki iñaani eejatzi ikantan-takari eero opaashini-waetzi rowetsikani roojatzi paata aririka raminako-yiteero okaatzi ranteetzi maawoeni, opoñaashityaa ithonkaeri kaari-perori theenka-tajorentsitaniri aririka itahaero kepatsi.

8 Netakotani, iroka piyoteri: Tema ikimita-kaantawo Awinkatharite apaani kitejeri okaataki osheki ojarentsi. Aririka okaataki osheki ojarentsi, iñaakiro rirori apaani kitejeri.*

9 Teera rojamanin-kashityaawo Awinkatharite imonkaateero okaatzi ikashiya-kaantakiri, tema eenitatsi kenkishiryaa-chari rojamanin-kashi-waetawo. Tema entsikiroeni ikanta Awinkatharite, ikoyi ipiya-shireteetemi maawoeni, tekatsi apaani peyashi-waetaa-chanimi.

10 Rooma paata ipiyaki-rika, ikimita-paakyaari romapokantzi koshintzi. Ari ikemaeteero antawo poemataa-tsini, aripaete othonkae-yaari inkite. Ari okimitee-yaari eejatzi kepatsi othonkaeyaa. Othonkyaa otahaeyaa shipakiryaa-yitatsiri inkiteki. Ari ikimitee-yaari maawoeni rowetsikani atziri-paeni, otahaeyaa maawoeni.†

* 3:8 osheki = 1,000 † 3:10 ipiyaki-rika = Ikitejerite Pinkathari

¹¹ Ari okantyyaa ithonkae-teero maawoeni, ¿Jempema pikantee-yaaka pi-jeekae eeroka-paeni eero otzimanta pantani? ¿Tema otzimatyee pikite-shiretee? ¿Tema otzimatyee pipinkatha-tajorentsita-nitee?

¹² Paamawenta-yiteeyaa, piñaa-shintsi-yiteeyaa, tema rooteentsi ipiye Awinkatharite, aripaete itaayiteero Tajorentsi inkite, ipookayiteeri shipakiryaa-yitatsiri inkiteki.

¹³ Rooma aakapaeni, tema ookantakawo owakirari inkite, eejatzi owakirari kepatsi, jempe inampitee-yaawo kameetha-shireri. Tema rootaki ikashiya-kaakaeri Tajorentsi.

¹⁴ Ari okantari netakotani. Tema poyaako-wentakawo eeroka-paeni maawoeni iroka, pikowa-shiretee, ikini iñaapaemi Tajorentsi kiteshireteemi, eero ikantako-waetee-tzimi pantakiro kaari-perori.

¹⁵ Pikenkithashiryahaa-kotero, entsikiroeni ikanta Awinkatharite, rojamaninka-tziro ipiyantee-yaari ari okantyyaa rawijako-shiretan-teeyaari atziri-paeni. Teera opaashinitzi iroka, ari okimitawo rojankinata-kimiri etakotani noyemijantzin-karite Pablo. Tema riitaki Tajorentsi yotakaakiri Pablo maawoeni iroka,

¹⁶ ari ikimitakari eejatzi itsipa rojankina-yitakiri. Osheki ompitaw-itaka ikemathee-tantyaawori okaatzi rojankina-yitakiri Pablo. Rootaki itziman-tayitari atziri kaari yotako-peroteroni, tema tee raawyaa-shiretanitzi, ikinakaa-shiwaetakawo riyotan-tawita-naawo rojankinari Pablo. Ari ikimitaa-yitakiro eejatzi maawoeni Jankina-rentsi-perori. Aritzimaetaka ithonkae-teeri ikaatzi kinakaa-shiwaeta-kawori.

¹⁷ Rooma eeroka-paeni netakotani, aritaki nokaman-tzita-kimiro, paamawenta-yityaa eero ikinakaa-shiwaetan-tzimi irika-paeni piyathari-paeni. Paamawentyaa rooka-kaemiro-kari poetziñaarikotaha.

¹⁸ Tema rootaki kameethatatsi piyaata-kaero eeroka-paeni pantaki-shire-yitee, piyaata-kaaneero piyoperota-koyita-neeri Awinkatharite, Owawijaa-kotan-taniri Jesús Jeepatzii-totaa-rewo, jempe ikantakiro rirori ineshironkatan-teemiri. Ashi rowaero rirori ipinkathee-teeri. Kyaariwé.

RETAKARI ROJANKINARI JUAN

Ñaantsi okanta-kota Añaamentotsi

¹ Irika kanta-kota-chari jaka nojankinatzimiri: Riitakira iiteetziri “Ñaantsi Añaakaan-taniri.” Itzimitaka paerani owakira etantana-kawori rowetsikan-teetzi. Naaka kemaperotakiri, naaka ñaaperotakiri, noteyaataari nako.

² Roñaahantaka rirori, inampita-paentawo kepatsiki, naakayitaki ñaakiri. Rootaki nokenkithata-kotan-takimiriri ashi owaeroni añaamentotsi, tema rañiitaka paerani rirori itsipatakari Ashitariri. Riitaki oñaahaanari naaka-paeni.

³ Rootaki nokenkithata-kotan-tzimiriri noñaakiri, nokemakiri eejatzi, jame aapatziya-wakae-yiteeyaa aakapaeni. Riita-perotakira Ashiteeri aapatziyaari, ari akantaneeriri eejatzi Itomi.

⁴ Rootaki opoñaantari nojankinatzimiro eeroka-paeni, ari okantyyaa pinintaa-perowaetan-tyaari.

Iiteetziri Tajorentsi Koñeetyaaniri

⁵ Iroka ñaantsi riyotakaanari, rootaki nowawijayimiri eeroka-paeni: Iiteetziri Tajorentsi “Koñeetyaaniri.” ¡Tekachaa-jaeni ikimitzi-motyaari tsirenikaakiri!

⁶ Aririka akante “Naapatziyari Tajorentsi,” eekiro-rika antapiinta-tyeero kaari-perori, atheeyaka. Okimiwitakawo anashita-tyeemi otsirenikaak-itzira, apiyathatakawo kyaariperori.

⁷ Rooma aririka anashite okoñeetyeera, akimita-kotaari Tajorentsi ijeeki rirori okoñeetyeera, aritaki amatakiro aapatziya-wakaa-neeyaa. Ari okantyyaa ipeyakotan-teerori antawitakawo kaari-perori, rootaki rapatantakawori rira paerani Jesús Jeepatzii-totaa-rewo, Itomi, ikamawenta-kaera.

⁸ Aririka akante “Tee nantani-tziro kaari-perori,” apaniroeni amatawi-waetaka, tee ayotakotero kyaariperori.

⁹ Rooma aririka akamanteeri Tajorentsi antakiro kaari-perori, aritaki imatakiro ipeyakoteero. Tema ikyaaryoo-wenta-yitee rirori, tampatzika-shireri rirori, riitaki kiteshire-perota-kaeri.

¹⁰ Aririka akantawaete “Tee nokaariperotzi,” akimiwitakawo akantaty-eemi “Theeri irika Tajorentsi.” Teera ayota-koteero iñaani.

2

Riitaki Jeepatzii-totaa-rewo ookakaa-wenta-yiteeri

¹ Notyomi-paeni, opoñaantari nojankinatzimiro iroka ari okantyyaa eero pantantawo kaari-perori. Rooma aririka antakiro kaari-perori, eenitatsira ookakowenteeni Ashiteeriki. Riitaki Jesús Jeepatzii-totaa-rewo, kameetha-shireri.

² Riitaki atsipewenta-kaeri akaaripero-witaka. Tee apatziro ratsipe-wenta-kaahae aakapaeni, tema maawoeni atziri ikaatzi nampitawori kepat-siki.

³ Iroka ayotantyyaari kyaaryoo-rika ayoteeri Jeepatzii-totaa-rewo: Aririka amonkaata-piinta-neero ikantakaan-teeri.

⁴ Eenitatsi-rika kantawita-chani, “Niyotziri naaka,” roo kanteencha eeniro ipiyathatawo ikantakaan-tani, itheeyakaha irika. Tee riyotako-tziri kyaariperori.

⁵ Eenitatsi-rika monkaata-neerori ikantakaan-tani, riitakira ninta-perota-neerori Tajorentsi. Rootaki riyotan-tyaari kyaariperowa raapatziya-naari.

⁶ Eenitatsi-rika kantatsini, “Naapatziyaari naaka,” otzimatyeeera roshiya-kotee-yaari jempe ikanta-paenta rirori Jeepatzii-totaa-rewo.

Owakirari ikantakaan-teetziri

⁷ Noyemijantzin-karite-paeni, teera nomapoki-mi nokaman-tzimi iroka nojankinata-kimiri. Tema rootaki piyotzi-takari paerani. Rootaki ñaantsi pikemayitakiri paerani eeroka-paeni.

⁸ Rootaki kimitakawori owakirari ikantakaan-teetani, okantakaawo ranta-paentziri Jeepatzii-totaa-rewo. Okantakaawo pantayita-neeri eeroka-paeni. Kimiwitaka awijee-nkatanaki tsireñeenkari, kitejeta-paaki riiperori koñeetyaatsiri.

⁹ Eenitatsi-rika kantatsini, “Rashitaana koñeetyaatsiri,” teemaeta ipakahiro ikijaneenta-wakaa ikaatzi iyemijantzin-karitzi, tekiraata imatziro, tema okimiwitakawo roojatzi ijeekakimi otsirenikaakitzira.

¹⁰ Riima ikaatzi etakotanaariri kemijantzinkari-paeni, riitakira kimitanariri anashita-naachari okoñeetyeera, tee itzimpinawaetzi.*

¹¹ Ikaatzi kijaneenta-wakaa-chari iyemijantzin-karitzi, roshiyakari anashitan-tawori tsirenikaakiri. Tee riyotzi jempe ikini, tee ikowichaatziri otsirenikaakitzira.

¹² Notyomi-paeni, eeroka nojankinatzi iroka pawentaarira Jeepatzii-totaa-rewo,

Rootaki ipeyakotan-teemirori piyaari-pero-shirenka.†

¹³ Ashitaaniri, eeroka nojankinatzi, tema piyoteeri Jeepatzii-totaa-rewo etakawori rañaaki paerani etantana-kawori rowetsikan-teetzi.

Ewankari-paeni, eeroka nojankinatzi,

tema potsinampaa-haeri Kamaari.

Notyomi-paeni, eeroka nojankinatzi

tema piyoteeri Ashiteemiri.

¹⁴ Ashitaaniri, eeroka-paeni nojankinatzi

tema piyoteeri etakawori rañaaki paerani etantana-kawori rowetsikan-teetzi.

Ewankari-paeni, eeroka nojankinatzi

tema aawyaa-shireyiteemi, piyoteero iñaani Tajorentsi,

potsinampahaeri Kamaari.

¹⁵ Eero petako-waetashitawo jaawiki-jato. Eenitatsi-rika etakotashiwaeta-kyaawoni jaawiki-jato, teera ikowa-peroteeri Ashiteeri Tajorentsi.

¹⁶ Tema maawoeni jaawiki-jato kaarira Tajorentsi poñaakaan-tyaawoni, tema jaawiki-jato iroka. Iroka okanta jaawiki-jato, akowa-shiwaetawo kaari kameethatatsiri, akowayitziro otzimi-motee ashaahawo, akowayite akantakaapero-wenta-waetyaa.

¹⁷ Maawoeni jaawiki-jato iñaamayitari atziri-paeni, ari othonkaeyaa. Riima antaneeroni ikoyiri Tajorentsi, riitaki ashi owaeroni rañahae.

Kijaneentziriri Jeepatzii-totaa-rewo

¹⁸ Notyomi-paeni, rooteentsi othonki-mateeyaa kepatsi. Pikemayitaki eeroka ari ikoñaataki kijaneenterini Jeepatzii-totaa-rewo aririka othonki-mateeyaa. Tzimakira nimaeka jaka kijaneenta-yitakiriri Jeepatzii-totaa-rewo. Rootaki ayotantari rooteentsi othonki-mateeyaa kepatsi.

* 2:10 tzimpininkari = antziwatzinkari † 2:12 pawentaari = waerontsi

¹⁹ Irika-paeni kijaneenta-kiriri Jeepatzii-totaa-rewo, riiyitaki akaawita-piintakari akemijantzi, rooka-wenta-yitanakae. Omaperotatyeeyaami itsipayiteemi, eero rookakaa-wenta-yiteemi. Ari ayoyitzi teera omaperota itsipashire-yitee aakapaeni.

²⁰ Roo kanteencha eeroka-paeni rotyaantee-takimi Ishire tajorentsi ojeeka-shiretan-teemiri, okimiwitaka ijeepatzii-toetan-takimiri. Tema piyoyiteero eeroka-paeni iroka.

²¹ Rootaki nojankinatan-tzimirori, tema piyoyiteero eeroka kyaariperoyi. Piyoyiteero pinashitaawo roorika theeyaantsi.

²² ¿Eenitatsima theyechari? Eenitatsira, riitakira kantatsiri “Irika Jesús kaari Jeepatzii-totaa-rewo.” Riitaki aetziri “Iijaneentani Jeepatzii-totaa-rewo.” Riijatzi maninta-kiriri Tajorentsi eejatzi Itomi.

²³ Itzimi-rika maninta-waeta-kirini Itomi Tajorentsi, riitaki imaninta-kiri Tajorentsi. Rooma kantanaa-tsiri: “Nawentahaari naaka Itomi Tajorentsi,” omaperotatyaa rashitaari Ashitariri.

²⁴ Rooma eeroka-paeni, poejokirotanakyaawo petakari pikemakiro paerani. Rootakirika pimata-nakiri, ari poejokirota-nakyaari Itomi, ari pikimita-nakiri eejatzi Ashitariri.

²⁵ Iroka ikashiya-kaakaeri rirori: Ashi owaero añaashire-yitee.

²⁶ Rootaki nojankinatzimiri jempe ikanta-kota kowayita-tsiri ramatawi-yiteemi.

²⁷ Roo kanteencha poejokirotanakawo eeroka-paeni ijeepatzii-toetakimira. Rootaki eero okowityaanta itsipa yotaayimini. Iroka Ishire tajorentsi ikimita-kaantee-takari ijeepatzii-toetan-takyaarimi, riitaki yotahaemini kameetha. Riyoteemiro kyaariperori, kaari theeyaantsi riyoteemiri. Otzimatyee pantayiteero jempe okanta riyoteemi rirori, paapatziyaari.

²⁸ Ari okanta notyomi-paeni, otzimatyee aapatziyaari Jeepatzii-totaa-rewo, ari okantyyaa eero akaani-wenta-waetanta aririka ipiyaki, tema awentaa-shiretanakityeeya atonkiyota-waeyaari.

²⁹ Tema piyoyiteeri kameetha-shireri rirori Jeepatzii-totaa-rewo, piyoteeri eejatzi ikaatzi ashiminthata-naawori rantaneero kameethari itominta-naari Tajorentsi.

3

Itomi-paeni Tajorentsi

¹ Pikenkishiryero iroka: Antawo retakotee Tajorentsi, itomiyitee. Omaperortatyaa. Teera ikematha-tziro jaawiki-jatzi jempe iita Jeepatzii-totaa-rewota-tsiri, ari ikimi-yiteeri eejatzi aakapaeni tee ikematha-yitee.

² Ari okanta netakotani-paeni. Itomintaana Tajorentsi. Tekira ayotakoperotziro jempe akantayiteeyaa paata. Apatziro ayotzi ari akimitee-yaari ikantaha Jeepatzii-totaa-rewo aririka ipiyapaaki, tema ari omatakyaa añaeri jempe ikanta rirori.

³ Maawoeni atziri oyaakoyiteeriri, ranta-piinteero okaate kiteshireta-kaerini. Tema Jeepatzii-totaa-rewo kiteshireri rirori.

⁴ Riima kaari ookaeroni rantayitziro kaari-perori, ipiyathata-tyaawo ikantakaan-tziri Tajorentsi. Tema iroka piyathataantsi rootakira kaari-perori.

⁵ Piyoteeyini eeroka oeta ipokantakari Jeepatzii-totaa-rewo kepatsiki, tema rootaki ipokantakari ithonkaero kaari-perori. Teera ranta-paenta-tziro rirori kaari-perori.

⁶ Ikaatzi oejokirota-naariri Jeepatzii-totaa-rewo, tee okameethatzi ranta-neero kaari-perori. Tema ikaatzi oejokirota-woori kaari-perori, teera riyoteeri Jeepatzii-totaa-rewo.

⁷ Notyomi-paeni, eero pamatawitaa-rewotzi. Ikaate antapiinta-neeroni kameethari, riitakira kameetha-shireri, roshiya-kota-naari Jeepatzii-totaa-rewo ikameetha-shiretzi Rirori.

⁸ Roo kanteencha itzimi-rika antapiinta-kirori kaari-perori, rashi Kamaari irika. Tema riitaki Kamaari etakaan-takawori rantakiro kaari-perori. Rootaki ipokantakari Itomi Tajorentsi kepatsiki, ithonkaero kaari-perori ranta-piintziri Kamaari.

⁹ Riima ikaatzi rowameetha-shireteeri Tajorentsi kimitanaa-chari owakirami itzimayiteemi, teera ranta-piinta-naatziro kaari-perori. Tema Tajorentsi tominta-naari.

¹⁰ Rootaki kaari okompitatanta ayoteri itzimi rashiyitari Tajorentsi, itzimi rashiyitari Kamaari. Maawoeni kaari antapiinteeroni kameethari, teera itsipataa-ri Tajorentsi. Ari ikimitari eejatzi kaari etakota-wakaa-chani iyemijantzin-karitzi, tee itsipataa-ri Tajorentsi.

¹¹ Iroka ñaantsi pikemayita-wakiri paerani owakira pikemijanan-tanakari, ikanteetzi: Otzimatyee etakotawakaayiteeyaa.

¹² Eero oshiya-kotari ikimita Caín, rashitari Kaari-pero-shireri, rowamaakiri rirentzi. ¿Oetaka rowamaan-takariri? Tema rootaki rowamaantari okantakaari ikaaripero-shiretzi Caín, riima rirentzi kameetha-shireri rirori.

¹³ Noyemijantzin-karite-paeni, eero okompitzi-motzimi ikija-neenta-waetzimi jaawiki-jatzi.

¹⁴ Ayoteeyini aaka, okimiwitaka akamashireyi-witaka paerani. Roo kanteencha nimaeka, kimiwitaka añaashire-yitee. Rootaki ayotantari, tema etakoyita-wakaa-piinta akemijanta-yiteera. Itzimi kaari etakotan-tachani, ikimitakari kamashireri.

¹⁵ Itzimi-rika kijaneentan-tatsiri, roshiyakari owamaan-taniri. Ayotakotee-yirini apaani owamaan-taniri eero iñeero rañaashire-yitee.

¹⁶ Irika oñaahanta-perotzirori jempe ikanteeta retakotan-teeta: Ikamawentakae Jeepatzii-totaa-rewo aakapaeni. Rootaki amataneeri aakapaeni, akowayitee akamawentan-tayite.

¹⁷ Eenitatsi-rika otzimi-motziri ashaahawontsi, aririka iñeeri apaani noyemijantzin-karite kowityaa-waeta-tsiri, riitaki imashitha-waetaki irika noyemijantzin-karite, tekira imaperotziro retakoteeyaari Tajorentsi.

¹⁸ Notyomi-paeni, tee okameethatzi akanta-shiwaetyaa, “Netakotanta.” Tema otzimatyee amateero ooñaawontzirori etakotanta.

¹⁹ Rootaki ayotantari omaperotatyaa rashiyitee Kyaariperori Tajorentsi. Tema ayotee rashiyitee Tajorentsi, rootaki awentaa-shiretan-tariri amana-piinteeri,

²⁰ okantawitakyaa otzimayitemi oetyaa katsitzimo-shireteeni. Tema Tajorentsi riyotziro maawoeni, riyotzitawo akenkishiryaari okaatzi katsitzimo-shireta-kaeri akaariperotaki.

²¹ Netakoyitani, aririka ooka-neero ayaariperonka okaatzi owaryaa-shiryaa-yiteeri, eerowa athaawan-tanaari Tajorentsi amana-piinteeri.

²² Rootaki ayotantyaawori aritaki imatakaero okaate akowako-yiteriri. Tema amonkaa-yitaa-tziro ikantakaantani, antapiinteeniri ikoyiri rirori.

²³ Iroka ikantakaantani: Otzimatyee awentee-yaari Jesús Jeepatzii-totaa-rewo, Itomi Tajorentsi. Otzimatyee etakotawakaayiteeyaa eejatzi. Rootaki ikantakaantani amateeri.

²⁴ Ikaate monkaateeroni ikantakaantani, riitakira oejokirotaariri Tajorentsi. Riijatzi Jeepatzii-totaa-rewo roejokirotzitari rirori. Rootaki Ishire tajorentsi rotyaan-takaeri yotakaa-yiteeri kyaaripero roejokiroitari.

4

Ishire Tajorentsi eejatzi ijaneenta-shiretani Jeepatzii-totaa-rewo

¹ Netakoyitani, eenitatsira osheki kantawita-chari: “Naaka Kamantan-taniri.” Roo kanteencha kamaari ñaawaeta-kaeriri. Rootaki eero pikemijanantari okaatzi ikantayiteri, tema otzimatyee piñaantyaari rii-perotaki-rika Tajorentsi ñaawaeta-kaeriri irika Kamantan-taniri.

² Iroka ayotantyaari riitakirika Ishire Tajorentsi ñaawaeta-kaeriri, aririka ikante: “Ratziritzi-motee Jesús Jeepatzii-totaa-rewo.”

³ Riima theen-kirori iñaani ikantee-takiri, kaarira rashitari Tajorentsi, riitakira iñaawaeta-kaeri Iijaneentani Jeepatzii-totaa-rewo. Pikema-kotee-yakirini eeroka-paeni, ari itzimaki jaka kepatsiki ñaawaeteroni iroka. Tema tzimaki.

⁴ Roo kanteencha eeroka-paeni, notyomi-paeni, rashiteemi Tajorentsi, eeroka awijayiteeriri. Tema antawo ishintsinka Jeepatzii-totaa-rewo, itzimi aapatziyeemiri eeroka-paeni. Rawijeeri aapatziya-yitariri jaawiki-jatzi.

⁵ Irika-paeni kamantanta-shiwaetachari jaawiki-jatzi irika. Rootaki ikemijanta-wakaantari ikaatzi ijaawiki-jatzitzi.

⁶ Rooma aakapaeni rashiyitee Tajorentsi. Rootaki pikemijantan-tanari pikaatzi rashi-peroteemi Tajorentsi. Teemaeta ikemijanta-yitana kaari yoteerini Tajorentsi. Ari okanta, tee okompitatzi ayoyiteeri oñaawaeta-kaayiteeri Ishire tajorentsi, ari okanta imatantaawori riyotaan-teero kyaariperori. Ari ayotziriri rashitari Kamaari itzimi yotaantzirori kinakashi-waetaantsi.

Tajorentsi riitaki iiteetzi “Etakotantsi”

⁷ Netakoyitani, otzimatyee petakotawakaayiteeyaa. Tema riitaki Tajorentsi kantakaawo opoñaantari etakotantsi. Itzimi-rika mataneerori iroka, itominta-naatyaari Tajorentsi. Riitakiri yotayiteeriri.

⁸ Itzimi-rika kaari etakotan-tachani, tee riyoteeri Tajorentsi. Tema riitaki Tajorentsi iiteetzi “Etakotantsi.”

⁹ Iroka ikanta Tajorentsi roñaahakaero omaperotatyaa retakotee: Rotyaan-takaeri rapintzite Itomi jaka kepatsiki, ari okanta raña-shireta-kaanteeri aakapaeni.

¹⁰ Iroka okanta-kota kyaari-perori etakotantsi: Teera aakapaeni poñaakaan-tyaawoni etakotyaari Tajorentsi, tema riitaki Tajorentsi poñaakaan-taawori retakoyitee. Tema antawo retakoyitee, rotyaan-takaeri Itomi. Riitakira ratsipeta-kaetani ari okanta rariperotan-teeteeri akaaripero-witee-yakani aakapaeni.

¹¹ Netakoyitani, osheki retakoteera Tajorentsi, ari akimiyitee-yaari aakapaeni etakotawakaayiteeyaa.

¹² Tekatsira apaani atziri materoni iñeeri Tajorentsi. Roo kanteencha aakapaeni kantacha aapatziyaari aririka etakotawakaayiteeyaa. Riitakira Tajorentsi matakaeroni aatakaan-tyaawori etakotantapiinteeyaa.

¹³ Tema Tajorentsi rotyaan-takaero Ishire ojeeka-shiretantee, rootaki ayotantaari omaperotatyaa aapatziyaari.

¹⁴ Tema naakayitaki ñaakiriri Itomi Tajorentsi, itzimi rotyaan-takiri rowawijaa-koteeri jaawiki-jatzi-paeni. Riitakira nokenkithata-koyiteeri.

¹⁵ Itzimi-rika kantatsiri, “Jesús Itomi irika Tajorentsi,” riitakira maperotzirori raapatziyaari Tajorentsi.

¹⁶ Ayoteera aakapaeni jempe ikanta retakoyitakae Tajorentsi, akemijanta-yiteeri. Tema riitaki Tajorentsi iiteetzi “Etakotantsi.” Ikaate etakotantapiintaa-chani, raapatziya-piintaari Tajorentsi.

¹⁷ Tema kyaa-riperorika etakota-wakaeyaa, akimita-kota-naari jempe ikanta-paenta ijeeka-paentzi jaka kepatsiki irika Jeepatzii-totaa-rewo, tekatsi oetyaa athaawan-tantyaariri aririka ipiyaki raminako-yiteeri ikaatzi nampitawori jaka kepatsiki.*

¹⁸ Aririka etakotantyyaa tekatsi athaawantyyaa. Tema iroka etakotantsi okimitari owayiri romishitoyiri ijaneentani iroka thaawan-kantsi. Aririka athaawan-tyaari Tajorentsi rowajankitahae, tekiraataha ayotero etakotantyyaa.

¹⁹ Rootaki etakotan-taariri aakapaeni Tajorentsi, apiyata-tyaari retakowowa retakoyitakae aakapaeni.

²⁰ Enitatsi-rika kantatsini, “Netakotakari Tajorentsi,” roo kanteencha ikijashiretziri noyemijantzini-karite, itheeyaka irika. Tema kaari etakotyaarini isheninka, iñiiri rirori, ¿Jempema ikini retakotyaari Tajorentsi, kaari koñaanita-tsini?

²¹ Iroka ikantan-teetari paerani: Ikaatzi etakotaariri Tajorentsi, otzimatyee retakotawakaayiteeyaa.

5

Awentaa-shirenka otsinampaan-tyaari jaawiki-jato

¹ Maawoeni awentaa-shiretaniri kantatsiri, “Irika Jesús, Jeepatzii-totaa-rewo irika,” Tajorentsi tominta-naari. Ikaatzi etakotaariri Ashiteeri, retakotaarira eejatzi ikaatzi itomitaari rirori.

² Aririka aneshironkateeri Tajorentsi, aririka amonkaateeniri ikantakaantani, rootaki ayotantaari omaperotatyaa etakoyitari ikaatzi itomitaari rirori.

³ Aririka aneshironka-perota-neeri Tajorentsi, okimiwitakawo amonkaatee-nirimi ikantakaantani. Eero apomeentsitawo amonkaayiteero ikantakaantani.

⁴ Ikaatzi itomintaari Tajorentsi, ari rotsinampaa-yiteero jaawiki-jato. Tema awentaa-shirenka otsinampaan-tayityaari.

⁵ ¿Eenitatsima materoni rotsinampaero jaawiki-jato? Riitakira mateeroni awentaa-shiretaniri, kantatsiri: “Itomira Tajorentsi irika Jesús.”

Ikenkithata-kaantziri Ishire tajorentsi

⁶ Tema ipokaki Jeepatzii-totaa-rewo jaka kepatsiki. Roo kanteencha, teera apatziro ipokaki romitsiryataan-tyaawo nijaa, tema otzimatyee rapaateero eejatzi rira, rowamahaeteri. Rootaki Ishire tajorentsi kenkithata-kaanta-kirori jempe okanta-kota iroka. Okaatzi ikenkithata-kaantziri rirori, kyaariperori iroka.

⁷ Tema mawa rapiitee-takiro ikanteetzi Itomira Tajorentsi irika.*

⁸ Etanakawori rootaki Ishire tajorentsi kenkithata-kaanta-tsiri. Apiteta-tsiri, riitaki Tajorentsi ñaawaeteentsi romitsiryaa-paeteta-kahanki Jesús. Mawatatsiri, riitaki Tajorentsi ñaawaeteentsi ikenkithata-kotzi-rowanki Jesús

* **4:17** aririka ipiyaki: Ikitejerite Pinkathari * **5:7** Eenitatsi jankina-rentsi ikanteetzi: Mawa ikaatzi ñaawaeta-tsiri inkiteki: Ashiteeri, Ñaantsi, Ishire. Irika kaatatsiri mawa, apanira ikanta. Paminiro: inashiyita ñaantsi-paeni

jempe ikantyyaa rowamahaeteri. Tee opaashinitzi ikantee-tziri, oshiyakaa-wentaantsi iroka.†

⁹ Tema akemijantziri atziri-paeni okaatzi ikantayitziri, rootaki amaperoteri akemijanteeri ikanteeri Tajorentsi. Iroka ikantaki ikenkithata-kotziri Jesús Jeepatzii-totaa-rewo, ikantzi: “Riitaki Notyomi irika.”

¹⁰ Itzimi-rika kemijanteeriri Itomi Tajorentsi, riitaki kemathateerori omaperotatyaa okaatzi ikantakiri Tajorentsi. Riima kaari kemijanta-tsini, itheeya-nitakaakari Tajorentsi, tema itheenkakiro iñaani ikantakiranki “Notyomi irika Jesús.”

¹¹ Iroka ikantee-takiri: Riitaki Tajorentsi kantakae-yaawoni añashiretan-teeyaari, tema awentaari Itomi.

¹² Ikaatzi aapatziyee-yaarini Itomi aritaki raña-shiretee. Riima kaari aapatziyee-yaarini Itomi Tajorentsi, eero raña-shiretee.

Ayoyitee ashi owaero añashire-yitee

¹³ Tema pawentaari eeroka-paeni Itomi Tajorentsi, pikemijanteeri. Rootaki nojankinatan-tzimirori iroka ari okantyyaa piyoperotan-tyaari ashi powaero pañaayitee paata.‡

¹⁴ Awentaa-shireteeyaari Tajorentsi, tema ayoyitzi ikemayitee aririka amanakoyiteero jempe okanta ikowa-kaeri rirori.

¹⁵ Ayoyiteera ikemae Tajorentsi aririka amaniri, ayotzita eejatzi ari imatakaero okaatzi akowa-kota-kiriri.

¹⁶ Aririka piñeeri eeroka apaani noyemijantzin-karite tzimatsiri rantani, pamana-kotyaari, aritaki raña-kashireta-kahaeri Tajorentsi. Riitaki nokantakotzi jaka tzimatsiri rantani kaari maperota-chani okaariperote. Tema tzimatsi kaari-perori kowaenkata-tsiri. Kaarira nokenkithata-kote. Tema tee okameethatzi amana-koteeri antakirori maperotzirori okaariperotzi.

¹⁷ Nokenkithata-kotakiro “kaari-perori kaari maperota-chani,” teera nokantatzii kameethatatsi iroka. Maawoeni kaari kameethatatsi, tee okameethatzi antayitero. Roo kanteencha tzimatsi kaari-perori kaari kowaenkata-tsiri.

¹⁸ Ayoteeyini tee ranta-piinteero kaari-perori ikaatzi itomintaari Tajorentsi. Riitaki Jeepatzii-totaa-rewo aminakowenteeri, eero ikemaatsita-kaantaari Kamaari.

¹⁹ Tema ayoyitee aaka rashiyitee Tajorentsi. Riima jaawiki-jatzi, riitakira ashitaari Kamaari, ipinkathari-wentziri maawoeni.

²⁰ Tema ayoyitee ipokaki Itomi Tajorentsi, riitaki kemathata-kaayiteerori kyaariperori. Rootaki amatantaawori ayoteeri iiteetziri “Kyaariperori.” Aapatziyaari Kyaariperori, tema aapatziyakari Itomi, riitaki Jesús Jeepatzii-totaa-rewo. Riitaki Tajorentsi iiteetzi “Kyaariperori,” iiteetziri eejatzi “Kañaaniri.”

²¹ Notyomi-paeni, paamawentyaari pipinkathatziri-kari tajorentsi-niro-paeni. Kyaariwé.

† 5:8 Okaatzi kanta-kota-chari jaka, riira ikenkithata-koetzi: “Ishire tajorentsi, Nijaa, Iraantsi. Ikaatakira mawa, tee opaashinitzi oshiyakaa-wenta-chari.” Ikowatzii jaka Juan, riyotako-peroeteri Jesús omaperotatyaa Itomitari Tajorentsi. Tema mawa okaatzi rapiitee-takiro ikenkithata-koetziri, ikanteetaki: “Itomi Tajorentsi irika Jesús.” Etanakawori, roota-perotaki Ishire tajorentsi yotakaa-yiteeriri Rotyaantaa-rewote Jeepatzii-totaa-rewo riyotaan-tayite. Apiteta-tsiri, rootakira “Nijaa” oshiyakaa-wenta-chari romitsiryaata-kahanki Jesús. Rootaki ikenkithata-perotakiri Tajorentsi, jankinateen-chari Mt. 3.16-17. Mawatatsiri, rootaki “Iraantsi” oshiyakaa-wentacha rapaatakiro rira Jesús rowamahae-tanta-kariri. Rootaki ikenkithata-perotakiri Tajorentsi ijeekan-takari-ranki Jesús ochempiki ikenkitha-waeta-kaeri Moisés eejatzi Elías jempe okantyyaa rowamahaeteri. Roo jankinateen-chari Lc. 9.31-35; Jn. 12.27-33. ‡ 5:13 pawentaari: waerontsi

APITETA-TSIRI ROJANKINARI JUAN

Wethataantsi

¹ Reewarite kemijantzinkari-paeni naaka jankinatzi-mirori iroka. Eeroka nojankinatzi owaetakaantziriri “Iyoshiitaa tsinani eejatzi otomi-paeni.” Eeroka netako-perotani, tema ari akaatzi akemijanteero kyaariperori. Teera apatziro naaka netakotzimi, tema retakoperoteemi eejatzi maawoeni yotayiteeroni kyaariperori.*

² Ari okantari, oejokiroteeyaawo kyaariperori, ashi owaero.

³ Okantashitzimaetyaa ineshironka-yiteemi Ashiteeri Tajorentsi, ikaminthaa-yiteemi, kameetha pijeeka-yitee. Ari ikimitemiri eejatzi Itomi Jesús Jeepatzii-totaa-rewo, piyotako-yiteero kyaariperori petakotawakaantayiteeyaari.

Poejokirotyaawo riyoteemiri Jeepatzii-totaa-rewo

⁴ Osheki nokimo-shiretanaki noñaayitakiri pitomi-paeni imata-piintanakiro kyaariperori, imatanakiro ikantakaan-takiri Ashiteeri.

⁵ Tsinani, (tema ari nowaetakaantzimi eeroka-paeni piyemijantzinkaritzii janta), teera nomapoka-tzimi nokaman-tzimi iroka nojankinatakimiri. Tema rootaki nokenkishiryaa-kaemiri okaatzi nokaman-tayitakimiri owakira pikemijanan-tanakari. Iroka okanta: Oztimatyee etakotawakaeya.

⁶ Aririka antapiinta-neero ikantakaantani Ashiteeri, aritaki amataneero etakotawakaapiinteeyaa. Rootaki nokanta-kaanta-kimiri panta-piintayiteero okaatzi pantayita-nakiri owakira pikemijantan-tanakari.

⁷ Tema tzimayitatsi nimaeka osheki amatawitaniri. Ikantayitzi: “Tee ratzirita-paentzi Jesús Jeepatzii-totaa-rewo.” Theeri irika ñaawaetzirori iroka, iijaneentani irika Jeepatzii-totaa-rewo.

⁸ Paamawentyaa, pipakaero-kari okaatzi niyotaa-yitakimiri. Tee nokoyi paminaa-shiwaeteeyaa, eero piñeero pinintahaeyaawo paata ipineeteemiri.

⁹ Ikaate tzimpinatsiri, kaari oejokirotyaawoni riyotaanta-paentziri Jeepatzii-totaa-rewo, teera raapatziyari Tajorentsi. Riima ikaatzi oejokirota-kawori riyotaanta-paentziri Jeepatzii-totaa-rewo, riitaki matakirori raapatziyari Ashiteeri, ari ikimitzi-takari eejatzi Itomi.

¹⁰ Itzimi-rika areetemini janta, opoñaashityaa ikoyi riyoteemiro inashiwaeta-chari kenkitha-rentsi, eero pishinetziri ijeeka-wankotemi. Eero piwethatyaari eejatzi.

¹¹ Tema aririka piwethatyaari, ikimitaka pakakota-tyeerimi iyaariperonka okaatzi rantziri rirori.

Nokoyi noñeeyimini

¹² Eenitatsi osheki nojankinatemiri, roo kanteencha teera apatziro nokoyi nojankinatemi, tema nokowatzii niyaata-shitemi noñeemi, nokenkithawaeta-kaemi, akimo-shiretan-tyaari.

* **1:1** “Iyoshiitaa tsinani eejatzi otomi-paeni,” riira oshiyakaa-wenta-chari kemijantzinkari-paeni ikaatzi piyotachari nampitsiki. Tee rojankinee-tziro koñaatziro iwaero, tema omanaakaashitaatsi, eero iñaanteetawo iroka jankina-rentsi, tema aritaki riyateet-tanaki janta ijeekaeyinira rowajankithaeteri kemijantzinkari-paeni ikaatzi nampitawori janta.

¹³ Rowethatee-yimini owaetakaantani “otomi-paeni pitsiro iyoshiitawo.”
Kyaariwé.†

---

† **1:13** “Otomi-paeni pitsiro iyoshiitawo,” riiyitaki oshiyakaa-wenta-chari kemijantzinkari-paeni ikaatzi piyoyita-chari jempe inampitawo Juan jankinatzirori iroka.

MAWATATSIRI ROJANKINARI JUAN

Wethataantsi

¹ Reewarite kemijantzinkari-paeni naaka jankinatzi-mirori iroka. Eeroka nojankinatzi Gayo, netako-perotani eeroka.

² Netakotani, namanakotzimi piñaantyaawori otzimi-motemi kowityee-motzimiri koñaatziro. Namanakotzimi eejatzi piñaantyaawori pitekatsi-wathate kameetha. Tema niyotzi kameetha-rika pikanta poshoretanaa.

³ Ari nokimo-shire-perotaki noñaakiri rareeyitaka noyemijantzin-karite-paeni ikamanta-paakina roojatzi pikanteeyani eeroka poejokirotawo kyaariperori.

⁴ Tekatsira otsipa awijironi nokimo-shiretanaki, nokemakira roejokirotanakawo kyaariperori ikaatzi nokemijanta-kaayiteeri naaka.

Ikimo-shire-wenteeri Gayo roemaanta-piintaki ipankoki

⁵ Netakotani, pimatakiro eeroka tampatzikata-tsiri pamitako-yitakiri noyemijantzin-karite-paeni ikaatzi awijayita-tsiri janta pijeekinta, okantawitaka tee piñaayi-witari paerani.

⁶ Ikenkithata-koyitakimi rirori-paeni jaka ipiyoteeyanira noyemijantzin-karite-paeni jempe okanta petakoyitakari. Tema rantawaeta-kaani Tajorentsi irika-paeni, ari otampatzikatzi pipayiteri kowityee-motariri aririka piñaayiteri.

⁷ Tema riyaayitatzii irika-paeni ikenkithata-koteeri Jeepatzii-totaa-rewo, tee raawakotziri ipashiyi-witakariri kaari kemijanta-yitatsini.

⁸ Rootaki apayitan-tyaariri aakapaeni okaatzi kowityee-motariri. Ari okantyya atsipatan-tyaariri akenkithatakoyiteero kyaariperori, ikemakoe-tantyyaawori.

Itheenka-kiro ñaantsi Diótrefes

⁹ Nojankina-witakanari paerani piyoyita-chari pinampiki. Roo kanteencha Diótrefes itheenkakiro nojankinari. Ikimita-kaanta-shiwaetaka riiperorimi rirori.

¹⁰ Rootaki nokamantan-tapaakiri janta okaatzi rantakiri irika. Ikantakowaeta-shitakina. Teera apatziro iroka, tema osheki imaninta-shiretawetakiri noyemijantzin-karite-paeni, tee ishinetantzi raakameethatawakaeyityaa. Romishitowa-yitakiri eejatzi ipiyota-piinta kemijantzinkari-paeni.

Kameetha ikenkithata-koetakiri Demetrio

¹¹ Netakotani, eero pimatziro eeroka kimitawori iroka kaari-perori. Tema rootaki pimata-piintee kameethata-tsiri. Ikaatzi anteeroni kameethari, riitaki rashitaari Tajorentsi. Rooma ikaatzi antzirori kaari-perori teera riyotziri Tajorentsi.

¹² Riima irika Demetrio, maawoeni ikenkithata-kotee-tziri kameetha. Tema okaatzi ranta-piintziri, roñaahanta kyaariperori irika ikanta-kotee-tziriri. Ari nomatzi-takawo eejatzi naaka, najahaa-wentari. Piyoteeyini eeroka-paeni okaatzi nokantziri kyaariperori irika.

Oweyaan-tawori wethataantsi

¹³ Eeniwitacha osheki nojankinatemi, roo kanteencha teera apatziro nokoyi nojankinatemi,

¹⁴ tema nokowatzii niyaate noñeemi, okini akenkitha-waeteeyini. Okan-tashitzimaetyaa piyeekayite kameetha. Rowethatee-yimini jaka akaayitzira. Powetha-yiteenari eejatzi ikaatzi jeekatsiri janta.

ROJANKINARI JUDAS

Wethataantsi

¹ Naaka Judas jankinatzi-mirori iroka. Naaka romperatani Jesús Jeepatzii-totaa-rewo. Naaka rirentzi Jacobo. Eeroka-paeni nojankina-yitzini rashiy-itaari Ashiteeri Tajorentsi, pikaatzi ikaema-shire-yiteemi. Eerokayitaki raminako-wenteeri Jesús Jeepatzii-totaa-rewo.*

² ¡Okantashitzimaetyaa ineshironka-peroe-teemi, ijeekakaa-peroe-teemi kameetha, retakoperoteemi!

Yotaanta-shiwaeta-chari (2 P. 2.1-17)

³ Netakoyitani, nokowawitaka nojankinata-kotemiro jempe okanta awijako-shire-yitan-taari aakapaeni. Roo kanteencha okowa-perotatyaa nimaeka nojankinata-kotemiro jempe okanta-kota pishintsi-tan-tyaariri kemijantzinkari-paeni, ari okantyyaa roejokirotan-tyaawori okaatzi riyotahae-teeriri. Ashi rowaero ikemijanteero ikaatzi rashitaari Tajorentsi.†

⁴ Tema eeniyitatsi atziri romanakaashitani-ki rojatekan-tayitaka. Theenka-tajorentsitananiri irikapaeni, ikenkithata-kaanta-shiwaetaka, ikantayitzi: “Retakotani irika Tajorentsi, kameethatatsi antayitero akowayitzi, kameethatatsi eejatzi amayempi-waete.” Irika-paeni ñaawaeta-kirori iroka ñaantsi, imanintakiri Tajorentsi, apaniroeni romperatanta. Ari ikimitakiri eejatzi Awinkatharite Jesús Jeepatzii-totaa-rewo. Rootaki ikenkishiryaa-takari paerani Tajorentsi rowajankiteeri irika-paeni.

⁵ Nokoyi nokenkishiryaa-kaemiro okaatzi piyoperotee-yirini. Itajonkawenta-perotakiri Tajorentsi ikaatzi rashitari rirori, irika-paeni roemishitowaeri Apitantoniki, roo kanteencha rapathakiro-ryaakiri ikaatzi theenka-tajorentsiten-tsiri.

⁶ Ari ikimitakari Ronampiripaeni Tajorentsi maninta-kirori inampi, kaari jatakaeroni ipinkathari-wentante kameetha. Okimiwitaka roojotakota-tyeerimi Tajorentsi jempe otsirenikaakitaki, ari royaawentari rowajankitahae-teeri paata omonkaata-paakyaa-rika kitejeri kowaenkata-tsiri.‡

⁷ Ari ikimitakari paerani Paamaarini-jatzi, Katsimaaniri-jatzi eejatzi ikaatzi jeeka-nampitziriri. Osheki kaaripero-shire-yitatsiri, mayempi-waeta-tsiri, thawinata-wakaa-waeta-chari. Rowajankitaan-teetakari paamari. Arira iñahaetzirori oeta awijimo-yiteerini kimityaarini irika-paeni rowajankitee-tantee-yaari paamari kaari tsiwaka-nita-tsini.

⁸ Ari ikimita-yiteeyaari irika-paeni kenkithata-kaanta-shiwaetaniri, kenkishiryaa-kaanta-shiwaeta-chari, kowa-shiwaeta-kawori kaariperoyitatsiri, theenka-waetaniri. Tee ithaawan-teeyaari ikiji-matziri ronampiripaeni Tajorentsi otzimi-motziri ishintsinka.

⁹ Rootaki kaari imatajeetzi Miguel, reewarite ronampiripaeniTajorentsi, tee riyakatziri rirori iñaana-minthatziri Kamaari ikenkitha-waeta-kotziri Moisés ikamanta-paentari. Apatziro ikantaki Miguel: “Riitaki Nowinkatharite kijimini.”

* **1:1** Jacobo = Santiago † **1:3** kemijantzinkari-paeni = kiteshireri ‡ **1:6** kitejeriki kowaenkata-tsiri = Ikitejerite Pinkathari

¹⁰ Riima irika-paeni atziri riyakatakiro kaari riyotaa-jeetzi. Tema okaatzi riyotashi-witari rirori-paeni okimitawo riyota-ninka ipireetari. Riitaki thonkawaetacha apaniroeni.

¹¹ ¡Ashironkamatsiteriini! Tema rantakiro kimitawori rantakiri paerani Caín. Ikinashi-waetaka ikimitakari Balaam, apatziro ikowa-shitaka raantyaawo koriki. Ikimita-kotakari ikaatzi kamayiteen-tsiri ikoshekan-tantakari paerani Coré.

¹² Okimiwitakawo riimi pitsipooki-yitakimini rakiyoyitakimira. Tema itsipatashiyitzimi itheenka-tajorentsi-waetante, apatziro ikoyi rantayitero inimotziriri rirori. Ikimitakawo ochenkaani-kitzi menkori otajonkaenkatziri tampyaa, eero opariyaanta inkani. Ikimitakawo pankirentsi tee okithokitzi omonkaa-paetewita okithokitan-tyaari, kamaperotaki, tema itzimponchakiryee-takiro.

¹³ Ikimitakawo okanta otamakaatzi inkaari oshimoryaata-kaashi-waetawo nijaa, rootaki imayitakiri irika-paeni roñaahan-tashi-waetakawo iyaari-peronka. Ikimita-kotakari pariyinkari ikemakaanta ithonkante, ari ikimita-yitee-yaari rirori-paeni ithonkaeyaa otsirenikaakitzira.

¹⁴ Riiyitakira ikenkithata-kotzi-takari paerani Enoc 7-tatsiri icharinitanakari Adán, ikantaki-ranki:

Pamini, ipokaki Pinkathari itsipatari oshekyaaantzi Ronampiri tajorentsite. §

¹⁵ Ipokaki ramina-koteero okaatzi rantayitakiri maawoeni.

Ipokaki rowajankiteeri theenka-tajorentsitantaniri okantakaan-tziro maawoeni okaatzi rantakiri.

Ipokaki rowajankiteeri kaari-pero-shireri ikaatzi ikiji-matakiri.

¹⁶ Irika-paeni kenkithata-kaanta-shiwaetaniri, kijimatan-taniri irikapaeni. Osheki itheeya-kowaetantaka. Rantayitziro ikowa-shiyitari rirori. Kantakaa-pero-waetaniri irika. Inintaa-thatan-takimiro riyotaan-tziri ikoyi raantashi-waetyaawo koriki.

Ikaminee-tziriri kemijantzinkari

¹⁷ Rooma eeroka-paeni, netakoyitani, pikenkishireeyaawo riyotaa-yitakimiri paerani Rotyaantaa-rewote Awinkatharite Jesús Jeepatzii-totaa-rewo.

¹⁸ Tema ikantayitaki rirori: “Paata iweyaanta-paakyaawoni itzimayite theenkan-taniri-paeni, riitaki antashi-waetyaawoni iñaamata-shiyitari.”

¹⁹ Riiyitakira kantakaawori ikija-wakaan-teetyaari, apatziro ikenkishiryaa-kotawo jaawiki-jato. Tee ojeeka-shiretantari Ishire tajorentsi.

²⁰ Rooma eeroka-paeni, netakotani, powetsika-shireta-wakaa-yiteeyaa poejokirotan-tyaawori pikemijanta-piinta-neero Ñaantsi. Pamana-piintyaa jempe okanta iyotakaemiri Ishire tajorentsi.

²¹ Kijokiro poyiro retakotanka, poyaakoteero ineshironkatanka Awinkatharite Jesús Jeepatzii-totaa-rewo ashi owaero rañaakaa-yitee.

²² Pineshironkateri piyoteeri ikaate kijoshire-neenta-tsini.

²³ Itsipa, pikimita-kaantero eepichoki okantaka powawijaa-kotan-taariri itahaeyaami. Itsipa, otzimatyee pineshironka-yiteeri. Rooma iyaari-peronka, ikijaneentero. Ari pikanteerori ikithaatari ikaaripero-shiretantakari, pikimita-kaantero pikijaneenta-tyeeromi. Pipinkiro iroka pimatzirokari eeroka.

Weshiryaa-wentaantsi

§ 1:14 oshekyaaantzi = 10,000; Ronampiri tajorentsite = kiteshireri. Iroka okaatzi iñaanitakari Enoc, tee opoñeeyaawo Jankina-rentsi-peroriki, tema otsipaki jankina-rentsi opoñaakawo, iiteetziro “Rojankinari Enoc.”

²⁴ Athaamentee-yaari irika matzirori raminakowenta-yitee kaari atzimpina-shireta-waetanta, tema ikimita-kaantee tee amashiwaetyaa, rootaki omatantari athaamenta-waeteeyaa atsipataari tzimatsiri rowaneenkawo.*

²⁵ Athaamentee-yaari Tajorentsi apanita-tsiri, yotaniri, owawijaa-koteeri. Riitaki irika Tajorentsi tzimatsiri rowaneenkawo, rajahaa-wenteetari, omaperotatyaa otzimi ishintsinka, pinkathari-perori irika, riitaki etakawo itzimaki tekiraata otzimayite maawoeni, roojatzi ikanta nimaeka, ashi rowaeta-tyeeroni. Kyaariwé.

---

* **1:24** tzimpinari = antziwatyaa

ROÑAAYEE-TAKIRIRI JUAN

Roñaahan-takiri Jesús Jeepatzii-totaa-rewo

¹ Iroka okaatzi roñaahan-takiri Tajorentsi jempe ikanta-kota Jesús Jeepatzii-totaa-rewo, riira Tajorentsi kantakaawori riyotan-tyaawori romperatani-paeni jempe okanta-kotyaa okaakitzi-mateen-tsiri iñahaeteero. Rootaki rotyaan-tanta-kariri Tajorentsi Ronampiri ikamanteri Juan, romperatani Tajorentsi.

² Riitaki Juan kenkithata-kirori okaatzi iñaakiri. Iroka okaatzi ikenkithatakiri iñaani Tajorentsi, rootaki ikowakaan-takiri Jesús Jeepatzii-totaa-rewo ikamantantero.

³ Ikimoshireyitee ikaate ñaanateeroni iroka kamantaantsi, ari ikanteyaari eejatzi ikaate kemijanteroni. Ikimoshireyitee ikaate monkaayiteeroni okaatzi jankinateen-chari. Tema okaakitzi-mataki iñaantee-tyaawori.

Rowetheetari kemijantzinkari-paeni kaatatsiri 7 ipiyoyitaka

⁴ Naaka Juan jankinatziro iroka. Eeroka nojankinatziro kemijantzinkari-paeni kaatatsiri 7 pipiyoyitaka janta inashiyita-chari nampitsi jeekatsiri Asia-ki. Tema añaatsi Tajorentsi nimaeka, riitaki etakawori paerani itzimaki, rooteentsi ipiye. Ineshironkayiteemi rirori, kameetha ijeekakaa-yiteemi janta. Ari ikimitemiri eejatzi iiteetziri “7 tajorentsi” itsipatakari inkiteki iwinkathari-mentoki.

⁵ Ari ikimiteemiri eejatzi Jesús Jeepatzii-totaa-rewo, tema kyaariperori irika okaatzi iñaawaetziri. Riitakira etanaawori rañahae ikamawitaka, riitakira pinkathari-wenteeriri maawoeni ikaatzi pinkathari-witachari jaka kepatsiki. Riitaki etakoyiteeri aakapaeni, ipeyako-yiteero ayaariperonka rapaatantakawori rira ikama-wenta-yitee.

⁶ Riitaki pinkatha-ritakaa-yitakaeri. Riitaki ompera-tajorentsita-kaayiteeri antawaetan-taanariri Tajorentsi Ashitariri. Riitaki otzimi-moteeri rowaneenkawo, riitaki pinkathari-perota-tsiri. Ashi rowaero rirori. Kyaariwé.

⁷ ¡Pamini! Irika Jeepatzii-totaa-rewo, ikinapae menkoriki, maawoeni iñahaeta-waeri.

Imatzityaawo iñeeri owathaa-merikita-kiriri.

Riraakoe-teeyaari maawoeni jaka kepatsiki, imatzityaawo kaari sheninkata-wakaa-chani.

Ari okantyaari. Kyaariwé.

⁸ Iroka ikantzi Awinkatharite Tajorentsi:

Naakataki oshiyawori etawori jankina-rentsi, Naaka oshiyawori eejatzi oweyaantawori.

Añaatsi rirori, retakawo paerani itzimaki, riitaki piyaatsini paata. Riitaki Shintsi-perori.

Roñaahantaka Itomi Atziri

⁹ Naaka Juan, pirentziyitaana piyemijantzinkaritee, ari akaatee-yakini amawetakiro akemaatsi-waetaka, ari atsipata-wakaa ipinkathari-wenta-yitee Tajorentsi. Eeniro nojeeki-ranki othampishiki iiteetziri Patmos nokenkithatziro iñaani Tajorentsi, nokamantantziro ikantakinari Jesús.

¹⁰ Okanta apaani kitejeri ipiyowenta-piinteetari Awinkatharite, eenitatsi oñaaha-kinari Ishire tajorentsi. Nokemakiri notaapiiki iita kantanari, roshiyakawo tziwootaantsi iñaawaetzi,

¹¹ ikantakina: “Pojankinatero okaate noñaayimiri. Rootaki potyaan-teniriri kemijantzinkari-paeni kaatatsiri 7 ipiyoyitaka janta inashiyita-kawori nampitsi jeekatsiri Asia-ki. Tema iroka 7 nampitsi: Efeso, Esmirna, Pérgamo, Tiatira, Sardis, Filadelfia, Laodicea.”

¹² Ari nopithokanaka notaapiiki naminiri iita ñaanatanari. Noñaatziiri ootamentotsi-paeni rowetsikae-tziri ooro. Ikaatzi 7.

¹³ Roo kanteencha janta niyankineki ari rojatekaka apaani kimitakariri Itomi Atziri. Opamankakiri iitziki iithaari. Ithaantakiri rooromashite rowetsikaetziri.

¹⁴ Kitamaa-powaenkataki iitoki, kimiwitaka roomi iwitzi owisha, kitamaa-nikitaki roowaetaki jiriniki. Rooma rooki kimita paamari.

¹⁵ Poreryaayitaki iitzi, riiwaetaki iporeryaatzi koriki itahaetziri. Okimi-waetakawo iñaani opoempaatzi nijaa.

¹⁶ Roteeyaki ompokiro-paeni rakoperoki, ikaatzi 7. Roemishitowa-kiro ipaanteki oshiyakawori ojataa-mentotsi, apimenete othoyempitzi. Ikimitakari ipooki ooryaari ishipakiryaa-perotzi tampatzika-paete.

¹⁷ Ikanta noñaakiri, tyaanakina nokamanaki. Roo kanteencha ipampit-tantakinawo rakoperori, ikantana: “Eero pithaawantana, Naaka etawori, Naaka oweyaantyaawoni.

¹⁸ Naakataki kañaaniri. Nokamawitaka roo kanteencha ashi nowaero nañahae. Naaka matzirori otzimi-motana noshintsinka nashita-ryaan-tyaawori ikyya-piintee-tziro sharinkaweniki, aritaki omatakyaa eejatzi nashiteero.

¹⁹ Pojankinatero okaatzi piñaakiri, rootaki petanakyaari okaatzi piñaakiri awijatsiri nimaeka, roojatzi okaate piñeeri awijatsini paata.

²⁰ Ikaatzi ootamentotsi piñaakiri kaatatsiri 7, riitakira oshiyakaa-wentariri kemijantzinkari-paeni kaatatsiri 7 ipiyoyitaka janta inashiyita-kawori nampitsi. Ikaatzi piñaakiri ompokiro noteeyakiri nakoperoki, kaatatsiri 7, riitaki oshiyakaa-wentariri ronampiripaeni Tajorentsi tsipayitaariri kemijantzinkari-paeni kaatatsiri 7 ipiyoyitaka.”*

2

Kamantaantsi rotyaan-teeta-kiniriri 7 ipiyoyitaa kemijantzinkari-paeni: Kamantaantsi rotyaan-teetakiri Efeso-ki

¹ “Iroka pojankinate-niriri Ronampiri kemijantzinkari-paeni piyotachari Efeso-ki. Riitakira ñaanatziri oteeyakiriri 7 ompokiro rakoperoki, ojatekaen-chari niyanki ipaamatakira 7 ootamentotsi. Ikantziri:

² ‘Niyotziro okaatzi pantayitziri, jempe pikanta pantawaetaki, okaatzi pamawetakiri. Poonayitakari kaari-pero-shireri-paeni. Piñaanta-yitaari iitashi-waeta-chari, “Otyaanta-perori-paeni” yotaanta-shiwaeta-chari. Piyoteeri eeroke theeyinkari irikapaeni.

³ Eeroke kinatan-taniri, pamaweniwaenitzi, osheki pikemaatsi-waetaka rowajankitaa-wentee-tzimiro pawentaanaha naaka. Teemaeta poonawaetyaa.*

⁴ Roo kanteencha, eenitatsi yotapaen-chari, rootaki kaari kameethata-tsini. Iroka okanta: Pooka-nakiro eeroke-paeni petakotanta, tee pikameethatzi pikimi-witanakawo paerani.

* **1:20** Eenitatsi kantatsiri irika-paeni “Ronampiripaeni Tajorentsi” ikenkithata-koetziri jaka, ritaki atziri-paeni ikaatzi jewayiteeriri kemijantzinkari-paeni. Eeniyitatsi itsipa kantatsiri, riitaki kyaariperori Ronampiripaeni Tajorentsi. * **2:3** pawentaana = waerontsi

⁵ Pikenkishireero jempe pikanta paerani owakira pikemijantanaki. Pookaero jempe pikanta nimaeka, pipiyakoteero panteero jempe pikantanaka owakirani pikemijantanaki. Tema eerorika pookaero, ari niyaata-shitakimi, naapithateemiri ootamentotsi jeeki-mota-kimiri janta.

⁶ Roo kameethatatsi pikijaneentakiro eeroka-paeni rantayitakiri ikaatzi kemijanta-neeriri riyotaan-tziri paerani Nicolás. Nomatzi-takari naaka.

⁷ Koyirori ikemathatero, ikemijantero Ishire tajorentsi iñaanatzi kemijantzinkari-paeni. Eenitatsi-rika otsinampaa-kironi, ari noshineteeri royaawo chochoki owañaan-tatsiri pankiteen-chari itajorentsi-pathateki Tajorentsi.’ ”

Kamantaantsi rotyaan-teetakiri Esmirna-ki

⁸ “Iroka pojankinate-niriri Ronampiri tajorentsite kemijantzinkari-paeni piyotachari Esmirna-ki. Riitakira ñaanatziiriri etakawori, oweyaantyaawoni eejatzi. Riitakira ñaanatzi kamawiteencha roo kanteencha añahae eejatzi. Ikantziri:

⁹ ‘Niyotziro okaatzi pantayitakiri, eejatzi pikemaatsi-waetee-yarini, niyotzitawo pikowityaa-waetee-yirini, okantawitaka eeroka ashaahanta-shireri. Niyotzi eejatzi eenitatsi Judá-paeni janta theyako-waeta-kimiri. Iitashi-waetaka Judá-paeni, tema Kamaari ashiyita-kariri.

¹⁰ Eero pithaawanta-shitawo okaate pikemaatsityaari. Tema rooteentsi piñeero eeniyitatsi janta jempe ikaate romonkyaa-kaante Kamaari. Ari pijeekiri okaate 10 kitejeri pikemaatsi-waetyaa, iñaanta-shireta-tziimira Kamaari. Roo kanteencha otzimatyee pikyaaryoo-shirete eeroka-paeni piyaata-kaero okantawitakyaa rowaetemi, tema paata aritaki nañaa-kahaemi, okimiwaetee-yaawo namanthee-yitaa-tyeemimi.†

¹¹ Koyirori ikemathatero, ikemijantero Ishire tajorentsi iñaanatzi kemijantzinkari-paeni. Eenitatsi-rika otsinampaa-kironi iroka, eerowa iñeero ikemaatsi-waeteeyaa rapiiteero ikamae.’ ”

Kamantaantsi rotyaan-teetakiri Pérgamo-ki

¹² “Iroka pojankinate-niriri Ronampiri kemijantzinkari-paeni piyotachari Pérgamo-ki. Riitakira ñaanatziiriri otzimi-motziro rojataa-mento apimenetatsiri othoyempitzi. Ikantziri:

¹³ ‘Niyotziro pantayitzi, niyotzi pijeeki-motakiri ikaatzi ipinkathari-wentziri Kamaari. Roo kanteencha niyotzimi eejatzi kijokiro powanakina pawentaana, tee pookiro. Tee pookanakiro eeroka-paeni okantawitaka rowamaa-witee-takari Antipas noyemijantakaa-perotani kenkithata-kotakinari janta jempe ijeeki Kamaari.‡

¹⁴ Roo kanteencha, eenitatsi yotapaen-chari, rootaki kaari kameethata-tsini. Iroka okanta: Eeniyitatsi pikaateeyini kimitakariri Balaam riyotaantzi. Tema paerani Balaam, riyotaa-piintakiri Balac okantyaaya ikaemashiryaan-tyaariri Israel-paeni rowakae-yaari ratsipeta-kaetani rashita-kaetariri tajorentsi-niro. Imayempi-waeta-kaakiri eejatzi.

¹⁵ Ari ikimitakari eeniyitatsi eejatzi kemijanta-yitakirori riyotaan-tziri paerani Nicolás.

¹⁶ ¡Pookaero! Eerorika pipakahiro, ari niyaata-shitakimi nowayiriteri, rootaki nowayiritan-tyaariri ojataa-mentotsi shitowa-tsiri nopaanteki.

¹⁷ Koyirori ikemathatero, ikemijantero Ishire tajorentsi iñaanatzi kemijantzinkari-paeni. Eenitatsi-rika otsinampaa-kironi iroka, ari nopakiri royaawo omanaa-ntsita-tsiri iiteetziri paerani “Iitaka”. Ari nopakiri eejatzi

† 2:10 amanthee-rentsi ‡ 2:13 Kamaari = Yakatantaniri

apaani kitamaari mapi jempe ojankinataka owakirari waerontsi kaari riyoteetzi, apatziro riyoteero aakironi iroka mapi.’ ”§

Kamantaantsi rotyaan-teetakiri Tiatira-ki

¹⁸ “Iroka pojankinate-niriri Ronampiri kemijantzinkari-paeni piyotachari Tiatira-ki: Riitakira ñaanatziri Itomi Tajorentsi, kimitakaiwori rooki paamari, poreryaateen-tsiri iitziki. Ikantziri:

¹⁹ ‘Niyotziro pantayitziri, petakoyitantaka, pikemijantaki, pantawaetaki, oetziñaarikotaniri eeroka. Eekiro poetziñaarikotatyaawo nimaeka pawijakaa-nakiro pikantawita paerani.

²⁰ Roo kanteencha, eenitatsi yotapaen-chari, rootaki kaari kameethata-tsinini. Iroka okanta: Paapatziyakawo eeroka-paeni tsinani iitachari Jezabel. Okantzi roori kamantantanirowa, roo kanteencha okaatzi iyotaan-takiri roori, osheki oetzimpina-shiretakiri nomperatani. Rootaki opoñaantari owakaayitakari ratsipeta-kaetani rashita-kaetariri tajorentsi-niro. Omayempita-kaawae-yitakiri eejatzi.

²¹ Ojamani noyaako-witakawo ookaeromi antayitakiri, roo kanteencha tee okoyi ookaero omayempi-waetzi.

²² Eerorika ooka-shitaawo, ari nomantsiyaa-kiniro jempe omayempitanta-piintaki, ari okemaatsi-waetyaari. Ari nokimita-kiriri ikaate mayempita-kironi.

²³ Ari nothonka-yiteeri ikaatzi iyotaayitakiri. Rootaki opoñaan-tyaari riyotee maawoeni kemijantzinkari-paeni naakataki iyoshiretziri maawoeni, niyotzi oeta ikenkishiryaa-yitari, niyotzi oeta ikema-shire-yitziri. Ari okantya noepiyan-teemirori okaatzi pantayitakiri eeroka-paeni.

²⁴ Rooma eeroka-paeni, tzimahaantapaetsiri janta Tiatira-ki kaari kemijanta-kironi okaatzi iyotaan-tashi-witakari, eero nokijathatzimi. Tema tee pipankinawenta-waetyaawo okaatzi iyotaan-tashi-witakari iiteetziri “romanakaa-perotani Kamaari.”

²⁵ Roo kanteencha eeroka-paeni otzimatyera poejokirotena roojatzi nopiyan-takyaari.

²⁶ Eenitatsi-rika otsinampaa-kironi imonkaatero noñaani roojatzi oweyaanta-paakyaawoni, aritaki nomatakaakiri ipinkathari-wenteeri paata atziri-paeni.

²⁷ Ari oshiyakyaawo ikimitaakina Ashitanari naaka, imatakaa-kinawo ipinkatha-ritakaakina, ari ikimitakahaeyaari eejatzi rirori-paeni ipinkatharitaekae-teeri.

Ari reewatan-teeyaari reshiro-kotzite.

Riijatzi thonkaerini iijaneentani, ikimita-kaanteeri ipookae-tziro chomo.

²⁸ Aritaki nopaeri naaka oshiyakariri ompokiro kitejemenkiri koñaapaentsiri.

²⁹ Koyirori ikemathatero, ikemijantero Ishire tajorentsi iñaanatziri kemijantzinkari-paeni.’ ”

3

Kamantaantsi rotyaan-teetakiri nampitsiki Sardis

¹ “Iroka pojankinate-niriri Ronampiri kemijantzinkari-paeni piyotachari nampitsiki Sardis. Riitakira ñaanatziri iiteetziri ‘7 tajorentsi,’ oteeyakiriri 7 ompokiro. Ikantziri: ‘Niyotzimiro pantayitakiri, rowaetee-takaan-teetziri “añaashireri,” tema tee ari pikantya, kamashireri eeroka-paeni.

² Pikakempi-shiretee. Piñaa-shintsityaa eero pikama-shiretanta. Tema Tajorentsi iñiuro okaatzi pantziri tee pimonkaa-tziro ikowakaemiri.

³ Pikenkishireero ikamantee-takimiri paerani, pimonkaatero. Pookaero panta-piintakiri. Eerorika pikakempitee, ari nomapoka-paemi nopiyeerika, nokimityaari romapokantzi apaani koshintzi.

⁴ Roo kanteencha eenitatsi eepichokiini janta pinampiki Sardis matakirori ikite-shiretzi. Riyyitaki kimitakariri kaari oepatsiteroni iithaari, riitaki kameethataatsiri irika-paeni okantyyaa itsipatan-teenari nokithaatawo kita-maari.

⁵ Itzime-rika otsinampaa-kironi, aritaki nokithaateeri kitamaari rirori. Eero noshepoyiro iwaero itsipataari rojankinata-kotaka ikaate añaa-yitaa-tsini. Tema ari nokanteeri Ashitanari, eejatzi Ronampiripaeni Tajorentsi: “Ikemijantaana irika.”

⁶ Koyirori ikemathatero, ikemijantero Ishire tajorentsi ikantziriri kemijantzinkari-paeni.’ ”

Kamantaantsi rotyaan-teetakiri Filadelfia-ki

⁷ “Iroka pojankinate-niriri Ronampiri kemijantzinkari-paeni piyotachari Filadelfia-ki:

Riitakira ñaanatziri Tajorentsita-tsiri, Kyaari-perori.

Riitakira iñaanatzi rowaetakiri romonkyaayiteeri atziri-paeni, riijatzi otzikayiteerini kaari ishineteete ikyaayite.

Ari ikimiteeyaari piwaejatziteni David.

Tekatsira shintsi-terini omonkyaan-taatsiri, otzikayitan-taatsiri eejatzi.

Iroka ikantziri:

⁸ Niyotziro pantayitziri. Pamini. Noshinetakimi pikyee, tekatsi otzikawakimini. Rootaki nomatakimiri teera paawyaashireta-waetee-yanitzi, roo kanteencha pimonkaata-kinawo noñaaani, tee ikemaetzimi pikante: “Tee rashitana Tajorentsi.”

⁹ Riima irika-paeni kantashi-waeta-chari: “Naaka Judá-paeni.” Kaari-maeta Judá-paeni, tema riitaki rashiyitari Kamaari. Rootaki notziwerowa-kaantee-yaariri paata ipinkatha-yiteemi. Ari riyoteeri omaperotatyaa netakotakimi.*

¹⁰ Pimonkaatakiro nokaman-takimiri, nokantaki: “Pamawe-waenite.” Rootaki naminako-wentan-teemiri eero iñaanata-shiretan-teetzimi. Tema eepichokita-paaki iñaanatee-tantyaariri ikaatzi nampiyitawori kepatsiki.

¹¹ Rooteentsi nopokimate. Kijokiro poyiro pikemijantakiri, eero paminaa-shiwaetanta pinintahaeyaawo ipineeteemiri, okimitee-yaawo ramantheetaa-tyeemimi.†

¹² Itzimi-rika otsinampaa-kironi iroka, ari ikimita-kaanteeri tzinkamintsi otzinkamipanke itajorentsi-pankote Tajorentsi. Ashi rowaero ijeekae. Ari nokenta-koteeniri iwathaki iwaero Tajorentsi, ari riyoteeri Tajorentsi ashitaari. Ari nokenta-koteeniri iwathaki owaero owakirari Aapatziyaweni, ari riyoteeri ijeekae irika inampiki Tajorentsi, otzimi areetaa-chani jaawiki opoñahae-yaawo inkiteki. Ari nokenta-koteeniri eejatzi iwathaki owakirari nowaero.

¹³ Koyirori ikemathatero, ikemijantero Ishire Tajorentsi ikantziriri kemijantzinkari-paeni.’ ”

Kamantaantsi rotyaan-teetakiri Laodicea-ki

* 3:9 Kamaari = Yakatantaniri † 3:11 amanthee-rentsi

14 “Iroka pojankinate-niriri Ronampiri kemijantzinkari-paeni piyotachari Laodicea-ki. Riitaki ñaanatziri iiteetziri ‘Kyaariwé,’ riitaki rawentaa-shireta-piinteetari iñaawaetzirowa kyaariperori. Riitakira ñaanatziriri rowetsika-kaetakiri paerani iroka kepatsi. Iroka ikantziri:

15 ‘Niyotziro pantayitziri. Poshiyakawo kaari jaawaata-tsini, kaari katsinkaata-tsini. Nokoyiri naaka jaawaari. Eerorika ojaawatzi, katsinkaari nokoyiri.

16 Rooma pikimitakawo katsinkaeronkari nijaa, ari noowawenta-kimi.

17 Pikanta-piinteeyini eeroka-paeni: “Ashaahantakina, tekatsi nokowityee.” Roo kanteencha teera ari pikantyya, tema owashiretako-waetakimi, manintaa-rewo, ashironkaenkari, mawityaakiri, kanki-merikiri.

18 Tema otzimatyee pikimita-kaanteero pamanan-taatyeeerimi noorote itahaetakiri iporekyaa-perotan-tyaari. Aritaki pimateero pashaahantyya. Pikimita-kaanteero pamanantaa-tyeeromi kitamaari nithaari, eero pikanki-meriki-waetanta, pikaani-wenta-waetakiri. Pikimita-kaantero pamanantaa-tyeeromi naawintawo petsiyata-kotan-teeyaari pimawityaaki-waetaki.

19 Roo nametari naaka nokijathatziri netakotani, nowajankiteeri. Otzimatyeeera pikyaaryootee eeroka-paeni, pipiya-shire-yitee.

20 Pamini, kimiwitaka nokatziya-tyeemi jantakiroki nokaemi nokyaantyaari. Eenitatsi-rika kemakinari inthomoeki, ishinetana-rika nokyye, ari-taki atsipata-wakahae-yaari akiyota-wakaeyaa.

21 Itzimi-rika otsinampaa-kironi iroka, aritaki itsipatee-na nopinkathari-wentante. Tema nomatakiro naaka notsinampaakiro, notsipataari ijeekamentoki Ashitanari nopinkathari-wentantee.

22 Koyirori ikemathatero, ikemijantero Ishire tajorentsi ikantziriri kemijantzinkari-paeni.’ ”

4

Thaamentaantsi inkiteki

1 Okanta okaatapaaki iroka, noñaatzii ashitaryaanaka inkite. Riijatzi apiitapaero iñaanata-paana noñaakiri inkaahanki poemata-paentsiri ikimitari tziwoorentsi. Ikantana: “Jame inkiteki ari noñaayi-mirori okaate awijatsini paata.”

2 Ikanta niyaa-shire-tanaki inkiteki, noñaakiro jeeka-mentotsi, okimi-witakawo ijeekanta-piintari pinkathari-perori, owaneenkataka. Eenitatsi apaani jeekanta-kawori.

3 Tema irika jeekaen-tsiri shipakiryayitaki, ikimitakawo kityonkaeronkatatsiri mapi karenikitatsiri. Itapotakari oye ijeeka-mentoki, ikimi-witakawo oye jaryaakitatsiri mapi karenikitatsiri.*

4 Eenitatsi eejatzi okaatzi 24 jeeka-mentotsi janta, rootaki ojataka-kiriri niyankineki jeekaen-tsiri. Ari ijeekayitakiri antaripero-paeni, kitamaayitaki iithaari, ooroyitaki ramantheeri.

5 Nokemakiro ookatha-rentsi morekaneen-tsiri opoñaanakawo jeekamento-tsiki. Tema eenitatsi janta 7 ootamentotsi onthoteen-chari, riitaki omontetakari jeeka-mentotsi. Riitaki oshiyakaa-wentziri Iiteshirete Tajorentsi, kaatatsiri 7.

6 Eenitatsi inkaari omontetakari jeeka-mentotsi, kiteshaa-nikitaki. Eenitatsi 4 inkite-weri katziyeen-chari, riitaki tapotakirori iroka jeeka-mentotsi.

* 4:3 kityonkaeronkatatsiri karenikitatsiri = jaspe, cornalina; jaryaakitatsiri karenikitatsiri = esmeralda

Roo kanteencha irika inkite-weri eenitatsi osheki rooki, rootaki raminantari jempe-rika-paeni, raminantawo eejatzi itaapiiki.†

⁷ Apaani inkite-weri roshiyakari manitzi. Itsipa roshiyakari antari ipireetari. Itsipa atziripootaki. Riima Itsipa roshiyakari rewowaeta pakitha.‡

⁸ Opoñaa-shitaka otzimayitanaki ishiwanki irika inkite-weri, 6 ishiwanki tzimayita-neentsiri. Eenitatsi osheki rooki iwathaki, otzimitanaka rooki inthomoeki iwathaki. Riitaki oetziñaarikota-nakawori romampaa-piintaka, kitejeri eejatzi tsireniriki, ikantzi:

Tajorentsi, Tajorentsi, Tajorentsi irika Tajorentsi, Shintsi-perori.

Riitaki añaatsi nimaeka, riitaki etakawo paerani itzimaki, rooteentsi ipiye.

⁹ Ari ikanta-piintatyaa irika-paeni inkite-weri iweshita-ryaawentari jeekaen-tsiri, kañaaniri, ikanteeyini: “otzimi-motzimi eeroka powa-neenkawo.” Ikanta roñaahan-takiro irika-paeni ipinkathata-piintakiri, ipasoonki-piintakiri,

¹⁰ imatanakiro eejatzi 24 antaripero-paeni rotziwerowa-shita-nakari jeekaen-tsiri, kañaaniri. Iweshiryaa-wenta-nakari, ramantheerii-motanakari ipanakiri ramantheeri pinkathari ijeekakira. Ari iñahaetzirori omaperotatyaa ipinkatha-ritzi irika jeekaen-tsiri, tema imataawitawo antaripero-paeni ipinkathari-wentantzi rirori. Ikantee-yanakirini:

¹¹ ¡Nowinkatharite! ¡Tajorentsi!

Rootaki kameethatatsi otzimi-motzimi eeroka powaneenkawo, ipinkatheet-zimi, otzimi-motzimi pishintsinka.

Eeroka wetsika-yitakiro maawoeni, tema eeroka kowashiteen-chari otzima-yite powetsikani.

5

Jankina-rentsi eejatzi Ipireetari

¹ Noñaatziiri irika jeekaen-tsiri jeeka-mento-tsiki, roteeyaki rakoperoki apaani jankina-rentsi. Kameetha apineetaka, 7 okaatzi rapiitee-takiro otsirekae-takiro eero rapinee-ryaan-teetawo.

² Noñaatzii apaani Ronampiri Tajorentsi tzimatsiri ishintsinka, shincheenkari iñaawaetzi, ikantzi rojampitantzi: “¿litaka ishineteet-takiri rotsireka-ryeero iroka jankina-rentsi, opoñaashityaa rapinee-ryeero?”

³ Tekatsi materoni rapinee-ryeero iñaanatantyaawori. Tekatsi inkiteki, eejatzi tekatsi kepatsiki, ari okimitakari eejatzi sharinkaweniki, tekatsi api-neeryeeroni iñaanatantyaawori.

⁴ Antawo niraanaka, tema tekatsi materoni rapinee-ryeero iñaanatantyaawori.

⁵ Ari ikantana apaani antariperori: “Aritaki piraaka. Pamini. Eenitatsi matzirori otzimi-motziri itajorenka, riitaki materoni otsireka-ryeero, rapinee-ryeero. Riitaki apaani charinita-kariri Judá, iiteetziri ‘Manitzi.’ Riijatzi charinita-kariri David. Riitaki ikowakahaetakiri imatero.”

⁶ Opoñaa-shitaka noñaaki apaani ipireetari. Ikatziyaka niyankineki ojeekaki jeeka-mentotsi, rojatekakari inkite-weri-paeni, eejatzi antaripero-paeni. Kimiwitaka irika ipireetari aritaki rowamaa-witee-takari paerani. Eenitatsi okaatzi 7 ichee. Eenitatsi eejatzi 7 rooki. Riitakira oshiyakaa-wenta-chari 7 Tajorentsi, ikaatzi iñahaeteeri maawoeni kepatsiki.*

⁷ Ikanta ipireetari riyaa-shita-nakiri jeekaen-tsiri iwinkathari-mentoki, raapaakiro jankina-rentsi roteeyakiro rakoperoki.

† 4:6 kiteshaa-nikitaki = cristal ‡ 4:7 antari ipireetari = becerro, toro, shirampari vaca * 5:6 8, 9, 13 ipireetari = cordero

8 Tema maawoeni irika 4 inkite-weri eejatzi antaripero-paeni, rotziwerowa-shita-nakari ipireetari, ipinkathata-nakiri. Tzimayitatsi iwiyompiri-mento-paeni. Tzimayitatsi iyajanka-patharite itaayitakiri rowetsika-ñakita-shitakiro ooro, rowayitakiro janta. Tema iroka kajanka-pathari rootaki oshiyakaa-wenta-chari ramana-piintani ikaatzi rashiyitaari Tajorentsi.†

9 Ari romampahae-tanakawo owakirari mampaantsi, romampaa-kotari ipireetari, ikantzi:

Eeroka riiperori, ishinetee-tzimi poteeyiro jankina-rentsi, eeroka otsireka-ryeeroni,

Eeroka apaatakirori pira ratsipeta-kahae-takimi, pipinako-wenteeri atziripaeni rashitan-taariri Tajorentsi.

Aripaete rashiyitaari Tajorentsi ikaatzi sheninkata-waka-yitachari jempe-rika-paeni, ikaatzi kemathata-wakaawori iñaani jempe-rika-paeni, ikaatzi nampiyitawori jempe-rika janta, ikaatzi ipinkathari-wentee-tziri jempe-rika-paeni.

10 Eeroka kantakaawori ikimitan-taariri Ompera-tajorentsita-rewo, ipinkathari-wentziri Tajorentsi.

Riiyitakira pinkathari-wenteerini jaawiki-jatzi-paeni.

11 Opoñaa-shitaka noñaaki osheki Ronampiripaeni Tajorentsi piyowenta-paakawori jeeka-mentotsi, jempe ijeekaki inkite-weri-paeni eejatzi antaripero-paeni. Ari ipiyo-perotee-yapaakani osheki, oshekini Ronampiripaeni Tajorentsi.

12 Ikanteeyini:

Irika ipira ratsipeta-kaawitee-takari, riitakira riiperota-tsini otzimi-motantyaariri itajorenka, rashaahawo, riyotani, ishintsinka, ipinkathanka, rowaneenkawo, eejatzi iweshiryaa-wentanka.‡

13 Nokematzii romampahae-yanakani maawoeni jeekantawori inkite, kepatsi, inkaari, sharinkaweni. Ikanteeyini:

Irika jeekaetsiri jeeka-mento-tsiki, itsipatakari ipireetari, aweshiryaaawentyaari irika, pinkathata-rewo irika, otzimi-motziri rowaneenkawo,

ipinkathari-wentantzi, ashi rowaero.

14 Riitakira inkite-weri-paeni apiipiintzirori ikantzi, “Kyaariwé.” Riima antaripero-paeni rotziwerowashiteeyakarini ipinkathatee-yirini irika kanteetaa-chani.

6

Itsireka-ryeetakiro

1 Okanta noñaayiri Ipireetari itsireka-ryaanakiro etanakawori rotsirekaetakiro. Ari ishinchee-nkatanaki iñaawaetanaki apaani inkite-weri kaatatsiri 4, okimiwitakawo ookatha-rentsi, ikantzi: “¡Pipoki!”*

2 Naminaki, noñaatziiri ishiyapaaka apaani kitamaari ikyaakoetari, eenitatsi kyaakota-kariri roteeyakiro iwyaaani. Ramantheete-tawakiri, jataki rowayirityaa, ithonkante.†

3 Ikanta Ipireetari itsireka-ryaanakiro otsipa, apiteta-tsiri. Ari iñaawaetanaki itsipa inkite-weri kaatatsiri 4, ikantzi: “¡Pipoki!”

4 Ari ishiya-paaka itsipa ikyaakoetari kityonkari, iipaetawakiri antawo owathaa-mentotsi kyaakota-kariri. Riitaki rowaetaki roka-kaeri atziri-paeni ijeeki kameetha kepatsiki. Roojatzi opoñaan-tanakari rowamaa-wakayita.

† 5:8 rashiyitaari Tajorentsi = kiteshireri ‡ 5:12 ipira = Cordero * 6:1 Ipireetari = Cordero † 6:2 ikyaakoetari = caballo

⁵ Ikanta Ipireetari itsireka-ryaakiro otsipa, mawatatsiri. Ari iñaawaetanaki itsipa inkite-weri, ikantzi: “¡Pipoki!” Ari naminaki, noñaatziiri ishiya-paaka itsipa ikyaakoetari chenkari, roteeya-kiro itena-mento kyaakota-kariri.

⁶ Nokematzii ñaawaeta-neentsiri ikatziyee-yakanira inkite-weri, ikanteetzi: “Pipimantayite eepichokiini piwankiri, pipinatakaa-perotyaawo, tema tee otzima-perotzi. Aritaki paaki osheki koriki apaani kitejeri, roojatzi iñahaetan-takyaawori antawo tashetsi. Roo kanteencha eero powaariperotz-itawo pankirentsi jempe raayitee-tziro imiriteetziri, jempe raayitee-tziro eejatzi yeenkantsi.”‡

⁷ Ikanta Ipireetari itsireka-ryaakiro otsipa. Ari iñaawaetanaki itsipa inkite-weri, ikantzi: “¡Pipoki!”

⁸ Ari naminaki, noñaatziiri ishiya-paaka itsipa ikyaakoetari kiteriri, iiteetziri “Kaamanitaantsi” kyaakota-kariri. Ari itsipatakari iiteetziri “Sharinkaweni.” Irika iiteetziri “Kaamanitaantsi” ishinete-takiri rowamaayite osheki jaawiki-jatzi-paeni. Eeniyitatsi rowamaa-kaantakiri rowathan-teetyaari ojataa-mentotsi, eeniyitatsi aayiteri itashe, itsipa aayitakiri mantsiya-rentsi, itsipa ratsika-yiteri katsimari piratsi.§

⁹ Ikanta Ipireetari itsireka-ryaakiro otsipa. Noñaatzi oponkitziki taamentotsi ishira-paeni ikaatzi rowamaa-wentee-takiri ikyaaryootzi ikenkithata-koteero iñaani Tajorentsi.

¹⁰ Riitaki kaemayita-neentsi shintsiini, ikanteeyini: “Nowinkathari-perote, Tajorentsi, Kyaarperori. ¿Jempe-paetema okaate poyaaawentyaa okantyya pipiyako-wentan-teenari, powajankitaa-yiteeri jaawiki-jatzi-paeni?”

¹¹ Ikanta iipaetakiri kitamaari kithaarentsi ikithaatyya, ikantziri: “Piyaata-kaero pimakoryaawaki roojatzi rareetan-takyaari pirentzi-paeni pitsipatakari pantawaetaki. Tema otzimatyee rowamaeteri rirori-paeni roshiya-koteemiro eeroka-paeni.”

¹² Noñaatziiri Ipireetari itsireka-ryaakiro otsipa, yotapaaka apaani ithonkan-tyaawori. Ari omapoka-nakari antawo omoyeka. Tsiwaki-matanaki ooryaa, tsirenikaakitanaki. Kityonkatanaki kashiri roshiya-nakawo iraantsi.*

¹³ Ari ipariyayitapaaki ompokiro, ikimiwita-nakawo opariyayitzi irakakiri chochoki oteka-kitziro antawo tampyaa.†

¹⁴ Tee okoñaatane inkite, okimita-nakawo apineeta-hanki antawo tsi-pana. Tee iñahaetaneero ochempi-paeni thonkanaka otaanka-yitanaki eejatzi othampishi-paeni.

¹⁵ Omaneeya-nakani atziri-paeni impeeta-mooki. Ari ikaatzi romanee-yanakani maawoeni, pinkathari-paeni, riiperori-paeni, reewari-paeni owayiri-paeni, ashaahantaniri-paeni, shintsiri-paeni, omperataa-rewo-paeni, jeekashi-waetaniri-paeni, maawoeni.

¹⁶ Irika-paeni omanayita-noonchari ikaema-kaemata-nakiro ochempi, mapipaeni, ikantzi: “Patsinakae-yinani. Pomanina eero noñaantawo jeekaen-tsiri iwinkathari-mentoki. Pomanina eero noñaantari iyatsimanka Ipireetari.

¹⁷ Tema monkaa-paeteta-paaka iyatsimanka. ¿Eenitatsima amaweteeroni?”

‡ **6:6** Rootaki ikantee-takiri jaka: “Pipimante apamotoki-roeni opane trigo okaate opinatyaa apaani koriki denario. Pipimante mawamotoki-paeni opane cebada okaate opinatyaa apaani koriki denario.”

§ **6:8** eeniyitatsi = 1/4 * **6:12** tsirenikaakitanaki = oshiyaka meremawota-tsiri kithaarentsi † **6:13** chochoki = higuera, higo

7

144,000 ikentakoetziri ipankaki

¹ Okanta okaatapaaki iroka, noñaaki ikatziyayita 4 ronampiripaeni Tajorentsi jempe-rika owatzichentetapaa kepatsi. Riitaki otzikayitakirori antawo tampyaa. Rootaki kaari iñeetantawo otamakaata-kaero inkaari, tee iñahaetziro eejatzi owaha-pana-yitero oshi inchato.

² Ikanta noñaaki eejatzi itsipa Ronampiri Tajorentsi itonkaa-paaki ishitowapintzira ooryaa. Riitaki amakirori ikentako-mento Tajorentsi, Kañaaniri. Icherapaaki iñaanata-paakiri 4 ronampiri Tajorentsi. Tema irika-paeni 4 ronampiri Tajorentsi, otzimi-motziri ishintsinka, ishineteet-takiri rowaariperotero kepatsi eejatzi inkaari.

³ Ikantapaakiri: “Paata powaariperotziro kepatsi, inkaari, inchato-paeni, nopothota-wakiriita nokentako-tawakiriita ipankaki rompera-yitaari Tajorentsi.”

⁴ Nokematzi apaani kenkitha-waeta-kota-nakiriri ikaatzi ikentakoe-takiri ipankaki. Ikaateeyini 144,000. Riiyitaki kaatatsiri 12 rinashi-yitaa icharini-yitari Israel.

⁵ Ikentakoyite-takiri ipankaki 12,000 icharini-paeni Judá, 12,000 icharini-paeni Rubén, 12,000 icharini-paeni Gad,

⁶ 12,000 icharini-paeni Aser, 12,000 icharini-paeni Neftalí, 12,000 icharini-paeni Manasés,

⁷ 12,000 icharini-paeni Simeón, 12,000 icharini-paeni Leví, 12,000 icharini-paeni Isacar,

⁸ 12,000 icharini-paeni Zabulón, 12,000 icharini-paeni José, 12,000 icharini-paeni Benjamín.

Kitamaa-yiteen-tsiri ikithaa-yitaka

⁹ Okanta okaatapaaki iroka, noñaatzii ipiyotee-yakani atziri-paeni. Tema osheki-pero ikateeyakini, tekachaa-jeeni materoni riyoteri jempe-rika ikaateeyini. Riiyitakira poñaayiteen-chari jempe ipinkathari-wentzi-teekari jempe-rika-paeni, sheninkata-wakaa-chari jempe-rika-paeni, nampitzi-yiwitawori jempe-rika-paeni, kemathata-wakaawori iñaani jempe-rika-paeni. Irika atziri-paeni, riitaki katziyi-mota-kariri jeekaen-tsiri iwinkathari-mentoki eejatzi Ipireetari, kitamaayitaki ikithaa-yitaka. Roteeya-yitaki kompiroshitonki.*

¹⁰ Thaamentee-yakani, ikaemaeyini ikantzi: Riitakira Tajorentsi owawijaa-kotan-tatsiri, riitakira jeekaen-tsiri iwinkathari-mentoki, itsipatakari Ipireetari.

¹¹ Ikanta rotziwerowae-yanakani tapotheeta-kirori pinkathari-mentotsi. Irika ikaatee-yakini: Ronampiripaeni Tajorentsi, antaripero-paeni eejatzi inkite-weri-paeni kaatatsiri 4. Iweshiryaa-wenta-nakari Tajorentsi,

¹² ikanteeyini:

“¡Kyaariwé! Ithaamenteeyanakarini rirori, otzimi-motziri rowaneenkawo, yotaniri irika,

psoonkitaarewo irika, pinkathataa-rewo irika, eenitatsi itajorenka eejatzi ishintsinka.

Ashi rowaero aweshiryaa-wentee-yaari Tajorentsi. Kyaariwé.”

¹³ Ikanta iñaanata-nakina apaani antaripero, ikantzi rojampitana: “¿Litaka irika-paeni kitamaa-theeteen-tsiri ikithaataka? ¿Jempema ikinapaakika?”

* 7:9 Ipireetari = Cordero

¹⁴ Ari nokanta-nakiri naaka: “taanitya, piyotziro eeroka nowinkatharite.” opoñaashita ikantanakina rirori: “Riiyitakira ñaayita-kirori ‘Antawo Kemaatsi-waetaantsi.’ Okimiwitakawo ikewayitan-takyaawomi iithaari rira Ipireetari, rootaki kitamaa-pero-mawota-kaerori.

¹⁵ Rootaki rotsinampaan-taawori irika-paeni ikatziyi-motaari Tajorentsi ijeeka-mentoki. Ashi rowaero kitejeriki eejatzi tsireniriki rantawaeteeniri itajorentsi-pankoteki. Irika jeekaen-tsiri iwinkathari-mentoki, ikimitawo riimi katziya-thaanteteen-chani, raampiyeeri irika-paeni.

¹⁶ Eero itashe-neenta-waetee, eero imiri-neenta-waetee, eero ikemaatsi-waetaari ooryaa, eero ratsipeta-waetaawo majawirentsi.

¹⁷ tema irika Ipireetari, tsipata-kariri jeekaen-tsiri iwinkathari-mentoki, riitakira aminakowentee-rini, ikimita-kaanteeri raminakowenteetziri ipireetari, riitaki aayiteerini rirakaeri nijaa añaakaan-tatsiri. Tema Tajorentsi oshekyaa-peroteerini, riraawae-yitakaha.”

8

Kaatapaen-tsiri 7 itsirekae-takiro

¹ Ikanta Ipireetari, itsireka-ryaakiro otsipa kaatapaen-tsiri 7 itsirekae-takiro. Ojamani imaeriteeta-paentzi inkiteki, tekatsi apaani ñaawaeta-tsini.*

² Ikanta noñaakiri 7 ronampiri Tajorentsi itsipata-piintakari Tajorentsi. Iipaetakiri tziwoomentotsi.

³ Ikanta ipokapaaki itsipa ronampiri Tajorentsi, ikatziyi-mota-paakawo taamentotsi, roteeya-nakitakiro rowetsikae-tziri ooro. Irika ronampiri Tajorentsi, iipaetawakiri osheki kajanka-ri itaantyaawo roteeya-nakitakiri. Ari otsipataanakawo ramanani atziri-paeni rashiyitaari Tajorentsi, okimiwitaka opiyota-kyaami taamento-tsiki.†

⁴ Okanta otaanaka kajanka-ri janta roteeya-nakitakiri ronampiri Tajorentsi, katziyee-nkatanaka oyachaarinka otsipae-nkata-nakawo ramanani rashiyitaari Tajorentsi, osheki inimotakiri.

⁵ Ikanta irika ronampiri Tajorentsi oteeya-nakitakiro itaamento, raaki omaamari-menkite taamentotsi, rotetakiri roteeya-nakitakirira. Rookakiro kepatsiki. Ari omapoka-nakari kamenee-nkata-neentsiri, antawo ookathatanaka, antawo omoyekanaka eejatzi.

Tziwoomentotsi-paeni

⁶ Wetsikae-yanakani 7 ronampiri Tajorentsi itziwooteeyini.

⁷ Ari retanakawo apaani Ronampiri Tajorentsi itziwootanaki, omapoka-shita-paaka ookathatanaka, oparyaa-paaki kepatsiki jiriniki otsipataanakawo iraantsi. Otaapaakiro kepatsi. Rooteentsi othonkyaami kashetani kepatsi otayaa inchato-paeni, eejatzi inchashi-paeni.‡§

⁸ Ikanta itziwootanaki itsipa ronampiri Tajorentsi, omapoka-shitanaka otonkanaki oshiyakawori antawo-paeni ochempi, shitowanaki paamari ookapaaka inkaareki. Rooteentsi othonkyaami kashetani kepatsi jempe otz-imayitzi nijaa eejatzi inkaari-paeni oshiyanakawo iraantsi.

⁹ Rooteentsi ithonkyaami ikamayitemi kashetani ikaatzi jeekayitan-tawori inkaari, eejatzi rooteentsi othonkyaami kashetani antawo amaatako-mentotsi-paeni.

¹⁰ Ikanta itziwootanaki itsipa ronampiri tajorentsi, omapoka-shitanaka iparyapaaki ompokiro, paamatapaaki roojatzi jempe ojeekayitzi nijaa,

* **8:1** ipireetari = Cordero; ojamani imaeritetapaentzi = 1/2 hora. † **8:3** rashiyitaari Tajorentsi = kiteshireri-paeni ‡ **8:7** ookathatanaka = oparyaa-paaki paamari § **8:7** rooteentsi othonkyaami kashetani = 1/3

rooteentsi othonkyaami kashetani antawaani, eejatzi jempe ikaapiinteetzi nijaa.

¹¹ Irika ompokiro paryaapaen-tsiri kepatsiki iiteetziri “Kepishiri.” Tema ikepishaatakapaakiro maawoeni nijaa jempe oparyaa-yitapaaki ipomeki. Rooteentsi othonkyaami kashetani kepatsi ikamayitemi atziri opiyakiri rirakirowa nijaa.

¹² Ikanta itziwootanaki itsipa Ronampiri Tajorentsi, omapoka-shitanaka itsireni-tanaki ooryaa, rooteentsi othonkyaami kashetani tee ooryaane. Ari ikimita-nakari kashiri eejatzi ompokiro, tee roorentanaa tsireniriki.

¹³ Nokematzi poemata-paentsiri ikinapaaki inkiteki, noñaatziiri pakitha, ikantapaaki rateki: “¡Aapa, aapa, aapa, ashironmatsiterini ikaate nampiteeyaawoni kepatsiki, riitaki atsipetyaawoni yotapaen-chari itziwootawae mawa Ronampiripaeni Tajorentsi!”

9

¹ Ikanta itziwootanaki itsipa ronampiri Tajorentsi. Noñaatzi iparyaapaaki oshiyakariri ompokiro jaka kepatsiki. Riitakira ikowakaetakiri rashitaryeero omoo inthomoeki-perota-tsiri.

² Ikanta rashita-ryaakiro, ari oshitowaen-katanaki kachaari, okimitanakyaawo okantahanki antawo ootaantsi. Opamanka-nakiri ooryaa eejatzi tampyaaenka.

³ Ari ishitowa-nakiri kachaariki osheki tsinawo-niro, ikimita-paakyaari ikentantzi kitoniro.

⁴ Tee ishinete-tziri rowaariperotero pankirentsi, inchashi-paeni, inchatopaeni. Apatziro ikentayita-paakiri atziri-paeni kaari ikentako-panka-yitzi Tajorentsi.

⁵ Irika-paeni tsinawo-niro, tee ishinete-tziri rowamayiri atziri-paeni ikentayitakiri. Apatziro ikemaatsita-kaa-shiyitakari ikaatzi 5 kashiri. Antawo ikatsitzi-motakiri, kimiwaetaki iyatsinka kitoniro.

⁶ Oshekira ikemaatsi-waetyaa atziri-paeni, ikowawityaa ikama-pithateri, eero omatzi-maeta.

⁷ Irika-paeni tsinawo-niro ikimita-kotakari ikyaakoetari iñaanta-kaetari rowayirityaa, ramanthee-yitakari ooro. Atziripoo-teeyakini.*

⁸ Jantha-petee-shiri iishi, roowaetaki oeshi tsinani. Antawo-paeni raeki roowaetaki raeki manitzi.

⁹ Okimiwitaka ikithaata-tyeeyawomi eshiro-takiri ichopineeki. Antawo ipoematanaki rahaeya-nakini, ariwaetaki opoematzi ishiya-kotan-teetari inoshika-yitzi ikyaakoetari aririka riyaayite rowayirita-wakaetyaa.

¹⁰ Ikimitakari kitoniro-paeni otzimayitzi ithoyeni ipatzishi-thaki. Ikaatzi 5 kashiri ojamanitzi awijantyaari iyepiyanka.

¹¹ Irika reewaritakari tsinawo-niro, ronampiri Tajorentsi naawita, riitakira pinkathari-wentan-tatsiri janta inthomoeki-perotzi omoo. Iiteetziri “Thonkan-taniri.” Iñaaniki Heber-paeni, iiteetziri “Abadón.” Iñaaniki wirakocha, iiteetziri “Apolión.”†

¹² Arira oweyaari etanakawori ratekaetzi “¡aapa!” Roo kanteencha eenirowa iyota omonkaatyaa apite ikanteete “¡aapa!”.

¹³ Ikanta itziwootanaki itsipa ronampiri Tajorentsi, eeniro iyotapaaka itziwootawae apaani Ronampiri Tajorentsi roojatzi imonkaatan-tyaari 7 Ronampiripaeni Tajorentsi. Nokematzi ñaawaeta-neentsiri onampinaki taamentotsi monteta-kariri Tajorentsi.

* 9:7 ikyaakoetari = caballo † 9:11 iñaani wirakocha = griego

14 Iñaanata-paakiri ronampiri Tajorentsi tziwootaneen-tsiri, ikantziri: “Poojoryaa-koteri 4 ronampiri Tajorentsi kimitakawori oojotatyeeerimi nijaa Antawaani.”

15 Roojoryaa-koetakiri ronampiri Tajorentsi ayimatakiri rowamaante. Rooteentsi ithonkirimimi rowamayiri atziri nampiyitawori kashetani kepatsi. Rootaki roojoryaa-koetan-takariri ithonkante.‡

16 Eenitatsi osheki owayiri-paeni kyaakota-kariri ipireetari. Ikantee-takina, ikaateeyini 200,000,000 owayiri-paeni.

17 Ikanta noñaakiri ikoña-perotanaki irika owayiri-paeni noñaashiretakiri, ikithaa-yitakawo eshiro-takiri ichopineeki. Eenitatsi poreka-theeteen-tsiri ikimitakawo paamari, itsipa kityonkae-ronka-theeteen-tsiri, itsipa kiteritheeteen-tsiri. Irika-paeni ikyaakoetari, ariwaetaki iito manitzi. Oshitowanaki ipaanteki paamari, kachaari, kiteri-moetotanaki kachaari, osheki oshitzinka.

18 Iroka okaatzi shitowa-neentsiri ipaanteki, rooteentsi othonkirimimi owamayiri atziri nampiyitawori kashetani kepatsi.

19 Tema ipaanteki ikyaakoetari otzimayitzi ishintsinka. Tema kantacha ratsikan-tantyaawo eejatzi ipatzishithaki, ikimiwitakari maanki.

20 Roo kanteencha, teera rookiro ikaaripero-yitzi atziri-paeni kaari rowamahaete. Eekiro riyaaata-kaatziro ipinkatha-yitanakiri peyari-paeni, ipinkathatziri oshiyakaa-wontsi rowetsikae-tziri ooro, koriki, eshiro, mapi, incha-kota, riyyitaki itajorentsi-nirote, teemaeta iñaanta-nitzi, tee ikema-nitzi, tee ranashita-nitzi.§

21 Teera rookiro rowamaan-tayitzi, ikija-minthatantzi, imayempitzi, ikoshiyitzi.

10

Ronampiri Tajorentsi oteeyakirori oryaani ojankina-rentsi

1 Ikanta noñaaki ishaawi-nkaeya-paaki itsipa ronampiri Tajorentsi, ikinanta-paakawo menkori, kimiwitaka irika roomi ikithaata-kyaami menkori. Kimiwitaka riimi oye ramantheetakya iitoki. Shipakiryayita ipooki, ariwaetaki ooryaa. Kimitaka omoreka-tyeemi ipori-paeni.

2 Roteeyakiro oryaani jankina-rentsi panaryeen-chari. Ikanta rayiitzi-mata-paakira, raatzikan-tapaakawo iitzi-peroki inkaariki, rooma rampate raatzikan-tapaakawo kepatsiki.

3 Ikaemapaaki, riiwaetaki ikaemi manitzi. Omapoka-shitanaka ookathatanaka, 7 okaatzi apiitanakiro ookathata.

4 Okanta okaatapaaki 7 ookathata, ari nokowawita nojankinateromi nokemakiri iñaawaetakiri ookatha-rentsi. Nokematzi iñaanata-nakina apaani inkite-jatzi, ikantana: “Eero pojankinatziro pikemakiri ookatha-rentsi.”

5 Ikanta iñaawaetanaki noñaakiri ronampiri Tajorentsi aatzika-paakirori inkaari eejatzi kepatsi. Itzinaa-wakota-naka rakoperori,

6 rootaki riyootan-tyaari tee itheeya. Ikantanaki: “Riitaki Tajorentsi yotzirori omaperotatyaa nokamantemi, riitaki Kañaaniri, wetsika-kirori inkite, kepatsi, inkaari, maawoeni ikaatzi tzimantawori. Teera ojamanitapae,

7 rooteentsi itziwoote oweyaantawori ronampiri Tajorentsi, arira omonkaa-paetetyaari okaatzi ikantakiriri Tajorentsi Kamantantaniri-paeni ikamantantero kaari riyotako-witeeta paerani.”

‡ 9:15 Rooteentsi ithonkirimimi rowamayiri atziri nampiyitawori kashetani kepatsi = 1/3 atziri-paeni tziimantsiri kepatsiki § 9:20 eshiro = bronze

⁸ Nokematzii rapiita-nakiro iñaanatana inkite-jatzi, ikantana: “Piyaata-shiteri ronampiri Tajorentsi katziyeen-chari inkaariki eejatzi kepatsiki, payiro eeroka jankina-rentsi panaryeen-chari roteeyakiri.”

⁹ Ari nokantakiro. Niyaata-shita-nakiri ronampiri Tajorentsi, nokowa-kota-paakiri, nokantziri: “Pipinawo jankina-rentsi.” Ari ikantanakina rirori: “Iroka, poyaawo. Osheki owochanka, ariwaetaki pitsi aririka powakyaawo, rooma aririka piniyakiro, ari okepishikapakimi pimotziki.”

¹⁰ Ari nokantakiro, naakiro, nowakawo. Ari okantaka, pochawitaki ariwaetaki pitsi, roo kanteencha osheki oepishika-nakina nomotziki.

¹¹ Ari ikantanakina ronampiri Tajorentsi: “Pikamantanteero okaate awijimo-yiterini ikaatzi nampiyitawori jempe-rika-paeni janta, ikaatzi ipinkathari-wentee-tziri jempe-rika-paeni, kemathata-wakaawori iñaani jempe-rika-paeni. Pikaman-tayiteeri eejatzi pinkathari-paeni.”

11

Apite kenkithata-kowentan-taniri

¹ Ikanta iipaetakina kotzitsi, nomonkaa-mento iroka. Ikanteetakina: “Piyaate pimonkaatero tajorentsi-panko, eejatzi taapokimentotsi. Piyoteri eejatzi jempe ikaatzi piyoteen-chari janta ipinkathatantzi.

² Eero pimonkaatziro jantakiroki tajorentsi-panko. Rootaki ishineteetakiniriri itsipa-jatzi atziri-paeni, arira ipiyotee-yaani koshekan-taniri janta tajorentsi nampitsi. Ari rawijeri okaate 42 kashiri ojamanite.*

³ Aripaetera, notyaante apite kenkithata-kotenari, riitakira kenkithata-paakironi awijayita-tsini, okaate 1260 kitejeri ikenkithata-kotena. Ikimita-kotyaari ikanta ikithaayita owashireta-kotariri kaminkari.”†

⁴ Irika apite kenkithata-kotan-taniri, riitaki roshiya-kaawentee-takiri paerani apite inchato, riijatzi roshiya-kaawentee-takiri apite roota-mento Tajorentsi pinkathari-wentziriri kepatsi-jatzi-paeni.‡

⁵ Itzime-rika kowatsini ikoshekyaaari irika apite kenkithata-kaantaniri, ari oshitowanaki ipaanteki paamari, ithonkakiri kijaneentziriri. Ari ikantyaari maawoeni kowawita-chani ikoshekyaaari, ari ikamaki.

⁶ Irika kenkithata-kaantaniri otzimi-moteri ishintsinka. Ari ikantakaa-kyaawo rirori eero oparyahae inkani roojatzi imonkaatan-takyaawori ikenkithata-kaantzi. Ari imatakiro ipeyiro iraantsi nijaa-paeni. Ari omatakyaa otzimi oetarika pomeentsitzi-mowaetyaarini jaawiki-jatzi. Ari rapiipiintero okaatzi ikoyiri rirori.

⁷ Aririka okaatapaaki ikenkithataki, ari ishitowa-nakiri mashireyantzi owantaniri ipoñaakyaawo omooki inthomoe-perota-tsiri, ikosheka-paakari apite kenkithata-kaantatsiri, roojatzi rowamaan-takyaariri.

⁸ Rookanakiri rowamaani awotsiki janta antawoeteki nampitsi, jempe ikenta-kotee-takiri paerani Iwinkatharite. Rootaki oshiyakaa-wenta-chari “Paamaarini” eejatzi “Apitantoni.”

⁹ Eero ishineteet-tziri ikiteeteri rowamaani, aririka awijanaki mawa kitejeri okaate ojamanite ramina-mintheeteri. Ithonkyaa iñeeri nampiyitawori jempe-rika-paeni, sheninkata-wakaa-chari jempe-rika-paeni, kemathata-wakaawori iñaani jempe-rika-paeni, ikaatzi ipinkathari-wentee-tziri jempe-rika-paeni.

* **11:2** kashiri = 1260 kitejeri = awijaneentanaki mawa ojarentsi ojamanite † **11:3** ikithaayita owashireta-kotariri kaminkari = karenimawota-tsiri kithaarentsi ‡ **11:4** inchato = olivo

¹⁰ Antawo roemoshirenyaa kepatsi-jatzi-paeni, ipashita-wakae-yityaa oeta-rikapaeni. Ikimoshireyitee rowamahae-takirira apitekiro kenkithata-kaantaniri kemaatsita-kaayita-kariri kepatsi-jatzi-paeni.

¹¹ Roo kanteencha, awijanaki otsipa mawa kitejeri, itajonkaeri Tajorentsi irika-paeni, añaayitee. Ikanta ipiriintaa. Osheki ithaawae-yanakini iñeetakiri ipiriintaa.

¹² Ikemaetaki shintsiri ñaantsi inkiteki, ikanteetaki: “Pateete jaka jenoki.” Romapoka-shitanaka roenokan-tanaawo menkori. Tema iñaawaeri maa-woeni kijaneenta-waeta-kiriri.

¹³ Ari omoyeka-nakari antawo kepatsi, rooteentsi othonkiromi nampitsi, ikamayitaki ikaatzi 7000 atziri. Riima kaari kamatsini, ikantayitanaki: “Omaperotatyaa otzimi ishintsinka Tajorentsi jeekatsiri inkiteki.”[§]

¹⁴ Ari awijawitaka apite ikanteetaki “¡aapa!” Roo kanteencha, rooteentsira iñeetero mawatatsini.

Oweyaantawori tziwootaantsi

¹⁵ Ikanta itziwootanaki oweyaantawori ronampiri Tajorentsi, ari ikaemae-tanaki inkiteki, ikanteetzi:

Nimaeka ipinkathari-wentantee Awinkatharite kepatsi-kinta.

Ari ipinkathari-wentantee Jeepatzii-totaa-rewo, rotyaan-takiri Tajorentsi, ashi rowaero ipinkathari-wentantee.

¹⁶ Ari rotziwerowae-yanakani 24 antaripero-paeni, iweshi-ryaawenta-nakari Tajorentsi,

¹⁷ ikanteeyini:

¡Tajorentsi! ¡Pinkathari! ¡Shintsi-perori!

Eerokataki nimaeka, pitzimita paerani, rooteentsi pipiye.

Osheki nopasoonkitemi, tema pimatakiro poñaahan-tziro pishintsinka, pipinkathari-wentantzi.

¹⁸ Paerani osheki ikijaneentakimi atziri-paeni,

rooma nimaeka, monkaata-paaka poñaahan-teeyariri piyatsimanka,

powajankitahaeri kamayiteen-tsiri,

pithonkaeri owamaan-tayiteen-tsiri.

Aripaete pipinayiteeri Kamantantaniri-paeni pomperatani eeroka,

ari pikimitahaeri maawoeni kiteshireri pashiyitari, ikaatzi pinkatha-yiteemiri.

Maawoeni pipinayiteeri, petanakyaari antari-paeni eejatzi iryaani-paeni, maawoeni.”*

¹⁹ Ikanta ashitaryaanaka itajorentsi-pankote Tajorentsi janta inkiteki, koñaawaetanaki tajorentsi-moko jempe rotetakoe-tziro jankinata-kota-chari ikashiya-kahaetani. Antawo ookathanaka, omoyekanaka kepatsi, parya-paaki antawo jiriniki.

12

Tsinani eejatzi noonki

¹ Okanta okoñaatanaki inkiteki aamparentsi. Noñaatzii apaani tsinani, ari-waetaki ooryaa okithaatakari, riitaki kashiri okatziyantaka. Amantheeta-kotakari ikaatzi 12 ompokiro.

² Tema omotzitatzi iroka tsinani. Osheki okaema-kaema-waetaki oke-maatsita otzima-nite.

[§] 11:13 rooteentsi othonkiromi nampitsi = jeemperika ojeekayitzi 10 pankotsi, opookanaki apaani, ari okantakari maawoeni nampitsi. * 11:18 pinkatha-yiteemiri: waerontsi

³ Ari okoñaatanaki inkiteki otsipa aamparentsi. Noñaatzii apaani noonki, kityonkari. Eenitatsi 7 iito, eejatzi 10 ichee. Ramanthee-yitakiro iito.

⁴ Osheki ompokiro ratahan-takari ishitha, rootaki imaterimi kashetani ijeekayitzira ompokiro, rowaryaakiri kepatsiki. Ikanta ipokaki noonki ojeekira tsinani, ikowaki royityaawo eenchaa-nikite aririka itzimapaaki.*

⁵ Okanta otzimaa-nitaki tsinani, shiramparyaa-niki irika. Riitaki jewatan-teeyaarini atziri-paeni reshiro-kotzite. Omapoka-shitaka rahaeta-nakiri ijeekaki Tajorentsi iwinkathari-mentoki.

⁶ Rooma tsinani, shiyana roori ochempi-mashiki. Ari rowetsika-kiniro Tajorentsi jempe onampityaawo, okaate 1260 kitejeri iipaetero owanawo janta.

⁷ Aripaete otzimaki owayiritaantsi inkiteki. Riitaki Miguel koshekan-teenchari itsipatakari Ronampiri tajorentsite. Riitaki ikoshekaka Noonki itsipayitakari rirori Ronampiri Tajorentsite.

⁸ Teemaeta otzima-perotzi ishintsinka irika Noonki eejatzi Ronampiri tajorentsite. Tee ishinete-tziri ijeekawaete inkiteki.

⁹ Ari rowaryee-takiri Noonki itsipatee-takiri Ronampiri tajorentsite. Irika Noonki rowaryee-takiri, riitaki iiteetziri “Kamaari,” iita eejatzi “Yakatantani.” Riitaki kowatsiri ramatawiteri maawoeni atziri ikaatzii nampitawori kepatsiki.

¹⁰ Nokematzii cheraneentsiri inkiteki, ikantzi:
Retateeta-nakawo ipinkathari-wentantzi Tajorentsi,
retateeta-nakawo roñaahan-tziro ishintsinka, rowawijaa-kotantee.
Retateeta-nakawo eejatzi Jeepatzii-totaa-rewo rotyaan-takiri.
Tema rotziryaakiri thaweta-kota-piinta-kiriri aetziri “noyemijantzii-karite-paeni.”

Kitejeriki eejatzi tsireniriki ithaweta-kota-piintziri Atajorentsite.

¹¹ Tema irika-paeni iiteetziri “noyemijantzii-karite” rotsinampahaeri rirori Kamaari,

tema ikamawenteeri Ipireetari, rapaatanakiro rira ikamaki.

Rootaki imatantaawori eejatzi rirori ikenkithateero ñaantsi, ikowaki rirori ikamawenteeri Jeepatzii-totaa-rewo.

¹² Rootaki pithaamentan-tyaari eeroka-paeni inkite-jatzi.
Ashironkamatsitemini eeroka-paeni kepatsi-jatzi, eejatzi nijaa-weri,
Tema kijanaka Kamaari rowaryee-takiri jempe pijeekawita,
Rootaki ikatsimatan-takari, tema riyotzi yotapaaka eepichokiini.”

¹³ Ikanta iñaakiro noonki rowariryee-takiri kepatsiki, retanakawo ikemaatsita-kaawaetakawo tsinani tzimakiriri shiramparyaa-niki.

¹⁴ Roo kanteencha, tzimanaki apite oshiwanki, roowaetaki ishiwanki pakitha. Rootaki aantanaari iyaatero ochempi-mashiki, ojeeka-pithateri inteena maanki. Ari awijanaki mawa ojarentsi ojeekawaete janta.†

¹⁵ Ikanta ipaapate-paeni maanki roemishitowanaki nijaa ipaanteki, kimi-waetanaka iniraani nijaa. Ikowawita rowiinkiro aririka oonka-kota-nakayaa.

¹⁶ Roo kanteencha, tankanaki kepatsi, oniyaata-wakiro nijaa, ari okanta awijakotan-takari tsinanira.

¹⁷ Ari opoñaanaka ikatsima-perotanaki noonki. Jataki rowayirityaari itsipa otomi-paeni iroka tsinani. Riityitaki roshiya-kaawenteetzi kemijanta-kirori ikantakaantani Tajorentsi, oetziñaarikota-naawori ñaantsi ikenkithata-koetziri Jesús Jeepatzii-totaa-rewo.

* 12:4 roo imaterimi kashetani = 1/3 † 12:14 Ari awijanaki mawa ojarentsi = apaani ojarentsi, ojarentsi-paeni ipoña kashetani ojarentsi

13

Apite mashireyantzi antami-weri

¹ Nokanta nokatziya-paaka inkaari-cheraaki. Noñaatzii ishitowanaki ni-jaaki apaani mashireyantzi owantaniri antami-weri. Eenitatsi okaatzi 10 ichee, eejatzi 7 iito. Ramanthee-yitakiro ichee-paeni. Eenitatsi rojankinee-takiri iitoki, itheenka-tajorentsi-waeteetzi.

² Irika owantaniri ariwaetaki ikarinatzi manitzi. Rooma iitzi-paeni ari-waetaki maeni. Ariwaetaki ipaante manitzi. Riitaki oshinchaakiriri noonki, riiperori ipinkathari-wentan-tanaki irika owantaniri.

³ Okanta apaani iito irika owantaniri kimiwitaka rowamahae-takiro, roo kanteencha eejatzi añahae. Osheki ipampoyee-ya-nakirini jaawiki-jatzi-paeni, ikemijanta-nakiri.

⁴ Osheki ipinkathata-nakiri, riitaki rajahaa-wenta-nakari, ikanteeyini: “¿Eenitatsima monkaatyaarini irika owantaniri? ¿Eenitatsima otsinampaerini?” Ari ikimitee-takiriri eejatzi noonki, rajahaa-wentee-tanakari, tema riitaki oshinchaha-kiriri irika owantaniri.

⁵ Ishineteetakiri iñaawaeta-piinte irika owantaniri, itheenka-tajorentsi-waetanaki. Riitaki ikowakahaetakiri ipinkatharite, ikaatzi 42 kashiri ipinkathari-wentante.

⁶ Osheki itheenka-tajorentsi-waetaki ipaeryaa-waeta-shitakari Tajorentsi, ipaeryaa-waeta-shitakawo tajorentsi-thaante, ipaeryaa-waeta-shitakari inkite-jatzi.

⁷ Riitaki owayirityaarini rashiyitari Tajorentsi, ikoyi rotsinampaeri. Riitaki ikowakahaetakiri ipinkathari-wenteeri ikaatzi sheninkata-wakaachari jempe-rika-paeni, nampiyitawori jempe-rika-paeni, kemathata-wakaawori iñaani jempe-rika-paeni, ikaatzi ipinkathari-wentee-tziri jempe-rika-paeni.*

⁸ Osheki ipinkathata-nakiri jaawikiki-jatzi-paeni kaari jankinata-kotachani jempe rojankinata-koyitaka riyoshiitee-takiri paerani rowetsikanteeta-kawori kepatsi, ikaate rañaakahae-teeri, ikaatzi ikamawenteeri Ipireetari.†

⁹ Koyirori ikemathatero iroka, ikemijante:

¹⁰ Ikaate rominkyaawaeteeteri, ¡Imateroota!

Ikaate owamaantan-tyaawoni ojataa-mentotsi, ari ikimi-teeri paata rirori rowamaan-teetyaari ojataa-mentotsi.

Rootaki roejokirotan-tyaawori ikemijanteeri rashiyitari Tajorentsi.

¹¹ Nokanta noñaaki itsipa mashireyantzi antami-weri ishitowanaki kepat-siki. Eenitatsi apite ichee, ariwaetaki otapo-terempita ichee ipireetari. Riitaki ñaawaeta-paentsiri, roshiya-paakari noonki.

¹² Irika antami-weri otzimi-motziri ishintsinka. Ipajawyaa-wakari etakawori owantaniri rowama-witee-takari iito, eejatzi añahae. Ishintsitakiri atziri-paeni ipinkathateeri etakawori owantaniri.

¹³ Tema roñaahan-tapaakiro kaari iñaapiinteetzi. Ithonka iñaayitakiri maa-woeni atziri rowayiitaki ookatha-rentsi.‡

¹⁴ Osheki jaawiki-jatzi-paeni ramatawitan-takari ishintsinka ipajawyaa-kiriri etakawori owantaniri rowama-witee-takari iitoki. Ishintsita-nakiri atziri-paeni rowetsiki roshiya-kaawo etakawori owantaniri.

¹⁵ Ikanta irika antami-weri, itajonkakiri oshiyakaa-wontsi, añaanaki. Ari iñaawaetanaki. Ithonkakiri rowamaakiri kaari pinkathaterini.

* **13:7** rashiyitari Tajorentsi = kiteshireri   † **13:8** Ipireetari = cordero   ‡ **13:13** rowayiitaki ookatha-rentsi = paamari rowayiitakiri inkitekinta

¹⁶ Ikentako-pankata-kaantakiri atziri-paeni, imatakiri itsipa-paeni rakoperoki. Ithonka ikenta-kota-kaantakiri atziri-paeni, antari-paeni, eenchee-riki-paeni, ashironkaenkari-paeni, ashaahantzinkari-paeni, omperatantzinkari-paeni, omperataa-rewo-paeni, maawoeni.

¹⁷ Riima kaari ikentako-pankatakoteetzi, tee ishinete-tziri ramananta-waete, eejatzi ipimanta-waete. Rootaki okowa-perotan-tyaari ikentakoe-teniri iwaero owantaniri maawoeni atziri-paeni. Itzimayite itsipa ikentakoe-takiniri oshiyawitawori iwaero.

¹⁸ Apaani yotaniri, ari okantaki ikemathatero iroka oshiyakawori iwaero owantaniri. Tema iroka oshiyakawori iwaero, rootaki rojankinee-tziri “666.”

14

Romampaani kaatatsiri 144,000

¹ Nokanta napiitakiro naminanee, noñaatziiri Ipireetari ikatziya ochempiki Kijakowentoniki. Ari itsipayitakari kaatatsiri 144,000 kentako-pankatako-yitakawori iwaero rirori, eejatzi rashi Ashitariri.*

² Nokematzi poemata-neentsiri inkiteki ariwaetaki oparyeenkaatzi nijaa, ariwaetaki shintsiri ookatha-rentsi, ariwaetaki ipiyompi-waeteetzi.

³ Rootakira owakira mampaantsi nokemakiri. Riitakira omampahae-yacharini kaateen-tsiri 144,000 ipinako-wenteeri Ipireetari. Itapothetakaromampaa-wentari jeekaentsiri iwinkatharimentoki, ari ikatziyitakari eejatzi 4 inkite-weri, eejatzi antaripero-paeni. Riitakira yoshi-itacha romampahae-yakani irika-paeni, tekatsira itsipa materoni romampaeyaawo.

⁴ Irika-paeni kaateen-tsiri 144,000, kiteshireteeyakini, tee rantayi-tziro kaari kameethayitatsi imayempi-yitero tsinani. Riityitaki oyaata-piinta-kiriri Ipireetari jempe-rika ikinayitzi. Riityitakira retakari rashitaari Tajorentsi, riijatzi rashiyitakari Ipireetari.

⁵ Tee itheeya-waante-nita, tee otzimawaetzi iyaari-pero-shirenka oeta ithaweta-koeteriri ijeekira Tajorentsi.

Ikamantantakiri mawa ronampiri Tajorentsi

⁶ Ikanta noñaaki rahapaaki inkiteki itsipa ronampiri Tajorentsi, ikenkithata-kaapaakiri jaawiki-jatzi ikaatzi ipinkathari-wentee-tziri jempe-rika-paeni, sheninkata-wakaa-chari jempe-rika-paeni, kemathata-wakaawori iñaani jempe-rika-paeni, nampiyitawori jempe-rika-paeni. Ikenkithata-kota-paakiniri kanteeta-chari Kameethari Ñaantsi.

⁷ Icheraa-perotatzii, ikantzi: “Pipinkathateri Tajorentsi. Pajahaa-wentee-yaari. Tema rooteentsi raminakoe-teero okaatzi ranteetakiri. Rootaki piweshiryaawentan-tyaariri wetsika-kirori inkite, kepatsi, inkaari, eejatzi nijaa-paeni.”

⁸ Ikanta ipokapaaki itsipa ronampiri Tajorentsi, ishintsitapaaki ikaema-paaki, ikantzi: “Rapathakiro-ryeetakiro antawo nampitsi Kompitaari. Ithonkae-takiri atziri-paeni nampitan-tawori, oetziñaarikotawori imayempi-waetaki. Tema ikaema-shiryaakiri itsipa-jatzi atziri-paeni roshiyakotyaari okaatzi rantayitakiri rirori. Okimiwitakawo roeshinkita-tyeerimi okanta imayempita-kaanta-kariri.”

⁹ Ikanta ipokapaaki itsipa ronampiri Tajorentsi, mawatatsiri, ikaema-paaki ikantzi: “Itzimi-rika pinkathata-kiriri owantaniri, pinkathata-kirori

* 14:1 Ipireetari = Cordero

eejatzi roshiya-kaawo, itzimi-rika kentako-pankatako-yitakawori iwaero, eejatzi rakoki,

¹⁰riijatztatikira ikija-neenta-yiteri Tajorentsi. Okimiteeyaawo roetaatyee-imi piyanta-tsiri. Antawo ikemaatsita-kaayitee-yaari itahaeri, ratsipetee-yaawo kachaari, kiteri-moetotatsiri, osheki oshitzinka. Ari iñaayiteeri maawoeni ronampiri Tajorentsi tajorentsiseen-tsiri, ari iñeeri eejatzi Ipireetari.

¹¹Ashi rowaero ikemaatsitee-yaawo awijayiteentsiri, kitejeriki eejatzi tsireniriki, eero otsiwaka-neentzi eepichokiini. Ari kimatee-yaari ikaatzi pinkathata-kiriri owantaniri, pinkathata-kirori roshiya-kaawo, kenta-kotakawori eejatzi iwaero.”

¹²Rootaki roetziñaarikotan-tyaawori ramaweni-waenite rashiyitari Tajorentsi, imonkaata-piinteero ikantakaan-teetziri ikemijanteerira Jesús.†

¹³Ikanta nokematzi iñaawaetanaki apaani inkite-jatzi, ikantzi: “Pojan- inatero iroka: Aririka ikamayite ikaatzi rashitaari Awinkatharite, kimoshireyitee.” Ari okantanakiri Ishire tajorentsi, ikantzi: “Omatyaata, tema tee okowa-jaantyya nimaeka iñaashintsi-shireta-waeteeyaa, tema kameetha imakoryaa-waetzi, inintaa-waeta-paawo okaatzi rantawentakiri.”

Rowiikitee-teeri kepatsiki

¹⁴Okanta okoñaata-paaki kitamaari menkori, noñaatziiri ijeekaki kimitaririri Itomi Atziri. Ramantheetakari ooro, roteeyaki thoyempyaa-nikiri kotsiraaniki.

¹⁵Ikanta ishitowanaki tajorentsi-pankoki itsipa ronampiri Tajorentsi, ikaema-kota-paakiri jeekaentsiri menkoriki, ikantziri: “Jampae-nkatakira pankirentsi, powiikitan-tyaawo piyotsiraanikite.”

¹⁶Ikanta irika jeekaentsiri menkoriki, itotantakawo iyotsiraanikite, rowi- itantaki kepatsiki.

¹⁷Ikanta itsipa ronampiri Tajorentsi jeekantawori tajorentsi-panko janta jenokinta, shitowanaki rirori, roojatzi roteeyakiri thoyempyaa-nikiri kotsir- aannki.

¹⁸Ari ishitowanaki itsipa ronampiri Tajorentsi ipoñaanakawo taapookimento-tsiki. Riyaata-shita-nakiri ishineteetaki raminakowen- tero paamari. Ikaema-kota-nakiri itsipa oteeyakirori kotsiraaniki, ikantziri: “Picheka-yitero kithoki-yiteen-tsiri kepatsiki, tema irakayitaki.”‡

¹⁹Tema imatakiro ronampiri Tajorentsi, ichekakiro kithokiteen-tsiri kepatsiki, ipiyotakiro inchato-naaki, ikawirinkaetero. Roo oshiyakaa- wentacha iroka jempe ikantyya Tajorentsi rowajankitahaeri kaari-pero- shireri-paeni.

²⁰Imaetakiro maawoeni chochoki ikawirinkae-takiri othapiki nampitsi, shitowanaki iraantsi janta inchato-naki. Kimiwitaka ari opamanka-nakiro nampitsi. Iweyaakari ipaanteki ikyaakoetari ojaanaatanaki iraantsi. Jataki inteena oonkyaa.§

15

Ronampiripaeni Tajorentsi amironi paata 7 owajankitaantsi

¹Nokanta noñaaki otsipa aamparentsi inkiteki. Roopero okantaka, ipampoyaawentee-tanakiro. Eenitatsi ikaatzi 7 ronampiri Tajorentsi. Ri- iyitaki tsipayita-kawori rowajankitaan-tayitaki. Tema okaatzi rantayitakiri ronampiri Tajorentsi, ari omonkaatari iñahaetziro iyatsimanka Tajorentsi.

† 14:12 rashiyitari Tajorentsi = kiteshireri ‡ 14:18 kithoki-yiteen-tsiri = uva § 14:20 inteena = 1600 estadio, 300 kilómetro, rootaki oshiyakawori aririka anashite okaate 7 kitejeri

² Ari noñaaki eejatzi apaani inkaari, okimiwitakawo ñaarontsi. Roo kan-teencha morekatheetaki iroka inkaari. Ari ikatziya-yitakari otsinampaa-kiriri mashireyantzi owantaniri eejatzi ikimita-kaawo. Roteeya-yitakiro iwiyompi-mento ipawaeriri Tajorentsi. Riyyitaki kaari kentako-yityaawoni iwaero kowaenkari.

³ Rootaki romampahae-yarini irika-paeni romampaakari paerani iwae-jatziteni Moisés. Iiteetziro “Romampaani Ipireetari,” okantzi: Nowinkatharite Tajorentsi, Shintsi-perori, Roopero okanta pantakiri, ipampoyeeyanakironi. Panta-piintakiro eeroka tampatzikari eejatzi kyaariperori. Eeroka pinkathari-wenteeriri atziri-paeni.

⁴ ¿Eenitatsima kaari pinkathateemini, kaari ajahaawenteemini? Apatziro eeroka pitajorentsizi.

Ari ipokashi-yitemi maawoeni itsipa-jatzi, tema eeroka ipinkathateeri. Tema poñaahan-takiro osheki okameethataki pantayitakiri.*

⁵ Okanta noñaaki inkiteki tajorentsi-panko, ashitaryanaaka tajorentsi-naki-perori.

⁶ Ari ishitowa-nakiri ⁷ ronampiripaeni Tajorentsi owajankitaan-tatsini. Kitamaanikiyitaki iithaari, shipakiryaa-pero-taki owaneenkataka. Ithaan-takiri rowetsika-mashiteetzi ooro

⁷ Ikanta apaani inkite-weri kaatatsiri ⁴, ipayita-wakiri ronampiripaeni Tajorents apaani pajo. Kimiwitaka janta pajoki, ari ojaa-kyaami iyatsimanka Tajorentsi, ashi oyirori ikañaanitee.

⁸ Kachaaryeenkataki tajorentsi-panko, okantakaakawo rowaneenkawo Tajorentsi eejatzi itajorenka. Tekatsi mateeroni ikyee tajorentsi-pankoki roojatzi okaatan-tapaa-kyaari rowajankitaantaki ronampiri Tajorentsi.

16

Pajonaki-paeni jaayitaka katsiman-kantsi

¹ Nokematzi tajorentsi-pankoki, ñaanata-nakiriri ⁷ ronampiripaeni Tajorentsi, ikantziri: “Piyate pijakotero kepishaari okaatzi jaayiteen-chari ⁷ pajoki kimitakawori iyatsimanka Tajorentsi.”

² Arira retanakawo apaani ronampiri Tajorentsi ijakotakiro kepishaari jaayiteen-chari iwajoniki. Ari omapoka-shita-nakari antawo ipathaa-waetanaki ikaatzi kenta-kota-kawori iwaero mashireyantzi owantaniri, ikaatzi pinkathata-kirori roshiya-kaawo.

³ Ikanta itsipa ronampiri Tajorentsi ijakotakiro inkaari-mashiki jaayiteen-chari iwajoniki. Oshiyanakawo iraantsi inkaari, ithonkaka ikamaki jeekantawori.

⁴ Ikanta itsipa ronampiri Tajorentsi ijakotakiro nijaa-mashiki, oyaapyaaki nijaateni-mashi jaayiteen-chari iwajoniki. Opeyanakawo iraantsi nijaa-paeni.

⁵ Nokematzi iñaawaetanaki ronampiri Tajorentsi rowaetakiri raminakowentero nijaa-weri, ikantanaki: Tajorentsi, kañaaniri, rañitaka paerani, tampatzika-shireri eeroka, tema eeroka amina-koteeroni kameetha iroka-paeni.

⁶ Tema ikaatzi owamaayita-kiriri pashiyitari, ikaatzi apaatakaakiriri rira Kamantantaniri-paeni rowamaa-yitakiri, riyyitaki nimaeka miriyiteeroni iroka iraantsi. Tema rootaki ikowakiri.

* **15:4** ajahaawenteemini: waerontsi

⁷ Okanta nokemaki iñaawaetanaki irika-paeni jeekatsiri taapookimento-tsiki, ikantee-yanakini:

¡Ariwé! Nowinkatharite Tajorentsi, okaatzi pikowakiri panteri tampatzikay-itaki. Kyaariperori iroka.

⁸ Ikanta itsipa ronampiri Tajorentsi, ijakotakiro ooryaaki jaayiteen-chari iwajoniki. Romapoka-shitanaka ooryaa itaanakiri atziri-paeni.

⁹ Tema antawo itaakiri atziri-paeni ooryaa, rootaki opoñaan-tanakari itheenka-tajorentsi-waetanaki, ipaeryaa-shiwaeta-nakari Tajorentsi, ashita-wori ishintsinka, owajankitaan-tatsiri. Tee imateeyaa ipiya-shire-yitee ipinkathateeri Tajorentsi.

¹⁰ Ikanta itsipa ronampiri Tajorentsi, ijakotakiro jempe ipinkathari-wentantzi owantaniri jaayiteen-chari iwajoniki. Antawo otsirenikaakitanki. Antawo rashironkaa-yitaka atziri-paeni janta, ratsika-waetakiro inene ikemaatsi-waetaka.

¹¹ Ari itheenka-tajorentsi-waetanaki, ikijima-waeta-nakiri Inkite-jatzi Tajorentsi, tema osheki ikemaatsi-waetaka, osheki ipathaa-waetaki. Roo kanteencha tee rooki-maetyaawo iyaari-peronka.

¹² Ikanta itsipa ronampiri Tajorentsi, ijakotakiro Antawaa-ki nijaa jaayiteen-chari iwajoniki. Omapoka-shitanaka opiryaatanaki. Aritaki imatakyya imontyya-yitapaaki pinkathari-yitatsiri jempe ishitowapiintzi ooryaa, rowayirityaa.

¹³ Ikanta ishitowanaki peyari ipaanteki noonki. Ishitowanaki eejatzi peyari ipaanteki owantaniri, ari okimitakari ipaanteki theeri kamantantaniri, ishitowanaki peyari. Ikaatzi peyari shitowa-yitapaen-tsiri, ariwaetaki mashero,

¹⁴ Aritaki imatakiro rantayitero kaari iñaapinteetzi. Ithonka riyaaata-shiyitakiri ikaatzi pinkathari-yitatsiri kepatsiki. Iñaanta-kaayitakari rowayirita-kaeyaari, ipiyi-materika Tajorentsi Shintsi-perori.

¹⁵ (Pamini, noshiya-paeyaari koshintzi aririka nopiyakiri. Kimoshireyitee aamawentee-nani, kimitakariri oyirori okaakiini iithaari intsipaete ikithaata-nakyaawo, eero ishiyamerekitantanaka, rowaañee-tapaakiririka.)

¹⁶ Ikanta irika-paeni peyari, ipiyoyitakiri pinkathari-paeni Owayiriitoniki. Iñaani Heber-paeni, ikantee-tziro “Armagedón.”

¹⁷ Ikanta iweyaanta-paakawori ronampiri Tajorentsi, ijakotakiro tampyyaenkaki jaayiteen-chari iwajoniki. Ikemaetatzii kaemaneen-tsiri tajorentsi-pankoki, ojeekira iwinkatharimento, ikanteetzi: “¡Ari othonka-paaka!”

¹⁸ Ari iñeetakiro ochenkitanaka ookatha-rentsi, antawo okamenitaki, ikemaetakiro eejatzi antawo omoyekanaka kepatsi. Tee iñaapiintee-tziro kim-itakawori iroka omoyeka, roojatzi paerani owakira itzimantayi-tanakari atziri-paeni kepatsiki.

¹⁹ Okanta antawo nampitsi Kompitaari, mawakota okaatanaki otankanaki. Ari othonkakari eejatzi opookanaki nampitsi-paeni tzimayita-tsiri kepatsiki. Roo kanteencha tee imaejantzi-maetari Tajorentsi Kompitaari-jatzi, tema imapero-waetakiri rowajankitaan-takari iyatsimanka.

²⁰ Ari othonkakari maawoeni othampishi, tee iñeeteero. Ari okimitakari eejatzi ochempi-paeni.

²¹ Tema paryapaaki tenayita-tsiri jiriniki, anawyya-yitapaakiri atziri-paeni. Roo kanteencha eekiro riyaaata-kaana-kitziro itheenka-tajorentsi-

waetanaki, ikijima-waeta-nakiri Tajorentsi, tema imaperotakitziro ikowaenkaa-perotakiro Tajorentsi.*

17

Rowajankiteetero oshiyakawori antawo mayempiro

¹ Ikanta ipoka-shita-paakina apaani Ronampiri Tajorentsi kaatatsiri 7 roteeya-yitakirori iwajoni, ikantapaakina: “Pipoki, piñeero jempe ikantee-teri rowajankiteeteri atziri-paeni, tema ikimi-yitakawo apaani mayempiro jeeka-cheraatan-takawori aataayitakaha nijaa.”

² Iroka kimitakawori mayempiro, kimiwitaka roomi imayempi-yitakimi ikaatzi pinkathari-wentan-tatsiri nampitsiiteki. Okimiwitakawo eejatzi, othonka-kirimi oeshinkitaa-yitakirimi kepatsi-jatzi-paeni.

³ Ikanta raashire-tanakina ochempi-mashiki. Ari noñaakiro apaani tsinani okyaa-kotakari kityonkari owantachari, okaatzi 7 iito, 10 ichee. Eenitatsi waerontsi-paeni jankinateen-chari iwathaki, itheenka-tajorentsi-waeteetzi.

⁴ Okithaatari iroka tsinani, okityonka-mawotatzii, eejatzi kamaama-woneentatsiri. Kameetha rowaneenkaetan-takawo ooro, eejatzi poreryaari mapiki-paeni. Oteeya-nakitakiro rowetsikae-tziri ooro. Okimiwitaka ari ojaayita-kyaami oyaariperonka, eejatzi omayempinka.

⁵ Eenitatsi jankinateen-chari opankaki, kaari ikematha-witeeta paerani, okantzi: “Antawo Kompitaari, Antawo Mayempitaantsi, Kijaneenta-peroteetziro Kepatsiki.”

⁶ Namina-perota-nakiro iroka tsinani, tema oshinkita-tyaawo riraa rashiy-itaari Tajorentsi ikaatzi rowamahae-takiri, riraa eejatzi ikaatzi rowamahae-takiri ikenkithata-koteeri Jesús. Ikanta noñaakiro iroka, osheki nopampoyaa-wenta-nakiro.*

⁷ Ari ikantana ronampiri tajorentsi: “¿Litaka pipampoyaa-wentan-tawori iroka? Aritaki nokantakimi oeta oshiyakaa-wenta-chari, teera riyotakowiteetawo paerani iroka tsinani, eejatzi irika owantachari okyaa-kotakari, shenita-tsiri iito, eejatzi ichee.

⁸ Itzimitaka paerani roshiya-kaawentee-tziri owantachari, tee iñeetziri nimaeka, roo kanteencha rooteentsi ishitoyi ipoñaakyaawo omooki inthomoeki-pero-tzira, aritaki rowamahae-teeri. Riima kepatsi-jatzi-paeni, kaari jankinata-kota-chani paerani rowetsikan-teeta-kawori kepatsi, osheki ipampoyaa-minthata-nakiri irika owantachari. Tema eero ikemathatziro oeta kanta-kota-chari: ‘Itzimitaka paerani, tee iñahaeteeri nimaeka, rooteentsi ipiyee.’

⁹ Omatantyaari ikematheetero iroka, okowa-perotatyaa otzimi yotani-taantsi. Kaateen-tsiri 7 iitontsi okyaa-kotakari tsinani, rootaki oshiyakaa-wentacha 7 ochempi.

¹⁰ Eenitatsi paerani ikaatzi 7 pinkathariwentakirori janta. Aritaki rotsi-nampaetaki ikaatzi 5 pinkathari. Eenitatsi apaani pinkatha-ritatsiri nimaeka. Riima itsipa, riitaki pinkatha-ritatsini paata, tekiraata itzimi. Irika oweyaantanakyaawoni eepichokiini ipinkathariwita-paentyaa, eero ojamani-perotzi.

¹¹ Irika owantachari tzimita-chari paerani, kaari iñeetzi nimaeka, itsipa irika, riitaki kaatapaen-tsini 8. Roo kanteencha ari roshiya-witapaa-kyaari itsipa kaateen-tsiri 7 pinkathari-paeni. Ari ithonki-maetee-takyaari.

¹² Rooma kaateen-tsiri 10 ichee, oshiyakaa-wentari pinkathari-paeni, kaatatsiri 10. Tekiraata ipinkathari-wentan-tayite rirori. Tema aririka

* **16:21** tenayita-tsiri = apaani talento, 40 kilo * **17:6** rashiyitaari Tajorentsi = kiteshireri

ipinkathari-wentan-tanaki owantachari, riiyitaki itsipayityaari ipinkathari-wentante. Eero ojamani-pero-tzimaeta, apatziro ishirinka-paentyaa eepichokiini ooryaa.

¹³ Irika-paeni pinkathari-paeni raapatziya-kota-wakae-yaawo ranteri. Ipinkathateri owantachari, eero ipiyatha-waetari.

¹⁴ Osheki rowayiri-minthatyaari Ipireetari. Roo kanteencha irika Ipireetari, riitaki otsinampaan-tatsini. Tema riitaki omperayitari omperayitatchari. Riitaki pinkathari-wentziri pinkathari-wentan-tatsiri. Itsipayiteeyaari rirori ikaatzi ikaema-shire-yiteeri, ikaatzi riyoshiitee-takiri, ikaatzi kyaaryoo-wenta-kiriri.”†

¹⁵ Ikanta ikantakina eejatzi ronampiri Tajorentsi: “Iroka aataayitaha nijaa ojeeka-thapyaatan-takari tsinani, riitakira oshiyakaa-wenta-chari atziri-paeni nampiyitawori jempe-rika-paeni, piyoyiteen-chari jempe-rika-paeni, ikaatzi ipinkathari-wentee-tziri jempe-rika-paeni, kemathata-wakaawori iñaani jempe-rika-paeni.

¹⁶ Irika-paeni atziri-paeni jeekantawori 10 nampitsi, oshiyakaa-wentakari 10 icheepaeni, ari ikijaneenta-nakiri jeekantawori nampitsi oshiyakaa-wentakari tsinani. Ari ikimita-kirori eejatzi owantachari osheki ikijaneentanakiro. Okimiwityaawomi raatonkoryaatyeeromi tsinani, rowawathawaeta-nakyaawomi, itaawaeta-kiromi. Tema ithonkakiro nampitsi oshiyakaa-wentakari tsinani.

¹⁷ Riitaki Tajorentsi kantakaawori aapatziya-wakaan-takawori antayitziro iroka-paeni. Riijatzi kantakaawori ikemijanan-takariri owantachari. Rootaki ranteeteri, roojatzi omonkaatan-takyaari ikantakiri Tajorentsi.

¹⁸ Ari okantakari, tema iroka tsinani rootaki oshiyakaa-wentacha antawo nampitsi. Tema ikaatzi jeekantawori iroka nampitsi, ipinkathari-wentawitakari nampiyitawori otsipaki nampitsi-paeni.”

18

Rapathakiro-ryeetakiro Kompitaari

¹ Okanta okaatapaaki iroka-paeni, noñaatzii ishaawi-nka-paakini itsipa ronampiri tajorentsi. Otzimi-motziri rirori osheki ishintsinka, osheki rowa-noonkawo. Roorenta-paakiro kepatsi.

² Ikaemapaaiki, ikantzi:

Rapathakiro-ryeeta-kirowa antawo nampitsi Kompitaari. Apatziro inampitaawo janta inashi-yita-chari peyari-paeni, ijeekayitee janta maawoeni kamaari-yitatsiri.

Ari inampitaawori eejatzi inashiyita-chari tsimeri ipinkae-tziri owapiintariri kaminkari.

³ Tema atziri-paeni ikaatzi jeekawita-chari nampitsiki oshiyakaa-wentakari tsinani, ashaahanta-pero-yiwitaka,

Riyompari-waeta-piinta-witakari atziri-paeni jeekayita-tsiri otsipaki nampitsi.

Ikaema-shire-yitakiri atziri-paeni roshiya-kotee-yaari jempe ikantayiwitaka rirori-paeni apatziro ikowa-pero-yitziro ashaahawontsi, eejatzi iñaamata-shiwae-tari.

Rootaki kaari iñaantawo ikinatyaari Tajorentsi, ikimita-kotakawo tsinani mayempiro.

Okimiwitakawo ishinkita-tyeeyaawomi ashaahawontsi, rootaki rantayitatchakawori oshiyakawori mayempitaantsi.

† 17:14 ipireetari = owisha = cordero

⁴ Okanta nokemaki rapiita-nakiro iñaawaetzi inkite-jatzi, ikantzi:
Asheninka-paeni, eero pitsipatari jeekantawori nampitsi oshiyakaa-
wentakari tsinani,

Eero pitsipataari pikaaripero-shireta-waete,
Pitsipataari-kari rowajankitahae-teeri.

⁵ Tema ikenkishiryaakiro Tajorentsi iyaari-peronka,
okimiwitaka oenoka-tyeeyaami iyaari-peronka inkiteki, ari opiyotakari.

⁶ Pikijako-wentee-yaari, papiipiinteri powajankiteeri.

Tema iroka kaari-perori oshiyakaa-wenta-chari oeta-kiriri tsinani
shinkitan-tatsiri,

Poepiyiniro roori, pitontaateniro.

⁷ Aminaashi-waetaka okanta-piintzi roori: 'Naaka pinkathawo, eero iñeetana
nashironkaa-waetyaa noshiya-kotyaawo kinankawo.'

Tema osheki ajahaa-wenta-pero-waetakawo owaneenkataha, oet-
ziñaarikotakawo omayempi-perowaetaki.

Rootakira oñaantyaawori nimaeka okemaatsi-pero-waeteeyaa.

⁸ Rootaki omapokan-teeyaari rowajankitahaero apaani kitejeri,

Ari omantsiyataki, okemaatsi-waeteeyaa, ayimateero otashe,
ari itahaeteero.

Riitaki mateeroni Awinkatharite Tajorentsi rowajankitahaero.

Tema otzimi-motziri rirori ishintsinka.

⁹ Aririka iñahaetakiro owachaarinka otahaeyaa nampitsi oshiyakaa-
wentakari tsinani, osheki rowashireta-kotee-tyaawo, riraako-waetyaawo
pinkathari-paeni, tema riitaki tsipata-kariri ikaatzi jeekanta-kawori
rantayitziro oshiyayitawori mayempitaantsi.

¹⁰ Inteena ikatziya-yitaka irika-paeni ithaawan-teeyaakawoni
rowajankitee-teri, ikanteeyini:

¡Ashironkamatsiterini nampitawori Kompitaariki!

Roopero-waewitaka nampitsi.

¿Intsipaetema rowajankitee-takimi? Tekira ishirinkyaa-ta ooryaa.

¹¹ Ari ikimita-kyaari ikaatzi riyomparita-piintakari, osheki rowashireta-
kotyaari, riraako-waetyaari, tema tekatsi riyompariteeyaa.

¹² Tema riyompari-piintakari roorote, iyorikite, poreryaari imapini
kijokiri kitamaa-nikiri pinaperota-chari, inashi-yitachari kithaarentsi,
kitamaa-mawori, kamaama-woneentatsiri, kityonka-mawoperotatsiri,
kareni-mawori. Eeniyiwitacha oshiyawori jantari. Eeniyiwitacha
rowetsikani ipothoyitakiri kameetha, cheetsi, incha-kota pinayita-chari,
eshiroyita-tsiri, mapi.*

¹³ Eeniyiwitacha meta, eeniyiwitacha inashiwaeta-chari kajankari, eeniyi-
witacha imiriteetziri, eeniyiwitacha owaaki inchato oshiyariri yeenkantsi,
eeniyiwitacha opane rowaetari, eeniyiwitacha ipira-paeni, ikyaakoetari,
ishiyako-mentotari, eeniyiwitacha eejatzi romperatani-paeni.†

¹⁴ Ikanteeyeni:

Ari othonka-paakari chochoki-paeni piñaamata-piintakari.

Tee otzimayitee ashaahawo pikowa-piintakiri, ari okaatapaaki
owaneenkata.

¹⁵ Inteena raminako-yiteero riyomparita-piintari, ithaawaki eero
itsipatahae-tantari rowajankitee-teri. Antawo riraa-kotyaawo rowashireta-
kota-nakyaawo.

¹⁶ Ikanteeyini:

* **18:12** kijokiri kitamaa-nikiri pinaperota-chari = perla   † **18:13** ipira-paeni = ganado, owisha;
ikyaakoetari = kawayo

¡Ashironkamatsiterini nampitawori janta! Roopero-waewitaka nampitsi.
Tzimayi-witacha osheki rooperori kitamaa-mawori imaatha, kamaama-
woneenta-tsiri, eejatzi kityonka-mawoperota-tsiri.

Eeniyiwitacha osheki roorote, kijokiri kitamaa-nikiri pinaperota-chari.

¹⁷ Apatziro ishirinka-neentanaka eepichokiini ooryaa, ari ithonkae-takiro
antawo ashaahawo.

Ari roshiyakari jeekayiteen-tsiri ramaatako-mentoki, inteena ikatziya-
yitaka ramina-kotziri jempe ikanta ithonkae-takiri. Ari ipiyotee-yakani
ikaatzi antakoyitzirori ramaatako-mento, itsipayitakari ikaatzi otetanta-
wori.

¹⁸ Ikanta iñaaakiro okachaarenkataki nampitsi otahaa, osheki riraa-kotakawo,
ikantayitzi:

Tekatsi otsipa nampitsi ikimitee-yaawoni iroka rooperowitachari.

¹⁹ Antawo rowashiretako-waetaka, ikantee-yakini:

Ashironkamatsiterini ikaatzi nampita-kawori janta.

Tema ashaahanta-yiwitakae aakapaeni aayita-piintakiro ashaahawontsi
amaatako-mentoki.

Tema apatziro ishirinka-paenta eepichokiini ooryaa, ari ithonkae-takirori.

²⁰ Rooma eeroka-paeni inkite-jatzi, kiteshireri, Otyaantaa-rewo-paeni,
Kamantantaniri-paeni,

Otzimatyee pikimo-shireyite, tema ikamantzita-yitakae Tajorentsi rootaki
rowajankitaan-takariri jeekantawori antawo nampitsi, ikijako-
wenta-yitaa-tziimi eeroka-paeni.

²¹ Ikanta apaani ronampiri Tajorentsi tzimatsiri ishintsinka, raaki antawo
mapi tonka-mentotsi, rookakiro inkaariki, ikantzi:

Nokimitaakiro nookakiro antawo mapi,

Ari nokimiteerori eejatzi antawo nampitsi Kompitaari.

Ari opeyaari, eero iñahaeteero.

²² Eero ikemaeteero omampaani, okameñee-nkate owiyompi-mento,
ojonkari eejatzi otziwoori.

Eero iñahaeteero okaatzi owetsika-yitziro jempe-rika oeyitari.

Eero ikemaeteero opoemate otonka-mento.

²³ Eero iñahaeteeri imorekae ootamento.

Eero iñahaeteero aawakaeyaa.

Ari okaatapaaki maawoeni iroka, tema osheki oetzimpina-shire-yitakiri
itsipa-jatzi atziri-paeni, kimiwitaka okija-minthata-tyeerimi.

Tema antawo ishintsi-yiwitaka ikaatzi yompari-piintawitariri.

²⁴ Rootaki owatsinaa-waeta-kiriri itsipa-jatzi-paeni, apata-kaawaetakiri
rira Kamantantaniri-paeni. Ari okantakiriri maawoeni kiteshireri-paeni.

19

Ithaamenteetya inkiteki

¹ Okanta okaatapaaki iroka, nokematzii kameñee-nkata-neentsiri ikae-
maeyini osheki inkite-jatzi, ikantzi:

¡Aapa! Riitaki Tajorentsi owawijaa-koyiteeri. Otzimi-motziri
rowaneenkawo, eejatzi ishintsinka.

² Okaatzi ikoyiri ranteri rirori, tampatzikari okantayitaka.

Kyaariperori irika.

Tema rowajankitaakiro mayempero owaaripero-yitakiriri kepatsi-jatzi-
paeni.

Ipiyako-wentaari ikaatzi rowamayi-takiri romperatani.

³ Roojatzi rapiipiintee-yirini, ikantzi:

¡Aapa! Okatziyeen-kateeta owachaarinka. Ashi owaero.

⁴Ikanta 24 antaripero-paeni, itsipatakari 4 inkite-weri-paeni, rotziwerowae-yanakani, tema ipinkathata-nakitziiri Tajorentsi ijeekaki rirori iwinkatharimentoki, ikanteeyini:

¡Kyaariwé! ¡Aapa!

⁵Eenitatsi ñaawaeta-neentsiri jeeka-mento-tsiki, ikanteetzi:

Maawoeni rompera-yitaari Tajorentsi, piweshiryaa-wentee-yaari.

Pipinkathateeri maawoeni, retanakyaawo iryaani-paeni eejatzi antari-paeni, maawoeni.

⁶Okanta nokemaki kameñee-nkata-paentsiri, ariwaetaki ipiyoteeyani atziri-paeni, ariwaetaki oparyee-nkatzi nijaa, ariwaetaki ookatha-rentsi. Ikan-teetzi:

¡Aapa! Aritaki pinkathari-wentantee Tajorentsi, riitaki Awinkathari-tee-yaari Shintsi-perori.

⁷Jame akimo-shire-wentero,

Jame ajahaawentee-yaari,

Tema rooteentsi roemoshirenkiri raawakaeyaa Ipireetari.

Tema wetsikaka iinantaari.

⁸Ishinettee-takiro okitamaate oethaari, tee okipatsi-waetzi, poreryaayitaki.

Oshiyakaa-wenta-chari kitamaari oethaari, rootaki kameethari ranta-piintziri kemijantzinkari-paeni kiteshireri.

Rakiyoteeteri raawakaeyaa oshiyakariri Ipireetari

⁹Ikanta ikantapaakina inkite-jatzi: “Pojankinatero iroka: Osheki ikimoshiretee ikaatzi ikaemae-takiri rakiyoteeri raawakaeyaa Ipireetari.” Eejatzi ikantakina: “Iroka, rootaki iñaani-perori Tajorentsi.”

¹⁰Ari notziwerowanaka nopinkathata-nakiri ronampiri Tajorentsi, ikantana: “¡Eero pipinkathatana naaka! Ari akaateeyini romperatee Tajorentsi, ari noshiyimi eeroka, ari noshiyakari ikaatzi oejokiro-yitakawori ikenkithata-paentziri Jesús. Tema riitaki pipinkathate Tajorentsi. Tema okaatzi ikenkithata-paentziri Jesús, rootaki yotashireta-kaayita-kiriri Kamantantaniri-paeni.”

Kyaakota-kariri kitamaari ikyaaakoetari

¹¹Okanta noñaaki ashitaryaanaka inkite. Eenitatsi janta apaani kitamaari ikyaa-koetari. Riima kyaakota-kariri, riitaki iiteetziri “Oejokirotantaniri,” iiteetziri eejatzi “Kyaariperori.” Aririka rowajankitaante, raminaperotziro kameetha tampatzika. Ari okimitari eejatzi aririka rowayiritante.*

¹²Ikimitakawo paamari roki. Amanthee-perotaka. Rojankinatakawo waerontsi kaari riyotakoetzi, apatziro riyotziro rirori.

¹³Riitaki kithaata-kawori kithaarentsi othakakiri iraantsi. Iiteetziri eejatzi “Iñaani Tajorentsi.”

¹⁴Eenitatsi osheki rowayirite inkiteki. Okitamaa-theetakira iithaari, tee okepatsi-waetzi. Riitaki oyaatakiriri kyaakoyita-kariri kitamaari ikyaaakoetari.

¹⁵Ari oshitowa-nakiri ipaanteki oshiyakawori othoyempyaa-nikitzi ojataa-mentotsi, rootaki rompojan-teeyariri iijaneentani. Riitaki omperatan-teeyarini reshiro-kotzite. Riijatzi kawirinkironi chochoki oshiyakawori imiriteetziri iiteetziri “Imashirenka Tajorentsi Shintsi-perori.”

* **19:11** ikyaa-kotari = caballo

¹⁶ Riitaki jankinata-kawori iroka waerontsi iithaariki, eejatzi iporiki. Iroka waerontsi: “Pinkathari-wentziriri pinkathari-paeni. Omperatariri omperatan-taniri-paeni.”

¹⁷ Ikanta noñaaki itsipa ronampiri Tajorentsi ikatziyan-takari ooryaa, ikaemapaakiri maawoeni tsimeri-paeni ahayita-tsiri, ikantziri: “Pipoki pipiyotee-yaani, pakiyoteeri eeroka-paeni Tajorentsi roemoshirenkaha.

¹⁸ Tema ari powayitee-yaari atziri-watha: iwatha pinkathari-paeni, iwatha reewari omayiri-paeni, iwatha riiperori-paeni, iwatha ikyaakoetari eejatzi kyaakota-piintariri. Tee apatziro powaeyaari irika-paeni, tema powayitee-yaari eejatzi iwatha maawoeni: omperataa-rewo, omperatanta-niri, antaripero-paeni, iryaani-paeni, maawoeni.”

¹⁹ Okanta noñaakiri kowaenkari owantachari, noñaakiri eejatzi pinkathari kepatsi-jatzi itsipayitakari rowayirite. Ari ipiyotee-yakani ikoyi rowayiriteri kyaakota-kariri kitamaari ikyaakoetani itsipayitakari eejatzi rowayirite.

²⁰ Eenitatsi iita oteeyawa-kiriri owantachari. Ari ikimitee-takiri theeri kamantantaniri itsipata-piintakari itajonka-wentantzi. Rootaki ramatawitan-takariri ikaatzi kentako-yitakawori iwaero owantachari, eejatzi ikaatzi pinkathata-kirori roshiya-kaawo. Irika owantachari eejatzi theeri kamantantaniri, rookaetakiri opaama-shithakyaa-takira paamari, okiterimoetotakira shitziri owachaarinka.

²¹ Rowamae-takiri maawoeni kemijanta-nakiriri, rowathee-tantakari shitowa-paentsiri ipaanteki kyaakota-kariri kitamaari ikyaakoetari. Kema-perotee-yakani tsimeri-paeni.

20

Osheki ojarentsi okaate 1000

¹ Okanta noñaaki rayiita-paaki itsipa ronampiri Tajorentsi. Roteeyakiro rashita-ryaan-tyaawori omoo inthomoeki-perota-tsiri. Roteeyaki eejatzi antawo eshirotha.

² Raakiri noonki, maanki tzimiteen-chari paerani. Riitaki Kamaari, Yakatantaniri. Roojotakiri okaate 1000 ojarentsi ijeeki.

³ Ari rowariyaakiri omooki inthomoeki-perota-tsiri. Rashita-kotakiri, rowichako-takiri eero ramatawitan-taari atziri-paeni, roojatzi omonkaantan-takyaari okaate 1000 ojarentsi. Aririka okaatapaaki iroka, ari roojoryaa-kota-paenteri eepichokiini.

⁴ Okanta noñaaki osheki jeeka-mentotsi jempe ijeekayitee ikaate pinkathari-wentan-tatsini. Ari noñaakiro ishure-paeni ikaatzi ithatyee-takiri ikemijanteerowa iñaani Tajorentsi, ikenkithata-paentziri paerani Jesús. Tema irika-paeni, tee ipinkathatziri rirori owantachari, tee ipinkathatziro roshiya-kaawo eejatzi. Tee ikentako-pankatakotyaawo iwaero owantachari, eejatzi rakoki. Riyyitaki añaaayitaa-tsiri, ipinkathari-wentan-tayitee rirori itsipataari Jeepatzii-totaa-rewo, okaatzi 1000 ojarentsi.

⁵ Riima itsipa ikaatzi kamayiteen-tsiri, tee rañaayitee rirori, roojatzi omonkaatan-tapaakari 1000 ojarentsi. Rootaki iiteetziri “Etawori Añahaantsi.”

⁶ Ari ikimoshireyitee paata ikaate piriintaa-chani iiteetakiri “Etawori Añahaantsi.” Tema kiteshireyitee. Eero rapiiteero ikamayitee. Ashi rowaero rañaayitee, riitaki oshiyee-yaarini Ompera-tajorentsitaa-rewo rantawae-teeniri Tajorentsi, rantawaeteeniri eejatzi Jeepatzii-totaa-rewo. Ari itsipataari ipinkathari-wentantee okaatzi 1000 ojarentsi.

⁷ Aririka omonkaatasyaa 1000 ojarentsi, aritaki romishitowaeta-paenteri Kamaari rashita-koetakiri.*

⁸ Aririka ishitowapae, retapae-yaawo ramatawita-paeri maawoeni atziri jempe-rika inampiyitawo. Iroka nampitsi-paeni iiteetakiro “Gog,” otsipa “Magog.” Ipiyoteeri maawoeni janta ikoyi rowayirita-kaeyaari. Oshekipero te atziri, okimitawo oshekiitzi impaneki nijaa-thapyaaki.

⁹ Riyaatee-yakini jempe owinteni-pathatzi, itapotakiri kiteshireri-paeni jempe ipiyotee-yakani rirori-paeni. Ari okaatzi itapotakiro eejatzi iiteetziri “Etako-perotaawo Nampitsi.” Ari romapoka-shiteeyaa oparya-paaki paamari, othonkakiri maawoeni.

¹⁰ Riima Kamaari amatawitan-taniri, rookaetakiri opaama-shithakyaatakira paamari, okiteryeenkatakira oshitzinka owachaarinka. Ari rookitee-takariri kowaenkari owantachari, itsipahae-takiri theeri kamantaniri. Ashi rowaero ikemaatsi-waeteeyaa janta.

Raminakoe-tantee kitamaariki jeeka-mentotsi

¹¹ Okanta noñaaki antawo kitamaari jeeka-mentotsi. Eenitatsi jeekantakawori, riitaki thonkaerori inkite eejatzi kepatsi.

¹² Ari ikatziyee-yakani kamayiteen-tsiri janta kitamaariki jeeka-mentotsi, itsipayitaari antari-paeni eejatzi iryaani-paeni, maawoeni. Ari rapineeryaanakiro jankina-rentsi, rapinee-ryaanakiro eejatzi otsipa jempe rojankinata-kotaka añaayitaa-tsini. Ari raminakoe-teero jempe rojankinata-koetziri atziri-paeni okaatzi rantayitakiri.

¹³ Ari ikimi-tzitakari ikaatzi piinkayiteen-tsiri nijaaki, ipiyotaka rirori-paeni. Ikaatzi kamayiteen-tsiri, ari ijeekitee-yakani eejatzi janta ikimi-witakawo atziritatyeemi “Kaamanitaantsi,” apakahaerimi omperawae-witakari. Ari ikaatzi raminakoe-teeri rirori-paeni okaatzi rantayitakiri.

¹⁴ Okanta rookaeta-kirori “Kaamanitaantsi” opaama-shithakyaatakira paamari otahaeyaa. Iroka paamari paama-shithakyaateen-tsiri, rootaki iiteetakiri “Apiteta-tsiri Kaamanitaantsi.”

¹⁵ Ari ithonkyaari rookaeteeri opaama-shithakyaatakira paamari ikaatzi kaari jankinata-kota-chani rañaayitee.

21

Owakirari inkite eejatzi owakirari kepatsi

¹ Okanta noñaaki owakirari inkite, eejatzi owakirari kepatsi. Tema thonkaka paejatoteentsiri inkite, eejatzi paejatoteentsiri kepatsi. Tee iñahaeteero inkaari.

² Okanta noñaaki okinapaaki inkiteki nampitsi tajorentsita-tsiri, iiteetziro “Owakirari Aapatziyaweni.” Riitaki Tajorentsi owayiita-kaanta-kirori. Owaneenkataka, ariwaetaki tsinani owaneenkata-shitari oemintyaari.

³ Ari ishintsiteetanakiro iñaawaatee-tzi janta jeeka-mento-tsiki, ikanteetzi: ¡Pamini! Ojeeki-moteeri kepatsi-jatzi-paeni tajorentsi-thaante jempe inampitawo Tajorentsi.

Tema itsipataari Tajorentsi jempe ijeekayitzi rashiyitaari.

⁴ Tema riitaki Tajorentsi oshekyaaiki-peroteerini, roemoshirenka-yitee-ri.

Eero ikaamane-yitee,

tekatsi katsiwaetaa-tsini, tekatsi irahaachani, tekatsi kemaatsi-waetaachani.

Tema ari okaatapaaki iroka-paeni.

* 20:7 Kamaari = Yakatantaniri

⁵ Ikanta iñaawaetanaki jeekaen-tsiri iwinkathari-mentoki, ikantzi: “Nowakirata-kahaero maawoeni.” Ikantanaki eejatzi: “Pojankinatero iroka, tema kyaariperori ñaantsi iroka, ari okantee-tatyee-yaani.”

⁶ Ari ikantana: “¡Ari oweyaapaaka! Naaka oshiyawori etawori jankinarentsi, eejatzi oweyaantapaakawori. Naakataki etakaan-tanakawori. Naakataki thonkaeroni. Eenitatsi-rika miritatsiri, ari nomirita-kahae-ri nijaa owañaan-tatsiri. Ipashii-teeyaari, tee opinata.

⁷ Rootaki noshineta-kiniriri otsinampaataniri-paeni. Tema naaka Tajorentsi ipinkatha-yitee. Nokimita-kaanteeri rirori notyomi-paeni.

⁸ Roo kanteencha eerowa notyomintaari thaayin-kari, kijoshireri, kijaneentantaniri, owantaniri, mayempiri, matsintzi, pinkathata-kiriri oshiyakaa-wontsi, theeri-paeni. Tema riiyitaki taayitaa-chani opaama-shithakyaatakira, kityerye-nkateen-tsiri owachaarinka. Rootaki apiteta-tsini ikamayitee.”

Owakirari Aapatziyaweni

⁹ Okanta okaatapaaki iroka-paeni, ipoka-shita-paakina apaani ronampiri Tajorentsi owajankitaan-taniri roteeya-kirori iwajoni. Ikantapaakina: “Pipoki noñaayimiro oshiyakaa-wentari tsinani iinantaari Ipireetari.”

¹⁰ Raashire-katanakina tonkaariki ochempiki. Roñaaha-kinawo antawo nampitsi tajorentsita-tsiri iiteetziri Aapatziyaweni, rootaki rowayiiteeri Tajorentsi opoñaahaawo inkiteki.

¹¹ Janta nampitsiki, ari iñaahaeteerori rowaneenkawo Tajorentsi, shipakiryaa-waetaki, ariwaetaki okanta mapiki poreryaa-tatsiri, pinaperota-chari.*

¹² Antawo iroka otanto-nampiro. Okaatzi 12 jempe ikyaa-piinteetzi. Eenitatsi ikaatzi 12 ronampiri Tajorentsi aminako-wenta-yitzirori jempe ikyaa-piinteetzi. Ari rojankinee-takiro iwaero itomi-paeni Israel.

¹³ Okaatzi mawa janta ikyaa-piinteetzi monteta-kariri ishitowapiintzira ooryaa. Eejatzi jempe itziroryaapiintziro ooryaa okaatzi mawa. Katonkonta okaatzi mawa. Kirinkanta okaatzi mawa.

¹⁴ Eenitatsi okaatzi 12 antawo mapi otzitakirori otanto-nampi. Ari jankinayitakawori 12 iwaero-paeni Rotyaantaa-rewopaeni Ipireetari.

¹⁵ Irika ñaanata-kinari, roteeyaki imonkaa-mento-shithaki rowetsikae-tziri ooro, rootaki imonkaatan-tyaawori otanto-nampi, eejatzi jempe ikyaa-piinteetzi.

¹⁶ Ari omonkaata-wakaa ojanthatzi onampi-naki iroka nampitsi, tee awijawakaa. Ikanta retanakawo ronampiri Tajorentsi imonkaatziro jempe oweyaa ojanthatzi onampina, ojenokitzi eejatzi otontatzi, okaatzi 12000 shiya-shiyawae-mentotsi omonkaataka.†

¹⁷ Ikanta imonkaatakiro eejatzi otanto-nampi, okaatzi otontatzi 144 ikonaki. Rootaki imonkaatan-takari ronampiri Tajorentsi kimitawori ikonaki atziri imonkaatanta-piintari rirori.

¹⁸ Iroka otanto-nampi, oshiyawitakawo mapi porekatsiri. Riyoshiita ooro rowetsikae-tanta-kawori nampitsi, porekatsiri.‡

¹⁹ Iroka otzinkamitakari otanto-nampi, rootaki rahaetaki pinapero-yitachari mapiki inashiyita-chari oporeka-kiyitzi: thonkiritatsiri, eeriyyitatsiri, kitiaa-nikiri,§

* **21:11** poreryaa-tatsiri = jaspe † **21:16** 12000 shiya-shiyawae-mentotsi = 2200 kilómetro. ‡ **21:18** porekatsiri = vidrio § **21:19** pinapero-yitachari mapiki inashi-yita-chari oporeka-kiyitzi = jaspe, zafiro, ágata, esmeralda, ónice, cornalina, crisólito, berilo, topacio, crisopraso, jacinto, amatista.

²⁰ kiteriri, kityonkari, kityeenkari, anashiriki, potsitari eejatzi kitamaari.

²¹ Okaatakira 12 ikyaa-piinteetzi, roo rahaetaki antawo-perori mapi, kijokiri kitamaakiri pinaperota-chari, imokayitakiro rowetsikan-takawori. Maawoeni owaankii-teriteki nampitsi, riyoshiita ooro rowetsikae-tantakawori, porekakitatsiri.*

²² Tee otzimapee janta tajorentsi-panko. Tema riitaki inampitanteetaari Awinkatharite Tajorentsi Shintsi-perori itsipataari Ipireetari. Riitaki poyaaatee-yaawoni tajorentsi-panko janta.

²³ Tee ikowaeta-paeri ooryaa, eejatzi kashiri. Tema rowaneenkawo Tajorentsi koñeetyaa-kahaeroni. Riitaki Ipireetari kimitee-yaarini ootamentotsi.

²⁴ Riitaki koñeetyaa-koteeroni ranashi-yiteera atziri-paeni janta. Pinkathari-paeni tzimayiwita-chari rowaneenkawo kepatsiki, kameetha ijeekayitee janta ipinkathateeri Tajorentsi.

²⁵ Ero otsirenitapae, tema ashi owaero okitejetapae. Ero ashita-nitaa nampitsi janta.

²⁶ Ikaatzi tzimayiwita-chari rowaneenkawo kepatsiki ipinkatha-witeetari, kameetha ijeekayitee janta ipinkathateeri Tajorentsi.

²⁷ Ero itzimae janta kaariperota-paatsini, ero iñahaeteeri antayiteeroni ipinkae-tziri, ero itzimapee eejatzi theeyapaa-chani. Apatziro inampiyiteeyaawo ikaatzi rojankinata-kotakiri Ipireetari rañaayitee janta.

22

¹ Ikanta roñaaha-kinawo nijaa añaakaan-tatsiri. Kiteshaa-nikitaki. Rootaki shitowaata-tsiri ijeeka-mentoki Tajorentsi itsipatakari Ipireetari,*

² rootaki shiyaateen-chari niyankineki kaankiite-rentsiki. Omontethamashaataka oshooka-thapyaatan-takawo chochoki añaakaan-tatsiri. Ari okanteetani maawoeni kashiri okithokitzi eejatzi ojarentsiki. Aryaajenitakaantapae oshi.

³ Ero otzimapee yakataantsi janta. Ari ojeekapaeri iwinkathari-mento Tajorentsi, eejatzi rashi Ipireetari. Ashi rowaero romperatani-paeni ipinkathateeri janta.

⁴ Aritaki iñaawootee-teeri Tajorentsi. Ikentako-pankatakotee-yaawo atziri-paeni iwaero Tajorentsi.

⁵ Ero otsirenitapae janta. Ero itzimapee ooryaa. Tema riitaki koñeetyaatsini Tajorentsi, Awinkathari-tetaari. Ashi rowaero ipinkathari-wentantapae atziri-paeni janta.

Rooteentsi ipiye Jeepatzii-totaa-rewo

⁶ Ikanta ikantanakina ronampiri Tajorentsi: “Kyaariperowa iroka ñaantsi, kantacha akemijantero.” Tema paerani riyotakaa-yitakiri Tajorentsi Awinkatharite Kamantantaniri-paeni, ari ikimitakiri nimaeka romperatani, rotyaan-takiniri Ronampiri Tajorentsite roñaaha-yitakiri iroka-paeni, rootaki riyotan-teeyaari rooteentsira omayityaa jempe-rika oeyitari.

⁷ Iroka ikantzi Jesús: “¡Pamini! Rooteentsi nopiye. Ikimoshireyitee ikaate kemijanta-kironi kamantantee-takiri jaka jankina-rentsiki.”

⁸ Naakataki Juan jankinatziro iroka. Naaka ñaakirori maawoeni, naaka kemakirori eejatzi. Ari notziwerowa-witanaka nopinkathateri ronampiri Tajorentsi oñaahaki-nawori maawoeni iroka.

* 21:21 kijokiri kitamaakiri pinaperota-chari = perla * 22:1 kiteshaa-nikitaki = cristal

⁹ Ikantanakina rirori: “¡Eero pipinkathatana naaka! Ari akaateeyini romperatee Tajorentsi, ari noshiyimi eeroka, ari noshiyakari Kamantantaniri-paeni piyitziri ‘noyemijantzín-karite-paeni,’ noshiyari eejatzi ikaate kemijanteeroni jankina-yiteen-chari jaka. Tema riitaki pipinkathateeri Tajorentsi.”

¹⁰ Ari ikantanakina eejatzi: “Okaatzi pojankinata-kotakiri awijayita-tsini paata, eero pomana-kotziro okaatzi ikamantee-takimiri, tema rooteentsi iñahaetero awijatsini.

¹¹ Tema ikaaripero-shire-teete itzimi-rika kaaripero-shireta-tsiri nimaeka. Ikamaari-pero-shire-teete itzimi-rika kamaari-shireteen-tsiri nimaeka. Ranta-pero-teetero kameethari itzimi-rika antakirori nimaeka. Itajorentsi-pero-shire-teete itzimi-rika tajorentsi-shireteen-tsiri nimaeka.

¹² ¡Rooteentsira nopiye! Rooteentsira nopinayiteeri atziri-paeni okaatzi rantawae-wentakari apaani-paeni.

¹³ Naaka oshiyawori etawori jankina-rentsi, Naaka oshiyawori eejatzi oweyaantawori. Naakataki etawori, Naakataki oweyaantyaawoni. Naakataki etakaan-takawori, Naakataki thonkaeroni.”

¹⁴ Ikimoshireyitee ikaate kiwayiteeroni iithaari, okini ishineteeteri iroka chochoki añakaan-tatsiri, okini ikyaayitee ikyaa-piinteetzira nampitsiki.

¹⁵ Eerowa ikyaayitee janta oshiyako-yitariri otsitzi, matsitan-taniri, antapiintakirori kaariperoyi-tatsiri, owamaan-taniri, ikaatzi pinkathata-kiriri tajorentsi-niro, ikaatzi ameta-piinta-kawori itheeya.

¹⁶ “Naaka Jesús otyaanta-kiriri ronampiri Tajorentsi ikamantemiro iroka-paeni, powawijayiniri eeroka ikaatzi piyowenta-piinta-kariri Tajorentsi jempe-rika-paeni. Naaka charinitariri pinkatharini David, ikashiya-kaetani. Naakataki iiteetzi ‘Ompokiro Kitejemenkiri.’ ”

¹⁷ Ikantzi Ishire tajorentsi: “Pipokiita.” Ari okantziri eejatzi ikimitakawori tsinani iinantee-tyaari.

Ikaate kemayiteeroni eejatzi iroka, ikantayitee: “Pipokiita.”

Ipokayite itzimi-rika miriyita-tsiri. ¡Itzimi-rika kowaneen-tsiri imiriteero nijaa añakaan-tatsiri, rirawaete, tee opinata!

¹⁸ Eenitatsi nokaman-teriri ikaate kemaeroni jempe ojankinata-koyitaka awijayita-tsini paata: Eenitatsi-rika owanaa-shita-kyaaawoni jankinateen-chari, aritaki imaperoteeri Tajorentsi rowajankitaan-teeyaari okaatzi kenkithata-koyiteen-chari jaka jankina-rentsiki.

¹⁹ Eenitatsi-rika thañaa-pithatan-tyaaawoni okaatzi ojankinateen-chari jaka, ari ithañaa-pithateeyaari paata Tajorentsi rirori eero ishineteeniri chochoki añakaan-tatsiri. Eero ikyahae nampitsiki ikenkithata-koetakiri jaka.

²⁰ Iroka ikantzi kenkithatzirori iroka-paeni: “Rooteentsi nopiye.” Ari nokantzi naaka: “Kyaariwé, intsipaete pipiye.”

²¹ Okantashitzimaetyaa ashi rowaero ineshironka-yiteemi Awinkatharite Jesús Jeepatzii-totaa-rewo. Kyaariwé.